

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

(ΠΡΩΗΝ: ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ)

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

Τ Ο Μ. Κ' - ΚΑ'

(ΕΤΗ 1967 - 1968)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1969

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

(ΠΡΩΗΝ: ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ)

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΤΟΜ. Κ' - ΚΑ'

(ΕΤΗ 1967 - 1968)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1969

ACADÉMIE D'ATHÈNES

ANNUAIRE DU CENTRE DE RECHERCHES
DU FOLKLORE HELLÉNIQUE

(EX ARCHIVES DE FOLKLORE)

DIRECTEUR : PROF. DR GEORGIOS SPYRIDAKIS

T O M. XX - XXI (1967 - 68)

ATHÈNES 1969

Adresse :

Centre de Recherches du Folklore Hellénique,
rue Anagnostopoulou 14
Athènes, 136. Grèce.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ (1918-1968)
ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀσχολία εἰς τὸν ἐκ παραδόσεως λαϊκὸν πολιτισμὸν συνεχιζομένη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον ἀπὸ τῆς Ἀρχαιότητος ἀνεγεννήθη καὶ ὠργανώθη εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν χῶρον, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ὥστε ἡ περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἔρευνα ἀπὸ ἐπόψεως μεθόδου καὶ ἐπιδιωκομένων σκοπῶν νὰ διαμορφωθῇ εἰς αὐτοτελεῖ ἐπιστήμην, τὴν τῆς Λαογραφίας.

Ἡ μελέτη τοῦ πολιτισμοῦ τούτου ἐν Ἑλλάδι ἠδραιώθη ἐπιστημονικῶς, ὡς γνωστόν, κυρίως ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διὰ σχετικῶν δημοσιευμάτων ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἀλλοδαπῶν (*Bern. Schmidt (1871) κ. ἄ.*), ἐκ τῶν πρώτων δὲ κυρίως ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

Προϋπόθεσις ὁμως διὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἐτίθετο ἡ συστηματικὴ περισυλλογὴ τῆς σχετικῆς ὕλης, τῆς ὁποίας τὴν σημασίαν ἐπεσήμανεν εἰδικώτερον πρῶτος ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος τῷ 1856. Ἐκτοτε κατεβλήθησαν προσπάθειαι ὑπὸ μεμονωμένων λογίων, μεταξὺ τούτων κυρίως ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ περιοδικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν Συλλόγων, ἐπὶ παραδείγματι ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας κ.ἄ., πρὸς καταγραφὴν καὶ ἄλλως συγκέντρωσιν ὕλης περὶ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συνεχῶν τεχνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδίᾳ ἐξελίξεον ὑφίστατο πίεσιν πρὸς ἀλλοιώσεις καὶ καταστροφὴν.

Πρὸς συστηματικωτέραν καὶ ταχεῖαν ἔνεκα τούτου ἐκτέλεσιν τοῦ συλλεκτικοῦ ἔργου ἀλλὰ καὶ παράλληλον ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τοῦ

έθνικοῦ τούτου πολιτισμοῦ ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ ἰδρύσεις τῶ 1918 ὑπὸ τῆς Πολιτείας εἰδικοῦ πρὸς τοῦτο Ἰδρύματος «τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου», πρὸς τὸν σκοπὸν, νὰ «περισυλλέγη διασωζόν ἀπὸ τῆς ὁλοκλήρου ἐπεκτεινομένης καταστροφῆς τὰ ἀνεκτίμητα ψυχικὰ κειμήλια τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν κληρονομίας καί, ἐπιμελούμενον τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν, νὰ παρέχη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐπιστήμης τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων πάλης καὶ δουλείας καὶ ἀπελευθερώσεως πολυτρόπως δοκιμασθείσης καὶ πολυμόρφως, ἀλλ' ἄνευ διασπάσεως τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος διαπλασθείσης ἑλληνικῆς ψυχῆς».

Τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο, λειτουργῆσαν ἐπὶ ὀκτὼ περίπου ἔτη ὡς αὐτοτελῆς ὑπηρεσία καὶ ὑπαχθὲν τῶ 1926 εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς συσταθείσης τότε Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μετονομασθὲν δὲ τῶ 1966 διὰ τοῦ Νόμου 4545 εἰς «Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας», συνεπλήρωσε τὴν 17 Ἀπριλίου 1968 πενήνταετηρην συνεχῆ δράσιν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ διὰ τοῦ Νόμου 1304 τῆς 10 Ἀπριλίου 1918, δημοσιευθέντος τὴν 18^{ην} τοῦ αὐτοῦ μηνός (Φ.Ε.Κ. Α', ἀρ. 85).

Περὶ τοῦ συντελεσθέντος εἰς τὸ Λαογραφικὸν Κέντρον τοῦτο ἔργου, συλλεκτικοῦ καὶ ἐρευνητικοῦ, ὡς καὶ περὶ τῶν δημοσιευμάτων αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν πενήνταετίαν (1918 - 1968) καὶ τῆς λειτουργίας του ἐξέθηκεν ἐν συντόμῳ (βλ. κατωτ., σ. 5 - 13) ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος, Πρόεδρος τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρον, κατὰ τὴν δημοσίαν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας τὴν 21 Νοεμβρίου 1968.

Ἀπὸ τῆς 18 Ἀπριλίου 1968 ἔχει ἀρχίσει ἡ δευτέρα πενήνταετία τῆς δράσεως τοῦ Ἐθνικοῦ τούτου Ἰδρύματος κατὰ τὴν ὁποίαν, ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν αὐτοῦ, βελτιωμένην, εὐχόμεθα, ὅπως τὰ ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα αὐτοῦ εἶναι πολλαπλασίουνα τῆς πρώτης καὶ πλέον καρποφόρα.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Δεκεμβρίου 1968

Ὁ Διευθυντής

Καθηγητής: ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑΝ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ (1918 - 1968)

Υ Π Ο

ΑΝΑΣΤ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ¹, ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

Κύριε Πρόεδρε καὶ κύριοι Συνάδελφοι,

Τὴν σημερινήν μου ὁμιλίαν κάμνω, ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου, ὡς Προέδρου τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 50ετοῦς δράσεως ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1918 ἰδρύσεως αὐτοῦ ὡς εἰδικῆς ὑπηρεσίας ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον».

Τοῦ Ἀρχείου τούτου εἶχε προηγηθῆ, ἀπὸ τοῦ 1908 διὰ Β. Δ/τος, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ διὰ Νόμου τὸ 1914, ἡ σύστασις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης. Ἠκολούθησεν εἶτα τὸ 1914 ἡ ἴδρυσις τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς πρὸς περιсуναγωγίην, διάσωσιν καὶ μελέτην τῆς ὕλης τῆς δημώδους ἑλληνικῆς μουσικῆς, τῶν λαϊκῶν χορῶν καὶ τῶν μουσικῶν ὀργάνων, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ λειτουργήσῃ αὕτη ἔνεκα τοῦ ἐκτραγέντος πρώτου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἢ ἄλλου λόγου.

Αἰσθητὴ ἦτο τότε ἡ ἀνάγκη τῆς πληρώσεως τοῦ κενοῦ τὸ ὁποῖον ἔμενε, δηλ. τῆς ὑπὸ τῆς Πολιτείας παραμελήσεως τῆς μελέτης ἀντιστοίχως πρὸς τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς χοροὺς καὶ τῶν ῥεσμάτων, ὡς κειμένων, πρὸς δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἐκ παραδόσεως ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ προσοχὴ πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τοῦ ἑλληνικοῦ βίου εἶχεν ἔλκυσθῆ, ὡς πρὸς τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἥδη ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ λογοτεχνικοῦ ρομαντισμοῦ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, μὲ πρώτους ἀσχοληθέντας περὶ τὴν δημώδη ἑλληνικὴν ποίησιν τὸν γερμανὸν Werner von Haxthausen (1814) καὶ ἀκολούθως τὸν γάλλον Claude Fauriel, τὸν πρῶτον ἐκδότην ἑλληνικῶν ῥεσμάτων εἰς 2 τόμους (Paris 1824 - 1825).

Ἡ περὶ τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν γλῶσσαν ἀσχο-

¹ Ἀνεγνώσθη κατὰ τὴν δημοσίαν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας τὴν 21 Νοεμβρίου 1968.

λία ἤρχισε ζωηρῶς ἀργότερον, ἤτοι μετὰ τὸ 1830, ἐκ πατριωτικῶν κυρίως παρορμήσεων πρὸς ἀπόδειξιν ὡς ἀστηρίκτου τῆς θεωρίας τοῦ αὐστριακοῦ ἱστορικοῦ Phil. - Jac. Fallmerayer περὶ τοῦ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐκσλαβισμού τῶν Ἑλλήνων.

Εἶναι γνωστὸν πόσον τότε συνετάραξε τὸν Ἑλληνισμόν, τοῦ ὁποίου μικρὸν γεωγραφικὸν τμῆμα εἶχεν ἐπιτύχει τὸ 1830 νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῆς ξένης τυραννίας, ὅτε παρουσιάσθη τὸ ἔτος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Fallm. ἡ θεωρία, ἡ ὁποία, ὡς διευτυπώνετο εἰς τὸν πρόλογον τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τῆς Ἱστορίας τῆς Χερσονήσου τοῦ Μορέως, ἀπετέλει μορφήν κηρύγματος πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅτι ὁ λαὸς τὸν ὁποῖον ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἐβοήθησε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οὐδεμίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, καθ' ὃ ἐκσλαβισμένους ἐκ πολυαρίθμων ἐγκαταστάσεων Σλάβων μέχρι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον.

Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς θεωρίας ταύτης ὡς ἐσφαλμένης ἠσχολήθησαν ἀμέσως ἱστορικοὶ ἡμέτεροι καὶ ξένοι, παραλλήλως ὅμως καὶ μελετηταὶ τῆς δημώδους γλώσσης καὶ τοῦ ἐκ παραδόσεως βίου τοῦ λαοῦ, διὰ τῆς καταδείξεως τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας τοῦ ἐθνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον. Οὕτω πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδημοσιεύθησαν οὐ μόνον πραγματεῖαι στηριγμέναι ἐπὶ ἱστορικῶν πηγῶν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γλωσσικῶν καὶ λαογραφικῶν στοιχείων, συνεχιζομένων εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα ὑπὸ τὰς δύο αὐτὰς κατευθύνσεις, δηλ. τὴν λογοτεχνικὴν καὶ τὴν πατριωτικὴν ἢ ἀρχαιολογικὴν, ἐνετάθη περισσότερον διὰ τῆς συστηματικωτέρας περισυλλογῆς τῆς σχετικῆς ὕλης ὑπὸ τὴν ἐνθάρρυνσιν κατ' ἀρχὰς τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου, ὅστις τὸ 1852 διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης συλλογῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς προτασσομένης εἰσαγωγῆς περὶ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλλητισμοῦ, ὡς συνδετικοῦ κρίκου τοῦ νεωτέρου πρὸς τὸν ἀρχαῖον, ἀκολούθως δὲ τὸ 1856 διὰ σχετικοῦ ἄρθρου του, δημοσιευθέντος εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα», ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν πρὸς διέγερσιν ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος μεταξὺ τῶν συγχρόνων του λογίων διὰ τὴν δημῶδη γλώσσαν καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ λαοῦ· ἀργότερον δὲ ἡ προσπάθεια αὕτη, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1870, ἐσυστηματοποιήθη περισσότερον διὰ τῶν λαογραφικῶν μελετῶν τοῦ Νικ. Πολίτου, ὅστις καὶ ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστήμης τῆς Λαογραφίας ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ ἐπιβλητικοῦ συλλεκτικοῦ καὶ ἐρευνητικοῦ ἔργου του, παρουσιασθέντος εἰς μέγα πλῆθος δημοσιευμάτων του, μεθ' ὧν σπουδαίαν θέσιν κατέχουν αἱ παροιμίαι εἰς 4 τόμους καὶ αἱ παραδόσεις εἰς 2. Ἠκολούθησεν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἡ ἴδρυσις τὸ 1908 τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς ἔκδοσις ἀπὸ τοῦ ἔτους 1909 τοῦ περιοδικοῦ «Λαογραφία».

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἐθνικῆς γενικῶς σημασίας τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀξίας αὐτοῦ πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν εἶχε καταστῆ πλέον ἀναγκαία ἡ σύστασις ἐιδικοῦ Ὁργανισμοῦ διὰ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος περισυλλογὴν καὶ διάσωσιν τῆς λαογραφικῆς ὕλης, τὴν κατάταξιν αὐτῆς κατ' εἶδη καὶ κατηγορίας πρὸς περαιτέρω μελέτην καὶ παρασκευὴν ἐξ αὐτῆς ἐιδικῶν ἐκδόσεων.

Οὕτω τὸ 1918 συνεστήθη διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1304 Νόμου ὡς αὐτοτελὲς Ἰδρυμα τὸ «Λ α ο γ ρ α φ ι κ ὸ ν Ἀ ρ χ ε ἰ ο ν, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἐτίθετο ἡ περισυλλογὴ, διάσωσις καὶ ἔκδοσις τῶν μνημείων τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Δ. Δίγκας, βουλευτὴς Σερρῶν, εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ δι' ἧς ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν τὸ ἐγκριθὲν ὑπ' αὐτῆς νομοθετικὸν Διάταγμα, ἔγραψε μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον δι' ὠργανωμένης μονίμου ὑπηρεσίας καὶ ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην ἐποπτείαν ἐιδικῶν ἀνδρῶν, θὰ περισυλλέγῃ διασῶζον ἀπὸ τῆς ὁλονὲν ἐπεκτεινομένης καταστροφῆς, τὰ ἀνεκτίμητα ψυχικὰ κειμήλια τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν κληρονομίας καί, ἐπιμελούμενον τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν, θὰ παρέχῃ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐπιστήμης τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς διὰ μέσου τόσων αἰώνων πάλης καὶ δουλείας καὶ ἀπελευθερώσεως πολυτρόπως δοκιμασθείσης καὶ πολυμόρφως ἀλλὰ ἄνευ διασπάσεως τῆς ἀρχικῆς ἐνότητος διαπλασθείσης ἑλληνικῆς ψυχῆς».

Ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην, δηλ. ὡς αὐτοτελὴς ὑπηρεσία, ἐλειτούργησε τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον μέχρι τοῦ 1926, ὅτε ἰδρυθεῖσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὑπήχθη διὰ τῆς σχετικῆς Συντακτικῆς πράξεως τῆς 18ης Μαρτίου 1926, μετὰ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς, τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς καὶ ἄλλων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1927 διὰ Διατάγματος συνεχωνεύθη ἡ ἀπὸ τοῦ 1914 ὑφισταμένη τύποις Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, ὡς μέρος αὐτοῦ, λειτουργήσασα ὁμως πολὺ ἀργότερον, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1950.

Ἡ ὑπαγωγή τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν πρὸς προαγωγὴν ὑπ' αὐτῆς τοῦ ἔργου αὐτῶν ὑπγορευθεῖσα καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς Συντακτικῆς ἀποφάσεως περὶ ἰδρύσεως τῆς Ἀκαδημίας τιθεμένων σκοπῶν. Εἰς τὸ ἔκτον ἐδάφιον λέγεται: «ὅτι ἡ ἴδρυσις Ἀκαδημίας ἐν Ἑλλάδι εἶναι Ἐθνικὴ ἀνάγκη ἐκ τῶν μεγίστων, ὅπως φωτίξῃ καὶ χειραγωγῇ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, μελετᾷ καὶ κανονίζῃ τὰ τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν γλώσσης . . . συλλέγῃ καὶ σπουδάξῃ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰς διαλέκτους καὶ τὸν γλωσσικὸν θησαυρὸν, τὰς παροιμίας, τοὺς μύθους

καὶ τὰς παραδόσεις, τὴν δημώδη μουσικὴν καὶ ποίησιν καὶ καθόλου τὰ τοῦ βίου καὶ τῆς λαογραφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, σφυρηλατῆ νέα ὄπλα ἀσφαλείας, ἀκμῆς καὶ δόξης τοῦ Κράτους, ἐνθαρρυνῆ καὶ ζωογονῆ τὰς πνευματικὰς ἀρετὰς τοῦ ἔθνους, δημιουργῆ καὶ ἀναδεικνύη ἀκμαίαν καὶ σελαγιζουσαν τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ ἐν γένει ἐξυπηρετῆ καὶ προάγῃ τὰ μεγάλα ἠθικὰ καὶ ὕλικὰ συμφέροντα τοῦ τόπου».

Εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἰδρυμα τοῦτο διεξήχθη ἡ ἐργασία ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1943, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν περίοδον 1933-1944, δι' ἐντελῶς ἀνεπαρκῶς μονίμου προσωπικοῦ (1 Διευθυντοῦ, 1 ταξινομοῦ καὶ 1 γραφέως). Μόλις τὸ 1943 διὰ Καν. Διατάγματος ἠϋξήθησαν αἱ θέσεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ εἰς 7 (ἐνὸς Διευθυντοῦ, πέντε φιλολόγων καὶ ἐνὸς μουσικοῦ). Πρὸ διετίας τέλος, τὸ 1966, προσετέθησαν τρεῖς ἔτι θέσεις φιλολόγων καὶ μία μουσικοῦ.

Κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα εἰργάσθησαν εἰς τὸ Ἰδρυμα καὶ ἐκπαιδευτικοὶ ἐξ ἀποσπάσεως ἐκ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Κατὰ τὴν περίοδον 1918-1926 οἱ Γεώργ. Μέγας, Ὁρέστης Σχινᾶς, Ἰωάνν. Ἀποστολάκης, Δημ. Ἀποστολίδης, Ξενοφ. Σάργας, Δημ. Τραχίλης, Ἡλ. Παυλάκος, κατὰ δὲ τὴν κατόπιν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1927 μέχρι σήμερον οἱ Χαρ. Σακελλαριάδης, Δημ. Λουκόπουλος (ὡς ἔκτακτος ταξινομὸς ἀπὸ τοῦ 1929), Μιχ. Καλινδέρης, Μαρία Λιουδάκη, ὁ μουσικὸς Σπ. Σκιαδαρέσης, ὁ Δημ. Σέττας, πρὸς δὲ οἱ Γ. Μέγας, Μαρία Ἰωαννίδου, Δημ. Λουκάτος, Δημ. Πετρόπουλος, Δημ. Οἰκονομίδης, Σπ. Περιστέρης καὶ Κ. Ρωμαῖος, καταστάντες ἀργότερον μόνιμοι, ἐξ ἀρχῆς δὲ μόνιμοι ὁ Γ. Ν. Πολίτης, ὁ Ἀθ. Μπούτουρας (διὰ μικρὸν διάστημα τὸ 1921) καὶ ὁ Γ. Κ. Σπυριδάκης ἀπὸ τοῦ 1944.

Ἐκ τοῦ μονίμου βοηθητικοῦ προσωπικοῦ (γραφέων) ἀναφέρομεν τὴν Λούλαν Μαρκέτου (1919), τὸν Βίκτωρα Κρητικὸν (1919-1920), τὸν Π. Καμαρινεάν (1923), τὴν Γεωργίαν Ταρσοῦλη (1937-1946).

Τὸ νῦν ὑπηρετοῦν μόνιμον προσωπικὸν ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ Διευθυντοῦ, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, τῶν συντακτῶν φιλολόγων: Δημ. Οἰκονομίδου, ὑφηγητοῦ, Κωνστ. Ρωμαίου, Στεφ. Ἡμέλλου, Ἄννης Παπαμιχαήλ, Ἀγγ. Δευτεραίου καὶ Γεωργ. Αἰκατερινίδου, τοῦ συντάκτου μουσικοῦ Σπυριδῶνος Περιστέρη καὶ τῶν γραφέων: Γρηγ. Δημητροπούλου, Ἐλευθερίας Δήμου-Παπαδοπούλου, Εὐφροσύνης Καλαβρουζιώτου καὶ Ἀλίκης Γιαννοπούλου.

Τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου εἶχον: α) ὁ Σ τ ἰ λ ω ν Π. Κ υ ρ ι α κ ἰ δ η ς ἀπὸ τοῦ 1918-1926 ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Νικ. Πολίτου, ὡς

προέδρου τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς μέχρι τοῦ θανάτου του τὴν 12 Ἰανουαρίου 1921. Ὁ Στίλπ. Κυριακίδης, ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Νικ. Πολίτου, προέβη ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ διδασκάλου εἰς τὴν πρώτην ὀργάνωσιν τῆς λειτουργίας τοῦ Ἀρχείου, συνετέλεσε δ' οὕτω σπουδαίως διὰ συλλογῆς λαογραφικῆς ὕλης, ἀρχαϊκῆς κατατάξεως αὐτῆς καὶ παρασκευῆς εἰδικῶν ἐκδόσεων εἰς τὴν θεμελίωσιν αὐτοῦ ἐπὶ σταθερῶν βάσεων διὰ περαιτέρω ἀνάπτυξιν.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Στ. Κυριακίδου τὸ 1926, ἔνεκα διορισμοῦ του ὡς Καθηγητοῦ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου αὐτῶν καὶ τῆς Λαογραφίας εἰς τὴν νεοσύστατον τότε Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τὸν ταξιμόμον τοῦ Ἀρχείου Γεωργίου Ν. Πολίτην, μέχρι τοῦ ἔτους 1930, ὅτε ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ὁ Πέτρος Φουρικός, ὅστις εἰργάσθη μὲ σεμνότητα ἡθους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἰδρύματος μέχρι τοῦ θανάτου του τὴν 4ην Ἀπριλίου 1936.

Νέα περίοδος διὰ τὸ Ἀρχεῖον ὑπῆρξεν ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 1936-1955 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ἀ. Μέγα, Καθηγητοῦ προσέτι τῆς Λαογραφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1947.

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦτο ὠργανώθη συστηματικώτερον ἡ συλλεκτικὴ ἐργασία τῆς λαογραφικῆς ὕλης καὶ ἡ κατάταξις αὐτῆς διὰ τῆς συντάξεως ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ εἰδικῶν ἐρωτηματολογίων, ἐπεχειρήθη τὸ πρῶτον συλλογὴ καὶ λαογραφικῶν ἀντικειμένων, ἤρχισεν ἡ ἐκδοσις τῆς «Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου», ἐκδοθέντων μέχρι τοῦ 1955 ὀκτώ τόμων, ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1950 ἔναρξις τῆς λειτουργίας τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς, πρὸς δὲ καὶ τῆς ἐργασίας τῆς παρασκευῆς πρὸς ἐκδοσιν ἐκλογῆς ἐκ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν οὕτω τοῦ Γ. Μέγα τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ἐπελήφθη τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τῆς συγκομιθεύσεως ὕλης πρὸς παρασκευὴν ἐκδόσεως τῶν λαογραφικῶν κειμένων, ἱκανοποιούσης τὰς ἀξιώσεις τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης.

Τρίτον σταθμὸν εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Κέντρου ἀποτελεῖ ἡ περίοδος τῆς Διευθύνσεως ἀπὸ τοῦ 1956 μέχρι σήμερον (1968) ὑπὸ τοῦ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Καθηγητοῦ προσέτι τῆς Λαογραφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1964.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνεχίσθη συστηματικῶς μὲ ἐντατικὸν ρυθμὸν ἡ περισυλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης διὰ καταγραφῆς, ἠχογραφήσεως, κινηματογραφήσεως καὶ συγκεντρώσεως ἀντικειμένων τοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τοῦ λαοῦ, ἡ ἀποδελτίωσις καὶ κατάταξις τῆς ὕλης εἰς τὰ οἰκεία ἀρχεῖα, ἐπλουτίσθη δὲ καὶ ἡ Μουσικὴ Συλλογὴ διὰ 14.000 ἠχογραφήσεων δημῶδους Μουσικῆς. Ἰδρύθη

επίσης τμήμα Κινηματογραφίσεως λαογραφικῶν θεμάτων, ἐξεδόθη ἡ Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου ἀπὸ τοῦ 9ου τόμου (ἔτους 1955) μέχρι τοῦ 19ου (1966), (παρασκευάζεται ἡ ἔκδοσις τοῦ τόμου διὰ τὰ ἔτη 1967/68), ἐπανελήφθησαν δὲ μετὰ πάροδον 31 ἐτῶν αἱ ἐκδόσεις εἰς τὴν σειρὰν τῶν Δημοσιευμάτων τοῦ Κέντρου. Οὕτως ἐξεδόθησαν : ὁ Αος τόμος Ἐκλογῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν τὸ 1962 καὶ ὁ Γος (Μουσικὴ ἐκλογὴ) τὸ 1968, πρὸς δὲ εἰς δευτέραν ἔκδοσιν τὸ 1965 καὶ τὸ ἔργον τοῦ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου.

Ἡ ἀποτεθησαυρισμένη μέχρι τοῦδε εἰς τὸ Κέντρον ἀνέκδοτος λαογραφικὴ ὕλη περιέχεται εἰς 2620 χειρογράφους ἢ δακτυλογραφημένας συλλογὰς. Ἐκ τούτων 328 εἰσῆχθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1918 - 1926, 122 ἀπὸ τοῦ 1927 - 1935, 1087 ἀπὸ τοῦ 1936 - 1955 καὶ 1046 ἀπὸ τοῦ 1956 - 1968.

Μέγα μέρος τῆς ὕλης ταύτης, ὡς καὶ ἄλλης ἐξ ἐντύπων συλλογῶν, ἔχει ἀποδελτιωθῆ καὶ καταταχθῆ ἀρχεῖακῶς πρὸς ἐπιστημονικὴν χρῆσιν.

Ἡ Μουσικὴ Συλλογὴ, λειτουργοῦσα, ὡς ἐλέχθη, ἀπὸ τοῦ 1950, ἐπλουτίσθη μέχρι τοῦ ἔτους 1955 διὰ 1568 ἠχογραφίσεων δημῶδους μουσικῆς ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου καὶ δίσκων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1956 - 1968 διὰ 14.000 περίπου, ὡς ἐμνημονεύθη, ἠχογραφίσεων. Πρὸς τούτοις κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον ταύτην καὶ διὰ 2.370 δίσκων ἐκ δωρεῶν τοῦ Δημ. Κιουσοπούλου καὶ τοῦ Εὐστ. Μαζαράκη, πρὸς δὲ καὶ δι' ἀγορῶν καὶ καταθέσεως, συμφώνως τῷ Νόμῳ, ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1966 συνεστήθη εἰς τὸ Κέντρον διὰ Νόμου εἰδικὴ Δισκοθήκη, εἰς ἣν κατατίθενται ὑπὸ τῶν κατασκευαστῶν δίσκων δημῶδους καὶ λαϊκῆς μουσικῆς ἀνὰ δύο ἀντίτυπα.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1962 ἰδρύθη καὶ Τμήμα κινήματογραφίσεως θεμάτων τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ λαϊκῶν χορῶν καὶ διαφόρων ἐθιμικῶν τελετῶν, μορφῶν τοῦ φυσικοῦ βίου, τῆς λαϊκῆς τέχνης κ. ἄ. Παρὰ τὰ ἀνεπαρκῆ οἰκονομικὰ μέσα τὰ ὅποια ἔχουν διατεθῆ πρὸς τοῦτο ἔχει ἐπιτευχθῆ μέχρι τοῦδε ἡ κινήματογράφησις 79 σχετικῶν θεμάτων ἐπὶ ταινίας 16 m/m, μήκους περίπου 8.000 μέτρων.

Εἰς τὴν μελέτην γενικῶς τοῦ κεφαλαίου τούτου τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ κινήματογράφησις, ἐπιβάλλεται ἡ φωτογράφησις τῶν ἀντικειμένων τοῦ βίου καὶ τῆς λαϊκῆς καλλιτεχνίας, ὡς καὶ τῶν πράξεων, ἰδίᾳ τῶν τελετουργικῶν, ἀντιστοίχως δὲ καὶ ἡ περισυλλογὴ αὐτῶν τούτων τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ὁσημέραι ἔνεκα τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως ἐγκαταλείπονται καὶ ἐξαφανίζονται. Πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τούτων ἔχει ὁργανωθῆ ἀρχεῖον φωτογραφικόν, πρὸς δὲ ἔχει ἐπιτευχθῆ καὶ ἡ συγκρότησις λίαν ἀξιολόγου συλλογῆς 760 ἀντικειμένων τοῦ φυσικοῦ βίου καὶ τῆς τέχνης τοῦ λαοῦ, τῆς ὁποίας (πολυτίμου ἀπὸ

ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως καὶ ἀπαραιτήτου οὕτω τμήματος τοῦ Κέντρου) δέον τὰ ἀποθηκευμένα εἶδη νὰ ἐκτεθοῦν ἐντὸς προθηκῶν εἰς εἰδικὰς αἰθούσας.

Εἰς τὴν καθόλου συλλογὴν ταύτην τῆς λαογραφικῆς ὕλης συνετέλεσεν ἡ Ἐθνικὴ Ἀκαδημία, τὸ μὲν διὰ τῶν ὀργανουμένων ὑπ' αὐτῆς λαογραφικῶν ἀποστολῶν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, τὸ δὲ διὰ τῆς καθιερώσεως ὑπ' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1952 τῆς ἀπονομῆς τιμητικῶν διακρίσεων εἰς ἐκπαιδευτικούς ἰδίᾳ λειτουργούς, οἵτινες συμφώνως πρὸς ἐγκύκλιον αὐτῆς ἀποστέλλουν κατ' ἔτος σχετικὰς συλλογὰς εἰς τὸ Κέντρον. Αἱ οὕτω παρ' ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἄλλων περιελθούσαι εἰς τὸ Κέντρον συλλογαὶ συμπληροῦνται εἰς 1035, ἧτοι 275 ἀπὸ τοῦ 1952 - 1955 καὶ 760 ἀπὸ τοῦ 1956 - 1968.

Ἀξιοσημεῖωτος ὑπῆρξεν ἔτι ἡ σχετικὴ πρωτοβουλία τοῦ Διευθυντοῦ κ. Γεωργ. Σπυριδάκη, ὅστις μετ' ἐγκρισιν τῆς Ἀκαδημίας ἐζήτησε τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν πρὸς συστηματικὴν περισυλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης καὶ ἔρευναν εἰς περιοχὰς ἐλλιπῶς ἢ καθόλου ἠρευνημένας. Ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ προγράμματος τούτου ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ διὰ 3 Φιλολόγων, μισθοδοτηθέντων ὑπὸ τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, προήλθον 31 συλλογαὶ (σελ. 11870), 3707 ἠχογραφήσεις μουσικῆς, σημαντικὴ συλλογὴ λαογραφικῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ κινηματογράφησις 53 ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων 79 θεμάτων.

Παραλλήλως πρὸς τὸ συλλεκτικὸν τοῦτο ἔργον, ὡς καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀποδελτιώσεως καὶ ἀρχειακῆς κατατάξεως τῆς ὕλης, ἀνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Κέντρου καὶ ἐκδόσεις ὑπὸ ἰδίαν ἐκδοτικὴν σειράν. Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1918 - 1931 ἐξεδόθησαν 5 ἔργα, ἧτοι εἰς τρεῖς τόμους τὰ Λαογραφικὰ σύμμεικτα τοῦ Ν. Γ. Πολίτου κατὰ τὰ ἔτη 1920, 1921, 1931, τὸ ἔργον τοῦ Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ Λαογραφία, Μέρος Α', Μνημεῖα τοῦ Λόγου, 1922 ἐκ σελ. 446, καὶ ἡ ἐργασία τοῦ Δ. Λουκοπούλου, Αἰτωλικαὶ οἰκῆσεις, σκευὴ καὶ τροφαί, 1925, ἐκ σελ. 145.

Μετὰ μακρὰν διακοπὴν ἔνεκα διαφορῶν λόγων ἐπανελήφθησαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1962 αἱ ἐκδόσεις τοῦ Κέντρου.

Οὕτως ἐκ τῆς προγραμματισθείσης πρὸς ἐκδοσιν τριτοῦ ἔκλογῆς ἐκ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, εἰς τὸν πρῶτον τόμον ἐκ σελίδων 549, κυκλοφορηθέντα τὸ 1962, περιελήφθησαν: τὰ ἀκριτικά, τὰ ἱστορικά, τὰ κλέφτικα καὶ αἱ παραλογαί, ἐνῶ δὲ παρασκευάζεται ὁ δεύτερος, ἐξεδόθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ τρίτος ἐκ σελ. 470, σχήματος 4^{ου}. Εἰς τοῦτον περιελήφθη κατ' ἐκλογὴν μουσικὴ δημοδῶν ἀσμάτων ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν, παρετέθησαν δὲ ἐν παραρτήματι καὶ 5 δίσκοι γραμμοφώνου ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχει ἀποτυπωθῆ ἡ μουσικὴ 56 ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τέρων μελωδιῶν, τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸ δημοσίευμα, πρὸς ὑποβοήθησιν

ούτω τοῦ χρησιμοποιούντος τὸ ἔργον ἐκπαιδευτικοῦ ἢ μουσικολόγου. (Θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἔκδοσις τόμου εἰς τὸν ὁποῖον θὰ περιληφθῇ μουσικὴ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ νησιωτικοῦ χώρου).

Εἰς τὸν Β' τόμον τῆς σειρᾶς ταύτης, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐλέχθη, εὐρίσκεται ὑπὸ παρασκευῆν, θὰ περιληφθοῦν τὰ κείμενα κατηγοριῶν ἁσμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὸν Α' τόμον.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Κέντρου ἐξεδόθη ἔτι τὸ 1965 εἰς 2αν ἔκδοσιν, βελτιωμένην, τὸ βιβλίον τοῦ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, 'Ἑλληνικὴ Λαογραφία, Μέρος Α', Μνημεῖα τοῦ Λόγου, σελ. 450.

'Υπὸ σύνταξιν εὐρίσκεται νῦν ὁ Λαογραφικὸς "Ἀτλας τῆς 'Ελλάδος εἰς τὸν ὁποῖον θὰ περιληφθοῦν κατ' ἀρχὴν θέματα, καθωρισμένα εἰς σχετικὰς εὐρωπαϊκὰς συσκέψεις, ὥστε ἐκ τῶν Λαογραφικῶν χαρτῶν τούτων εἰς ἐκάστην χώραν, νὰ ἐκδοθῇ κατόπιν, ὡς προβλέπεται, ἑνιαῖος εὐρωπαϊκὸς Λαογραφικὸς "Ἀτλας.

'Ἡ 'Επετηρὶς τοῦ Κέντρου (πρῶην Λαογραφικὸῦ 'Αρχείου) ἀποτελεῖ ἐτήσιον περιοδικὸν δημοσίευμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1939. Εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο τοῦ ὁποῖου ἔχουν ἐκδοθῇ μέχρι τοῦδε 19 τόμοι, προσεχῶς δέ, ὡς εἴπομεν ἤδη, θὰ γίνῃ ἑναρξὺς τῆς ἐκτυπώσεως εἰς διπλοῦν τοῦ 20οῦ καὶ τοῦ 21οῦ, ἔχουν περιληφθῇ μελέται κυρίως τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἰδρύματος, δημοσιεύεται δ' ἔτι συστηματικῶς καὶ ἡ 'Ἑλληνικὴ λαογραφικὴ βιβλιογραφία ἀπὸ τοῦ ἔτους 1921, συνεχιζομένου οὔτω τοῦ ἔργου τούτου τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης διὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1907-1920 ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς συνταχθείσης ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐκδοθείσης γενικῆς 'Ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας.

'Ἡ ἐν λόγῳ 'Επετηρὶς τοῦ Κέντρου ἀνταλλάσσεται πρὸς πολλὰ ὁμοειδῆ περιοδικὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, καθισταμένης οὔτω γνωστῆς καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῆς κινήσεως εἰς τὸν κλάδον τοῦτον.

Τῆς Βιβλιοθήκης, εἰδικῶς συγκεκροτημένης πρὸς τοὺς ἐπιδιωκόμενους εἰς τὸ Ἴδρυμα ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς, ἀποτελουμένης δὲ σήμερον περίπου ἐξ 6000 τόμων καὶ ἐνημερουμένης τακτικῶς, γίνεται χρῆσις οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ Ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἄλλων ἐπιστημόνων, ἡμετέρων καὶ ξένων.

Τὸ Κέντρον τῆς 'Ἑλληνικῆς Λαογραφίας οὔτω διὰ τῆς ὅλης ἐπιστημονικῆς ταύτης ὀργανώσεως καὶ δραστηριότητός του μέχρι σήμερον, παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ προσωπικοῦ του, ἀσκεῖ, τόσον διὰ τῶν δημοσιευμάτων του, ὅσον καὶ διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν πληροφοριῶν καὶ τῆς σχετικῆς ὕλης ἣν χορηγεῖ εἰς ἡμεδαπὰ καὶ ἀλλοδαπὰ ὁμοειδῆ ἰδρύματα καὶ εἰς εἰδικοὺς μελετητὰς τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πρὸς δὲ καὶ διὰ τῆς ἀντιπροσωπεύσεως αὐτοῦ εἰς διεθνεῖς συσκέψεις, ἔντονον πολιτι-

στικήν ακτινοβολίαν οὐ μόνον εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Τὸ διεθνὲς ἐνδιαφέρον ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου ἐρεῦνης τοῦ Κέντρου τῆς Λαογραφίας, δηλ. τοῦ ἑλληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς δυναμένου νὰ ἐξετασθῇ ἱστορικῶς εἰς πολλὰς ἐκδηλώσεις αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης χιλιετηρίδος π. Χ. καὶ ἔτι παλαιότερον καὶ ἀποτελέσῃ οὕτω στοιχεῖον συγκρίσεως πρὸς ὁμοίας ἐκδηλώσεις εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν, αὐξάνεται συνεχῶς.

Ἐκ παραλλήλου, κατανοηθεῖσης καὶ ἐν Ἑλλάδι τῆς σημασίας τῆς Λαογραφικῆς ἐπιστήμης, οὐ μόνον ἀπλῶς ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παιδευτικῆς εὐρύτερον διὰ τε τὴν Στοιχειώδη παιδείαν καὶ τὴν Μέσην, εἰσήχθη, ὡς εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος εἰς τὰ προγράμματα σπουδῶν τῶν Πανεπιστημίων Θεσσαλονίκης, Ἀθηνῶν καὶ Ἰωαννίνων, τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν Διδασκαλείων μετεκπαιδεύσεως τῶν λειτουργῶν τῆς Μέσης καὶ τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας ἔχει ἰδιαίχουσαν ἐθνικὴν σημασίαν, διὸ καὶ ἐπιβάλλεται μὲ τὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἔναρξιν τῆς δευτέρας πεντηκονταετηρίδος τῆς δράσεως αὐτοῦ, νὰ τύχῃ τοῦτο ὑπὸ τε τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Πολιτείας εἰδικωτέρας προσοχῆς καὶ παρακολουθήσεως εἰς τὴν ἐπιτέλειαν τοῦ ἔργου του, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐτονίσθη, δὲν ἔχει ἀξίαν μόνον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀλλ' εὐρύτερον καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ κατὰ πρῶτον λόγον τοὺς γειτονικοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἶτα δὲ καὶ δι' ἄλλους ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης.

R É S U M É

L'oeuvre du Centre de recherches du Folklore Hellénique pendant les 50 ans de son fonctionnement (1918 - 1968)

par Anast. Orlandos

Le professeur et académicien M. Anast. Orlandos en sa qualité de président du bureau du Centre de recherches du Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore) a présenté le 21 novembre 1968 devant la séance plénière de l'Académie d'Athènes le rapport suivant concernant l'activité du dit Centre à l'occasion de son cinquantenaire.

En 1918 fut fondé un Institut scientifique sous le nom d'«Archives du Folklore». Cet Institut passa en 1926 sous la juridiction de l'Acadé-

mie d'Athènes et en 1966 prit le nom de «Centre de recherches du Folklore Hellénique».

Au cours des 50 années de son existence le Centre a réussi à réunir une matière folklorique très riche et très intéressante, provenant de presque toutes les régions du monde grec (Grèce actuelle et régions ex-grecques d'Asie Mineure, de Thrace orientale, de Bulgarie et d'Albanie).

Le Centre est divisé en six sections: a) textes des chansons populaires, b) musique populaire (16.000 enregistrements sonores, faits jusqu'à présent sur place dans les différentes provinces de Grèce, et une collection de 2.000 disques de musique populaire sont conservés dans les archives de cette section), c) proverbes et dictons populaires, d) textes concernant la vie sociale et la vie matérielle du peuple grec, e) collection cinématographique (8.000 mètres de film de 16 m/m sur 79 sujets de la vie populaire traditionnelle) et f) collection d'objets folkloriques (760 objets, dont une riche collection d'instruments de musique populaire).

Depuis 1923 paraît sous le titre «Publications des Archives du Folklore» une série d'ouvrages concernant le folklore grec. Jusqu'à 1931 ont vu le jour cinq volumes, dont trois, sous le titre «Mélanges de folklore», sont la réimpression d'articles folkloriques du Prof. Nicolas Politis, principal fondateur de la science du folklore en Grèce. Après une longue interruption cette série apparaît de nouveau avec la publication des ouvrages suivants:

1) *G. C. Spyridakis, G. A. Mégas et D. Pétropoulos*, Chansons populaires grecques (Choix), tome 1er, Athènes 1962, pp. λβ' + 517 (Introduction. Chansons acritiques, historiques, kleptiques et ballades).

2) *St. Kyriakidis*, Folklore de Grèce. Partie A', 2e éd., Athènes 1965, pp. η' + 433.

3) *G. C. Spyridakis et Sp. Péristeris*, Chansons populaires grecques, tome IIIe (Choix de textes musicaux). Athènes 1968, in 40, pp. μθ' + 417 + 5 disques de musique.

Parallèlement à la série citée ci-dessus paraît depuis 1939 l'«Annuaire des Archives du Folklore» (vol. 1 - 17, 1939 - 1965), qui depuis 1966 porte le titre d'«Annuaire du Centre de recherches du Folklore Hellénique» (vol. 18/19, 1966 - 7).

Cette organisation et ces travaux permettent au Centre du Folklore de se trouver en contact permanent avec des spécialistes et des Instituts folkloriques de la Grèce et de l'étranger.

ΤΟ ΑΙΣΜΑ ΤΗΣ ΧΕΛΙΔΟΝΟΣ (ΧΕΛΙΔΟΝΙΣΜΑ)
ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΜΑΡΤΙΟΥ

Υ Π Ο

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Αί νομηνίαί (πρώτη ημέρα τοῦ μηνός) τοῦ Ἰανουαρίου, τοῦ Μαρτίου, τοῦ Μαΐου καὶ ἡ τοῦ Σεπτεμβρίου κατέχουν, ὡς γνωστόν, ἰδίαν θέσιν ἐν σχέσει πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν μηνῶν τοῦ ἔτους εἰς τὸν ἐκ παραδόσεως βίον τοῦ λαοῦ ἕνεκα τελετουργικῶν κατ' αὐτὰς ἐθίμων αὐτοῦ, λατρευτικοῦ, μαντικοῦ, μαγικοῦ καὶ ἄλλου περιεχομένου.

Ἐκ τῶν νομίμων τούτων, εἰδικῶς κατὰ τὴν πρώτην Μαρτίου, γίνεται λόγος ἐνταῦθα, μεταξὺ ἄλλων, κυρίως περὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἄσματος ὑπὸ ομάδων παιδῶν, ἰδία μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως κυρίως τῆς γεωγραφικῆς διαδόσεως αὐτοῦ σήμερον ἢ μέχρι πρό τινος καὶ τῆς ἐν γένει ἐκτελέσεως αὐτοῦ, χρησιμοποιουμένης πρὸς τοῦτο, πλὴν τῶν δημοσιευμένων παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος καὶ μελετῶν ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνεκδότου εἰς λαογραφικὰς συλλογὰς εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας καὶ εἰς τὸ Φροντιστήριον Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν σχετικῆς ὕλης.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀναφέρεται πανελληνίως διαδεδομένη, ἀσκουμένη δὲ μέχρι τοῦ 1920 ἢ παλαιότερον, πολλαχοῦ συντηρουμένη ἔτι καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ἡ συνήθεια τῆς περιδέσεως, συνήθως πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, «τοῦ Μάρτη» ὑπὸ τῶν μητέρων εἰς τοὺς δακτύλους, τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς ἢ εἰς τὸν λαιμὸν τῶν παιδίων των, ὡς καὶ ὑπὸ νεανίδων. Πρόκειται περὶ δύο πεπλεγμένων νημάτων, χρώματος ἐρυθροῦ καὶ λευκοῦ (ἐν Κύπρῳ χρυσοῦ ἢ κιτρινοῦ καὶ λευκοῦ), δι' ὧν ἐπιζητεῖται, ὡς πιστεύεται, «νὰ μὴ μαυρίσῃ» εἰς τὸ πρόσωπον τοὺς

Συντομογραφία

Φ. Α. Π. Α. = Φροντιστήριον Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Κ. Α. = Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Χφ = χειρόγραφον

Ε. Α. Α. = Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Ν. Γ. Πολίτων, ΛΣ (= Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1921).

φέροντας «ὁ ἥλιος τοῦ Μαρτίου»¹, ἢ ἵνα μὴ ἐνοχλῶνται οὗτοι ὑπὸ τῶν ψύλλων κατὰ τὸ θέρος (Περιστερὰ Θράκης), ἐκδιωκομένων οὕτως αὐτῶν ἐκ τῆς οἰκίας (Κομοτινὴ (Γιουμουλιτζίνα) Δυτ. Θράκης)², ἢ τέλος προστασία ἀπὸ ἀσθeneίας, εἰδικῶς ἀπὸ τὸν ρῖγον (Ἑλληνες ἐκ Φαράσων Καππαδοκίας)³ κλπ.

Τὰ νήματα ταῦτα εἰς συνοικισμοὺς τῆς περιφερείας Σερρών προσδέονται ὑπὸ τῶν παίδων εἰς ὁμοίωμα χελιδόνος, κατεσκευασμένον ἐκ ξύλου, εἶτα δὲ κατὰ τὸν ἀγερμὸν αὐτῶν, περιφερόντων τὴν χελιδόνα ταύτην καὶ ῥδόντων τὸ σχετικὸν ἄσμα, παραδίδονται ὑπ' αὐτῶν εἰς ἐκάστην οἰκοκυρὰν, ἢ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ αὐτά, ὡς ἀνωτέρω, εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας της (*Αγ. Παρασκευὴ Βισαλτίας Σερρών Κ. Α. Χφ. 2897 σ. 61 συλλ. Σωτ. Φάσσα, 1964).

Εἰς τὸ χωρίον Δημητρίταις περιοχῆς Σερρών (Κ. Α. Χφ. 2897, ἐνθ' ἄν., σελ. 143-145) τὰ παιδιὰ καθ' ὁμάδας ἀρχίζουν τὸν ἀγερμὸν τοῦ χελιδονίσματος ἐκ τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας ὅπου πρῶτον, ἀφοῦ τραγουδήσουν τὸ ἄσμα τῆς χελιδόνος, δένουν «μιὰ μάρτα στὸ χερούλι τῆς θύρας τῆς Ἐκκλησίας, ὕστερα πηγαίνουν στὸ Σχολεῖο ὅπου κάνουν τὸ ἴδιο καὶ ὕστερα πηγαίνουν στὰ σπίτια». Εἰς ἕτερον χωρίον, τὰ Θερμὰ Βισαλτίας (Κ. Α. Χφ. 2897, ἐνθ' ἄν., σ. 195) «τὸ Μάρτη», δηλ. τὰ δύο νήματα, τοποθετεῖ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἄσματος ἢ οἰκοκυρὰ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τῆς χελιδόνος· ταῦτα δ' ἐκσφενδονίζονται ἐκ τῆς περιστροφῆς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ βασιάζοντος παιδίου. Ἐκ τῆς κατευθύνσεως ἦν θὰ λάβουν τὰ νήματα, ἐκτινασσόμενα, πιστεύεται ὅτι ἐξ αὐτῆς θὰ ἔλθῃ ὁ γαμβρός, τὸν ὁποῖον θὰ ὑπανδρευθῇ ἢ κόρη τῆς οἰκογενείας. Πρὸς ἐνίσχυσιν προφανῶς τῆς μαντικῆς δυνάμεως ταύτης τῶν νημάτων τίθενται αὐτὰ κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς πρὸς τὴν πρώτην Μαρτίου ἔξω τῆς οἰκίας, ὥστε κατὰ τὴν νύκτα νὰ «δροσαστοῦνε» (Κατσιδῶνι Κρήτης)⁴. Ὁ «Μάρτης» οὗτος ἐλύετο (ἢ λύεται ἔτι) ἐκ τῆς χειρὸς ἢ τοῦ λαιμοῦ τῶν παιδίων ἢ τῶν νεανίδων καὶ ἀπορρίπτεται κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς πρώτης χελιδόνος (Δυτ. Θεσσαλία (περιοχὴ Καρδίτσης), Μακεδονία, Δυτ. Θράκη), τοῦ πελαργοῦ (ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκ Κυζίκου καὶ Κουβουκλίων Μ. Ἀσίας· εἰς Ροῦσον Καρδίτσης, Μακεδονίαν κ. ἄ.), τοῦ λέλεκα (Κονιατοῦ Ἐλασσόνος) ἢ κατὰ τὸ Πάσχα, κατὰ τὴν τελετὴν τῆς Ἀναστάσεως. Εἰς τὴν τελευ-

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Β', σ. 209 ἔξ.

² Ἐνθ' ἄν., σ. 212. (*Ἡ πίστις αὕτη ὑπεχώρησε σήμερον ἔνεκα τῆς ἐξαλείψεως διὰ χημικῶν φαρμάκων τοῦ παρασίτου ἐντόμου τούτου).

³ Δ. Δουκοπούλου - Δ. Πετροπούλου, Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων, Ἀθήνα 1949, σ. 102-103.

⁴ Κωνστ. Γ. Σπυριδάκη, Ἐθιμα λαϊκῆς λατρείας κλπ. Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Γ' (1940), σ. 419.

ταίαν περίπτωσιν ἐκαίετο «ὁ Μάρτης» (ἢ καίεται ἀκόμη) εἰς τὴν φλόγα τοῦ φερομένου εἰς χεῖρας ἀνημμένου κηρίου ἅμα τῷ ἀκούσματι τῆς ἐκφωνήσεως «Χριστὸς ἀνέστη». Κατ' ἄλλας, ὡς ἀνωτέρω, λύσεις «τοῦ Μάρτη» ἀπετίθετο, οὗτος ἐπὶ δένδρου, π.χ. ροδῆς ἢ ἄλλου, ἢ ἐπὶ ζῳοῦ ἢ κάτωθεν λίθου κλπ.¹

Περὶ τῆς λαϊκῆς συνηθείας ταύτης, προφανῶς προχριστιανικῆς, ἀναφέρει ἤδη ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅστις, ἐλέγχων τὸ εἰδωλολατρικὸν περιεχόμενον αὐτῆς, λέγει: «τί ἂν τις εἴποι τὰ περιαιπτα καὶ τοὺς κώδωνας τοὺς τῆς χειρὸς ἐξηρητημένους καὶ τὸν κόκκινον στήμονα καὶ τὰ ἄλλα τὰ πολλῆς ἀνοίας γέμοντα;» (Migne, P.G. 61, στ. 105)².

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ὡς κυρίως κατὰ τὴν τῆς Πρωτοχρονιάς, τυγχάνει ἔτι προσοχῆς ὑφ' ἐκάστης οἰκογενείας καὶ τὸ «ποδαρικό», δηλ. ἡ πρώτη εἴσοδος ὑπὸ τινος εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκ τῆς πίστεως ὅτι ἡ ἐπίσκεψις αὕτη δύναται νὰ ἀποβῆ πρόξενος εὐημερίας ἢ δυστυχίας εἰς τὴν οἰκογένειαν³. Ἐκάστη δ' οἰκοκυρὰ ἐντὸς τῆς ἀγροτικῆς ἢ ποιμενικῆς κοινωνίας, ἀφοῦ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου σαρώσῃ τὴν οἰκίαν, ἐπιλέγει, ἐνῶ ἀπορρίπτει τὰ σαρώματα :

**Ὁξω ψύλλοι καὶ κοργιοί·*

*μέσα Μάρτης καὶ χαρὰ
καὶ καλὴ νοικοκυρὰ⁴. ἦ*

**Ὁξω ψύλλοι, ποντικοί·*

*μέσ' ὁ Μάρτης ὁ καλός. (*Ἀρκαδία) κλπ.⁵*

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 210 - 212. Βλ. καὶ εἰς Μικρασ. Χρονικά 1 (1938) σ. 327, ἀρ. 24 καὶ Φ.Λ.Π.Α. Χφ. ἀρ. 306, σ. 72 - 73 (συλλ. Μαίρης Γ. Πέτσα. Ροῦσον Καρδίτσης, 1968). Κ.Λ. Χφ. 2779, σ. 19, 102 - 103 (*Ἀηδονοχώρι καὶ Μελενικίτσι Σεργῶν, 1963), Χφ 2897, σ. 61. (*Ἀγ. Παρασκευὴ Βισαλτίας Σεργῶν, 1963).

² Ὁ Ν. Γ. Πολίτης (ΛΣ, Β', σ. 214) συζητήσας τὸ νόμιμον τοῦτο εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας ὑπεστήριξεν ὀρθῶς ὅτι ἀποτελεῖ ἐπιβίωμα ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος, συνδέει δὲ πρὸς αὐτὸ τὴν κατὰ τὰ Ἐλευσίνια περιδεσιν ὑπὸ τῶν μυστῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς κρόκης (νήματος ἐξ ἐρίου).

³ Κ.Λ. Χφ. 2310, σ. 71 (*Ἐπαχώριον Καστορίας). Χφ. 2459, σ. 226 (πρόσφ. ἐξ Οἰνῆς Πόντου, 1962). Χφ. ἀρ. 189, σ. 67 (πρόσφ. ἐκ Κυζικίου).

⁴ Κ.Λ. Χφ. 1372, σ. 225 (Σπάρτη, 1939).

⁵ Εἰς τοὺς Ἕλληνας τοῦ χωρίου Φάρασα τῆς Καππαδοκίας (μέχρι τοῦ 1923) ὑπῆρχε τὸ ἔθος, αἱ οἰκοκυραὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἀποδίωξιν τῶν ψύλλων ἐκ τοῦ οἴκου, ρίπτουσαι τὴν ἀ' Μαρτίου τέφραν ἐκ τῆς ἐστίας πρὸς τὴν γειτονικὴν οἰκίαν καὶ ἐπιλέγουσαι : «ὁ Μάρτης σ' ἐμᾶς τσ' οἱ ψύλλοι σ' ἐσαῶς». (Βλ. Δημ. Λουκοπούλου - Δημ. Πετροπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 103).

Εἷς τινες τόπους ραίνονται ἔτι οἱ ἐσωτερικοὶ χῶροι τοῦ οἴκου δι' ὕδατος, κομισθέντος ἐκ τῆς κρήνης τοῦ χωρίου (Κορώνη Πυλίας), ἢ θραύονται τὰ πῆλινα δοχεῖα (σταμνιά) τὰ ὁποῖα ἔχουν ὑποστῆ ρωγμάς, ἢ τέλος ἐρρίπτοντο παλαιότερον ἐκτὸς τῆς οἰκίας παλαιὰ δοχεῖα πλήρη τέφρας ("Ἑλληνες τῆς περιοχῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ Γανοχωριῶν Ἀνατ. Θράκης)¹.

Εἰς Κατσιδώνι Κρήτης μαστιγοῦνται ἐλαφρῶς ὑπὸ τῶν γεωργῶν διὰ βλαστῶν ἀσφοδέλου τὰ καματηρὰ ζῶα (βόες), τὰ φορτηγὰ καὶ ἄλλα, ἢ καὶ οἱ παῖδες μεταξὺ τῶν, ἐπιλεγομένης κατὰ τὴν μαστίγωσιν τῆς ἐπωδῆς :

*Μάρτις εἶναι σήμερο κι ἄλλαξε τὴν τριχιά σου
καὶ βάλε πῆγες τὸ λαρδί² καὶ πιθαμὲς τὸ ξύγκι³*

πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παχύνσεως τούτων κατὰ τὴν ἀνοιξιν καὶ εὐρωστίας οὕτως αὐτῶν. Παρατηρεῖται ἔτι καὶ ἡ μετεωρολογικὴ κατάστασις κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἢ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας⁴, θεωρουμένης ὡς «μερομῆνια», πρὸς σχετικὰς προβλέψεις διὰ τοὺς κατόπιν μῆνας τοῦ ἔτους (π.χ. εἰς Βρακάδες Ἰκαρίας, Κ. Λ. Χφ. 2449, σ. 433, εἰς Φάρασα Καππαδοκίας ("Ἑλληνες μέχρι τοῦ 1923 κ.ά.)⁵.

Εἰς Ρόδον (χωρίον Σιάνα) ὑφ' ἐκάστης οἰκογενείας σφάζεται καὶ ψήνεται πτεινός, τρεφόμενος εἰδικῶς διὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, εἰς πάντα δ' ἐπισκέπτην προσφέρεται οἶνος μετὰ κρέατος ἐκ τούτου⁶ πρὸς τὸν σκοπὸν προφανῶς τῆς εὐημερίας εἰς τὸν οἶκον. Ἡ προσφορὰ αὕτη ἐνέχει πρὸς τοῦτο ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐκ τῆς πίστεως τοῦ λαοῦ περὶ τοῦ ἀλέκτορος, ὡς ἀποδιώκοντος διὰ τῆς φωνῆς του κατὰ τὴν νύκτα τὰ δαιμονικὰ ὄντα.

Α.—Τὴν ἡμέραν ταύτην ἄδεται πολλαχοῦ καὶ τὸ τραγοῦδι τῆς χελιδόνος, ἄλλως τὸ χελιδόνισμα, ὑπὸ ομάδων παίδων, μαθητῶν, πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς κατοικίας ἐκάστης οἰκογενείας. Οὗτοι, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, φέρουν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄσματος ξύλινον ὁμοίωμα χελιδόνος, ἐμπεπηγμένον εἰς ὀπὴν ἐπὶ τοῦ ἄκρου ράβδου,

¹ Βλ. Πολυδ. Παπαχριστοδούλου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ Ἀδριανουπόλεως. Θρακικὰ 2, 433 ἀρ. 8. Κ. Κουρτίδην εἰς Ἀρχ. Θρακ. Θησ. Α' (1934/35), σ. 7-8 καὶ εἰς Κ. Λ. Χφ. 2003, σ. 6 (συλλ. Κ. Βαφείδου, 1954).

² λίπος· βλ. Κωνστ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄν.

³ Αἱ ἡμέραι αὗται ἐθεωροῦντο εἰς τινες τόπους, ὡς εἰς Ἡπειρον (Χουλιαράδες), ἐπικίνδυνοι, δηλ. οὐχὶ αἰσiai, πρὸς ἐκτέλεσιν ὠρισμένων οἰκιακῶν ἐργασιῶν, π.χ. τῆς πλύσεως ρούχων. (Κ. Λ. Χφ. ἀρ. 2302, σ. 138).

⁴ Βλ. Δημ. Λουκοπούλου - Δημ. Πετροπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 103.

⁵ Φ. Λ. Π. Α. Χφ. 566, σ. 5 (συλλ. Γεωργ. Χατζάκη, 1968).

Εικ. 1. Τὸ χελιδόνι εἰς Τσακήλι Ἄνατ. Θράκης. (Κ. Χουρμουζιάδου, Τὸ Τσακήλι Μετρῶν. Θρακικά, 11 (1939), 395, ἀρ. 12).

Εικ. 3. Τὸ χελιδόνι εἰς Κατσιδώνι Σητείας Κρήτης. (Συλ. Κέντρου Ἑλλην. Λαογραφίας, ἀρ. 130).

Εικ. 2. Χελιδονιστῆς εἰς Ἀγριανὴν Σεργῶν. (Φωτ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, 1967).

καλάμου ή επί κιβωτίου ή άλλου ξυλίνου στηρίγματος¹ (βλ. εικ. 1, 2, 3, 4), ώστε να δύναται η χελιδών αυτή δια νήματος, προσδεδεμένου επ' αὐτῆς (εικ. 2, 4)² ή ἴλου

Εικ. 4. Χελιδόνισμα εἰς Ἀγριανὴν Σερρών.
(Φωτ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, 1967).

(εἰκ. 3) ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται, να τίθεται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἄσματος εἰς περιστροφικὴν κίνησιν. Εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν (Ἄρνισσα) ἡ ξυλίνη χελιδὼν τοποθετεῖται ἐπὶ ἐπιμήκους στενῆς σανίδος, τίθεται δὲ εἰς κίνησιν ἐναλλάξ ἡ οὐρὰ καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ πτηνοῦ δι' ἔκκρεμοῦς κάτωθεν τῆς σανίδος (βλ. εἰκ. 5). Τὸ ὁμοίωμα τῆς χελιδόνος εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν (βλ. εἰκ. 3, 4, 6) καὶ ἀλλαχοῦ καλύπτεται διὰ τεμαχίων χάρτου εἰς διάφορα χρώματα³. Εἰς Φολέγανδρον, μέχρι τοῦ 1830, ἀφοῦ ἐκαλύπτετο ἡ

χελιδὼν διὰ χρυσοχάρτου, περιεβάλλετο εἶτα καὶ διὰ πολυχρώμου μεταξωτοῦ μανδηλίου⁴. Εἰς τὸν νομὸν Σερρών (ἐπαρχία Βισαλτίας, συνοικισμοί: Δημητρίτσι, Ἀηδοχωρὶ) «ὁ μάρτης» ἢ «ἡ μάρτα» (τὰ δίχρωμα κλωσμάτια: λευκὰ καὶ ἐρυθρὰ) προσδέονται ἐπὶ τῆς χελιδόνος, ἐγχειρίζονται δὲ περὶ τὸ τέλος τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἄσματος εἰς τὴν οἰκοκυρὰν πρὸς χρῆσιν, ὡς ἀναφέρεται ἀνωτέρω (σ. 15-16). (βλ. Κ. Α. Χφ. ἀρ. 2897, σελ. 143-145, 195, 441. ἀρ. 2779, σ. 19-20 κ.ά.).

Εἰς τὸ χωρίον Σιάνα Ρόδου τὰ παιδιά (μαθηταὶ) ἐξέρχονται ἀπὸ πρωίας εἰς τοὺς ἀγροὺς πρὸς συλλογὴν μαρτολούλουδων (μαργαριτῶν), ἀνθέων χαμαὶ-μήλου καὶ τριανταφύλλων, τὰ ὁποῖα μεταφέρουν εἰς τὸ σχολεῖον. Διαπεροῦν ἐκεῖ μαργαρίτες εἰς νῆμα, δένουν «τὸν μάρτη» εἰς τὸν δάκτυλον, τὸ δ' ἀπόγευμα λαμβάνει χώραν ὁ ἀγεργὸς εἰς τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου. Εἰς τῶν μαθητῶν, ὁ πλειοδοτήσας ἐκ τῆς ὁμάδος εἰς καταβολὴν ποσοῦ φῶν, ὑποδύεται

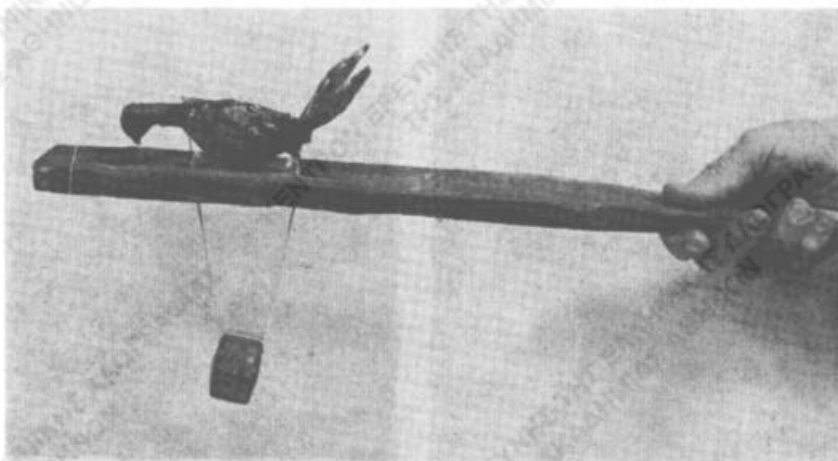
¹ Βλ. Φ. Α. Π. Α. Χφ. ἀρ. 315, σελ. 32 (συλλ. Κωνσταντίνος Χριστοδούλου. Λεοντάριον Καρδίτσης, 1968). Κ. Α. Χφ. 2897, ἐνθ' ἀν., σελ. 61, 440 (Ἄγία Παρασκευὴ καὶ Τερπνὴ Βισαλτίας Σερρών, 1964) κλπ.

² Βλ. καὶ Ἄγγ. Δευτεραῖον εἰς Ε. Α. Α., τόμ. 18/19 (1965/66), ἐν Ἀθ. 1967, σ. 256.

³ Βλ. εἰς Ε. Α. Α., τόμ. 13/14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 375. Ἐπίσης εἰς Δημητρίτσι Σερρών (Κ. Α. Χφ. 2897, σ. 143-45).

⁴ Κ. Α.: Ν. Γ. Πολίτου, Ὑλη, ἀρ. 3035 (συλλ. Ἄντων. Μαυρογένους, 1890).

τὸν Μάρτην, δηλ. στολίζεται οὗτος ὑπὸ τῶν λοιπῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν εἰς τὴν κεφαλὴν, τοὺς ὤμους, τὸν λαιμὸν καὶ τὰς χεῖρας διὰ τῶν ἤδη ἤτοιμασμένων: στεφάνου, βραχιολίων ἐξ ἀνθέων, περιδεραιῶν καὶ ὄρμαθῶν ἐκ τῶν μαρτολούλουδων καὶ τριανταφύλλων, τὰ ὅποια ἔχουν συλλεχθῆ ἀπὸ πρωίας. Ἄλλὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα παιδιὰ τῆς ομάδος θέτουν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον ἀπὸ μαρτολούλουδα, τριαντάφυλλον εἰς τὸ στῆθος, ἔξαροῦν ὄρμαθὸν ἀνθέων μὲ τριαντάφυλλον ἀπὸ τὸν λαιμόν, οὕτω δ' ἀνθοστολισμένα καὶ φέροντα εἰς χεῖρας

Εἰκ. 5. Τὸ χελιδόνι εἰς Ἄρμισσαν Πέλλης.

(Φωτ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961. Ε. Λ. Α., τόμ. 13/14 (1960/61) σ. 376.
Συλλ. Κέντρου Ἑλλην. Λαογραφίας, ἀρ. 227)

καλαθίσκους, πλήρεις ἀνθέων, ἐκκινουῦν, ὅπως περιέλθουν τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου καὶ τραγουδήσουν τὰ κάλαντα:

*Μάρτη, Μάρτη μου, καλὲ
καὶ Ἀπρίλη θανμαστὲ
ὅτι ἐμεῖς οἱ μαθητές...*

Οἱ ἀγείροντες μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἔψματος πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς οἰκίας εἰσέρχονται ἐντὸς αὐτῆς διασπείροντες ἐκ τῶν καλάθων μαρτολούλουδα ἐπὶ τοῦ διαπέδου ὄλων τῶν δωματίων καὶ πρὸς τὴν στέγην αὐτῶν.

Οἱ καλανδισταί, ἀφοῦ περιέλθουν οὕτω πάσας τὰς οἰκίας (εἰκ. 6), ἀκόμη καὶ τὰς τυχὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγεροῦ κλειστάς, ἀλλὰ κατοικουμένας, πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν ὁποίων ρίπτουν λουλούδια, ἔρχονται τέλος εἰς τὸν οἶκον τοῦ διδασκάλου, ὅπως τραγουδήσουν καὶ ἐκεῖ τὰ κάλαντα, παραδώσουν δ' ἔτι ἐντὸς ἰδαι-

τέρου καλάθου και τὰ ἀβγά, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ ἔθος ἔχουν συλλέξει δι' αὐτόν¹.

Τὸ χελιδόνισμα (ἄσμα) τοῦτο ὑπὸ μορφὴν πλέον δρωμένου (ὃ ὑποδυόμενος τὸν Μάρτην ἔχει ὑποκαταστήσει τὴν περιφορὰν ὁμοιώματος χελιδόνος) καλεῖται

Εἰκ. 6. Τὸ χελιδόνισμα εἰς Σιτοχώρι Σερρῶν.

(Φωτ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, 1967)

Εἰκ. 7. Τὸ χελιδόνι εἰς Νικιὸ Νισύρου.

(Φωτ. Ἀννης Παπαμιχαήλ, 1964)

ἐνταῦθα «κάλαντα»², ὡς καὶ εἰς ἄλλους τόπους, οἷον εἰς Κρήτην (ἐπαρχ. Μεραιμπέλλου) παλαιότερον³, Θεσσαλίαν (Καρδισσομαγούλα Καρδίτσης)⁴, Μακεδονίαν (Ἄνω Καμήλα Σερρῶν)⁵, εἰς Νίσυρον ἐπίσης κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐν χρήσει σήμερον ἐνταῦθα ὀνόματος «καλαντήρα», διὰ τὸ θολοει-

¹ Φ.Λ.Π.Α. Χφ. 566, σ. 1-4 (συλλ. ὑπὸ Γεωργ. Χατζάκη, 1968).

² Βλ. ἐνθ' ἄν., σ. 1 «τὰ κάλαντα τοῦ Μάρτη».

³ Ἄ. Λογαριασάκη, Παλιὰ κάλαντα τοῦ Μάρτη. Δρῆρος 2 (1939), σ. 640-41.

⁴ «Τὴν Προυτουμαρτιά τὰ παιδιά τραγ'δᾶν τὰ κάλαντα καὶ λέν: Μάρτη, Μάρτη μου καλέ...» Φ.Λ.Π.Α. Χφ. 304, σ. 28 (συλλ. Γεωργίας Τσιγαρᾶ, 1967).

⁵ Τὰ παιδιά «γυρίζουν καὶ ψάλλουν τὰ κάλαντα' τὸ Μάρτη, ὅπως λένε». Κ.Λ. Χφ. 3132, σ. 7.

δὲς ἐξ ἀνθέων κατασκευάσμα (εἰκ. 7, 8), ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται ὁμοίωμα χελιδόνος ἐκ ξύλου (εἰκ. 7, 8), ἐνίοτε καὶ τοῦ Λαζάρου (εἰκ. 9), πρὸς περιφορὰν κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου ὑπὸ παιδίων, τὰ ὁποῖα ἄδουν τὸ τραγούδι

Εἰκ. 8. Τὸ χελιδόνισμα εἰς Νικιὸ Νισύρου
(Φωτ. Ἄννης Παπαμιχαήλ, 1964)

Εἰκ. 9. Τὸ χελιδόνισμα εἰς Μανδράκι
Νισύρου. (Γ. Ν. Καζαβῆ, Νισύρου λαο-
γραφικά. Ν. Ὑόρκη 1940, σελ. 84 - 85).

τῆς «καλαντήρας», δηλ. τὸ χελιδόνισμα ἢ τὸ ἄσμα τῆς Ἀναστασεως τοῦ Λαζάρου¹. «Κάλαντα» ὅμως, ὡς γνωστόν, καλοῦνται εἰδικῶς τὸ ἄδόμενον κατὰ τὴν Πρωτο-
χροنيὰν ἄσμα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ὡς γραμματικοῦ ἢ ζευγολάτου, καὶ τὰ ἀκο-
λουθοῦντα αὐτὸ εὐχαιτικὰ εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Τὸ ὄνομα τοῦτο θὰ εἶχεν
ἐπικρατήσει εἰς λαϊκὴν χρῆσιν ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου², ὅτε
εἶχε διαμορφωθῆ ὁ ἑορτασμός μετὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην, κυρίως τῶν καλανδῶν

¹ Γεωργ. Ν. Καζαβῆ, ἐνθ' ἄν., σ. 84 - 85. Βλ. καὶ εἰς Κ.Λ. Χφ. 2892 σ. 583 - 84,
(σουλ. Ἄννης Ἰ. Παπαμιχαήλ, Μανδράκι Νισύρου, 1964).

² Ἄ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Δύο βυζαντινὰ κάλαντα. Λαογρ. Α' (1909),
σ. 566, στ. 41.

(calendae), ἤτοι τῆς νομηνιας (πρωτομηνιας) τοῦ Ἰανουαρίου, ὡς ἀρχῆς τοῦ ἔτους.

Τῶν καλάντων τούτων (ἄσματος) τοῦ Ἰανουαρίου, τὰ τῆς πρώτης τοῦ Μαρτίου, περὶ τῶν ὁποίων ὁ λόγος, φαίνονται παλαιότερα, ἔχοντα καὶ ταῦτα ὁμοίως θέσιν Πρωτοχρονιάτικου ἄσματος, δεδομένου ὅτι εἰς τὸ παλαιότατον ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον, ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω, τὸ ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς πρώτης Μαρτίου. Ἡ ἔννοια αὕτη, δηλ. ἄσματος Πρωτοχρονιάς, ὑπάρχει εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ χελιδονίσματος ἐκ Φολεγάνδρου, ἐν χρήσει μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἡμέρα τῆς α' Μαρτίου σχετίζεται πρὸς τὴν «καλοχρονιάν».

«Χαίρης καὶ Πρωτομαρτιά

νά' ρχη (= νὰ ἔλθη) καὶ καλοχρονιὰ» (στ. 6-7) (βλ. κατωτέρω).

Περὶ τοῦ χελιδονίσματος εἰς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας¹ ἀναφέρεται τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, ὡς ἀπαντῶντος εἰς τὴν Ρόδον, ὑπὸ τοῦ γάλλου Pierre Augoustin de Guys εἰς τὸ περιηγητικὸν ἔργον του Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs anciens et modernes, avec un parallele de leurs moeurs, τόμ. Α' σ. 214-215, ἔκδ. γ', Paris, 1783². Ὁ Cl. Fauriel κατόπιν περιέλαβε παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος ἐκ Βάλτου εἰς τὴν συλλογὴν του Ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (τόμ. II, 1825, σελ. 256, 247)³, ἀναφέρει δ' ἔτι εἰς τὴν προτασσομένην εἰσαγωγὴν (τόμ. I, 1824, σελ. XXVIII, CIV - CV)⁴ περὶ

¹ Τὸ ἔθιμον τοῦ χελιδονίσματος σημειοῦμεν ὅτι ἀπαντᾷ διαδεδομένον καὶ βορείως τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὴν 1 Μαρτίου, τὴν Γιουγκοσλαβίαν τὴν 9 Μαρτίου α), ἀνατολικῶς εἰς τὸν λοιπὸν σλαβικὸν κόσμον, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὸν ρωσικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος χαιρετίζει κατ' ἔθος τὴν ἐπάνοδον τῆς ἀνοιξέως τὴν 1 ἢ 9 ἢ 25 Μαρτίου δι' ἄσμάτων, ἀναπτομένων πυρῶν, εἰς τὴν Οὐκρανίαν δὲ καὶ διὰ τῆς περιφορᾶς ὁμοιώματος χελιδόνος ἐκ ξύλου β), εἶτα καὶ δυτικώτερον εἰς τὴν μέσην Εὐρώπην (Γερμανίαν) καὶ νοτιώτερον εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἄλπεων καὶ τὴν Ἰταλίαν γ).

α) *Wald Liungman*, Traditionswanderungen Euphrat - Rhein. Teil II, Helsinki 1938, σ. 489, 1111 (FF. C. No 119). *E. Schneeweiss*, Serbokroatische Volkskunde, Teil I, 1961, σ. 31. β) *W. Liungman*, ἔνθ' ἄν., σ. 1112. γ) Βλ. *J. Grimm*, Deutsche Mythologie, Bd II, σ. 635-37. *Taylor*, Schwalbe. Handw. d. deut. Abergl. Bd VII (1935/36), σ. 1391 ἔξ. *W. Liungman*, ἔνθ' ἄν., σ. 1112 ἔξ.

² Βλ. παρατηρήσεις εἰς τὴν μελέτην τοῦ *Στεφ. Ἡμέλλου*, Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ γάλλῳ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. E. A. A., τόμ. 13/14 (1960/61), ἐν Ἀθῆναις 1962, σελ. 241.

³ Chants populaires de la Grèce moderne. Βλ. καὶ εἰς μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζημμανουήλ, Ἀθῆναι 1956, σ. 274-77.

⁴ Βλ. καὶ Ἀπ. Χατζημμανουήλ, ἔνθ' ἄν., σ. 17-18.

τῆς εὐρυτάτης διαδόσεως αὐτοῦ εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ τῆς ἐπιβιώσεως εἰς τοῦτο τοῦ ἀρχαίου χελιδονίσματος εἰς Ρόδον, τοῦ ὁποίου τὸ κείμενον διέσωσεν ὁ Ἀθήναιος (Δειπνοσ. Η' 60 (p. 360 c)).

Β.— Αἱ παραλλαγαὶ τοῦ ἄσματος, ὅσαι ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Cl. Faugiel ὑπὸ διαφόρων συλλογῶν, ὡς ὑπὸ τοῦ Theod. Kind (1833)¹ καὶ ἄλλων, συγκεντρωθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Arg. Passow περιελήφθησαν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ: Τραγούδια ρωμαϊκά. *Popularia carmina Graeciae recentioris*, Lipsiae 1860, ἀρ. 305-309. Νεωτέρα ἔκδοσις τούτων μετ' ἄλλων δημοσιευθέντων μετὰ τὸ 1860, ἐν συνόλῳ 13, ἐγένετο τῷ 1872 ὑπὸ τοῦ Νικ. Γ. Πολίτου εἰς τὸ περιοδ. Νεοελληνικά Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870/72), σ. 354-368². Ἐκτοτε διὰ τῆς συστηματικωτέρας συλλογῆς λαογραφικῆς ὕλης μεθ' ἧς καὶ ἄσμάτων, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ τοῦ χελιδονίσματος, ὡς κειμένου, ἐγένοντο καταγραφαὶ αὐτοῦ³ ἐκ πλείστων ἑλληνικῶν τόπων, οὕτω δ' αἱ μέχρι σήμερον συγκεντρωθεῖσαι παραλλαγαὶ εἰς τὸ ἀρχεῖον ἄσμάτων τοῦ Κέντρου Ἑλλην. Λαογραφίας συμποσοῦται εἰς 160, αἱ δὲ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Φροντιστηρίου Λαογραφίας τοῦ Πανεπιστημίου εἰς 4, προερχόμεναι τοπικῶς, ὡς κατωτέρω.

α) Πελοπόννησος.

Ἀχαῖα - *Ἥλις*. Κ. Λ. Χφ. 2268, σ. 864 (συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926).

Ξηροχώριον Ἀχαΐας. Κ. Λ. Χφ. 1968, σ. 41 (συλλ. Γεωργ. Παπαδημάκη, 1953).

Καρδαμύλη Λακωνίας. Φαίδ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Α' Π, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 10, σημ. 5.

Μάνη. α) Πανδώρα, 20 (1869-70), σ. 112. β) Κ. Λ. Χφ. ἀρ. 334, σ. 169-171, ἀρ. 13 (συλλ. Νεστορίδου).

Μεσσηνία. Φαίδ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 10, σημ. 5.

β) Στερεὰ Ἑλλάς.

Ἀθῆναι. Λαογρ. 6 (1917), σ. 277-78.

¹ Τραγούδια τῆς νέας Ἑλλάδος, ἔθνικὰ καὶ ἄλλα... Neugriechische Poesien, ungedruckte und gedruckte... Leipzig 1833, σ. 12, ἀρ. VII. Βλ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκης, ἐν Ε. Α. Α., 8 (1953/54), ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 111.

² Ἐνταῦθα καὶ ἡ παλαιότερα περὶ τοῦ ἄσματος βιβλιογραφία.

³ Ἀντιστοίχως καὶ τῆς μουσικῆς αὐτοῦ, ὡς κατωτέρω. Σημειωτέον ὅτι ἐπραγματοποιήθη καὶ κινηματογράφησις τοῦ ἐθίμου μετ' ἠχογραφήσεως τῆς μελωδίας τοῦ ἄσματος τῷ 1967 εἰς τὰ χωρία Ἀγριανὴ καὶ Σιτοχώριον τοῦ νομοῦ Σερρών. (Βλ. Κ. Λ. Χφ. 3168, σ. 36-37 καὶ ἀρ. ταιν. 1076 B4 (ἀρ. εἰσ. μουσ. 14517). Ἄρ. κινηματογρ. ταιν. 48-49.

Λεβάδεια. Κ. Α. Χφ. 1358, σ. 97 - 98 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939).

Ἄγ. Γεώργιος Παρνασσίδος. Κ. Α. Χφ. 1692, σ. 52 (συλλ. Εὐθ. Γούβαλη).

Ἀγόριανη Παρνασσίδος. Ειρήνης Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασσού), Ἀθήναι 1939, σελ. 95, ἀρ. 169, σ. 354 - 355.

Ναυπακτία. Δημ. Ἀγγελίδου, Φιλολογικά, ἦτοι χελιδόνισμα' περὶ ἐπιστολικῶν τύπων κλπ., ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 24 - 25.

Βάλτος Ξηρομέρου. Cl. Fauviel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, a Paris 1825, p. 247, 256 (= *D. H. Sanders*, Das Volksleben der Neugriechen, Mannheim 1844, σ. 106 ἀρ. Α καὶ ἐν σελ. 130 - 31).

Εὐρυντανία (Βράχα). Κ. Α. Χφ. ἀρ. 1435, σ. 11 (συλλ. Ἰ. Ράγκου, 1939).

γ) Εὐβοία.

Κάρυστος. Κ. Α. Χφ. 432, σελ. 83, 59 = *Εὐαγγ. Παπαχατζῆ*, Δοκίμιον τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Καρύστου καὶ τῶν πέριξ, ἐν Ἀθήναις 1915, σελ. 54, 59.

δ) Θεσσαλία.

Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα. Popularia carmina Graeciae recentioris, Lipsiae MDCCCLX, ἀρ. 307α (σ. 227 - 28).

Ἐφημ. Βραδυνή, φύλλ. ἡμερ. 28 Νοεμβρίου 1929.

Τίναβος. Ἀχιλλ. Τζαρτζάνου, Θεσσαλικά Τυρνάβου. Θεσσαλικά Χρονικά, τόμ. Β' (1931), σ. 106. (Ἐπφδικὸν ἄσμα, διάφορον τοῦ χελιδονίσματος).

Μαρίνου Π. Βρεττοῦ, Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ δισέκτου ἔτους 1868, σ. 109 - 111.

Th. Kind, Neugriechische Poesien, 1833, σ. 12 ἀρ. VII. = *Arn. Passow*, ἐνθ' ἄν., ἀρ. 307 (σ. 226 - 27).

Χ. Χριστοβασίλη, Ἡ Χελιδόνα τοῦ Μαρτίου (ἐν Καραγκουναῖ Θεσσαλίας). Ἐθνικὴ Ἀγωγή, ἔτ. 1899, σ. 95.

Ξιρονέριον Καρδίτσης. Κ. Α. Χφ. 3186, σ. 30 - 31 (συλλ. Ε. Ἰ. Κουκουλέτσου 1952).

Καρδιτσομαγούλα Καρδίτσης. Φ. Α. Π. Α. Χφ. 304, σ. 27 - 29 (συλλ. Γεωργίας Π. Τσιγαρᾶ, 1968).

Λεοντάριον Καρδίτσης. Φ. Α. Π. Α. Χφ. 315, σ. 32 - 33 (συλλ. Κωνστ. Π. Χριστοπούλου, 1968).

Παλαμᾶς Καρδίτσης. Φ. Α. Π. Α. Χφ. 311, σ. 49 (συλλ. Εὐτυχίας Χαλβατζάρα, 1968).

Ἐλασσῶν (Λυκούδι). Κ. Α. Χφ. 1975, σ. 90 (συλλ. Ἀθ. Παπανικολάου, 1953):

Ἐλασσών (Χάσια). Κ. Λ. Χφ. 981α, σ. 5, ἀρ. 4. Χφ. 981γ, σ. 1157 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, 1934).

ε) **Ἡπειρος.**

Κ. Λ. Ν. Γ. *Πολίτου*, Ὕλη, ἀρ. 2723 (συλλ. Π. Λάμπρου, 1850).

Γεωργ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ἀσμάτων, ἐν Ἀθήναις 1866, σ. 191, ἀρ. 2, 3.

Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ἀσμάτων τῆς Ἡπείρου, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 261, ἀρ. 442.

Ἰωάννινα. Δημ. Σαλαμάγκα, Μάρτη κὶ Μάρτη. Ἡπειρωτ. Ἑστία, ἔτ. Β' (1952), σ. 263 - 65. Δ' (1955), σ. 808 - 812.

Ζαγόριον. Κ. Λ. Χφ. 1572, σ. 159, ἀρ. 208 (συλλ. Ἀ. Παπακώστα, 1940).

Κόνιτσα. Κ. Λ. Χφ. 1903 Β, σ. 123 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου, 1953).

Θεσπρωτία. Κ. Λ. Χφ. 53, σ. 148, ἀρ. 20.

Πάργα. Ἐφημ. «Βραδυνή», φύλλ. τῆς 28 Νοεμβ. 1929.

στ) **Μακεδονία (Δυτικὴ).**

Πολύλακος Βοΐου. Κ. Λ. Χφ. 1766, σ. 6 (συλλ. Ἰω. Τζημοπούλου 1952).

Ἀρμισσα, Ἀγ. Ἀθανάσιος καὶ Σωσάνδρα Πέλλης. Κ. Λ. Χφ. 2394 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1961), σελ. 89·90, 176, 309'.

Σαρακηνοί, Λουτράκι καὶ Μαργαρίτα Πέλλης (τὴν 9 Μαρτίου). Κ. Λ. χφ. 2394, σελ. 212, 407, 425, 460¹

Κιρκάσιοι (Ἀγ. Τριάς) Ἡμαθίας. Κ. Λ. Χφ. 1815, σ. 93 (συλλ. Ἡλία Τύμπα, 1953).

Ἁγία Βαρβάρα Βεροίας (πρόσφ. ἐκ Στενιμάχου). Κ. Λ. Χφ. 1820, σ. 3 - 4 (συλλ. Ν. Καρασταμάτη, 1953).

Καστορία (Καστανόφυτον). Βλ. εἰς Ε.Λ.Α., τόμ. Ε' (1945'49), ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 36.

ζ) **Μακεδονία (Κεντρικὴ καὶ Βόρειος).**

Λαγινὰ Θεσσαλονίκης. Κ. Λ. Χφ. 1879, σ. 4 (συλλ. Βασ. Ζαχαριάδη, 1953).

Δοξᾶτον. Παρνασσός, τόμ. Γ' (1879) σ. 956 - 57.

* *G. F. Abbot* ἐν *Athenaeum*, ἀρ. 3755, σ. 460 - 63 (30 Σεπτ. 1899).

¹ Πρβλ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Πέλλης (Μακεδονίας) (29 Ἰουν. - 18 Ἰουλ. 1961). Ε. Λ. Α., τόμ. 13/14 (1960/61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 375 - 76.

Λακκοβίγια. G. F. Abbot, *Macedonian Folklore*, Cambridge 1903, σ. 18 (= Μακεδ. ημερολόγιον, ἔτ. Ε' (1912) σ. 84).

Ρουμλούκι (Γιδᾶς, Ἀγκαθιά, Νησέλλι καὶ Νεόκαστρον) Ἡμαθίας. Κ. Λ. Χφ. 984 Β-Γ', σελ. 430, 468, 470-71, 902-904 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1935).

Ρουμλούκι. Θ. Παπαθανασίου, Σύμμεικτα λαογραφικά ἐκ Ρουμλουκίου. Μακεδονικά, Β' (1941/52), σ. 354.

Λαγκαδᾶς. Νίκων Β. Κοσμᾶ, Ὁ Λαγκαδᾶς. Ἱστορία - λαογραφία. Θεσσαλονίκη 1968, σ. 88.

Στενίμαχος. Φιλῆμονος Τζυμπάση, Λαογραφικά - Γλωσσικά Στενιμάχου. Ἀρχεῖον Θρακ. Λαογρ. Θησαυροῦ, 12 (1945-46), σ. 170.

Μελένικον. G. F. Abbot, ἔνθ' ἄν., σ. 47 (ἄσμα γενικῶς εἰς χελιδόνα οὐχὶ χελιδόνισμα).

Μελένικον. Πέτρ. Σπανδωνίδη, Μελένικος, ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτας. Θεσσαλονίκη 1930, σ. 63 (ζ - η).

η) Χαλκιδική.

Βυζαντινὰ Χρονικά. Peterburg, τόμ. 3, 1896, σ. 205.

Ἀρναία. Κ. Λ. Χφ. 1805, σ. 24 (συλλ. Μαυρ. Παπαθανασίου, 1952).

— Κ. Λ. Χφ. 2232, σ. 2 (συλλ. Μαυρ. Παπαθανασίου, 1949).

— Βασ. Κυπαρίσση, Τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς, Θεσσαλονίκη 1940, σ. 1-2, ἀρ. 4-5.

θ) Μακεδονία (Ἀνατολική).

Συνοικισμοὶ νομοῦ Σερρών: α) Κ. Λ. Χφ. 2897 (συλλογὴ Σωτ. Α. Φάσσα, 1964) ἐπαρχία Βισαλτίας: Ἅγιος Δημήτριος (σ. 54), Ἁγία Παρασκευὴ (σ. 61), Δάφνη (σ. 138), Δημητρίτσι (σ. 143-45), Θερμὰ (σ. 195-96), Λαγκαδίον (σ. 247), Λιγαριὰ (σ. 269), Νιγρίτα (σ. 327), Τερπνὴ (440-41, 458), Χουμνικὸ (σ. 547).

β) Κ. Λ. Χφ. 2761 (συλλογὴ Γ. Αἰκατερινίδου, 1963): Νέον Σούλι (σ. 262-63, 442), Ἅγιον Πνεῦμα (σ. 316), Μανδήλιον (σ. 387), Παλαικώμη (σ. 191, 423), Λευκοθέα (σ. 391), Ἀναστασία (σ. 81-82), Ἐμμ. Παπᾶς (σ. 323-24), Ροδολεῖβος (σ. 414), Πρώτη (σ. 403-404).

γ) Κ. Λ. Χφ. 2762 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1963): Μικρὸ Σούλι (σ. 11-12, 220-21), Κορμίστα (σ. 96-97), Ἀλιστράτη (σ. 187), Ἁγιοχώρι (σ. 176-77).

δ) Κ. Λ. Χφ. 2763 (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1963): Νιγρίτα (σ. 28-29).

ε) Κ. Λ. Χφ. 2779 (συλλογὴ Γ. Αἰκατερινίδου, 1963): Ἀηδοκώρι (σ. 19-20), Μελενικίτσι (σ. 102-103), Σησαμὰ (σ. 205-206), Βαμβακόφυτον (σ. 165-66).

Ἐηρότοπος Ὁρειῆς. Κ. Λ. Χφ. 3150, σ. 17 (συλλ. Ἰω. Ἀδαμοπούλου, Κωνστ. Παπαδημητρίου, Γεωργ. Μέριμγκα, 1966).

- Πρώτη*. Κ. Λ. Χφ. 2939, σ. 82-83 (συλλ. Δεσπ. Παπαδοπούλου, 1965).
Κάτω Όρεινή. Κ. Λ. Χφ. 2946, σ. 47 (συλλ. Γ. Αϊκατερινίδου, 1965).
Ήδελφικόν. Κ. Λ. Χφ. 3129, σ. 8 (συλλ. Αϊκατ. Ήθανασιάδου, 1964-65).
Ήνω Καμήλα. Κ. Λ. Χφ. 3132, σ. 7-8 (συλλ. Σ. Ήλεξιάδου - Λ. Μπακάλη, 1965).
Κάτω Καμήλα. Κ. Λ. Χφ. 3141, σ. 5 (συλλ. Δημ. Καταράκη - Ήλένης Ρήγα - Ήλ. Τσικούρη - Ήδ. Ήνδρούτσου, 1965-1966).
Σιτοχώρι. Κ. Λ. Χφ. 3168, σ. 77-78, 106-107 (συλλ. Γ. Αϊκατερινίδου, 1967).
Ήγριανή. Κ. Λ. Χφ. 3168, σ. 36-38 (συλλ. Γ. Αϊκατερινίδου, 1967).
Νέον Σούλι (πρώην Σουμπάσκιοι). *Γαβριήλ Κοντιάδου*, Λεύκωμα τοῦ Σουμπάσκιου, χωρίου τῆς περιφερείας Σερρών. Θεσσαλονίκη 1925, σ. 26.
Σέρραι: Σερραϊκά Χρονικά, τόμ. Α΄ (1953), σ. 134-152.

ι) Θράκη.

Φιλιπούπολις (19ος αἰ.): α) Ήναστασίου Γεωργιάδου Λευκίου, Ήνατροπή τῶν δοξασάντων, γραψάντων κλπ., ἐν Ήθήναις 1843, σ. 26, 28. β) Κ. Λ. Χφ. 965, σ. 154, 206-207 (συλλ. Μυρτ. Ήποστολίδου) = Ήρχεῖον Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Θεσ., Α΄ (1934/35), σ. 224-225. γ) Βλ. Γ. Σκορδέλην ἐν Πανδώρα, ΧΙ (1860/61) σ. 450-451.

Σουφλί (Κιουπλιά). Κ. Λ. Χφ. 2115, σ. 5-6 (συλλ. Ήλισ. Κωστίδου, 1954).

Μέτραι Ήνατ. Θράκης. Κ. Λ. Χφ. 1431, σ. 22. = † Καλ. Χουρμουζιάδου, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ήθύρων. Ήρχ. Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Θεσσαυροῦ, 7 (1940/41) σ. 102, ἀρ. 38. = Γ. Μέγα, Ζητήματα Ήλληνικῆς Λαογραφίας, Ε. Λ. Α., τόμ. Ε΄ (1945/49), ἐν Ήθήναις 1951, σ. 22.

Μέτραι - Νεοχώριον. Ήγγ. Μετρηνοῦ, Τὸ ψεμμα τῆς χελιδόνος, Θρακικὴ Ήπετηρίς, ἔτ. Α΄ (1897), σ. 166-68.

**Μέτραι - Ε. Χουρμουζιάδου*, Θρακικὰ ἔθιμα. Ή χελιδόνα. (Πόντος ἐν Μερζιφόν 1914).

Μέτραι (Τσακῆλι) Ήνατ. Θράκης. Θρακικά, 9 (1938), σ. 312-13.

Μέτραι (Τσακῆλι). Κ. Χουρμουζιάδου, Τὸ Τσακῆλι τῶν Μετρῶν. Θρακικά 11 (1939), σ. 395.

Μάλαρα (Δογάνκιοι καὶ Ρέμπιτς) Ήνατ. Θράκης. Θρακικά, 6 (1935), σ. 368.

Κεσάνη, Μάλαρα Ήνατολ. Θράκης. Βλ. Σ. Μανασσεῖδην ἐν περιοδ. «Ή ἐν Κων/πόλει Ήλλην. Φιλολ. Σύλλογος», 9 (1874/75), σ. 342 (ἄδεται τὴν 25 Μαρτίου).

Πέτρα. (πρόσφ. εις Μονοκκλησιά Σερρών). Κ. Λ., Χφ. 3147, σ. 11 (συλλ. Μαρίας Πλουμάκη, 1966).

Γανοχώρια. Κ. Λ., Χφ. 2003, σ. 6. (συλλ. Κυρ. Βαφειδή, 1954).

(Πρόσφυγες ἐξ Ἐνατ. Θράκης εἰς Κουμαριά Σερρών). Κ. Λ. Χφ. 3145, σ. 5 (συλλ. Τασίας Μανδάλου κ. ἄ., 1966).

Τζετώ. Ἑλληνικῆς Σταμούλη - Σαραντῆ, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης, Θρακικὰ 11 (1939), σ. 21-22.

Κωνσταντινούπολις (νῆσοι). Σκαρλάτου Βυζαντίου, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, ἐκδ. γ'. Ἐν Ἀθήναις - ἐν Κων/πόλει 1874. Βλ. ἐν λ. χελιδόνα. Πρὸβλ. καὶ *Ν. Γ. Πολίτην* εἰς *Νεοελλ. Ἀνάλ. Α'* (1870/72), σ. 354, σημ. 1. ια) **Λέσβος.**

1) *G. Georgakis et Léon Pineau,* *Le Folk-Lore de Lesbos.* Paris (1894), σ. 355. (Χαιρετισμὸς πρὸς τὴν χελιδόνα, ὡς ἔθιμον).

2) Σπ. Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 212 - 213. (2 ἄσματα ἄδονται τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων).

3) Παν. Νικίτα, Τὸ Λεσβιακὸ μνηολόγιον, τόμ. Α', Μυτιλήνη 1953, σ. 61. (χωρὶον Μανταμάδος).

ιβ) **Σάμος.**

Ἐπαμειν. Ἰ. Σταματιάδου, Σαμιακά, τόμ. Ε', ἐν Σάμῳ 1887, σ. 380 - 81.
Μαυρατζαῖοι. Κ. Α., Χφ. 1428, σ. 40, ἀρ. 9 (συλλ. Ν. Δημητρίου. Μαυρατζαῖοι, 1939).

ιγ) **Φολέγανδρος.**

Κ. Α. Ν. Γ. Πολίτου, Ὀγλη, ἀρ. 3035 (συλλ. Ἀντων. Μαυρογένους 1890).

ιδ) **Νίσυρος.**

Γεωργ. Ν. Καζαβῆ, Νισύρου λαογραφικά, Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 85.
Κ. Α., Χφ. 2892, σ. 583 - 84 (συλλ. Ἀννης Παπαμιχαήλ. Μανδράκι Νισύρου, 1964).

ιε) **Χάλκη.**

Sam. Baud - Bouy, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 272.

Δωδεκανησ. Ἐπιθεώρησις, τόμ. Β' (1948), σ. 117. (Ἄρρεν παιδίον στολισμένον δι' ἀνθέων καὶ ἄλλων κοσμημάτων παριστάνει τὸν Μάρτην).

Κ. Α. Χφ. ἀρ. 2892, σ. 752 - 53 (συλλ. Ἀννης Παπαμιχαήλ, Χάλκη 1964).

ιστ) **Ρόδος.**

Σάλακος. Ἀναστ. Ἀναστασιάδου, Ἑορτὴ ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔαρος ἐν Ρόδῳ. Φόρμιγξ, περ. Β', ἔτ. ΣΤ' (Η'), 1910, ἀρ. 5 - 6, σ. 4 - 5. Κ. Α. Χφ. 1568, σ. 417 (συλλ. Χριστ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος 1953). Χριστ. Παπαχριστοδούλου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Ρόδου, Λαογραφ. 21 (1963), σ. 194 - 195.

Ρόδος (πόλις). Χρ. Παπαχριστοδούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 195.

Σιάνα. Ἀναστ. Βρόντη, Τῆς Ρόδου παραδόσεις καὶ τραγούδια, ἐν Ρόδῳ, 1930, σ. 97. Τοῦ Ἀύτου, Ροδιακὰ Λαογραφικά, τόμ. Β', Ρόδος 1950, σ. 57 - 58, ἀριθ. 4 - 5. Χρ. Παπαχριστοδούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 194, Sam. Baud - Bouy, ἐνθ' ἄν., σ. 73 - 74. — Φ. Α. Π. Α., Χφ. ἀρ. 566, σ. 2 (συλλ. Γεωργ. Χατζάκη, 1968).

Μονόλιθος. Χρ. Παπαχριστοδούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 194.

Γερασ. Δ. Δρακίδου, Ροδιακά, Ἀθῆναι 1937, σ. 17.

Κ. Ν. Κωνσταντινίδη, Ἀθηνᾶ Λυδία, Ἀλεξάνδρεια 1936, σ. 35 - 36.

Δωδεκανησ. Ἐπιθεώρησις, ἔτ. Β' (1948) σ. 117 (συλλ. Πέτρ. Καλονάρου).

ιζ) **Μεγίστη (Καστελλόριζον).**

Κ. Λ. : Ν. Γ. Πολίτου, "Υλη ἀρ. 2232 (συλλ. ἸΑχιλλ. Διαμαντάρα).

ιη) **Κρήτη.**

Νικηθιανός, ἐπαρχ. Μεραμβέλλον. ἸΑ. Λογαριαστιάκη, Παλιὰ Κάλαντα τοῦ Μάρτη, Δρῆρος 2 (1939), σ. 640-641.

Κατσιδώνι ἐπαρχ. Σητείας (παλαιότερον τοῦ ἔτους 1890). Κ. Λ. (Βιβλίον εἰσαγωγῆς λαογρ. ἀντικειμένων, ἀρ. 130).

ιθ) **Κέρκυρα.**

N. Tomaseo, Canti popolari Toscani, Corsi, Illicici, Graeci. Tom. III, Venezia 1842, σ. 280 = Arn. Passow, Popul. carmina, σ. 226 ἀρ. 306.

Γ.—Ἐκ τῶν ὡς ἄνω παραλλαγῶν παρατίθενται αἱ κάτωθι πλέον ἀντιπροσωπευτικαὶ τοῦ ἄσματος.

Α΄.

<p>Ἦρθεν, ἦρθε χελιδόνα,
ἦρθε κι ἄλλη μελιθόνα·
κάθησε καὶ λάλησε,
καὶ γλυκὰ κιλάθησε.</p> <p>5 Μάρτη, Μάρτη μου, καλέ,
καὶ Φλεβάρη, φοβερέ,
κι ἂν φλεγίσης, κι ἂν τσικνίσης,
καλοκαίρι θὰ μυθρίσης·
κι ἂν χιονίσης, κι ἂν κακίσης,</p> <p>10 πάλιν ἄνοιξιν θ' ἀνθίσης.
Θάλασσαν ἐπέρασα
καὶ στεριά δὲν ξέχασα·
κύματα κι ἂν ἔσχισα,
ἔσπειρα, ἰκονόμησα,</p> <p>15 ἔφνυγα κι ἀφήκα σῦκα
καὶ σταυρόν καὶ θημωνίσταν,
κ' ἦρθα τώρα κ' ἠῦρα φύτρα,</p> | <p>κ' ἠῦρα χόρτα, σπάρτα, βλίτρα,
βλίτρα, βλίτρα· φύτρα, φύτρα.</p> <p>20 Σὺ, καλὴ νοικοκυρά,
ἔμπα ἔς τὸ κελλάρι σου·
φέρ' ἄβγα περδικωτά,
καὶ πουλιὰ σαρακοστά.
δῶσε καὶ μιὰν ὀρνιθίτσα</p> <p>25 φέρε καὶ μιὰ κουλουρίτσα.
Ἔρρισεν ὁ δάσκαλος,
καὶ ὁ Θεὸς ποὺ τὰ ἔδωκε,
ν' ἀγοράσωμεν ὄχτώ,
νὰ πουλοῦμεν δεκοχτώ·</p> <p>30 νὰ κερδαίνωμεν τριάντα,
διάφορα ἰ μεγάλα πάντα·
καὶ εἰς τὸ σπίτι καὶ ἔς τὴ Χώρα
μέσα ἔδω' ποῦ ἔρθαμε τώρα.
Μέσα ἔγειά, μέσα χαρὰ</p> |
|---|--|

¹ κέρδη.

35 Ἔς τὸν ἀφέντην, ἔς τὴν κυρά·
ἔς τὰ παιδιὰ καὶ ἔς τοὺς γονεῖς,
ἔς ὄλους τοὺς συγγενεῖς.
Μέσα Μάρτης· ἔξω φύλλοι·
ἔξω ὄχτροί, σᾶς τρωῶν· οἱ σκύλοι.
(*Att. Passow*, σελ. 227 - 28, ἀρ. 307α)

40 Μέσα φίλοι, μέσα ἴφθίμια,
καὶ χαρές, χοροί, παιγνίδια.
καὶ ἐφέτος καὶ τοῦ χρόνου
καὶ τοῦ χρόνου καὶ ἄλλα χίλια.

B'.

Χαῖρε, χαῖρε, χαῖρε, τίμειε στανρέ·
καύχημα Χριστιανῶν,
ὁδηγὲ ἀμαρτωλῶν·
χαίρης πάντων τῶν πιστῶν
5 ν' ἀνέβης εἰς τὸν οὐρανόν·
χαίρης καὶ Πρωτομαρτιά
νά ἴρχη καὶ καλοχρονιά,
νά γενοῦν πολλὰ σιτάργια,
νά γεμώσουνε τ' ἀμπόργια·
10 νά γενοῦν πολλὰ κρασιά
νά γεμώσουν τὰ βουτζιά·
νά γενοῦν πολλὰ ἄρνια
γιά νά σφαγοῦν τὴν Λαμπρά·
νά γενοῦν πολλὲς μυζήθρες
15 γιά νά βάζουσι στὶς πίττες·
νά γενοῦν πολλὰ ὀρνίθια
μετὰ τοῦ Θεοῦ βοήθεια·
νά γενοῦν πολλὲς ἐντραδες¹
νά χοντραίνουν οἱ κεράδες·
20 μαγερέματα² πολλὰ

στὸ μαγέρευμα καλά.
Μάρτις μᾶς ἦλθεν·
καλῶς μᾶς ἦλθεν·
ἡ γῆς μυρίζει,
25 τὰ δένδρα ἀνθοῦσι.
Ἦλιος λάμπει,
τὸ φῶς εἰσέβη
κ' ἡ χελιδόνα μας ἔκεῖ γυρίζει
καὶ τὰ πουλάκια τῆς κιλαδοῦνε.
30 Ἦξω φύλλοι, ποντικοί.
μέσα Μάρτης καὶ χαρὰ
καὶ ἡ κερά ἡ Παναγιά.
Καὶ ἂν ἔχετε παιδιὰ
νά τὰ παντρέψετε καλά.
35 Σέβα, εἰσέβα ὡς τὸ κελλάριον
δῶσ' ἓνα ἄβγὸ ἢ ἄβγούτσικο
ἢ τὴ μάνα τοῦ ἄβγοῦ
ἢ τὴν ὀρνίθα ἢ τὸν πετεινὸν
καὶ πολλὰ τὰ ἔτη τῶν νοικοκερῶ.

1812.

(Κ. Λ. : Ν. Γ. Πολίτου, Ὑλη, ἀρ. 3035. Τὸ κείμενον ἀντεγράφη ἐκ χειρογράφου ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Μαυρογένους τῷ 1890. Εἰς τὴν παράθεσιν τοῦ ὄσματος ἀνωτέρω διωρθώσαμεν τὸ πλῆθος τῶν ἀνορθογραφιῶν τοῦ κειμένου.

Ἦξω ἄβγος ἢ ἄβγούτσικο ἢ τὴ μάνα τοῦ ἄβγοῦ ἢ τὴν ὀρνίθα ἢ τὸν πετεινὸν καὶ πολλὰ τὰ ἔτη τῶν νοικοκερῶ. 1812.

¹ Εἰσοδήματα (βενετ. *indrada*).

² Γεννήματα, εἰδικῶς ὄσπρια.

Γ'.

Χελιδόνα ἔρχεται
 ἀπ' τῆ Μάυρη θάλασσα.
 Θάλασσα ἐπέρασε,
 ἕκατσε καὶ λάλησε,
 5 λάλησε τὰ γράμματα,
 γράμματα βασιλικά,
 ποὺ μαθαίνουν τὰ παιδιά,
 τὰ παιδιὰ στὸ δάσκαλο.
 — Δάσκαλος μᾶς ἔστειλε
 10 νὰ μᾶς δῶστε πέντε ἀβγά
 κι ἂν δὲν δῶστε πέντε ἀβγά

παίρομε τὴν κλωσσαριά,
 νὰ γεννᾶ καὶ νὰ κλωσσᾶ
 καὶ νὰ σέρνῃ τὰ πουλιά.
 15 Μάρτης μᾶς ἦρθε·
 καλῶς μᾶς ἦρθε·
 τὰ λουλούδια ἀνοίγουν,
 ἢ γῆς μυρίζει.
 Ἔξω φύλλοι, ποντικοί,
 20 μέσα ἴγεια (ἀβγά) καὶ Πασχαλιά
 κι ἀπὸ χρόν' μὲ ἴγεια.

(Κ. Λ. Χφ. 3132, σελ. 7 - 8. (συλλ. Σ. Ἀλεξιάδου - Λ. Μπακάλη, Ἔνω Καμήλα Σερρῶν, 1965).

Γ' (α).

Χελιδόνα ἔρχεται
 ἀπ' τῆ Μάυρη θάλασσα.
 Θάλασσαν ἐπέρασε,
 πύργον μᾶς θεμέλιωσε.
 5 Ἔκατσε καὶ λάλησε
 μέσ' στοῦ Μάρτη τὴν αὐλή.
 Μάρτη, Μάρτη μου, καλὲ
 καὶ Φλεβάρη, χιονερέ·
 πόσον δρόμον ἔκαμες

10 κ' ἔμαθες τὰ γράμματα;
 γράμματα βασιλικά
 ποὺ μαθαίνουν τὰ παιδιά.
 — Δάσκαλους μᾶς ἔστειλε,
 νὰ μᾶς δῶστε πέντ' ἀβγά.
 15 κ' ἂν δὲν ἔχ'τε πέντ' ἀβγά
 νὰ μᾶς δῶστε τ'ν κλωσσαριά,
 νὰ γεννᾶ καὶ κλωσσᾶ
 καὶ νὰ σέρνῃ τὰ πουλιά.

(Κ. Λ. Χφ. 2929, σελ. 82 - 83, συλλ. Δεσποίνης Παπαδοπούλου, Πρώτη Σερρῶν, 1965).

Δ'.

Χελιδόνι πέταξε.
 Ἦρε πύργον, ἕκατσε
 καὶ χαμοκελάδησε·
 — Μάρτη, Μάρτη μου, καλὲ
 5 καὶ Φλεβάρη, βροχερέ·
 κι ἂν μανίσῃς κι ἂν φλεβίσῃς
 καλοκαίρι θὰ μυρίσῃς.

— Ἔξω φύλλοι καὶ κορέοι
 νὰ ἴν' καλὰ οἱ νοικοκυραῖοι.
 10 Μέσα ἥλιος καὶ χαρὰ
 καὶ χαρὰ καὶ Πασχαλιά,
 στὸν ἀφέντη, στὴν κυρὰ
 καὶ στ' ἀρχοντόπουλά τους.
 — Αἶ, καλὴ νοικοκυρὰ·

- 15 δῶσ' μας κόκκιν' ἀβγά,
 ὅσα ἐμεῖς οἱ μαθητές,
 μαθημένοι εἴμαστε.
 Τοῦ δάσκαλου τὰ τέσσερα,
 κ' ἐμᾶς τὰ τριαντατέσσερα,
 20 νὰ μὴ μᾶς δειρῆ ὁ δάσκαλος,
 (Ρόδος. - Δωδεκαν. Ἐπιθεώρησης, ἔτ. Β' (1948), σ. 117).
- καὶ ὁ κακὸς πρωτόσκολος.
 Αἶ, καλὴ νοικοκυρά·
 φέρε μας σαράντα ἀβγά,
 νὰ χαρῆς τὸν ἄντρα σου
 25 καὶ τ' ἀρχοντόπουλά σου
 κι ὅ,τι ποθεῖ ἡ καρδιά σου.

Ε'

- Μάρτιος μᾶς ἦρθε
 καὶ καλῶς μᾶς ἤρε·
 τὰ ὄρια ἀνθοῦσι,
 οἱ κάμποι λουλουδοῦσι.
 5 Καὶ σύ, καλὴ νοικοκυρά·
 βάλε τὰ πατήγια σου
 καὶ σέβα ἔς τὸ κελλάρι σου·
 ἔβγαλε σαράντ' ἀβγά,
 δῶσ' ἡμᾶς τὰ τέσσερα
- 10 καὶ σᾶς τὰ εἰκοσιτέσσερα,
 νὰ μὴ μᾶς δειρῆ ὁ δάσκαλος,
 δάσκαλος, πρωτόσκολος,
 νὰ ἴχωμε τὴν ἁμαρτία του
 καὶ τὴν κολασία του.
 15 Ἐξω φύλλ' καὶ ποντικοί·
 μέσα ἥλιος καὶ χαρὰ
 καὶ χαρὰ καὶ Πασχαλιὰ
 καὶ πάλι καὶ τοῦ χρόνου.

(Φιλιπούπολις. Πανδώρα, τόμ. XI (1860/61), σ. 450 - 451 = Νεοελλ. Ἀνάλ. Α', σελ. 365 - 66, ἀρ. 9).

Δ'.—Μουσικαὶ ἐκτελέσεις τοῦ ὕμνου ἔχουν δημοσιευθῆ ἢ ἠχογραφήθῆ μέχρι τοῦδε αἱ ἑξῆς¹.

1. **Ρόδος**: α) ἐκ Σαλάκου: ὑπὸ Ἀναστ. Ἀναστασιάδου εἰς τὸ περιοδ. Φόρμυξ, περ. Β', ἔτ. ΣΤ' (Η) (1910), ἀρ. φύλλ. 5 - 6, σ. 4.

β) ἐκ Σιάνας: 1) ὑπὸ Ἀναστ. Ἀναστασιάδου, ἐνθ' ἀν., ἀρ. φύλλ. 4 - 5.
 2) S. Baud - Bouy, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 73 - 74, ἀρ. 21.

2) **Χάλκη**: α) Sam. Baud - Bouy, ἐνθ' ἀν., σ. 272. β) Κ. Α. Χφ. 2892, σ. 752 - 53 (ἀρ. εἰσαγ. μουσ. 11414) (συλλ. Ἀννης Παπαμυχαήλ, Χάλκη 1964).

3) **Λέσβος**: Παν. Νικήτα, Λεσβιακὸ μνηολόγιο, τόμ. Α', Μυτιλήνη 1953, σ. 61.

¹ Ἐκ τῶν ἠχογραφήσεων τούτων, ὡς κατωτέρω, ἔχουν περιληφθῆ δύο παραλλαγαὶ εἰς τὸ δημοσίευμα: Γ. Κ. Σπυριδάκη καὶ Σπυρ. Δ. Περιστερῆ, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Γ' (Μουσικὴ ἐκλογή), ἐν Ἀθήναις 1968, σελ. 177 - 180.

4) **Μακεδονία** (νομός Σερρών): (Ἠχογράφησις ὑπὸ Γ. Αἰκατερινίδου γενομένη ἐντὸς τοῦ προγράμματος τῆς ἐκτελεσθείσης ὑπ' ἐμοῦ Λαογραφικῆς ἐρεῦνης τῷ 1963 - 64 δι' οἰκονομικῆς χορηγίας τοῦ Βασιλ. Ἰδρύματος Ἐρευνῶν, καὶ ἀργότερον τῷ 1967. Τοῦ ἐορταστικοῦ ἐθίμου τούτου ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1967 καὶ κινηματογράφησις εἰς Ἀγριανὴν καὶ Σιτοχώρι Σερρῶν. Ἄρ. εἰσαγ. κινηματ. ταιν. 48, 49).

α) *Νέον Σούλιον*: Κ. Λ. Χφ. 2761, σ. 51 (ἄρ. εἰσ. μουσ. 7441, ταιν. 512β 10).

β) *Παλαικώμη*: Κ. Λ. Χφ. 2761, σ. 191 (ἄρ. εἰσ. μουσ. 7631, ταιν. 521β).

γ) *Μικρὸν Σούλιον*. Κ. Λ. Χφ. 2762, σελ. 11 - 12, 220 - 21 (ἄρ. εἰσ. μουσ. 8304, ταιν. 593 β).

δ) *Ἀγριανή*: Κ. Λ. χφ 3168, σ. 108 - 109 (ἄρ. εἰσ. μουσ. 14517, ταιν. 1076 β4).

ε) *Σιτοχώριον*: Κ. Λ. Χφ. 3168, σ. 106 - 107 (ἄρ. εἰσ. μουσ. 1451δ, ταιν. 1076β 2).

5. **Φιλιπούπολις** (Ἕλληνες 19^{ος} αἰ.): Ἄρχεῖον Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ, τόμ. Α' (1934/35) σ. 225 - 26¹.

Ἐκ τῆς μουσικῆς συλλογῆς ταύτης τοῦ ἄσματος παρατίθενται κατωτέρω πέντε παραλλαγὰὶ αὐτοῦ:

Α.-Νέου Σουλίου Σερρῶν' (βλ. ἀν., ἄρ. 4α).

$\text{♩} = 250$

A!

Χε - λι - δό - να ἔρ - χε - ται ἄ - πό
 μαύ - ρη θά - λασ - σα. θά - λασ - σα κἄν πέ - ρα - σι πύρ - γιο
 ν - ἔ - θε - μέ - λιω - σε, ἔ - κα - ται κ' ἔ - λά - λη - σε, ἔ - μα -
 - θε τὰ γράμ - μα - τα, γράμ - μα - τα βα - σι - λι - κά πού μα -
 - θαί - νουν τὰ πι - διὰ. Μάρ - της μᾶς ἦρ - δι.

$\text{♩} = 125$

B!

¹ Τὸ ἄσμα ὑποστηρίζεται ἐν σελ. 260 σημ. 1, ὅτι μετηνέχθη εἰς Φιλιπούπολιν κατὰ τὸν 18^{ον} αἰ. ἐκ Θεσσαλίας διὰ μεταναστῶν, ἐγκατασταθέντων ἐνταῦθα.

κα - λώς μάς ἦρ - θι' ὄ - ξω ψύλ - λοι
 καί κο - ριοί, μέ' ὕ - γεί - α κί χα - ρά κί τοῦ χρόν',
 τὴν Πα - σκα - λιά μέ τού κόκ - κι - - νου τ'αὐ - γό —
 Τον.
 Α!
 Β! Τον.

Β.-Φιλιππου πόλεως' (βλ. ἄνωτ., ἀρ. 5).

Χε - λι - δό - να πέ - ρα - σε ἀπ' τῆ Μαύ - ρη
 θά - λασ - σα ἔ - κα - τσε κ'ἔ - λά - λη - σε
 καί γλυ - κά κε - λά - θη - σε. - - -

Γ.-Σιάννας Ρόδου¹.

Allegretto moderato
 Α Β
 Πε - ρι - στε - ρά - κι πέ - τα - ξε, ἠῦ - ρεν
 Γ
 Πύρ - γον κ'ἔ - κα - τσε κ'ἔ - χα - μο - κε - λά - θη
 Δ
 σε. Μάρ - τη, Μάρ - τη μου, κα - λέ.
 Μάρ - τη, Μάρ - τη μου, κα - λέ, καί 'Α -

¹ Ἐκ τῆς καταγραφῆς ὑπὸ S. Baud - Bony' (βλ. ἄνωτ., ἀρ. 1, β2).

ταί — μα — δη — μέ — νοι εἶ — μα — στε. Χε — λι —
 - δό - νιμ πέ - μπο - με, — πά - ει πέ - ρα κ' ἔρ - χε -
 - ται, φέρ - νει μας τὴν εἶ - δη - σι, πῶς εἶ - ναι
 κα - λο - καί - ρι' τοῦ χρό - νου.
 Τον.

Ε.—Τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἴσμη, καλούμενον εἰς Μακεδονίαν «τραγουδί τῆς χελιδόνας» ἢ «χελιδόνα», ἔδεται σήμερον, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφομένων παραλλαγῶν αὐτοῦ, ὡς κειμένον καὶ μουσικῆς, εὐρύτατα, ὅσον γνωρίζω, εἰς τὴν βόρειον περιοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, τὴν Μακεδονίαν, ἀπὸ τῶν δυτικῶν συνόρων αὐτῆς πρὸς τὴν Ἡπειρον μέχρι τῶν ἀνατολικῶν πρὸς τὴν Δυτ. Θράκην, εἶτα δ' εἰς τὴν Λέσβον καὶ ἐκ τῶν νοτίων περιοχῶν μόνον εἰς τὴν Ρόδον, Χάλκην καὶ τὴν Νίσυρον. Εἰς τὴν τελευταίαν νῆσον ὡς καὶ εἰς Σάλακον Ρόδου ἀπαντιᾶ μεταθεμιμένον εἰς τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου.

Εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἴσματος παρατηροῦνται διαφοραὶ κυρίως: εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ (π.χ. Χελιδόνα ἔρχεται... Μάρτις μᾶς ἦρθε... κλπ), εἰς τὸ μήνυμα, τὴν ἀγγελίαν, τοῦ ἀνατέλλοντος ἕαρος, τὸν χαιρετισμὸν πρὸς αὐτό, τὰς αἰτήσεις τῶν παίδων ὑπὲρ φιλοδωρήματος, τὰς εὐχὰς αὐτῶν κλπ.

α). Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἴσματος. Εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ τὴν Δωδεκάνησον (Ρόδον) ἀπαντιᾶ αὕτη εἰς τοὺς τέσσαρας πρώτους στίχους, σπανιότερον δὲ εἰς τοὺς ἕξι, ὑπὸ διηγηματικὴν μορφήν.

στ. 1-2 Χελιδόνα ἔρχεται / ἀπὸ Μάυρη¹ (ἢ Ἄσπρη)² θάλασσα

¹ Ἄρμισσα Πέλλης (βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Ε.Λ.Α., 13/14 (1960/61), Ἀθῆναι 1962, σ. 376. Ρουμλούκι (Νεόκαστρον) Ἡμαθίας: Κ. Λ. Χφ. 984γ', σ. 902-904. Περιοχὴ Σεργῶν: (Θερμά: Κ. Λ. Χφ. 2897, σ. 195-96. Λιγαριά: Αὐτ., σ. 269. Ἀναστασιά: Κ. Λ. Χφ. 2761, σ. 81. Ἐμμ. Παπᾶς: Αὐτ., σ. 323-24. Ροδολεῖβος: Αὐτ., σ. 414. Πρώτη:

(χελιδόνα πέρασε / από Μάυρη¹ (ἢ ἀπὸ τῆ Μάυρη² θάλασσα)

στ. 3-4 θάλασσα ἐπέρασε / ἦκατσε κ' ἐλάλησε

ἦ: θάλασσα ἐπέρασε / τῆ φωτιὰ θεμέλιωσε·

θάλασσα ἀπέρασε / καὶ σπειρὶ ἰκονόμησε·

στ. 5-6 κάθησε τσ' ἐλάλησε / κ' ἐγλυκοκελάδησε³

ἦ: κάθησε καὶ λάλησε / πέτραν ἐκατάλυσεν·

ἔκατσε καὶ μίλησε / μίλησε κ' ἐλάλησε·

ἔκατσε κ' ἐλάλησε / καὶ πυροθεμέλιωσε·

β). Εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ ἴσματος εἰς ἀρκετὰς παραλλαγὰς, ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου στίχου, ὡς εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐξ Ἀρνίσσης Μακεδονίας⁴, ἢ ἀπὸ τοῦ τετάρτου ἢ τοῦ πέμπτου εἰς ἄλλας ἐκ διαφόρων τόπων, ἔχομεν ἐπὶ κλησιν πρὸς τὸν Μάρτην (Μάρτιον)⁵.

«Μάρτη - Μάρτη, βροχερὲ / καὶ Φλεβάρη, χιονερὲ». (Ἀρνίσα Πέλλης· παραλλ. στ. 7-8)⁶ καὶ Πρώτη Σερρών (παραλλ. ἀνωτ., σ. 94) Γ' (α), στ. 7-8)

— Μάρτη μ', Μάρτη μου, καλέ, / καὶ Φλεβάρη, φοβερὲ (στ. 7-8)⁶

— Μάρτη, Μάρτη μου, καλέ / καὶ Φλεβάρη, φλιβερὲ (ἢ βροχερὲ) στ. 4-5⁷

— Μάρτη, Μάρτη μου, καλέ / καὶ Φλεβάρη, φοβερὲ (σ. 5-6)⁸

Αὐτ., σ. 403-404. Ἁγιοχώρι: Κ. Λ. Χφ. 2762, σ. 176-77. Μελενικίτσι: Χφ. ἀρ. 2779, σ. 102.

³ Cl. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, Paris 1825, σ. 256. Βλ. καὶ εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Χελιδόνισμα. Νεοελλ. Ἀνάλ. Α' (1870/72), σ. 363 ἀρ. 4.

¹ Μελένικον: Πέτρου Σπανδωνίδη, ἔνθ' ἀν., σ. 63 ἀρ. ζ'.

² Λέσβος: Σπ. Ἀναγνώστον, Λεσβιακά, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 213 ἀρ. 4. Ἀνατολ. Θράκη (Γανοχώρια): Κ. Λ. Χφ. 2003, σ. 6 (συλλ. Κυρ. Βαφεΐδη, 1954).

³ Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 376.

⁴ Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἀν.

⁵ Εἰς τὴν παραλλαγὴν ἐκ Λέσβου ἡ ἀναφορὰ πρὸς τὸν Μάρτιον ὑπάρχει εἰς τοὺς στίχ. 2-3 (βλ. Σπ. Ἀναγνώστον, ἔνθ' ἀν., σ. 212-13, ἀρ. 3), εἰς δὲ τὴν ἐξ Ἡπείρου ἀπὸ τοῦ πρώτου στίχου (βλ. Χρ. Χασιώτην, ἔνθ' ἀν., σ. 191, ἀρ. 3).

⁶ Cl. Fauriel, ἔνθ' ἀν. II, 256 = Th. Kind, Neugr. Poesien, σ. 12, ἀρ. VII = Dan. H. Sanders, Neugr. Volksleben, σελ. 106, 130 = A. Passow, ἀρ. 307 = Ν. Γ. Πολίτης, ἔνθ' ἀν., σ. 363, ἀρ. 4.

⁷ Ν. Tomaseo, tom. III, σ. 279 = A. Passow, ἀρ. 309 = Ν. Γ. Πολίτης, ἔνθ' ἀν., σ. 362, ἀρ. 3. Δωδεκαν. Ἐπιθεώρησις, ἔτ. Β' (1948), σ. 117 (Ρόδου).

⁸ A. Passow, ἀρ. 307 = G. Wachsmuth (μετάφρ. ὑπὸ Γαλάνη), σ. 31-33 = Μ. Π. Βρεττοῦ, Ἐθνικ. Ἡμερολ. τοῦ ἔτους 1868, σ. 109-111 = Ν. Γ. Πολίτης, ἔνθ' ἀν., σ. 360, ἀρ. 1.

Μάρτη, Μάρτη, χιονερέ / και Φλεβάρη, βροχερέ (στ. 5 - 6)

Μάρτη, Μάρτη, χιονερέ / και Φλεβάρη, λασπερέ (στ. 21 - 22)¹

γ). Ἀκολουθῶς ὁ λόγος εἰς τὸ ἔσμα στρέφεται ὑπὸ τῶν ἀγειρόντων, οἱ ὅποιοι εἶναι μαθηταί, περὶ τὸ σχολεῖον καὶ τὸν διδάσκαλον.

Ποῖον δρόμον ἐπῆρες

κ' ἔμαθες τὰ γράμματα

γράμματα βασιλικά,

ποὺ μαθαίνον τὰ παιδιὰ (στ. 7 - 10. Θερμὰ Σερρῶν)²

*τὰ παιδιὰ στὸ δάσκαλο*³

Εἰς τὴν παραλλαγὴν ἐκ Ρουμλουκίου (Νεόκαστρον) Ἑμμαθίας, ἡ ὁποία ἄδεται ὑπὸ κορασίδων ἐν τῇ αἰώρᾳ κατὰ τὸν Μάρτιον, λέγεται (στ. 5 - 8) :

ἔκατσε κ' ἐλάλησε

ἔμαθε τὰ γράμματα,

γράμματα βασιλικά

*ποὺ μαθαίνον τὰ παιδιὰ*⁴.

δ). Οἱ ἄδοντες κατόπιν αἰτοῦν ἀπὸ τὴν οἰκοκυράν, νὰ δώσῃ φιλοδώρημα εἰς αὐτούς, μαθητὰς τοῦ σχολεῖου, ὡς καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον, τοῦ ὁποίου ἐκτελοῦν πρὸς τοῦτο ἐντολήν.

«Δάσκαλους μᾶς ἔστειλε

νὰ μᾶς δώστε πέντε ἀβγά»

(Παραλλ. ἄνωτ., σ. 94) Γ' (α), στ. 13 - 14. Πρώτη Σερρῶν).

— *«Αἱ καλὴ νοικοκυρά*

δῶσ' μας κόκκινα ἀβγά,

ἴσα ἔμεῖς οἱ μαθητές,

μαθημένοι εἴμαστε.

¹ *M. de Marcellus, Chants du peuple en Grèce, II, Paris 1851, σ. 178. A. Passow, ἀρ. 305 = Th. Kind, Anthologie neugr. Volkslieder, 1861, σ. 72 = Ν. Γ. Πολίτης, ἔνθ' ἄν., σ. 363 - 64, ἀρ. 5.*

² Βλ. εἰς Κ. Λ. Χφ. ἀρ. 2897, σ. 195 - 6. Ὁμοίως καὶ εἰς ἄλλους συνοικισμοὺς τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ὡς εἰς Λιγαριάν (Χφ. ἀρ. 2897, σ. 269), Ἀναστασιάν (Χφ. 2761, σ. 81), Ἑμμ. Παπᾶν (Αὐτ., σ. 323 - 24), Ροδολεῖβον (Αὐτ., σ. 414), Πρώτην (Αὐτ., σ. 403 - 404) (βλ. ἄνωτ. σ. 94 καὶ παραλλ. Γα', στ. 9 - 12), Ἀγιοχωρί (Χφ. 2762, σ. 176 - 77), Μελενικίτσι (Χφ. 2779, σ. 102) κ. ἄ.

³ Κ. Λ. χφ., 3132, σ. 7 - 8 (Ἄνω Καμήλα Σερρῶν, 1965).

⁴ Κ. Λ. Χφ. 984 γ', σ. 902 - 904, ἀρ. 77 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1935).

*Τοῦ δάσκαλου τὰ τέσσερα
κ' ἐμᾶς τὰ τριαντατέσσερα,
νὰ μὴ μᾶς δείρη ὁ δάσκαλος
καὶ ὁ κακὸς πρωτόσχολος.*

(Παραλλ. ἄνωτ. (σ. 34-35) Δ', στ. 14-21. Ρόδος).

ε). Οἱ τελευταῖοι στίχοι ἀποτελοῦν ἐπιφωδὴν ἀποπομπὴν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν ψυλλῶν, κοριῶν καὶ ποντικῶν, ἀποδιώξιν τῶν ἐχθρῶν καὶ τέλος εὐχὴν ὑπὲρ ὑγείας καὶ χαρᾶς εἰς τὴν οἰκογένειαν.

— *«Μέσα ἴγεια, μέσα χαρὰ*

Μέσα Μάρτης· ἔξω ψύλλοι

ἔξω ὄχτροί, σᾶς τρῶν' οἱ σκύλοι κλπ.

(Παραλλ. *A. Passow*, ἀρ. 307. Βλ. ἄνωτ. (σ. 32-33) εἰς παραλλ. Α', στ. 34 ἔξ.).

— *ἔξω ψύλλοι, ποντικοί·*

μέσα Μάρτης καὶ χαρὰ κλπ.

(Παραλλ. Φολεγάνδρου. Βλ. ἄνωτ. (σ. 33) Β', στ. 30-31).

— *ἔξω ψύλλοι, ποντικοί*

μέσα ἴγεια καὶ Πασχαλιά.

(Ἄνω Καμήλα Σερρών. Βλ. παραλλ. ἄνωτ. (σ. 34) Γ', στ. 19-20').

στ). Εἰς ἑλληνικὰς περιοχὰς (μέχρι τοῦ 1922) τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, π. χ. τὴν Μετρῶν (βλ. εἰς Ἀρχ. Θρακ. Θησ., τόμ. Ζ (1940/41) σ. 102, ἀρ. 38, τόμ. ΙΒ (1943/44), σ. 170 ἀρ. 1) ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄσματος ἔχει ὡς ἑξῆς κατὰ τὴν πρῶτην παραλλαγὴν :

*Μάρτης μᾶς ἦρτε
καὶ καλῶς μᾶς ἦρτε
τὰ ὄρη ἀνθίζουνε,
οἱ κάμποι λουλουδίζουνε*

¹ Βλ. προσέτι καὶ εἰς παραλλαγὰς : ἐκ Φιλιππουπόλεως (*Ἀναστ. Λευκίου*, ἔνθ. ἀν.). Ἄνατ. Θράκης εἰς Ἀρχ. Θρακ. Θησ. 7 (1940/41) σ. 102 ἀρ. 38, Δάφνης καὶ Θερμῶν τοῦ νομοῦ Σερρών (Χφ. 2897, σελ. 138, 195-96) ἐκ Μελενιτσίου καὶ Σησαμιάς Σερρών (Χφ. 2779, σελ. 102-103, 205-206). Ἡπειροῦ, (Χρ. Χασιώτων, ἔνθ' ἀν., σ. 191, ἀρ. 3). Δωδεκανήσου (Χάλκης) (Δωδεκαν. Ἐπιθεώρ., ἔτ. Β' (1948) σ. 117). Λέσβου (Σπ. Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, σελ. 212-13, ἀρ. 3 καὶ 4). Σάμου (*Ἐπαμ. Σταματιάδου*, Σαμιακά, Ε', ἐν Σάμῳ 1887, σ. 380-81). Ἐνταῦθα, δηλ. εἰς Σάμον, τὸ ἄσμα εἶχε μετατεθῆ εἰς τὸ ἑσπέρας τῆς 23 Ἰουνίου, ἀπαγγελόμενον κατὰ τὴν ὑπερπῆδησιν τῆς πυρᾶς (βλ. εἰς σελ. 380-81).

οἱ χελιδόνες ἔρχονται

Μάρτη, Μάρτη μου, καλέ
 καὶ Ἐπρίλη λαμπερέ,

κατὰ δὲ τὴν δευτέραν :

Μάρτιος μᾶς ἦρτι
 κὶ καλῶς μᾶς ἤθρηκε.
 τὰ ὄρη ἀνθοῦσαν
 τὰ πουλιὰ ἔλαλοῦσαν.

Εἰς τὴν παραλλαγὴν ἐκ Φιλιππουπόλεως :

Μάρτιος μᾶς ἦλθε
 καὶ καλῶς μᾶς ἤθρε.
 Τὰ ὄρη ἀνθοῦσι·
 κάμποι λουλουδοῦσιν.
 Ἄξι' Μάρτη καὶ καλέ
 καὶ Φλεβάρη δυνατέ'.

Τῆς μορφῆς ταύτης τοῦ χελιδονίσματος ἀπαντοῦν παραλλαγαὶ καὶ εἰς συνοικισμοὺς τοῦ νομοῦ Σερρών, ὡς εἰς Δάφνην ἐπαρχ. Βισαλτίας :

Μάρτης μᾶς ἦρτι
 καλῶς μᾶς ἦρτι
 τὰ λουλούδια ἀνοίγουν . . .³

ὁμοίως καὶ εἰς Σιτοχώριον Σερρών :

Μάρτης μᾶς ἦρθε·
 τὰ λουλούδια ἀνοίγουν·
 γῆς ἔβωδιάζει·
 τόπους μυρίζει.
 Μάρτη, Μάρτη μου, καλέ . . .³

Ὁμοίως καὶ ἀλλαχοῦ :

Μάρτης μᾶς ἦρθε·

¹ Ἀναστ. Γ. Λευκίον, Ἀνατροπὴ τῶν γραψάντων . . . , ἐν Ἀθήναις 1843, σ. 28.
 Ὁμοία εἰς τοὺς στ. 1-4 εἶναι ἢ ἐπίσης ἐκ Φιλιππουπόλεως παραλλαγή, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ Βλασ. Γ. Σκορδέλη εἰς Πανδώραν, τόμ. XI, σ. 450 (βλ. τὸ κείμενον καὶ εἰς Νεοελ. Ἀνάλ. Α' (1870/72), σ. 365, ἀρ. 9).

² Κ. Α. Χφ. 2897, σ. 138 (συλλ. Σ. Φάσσα, 1964).

³ Κ. Α. Χφ. ἀρ. 3168, σ. 77-78, (συλλ. Γ. Αἰκατερινίδου, 1967).

ὄρη ἀνθεΐτε
 πουλάκια κελαΐδεΐτε¹

.
 Μάρτης μᾶς ἦρθε
 κὶ πουλιὰ λαλεΐτε
 θάλασσαν ἀπέρασαν... (Ξινονέριον Καρδίτης)²
 Μάρτης μᾶς ἦρθε
 καλῶς μᾶς ἦρθε³.

Εἰς τὴν παραλλαγὴν ἐκ Φολεγάνδρου, ἀναφερομένην ἐν χρήσει μέχρι τοῦ 1830-1840 (βλ. Κ. Α., Ν. Γ. Πολίτου, Ὑλη, ἀρ. 3035), ἡ οὕτως ἀγγελία τῆς πρώτης τοῦ Μαρτίου (στ. 6 *χαίρης καὶ Πρωτομαρτιά*) ἀπαντᾶται εἰς τοὺς στίχους 22-25.

Πλὴν τοῦ αἰτουμένου φιλοδωρήματος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς ἀβγά, εἰδικῶς δὲ κόκκινα, ἦτοι Πασχαλινά, ἀπαντᾷ εἰς πλῆθος παραλλαγῶν καὶ εὐχῆ διὰ τὴν μετ' ὀλίγον «Πασχαλιάν», «Λαμπράν».

Τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν περὶ διασκευῆς κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον εἰς τὴν μορφήν ταύτην, ὡς παρατηροῦμεν καὶ κατωτέρω, τοῦ ἐξ ἀρχαίων χρόνων συνεχιζομένου χελιδονίσματος πρὸς προσαρμογὴν αὐτοῦ δι' ἀκροατήριον χριστιανικὸν καὶ μάλιστα δι' ἡμέραν, ἡ ὁποία συνέπιπεν εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς ἢ εἰς τὸ τοῦ Τριωδίου, προπαρασκευαστικὸν διὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἐὰν ληφθῆ ἔτι ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπὸ τῶν πρώιμων χριστιανικῶν χρόνων δημῶδη λατρευτικὰ ἕσματα κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ τῶν Θεοφανίων⁴, ἀσφαλῶς καὶ τῶν Χριστουγέννων⁵, εἶχον ἀγεσμικὸν χαρακτῆρα, εἰς μεταγενεστέρους δ' εἶτα Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τὸ κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου (ἕσμα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ), ἦτο πλέον δικαιολογημένον ψυχολογικῶς καὶ εἰς τὸ

¹ Ν. Tomaseo, ἐνθ' ἄν., III, σ. 279 = Α. Passow, ἀρ. 309 = Ν. Γ. Πολίτης, ἐνθ' ἄν., σ. 362, ἀρ. 2.

² Κ. Α. Χφ. ἀρ. 3186, σ. 30-31 (συλλ. Ε. Κουκουλέτσου, 1952).

³ Βλ. Χφ. 2897, σ. 54 (Ἁγ. Δημήτριος) καὶ σ. 138 (Δάφνη) Βισαλτίας· Χφ. 2763, σ. 28-29 (Νιγρίτα) τοῦ νομοῦ Σερρών. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ἐκ τῆς περιφερείας ταύτης (Θερμά: Κ. Α. Χφ. 2897, σ. 195-96. Ἁγιοχώρι: Κ. Α. Χφ. 2762, σ. 176-77. Μελενικίτσι: Κ. Α. Χφ. 2779, σ. 102-103. Σερραϊκὰ Χρονικά, Α' (1953) σ. 134) ἡ ἐπίκλησις αὕτη ἀπαντᾶται ἐντὸς τοῦ κειμένου τοῦ ἕσματος, οὐχὶ δὲ ἐν ἀρχῇ αὐτοῦ.

⁴ Βλ. Ἁ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Δύο βυζαντινὰ κάλανδα, Λαογρ. 1 (1909), σ. 564-68.

⁵ Σχετικῶς ἀναφέρει κατὰ τὸν 12ον αἰ. ὁ Ἰωάννης Τζέτζης (Χιλιάδες, ΙΓ', Ἱστορ. 475, στ. 243 ἐξ.).

Χελιδόνισμα, ἀδόμενον τὴν α΄ Μαρτίου, ἡμέραν, ὡς ἐλέχθη, συνδεδεμένην πρὸς τὴν Μεγ. Τεσσαρακοστήν, νὰ προστεθοῦν στοιχεῖα σχετικὰ πρὸς τὴν μέλλουσαν νὰ ἐορτασθῇ ἅμα τῷ πέρατι τῆς νηστείας ταύτης Ἐνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, ἦτοι εὐχαὶ δι' αὐτήν, πρὸς δὲ καὶ νὰ μετατεθῇ τὸ ἐν λόγῳ ἄσμα εἰς πολλοὺς τόπους, ὡς ἀναφέρεται ἀνωτέρω, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου ἢ εἰς ἡμέραν τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος (τὴν Μεγ. Πέμπτην) κ. ἄ.

Ἡ σύνδεσις τοῦ ἄσματος πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τὸν διδάσκαλον κατ' ἐντολὴν τοῦ ὁποίου φέρεται εἰς πολλὰς παραλλαγὰς ὅτι αἰτοῦν οἱ χελιδονισταὶ φιλοδώρημα, φαίνεται ὅτι θὰ εἶχε γίνεαι ἤδη κατὰ τὴν πρώτην βυζαντινὴν περίοδον, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπαντᾷ τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἰς παραλλαγὴν, ἢ ὁποία ἦδετο εἰς Ρώμην τὸν ἕνατον ἢ δέκατον αἰῶνα, εἰς εἰδικὴν ἐορτήν, καλουμένην *Cornomannia* ¹.

Τὸν σχολικὸν τοῦτον χαρακτήρα ² πιστεύω ὅτι θὰ προσέλαβε τὸ ἄσμα ἐκ τοῦ ἔθους, τὸ ὁποῖον ἴσχυεν ἀπὸ τῆς μεταγενεστέρας ἀρχαιότητος, συνεχίσθη δὲ καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν καὶ τὴν μεταβυζαντινὴν περίοδον μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, τῆς καταβολῆς τῆς ἀμοιβῆς τοῦ διδασκάλου ὑπὸ τῶν γονέων τῶν μαθητῶν ἢ ὑπὸ τῆς κοινότητος εἰς χρηματικὸν ποσὸν ἀλλὰ καὶ εἰς εἶδος (τροφήμα) ³, πρὸς δὲ καὶ τῆς προσφορᾶς δώρων εἰς αὐτὸν κατὰ ἐορτάς, «τῶν ἐορτικῶν», ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ⁴, μάλιστα κατὰ τὴν τῶν Καλανδῶν (Πρωτοχρονιάν), ὡς ἀναφέρει ἀργότερον ὁ Λιβάνιος εἰς λόγον του εἰς τὰς Καλάνδας (1, 397, 11 ἔκδ. Förster) ⁵, εἶτα δὲ καὶ κατὰ τὴν τοῦ Πάσχα (τὴν Λαμπρὴν), ὡς τὸ ἔθιμον μέχρι τοῦ 1920 εἰς Κρήτην (ἐπαρχ. Σητείας) κ. ἄ.

Ἡ συλλογὴ οὕτως ὑπὸ τῶν μαθητῶν δώρων διὰ τὸν διδάσκαλον, κατόπιν μάλιστα παραγγελίας αὐτοῦ, ἀπετέλει θεσμὸν ἐν χρήσει ἀπὸ τῶν πρώτων βυζαντινῶν χρόνων, δεδομένου ὅτι ἀναφέρεται περὶ τούτου ρητῶς τὸν ἕνατον αἰῶνα εἰς τὸ ἀδόμενον εἰς Ρώμην, ὡς ἀνωτέρω, χελιδόνισμα. Πρόκειται ἐπομένως περὶ ἀρχαίου νομίμου, τὸ ὁποῖον ἴσκειτο ὁμοίως ἄνευ διακοπῆς καὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον τῶν χριστιανικῶν χρόνων. Ἡ χρονικὴ προθεσμία αὕτη, δηλ. ἡ α΄ Μαρτίου, εὐρίσκειται εἰς συμφωνίαν πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀθηναίου (Δειπνοσ.

¹ Βλ. εἰς *Νικ. Πολίτου*, Δημώδη βυζαντινὰ ἄσματα, Λαογρ., Γ' 1911/12, σ. 645-650.

² Τὸ ἄσμα ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον περιέχεται εἰς κώδικας ἐκ τοῦ 12^{ου} αἰῶνος καὶ 15^{ου}. Βλ. εἰς *Ν. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν., σ. 645-46. *S. Baud-Bovy*, Sur le Χελιδόνισμα. Βυζαντινὰ - Μεταβυζαντινὰ, τόμ. 1, 1946, σ. 23 ἔξ.

³ Βλ. *Φαίδ. Κονκουλέ*, Β.Β.Π., Α' I, 1948, σ. 86-87.

⁴ Ἐνθ' ἄν., σ. 87.

⁵ Πρβλ. καὶ ἔνθ' ἄν., σ. 87.

10,437 d) καθ' ἣν οἱ σοφισταὶ ἐν Ἀθήναις ἐλάμβανον τὸν μισθὸν των καὶ δῶρα κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῶν Ἀνθεστηριῶν, εἰδικῶς τὴν δευτέραν ἡμέραν αὐτῶν, τὴν τῶν Χοῶν· «τῇ δὲ ἑορτῇ τῶν Χοῶν ἔθος ἐστὶν Ἀθήνησι πέμπεσθαι δῶρά τε καὶ τοὺς μισθοὺς τοῖς σοφισταῖς...».

Οὗτοι ὅμως, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἐλάμβανον προσέτι καὶ τὰ «ἑορτικά», ἤτοι δῶρα κατὰ τὰς ἑορτάς, ὡς εἰς τὰς καλάνδας. Ἡ α' Μαρτίου ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους κατεῖχεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ θέσιν καλανδῶν, τὸ γνῶρισμα δὲ τοῦτο ὑπάρχει οὐ μόνον εἰς τὸ ἀρχαῖον Χελιδόνισμα, ὡς καὶ εἰς τὸ νεώτερον, ἀλλὰ καὶ εἰς κατ' ἔθιμον πράξεις τὴν ἡμέραν ταύτην κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς καὶ τοὺς νεωτέρους μέχρι σήμερον χρόνους, ὡς λέγεται κατωτέρω.

Εἰς τὸ Χελιδόνισμα οὕτως ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτοῦ μορφήν, ὡς ἔχει ἔτι παρατηρηθῆ ἀπὸ πολλοῦ καὶ τονισθῆ ἐπανειλημμένως¹, συνεχίζεται ἀδιασπάστως εἰς τὰ κύρια θεματικά του στοιχεῖα καὶ τὴν οἰκονομίαν συνθέσεως αὐτῶν (ἦτοι εἰς τὸ μήνυμα τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔαρος διὰ τῆς ἐπανόδου τῆς χελιδόνος, τὸν χαιρετισμὸν πρὸς αὐτό, τὴν μαγικὴν ἀποδίωξιν τοῦ κακοῦ ἐκ τοῦ οἴκου, τὴν εὐχὴν ὑπὲρ τῆς υγείας καὶ εὐημερίας τῶν ἐνοικούντων εἰς αὐτὸν καὶ τέλος τὴν αἴτησιν ἀπαιτητικῶς ὑπὸ τῶν τραγουδιστῶν περὶ χορηγήσεως εἰς αὐτοὺς δώρων ὑπὸ τῆς οἰκοκυρᾶς ἢ τοῦ οἰκοκύρη), ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸ λεκτικὸν ὕφος², τὸ ἀρχαῖον ἄσμα, ὡς διεσώθη ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (Δειπνοσ. Η 60, p. 360), τὸ ὁποῖον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἦδεδο εἰς Ρόδον ἐπίσης ὑπὸ παίδων, περιφερόντων ὁμοίωμα χελιδόνος³. Δι' αὐτοῦ μὲ χαρακτηριστὰ ἀγερωμῶ ἐγίνετο ἡ ἀγγελία τοῦ ἀνατέλλοντος ἔαρος, τοῦ ὁποῖου σύμβολον ἀπετέλει ἡ ἐπανερχομένη χελιδὼν, μετὰ τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος ἀποδημίαν τῆς εἰς θερμότερα κλίματα.

¹ Βλ. βιβλιογραφίαν πρὸ τοῦ 1870 εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Χελιδόνισμα. Νεοελ. Ἀνάλ., Α' (1870-72), σ. 355-56 καὶ τὴν νεωτέραν: Τοῦ Αὐτοῦ, Δημώδη βυζαντινὰ ἄσματα, Λαογραφ. 3 (1911/12), σ. 645-650 ὡς καὶ εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου τοῦ βιβλίου τοῦ G. Pitré. Λαογραφ. 6 (1917/18), σ. 278, σημ. 1.

² Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία. Μέρος Α', ἔκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 56. Wald. Liungman, Traditionswanderungen Euphrat-Rhein, Teil II, Helsinki 1938, σ. 110 ἐξ. (F.F.C. No 119). Φαίδ. Κονκουλέ, Β.Β.Π, τόμ. ΑΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 7-11.

³ Ὁμοίου τύπου πρὸς τὸ Χελιδόνισμα ἦτο προσέτι τὸ Κορώνισμα, ἄσμα μετὰ περιφορᾶς ὁμοιώματος κορώνης εἰς Κολοφῶνα τῆς Μ. Ἀσίας κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Φοίνικος τοῦ Κολοφωνίου (3 αἰ. π. Χ.) (Ἀθηναῖος, Η' 359e-360b), ὡς καὶ τὸ ἄσμα τῆς Εἰρεσιώνης (πρασίνου κλάδου) εἰς Σάμον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. (Βίος Ὁμήρου ὑπὸ Ἡροδότου, στ. 462-482). Βλ. καὶ M. P. Nilsson, Griech. Feste, Stuttgart 1957 (ἀνατ. τῆς ἐκδ. 1905), σ. 116-118. Wald. Liungman, ἔνθ' ἀν., σελ. 1101-1104, 1107.

Περὶ τῆς εἰδικῆς θέσεως ταύτης τῆς χελιδόνος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ ἐνδεικτικοὶ εἶναι καὶ οἱ σχετικοὶ χαρακτηρισμοὶ περὶ αὐτῆς εἰς τὴν λογίαν ποίησιν τῆς ἀρχαιότητος¹, ὡς ἐπίσης καὶ ἀπεικονίσεις τοῦ πτηνοῦ ἀπὸ τῶν μέσων περι-που τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος ἐπὶ τελετουργικοῦ ἀγγείου (πρόχου) καὶ κύμβης, ἀντικειμένων ἀνακαλυφθέντων ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Σπ. Μαρινάτου κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ὑπ' αὐτοῦ εἰς Θήραν. Ἐνταῦθα εἰκονίζονται χελιδόνες αἱ ὁποῖαι ἀσφαλῶς ἔχουν συμβολικὴν ἔννοιαν, δηλ. τὴν τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἔαρος².

Ἐπὶ ἑλληνικῆς πελίκης ἐκ πολῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἦτοι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 6ου αἰ. π. Χ., ἀνευρεθείσης τὸ 1835 εἰς Vulci τῆς Ἰταλίας (ἀποκειμένης εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Leningrad) ἔχει ζωγραφηθῆ ὑπὸ τοῦ Εὐφρονίου σκηνὴ τῆς ἐπάνοδος τῆς χελιδόνος, ὡς ἀγγέλου τοῦ ἔαρος³ (εἰκ. 10). Τὸ περιεχόμενον τοῦτο τῆς εἰκόνος φαίνεται ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ Εὐφρονίου ἐπὶ τῆς πελίκης κεχαρ-γμένου διαλόγου τῶν θεωμένων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πτηνοῦ προσώπων. «*Ἴδὸν χελιδῶν*» λέγει ὁ πρῶτος ἐξ ἀριστερῶν. «*Νῆ τὸν Ἡρακλέα*» ἐκφωνεῖ ἐπιβεβαιωτι-κῶς ὁ δεύτερος. «*Αὐττῆ' ἔαρ ἦδη*», δηλ. ἄνοιξις πλέον, προσθῆτει ὁ τρίτος⁴.

¹ Βλ. σχετικὰς μαρτυρίας εἰς *Κωνστ. Μερεντίου*, Ἡ χελιδῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γραμ-ματείᾳ, Πλάτων, ἔτ. Ε' (1953), σ. 3-32, ἔτ. Θ' (1957), 362-391. Χαρακτηριστικὸν τὸ ἐν σ. 24 παρατιθέμενον ὑπ' ἀρ. 74 ἀπόσπασμα τοῦ Σιμωνίδου (*Bergk*, P.L.G. III, σ. 420 «*Ἄγγελε κλυτὰ ἔαρος ἠδυνόδμου / κτανέα χελιδοῖ*»).

² Βλ. Ἄ. Κ. Ὁρλάνδου, Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1968. Ἀθῆναι, Μάρτιος 1969, σ. 89, εἰκ. 95. 97.

³ Βλ. Monumenti inediti publicati dall' Instituto di corrispondenza archeo-λογica, vol. II, Roma 1834/37, Taf. 24. Jahrbuch des Deutschen Archäol. Instituts, Bd XI, II, 1927. Archäol. Anzeiger I/II, στήλ. 71-72. Beil. 1. *J. D. Beazley*, Attic Red-figure vase-Painters, vol. II, Oxford 1963, σ. 1594, ἀρ. 48.

⁴ Ὡς συμβολίζουσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ ἔαρος ἠρμήνευσεν ἡ J. E. Harrison (*The- mis. A Study of the social origins of Greek religion*, 1912, σελ. 98, 176-177) εἰς τοιχογραφίαν ἐκ τοῦ 1400 π. Χ. ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν μακρῶν πλευρῶν τῆς λάρνακος τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐν Κρήτῃ, τὴν παράστασιν πτηνοῦ (κούκκου), καθημένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὀβελίσκου ἐν μέσῳ τοῦ διπλοῦ πελέκεως. Τὴν σημασίαν αὐτὴν τοῦ πτηνοῦ ἐδέχθη καὶ ἀνέπτυξε, παρεξετάσας τὴν παράστασιν ταύτην πρὸς τὸ ἀρχαῖον χελιδόνισμα, ὁ Κ. Ρω-μαῖος (Κοντὰ στὶς Ρίζες, Ἀθῆνα 1959, σ. 442-43). Δὲν εἶναι ὁμως βέβαιον, ἐὰν εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην ὁ ζωγράφος παριστᾷ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἔαρος. Οὕτω περὶ τοῦ ἐν τῷ ὀβελίσκῳ πτηνοῦ (σημειωτέον ὅτι καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν ἐπὶ τῆς ἄλλης μακρᾶς πλευ-ρᾶς τῆς σαρκοφάγου ἐπικάθηται ἐπὶ δύο ὀβελίσκων πτηνά, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἄσχετα πρὸς τὸ τῆς ἐτέρας ζωγραφίας) ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Friedrich von Duhn (*Der Sarkophag aus Hagia Triada*, Archiv für Religionswiss 12 (1909), σ. 166-168) ὅτι τοῦτο εἶναι κορώνη, παρ' ἄλλων δὲ παλαιότερον ἐθεωρήθη κόραξ, ἀετὸς καὶ δρυο-

Εικ. 10. 'Επάνοδος τῆς χελιδόνας.

(Jahrbuch d. deut. Arch. Inst., XLII (1927). Arch. Anz. I/II, στ. 70, Beil. 1).

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΛ. 46-48

α) Εἰς τὴν ἐν σελ. 48 ὑπ' ἀριθ. 10 παράστασιν τῆς ἐπανόδου τῆς χελιδόνος δὲν διακρίνεται εὐκρινῶς πρὸς ἀνάγνωσιν ὁ διάλογος (βλ. σελ. 47) τῶν θεωμένων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πτηνοῦ προσώπων. Ἐκ τούτου παρατίθεται κατωτέρω (εἰκ. 10α) γραφικὸν σχεδιάσμα τῆς ἐν λόγῳ παραστάσεως εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται: ἡ ἀγγελία ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀριστερῶν νέου τῆς ἐμφανίσεως τῆς χελιδόνος «Ἴδῶ χελιδόν» (= ἰδοὺ χελιδῶν), ἡ ἐπιβεβαίωσις «Νεῖ τὸν Ἡερακλέα (= νῆ τὸν Ἡερακλέα) ὑπὸ τοῦ καθημένου εἰς τὸ μέσον ἡλικιωμένου ἀνδρός, ἡ προσθήκη περὶ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ δεξιὰ ἰσταμένου παιδός «Ἡαυτεῖ» (= Αὐτῆι) καὶ ἡ ἀπόφανσις τοῦ ἀνδρός «ἔαρ ἔδε» (= ἔαρ ἦδη)¹, δηλ. ὅτι ἀνέτειλεν ἡ ἄνοιξις.

Εἰκ. 10α. Ἐπάνοδος τῆς χελιδόνος (λεπτομέρεια τῆς εἰκ. 10).

(Gerhard Pfohl, Griechische Inschriften als Zeugnisse des privaten und öffentlichen Lebens, München, s. a. [1968;] S. 162. Abb. 2.)

β) Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰ ἀναφερόμενα ἀνωτέρω (σ. 46) περὶ τῆς σχέσεως τοῦ νεωτέρου Χελιδονίσματος πρὸς τὸ ἀρχαῖον, περιωθῆν ὑπὸ τοῦ Ἄθη-

¹ Δέον οὕτω νὰ διορθωθῆ τὸ ἐν σ. 47, στ. 15 ἀναφερόμενον ὅτι τὰς λέξεις «Αὐτῆι» καὶ «ἔαρ ἦδη» ἐκφέρει ὁ παῖς.

ναίου (Δειπνοσ. Η 60, p. 360), παρατίθεται κατωτέρω τὸ κείμενον αὐτοῦ (ἐκδ. ὑπὸ G. Kaibel II, 288 - 89).

καὶ χελιδονίζειν δὲ καλεῖται παρὰ Ῥοδίοις ἀγερμός τις ἄλλος, περὶ οὗ φησι Θεόγνις ἐν β' περὶ τῶν ἐν Ῥόδῳ θησιῶν γράφων οὕτως ἔειδος δέ τι τοῦ ἀγείρειν χελιδονίζειν Ῥόδιοι καλοῦσιν, ὃ γίνεται τῷ Βοηδρομιῶνι μηνί¹. χελιδονίζειν δὲ λέγεται διὰ τὸ εἰωθὸς ἐπιφωνεῖσθαι

- ἦλθ', ἦλθε χελιδῶν
καλὰς ὥρας ἄγουσα,
καλοὺς ἐνιαυτούς,
ἐπὶ γαστέρα λευκά,
5 ἐπὶ νῶτα μέλαινα.
παλάθαν² σὺ προκύκλει³
ἐκ πίονος⁴ οἴκου
οἴνου τε δέπαστρον⁵
τυροῦ τε κάνυστρον.
10 καὶ πυρῶν⁶
ἀ χελιδῶν καὶ λεκιθίταν⁷
οὐκ ἀπωθεῖται. πότερ⁸ ἀπίωμες ἢ λαβώμεθα;
εἰ μὲν τι δώσεις· εἰ δὲ μή, οὐκ ἐάσομεν,
ἢ τὰν θύραν φέρωμες ἢ θουπέροθρον
15 ἢ τὰν γυναικα τὰν ἔσω καθημέναν·
μικρὰ μὲν ἔστι, ῥαδίως νιν⁹ οἴσομες.
ἂν δὴ φέρῃς τι,
μέγα δὴ τι φέροιο.
ἄνοιγ' ἄνοιγε τὰν θύραν χελιδόνι·
20 οὐ γὰρ γέροντές ἐσμεν, ἀλλὰ παιδιά.

τὸν δὲ ἀγερμὸν τοῦτον κατέδειξε πρῶτος Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος ἐν Λίνδῳ χρείας γενομένης συλλογῆς χρημάτων.

¹ Πρόκειται πιθανότατα περὶ συγχύσεως πρὸς ἕτερον ἄσμα τὸ ὁποῖον ἴσως ἦδετο κατὰ τὸν μῆνα Βοηδρομιῶνα (ἀντίστοιχον πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 15 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 15 Ὀκτωβρίου) κατὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν χελιδόνων. Τὸ ὡς ἄνω χελιδόνισμα, ὡς ἐκ τῶν τριῶν πρώτων στίχων σαφῶς καταφαίνεται, ἦδετο κατὰ τὴν ἄνοιξιν ὡς καὶ σήμερον.

² ὄρμαθὸν ξηρῶν καρπῶν, ἰδίᾳ σύκων. ³ φέρε ἐκ τοῦ οἴκου. ⁴ πλουσίου. ⁵ ποτήριον. ⁶ σίτου. ⁷ ἄρτον ζυμωμένον με ἀβγά. ⁸ αὐτήν.

Περὶ τῆς συνεχίσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀρχαίου Χελιδονίσματος πληροφορούμεθα τὸ πρῶτον ἐκ σχετικῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (35ῃ ὁμιλία εἰς Ματθ. *Migne*, P. G. 57, 409): «καὶ οἱ χελιδόνας ἐν ὥρᾳ χειμῶνος περιφέροντες καὶ ἡσβολωμένοι καὶ πάντας κατηγοροῦντες, μισθὸν τῆς τερατωδίας ταύτης λαμβάνουσι...»¹, ἀργότερον δὲ κατὰ τὸν 12 αἰ. παρὰ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, λέγοντος περὶ τῆς χελιδόνας: «ἔλθοι τοίνυν, καὶ ἡμεῖς οὐκ ὀκνήσομεν τὰ συνήθη ἐπιμέλῃαι αὐτῇ. Τοιοῦτόν τι καὶ παρὰ τοῖς πάλαι ἦν γινόμενον· καὶ ὅτε κατ' ἀρχὴν ταῖς χελιδόσι τοῦ φαίνεσθαι ἦν τὴν πρώτην ἢ καὶ δευτέραν, λόγοις ἐδεξιοῦντο συγκειμένοις πρὸς ἐμμέλειαν» (Εὐσταθ., *Opusc* 344, στ. 60)². Ἐπιβεβαίωσιν τῆς πληροφορίας ταύτης περὶ τοῦ χελιδονίσματος κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον ἀποτελεῖ καὶ τὸ περιωθὲν ἀποσπασματικῶς μέρος αὐτοῦ εἰς τοὺς κώδικας, τὸν ὑπ' ἀρ. 512 (τοῦ 12 αἰ.) τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Cambrai καὶ τὸν Βαλλικελλειανὸν (15 αἰ.)³.

Τὸ νεώτερον χελιδόνισμα, ὡς ἐμφαίνεται ἔκ τινων παραλλαγῶν αὐτοῦ, οἷαι ἢ ἐκ Φολεγάνδρου εἰς ἣν ἀναφέρεται ἡ «Πρωτομαρτιά», ὡς ἡμέρα, ἢ ὁποῖα δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἐπήρειαν ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς καλῆς ἐσοδείας «καλοχρονιάς»⁴, καὶ τινες ἐκ Μακεδονίας καὶ Ρόδου εἰς τὰς ὁποίας καλεῖται «κάλαντα» (βλ. ἄνωτ., σ. 22 - 23), ἐπέχει μὲ τὴν ὄλην ἐπρωδικὴν καὶ εὐχετικὴν μορφήν του θέσιν ἄσματος, οἷον τὸ τῶν καλάνδων τῆς πρώτης Ἰανουαρίου (δηλ. τὸ ἄσμα τοῦ Ἁγ. Βασιλείου).

Πράγματι τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀρχαῖον χελιδόνισμα, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐξετέθη, ἦδeto κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνοίξεως, καθ' ἣν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἤρχιζε προσέτι

κολάπτης. Ὁ Σπυρ. Μαρινᾶτος (Κρήτη καὶ Μυκηναϊκὴ Ἑλλάς, Ἀθήναι 1959, σ. 106) πιστεύει ὅτι τὰ εἰκονιζόμενα πτηνὰ εἶναι κορῶναι.

¹ Τὸ ἄσμα, ὡς ἀναφέρεται ἐνταῦθα, φαίνεται ἄδόμενον ὑπὸ ἐνηλίκων, μετημφισμένων.

² Πρβλ. καὶ *Φαίδ. Κουκουλέ*, Β.Β.Π. ΑΠ, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 7 - 11, ἐνθα γίνεται καὶ σύγκρισις τοῦ ἀρχαίου κειμένου τοῦ ἄσματος πρὸς τὸ νεοελληνικόν.

³ Βλ. *P. Maas*, *Metrische Akklamationen*, *Byzant. Zeitsch.* XXI, 1912, σ. 28-51 καὶ *N. G. Πολίτου*, *Δημῶδη Βυζαντινὰ ἄσματα*, *Λαογρ.* 3, 1911/12, σ. 645 - 50, ἰδίᾳ ἐν σ. 647 - 48 (ἐνταῦθα καὶ ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία). Πρβλ. καὶ *S. Baud-Bovy*, ἐνθ' ἄν., σ. 23 καὶ *Φ. Κουκουλέν*, ἐνθ' ἄν.

⁴ στ. 6 ἐξ.

Χαίρης καὶ Πρωτομαρτιά
νά ῥχη (= ἔλθη) καὶ καλοχρονιά,
νά γενοῦν πολλὰ σιτάρια.

καὶ τὸ ἔτος¹, ἦτοι καθ' ἡμέρας περὶ τὴν πρώτην Μαρτίου², ἐπεκράτησε τελούμενον κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τῆς Ἀρχαιότητος τὴν πρώτην Μαρτίου ἐξ ἐπιβολῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ ἡμερολογίου εἰς τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦ 153 π. Χ. ἡ ἡμερομηνία αὕτη ἴσχυεν ὡς ἀρχὴ τοῦ ἔτους³. Πρὸς τὴν ἡμέραν ταύτην, ὡς Πρωτοχρονιάν, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι εἶχον συνδεθῆ καὶ ἄλλα ἔτι λαϊκὰ θέσμια, μαντικοῦ, μαγικοῦ καὶ λατρευτικοῦ περιεχομένου μὲ εὐετηρικὸν γενικῶς σκοπὸν⁴, τὰ ὁποῖα συνεχίσθησαν κατ' αὐτὴν καὶ μετὰ τὴν μετάθεσιν, ὡς ἀνωτέρω, τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους εἰς τὴν πρώτην Ἰανουαρίου⁵.

Τὸ ὑπὸ συζήτησιν δημῶδες ἄσμα οὕτως, ἐκτελούμενον ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ ομάδων παιδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐκτίθεται, θὰ ἦτο εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφὴν, ὡς ἐτονίσθη ἤδη, ἐπωδικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποδιώξεως τοῦ ἐκ τοῦ χειμῶνος κακοῦ, ἅμα δὲ καὶ λατρευτικὸν πρὸς τὴν θεότητα, ἣ ὁποία ἐπιστεῦετο ὡς ἔφορος ἐπὶ τῆς ἀναζωογονήσεως τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς καρποφορίας. Θεὸς μὲ τὰς ιδιότητας ταύτας ἦτο ὁ Ἀπόλλων, ἡλιακὸς Θεὸς ἀλλὰ καὶ τῶν καθαρῶν, ὡς φαίνεται ὁ χαρακτήρ του οὗτος εἰς τὰς ἐορτὰς τῶν

¹ Βλ. *W. Liungman*, ἐνθ' ἄν., σ. 1100 ἐξ. Πρβλ. καὶ σ. 412-413.

² Ὁ *W. Liungman* (ἐνθ' ἄν., σ. 1107) ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὡς ἀναφέρεται ἐν Σάμφ, «*παραχειμάζων δ' ἐν τῇ Σάμφ, ταῖς νομηναῖς . . .*» (Ἡροδ. βίος Ὁμήρου, στ. 462), ἐτελεῖτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Ἐλαφβολιῶνος (ἀπὸ 15 Μαρτίου - 15 Ἀπριλίου), εἰδικῶς τὴν 5ῃν αὐτοῦ, ἣ ὁποία ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ Ἀλεξανδρινὸν ἡμερολόγιον ὡς γέφυραν πρὸς τὴν α' Μαρτίου.

³ Βλ. *W. Liungman*, ἐνθ' ἄν., Teil. II, σ. 404.

⁴ Ἐνθ' ἄν., σ. 407.

⁵ Σημειωτέον ὅτι καὶ μετὰ τὸν ὀρισμὸν τῆς πρώτης Ἰανουαρίου ὡς ἀρχῆς τοῦ ἔτους ἐξηκολούθησε νὰ ἐορτάζεται ἐπισήμως καὶ ἡ πρώτη Μαρτίου. Περὶ τούτου ἀναφέρει τὸν 6 αἰ. μ. Χ. ὁ Ἰω. Λυδὸς (Περὶ μηνῶν, III, 15), ὅτι: *τρεῖς ἀρχὰς ἦγον οἱ Ῥωμαῖοι τοῦ ἐνιαυτοῦ· μίαν μὲν ἱερατικὴν κατὰ τὸν Ἰανουάριον, ἀξαναούσης ἤδη τῆς ἡμέρας, δευτέραν δὲ κατὰ τὴν τοῦ Μαρτίου πρώτην, ἣν πάτριον εἶχον, καθ' ἣν καὶ τὰ ὅπλα ἔθος αὐτοῖς κινεῖν· τὴν δὲ πολιτικὴν ἢ μάλλον κυκλικὴν κατὰ τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου, ἣν ἡμεῖς μὲν ἐπινέμησιν, αὐτοὶ δὲ Ἰνδικτιῶνα καλοῦσιν.*

Περὶ λαϊκῶν τελετῶν, εἰδωλολατρικοῦ περιεχομένου, κατὰ τὴν α' Μαρτίου ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν ξβ' κανόνα τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691-92) εἰς τὸν ὁποῖον ὀρίζεται: *τὰς οὕτω καλουμένας καλάνδας . . . καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ ἐπιτελουμένην πανήγυριν καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περαιοθηῆναι βουλόμεθα.* Βλ. εἰς *Γ. Ἀ. Πάλλη-Μ. Ποτλῆ*, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Β', Ἀθήνησιν 1852, σ. 448.

Θαργηλίων καὶ τῶν Πυανεψίων¹. Ἀντίστοιχος παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἦτο ὁ θεὸς Mars, ἑορταζόμενος καὶ οὗτος, ὡς ὁ Ἀπόλλων, κατὰ τὴν ἀνοιξιν, εἰδικῶς δὲ τὴν πρώτην Μαρτίου².

Εἰς τὰς ἑορτὰς ταύτας παρουσιάζοντο προσέτι καὶ αἱ ἀπαρχαὶ συμβολικῶς, εἰς τὰ Θαργήλια ὁ θάραγγλος ἄρτος καὶ ὁ πράσινος κλάδος «ἡ υἷγια», εἰς τὸ χελιδόνισμα ἢ χελιδῶν, ὡς σύμβολον τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνοιξεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς παραγωγῆς τῆς γῆς, ὁμοίως ἔτι, ὡς ἀνωτέρω, καὶ ἡ κορώνη εἰς Κολοφῶνα καὶ ὁ κλάδος τῆς Εἰρεσιώνης εἰς Σάμον³. Στοιχεῖον τῶν ἀπαρχῶν τούτων, διασωθέν, ὅσον γνωρίζω, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σητείας Κρήτης ἀποτελεῖ καὶ ὁ βλαστός τοῦ ἀσφοδέλου⁴ μὲ τὴν μαγικὴν σημασίας χρῆσιν του, τὴν πρώτην Μαρτίου, τῆς μεταδόσεως δι' αὐτοῦ ἀξητικῆς δυνάμεως⁵.

R É S U M É

La chanson de l'hirondelle (Chelidonisma) le premier mars

par G. C. Spyridakis

Le jour de l'An (premier janvier), le premier mars et le premier septembre, le peuple situe par tradition, comme l'on sait, des coutumes à contenu religieux, magique et divinatoire. A ce point de vue, le premier mars a, entre ces divers jours, une importance capitale. Parmi les coutumes de ce jour-là qui ont une diffusion panhellénique, on trouve principalement, avant le lever du soleil, le lien du «mars», c'est-à-dire de deux fils, l'un de couleur blanche, l'autre rouge, jaune ou doré, que les mères font à un des doigts de la main, ou au poignet ou au cou de leurs enfants, ou que les jeunes filles se font de même à la main ou au cou.

¹ Βλ. καὶ *Wald Linugman*, ἔνθ' ἀν., Teil I, σ. 316 ἐξ. (F.F.C. N. 118), Teil II, σ. 1197 (F.F.C. No 119).

² Βλ. παρὰ *Wald Liungman*, ἔνθ' ἀν., Teil I, σ. 321 - 22. Πρβλ. καὶ *M. Nilsson*, *Geschichte d. griech. Religion I*, München 1967, σ. 529 ἐξ.

³ Βλ. *Martin P. Nilsson*, *Griech. Feste*, Stuttgart 1957 (φωτομυχ. ἀνατύπ. τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1906), σ. 116 - 118.

⁴ *Κωνστ. Γ. Σπυριδάκη*, Ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας καὶ δοξασίαι ἐκ Κατσιδωνίου Σητείας. Ἔπετ. Ἔτ. Κρητ. Σπουδῶν, 3 (1940), σ. 419.

⁵ Εἰς τὴν Ἀνατολὴν γενικῶς ὁ πράσινος κλάδος συνεβόλιζε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν ζωὴν. Βλ. *W. Liungman*, ἔνθ' ἀν., Teil II, σ. 1100.

Le but de cette coutume est, selon la croyance populaire, d'empêcher le soleil de mars de brunir le visage de la personne (enfant ou jeune fille) sur qui l'on a attaché les fils de couleur, mais en réalité, il a existé autre fois une croyance, oubliée avec le temps, en la protection de l'individu contre le mal et plus spécialement contre la maladie.

Il faut signaler qu' au IVe s. ap. J. C. St Jean Chrysostome (Migne, P. G. 61,105) mentionne cette habitude comme idolâtre. Pour renforcer la puissance protectrice du «mars» c.-à.-d. des fils de couleurs, on le place en certaines régions, hors de la maison, pendant la nuit qui précède, afin de lui faire prendre, dit-on, la rosée de la nuit.

Ceux qui portent ce «mars» le dénouent de leur main ou de leur cou lorsqu'ils voient la première hirondelle revenir dans leur pays au printemps, et le déposent sur un arbre, par ex. sur un grenadier, ou sous une pierre. Ailleurs, c'est à Pâques, pendant la cérémonie de la Résurrection, qu'ils le brûlent à la flamme du cierge qu'ils tiennent à la main ou dans le brasier ou l'on brûle l'effigie de Judas.

En plus de cette habitude, on observe en de nombreux endroits, quel est celui des habitants du village qui entrera le premier dans la maison de chaque famille, le jour du premier mars, parce que l'on croit qu'il peut exercer une influence, dans le sens de la prospérité ou du malheur de la famille. De même, dans des régions agricoles et pastorales, la maîtresse de maison, après avoir balayé la maison le matin, dit en jettant à l'extérieur les balayares :

Dehors puces et punaises (ou : rats) ;
entrez mars et la joie
et l'heureuse menagère.

En outre, on amène à la maison, avant le lever du soleil, l'eau de la source, après avoir versé au préalable celle qui s'y trouvait la veille, ou brise les cruches qui ont des fissures et l'on observe la situation météorologique ce jour-là ou du 1er au 3 mars, et l'on en tire des prévisions sur le temps pendant le reste des mois de l'année. En Crète (province de Sitia) on fouette les animaux domestiques (principalement les animaux de trait-boeufs-et les bêtes de somme) avec une branche d'asphodèle pour les rendre fier et vigoureux. (Voir ci-dessus, pp. 15 - 18).

Face à ces coutumes existe encore celle du «chelidonisma», qui est aujourd'hui extrêmement répandu surtout en Grèce du Nord (Macédoine), dans l'île de Rhodes et en d'autres endroits. Au siècle passé et jusqu'en 1920 elle existait dans une grande partie du monde grec. (Cf. aussi Cl. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, I, 1824, pp. XXVIII, CIV - CV. II, 1825, pp. 247, 256).

Il s'agit de la chanson de l'hirondelle qui chantent des groupes de 2 à 4 enfants, ou plus, d'ordinaire élèves de l'école communale, le premier mars. L'un des membres du groupe de chanteurs tient à la main une effigie d'hirondelle en bois, placée au sommet d'un bâton ou d'un autre objet de bois et à laquelle on peut, au moyen d'une mince cordelette attachée à l'hirondelle et passant par un trou pratiqué dans le support, imprimer un mouvement de rotation, quand les enfants exécutent la chanson devant l'entrée de chaque maison. (Voir fig. 1 - 5).

Le contenu de la chanson est : l'annonce du printemps par le retour de l'hirondelle, l'expulsion des bestioles (puces, punaises) et des rats hors de la maison, des souhaits de santé et de richesse pour les membres de la famille, et enfin la demande par les enfants d'une gratification de la part de la maîtresse de maison.

Pour cette chanson de l'hirondelle, l'auteur donne : a) des variantes des types essentiels, sous lesquels elle apparaît, comme texte (pp. 32 - 35) et comme musique (pp. 36 - 39). b) un tableau de sa répartition géographique. (Voir ci-dessus, pp. 25 - 32 et Carte p. 30).

Ensuite sont examinés ses motifs et enfin sa provenance historique et son évolution.

A ce dernier point de vue-celui de l'origine historique on sait depuis longtemps que la chanson est une survivance de l'Antiquité. Athénée (III s. ap. J. C.) dans les «Deipnosophistes» (H. 60, p. 360) signale qu'elle était chantée par des enfants à Rhodes, comme elle l'est encore aujourd'hui en des nombreux villages de l'île, et en cite le texte, qui sur un assez grand nombre de points correspond au texte néohellénique.

L'auteur remarque ensuite que la place symbolique particulière de l'hirondelle dans l'âme du peuple grec, comme dans celle d'autres peuples européens (cf. Handwört. d. deutsch. Aberggl. l'article : Schwalbe), comme oiseau porteur du message du début du printemps, est extrêmement ancienne. En sa qualité d'annonciatrice de la venue du printemps, l'hiron-

delle n'est pas seulement mentionnée dans la littérature de l'Antiquité, on en trouve également des représentations sur des peintures de vases, comme la représentation célèbre de la cuvette («péliké») d'Euphronios (VI. s. av. J. C.) (voir fig. 10) et une autre de 1500 av. J. C. sur une coupe («Kymbe») dans l'île de Santorin. (Voir ci-dessus, p. 47).

Le caractère scolaire de chanson moderne de l'hirondelle doit également être considéré comme ancien. On en trouve un témoignage certain dans un texte de la chanson qui a été conservé dans des manuscrits des XIIIe et XVe s. ap. J. C. (Voir ci-dessus, pp. 45, 49).

Dans un assez grand nombre de provinces grecques, cette chanson est appelée «calanda» c.-à.-d. chanson du jour de l'An.

On doit considérer que ce nom, qui tire son origine du mot latin *Calendae* s'est conservé depuis une époque qui a pris fin en 153 av. J. C. (ou plus tard dans la péninsule balkanique), et où dans le calendrier romain le premier jour de l'année était le premier mars. Ainsi, aussi bien la chanson de l'hirondelle ce jour-là, avec son caractère panégyrique et également magique, que les autres coutumes actuelles, mentionnées ci-dessus, et qui ont aussi un caractère magique ou divinatoire, ont dû être initialement liées au premier mars, considéré comme jour de l'An, c'est avec ce sens qu'elles se sont perpétuées par la suite, même après le déplacement du jour de l'An au premier janvier en 153 av. J. C., et elles se sont conservées jusqu'à aujourd'hui en ayant pour but de chasser de la maison le mal qui provenait de l'hiver et de régénérer la nature pour obtenir une riche production du sol et pour préserver la santé des membres de la famille.

ΑΡΓΙΑΙ ΚΑΙ ΑΓΙΟΙ ΤΙΜΩΡΟΙ

Υ Π Ο

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

*«Οἱ Ἅγιοι καὶ ἂν δὲν μιλοῦνε,
κονταροχτυπιὲς βαροῦνε.»*

(Κρήτη κ. ἄ.).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τὸ ἑορτολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (εἰς τὰ «Μηναῖα», τοὺς «Συνεκδήμους» κ. ἄ.) αἱ μεγάλαι ἑορταὶ σημειοῦνται διὰ σταυροῦ μετὰ τὴν πρόσθετον ἔνδειξιν: «*Ἀργία καὶ κατάλυσις οἴνου καὶ ἐλαίου*» ἢ «*κατάλυσις ἰχθύων*». Δύναται τις νὰ διαπιστώσῃ ὅτι ἐκ τῶν 365 (ἢ 366) ἑορταστικῶν ἡμερῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔνιαυτοῦ αἱ 41 φέρουν σταυρὸν καὶ τὴν λέξιν «ἀργία». Ἐνεκα τούτου ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὀνομάζει «*γιορτὲς μετὰ σταυρὸν*» τὰς ἐπισήμους καὶ μεγάλας ἑορτὰς καὶ διακρίνει ταύτας ἀπὸ τὰς ἀνεπισήμους, «*τίς ἀλαφρογιορτὲς*» ἢ «*δεύτερες*», τὰς ὁποίας ἀναλόγως τιμᾷ ἢ ἀντιπαρέρχεται¹.

Ἡ ἀργία εἶναι ἀπαραίτητος συνεκδήλωσις τοῦ ἑορτασμοῦ ἐνὸς Ἁγίου, σοβαρῶς ὑπολογιζομένου. Εἰς τὴν νεοελληνικὴν λατρείαν ἡ ἀργία αὕτη, ἔστω καὶ μὴ ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τηρεῖται ἤδη ἀπὸ τῆς παραμονῆς, ὡς πρώτη ἐκδήλωσις τιμῆς. Αἱ καλαὶ οἰκοκυραὶ τῶν χωρίων ἀπέχουν ἐνωρὶς, «*μετὰ τὴν καμπάνα τοῦ ἑσπερινοῦ*», πάσης συστηματικῆς ἐργασίας (ὑφαντικῆς, πλεξίματος, πλυσίματος ρούχων, ζυμώματος κλπ.), καλοῦσαι καὶ τοὺς συζύγους των νὰ διακόψουν τὰς γεωργικὰς ἀσχολίας των. Εἶναι τόσον ἀπαραίτητος ὁ ἀπὸ τῆς παραμονῆς σεβασμὸς τῶν ἑορτῶν, ὥστε αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἅγιοι φέρονται προτιμῶντες τὴν ἀφ' ἑσπέρας ἀργίαν ἀντὶ τῆς πρωΐνης:

¹ Λέγει ἐπίσης: *μεγαλογιορτή, βαρεῖὰ γιορτή, γιορτή - ἀργία ἢ: μικρογιορτή, ἀλαφρογιορτάδα, μικροσκόλη.* (Πρβλ. Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1938, σ. 164).

— 'Αποβραδὶς γιόρτασέ με
καὶ τὸ πρωτὶ δούλεψέ με¹.

'Αλλὰ κυρίως τῆς καθ' αὐτὴν ἡμέρας τῆς ἑορτῆς (ἰδίᾳ τῶν μεγάλων ἢ ἐπιφύβων ἁγίων) ἡ ἀργία ἐπιβάλλεται. *Τῇ φυλᾶνε τὴν ἡμέρα*, ὅπως λέγεται ἢ: *τὴν προσέχουν, τὴν γιορτάζουν, τὴν κοιτᾶνε, τὴν κρατᾶνε, τὴν ἔχουνε σκόλη*². 'Αλλωστε καὶ ἂν θελήσῃ κανεὶς νὰ τὴν παραβῇ ἐργαζόμενος, οὐδὲν ὄφελος θ' ἀποκομίσῃ. Κατὰ ἐπτανησιακὴν παροιμίαν: *Γιορτιάτικη δουλειὰ ποτὲ δὲν προφτελεύει*³.

Σημειοῦμεν ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἐτηροῦντο ἡμέραι θρησκευτικῆς ἀργίας, αἱ *ἄπρακτοι* λεγόμεναι (ἢ καὶ *ἄπρακτοι ἑορτα.*), πρὸς τιμὴν θεῶν καὶ ἡρώων (πρὸβλ. *Πλουτάρχου*, 'Αλκιβιάδης 34). Εἰς τὴν Π. Διαθήκην ἢ τήρησις ἀργίας, ἐν συνδυασμῷ πρὸς θρησκευτικὴν ἑορτὴν ἢ νομηνίαν, συνοδευομένης ἐνίοτε καὶ ὑπὸ νηστείας, καταφαίνεται ἐκ τοῦ αὐστηροτέρου χωρίου τοῦ 'Ησαίου (1, 13-4), ὅπου φέρεται λέγων ὁ Θεός: *«Νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἑορτάς ὑμῶν, μισεῖ ἡ ψυχὴ μου»*. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπίσης, ἔκτος ἀπὸ τὰς ἀργίας τῶν πολλῶν ἑορτῶν, ἐτήρουν *ἀπράκτους* (inertes) τὰς *ἀποφράδας* ἡμέρας (dies nefastos) διὰ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς νεκροὺς τῶν. (*Πλουτάρχου*, 'Ηθικά 269 F).

Εἰς τὴν βυζαντινὴν νομολογίαν, αἱ μὲν μεγάλαι ἑορταὶ ἐλέγοντο ἐπίσης *ἄπρακτοι* ἢ *ἔξεργοι*, αἱ δὲ μικραὶ καὶ καθημεριναὶ *ἐπεργοὶ* ἢ *ἐμπρακτοι*. (Βλ. *Φαίδ. Κουκουλέ*, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Β1 (ἐν 'Αθήναις 1948), σ. 256).

Ὡς πρὸς τὴν βαθυτέραν ἐρμηνείαν καὶ τὰς πηγὰς προελεύσεως τῆς παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς τηρουμένης λατρευτικῆς ἀποχῆς ἀπὸ πάσης ἐργασίας δυνάμεθα ν' ἀνατρέξωμεν, διὰ μὲν τὴν μαγικὴν (νεκροδαιμονικὴν καὶ καθαρτικὴν) σημασίαν τῆς εἰς τὰ taboos τῶν πρωτογόνων λαῶν⁴, διὰ δὲ τὴν θρησκευτικὴν ἐπιβολὴν τῆς (ἰδίᾳ παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς) εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Π. Διαθήκης⁵, ὡς

¹ *N. Γ. Πολίτου*, Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παροιμίαι, τόμ. Γ' (ἐν 'Αθήναις 1901) σ. 671. Πρὸβλ. καὶ *Γ. 'Α. Μέγα*, Ζητήματα 'Ελλ. Λαογραφίας ('Επετ. Λαογρ. 'Αρχ., ἔτ. Ε'-ΣΤ' (1943/44), ἐν 'Αθήναις 1949, σ. 94-95.

² Οἱ Πόντιοι λέγουσιν διὰ τὰς βαρυτέρας ἑορτάς τῶν ἁγίων: *Τὰ μαγαζία πα δὲν ἀνοίγανε!*

³ *N. Γ. Πολίτου*, Παροιμίαι, τόμ. Δ', ἐν 'Αθήναις 1902, σ. 524.

⁴ Βλ. *J. G. Frazer*, *The Golden Bough*, part II: *Taboo and the Perils of the Soul*, (New York, 1966), σ. 13 κ. ἐ., 205 κ. ἀ.

⁵ Πρὸβλ. 'Εξοδος 20, 8-11. *Λευϊτικόν* 23, 39. 'Ιερεμίας 17, 27 κ. ἀ.

καὶ εἰς τοὺς κανόνας τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας¹, εἶτα δέ, διὰ τοὺς Ἑλληνας, εἰς τὴν γραπτὴν καὶ τὴν προφορικὴν παράδοσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας².

Σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης εἶναι ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἡ σχετικὴ ἐρμηνεία τῶν περιπτώσεων κατὰ τὰς ὁποίας ἢ μὴ τήρησις τῆς ἀργίας κατὰ τινὰ ἑορτὴν (δεσποτικὴν, θεομητορικὴν ἢ ἀγίου) ἐπιφέρει, κατὰ τὰς λαϊκὰς ἑλληνικὰς δοξασίας, τὴν τιμωρίαν τοῦ παραβάτου, ἀποδιδομένην εἰς τὴν προσωπικὴν ὄργην τοῦ μὴ τιμηθέντος ἀγίου ἢ τῆς περιφρονηθείσης ἑορτῆς.

Εἶναι γνωστὰ αἱ πανελλήνιοι παραδόσεις περὶ τῆς ὄργης γενικώτερον τῶν θεϊκῶν προσώπων καὶ τῶν ἀγίων, ὅταν ὁ ἄνθρωπος τοὺς περιφρονήσῃ. Πλεῖστα περιπτώσεις ἀπὸ τὰ ὑπὸ τοῦ λαοῦ περιγραφόμενα μαρμαρώματα, τὰς μεταμορφώσεις, τὰ βουλιάγματα κ. ἄ. ὀφείλονται, κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας, εἰς «θεομηνίαν» ἐκ τῶν ὡς ἄνω λόγων³.

Ἀξιοσημείωτον εἶναι ἐν προκειμένῳ, ὅτι ὄχι τόσον ὑπὸ μεγάλων ἀγίων καὶ ἐκ μεγάλων ἑορτῶν, ὅσον ὑπὸ μικροτέρας σημασίας ἀγίων τοῦ ἑλληνικοῦ ἑορτολογίου καὶ ἐκ φαινομενικῶς δευτερευουσῶν (δεσποτικῶν ἢ θεομητορικῶν) ἑορτῶν ἐπιφέρονται, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, τὰ μεγαλύτερα δεινὰ πρὸς τιμωρίαν τῆς ἀδιαφορίας ἢ καὶ περιφρονησεως πρὸς τὴν λατρευτικὴν σημασίαν τῆς ἑορτῆς. Εἶναι οὗτοι οἱ Μικροάγιοι τιμωροὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπονέμει τὰ ἰδικά του μικροανθρώπινα ἐλαττώματα⁴.

Παρόμοιαι ὑπῆρξαν αἱ δοξασίαι καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων περὶ τῶν ἡσο-

¹ Πρβλ. Γ. Ἀ. Πάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων . . . τόμ. Δ', Ἀθήνησι 1854, σελ. 401.

² Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα λέγονται εἰς τὴν «Ἀποκάλυψιν τῆς Παναγίας»: «Ἄλλομονο εἰς ἐκεῖνους, ὅπου δὲν τιμῶσι τὴν ἁγίαν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς καὶ τὰς ἑορτὰς τῶν ἀγίων! καί: [ἐτιμωρήθησαν οἱ κολασμένοι], διότι δὲν ἐτιμῶσαν τὰς ἑορτὰς τῶν ἀγίων μου, ἀλλὰ ἐδούλεον. (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, τόμ. Α', Νεοελληνικὴ Μυθολογία, μέρος Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σελ. 386-88).

³ Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ: Παραδόσεις, τόμ. Α, ἐν Ἀθήναις 1904, ἀριθμ.: 61, 284, 285, 348, 367, 833 κ. ἄ. Περὶ ὁμοίων παραδόσεων καὶ δοξασιῶν παρ' ἄλλοις λαοῖς, βλ. βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα (Ν. Γ. Πολίτου) ἐν «Λαογραφία», τόμ. ΣΤ' (1917-8) σ. 657. Ὁμοίως: Arnold van Gennep, Manuel de folklore Français contemporain, tom I, Paris 1951, σ. 2159-60 κ. ἄ.

⁴ Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ λεγόμενον περὶ περιφρονηθέντος ἀγίου, ὡς μικροῦ, ὅστις κατατρυπήσας τὸ ἐργόχειρον ὑφαινούσης γυναικὸς τῆς εἶπε χαιρεκάκως:

Μικρὸς ἅγιος ἤμωνα, μικρὸς τρυπίτσες ἔκανα!

(βλ. κατωτέρω εἰς σ. 61).

νος σημασίας θεῶν, ἡρώων καὶ ἡμιθέων, ὅτι ἀπῆτουν τιμᾶς ἰσοθέους καὶ ἐξεδήλουν τὴν ὀργὴν των, ἐὰν τὰς ἐστεροῦντο. Ἐναφερόμεν τὸ ἀναγραφόμενον περὶ τοῦ ἥρωος Ἐναγύρου (ἢ τοῦ «Ἐναγυρασίου δαίμονος») ἐν Ἀττικῇ, ὅστις «τοὺς οἴκους τῶν γειτονούντων αὐτῷ ἐκ βάρθρων ἀνέστρεψεν, ἐπειδὴ τὸ ἡρῶον αὐτοῦ ὑβρίσαι ἐπεχείρησαν»¹.

Εἶναι ποικίλαι αἱ ἰδιότητες καὶ οἱ προστατευτικοὶ ρόλοι τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἑορτῶν, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του, προκειμένου ν' ἀπονεύμῃ τὰς διὰ τοῦ ἑορτασμοῦ καὶ τῆς ἀργίας τιμᾶς.

Ἐντονωτέρα εἶναι ἡ λατρεία τῶν τοπικῶν μάλιστα ἁγίων, οἵτινες ἑορτάζονται καὶ ὑπὲρ τὰ κελεύσματα τῆς ἐκκλησίας. Οἰασδήποτε συναξαρικῆς τάξεως καὶ ἂν εἶναι οὗτοι, ὁ λαὸς τοὺς προσέχει καὶ τοὺς τιμᾷ, ὡς θὰ εἴτιμα τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας τοῦ τόπου. Σχετικὴ παροιμία συνιστᾷ:

*Τὸν ἄρχοντα τοῦ τόπου σου, τὸν ἅγιο τοῦ χωριοῦ σου*².

Ἀκολουθοῦν οἱ ἅγιοι πάτρωνες τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων (ἰδιαιτέρως τῶν ἀρρένων μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν ἀποδημούντων), τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς τιμᾷ ἔστω καὶ μὲ χωριστὴν ἀργίαν³.

Ἐπονται οἱ ἅγιοι *θεραπευταί*, οἵτινες τιμῶνται κατὰ τόπους ἐκ παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ κοινότητος ἢ οἰκογενείας, αἵτινες ἔπαθον καὶ διεσώθησαν⁴.

Ἰδιαιτέρα εἶναι καὶ ἡ λατρεία — μετὰ ἀργίας εἰς τὴν ἑορτὴν — τῶν ἁγίων προστατῶν ἐπαγγελημάτων καὶ συντεχνῶν. Παλαιότερον ἰδίᾳ, ἐκ λόγων συναξα-

¹ E. L. Leutsch - E. G. Schneidewin, *Paroemiographi Graeci*, Gottingae 1839 - 1851, vol. I, 46 (Διογεν. 3, 31) καὶ I, 219 (Ζηνόβ. 2, 55).

² Ν. Γ. Πολίτου, *Παροιμίες*, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1900, σ. 525. Πρβλ. γενικώτερον τὰς παρὰ Ν. Πολίτη ἐν λέξει: ἅγιος ἀναγραφομένης παροιμίας (τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1899, σ. 216 - 225).

³ Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία ἔχει ἐγκρίνει τὰς δημοσίας ἀργίας εἰς περιπτώσεις ἑορτασμοῦ πολιούχων ἁγίων, ἐπιτρέπει δὲ σιωπηρῶς τὴν ἀπὸ τῆς ἐργασίας ἀπουσίαν τῶν ἑορταζόντων διὰ τὸ ὄνομά των ὑπαλλήλων της.

⁴ Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ἡ πυκνὴ λατρεία ἁγίων θεραπευτῶν ἐπὶ πάσης περιπτώσεως ἀσθενείας, ἣτις ἐπισημαίνεται ἐν Κύπρῳ. (Βλ. Ν. Γ. Κυριαζῆ, «Ἅγιοι θεράποντες», *Κυπρ. Χρονικά*, τόμ. Δ', ἐν Λάρνακι, 1926, σελ. 5 - 46). Εἰς τὰς ἐξ εὐγνωμοσύνης ἀργίας ὑπάγεται καὶ ἡ περίπτωσις τῶν διαφευγόντων κινδύνους (τελευταίως καὶ αὐτοκινητιστικούς), οἵτινες, σημειοῦντες τὸν ἅγιον τῆς ἡμέρας, ὑπόσχονται *ἀνὰ μορτάζουσαν τὴν ἡμέραν αὐτήν*.

οικῶν ἢ ἐκ παρετυμολογίας τοῦ ὀνόματος, συνέβαιναν, ὥστε ἄσημοι ἅγιοι νὰ εἶναι πάτρωνες σημαντικῶν ἐπαγγελμάτων¹.

Ἄλλὰ οἱ ἅγιοι, οἵτινες χρειάζονται περισσότερο σεβασμὸν καὶ θεωροῦνται ἀπειλητικώτεροι καὶ πλέον ἐπίφοβοι, εἶναι ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ὁ ἑορτασμὸς συμπίπτει μὲ κρισίμους διὰ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν ἢ καὶ τὴν ναυτιλίαν ἡμέρας. Ἰδίᾳ ἀπὸ τοὺς γεωργούς, ὁ τόσον ἐπισηφαλὴς χρόνος τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς συγκομιδῆς, ἀνατίθεται πάντοτε εἰς τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἑορταστικῆς ἀργίας ἱκανοποίησιν τῶν ἁγίων του.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα ἀπονέμονται εἰς τοὺς ἐποχικοὺς τούτους ἁγίους, ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἐκδικητικότητος των. Οὕτω π. χ. ὁ ἅγιος Βλάσιος (11 Φεβρ.) ἐπονομάζεται «*μουσκαροπνίχτης*», φοβερὸς διὰ τοὺς τυχόν μὴ τιμῶντας αὐτὸν κτηνοτρόφους· ἡ Παναγία ἢ Βλαχέρνα (2 Ἰουλίου) γίνεται «*Καφοδεματοῦσα*» διὰ τοὺς ζευγάδες, οἵτινες ἄλωνίζουσαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς· ὁ Ἅγ. Ἰωάννης (29 Αὐγούστου) ὀνομάζεται «*Ριγολόγος*», ἐπειδὴ τιμωρεῖ μὲ ἔλνοσίαν τοὺς παραβάτας, καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος (26 Σεπτ.) «*Σπαζοκάδης*», ἐπειδὴ ἐκδικεῖται τοὺς ἐργαζομένους μὲ τὸ νὰ διαρρηγνύη τοὺς κάδους τοῦ νέου οἴνου των.

Θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν πορείαν τοῦ ἑορτολογίου τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, σημειοῦντες ἰδιαίτερος ἐκ τῶν ἑορτῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ ἐκεῖνας, εἰς τὰς ὁποίας διαπιστοῦμεν καὶ *λαογραφικὴν* ὑπόδειξιν τῆς ἀργίας, ἀσχέτως πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις. Θὰ παραθέσωμεν (ἐκ δημοσιευμένων καὶ ἐξ ἀνεκδότων πηγῶν) περιπτώσεις καὶ ἀφηγήσεις περὶ τῆς τιμωροῦ ἐπεμβάσεως τῶν ἁγίων καὶ θὰ ἐπισημαίνωμεν ἐκάστοτε τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς τιμᾷ καὶ φοβεῖται τὰς ἑορτάς. Θὰ ἴδωμεν ὅτι ἐκτὸς τῶν ἤδη ἐκτεθέντων θρησκευτικῶν καὶ εὐετηρικῶν αἰτίων, οἱ φόβοι οὗτοι θὰ ὀφείλωνται εἴτε εἰς παρερμηνείας ἐτυμολογικὰς καὶ συναξαρικὰς εἴτε εἰς παγανιστικὰ στοιχεῖα, ἐπιβιοῦντα ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν².

¹ Βλ. *Ἐλένης Βουραζέλη - Μαρινάκου*, Αἱ ἐν Θράκῃ συντεχνίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν. Θεσσαλονίκη 1950, σελ. 109 - 113 καὶ *Μιχαὴλ Α. Καλινδέρη*, Αἱ συντεχνίαι τῆς Κοζάνης ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1958, σ. 27 - 87).

² Θὰ συναντήσωμεν μεταξὺ τῶν ἑορτῶν καὶ παγανιστικῶς ἀποφράδας ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπαγορεύεται ἡ ἐργασία, ἀλλὰ καὶ ἡμέρας μαγικῆς εὐφορίας, συνιστώσας — ὡς ἡ Πρωτοχρονιά — ἢ ἐπιτρεπούσας αὐτήν.

Β'. — Α Ι Π Ε Ρ Ι Π Τ Ω Σ Ε Ι Σ¹

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

1. Πρωτοχρονιά — Τ' ἄη Βασιλειοῦ. («Βασιλείου τοῦ Μεγάλου»). Περίσσεια ἀργίας διὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους. Ἐκ τῆς περισσεΐας ταύτης ἐξεπήδησε κατ' ἀντίθεσιν ἢ σύστασις, ὅπως ὁ καθένας στὸ ἐπὶγγελμά του κἀνὴ λῆγῃ δουλειὰ σήμερα, γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ νὰ μὴν τεμπελιάσῃ, ἢ νὰ μὴν τοῦ λείπῃ ὄλον τὸ χρόνο. (Κεφαλληνία). Δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν «ἀντιαργίαν» τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἣτις ἀποβλέπει εἰς τὴν διὰ τῆς εὐτυχοῦς ἀπαρχῆς ἢ ἐνάρξεως ἐξασφάλισιν τῆς εὐημερίας.

6. Φῶτα. («Τὰ ἅγια Θεοφάνια»).

Μία ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων δεσποτικῶν ἑορτῶν, τῆς ὁποίας ἡ ἀργία ἀποβαίνει τριήμερος (μὲ τὴν παραμονὴν (τοῦ Ἁγιασμοῦ) καὶ τὴν ἐπομένην (τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου):

Τρεῖς στὰ Γέγνα, τρεῖς στὰ Φῶτα

κ' ἔξι στὴν Ἀνάστασιν. (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ' 534, 1).

Ἄλιμονο σ' ὅποιον διανοηθῆ νὰ ὀργώσῃ τὴν ἡμέραν αὐτήν: *Τὰ Φῶτα ὁ Θεὸς ἔκαψε τὸ ζευγάρι.* . . (Γύθειον. βλ. εἰς Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Ε' - ΣΤ' (1943 - 44, σελ. 141). Εἶναι ἑορτὴ ἐφάμιλλος πρὸς τὴν τοῦ Πάσχα: *Κάθε Φῶτα καὶ Λαμπρὴ* (Κεφαλληνία).

7. Τ' ἄη Γιάννη («Μνήμη Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου»).

Καὶ μόνη ἡ πληθώρα τῶν ἑορταζόντων μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης ἀρκεῖ διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἀργίας. Ὁ λαὸς ὅμως σέβεται ἰδιαιτέρως τὸν Ἅγιον, ὡς προστατήν καὶ φύλακα τῶν δεσμῶν τῆς κουμπαριᾶς (ἀναδόχων), ὡς καὶ τῶν νεοβαπτισθέντων τέκνων. Ἡ πολιτεία ἐτίμα ἐπίσης παλαιότερον τὴν ἡμέραν αὐτήν καὶ τὴν περιελάμβανεν εἰς τὰς διακοπὰς τῶν σχολείων.

14. Ἀντίφωτα («Ἀποδόσεις τῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανίων»). Ὁ λαὸς προσέχει τὰς ἀποδόσεις τῶν ἑορτῶν καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι φοβεῖται τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀντι- ὡς τι κατ' ἐπίτασιν τιμωρὸν (πρβλ. καὶ Ἀντίπασχα). Ἀποτρέπει λοιπὸν κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν τοὺς γεωργοὺς νὰ ἀροτριῶσι:

Τὰ Φῶτα [ὁ Θεὸς] ἔκαψε τὸ ζευγάρι,

τ' Ἀντίφωτα, καὶ τὸν ζευγολάτῃ (Γύθειον. Ἐπ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔνθ' ἄν., σ. 141).

17. Τ' Ἁγι - Ἀντωνιοῦ («Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου»).

Ἡμέρα μέσου χειμῶνος. Κατὰ κρητικὸν παροιμιᾶκὸν στιχοῦργημα:

¹ Οἱ μῆνες δίδονται κατὰ τὴν νεωτέραν πολιτικὴν καὶ οὐχὶ τὴν παλαιὰν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν.

Ἔσ τσι δεκαφτά τοῦ Γεναριοῦ εἶναι, κερὰ, τ' ἀγι-Ἀντωνιοῦ·
... τοτεσάς, κερὰ μαντόνα, εἶν' ἡ φούρια τοῦ χειμώνα!

(N. Γ. Πολίτων, Παροιμίες Α', 227).

Οἱ ἀγρόται φοβοῦνται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ χαλάζει [καὶ κάθε παγω-
νιά] διὰ τοῦτο δὲν ἐργάζονται. (Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Ε' - ΣΤ', σ. 95). Ἀλλὰ
γενικώτερον ὁ Ἄγ. Ἀντώνιος, ὡς τι μεταφυσικώτερον πνεῦμα, εἶναι πολὺ αὐστη-
ρὸς εἰς τὴν ἀργίαν του. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα ἀναφέρει ὁ Δ. Καμπούρογλου
διὰ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας: Τοῦ Ἀγίου
Ἀντωνίου ἐγύριζαν [μόνον] τὰ μεντέρια (= στρώματα τοῦ καναπέ) καὶ ἐσάρωναν
ὄλον τὸ σπίτι· ἄλλην ἐργασίαν δὲν ἔκαμνον. Σχετικῶς ἔλεγον:

Κόρη ζύμωσε, ξαγκωνιάστηκε·
κόρη ἔπλυνε, ξεχειριάστηκε·
κόρη λούστηκε, ἴκῃ ἢ κορφὴ της·
κόρη ξήλωσε, σπυριὰ φύτρωσε·
κόρη σάρωσε, λογάρι εἰδρῆκε!

Ἐν Ἡπείρῳ: Ἀπὸ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου καὶ μέχρι τὴν
ἄλλη μέρα τῆς γιορτῆς δὲν ἐργάζονται, γιατί — λένε — ὁ ἅη Ντώνης τοὺς κατα-
στρέφει τὴν ἐργασία ποὺ κάνουν, καὶ τοὺς κάνει κακό...

Μιά γυναίκα ὕφαινε τὴν παραμονὴν τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου, καὶ μιὰ ἄλλη
ποὺ τὴν εἶδε, τῆς λέει: — «Υφαίνεις, σήμερα κυρά; Αὔριο ξερχεται ὁ ἅη Ντώ-
νης». — «Ἄ, Ἀντών' καὶ Σφιντών' δὲν ξέρω ἐγώ! Εἶναι μικρὸς ἅγιος ὁ ἅη Ντώ-
νης!» τῆς εἶπε ἐκείνη, καὶ συνέχισε τὴ δουλειά της. Τὸ πρῶτ' ποὺ ξημέρωσε,
πηγαίνει στὸν ἀργαλειό της καὶ βλέπει τὸ β'λάρι της [ὑφαντὸ] ὄλο μικρὸς τρυ-
πες ἀπὸ τὸ σκόρο καὶ τὰ ποντίκια. Ἐνῶ κοίταζε λυπημένα τὸ ὕφασμά της, τῆς
φάνηκε πὼς ἄκουσε μιὰ φωνὴ νὰ τῆς λέη: «Μικρὸς Ἀντώνης ἤμουνα, μικρὸς
τρυπίτσες ἔφτιαξα»¹.

Ἀλλὰ ὁ ἅγιος Ἀντώνιος τιμωρεῖ καὶ ἐμμέσως: Κάποτε μιὰ γυναίκα
πήγαυε στὸ λόγγο γιὰ ξύλα. Τὴ βρῆκε μιὰ γειτόνισσα στὸ δρόμο καὶ τῆς λέει:
— «Σήμερα γιορτάζ' ὁ ἅγιος Ἀντώνης· δὲν κάνει τέτοια μέρα νὰ πᾶς γιὰ κλαρί!»
Ἐκείνη ἀδιαφόρησε καὶ ἀπάντησε: — «Ἀντών'ς καὶ Σφιντών'ς, τὴ δ'λειά τ' κάν',

¹ Δημητρ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις
1896, σ. 152.

² Κωνστ. Σιόντη, Λαογραφικὰ Ἡπείρου. Ἰωάννινα (ἀνάτ. ἐκ τῆς Ἡπειρωτ.
Ἐστίας) 1965, σ. 8.

κ' ἰγὼ τῇ δ' κειά μ' ! ». Ἄλλὰ ὅταν ἔκαμε νὰ κόψη τὸ κλαρί, ἔπεσε στὸ γκρεμὸ καὶ σκοτώθηκε.

(Ἡπειρος, Καλέντζι, 1969. Πληροφορία ἀπὸ τὸν φοιτητὴν τῆς Φιλοσοφ. Σχολῆς Ἰωαννίνων, Λάμπρον Βλαχογιάννην).

Καὶ ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Κάποτε μιὰ γυναίκα ἔγνεθε τῇ ρόκα της, νὰ ξημερώνη τοῦ Ἄη-Ἀντωνιοῦ. Αὐτὴ δὲν τὸ εἶχε καταλάβει, καὶ τῇ νύχτα στὸ θαμποφέξιμο, ὅταν πιά εἶχε ἀποκοιμηθῆ κουρασμένη, ἔνοιωσε νὰ τὴν τραβοῦν. Μιὰ μαλαρῆ νυφίτσα εἶχε μπῆ καὶ τὴν τραβοῦσε νὰ τὴν βγάλῃ ἔξω. Ἡ γυναίκα τρόμαξε καὶ φώναξε: — « Ἄσε με, τί ἔκαμα; » Κ' ἡ νυφίτσα τῆς ἀπαντᾷ: — « Γιατὶ ἔγνεθες, ἐνῶ ξημέρωνε τοῦ Ἄη-Ἀντωνιοῦ; Ἐμένα μ' ἔστειλε ὁ Ἄη-Ἀντώνης »¹.

18. Τ' ἁγίου Ἀθανασίου (« Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου »).

Ἡ λέξις Ἀ θ α ν ἄ σ ι ο ς, περικοπεῖσα εἰς Θ α ν ἄ σ η ς, ἐπλησίασεν ἔτυμολογικῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ θανάτου· μάλιστα, ἐπειδὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἔτυμολογοῦσα ἴσως τὸ ὄνομα ἐπίσης ἐκ τοῦ ἀθανασία, ἠδύνησε τὴν καθιέρωσίν του εἰς τοὺς ναῖσκους τῶν Κοιμητηρίων (πρβλ. *Εἶναι γιὰ τὸν ἄη-Θανάση* = εἶναι ἐτοιμοθάνατος), ὁ ἅγιος οὗτος ἐθεωρήθη καὶ νεκροδαιμονικῶς ἐπιφοβος ἢ τιμωρός. Οὕτω ἐν Μεσσηνίᾳ: Τ' ἅγιο-Θανασοῦ τό 'χουνε σὲ κακὸ νὰ κάνουνε ἀρχὴ (μιᾶς ἐργασίας), αἱ δὲ γυναῖκες ἀπέχουν πάσης ἐργασίας. Δὲ ζυμώνουν, δὲν πλένουν. Λένε: « *Εἶναι τῆς ἄσπρης* »².

Ἐν Κεφαλληνίᾳ προσέχουν καὶ τὰς δύο ὡς ἄνω συνεχομένας ἑορτάς, διὰ τὸν δριμὺν χειμῶνα των καὶ τὰς πιθανὰς ζημίας τῆς γεωργίας:

Κακιὰ ριπὴ τ' ἅγι' Ἀντωνιοῦ, φωτιά τ' ἅγι' Ἀθανάση (ἀπὸ τὴν μητέρα μου).

19. Τ' ἁγίου Μακαρίου (« Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου »).

Ἀντιθέτως πρὸς τὸ δυσοίωνον τοῦ προηγουμένου ὀνόματος «Θανάσης», τὸ ὄνομα «Μακάριος» ὀδηγεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν αἰσιοδοξίαν καὶ ἐπιτρέπει τὴν εὐετηρικὴν ἀντιαργίαν. Ἐν Κύπρῳ τ' ἅγιου Μακαρίου, ὅποιαδήποτε ἐργασία κι ἂν ἀρχίσῃ κανεῖς, θὰ τοῦ πάῃ καλά· θὰ εἶναι εὐλογημένη, μακαρία. (Ν. Γ. Κυριαζῆς, εἰς Κυπρ. Χρονικά, Δ' σ. 30).

20. Τ' ἁγίου Θυμιοῦ (« Εὐθύμιου τοῦ Μεγάλου »).

Ὁ λαὸς παρετυμολόγησε τὸν ὀνοματικὸν τύπον Θύμιος-Θυμῖος, ἀπὸ τὸ «θυμοῦμαι». Θεωρεῖ τὸν ἅγ. Εὐθύμιον ἀπαιτοῦντα ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, καὶ ἰδιαι-

¹ Βλ. Ἄποστ. Σπυροπούλου καὶ Μενελ. Καραμεσίνη, Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὰ περασμένα τοῦ Ἀστακοῦ καὶ τῆς περιοχῆς του. Ἀθῆναι 1969, σ. 68.

² Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας. Ἀθῆναι 1957, σ. 87. (Ἡ ἡμέρα λαμβάνεται ἐνταῦθα καὶ ὡς ἀποφράς).

τέρως από τὰς μητέρας, νὰ ἐνθυμοῦνται τὴν ἑορτὴν του: *Τ' ἄη Θυμιοῦ θυμήσον με, κλήρα γιὰ νὰ σ' ἀφήσω* (ὑποτίθεται λέγων ταῦτα πρὸς τὰς στεῖρας συζύγους ὁ ἅγιος ἢ πρὸς τὰς μητέρας)¹.

Ἐν Ἡλεία: *Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου τιμᾶται πολὺ, ἰδίως ἀπὸ τὶς μικρομάννες, γιὰτὶ λογίζεται προστάτης τῶν μικρῶν παιδιῶν. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται «Τ' ἄη Θυμιοῦ θυμήσον με...» ἐννοώντας νὰ φυλαχτῆ, νὰ τηρηθῆ ἀργία τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης του, ποὺ συνήθως περνάει ἀπαρατήρητη².*

Καὶ ἐν Ἀκρινανία: *Ὁ παραγκωνισμένος ἅγιος Εὐθύμιος, γιὰ νὰ τὸν θυμηθοῦν οἱ χριστιανοὶ ἀνήμερα τῆς γιορτῆς του, τοὺς ὑπόσχεται ἀπογόνους:*

Τ' ἄη - Θυμιοῦ θυμήσον με, κὶ κλήρα νὰ σ' ἀφήσω³.

27. Τ' ἄη - Χρυσοστόμου («Ἀνακομιδὴ τοῦ λειψίνου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου»).

Κατὰ περιγραφὴν ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης: *Τ' ἅγιον Χρυσόστομον δὲν ἔκαμναν δουλειές. Ἄν ἔρραφταν, τσιμπούσανε τ' ἅγιον τὸ δάχτυλο⁴.*

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

1. Τ' ἁγίου Τρύφωνα (Ἐτύφωνος μάρτυρος).

Κατ' ἐξοχὴν ἀγροτικὴ ἑορτή. Ὁ ἅγιος Τρύφων θεωρεῖται φύλαξ τῶν ἀμπέλων καὶ προστάτης τῶν ἀγρῶν, ὡς ἔχων ἐξουσίαν κατὰ τῶν ποντικῶν καὶ τῆς κάμπης. (Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 87).

Ἐν Ἠπείρῳ σήμερον: *Ὁ ἅγιος Τρύφωνας εἶναι γιὰ τὰ σκουλήκια, γιὰ τοὺς κήπους καὶ τὰ λαχανικά. Μὲ τὴν καμπάνα ἀποβραδὶς δὲν δουλεύουνε. Ὅλοι ἔχουν κάτι νὰ παρακαλέσουν. Τὸ πρῶτ' οἱ μπισστατζῆδες πᾶνε στὴ λειτουργία καὶ παίρνουν ἅγιασμό γιὰ τὰ χωράφια. Τὰ ραντίζουν. Ἄν θέλουν, ἔχει καὶ εὐχὴ νὰ*

¹ Προσφηνγὴ στεῖρας γυναικὸς εἰς τὸν ἅγιον Εὐθύμιον ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ συναξάριόν του. (Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, Ζ', 1952, σ. 105).

² Κ. Δ. Ψυχογιῶ, Ἡλειώτικη Λαογραφία' περιοδ. Ἡλειακά, τεύχ. ΚΒ' (Δεκέμβριος 1963), σ. 674.

³ Θ. Παπαθανασόπουλου, Παροιμίαι τῶν Κραβάρων, Λαογρ., ΚΔ' (1966), σ. 269.

⁴ Ἑλληνικῆς Σταμούλη - Σαραντῆ, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῆς Θράκης, Λαογραφ., τόμ. ΙΓ' (1951-52) σ. 114. Ἡ πιθανότης «νὰ τσιμπούσανε» ἢ νὰ τρυπούσανε τὸ δάχτυλο τοῦ ἁγίου ἐργαζόμενοι, ὑποδηλοῖ δοξασίαν περὶ ἀοράτου παρουσίας του, ὡς τιμωροῦ.

τοὺς διαβάσῃ ὁ παπᾶς. (χωρία Πωγωνίου. Πληροφορία πρεσβυτέρας Μαγδαληνῆς Δ. Ράπτῃ, Ἰωάννινα, 1969)¹.

¹Ιδιαίτεροι παραδόσεις περὶ τῆς ὁργῆς τοῦ μὴ τιμηθέντος ἁγίου:

Ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τουρκοκρατίας: *Τοῦ ἁγίου Τρύφωνος δὲν εἰργάζοντο ἰδίως ἀπέφευγον νὰ στρίφουν νέμας, ἀλλ' οὔτε ροῦχον ἐστρίφονον...* Ἐκάθηντο ποτε δύο γηραιὰ γειτόνισσαι καὶ ἐλιάζοντο. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἔφηθε — «Ἐνὶ (sic) νέθεις σήμερα, πού ἔναι τ' ἄη-Στρώφωνα;» — «Νέθω, τσαὶ καλὰ κάνω! Ἄη-Στρώφωνα θὰ πῆ: στρίψε- νέσε». Δὲν ἐτελείωσε τὸν λόγον της καὶ εὐθὺς «πῆγε τὸ στόμα της στὸ φιλί της» (= ἀφτί της) (Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. Ἀθηναίων, Γ' σ. 151).

Καὶ διὰ τοὺς Αἰτωλοὺς (1938) ὁ Δ. Λουκόπουλος σημειώνει: *Μικρὸς ἅγιος [ὁ ἄη Τρύφωνα] κι ἀλαφρὴ ἢ γιορτὴ του, ὥστόσο οἱ γεωργοὶ δὲ δουλεύουν αὐτὴ τὴ μέρα, γιὰ τὸ ποντίκι. Ὅταν τὴ χαλάσης, λένε, δὲ σ' ἀφήνει σακκάλευρο γιὰ σακκάλευρο τὸ ποντίκι κόβει ροῦχα, σακκούλια, δισάκκια, ὅτι εὖρη. (Γεωργικὰ τῆς Ροῦμέλης, σ. 173).*

Ἐπίσης ἐν Ἡλείᾳ: οἱ σταφιδοπαραγωγοὶ στὴ μνήμη τ' ἄη-Τρυφῶνου ἔχουν μικρὴ σκόλη, γενικὸ ἐκκλησίασμα, ἀποφεύγουν δὲ αὐστηρὰ ὄχι μόνον νὰ πατήσουν σὲ χτήμα (σταφιδάμπελο) ἀλλὰ καὶ νὰ πιάσουν κλαδευτήρι, γιὰτὶ ὅποιος κάνει αὐτό, σίγουρα θὰ αὐτοτραυματισθῆ... Κάποιος πὸν μαγάρισε τὴ μνήμη τοῦ ἁγίου (= δούλεψε) στὸ χτήμα του, ἔκοψε τὴ μύτη του. Κ' ἕνας πὸν τὸ διηγότανε καὶ κρατοῦσε τὴν ἡμέρα αὐτὴ κλαδευτήρι, ἔκαμε νὰ δείξῃ πῶς, κ' ἔκοψε τὴ δική του. (Βλ. Κ. Ψυχογιὸν εἰς περ. Ἡλειακά, 1963, σ. 675)².

Αἱ ἀπαγορεύσεις ἐργασίας κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀγ. Τρύφωνος, εἶναι κυρίως ἐποχικαὶ ἀλλὰ καὶ διαβατήριοι, ἀφοῦ ἡ μνήμη του συμπίπτει μὲ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ κατ' ἔξοχὴν κηπευτικοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου, διὸ καὶ ἡ ἀκολουθοῦσα ἑορτὴ εἶναι ὁμοίου χαρακτῆρος.

1. Τῆς Παπαντῆς («Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ»).

Εἶναι γενικὴ καὶ πανελληνίως σχεδὸν ἡ ἀπαίτησις ἀργίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ὑπαπαντῆς. Καὶ ναὶ μὲν ἡ Ἐκκλησία ὀρίζει πρώτη *«ἀργίαν καὶ ἰχθύος*

¹ Βλ. εἰς Ἀγιασματάριον (ἢ Μικρὸν Εὐχολόγιον) εὐχὰς «εἰς χωράφια, κήπους, ἀμπελῶνας», μὲ ἐπὶ κλήσιν τοῦ ἁγ. Τρύφωνος. Βλ. καὶ εἰς Ν. Π. Παπαδοπούλου, Εὐχολόγιον τὸ μέγα. Ἀθῆναι ἄ. ἔ., σ. 387 ἔξ.

² Ἡ παράδοσις τῆς τιμωρίας τοῦ ἐργασθέντος δι' ἀποκοπῆς τῆς ρινός, γνωστὴ πολλαχοῦ, ἔχει ἀπεικονισθῆ καὶ ὡς ἐπεισόδιον εἰς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, ὅστις ἄλλωστε παριστᾶται κρατῶν καὶ αὐτὸς «κλαδευτήρι». (Βλ. καὶ Δημ. Σ. Λουκάτου, Λαογραφικὰ Στενημάχου, ἐν «Ἀρχ. Θρηκ. Θεσσαυροῦ», ΙΒ' (1946-7), σ. 138-166).

κατάλυσιν», αλλά ή παραδοσιακή λαϊκή πίστις εξαίρει μετ' εμφάσεως τήν έορτήν, ώς ήμέραν «τῆς Παναγίας» (ἄν και εἶναι δεσποτική), και κηρύσσει: *Κ' οἱ μύλοι ἀργοῦν κ' οἱ δοῦλοι ἀργοῦν, κ' οἱ γαιῶδαροι σκόλην ἔχουν!* (Κεφαλληνία κ. ἄ.).

Ἐν Κρήτῃ ή Παναγία λέγεται «*Μυλιαργοῦσα*», επειδὴ οἱ μύλοι ἀργοῦν. *Και νὰ τοὺς βάλῃς μπροστά, σταματοῦν και δὲν ἀλέθουν.* (Γ. Ἰ. Α. Μέγα, Ἑορταί, σελ. 88).

Ἐν Ἡπειρώφ εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι και τὰ γαιδούρια ἔχουν σκόλη, ὡς και ἐν Ἡλείᾳ, ὅπου γίνεται πάνδημος ἐκκλησιασμός και ἐφαρμόζεται γενικὴ σκόλη. (Ἡλειακά, σ. 675). Ἐν Πόντῳ λέγεται αὐστηρότερον:

*Ναῖλι ἐκεῖνον π' ἔκαμεν σὰ δύο τῇ Κουντούρ'·
μηδὲ ή τσέπρα λείπ' ἄτον, μηδὲ ή ἀνεχειτία.
(= Ἄλλ' σ' ὅποιον ἐδούλειπε στὶς δύο τοῦ Φλεβάρῃ·
μηδὲ ή ψώρα λείπει του μηδὲ και ή ἀνέχεια!)*¹

Ἡ ὡς ἄνω βαρύτης τῆς έορτῆς και ὁ ἐκ τῆς μὴ τηρήσεως τῆς ἀργίας της φόβος ὀφείλονται και εἰς τὴν ἱερομαντικὴν σημασίαν της διὰ τὰς καιρικὰς προβλέψεις τῶν γεωργῶν και τῶν ποιμένων.

Ἐν Ἡλείᾳ: *Ἄν τῆς Ἑπαπαντῆς δὲν φανῇ ἡλιος, θὰ βρέχῃ 40 ήμέρες.* Ἄν φανῇ, θὰ ῥθῃ καλὴ χρονιά. (Ἡλειακά, σ. 674).

Ὁμοίως και εἰς Αἰτωλίαν και Λέσβον. *Ὅ,τι καιρὸ κἀνῆ τῆς Ἑπαπαντῆς, θὰ κἀνῆ σαράντα μέρες ὕστερα.* (Γ. Ἰ. Α. Μέγα, Ἑορταί, σ. 88).

Ἐν Κεφαλληνίᾳ: *Καλοκαιριὰ τσῆ Παπαντῆς, Μαρτιάτικος χειμῶνας!* ἀλλὰ και:

*Παπαντούλα, χιονισμένη
και τ' ἀμπάρια γιομισμένα.*

Διὰ τοῦτο ἐμφανίζεται και κατὰ τὴν έορτὴν αὐτὴν ή κλασσικὴ ἀφήγησις περὶ τιμωρίας τοῦ αὐθαδῶς μὴ τηρήσαντος τὴν ἀργίαν ἀγρότου.

Κατὰ Λεσβιακὴν παράδοσιν: *Τὴν ήμέρα πὸν πήγαινε ή Παναγιά νὰ σαραντίσῃ, ἔβγαινε κι ὁ γείτονας της νὰ πάγῃ νὰ κλαδέψῃ τ' ἀμπέλι. Λέγει ή Παναγία: — «Ἐμ ἐγὼ πάω σήμερα νὰ σαραντίσω, κ' ἐσύ, μαθέ, πᾶς, νὰ κλαδέψῃς;» Λέγει αὐτὸς — «Τί μὲ νοιάζει ἐμένα πὼς θὰ πᾶς νὰ σαραντίσῃς τὸν γιό σ'; Θὰ πάω κ' ἐγὼ νὰ κλαδέψω τὰ κλήματά μου! Ἐγὼ θὰ ἴδῶ τὴ δουλειά μου και σὺ τὴ δική σου...». Ἡ Παναγία ἐτιμώρησε τὸν θρασὺν παραβάτην μὲ τὸ νὰ τοῦ ἀποκοπῇ ή μύτη ἐνῶ ἐκλάδευε (κατὰ τὸ παρόμοιον θαῦμα τοῦ ἁγ. Τρυφῶνος).*

¹ Ξενοφ. Κ. Ἀκογλον, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1939, σ. 256.

Καὶ ὅταν τὸν ἐπανασυνήνητῃσε τιμωρηθέντα, τοῦ εἶπε τὴν φράσιν, ἣτις ἔμεινε παροιμιώδης διὰ τὴν ἑορτὴν:

— Ἄπαντεῖς με κι ἀπαντῶ σε

κι ὅπου σ' εὔρω, 'κεῖ σ' ἀφήνω!'¹ (καὶ λογοπαικτικῶς πρὸς τὸ Ὑπαπαντή).

3. Τ' ἄη Συμιοῦ («Συμεῶν τοῦ Θεοδόχου»).

Ἡ σημασία τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ μετ' ἀπαγορεύσεων ἑορτασμοῦ του παρὰ τῶν ἐν ἐγκυμοσύνη γυναικῶν ὀφείλεται εἰς τὴν παρετυμολογίαν τοῦ ὀνόματός του: Συμεῶν — σημείον.

Ἦδη εἰς τὰς Ἀθήνας τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας: Τοῦ ἁγίου Συμεῶν αἱ ἐγκνοὶ δὲν ἐπιαναν δουλειά, γιὰ νὰ μὴν κάνουν παιδί σημειωμένο. (Δημ. Καμπούρογλου, ἔνθ' ἄν., Γ' 153).

Γενικῶς, ὁ Ν. Γ. Πολίτης παρατηρεῖ: Τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγ. Συμεῶνος τοῦ Θεοδόχου, ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἄγουσιν ἐν τιμῇ αἱ ἐγκνοὶ, ἀπέχουσαι πάσης ἐργασίας καὶ προσέχουσι μὴ ἐγγίωσι τι, διότι πιστεύουσιν ὅτι τιμωρεῖ αὐστηρότατα ὁ ἅγιος πᾶσαν παράβασιν, ἀποτυπῶνων ἐπὶ ἐμφανοῦς μέρους τοῦ σώματος τοῦ τεχθησομένου παιδίου των σημείον (σημάδι)².

Ἐν Θράκῃ ἀπαγορεύεται ἐπίσης καὶ ἡ παραμικρὰ ἐργασία διὰ τὰς ἐγκύους:

Δὲν κόφτουν μὲ τὸ μαχαίρι τίποτε, οὔτε ψαλίδι ἀνοίγουν, οὔτε ξύλα κόφτουν μὲ τὴν τσεκούρα, γιὰ τὰ σημεία. (Ἐπειτ. Λαογρ. Ἀρχεῖου, ἔτ. Ε' - ΣΤ', σ. 143).

Ἐν Λέσβῳ ἡ προσοχὴ εἶναι συνθετωτέρα. Ὁ ἅγιος Συμιὸς εἶναι ὁ ἅγιος ποὺ φοβοῦνται καὶ λατρεύουνε οἱ ἀγκαστρωμένες μὲ τοὺς ἄντρας τους. Δὲν κάνουν καμμιά δουλειά οὔτε ὁ ἄντρας οὔτε ἡ γυναῖκα. Καὶ ἀκολουθεῖ τὸ παραδειγμα τῆς τιμωρίας: Μιά φτωχὴ γυναῖκα πού 'ταν ἀγκαστρωμένη κ' εἶχε ἀνάγκη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ ψωμί της, ἐπλεκε ταντέλλα στὴ γιορτὴ τοῦ ἁγίου Συμιοῦ, γιὰ νὰ τὴν πουλήσῃ. Ὅταν γέννησε, τὸ παιδί της βγήκε σημαδεμένο. Καὶ τὰ δύο δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ ἦταν παράλυτα καὶ τέτοια ἔμειναν κι ὅταν μεγάλωσε. Ἀπίστευτος εἶναι ἡ αὐστηρότης τοῦ ἁγίου καὶ εἰς περιπτώσεις στοιχειώδους ἀλληλεγγύης. Μιά ἄλλη φτωχὴ γυναῖκα ἀγκαστρωμένη ἀναγκάστηκε, τὸ βράδυ τ' ἁγιοῦ Συμιοῦ, νὰ περιποιηθῇ καὶ νὰ γιαιοροδέψῃ τὸν ἄντρα της, τὸ τζομπάνη, πού 'χεν ἔρτει ἄρρωστος ἀπὸ τὸ χωράφι. Εἶχε γονατίσει γιὰ νὰ τοῦ βάλῃ βεντουζες καὶ νὰ τὸν τρίψῃ. Ἐκεῖνο ἦταν. Τὸ παιδί της γεννήθηκε παράλυτο ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ κάτω, καὶ τὸ δεξί του χέρι κ' ἐκεῖνο παράλυτο...³

¹ Παν. Νικήτα, Τὸ Λεσβιακὸ μνηολόγιο. Μυτιλήνη 1953, σ. 35.

² Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1921, σελ. 314 (ὅπου καὶ παραδείγματα κατὰ τόπους).

³ Παν. Νικήτα, ἔνθ' ἄν., σ. 35.

Ὁ φόβος καὶ ἡ προσοχὴ τῶν ἐγκύων μεταφέρεται καὶ εἰς τὰ ζῶα. *Αὐτὴ τῆ μέρα τῆ γιορτάζουν καὶ οἱ κτηνοτρόφοι (ἐν Λέσβῳ), πῶχον γκαστρομένα ζῶα. Ὁ ἅγιος Συμὸς ἔδειξε τὸ θάμα του καὶ στὰ ζῶα [τὰ ἑκακοσημάδεψε], ἐπειδὴ στὴ γιορτὴ του δουλεύανε τ' ἀφεντικά τους. (Π. Νικήτα, ἔνθ' ἄν., σ. 36).*

3. Τ' ἄη - Ζαρέα («Τῆ αὐτῆ ἡμέρα: Ἄζαρίου τοῦ προφήτου»).

Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ τὸν ἅγιον Συμεῶνα ἑορταζόμενος προφήτης Ἄζαρίας, συσχετισθεὶς κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς ὠρισμένας παθήσεις (ζάρες, ζαρωματιές, ρυτίδες, ρίκνωσιν, ἀτροφίαν) καὶ συντηθηθεὶς εἰς ἄη - Ζαρέαν (ἐν Πόντῳ), ἐθεωρήθη θεραπευτὴς (ἢ ἐπίφοβος) τῶν ἀνωτέρω παθήσεων διὰ τὰ βρέφη. Εἰς τὰ Κοτύωρα τοῦ Πόντου *δὲν ἐπιτρεπότανε καμμιά ἀπολύτως ἐργασία στὶς γυναῖκες, στὶς ἐγκνες δὲ οὔτε καὶ νὰ μαγειρεύουν. Ἄπαγορευότανε νὰ κόψουν ὀ,τιδήποτε μὲ μαχαίρι. Ἄν τύχαινε νὰ γεννηθῆ κανένα παιδί ἐλαττωματικό, τὸ εἶχαν ἀπὸ παράβαση ὁποιαδήποτε τῆς μάννας του¹.*

Τὸ περιεργον εἶναι, ὅτι, κατὰ τοὺς Ποντίους συλλογεῖς, ὁ «Ἄη - Ζαρέας» ἑορτάζετο τὴν 11ην Φεβρουαρίου ταυτιζόμενος μὲ τὸν ἅγιον Βλάσιον (βλ. Ἱ. Βαλαβάνη, παρὰ Ν. Γ. Πολίτη, Λαογρ. Σύμμ. Β', σ. 315 καὶ Ε. Ἀκογλου, ἔνθ' ἄν.). Εἶναι ὅμως πιθανώτερον, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ προφήτου Ἄζαρία, ὅστις ἐμπλακεὶς ἑορτολογικῶς εἰς τὰ «Συμόγιορτα», φέρων δὲ ὄνομα εὐκόλον πρὸς παρετυμολογίαν, ἐθεωρήθη ἐπίσης ἔφορος τῆς ἐγκυμοσύνης. Ὁ ταυτισμὸς του πρὸς τὸν ἅγιον Βλάσιον τῆς 11ης Φεβρουαρίου ὀφείλεται μᾶλλον εἰς συμφυρμὸν πρὸς ἕτερον ἅγιον Βλάσιον (βουκόλον), συνεορτάζοντα κατὰ τὴν 3ην Φεβρουαρίου. Οὕτω μόνον δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς ιδιότητας τοῦ ἁγίου Ζαρέα ἐν Πόντῳ, περὶ τοῦ ὁποίου ἔχει ἐκφράσει τὴν ἀπορίαν του καὶ ὁ Ν. Γ. Πολίτης (βλ. εἰς Λαογρ. Σύμμεικτα, Β', σ. 315 - 6).

10. Τ' ἁγίου Χαράλαμπος («Χαράλαμπος ἱερομάρτυρος»).

Ὁ ἅγιος εἶναι κυρίως γνωστὸς ὡς διώκτης τῆς πανώλους. Αἱ συνήθεις εἰκόνες του τὸν παριστοῦν πατῶντα ἐπὶ θηλυκοῦ δαίμονος, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται πῦρ. Εἶναι φυσικὸν ἐπομένως νὰ τηρῆται μετ' αὐστηρότητος ἡ ἑορτὴ του (ἰδίᾳ παλαιότερον) διὰ τὸν φόβον τῆς ἐπαράτου νόσου. Οἱ τοπικοὶ πάνδημοι ἑορτασμοί, μετὰ λιτανείας τῶν λειψάνων του, συνεχίζονται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος (Θεσσαλία, Ἡλεία, Κεφαλληνία κ.ά.).

Ἐν Ἡπείρῳ ὁ ἅγιος Χαράλαμπος *εἶναι γιὰ ὄλες τὶς ἀσθένειες καὶ φυλάνη τῆ γιορτὴ του. Ἐν Λέσβῳ εἶναι γιὰ τὸν τῆς σκορδοῦλας καὶ φυλάγει τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν πανούκλα. Περιλάλητος εἶναι ἡ ἐκεῖ πανήγυρις τοῦ Ταύρου, ποὺ ἀπὸ*

¹ ΕΞΕ. Ἀκογλου, Λαογρ. Κοτύωρον, Α', σ. 257 - 8).

παράδοση γίνεται από τους γεωργούς. Δεν αναβάλλεται ποτέ ούτε και μετατοπίζεται. "Όσοι τολμήσανε να καταργήσουν τὸ πανηγύρι, τιμωρηθήκανε σκληρὰ ἀπὸ τὸν ἅγιο. (Π. Νικήτα, Λεσβιακὸ Μηνολόγιο, σ. 39-40).

Τὸν ἅγιον Χαράλαμπον τιμῶσι καὶ οἱ ποιμένες δι' ἀργίας («φυλᾶνε τὴ γιορτῆ») κατὰ τὸ δυνατόν, σκεπτόμενοι τὰ ἀσθενικὰ ζῶα τῶν καὶ τοὺς κινδύνους τῆς νέας ἐποχικῆς περιόδου ἀπὸ τὰ φίδια. (Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 89, 1).

11. Τ' ἄη Βλάση («Βλασίου Ἱερομάργου»).

Ἀπὸ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τοῦ συναξαρίου τοῦ ὁ ἅγιος θεωρεῖται προστάτης τῶν κτηνοτρόφων κατὰ τοῦ λύκου, τοῦ τσακαλιοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ζώων, ὡς καὶ θεραπευτῆς τῶν παιδιῶν ἀπὸ τοὺς πόνους τοῦ λαιμοῦ. Οἱ χωρικοὶ ἀργοῦν κατὰ τὴν ἑορτὴν του.

Εἰς τὴν Πυλίαν δὲν τυροκομᾶνε, δὲν κάνουνε δουλειὰ στὸ σπῆτι (Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 90). Εἰς τὴν Αἰτωλίαν οἱ γεωργοὶ φυλᾶνε τὴ γιορτῆ τοῦ Ἀη-Βλάση. Προπάντων δὲν κάνει αὐτὴ τὴ μέρα νὰ φορτώνουν ζῶα, οὔτε καὶ οἱ γυναῖκες νὰ φορτώνονται πάνω τους ξύλα, γιατί αὐτὸς ὁ ἅγιος εἶναι μουσκαροπνίχτης, πνίγει δηλαδή σὲ ποτάμια τὰ μουσκάρια τους, ἂν φορτωθοῦν (Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ροῦμελης, σ. 173)¹.

Κατὰ παλαιότεραν δοξασίαν ἐκ Κορινθίας ὁ ἄη Βλάσης διευθύνει τοὺς λύκους καὶ τοὺς διατάζει νὰ κάνουν τοῦτο κ' ἐκεῖνο. Καὶ γι' αὐτὸ στὴ γιορτῆ του τρέχουν οἱ τσοπάνηδες καὶ τοῦ πᾶν, ἄλλος λάδι, ἄλλος κερί, ἄλλος λιβάνι· τί ἄλλιῶς, ἀλίμονό τους» (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', ἀρ. 367).

23. Τ' ἁγίου Πολοκάρπου («Πολυκάρπου, ἐπισκόπου Σμύρνης»).

Τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου κατ' εὐφημικὴν παρετυμολογίαν ὁδηγεῖ εἰς τὴν εὐετηρικὴν ἀντιαργίαν. Ἐν Κύπρῳ οἱ γεωργοὶ πιστεύουν, ὅτι ὁ,τιδήποτε φυτεύσουν κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν θὰ εὐδοκιμήσῃ πολυκάρπως. (Ν. Γ. Κυριαζῆς εἰς Κυπριακὰ Χρονικὰ Δ' (1926), σ. 32).

ΜΑΡΤΙΟΣ

9. Τῶν ἁγίων Σαράντα («Τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων»).

Τὸ ἀκριβὲς συναξάριον τῶν ἑορταζομένων ἁγίων δὲν εἶναι εὐρέως γνωστόν. Ἀρκεῖ ὅμως ὁ ἀριθμὸς 40 διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν ἑορτὴν τῶν ἀξιόλογον. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι συμβολικὸς τοῦ ἀρτίου καὶ πολλαπλασιαστικῶς παραγωγικοῦ².

¹ Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἐνταῦθα ἡ ἐπέκτασις τῆς φροντίδος τοῦ ἁγίου (διὰ τὰ ζῶα) καὶ ἐπὶ τῶν σκληρῶς τότε ἐργαζομένων γυναικῶν.

² Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς καὶ νεωτέροις Ἑλλησι. Ἐν Ἀθήναις 1939.

Κατὰ παλαιὰν ἑορτολογικὴν παροιμίαν :

*Τῶν ἀγιῶ - Σαράντων,
σαράντα νὰ φᾶς, σαράντα νὰ πιῆς,
σαράντα νὰ δώσης γιὰ τὴν ψυχὴ σου*

(*N. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Α', σ. 214*).

Ἡ πλουσία αὕτη παρακέλευσις πρὸς εὐωχίαν καὶ ἀγαθοεργίαν, γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἔχει σκοπὸν (ὁμοιοπαθητικῶς) τὴν ἐπίτευξιν εὐκαρπίας.

Οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι κατ' ἐξαίρεσιν τὴν ἡμέραν αὐτὴν, καίτοι ἐμπίπτουσαν εἰς τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, διεσκέδαζον εἰς κοινὰς συνηστιάσεις. *Ἔφτειαχναν πίττες μὲ 40 φύλλα, ἄλλοι ἔφτειαχναν 40 κουταλίτες. Ἀφοῦ ἔτρωγαν καὶ ἔπιναν καλά, συγγενεῖς καὶ φίλοι, ἔφερον καὶ τρεῖς βόλτες γύρω ἀπ' τὸ τραπέζι, κ' ἔσερνε τὸ χορὸ ὁ μεγαλύτερος τῆς συντροφιάς τραγουδώντας :*

*Ἄς χορέψωμε κι ἄς εἶναι,
τῶν ἀγιῶ Σαράντων εἶναι !*

(*Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. Ἀθην., Γ' σ. 164*).

Εὐρισκόμεθα εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως καὶ οἱ γεωργοὶ σκέπτονται τὴν νέαν βλάστησιν. Ἡ ἑορτὴ τῶν ἀγ. Σαράντα, μὲ τὸν συμβολικὸν ἀριθμὸν τῆς ἀφθονίας, εἶναι μαγικοθρησκευτικῶς ἢ πλεόν κατάλληλος δι' «ἐνάρξεις». *Ἐτοιμάζουν τὰ σπορεῖα των, φυτεύουν δένδρα καὶ κλήματα, πρωτοφυτεύουν ἄνθη, σπέρνουν βασιλικό. (Γ. Α. Μέγα, Ἑορταί, σ. 139).*

Σαράντα σκαλισιὲς σήμερα μὲ τὸ τσαπὶ ἢ μὲ τὸ σκαλιστήρι στ' ἀμπέλι καὶ στὸν κῆπο, εἶναι καλὲς (Κεφαλληνία). Σαράντα κλωστὲς κεντοῦν τὰ κορίτσια, σαράντα πιοτὰ πίνουν οἱ ἄνδρες, σαράντα κερνοῦν καὶ σαράντα φέματα λέν. (Ἀνατολ. Θράκη, παλαιότερον).

Ἔχομεν δηλ. καὶ ἐνταῦθα ἐπιδίωξιν μαγικῆς εὐφορίας, ἣτις ἐπιτρέπει τὴν ἀντιαργίαν, καὶ κατὰ θρησκευτικὴν παραχώρησιν, πρὸς εὐκαρπίαν.

Ἄλλὰ καὶ ἐκκλησιαζόμενα κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν αἱ οἰκοκυραὶ τῶν σηροτροφικῶν περιοχῶν σκέπτονται τὴν ἐργασίαν των τῆς μεταξουργίας καὶ φέρουν μεταξόσπορους εἰς τοὺς κόλπους των καὶ τοὺς λειτουργοῦν, ἵνα ἀποδώσουν ἀμέσως καὶ πλουσιοπαρόχως (*Γ. Α. Μέγα, Ἑορταί, σ. 138-39*).

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ σαφεῖς ἀπαγορεύσεις ἐργασίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, ὀφειλόμενα εἰς τὸν φόβον τοῦ... τεσσαρακονταπλασίου κακοῦ! *Τὴν ἡμέρα αὐτὴ [τῶν ἀγ. Σαράντα] οἱ γυναῖκες δὲν πιάνουν ἀλεύρι, διὰ νὰ μὴ γεμίση τοῦτο ἀπὸ σκουλήκια (σαρανταποδαροῦσες)¹. Καὶ ἀλλαχοῦ: Δὲν μαγειρεύουν,*

¹ Βλ. *Κωνστ. Ν. Μακρῆ, Λαογραφικὰ Σισανίου - Βοῦτου [Σιατίστης]. Ἀθήναι 1968, σ. 38.*

διὰ τὰ μὴ ἀναπτυχθοῦν εἰς τὸ φαγητὸν σκώληκες. (Γ. Κ. Σπυριδάκης, ἔνθ' ἄν., σ. 82).

Ψυχοσάββατα.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τελεῖ γενικὰ μνημόσυνα τῶν νεκρῶν κατὰ τὰ τρία συνεχῆ Σάββατα τῶν ἐβδομάδων: τῆς Ἀπόκρεω, τῆς Τυρινῆς καὶ τῆς Ἀ' τῶν Νηστειῶν.

Λόγοι νεκρολατρίας ἐπιβάλλουν ἀργίαν κατὰ τὰ Σάββατα ταῦτα. Ὑποτίθεται ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ νεκροὶ (μικροὶ ἄγιοι καὶ αὐτοὶ) τὸ ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς οἰκείους των. Λέγεται ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ:

*Ἀνάθεμα πὸν δούλευεν αὐτὰ τὰ τρία Σαββάτα,
τῆς Κρεατινῆς καὶ τῆς Τ'ρινῆς καὶ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων.*

Καὶ εἰδικώτερον: Τὰ τρία καλὰ Σάββατα (τὸ Κρεατινὸ, τὸ Τυρινὸ καὶ τοῦ Ἀηθόδωρου) δὲν λούζονται καὶ δὲν γνέθουν, διὰ τὰ εὗρον ἀνάπανσιν οἱ ψυχές. (Κ. Ν. Μακρῆ, Λαογρ. Σισανίου, σελ. 35). Ἐν Λέσβῳ ἐπίσης δὲν πλένον ροῦχα. Οἱ ἄφροι τοῦ σαπουνιοῦ ἀπὸ τὸ πλύσιμο μποροῦν νὰ μποῦν στὰ μάτια τῶν πεθαμένων... (πληροφορία 1940).

Συγκινητικὴ εἶναι ἡ Κυπριακὴ δοξασία διὰ τὰ Ψυχοσάββατα, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὅσαι μητέρες ἔχουσι τυχὸν ἀποθανόντα μικρὰ τέκνα, ἀποφεύγουν οἰανδήποτε ἐργασίαν κατὰ τὰ Σάββατα τῶν ψυχῶν, ἐπειδὴ τὰ μικρὰ παιδιὰ μὲ τὸν θάνατόν των γίνονται ἀγγελουδιὰ καὶ ὑπηρετοῦν τὸν Θεόν. Τοῦ πᾶνε νερὸ στὸ μοποτούδι (= σταμνάκι). Ἀποφεύγουν λοιπὸν αἱ μητέρες τὴν ἐργασίαν, μήπως σκουντήση ἐπάνω των τὸ παιδί καὶ σπάση τὸ σταμνάκι. (Ν. Κυριαζῆς, εἰς Κυπρ. Χρονικά, Δ', 1926, σ. 63)¹.

25. Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ («Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου»).

Ἡ ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἡ μεγαλυτέρα τῶν ἑορτῶν τοῦ Μαρτίου, χαρμολογῶς διακόπτουσα τὴν Τεσσαρακοστήν, εἶναι «χρονιαρά» καὶ διαβατήριος. Εἶναι ἐπίσης καθαρτήριος ἀπὸ τὰ φυσικὰ καὶ μεταφυσικὰ ἐνοχλήματα τοῦ θέρους.

Ἐν Ἠπειρῷ: Τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, μικροὶ καὶ μεγάλοι λαλοῦν κουνούνια γύρω στὸ σπίτι, στοὺς κήπους καὶ στὰ χωράφια τους. Λαλοῦν τὰ κουνούνια καὶ λένε: — «Φενγαῖτε φίδια, γκουσταρίδια, ἔρχεται τοῦ Εὐαγγελισμοῦ [ἢ προσωποποιημένη Ἡμέρα], μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, νὰ σᾶς κόψη τὸ κεφάλι» (Κ. Σιόντης, ἔνθ' ἄν., σ. 13). Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐσπέραν ἐπίσης, εἰς

¹ Ἐκ τῆς ἀνωτέρω δοξασίας καθίσταται ἔτι δῆλον, ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς ἀργίας ἔχει σχέσιν καὶ πρὸς τὴν ἡσυχίαν τῶν νεκρῶν, τοὺς ὁποίους εἶναι δυνατὸν νὰ ἐνοχλήσῃ ὁ θόρυβος ἢ αἱ κινήσεις ἐκ τῆς ἐργασίας (πρβλ. καὶ ἀργίαν Πεντηκοστῆς).

πολλά χωρία τῆς Ἡπείρου ἀνάπτουν πυράς, ὥστε καὶ φυσικῶς νὰ καοῦν τὰ ἐπιβλαβῆ ἔρπετά.

Ἡ ἀποχὴ ἀπὸ πάσης ἐργασίας ἐπιβάλλεται κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὄχι μόνον θρησκευτικῶς ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονικῶς: *Δὲν σαρώνουν, δὲ βγάζουν νερὸ ἀπὸ τὸ πηγᾶδι, οὔτε λάδι ἀπὸ τὸ κιούπι. Δὲν ἀνοίγουν σεντούκι, δὲν πᾶνε στὰ περιβόλια.* (Γ. Ἄ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 140).

Καὶ ἐν Κρήτῃ: *Εἶναι βαρὰ σκόλη. Δὲν κάνουν δουλειές, δὲν πιάνουν παρασύρα (= σκούπα)*¹.

Συγκινητικὴ εἶναι ἡ ἄποψις, ὅτι, λόγῳ τῆς γενικῆς ἀργίας τῆς ἡμέρας αὐτῆς, οὐδὲ αἱ ἀφικνούμεναι χελιδόνες ἐπιχειροῦν νὰ κτίσουν τὰς φωλεάς των. *Τὰ χελιδόνια ἤρχονταν τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ, ἀλλὰ τέτοια μεγάλη χροιάρα μέρα δὲν ἔκτιζαν τὴ φωλιά τους*².

Ἐπάρχει καὶ ἰδιαιτέρα περίπτωσις ἐπιβαλλομένης ἀποχῆς, κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν. Ἐπειδὴ ὁ Ἐθαγγελισμὸς, ἐν σχέσει πρὸς τὰ Χριστούγεννα, ἀποτελεῖ τὴν ἡμέραν τῆς ἐν γαστρὶ συλλήψεως τῆς Θεοτόκου, ὁ λαὸς ἀποφεύγει νὰ ἐνεργήσῃ κάτι παρόμοιον εἰς τὰ ἀνθρώπινα μέτρα του. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει πλησίασμα συζύγων κατὰ τὴν νύκτα αὐτὴν. *Ἄμα πλαγιάσουν κείνη τὴ βραδυὰ γυναικα καὶ ἄντρας καὶ πιάσουν παιδί, τὸ παιδί τους θὰ βγῆ σημαδεμένο*³. Καὶ ἐν Ζακύνθῳ (ὡς καὶ ἀλλαχοῦ): *Ὅποια πέση μὲ τὸν ἄντρα της τὴν παραμονὴ τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ, τὸ παιδί πὸν θὰ γεννήσῃ τὰ Χριστούγεννα, θὰ εἶναι σκαλικάντζαρος*⁴.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Ὁ Ἀπρίλιος εἶναι συνήθως ὁ μὴν τοῦ Πάσχα. Εἰς τὰς πασχαλινὰς ἑορτὰς περιλαμβάνονται ὄχι μόνον αἱ ἀναστάσιμοι ἡμέραι (τῆς Διακαινησίμου κλπ.) ἀλλὰ καὶ αἱ πένθιμοι (τῆς Μεγ. Ἑβδομάδος καὶ αἱ πρότεραι). Εἰς τὸν αὐτὸν ὅμως μῆνα ἀνήκουν καὶ αἱ ἀκίνητοι ἡμερολογιακαὶ ἑορταί, τοῦ ἁγ. Γεωργίου (23) καὶ τοῦ ἁγίου Μάρκου (25). Ἀρχίζομεν ἀπὸ τὰς πενθίμους.

Κουφοσάββατο. Οὕτως ὀνομάζεται τὸ πρὸ τοῦ Λαζάρου Σάββατον, ἐπειδὴ δὲν παρουσιάζει ἑορτασικὴν ὄντοτητα. Ἡμέρα κουφῆ (= ἀνεόρταστος), ἄρα ἀποφράς. Κατ' αὐτὴν *κουφαίνονταν οἱ λάκκοι* (= οἱ ἀργαλειοὶ εἰς λακκώματα).

¹ *Ἐθαγγελίας Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης. Ἀθῆναι 1949, σ. 28.

² *Ἑλληνικῆς Στ. Σαραντῆ*, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α' Ἀθῆναι 1956, σ. 138.

³ *Παν. Νικήτα*, Λεσβ. μηνολόγιο, σ. 63.

⁴ *Ν. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις Α', ἀρ. 596. Περὶ τῆς δοξασίας γενικώτερον βλ. αὐτόθι σημειώσεις εἰς τὸν ἀριθμ. 591 (Μέρος Β', σ. 1281 κ.έ.).

Χτύπημα ἀργαλειοῦ δὲν ἀκούονταν· τὸ παννί, ἂν ἦτανε στὸν ἀργαλειό, τὸ ἔβγαζαν, κι Ἀπόπασχα τὸ ἔβαζαν¹.

Ὁ ἀργαλειὸς θὰ πρέπη νὰ παραμείνῃ ἀργὸς καὶ κατὰ τὰς δύο «νεκρικός» ἐβδομάδας πρὸ τοῦ Πάσχα, αἵτινες εἶναι ἡ τοῦ Λαζάρου καὶ ἡ Μεγάλη².

Μεγάλη Τετάρτη: Μιὰ Ὀβρέσσα ἔρριξε στὸ δρόμο σαπουνόνερα· περτώντας ὁ Χριστὸς γλίστρησε καὶ τὸν ἔπιασαν. Ἀπὸ τότες τῆ Μεγ. Τετάρτη δὲν πλέν'νε μὲ σαποῦνι καὶ δὲ χύν'νε σαπουνόνερα³.

Μεγάλη Πέμπτη: «Τσ' ἀγίας Πέφτης τὸ νιὸ σκοτώσανε». Ἡ φράσις αὕτη, λεγομένη ἐν Νάξῳ διὰ τὴν σημασίαν τῆς ἡμέρας⁴, ἐξηγεῖ πιθανῶς καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐσπέραν τῆς οἰασοδήποτε Πέμπτης, τῆς «Πεφταργᾶς», κατὰ τὴν ὁποίαν (ἐν συνδυασμῷ πάντοτε πρὸς τὴν ἀκολουθοῦσαν Παρασκευὴν) διακόπτεται πᾶσα ἐργασία. (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α' 1904, ἀριθμ. 834). Σημειωτέον ὅτι ἀπὸ τῆς Μ. Πέμπτης καὶ ἔπειτα, ἐπὶ ἑπτὰ ἐν συνόλῳ «Πέφτες» (ἐν Θράκῃ), φοῦρνο δὲν ἄναβαν, ψωμί δὲ ζέσταιναν, ρούχα δὲν ἔπλυναν⁵.

Μεγάλη Παρασκευή: «Μεγάλη καὶ φοβερὴ» κατὰ τὰ λαϊκὰ ἄσματα. Εἶναι ἡμέρα ἀπολύτου ἀργίας καὶ νηστείας. Ἡμέρα θλίψεως, θρησκευτικῶς ἀποφράς. Εἰς αὐτὴν ὀφείλονται αἱ αὐστηρόταται νηστεῖαι καθ' ὅλας τὰς Παρασκευὰς τοῦ ἔτους, ὡς καὶ ἡ ἔννοια τῆς προσωποποιημένης «Παρασκευῆς» (ἐν συμφυρμῷ πρὸς τὴν Ἀγίαν), ἣτις ἀπαιτεῖ τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἐργασίας⁶. Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὴν Μ. Παρασκευὴν καρφὶ δὲν ἔβαζαν εἰς τὸ σπίτι των, διότι ἐκάρφωσαν τὸν Χριστὸν οἱ Ἑβραῖοι (Δημ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. Ἀθ., Γ', σ. 153). Καὶ εἰς τὴν Θράκην: ... δὲν μαγέρευαν, τέντζερε στή φωτιά δὲν ἔβαζαν. (Λαογρ. ΙΓ', σ. 209).

Ἀλλὰ καὶ δεισιδαιμονικώτερον (μὲ παγανιστικὰς δοξασίας): Ἦταν Μεγάλη Παρασκευή. Μιὰ γριά εἶχε βάλει τὰ ἀγγόνια της γιὰ ὕπνο, κι αὐτὴ καλόγηθε. Ξαφνικὰ χώνεται στὸ σπίτι μιὰ Νεραΐδα. Τρόμαξε ἡ γυναίκα καὶ πετοῦσε στὴ γωνιά διάφορα πράγματα, γιὰ νὰ τὴν ξορκίσῃ νὰ φύγῃ. Ἦταν ἀδύνατο. Τότε

¹ Ἑλληνίσης Σταμούλη - Σαραντῆ Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης. Λαογρ. ΙΓ', 1951, σ. 208.

² Ὑπάρχει ἀξιοσημείωτος σχέσις μεταξ' ἡ ἐργασιῶν τοῦ ἀργαλειοῦ καὶ τοῦ φόβου τῶν νεκρῶν. Τὸ «νῆμα τῆς ζωῆς» δὲν εἶναι ξένον πρὸς τὰς προλήψεις ταύτας.

³ Ἀνατ. Θράκη (Θρακικά, τόμ. Ζ', 1936. Συλλ. Ἑλληνίσης Σταμούλη - Σαραντῆ).

⁴ Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ἑπετ. Λαογρ Ἀρχ., τόμ. ΙΑ - ΙΒ (1958 - 59), σ. 225.

⁵ Ἑλιν. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, Α', σ. 152.

⁶ Βλ. κατωτέρω ἐορτὴν ἀγίας Παρασκευῆς (26 Ἰουλίου).

πέταξε έξω στην αύλή τῆ ρόκα τῆς. Μὲ μιᾶς ἐξαφανίστηκε ἡ Νεράιδα κι ἀπὸ τότε κραταίει τὸ ἔθιμο, νὰ μὴ γνέθουν οἱ καλονοικοκυρὲς Παρασκευὴ βράδν καὶ Τετάρτη...».
(*Ἀπ. Σπυροπούλου - Μ. Καραμεσίνη, «Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὸν Ἄστακό», σ. 64*).

Πάσχα καὶ Ἑβδομάς τῆς Διακαινησίμου («*Λαμπρῆ*» καὶ «*Ἀσπροβδόμαδο*»). Εἶναι ἡ μόνη πλήρης ἑβδομάς τοῦ ὀρθοδόξου ἑορτολογίου κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλεται σχεδὸν ἡ ἀργία (τὰ «*Λαμπρόσκολα*»). Ἡ ἐκ τῆς Ἀναστάσεως (καὶ τῆς ἀνοίξεως) θρησκευτικὴ καὶ ψυχολογικὴ χαρὰ, ὑλοποιουμένη εἰς εὐωχίας, συμπόσια καὶ πανηγυρισμοὺς (εἰς τοὺς ὁποίους προστίθεται συνήθως καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου) ἀπασχολεῖ τοὺς ἀγρότας καὶ τοὺς κτηνοτρόφους, οἵτινες ἀφήνουν τὰς συστηματικὰς ἐργασίας των καὶ ψυχαγωγοῦνται (*Πασκαλόγορτα*), ἢ εὐρίσκουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ τελέσουν οἰκογενειακοὺς γάμους (ἐμποδιζομένους κατὰ τὴν Σαρακοστὴν ἢ τὸν ἀκολουθοῦντα Μάϊον), καὶ νὰ συνάψουν συμβάσεις ἐπαγγελματικὰς διὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν περίοδον. Ἡ Λαμπρὴ καὶ ἡ Λαμπροβδομάδα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ εὐτυχεστέρα εὐκαιρία, διὰ τοὺς ἀγροτικοὺς καὶ πτωχοτέρους πληθυσμοὺς, νὰ ζήσουν ἐπὶ τι μικρὸν ἀλλὰ συνεχῆς χρονικὸν διάστημα τὴν πολυτέλειαν τῆς ἀργίας, συνοδευομένην ἐξόχως ὑπὸ τοῦ καλοῦ φαγητοῦ καὶ τῆς λαμπρᾶς ἐνδυμασίας. Ἡ ἀργία τοῦ Πάσχα εἶναι ἡ μακροτέρα ὄλων:

*Τρεῖς στὰ Γέννα, τρεῖς στὰ Φῶτα
κ' ἔξι στὴν Ἀνάστασι.*

(*Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ. Γ', σ. 534*).

Ἦδη ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, κατὰ τὸ *διάταγμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου*: *ἢ τε Μεγάλῃ Ἑβδομάς καὶ ἡ Διακαινήσιμος ἐθεωροῦντο ἄπρακτοι* [= μὴ ἐργάσιμοι], *βραδύτερον δὲ καὶ ὅλη ἡ Διακαινήσιμος Ἑβδομάς ἐθεωρεῖτο ὡς μία Κυριακή...*¹.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τοὺς γνωστοὺς γεωργικοὺς φόβους του ὁ ἑλληνικὸς λαὸς «φυλάει» τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα, τὴν ἄλλως λεγομένην *Ἀσπροβδόμαδο*: *Ὅλην τὴν ἑβδομάδα δὲν κάνει νὰ δουλεύουν. Τὴ φυλᾶνε γιὰ τὸ χαλάζι. Δὲν λούζονται, οὔτε βρέχουν τὰ μαλλιά τους, γιὰ νὰ μὴ ἀσπρίσουν γρήγορα.* (*Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 176*).

Εἶναι πιθανόν, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς «*Ἀσπροβδόμαδο*» ἐδόθη ἐν ἀρχῇ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ «*Μεγαλοβδόμαδο*», τὸ ὁποῖον, ὡς πένθιμον, ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῆ: μαῦρον. (Οἱ ἱερεῖς μελανειμονοῦν κατὰ τὴν Μεγ. Ἑβδομάδα καὶ λευχειμονοῦν κατὰ τὴν Διακαινήσιμον). Ἐπειτα ἡ σκέψις τῶν ἀγροτῶν συνεδέασε τὸ «ἄσπρο» μὲ τὴν λευκότητα τῆς χαλάζης καὶ ἐζήτησε διὰ τινος ὁμοιοπαθητικῆς

¹ *Φαίδ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, Β₁, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 258.*

μαγικῆς ἐνεργείας, νὰ προλάβῃ ἢ ν' ἀντιπαλαίση πρὸς τὸν μετεωρολογικὸν ἐχθρόν. Σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ πρόληψις (ἐν Αἰτωλίᾳ) καθ' ἣν: *Ἄσπρη ρόκα* (τουλούπα γενεσίματος) δὲν πρέπει νὰ φανῇ πουθενὰ [κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς] καὶ δὲ γνέθουν, γιὰ τὸ ἄσπρο προκαλεῖ τὸ χαλάζι. (Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, σ. 165).

Προέκτασις τῆς δεισιδαιμονίας εἶναι καὶ ἡ ἀναφερθεῖσα λεύκανσις τῆς κόμης τῶν λουομένων κατὰ τὴν Ἄσπρην Ἑβδομάδα, οἷτινες τιμωροῦνται οὕτω διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἀργίας.

Αἱ μετὰ τὴν Διακαινήσιμον ἡμέραι. (Ξώλαμπρα).

Περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου οἱ γεωργικαὶ φόβοι διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν βλαστημάτων (δημητριακῶν, ἐλαιώνων, ἀμπέλων κλπ.) ἀπὸ πιθανὴν πτώσιν χαλάζης, ἄλλης ἀπροόπτου καιρικῆς προσβολῆς ἢ ἀσθενείας, καθίστανται μεγαλύτεροι. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα οἱ γεωργοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ σέβωνται τὰς μαγικῶς ἢ παρετυμολογικῶς ἐπιφόβους ἡμέρας.

Περίεργος εἶναι ἡ θέσις τῆς πρώτης Δευτέρας μετὰ τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα. Ὀνομάζεται κοινῶς «*Παλιὰ Δευτέρα*» ἢ «*Δευτέρα τοῦ Ἀντιπάσχα*» (ἢ «*τοῦ Θωμᾶ*»), καὶ κατ' αὐτὴν εἷς τινὰς τόπους, ἀπαγορεύεται ἀπολύτως ἡ ἐργασία :

«*Τ' Ἀντιπάσκου τὴν Δευτέραν
μηδὲ κλωστὴν εἰς τὴν βελόναν.*

(Σύμη: Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ. Β', 1904, σ. 326).

Ἀντιθέτως, εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους, ἡ ἡμέρα αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐγκαινιαστικὴ τῶν μετὰ τὸ Πάσχα ἐργασιῶν, αἱ δὲ ὑφάντριαι ἐπρωτογέμιζαν μὲ νῆμα τὸ νέον ἀδράχτι τῶν κατὰ τρόπον ἐπίσημον καὶ ἱεροπρεπῆ.

Εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὸν Δ. Καμπούρογλου, *τὴν πρώτη Δευτέρα, ὕστερ' ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ, ἐνέθανε οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια καὶ γεμίζανε τὸ νέο ἀδράχτι. Τὸ πρωὶ ἐπιάνανε τὴν πρώτη ρόκα, ἐκάνανε τὸ σταυρὸ τους, ἐλέγανε τρεῖς φορὲς τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ ὕστερα ἐνέθανε ὅλη τὴν ἡμέρα. Γιομίζανε τὸ νέο ἀδράχτι καὶ τὸ βάνανε στὰ ῥονίσματα... Τὸ νέο ἀδράχτι τὸ μεταχειρίζοντο στὸ πρῶτο πανί, ποὺ κάνανε μετὰ τὴ Λαμπρῆ.* (Ἱστορ. Ἀθηναίων, Γ', σ. 171).

Εἰς τὰ μέρη τῆς Θράκης ὠνόμαζον διὰ τοὺς ἰδίους λόγους τὴν πρώτην αὐτὴν ἐπανάληψιν τῆς ὑφάνσεως «*Ἀδραχτανάστασιν*» (βλ. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ε', σ. 51).

Ὁμοίως ἐν Λέσβῳ: *Ἀπὸ τοῦ Θωμᾶ τὴ Δευτέρα πιάναν τὰ καινούργια τὰ παννὰ στὶς κρεββαταριὰς [= ἀργαλειοὺς] καὶ στ' ἀδράχτια. Ἀπ' τὴν πρώτη κλωστὴ*

ποῦ πιάναν στ' ἀδράχτι, κόβαν καὶ βάζαν στὸ χέρι τους γιὰ φυλαχτό, γιὰ νὰ κλώθουν καὶ νὰ μὴν κόβεται. Αὐτὴν τὴν κλωστή τὴ λέγαν «ἀδραχτανάστασι»¹.

Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἐπίσημος αὕτη καὶ ἱεροπρεπὴς ἐπανάληψις τῆς ἐργασίας τῶν γυναικῶν, ἰδίᾳ τῆς ὑφάνσεως, ἐπισφραγίζουσα τὴν λατρευτικὴν ἀναγκαιότητα τῆς προηγηθείσης ἀργίας, ἀποτελεῖ τελεστικὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νέαν κατάστασιν.

Ἐκ τῶν ἐπομένων ἡμέρας, ἡ Πέμπτη ἐπανεμφανίζεται μὲ ἀπαγορευτικὸν χαρακτήρα. Οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι *ξώλαμπρα ἐφύλαττον τὰ ἑπτὰ Πρωτόπεμπτα καὶ δὲν ἐδούλευον, ἀλλὰ προσκαλοῦντες συγγενεῖς καὶ φίλους ἀνοίγαν ἐρημοκκλήσια καὶ ἐλειτούργουν... Κανένας νοικοκύρης τὰ Πρωτόπεπτα μετὰ τὴ Λαμπρὴ δὲν ἔμπαινε στὸ κτῆμα του, μήτε σὲ χωράφι, μήτε σ' ἀμπέλι, μήτε πουθενά.* (Δ. Καμπούρογλου, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 155 καὶ 170).

Καὶ ἐν Γυθείῳ. «*Δὲν μπαίνουν στ' ἀμπέλια, δὲν γνέθουν, ὄσες ἔχουν ἀμπέλια καὶ δένδρα, φοβούμεναι τὴν χάλαζαν*» (Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχ., Ε', σ. 50).

Ὁμοίως ἐν Λέσβῳ: «*Ὅλες τὶς Λαμπροπέφτες ὡς τὰ Πενήντα [= Πεντηκοστὴ] δὲν κλώθαν οἱ γυναῖκες μήτε μαλλί, μήτε μπαμπάκι, γιὰτὶ μπαμπακιάζαν οἱ ἐλιές καὶ χαλοῦσε ὁ ἀνθός. Μηδὲ βελόνι δὲν πιάναν κείνη τὴν ἡμέρα, γιὰτὶ χαλοῦσαν τ' «ἀγόρια» (= μεταξοσκώληκες), τρυποῦσαν τὰ κουνούλια καὶ δὲν βγάζαν μετάξι*».

Ἐν Θράκῃ, ὡς εἴπομεν, *ἑπτὰ Πέμπτες, μετὰ τὴ Μεγάλῃ Πέμπτῃ, φοῦρο-δὲν ἀναφταν, ψωμί δὲ ζύμωναν, νερό δὲ ζέσταιναν, ροῦχα δὲ ἐπλυναν* (Ἐλπιν. Σταμούλη - Σαραντῆ, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 152).

Εἰς τὰς ἐκτεθείσας ὡς ἄνω περιπτώσεις δὲν ἔχομεν μὲν συγκεκριμένον ἅγιον τιμωρόν, παρακολουθοῦμεν ὅμως τὴν ἐκ τῶν ἰδίων τῶν ἡμερῶν ἐπιβαλλομένην ποινήν, ἣτις ἐνίοτε στηρίζεται καὶ εἰς τὴν ἐκ παρετυμολογίας ὁμοιοπαθητικὴν σκέψιν. Οὕτω π.χ. μετὰ τὴν ἐπίφοβον διὰ τὸ χαλάζι «ἄσπρη» ἑβδομάδα, δυνάμεθα νὰ ὑποπεύσωμεν ὅτι καὶ ἡ Πέμπτη γίνεται δυσοίωνος παρὰ τὸ ρῆμα «πέφτω», νοούμενον ἐπὶ τῆς χαλάζης ἢ ἐπὶ ἄλλης συμφορᾶς².

23. Τ' ἄη Γιωργιοῦ («Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου»).

Πανελληνίως ὀνομαστικὴ ἑορτὴ, πλουσίως ἐθιμικὴ εἰς πανηγυρισμοὺς καὶ

¹ Π. Νικήτα, Λεσβ. μηνολόγιον, σ. 81.

² Π. Νικήτα, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 81.

³ Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ Ἄρχαὶ καθώριζον ἐνίοτε εἰς τοὺς πιστοὺς ὡς ἀργίαν: «*καὶ ὅλας τὰς Πέμπτας, ἀπὸ τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου μέχρι τῆς Πέμπτης τῆς Ἀναλήψεως*». (Βλ. Μιχ. Καλινδέρη, Αἱ συντεχνίαι τῆς Κοζάνης ἐπὶ τουρκοκρατίας, σ. 7).

τελετάς, τιμωμένη ιδιαίτερος ἀπὸ τοὺς ποιμένας (καὶ δὴ τοὺς Σαρακατσάνους), καὶ συμπίπτουσα μὲ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα. Ἡ ἀργία της δὲν τίθεται ὑπὸ ἀμφισβήτησιν, ὥστε ν' ἀναζητήσωμεν περιπτώσεις παραβάσεων πὸν ἐτιμωρήθησαν. Χαρακτηριστικὴ ὅμως εἶναι παράδοσις ἐκ Πόντου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ σημερινὴ φώκια τῶν θαλασσῶν εἶναι παλαιὰ νοικοκυρά, ἀδιαφορήσασα διὰ τὴν ἑορτὴν καὶ κατελθοῦσα εἰς τὸν γαλὸν νὰ πλύνῃ. *Ἀτότες ἄη - Γιώργης, πὼς κ' ἐτίμεσέν ἄτον, ἐκατάρωσεν καὶ εἶπέν ἄτεν: «Νὰ γίνεσαι φώκα καὶ νὰ σύρης ἀπ' ὀπίσου σ' τ' ἐγκούνια σ'»*¹.

Ἄλλὰ δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ τὰς διαπιστώσεις, τοῦ Δ. Λουκοπούλου: *Ἐορτασμοὶ τῆς γιορτῆς τοῦ Μεγαλομάρτυρα τῆ θεωρεῖ δευτέρου Λαμπρῆ* (Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1930, σ. 172) καὶ τῆς Ἀγγελ. Χατζημιχάλη: *Τῆ γιορτῆ [τοῦ ἄη - Γιώργη] τὴν πανηγυρίζουν περισσότερο ἀπὸ τὴ Λαμπρῆ... Στὸ ὄνομα τοῦ ἄη - Γιωργιοῦ παίρνουν τὸν μεγαλύτερο ὄρκο.* (Σαρακατσάνοι, Α, Ἀθῆναι 1957, σ. ρλζ').

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐπίσης τὸ λεγόμενον παρὰ τῶν Ποντίων, ὅτι τὸν ἄη - Γιώργη τὸν φοβοῦτανε πολὺ κ' οἱ Τοῦρκοι. *Τῆ γιορτῆ του τὴν τιμοῦσαν καὶ τὴ λέγαν «Χουτρελλέζ»*².

25. Τ' ἁγίου Μάρκου («Μάρκου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ»).

Τὸν ἑορτάζουν οἱ γεωργοὶ καὶ τὸν σκέπτονται ὡς προστάτην κατὰ τῶν κινδύνων τῶν φιδιῶν (πιθανῶς καὶ ἐκ δυτικῶν ἐπιδράσεων, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Βενετοκρατίας). Ρόλος ἐποχικὸς.

Ἐν Αἰτωλίᾳ εἶναι ἐν χρήσει διὰ τὰ φίδια καὶ ἡ ἐξῆς ἐπφδῆ:

*Μάρκο, Μάρκο, μάρκωσέ τα (= μάργωσε, νάρκωσε)
κι ἄη Γιώργη, τύφλωσέ τα [τὰ φίδια].*

Ἐξ Αἰτωλίας γνωρίζομεν ἐπίσης, ὅτι οἱ γεωργοὶ δὲ ζεύουν ἀλέτρι, δὲ βαροῦν τσαπισιὰ σὲ χωράφι, *γιατὶ ἄκουσαν ἄλλους πὸν δούλεψαν κ' ἔπαθαν... Μιὰ ὄχιὰ παρουσιάστηκε στὰ κέρατα τοῦ ἐνὸς βοδιοῦ... Ἄλλος βρῆκε τὸ φίδι κάτω ἀπὸ τὴ θροφή, πὸν θά 'δινε στὰ βόδια του*³...

ΜΑ·Ι·ΟΣ

Μὴν μεταξὺ τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους, πλουσιώτατος εἰς δεισιδαιμονίας καὶ μαγικὰς ἐπενεργείας, ἀλλὰ καὶ ἐπιφοβὸς διὰ τὰς καιρικὰς ἐκρήξεις του.

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', ἀρ. 348 καὶ Ἀ. Α. Παπαδοπούλου, Παροιμιαί Πόντου. Λαογραφ. ΣΤ', 1917-8, σ. 67.

² Ξενοφ. Ἀκογλου, Λαογρ. Κοτυώρων Α', σ. 262.

³ Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, σ. 165-6.

(πρβλ. τὸ γνωμικόν: *Στῶν ἁμαρτωλῶν τῇ χώρᾳ τὸ Μᾶη μῆνα βρέχει*), παρακολουθεῖται μὲ εὐαισθησίαν, ἴδιᾶ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας του, ὑπὸ τῶν γεωργῶν.

2. Τ' ἁη Θανάση («Μνήμη Ἁθανασίου τοῦ Μεγάλου»).

Εἶναι τὸ «καλοκαιρινὸν» πανηγύρι τοῦ συγχοῦ εἰς βαπτιστικά ὀνόματα ἀγίου, τὸ ὁποῖον τελεῖται μὲ συγκεντρώσεις εἰς ὑπαίθρια ἐξωκκλήσια καὶ μὲ χορούς. Ἴσως εἶναι τὸ πρῶτον θρησκευτικὸν ἀντίδοτον κατὰ τῶν μαγικῶν κινδύνων τοῦ Μαΐου, ἀπὸ τῆς Πρωτομαγιάς.

Οἱ γεωργοὶ κρατοῦν τὴν ἡμέραν αὐτὴν καὶ ἐκ φόβου διὰ τὴν παραγωγὴν των. «*Ἀλαφρογοιρτῆ εἶναι, ἀλλὰ δουλειὰ δὲν ἔχει αὐτὴν τὴν ἡμέραν*»¹.

3. Τῆς ἀγιά Μαύρας («Τιμοθέου καὶ Μαύρας μαρτύρων»).

Κατ' ἐξοχὴν παρετυμολογικῆς φύσεως ἡ ἡμέρα, ὥστε νὰ καθίσταται «μαύρη» καὶ ἀποφράς.

Εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, αἱ οἰκοκυραὶ δὲν ἐπιαναν βελόνα, γιὰ νὰ μὴ βγάλουν σπυριά, ποὺ τὰ λέγανε *μαῦρες*. (Δημ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. Ἀθην. Γ', σ. 153).

Ἐν Αἰτωλίᾳ μὲ τίποτε δὲν καταπιάνονται τὴν ἡμέρα αὐτῇ. Ἰδίως δὲν σπέρνουν [ψῆμα ἢ καλαμπόκια], γιὰτὶ ὁ σπόρος δὲν φυτρώνει².

Ἐν Ἠπείρῳ: *Τῆς ἀγίας Μαύρας δὲν κάνομε χωράφ'*, γιὰτὶ πιστεύομε ὅτι θὰ πάθουμε ζημιὰ. (Ἀκολουθεῖ ἡ κλασσικὴ παράδοσις διὰ τὴν τιμωρίαν τοῦ παραβάτου): *Ἐνας πήγαινε γιὰ χωράφ' τσ' Ἁγιο - Μαύρας, μὲ δυὸ μαῦρα βόιδα, καὶ τοῦ εἶπ' ὁ ἄλλος: — «Τί, κάνεις χωράφ' σήμερα, τσ' Αἰμαύρας;» Καὶ τοῦ εἶπε: — «Ἐχω κ' ἐγὼ μαῦρα βόιδα»· Καὶ ψόφ'σαν ἀμέσως τὰ βόιδα καὶ τὰ δυὸ, κ' ἔμ'νε μὲ τῇ β' κέντρα στὸ χέρ»³.*

Καὶ ἐν Κύπρῳ: *Τῆς ἀγίας Μαύρας, οἱ γυναῖκες δὲν ἐργάζονται οὔτε ράβουν*. Ὅποια ράψη, θὰ πάθῃ καντήλα (φουσκάλα) καὶ μάλιστα μαύρη (δοθιῆνα)⁴.

Ὁ φόβος τῆς ἀγίας Μαύρας ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰς ἀντιστοίχους ἡμέρας τοῦ ἔτους. Ἐν Μεσσηνίᾳ: *Ὅποια μέρα πέση τῆς ἀγιά - Μαύρας, αὐτὴ τῇ μέρᾳ τῆγε φυλᾶνε ὄλο τὸ χρόνο. Δὲν κόβουν ροῦχα, δὲν λευκαίνουν παννί, δὲν ἀλωνίζουν, δὲν κάνουν ἐλιές στὸ λιοτριβεῖό, γιὰτὶ γίνεται μαῦρο τὸ λάδι*. (Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 196).

¹ Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, σ. 167. (Βλ. καὶ ἑορτὴν τῆς 18ης Ἰανουαρίου).

² Δημ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 167.

³ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Κατσανοχώρια Ἠπείρου, Ἑπ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΓ' - ΙΔ (1960 - 61), σ. 396.

⁴ Βλ. Ν. Κυριαζῆν εἰς Κυπρ. Χρονικά, Δ' (1926), σ. 31.

4. Τῆς Ἁγιά Πελαγίας («Πελαγίας τῆς Ὁσιομάρτυρος»).

Τὸ ὄνομα Πελαγία ἐνθυμίζει τὸ πέλαγος καὶ τὴν τρικυμίαν. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους ὑπάρχουν ἐξωκκλήσια τῆς Ἁγίας παρὰ τὰς ἀκτὰς, ὅπου προσέρχονται προσκυνηταὶ οἱ ναυτικοὶ καὶ οἱ ἔχοντες ταξιδεμένους. Ἐν Κεφαλληνία αἱ οἰκογένειαι τῶν ναυτικῶν φυλᾶνε τὴν ἡμέρα τὸ ἁγιά-Πελαγιάς, γιὰ τὴ φουρτόνα¹.

Ἄλλὰ καὶ οἱ γεωργοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν δὲν θερίζουν καὶ δὲν ἀλωνίζουν, γιὰτὶ σηκώνεται ἀνεμοστρόβιλος καὶ σκορπάει τὰ γεννήματα. (Γύθειον. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., Ε', σ. 63).

8. Τ' ἁγία Γιάννη («Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου»).

Ὁ ἁγία Γιάννης αὐτὸς στέλνει τὸ χαλάζι καὶ καταστρέφει τὰ σπαρτά, ἐξ οὗ Ἁγ-Γιάννης Χαλαζιάς (Ἄγραφα). Λέγεται καὶ Βροχάρης [ἐπειδὴ καὶ ἡ βροχὴ εἶναι ἀνεπιθύμητος], ἀλλὰ καὶ Τριανταφυλλᾶς [ἀπὸ τὰ λουλούδια]. (Βλ. εἰς Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ε', 1945-9, σ. 63). Πρὸβλ. τὰ ἐπίθετα τοῦ ἁγίου καὶ κατὰ τὴν 26ην Σεπτεμβρίου.

Ἀλαφρὴ γιορτὴ ὥστόσο οἱ γεωργοὶ τρέμουν νὰ πιάσουν δουλειά νομίζουν πὼς ὁ ἁγία-Γιάννης αὐτὸς στέλνει τὸ χαλάζι².

... Δι' αὐτὸ οἱ γεωργοὶ μας τηροῦν ἀργίαν, καὶ ὅπου ὑπάρχει ἐκκλησία τοῦ ἁγίου, ἐκεῖ πανηγυρίζουν θυσιάζον ἀρνιά καὶ κατόπιν παρακάθηνται εἰς κοινὴν τράπεζαν εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ (Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σελ. 196).

9. Τ' ἁγίου Χριστοφόρου («Χριστοφόρου μάρτυρος»).

Ἡ λατρεία τοῦ ἁγ. Χριστοφόρου εἶναι σημαντικῶς διαδεδομένη ἐν Ἑλλάδι, ἡ δὲ χρονολογία τῆς μνήμης του ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τοὺς μετεωρολογικοὺς φόβους τῶν γεωργῶν. Ὁ ἐκ τῆς χαλάζης κίνδυνος εἶναι κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους, ὁ δὲ ἅγιος μὲ τὸ Χριστεπώνυμον ὄνομα δύναται νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς³.

Κατὰ τοὺς Ἡπειρώτας ὁ κίνδυνος τῆς χαλάζης ὑφίσταται μεταξὺ 8ης καὶ 9ης Μαΐου.

¹ Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν ἐκρηκτικῶν τρικυμιῶν διὰ τὰς ὁποίας ὑπάρχει τὸ παροιμιᾶκὸν δίστιχον: *Τῶν καλῶν ἀντρῶν [ἢ ναυτῶν] γυναῖκες τὸν Ἀπριλομάη χηρεύουν.* (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Β', 407, 26).

² Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, σ. 167.

³ Ἡ σύγχρονος εἰδικὴ λατρεία τοῦ ἁγ. Χριστοφόρου τῶν αὐτοκινητιστῶν ἦλθε πιθανῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Δύσιν. (Βλ. καὶ Ἄννας Χατζηνικολάου, Εἰκόνες τοῦ ἁγ. Χριστοφόρου τοῦ Κυνοκεφάλου, Mélanges O. et M. Merlier, tome III, Athènes 1957, σ. 232-3).

*‘Ο ἅγιος Γιάν’ς τὸ πήγει (= πηγνύει τὸ χαλάζι)
κι ἅγιος Χριστόφορος τὸ ρίχνει. (χωρὶα Πωγωνίου).*

Ἦς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖται σεβασμὸς καὶ ἀργία κατὰ τὰς μνήμας τῶν δύο τούτων ἁγίων.

Ἐπίσης ἐν Ἡλείῳ: *‘Ο ἅγιος Χριστόφορος γυρίζει μὲ τὸ χαλάζι’ στὸν κόρφο. ‘Αν δουλέψουμε τὴν ἡμέρα τ’, θὰ μᾶς πνίξη μὲ τὸ χαλάζι. (Δ. Οἰκονομίδης, εἰς Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΓ-ΙΔ, σ. 396). Καί: Τοῦ Ἀγ. Χριστοφόρου δὲν ἐργάζεται κανεὶς στ’ ἀμπέλι. Λένε πὼς ὁ Ἅγιος Χριστόφορος τὸ ἔχει στὴν ποδιά του τὸ χαλάζι’, καὶ ἴσια τὸ ρίχνει, ἅμα ἐργαστῆς στὴ γιορτὴ του’.*

Ἄλλὰ καὶ ἐν Θράκῃ: *«‘Ο ἅγιος Χριστόφορος ἔχει τὸ χαλάζι μέσα στὸ μανίκι του. Τὸν γιορτάζουνε (= ἀργεῦουν) γιὰ τὸ χαλάζι. Ἀκόμα κ’ οἱ Τοῦρκοι τῆς Ἀνατ. Θράκης ρωτοῦσαν τοὺς Χριστιανούς, πότε ἦτανε ἡ γιορτὴ του, γιὰ νὰ μὴ δουλέψουνε. (Λαογραφία, τόμ. ΙΓ’, 1961-2, σελ. 113).*

Τῆς Μεσοπεντηκοστῆς.

Μικρὰ ἑορτὴ τοῦ Πεντηκοσταρίου, χωρίζουσα τὸ ἀπὸ Πάσχα μέχρι Πεντηκοστῆς διάστημα καὶ συμπύκνουσα συνήθως μεταξὺ 10 καὶ 20 Μαΐου. Οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ νοικοκυρεὶς τὴν προσέχουν περισσότερο, παρετυμολογοῦντες τὸ ὄνομα τῆς ἐκ τοῦ «μέσα ποντικοί» Σκέπτονται τοὺς ποντικούς τῶν οἰκιῶν ἢ τοὺς ἀρουραίους τῶν ἀγρῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν μαστίζουν τὸ νοικοκυριὸ ἢ τὴν ἐπικειμένην παραγωγὴν.

Ἐν Ἀθήναις τῆς Μεσοπεντηκοστῆς δὲν ἔρραπτον ροῦχα, διότι θὰ τὰ ἔτρωγον οἱ ποντικοί... καὶ δὲν ἄνοιγαν κασέλα, μήτε ντουλάπι τῶν ρούχων’.

Ἐν Θράκῃ ἔλεγον περὶ τῆς αὐτῆς ἑορτῆς παροιμιακῶς:

*Οὔτε ράμμα στὸ βελόνι
οὔτε ποντικὸς στ’ ἄλωνι!*

(*N. Γ. Πολίτου, ἀνέκδ. παροιμῖαι, ἐν λ. ράμμα 4).*

Καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ: *Δὲν δουλεύουν γιὰ τὰ ποντίκια, γιατί κόβουν τὰ γεννήματα καὶ τὰ μπουστάνικα. (Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., Ε’, σ. 65).*

Εἰς τὴν Στενήμαχον τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας *τὴν ἡμέραν τῆς Παναγίας τῆς Μεσοπεντηκοστῆς³ ἐξήρχοντο ἐν λιτανεῖα εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ τὰς ἐρράντιζον μὲ*

¹ Πληροφορία ἐκ Ζήτησης Ἰωαννίνων (1969), ἀπὸ τὸν φοιτητὴν Ἀπόστολον Μπενάτην.

² Δημ. Καμπούρογλου, Ἱστορ. Ἀθην., Γ’, σ. 153, 172.

³ Ἐδῶ συνέβη κάτι παρόμοιον μὲ τὴν «Παναγίαν Ὑπαπαντῆν», ἐνῶ πρόκειται ἐπίσης περὶ Δεσποτικῆς ἑορτῆς.

ἀγιασμόν «γιατί τις ἀρρώστειες και τὸ χαλάζι». Ἡ ἡμέρα ἦτο εορτάσιμος. (Ἀρχ. Θρακ. Θησαυροῦ, IB', 1946·7, σ. 160).

20. Τ' ἁγίου Νικολάου («Ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου»).

Θερινὴ εορτὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἀγομένη ἰδίᾳ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Δεκέμβριος δὲν ἐπιτρέπει πανηγυρισμοὺς εἰς τὸ ὕπαιθρον. Οἱ εορτάζοντες τόποι «φυλᾶνε τὴν ἡμέρα γιὰ τοὺς ξενιτεμένους».

21. Τ' ἁγίου Κωνσταντίνου («Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τῶν Ἰσαποστόλων»).

Κατ' ἐξοχὴν βυζαντινὴ ὀρθόδοξος εορτὴ, μὲ συχνότητα ὀνομαστικῶν εορτασμῶν καὶ ἐξοχικῶν πανηγύρεων¹. Εἰδικὴ μνεῖα τῆς σημασίας τῆς ἀργίας τῆς ἐλάχιστα ἀπαντᾶται. Π. χ. ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ: «Ἦταν βαρεῖα γιορτὴ χαιρετοῦσαν ὄσους γιόρταζαν κάποτε ἔκαναν λιτανεῖα γιὰ νὰ βρέξῃ»².

Πέμπτη τῆς Ἀναλήψεως.

Ἀφελεῖς παρερμηνεῖται καὶ παρετυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς εορτῆς (ὡς καὶ τοῦ ρηματικοῦ τύπου: «ἀνελήφθη») ὠδήγησαν εἰς τὰς δοξασίας, ὅτι ἡ μὲν ἐργασία κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τιμωρεῖται μὲ τὸ νὰ «ἀναλήβωνται» (= παίρνονται, χάνονται) τὰ ἀποτελέσματά της, ἐπιβάλλεται δὲ (διὰ τοὺς παραλιακοὺς τόπους) ἡ πρώτη κάθοδος εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπου καλὸν εἶναι «ν' ἀναλείβουν» (πλένουν) μὲ νερὸ τὸ σῶμα των, ὅπως «ἀναλείφτηκε» (!) καὶ ὁ Χριστός³.

Οἱ ποιμένες πρῶτοι τιμοῦν τὰ μέγιστα τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως, φοβούμενοι μὴν ἀναληφτῆ καὶ τὸ γάλα τῶν προβάτων των (Γ. Μέγας, ἔνθ' ἄν., σ. 206). Ἄλλὰ καὶ οἱ γεωργοί. Ἐν Ἠπείρῳ, (χωρίον Ζίτσα): τὴν κρατᾶνε πολὺ τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως. Δὲν πηγαίνουν στ' ἀμπέλια, οὔτε βγάζουν κρασί ἀπὸ τὴν προηγούμενη μέρα. Φοβοῦνται μὴν ἀναληφτοῦν τὰ κρασιά⁴.

Γενικώτερον (ἐν Δυτ. Μακεδονίᾳ): Τὴν παραμονὴν τῆς Ἀναλήψεως, κατὰ τὸ δειλινὸ πού θὰ σημάνη ὁ ἔσπερινός, θὰ σχολάσουν ἀπὸ τὴ δουλειά. Δὲν κάνει νὰ ἐργάζεσαι. Μιὰ κόρη πού λούσθηκε, ἀναλήφθηκε (= πέθανε). Δι' αὐτὸ λέγεται εἰς τοὺς ἐργαζομένους: «Ἄιντε τώρα, σχολάστε κόρη λούσθηκε κι ἀναλήφτηκε».

¹ Πρβλ. τὸν ἀκριτικὸν στίχον: Πανηγυράκι γίνεται στὸν ἄη Κωνσταντῖνο κτλ. (βλ. Νίκης Πέρδικα, Σκυρός, Α', 1940, σ. 175).

² Θ. Κωστάκη, Ἡ Ἀνακομιδὴ (ἔκδ. Κέντρου Μικρασ. Σπουδῶν). Ἀθ. 1963, σ. 249.

³ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγας, Ἑορταί, σ. 204-8. Ἐπίσης: Δημ. Σ. Λουκάτου, Ἡ λαογραφία τοῦ μβάνιου, περιοδ. Καινούρια Ἐποχὴ, 1957, τεύχος β', σ. 66-79.

⁴ Πληροφ. τοῦ φοιτητοῦ τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Ἰωαννίνων Ἀποστόλου Μπενάτση.

Ἐὰν κανεῖς πάλιν σπέρνῃ ἀργία, τοῦ λένε : «Μὴν σπέρνῃς, θ' ἀναληφθῇ ὁ σπόρος», δηλ. δὲν θὰ φυτρῶσῃ¹.

Ἡ κατὰ τ' ἀνωτέρω ἀργία τοῦ δειλινοῦ τῆς παραμονῆς τῆς Ἀναλήψεως ἔχει σχέσιν καὶ μὲ τὴν δοξασίαν, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν ἐπανέρχονται εἰς τὸν Ἄδην αἱ ψυχαί, αἱ ὁποῖαι συνανέστησαν μὲ τὸν Χριστόν. (βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, 207).

Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως εἶναι γενικώτερον νεκρολατρευτικός. (Ὀλόκληρον τὸ δεκαήμερον μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς ὁ λαὸς σκέπτεται τοὺς ἐπιστρέφοντας εἰς τὸν Ἄδην νεκρούς του). Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι διὰ τοὺς Σαρακατσάνους, μὲ τὰ προπολιτιστικὰ ἔθιμα, ἡ Πέμπτη τῆς Ἀναλήψεως εἶναι ἡ μεγάλη γιορτὴ, πὺν κάθε στάνη ἔχει μνημόσυνο γιὰ τὶς ψυχὰς τῶν πεθαμένων. Τὴν ἔχουν σὰν τὸ μεγαλύτερο Ψυχοσάββατο. Ὅλοι γύρω οἱ χωρικοὶ τὸ ξέρουν, πὺς τῆς Ἀναλήψεως οἱ Σαρακατσάνοι προσφέρουν ἄφθονο κρέας, τυρί, πίττες καὶ πᾶνε στίς στρογγγγες γιὰ νὰ φᾶνε καὶ νὰ σχωρέσουν².

Τριήμερον Πεντηκοστῆς.

Διὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ τριημέρου τούτου ἡ τήρησις ἀργίας δὲν χρειάζεται ὑπόμνησιν. Εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς «Γονατοκκλησιᾶς», κατὰ τὴν ὁποῖαν καὶ μόνη ἡ παράλειψις τοῦ ἐκκλησιασμοῦ τιμωρεῖται. Ἀλλὰ τὸ Σάββατον τῶν ψυχῶν καὶ ἡ Δευτέρα τοῦ Ἀγ. Πνεύματος (ἡ τῆς Ἀγ. Τριάδος), χρειάζονται τὴν ὑπόμνησιν.

Τὸ Σάββατον τοῦ Ρουσαλιῦ εἶναι γιὰ τὶς ψυχὰς³. Οἱ γυναῖκες δὲ ράβουν, δὲ φαίνουν, δὲν πλένουν. Εἶναι τὸ τελευταῖον Σάββατον, πὺν κάθονται οἱ ψυχὰς μὲ τοὺς ζωντανούς. Θέλουνε συντροφιά καὶ ἡσυχία. (Κεφαλληνία).

Ὅσο πὺν κοντινοὶ (= πρόσφατοι) εἶναι οἱ πεθαμένοι σου, τόσο δὲ δουλεύεις ὅλη μέρα σήμερα, οὔτε σ' ἀμπέλι, οὔτε σὲ χωράφι. (Ἡπειρος, χωρία Πωγωνίου, 1969).

Εἰς ἄλλας περιγραφὰς διαφαίνεται καὶ ἡ ὑλικωτέρα σχέσις, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἐνοχλήσεως τῶν ψυχῶν τῶν νεκρῶν. Ἀπὸ τὸ Πάσχα ὡς τῆς Γονατιστῆς (= Πεντηκοστῆς) οἱ ψυχὰς κάθονται ἀπάνω στὰ δέντρα καὶ στὰ βλαστάρια τοῦ ἀμπελιοῦ γι' αὐτὸ δὲν κόφτουν ὡς τότε βλαστάρια, μήπως πέσουν οἱ ψυχὰς πὺν εἶναι καθισμένες ἐπάνω καὶ κλάφουν δὲν

¹ Κ. Ν. Μακρῆ, Λαογραφικὰ Σισανίου, σ. 67.

² Ἀγγελ. Χατζημιχάλη, Σαρακατσάνοι, Α' σ. ρξστ' καὶ ρμε'.

³ Διὰ τὸ ὄνομα Ρουσαλί - Ρουσαλία - Rosalia βλέπε ἐρωτήματα καὶ συζήτησιν εἰς τὸ περιοδ. «Λαογραφία», τόμ. Γ' σ. 701, Δ' σ. 324 καὶ 748, Ε' σ. 652 κ. ἀ.. Ἐπίσης Φ. Κουκουλέ Β.Β.Π., τόμ. Β1. Ἀθήναι 1948, σ. 29-31.

ξεραχνίζουν, γιατί κ' ἐκεῖ [στὶς ἀράχνες] κάθονται οἱ ψυχές. (Θράκη, Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 209).

Ἡ Δευτέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἀποτελεῖ τὰ μεθεόρτια, τὰ ὅποια ἀφιερώνονται εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἢ καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα: Δὲ δουλεύουν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς χαθῆ (= ἀφαιρεθῆ, μειωθῆ) τὸ μυαλό. (Κεφαλληνία)¹.

Ἄλλὰ οἱ γεωργοὶ φοβοῦνται καὶ τὴν χάλαζαν τῆς ἐποχῆς. Δὲν ἐργάζονται κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν, διότι ἡ τιμωρία θὰ εἶναι ἄμεσος. Σχετικὴ παροιμία λέγει: Ἡ Ἁγία Τριάδα βασταίει τὸ χαλάζι στὴν ποδιά της. (Γορτυνία, Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμ., Α', 213). Ἡ ἑορτὴ προσωποποιεῖται.

Ἐξ Ἠλείου, ὅπου ἡ ἑορτὴ τῆς ἁγίας Τριάδος τελεῖται κατὰ τὴν Τρίτην τῆς Πεντηκοστῆς, ἔχομεν τὴν ἐξῆς παράδοσιν: Ἡ γιαγιά μου κάποτε, ποὺ εἶχε ἀργέφει καὶ τὶς τρεῖς μέρες τῆς Πεντηκοστῆς, δὲν ἔδωσε σημασία στὴν Τρίτη καὶ εἶπε: «Δὲν εἶναι βαρεῖά γιορτὴ σήμερα· θὰ δουλέψω». Δὲν πῆγε στὴν ἐκκλησιά κ' ἐργάστηκε. Δουλεύοντας ὁμως στὸ σπῆτι, ἔπασε κ' ἔσπασε τὸ πόδι της. — «Ἡ γιορτὴ μοῦ τό 'κανε» εἶπε. Κι ἀπὸ τότε φυλάει τὴν Τρίτη καὶ πηγαίνει στὴν Ἐκκλησιά².

ΙΟΥΝΙΟΣ (Θεριστής).

Ὁ φόβος ἐκ τῆς χαλάζης καὶ ἄλλων καταστροφῶν ἐπικρέμαται καὶ κατὰ τὸν μῆνα αὐτόν, ἐφ' ὅσον ἡ συγκομιδὴ τῶν δημητριακῶν δὲν συντελέσθη καὶ οἱ καρποὶ εἰς τὰ δέντρα ἢ τῆς ἀμπέλου δὲν ἐστερεώθησαν.

11. Τ' ἁγίου Βαρθολομαίου («Βαρθολομαίου καὶ Βαρνάβα τῶν ἀποστόλων»).

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν δὲν δουλεύουν στ' ἀμπέλια, γιατί πέφτει χαλάζι καὶ τὰ καταστρέφει. (Ἐπει. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ε', σ. 78).

12. Τ' ἁγίου Νούφρη ἢ Ρούφνης («Ὀνουφρίου καὶ Πέτρου τῶν ἁγίων»).

Κατὰ λαϊκὴν παρετυμολογίαν, ὁ ἁγ. Ρούφνης ρουφᾶ τ' ἀστάχνα καὶ τιμω-

¹ Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἑορτάζουν καὶ δὲν ἐργάζονται οἱ κουρεῖς, ὀρμώμενοι ἴσως ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῶν πυρίνων γλωσσῶν ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ κεφαλὴ εἶναι τὸ οἰκητήριον τοῦ πνεύματος.

² Ἀφήγησις Μαγδαληνῆς, πρεσβυτέρας Δ. Ράπτου, ἐκ τῶν χωρίων Πωγωνίου Ἠλείου, Ἰωάννινα 1969.

ρεῖ ὄσους δὲν τὸν γιορτάζουν. Γι' αὐτὸ δὲν θερίζουν καὶ δὲν ἀλωνίζουν στὴ γιορτὴ του. (Σύμη: Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. Ε', σ. 71)¹.

14. Τ' ἄη Δυσσέα («Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου»).

Οἱ γεωργοὶ δὲν καματεύουν τὴν ἡμέρα αὐτὴ, γιατί παθαίνουν λόσσα, αὐτοὶ καὶ τὰ ζῶα τους. (Ἄττικὴ: Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. Ε' σ. 171).

24. Τ' ἄη Γιάννη τοῦ Κλήδονα κλπ. («Τὸ γενέθλιον τοῦ Τιμίου Προδρόμου»).

Ὁ δεσμὸς τῆς ἑορτῆς αὐτῆς (ἀστρολογικῆς καὶ διαβατηρίου) μὲ τὰς ἀγροτικὰς ἀπασχολήσεις, τὴν μαντεῖαν καὶ τὴν μαγεῖαν καταφαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ δνόματα τὰ ὁποῖα χαρακτηριστικῶς ἔχει λάβει ὁ ἅγιος: *Ριγανᾶς, Μελαῶς, Ἀπαρνιαστής, Βλαστολόγος, Λιοτρόπης, Κλήδονας, Φανιστής, Λαμπαδάρης, Λαμπροφόρος* κ. ἄ. (Βλ. γενικώτερα ἔθιμα: Γ. Ἀ. Μέγα, Ἐορταί, σ. 212-221).

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν: Δὲν ἀρχίζουν καμμιὰ δουλειά, γιατί εἶναι Λιοτρόπι (= τροπαὶ τοῦ ἡλίου) καὶ ὅποια μέρα πέση τὸ Λιοτρόπι τὴ φυλᾶνε ὄλο τὸ χρόνο. Δὲν κάνουν γάμους, δὲν κόβουν ροῦχα, δὲ φυτεύουν, δὲν ἀρχίζουν σπορά. (Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. Ε', σ. 75-6).

Καὶ ἐν Λέσβῳ: Τὴ μέρα ποὺ θὰ πέση ἡ γιορτὴ τ' ἁγιοῦ Γιαννιοῦ τοῦ Λιτροπιοῦ, πρέπει νὰ τὴ θυμᾶσαι ὄλο τὸ χρόνο καὶ νὰ μὴ δουλεύης αὐτὴ τὴ μέρα. Ἄλλιώτικα οἱ δουλειές σου δὲ θὰ πηγαίνουνε καλά².

Ἄλλὰ γενικώτερον: Στις 24 τοῦ Θεριστῆ οἱ γεωργοὶ γιορτάζουν τὸν ἄη-Γιάννη τὸ Ριγανᾶ, καὶ δὲ δουλεύουν³.

Ἡ τιμωρία τοῦ ἁγίου ἐπέρχεται κάποτε καὶ μὲ τὴν κλασσικὴν αὐστηρότητα: Ἦτονε ἡ παραμονὴ τοῦ ἄη-Γιαννοῦ· οἱ καμπάνες ἀσημαίνανε καὶ τὰ παιδιὰ ἐτοιμάζανε γιὰ νὰ ἀνάφουνε τσι φουκαρίες (= φωτιές). Μιὰ γυναῖκα ἐτοιμαζότουνα νὰ κάμη τὴ μπουγάδα τση ἀκούει τσι καμπάνες. . . «Τί γιορτὴ εἶναι αὔριο;» λέει. . . «Εἶναι, καημένη, τοῦ ἄη-Γιαννοῦ αὔριο, βοήθειά μας. Δὲν τὸ ξέρεις, καὶ γιὰ δαῦτο ἐτοιμάζεσαι γιὰ τὴ μπουγάδα. . .». —«Δὲν μὲ μέλει γιὰ τὸν ἄη-Γιάννη· ἐγὼ θὰ κάμω τὴ μπουγάδα μου!». Τὴν αὐγὴ, ἀχάραγο, σηκώθηκε ἡ γυναῖκα,

¹ Εἶναι πιθανόν, ὅτι ἐκ τῆς ἰδίας παρετυμολογίας, ἐκ τοῦ Ρούφνης-ρουφῶ, ἐσυνήθιζον ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ ἑορτάζουν τὸν ἅγιον Ὀνούφριον οἱ καπνοπῶλαι. Τὸν ἴδιον ἅγιον ἐώρταζον καὶ οἱ κουρεῖς, ἴσως πάλιν ἐκ τῆς μακροτάτης γενειάδος μὲ τὴν ὁποίαν οὗτος ἀπεικονίζεται. (Βλ. *Μανουὴλ Γεδεών*, Ἐορτολόγιον Κωνσταντινουπόλιτου προσκυνητοῦ. Ἐν Κων/πόλει, τεῦχος Β', 1905, σ. 246).

² Π. Νικήτα, Λεσβιακὸ μνηολόγιο, σ. 108. Πρβλ. καὶ *Νίκης Πέροδικα*, Σκύρος, Α', 138.

³ Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, σ. 167-8.

ἔπλυνε τὰ ροῦχα τῆς καὶ τ' ἄπλωσε στὰ χόρτα, ἔτσι πέτρες, γιὰ νὰ στεγνώσουνε. Ἔφτασε τὸ μεσημέρι, ἦλθε ὁ ἄντρας τῆς γιὰ νὰ φάῃ. Τριγυρνᾷ τὸ σπίτι, γυρεύει τὴ γυναῖκα του, ψυχὴ γεννημένη δὲ βλέπει... Ὁ ἄντρας ποὺ πεινοῦσε ἔτρεξε θυμωμένος ἐκεῖ ποὺ ἦτανε ἀπλωμένα τὰ ροῦχα. Βλέπει τὴ γυναῖκα καὶ τὰ ροῦχα μαρμαρωμένα! Ὁ ἄν- Γιάννης τὴν εἶχε τιμωρήσει. (Ζάκυνθος: Ν. Γ. Πολίτου, Παραδ., Α', ἀρ. 284).

29 καὶ 30. Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. (29: Πέτρον καὶ Παύλον, 30: ἡ Σύναξις τῶν Δώδεκα).

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὀνομάζει ἀδιακρίτως «Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων» καὶ τὰς δύο αὐτὰς ἡμέρας. *Τὸ ἔχουμε Πασκαλιά, τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Μεταλαβαίνουμε, ἔπειτ' ἀπὸ τόση σαρακοστή, καὶ δὲ δουλεύουμε.* (Ἡπειρος).

Καὶ ἐν Κιμῳλό: *Ἡ γριά-Βασιλικιά... μιὰ φορὰ (λέει), τὴν ἡμέρα ποὺ γιόρταζαν οἱ Δώδεκα Ἀπόστολοι, ἐνῶ ἔβγαζε φρύανα μὲ τὸν ἀδελφὸ τῆς σ' ἓνα χωράφι των, βρῆκε δώδεκα «θεριά» κάτω σ' ἓναν ἀλίφωνα (= χορταρικό)... Ἀπὸ τὴ χρονιά ἐκεῖνη οὔτε κλωστή δὲν περνοῦσε στὴ βελόνα αὐτὴ τὴν ἡμέρα¹.*

ΙΟΥΛΙΟΣ (Ἀλωνάρης).

Εἶναι ὁ μὴν τῆς συγκομιδῆς καὶ τῆς φροντίδος τῶν ἀλωνισμῶν. Πολλοὶ οἱ κίνδυνοι ἐκ πυρκαϊᾶς ἢ βροχῆς εἰς τὰ ἀλώνια, ὡς καὶ ἐκ χαλάζης εἰς τοὺς ὑπὸ ὠρίμασιν καρπούς. Μεγάλοι καὶ μικροὶ ἅγιοι χρειάζονται νὰ βοηθήσουν.

2. Τῆς Βλαχέρνας («Ἡ κατάθεσις τῆς τιμίας Ἐσθῆτος τῆς Ὑπερ. Θεοτόκου ἐν Βλαχέρνας»).

Ἡ Παναγία Βλαχέραινα λέγεται «Καφοδεματοῦσα», «Καφοχεροβολοῦ», «Καφαλωνοῦ» καὶ «Βουλιάχτρα», ἐπεὶ κατὰ τὰς σωζομένας παραδόσεις ἔκαψε τίς θημωνιᾶς τῶν ἁμαρτωλῶν ποὺ δούλευαν στ' ἀλώνια, ἢ ἔκαψε ν' ἀνοίξη ἢ γῆ καὶ νὰ τοὺς καταπιῇ.

Ἐν Ἡλιδι τηρεῖται αὐστηρὴ ἀποχὴ ἀπὸ κάθε ἀσχολία στὰ σπαρτὰ (θέρισμα, κουβάλημα, ἀλώνισμα κτλ.), γιὰ τὴν θὰ πάθῃ κακὸ τὸ γέννημα. Διηγοῦνται περιστατικὰ σπαρτῶν ἀθήριγων, θεμωνιῶν καὶ ἀλωνισμάτων, ποὺ κήκον μόνον τοὺς, ἀλόγων ποὺ ἔσκασαν μέσ' στ' ἀλώνι, κάρρων ποὺ μπατάρησαν (= ἀνετρέψαν), γιὰ τὴν κατάλυσαν τὴν γιορτὴ. Ἐπίσης ἀλώνια ποὺ βούλιαξαν μαζὶ μὲ τὰ ἄλογα ἢ βόιδα κι ἀλωνιστάδες, καὶ τὸ μέρος γίνηκε λούμπα ἢ ἄμπουλας, ὅπως

¹ Πρὸςβ. Ἰ. Σπ. Ράμφου - Κ. Ι. Παπαδοπούλου, Λαογραφικὰ τῆς Κιμῳλου, ἐν Πειραιεῖ 1953, σ. 1'.

στόν Ἐβρθὸ Ἀνδραβίδας, ὅπου δείχνουν «τοῦ Παπᾶ τ' ἁλώνι». (Κ. Ψυχογιός, εἰς «Ἡλειακά» (1960), σελ. 575-6).

Σχετικὸν εἶναι τὸ κείμενον παραδόσεως ἐκ τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξεν ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑβδομάς» τοῦ 1885. Ὁ Ν. Γ. Πολίτης τὸ ἀναδημοσιεύει: *Ἦτανε τῆς Παναγίας τὸν Ἄλωνάρη, καὶ ὁ παπὰ - Βασίλης... ἀντὶ νὰ πάη στὴ λειτουργία του... πῆγε στ' ἁλώνι ν' ἁλωνίση... Ἀρχισε ν' ἁλωνίζη, κι ἀπὸ πίσω ἀπὸ τ' ἄλογα, χτυπώντας τὸ καμουτσίκι, τοὺς ἐφώναζε: «Ἄπλα! Ἄπλα!» Ἦρθε μεσημέρι, ὁ ἥλιος ἔκαιγε καὶ ὁ παπὰς δὲν ἔπαυε τ' ἁλώνισμα. Ἀπὸ τὴν κάφα καὶ τὴν πολλὴ κούραση ἔσκασαν τὰ δυὸ του ἄλογα. Ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ θυμὸ του ἐβλαστήμησε τὴν Παναγία, ἐφασκέλωσε τὸν οὐρανὸ καὶ ἀρχίνησε νὰ γυρίζη αὐτὸς στὸ στιγερὸ. Μὰ δὲν ἐγύρισε πολὺ. Ἀξαφνα ἀκούει μιὰ βουή τρομαχτική. Νερὸ ἐρχόταν ἀφρισμένο καὶ τοῦ ἔζωνε τ' ἁλώνια. Τὸ νερὸ ἀνέβαινε - ἀνέβαινε, καὶ σὲ λίγο ἐσκέπασε τὸν παπὰ καὶ τὸν ἔπνιξε. Ἐκεῖ πού πνίγηκε ὁ παπὰς, κάθε χρόνο τῆς Παναγίας, μέσ' στὸ μεσημέρι ἀκούονται τὸ χλιμίντρισμα τῶν ἁλόγων καὶ οἱ φωνές τοῦ παπᾶ, φωνάζοντας «Ἄπλα, ἄπλα»¹.*

Κατ' ἄλλην διήγησιν ἐκ Πατρῶν: *Σ' ἓνα χωριὸ τὴν ἡμέρα τῆς Παναγίας ἐθέρισαν, γιατί ἦταν ἀνάγκη, κ' ἐφέραν τὰ δεμάτια στ' ἁλώνια, γιὰ νὰ τ' ἁλωνίσουνε. Τὴ νύχτα ἔπιασε φωτιά κ' ἐκάησαν τὰ δεμάτια. Οἱ χωρικοὶ ἀπέδωκαν τὴν πυρκαϊὰ σὲ θάμα τῆς Παναγίας, καὶ γι' αὐτὸ τὴ λένε Καφοδεματοῦσα. (Λαογραφία, ΣΤ', 1917-8, σ. 656).*

Ἐν Λέσβῳ: *Ἐνας ζευγάς, πού καῖχαν τ' ἁλώνια του εὐτεῖνη τὴ μέρα, εἶπε: «Τί Παναγία εἶναι αὐτὴ ἢ Καφαλωνοῦ!» Ἀπὸ τότες αὐτὴ τὴ μέρα δὲ δεματιάζον τὰ στάχνα, γιὰ νὰ μὴν καοῦν².*

Καὶ ἐν Ζακύνθῳ: *Κάποτε ἓνας παπὰς ἁλώνιζε τὴν ἡμέρα αὐτὴ μὲ τ' ἄλογά του. Εἶπε: «Δὲν πειράζει· σήμερα εἶναι τῆς Παναγίας τῆς Μικρῆς». Ἄλώνιζε τὸ στάρι του κ' ἔτυχε νὰ ἔναι στ' ἁλώνι μιὰ κλώσσα μὲ τὰ κλωσσόπουλα. Σὲ μιὰ στιγμή βυθίστηκε τ' ἁλώνι μὲ τὸν παπὰ, τ' ἄλογα, τὸ στάρι καὶ τὴν κλώσσα. Καὶ τώρα ἀκούεται κάθε χρόνο τὸ φωναχτὸ τῆς κλώσσας, πού τρομαγμένη φωνάζει τὰ παιδιά της³.*

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Β', σ. 705-706. Εἰς τὴν κλασσικὸν τύπου παράδοσιν ταύτην περιυβρίσεως ἑορτῆς προστίθενται νέα στοιχεῖα, ἐπιτείνοντα τὴν ὕβριν· α) ὅτι ὁ ἄσεβων ἦτο ἱερεὺς· β) ὅτι οὗτος βλασφημεῖ καὶ μουντζώνει.

² Π. Νικήτα, Λεσβιακὸ μῆνολόγιον, σ. 117.

³ Ἀπὸ τὴν φοιτητικὴν τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Ἰωαννίνων, Στεφανίαν Παπαδάτου, 1969. Ἀξιοπρόσεκτος ἡ τιμωρηθεῖσα περιφρονητικὴ ἔκφρασις «Τῆς Παναγίας τῆς Μικρῆς».

7. Τῆς ἁγιά Κυριακῆς («Κυριακῆς μεγαλομάρτυρος»).

Εἶναι πιθανόν, ὅτι τὸ ὄνομα Κυριακή, συνδυασθὲν μὲ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν, ἐδημιούργησε τὰς λαϊκὰς ἀπαιτήσεις ἀργίας διὰ τὴν μνήμην τῆς Μεγαλομάρτυρος. *Τὴν ἡμέραν αὐτὴν δὲν ἀλωνίζουσι, δὲν ζυμώνουσι, γιατί γίνεται τὸ ψωμὶ μαῦρο.* (Λῆμνος. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ε', σ. 78). — *Φυλᾶνε τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἀπὸ κάθε δουλειᾶ, γιὰ νὰ μὴν πάθουν κακὸ (ιδίως σὲ γνέσιμο ρόκας, ἀργαλειὸ καὶ ἄλλες μικροδουλειᾶς τοῦ σπιτιοῦ).* Κ. Ψυχογιός, περ. Ἡλειακά, 1960, σ. 576.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ λεγόμενον παρὰ τῶν Ποντίων (ἐκ Τραπεζοῦντος), ὅτι *ἡ ἁγία Κυριακὴ εἶχε κακὴν ὥρα*, δηλ. εἰς κάποιαν στιγμὴν τῆς ἡμέρας τῆς ἢ παραβάσις τῆς ἀργίας θὰ ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς (πληροφορία τοῦ 1969)¹.

8. Τ' ἄη Προκοπιῶ (ἢ Προκοπίου μεγαλομάρτυρος).

Ἄγιος μὲ εὐόιονον ὄνομα. Ἐνδείκνυται ἡ ὀλίγη ἐργασία, εἰς τὸ χωράφι ἢ εἰς τὸ ἐργαστήριον, κατὰ τὴν ἑορτὴν του. Ἀκόμη καὶ ἡ Ἐκκλησία μνημονεύει παρετυμολογικῶς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, ἵνα οἱ νεόνυμφοι «προκόψουν».

15. Τ' ἄη Κηρύκου («Κηρύκου καὶ Ἰουλίτης μαρτύρων»).

Οἱ γεωργοὶ τηροῦν καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν διὰ τὰ ἀλωνίσματά των: *Ὅσοι πῆγαν νὰ δουλέψουνε κείνη τὴν ἡμέρα, ἔκαμε νεροποντὴ ὁ Θεὸς καὶ πῆρε τὰ σιτάρια ἀπ' τ' ἀλώνια. Γι' αὐτὸ κ' οἱ Τοῦρκοι φοβοῦνταν ν' ἀλωνίσουνε κ' ἔλεγαν: «Κακὸ κερὶ» (= ὥρα) *σήμερα!*» (Θεσσαλία, πληροφορία τὸ 1969). — *Στὴ Φθιώτιδα οἱ γεωργοὶ δὲ δουλεύουν στίς 15 Ἰουλίου, πὸν εἶναι ἡ μνήμη τοῦ Ἀη - Κηρύκου. Εἶδαν, λέει, μὲ τὰ μάτια τους τὸ θάμα στὴ γιορτὴ του. Ἦταν 15 Ἰουλίου στὰ 1877. Ἐπεσε τόσο χαλάζι, πὸν κατέστρεψε σπαρτά, ἐπνιξε ζῶα, ἐπνιξε κ' ἕνα παιδί. Ἀπὸ τότε κ' ὕστερα, δουλειὰ δὲν ξανάπιασαν².**

Ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἀπαντᾶται καὶ διὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἡ κλασικὴ παραδόσις: *Ἐνας παπᾶς συγκαίριασε τ' ἀλογά του ν' ἀλωνίσῃ. Διαβάτης πὸν τὸν εἶδε, τὸν παρατήρησε: — «Εἶναι σωστὸ σήμερα, τ' ἄη - Κηρύκου μέρα, ν' ἀλωνίσῃς;» Ὁ παπᾶς σήκωσε περιφρονητικὰ τοὺς ὤμους του: — «Τί ἄη - Κηρύκου, μᾶη - Κηρύκου λές; Ἐγὼ θ' ἀλωνίσω!» . . . Ἐνας κουρνιαχτὸς σηκώθηκε. Ὅσοι σήκωσαν τὰ μάτια ἀργότερα, δὲν εἶδαν οὔτε παπά, οὔτε ἀλώνι, οὔτε ἄλογα. Στὴ θέση τ' ἀλω-*

¹ Τὸ πιθανὸν σημεῖον τῆς «κακῆς ὥρας» εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν.

² Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, σ. 169.

νιοῦ ἦταν μιὰ μεγάλη λίμνη. "Οσοι περνᾶνε νυχτιάτικα τὸν Ὁζερό, ἀκοῦνε τίς φωνές τοῦ παπᾶ, πὸν ὀλοένα πασχίζει ν' ἄλωνίση τῆς λίμνης τὰ κατὰβαθα¹

17. Τῆς ἀγιά Μαρίνας («Μαρίνης μεγαλομάτυρος»).

Αἱ παραδόσεις περὶ τιμωρίας τῶν ἁμαρτωλῶν ἄλωνιζόντων, διὰ καταποντισμοῦ, ἐνθυμίζουσαι τὴν καταβαράθρωσιν Δαθᾶν καὶ Ἀβειρῶν τῆς Γραφῆς (*Αριθμοὶ 16, 31 - 33) ἢ καὶ τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Ἀμφιαράου, συνεχίζονται καὶ κατὰ τὴν μνήμην τῆς Ἀγίας Μαρίνης, φοβερᾶς ἐπίσης ἁγίας, μὲ δυνατότητα «μαράνσεως» ὄχι μόνον τῶν καρπῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν Ἀργεῖ: Ἀποκάτου ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Παναγιάς εἶναι ἕνας τόπος πὸν λέγεται «Τ' ἄλωνι τοῦ Σύριγγα». Ἐκεῖ κάποιος ἄλωνιζε ἀνήμερα τῆς ἀγιά - Μαρίνας. Ὅσοι περνοῦσαν ἀπὸ κεῖ τοῦ ἔλεγαν νὰ μὴν τὸ κᾶν αὐτό, γιατί τῆς ἀγιά - Μαρίνας εἶναι μεγάλη γιορτή. Ἐκεῖνος ὄχι μόνο δὲν τοὺς ἄκουσε, ἀλλὰ γιὰ νὰ δεῖξῃ ὅτι δὲν τὴν ἔχει σὲ τίποτα τὴν ἀγιά Μαρίνα, ἀντὶ νὰ φωνάξῃ στ' ἄλογα «ἄλα, Γοργάδα, ἄλα», ἐφώναζε «ἄλα, Μαρίνα, ἄλα». Ἐξαφνα ὁμως ἀνοῖξε ἡ γῆς καὶ κατάπιε κι αὐτὸν καὶ τὰ ζῶα του. Κι ἀπὸ τότε κάθε χρόνο, τὴν παραμονὴ τῆς ἀγιά Μαρίνας τὴ νύχτα, ἀκούονται ἐκεῖ οἱ ποδοβολητοὶ τῶν ἀλόγων καὶ οἱ φωνές αὐτοῦ πὸν ἄλωνίζει².

Καὶ ἐν Ἀρκαδία: Ἐνας παπάς... ἔβαλε τ' ἄλογα ἀνήμερα [τῆς ἀγιά - Μαρίνας] νὰ πατήσουνε. Λέει: «Εἶν' ἀλαφρὴ γιορτή, δὲν κάνει νὰ καθώμαστ' ἄνεργου»... Τὸ μεσημέρι πλιά, πὸν ἠσύχασ' ὁ κόσμος, ὁ τραγόπαπας ἀκόμα ἄλωνιζε, καὶ δῶσ' του μὲ τίς φωνές ἐξεκούφαινε τὸν κόσμο... Ἐκείνη τὴν ὥρα, νὰ σου κ' ἔρχεται μιὰ ὁμορφη γυναίκα μὲ χρυσὰ μαλλιά, ἀσπροφώρα, καὶ χαιρετάει τὸν παπά: —«Γιατὶ ἄλωνίζεις σήμερα, πὸν εἶναι τῆς ἀγιά Μαρίνας;» —«Μπά, λέει, καὶ τί; Ἔτσι θέλω κι ἄλωνίζω!» Δὲν ἐπρόφτασε νὰ τελειώσῃ τὸ λόγο κι ἀκούγεται μιὰ βουή... Ἡ γυναίκα ἐκείνη ἦτανε ἡ ἀγιά Μαρίνα, κ' εἶπε κ' ἐσκίστηκε ἡ γῆς κ' ἐκατάπιε καὶ παπά καὶ ἄλογο κι ἄλωνι³.

Οἱ ἀφηγηταὶ προσέθεσαν καὶ τὴν ἐξῆς ἐκδοχὴν: Ἄλλοι ἔχουν νὰ ποῦνε, πὸς δὲν ἦτανε ἡ ἀγιά Μαρίνα, καὶ πὸς ἦτανε μιὰ Νεράϊδα, πὸν τὴν ἔστειλε ἡ Κυρά [ἡ ἄρχηγός] νὰ χαντακώσῃ τὸν παπά, γιατί ἐχούγιαζε ντάλα μεσημέρι κ' ἐγάλανε τὴν ἠσυχία τῶν Νεράϊδωνε, πὸν εἶχαν τότες τραπέζι. (αὐτόθι, σελ. 38).

¹ Κ. Σ. Κόνστα, Λαογραφικὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, Λαογραφ., τόμ. ΚΔ', 1966, σελ. 313 - 4. (Σημειωτέον ὅτι τόσοσ ἐν Στερεῇ Ἑλλάδι ὅσοσ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐμφανίζονται συχνότατα αἱ εἰκόνες Κηρύκου καὶ Ἰουλίτης εἰς τοὺς ἐκεῖ ναοὺς).

² Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Β', σ. 706.

³ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', σ. 37 - 8.

Καὶ ὁ Ν. Πολίτης παρατηρεῖ: *Ἡ ἁγία Μαρίνα ἀντικατέστησεν εἰς τὰς διηγήσεις τῶν εὐσεβεστέρων δαίμονας τοῦ φανταστικοῦ κόσμου* (βλ. Παραδ. Β', σελ. 706). Τοῦτο εἶναι ἀρκοῦντως χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν σχέσιν μεταξύ τιμωρούντων ἀγίων καὶ δαιμόνων μεταφυσικῶν.

Γενικώτερον ἢ ἑορτὴ τῆς Ἀγ. Μαρίνης τηρεῖται καὶ διὰ τὰ ἄρρωστα παιδάκια (*«νά μὴ τὰ μαρανίσκη»*) ἢ καὶ δι' ἄλλας ἐπιδιώξεις. Ἀλλὰ ἐν Λέσβῳ ἔχομεν καὶ τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν τῆς ἐπιβαλλομένης μικροεργασίας (ἀντιαργίας) δι' εὐετηρικοὺς λόγους. *Ἡ ἁγία Μαρίνα ἦταν δασκάλισσα καὶ μάθαινε στὰ κοπελλούδια δουλειὰς τοῦ σπιτιοῦ. Κι ἀπὸ τότες τὸ βαστᾶ ὁ κόσμος, κ' ἐκεῖν' τὴ μέρα ἀρχίζουσι τὰ κοπελλούδια καὶ κάνουν ἐργόχειρα*¹.

20. Τοῦ προφήτ' Ἡλίας («Ἡλιοῦ τοῦ Θεοβίτου»).

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἑορτῶν τοῦ Ἰουλίου, ἀναφερομένη εἰς τὸν κατ' ἐξοχὴν «μετεωρολογικόν» ἅγιον τῶν ἐλληνικῶν δοξασιῶν². Κυρίαρχος τοῦ ἀνέμου, τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ὁ προφήτης Ἡλίας λατρεύεται μετὰ ἰδιαίτερας προσοχῆς παρὰ τῶν ποιμένων, τῶν γεωργῶν καὶ ὄλων τῶν ἐργαζομένων ὑπὸ ἐπισημαεῖς μετεωρολογικὸς ὄρους.

Καὶ μόναι αἱ πανελλήνιοι ἀναβάσεις τῶν προσκνητῶν εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ὄρέων ἐξωκκλήσια προϋποθέτουσι ἀργίαν. Ἀλλὰ γενικώτερον, ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς ἐργασίας ἐπιβάλλεται καὶ ἐκ φόβου πρὸς τὸν προφήτην. Εἶναι γνωσταὶ καὶ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης (Βασ. 3, 17 καὶ 4, 1) αἱ ἰδιότητές του ὡς θυμώδους καὶ σκληροῦ τιμωροῦ :

*Τὸν προφήτ' Ἡλίας εἶχαμε γιὰ ἅγιο ἐκδικητικόν. Ἦθελε νὰ κἀν κακὸ στὶς ἀνθρώποι, προπάντων τὴν μέρα τῆς γιορτῆς του. Φουσοῦσε φουρτουῖνες, ἄστραφτε, βροντοῦσε κ' ἔρριχνε χαλάζια. Τὸν φοβοῦντανε, καὶ στὴ γιορτὴ του δὲν δούλευαν*³.

Καὶ ἀλλαχοῦ: *Ὁ αἰ Λιάς ρωτᾶει τὴ μητέρα του νὰ τὸν πῆ, πότε γιορτάζει, μὰ κείνη δὲν τὸν λέγει. Σὰν τὸ πῆ, θὰ πάγη νὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον ὅλο. Κεῖνη τὴν ἡμέρα κάμνει τρικυμία κ' οἱ ἀνθρώποι ἔχ'νε πάντα κίνδυνον· πότε πνίγονται, πότε μαλῶν'νε, πότε ἀναποδογυρίζονται τ' ἀμάξια τους· γίνονται πολλὲς ζημιές, ὅταν βγοῦνε ἔξω στὶς δουλειὰς τους· καὶ γι' αὐτὸ στὴ γιορτὴ τ' δὲ δουλεύ'νε*⁴.

¹ Π. Νικήτα, Λεσβιακὸ μνηολόγιον, σ. 118.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 89-92 καὶ τόμ. Β', 1921, σ. 146-153. Ἐπίσης Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, σ. 223-27.

³ Θρακικά, τόμ. ΙΗ' (1942), σ. 351 (Τυρολόγη).

⁴ Θρακικά, τόμ. Ζ' (1936), σ. 254-5 (Τζετώ). (σὺλλ. Ἑλπιν. Σταμούλη - Σαραντῆ). Ἀξιοσημείωτος ἐνταῦθα ἡ παρέμβασις τῆς μητρὸς, παρομοία πρὸς ἄλλας ἐπιεικεῖς παρεμβάσεις μητέρων πρὸς ὑπερφυσικά ὄντα (Δράκοντας, Γίγαντας, Ἡλιον, Χάρον, Θεούς).

Ἀκολουθεῖ ἡ συνήθης παράδοσις περὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἀλωνιζόντων: Ὁ παπούς μου ὁ μακαρίτης μιὰ χρονιά ἐξεψε τῆ λοκάνα [δοκάνα;] μὲ τ' ἀλόγατα ν' ἀλωνίσ'νε κ' ἐφ'χανε [=ἐφύγανε] τ' ἀλόγατα πῆραν τῆ λοκάνα κ' ἐγιναν ἄφαντα. Ἀπὸ τότε, κόμα μιὰ φορὰ δὲν ἀλώνιζαν τοῦ προφήτ' Ἡλία στὸ χωριό μας. (Θρακικά Ζ', ἐνθ' ἄν.).

Ἐκ τῶν ἐπαγγελματιῶν, οἱ εἰδικώτερον ἐορτάζοντες τὸν προφήτην Ἡλίαν ἦσαν παλαιότερον (ἢ καὶ νῦν) οἱ ἄρτοποιοὶ («φουρνάρηδες») διὰ τὸ πῦρ τοῦ συναξαρίου του, οἱ μυλωθροὶ («μυλωνάδες») διὰ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τοῦ τοῦ ἀνέμου, καὶ οἱ «γουναράδες» διὰ τὴν μηλωτὴν του¹.

26. Τῆς ἁγίας Παρασκευῆς («Παρασκευῆς ὁσιομάρτυρος»).

Ἡ λατρεία τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἶναι ἀπὸ τὰς ἐντονωτέρας ἐν Ἑλλάδι, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς περιοχάς (Στερεᾶς Ἑλλάδος, Ἡπείρου, Δ. Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας κλπ.), ὅπου μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀλωνισμοῦ ὑπάρχει καιρὸς πρὸς πανηγυρισμούς, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἡ ἁγία θεωρεῖται θεραπεύτρια ὀφθαλμικῶν παθήσεων (ἐξ ἐπεισοδίου εἰς τὸ συναξάριόν της, ἀλλὰ πιθανῶς καὶ ἐκ τῶν ὀφθαλμικῶν ἐνοχλήσεων τοῦ ἀλωνισμοῦ καὶ τοῦ καύσωνος)².

Ἡ φήμη καὶ ἡ δόξα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς εἶναι μεγάλη στὴ Ρούμελη, ὅπου γίνονται πολλὰ πανηγύρια³. Ὁμοίως ἐν Ἡπείρῳ⁴.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας, συσχετισθὲν πρὸς τὴν Μεγ. Παρασκευὴν τῆς Σταυρώσεως, συνετέλεσε εἰς τὴν μεγαλυτέραν λατρείαν της καὶ εἰς τὰς περὶ ὄλων τῶν Παρασκευῶν τοῦ ἔτους, ὡς κατωτέρω, δοξασίας.

Ἡ μάνα ἢ συχωρεμένη μᾶς ἔλεγε: «Νὰ μὴ δουλεύετε ποτές τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδυ [= ἀποβραδὶς], γιατί δὲ θέλει ἡ ἁγία Παρασκευή»⁵.

Ἐν Καλαμάτα: Ἀνήμερα τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, οἱ γυναῖκες τάζουν μπροστὰ στὴν εἰκόνα της, πὼς δὲν θὰ πιάσουν δουλειὰ ποτέ, οὔτε τὴ γιορτὴ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, οὔτε τὴν Παρασκευὴ καμμιᾶς βδομάδας. Μιὰ πὺν ἐδούλεψε

¹ Βλ. Ἑλένης Βουραζέλη, ἐνθ' ἄν., σελ. 111 καὶ 130, Μιχ. Καλινδέρη, ἐνθ' ἄν., σ. 27.

² Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῆς ἁγ. Παρασκευῆς, ἀργούνη τὰ καταστήματα ὀπτικῶν εἰδῶν καὶ τοῦτο ἀναγγέλλεται εἰς τὰς ἐφημερίδας.

³ Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικά τῆς Ρούμελης, σ. 109.

⁴ Βλ. Κ. Α. Διαμάντη, Τὸ πανηγύρι τῆς ἁγ. Παρασκευῆς στὰ Τζουμέρκα. Αἰξωνή, 3 (1953), σ. 63 - 71.

⁵ Πληροφορία ἐκ Νάξου. Βλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Ἡ ἁγία Παρασκευὴ εἰς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ. (Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Θ' - Ι' (1955 - 7), σ. 79. Ἡ ὅλη μελέτη παρέχει πληρέστερα καὶ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα.

τὴν Παρασκευή, εἶδε νὰ σταθῆ μπροστά της ἡ ἀγία Παρασκευή καὶ νὰ τὴν φοβερίζῃ¹.

Καὶ ἐν Ἡπειρῷ: *Ἐνα παιδάκι ἔγινε καλὰ ἀπὸ τὴ χάρη τῆς ἀγιά-Παρασκευῆς. Μὰ ἡ μητέρα του δὲν ἄφησε τὴ συνήθειά της νὰ μπουγαδιάζῃ κάθε Παρασκευή, ὥσπου κάποια μέρα βρῆκε στὴ μπουγάδα της σκουλήκια. (Πληροφορία τοῦ φοιτητοῦ Ἁπ. Μπενάτση. Ζίτσα, 1969).*

27. Τ' ἀγίου Παντελεήμονος («Τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος καὶ ἱαματικοῦ Παντελεήμονος»).

Εἶναι ὁ ἅγιος, τὸν ὁποῖον τιμοῦν κυρίως οἱ πάσχοντες, οἱ ἄρρωστοι καὶ ὅσοι ἔχουν σωθῆ ἀπὸ κίνδυνον ἀναπηρίας. Κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, τὸν «ἐορτάζουν» δι' ἀργίας καὶ ὅσοι ἐθεραπεύθησαν ἀπὸ αὐτοκινητιστικὰ δυστυχήματα. Ἔχουν ὅλοι ὑπ' ὄψει των τὰς ἱαματικὰς ιδιότητας τοῦ ἱατροῦ ἀγίου καὶ τὸ γνωστὸν ποροϊμακὸν ὑπόμνημα:

«Κουτσοί, στραβοί, στὸν ἅγιο Παντελεήμονα»².

31. Τ' ἀη Εὐδόκιμου («Εὐδοκίμου τοῦ δικαίου»).

Ἐν Λέσβῳ, τὴν ἡμέρα αὐτὴ γιορτάζει τὸ ἱσνάφι τῶν *μανάβηδων*³. Τὸ ὄνομα Εὐδόκιμος δίδει τὴν πλέον αἰσιόδοξον ὑπόσχεσιν (καὶ εὐλογίαν) διὰ τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ φρούτα.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Μὴν ἀφθόνου συγκομιδῆς, χωρὶς ἀνησυχίας καὶ φόβους γεωργικῶν καταστροφῶν. Ἐλάχισται αἱ ἀργίαι του. Αἱ δύο μεγάλαι ἐορταί του, ἡ Δεσποτικὴ τῆς Μεταμορφώσεως καὶ ἡ Θεομητορικὴ τῆς Κοιμήσεως, δὲν χρειάζονται ὑπόμνησιν περὶ τῆς ἀργίας των. Ἀπομένουν:

23. Τὰ ἐννιάμερα τῆς Παναγίας («Ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐορτῆς τῆς Κοιμήσεως»).

Ἡ ἔννοια τοῦ μνημοσύνου τῶν 9 ἡμερῶν, μετὰ τὸν θάνατον τῆς Θεοτόκου, καθιστᾷ αὐστηρότερον προσεκτικὴν τὴν ἀργίαν τῆς ἡμέρας αὐτῆς. *Τὰ νιάμερα σήμερα, δὲ δουλεύουν* (Κεφαλληνία). Ἡ, καὶ ὅταν τελεῖται τοπικὴ πανήγυρις: *Τὴν ἡμέραν ταύτην σύμπασα ἡ πόλις ἤργει, οἱ δὲ Κνδωνιάται, τὰς καινούργεις αὐτῶν στολὰς ἡμφιεσμένοι μετέβαινον εἰς... τὴν πανήγυριν.* (Βλ. εἰς Μικρασ. Χρονικά, Β', 1939, σ. 392).

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α', ἀρ. 833.

² Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμιαί, Α', 247-48.

³ Π. Νικήτα, Λεσβιακὸ μνηολόγιον, σ. 120.

29. Τ' ἄη Γιάννη τοῦ Ἀποκεφαλιστῆ («Ἡ ἀποτομή τῆς τιμίας κεφαλῆς . . . Ἰωάννου»).

«Ὁ ἅγιος ἀποκαλεῖται καί . . . *Ριγολόγος, Παροξυσμός ἢ Κρναδίτης, ἡ μνήμη του τιμᾶται μὲ ἀπόλυτον νηστείαν. Διὸ λέγεται καὶ Νηστευτῆς καὶ Νηστικός. Ἡ νηστεία του συνοδεύεται μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν παντός ὄτι προσομοιάζει πρὸς τὸ αἷμα ποῦ ἔρρευσεν ἐκ τῆς κεφαλῆς του. (Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σ. 231).*

Ὁ φόβος ἐκ τῆς μαστιζούσης ἄλλοτε τοὺς πληθυσμοὺς ἐλονοσίας, ἰδίᾳ κατὰ τὸν μῆνα Αὐγούστον, καὶ ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἀποκεφαλισθέντα ἅγιον ἰδιότης νὰ προκαλῆ ἢ νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς ἐκ τῶν πυρετῶν παροξυσμοὺς, ὠδήγησε εἰς τὴν λαϊκὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῶν αἵματοχρῶν καρπῶν. Ὁ αὐτὸς φόβος, ἐν συνδυασμῷ μάλιστα μὲ τὴν νηστείαν τῆς ἡμέρας, καθιστᾷ σεβαστὴν καὶ τὴν ἀργίαν τῆς μνήμης του.

Ὅταν ἀποκεφάλισαν τὸν Ἀη Γιάννη, ἔβαλαν τὸ κεφάλι τ' πάνω στὸ πιάτο καὶ τὸ ἔδειξαν τὸ βασιλέ, τὸν Ρώδη. Ὁ βασιλεὺς μιμνῆσκει, καὶ τὸν ἔπιασε θέρμη. Τὸ κεφάλι τοῦ Ἀη Γιάννη ἀπολογήθηκε : «Ὅποιος μὲ πιστεύει καὶ γιορτάζει τὴ γιορτὴ μ', θέρμη νὰ μὴ τότε πιάνη»¹.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Εἶναι ὁ παλαιὸς ἐκκλησιαστικὸς πρῶτος μὴν τοῦ ἔτους μὲ τὴν ἀγροτικὴν φροντίδα τοῦ τρύγου (Τρυγητῆς) καὶ τῆς σπορᾶς.

1. Πρωτοσταυριά.

Τὴν πρώτη πάει ὁ παπᾶς σ' ὄλα τὰ σπῖτια τοῦ χωριοῦ καὶ διαβάζει ἀγίασμό, καὶ λένε ὁ κόσμος «χρόνια πολλά», γιατί παραδέχονται κι ἀκόμα σήμερα, πὼς αὐτὴ ἡ μέρα εἶναι Πρωτοχρονιά. «Κλειδώνει ὁ χρόνος σήμερα». Γι' αὐτὸ καὶ τὴ μέρα τούτη δουλειὰ δὲν κάνουν².

2. Τοῦ ἄη Μάμα («Μάμαντος μάρτυρος»).

Εἶναι ἅγιος βοσκός, εἰκονιζόμενος μὲ τὸ στραβοράβδι στὸ χέρι. Κατὰ τὴν πανήγυριν του τιμᾶται μὲ προσφοράς καὶ θυσίας ἀμνῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ κοινὴ τράπεζα καὶ εὐωχία. (Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑορταί, σελ. 235).

Ἡ λατρεία τοῦ ἁγίου εἶναι παλαιοτάτη ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (Καππαδοκίᾳ),

¹ Βλ. *Ἑλληνικὴν Σταμούλη - Σαραντῆ*, εἰς *Θρακικὰ Ζ'*, 1936, σελ. 256.

² Δ. Λουκοπούλου, *Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης*, σ. 170. Περισσότερα διὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τῆς «Πρωτοσταυριάς» βλ. εἰς *Γ. Ἀ. Μέγα*, *Ἑλληνικαὶ ἑορταί*, σ. 233 - 235.

ἔπειτα ἐν Κύπρῳ, Κρήτῃ, Σκύρῳ καὶ εἰς ἄλλας νήσους. Τὸν τιμοῦν ἰδιαίτε-
 ρως οἱ μικροβοσκοί¹.

8. Τῆς Παναγίας («Τὸ γενέθλιον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου»).

Ἐν Αἰτωλῖα οἱ γεωργοὶ λένε: Παναγία ἢ Ἀποσοδειά, γιατί τότε ἀποσώ-
 νονται οἱ σοδεῖες, τὰ μαζέματα δηλαδή τῶν εισοδημάτων, γι' αὐτὸ καὶ δὲ δου-
 λεύουν². Καὶ ἐν Λέσβῳ: Κεῖν' τῇ μέρα, πού 'ταν σκόλη, μιὰ γυναῖκα ἔπιασε νὰ
 κἀν' ἀλευριά. Κεῖν' τὴν ὥρα ἔτυχε νὰ περνᾷ ἡ Παναγιά καὶ χύθηκε ἡ ἀλευριά
 ἀπ' τὸν νταβά. Ἀπὸ τότες οἱ γυναῖκες δὲν κάνουν δουλειὰ τῆς Παναγιάς τῆς
 Νταβαδοῦς³.

14. Τοῦ Σταυροῦ («Ἡ Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ»).

Ἡμέρα αὐστηραῦς νηστείας, ἐπομένως καὶ ἀργίας. Οὔτε λάδι, πὸν λέει ὁ
 λόγος, δὲν κάνει νὰ φᾶνε. Πᾶνε στὴν ἐκκλησιά, πᾶνε σύγξυλοι ὁ κόσμος στ' ἀμπέ-
 λια καὶ φέρουν σταφύλια, καὶ δὲ δουλεύουν⁴.

26. Τ' ἄη Γιάννη τοῦ Θεολόγου («Ἡ μετάστασις Ἰωάννου τοῦ Θεο-
 λόγου»).

Ὁ χρόνος τῆς ἑορτῆς, περὶ τὸ τέλος τοῦ τρύγου καὶ κατὰ τὴν ἐτοιμασίαν
 τοῦ γλεύκου, ὠδήγησεν εἰς δοξασίας περὶ ὀργίλης τιμωρίας τοῦ ἁγίου εἰς τοὺς
 μὴ ἀργοῦντας. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ἐπώνυμα, ὅσα δίδονται εἰς τὸν ἅγιον
 Ἰωάννην ὡς τιμωρόν.

Ἐν Σκύρῳ ὀνομάζεται «Σπασοκαρούτης», γιατί στὴ γιορτὴ του εἶναι οἱ
 καροῦτες γεμάτες κρασί, καὶ ἅμα τὸν δουλέφουνε, σπάζει τὶς καροῦτες⁵.

Καὶ ἐν Σκιαθῶ: Μιὰ φορὰ ἦτανε τ' ἄη Γιαννιοῦ, κ' ἐκεῖν' τὴν ἡμέρα τρυ-
 γοῦσαν ἐν' ἀμπέλι. Κ' εἶπαν οἱ ἀργάτες τ' ἀφεντικοῦ: — «Σήμερα, λέει, εἶναι τ'
 ἄη Γιαννιοῦ. Ἐμεῖς θὰ τρηνήσουμε;» Λέει ἐκεῖνος — «Θὰ πιάσουμε τώρα καὶ τὸν
 ἄη Γιάννη σὲ σειρά;» Καὶ τρηνήσανε. Βάλανε τὸ κρασί μέσ' στὴν καρούτα. Ὑστερα
 ἀκούστηκε ἓνας βρόντος κ' ἔσπασεν ἡ καρούτα καὶ χύθηκε τὸ κρασί. Γι' αὐτὸ τὸν
 λένε τὸν ἄη Γιάννη «Σπασοκαρούτη»⁶.

¹ Βλ. Ἄννας Μαραβᾶ - Χατζηνικολάου, Ὁ ἅγιος Μάμας (ἔκδοσις Κέντρου Μικρα-
 σιατικῶν Σπουδῶν, Ἀθ. 1953), σελ. ἰδίε 81-85.

² Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικά τῆς Ρούμελης, σ. 170.

³ Π. Νικήτα, Λεσβιακὸ μνηολόγιο, σ. 236.

⁴ Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικά τῆς Ρούμελης, σ. 170. (Ἡ μετάβασις εἰς τὰς ἀμπέ-
 λους εἶναι εὐκαρπικὴ ἀπασχόλησις).

⁵ Νίκης Πέρδικα, Σκύρος, Β', σ. 260.

⁶ Γ. Ρήγα, «Σκιαθῶν λαϊκὸς πολιτισμὸς», τεῦχ. Β', Θεσσαλονίκη 1962, σ. 201.

Ἐν Ἡπειρῷ ἐπίσης: *Τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τοῦ Θεολόγου δὲν δουλεύουν. Μιὰ χρονιά ἔβγαλαν τὰ βαρέλια νὰ τὰ καθαρίσουν γιὰ τὸν μουστο. Ὁ ἅγιος θυμωσε καὶ τοὺς ἔπνιξε τὰ βαρέλια. Ἐρριξε βροχὴ καὶ τοὺς τὰ πῆρε. Γι' αὐτὸ καὶ λένε: «Ὁ ἅγιος Γιάνης, ὁ Βαρελᾶς» (Κόνιτσα) ¹ .*

Εἰς τὴν Ἀχαΐαν: *Τὴν ἡμέρα ἐκείνη [23 ἢ 26 Σεπτ. ;] οἱ χωριάτες ἐτρέγηνσαν τ' ἀμπέλια τοὺς κ' ἔρριξαν τὸ μουστο στὲς κάδες. Τὴ νύχτα ἔσπασαν οἱ κάδες, καὶ γιὰ τοῦτο τὸν λέν τὸν ἅγιον Ἰωάννην «Σπασοκάδη», διότι δὲν ἤθελε νὰ δουλέψουν ἐκείνη τὴν ἡμέρα. (X. Κορούλλος ἐν Λαογρ., ΣΤ', 1917 - 18, σ. 657).*

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Ὁ μὴν τῆς σπορᾶς μὲ ἐλαχίστας ἡμέρας καὶ ἀφορμὰς ἀργίας.

18. Τ' ἁγίου Λουκᾶ («Λουκᾶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ»).

Ἐνῷ ἀλλαγῶ συνιστοῦν καὶ ἐπιτρέπουν ἐργασίαν, διὰ νὰ εὐλογηθῆ ἡ παραγωγὴ (*Τ' ἁγίου Λουκᾶ — σπείρε τὰ κοκκιά*), ἐν Μάνη τὴν ἀπαγορεύουν. Δὲν καματεύουσι τὴν ἡμέρα αὐτή, γιὰτὶ φοφοῦσι τὰ βόδια. (Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ε', σ. 89).

26. Τ' ἁγίου Δημητρίου («Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου»).

Ἐορτὴ ἐπισήμου ἀργίας, ἀλλὰ καὶ ἰδιωτικῆς, διὰ τὸ πλῆθος τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων. Ποιμενικὸν ἐπίσης καὶ γεωργικὸν ὄροσημον διὰ τὰς συμβάσεις ἐργασίας. Ἡ τιμὴ πρὸς τὸν ἅγιον ἐκδηλοῦται ἤδη ἀπὸ τῆς ἐσπέρας: *Σημερώνει μεγάλη γιορτὴ ὁ ἅγιος Δημήτρης θὰ μᾶς τσακίση* (Κεφαλληνία).

27. Τ' ἁγίου Νέστορος («Νέστορος μάρτυρος»).

Ἐν Αἰτωλῷ γιορτάζουν καὶ τὸν Ἅγιον Νέστορα [ἔπως τὸν Ἅγιο Δημήτριο] καὶ φυλᾶνε τὴ μνήμη του, ὡς εἶναι μικρὸς ὁ Ἅγιος ².

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

1. Τῶν ἁγίων Ἀναργύρων («Κοσμᾶ καὶ Λαμμανοῦ, τῶν Ἀναργύρων»).

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ εορτὴ αὕτη ἐτελεῖτο ἐπισημότερον ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, οἵτινες ἐκκλησιάζοντο εἰς τὰ ναῖδρια τῶν νοσοκομείων, τὰ εἰς τοὺς ἁγίους τούτους ἀφιερωμένα. Εἰς τοὺς ἀγροτικὸς πληθυσμοὺς ἡ ἡμέρα ἐθεωρεῖτο ἐπίσης σεβαστή, ἐπειδὴ οἱ Ἅγιοι Ἀναργυροὶ ἦσαν οἱ μόνοι «ἰατροὶ» τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὁποίους ἐπεκαλοῦντο καὶ εἰς τὰ κείμενα τῶν ἐξορκισμῶν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας τῶν ἐπεκαλοῦντο τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς ἐφοβοῦντο ἐποχικῶς.

¹ Πληροφορία τοῦ Ἀποστ. Μπενάτση, φοιτητοῦ Φιλοσ. Σχολῆς Ἰωαννίνων (1969).

² Δημ. Λουκοπούλου, Γεωργικὰ τῆς Ρούμελης, σ. 170.

Ἐκ Θεσσαλικοῦ χωρίου, πλησίον τῆς Λαρίσης, ἔχομεν τὴν κάτωθι παράδοσιν: Ἦταν ἓνα ἀφεντικό στὸ χωριό μας (Ἀρμένι) κ' εἶχε «κουλούκι», δηλ. 15 ζευγάρια βόδια μὲ τὰ ἀλέτρια τους γιὰ τὰ χωράφια, πὸν τὰ ἐνοίκιαζε στους ἄλλους. Ἦταν φθινόπωρο, γιορτὴ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων, κ' οἱ ζευγάδες τοῦ εἶπαν νὰ μὴν πᾶνε κείνην τὴν ἡμέρα γιὰ τὰ χωράφια, ἐπειδὴ ἦταν ἡ γιορτὴ. Τὸ ἀφεντικό ὁμως ἐπέμενε καὶ τοὺς εἶπε: «Ἀνάργια - μανάργια δὲν ἔχει θὰ πᾶτε στὴ δουλειά!» Πῆγαν ἐκεῖνοι, καὶ στὸ πρῶτο χωράφι πὸν πῆγαν νὰ ὀργώσουν, εἶχε ἓνα ξηροπήγαδο βαθύ, καὶ περνώντας τὰ ἄλογα ἔπεσαν μέσα. Δὲ μπόρεσαν νὰ τὰ βγάλουν κ' ἔσκασαν ἐκεῖ. Ἀπὸ τότε κανένας δὲν πάει γιὰ ὄργωμα τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων, γιὰτὶ φοβοῦνται νὰ μὴν πάθουν ζημιὰ. Κ' οἱ Τοῦρκοι, τὸ ἴδιο, φύλαγαν τὴν ἡμέρα αὐτή. Εἶχαν μάθει [ἢ εἶχαν πάθει] τὴν πρώτη τιμωρία, κι ὄλο ρωτοῦσαν οἱ ἀφεντάδες τοὺς «κουλουκτάδες» τους: — Πότε εἶναι, μπέ, αὐτὸ τὸ «ἀνάργια - μανάργια», νὰ μὴν πᾶτε στὴ δουλειά;¹

8. Τῶν Ἀρχαγγέλων ἢ Ταξιαρχῶν («Ἡ σύναξις τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ κλπ»).

Μεγάλη καὶ πανελλήνιος ἑορτὴ, ἀναφερομένη εἴτε εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαήλ, εἴτε εἰς ἀμφοτέρους (Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ), εἴτε εἰς ὄλους τοὺς Ἀγγέλους. Τὰ ἑορτάζοντα βαπτιστικά ὀνόματα εἶναι ποικίλα: *Μιχάλης* (Μιχαήλα), *Γαβρίλης* (Γαβριέλα), *Ταξιάρχης* (Ταξιαρχία), *Ἄγγελος* (Ἀγγελικὴ), *Σταμάτης* (ἀπὸ τὸ «Στῶμεν καλῶς») κ. ἄ. Ἡ ἄργια ἐπομένως ἐπιβάλλεται καὶ ἐκ κοινωνικῶν λόγων. Ἀλλὰ ὁ ἐκ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ φόβος εἶναι καὶ νεκροδαμονικός. Ὁ κατ' ἐξοχὴν ψυχοπομπὸς [οὗτος] ἄγγελος... διετήρησεν ἔχνη πολλὰ τῆς λατρείας τοῦ ψυχοπομποῦ Ἐρμού... Ἀπεικονίζεται ἔχων ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ ρομφαίαν ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ πλάστιγγα, λέγεται δὲ φοβερός².

Ἐν Σμύρνη: πιστεῦνε, πὸς ὁ Ταξιάρχης Μιχαὴλ, πὸν παίρνει τὶς ψυχές, γύριζε τὴ νύχτα τῆς παραμονῆς [τῆς γιορτῆς του] σ' ὄλα τὰ σπίτια, κι ἂν εὗρισκε κανενὸς τὰ παπούτσια ὄξω ἀπὸ τὸ δωμάτιο πὸν κοιμότανε, τὸν ἔγραφε σ' ἓνα τεφτέρι, γιὰ νὰ τὸν πάρῃ ὅπωςδήποτε ἐκεῖνον τὸ χρόνο³.

Καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ: Ὁ Μουχαὴλ Ἀρχάγγελος παίρνει τὶς ψυχές. Στὴ γιορτὴ του ἔλεγαν: Σήμερα μὴν κοιτάξης δουλειές. Ὁ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος σὲ γράφει στὸ χαρτί του καὶ παίρνει τὴν ψυχὴ σου⁴.

¹ Πληροφορία τοῦ φοιτητοῦ τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Ἰωαννίνων Ἀθανασίου Βαῖου, 1966.

² Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, Μέρος Β'. Ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 302 καὶ 304.

³ Στέλλας Ἐπιφανίου - Πετράκη, Λαογραφικὰ τῆς Σμύρνης. Ἀθ. [1964], σ. 53.

⁴ Θ. Κωστάκη, Ἡ Ἀνακού, Ἀθήναις 1963, σ. 254.

11. Τ' ἄη Μηνᾶ («Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου, μαρτύρων»).

Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Μηνᾶ εἶναι μεγάλη διὰ τοὺς τσοπάνηδες. Τὸ ἐπερχόμενον χιόνι καὶ ὁ χειμῶν τοὺς ἀνησυχοῦν. Ἰδιαιτέρως σκέπτονται τὸν λύκον.

Οἱ τζομπαναραῖοι τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁη Μηνᾶ τὴν κοιτάζουν πολὺ γιὰ τὸ λύκο. Οἱ γυναῖκες στὸ σπῖτι δὲν ἀνοίγουν ψαλίδι [ὁμοιοπαθητικὴ ἀποφυγὴ τοῦ στόματος τοῦ λύκου]. Ἐπίσης οἱ ἄντρες δὲν ἀνοίγουν σουγιά, γιὰ νὰ μὴν ἀνοίγῃ ὁ λύκος τὸ στόμα του.

Παρετυμολογικῶς, ὁ ἅγ. Μηνᾶς βοηθεῖ τοὺς ποιμένας μὲ τὸ νὰ «φανερῶνῃ [μηνᾶ] τὸ χαμένο ζῶο», ὅπως ἄλλωστε μηνᾶ καὶ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ χειμῶνος¹.

Γενικώτερον διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς κτηνοτροφίας: οἱ ποιμένες τὴν ἡμέρα αὐτὴν δὲν πουλᾶνε τίποτα· δὲν δίνουν πρόβατα· δὲ δουλεύουν οἱ γυναῖκες τους. Πᾶνε στὰ ἐξωκκλήσια καὶ στὰ εἰκονίσματα. (Ἰωάννινα 1969. Παρὰ τῆς πρεσβυτέρας Μαγδαληνῆς Δ. Ράπτου)².

14. Τ' ἁγίου Φιλίππου («Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου»).

Ἡμέρα ἐπίσης σεβαστὴ καὶ διὰ τὴν ἡμερολογιακὴν θέσιν τῆς. Θεωρεῖται «μικρὴ Ἁποκριά», ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐπομένης ἄρχεται ἡ νηστεία τῶν Χριστουγέννων. Ἡ ἐκκλησίαι ἐπιτάσσει ἀργίαν. Παρὰ ταῦτα, λόγῳ τῆς προκεχωρημένης ἐποχῆς διὰ τὴν ἄρσιν, ἐπιτρέπεται ἢ ἐν τῷ ἀγρῷ ἐργασία, ἐκ τούτου δὲ ἐδημιουργήθη καὶ ἡ παράδοσις, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ ἅγιος, ὡς ζευγολάτης, εἰργάζετο εἰς τὸν ἀγρὸν του.

*Ὁ φτωχὸς ὁ Φίλιππος
δὴλ μέρα δούλενε
καὶ τὸ βράδν ἀπόκρευε³.*

Καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ: *Γιὰ τὸν ἄη-Φίλιππα λένε οἱ γεωργοὶ πὼς ἦταν γεωργὸς καὶ ἀπόκρευε στὸ χωράφι του· γι' αὐτὸ καὶ τὴ γιορτὴ του δουλεύουν καὶ αὐτοὶ στὸ χωράφι τους καὶ δουλεύοντας ἀποκρεοῦν⁴.*

Πρόκειται καὶ ἐνταῦθα περὶ «ἀντιαπαγορεύσεως» ἢ «ἀντιαργίας», τὴν ὁποίαν καθαγιάζει τὸ συναξαρικὸν παράδειγμα καὶ ἡ γεωργικὴ ὥρα τῆς ἑορτῆς.

21. Τῆς Μισσοπορίτισσας (ἢ Πολυσοπορίτισσας) («Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου»).

¹ Βλ. Κ. Μακρῆ, Λαογραφικὰ Σισανίου, σελ. 22, καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, Α', σ. 237-38.

² Εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς ἐρημίας τῶν ὀρέων ἔχουν κτισθῆ ἐκκλησιῖδια τοῦ ἁγ. Μηνᾶ, τὰ ὁποῖα συνδυάζουν τὴν λατρείαν μὲ τὸ ποιμενικὸν καταφύγιον.

³ Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι Α', σελ. 250.

⁴ Δημ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 171.

Μεγάλως τιμάται ἡ γιορτὴ αὐτὴ ἀπὸ τοὺς ζευγολάτες. Τηρεῖται ἀδυστηρῆ ἀργία καὶ τρῶνε πολυσπῦρια¹.

Τὰ «πολυσπῦρια» εἶναι προσφορὰ εἰς τὴν ἡμέραν αὐτήν, μαγικοθησκευτικῆς σκοπιμότητος, διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῆς νέας σπορᾶς, περιγραφομένη συνήθως οὕτω :

Μισό 'φαγα, μισό 'σπειρα, μισό 'χω νὰ περάσω.

26. Τ' ἄη Στυλιανοῦ («Στυλιανοῦ τοῦ Ὁμολογητοῦ»).

Εἶναι γνωστὴ ἡ εἰκονογραφικὴ παράστασις τοῦ ἁγίου, κρατοῦντος εἰς τὴν ἀγκάλην του ἐσπαργανωμένον βρέφος. Ὡς σημειώνει ὁ Ν. Γ. Πολίτης : *Ἐκ παρτυμολογίας πιστεύεται, ὅτι ὁ ἅγ. Στυλιανὸς ἐνισχύει (στυλώνει) τὰ νεογνά. Τὴν μνήμην αὐτοῦ αἱ ἔχουσαι τέκνα τιμῶσι δι' ἀργίας, ἐπικαλοῦνται δ' αὐτὸν εἰς διαφύλαξιν τῶν νηπίων.* Καὶ ἐπιφέρει πληροφορίαν ἐκ Θράκης : *Τοῦ ἄη Στυλιανοῦ, ὄσες ἔχουν παιδιά δὲ δουλεύουν, γιὰ νὰ ζήσουν τὰ παιδιά τους.* (Βλ. Λαογρ. Σύμμεικτα Β', σ. 313-4). Καὶ ἐν Ἡλείρῳ : *Οἱ μικρομάγκες (= πού ἔχουν μικρὰ παιδιά στὴν ἀγκαλιὰ) δὲ δουλεύουν τ' ἄη Στυλιανοῦ. Τὸς λέμε : «Ἐσύ 'σαι μικρομάγκα· μὴ δουλεύης σήμερα !»* (χωρὶα Πωγωνίου, 1969).

30. Τ' ἄγι - Ἄντριὸς («Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου»).

Τὸ ἑορτολόγιον σημειώνει ἀργίαν, τὰ δὲ ἀντίστοιχα βαπτιστικὰ ὀνόματα εἶναι συγνά.

Οἱ γεωργοὶ λένε «τ' ἄη Ἄντριὸς» καὶ τὸν φυλᾶνε, γιατί αὐτὸς ἀντρεῖνύει τὰ σπαρτά τους. Στ' Ἄγραφα μάλιστα φέρουν καὶ πολυσπῦρια ἄβραστα καὶ τὰ βάζουν μπρὸς στὴν Ὠραία Πύλη, καὶ τὰ διαβάζει ὁ παπᾶς γιὰ τὸ καλό².

Φροντίζουν ὁμως νὰ ἱκανοποιοῦν τὸν Ἅγιον καὶ ἐπὶ ἄλλων συνηθειῶν, τὰς ὁποίας ἐκεῖνος προσέχει καὶ θεωρεῖ δείγματα σεβασμοῦ : *Συνήθεια εἶναι νὰ κάνουν τηγανίτες, καὶ ὁποῖος δὲν κάνει ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα, θὰ τρυπήσῃ τὸ τηγάνι του. Ἐκ τούτου καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ ἁγίου «Τρυποτηγανᾶς»³.*

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

4. Τῆς ἁγιά Βαρβάρης («Βαρβάρης μεγαλομάρτυρος»).

Κοινὴ ἑορτὴ, διότι ἡ ἁγία πιστεύεται διώκουσα τὴν εὐλογίαν [ἀσθένειαν]⁴.

¹ Βλ. Κ. Ψυχογιῶν εἰς Ἡλείακὰ (1960), σ. 613.

² Δημ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 171. Ἐν Θεσσαλίᾳ (περιφ. Καλαμπάκας), τὰ πολυσπῦρια αὐτὰ τοῦ ἁγ. Ἀνδρέου, παρασκευαζόμενα καὶ ὡς φαγητὸν τῆς ἡμέρας, λέγονται «ἀντραλούσια».

³ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, σ. 32.

⁴ Μανουὴλ Γεδεών, Ἑορτολόγιον Κωνσταντινουπόλεως προσκυνητοῦ, 1905, σ. 279.

«*Ἐκ δεισδαίμονίας, τὴν ἡμέραν αὐτὴν αἱ γυναῖκες δὲν σκουπίζουσιν τὴν κρύβουσαν μάλιστα τὴ σκούπα, «γὰρ τὰ παιδιὰ». Εἶναι καλό. (Γ. Ἄ. Μέγα, Ἑλλην. Ἑορταί, σ. 33).*

Τὴν ἀγία Βαρβάρα τὴ θεωροῦσαν προστάτρια τῶν παιδιῶν κατὰ τῆς εὐλογιᾶς. Ἐποφύγανε νὰ ἐργάζωνται οἱ γυναῖκες¹.

Τὸ ἄι Βαρβάρας, οὔτε χεριοῦ δουλειὰ δὲν κάνισκαν, γιὰτὶ ἡ ἀγία Βαρβάρα ἔν' στὴν πανούκλα πάνω φυλάει τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν πανούκλα (Θ. Κωστάκη, Ἡ Ἄνακού, σ. 228)².

5. Τ' ἄη Σάββα («Σάββα τοῦ ἡγιασμένου»).

Οἱ μικρομάννες τιμᾶνε πολὺ τὴ μνήμη τοῦ ἁγίου, γιὰτὶ τὸν ἔχουν γιὰ προστάτη τῶν μικρῶν παιδιῶν³.

6. Τ' ἁγίου Νικολάου («Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας»).

Τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου εἶναι ἕκ τῶν περισσότερον σεβαστῶν ἀνὰ τὸ πανελλήνιον (μὲ μεγίστην συχνότητα βαπτιστικῶν), ἡ δὲ ἑορτὴ του τηρεῖται μὲ θερμὴν θρησκευτικότητα :

Τοῦ ἁγίου Νικολάου,

ποῦ ἔν' τσῆ γῆς καὶ τοῦ πελάου ! (Κεφαλληνία)⁴

Ἡ λατρευτικὴ ἀργία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἀπογεύματος τῆς παραμονῆς (ξημερώνει μεγάλη γιορτὴ), εἰς δὲ τὰς νήσους καὶ τὰ παραλιακὰ προσκυνήματα, ἢ εἰς τὰ ναυτικὰ σωματεῖα, ἡ ἀργία τῆς ἡμέρας εἶναι καθολικὴ.

9. Τῆς ἁγίας Ἄννας («Σύλληψις τῆς ἁγ. Ἄννης»).

Ἐν Πελοποννήσῳ: Οἱ γυναῖκες τὸ ἐξετάζουν, δηλ. φυλάνε τὴ γιορτὴ καὶ δὲ δουλεύουν, λέγοντας :

Τσ' ἁγιάς Ἄννης

κάτσε νὰ ξανασάνης⁵.

¹ Ξεν. Ἄκογλον, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, τόμ. Α', 1939, σ. 271-2.

² Ὁ ἑορτασμός τῆς ἁγίας ἀπὸ τὸ Πυροβολικόν, εἰσαχθεὶς ἀπὸ τοὺς ξένους στρατοὺς, στηρίζεται εἰς τὸ συναξάριον τῆς ἁγίας, ὅπου ὁ Διόσκουρος, εἰδωλολάτρης πατῆρ τῆς, κατεκεραυνώθη.

³ Κ. Ψυχογιός, εἰς Ἡλειακά, σ. 614. Ἡ πίστις σχετίζεται πιθανῶς πρὸς τὴν παροιμίαν: Ἄγία Βαρβάρα γέννησε καὶ ὁ Σάββας ἀπεκρίθη..., ἢ πρὸς τὴν δυσοίωον φράσιν (λεγομένην διὰ τὸ χιόνι): Σάββας σαβανώνει...

⁴ Περὶ τῆς ἑορτῆς καὶ τῆς τιμῆς πρὸς τὸν ἅγιον βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ὁ ἅγιος Νικόλαος, εἰς Λαογρ. Σύμμεικτα, Α', 1920, σ. 93-99.

⁵ Βλ. Κ. Ψυχογιόν, εἰς Ἡλειακά (1960) σ. 614.

12. Τ' ἁγίου Σπυριδῶνος («Σπυριδῶνος ἐπισκόπου Τριμυθοῦντος»).

Ἡ λατρεία τοῦ ἁγ. Σπυριδῶνος εἶναι σχεδὸν πανελλήνιος, ἀλλὰ τελεῖται ἐντονώτερον εἰς τὴν Ἐπτανήσον, καὶ δὴ εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἀπόκειται τὸ σκήνωμά του. Τοῦτο ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἁγίους Γεράσιμον τῆς Κεφαλληνίας (20 Ὀκτ.) καὶ Διονύσιον τῆς Ζακύνθου (17 Δεκ.). Τὴν μνήμην τοῦ ἁγ. Σπυριδῶνος τιμοῦν ὁμοίως οἱ Ἑπειρωταὶ μὲ ἐκκλησιασμόν καὶ ἀργίας.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν συντεχνιῶν ὁ ἁγ. Σπυριδῶν ἀναφέρεται προστάτης τῶν χρυσοχόων καὶ ἀσημουργῶν, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ τροπαρίου του, ὅπου καὶ ὄφιν εἰς χρυσοῦν μετέβαλε¹. Ἐπίσης τῶν κεραμουργῶν, διὰ τὸ γνωστὸν θαῦμα τῆς ἀναλύσεως κεράμου, κατὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον.

Δὲν θέλει νὰ θεωρῆται δευτερεύων ἅγιος. Ἐν Κεφαλληνίᾳ κυκλοφορεῖ ἡ παράδοσις (τοῦ γνωστοῦ κύκλου τῶν ἐκδικουμένων ἁγίων), ὅτι, ὅταν μία ὑφαίνουσα εἶπε μετὰ περιφρονησεως, ὅτι ὁ μικρὸς Σπυριδωνάκης δὲ χρειάζεται ἀργία, ... εἶδε στὸν ὕπνο της ἕναν καλόγερο (τὸν ἅγιο Σπυριδῶνα), ποὺ τῆς εἶπε: «Μικρὸς ἅγιος εἶμαι, μικρὸς τρουπούλες κάνω!» Καὶ τὸ πρῶν ποὺ ἐξύπνησε, εἶδε ὅτι τὸ ὕφαντό της ἦταν πιά γιὰ πέταμα.

Ἀκόμη καὶ ἐν Κρήτῃ ἀπαντῶμεν περὶ τοῦ ἁγ. Σπυριδῶνος τὴν γνωστὴν παράδοσιν τῆς τιμωρίας τῶν ἀροτριῶντων (ὄψιμοι σποραί):

Ἐνας Τοῦρκος ἐξευγάριζε τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγ. Σπυριδῶνος. Κάποιος Χριστιανὸς τὸν παρετήρησε, ὅτι δὲν σέβεται τὴν ἡμέρα. Ὁ Τοῦρκος ἀδιαφόρησε καὶ τὸν ἔβρισε. Κάνοντας ὁμως νὰ συνεχίσῃ τὸ ὄργωμα, εἶδε τὰ βόδια του ζεμένα ἀνάστροφα στὸ ἀλέτρι. Φοβήθηκε ὁ Τοῦρκος κ' ἔκανε τάξιμο στὸν Ἅγιο, νὰ μὴν τοῦ κάμῃ κακὸ καὶ νὰ τὸν γιορτάζῃ...²

15. Τ' ἁγίου Λευθερίου («Ἐλευθερίου Ἱερομάρτυρος»).

Ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὁ ἅγιος ἐκρίθη ἄριστος βοηθὸς τῶν ἐπιτόκων γυναικῶν, διὰ τὴν «ἀπελευθέρωσίν» των.

«Εἶναι γενικὴ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἡ πίστις, ὅτι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου τούτου παρέχει εὐκόλον τὸν τοκετόν» διὰ τοῦτο αἱ ἐπίτοκοι τιμῶσι τὴν μνήμην αὐτοῦ, μὴ ἐργαζόμεναι κατὰ τὴν ἐορτὴν του³.

Ἐν Ἀδριανουπόλει: *«Τοῦ ἁγίου Λευθέρι' οἱ γαστρομμένες δὲ δουλεύουν, γιὰ*

¹ Βλ. καὶ Ἑλένης Βουραζέλη, Αἱ ἐν Θράκῃ συντεχνίαι, σ. 111.

² Πληροφορία τῆς φοιτητρίας τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Ἰωαννίνων Ἑλένης Ἀτζολετάκη, 1968).

³ Ν. Γ. Πολίτου, Ὁκυτόκια, Λαογρ. Σύμμεικτα, Β', σ. 311.

νά ἐλευθερωθοῦν εὐκολα¹. Καὶ ἐν Ἡλείᾳ: Ὁ ἄη Λευτέρης πολὺ τιμᾶται ἀπὸ τὸν γυναικόκοσμο. Εἶναι ὁ προστάτης τῶν ἐγκύων καὶ τοῦ τοκετοῦ, πὸν λευτερώνει².

16. Τ' ἄη Μοδέστου («Μοδέστου Ἐπισκόπου»).

Ὁ Ἅγιος Μόδεστος εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὸ Εὐχολόγιον τῆς Ἐκκλησίας ὡς προστάτης καὶ θεραπευτὴς τῶν ἀγροτικῶν ζώων, «τῶν εἰς χρεῖαν ὄντων τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων».

Ἡ μνήμη του εἶναι ἰδιαίτερα ἐορτὴ «τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἀροτριώντων ζώων». Γίνεται συλλεῖτουργον μετὰ κολλύβων καὶ ἀγιασμοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκ κοινοῦ ἐράνου τῶν γεωργῶν. (Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Ε', σ. 113). Καὶ ἐν Λέσβῳ: Σκόλη τό ἄχουνε κείνην τὴ μέρα, γὰ νὰ κάνουνε μόδια πολλὰ, (παρετυμολογικῶς). (Πληροφορία μου, 1940).

25. Χριστούγεννα

Δὲν γεννᾶται ζήτημα ἐπιβολῆς τῆς ἀργίας. Ἡ σχετικὴ ὁμως μνημονικὴ παροιμία ὑπενθυμίζει τὴν διάρκειάν της: «Τρεῖς τὰ Γέννα, τρεῖς τὰ Φῶτα . . .».

27. Τ' ἁγίου Στεφάνου («Τοῦ ἁγίου Πρωτομάρτυρος καὶ Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου»).

Συνήθως ἐορτάζεται καὶ ὡς συνεχιζομένη ἀργία τῶν Χριστουγέννων, καὶ διὸ ἀπὸ τοὺς ἄγοντας τὴν ὀνομαστικὴν ἐορτὴν των. Ἰδιαίτερος ὁμως προσέχουν τὴν ἐορτὴν οἱ νεόνυμφοι, σκεπτόμενοι (ἐκ παρετυμολογίας) τὸ πρόσφατον στεφάνωμα των.

«Τὴν ἡμέρα αὐτὴ οἱ νιόπαντρες κυρίως φυλᾶνε τὸ στεφάνι τους νὰ μὴν πάθῃ κακὸ (νὰ χηρέψουν), μὴ δουλεύοντας. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται:

Τ' ἄη Στεφάνου, φύλα τὸ στεφάνι σου!³.

Γ'.— Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ἄνακεφαλαιοῦντες τὰς ἐπὶ τῶν ἐκτεθεισῶν περιπτώσεων γενομένας ἤδη παρατηρήσεις, δυνάμεθα νὰ τὰς ἀπαριθμήσωμεν ὡς ἑξῆς.

1. Ὁ λαὸς γνωρίζει ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας νὰ τηρῇ τὰς ἀργίας τῶν μεγαλυτέρων ἐορτῶν, προσέχει ὁμως καὶ ἐξ ἰδίας κρίσεως τοὺς μικροτέρας σημασίας ἁγίους, τοὺς φερομένους εἰς δευτερευούσας ἐορτάς, ἐκ φόβου

¹ Ἐνθ' ἄν., σ. 311, 4.

² Βλ. Ντ. Ψυχογιόν, εἰς Ἡλειακά (1960), σ. 614.

³ Βλ. Κ. Ψυχογιόν εἰς Ἡλειακά (1961-2), σ. 638.

μήπως οὔτοι, χολωθέντες ἐκ τῆς ἀδιαφορίας ἢ τῆς περιφρονησεώς του, ἐνεργήσωσι μετὰ μεγαλυτέρας κατ' αὐτοῦ ἀυστηρότητος.

2. Συνήθεις τρόποι τιμωρίας τῶν παραβαινόντων τὰς ἀργίας εἶναι, κατὰ τὰς λαϊκὰς ἀφηγήσεις, εἴτε φυσικαὶ «θεομηνίαι», ἀποβλέπουσαι εἰς τὸν ἀφανισμόν τοῦ ἐπιχειρηθέντος ἔργου, (καταβαραθρώσεις, πλήμμυραι, πυρκαϊαί), εἴτε γεωργικαὶ καταστροφαὶ (ἀκαρπία, ξηρασία, χάλαζα, σῆψις), εἴτε καὶ ἄμεσοι φθοραὶ τοῦ οἰκοκυριοῦ (ἐκ σκολήκων, ποντικῶν κ. ἄ.). Ἐκ τῶν τιμωριῶν τούτων προέρχονται καὶ αἱ συχναὶ προσωνομίαι τῶν τιμωρούντων ἀγίων, ὡς «Παναγία Καθοδεματοῦσα», ἅγιος «Σπασοκάδης» κ. ἄ.

3. Ἐκ τῶν συχνοτέρων τιμωρῶν ἀγίων εἶναι: α) οἱ ἀγροτικοὶ καὶ ἐποχικῶς ἐορταζόμενοι (γεωργικοὶ καὶ ποιμενικοί), οἵτινες ἔχουν θέσει ὑπὸ τὴν εὐνοίαν ἢ τὴν δυσμένειάν των τὴν τρέχουσαν παραγωγὴν· β) οἱ ἅγιοι θεραπευταὶ ἢ σωτῆρες, οἵτινες ἀπαιτοῦν εὐγνώμονα ἀναγνώρισιν καὶ γίνονται τόσον ἀυστηρότεροι, ὅσον ὑπῆρξαν εὐεργετικοί· γ) οἱ ἅγιοι τῶν συντεχνιῶν καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων εἰδικώτερον, οἵτινες, μόνον ἐφ' ὅσον τιμῶνται εἶναι πρόθυμοι νὰ προστατεύουν τὰ συμφέροντα τῶν ἐργαζομένων· δ) οἱ τοπικοὶ ἅγιοι καὶ πολιοῦχοι, οἵτινες εἶναι πάντοτε σεβαστοὶ καὶ ἐπίφοβοι· ε) οἱ ἅγιοι πάτρωνες τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων καὶ στ) οἱ ἐκ παρετυμολογίας δυσοίωνοι ἅγιοι (π. χ. ἡ ἅγια Μαύρα), οἵτινες χολούμενοι δύνανται νὰ μετατρέψουν τὰς ἡμέρας των εἰς ἀποφράδας¹.

4. Αἱ μὴ τιμώμεναι δι' ἀργίας Ἑορταὶ εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθοῦν προσωποποιημένα, ὡς δαίμονες, καὶ ν' ἀπαιτήσουν, ὡς καὶ οἱ προσωπικοὶ ἅγιοι, τὴν τήρησιν τῆς ἀργίας των.

5. Ἡ ἀργία ἀποδεικνύεται πολλάκις καὶ ἐνέργεια νεκρολατρευτικῆ, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς γαλήνης, τὴν ὁποίαν χρειάζονται οἱ τιμώμενοι «νεκροδαίμονες». Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς ἀργίας τῶν Ψυχοσαββάτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἀργίας σχετικῶν ἐορτῶν, ὡς ἡ Μ. Παρασκευή, ἡ Πέμπτη τῆς Ἀναλήψεως κ. ἄ.²

6. Ἡ δι' ἀργίας τιμὴ πρὸς τοὺς ἅγιους καὶ τὰς ἐορτάς δέον ὅπως ἀπονέμεται ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς παραμονῆς (πρόσθετον στοιχεῖον νεκρολατρευτικόν).

7. Αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἐορταζομένων ἀγίων διὰ τὴν ἀργίαν των ἐκδηλοῦνται

¹ Ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐκ παρετυμολογίας εὐοίωνοι ἅγιοι (π. χ. Πολύκαρπος, Προκόπιος), τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς «ἐκμεταλλεύεται», ἐπιχειρῶν ἐργασίας, τὰς ὁποίας θεωρεῖ οὕτω εὐλογουμένας.

² Νεκρολατρευτικαὶ εἶναι πιθανῶς καὶ αἱ παγανιστικαὶ «ἀργίαι» τῶν Δριμῶν (ἀρχαὶ Μαρτίου καὶ Αὐγούστου) καὶ τῶν καθαρτηρίων ἢ διαβατηρίων ἡμερῶν (Καθαρὰ Δευτέρα, Πρωτομαγιά κ. ἄ.).

μὲ διάφορον αὐστηρότητα εἰς τὰ ἔργα τῶν γυναικῶν ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν ἀνδρῶν. Αἱ οἰκοκυραὶ τιμωροῦνται περισσότερο, ἐὰν δὲν ἐσκέφθησαν ἀφ' ἐσπέρας νὰ διακόψουν τὴν ὕφανσιν (νεκρολατρικὸν ἐπίσης στοιχεῖον), καὶ τὰς συστηματικὰς ἐργασίας τοῦ οἴκου, παρὰ οἱ ἄνδρες ἐπαγγελματίαι. Ἄλλα καὶ οἱ ἀγρόται τιμωροῦνται αὐστηρότερον, ἐὰν ἐπιχειρήσουν ἀποτελεσματικὰς ἐργασίας, ὡς τὸ ἀλώνισμα, τὸ θέρισμα κλπ.

8. Ἡ ἀργία τῆς ἑορτῆς καλύπτεται συνήθως διὰ τοῦ ἐκκλησιασμοῦ καὶ τοῦ κοσμικοῦ πανηγυρισμοῦ (εὐωχίαι, χοροί, ἐπισκέψεις), ἅτινα ἀποτελοῦν ἐπίσης τιμητικὰς ἐκδηλώσεις. Ἀναφέρονται ἅγιοι χολωθέντες καὶ διὰ τὴν μὴ ἐκτέλεσιν τοῦ συνήθους πανηγυρισμοῦ.

9. Αἱ ἀπαιτήσεις τῶν ἁγίων διὰ τὴν ἀργίαν των μετριάζονται ἢ καὶ αἴρονται εἰς δύο συνήθως περιπτώσεις: α) ὅταν λόγοι κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ βοήθειας ἐπιβάλλουν τὴν ἐργασίαν εἰς ἀγροκτήματα πτωχῶν καὶ ὀρφανῶν. β) ὅταν ἐκ τῆς εὐδιώνου παρετυμολογίας τοῦ ὀνόματός των ἐπιδιώκεται διὰ μικρᾶς ἐργασίας («ἀντιαργίας») ἡ εὐλογία τῶν ἀπασχολήσεων ἢ τῆς παραγωγῆς.

10. Αἱ ἀργίαι τῶν ἑορτῶν ὑπῆρξαν ἐθνικῶς πολῦτιμοι, διότι προσέφερον εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις, ὄχι μόνον τὴν σωματικὴν ἀνάπαυαν (τὴν ὁποίαν ἠναγκάζοντο νὰ παραχωροῦν καὶ οἱ πλέον φιλάργυροι ἐργοδότες) ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν πανηγυρισμῶν, οὕτω δὲ συνεκράτουσαν καὶ ἔτρεφον συναισθηματικῶς τὸ ἔθνος. Τὸ πρόβλημα τῶν ἐργατικῶν ἀναπαύσεων εἶχε λυθῆ ἐν πολλοῖς, διὰ τῶν ἀθορύβων τούτων καὶ παραδοσιακῶν ἀργιῶν. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἐὰν ἡ Πολιτεία καὶ αἱ οἰκονομικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐπανήρχοντο εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν ἑορτῶν, τοῦλάχιστον τῶν δημοφιλεστέρων, καὶ δὲν ἰσοπέδωνον ἡμέρας παραδοσιακοῦ κύρους, ὡς ἡ τῆς Ὑπαπαντῆς (ἐξαιρέτου καὶ διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Μητέρας), τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου, τῆς Ἀναλήψεως, τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, τοῦ ἁγ. Νικολάου κ.ἄ. πρὸς τὰς κοινὰς τῆς καθημερινῆς ἐργασίας.

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

I. ΜΝΗΜΟΝΕΥΟΜΕΝΟΙ ΑΓΙΟΙ ΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

- *Αζαρίας 67
 *Αθανάσιος 62, 77
 *Αναλήψεως 80, 81
 *Ανάργυροι 93, 94
 *Ανδρέας 96
 *Αννα 97
 *Αντίπασχα 60, 74
 *Αντίφωτα 60
 *Αντώνιος 60, 61
 *Απόστολοι 84
 *Αρχάγγελος 94, 95
 *Ασπροβδόμαδο 73, 74

 Βαρβάρα 96, 97
 Βαρθολομαῖος 82
 Βασίλειος 60
 Βλάσιος 68
 Βλαχέρνα 84, 85

 Γεράσιμος 98
 Γεώργιος 75, 76

 Δευτέρα Θωμᾶ 74, 75
 Δευτέρα Καθαρή 100
 Δευτέρα Πεντηκοστής 82
 Δημήτριος 93
 Διακαινήσιμος ἑβδ. 73, 74
 Διονύσιος 98
 Δρίμες 100

 *Ελευθέριος 98, 99
 *Ελισσαῖος 83
 *Εννιάμερα (Κοιμήσεως) 90
 Εὐαγγελισμοῦ 70, 71
 Εὐδόκιμος 90
 Εὐθύμιος 62

 *Ηλίας 88, 89

 *Ἰωάννης Προδρόμος 60

 *Ἰωάννου γενέθλιον 83, 84
 *Ἰωάννου ἀποτομή 91
 *Ἰωάννης Θεολόγος 78, 92, 93
 *Ἰωάννης Χρυσόστομος 63

 Κήρυκος 86, 87
 Κοίμησις Θεοτόκου 90
 Κουφοσάββατο 71, 72
 Κυριακή (ἅγια) 86
 Κωνσταντῖνος 80
 Λαζάρου ἑβδομάς 72
 Λουκάς 93

 Μακάριος 62
 Μάμας 91
 Μαρίνα 87, 88
 Μάρκος 76
 Μαῦρα 77
 Μεγαλοβδόμαδο 72, 75
 Μεσοπεντηκοστή 79, 80
 Μεταμόρφωσις 90
 Μηνᾶς 95
 Μισοσπορίτισσα 95
 Μιχαὴλ *Αρχάγγελος 94
 Μόδεστος 99

 Νέστωρ 93
 Νικόλαος 80, 97

 *Ονούφριος 82, 83

 Παναγία (Γενέσιον) 92
 Παναγία (Εἰσόδια) 95
 Παναγία (Κοίμησις) 90
 Παντελεήμων 90
 Παρασκευὴ (ἅγια) 89, 90
 Παρασκευὴ (ἡμέρα) 72, 73, 89, 90
 Παρασκευὴ (Μεγάλη) 72, 73
 Πάσχα 73, 74
 Πελαγία 78

Πέμπτη (Μεγάλη) 72, 75
 Πέμπτη Πάσχα (Λαμπροσπ.) 75
 Πεντηκοστή 81, 82
 Πέτρου - Παύλου 84
 Πνεύματος άγ. 81, 82
 Πολύκαρπος 68
 Πολυσπορίτισσα 95
 Προκόπιος 86
 Πρωτομαγιά 77, 100
 Πρωτοσταυριά 91
 Πρωτοχρονιά 60
 Σάββας 97
 Σαράντα (άγιοι) 68, 70
 Σπυρίδων 98
 Σταυρού (ΰψωσις) 92
 Στέφανος 99

Στυλιανός 96
 Συμεών 66, 67
 Ταξιάρχαι 94, 95
 Τετάρτη (Μεγάλη) 72
 Τριάδος άγ. 82
 Τρύφων 63
 Ύπαπαντή 64, 65, 66
 Φίλιππος 95
 Φῶτα 60
 Χαράλαμπος 67
 Χριστούγεννα 99
 Χριστοφόρος 78, 79
 Ψυχοσάββατα 70
 Ψυχοσάββατον Πεντηκοστής 81

II. ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΑΙ ΤΙΜΩΡΩΝ ΑΓΙΩΝ

Βαρελάς 93
 Βουλιάχτρα 84
 Βροχάρης 78
 Καφαλωνού 84, 85
 Καψοδεματούσα 84
 Καψοχεροβολού 84
 Λυσσέας 83
 Μοσχαροπνίχτης 68

Νταβαδού 92
 Ριγολόγος 91
 Ρούφνης 82, 83
 Σπασοκάδης 93
 Σπασοκαρούτης 92
 Τρυποτηγανᾶς 96
 Χαλαζιάς 78

III. ΟΝΟΜΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Άκογλους Ξενοφ. 65, 67, 76, 97
 Βαλαβάνης Ίω. 67
 Βουραζέλη - Μαρινάικου Έλ. 59, 89, 98
 Γεδεών Μ. 83, 96
 Genper van Arnold 57
 Διαμάντης Κ. Α. 89
 Έπιφανίου - Πετράκη Στ. 94
 Ήμελλος Στέφ. 72
 Καλινδέρης Μιχ. 59, 75, 89
 Καμπούρογλους Δημ. Γρ. 61, 64, 66, 69,
 72, 74, 75, 77, 79

Καραμεσίνης Μεν. 62, 73
 Καρκαβίτσας Άνδρ. 85
 Κορούλλος Χ. 93
 Κουκουλές Φαίδων 56, 73, 81
 Κυριαζής Ν. Γ. 58, 62, 68, 70, 77
 Κώνστας Κ. Σ. 87
 Κωστάκης Θαν. 80, 94, 97
 Λουκάτος Δημ. Σ. 64, 80
 Λουκόπουλος Δημ. 55, 64, 68, 74, 76,
 77, 78, 83, 86, 89, 91, 92, 93, 95, 96
 Μακρής Κ. Ν. 69, 70, 81, 95

- Μέγας Γ. 'Α. 56, 62, 63, 65, 68, 69, 71,
73, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 88, 91,
96, 97
- Νικήτας Παναγιώτης 66, 67, 68, 71, 75,
83, 85, 88, 90, 92
- Οικονομίδης Δημ. Β. 77, 79, 89
- Παπαδόπουλος 'Ιω. 84
- Παπαθανασόπουλος Θαν. 63
- Πέρδικα Νίκη 80, 92
- Πολίτης Ν. Γ. 56, 57, 58, 60, 61, 66,
67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 78,
79, 82, 84, 85, 87, 88, 90, 94, 95,
96, 97, 98
- Ποτλής Μ. 57
- Ράλλης Γ. Α. 57
- Ράμφορς 'Ιω. 84
- Ρήγας Γ. Α. 92
- Σιόντης Κωνστ. 61, 70
- Σπυριδάκης Γ. Κ. 63, 68, 70
- Σπυρόπουλος 'Απ. 62, 73
- Σταμούλη - Σαραντή 'Ελπινίκη 63, 71,
72, 75, 88, 91
- Φραγκάκι Εύαγγελία 71
- Frazer J. - G. 56
- Χατζημιχάλη 'Αγγελική 76, 81
- Χατζηνικολάου - Μαραβᾶ 'Αννα 78, 92
- Ψυχογιός Κ. 63, 64, 65, 85, 86, 96, 97, 99

IV. ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ

- 'Ατζολετάκη 'Ελένη 98
- Βαΐου 'Αθανάσιος 94
- Βλαχογιάννης Λάμπρος 62
- Μπενάτσης 'Απόστολος 79, 80, 90, 93
- Παπαδάτου Στεφάνια 85
- Ράπτου Μαγδαληνή (πρεσβυτέρα) 64,
82, 95

RESUMÉ

Jours Fériés et Saints Punisseurs, par Démétrios Loucatos.

Il s'agit d'interdictions ou de tabous de travail, aux jours fériés du Calendrier grec, en tant que moyens préventifs de protection par les Saints.

Après une présentation détaillée des cas, suivant le Calendrier Orthodoxe, l'auteur donne en conclusion ses constatations sur le respect des fêtes et les croyances populaires qui sont :

1. Le peuple grec a bien appris, par l'église, de respecter les jours fériés; mais il fait aussi attention à de petites fêtes, qu'il honore, parce qu'il a peur pour ses cultures, son élevage, ses métiers et sa santé.

2. La punition probable des saints ou des fêtes, qui n'ont pas été honorés par la suspension du travail, consiste, selon les croyances populaires, soit à un engloutissement, soit à l'inondation, l'incendie, la catastrophe de la récolte, l'accident dans le ménage etc. C'est à cause de cela

qu'on donne, aux fêtes et aux saints, des noms caractéristiques, comme p. ex. Notre Dame «l'Incendiaire» ou Saint Jean «le Casseur de barils» etc.

3. Parmi les saints qui châtient fréquemment sont: a) les saints de protection agraire; b) les saints guérisseurs ou sauveurs c) les saints patrons des corporations d) les saints locaux; e) les saints patrons de prénoms, et f) les saints, dont les noms sont conçus par une étymologie populaire.

4. Les fêtes elles-mêmes sont personnifiées par le peuple, qui les voit comme des femmes surnaturelles, punissant les refractaires. Chaque jour férié a «sa mauvaise heure», qui peut faire mal à celui qui le méprise.

5. La suspension du travail a le caractère d'un culte des morts, chose qu'on peut voir dans les tabous des commémorations et des jours des défunts.

6. Tout repos de fête commence dès la veille et au son des cloches des vêpres. C'est un élément de plus, qui montre le caractère mortuaire du tabou.

7. Ce sont surtout les femmes qui doivent respecter les saints, par la suspension du travail. C'est particulièrement le filage, ou le tissage, qui gêne les saints, chose qui montre toujours l'ennui des morts devant cette action d'enchêvetrement. De même on constate que les saints demandent plus de respect aux agriculteurs, qu'aux travailleurs de la ville.

8. Le repos de fête est complété par d'autres actions religieuses, comme celle d'aller à l'église et ensuite se donner à des célébrations sociales.

9. Les exigences des saints sont diminuées ou annulées: 1. lorsque, pour des raisons de solidarité et d'assistance sociale, les individus et la communauté travaillent pour les pauvres et les orphelins. 2. lorsque le nom du saint, étant de bon augure, appelle lui-même au travail, pour une prospérité dans l'année.

10. On peut conclure que les interdictions religieuses sur le travail furent bienfaisantes pour les classes populaires, parce qu'elles donnèrent aux travailleurs le plaisir du repos et de l'amusement social. De même ces loisirs ont donné des solutions aux problèmes de la durée et des conditions pénibles de travail des gens, pendant les siècles.

ΜΗΤΡΑΓΥΡΤΑΙ – ΜΗΝΑΓΥΡΤΑΙ

Υ Π Ο

ΔΗΜ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ ἔθιμον νὰ περιφέρωνται ἄνθρωποι καθ' ὁμάδας, καὶ μάλιστα νέοι, ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ νὰ τραγουδοῦν ἀντὶ ἀμοιβῆς τραγούδια, θρησκευτικοῦ κυρίως περιεχομένου, εἶναι γνωστὸν εἰς πολλοὺς λαοὺς καὶ μακροχρόνιον.

Εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα οἱ τραγουδισταὶ τῆς κατηγορίας αὐτῆς δὲν ἀποτελοῦν χωριστὴν ἐπαγγελματικὴν τάξιν, ἀλλ' ἐπ' εὐκαιρίᾳ θρησκευτικῆς τινοῦ ἑορτῆς συγκεντρῶνονται καὶ περιφερόμενοι καθ' ὁμάδας τραγουδοῦν. Λέγονται δ' εἰς τινὰς τόπους *καλαντάρηδες* (καὶ ρημ. *καλαντίζω*), ἐπειδὴ τὰ τραγούδια τῶν εἶναι τὰ *κάλαντα* τῶν θρησκευτικῶν ἑορτῶν.

Τὸ ἔθιμον ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεσαιωνικὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴν κάπως ὀργάνωσιν. Ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς ἤδη χρόνους μᾶς παραδίδονται δύο σχετικοὶ ὄροι, *μητραγύρται* καὶ *μηναγύρται*, μὲ τοὺς ὁποίους ἐδήλωναν ἐκείνους ποὺ ἐτραγουδοῦσαν τραγούδια κυρίως λατρευτικά, ὅπως ἡ Εἰρεσιώνη, τὰ Κορωνίσματα καὶ τὰ Χελιδονίσματα.

Ὁ πρῶτος ὄρος *μητραγύρτης* φαίνεται παλαιότερος καὶ σημαίνει τὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν λατρείαν τῆς μητρὸς τῶν θεῶν Ρέας Κυβέλης ἢ Κυβήβης, ὁ δεῦτερος, *μηναγύρτης*, ἀναφέρεται σπανιώτερον, διότι ἐπλάσθη ἴσως ἀργότερον, εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν εἶχε καθιερωθῆ νὰ ψάλλωνται κάθε μῆνα τὰ ἄσματα τοῦ εἴδους τούτου.

Ὁ Πολυδεύκης εἰς τὸ Ὀνομαστικόν του (8, 188) ἀναφέρει παραλλήλως τοὺς ὄρους *ἀγύρται*, *μηναγύρται*, *μητραγύρται*, *ἀγρυτική*, *ἀγερός*, *ἀγείρω*, ἐνῶ ὁ Φώτιος εἰς τὸ Λεξικόν του ἀναφέρει τὴν λέξιν *μηναγύρτης* ὡς συνώνυμον τῆς λέξεως *κύβητος*: ὁ κατεχόμενος τῇ μητρὶ τῶν θεῶν, θεοφόρητος, καὶ εἰς τὴν αἰτιατικὴν *κύβητον*: *Κρατίνος Θράτταις τὸν θεοφόρητον, Ἴωνες δὲ τὸν μητρα-*

γύρτην και γάλλον¹ νῦν καλούμενον. οὕτως Σιμωνίδης². Ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου θεοφόρητος ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι οἱ μητραγύρται ἀνῆκον εἰς θρησκευτικήν τινα ὀργάνωσιν, τελοῦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Κυβέλης.

Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων πάντως δὲν μένει ἀμφιβολία, ὅτι μητραγύρτης και μηναγύρτης εἶναι ὁ ἄιδων ἀγυρτικὰ ἄσματα. Εἰς τὴν ἀρχὴν του τὸ ἔθιμον τοῦ ἀγείρειν (ἄδειν και συναθροίζειν δῶρα) ἐν ὀνόματι θεοῦ τινος ἢ ἡρωικοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ὑμνεῖται, δὲν εἶχε τι τὸ ψεκτόν. Ὁ Ἡρόδοτος (IV, 35) λέγει, ὅτι μεταξὺ ἄλλων τιμῶν, τὰς ὁποίας ἀπέδιδον ἐν Δήλῳ εἰς τὰς Ὑπερβορείους Παρθένους Ὡπιν και Ἄργην ἦτο και ὁ ἀγερός· «λέγουσι και σφι τιμὰς ἄλλας δεδῶσθαι πρὸς σφέων. και γὰρ ἀγείρειν σφι τὰς γυναῖκας ἐπονομαζούσας τὰ οὐνόματα ἐν τῷ ὕμῳ τὸν σφι Ὡλὴν ἀνὴρ Λύκιος ἐποίησε, παρὰ δὲ σφέων μαθόντας νησιώτας τε και Ἰῶνας ὑμνεῖν Ὡπιν τε και Ἄργην, ὀνομάζοντάς τε και ἀγείροντας . . .».

Οἱ ἐπαιτικοὶ και ἀπατηλοὶ τρόποι ὅμως μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ἀγείροντες ἐζήτουν δῶρα συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ προσλάβῃ κακὴν σημασίαν ἡ λέξις ἀγύρτης. Ἡδη ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος οἱ ὄροι: μητραγύρται και μηναγύρται ἀναφέρονται ὡς τίτλοι κωμωδιῶν τοῦ Μενάνδρου και Ἀντιφάνους, τοῦθ' ὅπερ σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐχρησιμοποιοῦντο ἤδη εἰρωνικῶς. Ὁ Ἀριστοτέλης (Ρητορ. 1405α, 20) κατηγορηματικῶς τονίζει ὅτι ἡ ἀσχολία τοῦ μητραγύρτου δὲν ἦτο ἔντιμος, σαφῶς διαχωριζομένη ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δαδούχου: «Ὡς και Ἰφικράτης Καλλιαν μητραγύρτην, ἀλλ' οὐ δαδοῦχον (ὠνόμασε). ὁ δ' ἔφη ἀμύητον αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μητραγύρτην αὐτὸν καλεῖν, ἀλλὰ δαδοῦχον. ἄμφω γὰρ περὶ θεόν, ἀλλὰ τὸν μὲν τίμιον, τὸν δὲ ἄτιμον. Και ὁ μὲν διονουσοκόλακας, αὐτοὶ δ' αὐτοὺς τεχνίτας καλοῦσιν». Μιαρῶτατον γένος ὀνομάζει τοὺς μητραγύρτας ὁ κωμικὸς Ἀντιφάνης (C.A.F., ἔκδ. Τ. Κοεκ, 159, 8) «πολὺ γὰρ αὐ γένος μιαρῶτατον τοῦτ' ἐστιν . . .»³.

Ἐπιπληροῦν ἀνθρώποι κατ' ἐπάγγελμα ἀσχοῦντες τὴν μητραγυρτίαν φαίνεται ἀπὸ τὸν ἐπόμενον Αἰσώπειον μῦθον (Halm, Lipsiae, 1884, 290): «Μητραγύρται ὄνον ἔχοντες, τούτῳ εἰώθεσαν τὰ σκευὴ ἐπιτιθέντες ὁδοιπορεῖν. Και δήποτε ἀποθανόντος αὐτοῦ ἀπὸ κόπου, ἐκδείραντες αὐτόν, ἐκ τοῦ δέρματος τύμπανα κατεσκευάσαν και τούτοις ἐχρῶντο. ἐτέρων δὲ μητραγυρτῶν ἀπαντησάντων και

¹ Λεπτομερείας περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως βλ. εἰς τὸ ἄρθρον Gallos ὑπὸ Cumont, RE VII₁.

² Εἰς τὸ λεξ. Σοῦδα ἀναφέρεται: *μηναγύρτης* ἀπὸ μηνὸς συνάγων και *μηναγύρτης* ὁ τῆς Πέας ἱερέυς, ὁ κατὰ μῆνα ἀγείρων και συναθροίζων.

³ Βλ. και Ἀθηναίων, Δειπν., ς' σ. 226α.

πυνθανομένων αὐτῶν, ποῦ ἂν εἴη ὁ ὄνος, ἔφασαν τεθνηκέναι μὲν αὐτόν, πληγὰς δὲ τοσαύτας λαμβάνειν ὅσας οὐδὲ ζῶν ὑπέμεινε»¹.

Κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν περίοδον τὸ ἀγυρτεῦν καὶ μητραγυρτεῖν εἶχε ξεπέσει καὶ εἶχε καταντήσει ἀσχολία τῶν ξένων, ἀπαγορευομένη εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Ρωμαίους, κατὰ τὰ λεγόμενα Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς (Ρωμαϊκαὶ ἀρχαιότητες 2, 19): «θυσίας μὲ γὰρ αὐτῇ καὶ ἀγῶνας ἄγουσιν ἀνὰ πᾶν ἔτος οἱ στρατηγοὶ κατὰ τοὺς Ρωμαίων νόμους, ἱερᾶται δ' αὐτῆς ἀνὴρ Φρυξ καὶ γυνὴ Φρυγία καὶ περιάγουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν οὗτοι μητραγυρτοῦντες, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος, τύπους τε περικείμενοι τοῖς στήθεσι καὶ καταλούμενοι πρὸ τῶν ἐπομένων, τὰ μητρῶα μέλη καὶ τύμπανα κροτοῦντες. Ρωμαίων δὲ τῶν αὐθιγενῶν οὔτε μητραγυρτῶν τις οὔτε καταλούμενος πορεύεται διὰ τῆς πόλεως, ποικίλην ἐνδεδυκὼς στολήν, οὔτε ὀργιάζει τὴν θεὸν τοῖς φρυγίοις ὀργιασμοῖς, κατὰ νόμον καὶ ψήφισμα βουλῆς»².

Παρὰ Φιλοστράτῳ (Τὰ εἰς Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα, βιβλ. 5, κεφ. XX, London 1927) ψέγονται οἱ ἀγείροντες, οἵτινες καπηλεύονται τὰ ἱερά, κρατοῦντες κομμάτια ἀπὸ τὰ ἀγάλματα τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου καὶ περιφερόμενοι πρὸς εἰσπραξιν χρημάτων ἢ ἄλλων δώρων³: «ἡ δ' ἀγαματοποιία ἡ ἀρχαία οὗ τοῦτο ἔπραττεν, οὐδὲ περιήεσαν τὰς πόλεις ἀποδιδόμενοι τοὺς θεούς, ἀλλ' ἀπάγοντες μόνον τὰς αὐτῶν χεῖρας καὶ ὄργανα λιθουργὰ καὶ ἔλεφαντουργὰ, ὕλην τε παρατιθέμενοι ἀργόν, ἐν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς τὰς δημιουργίας ἐποιοῦντο. . . οὕτω τοὺς θεούς εἰς τοὺς λιμένας τε καὶ τὰς ἀγορὰς ἄγων, οὐδὲν οἶει ἀσεβὲς πράττειν; καὶ μὴν καὶ σπερμολογοῦσιν ἔνιοι τῶν ἀνθρώπων, ἔξαφάμενοι τι Δήμητρος ἢ Διονύσου ἀγαλμα καὶ τρέφεσθαί φασιν ὑπὸ τῶν θεῶν οὓς φέρουσι. . . »⁴.

Ἄοχι εὐνοϊκῶς πρὸς τοὺς ἀγύρτας διάκεινται κατὰ γενικὸν κανόνα οἱ Χριστιανοὶ συγγραφεῖς. Ὁ Εὐστάθιος, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (Παρεκβ. εἰς Ὀδύσσ. 1824, 10), λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ στίχου (ρ 362) λέγει: «τὸ δὲ ἀγείρειν πύρνα⁵ δέδωκεν ἀφορμὴν τοῖς ὕστερον, ἀγύρτας εἰπεῖν τοὺς πτω-

¹ Πρβλ. καὶ Ἱ. Τζέτζου, Χιλιάδες XIII, 475, στ. 257 ἐπ.

² Αἱ ἀσκητικαὶ τάσεις τῆς φρυγικῆς λατρείας, λέγει ὁ Franz Cumont (La religion orientale dans le paganisme romain, σ. 47), κατέληξαν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνὸς ἐπαιτικού μοναχισμοῦ, ἐκεῖνον τῶν μητραγυρτῶν.

³ Βλ. καὶ Λουκιανῶ, Λούκιος ἢ ὄνος 35.

⁴ Ἐξ αἰτίας τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἀγανακτεῖ ὁ λόγιος ἐπίσκοπος Καισαρείας Ἀρεθίας καὶ σημειώνει εἰς τὸ περιθώριον τοῦ κειμένου: «τοὺς ἀγείροντας λέγει, ἤτοι ἀγύρτας, ὧν νῦν δεῖγμα οἱ κατάρτοι Παφλαγόνες, φθὰς τινὰς συμπλάσαντες, πάθη περιεχούσας ἐνδόξων ἀνδρῶν, καὶ πρὸς ὀβολὸν ἄδοντες καθ' ἐκάστην οἰκίαν». Βλ. καὶ εἰς Λαογραφ., τόμ. Δ', σ. 239.

⁵ Σιταρόψωμον.

χοὺς καὶ ἀγυρτάζειν τὸ πτωχεύειν καὶ μητραγυρτεῖν δὲ τὸ μετὰ τυμπάνων καὶ τινων τοιοούτων περιιέναι καὶ ἐπὶ τῇ μητρὶ ἀγείρειν τροφάς, δηλαδὴ ὃ ἔστιν τῇ Ρέα, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ, Διονύσιος μητραγυρτῶν καὶ τυμπανιζόμενος ἢ τύμπανον κρουῶν οἰκτρῶς τὸν βίον κατέστρεψε¹.

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου φαίνεται ὅτι οἱ μητραγυρτοῦντες ἔκρουον διάφορα τύμπανα ἢ ἄλλα ἠχηρὰ ἀντικείμενα, ὡς οἱ καλαντάρηδες τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς ἄλλο χωρίον ὁ Εὐστάθιος (Παρεκβ. εἰς Ὀδύσσ., 1430) προβαίνει εἰς περαιτέρω ἐτυμολογικὰς ἀναλύσεις τῶν σχετικῶν λέξεων: «Ἰστέον δ' ὅτι ἀγορὰ ἐν τούτοις ὁ τόπος εἰς ὃν ἀγείρονται ὁ λαὸς καὶ γίνεται ἡ λέξις ἐκ τοῦ ἀγείρω, ἔξ αὐτῆς δ' οὐ μόνον ἀγύρτης, κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὁ ἀγείρων ὄχλον καὶ ὁ ἀπατεῶν καὶ ἀλαζῶν...».

Ἐκ τῶν ἐν τῷ Λεξικῷ Σούδα ἀναφερομένων ἐν λέξει *μητραγύρτης* φαίνεται ὅτι οἱ μητραγύρται κατέβαλον προσπαθείας μνήσεως εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ρέας, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ὑπὸ μύησιν ἐξεδηλοῦντο ἐνίοτε ἰσχυρὰ ἀντίδρασις: «Μητραγύρτης ἔλθῶν τις εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐμύει τὰς γυναῖκας τῇ μητρὶ τῶν θεῶν, ὡς ἐκεῖνοί φασιν. Οἱ δὲ ἀπέκτειναν αὐτὸν ἐμβαλόντες εἰς βάραθρον ἐπὶ κεφαλὴν· λοιμοῦ δὲ γενομένου ἔλαβον χρῆσμον ἰλάσασθαι τὸν πεφονευμένον. καὶ διὰ τοῦτο ἔκοδόμησαν βουλευτήριον, ἐν ᾧ ἀνείλον τὸν μητραγύρτην καὶ περιφράττοντες αὐτὸν καθιέρωσαν τῇ μητρὶ τῶν θεῶν ἀναστήσαντες καὶ ἀνδριάντα τοῦ μητραγύρου»².

Ἀκόμη μίαν μαρτυρίαν διὰ τοὺς μηναγύρτας ἔχομεν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τζέτζην τὸν 12^{ον} μ. Χ. αἰῶνα. Μὲ τὴν κουφότητα ποὺ εἶχεν ὁ Τζέτζης νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν του ποιητὴν, μᾶς παραδίδει εἰς στίχους τὴν εἶδησιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν του οἱ μηναγύρται περιέτρεχον τὰς οἰκίας ἄδοντες πρὸς λῆψιν ὀβολῶν εἰς ὠρισμένας ἑορτάς, τῶν Χριστουγέννων, τὴν πρώτην Ἰανουαρίου, τῶν Θεοφα-

¹ Βλ. ὅμοιον χωρίον παρ' Ἀθηναίῳ, Δειπν. XIX, σ. 541: «αὐτὸς δὲ Διονύσιος τέλος μητραγυρτῶν καὶ τυμπανιζόμενος οἰκτρῶς τὸν βίον κατέστρεψε». Κύμβαλα, κρόταλα, φρυγικοὶ αὐλοί, κέρατα, ἦσαν τὰ συνήθη ὄργανα εἰς τὴν ὀργιαστικὴν λατρείαν τῆς Κυβέλης. Βλ. *Hugo Heppding*, *Attis. Seine Mythen und sein Kult*, ἐν R. V. u. V., Band I., Giessen 1903, σ. 128. Βλ. καὶ στίχον τοῦ Εὐριπίδου (Βάχχαι 58 ἐξ.): «Τάπιχώρα ἐν πόλει Φρυγῶν τύμπανα Ρέας μητρὸς, ἐμὰ θ' εὐρήματα». Πρβ. καὶ Ἡρόδοτον IV, 76.

² Βλ. καὶ *Φωτίου*, Λεξικὸν καὶ *Timaei Sophistae*, *Lexicon vocarum Platoniarum*, σ. 9, σημ. 4, (ἔκδ. Ruhnken). *Daremberg-Saglio*, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines* I, 1683. *P. Foucart*, *Des associations religieuses chez les Grecs*, Paris 1873, σελ. 64, 156.

νείων. Είναι ἡ παλαιότερα μαρτυρία, ὅσον γνωρίζομεν, περὶ τοῦ ἐθίμου νὰ ψάλλωνται χριστιανικά κάλαντα κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς τοῦ Δωδεκαημέρου ¹:

*Κυρίως τοὺς ἀγύρτας δὲ καὶ μνηαγύρτας νόει,
καὶν μάλλον ἐκ τῶν ἀθλητῶν οὗτοι τὴν κλησιν ἔσχον
οἱτοὶ εἰσιν οἱ παρ' ἡμῖν σύμπαντες σιγνοφόροι ²,
ὁπόσοι περιτρέχουσι χώρας καὶ προσαιτοῦσι
καὶ ὅσοι κατ' ἀρχίμηρον τὴν Ἰανουαρίον
καὶ τῆ Χριστοῦ γεννήσει δὲ καὶ Φώτων τῆ ἡμέρα
ὁπόσοι περιτρέχουσι τὰς θύρας προσαιτοῦντες
μετὰ ῥόδων ἢ ἐπωδῶν ἢ λόγοις ἐγκωμίων
καὶ δῆθεν ἐν προφάσεσιν, ψευδέσιν, εὐαφόροις,
οὗτοι πάντες ἂν λέγοιντο κυρίως μνηαγύρται ³.*

Τί ἐννοεῖ, ὅταν λέγῃ «ἐκ τῶν ἀθλητῶν οὗτοι τὴν κλησιν ἔσχον», τὸ ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος μὲ τὴν αὐτὴν ποιητικὴν φλυαρίαν (Χιλ. XIII, ἴστ. 475, στ. 224 ἐπ.):

*Ἄγύρται τίνες λέγονται καὶ πόθεν μάνθανέ μοι.
Πρῶτον οἱ ὄντες ἀθληταὶ καὶ τῶν φιλελευθέρων
ἀγῶνας στεφανίτας μὲν ἤθλου, οὐχὶ δωρίτας
καὶ στέφανον ἐλάμβανον μόνον τῆς νίκης δῶρον,
εἶτα καὶ τοὺς δωρίτας δὲ μετήρχοντο ἀγῶνας
τῆς πόλεως ἢ χώρας δέ, εἴτε τινὸς τῶν δήμων
τὰ δῶρα τοῖς νικήσασιν νεμόντων ἀρμοδίως
εἴτε καὶ ἀρχοντος ἐνός, ὡς Ἀχιλλεὺς Πατρόκλω.
Ἐπεὶ δὲ κατελύθησαν πόλεσι, χώραις, δήμοις
καὶ οὗτοι ὡσπερ ἔλεξα, ἀγῶνες οἱ δωρίται
οἱ ἀθληταὶ λαμβάνειν τι χρήζοντες τοῖς ἀγῶσι,
μὴ λείρια καὶ ἄνθη δὲ καὶ βοτανῶν στεφάνους,
νικήσαντες διέτρεχον τὴν ἄγυριν, τὸ πλῆθος
καὶ οὕτως συνηράνιζον χρήματα τῆ ἀγύρει,
καὶ κλησιν ἔσχον ἀγυρτῶν, ὡς ἐκ τῶν ἐν ἀγύρει
ἀθροίζοντες, λαμβάνοντες δῶρα τῆς νίκης χάριν.
Ἄλλος γὰρ ἄλλο τι αὐτοῖς ἐδίδον τῶν τοῦ πλήθους,
ὃ εἶχεν ἢ προαίρεσις καὶ δύναμις ἐκάστου
καὶ οὗτοι καταχρήσει μὲν ἐλέγοντο ἀγύρται.*

¹ Βλ. καὶ Φαιδ. Κονκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς Α', 1948, σ. 14.

² Οἱ φέροντες signa, μικρὰς σημαίας.

³ Χιλ. XIII, ἴστ. 475, στ. 243 κ.ἐξ.

Ειδήσεις περί τῆς χρήσεως τῶν ὄρων: μητραγύρτης, μηναγύρτης κατὰ τὴν μετὰ τὸν 12ον αἰῶνα χρονικὴν περίοδον λείπουν. Δὲν ἀποκλείεται, βεβαίως, ἡ ὑπαρξίς των εἰς βιβλία, τὰ ὁποῖα μᾶς διαφεύγουν. Γεγονὸς εἶναι πάντως, ὅτι μετὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀλλάζει καὶ τὸ πνεῦμα τῆς λατρείας, ἡ δὲ νέα θρησκεία αἰσθάνεται ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐνθυμίζει τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἔτσι καὶ οἱ ὄροι μητραγύρτης, μηναγύρτης σιωπῶνται, ἂν καὶ τὸ δι' αὐτῶν δηλούμενον συνεχίζεται μετὰ τοὺς «καλαντάρηδες» καὶ γενικὰ τοὺς λαϊκοὺς ραψωδοῦς, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸ τραγοῦδι τοὺς ἐμπρὸς εἰς τὰς θύρας τῶν σπιτιῶν χίλια καλὰ εὐχονται διὰ τὸ ἀποσπᾶσθαι φιλοδωρήματα.

Οἱ καλαντάρηδες τῆς συγχρόνου ἐποχῆς συνεχίζουν τὴν λατρευτικὴν παράδοσιν τῶν μητραγυρτῶν καὶ μηναγυρτῶν, χωρὶς νὰ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς ὄρισμένον Ἅγιον καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ τὴν ἀντιπάθειαν ποὺ εἶχον ἐκεῖνοι.

 R É S U M É

Μητραγύρται — Μηναγύρται

par D. P é t r o p o u l o s

La coutume des groupes de jeunes-gens qui vont de maison à maison en chantant contre recompense des chansons, particulièrement chansons de culte, est très ancienne et se rencontre dans plusieurs peuples.

Dans la Grèce contemporaine les chanteurs de cette catégorie ne constituent pas une classe professionnelle à part.

Ceux-ci, durant certaines fêtes déterminées, chantent en groupes des chansons devant l'entrée de la maison de chaque famille. Dans certaines régions on les nomme καλαντάρηδες (calandàrides) du nom «calenda» comme on nomme les chansons qu'on chante. Cette habitude, selon des témoignages que nous possédons, était en usage dans la Grèce antique et à l'époque byzantine, mais avec une certaine différence d'organisation, dans cette dernière. Ainsi depuis l'antiquité nous connaissons les noms μητραγύρτης et μηναγύρτης, qui signifient ceux qui chantent des chansons de culte (c. à d. chanteurs ambulants, chantant contre de pièces d'argent).

Le fait de chanter et de demander des cadeaux au nom d'un dieu ou héros, en principe, n'était pas condamnable. Mais lorsque les chanteurs

ambulants ont commencé à employer des méthodes malhonnêtes pour faire la quête, le mot ἀγύρτης a pris une signification injurieuse.

Les termes μητραγύρται et μηναγύρται sont mentionnés depuis le 4e siècle a. Ch., comme titres de commédies de Menandre et d'Antiphane. Aristote soutient que l'occupation (le métier) de μηναγύρτης était deshonorante. Dans les fables d'Ésope est comprise et celle qui se rapporte au métier de μητραγύρτης. Pendant l'époque romaine ce métier était défendu aux citoyens romains et il était exercé par des étrangers.

Par la suite et les auteurs chrétiens ne sont pas bienveillants pour ces musiciens ambulants. Eustache, métropolitain de Thessaloniki (12e siècle), rapporte que les μητραγύρται pendant qu'ils chantaient, jouaient des tympons et autres instruments de percussions sonores, comme ceux qui disent les calenda de nos jours. Également Jean Tjétjes, écrivain du 12e siècle, rapporte que les μητραγύρται, parcouraient les maisons durant la Noël, le 1er de l'An et l'Épiphanie chantant les calenda relatifs et faisant la quête pour ramasser des cadeaux ou des pièces de monnaie.

De l'époque après-byzantine, jusqu'à nos jours, on n'emploie plus les termes μητραγύρτης ou μηναγύρτης, mais on désigne ces chanteurs ambulants, qui disent les calenda, dans le même but, du nom de καλαντάρηδες.

Η ΔΑΙΜΟΝΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΑΡΑΚΗΝΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ.

Υ Π Ο

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ζωηρότατα ἐγκεχαραγμένα ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ ἀπαντοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἐν Κρήτῃ πολυπληθεῖς διηγήσεις, ἐν αἷς οἱ Σαρακηνοὶ παριστῶνται ὡς δαίμονες.

Ἐκ τοῦ εὐρέως τούτου δημώδους ὕλικου γίνεται μνεῖα κατωτέρω ἐνδεικτικῶς μόνον τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀναγκαιοῦντος πρὸς στήριξιν ἀσφαλῶν ὁπωσδήποτε συμπερασμάτων.

α') Κατὰ τινα παράδοσιν ἐκ Σφακιῶν οἱ Σαρακηνοὶ ὑπολαμβάνονται ὡς μυστηριώδη πνεύματα, πλανώμενα εἰς τὰ σκότη «χωρὶς νὰ φοβῶνται μήπως κράξι ὁ μέλας ἀλέκτωρ. Σιδηρόφρακτοι ὄντες ἱππεύουσιν ἵππους ἐπίσης ἀγρίους καὶ σιδηροφράκτους καὶ σύρουσιν ὀπισθεν αὐτῶν βαρείας ἀλύσεις ἐκφοβίζοντες τοὺς ἀνθρώπους διὰ μόνου τοῦ κρότου τῶν πετάλων καὶ τοῦ ἤχου τῆς βαρείας ἀλύσεως, ἀπειλούσης δέσμευσιν τοῦ παντός. Οἱ ἄνθρωποι, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τῶν φοβερῶν τούτων πνευμάτων . . . ἔκτισαν εἰς τὰ μέρη, δι' ὧν διήρχοντο Σαρακηνοί, εἰκονοστάσια, ἵνα ἐμποδίσωσι ταῦτα τῆς ὁδοῦ ἐκείνης»¹.

β') Προσφιλῆ ἐνδιατήματα τῶν Σαρακηνῶν ἀποτελοῦν ἡ συκῆ² καὶ τὰ «ριζιμιὰ χαράκια»³, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὁποίων δὲν ἐπιτρέπεται νὰ κοιμᾶται τις, διότι βλέπεται παντοιοτρόπως, τὰ σπήλαια⁴, αἱ παλαιαὶ οἰκίαι⁵, τὰ παλαιὰ δένδρα, οἱ τάφοι, τὰ παντός εἶδους ἠρειπωμένα κτίσματα⁶ κ. ἄ.

¹ Κ. Α., ἀρ. 2399, σ. 14-15 (Μαν. Κόρακας, 1908-1909). Πρβλ. *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Παρατηρήσεις εἰς τὰς χιακὰς παραδόσεις Στ. Βίου, Λαογρ. 8 (1921-25), σ. 449-450.

² Κ. Α., ἀρ. 1161 Δ', σ. 38 (Μ. Λιουδάκη, Θεοδωριανά, 1938).

³ Ἐνθ' ἄν.

⁴ Πανδώρα Η' (1858), σ. 492. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Κρητικαὶ παραδόσεις, Ἔπετ. Ἑταιρ. Κρητ. Σπουδῶν Β' (1939), σ. 140-141.

⁵ Ζωγράφειος Ἀγών, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1896, σ. 32 (Σητεία). Κ. Α., ἀρ. 2887, σ. 25-26 (Μαρ. Ψαράκη, 1964, Σητεία). Κ. Α., ἀρ. 1161 Δ', σ. 40 (Μ. Λιουδάκη, 1938, Κεφάλι Ἰνναχωρίου). Κ. Α., ἀρ. 2798, σ. 42 (Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, 1964, Μᾶζα Σελί-νου Χανίων).

⁶ Πανδὸν Βλαστοῦ, Συλλογὴ. Χειρ. ἀρ. 20, σ. 1537 καὶ ἀρ. 44, σ. 507. (Ἡ συλλογὴ ἀπόκειται ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖφ Κρήτης ἐν Χανίοις).

γ') Κατ' άλλας δοξασίας θεωροῦνται οἱ Σαρακηνοὶ ὄντα ὑπερφυσικά, ἅτινα «κατὰ τὸ θῆρος ἐν καιρῷ μεσημβρίας (σταύρωμα μεσημεριοῦ) εἰς τινὰ μέρη καθορῶνται ἐκθῆτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ ἄπειρα αὐτῶν πλούτη»¹.

δ') Τέλος ἐπιφαίνονται οὗτοι εἰς τὰς οἰκίας, αἱ δὲ οἰκοδόσποινα «ἔβγαζαν ἰδιαιτέρη μερίδα φαγητοῦ καὶ τὴν ἔτρωγαν οἱ Σαρακηνοί»². Τὰ δαιμόνια ταῦτα καλοῦνται ἐνιαχοῦ τῆς Κρήτης καὶ «κάλος» ἢ «τὸ κάλος τοῦ σπιτιοῦ»³.

² Ἐπισκοποῦντες τὰ ἀνωτέρω προβαίνομεν εἰς τὰς ἀκολούθους συντόμους παρατηρήσεις.

α') Τὰ περὶ τῶν ἵππων τῶν Σαρακηνῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν συρομένων ἀλύσεων ἀποτελοῦν κοινὰ θέματα πολλῶν περὶ στοιχειῶν παραδόσεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, αἵτινες δὲν εἶναι ἄγνωστοι βεβαίως καὶ ἐν Κρήτῃ. Πιστεύεται δηλαδὴ καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι στοιχεῖα ὑπὸ μορφὴν ἵππων σύρουν ὀπισθεν αὐτῶν ἀλύσεις πρὸς μείζονα ἐκφοβισμόν τῶν ἀνθρώπων⁴.

Οὐ μόνον δὲ κακοποιὰ ἀλλὰ καὶ στοιχεῖα ἁγίων, ὡς τὸ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ἐπιφαίνονται οὕτω καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἰς τοὺς βεβηλοῦντας τοὺς τόπους τῆς λατρείας των⁵.

β') Εὐρέως διαδεδομένη παρὰ τῷ λαῷ τυγχάνει ἡ δοξασία ὅτι ἡ σκιὰ τῆς σκῆς εἶναι βαρεῖα, τοῦ δένδρου τούτου θεωρουμένου ὡς κατοικητηρίου τοῦ διαβόλου. Κατὰ τὰς σχετικὰς παραδόσεις ὑπὸ τὰς σκῆς συγκροτοῦν οἱ δαίμονες τὰ

¹ Στεφ. Α. Ξανθοῦδίδου, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, Ἀθηνᾶ 15 (1903), σ. 116, σημ. 1.

² Κ. Α., ἀρ. 1161 Δ', σ. 40 (Μ. Λιουδάκη, 1938, Κεφάλι Ἴνναχωρίου).

³ Χειρ. Βλαστοῦ, ἀρ. 20, σ. 1537 καὶ ἀρ. 44, σ. 507. Πρβλ. *Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 43 καὶ 77.

⁴ Ἰδὲ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 141-142 (ἐκ Κυδωνίας) καὶ σ. 145. Ὁ Α. Ἀλλάτιος ἀναφέρει περὶ φαντάσματος ἐν Χίῳ ἄγριον ἵππον ἱππεύοντος (ιδὲ *C. Wachsmuth*, Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἐν τῇ νέᾳ, μετάφρ. Ἐμμ. Γαλανοῦ, ἐν Κεφαλληνίᾳ 1868, σ. 24, σημ. 1 καὶ *N. Γ. Πολίτου*, Νεοελληνικὴ μυθολογία, μέρ. Α', 1871, σ. 152, ἐνθα παρατίθεται καὶ τὸ χωρίον τοῦ Ἀλλατίου). Ἐν Ἀσπροποτάμῳ Πίνδου «τριγυρίζουν στὰ χαλάσματα φαντάσματα καβάλλα σὲ μαῦρα ἄλογα» (*Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη*, Παραδόσεις τ' Ἀσπροπόταμου, Τρίγκαλα 1948, σ. 136, ἀρ. 275). Περὶ στοιχειῶν συρόντων ἀλύσεις ἀναφέρεται ἔτι εἰς παραδόσεις ἐκ Ζακύνθου (Λαογρ. 16 (1956-57), σ. 552) καὶ Λήμνου (Κ. Α., ἀρ. 1160 Β', σ. 110, Γ. Ἀ. Μέγας), τῶν παραδειγμάτων δυναμένων νὰ πολλαπλασιασθοῦν, ἐὰν τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον. Ἐνταῦθα σημειωτέον ἔτι μόνον ὅτι αἱ τοιαῦτα δοξασίαι εἶναι κοιναὶ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, οἷον παρὰ τοῖς Γερμανοῖς (*Handw. d. deutsch. Aberglaubens IV*, 1931-32, στ. 1282-1283, 1288).

⁵ Ἰδὲ *Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι*, ἔνθ' ἀν., σ. 76-77.

συνέδριά των ἢ τοὺς χορούς των αἱ Νεραίδες κ. ἄ. ὄ., διὸ καὶ ὁ καταφεύγων ὑπ' αὐτάς ἢ ὁ ὑπὸ τὰς σκιάς των κοιμώμενος βλάπτεται ὑπ' αὐτῶν¹, ὡς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τῶν ἐκ Κρήτης παραδόσεων. Ὁμοίᾳ δοξασίᾳ ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Σικελοῖς². Αὕτη ὀφείλεται καὶ εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὰς λαϊκὰς ἀντιλήψεις, αἵτινες δὲν εἶναι μόνον ἑλληνικαί, ἐκ τῆς συκῆς ἐκρεμάσθη ὁ προδῶσας τὸν Χριστὸν Ἰούδας³ ἢ εἰς τὸ ὅτι αὕτη ἐξηράνθη κατόπιν ἀρᾶς τοῦ Χριστοῦ⁴, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ⁵.

Πανελλήνιος ἐπίσης εἶναι ἡ πίστις περὶ στοιχειῶν τῶν βράχων⁶, περὶ ὧν ἀναφέρουν καὶ τὰ δημῶδη ἄσματα⁷, τὰ δὲ σπήλαια καὶ πολλαὶ οἰκίαι, κατὰ προτίμησιν δ' αἱ παλαιαί, ἀποτελοῦν ὡσαύτως κατ' εὐρύτητα διαδεδομένην δοξασίαν, ἣτις καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς εἶναι κοινή, ἐνδικοιήματα δυσμενῶν καὶ κακοποιῶν δαιμόνων, οἷτινες, ὡς ὁ λαὸς φαντάζεται, ἐπιφαίνονται ὑπὸ διαφόρους κατὰ τόπους μορφάς⁸.

γ') Τὰ περὶ τῶν Σαρακηνῶν πιστευόμενα, ὅτι ἐν καιρῷ μεσημβρίας ἐκθέτουν εἰς τὸν ἥλιον τὰ ἄπειρα αὐτῶν πλούτη, ἀποτελοῦν κοινοτάτας ἀντιλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περὶ ὑπάρξεως πολλαχοῦ κατορωρυγμένων ἢ ἄλλων θησαυρῶν,

¹ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α', σ. 386, ἀρ. 650, σ. 430, ἀρ. 731, σ. 435, ἀρ. 740, Β', σ. 1146, *Τοῦ αὐτοῦ*, Νεοελληνικὴ μυθολογία Β', σ. 429 καὶ 467, *Ἑλληνικῆς Σταμούλης - Σαραντῆ*, Παραδόσεις τῆς Θράκης, Θρακικά 7 (1936), σ. 304, ἀρ. 183. Κυπριακά Γράμματα Α' (1934), σ. 305-306 κ. ἄ.

² *Wilhelm Mannhardt*, Wald- und Feldkulte Β', Berlin 1905, σ. 31, σημ. 1.

³ Ἰδὲ Γ. Α. Μέγα, Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Ἑπετ. Λαογρ. Ἄρχειου 3-4 (1941-1942), σ. 22. Σχετικαὶ παραδόσεις ἄλλων λαῶν παρὰ *Oskar Dähnhardt*, *Natursagen* II, 1909, σ. 237.

⁴ Κ. Α., ἀρ. 1358, σ. 253, (*Μ. Λιονδάκη*, *Κυθωνίαι*, 1939), ἐφ. Ἐστία 13 Ἀπριλίου 1928, σ. 1. *Δημ. Λουκοπούλου*, Νεοελληνικὴ μυθολογία, ἐν Ἀθήναις 1940, σ. 184.

⁵ Ματθ. 21, 19.

⁶ Ἰδὲ *Cl. Fauriel*, *Chants*, σ. LXXXII, Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία Α', 1871, σ. 133, σημ. 3. *C. Wescher - Ἐμμαν. Μανωλακάκη*, Δωρικὸν ψήφισμα Καρπάθου, Ἀθήνησιν 1878, σ. 54 κ. ἄ.

⁷ Ἰδὲ *Passow*, σ. 387, ἀρ. DIX (Θεσσαλία):

«Ποιὸς ἦτανε ποὺ πέρασε τὴν νύχτα τραγουδῶντα;

Ἐπνᾶει τ' ἀηδόνι ἀπ' τὲς φωλιές καὶ τὰ στοιχεῖα π' τοὺς βράχους».

Ἄλλαι παραλλαγαί: Ζωγρ. Ἄγων Α', ἐν Κων/πόλει 1896, σ. 138-139, ἀρ. 231.

Ἄ. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἑσμάτων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 66. *Νικ. Ἰ. Λάσκαρη*, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, μέρος Ε', ἐν Πύργῳ 1909, σ. 410, ἀρ. 3.

⁸ Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Β', σ. 1073 καὶ 1103-1106. Κ. Α., ἀρ. 2887, σ. 25-26 (Μαρία Ψαράκη, Σκοπὴ Σητείας, 1964).

φρουρουμένων υπό στοιχειῶν καὶ ἄλλων ὑπερφυσικῶν ὄντων, ἐχόντων συνήθως τὴν μορφήν Ἀράπηδων¹.

δ') Ὁ δαίμων, ὁ ὑπὸ μορφήν Σαρακηνοῦ ἐπιφαινόμενος εἰς τὰς οἰκίας, εἶναι ὁ ἀγαθοποιὸς δαίμων - φύλαξ τοῦ οἴκου, ὅστις φέρει εὐτυχίαν εἰς αὐτόν. Οὗτος ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἂν ἐμφανίζεται τυγχάνει σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν ἐνοίκων. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐξηγεῖται ἡ παράθεσις ἐδεσμάτων εἰς αὐτόν, συνήθεια λατρευτικῆς πιθανῶς ἀρχῆς, γνωστῆ καὶ ἀλλαχοῦ². Αἱ τοιαῦτα ὅμως περὶ τῶν Σαρακηνῶν παραδόσεις ἀπαντοῦν σπανιώτερον τῶν ἄλλων.

Ἐξ ὧσων ἀνωτέρω ἐξετέθησαν συνάγεται ὅτι εἰς τοὺς δαιμονοποιηθέντας Σαρακηνοὺς μετεβιβάσθησαν ἀναλλοιώτως αἱ ἰδιότητες καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ πολλῶν ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς πάντα σχεδὸν τὰ μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ δαιμόνων. Τὸ ὄνομα δηλ. Σαρακηνός ἀντικατέστησεν ἐνίοτε ἐν Κρήτῃ τὸ ὄνομα ἄλλου γνωστοῦ καὶ ἐνταῦθα δαίμονος τῆς νέας ἑλληνικῆς μυθολογίας, ὡς εὐκόλως διαπιστώνει τις καὶ ἐκ προχείρου ἐπιτοπίου ξερύνης.

Οἱ Σαρακηνοὶ δαιμονοποιηθέντες ἐν Κρήτῃ διὰ τοὺς λόγους, οἵτινες ἐκτίθενται κατωτέρω, πάντως οὐχὶ βεβαίως ἐξ αἰτίας τῶν ἀγαθῶν πρὸς αὐτοὺς σχέσεων τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ἦτο φυσικὸν νὰ παρασταθοῦν ὡς κακοποιοὶ δαίμονες³, ὅπερ πράγματι καὶ συνέβη, ὡς μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν σχετικῶν παραδόσεων⁴.

¹ Ἰδὲ περὶ τῶν ἀντιλήψεων τούτων *N. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις Α', σ. 229-249, Β', σ. 1003-1005, *Γ. Ἀ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ θησαυρῶν, Λαογρ. 4 (1913-14), σ. 29 κέξ. Ὁ Στέφανος Ξανθουδίδης, ἐνθ' ἀν., ὑπέλαβεν ὅτι τὰ ἐκτιθέμενα πλούτη ἀποτελοῦν ἀνάμνησιν «τῶν θησαυρῶν, οὓς εἶχον ἀποκτήσει ἐκ τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ πειρατείας, καθ' ὃν χρόνον κατεῖχον τὴν Κρήτην» οἱ Σαρακηνοί. Σημειωτέον ἔτι ὅτι ἐπιστεύθη περὶ τῶν Σαρακηνῶν ὅτι ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι ζήσαντες κατὰ παλαιότερας ἐποχάς, νῦν δ' ἐμφανίζονται «καὶ λιάζουν τὰ φλουριά των». (Πληρ. φοιτητοῦ Μιχ. Κασσωτάκη, ἐξ Ἀγίου Κωνσταντίνου Λασιθίου Κρήτης).

² Ἐν Χίφ ἔχομεν περὶ αὐτῆς μαρτυρίας ἐκ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος (ἰδὲ παρὰ *N. Γ. Πολίτη*, Παραδόσεις Β', σ. 1063-1070). Ἡ προσφορὰ ἐδεσμάτων λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῆς πρώτης Σεπτεμβρίου, κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Τυρινῆς Κυριακῆς εὐθὺς μετὰ τὸν δεῖπνον καὶ κατ' ἄλλας ἡμέρας καὶ ὥρας, τὰ δὲ παρατιθέμενα ποικίλλουν κατὰ τόπους. (Ἰδὲ *N. Γ. Πολίτη*, ἐνθ' ἀν. καὶ *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου 11-12 (1958-1959), σ. 292-293. Ἐν Κρήτῃ «ἡ στάμνα τὴ νύχτα νὰ μὴ μένη ὄφκαιρη, γιὰ νὰ 'χη νὰ πίνῃ νερὸ τὸ καλὸ τοῦ σπιθιοῦ». (Ἰδὲ *Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι*, ἐνθ' ἀν. σ. 43).

³ Ἰδὲ σχετικῶς καὶ *Ἰ. Δ. Κονδυλάκη*, Νεοελληνικὴ τῆς Κρήτης μυθολογία, ΔΙΕΕ 1, (1883-84), σ. 274, σημ. 1. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις Β', σ. 1039 κ. ἄ.

⁴ Χαρακτηριστικὴ παράδοσις ἐκ Σητείας ἔχει οὕτως: «Ὅλα τὰ παλιὰ κτίρια ἔχουνε στοιχειό. Στὴ Σίτανο εἶναι ἓνα σπίτι τούρκικο, πού τὸ ὕγρασε ἓνας χριστιανός, Γιάννη

Λησμονηθείσης ὅμως τῆς αἰτίας τῆς δαιμονοποιήσεως καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου καταστασῶν, ὡς ἐλίχθη, ταυτοσήμων τῶν ἐννοιῶν δαίμων καὶ Σαρακηνὸς οἱ Σαρακηνοὶ ἀντικατέστησαν, ὡς εἶδομεν, καὶ τὸν ἀγαθοποιὸν δαίμονα τοῦ οἴκου. Ἡ σύγχυσις ἐξ ἄλλου τῶν δαιμόνων τοῦ νέου ἑλληνικοῦ πανθέου καὶ γενικώτερον τοῦ πανθέου παντὸς λαοῦ δὲν εἶναι τι τὸ ἀσύνηθες¹.

Ἡ ἀρχὴ τῆς τοιαύτης δαιμονοποιήσεως τῶν Σαρακηνῶν ἐν Κρήτῃ ἔχει προφανῶς τὰς ρίζας της εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἀραβοκρατίας ἐν τῇ νήσῳ, ἥτοι εἰς τὴν περίοδον ἀπὸ τῆς καταλήψεως αὐτῆς τῷ 826 ὑπὸ τῶν ἐξ Ἰσπανίας ἐπιδραμόντων Σαρακηνῶν μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς τῷ 961. Ἄλλ' ἡ εὐρύτης τῶν σχετικῶν περὶ αὐτῶν παραδόσεων καὶ ἡ ζωηρότης μεθ' ἧς μέχρι τοῦ νῦν φέρονται αὐταὶ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ εἶναι ἐνδεικτικὰ τοῦ ὅτι καὶ οἱ κατοπιν ἐπὶ αἰῶνας τὴν Κρήτην, ὡς καὶ τὰς ἄλλας νήσους καὶ παράλια τῆς Ἑλλάδος, ἄγοντες καὶ φέροντες πειραταί, οἱ γνωστοὶ συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαρακηνοί, δὲν ἐξηρέθησαν τῆς δαιμονοποιήσεως, ἀκολουθήσαντες παλαιὰ πρότυπα. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, ὧν ἡ κορυφωσις τῆς δράσεως μετὰ τὴν πλήρη ὀργάνωσιν τῶν ὀρηκτηρίων των εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς βορείου Ἀφρικῆς τοποθετεῖται περὶ τὸν 16ον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος, συνεταυτίσθησαν ἐν Κρήτῃ καὶ Δωδεκανήσῳ καὶ πρὸς τοὺς Τριμμάτους, ἀνθρωποφάγους ὑπερφυσικοὺς γίγαντας, φέροντας τρεῖς ὀφθαλ-

Χρυσουλάκη τότε λένε, ὅπου καὶ τὸ ἐδὰ ζῆ, ἦκαμ' ἡ γυναῖκα ντου ἐννιά παιδιὰ καὶ δὲν τζῆ ζοῦνε μόνο δυὸ καὶ τ' ἄλλα τὰ σκότωσε τὸ στοιχειό. Ἐβάλανε καὶ τὸν παπὰ κ' ἦκαμε ἀγιασμό, μὰ τοῦ κάκου, τὸ στοιχειό εἶναι Σαρακηνὸς καὶ δὲ φοβᾶται διαβαστικά. Ὁ ἴδιος ἐκείνοσά ὁ Σαρακηνὸς πάει τὴν καδέγλα του ἐκεῖα ποκάτω στὸν κόλυμπ' ἀπού 'ναι στὸν ποταμὸ καὶ καθίζει, βασιτᾶ μιὰ τζιμπούκα δυὸ ὄργανιές καὶ καπνοπίνει' τὸν εἶδανε πολλὲς φορὲς ἐκεῖν' ἀπού πᾶνε καὶ γεμίζουνε κι ὅποιος περάση καὶ δὲν κάμη τὸν σταυρόν του, τοῦ παίξει πασπαλιὰ καὶ κάνει σαράντα μέρες κουφός. Οἱ λουχοῦνες τὸ κατέχουνε καὶ βάνουνε ἀπὸ μέσα στὸ φασκίδι τοῦ κοπελιοῦ μιὰ μπουκιὰ ψωμί καὶ δὲν τις ἐμιλεῖ. Μιὰ φορὰ 'πέρασ' ἕνας, Μανόλη Πατελάκη τότε λένε, καὶ ζῆ καὶ τὸ ἐδὰ, καὶ ἐμπῆκε μέσα ντου κ' ἐσωρευτήκαν' ἐφτὰ παπᾶδες καὶ δὲν ἐμπορούσανε νὰ τὸ βγάλουνε μόνο τῶς ἤλεγε, ἐγὼ 'γίνηκα δαίμονας καὶ θὰ κάμω τὸ διωρισμένο μου καὶ ἀπό θὰ βγῶ. Ἐγὼ μπῆκα μέσα ντου μὲ τὸ ἰζὼ τοῦ Μεγαλοδύναμου καὶ δὲν φοβοῦμαι κιανένα. (Ζωγράφ. Ἄγων Α', ἐν Κων/πόλει 1896, σ. 32).

¹ Εἰδικῶς ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν παράδοσιν, ἣτις ἀναφέρει περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀγαθοποιοῦ δαίμονος τοῦ οἴκου ὡς Σαρακηνοῦ, ἡ σύγχυσις πρὸς τοὺς δυσμενεῖς δαίμονας ἦτο ἔτι εὐχερεστέρα, δοθέντος ὅτι, ὡς δοξάζεται, ὑπάρχουν δύο εἰδῶν στοιχειὰ τῆς οἰκίας: τὰ εὐμενῆ, ἅτινα εἶναι πρόξενα εὐτυχίας καὶ τὰ δυσμενῆ, ἅτινα εἶναι φόβητρα, βλάπτοντα τοὺς ἐνοίκους αὐτῆς. Ταῦτα ἐπιφαίνονται ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς καὶ δὴ καὶ ὑπὸ μορφὴν Ἀράπη. (Περὶ τούτων ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Β', σ. 1067-1068, 1093, 1103 κέξ.).

μούς. ἢ καὶ τοὺς Μονομάτους ἐν Κεφαλληνίᾳ¹. Ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἔχομεν, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, παραδόσεις περὶ δαιμονοποιήσεως Σαρακηῶν, τοῦλάχιστον διαδεδομένας, πλὴν ἴσως μεμονωμένων τινῶν περιπτώσεων, ὡς π. χ. ἐκ Χίου, ἔνθα ἡ τοποθεσία Σαρακήνα, ἢ, ἔλαβε τὸ ὄνομα «ἐκ Σαρακηῆς τινος φονευθείσης ἐκεῖ, κατὰ τοὺς χωρικούς, ἥτις μετεβλήθη εἰς στοιχειὸ καὶ παρουσιάζεται νῦν τὴν νύκτα»².

Ἐπιφάνεια φαντάσματος ὑπὸ μορφήν Σαρακηνοῦ μνημονεύεται λίαν ἐνωρὶς εἰς τὰ βυζαντινὰ ἀγιολογικὰ κείμενα. Οὕτως ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Θεογονίου, ἐπισκόπου Βετειλίας ἐν Παλαιστίνῃ († 522), συγγραφέντι, ὡς πιστεύεται, ὑπὸ τοῦ συναξαριστοῦ τοῦ ζ' αἰ. Παύλου τοῦ Ἑλλαδικοῦ³, γίνεται λόγος περὶ ἐμφανίσεως εἰς τὸν ἅγιον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς πνεύματος ὑπὸ μορφήν ὄπλισμένου Σαρακηνοῦ ἀπειλοῦντος αὐτόν. Εἰς τὸν δειλιάσαντα Θεόγονιον «*παραχρηῖμα φανεῖς ... ἄγγελός φησι... αὐστηροτάτῃ φωνῇ Δειλός μοι πάνυ φαίνει... μηδὲν δλως φοβηθῆς. Οὐ γάρ, ὡς σὺ νομίζεις, Σαρακηνὸς τυγχάνει, ἀλλὰ πνευμά ἐστιν ἀκάθαρτον εἰς εἶδος Σαρακηνοῦ ἐαντόν σχηματίσαν. Εὐθὺς οὖν ἀφίσταται μὲν ἀπ' αὐτοῦ ἢ δειλία, θάρσους δὲ καὶ χαρᾶς τινος ἀρρήτου μετέλαβεν, ὁ δὲ δαίμων ἐκ ποδῶν ἐγένετο*»⁴.

¹ Ἰδὲ *Στεφ. Δ. Ἡμέλλου*, Ἡ περὶ πειρατῶν λαϊκῆ παράδοσις, ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 102-103, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία.

² Ἰστ. Λεξ., ἀρ. 200, σ. 134 (Στυλ. Βίος, 1916). Πρβλ. καὶ σ. 132. Παράδοσις ἐκ Καλαβρύτων ἀναφέρει περὶ στοιχειωμένων «παλιότουρκων», τοὺς ὁποίους εἶχον φονεῦσει (*N. Γ. Πολίτου*, Παράδοσις Α', σ. 285, ἀρ. 505). Γενικωτέρα εἶναι ἡ δοξασία περὶ στοιχειώσεως ἰδίᾳ τῶν ἀδίκως φονευθέντων, οἵτινες ζητοῦν νὰ λάβουν ἐκδίκησιν (ἐνθ' ἀν., Β', σ. 1144, Κ. Α., ἀρ. 2442, σ. 72 καὶ 145, Κοζάνη, καὶ Κ. Α., ἀρ. 2443, σ. 27, Ἐλασσών). Τὰ αὐτὰ ἐπιστεύοντο καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους (ἰδὲ *Φαίδ. Κονκουλέ*, ΒΒΠ, ΑΠ, 1948, σ. 228 καὶ *Δημ. Σ. Λουκάτου*, Λαογραφικαὶ περὶ τελευτῆς εἰδήσεις παρὰ Ἰωάννη τῷ Χρυσοστόμῳ, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 2 (1940), σ. 111-112) ὡς κατὰ τοὺς ἀρχαίους (πρβλ. Ἄντων. Δ. *Κεραμοπούλλου*, Ὁ ἀποτυμπανισμὸς, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 83).

³ Ἰδὲ *Κρομβάχερ-Σωτηριάδου*, Ἱστορ. τῆς βυζαντ. λογοτεχνίας Α', ἐν Ἀθήναις 1897, σ. 374, 3.

⁴ *Anat. Boll.* X (1891), σ. 87-88. Ὁ κῶδιξ τοῦ 10^{ου} περίπου αἰῶνος (ἰδὲ *Anat. Boll.* VII (1888), σ. 95). Ἰδὲ καὶ *Κ. Ἀμάντου*, Γλωσσικὰ περιεργα, Νέα Ἑστία 55 (1954), σ. 9 (= Γλωσσικὰ μελετήματα, Ἀθηνᾶ, Σειρὰ διατριβῶν καὶ μελετημάτων 2, ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 547) ὡς καὶ *Φαίδ. Κονκουλέ*, ΒΒΠ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 250-251. Ἐν συντομοτέρῳ βίῳ τοῦ ἁγίου, συγγραφέντι κατ' ἐπίδρασιν τοῦ προηγουμένου κατὰ τὴν αὐτὴν ὡς ἔγγιστα ἐποχὴν ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Σκυθοπολίτου δὲν ἀναφέρεται τὸ ἐπεισόδιον (ἰδὲ *Ed. Schwartz*, *Kyryllos von Scythopolis, Texte und Untersuchungen* 49, 2 (1939), σ. 241-243). Περὶ ἐμφανίσεως δαιμόνων εἰς ἐρημίτας ἰδὲ προχείρως *N. Γ. Πολίτου*,

Δαίμονες (= διάβολοι) καλοῦνται μεταφορικῶς οἱ Σαρακηνοὶ καὶ εἰς τὴν δημώδη βυζαντινὴν παροιμίαν: «Σαρακηνὸς εἰς τὸ ὄσπίτιν σου καὶ ἐσύ, ὅπου θέλεις, γύρευε», εἰς ἣν ἀκολουθεῖ θεολογικὴ ἐρμηνεία σκοποῦσα, ὡς συνήθως, διδαχὴν τινα: «Πάλιν ὁ λόγος πρὸς τὸν νοῦν ποιεῖται τὸν λόγον καὶ φησι, ὅτι ἐὰν ἀναπαύεσαι ἐν ταῖς γλυκοπικρίαις ἡδοναῖς τῆς ἡμέρας ταύτης, ὅθεν ὁ ἐχθρὸς πάντας ὑποσκελίζει διὰ τῶν παγίδων αὐτοῦ, Σαρακηνοὺς ἤγρον δαίμονας εὐρήσει ἢ ψυχὴ ἐκεῖθεν»¹. Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν τῆς ἐρμηνείας προερχομένην ἐκ χειρογράφου τοῦ 16^{ου} πιθανῶς αἰῶνος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν: «Σαρακηνοὺς λέγει τοὺς δαίμονας ὅτι ἐνθα θέλεις πορεύου εἰς ἁμαρτίαν καὶ οἱ δαίμονες χαίρουσι ἐν τῷ οἴκῳ σου»².

Ἡ παράστασις τῶν Σαρακηνῶν ὡς δαιμόνων, διαβόλων, ὡς εἰς τὰ μνημονευθέντα ἀνωτέρω κείμενα, δέον, ὅπως ἀποδοθῆ εἰς τὴν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς κρατοῦσαν τάσιν νὰ παριστῶνται ὡς τοιοῦτοι οἱ ἐχθρικοὶ πρὸς αὐτοὺς λαοὶ γενικώτερον. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους δι' ἐκάστην περίπτωσιν λόγους, ὧν εἷς τῶν κυριωτέρων εἶναι ἀσφαλῶς ἡ θρησκευτικὴ κατὰ τῶν ἀντιδο-

Παραδόσεις Β', σ. 1038. Οὔτοι δ' ἐπιφαινόμενοι ἐλάμβανον πλείστας καὶ ποικίλας μορφάς: *A. Delatte et Ch. Jossierand*, Contribution à l'étude de la démonologie byzantine, Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales 2 (1933-34) (Mélanges Bidez), Bruxelles 1933, σ. 218-219 καὶ *P. Joannou*, Les croyances démonologiques aux XIe siècle à Byzance, Actes du VIe Congrès International d'Études Byzantines, Paris 1948, 1, 1950, σ. 252 κέξ. Αἱ πλέον συνήθειαι μορφαὶ ὑπὸ τὰς ὁποίας παρουσιάζοντο οἱ δαίμονες ἦσαν ὡς μαῦροι καὶ Αἰθίοπες (ιδε' ἐνθ' ἀν., σ. 255 καὶ Acta Sanctorum, Novembris, IV (1925), σ. 641. *Migne*, P. G. 34, στ. 1089, 1090, 65, στ. 185). Σημειωτέον δ' ὅτι Ἀράπηδες καὶ Αἰθίοπες συνεταυτίζοντο πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς (*N. Γ. Πολίτων*, Παραδόσεις Β', σ. 1037).

¹ *Karl Krumbacher*, Mittelgriechische Sprichwörter, München 1893, σ. 99, ἀρ. 41. Πρβλ. καὶ σ. 124, ἀρ. 70, ὡς καὶ σ. 195-196 (Sitzungsb. der philol. - philol. und der histor. Klasse der K. Bayer. Akad. d. Wiss., 1893, II, 1). Τοῦ αὐτοῦ, Eine Sammlung byzantinischer Spichwörter (Sitzungsb., ἐνθ' ἀν., 1887, II, σ. 70, 41 καὶ 88-89). Περὶ τῆς σημασίας τοῦ δαίμων (= διάβολος) εἰς τὰς βυζαντινὰς παροιμίας ἰδὲ Τοῦ αὐτοῦ, Die Moskauer Sammlung mittelgriechischer Sprichwörter. (Sitzungsb., ἐνθ' ἀνωτ., 1900, σ. 419 κέξ.)

² *Μαρίας Ἰωαννίδου*, Βυζαντιναὶ παροιμίαι ἐκ χειρογράφου τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖον 1 (1939), σ. 55, ἀρ. 6. Ἰδὲ αὐτόθι καὶ σ. 50, 51 καὶ 62. Διὰ τὸν νοῦν τῆς παροιμίας ἰδὲ ἔτι *N. Γ. Πολίτων*, Ἑρμηνευτικὰ εἰς τὰς βυζαντινὰς παροιμίας, Ἑπετηρίς Παρνασσοῦ Η' (ἐν Ἀθήναις 1898), σ. 118-119 (ἀνάτ., σ. 42-43) καὶ Ἑμμαν. Κριαρᾶ, Παρατηρήσεις ἐρμηνευτικὰς καὶ γλωσσικὰς σὲ βυζαντινὰς παροιμίας, ΕΕΦΣΠΘ 9 (1965), σ. 92-93.

ξούντων μισαλλοδοξία. Ἡ μακροχρόνιος παρατήρησις τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν δαιμονοποιουμένων λαῶν, διαβιούντων κατὰ τρόπον ἀποκλίνοντα τοῦ κανονικοῦ, κατὰ τὴν ἀντίληψιν βεβαίως τῶν παρατηρούντων αὐτούς, καὶ ἡ ὥς ἐκ τοῦ περιέργου τρόπου τοῦ ζῆν καὶ πράττειν ἀπόδοσις εἰς αὐτοὺς μαγικῶν δυνάμεων, αἱ πρὸς αὐτοὺς συγκρούσεις κ. ἄ. ἀπετέλεσαν περαιτέρω λόγους, διαφόρου κατὰ περίπτωσιν βαρύτητος, ἐνισχυτικούς τῆς τοιαύτης μυθοπλαστίας. Οὕτως ἐκ μαγικοῦ παπύρου μανθάνομεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐχρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν Ἰεβουσαίων, Γεργεσαίων καὶ Φερεζαίων ὡς ὀνόματα δαιμόνων¹. Τὸ αὐτὸ συνέβη εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ Ἰράν, δαιμονοποιήσαντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν². Περαιτέρω οἱ Ἰουδαῖοι ἐξελήφθησαν μὲ τὴν σειρὰν τῶν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ὡς δαίμονες³. Παρὰ τοῖς Ρουμάνοις θεωροῦνται ὡς ἀνθρωποφάγοι οἱ κυνοκέφαλοι, συνταυτιζόμενοι πρὸς τὸν βάρβαρον λαὸν τῶν Τατάρων, οὗτινος ἐγνώρισαν οὗτοι τὰς ἐπιδρομάς⁴, καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς πιθανῶς ἄλλοι⁵.

Ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἔλθων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς ἱστορίας του εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς διαφόρους λαοὺς, συγκρουσθεὶς μετ' αὐτῶν καὶ πολλὰ ὑπ' αὐτῶν παθὼν, δὲν ὑπελείφθη εἰς τὴν σχετικὴν μυθοπλαστίαν. Οὕτω κατὰ τὰς δημώδεις παραδόσεις ἐθεωρήθησαν ὡς δαίμονες οἱ Ἀράπηδες γενικῶς⁶, ἐν Χίω

¹ Ἀναφέρεται περὶ τοῦ δαίμονος :

« . . . καὶ σὺ λάλησον
ὁποῖον ἐὰν ἦς ἐπουράνιον ἢ ἀέριον εἴτε ἐπίγειον
εἴτε ὑπόγειον ἢ καταχθόνιον ἢ Ἰεβουσαῖον ἢ Γεργε-
σαῖον ἢ Φερεζαῖον ».

(*Albrecht Dieterich*, *Abrahas*. Studien zur Religionsgeschichte des spätern Altertums, Leipzig 1891, σ. 139, στ. 29-32. Ἴδὲ καὶ σ. 141).

² Αὐτόθι, σ. 141, σημ. 1.

³ Ἴδὲ *Φαίδ. Κουκουλέ*, ΒΒΠ, ΑΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 137 καὶ *Carl Meyer*, *Der Aberglaube des Mittelalters und der nächstfolgenden Jahrhunderte*, Basel 1884, σ. 192.

⁴ Ἴδὲ *T. Pamfile*, *Povestea lumii de demult*, Bucuresti 1913, σ. 166 καὶ *Δ. Β. Οἰκονομίδου*, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογρ. 18 (1959), σ. 192. Ἡ γνώμη τοῦ Pamfile ὅτι ἡ συνταύτισις τῶν κυνοκεφάλων πρὸς τοὺς Τατάρους ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ ρουμανικὸς λαὸς ἐβασανίσθη ὑπὸ τῶν τελευταίων δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ (ἰδὲ *Δ. Β. Οἰκονομίδου*, αὐτόθι).

⁵ Παρὰ τοῖς Γάλλοις ἐπίσης τὰ κακοποιὰ δαιμόνια καλοῦνται Σαρακηνοί· (ἰδὲ παρὰ *N. Γ. Πολίτη*, Παραδόσεις Β', σ. 1039).

⁶ *N. Γ. Πολίτου*, ἐνθ' ἄν., σ. 1037. Αὐτόθι ἐκτίθενται καὶ οἱ λόγοι τῆς δαιμονοποιήσεως. Ἴδὲ καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, ἐνθ' ἄν., σ. 449.

οί αίρειτικοί Ἀρμένιοι, ἀποδοθέντων εἰς αὐτοὺς πρωτίστως μαγικῶν ἰδιοτήτων, ὡς ἔδειξεν ὁ Στίλπων Κυριακίδης¹, οἱ Ἀτζουμπάδες ἐν Κρήτῃ καὶ Κύπρῳ² διὰ τὸ δύσμορφον καὶ μελανὸν τοῦ προσώπου αὐτῶν³ καὶ οἱ ἀπασχολοῦντες ἡμᾶς Σαρακηνοί. Δέον νὰ σημειωθῇ ἔτι ὅτι ἐνιαχοῦ, καθ' ἃ ἠδυνήθημεν ἐξ ἐρεῦνης νὰ διαπιστώσωμεν, δὲν ἐξηρέθησαν τῆς δαιμονοποιήσεως καὶ οἱ Φράγκοι, ἀπεχθεῖς ὄντες εἰς τὸν λαὸν⁴ εἰς τόπους μάλιστα, ὡς ἡ Κρήτῃ⁵ καὶ αἱ Κυκλάδες⁶, ἐνθα κατέστη ἔντονος ἡ παρουσία των ὡς κατακτητῶν, ὡς καὶ οἱ «Ἀγαρηνοί» ἴσως⁷, τὸ ὑπάρχον ὁμῶς ὕλικόν εἶναι πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον λίαν ἰσχνόν, συγκρινόμενον μάλιστα πρὸς τὸ περὶ τῶν Σαρακηνῶν ἐν Κρήτῃ.

Κυρία αἰτία τῆς εὐφρείας ταύτης δαιμονοποιήσεως τῶν τελευταίων ὑπῆρξε προδηλῶς ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος, ὃν ἐνέπνευσαν εἰς τὸν λαὸν οἱ Σαρακηνοὶ οὔτοι, οἵτινες κυρίως μὲν ὡς κατακτηταὶ τῆς νήσου κατεπίεσαν ἀφορήτως καὶ κατετυράννησαν τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιδρομεῖς πειραταὶ κατὰ τῶν νήσων

¹ Ἐνθ' ἄν., σ. 448 κέξ.

² Ἰδὲ Ἰστ. Λεξ. Ἑλλ. γλώσσης Ἀκαδημ. Ἀθηνῶν ἐν λ. ἀτζουπάς.

³ Ἰδὲ πλείονα εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Τὰ ὀνόματα τῶν Νεραΐδων καὶ τῶν Ἀνασκελάδων, Λεξικ. Ἀρχεῖον Ε' (1918), σ. 30-31, Στεφ. Ξανθοῦδίδου, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί, αὐτόθι, σ. 94-97, Ἀντων. Χ. Χατζῆ, Εἰς τὴν τοῦ Εὐσταθίου Μακρემβολίτου Ἀκριτηίδα ΒΝJ 10 (1934), σ. 382, σημ. 1, ὡς καὶ Ἰωάν. Β. Παπαδοπούλου, Ἡ Κρήτῃ ὑπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς (824-961), 1948, σ. 86-87 καὶ 100-105. Ν. Β. Τωμαδάκη, ΕΕΒΣ 30 (1960-61), σ. 7. Νικ. Μ. Παναγιωτάκη, Θεοδόσιος ὁ Διάκονος καὶ τὸ ποίημα αὐτοῦ «Ἄλωσις τῆς Κρήτης», Ἡράκλειον 1960, σ. 105, στ. 105-107, καὶ σ. 145.

⁴ Πρβλ. καὶ τὰς παρ. φράσεις: «Φράγγον ἔχεις γείτονα, κακὸν ἔχεις γείτονα» (Κρητ. Ἔστιά 49 (1955), σ. 11), «μῆτε Τοῦρκος, μῆτε Φράγγος νὰ μὴ περάσῃ τὰ μαρτύριά μου» (Ἰστ. Λεξ., ἀρ. 508, σ. 915, Ἀπειρανθὸς Νάξου) κ. ἄ.

⁵ Ἐν Κεντρικῇ Κρήτῃ «Φραγκάκια» καλοῦνται γενικῶς τὰ στοιχεῖα (χειρ. ἀρ. 20, σ. 1537, ἀρ. 44, σ. 507, συλλ. Παύλου Βλαστοῦ). Ταῦτα φυλάττουν ἐνίοτε στοιχειωμένους θησαυρούς (Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη, Ἐκκλησιᾶς Κρήτης, Ρέθυμνο 1954, σ. 177, ἀρ. 180).

⁶ Ἐν τῇ νήσῳ Κιμῶν «Φραγκάκια» εἶναι φάντασμα, Νεραΐδα (Ἰστ. Λεξ. ἀρ. 340 Π, σ. 402, πρβλ. Κ. Λ., ἀρ. 779, σ. 83, Ἰω. Βογιατζίδης).

⁷ Ἐάν τοῦλάχιστον κρῖνη τις ἐκ τῆς ὀνομασίας ἐν Σικίνῳ τῶν Νεραΐδων «Ἀγαρηνά» (Κ. Λ., ἀρ. 3025, σ. 11, 14, 59, Στέφ. Δ. Ἡμελλος 1966 καὶ Ἑπετ. Κέντρ. Ἐρεῦνης Ἑλλ. Λαογρ., 18/19 (1965/66), σ. 301), μὴ ἀπαντώσης, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀλλαχοῦ (πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Τὰ ὀνόματα τῶν Νεραΐδων καὶ τῶν ἀνασκελάδων, ἐνθ' ἄν., σ. 17 κέξ.).

γενικώτερον ὡς καὶ κατὰ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος μερῶν δὲν ὑπελείφθησαν εἰς σκληρότητα καὶ βιαιότητα, ἀποβάντες ἀληθεῖς μάλιστα καὶ δαίμονες κακοποιοί¹.

Ἐπὶ τῆς βαρβάρου ταύτης φυλῆς δὲν ὑπέστη μόνον κακουχίας διὰ μέσου πολλῶν ἐτῶν ὁ λαός. Ἡ καταπίσις αὐτοῦ ὑπῆρξε καὶ θρησκευτική, τῶν Σαρακηνῶν ἐξαναγκασάντων πολλοὺς τῶν κατοίκων νὰ ἀλλάξουν τὴν πίστιν των². Ὁ ἐξαναγκασμὸς οὗτος θὰ ἐπέτεινε τὴν μισαλλοδοξίαν λαοῦ θρησκευόντος καὶ στερεῶς προσκεκολλημένου εἰς τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν κατὰ λαοῦ βαρβάρου καὶ ἀλλοθρησκου, ὡς οἱ Σαρακηνοί, αὕτη δὲ συνετέλεσεν ἔτι πλέον εἰς τὸ νὰ ὑποληφθοῦν οἱ τύραννοι ὡς δαίμονες. Ὅτι περαιτέρω λόγον τῆς δαιμονοποιήσεως θὰ ἀπετέλεσε καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπόδοσις εἰς τοὺς Σαρακηνοὺς μαγικῶν ἰδιοτήτων καὶ τεχνῶν ἐκ τῆς μακροχρονίου ἐκ τοῦ σύγγενος παρατηρήσεως τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τοῦ ἐν γένει τρόπου τοῦ βίου των, ὅπερ κυρίως συνετέλεσεν εἰς τὴν διάπλασιν ὡς δαιμόνων τῶν Ἀρμενίων ἐν Χίῳ³, δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείεται. Ὡς εἶναι γνωστόν, κατ' ἀντίληψιν ἀπαντῶσαν εἰς πολλοὺς λαοὺς ἀποδίδονται εἰς τοὺς μάγους δυνάμεις ὑπερφυσικά, αἵτινες χρησιμοποιοῦνται πολλάκις ὑπ' αὐτῶν πρὸς κακουργίαν καὶ βλάβην τῶν ἄλλων. Οἱ ἔχοντες αὐτάς, οἵτινες δυνατὸν νὰ εἶναι ἄτομα, οἰκογένεια, φυλαὶ κ. ἄ., ἀπετέλεσαν πολλάκις τάξιν ὄντων πέραν τῶν ἀνθρωπίνων, προκαλοῦσαν φόβον καὶ ὡς ἐκ τούτου διαπλασθεῖσάν ἐν πολλοῖς εἰς τάξιν δαιμονικήν⁴.

Περὶ τῶν Σαρακηνῶν ἀκριβῶς τῆς Κρήτης ἔχομεν μαρτυρίαν Λέοντος τοῦ Διακόνου, καθ' ἣν «λέγεται γὰρ κατόχους εἶναι Κρητῆς μαντείας καὶ βωμολοχίας καὶ πλάνας, πρὸς τῶν Μανιχαίων καὶ τοῦ Μωάμεθ παρειληφτότας ἀνέκαθεν»⁵. Παρὰ Λεοντίῳ Μαχαιρᾷ ἀναφέρεται συμβουλή πρὸς υἱὸν σιέχου («νὰ μὲν τορμήσῃ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ μπῆ ὀμπρὸς τον, διὰ νὰ μὲν τὸν μαγέψῃ καὶ τὸ φουσαῖτον του,

¹ Τὰ δεινὰ ἄτινα ὑφίστανται οἱ λαοὶ προβάλλονται συνήθως ὡς αἰτία τῆς δαιμονοποιήσεως τῶν ἐχθρῶν των, ὅπερ ὁμως δὲν ἰσχύει πάντοτε ἢ τοῦλάχιστον δὲν εἶναι ταῦτα ἡ μοναδικὴ αἰτία· (ἰδὲ τὴν περὶ Ἀρμένηδων σχετικὴν γνώμην τοῦ Στυλ. Βίου, Λαογρ. 8 (1921 - 25), σ. 446 καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς κρίσιν τοῦ Στίλπ. Κυριακίδου, αὐτόθι, σ. 448 κέξ., ὡς καὶ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ J. Ramfîle παρὰ Δ. Β. Οἰκονομίδη, ἔνθ' ἄν.).

² Ἰδὲ N. B. Τωμαδάκη, ΕΕΒΣ 30 (1960 - 61), σ. 27.

³ Ἰδὲ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 450 κέξ.

⁴ Ἰδὲ αὐτόθι, σ. 462 κέξ.

⁵ Ἐκδ. Βονη, σ. 24 - 25. Πρβλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 464, ὡς καὶ σ. 461, σημ. 1, ἔνθα μεταξὺ τῶν μαγικῶν ἐθνῶν φυλακτηρίου ἀναφέρονται καὶ οἱ Σαρακηνοί.

διότι οἱ Σαρακηνοὶ πολλὰ τὰ τρέχουν, καὶ μὲ τὴν τέχνην τῆς ἀστρολογίας ἠμποροῦσι νὰ μᾶς χαλάσουν ἀπὸ τὸν κόσμον»¹.

Ἡ μνημονευθεῖσα ἀνωτέρω ἐν Χίῳ τοποθεσία Σαρακήνα, ἢ, ὠνομάσθη κατὰ τινα ἐκδοχὴν οὕτως, ἐπειδὴ κατῴκει ἐκεῖ Σαρακηνὴ μάγισσα².

Τὴν ἀντίληψιν τοῦ λαοῦ περὶ τῶν Σαρακηνῶν ὡς μάγων ὑπεμφαίνει καὶ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ὀνόματος αὐτῶν εἰς τὰς ἐπφδάς. Οὕτως ἐν Λήμνῳ ἐν ἐπφδῇ πρὸς θεραπείαν πόνου τοῦ στόματος λέγεται :

«Ἄφτριγίς, κάφτριγίς,
Σαρακηνὸς σὲ κνηγᾶ»³.

Ἐν ἄλλῃ ἐπφδῇ ἐκ Κρήτης κατὰ τῶν ρευματισμῶν ἀναφέρεται :

«Σπέρνει, σπέρνει ὁ Σαρακηνὸς
δώδεκα μονζούρια στᾶρι
δεκατρία τὸ κριθάρι» κλπ.⁴

Πίστιν εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν τοῦ ὀνόματος Σαρακηνὸς ὑποδηλώνει ἔτι καὶ ἡ συνήθεια ἐν Κρήτῃ (Ἄνωγεια), νὰ δίδεται τοῦτο ὡς ὄνομα εἰς ἀσθενικὰ παιδιά, διὰ νὰ ζήσουν⁵.

Ἡ δυσμορφία τῶν Σαρακηνῶν ὀφειλομένη εἰς τὸ μελαμψὸν ἢ μαῦρον τοῦ χρώματος πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἡ λ. Σαρακηνὸς κατήντησεν ἔνωρὸς νὰ σημαίη μαῦρος⁶, δὲν ἔμεινε βεβαίως ἀπαρατήρητος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οἱ Σαρακηνοὶ χαρακτηρίζονται σήμερον ὡς μαῦροι ἀλλὰ καὶ κακόσχημοι

¹ Ἐκδ. Dawkins, σ. 644.

² Ἰστ. Λεξ. ἀρ. 345, σ. 6 (Στυλ. Βίος, 1914).

³ Κ. Α., ἀρ. 1160 Α', σ. 123 (Γ. Ἄ. Μέγας, 1938). Πρβλ. σχετικῶς καὶ συναφοῦς πως διατυπώσεως ἀρχαίας ἐπφδάς ἐν R. Heim, Incantamenta magica graeca latina, Lipsiae 1892, σ. 479-482, ἀρ. 56-68. Δι' ἄλλας συναφεῖς κατὰ ποικίλων νόσων ἐπφδάς ἰδὲ Φαίδ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι, Λαογρ. 8 (1921-25), σ. 317. Τοῦ αὐτοῦ, Β.Β.Π., ζ', ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 180

⁴ Κ. Α., ἀρ. 2799, σ. 73-74 (Γ. Ν. Αικατερινίδης, 1964), ἔνθα ὀλόκληρος ἡ ἐπφδή, ἀποτελουμένη ἐκ 19 στίχων. Ἡ παράθεσις δύο μόνον ἐπφδῶν δὲν σημαίνει ἀναγκαίως ὅτι δὲν ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι. Εἶναι γνωσταὶ αἱ δυσκολίαι, τὰς ὁποίας συναντᾷ ὁ συλλογεὺς λαογραφικῆς ὕλης προκειμένου περὶ ἐπφδῶν, τὰς ὁποίας διὰ ποικίλους λόγους οἱ γνωρίζοντες καὶ χρησιμοποιοῦντες διστάζουν νὰ ἀνακοινώσουν.

⁵ Ἰδὲ Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι, ἔνθ' ἀν., σ. 68, Ἰστ. Λεξ., ἀρ. 269, σ. 58. Πρβλ. καὶ Δικ. Β. Βαγιακάκον, ἐν ΕΕΒΣ 29 (1959), σ. 334.

⁶ Οὕτως ἀναφέρεται συνταγῇ «εἰς τὸ φανῆναι τοὺς ἀνθρώπους σαρακήνους» (Arm. Delatte, Codices Athenienses, Bruxellis 1924, σ. 449. Πρβλ. καὶ Κ. Ἄμαντον, ἔνθ' ἀν., ἔνθα καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι).

γενικώτερον ἄνθρωποι (ὡς καὶ φαντάσματα) καὶ τρομεροὶ τὴν ὄψιν ἐν Κρήτῃ¹, Ἄνδρω² κ. ἄ. Ἰσω³. Ἔτι περαιτέρω ὁ χαρακτηρισμὸς ὡς Σαρακηνῶν τῶν ἐπὶ κακία καὶ πονηρία διαβοήτων ἐν Ἄνδρω⁴, ἢ χρησιμοποίησις τοῦ ὀνόματος αὐτῶν παρὰ τὸ Ἰούδας καὶ Ἡρώδης ὑπὸ τῶν μητέρων ἐν Σύμῃ εἰς ἀπειλὰς κατὰ τῶν ἀτακτούντων τέκνων των⁵ καὶ ἡ ὀνομασία κακῆς ἀγκάθης ὡς Σαρακηνοῦ εἰς τινα χωρία τῆς Χίου⁶ εἶναι δηλωτικὰ τῆς ἀπεχθείας, ἣν ἠσθάνθη ὁ λαὸς πρὸς ἔθνος, ὅπερ τοσοῦτων καὶ τοιούτων κακῶν πρόξενον κατέστη εἰς αὐτόν.

Ἡ δυσμορφία τέλος τῶν Σαρακηνῶν θὰ συνετέλεσεν ἔτι, ὥστε νὰ καταστοῦν οὗτοι κατ' ἀρχὰς παιδικὰ φόβητρα⁷. Ἐνδείξεις περὶ τούτου ἀποτελοῦν ἀπειλαὶ κατὰ τῶν παίδων σήμερον ἐν Κρήτῃ, οἷον «θὰ σὲ φάῃ ὁ Σαρακηνός», «ἔρχεται ὁ Σαρακηνός», «θὰ ρθοῦνε οἱ Σαρακηνοὶ νὰ σᾶς πάρουν νὰ σᾶς ρίξουν στὴ θάλασσα»⁸, ἐὰν αὐταὶ δὲν ἀπηγοῦν ὑλικὸν διαμορφωθὲν μετὰ τὴν πλήρη δαιμονοποίησιν. Ἡ ἐξέλιξις ἀπὸ παιδικῶν φοβήτρων καὶ δαιμόνων εἰς δαίμονας γενικώτερον⁹ ἦτο πλέον, ὡς εἰκός, εὐχερῆς.

Les Sarrazins représentés comme des démons dans les légendes crétoises

par Stéphan Imellos

L'auteur examine des traditions et des croyances populaires de Crète dans lesquelles les Sarrazins sont représentés comme des êtres démo-

¹ Ἰδὲ Ἰ. Δ. Κορυλάκη, ἔνθ' ἄν. καὶ Ἰστ. Λεξ., ἀρ. 269, σ. 58.

² Δημ. Π. Πασχάλη, Ἀνδριακὸν γλωσσάριον, ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 104 καὶ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς νήσου Ἄνδρου Γ', ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 145 (Ἀνδριακὰ Χρονικὰ 6).

³ Πρβλ. Φαίδ. Κοκουλέ, Διὰ τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας, σ. 12 καὶ Κ. Ἄμαντος, ἔνθ' ἄν.

⁴ Δημ. Π. Πασχάλης, ἔνθ' ἄν.

⁵ «Κατάκατσε, σόπα, Γερώδη, Γιγούδα, Σαρακηνέ». (Ὁ ἐν Κων/λει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Η' (1873 - 74), σ. 469).

⁶ Κ. Ἄμαντος, ἔνθ' ἄν.

⁷ Ἰδὲ καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδην, ἔνθ' ἄν., σ. 450.

⁸ Κρητικὴ Ἔστια 1, τευχ. 11 - 12 (Μάρτιος 1950), σ. 10 καὶ ἐκ πληροφοριῶν ἡμῶν παρὰ Κρητῶν φοιτητῶν τῆς Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν.

⁹ Ἰδὲ Στίλπ. Π. Κυριακίδην, ἔνθ' ἄν., σ. 449, σημ. 3 περὶ τῶν Ἀράπηδων καὶ Μώρων καὶ σ. 487 περὶ τῶν Ἀρμενίων.

niaques, gardiens de la maison et de trésors, qualité attribuée dans le reste de la Grèce aux esprits et aux «Arabes».

Du point de vue historique le fait de représenter, en Crète, les Sarrazins comme des démons datè de l'èpoque byzantine moyenne et plus précisément de l'èpoque de la domination de l'île par les Sarrazins, peuple de religion différente que celle des Grecs et qui opprima terriblement les Crétois (826 - 961). Il est à noter qu'avant même la conquête par ces pirates, la Crète avait subi plusieurs incursions de la part des Arabes.

Les incursions désastreuses des Arabes musulmans contre à différentes régions de l'empire chrétien byzantin sont à l'origine de la formation dans l'imagination populaire de l'image des Sarrazins comme des démons. C'est ce que nous rapportent les témoignages de l'èpoque. Ainsi dans un texte hagiologique de l'èpoque byzantine moyenne le diable se présente sous la forme de Sarrazin. L'auteur remarque que ce phénomène de la représentation du peuple ennemi, et surtout du peuple ennemi de religion différente, sous la forme de démon s'observe aussi d'autres peuples que le peuple grec.

Η ΛΑΪΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Υ Π Ο

ΔΗΜΗΤΡ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Πάγκοινος εις τοὺς Ἑλληνας εἶναι ἀντὶ τῆς λέξεως ἄσμα ὁ ὄρος τραγούδι, ὁ ὅποιος ἀκριβέστατα ἐκφράζει, κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ, λόγους (κείμενον) καὶ μελωδίας. Τὸ κείμενον τοῦ ἄσματος εἶναι ἀρρήτως συνδεδεμένον μετὰ τῆς μελωδίας, εἶναι δὲ ἀφύσικος καὶ ἀνθαίρετος ὁ διαχωρισμὸς αὐτοῦ ἀπὸ τὴν μουσικὴν του. Ὁ λαός, γνωρίζων τὸν σύνδεσμον αὐτόν, λέγει ὅτι «τὰ λόγια βγαίνουν καὶ πάνε μαζί μὲ τὸ σκοπὸ ἢ τὸν ἠχὸ τους». Διὰ τοῦτο πολλάκις ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς δὲν δύναται νὰ ὑπαγορεύσῃ εἰς τὸν συλλογέα δημῶδους ἄσματος τὸ κείμενον μόνον του, ἂν συγχρόνως δὲν τὸ ᾄδῃ, διότι οὕτω δὲν ἐπανέρχεται τοῦτο εὐχερῶς καὶ πλήρως εἰς τὴν μνήμην του. «Τὸ τραγούδι, ὅταν ἀρχιστῇ, τότε βρίσκει ἢ σειρά τ'», ἔλεγεν ὁ γέρον Πιπάζογλους εἰς Ψαθάδες Διδυμοτείχου¹. Καὶ «στάκα νὰ πάρω τὸν ἠχὸ, γιὰ νὰ θυμῶ τὰ λόγια» μοῦ ἔλεγον τακτικὰ ἐν

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ :

ΕΚΒΕΑ = Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρῶην Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΚΛ = Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Φαίδ. Κουκουλέ, ΒΒΠ = Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς.

Στίλπ. Π. Κυριακίδου, α) Ἱστορ. ἀρχαί = Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαί τῆς δημῶδους Νεοελληνικῆς ποιήσεως, Θεσσαλονίκη, 1954.

β) Ἑλλ. Λ. = Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρ. Α', ἐκδ. 2α, ἐν Ἀθήναις, 1965.

γ) Αἱ γυναῖκες = Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, Ἀθήναι, [1921].

Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, ΕΔΤ = Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Α', Ἀθήναι 1958, τόμ. Β', Ἀθήναι, 1959.

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί = Ἐκλογαί ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις, 1914.

¹ ΚΛ, γφ. 2343, σ. 284 (συλλ. Δ. Ἀ. Πετροπούλου - Στ. Καρακάση, Ψαθάδες Διδυμοτείχου, 1960).

Ἡπειρώ οἱ τραγουδισταί. Ἐν Λήμνῳ λέγουν: «Ὅταν τὰ λές μὲ σκοπό, τὰ θυ-
μᾶσαι. Χῦμα δὲ μορεῖς νὰ τὰ θυμηθῆς»¹.

Οἱ πλεῖστοι τῶν συλλογῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, προτοῦ ἐφευρεθοῦν
τὰ μαγνητόφωνα, κατέγραφαν καὶ ἐδημοσίευσαν μόνον τὰ κείμενά των· οἱ δὲ ἐπι-
στήμονες ἐκδότης αὐτῶν τὰ ἐπρολόγιζαν καὶ τὰ ἐσοχολίαζαν ὡς φιλολογικὰ μνη-
μεῖα τῆς προφορικῆς παραδόσεως.

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον ὅτι τὰ τραγούδια διατηροῦνται περισσότε-
ρον εἰς τὴν λαϊκὴν μνήμην ὡς μελωδία, ὡς *χαβάδες* (σκοποί), καὶ ὀλιγώτερον
ὡς ποιητικὰ κείμενα². Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις κατὰ τὰς διασκεδάσεις ὁ καλὸς τρα-
γουδιστὴς πρέπει νὰ τραγουδήσῃ πολλὰ τραγούδια, ἀναγκάζεται ἐνίοτε κατὰ τὴν
ἐκτέλεσιν νὰ μὴ τὰ ὀλοκληρώσῃ, ἀλλὰ νὰ περιορίζεται εἰς ὀλίγους μόνον ἀρχικούς
στίχους ἢ νὰ τὰ σταματᾷ εἰς τὴν μέσῃν. Τοιοῦτοτρόπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον λη-
σμονεῖται ἢ συνέχεια ἕως τὸ τέλος τοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ μελωδία ὅμως καὶ ἔτσι
δὲν χάνεται, διότι κατὰ τὸ πλεῖστον αὕτη εἶναι ἢ αὕτη ἐκ τῶν πρώτων μέχρι τῶν
τελευταίων στίχων. Εἰς τὰ Τοπία Κρήτης δικαιολογοῦν ὡς ἐξῆς τὸ ἔθος τοῦτο:
«Τὰ τραγούδια τὰ λέμε μισά, γιὰ νὰ μὴν ἀποθάνῃ ἡ μάννα μας. Ἄλλοι λένε
πὼς λένε μόνο τρεῖς στίχους, γιὰ νὰ προλάβουν νὰ ποῦνε πολλά, νὰ μὴ φανοῦνε
ἀτζαμηδες (ἀδέξιοι). Ἔτσι σιγὰ σιγὰ ἠλθμονήσαμε τὸ τέλος»³.

Ἐχω παρατηρήσει κατὰ τὰς λαογραφικὰς μου ἀποστολὰς καὶ ἐρεῦνας εἰς
τὴν ὑπαίθρου ὅτι ὀλοκλήρον τὸ κείμενον τοῦ τραγουδιοῦ διασφύζεται περισσότε-
ρον, ὅταν χορεύεται χωρὶς τὴν συνοδείαν μουσικῶν ὀργάνων. Ἡ πολλάκις ἐκτε-
ταμένη χρονικὴ διάρκεια τοῦ χοροῦ συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν
ὀλοκλήρου τοῦ κειμένου τοῦ ἔσματος. Πολλαχοῦ διατηροῦνται ἐν τῷ συνόλῳ των
ἀκριτικά, ἱστορικά, παραλογαὶ καὶ ἄλλα πολύστιχα ἔσματα, διότι οὐ μόνον ἄδονται,
ἀλλὰ καὶ ἀπαγγέλλονται ἢ τὰ ἀφηγοῦνται οἱ γνωρίζοντες αὐτὰ ὡς κείμενα ἡρωι-
κοῦ καὶ δραματικοῦ περιεχομένου· εἶναι τρόπον τινὰ σὰν ἱστορίαι καὶ σὰν παρα-
μύθια. Ἄς σημειωθῆ ἡ πρὸς τούτοις ὅτι ἡ πιστὴ διατήρησις τοῦ κειμένου ἐνὸς
ἔσματος ἢ ἄλλου μνημείου τοῦ λόγου ἐξαρτᾶται: α) ἀπὸ τὴν συνέχισιν τῶν αὐτῶν
περίπου κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐγεννήθη καὶ ἠνδρώθη τὸ λαο-
γραφικὸν φαινόμενον, β) ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν καὶ συγκίνησιν, ποῦ
ἤσκησε καὶ ἀσχεῖ τοῦτο εἰς τὸν ψυχὴν τοῦ λαοῦ καὶ γ) ἀπὸ τὰ πνευματικὰ προ-

¹ Κλ, χφ. 1160, σ. 11· (συλλ. Γ. Ἄ. Μέγα, Λήμνος (Φυσίγη), 1938).

² Δημ. Ἄ. Πετροπούλου, ΕΔΤ., τόμ. Α', σ. η'.

³ Κλ, χφ 1161 Α', σ. 67· (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, Τοπία Ἰνναχωρίου Κρή-
της, 1938).

σόντα τοῦ λαϊκοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἱκανοῦ ἢ μὴ νὰ συγκρατῆ αὐτὸ εἰς τὴν μνήμην του. Εἰδικῶς ἐν Κύπρῳ «οἱ παλαιότεροι ἤξεραν τὰ τραγούδια καὶ τὰ ἔλεγαν. Οἱ ποιητάρηδες τὰ κατέγραφαν καὶ τὰ πουλοῦσαν σὲ μικρὲς φυλλάδες. Οἱ νεώτεροι ἐδιάβασαν τὰ τραγούδια καὶ τὰ ξέρον»¹.

Ἡ ἔτυμολογία τῆς λ. *τραγούδι* εἶναι προφανῆς καὶ ἀναμφισβήτητος. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1ου μ. Χ. αἰ. ἡ λ. *τραγωδία* ἐχρησιμοποιήθη ἀντὶ τῆς λ. ἄσμα². Ἐν Ὅφει καὶ Κερασοῦντι τοῦ Πόντου ἐλέγετο *τραγωδία*³, *τραβωδία*, *τραωδία* καὶ ἐν τῷ πληθ. τὰ *τραγωδίας*⁴. Οἱ εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ Πόντου φερόμενοι τύποι *τραγώδιν*, *τραγώδι*, *τραγώδ'*, *τραβώδι*, πληθ. *τραγώδεα* κτλ. προέρχονται ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἀμαρτύρου *τραγώδιον*, ὑποκοριστικοῦ τοῦ *τραγωδία*⁵.

Ἐν Νάξῳ τὸ ἄσμα λέγεται *τραούδι*, ἐν Κιμώλῳ⁶ καὶ ἐν Καραμπουρνᾷ Σμύρνης⁷ *τραβούδι*, ἐν δὲ τῇ Κύπρῳ *τραούδιν*⁸ καὶ ἐν τῷ πληθ. *τραούδκια*. Ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ διακρίνεται ἡ *τραουδικιά* ἀπὸ τὸ *τραούδιν*, καθότι *τραουδικιά* σημαίνει μόνον τὸ ἀδόμενον (*ἀκούσαμεν μὴν τραουδικίαν ἢ τραουδικιά του ἐμ μέλιν*), ἐνῶ *τραούδιν* λέγεται πλὴν τοῦ ἄσματος (μελωδίας) καὶ τὸ ἀπλῶς ἀπαγγελλόμενον στιχοῦργημα· π. χ. *τραούδιν τῆς Ἀροδαφροῦς*, τὸ *τραούδιν τῆς Ζωγραφοῦς* κτλ.⁹ Ἡ ἐν Πόντῳ λ. *τραγώδεμαν ἢ τραβώδεμαν* (Κερασοῦς, Τραπεζοῦς,

¹ Κλ, ἀρ. 1896 Α', σ. 11. (Δ. Πετροπούλου, Συλλογὴ ἐκ Κύπρου (Κάριμ Κυρηναίος), 1953).

² Σίμων Μενάρδου, Ἱστορία τῶν λέξεων *τραγωδῶ* καὶ *τραγωδία*. Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν, Ἀθήναι, 1921, σ. 15 κ.ἐξ. Πρβλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἱστορ. ἀρχαί, σ. 6.

³ D. E. Oeconomides, *Lautlehre des Pontischen* verfasst und herausgegeben von —, Leipzig, 1908, σ. 112. Ἐν Ὅφει ἐφέρετο καὶ τὸ ἄσμα: «*τραγωδῶ τραγωδία / μὲ ποῖο καρδία...*», *τραβωδία* δὲ λέγεται ἐν Πόντῳ ἐκ τοῦ *τραωδῶ*. Σίμων Μενάρδου, ἐνθ' ἀν., σ. 15. Ὁ Ἰω. Βαλαβάνης λέγει ὅτι *τραγωδία* ἐν Πόντῳ εἶναι πᾶν ποίημα. Κλ, χφ. 119, σ. 596.

⁴ Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις, 1961, σ. 408-409.

⁵ Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 409.

⁶ Κλ, χφ. 779, σ. 379. (Ἰω. Βογιατζίδου, Γλωσσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς Κυκλάδας, 3, Κίμωλος, 1923).

⁷ Κλ, χφ. 771 Β', σ. 874. (Ἰω. Βογιατζίδου, Γλωσσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς Κυκλάδας, Ἄνδρος, 1918).

⁸ Π. χ. «τὸ *τραούδιν τοῦ Διενῆ*», «τὸ *τραούδιν τοῦ Χάρου*», «τὸ *τραούδιν τοῦ θέρου*», «πέ μας ἕναν *τραούδιν*», «πέ μας τὸ *τραούδιν τῆς Μαρικκοῦς*» κτλ. Κλ, ἀρ. 949, σ. 112. (Ἰω. Ἐρωτοκρίτου, Συλλογὴ Κυπριακῶν λέξεων, τετάρτη σειρά, Κύπρος, ἄ. ἔ.).

⁹ Σίμων Μενάρδου, ἐνθ' ἀν., σ. 16.

Χαλδία) και *τραψόμεαν* (Χαλδία) προέρχεται εκ του αρχαίου οὖσ. *τραγώδημα*, πού σημαίνει τὸ τραγουδούμενον, τὸ μεγαλοπρεπῶς και ὑπερόγκως παριστανόμενον¹. Ἐν τῇ κώμῃ Ἀργυράδες Κερκύρας ἢ λ. *τραγουδία* δηλοῖ τὸ ἄσμα².

Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἄδω χρησιμοποιεῖται κοινῶς τὸ *τραγουδῶ* εκ τοῦ *τραγφδῶ*. Ἐν Πόντῳ και Καππαδοκία λέγεται και *τραβφδῶ*, *τραφδῶ* (Κοτύωρα, Τραπεζοῦς, Χαλδία)³ και *τρογφδῶ* κατ' ἀφομοίωσιν (Τελμεσός) ἢ ἀπλῶς *τροφδῶ* (Οὐλαγάτς) ἢ *τραγφρω* (Γκούρζονον)⁴, *τραουδῶ* δὲ εἰς τὴν Κύπρον⁵, Νάξον και εἰς ἄλλας νήσους.

Ἐκ τοῦ οὖσ. *τραγφδία* και εκ τῆς καταλ. -ίγος προήλθον αἱ λ. *τραγφδίγος* (Κοτύωρα, Σάντα, Τραπεζοῦς, Χαλδία), *τραγφδέγος* (Χαλδία), *τραβφδίγος* (Σάντα, Χαλδία) και *τραφδίγος* (Χαλδία), πού σημαίνουν τὸν *τραγουδιστή*⁶ ἢ *τραουδιστή*. Εἰς τὰς νήσους τῶν Κυκλάδων ἢ τραγουδίστρια ὀνομάζεται *τραγουδίστρα* ἢ *τραουδίστρα*. Καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς εἶδομεν, τὸ ἄσμα ἐδηλοῦτο διὰ τῆς λ. *τραγφδία*⁷ ἢ *τραγφδίων*. «Ἐλαβον δ' αἱ λέξεις αὗται τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εκ τῶν μετὰ μέλους ψαλλομένων ἀποσπασμάτων τῶν ἀρχαίων τραγφδιῶν, αἵτινες παριστάνοντο ἐν Βυζαντίῳ μέχρι τοῦ 6ου αἰ., μικρὸν κατὰ μικρὸν τῆς σημασίας ἐπὶ πᾶν ἄσμα ἐπεκταθείσης. Ἀντὶ τοῦ τραγφδῶ, τραγουδῶ, πρὸς τοῦτοις ἐγένετο χρῆσις τοῦ ρήματος *καταλέγω* (τὸ ὁποῖον ἐναλλάσσεται πρὸς τὸ τραγουδῶ), ἀντὶ δὲ τῆς λ. *τραγφδία* ἐχρησιμοποιοῦντο και αἱ λ. *κατάλεγμα*, *καταλόγισιν*, *καταλόγιν* και *καταλόγημαν*»⁸. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν και τὸ ἐπίρρημα *καταλοῖστά*, τὸ ὁποῖον ἐν Κύπρῳ σημαίνει τὴν ἄνευ ᾠδῆς ἀπαγγελίαν στίχων⁹.

¹ Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 408.

² Σίμου Μενάρδου, ἐνθ' ἄν., σ. 15 - 16.

³ Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 409.

⁴ Σίμου Μενάρδου, ἐνθ' ἄν., σ. 16.

⁵ Σίμου Μενάρδου, ἐνθ' ἄν., σ. 16.

⁶ Ἀ. Ἀ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 408.

⁷ Ἀπὸ τοῦ 12ου αἰ. ἢ λ. σημαίνει και τὸ θρηνητικὸν ἄσμα. Σίμου Μενάρδου, ἐνθ' ἄν., σ. 31.

⁸ Φ. Ἰ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, τόμ. Α' ΙΙ, ἐν Ἀθήναις, 1948, σ. 5 - 6. Στίλπ. ΙΙ. Κυριακίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 21, σημ. 18.

⁹ ΚΛ, χφ. 1538, σ. 30. (Ἰω. Ἐρωτοκρίτου, Συλλογὴ Κυπριακῶν λέξεων, πέμπτη σειρά, Κύπρος, 1930). Πρβλ. και τὰς φράσεις: «ἄθ θέλετε νὰ σᾶς πῶ ἔναν τραούδιγ καταλοῖστά (καταλοῖστά με τρόπον ἀπαγγελίας λέγειν, ἀπαγγέλλειν, τὰς λέξεις ἄνευ τῆς τέχνης τοῦ ἄδειν)». ΚΛ, χφ. 949, σ. 112. (Ἰω. Ἐρωτοκρίτου, Συλλογὴ Κυπριακῶν λέξεων, σειρά τετάρτη, Κύπρος, ἄ. ἔ.).

Ὁ λαὸς διακρίνει τὰ τραγούδια ἀναλόγως τοῦ χρόνου τῆς συνθέσεώς των εἰς παλαιὰ καὶ νεώτερα. Εἰς τὸν Πόντον *παλιωτικὸν τραγῳδίον* εἶναι τὸ παλαιόθεν, τὸ οὐχὶ δηλαδὴ νεωστὶ, συντεθέν. Εἰς τὰ Κοτύωρα τοῦτο ἐλέγετο καὶ *πρωτισ' ἄν, πρωτιζ' ἄν* δ' ἐν Κερασσοῦντι, Σάντα, Τραπεζοῦντι καὶ Χαλδίᾳ¹. Εἰς τὸ Διδυμότειχον τὰ παλαιὰ τραγούδια λέγονται *παλιγκαιρῖσια* ἢ *ἐναγκαιρῖσια*². Ἐν Ἀδριανουπόλει *τραγούδια* ἢ *παλαιτράγουδα* ἔλεγον τὰ πολυσύχιστα παλαιὰ ἄσματα³, ἀλλαχοῦ δὲ τὰ ὀνομάζουσιν *ἀρχαῖα, παλαιά, παλιά, παλαιϊκά, πρωτινὰ καὶ ἀλλοτινὰ*.

Ποῖα τῶρα τραγούδια ὁ λαὸς θεωρεῖ παλαιά; Εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα καὶ ὅπου ἄλλοῦ ἄδονται ἢ μόνον ἀπαγγέλλονται πολυσύχιστα ἄσματα, ἀκριτικά, ἱστορικά καὶ ἐπύλλια, ὁ λαὸς γνωρίζει τὴν παλαιότητά των, τὰ ἐκτιμᾷ πολὺ, ἀλλ' ἄγνοεῖ, ὡς εἶναι φυσικόν, τὴν ἐπιστημονικὴν των ὀνομασίαν. Ἐὰν τὰ τραγούδια αὐτὰ τύχη νὰ χορεύωνται, νὰ ἄδωνται ἢ νὰ παίζωνται μὲ ὄργανα, τότε εἶναι δυνατὸν νὰ λαμβάνουν τὸ ὄνομα τοῦ σχετικοῦ χοροῦ ἢ σκοποῦ (*νήχοῦ*), μὲ τὸν ὁποῖον χορεύονται, τραγουδοῦνται ἢ παίζονται εἰς τὰ μουσικὰ ὄργανα⁴. Ἄλλοτε πάλιν τὸ ὄνομα των λαμβάνουν ἀπὸ τὸ κύριον πρόσωπον περὶ τοῦ ὁποῖου γίνεται λόγος εἰς τὸ τραγούδι (*Κωσταντῆς, Διγενῆς* κτλ.), ἀπὸ τὴν πρώτην ἢ τὴν δευτέραν λέξιν μὲ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουσιν⁵ καὶ ἀπὸ τὰς περιστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐκτελοῦνται. Οὕτω π. χ. ἀκριτικά ἢ ἐπύλλια, τὰ ὁποῖα χορεύονται ἢ ἄδονται εἰς τραπέζας διασκεδάσεων κατὰ τὰς Ἀπόκρεως ἢ κατὰ τὸ Πάσχα, ὁ λαὸς τὰ ὀνομάζει τραγούδια *τῆς τάβλας*⁶, *ἀποκριάτικα* ἢ *πασκαλιάτικα* (*πασκαλινά*). Ἄλλαχοῦ τὰ αὐτὰ λέγονται *τοῦ γάμου*, ὅταν τὰ τραγουδοῦν ἢ τὰ χορεύουν κατὰ τοὺς γάμους.

Ἐπὶ τὸν ὅρον *παραλογαὶ* ὀνομάζοντο παλαιότερον εἰς τὰς Ἀθήνας «τὰ ποιητικὰ τῆς δημώδους μουσικῆς προῖοντα, τὰ φέροντα τὸν τύπον ἐπῶν ἢ ἐπυλ-

¹ ΚΛ, χφ. 31 Α', φ. 3, σ. 320. (Ἰω. Βαλαβάνη, Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις Κερασσοῦντος, ἄ. ἔ.).

² ΚΛ, χφ. 2343, σ. 272' (συλλ. Δημ. Ἀ. Πετροπούλου - Σταύρου Καρακώση, Διδυμότειχον, 1960).

³ ΚΛ, χφ. 215, σ. 11. (Συμ. Μανασσείδου, Βιβλίον ποικίλης γλωσσικῆς ὕλης διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα, ἐν Μουσταφᾷ Πασᾷ, 1888).

⁴ Π. χ. «Μπιρμπίλης», «Βασίλ' ἀρχόντισσα», «Στὸ Πάπιγκο», «Καραμπεριά», «Κώσταντας», «Καλαματιανός» κτλ.

⁵ Π. χ. «Κόρη γαϊτάνιν ἐπλεκε» εἶναι γνωστὸν μὲ τὸν τίτλον: «Τὸ γαϊτάνιν», «Μπαῖνω μέσ' στ' ἀμπέλι...» μὲ τὸν τίτλον: «Τὸ ἀμπέλι» κτλ.

⁶ Τὰ τραγούδια τῆς τάβλας ἢ τοῦ τραπεζιοῦ ἐν Ἀραχόβῃ Παρνασσίδος λέγονται καὶ «τραγούδια τῆς ταβέρνας». ΚΛ, χφ. 1153 Α', σ. 124' (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀράχοβα, 1938).

λίαν»¹. Ὁ Δημ. Γρ. Καμπούρογλου ὑπάγει εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὄχι μόνον τραγούδια, πού ἐννοοῦμεν σήμερον ὡς παραλογὰς (ballades), ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολύστιχα, ἀφηγηματικῆς μορφῆς, ἀκριτικά καὶ ἐρωτικά. Ὅπως βλέπομεν, ὁ ἐπιστημονικὸς ὅρος *παραλογή* προέρχεται ἐκ τῆς δημώδους παραδόσεως². Ὁ Ν. Γ. Πολίτης τὸν υἱοθέτησε καὶ τὸν περιώρισε εἰς ἄσματα μὲ καθαρῶς παραμυθιακὸν περιεχόμενον³.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν χρῆσιν τοῦ ὅρου *παραλογή*, τοῦ γνωστοῦ, ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν παράδοσιν, εὐρίσκομεν καὶ τοὺς τύπους *περιλο(γ)ή* καὶ *ἐπιλογή* εἰς παλαιὰ ἀφηγηματικὰ ἐπίσης ἄσματα, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἔξ ἄλλων τόπων. Τὸ γνωστὸν Κυπριακὸν ἄσμα «τῆς Ζωγραφοῦς» π.χ. ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους:

“Ὅσοι τζ’ ἂν εἶστε χριστιανοὶ τζ’ ἂν εἶστε βαφτισμένοι,
ἐλᾶτε νὰ γροιτζήσετε *περιλοή* γραμμένην”.

Ἄλλο γνωστὸν ἀφηγηματικὸν ἄσμα διὰ τὸν Χριστόδουλον, ὁ ὁποῖος ἠγάπησεν Ἑβραιοπούλαν, χαρακτηρίζεται εἰς τὸ προοίμιόν του ὡς *ἐπιλογή*:

*Σωπάσετε, λαρῶσετε, ἀρχοντικά τραπέζια,
γιὰ νὰ σᾶς πῶ μιὰ ἐπιλογὴ κ’ ἓνα καινούργιο λόγο*⁴.

Ἐξετάζων ὁ Στίλπων Π. Κυριακίδης τὴν λ. «*παραλογή*», ὑποστηρίζει ὅτι αὕτη ἔχει ἐτυμολογικὴν σχέσιν πρὸς τὴν παρακαταλογίην, προελθοῦσα ἐκ ταύτης κατὰ τὴν καλουμένην ἀπλολογίαν. Τί δ’ ἀκριβῶς ἐσήμαινεν ἡ λ. αὕτη, λέγει, «δυστυχῶς δὲν εἶναι σαφὲς ἐκ τῶν σωζομένων περὶ αὐτῆς χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων... Οἱ ἐξετάσαντες τὸ ζήτημα συμφωνοῦν σχεδὸν ὅλοι ὅτι πρόκειται περὶ εἶδους τινὸς μελοδραματικῆς ἀπαγγελίας, συνοδευομένης ὑπὸ κρούσεως εἰδικοῦ μουσικοῦ ὄργάνου, τοῦ καλουμένου κλειψιάμβου, ἣτις ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ εἰς τὴν τραγῳδίαν, ἀποτελοῦσα μέσον τι μεταξὺ τῆς καταλογίης, τῆς συνήθους δηλονότι ψιλῆς ἀπαγγελίας τῶν ἄσμάτων, καὶ τοῦ κυρίως ἄσματος, τῆς φῶδης, πρὸς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους εἶχεν ἄμεσον σχέσιν»⁵.

¹ Δημ. Γρηγ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α’, ἐν Ἀθήναις, 1889, σ. 289.

² Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Ναξιακαὶ παραλογαί, Ἑπετ. Ἑταιρ. Κυκλαδ. Μελετῶν, τόμ. Γ’, ἐν Ἀθήναις, 1963, σ. 410.

³ Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, σ. 107.

⁴ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες, σ. 38. Παύλου Ξιούτα, Ἀπὸ τὰ τραγούδια μας, Κύπρος, 1938, σ. 65. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ΕΔΤ, τόμ. Α’, σ. κδ’.

⁵ Ε. Τζιάτζιον, Τραγούδια τῶν Σαρακατσαναίων, Ἀθήναι, 1928, σ. 66. Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ’ ἀν., σ. κε’.

⁶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορ. ἀρχαί, σ. 6-7.

Ἐν Ἑλλάδι γενικῶς ἡ *παραλογή*, ἐκτὸς τῶν παραμυθιακῶν θεμάτων μὲ Δράκου, Στοιχειά, Λάμιες καὶ Στριγγλες, ἔχει καὶ ὑποθέσεις μὲ πυρῆνα «τὰ κάλλιστα καὶ εὐγενέστερα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς συναισθήματα, τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην, τὴν συζυγικὴν πίστιν, τὴν δύναμιν τοῦ πρώτου ἔρωτος κτλ. Ἄλλὰ καὶ εἰς ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων αἱ ὑποθέσεις εἶναι τραγικαὶ καὶ πολλάκις καὶ ἄγρια, ὅπως π. χ. εἶναι ἡ ἐγκατόρυξις τῆς συζύγου τοῦ πρωτομάστορα τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτης, μετριάζεται ἡ ἐντύπωσις τοῦ φρικτοῦ καὶ ἀγρίου διὰ τῆς ἐγκαταμείξεως ἐπεισοδίων εἰδυλλιακῆν ἀποπνεόντων χάριν καὶ συναισθημάτων εὐγενῶν καὶ φιλανθρωπῶν»¹. Αἱ ὑποθέσεις αὐταὶ ἀναφέρονται εἰς ἀνοσίους ἔρωτας, ἀποπλανήσεις, ἀπιστίας, ραδιουργίας, ἀτυχεῖς γάμους, δοκιμασίας καὶ ἐπεισόδια σχετικὰ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ζωὴν καὶ ἱστορίαν².

Εἰς τὴν Κῶ τῆς Δωδεκανήσου τὰ πολύστιχα ἐν γένει ἕξματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ παραλογαί, λέγονται *στιχοπλακιές*. Ἡ λ. εἶναι γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14^{ου} αἰ. (1336), ὅτε ἀναφέρονται ἐν Τραπεζοῦντι λαϊκοὶ ποιηταί, οἵτινες συνέθετον «*στιχοπλοκίας*» πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ³. Ἐν Κύπρῳ *ποιήματα* λέγουν τὰ πολύστιχα τραγούδια τῶν ποιητάρηδων καὶ τὰ παλαιότερα, ἀκριτικά, παραλογές κτλ., ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ *τραοῦδκια*, ὡς ἀποκαλοῦν τὰ δίστιχα⁴. Εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον «*παραβολάες* λέγουν γενικῶς τὰ ἀκριτικά καὶ τὶς παραλογές»⁵.

Παλαιὰ τραγούδια θεωρεῖ ὁ λαὸς καὶ τὰ *κλέφτικα*, τὰ ὁποῖα ἄδονται ἀκόμη κυρίως εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Τὴν ὀνομασίαν *κλέφτικα* παρέλαβον ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ οἱ ἐπιστήμονες. Ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ λέγουν ὅτι «ὄλα σχεδὸν τὰ κλέφτικα τραγούδια εἶναι *σουμπετιάρικα*, τραγουδιοῦνται δηλαδὴ μετὰ τὸ φαγητὸν καὶ ὀλίγα ἔξ αὐτῶν εἶναι τοῦ χοροῦ»⁶. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἐδῶ εἶναι ὅτι εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν ὁ λαὸς περιλαμβάνει καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα οἱ λαογράφοι ὀνομάζουν *ληστρικὰ* καὶ *τῆς φυλακῆς*. Τὰ ληστρικὰ συνετέθησαν κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 1821 χρόνους μὲ πρότυπα τὰ *κλέφτικα* καὶ μὲ ἥρωας ληστές, ὡς ἦτο ὁ Χρ. Νταβέλης, ὁ Κωσταντέλλος κ. ἄ.

¹ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλλ. Λ., σ. 106.

² Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 414.

³ Φ. Ἰ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, τόμ. Ε', ἐν Ἀθήναις, 1952, σ. 237. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ποιηταὶ δημοδῶν ἁσμάτων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν Ἰδ' αἰῶνα. Ἀρχ. Πόντιου, τόμ. 16 (1951), σ. 263-266.

⁴ ΚΛ, ἀρ. 1896 Α', σ. 36. (Δ. Πετροπούλου, Συλλογὴ ἐκ Κύπρου, 1953).

⁵ Ἐνθ' ἄν., σ. 47.

⁶ ΚΛ, χφ. 1412, σ. 35. (Ἀναστ. Διαμάντη, Συλλογὴ δημοδῶν ἁσμάτων ἐκ Δυτ. Μακεδονίας, 1940 ;).

Εἰς τὸ Πληγῶνι Λέσβου «*ρεμπέτικα*»¹ λένε τὰ μεγάλα τραγούδια, κλέφτικα ἢ ἱστορικά»².

Ἡ ἄλλη κατηγορία ᾄσμάτων εἶναι τὰ *τραγούδια τῆς ἀγάπης*, ὅπως ὀνομάζει τὰ ἐρωτικά ὁ Ν. Γ. Πολίτης³. Τὸν αὐτὸν ὄρον ἐχρησιμοποίησε βραδύτερον καὶ ὁ Στίλπ. Π. Κυριακίδης⁴. Ἡ ὀνομασία αὕτη εὐρίσκεται περισσότερο σύμφωνος πρὸς τὸν λαϊκὸν ὄρον «*τραγούδι τῆς ἀγάπης*», ἐνῶ ἡ ὀνομασία («*ἐρωτικά*») ἀπομακρύνεται τοῦ λαϊκοῦ ὄρου, εἶναι ὅμως γενικωτέρα καὶ περιεκτικωτέρα⁵. Εἰς τὰ Καλάβρυτα γενικῶς τὸ ἐρωτικὸν ᾄσμα, πολύστιχον ἢ δίστιχον, λέγεται *σεβντοτράγουδο*⁶. Ἡ λ. ἔχει ὡς πρῶτον συνθετικὸν τὴν τουρκικὴν λ. *σεβντάς*, πού σημαίνει ἔρως. Σημειωτέον ὅτι ἐν Κιμῶλι τὸ ᾄσμα ἐραστοῦ, τὸ ᾄδόμενον κατὰ τὰ ἐξημερῶματα πρὸ τῆς θύρας ἐρωμένης, ὀνομάζεται «*μακινάδα*»⁷, ἐν Κύθνῳ δέ, ἐν Νάξῳ καὶ Μεσσηνίᾳ *πατινάδα*⁸. Ἐν Κύθνῳ λέγεται «*ριμάδα* τὸ μεγάλο ἐρωτικὸ τραγούδι»⁹. Ἐν Νάξῳ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης κατέγραψε καὶ τὴν λ. *σερενάδα*¹⁰, μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ νυκτερινοῦ ἐρωτικοῦ τραγουδιοῦ, ἡ ὁποία προφανῶς εἶναι λογίαις προελεύσεως.

Τὰ γαμήλια ᾄσματα λέγει ὁ λαὸς *τραγούδια τοῦ γάμου* ἢ *τραγούδια στοῦ γάμου*. Ταῦτα διακρίνει εἰς διαφόρους κατηγορίας, πού λέγονται κατὰ τὸν ἀρραβῶνα, ὅταν ἀναπιάνουν τὰ προζύμια καὶ ζυμώνουν τὰ ψωμιὰ τοῦ γάμου· ὅταν φέρουν τὰ ξύλα διὰ τὸν φοῦρνον, ὅταν ἐτοιμάζουν τὴν προῖκα καὶ στολίζουν τὸν νυμφικὸν θάλαμον· ὅταν ξυρίζουν τὸν γαμβρόν, ὅταν στολίζουν τοὺς νεονύμφους· ὅταν παίρνουν τὴν νύμφην ἀπὸ τὸ πατρικὸν τῆς, ὅταν μεταβαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπιστρέφουν μετὰ τὴν στέψιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, τὰ λεγόμενα

¹ Διὰ τὰ *ρεμπέτικα* τῶν πόλεων βλ. κατωτέρω.

² Κλ., χφ. 1446 Α', σ. 11' (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Λέσβος, Πληγῶνι, 1940).

³ Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, σ. 141.

⁴ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλλ. Λ., σ. 82.

⁵ Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ΕΔΤ, τόμ. Β', σ. ιβ'.

⁶ Κλ., χφ. 763, σ. 177. (Γ. Παπαδρέου, Γλωσσολογικὴ πραγματεία ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῶν Καλαβρύτων ἐπαρχίαν, ἐν Ἀθήναις, 1918).

⁷ Κλ., χφ. 779, σ. 230. (Ἰω. Βογιατζίδου, Γλωσσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς Κυκλάδας τῷ 1920, Κίμωλος).

⁸ Κλ., χφ. 714, σ. 344. (Φ. Ἰ. Κουκουλέ, Κυθνιακὸν γλωσσάριον, Βιβλίον Β', 1920). Κλ., χφ. 762, σ. 28. (Δ. Χ. Λουκάκη, Παροιμίαι διαφόρων μερῶν καὶ λέξεις διαφόρων τόπων, Μεσσηνία, ἄ. ἔ.).

⁹ Κλ., χφ. 714, ἐνθ' ἄν., σ. 455.

¹⁰ Κλ., χφ. 703, σ. 75. (Χρ. Χρηστοβασίλη, Ναξιακὸν νεοελληνικὸν γλωσσάριον, Ἰωάννινα, 1919).

εις τὴν τράπεζαν καὶ τὸν χορὸν τοῦ γάμου κτλ. Ἄλλά, πλὴν τῶν γαμηλίων ἄσματων, ἄδονται καὶ χορεύονται κατὰ τὸν γάμον καὶ τραγούδια ἀκριτικά, παραλογαί, κλέφτικα, ἐρωτικά κ.ἄ. Ἐκ δὲ τῶν γαμηλίων τὰ ἐπιθαλάμια, τὰ ὅποια ἄδονται μετὰ τὴν στέψιν, κυρίως δὲ κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς δευτέρας μετὰ τὸν γάμον ἡμέρας, ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ Κρήτῃ λέγονται *παστικά* ἐκ τοῦ *παστός*, ποῦ σημαίνει τὸν νυμφικὸν θάλαμον¹, ἐν δὲ τῇ Λακωνίᾳ *πασιικά*². Ἐν Ρόδῳ μεταξὺ τῶν ἄσματων «ποῦ τραγουδοῦν τὴν τελευταία μέρα τοῦ γάμου στὰ ξετελέματα καὶ τὲς Ἀποκριὲς εἶναι καὶ τ' *ἀδιάντροπα*»³, δηλαδὴ τὰ περιέχοντα βωμολοχίας. Ἐν Κιμῶνι «*μακινάδα* λέγεται ἔτι τὸ γαμήλιον ἄσμα τὸ ἀδόμενον τὴν ἐπομένην τοῦ γάμου πρὸ τοῦ νυμφικοῦ θαλάμου ὑπὸ τῶν φίλων (τῶν νεονύμφων)»⁴. Ἐν Κύθνῳ, τέλος, λέγεται *πατινάδα*⁵ τὸ ἄσμα τὸ ἀδόμενον ἀπὸ τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ.

Τὰ *μοιρολόγια* ποτὲ δὲν λέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ τραγούδια. Οὐδεὶς π.χ. λέγει: *ἦ μάνα κλαίει καὶ τραγουδεῖ τὸ γιό της, ἀλλὰ τὸν μοιρολογεῖ*⁶.

Εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *θρηνώ* ἀπαντᾷ τὸ ρ. *μοιρολογῶ, μοιρολογῶ, μοιρολοῶ, μοιροκολοῦμαι* καὶ τὸ οὖς. *μοιρολόγημα, μοιρογιολόγι, μοιρογιολοί, μεργιολοί, μοιρογιουλοί, μοιρουλοί*, ἐν Νισύρῳ *ξόδι*, ἐν Καλύμνῳ *ξοί*, εἰς τὴν Ἀράχοβαν Παρνασσίδος *ἀγκώμι* κτλ. Ἡ μοιρολογοῦσα καλεῖται εἰς τὰς νήσους *μοιρολογίστρα, μοιρολοῖστρα* καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ, Ἡπείρῳ κ.ἄ. *μοιρουλουίστρα*. Ἀλλαχοῦ λέγεται *κλαύτρονσα* καὶ *καταλογίστρα*. Ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ θρήνου εἰς τινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος λέγουν: *ἀρχινῶ ἢ στιῶ τὸ μοι-*

¹ Κλ, χφ. 768, σ. 9. (Δ. Χ. Λουκάκη, Διάφορα χόρτα, Μεσσηνία, ἄ. ἔ.). *Μαρίας Λιουδάκη*, Ὁ γάμος στὴν Κρήτῃ τώρα καὶ παλιά, Ἐπ. Ἐτ. Κρητ. Σπ., Γ', 1940, σ. 365. Κλ, χφ. 2884, σ. 138-9 (συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Κάτω Ζαρός Ἡρακλείου, 1964). Βλ. καὶ *Π. Βλαστοῦ*, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, . . . , ἐν Ἀθήναις, 1893, σ. 93, 171. Σημειωτέον ὅτι ὁ *παστός* ἐν δυτικῇ Κρήτῃ λέγεται καὶ *μπάστος*. Βλ. *Μαρ. Λιουδάκη*, ἔνθ' ἄν.

² Κλ, χφ. 956, σ. 13. (Δ. Χ. Λουκάκη, Λέξεις Λακωνικά, ἐν Ἀθήναις, 1921).

³ Ἀναστ. Βρόντη, Ροδιακὰ λαογραφικά, τόμ. Β', Ρόδος, 1950, σ. 45.

⁴ Κλ, χφ. 779, σ. 229. (Ἰω. Βογιατζίδου, Γλωσσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς Κυκλάδας τῷ 1920).

⁵ Κλ, χφ. 714, ἔνθ' ἄν., σ. 344. *Πατινάδα* ἐκ τοῦ βενετικοῦ *matinada* εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι μία *ségénade*. Βλ. *H. Pernot*, Études de littérature grecque moderne. Paris, 1916, σ. 27.

⁶ Σίμου Μενάρδου, ἔνθ' ἄν., σ. 16.

ρολί, πιάνω ή παίρνω ή λέω τὸ μοιρολόι ή καταλόγι ή ανακάλημα ή Χάρο ή σύθρηνο ή λέει τ' ἀγκώμια του ή ἀρχίζ'ν νὰ ἔγκωμιάζ'να¹.

Τὰ μοιρολόγια εἰς τὴν Μάνην εἶναι πολὺσιχα. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ οἱ Ἕλλη-
νες ἐμοιρολογοῦσαν μὲ δίστιχα μοιρολόγια². Εἰς τὰς νήσους ἐπίσης τὰ μοιρολό-
για εἶναι κατὰ τὸ μέγιστον μέρος δίστιχα³. Εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα εἶναι
ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολὺσιχα ἀνομοιοκατάληκτα. Καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων
λαογράφων λεγόμενα «τραγούδια τοῦ Χάρου» τὰ λέγει ὁ λαὸς *μοιρολόγια*. Αὐτὰ
τὰ γνωρίζουν κυρίως αἱ γυναῖκες ἐκ παραδόσεως καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν ἀναλόγως
τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἡλικίας τοῦ νεκροῦ, διότι δι' ἐκάστην περίπτωσιν ὑπάρχει
ἀνάλογον μοιρολόγι. Ἄλλα εἶναι τὰ μοιρολόγια ποὺ αὐτοσχεδιάζουν κατὰ τὰς
ῥας τοῦ θρήνου. Εἰς τὸ Ξηρόμερον τῆς Ἀκαρνανίας, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ
Γερ. Παπατρέχας, «ὄλες οἱ γυναῖκες ἔχουν τὴν ἰκανότητα τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ,
ἀρκεῖ νὰ βρεθοῦν στὴν κατάλληλη ψυχικὴ κατάστασις»⁴. Ἐν Ἀραχόβῃ Παρνα-
σίδος «τὰ περισσότερα ἀγκώμια, ποὺ λέν στὸ νεκρὸ, εἶναι παλιὰ μοιρολόγια ἢ
τοῦ Χάρου ἢ καὶ ἔρωτικά δίστιχα, στὰ ὁποῖα προσθέτουν τὰ *παρτσούκλια*, ἀνα-
λόγως τοῦ εἴδους ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀποθανόντος... Καὶ τὰ δίστιχα λιανοτρα-
γουδάκια γίνονται μεγάλα, ὅταν τὰ λέν μὲ τὸ *χαβὰ* καὶ μὲ τὰ *παρτσούκλια*»⁵.
Εἰς τὴν Δαμασκηϊαν Κοζάνης «πολλὰ τραγούδια τὰ λένε γιὰ τραγούδια μὲ τὸ
εὐθύμο μέλος τους καὶ γιὰ μοιρολόγια μὲ τὸ πένθιμο μέλος τους»⁶. Τέλος ἐξ Αἰ-
τωλίας ἔχομεν τὴν εἶδησιν ὅτι «τὰ μοιρολόγια τραγούδια εἶναι κὶ τὰ γυρίζ'ν οἱ
μοιρολόγια. Γυρίζου τοῦ τραγοῦδ' θὰ πῆ ἀλλάζω τὸν ἦχόν»⁷. Ἐν Χουλιαράδες
Ἰωαννίνων «στὸ σκάλο τοῦ καλαμποκιοῦ τραγουδοῦν τὸ μοιρολόγι: «Σταφύλι
μου, κρυσταλλινὸ» μὲ χαρούμενο σκοπὸ ἀργό. Ὁ σκοπὸς συμβαδίζει μὲ τὴς κινή-
σεις τῆς δουλειᾶς»⁸.

Εἰς τὸ Γλυκὸ καὶ τὴν Σαμονίβαν τοῦ Σουλίου, ὡς καὶ εἰς τὰ περισσότερα

¹ Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ὁ θρήνος τοῦ νεκροῦ ἐν Ἑλλάδι. Τὰ μοιρολόγια καὶ ἡ ἐθιμοτυπία των. ΕΚΕΕΛ, τόμ. ΙΗ'/ΙΘ' (1965/66), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 14.

² ΚΛ, χφ. 1480, σ. 250. (Μ. Ἰωαννίδου, Λαογραφικὰ προσφύγων Λιβισίου Μάκρης Μ. Ἀσίας, 1943).

³ Βλ. Ἰω. Μανρακάκη, Ἀνάλεκτα Κρητικῆς λαογραφίας, τόμ. Α', Χανιά, 1939, σ. 76 κ. ἐξ.

⁴ ΚΛ, χφ. 2293, σ. 82-83 (συλλ. Γερ. Παπατρέχα, Ξηρόμερο Ἀκαρνανίας, 1957).

⁵ ΚΛ, χφ. 1153 Β', σ. 82 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀραχόβα, 1938).

⁶ ΚΛ, χφ. 1103 Α', σ. 29 (συλλ. Ἰω. Μπακάλη, Δαμασκηϊὰ Κοζάνης, 1937).

⁷ ΚΛ, χφ. 1421, σ. 520 (συλλ. Δημ. Λουκοπούλου, Διάφοροι τόποι Αἰτωλίας, 1926).

⁸ ΚΛ, χφ. 2302, σ. 141 (συλλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Χουλιαράδες Ἰωαννίνων, 1959).

χωρία τῆς Ἡπείρου, «δὲν μοιρολογῶνε νὰ λὲν μοιρολογία (τραγουδία). Τὸ μοιρολόγι ἐδῶ εἶναι μιὰ κλάψα (θρηῆνος)»¹. Ἐς σημειωθῆ ὅτι ἐν Ἡπείρῳ *μοιρολόγι* λέγουσιν καὶ ὠρισμένον ἄνευ λόγων (κειμένου) θρηνηῶδες μέλος, ποῦ δὲν ἀπευθύνεται εἰς νεκρόν, ἀλλὰ παίζεται ἀπὸ τοὺς βιολιτζῆδες εἰς τὰς διασκεδάσεις².

Τὰ λατρευτικὰ ἄσματα, τὰ ὁποῖα ἄδονται κυρίως κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς, τῶν Φώτων, τοῦ Λαζάρου καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις, ὁ λαὸς ὀνομάζει *κάλαντα* (ἐκ τῆς λ. *calendae*), *κάλαντρα* ἐν Σάμῳ³, *κόλιαντα* καὶ *κόλιντα* ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐν Ἁγίᾳ Ἄννῃ Εὐβοίας ἡ ὀνομασία *κάλαντα* δὲν εἶναι γνωστὴ εἰς τοὺς πολλοὺς. «Τὰ λένε *τραγουδία*. Στὰ νυχτερία λένε τέτοια τραγουδία. Ἀπὸ ἐρωτήσεις πού'καμα, γράφει ἡ Μαρία Ἰωαννίδου, φαίνεται ὅτι τὰ εὐχαιτικὰ *κάλαντα* εἶναι, ἢ μᾶλλον ἦσαν, τὰ ἐν χρήσει τραγουδία στὸ χωριό»⁴. Ἐν Ἡπείρῳ τὸ τραγούδι τοῦ Λαζάρου μετὰ τῶν ἐπαινετικῶν ἄσματων, ποῦ ἀπευθύνονται εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, λέγεται «*Λάζαρος*». Τὰ παιδιὰ «*λέν τὸ Λάζαρο*». Ἐν Μεσημβρίᾳ Ἄνατ. Θράκης «*τοῦ Λαζάρου τὰ τραγουδία καὶ τῶν Χριστουγέννων ἦσαν τὰ ἴδια*»⁵. Πρόκειται περὶ τῶν πρὸς τὸν οἰκοδεσπότην, τὴν οἰκοδέσποιναν καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας εὐχαιτικῶν καὶ ἐπαινετικῶν ἄσματων. Εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὡς π.χ. ἐν Ἡπείρῳ καὶ Αἰγίνῃ, ἔχομεν τὰ λατρευτικὰ ἄσματα, ποῦ φέρουν τὰ ὀνόματα «*Ζαφείρης*» καὶ «*Λειδινός*» καὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς *μοιρολογία*. Ἀλλαχοῦ, ὅπου ὑπάρχει ἀκόμη τὸ ἔθιμον, ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ *χελιδόνα* «τὸ ἀγρτικὸν παιδικὸν ἄσμα, τὴν ἀρχὴν βεβαίως λαβὼν ἐκ τῆς προσαγορεύσεως τῆς τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔαρ ἐμφανιζομένης χελιδόνος»⁶.

Τὰ καλούμενα σατυρικά ἢ σκωπτικὰ ἄσματα ὁ λαὸς ἐν Ἄνδρῳ ὀνομάζει *σατύρας*. *Σάτυρα* ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ εἶναι «ποίημα ἐπὶ γεγονότι τινὶ πρὸς ἐμπαιγμὸν καὶ χλευασμὸν ποιούμενον» τοῦ βγάλανε *σάτυρα* τοῦ Μιχάλη τοῦ Μπίστη⁷.

¹ ΚΛ, χφ. 2277 Α', σ. 197· (συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Γλυκὴ καὶ Σαμονίβα Σουλίου, 1958).

² Βλ. πλείονα ἐν Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ὁ θρηῆνος τοῦ νεκροῦ ἐν Ἑλλάδι. Τὰ μοιρολόγια καὶ ἡ ἐθιμοτυπία των, ἐνθ' ἄν., σελ. 11 κ.ἑξ.

³ ΚΛ, χφ. 753, σ. 184, 189. (Σωκρ. Ν. Ἰωαννίδου, Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ συγχρόνου γλωσσικοῦ ιδιώματος τῶν Σαμίων, Σάμος, 1921).

⁴ ΚΛ, χφ. 1479 Ζ', σ. 45-46· (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας, 1942).

⁵ ΚΛ, χφ. 1104 Γ', σ. 40· (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία, Σιναπλί, 1937).

⁶ Φ. Ἰ. Κονκουλέ, ΒΒΠ, τόμ. Α' II, 1948, σ. 10.

⁷ ΚΛ, χφ. 771 Β', σ. 525. (Ἰω. Βογιατζίδου, Γλωσσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς Κυκλάδας, Ἄνδρος, 1918).

Ἐν Κύπρῳ ὀνομάζουσι *τσιατίσματα* τὰ αὐτοσχέδια σκωπτικὰ ἄσματα, τὰ ὁποῖα συνθέτουσι ἐξ ὑπ' ἀμοιβῆς εἰς ποιητικούς διαγωνισμούς, πού λαμβάνουσι χώραν εἰς διασκεδάσεις καὶ δὴ κατὰ τὴν τριήμερον ἐορτὴν τοῦ *κατακλυσμοῦ*¹.

Ἐν Νάξῳ (Ἀπειρανθός) τὸ τραγούδι, τὸ ὁποῖον συνθέτουσι διὰ νὰ ψέξουσι καὶ σκώψουσι ἐρωτικὰς κυρίως παρεκτροπὰς, λέγεται *ρίμα*². Ἡ *ρίμα* σύγκειται ἐξ ὁμοιοκαταλήκτων διστίχων. «Μὰ *ρίμα*, λέει, πάλι ἐβγάλασι;». Ὁ «*ριματζῆς* ἢ *ριμαδόρος*, *ριματζοῦ* καὶ *ριμαδόρισσα* εἶναι ἐκεῖνοι, πού βγάνουσι δὴ *ρίμα*»³. *Ριματζοῦδες* λέγονται αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι τὴν ποιητικὴν ἱκανότητα νὰ συνθέτουσι τὰ τοιούτου εἶδους ἄσματα.

Ἄλλαχού ἢ λ. *ρίμα* σημαίνει τὴν στιχοπλοκὴν. Ἐν Λέσβῳ (χωρίον Καγιάννι), παλαιότερον τοῦ 1940, «πρατραγ'δούσαντ'», δηλαδὴ ἠμιλλῶντο «στὶς *ρίμες*». «Εἶχαμε, διηγοῦνται, ξακουσμένους δυὸ Ἀιβαλιώτες: Ἡ Ζαπτιῆς κ' ἢ Μυκονιάτ'ς· ἦτανε ἐτοιμολόγοι· *ριμαδόροι* μὲ τ' ὄνομα. Μιά φορὰ ἡ Ζαπτιῆς πείραζε μὲ τὰ τραγούδια τοῦ τὸ Μυκονιάτ'. Κεῖνος τοῦ 'πε:

*Σ'μάζ'ξε τὰ τραγούδια σου κι βάν' τα ἀπάν' στο βῶλο,
νὰ μὴν δὰ δώσω μιὰ γλωτσιὰ κι πᾶν στ' διαβόλ' τὸ γῶλο.*

Κι ὁ Κόπανος ἦτανε καλὸς *ριμαδόρος*. Μιά φορὰ εἶδε δυὸ κορίτσια στὸ παράθυρο. Ἀμέσως τὸ ταίριαξε καὶ εἶπε στὴ μιά, τὴν πὺ ὄμορφη:

*Στὸ παραθύρι κάθουσι κ' ἔχεις κι ἄλλη κοντά σου,
ἐσύ 'σαι ἢ γαρουφαλιὰ κ' ἢ ἄλλη τὰ γκλουσιά σου.*

Τὸ κορίτσι ντράπηκε καὶ μπῆκε μέσα. Κεῖνος τῆς εἶπε:

*Σφάλγ' τὸ παραθύρι σου καὶ ζούβα τὴ φωτιά σου
κ' ἰγὼ ἀπ' τὴν ἀραμάδα του βλέπω τὴν ἐμορφιά σου.*

Ἡ μάννα τοῦ κοριτσιοῦ τότες τὸν ἔβρισε. Κεῖνος θύμωσε καὶ τῆς ἀποκρίθ'κε:

*Μιά σκουριασμένη κλειδαριά ἤχασε τὸ κλειδί της,
πετάχ'κε μιὰ καλόγρια νὰ πῆ τὸ λακερντί της»⁴.*

¹ Κυριάκου Π. Χατζηγιωάννου, *Τὰ ἐν διασπορᾷ. Τόμος τιμητικός*, Λευκωσία, 1969, σ. 166-167.

² Δ. Β. Οἰκονομίδου, *Τὸ «σύγχρονο λαϊκὸ τραγούδι» τῆς Ἀπειρανθού Νάξου*, περιοδ. «Ἐργασία», ἔτ. Ζ', τεύχ. 327, Ἀθῆναι, 1936, σ. 333-334.

³ ΚΑ, χφ. 1441, σ. 87· (συλλ. *Διαλεχτῆς Ζευγώλη*, Ἀπειρανθός Νάξου, 1925).

⁴ ΚΑ, χφ. 1446 Β', σ. 36-37· (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος, Καγιάννι, 1940).

Ἐν Κύθῳ *ριμάδα* «εἶναι τὸ) συνεχές καὶ οὐχὶ δίστιχον ποίημα, τὸ ἀναφερόμενον εἰς ἓν γεγονός, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγάλο ἔρωτικὸ τραγούδι *ριμάδα* λέγεται»¹. Ἐν Καραμπουρνᾷ Σμύρνης ἡ *ρίμα* ἦτο «ἄσμα τῶν Ἀπόκρσεων σὺν χορῶ ἀδόμενον»². Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀπαντᾷ ἡ λ. καὶ ἐν Σύρῳ. «Στὶς βεγγέρες, πὺν κάναμε, καὶ στὶς Ἀπόκριες, πὺν χορεύαμε, κοιτάζαμε ποιὸς θὰ πῆ τὴν καλύτερη *ρίμα*»³. Ἡ λ. ὑπὸ τὸν τύπον *ρίμ*, *ρίμη* ἐν Σάμῳ σημαίνει «ἄσμα ἱστορικόν, ἔπος, πρβλ. τὴν φράσιν : πέ μας μιὰ ρίμ»⁴. Ἐν Κρήτῃ καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος λέγοντες *ρίμα*, *ρίμες*, ἐννοοῦν γενικῶς τὰ ὁμοιοκατάληκτα τραγούδια *ριμαδόρος* εἶναι ὁ στιχορρογός⁵. Ὁ Ἰδ. Παπαγρηγοράκις ὀνομάζει *ρίμες* τὰ πολεμικά, ἥρωικὰ καὶ ἱστορικὰ ἄσματα, «πὺν δὲν εἶναι ριζίτικα, ἀλλὰ παγκρήτια»⁶.

Διὰ τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς ὁ λαὸς τῆς βορείου Ἑλλάδος χρησιμοποιοῖ τὰς φράσεις : *τραγούδ' παραπονιάρ' κο γιὰ τὰ ξένα* ἢ *γιὰ τὸν ξινίτ'*. *Θὰ ποῦμι κάνα παραπονιμέν'* ἢ *θὰ ποῦμι κάνα γιὰ τὸν ξινίτ'*, *θὰ ποῦμι κάνα μοιρογιολί*.

Ποικιλίαν ὀνομάτων ἔχει ὁ λαὸς μας διὰ τὰ δίστιχα. Ἐν Μεσημβρίᾳ Ἀνατ. Θράκης ταῦτα ἐλέγοντο *κουντουρμάδες*⁷. Ἐν Ἀδριανουπόλει⁸, εἷς τινὰ μέρη τοῦ Πόντου⁹ καὶ ἐν Μαδύτῳ¹⁰ *κουτσάκια* ταῦτα ἐνταῦθα λέγονται καὶ *μυγιγίτια*, δηλαδὴ ἄσματα χοροῦ¹¹. Καὶ ἐν Ἀπειράνθῳ Νάξου τὰ ὀκτασύλλαβα δίστιχα λέγονται *κοτσάκια* καὶ τὸ τραγούδιμα τῶν σκοπὸς *κοτσᾶτος*. Ἐν Σκοπῶ Ἀνατ. Θράκης ἔχομεν τὰς λ. *κότσημα*, ἄλλως *κονδήμ'* καὶ *κουτσουδῆ*, πὺν συνήθως

¹ Κλ, χφ. 714, σ. 455. (Φ. Ἰ. Κουκουλέ, Κυθνιακὸν γλωσσάριον, Βιβλίον Β', 1920).

² Κλ, χφ. 771 Β', ἐνθ' ἀν., σ. 865.

³ Κλ, χφ. 1378 Β', σ. 104. (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, Σῦρος, 1939).

⁴ Κλ, χφ. 753, ἐνθ. ἀν. σ. 429.

⁵ Κλ, χφ. 928, σ. 58 (Ἰω. Κονδυλάκη, Κρητικὸν Λεξιλόγιον. Β' Συλλογὴ. Ἡ γλωσσικὴ κατάστασις τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1866 - 1919).

⁶ Ἰδ. Παπαγρηγοράκι, Τὰ Κρητικὰ ριζίτικα τραγούδια, τόμ. Α', Χανιά, 1956/57, σ. 8.

⁷ Κλ, χφ. 1104 Α', σ. 28. (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία, 1937).

⁸ Κλ, χφ. 215, σ. 11. (Συμ. Μανασσείδου, Βιβλίον ποικίλης γλωσσικῆς ὕλης διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα, ἐν Μουσταφᾷ Πασᾷ, 1888).

⁹ Κλ, χφ. 144, σ. 41. (Ἰω. Βαλαβάνη, Μνημεῖα τῆς ἀνὰ τὸν Πόντον ἰδιωματικῆς διὰ τὸν Ζωγράφειον ἀγῶνα τοῦ ἔτους 1886).

¹⁰ Κλ, χφ. 933, σ. 38. (Ἀποστ. Οἰκονομίδου, Συλλογὴ ζώντων μνημείων ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ ἐν Μαδύτῳ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἐν Καλλιπόλει, 1890).

¹¹ Κλ, χφ. 185, σ. 126. (Ἀποστ. Οἰκονομίδου, Συλλογὴ ζώντων μνημείων παρὰ τῷ λαῷ τῆς Μαδύτου, πόλεως τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, ἐν Καλλιπόλει, 1891).

ἀπαντοῦν εἰς τὸν πληθ. Τὰ *κοτήματα* ἦσαν δίστιχα εὐθύμα, ἀδόμενα κατὰ τὰς διαφόρους διασκεδάσεις :

*Τραγούδια καὶ κοτήματα σὰ θέλ'ς γιὰ νὰ μάθ'ς,
πᾶρ' χαρτὶ καὶ πέννα καὶ κάτσε νὰ τὰ γράφ'ς.*

Συνήθως ἠκούετο ἡ φράσις : « Ἄδε νὰ ποῦμ' *κουτσοβάκια*, νὰ γελάσουμ' »¹. Ἐν Κρώμνη τοῦ Πόντου, ὡς καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δίστιχα ἐλέγοντο καὶ λέγονται κοινῶς : *λιανὰ τραγουδάκια* ἢ *λιανοτραγούδα*². Συνήθως ἐν Κρώμνη τοῦ Πόντου «ὁ πρῶτος αὐτῶν στίχος ἦτο ἄσχετος πρὸς τὸν δεύτερον, ἐτίθετο δὲ χάριν μόνον τῆς ὁμοιοκαταληξίας. Τινὲς δ' εἶναι καὶ ἄνομοιοκατάληκτοι»³. Εἰς Κύζικον τῆς Προποντίδος τὰ δίστιχα ὠνομάζοντο *παρασκίδις*⁴. Ἐν Σαμοθράκῃ «τὰ πλεῖστα τῶν τραγουδιῶν εἶναι δίστιχα, μάλιστα τοῦ χοροῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔρωτικά»⁵. Ἐν Λήμνῳ λέγονται *παραμικρὰ τραγούδια*⁶, *κοντόσωμα* καὶ *κοντοτραγούδα*⁷, ἐν Λέσβῳ (Πληγῶνι) *μανέδες* ἢ *μανεδάκια* ἢ *τραγ'δέλια*⁸. Ἐνταῦθα «ένας, πὺ θέλει ν' ἀρχίξῃ νὰ πῆ τὸν πόνο του, λέει πρῶτα τοῦτον ἀδ *μανέ* (δίστιχο) :

*Κλαίω κρυφά, γιὰτὶ κανεὶς δὲ θέλω νὰ τὸ μάθῃ,
πὼς βρίσκομαι σὲ βάσανα καὶ σὲ μεγάλα πάθη.*

Κ' ὕστερις οἱ ἄλλοι ταιριάζουν *μανέδια*, καθένας ὅ,τι ἔχει στὴν καρδιά τ'. Εἶναι εἰδῶν τοῦν εἰδῶνε *μανέδες* : τοῦ ἔρωτα, γιὰ τὴ φυλακὴ κ. ἄ. Ἐχει κι ἄλλα τραγούδια, πὺν πᾶνε μὲ τὸ *μανέ*. Καὶ σὺ μπορεῖς νὰ ταιριάζῃς ὅ,τι θέλεις μὲ τὸ *μανέ*. Πίσω ἀπ' τὰ *μανέδια* λέγαμε τὰ *κοντοσύλλαβα* π. χ.

*Σὰ μοῦ δῆς καὶ κάνω βόλτα,
βάνι τοῦ κλειδὶ στὴν βόρτα».*

¹ Δ. Ἀ. Πετροπούλου, Γλωσσάριο Σκοποῦ Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἀρχεῖον θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ, τόμ. Ε', ἐν Ἀθήναις, 1938/39, σ. 247.

² ΚΛ, χφ. 144, ἐνθ' ἄν., σ. 41.

³ Ἐνθ' ἄν., σ. 41.

⁴ ΚΛ, χφ. 54, σ. 52. (Ἀνωμόμου, Συλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου ἐκ Κυζίκου, 1904).

⁵ ΚΛ, χφ. 393, σ. 28. (Ν. Βενέτου, Συλλογὴ ζώντων μνημείων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ νεωτέρου ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Βαθυρρύακι Κωνσταντινουπόλεως, ἄ. ἔ.).

⁶ ΚΛ, χφ. 1160 Δ', σ. 54. (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Λήμνος, Κάσπακας, 1938).

⁷ ΚΛ, χφ. 1160 Α', σ. 12. (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Λήμνος, Βάρος, 1938).

⁸ ΚΛ, χφ. 1446 Α', σ. 11. (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος, Πληγῶνι, 1940).

⁹ ΚΛ, χφ. 1446 Β', σ. 6-7. (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος, Πληγῶνι, 1940).

“Ὅπως βλέπομεν *μανέδια* λέγουν τὰ δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα καὶ *κοντοσύλλαβα* τὰ ὀκτασύλλαβα. Ἐν Ἐλυμνίῳ Εὐβοίας ἐκ τῶν προσφιλῶν ἄσμάτων (διστίχων) ἦτο καὶ ὁ *ἀμανές*. Οὗτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίως εἰς τὰ κατὰ τὸν νομὸν τῆς Σμύρνης ἀσιατικὰ παρῶλια καὶ ἐν Νέῳ Ἐφέσῳ (Κουσαντασι), καὶ παρὰ τοῖς ναυτικοῖς τῆς Σάμου, ἦτο ἐν τῶν προσφιλεστέρων ἄσμάτων τῶν ὠραίων ἐκείνων παραλιῶν¹. Ἐν Κῶ τὰ δεκαπεντασύλλαβα τὰ λέγουν *τραγούδια* καὶ τὰ ὀκτασύλλαβα *τσακίσματα*². Καὶ ἐν Αἴνῳ *τσακίσματα* ἔλεγον τὰ μικρόστιχα δίστιχα, τὰ ὅποια λέγονται ἐν τῷ μέσῳ ἢ ἐν τέλει ἐτέρου διστίχου³. Ἐν Λατισίῳ Μεραμβέλλου Κρήτης «τὰ *ποτσακίσματα* εἶναι ἐπιδέξ, πού ἄδονται συνήθως ὕστερα ἀπὸ πεντέξε ὀχτῶ μαντινάδες, ὅχι ὅλες μαζί, ἀλλὰ πότε ἡ μιά, πότε ἡ ἄλλη:

*Ἔχεις ἐλιές πέντ' ἐξ ὀχτῶ
βάλε με νὰ σοῦ τσοὶ μετρῶ*⁴.

Τσακίσμα λέγεται καὶ ἐν Ἀπειρανθῶ Νάξῳ⁵. Εἰς τοὺς Παξοὺς *ρίμνα* λέγουν τὸ ὁμοιοκατάληκτον δίστιχον⁶, ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ *μαντινάδα*⁷, «ἐκ τοῦ *πατινάδα*, *κῶμος*⁸, ὡς ὄντων τῶν διστίχων ἰδίων τοῖς κῶμοις καὶ τοῖς συμποσίοις»⁹. Ἀλλαχοῦ λέγονται *τραγούδια τῆς ἀγάπης, στιχάκια, παρόλες*¹⁰. Ἐς προστεθῆ ἔνταῦθα ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν Λιβισίῳ Μάκρης Μικρῆς Ἀσίας μὲ τὴν λ. *μαντινάδα*

¹ Ν. Κ. Μπελλαῤῃ, Τὸ Ἐλύμνιον, (Πειραιεύς), 1940, σ. 115.

² Ἰακ. Σ. Ζαργράφῃ, Λαογραφικὰ ἐκ Κῶ ἐκδιδόμενα ὑπὸ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφία, τόμ. ΙΓ', ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1950/51, σελ. 309, 314, 318, 319.

³ ΚΛ, χφ. 897 Β', σ. 11. (Συμ. Μανασσείδου, Ζῶντα μνημεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ γλῶσσῃ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Χατζηγυρίῳ, 1882).

⁴ ΚΛ, χφ. 1105, σ. 86 - 87' (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, Κρήτη (Λατισίδα), 1937).

⁵ ΚΛ, χφ. 1441, σ. 35' (συλλ. Διαλεχτῆς Ζεργῶλη, Νάξος, Ἀπειρανθος, 1925).

⁶ ΚΛ, χφ. 682, σ. 267' (Μιχ. Δένδια, Παξιακὸν γλωσσάριον, 1915).

⁷ Ἡ *μαντινάδα* προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐνετικὴν λ. *matinada* (καὶ ἰταλ. *mattinata*), ἣτις σημαίνει νυκτερινὸν ὑπὸ τὰ παρῶθυρα τῆς ἀγαπημένης ἄσμα. Κάτι ἀνάλογον εἶναι ἡ *σερενάτα* (*σερενάδα* ἐν Νάξῳ), ἄσμα εἰς ὥρας νυκτερινῆς γαλήνης καὶ σιωπῆς. Ἀλλαχοῦ λέγεται *πατινάδα*, ἣτις ἔχει ὡς ἀρχαῖον ἀντίστοιχον ἔθιμον τὸν *κῶμον*. Κατὰ τὴν *πατινάδα* συνηθίζοντο αὐτοσχέδια δίστιχα, πλὴν τῆς Κρήτης, εἰς Κύπρον, Δωδεκάνησον, Κυκλάδας, Πόντον κ. ἄ. Ἰ. Ἀ. Παρχαγίδου, Περὶ τῶν ἐν Ὀφει ἄσμάτων, Λαογραφία, τόμ. Θ', ἐν Ἀθήναις, 1926/28, σ. 109 κ. ἔξ.

⁸ Βλ. περὶ τούτου Κ. Ρωμαίων, Κοντὰ στὶς ρίζες, ἐν Ἀθήναις, 1959, σ. 393 - 396.

⁹ ΚΛ, ἀρ. 895, σ. 423. (Ἰω. Ν. Ζωγραφέακη, Τὸ γλωσσάριον τῆς δημόδου λαλιᾶς τῶν Κρητῶν διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα τοῦ ἔτους 1888).

¹⁰ Κ. Ρωμαίων, ἐνθ' ἀν., σ. 387.

ώνόμαζον «τὴν παρέα τῶν τραγουδιστάδων»¹. Ἐν Λέρῳ τῆς Δωδεκανήσου καὶ ἄλλαις νήσοις τοῦ Αἰγαίου πελάγους *τραγούδια* λέγοντες ἐννοοῦν κυρίως τὰ δίστιχα, τὰ ὁποῖα ἢ γνωρίζουν ἐξ ἄλλων ἢ ἔχουν τὴν ἰκανότητα ν' αὐτοσχεδιάζουν². Ἐν Κύπρῳ *τρασούδι* - *τρασούδια* λέγουν τὰ δίστιχα, πού συνήθως τραγουδοῦν³. Ἀλλαχού μὲ τὰ ὀνόματα *καταλόγι* καὶ *καταλόγιασμα* δηλοῦνται σήμερον τὰ δίστιχα ἢ τὰ μοιρολόγια ἢ αἱ παροιμίαι ἢ τὰ αἰνίγματα⁴.

Τὰ δίστιχα ὁ λαὸς διακρίνει εἰς διαφόρους κατηγορίας, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου των καὶ τῆς περιστάσεως κατὰ τὴν ὁποίαν ᾄδονται. Τὰ δεκαπεντασύλλαβα δίστιχα καὶ τὰ ὀκτασύλλαβα *τσακίσματα* (ἐν Κῶ) ἢ *κοτσάκια* (ἐν Ἀπειράνθῳ Νάξου) εἶναι συνήθως ἐρωτικά, τὰ ὁποῖα καὶ χορεύονται, πεισματικά⁵, τοῦ γάμου, γνωμικά⁶, μοιρολόγια, τοῦ Κλήδονα κτλ. Ἐν Ἀπειράνθῳ Νάξου ἔχομεν καὶ τὰ δίστιχα μὲ τὸν σκοπὸν *τς ἀφεντρείας*⁷ (ἐφεδρείας;). Πρόκειται δι' ἓνα σκοπὸν «παραιομένο, πού οἱ κληρωτοὶ τραγουδᾶνε γυρίζοντας ὅλοι μαζί ὅλο τὸ χωριό, τραγουδῶντας αὐτοσχέδια δίστιχα. Μὲ αὐτὰ κάνουν παραγγελιὲς στὴν ἀγαπητικιά, δίνουν παρηγοριὰς στοὺς γονεῖς κτλ.»⁸.

Ἄλλη κατηγορία ἄσματων εἶναι τὰ *νανουρίσματα* καὶ τὰ *ταχταρίσματα* παιδικὰ ἄσματα εἶναι καὶ τὰ ἐρρῦθμως κατὰ διαφόρους περιστάσεις ὑπὸ τῶν παιδίων ἀπαγγελόμενα, ὡς π.χ. κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Κληδόνου, ὅταν πηδοῦν τὶς φωτιὰς τ' Ἄι Γιαννιοῦ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων εἰς τὴν λιτανεῖαν, κατὰ τὰς ἀνομβρίας (*περπερούνα*), ὅταν ἀρχίζῃ νὰ βρέχῃ καὶ νὰ χιονίζῃ, ὅταν πρωτοῖδοῦν χελιδόνι, μετὰ τὸν τρυγητὸν τῶν ἀμπέλων κτλ. Τὰ νανουρίσματα εἶναι δίστιχα, ἀδόμητα μὲ ἀπαλὸν μέλος ὑπὸ τῶν μητέρων πρὸς ἀποκοίμισιν τῶν νηπίων⁹. Τὰ βαυκαλήματα ταῦτα εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀρχίζουν

¹ ΚΛ, χφ. 1480, ἐνθ' ἄν. σ. 169.

² ΚΛ, χφ. 2279, σ. 113 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λέρος, 1958). Ἐν Κάσφ *ματινάες* λέγουν τὰ δίστιχα.

³ ΚΛ, χφ. 1896 Α', σ. 36. (Δ. Πετροπούλου, Συλλογὴ ἐκ Κύπρου, 1953).

⁴ Ἰακ. Σ. Ζαργάφτη, Λαογραφικὰ ἐκ Κῶ ἐκδιδόμενα ὑπὸ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 300.

⁵ ΚΛ, χφ. 753, ἐνθ' ἄν., σ. 416.

⁶ Τὰ γνωμικά ὁ λαὸς λέγει *παροιμίες*.

⁷ Ἀφεντρεία εἶναι ἡ στρατιωτικὴ θητεία.

⁸ ΚΛ, χφ. 1524, σ. 132 (συλλ. Διαλεχτῆς Ζεγγώλη, Ἀπειράνθος Νάξου, 1929). Δ. Β. Οἰκονομίδου, Τὸ «σύγχρονο λαϊκὸ τραγούδι» τῆς Ἀπειράνθου Νάξου, ἐνθ' ἄν., σ. 334.

⁹ ΚΛ, χφ. 311, σ. 87. (Κ. Ν. Χατζοπούλου, Ἡ φωνὴ τοῦ Μικροῦ Λίμου, ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις, 1873).

διὰ τοῦ *νινό*, *νινό* ἢ *νανά*, *νανά*, ἀλλαχοῦ δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τοῦ *νάρι*, *νάρι* ἢ *νάρι* *νά κἀνή* τὸ *νινί*. Ἐν Θράκῃ τὸ νανουρίζω λέγεται *νευιάζω* καὶ τὰ νανουρίσματα *νευιάσματα*¹. Ἐν Πόντῳ ὡσαύτως *νανία* λέγονται τὰ βανυκαλήματα². Πολλαχοῦ νανουρίζω τὸ παιδί σημαίνει τραγουδῶ πρὸς ἀποκοίμισίν του. Ἐν Καρπάθῳ τὰ νανουρίσματα λέγονται *κανάκια*³. Τὰ νανουρίσματα πανταχοῦ εἶναι δίστιχα ὁμοιοκατάληκτα.

Τὰ *ταχταρίσματα* ἔχουν διεγερτικὸν καὶ χορευτικὸν ρυθμὸν⁴ καὶ εἶναι ἄλλοτε μὲν ὁμοιοκατάληκτα δίστιχα, ἄλλοτε δὲ τετράστιχα καὶ ἄλλοτε πολύστιχα.

Πλεῖστοι συλλογεῖς καὶ ἐκδόται δημῳδῶν ᾄσμάτων ἐπιγράφουν ὠρισμένας κατηγορίας ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τοὺς ὄρους *ἀποκριάτικα*, *πασκαλιάτικα*, *ριζίτικα*: *τῆς τάβλας*, *τῆς στρατάς* κτλ. Τοὺς ὄρους τούτους ἀντλοῦν ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ ἐπιστήμονες ὁμως λαογράφοι δὲν ἀκολουθοῦν αὐτὴν τὴν ταξινομήσιν καὶ πολὺ ὀρθῶς, διότι π. χ. εἰς τὰ *ἀποκριάτικα* περιλαμβάνονται ἀκριτικά, παραλογαί, ἐρωτικά, σκωπτικά, βωμολοχικά κ. ἄ., εἰς τὰ *πασκαλιάτικα* περιέχονται πλὴν τῶν λατρευτικῶν καὶ κλέφτικα, ἀκριτικά, ἐρωτικά κ. ἄ.

Λίαν ἐνδιαφέρουσα ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ εἶδησις, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀπὸ τὸ Κατιρλί τῆς Βιθυνίας. Ἐκεῖ *ἀποκριάτικα* ὠνομάζοντο ὅλα τὰ δημῳδῆ ᾄσματα, «ὡς ἀκουόμενα μόνον κατὰ τὰς Ἀπόκρεως», διηροῦντο δὲ «εἰς ἐπιτραπέζια καὶ χορευτικά, διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων ἐκ τοῦ ἤχου. Τὰ πρῶτα συνωδεύοντο ὑπὸ τοῦ ἤχου τοῦ *σινί*»⁵.

Ἐρχόμεθα εἰς τὰ *ριζίτικα* τῆς Κρήτης. Ρίζες λέγουν ἐν τῇ νήσῳ τὰ χωρία τῆς Κυδωνίας, ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὰς ὑπαρείας τῶν Λευκῶν Ὀρέων, δηλαδὴ τοὺς Λάκκους, τὰ Μεσκλά, τὸν Θέρισσον, τὰ Καρανοσκάφιδα, τὸν Πρασέ, τὰ Ρούματα, τὰ Κεραμεῖα καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὰ λοιπὰ χωρία τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν εὐρισκομένων περὶ τὰ Λευκὰ Ὀρη (Μαδάρες). Τὰ ᾄσματα τῶν μερῶν αὐτῶν ὠνομάζονται *ριζίτικα*⁶, ἄδονται δὲ κατὰ τὸν γάμον, τὸν ἀντίγαμον, τὴν βάπτισιν

¹ Ἐλπινίης Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὰ θρακικὰ ἔθιμα. Θρακικά, τόμ. Α', Ἀθήναι, 1928, σ. 137-139. Βλ. καὶ Ἀστέριον Ζῆκον, αὐτόθι, σ. 210. Πρβλ. Φ. Ἰ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, Α' II, 1948, σ. 15.

² Φ. Ἰ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 15.

³ ΚΛ, γφ. 227, σ. 41. (Γλωσσικὴ ὕλη Καρπάθου, 1892).

⁴ Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ΕΔΤ., τόμ. Β', σ. ιζ'.

⁵ Τὸ *σινί* εἶναι χάλκινον σκεῦος ἐπικαθήμενον ἐπὶ τῶν πέντε δακτύλων καὶ κρουόμενον ἐπὶ σανίδων. ΚΛ, γφ. 236, σ. 56. (Παν. Μακρῆ, Συλλογὴ ζώντων μνημείων ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ τῆς κωμοπόλεως Κατιρλί. Λεξιλόγιον καὶ ἄραϊ, 1888).

⁶ Ἰδομ. Παπαγορηράκι, Τὰ Κρητικὰ ριζίτικα τραγούδια, τόμ. Α', Χανιά, 1956/57, σ. 12.

καί εις πᾶσαν ἐν γένει διασκεδάσιον. Ταῦτα διακρίνονται εἰς τραγούδια τῆς τάβλας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς στράτας ἀφ' ἑτέρου. Εἰς οὐδεμίαν περιπτώσιν, κατὰ τὸν Ἰδ. Παπαγρηγοράκιν, λέγονται τὰ τελευταῖα εἰς τὸ τραπέζι τῆς διασκεδῶσεως, ἐνῶ «δὲν εἶναι ἀπηγορευμένο ἀπόλυτα¹ τραγούδια τῆς τάβλας νὰ λέγονται καὶ εἰς κορείας. Κι αὐτὸ διότι τὰ τραγούδια τῆς στράτας εἶναι οὐ μόνοντο σκοπὸ, ἕνα καὶ μόνο, καὶ δὲν τὸν ξέρουν ὄλοι»². Τὰ τραγούδια τῆς τάβλας δὲν τὰ τραγουδοῦν τῇ συνοδείᾳ μουσικῶν ὀργάνων. Τὰ περισσότερα ἔξ αὐτῶν εἶναι εἰς δεκαπεντασυλλάβους ἀνομοιοκαταλήκτους στίχους. Σπανιώτατα ἀπαντῶμεν συμπωματικῶς εἰς αὐτὰ δύο στίχους ὁμοιοκαταλήκτους. Αἱ συνήθεις δεκαπεντασυλλαβιοί ρίμες «εἶναι μὲν καὶ αὐταὶ τραγούδια τῆς τάβλας, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ριζιτικὰ οἶον τ' ἄλλα»³. Τὰ τραγούδια τῆς τάβλας ἄλλα μὲν ἄδονται, ἄλλα δὲ ἀπαγγέλλονται⁴. Τὰ τῆς στράτας⁵ εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα καὶ εἶναι ἐκτεταμένα. Ἡ ταξινομησις αὐτῆ τῶν Κρητικῶν ἄσματων ὑπὸ τοῦ Ἰδ. Παπαγρηγοράκι καὶ ἄλλων παλαιότερων καὶ νεωτέρων συλλογῶν καὶ ἐκδοτῶν εἶναι τελειῶς ἔξωτερικῆ, διότι εἰς τὰ τραγούδια τῆς τάβλας περιλαμβάνονται ἀκριτικὰ, ἱστορικὰ, παραλογαί, ἐρωτικὰ, τοῦ Χάρου, τῆς φυλακῆς κ. ἄ. Τὸ αὐτὸ δὲ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ τραγούδια τῆς στράτας.

Εἰς τὰ Καλάβρυτα τὰ τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ, τὰ ὁποῖα ἄδονται εἰς γάμους, πανηγύρεις καὶ διασκεδάσεις, συνοδεύονται παλλάκις ἀπὸ μουσικὰ ὄργανα καὶ εἶναι κλέφτικα, ληπτικὰ, ἐρωτικὰ κ. ἄ.⁶ Ἐν Ἐλυμνίῳ Εὐβοίας τὰ ἐπιτραπέζια καὶ τοῦ χοροῦ ἄσματα ἐλέγοντο κοινῶς βράνα⁷. Εἰς τὴν βόρειον Ἠπειρον αἱ διασκεδάσεις καὶ οἱ γάμοι γίνονται μὲ τραγούδια χωρὶς συνοδείαν ὀργάνων. Εἰς τὴν νότιον Ἠπειρον γίνεται καὶ χρῆσις μουσικῶν ὀργάνων. Δὲν εἶναι τῆς παρουσίας μελέτης σκοπὸς νὰ δεῖξη τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκτελοῦνται τὰ μονοφωνικὰ ἢ πολυφωνικὰ ἄσματα. Ἡ διαπραγματέυσις τοῦ θέματος τούτου εἶναι

¹ Ὁ Ἰω. Ἐ. Μαθιοδάκης (Δημοτικὰ τραγούδια Σελίνου, Κρητικά, Α', 1930-1933, σ. 242) ἀποκλείει τοῦτο γράφων: «οὐδέποτε τὰ τραγούδια τῆς στράτας ἄδονται σὴν τάβλα ἢ καὶ τοῦναντίον».

² Ἰδ. Παπαγρηγοράκι, ἐνθ' ἄν., σ. 13. Βλ. πλήρη περιγραφὴν τῆς τάβλας, αὐτόθι, σ. 14.

³ Ἰδ. Παπαγρηγοράκι, ἐνθ' ἄν., σ. 15.

⁴ Ἰ. Ἐ. Μαθιοδάκης, ἐνθ' ἄν., σ. 242.

⁵ Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐν Δ. Κρήτῃ λέγονται «τοῦ ὁρόμου ἢ τῆς σπελαρῶς». Μαγ. Λιουδάκης, ἐνθ' ἄν., σ. 387.

⁶ ΚΑ, χφ. 131, σ. 40. (Γ. Παπαδόπουλος, Γλωσσικὴ πραγματεία, Ἀθήναι, 1917).

⁷ Ν. Κ. Μπελλαῖ, ἐνθ' ἄν., σ. 107.

ἔργον τῶν μουσικολόγων λαογράφων. Ἡμεῖς θὰ περιορισθῶμεν μόνον νὰ ἐπισημάνωμεν τοὺς ὄρους, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιεῖ ὁ λαὸς κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτέλεσιν τῶν τραγουδιῶν του.

Γενικῶς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς μελωδίας των καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεώς των «εἶναι μονοφωνικά, δηλαδὴ ἔχουν πάντοτε ὡς βάσιν μίαν μελωδίαν, ἄλλοτε ἀπλῆν, συλλαβικὴν, καὶ ἄλλοτε πεποικιλμένην μὲ διάφορα μελίσματα, καὶ ἄδονται εἴτε ὡς μονωδία εἴτε ὑπὸ ομάδων τραγουδιστῶν καὶ ὀργανοποιικτῶν»¹. Ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἀποτελοῦν τὰ τραγούδια ὠρισμένων περιοχῶν τῆς Ἡπείρου, ὅπου ταῦτα εἶναι πολυφωνικά, ἠδόμενα πάντοτε ὑπὸ ομάδων ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν ἢ καὶ μεικτῶν, τρίφωνα ἢ καὶ τετράφωνα². Ἐνταῦθα μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν μελῶν τῶν ομάδων τούτων. Ὁ κορυφαῖος, ποὺ τραγουδεῖ τὴν κυρίως μελωδίαν τοῦ ἄσματος λέγεται *παρτῆς* ἢ *πάρτης* ἢ καὶ *σηκωτής*, διότι αὐτὸς *παίρνει τὸ τραγούδι*, δηλαδὴ ἀρχίζει τὴν μελωδίαν του. Ὁ δευτερός τραγουδιστῆς ὀνομάζεται *γυριστής*, διότι *τὸ γυρίζει, τὸ τσακίζει*. Οἱ ἄλλοι δύο τῆς ομάδος λέγονται *ισοκράτες*, διότι *κρατοῦν τὸ ἴσον*. Ἔτσι τὸ ὅλον ἄσμα παρέχει τὴν ἐντύπωσιν χορωδιακοῦ ἄσματος. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ *γυριστῆ* τοποθετεῖται ἐνίοτε ἄλλος τραγουδιστῆς, ποὺ λέγεται *κλώστης*, διότι *τὸ κλώθει τὸ τραγούδι*. Ὁ *παρτῆς* αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχη πρὸς τὰ δεξιὰ του τὸν *γυριστῆ* καὶ ἐν συνεχείᾳ τοὺς *ισοκράτες*. Εἰς ἄλλην πάλιν περίπτωσιν δεξιὰ τοῦ *παρτῆ* τοποθετεῖται ἓνας *ισοκράτης* καὶ μετ' αὐτὸν ὁ *γυριστής*. Ὁ *ισοκράτης* οὗτος χωρίζει τὸν *παρτῆ* ἀπὸ τὸν *γυριστῆ* καὶ ἔχει εἰδικὸν μουσικὸν ρόλον, λέγεται δὲ οὗτος *ρίχτης τοῦ τραγουδιοῦ*³. Οἱ συνοδεύοντες μὲ τὸ ἴσον τὸ τραγούδι *τὸ γεμίζουν* καὶ τοιουτοτρόπως τοῦτο *πάει βρονταριὰ ἢ κάχτα τὸ τραγούδι*, δηλαδὴ ἐνδυναμοῦται⁴.

Ἐν Κρήτῃ «σὲ πολλὰ τραγούδια τῆς τάβλας παρεμβάλλονται ἀπὸ τὸν τραγουδιστῆ σὰν ἐπωδοί, χωρὶς νὰ εἶναι γραμμένα στὰ κείμενα, μερικὰ λόγια ἢ φράσεις, τὰ λεγόμενα *τσακίσματα*»⁵. Ὁ Ἰω. Ζωγραφάκης μᾶς πληροφοροεῖ ὅτι ἐν Κρήτῃ «ἀπόθεμα λέγεται παρενθετικὴ προσφώνησις τραγουδίου ἐπὶ τινος ἤχου,

¹ Σπ. *Περιστέρη*, Δημοτικὰ τραγούδια Δροπόλεως Βορείου Ἡπείρου. ΕΚΕΕΛ, τόμ. 9/10 (1955/57), ἐν Ἀθήναις, 1958, σ. 108.

² Ἐνθ' ἀν., σ. 108.

³ Δ. Β. *Οἰκονομίδου*, Τὰ βορειοηπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς. Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπείρου. Εἰς μνήμην Χριστοῦ Σούλη, Ἀθήναι, 1954, σ. 37. Σπ. *Περιστέρη*, ἐνθ' ἀν., σ. 108-110.

⁴ Δ. Β. *Οἰκονομίδου*, ἐνθ' ἀν., σ. 37.

⁵ Ἰδ. *Παπαρηγοράκι*, ἐνθ' ἀν., σ. 15.

ἀπαιτοῦντος τοῦτο, ὅπερ ἐπαναλαμβάνεται εἰς ἐκάστην στροφὴν»¹. Ἐν Σύμῃ ἡ ἐπιφθόσος τοῦ ἄσματος λέγεται *καντούνι*² καὶ ἐν Σμύρῃνῃ *πεστρέφι*³. Εἰς τὸ Γελλίν Κορινθίας λέγουν *ἐτσάκισα τὸ τραγούδι* ἢ *ἔβαλα τὸ τραγούδι στὸ τσάκισμα*, δηλαδή «εὐρίσκω πλέον τὸν νηχὸ τελείως καὶ τὸ τραγούδι εἶναι στὴν ἀκμὴ του»⁴. Εἰς τὸ χωρίον τῆς Κορινθίας Σαραντάπηχον τὸ *τσάκισμα* λέγεται καὶ *γύρισμα*⁵. Ἐν δὲ τῇ Ἀραχόβῃ Παρνασσίδος ἔλεγαν τὸ ἔτος 1938 «*παρτσὰ τὰ τραγούδια, πὸν τραγουδοῦσαν μαζί ὁ Ἰω. Γιαννέλλος (Γιαννελλογιάννης) καὶ ὁ Ἀ. Μάμαλης. Ἄρχιζε δηλαδή ὁ ἕνας, ἔπαιρνε ὁ ἄλλος τὸ τραγούδι κτλ.*»⁶. Ἐνταῦθα τὰ τραγούδια «δὲν τὰ λὲν *ἄκρ' ἀπ' ἄκρα*, ὡς τὸ τέλος, γιατί πρέπει νὰ μείνη καιρὸς νὰ τραγουθήσουν ὅλοι! ὅπως ἔλεγε ὁ μπάμπ' Ἀντρέας ὁ Μάμαλης»⁷.

Καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν τραγουδιῶν, ἰδίᾳ εἰς τὰς νήσους, ὅπου ἀκμάζει ὁ αὐτοσχεδιασμὸς τοῦ διστιχοῦ, ἡ λαϊκὴ ὀρολογία εἶναι ἀξιοπρόσεκτος.

Οὕτως ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ συνθέτειν ἄσμα χρησιμοποιεῖται τὸ ρ. *ταιριάζω*. Ὁ μακαρίτης καθηγητὴς Ἀδ. Ἀδαμαντίου γράφει: «... δημοτικὸν ἄσμα (ἐν Τήνῳ) ὅπου ἐντελῶς δὲν τὸ *ἐταίριασαν* καὶ θὰ τὸ *ταιριάσουν* οἱ κοπέλλες τὸ ἐπόμενον ἔτος»⁸. Εἰς τὸ Καπλάνι Πυλίας λέγουν: «τὸ χωράφι *ξακρίζουν* νὰ κάμη γέννημα· τὸ *τραγούδι δὲν τὸ ξακρίζουν*»⁹. Ἐν Ἀπειράνθῳ Νάξου τὸ τραγούδι, πὸν *ταιριάζουν*, λέγεται *βγαρτὸ* ἢ *βγαλιτό*. Ἴδου ἐν προκειμένῳ διάλογος καὶ φράσεις, πὸν κατέγραψεν ἐπιτοπίως ἡ Διαλεχτὴ Ζευγώλῃ τὸ ἔτος 1928: «—Μὰ βγαρτὸ ἦτον· τὸ τραγούδι ἢ κανεῖς σοῦ τό 'πε; —Μὰ πκοιὸς ἦθελε νὰ μοῦ τὸ πῆ; ἐὼ τὸ βγαλα». «Χίλια βγαρτὰ τραουδιὰ 'πεν ἔχτε βραδύ». «ᾠ τραουδιὰ πὸν τὰ 'λεε γ' ἦτον», ὄλο βγαλιτά!». «—Μωρέ, 'ι ἄκουε τώρα κεῖ κι ἄ' δὲν ἦτονε

¹ ΚΑ, χφ. 895, ἐνθ' ἄν., σ. 86.

τῶν Κρητῶν διὰ τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα τοῦ ἔτους 1888).

² ΚΑ, χφ. 898, σ. 77. (Γ. Ἐαρινοῦ, Λεξιλόγιον Συμαϊκοῦ Ἰδιώματος . . . , 1895).

³ Ἐνθ' ἄν., σ. 77.

⁴ ΚΑ, χφ. 1098, σ. 678. (Ἰω. Κακριδῆ, Γλωσσάριον ἐκ Φενεοῦ, Σαρανταπήχον, Καρυάς, Γελλινιοῦ . . . , 1924), ἀρ. 1096, σ. 713. (Ἰω. Κακριδῆ, Γλωσσάριον ἐκ Καλαβρύτων, Σουδενῶν . . . , 1924).

⁵ ΚΑ, χφ. 1098, ἐνθ' ἄν., σ. 304. Βλ. αὐτόθι, σ. 32, 206-207.

⁶ ΚΑ, χφ. 1153 Β', σ. 80 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀραχόβα, 1938).

⁷ Ἐνθ' ἄν., σ. 80.

⁸ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Τηνιακά. Δελτ. τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρ. τῆς Ἐλλάδος, τόμ. Ε', ἐν Ἀθήναις, 1896/1900, σ. 279.

⁹ ΚΑ, χφ. 1378, σ. 2' (συλλ. Γεωργίας Ταρσοῦλη, Καπλάνι Πυλίας, 1939).

βγαλιτά! Μὰ θαρρεῖς πὼς βγαίνουν δὴ τραοῦδια τὰ - ἐτσά; Μὰ μὲ εἶδα τὰ ἔβγανε; Μὲ καμμὴν ἀξίνη;»¹.

Ὅταν τὸ τραγοῦδι ὁμοιοκαταληκτῆ, ἔλεγον ἐν Ἀδραμυττίῳ Μικρῶς Ἀσίας ὅτι «*ἔρχιτι βολικὸ τὸ τραοῦδ'*»². Ὅταν οἱ στίχοι τοῦ εἶναι ἀταίριαστοι, δηλαδὴ δὲν ὁμοιοκαταληκτοῦν, τότε ἐν Ἀπειράνθῳ τὸ δίστιχον λέγεται *καδουνᾶτο*³, δηλαδὴ γωνιῶδες. Εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον τῆς Νάξου συνήθως λέγουν μετὰ τὸν πρῶτον στίχον δίστιχον, πὺ δὲν ἠμποροῦν νὰ *ταιριάσουν*, ὡς δεῦτερον στίχον τὰς ἀστείας καὶ εἰρωνικὰς ἐκφράσεις: «*καὶ τ' ἄλλο τ' ἀποδέλοιπο μέσ' στοῦ Παραμεριάρη*»⁴ ἢ «*ὦχον, καλέ μου, καλεράκι*» ἢ «*ὦχον καλέ μου, καλεριτσαργιά*»⁵.

Ὅταν ὁ λαός, εἰς τὸ χωρίον Βάρος Λήμνου, θέλῃ νὰ δικαιολογήσῃ διὰ ποῖον λόγον τὸ ἴδιον τραγοῦδι ὁ εἰς τὸ γνωρίζει διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν ἄλλον, λέγει: «*Αὐτὰ (τὰ τραγοῦδια) δὲν ἔχ'νε σαῖβη* (νοικοκύρη). Ὅποιοις ἔκοφτε ὁ νοῦς,

¹ ΚΛ, χφ. 1459, σ. 119· (συλλ. *Διαλεχτῆς Ζευγώλη*, Ἀπειράνθος, 1928).

² ΚΛ, χφ. 1446 Β', σ. 244· (συλλ. *Δημ. Λουκάτου*, Λέσβος, 1940. Πρόσφυγες ἐξ Ἀδραμυττίου Μικρῶς Ἀσίας).

³ Ἴδου τί γράφει σχετικῶς ἡ Διαλεχτῆ Ζευγώλη τὸ ἔτος 1926: «*Μιὰ φορὰ θυμοῦμαι πὺ πέθανε ἓνας ἄθρωπος καὶ τοῦ ἕλεν ἡ ἑυναῖκα δὸν μοιρολόια, τὰ περισσότερα ὁμως ἦτανε ἀταίριαστες ρίμες, καί, ἐπειδὴ ἐδῶ (ἐν Ἀπειράνθῳ Νάξου) προσέχουνε πολὺ στὴ ρίμα, ἔλεγε σὲ κάθε μοιρολόι: καδουνᾶτο ἔναι πάλι, Ἰώργη μου». ΚΛ, χφ. 1449, σ. 150· (συλλ. *Διαλεχτῆς Ζευγώλη*, Ἀπειράνθος Νάξου, 1926).*

⁴ *Παραμεριάρης* ἐν τῇ ἰδιαιτέρῃ μου πατρίδι Ἀπειράνθῳ εἶναι μία σειρά οἰκοπέδων εἰς τὰ ὅποια ρίπτονται ὑπὸ τῶν περιοίκων παντὸς εἶδους ἀπορρίμματα. Ὅταν κάποιος ἀρχίσῃ νὰ συνθέτῃ ἐν δίστιχον, τοῦ ὁποίου ἡ τελευταία λέξις τοῦ πρώτου στίχου τελειώνει εἰς -άρη ἢ οἰασδήποτε ἄλλας συλλαβὰς καὶ δὲν δύναται νὰ εὔρῃ μὲ ὁμοιοκαταληξίαν τὸν δεῦτερον στίχον, τότε αὐτὸς ἢ ἄλλος τις παρευρισκόμενος λέγει τὸν κοινότατον καὶ γνωστότατον εἰς μικροὺς καὶ μεγάλους στίχον:

«*καὶ τ' ἄλλο τ' ἀποδέλοιπο μέσ' στοῦ Παραμεριάρη*».

⁵ «Ἦτανε μιὰ κάποτε καὶ πέθανεν ἡ μάνα της κι ἄρχισε καὶ τῆς εἶπε (τὸ μοιρολόι):

*Δὲ σ' ἔφηκα στὸ σπῆτι μου, μάνα μου, νὰ πεθάνης,
καλέ μου, καλεριτσαργιά, καλέ μου, καλεράκι.*

Καὶ μιὰ ἔλεγε, λέει, στὸ γαμπρό της:

*ὦχον, καλέ μου, πέθανες, ἐδά, ἐδά, ἐδάκι μου,
καλέ μου, καλεριτσαργιά.*

Ἐννοεῖται αὐτὰ εἶναι ψευτεῖς. Εἶναι μερικὲς ἀστείες, πὺ τοὺς ἀρέσει νὰ παρεξηγοῦνε τὶς ἄλλες, γιὰ νὰ γελᾶνε». ΚΛ, χφ. 1524, σ. 622-623· (συλλ. *Διαλεχτῆς Ζευγώλη*, Ἀπειράνθος Νάξου, 1929).

φκειάν' τραγούδι' κι άτσαλο νά 'ναι τὸ διορθῶν»¹. Εἰς τὸ χωρίον Ἁγία Σοφία τῆς αὐτῆς νήσου λέγουν: «Τὸ τραγούδ' *σαγβή* δὲν ἔχ'. Ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡς τὸ τέλος δὲ βορεῖ νὰ τὸ κλέψῃ. Κάτ' θὰ βάλ' ἀνάμεσο δικό τ'»². Καὶ ἐν Μεσημβρία Ἁνατ. Θράκης ἔλεγον ὁμοίως: «Τὸ τραγούδι *σαιμπή* δὲν ἔχ'. Τὸ ξέρω ἡγὼ ἔτο', ὁ ἄλλος ἔτο»³. Ὁσαύτως εἰς τὸν Ναίμονα καὶ εἰς τὸ Κωσίτι ἔλεγον: «*μάστορη* τὸ τραγούδ' δὲν ἔχ'»⁴. Ἐν Πέτρα Λέσβου ἀντὶ τῆς λ. *μάστορης* ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα τὴν λ. *ἀφεδικό*⁵.

Ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν τῶν τραγουδιῶν οἱ λαϊκοὶ ὄργανοπαῖχται κατὰ τὸ πλεῖστον διατηροῦν τὴν παράδοσιν. Κάποτε ὅμως οὗτοι προσθέτουν καὶ ἰδικὰς τῶν δημιουργίας ἢ μετατρέπουν (διασκευάζουν) τὸ παραδεδομένον ἐξ ἐπιδράσεων τῆς ἀστικῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Ἐν Μεσημβρία Ἁνατ. Θράκης ἔλεγον: «Οἱ ὄργανοπαῖχται εἴμαστε καὶ ποιηταί. Τραγουδοῦμε καὶ βάζουμε ὅσα θέλουμε μέσα»⁶. Ἐν Ἡπείρῳ ὑπάρχει κοινὴ εἰς τὸν λαὸν ἢ πεποίθησις ὅτι «οἱ γύφτοι ὄργανοπαῖχτες βάζ'ν μέσα στὸ τραγούδ' δικὰ τους πράγματα», ὅπως μοῦ ἔλεγον.

Ἐν Κρήτῃ «μερικοὶ τραγουδισταί, πρὶν ἀρχίσουν τὸ κύριον τραγούδι, ποῦ θέλουν νὰ ποῦν, τραγουδοῦν πάνω σὲ ἄλλο γρήγορον σκοπὸ ἕνα στιχάκι ὡς εἶδος προανακρούσματος»⁷. Περισσότερας λεπτομερείας διὰ τὴν ὀρολογίαν καὶ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐκτελοῦνται τὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς τραγουδιστὰς καὶ τοὺς ὄργανοπαῖχτας εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν θὰ παραθέσω ἐνταῦθα, διότι τὸ θέμα εἶναι ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης.

Εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος σήμερον ἐπικρατεῖ ἀντὶ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τῆς ὑπαίθρου τὸ λεγόμενον *ρεμπέτικο*. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας τοῦτο ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ὑποκόσμου καὶ ἦτο τονισμένον εἰς τοὺς τόνους καὶ τοὺς χρόνους τῆς τουρκικῆς μουσικῆς, πάντοτε δ' ἐπαίξετο καὶ παίζεται μὲ *μπουζούκια*. Κατὰ τὴν ἐποχὴν μας ἔχει ἀστικοποιηθῆ. Παραλλήλως πρὸς

¹ ΚΛ, χφ. 1160 Α', σ. 93· (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Λήμνος (Βάρος), 1938).

² Ἐνθ' ἀν., σ. 145.

³ ΚΛ, χφ. 1104 Α', σ. 148· (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία, 1937).

⁴ ΚΛ, χφ. 1104 Α', σ. 285, ἀρ. 1104 Δ', σ. 46· (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία, Ναίμονας, Κωσίτι, 1937).

⁵ «Θὰ διαλογιστοῦμι νὰ ποῦμι τὸν γαθὲνα τὸ τραγούδι τ'. Δὲν ἔχ' ἀφεδικό! Ὅπως θέλ'ς τὸ λέξ. Λένε *ἀρπαμάδες* (ἀποσπάσματα, κομμάτια). Ἄλλος τ' ἀποσών'». ΚΛ, ἀρ. 1446 Α', σ. 71· (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Πέτρα Λέσβου, 1940).

⁶ ΚΛ, χφ. 1104 Γ', σ. 166· (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία, 1937).

⁷ Βλ. Ἰδ. Παπαγεωργόπουλος, ἐνθ' ἀν., σ. 15.

αὐτὸ εἰς τὰς πόλεις μὲ τὰ ραδιόφωνα καὶ τὴν συγχὴν ἐπικοινωνίαν καὶ γνωριμίαν μὲ ξένους λαοὺς εἶναι πολὺ εὐκόλοι αἱ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς μελωδίας ξένων τραγουδιῶν¹.

Ὅπως ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει διὰ τὰ τραγούδια τοῦ ἰδίου ὁρολογίαν, διαφέρουσαν τῆς ἐν χρήσει ὑπὸ εἰδικῶν μελετητῶν τῆς δημόδους ποιήσεως. Ἡ δημόδης ὁρολογία, ποικίλλουσα, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τόπου εἰς τόπον εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς, συγκεντρώσεως καὶ ἐξετάσεως, διότι δι' αὐτῆς δεικνύεται, πῶς ὁ λαὸς ὀνομάζει τὰ δημιουργήματα τοῦ ποιητικοῦ τοῦ λόγου, τὰ εἶδη τῶν, τὴν θέσιν, πὺ αὐτὰ καταλαμβάνουν εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του, πότε τὰ τραγουδεῖ καὶ ποίαν γνώμην ἔχει διὰ τὴν σύνθεσιν καὶ τὸν δημιουργόν των.

Ἡ ἔρευνα καὶ τῶν στοιχείων τούτων θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς, ἡ ὁποία δὲν ἔτυχεν ἀκόμη εἰδικωτέρας μελέτης.

R É S U M É

Terminologie populaire des chansons populaires grecques.

par D. B. Economidès

Dans l'introduction de son étude, l'auteur examine le terme τραγούδι (chanson), en général, puis la façon dont le peuple grec conçoit et vit sa chanson, et cela en se basant sur les renseignements provenant de la tradition orale des diverses régions de Grèce.

Se référant à l'étymologie du mot τραγούδι (chanson) il écrit que ce mot provient du mot ancien τραγωδία (tragédie) et est déjà employé avec cette signification à partir du 1er siècle après J. C. et mentionne les différentes formes de ce mot, ainsi que les termes que le peuple emploie pour désigner le chanteur, la mélodie, le simple récit du texte et les autres mots qu'on emploie pour exprimer la signification de la chanson, ainsi que la terminologie des vieilles et des nouvelles chansons.

¹ Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, ΕΔΤ, τόμ. Α', σ. ζ'.

Le peuple, ignorant, comme c'est naturel, la terminologie et la classification scientifique, désigne ses chansons par divers noms, tirés soit du nom de la danse respective, soit de la mélodie, soit du nom du héros principal, mentionné dans le texte ou du premier mot avec lequel commence le texte, soit encore de la circonstance à l'occasion de laquelle est chantée ou dansée la chanson e.t.c.

Ensuite, l'auteur mentionne et examine en détail le terme populaire de παραλογή (ballade), sa signification et ses rapports avec la παρακαταλογή¹ (ballade) de l'époque byzantine et son contenu.

Il examine aussi la terminologie populaire des chansons polystiques d'amour, Klephtiques, de la prison et des bandits. En particulier, il expose en donnant des détails intéressants la terminologie des chansons nuptiales et les mirologues (chants funèbres). A cette occasion le lecteur apprend, en même temps, diverses coutumes relatives aux termes en question et liées à ces deux principaux événements de la vie humaine.

Une étude de terminologie des chansons du culte et des chansons satiriques est donnée ensuite. Le peuple emploie le terme de ρίμα (rime) pour désigner une certaine catégorie de chansons polystiques satiriques.

La terminologie des distiques de quinze syllabes est exceptionnellement riche et variée et s'adapte à diverses catégories de chansons comme par exemple à des distiques d'amour, gnomiques, de noce, du culte etc. De même pour les octosyllabes et les τσακίσματα (tsakismata)².

Ensuite, sont traitées en détail les chansons pour enfants, les berceuses et les ταχταρίσματα (tahtarismata)³, ainsi que des chansons enfantines.

L'auteur mentionne également des termes populaires — non scientifiques — que divers éditeurs des chansons populaires amateurs ont employés et qu'ils ont puisés dans la tradition populaire comme par exemple Ἀποκριάτικα (chansons du Carnaval), Πασχαλιάτικα (de Pâques), τῆς τράβλας (de la table), τῆς στράτας (de la route) etc.

¹ παρακατολογή = ballade declamée dans un style mélodramatique, accompagnée par un instrument musical nommé κλεψίαμβος.

² tsakismata = mots qu'on intercale dans le vers pour des raisons rythmiques ou mélodiques.

³ Tahtarisma = chanson gaie pour réveiller et faire rire l'enfant en le faisant sauter et danser.

Enfin on examine les termes que le peuple emploie pour désigner les chanteurs des chansons polyphoniques, les mots et phrases qu'on intercale parfois dans le chant, sans qu'ils appartiennent au texte, comme aussi pendant l'accouplement (τὸ ταίριασμα) de la chanson. Ce dernier terme d'accouplement se rencontre principalement dans les îles de la mer Egée dans une variété très intéressante.

Après avoir examiné le terme ρεμπέτικο (chanson rebético) qui est chantée dans les grandes villes, accompagnée par les «bouzoukia», l'auteur conclut que la terminologie populaire des chansons est digne d'attention et d'un examen particulier, car cette étude montre la façon dont le peuple nomme les créations de sa poésie, ses catégories et l'opinion qu'il a sur la composition des chansons populaires et sur leurs créateurs.

La présente étude contribuera à une meilleure connaissance du chant populaire grec, d'un point de vue qui n'a pas été examiné à ce jour.

ΓΑΜΗΛΙΟΙ ΑΡΤΟΙ

Υ Π Ο

ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

Ὁ γάμος ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι καὶ τῆς σήμερον θεωρεῖται, ὡς καὶ εἰς ἄλλους λαούς, ἐκ τῶν σπουδαιότερων γεγονότων τοῦ κοινωνικοῦ βίου, διὸ καὶ ἔχει περιβληθῆ δι' εἰδικῶν κατ' ἔθιμον θεσμῶν καὶ τελετουργιῶν, παραλλήλως πρὸς τὰς περὶ αὐτοῦ διατάξεις τοῦ θεοῦ δικαίου. Οὕτω συντελεῖται δι' αὐτοῦ ἡ σύστασις τῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἀποβλέπει οὐ μόνον εἰς τὴν πλήρωσιν ἀμοιβαίως τῶν ἀναγκῶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀλλὰ καὶ εἰς παιδοποιίαν. Εἰς τὸν γάμον οὕτω μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, ἐν αἷς κυρίως ἡ γέννησις καὶ ὁ θάνατος, ἀπαντῶνται κατὰ τόπους νόμιμα θρησκευτικοῦ ἢ μαγικοῦ περιεχομένου, διὰ τῶν ὁποίων, συνδεδεμένων μὲ τὸ τυπικὸν τῆς σχετικῆς ἑορταστικῆς λειτουργίας, ἐπιζητεῖται τὸ μὲν ἢ προστασία τοῦ νέου ζεύγους ἀπὸ παντὸς κακοῦ, τὸ δὲ ἢ μετάδοσις εἰς αὐτὸ δυνάμειος πρὸς γονιμότητα καὶ γενικῶς εὐτυχίαν εἰς τὸν ἕγγαμον βίον του.

α) Ὁ σῖτος διὰ τὸν γαμήλιον ἄρτον

Εἰς τὴν ἐν γένει προετοιμασίαν τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, πλὴν ἄλλων, σημαντικὴν θέσιν καταλαμβάνει ἡ τελετουργικὴ παρασκευὴ τοῦ διὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ γάμου ἄρτου, εἰδικιώτερον δὲ ἢ τῆς κουλλούρας τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης κ. ἄ.

Ὁ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀναγκαῖος σῖτος, ὡς καὶ δι' ἄλλας ἑορταστικὰς ἀνάγκας, ἐπιλέγεται ὑπὸ τοῦ γεωργοῦ κατὰ τὸ ἀλώνισμα, ὡς ἐθίζεται ἐν Σκύρω¹ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὁ σῖτος οὗτος πέμπεται κατὰ τὸ ἔθος εἰς ποσότητά τινα εἰς τὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι πρόκειται νὰ τελέσουν τοὺς γάμους τῶν τέκνων των, μόλις αὐτὰ ἀποστείλουν εἰς συγγενικά ἢ φιλικὰ των πρόσωπα προσκλήσεις περὶ συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὸν ἑορτασμὸν, ὡς ἐπὶ παραδ. εἰς Σιταριάν Φλωρίνης², ἔνθα κάθε

¹ Βλ. Νίκης Α. Πέροδικα, Σκύρος, τόμ. Ι, Ἀθήναι 1940, σ. 158.

² Βλ. Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (ἐφεξῆς βραχυγραφικῶς: Κ. Α.) χφ. 2787, σ. 12 (συλλ. Προκοπ. Παπανούση, Σιταριά Φλωρίνης, 1963). Πρβλ. καὶ ἐκ Πυλίας Κ. Α., χφ. 1378Α, σ. 5 (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, Καπλάνι Πυλίας, 1939).

προσκληθείς οικογενειάρχης στέλλει «ένα κόσκινο γεμάτο σιτάρι», ούτω δὲ συγκεντρῶται ἡ ἀπαιτουμένη ποσότης διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν ψωμιῶν τοῦ γάμου. Εἰς τὴν Τῆλον¹ οἱ γονεῖς τῶν μελλονύμφων διαθέτουν ἐξ ἡμισείας τὴν ἀπαιτουμένην ποσότητα σίτου ἢ κριθῆς. Οὕτως εἰς τὰς οἰκίας τῶν μελλονύμφων, ἐνιαχοῦ εἰς τὴν αὐλὴν² ἢ εἰς κεντρικὸν δωμάτιον³ ἐπὶ ἠπλωμένου ἐπὶ τοῦ δαπέδου σινδονίου ἢ ἐπὶ δύο ἕως τριῶν «κιλιμῶν»⁴ ἢ μιᾶς «κουβέρτας»⁵, κατατίθεται ὁ προσφερόμενος σῖτος ὑπὸ τῶν προσκεκλημένων εἰς τὸν γάμον οἰκογενειῶν. Ἐπὶ τοῦ σωροῦ τοῦ σίτου τούτου τοποθετεῖται σταυρὸς ἐκ πρασίνων κλάδων καὶ ἀνθέων⁶, εἶτα δὲ «κυλιῶνται» ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν παρισταμένων δύο ἀγόρια καὶ ἓνα κορίτσι. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν γέννησιν ὑπὸ τοῦ ζεύγους τέκνων καὶ μάλιστα ἀρρένων, τὰ ὅποια θεωροῦνται ὡς στυλοβάται τῆς οἰκογενείας, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ φυσικοὶ⁷ κληρονόμοι τῆς ἀκινήτου περιουσίας αὐτῆς. Ὁ σκοπὸς οὗτος διατυπώνεται ἔτι καὶ εἰς τὰ ῥθόμενα ὑπὸ τῶν παρισταμένων ᾄσματα:

*Νὰ γεννηθοῦν πολλὰ παιδιά
νὰ εἶναι ἀγόρια καὶ κορίτσια,
· · · · ·
καὶ νὰ τρανέφουν τὰ παιδιά,
νὰ γίνων παλληκάρια*.*

Οἱ κυλιόμενοι ἐπὶ τοῦ σίτου παῖδες, ὡς ἐπίσης καὶ ὅσα ἄτομα θὰ χρησιμοποιηθοῦν κατόπιν διὰ τὴν ζύμωσιν τῶν ἄρτων τοῦ γάμου, πρέπει νὰ εἶναι ἀμφιθαλεῖς. Σημειώνομεν οὕτως ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ νομοῦ Πέλλης⁸, ὅτι οἱ εὐρισκόμενοι πέριξ τοῦ σωροῦ τοῦ σίτου, ἀφοῦ λάβουν εἰς χεῖρας «τούρταν», τοποθετοῦν

¹ Βλ. Δημ. Χαβιαράν, εἰς περ. «Ζωγράφ. Ἰγών», τόμ. Α', ἐν Κων/λει 1891, σ. 265.

² Βλ. Κ. Λ., χφ. 2579, σ. 6 (συλλ. Ἑλένης Κόλλια, Ἀρχαγγέλος Ἡμαθείας, 1962).

³ Βλ. Κ. Λ., χφ. 2394, σ. 331 (συλλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης, 1961).

⁴ Βλ. Κ. Λ., χφ. 2394, ἔνθ' ἀν., σ. 439.

⁵ Βλ. Κ. Λ., χφ. 2786, σ. 22 (συλλ. Ἰωάνν. Φωτιάδου, Ἀχλάδα Φλωρίνης, 1963).

⁶ Βλ. Δημ. Μπαλάνου, Τὸ φυτικὸν βασιλεῖον ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως, Πειρ. Γράμματα 1 (1940), τευχ. 2, σ. 16-17.

⁷ Κ. Λ., χφ. 1478, σ. 113 (συλλ. Μαργδαληνῆς Τσάκωνα, Μανιάκι, 1941).

⁸ Κ. Λ., χφ. 2786, ἔνθ' ἀν., σ. 23.

⁹ Κ. Λ., χφ. 2394, ἔνθ' ἀν., σ. 240.

αὐτὴν συμβολικῶς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀμφιθαλοῦς¹ ἄρρενος παιδίου, τὸ ὁποῖον ἀργότερον θ' ἀναλάβη τὸ ζύμωμα, «ἀνάπιασμα», τῶν προζυμιῶν.

Ἐπίσης οὗτος διὰ τὰ ψωμιὰ τοῦ γάμου, ἀφοῦ, ὑπὸ τὴν συνοδείαν μουσικῆς καὶ ἁσμάτων, ἀφαιρεθοῦν ἐξ αὐτοῦ μετὰ προσοχῆς ὑπὸ νεανίδων² αἱ ξένα οὐσία, κομίζεται, ὁμοίως ὑπὸ συνοδείαν μουσικῆς ἁσμάτων καὶ χορῶν, εἰς πλησίον ποταμὸν ἢ πηγὴν πρὸς πλῆσιν (Κύπρος)³.

Ἡ μετὰ τὸ στέγνωμα ἄλλοις αὐτοῦ ἐγίνετο παλαιότερον διὰ χειρομύλου εἰς τὰς οἰκίας τῶν γονέων τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης ἢ εἰς γουδι⁴ ὑπὸ νεανίδων τῇ συνοδείᾳ ἐπίσης μουσικῆς καὶ τραγουδιῶν⁵. Ὄταν διὰ τὴν ἄλλοις χρησιμοποιοῦνται κοινοὶ μύλοι (νερόμυλοι ἢ ἀνεμόμυλοι), τότε ὁ σῖτος κομίζεται ἐκεῖ πρὸς ἀλευροποίησιν, ἐπίσης μετὰ μουσικῆς καὶ τραγουδιῶν⁶. Συνήθως τὸν σῖτον μεταφέρει νεᾶνις ἀμφιθαλής, ἢ ὅποια ἐν Ἡπειρῷ δέον νὰ φέρη μαζί της «σακκούλι»⁷ μὲ κουλλούραν ἄρτου ἐντὸς αὐτοῦ, εἰδικῶς παρασκευασθεῖσαν, ὡς ἀμοιβὴν εἰς τὸν

¹ Βλ. γενικότερον περὶ τῶν ἀμφιθαλῶν εἰς τὴν μελέτην τοῦ *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*. Οἱ ἀμφιθαλεῖς εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ, Ἄρχ. Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ, τόμ. ΙΓ' (1946-47), σ. 199-200.

² Βλ. *Ἡρ. Μ. Καραναστάση*, Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὰ χωριά τῆς Κῶ, Ἀντιμάχεια καὶ Καρδάμενα, Δωδεκ. Ἀρχεῖον, τόμ. Δ' (1959/60), σ. 232. Πρβλ. *Α. Σ. Παπαντωνίου*, Γαμήλια ἁσμάτα, προπόσεις καὶ εὐχαίαι χωρικῶν Ἀρκαδῶν, Ἀρκαδ. Ἐπετηρίς, τεύχ. 2 (1906), σ. 182.

³ Βλ. *Ἀθαν. Σακελλαρίου*, Τὰ Κυπριακά, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 720. Ἔτι Κ. Λ., χφ. 2754, σ. 11 (συλλ. *Α. Ἰ. Κοκολιοῦ*, Λαογραφικὰ ἐκ Κύπρου, 1963).

⁴ Βλ. *Μ. Μακρυγιαννοπούλου*, Ὁ ἄρραβὼν καὶ ὁ γάμος, ἔκδ. Πέργαμος, 1929, σ. 250. Πρβλ. ἐξ Ἱεροπηγῆς Καστορίας Κ. Λ., χφ. 2459, σ. 213 (συλλ. *Βασ. Διαμαντοπούλου*) ἐνθα «μαζεύονται οἱ κοπέλλες καὶ κοπανίζουσι (κόπανος εἶναι ἓνα χοντρὸ ξύλο) σιτάρι . . .».

⁵ Παρατίθενται σχετικὰ δίστιχα ἐκ Κύπρου· βλ. *Π. Λεοντίου*, Τραγοῦδια τοῦ γάμου, Μαθητ. Ἑστία, ἔτ. ΙΓ' (1962), ἀρ. 33, σ. 37 :

*ὦ, Παναγία Λέσποινα, μὲ τὸμ μονογενῆ σου
καμμιά δουλειὰ ἐγ γίνεται μὲ δίχως τῆβ βουλή σου.
Ὁ οὐρανὸς ἐν στραντζυλὸς τζαί τ' ἄστρα μέσ' τῆμ μέσην,
ἐλᾶτε ξένοι τζαί διτζοί ν' ἀλέσωμεν τὸ ῥέσιν.*

*Τὰ χιόνια ἀλεύρια νὰ γενοῦν καὶ τὰ πονλιὰ δαμάλια
κ' ἢ θάλασσα γλυκὸ κρασί, νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια,
νὰ πιοῦνε, νὰ μεθύσουνε, νὰ πᾶνε γιὰ τὴ νύφη.*

(Κ. Λ., χφ. 856, σ. 2, συλλ. *Ν. Ἀλεξοπούλου*, Μαντινεῖα Ἀρκαδίας, 1914).

⁷ Βλ. *Κατίνας Γ. Παπᾶ*, Γαμήλια ἔθιμα τῆς Β. Ἡπειροῦ, Ἡπειρ. Ἑστία 5 (1956), σ. 350.

μυλωνᾶν διὰ τὴν ἄλεσιν τοῦ σίτου¹. Ἐκ τῆς κουλλούρας ταύτης θὰ γευθοῦν πάντες οἱ παρευρισκόμενοι εἰς τὸν μύλον², θὰ ριφθῆ δὲ καὶ τεμάχιον εἰς τὴν μυλόπετραν³, ὅπου ἀλέθεται ὁ σίτος. Ἐὰν ὁ ἄρτος οὗτος δὲν καταναλωθῆ ἔνταῦθα, ἡ νεάνις (ἢ αἱ νεάνιδες) θὰ παραλάβῃ τὸ ἀπομείναν μέρος, τὸ ὅποιον θὰ διανείμῃ ἐπιστρέφουσα εἰς ὄσους συναντήσῃ καθ' ὁδόν. Ἐπρεπε δηλαδὴ ὁ ἄρτος τῆς κουλλούρας ταύτης νὰ καταναλωθῆ καὶ μὴ ἐπιστραφῆ εἰς τὸν οἶκον.

Συνήθως αἱ προσερχόμεναί εἰς τὸν μύλον νεάνιδες ἄδουν διάφορα ἄσματα, ὡς ἐν Ἠπειρῷ τὸ κατωτέρω⁴:

- Νυστάζω, νυσταρίζω,
καὶ ποιός πάει στὸ μύλο ;*
— *Κοιμήσου, κορασιά μου,
κ' ἐγὼ πάω στὸ μύλο.*
- 5 — *Νυστάζω, νυσταρίζω,
καὶ ποιός θὰ μοῦ τ' ἀλέσῃ ;*
— *Κοιμήσου, κορασιά μου,
κ' ἐγὼ θὰ σοῦ τ' ἀλέσω.*
- *Νυστάζω, νυσταρίζω,*
10 *καὶ ποιός θὰ τὸ ξαγιάσῃ ;*
— *Κοιμήσου, κορασιά μου,
κ' ἐγὼ θὰ τὸ ξαγιάσω.*

Ὁ μυλωνᾶς, μόλις ἀντιληφθῆ τὴν πομπὴν τῶν προσερχομένων νεανίδων, θὰ διακόψῃ τὴν ἄλεσιν ἄλλου σίτου, διὰ νὰ δοθῆ οὕτως ἡ προτεραιότης εἰς «τὰ ἀλέσματα» τοῦ γάμου. Κατὰ τὸ ἔθιμον ἐπιβάλλεται νὰ ἀλεσθῆ ὁ σίτος τοῦ γάμου τὴν ἰδίαν στιγμὴν, καθ' ἣν μετεφέρθη, ἵνα μὴ τὸ ἄλεσμα, ὅπερ προορίζεται

¹ Ξενοφ. Δ. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ Ροῦμέλης, Ἀθήναι 1955, σ. 40. Πρβλ. ἐξ Αἰτωλίας Κ. Λ., χφ. 916, σ. 368, ἔνθα «τ' ἄλεσμα πού φέρνουν ν' ἀλέσουν τὴ βδομάδα τοῦ γάμου καὶ τὸ ἄχον νὰ ἀναπιάσουν τὰ προζύμια δὲν ξαϊάζεται». Ἐξ Ἰωαννίνων βλ. Κ. Λ., χφ. 2037, σ. 79 (συλλ. Δημ. Δροῦγκα, Χρυσοβίτσα Μετσόβου Ἰωαννίνων, 1952). Κ. Λ., χφ. 1475, σ. 19 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας, 1942) καὶ Κ. Λ., χφ. 2894, σ. 55 (συλλ. Ἀ. Δευτεραίου, Ἄνω Κλειναὶ Φλωρίνης, 1964).

² Κ. Λ., χφ. 2894, ἔνθ' ἄν., σ. 156 καὶ Ἠλία Κ. Σαμαρᾶ, Λαογραφικὰ Κλειστοῦ Εὐρυτανίας, Ἀθήναι 1964, σ. 67.

³ Κ. Λ., χφ. 2894, ἔνθ' ἄν., σ. 156.

⁴ Κ. Λ., χφ. 248, σ. 6 (συλλ. Αἰκατ. Παπαῖ, Δέλβινον Ἠπειροῦ, 1921). Πρβλ. καὶ Κατίνας Γ. Παπαῖ, ἔνθ' ἄν., σ. 350.

δι' ἱερὸν σκοπόν, τὸν γάμον, παραμείνῃ εἰς τὸν μύλον, ὅπου, κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας, ἐλλοχεύουν ἀόρατα ἐπικίνδυνα πνεύματα.

β) Κοσκίνισμα - προζύμι

Ἐπειδὴ τὸ ἄλευρον τοῦτο κομισθῆ ἀναλόγως εἰς τὰς οἰκίας τῶν μελλονύμφων, θὰ τεθῆ ἐντὸς σάκκων καινουργῶν, μὴ μεταχειρισμένων (Λιγουριὸ Ἄργολίδος)¹.

Ἡ ζύμωσις κατόπιν τοῦ προζυμοῦ, τὸ «ἀνάπιασμα», ὡς λέγεται, γίνεται συμφώνως πρὸς καθωρισμένον τυπικόν². Τρία ἄρρενα παιδιά³, ἀμφιθαλῆ, θὰ μεταβοῦν εἰς τὴν κρήνην πρὸς μεταφορὰν τοῦ ἀναγκαίου ὕδατος (Μακεδονία)⁴. Εἷς τινὰς μάλιστα τόπους, ὡς εἰς τὸ Μανιάκι Πυλίας, οἱ παῖδες οὗτοι ἔρχονται εἰς τὴν κρήνην μετῆμφισμένοι μὲ ἐνδύματα «κοριτσιίστικα»⁵. Κατὰ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν βρύσιν δὲν ἐπιτρέπεται τις νὰ ὀμιλήσῃ οὔτε νὰ ἀκουμβήσῃ εἷς τι σημεῖον, οὕτω δὲ θὰ κομισθῆ ἐντὸς καινουργοῦς καὶ ὀλοκεντημένης στάμνας (Σκῦρος)⁶ τὸ «ἄκριτο», τὸ ἀμίλητον νερόν⁷. Ἐν Πελοποννήσῳ οἱ ἀκολουθοῦντες εἰς τὴν μεταφορὰν ταύτην τοῦ ὕδατος τραγουδοῦν :

*Τρέχον τὰ νερά, τρέχον κ' οἱ βρύσες,
τρέχει κι ὁ γαμπρός νὰ πάη στὴ νύφη.
— Βρύση κροτόβρυση, κρυσταλλωμένη,
βγάλε κροτό νερό κρυσταλλωμένο,
5 νὰ γιομίσουμε χρυσὰ κανάτια,
ν' ἀναπιάσουμε χρυσὰ προζύμια⁸.*

¹ Βλ. Χρ. Α. Γιαμαλίδην, ἐν Λαογρ. 5 (1915), σ. 647, 4.

² Ἄλ. Χ. Μαρμπούλου, Ἡπειρος, τόμ. Α', Ἀθήναι 1961, σ. 147. Ἐπι Κ. Καραπατάκη, Γάμος τοῦ παλιοῦ καιροῦ (Λαογραφικά τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν), Ἀθήναι 1960, σ. 161.

³ Γεωργίας Ταρσοῦλη, Ὁ γάμος στὰ χωριά τῆς Πυλίας, Πελοπ. Πρωτοχρονιά, τόμ. Δ' (1960), σ. 263. Ἀλλαγὴ στέλλεται ἐν παιδίον νὰ φέρῃ ὕδωρ ἀπὸ τρεῖς κρήνας, ὡς ἐθίζεται εἰς τὰ χωριά τοῦ νομοῦ Φλωρίνης. Βλ. Κ. Λ., χφ. 2894, ἐνθ' ἄν., σ. 56.

⁴ Βλ. Γ. Τριανταφυλλίδην, εἰς Μακεδ. Ἡμερολ. ἔτ. 1938, σ. 140.

⁵ Κ. Λ., χφ. 1474, σ. 44 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι, 1938).

⁶ Βλ. Νίκη Πέροδικα, ἐνθ' ἄν., σ. 112.

⁷ Βλ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου, Τὸ «ἀμίλητο νερό» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. 15/16 (1962/63) σ. 56. Εἰς Γρεβενά, βλ. Κ. Καραπατάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 53.

⁸ Κ. Λ., χφ. 1508, σ. 163 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι, 1944). Περβλ. ἀνάλογον ἐξ Ἡπείρου ἐν Λαογρ. 5 (1915), σ. 32 καὶ ἐξ Ἀρκαδίας εἰς Κ. Λ., χφ. 856, σ. 3.

Καθ' ὁδὸν γίνονται στάσεις, καθ' ἃς χορεύουν καὶ ρίπτουν πυροβολισμούς¹ εἰς τὸν ἀέρα κρούοντες συγχρόνως διάφορα ἀντικείμενα πρὸς πρόκλησιν θορύβου. Σημειωτέον ὅτι ἡ πομπή, ἐπιστρέφουσα ἐκ τῆς πηγῆς, ἀκολουθεῖ ἄλλην ὁδὸν ἐκείνης, ἣν ἐξρησιμοποίησε κατὰ τὴν ἐκεῖ μετάβασιν².

Εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπου θὰ μεταφερθῇ τὸ «ἀμίλητο νερό», ἔχουν συγκεντρωθῆ³ συγγενεῖς καὶ φίλοι τῶν μελλονύμφων· ἐκ τούτων νεάνιδες ἀμφιθαλεῖς κοσινίζουσι τὸ ἄλευρον, ἐνῶ οἱ παριστάμενοι ἄδουσι διάφορα ἄσματα, ὡς π.χ. τὸ ἐπόμενον καὶ ἄλλα⁴.

Σὲ — πυ — κ — νά — πυ — κ — νά — εἶ — ν' — τ' — ἀ — λ — ε — ύ — ρ — ι — α
κί — α — εἶ — ν' — τὰ — λε — ύ — ρ — ι — α
κι — α — να — α — φ — ρ — α — τα — εἶ — ν' — τὰ
τὰ — προ — ζύ — μ — ι — α

Σὲ πυκνά πυκνά εἶν' τ' ἀλεύρια
κι ἀ-να-φράτα εἶν' τὰ προζύμια
κι ἀγόρας, πὸν τ' ἀναπιάνει,
νά 'χῆ μάννα καὶ πατέρα,
δ νά 'χῆ ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια,
νά 'χῆ σύγγινο μεγάλο⁵.

¹ Ἐκ Πελοποννήσου βλ. *Γεωργ. Ταρσούλη*, ἔνθ' ἀν., σ. 263, ὡς καὶ Κ. Λ., χφ. 1159, σ. 64 (Κορώνη Πυλίας, 1938). Ἔτι ἐκ Πόντου βλ. *Δ. Χατζηιωαννίδου*, Ὁ Τοναμᾶς, Ποντ. Ἑστία, 14 (1963), σ. 7002. Πρβλ. καὶ ἐκ Παραμυθίας Κ. Λ., χφ. 1422, σ. 241 (συλλ. *Μαρίας Λιουδάκη*, Βλαχοζῶρι Παραμυθίας, 1940).

² Κ. Λ., χφ. 2790, σ. 16 (συλλ. *Γεωργ. Μπούτση*, Περικοπή Φλωρίνης, 1963). Πρβλ. Ἄθαν. Χ. Μπούτση, Προλήψεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν, Ἄθη-ναί 1931, σ. 51.

³ Βλ. *Ἐδστ. Γ. Πολίτου*, Ὁ γάμος ἐν Λευκάδι, Λαογρ. 1 (1909), σ. 310.

⁴ Ἡ μουσικὴ καταγραφή τοῦ παρόντος ἄσματος, ὡς καὶ τοῦ ἐν σελίδι 162, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συντάκτου-μουσικοῦ Σπ. Περιστέρη.

⁵ Βλ. Σπ. Περιστέρη εἰς Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962-63), σ. 289.

Κατὰ τὸ κοσκίνισμα τοῦ ἀλεύρου ἐντὸς σήτας τραγουδοῦν :

*Σήτα, μεταξόσητα,
σήτα, ψιλή μου σήτα,
σήτισε, ξεσήτισε
τοῦ γαμπροῦ μας τὸ προζύμι*¹.

Αὕτη τίθεται κατὰ τὸ κοσκίνισμα ἐπὶ τῆς «ὁμορφοπελεκημένης»² σκάφης «ἀνάστροφα»³, ἥτοι μὲ τὸ στόμιον πρὸς αὐτήν, πρὸς τὸν σκοπὸν κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν νὰ μὴ «πιάνουν τὰ μάγια», μάλιστα δὲ καὶ ἡ κόρη, ἡ ὁποία θὰ κοσκινίσῃ τὸ ἄλευρον, φέρει πρὸς τοῦτο εἰς τὴν μέσην τῆς μάχαιραν⁴.

Ἡ κόρη πλησιάζει πρὸς τοὺς «ζυμωτήρας» μὲ τὰς χεῖρας ἠνωμένες⁵ καὶ τὰς παλάμας ἀνεστραμμένες διὰ νὰ ρίψῃ ἄλευρον ἐπὶ τῆς ἀνεστραμμένης⁶ σήτας.

Ἐν Λευκάδι⁷ τὸ διὰ τὰ προζύμια προοριζόμενον ἄλευρον κοσκινίζουν τρία παιδιά, παρομοιαζόμενα πρὸς τρία λαλοῦντα ἀηδόνια, ὡς :

¹ Κ. Α., χφ. 1620, σ. 2 (συλλ. *Θέμελη*, Λευκάς, 1956).

² Κ. Α., χφ. 1809, σ. 28 (συλλ. *Κων. Πολυχρονοπούλου*, Κοτύλιον Ὀλυμπίας, 1953). Κ. Α., χφ. 1474, ἔνθ' ἄν., σ. 111, ἄσμα. Ἔτι Κ. Α., χφ. 2089, σ. 5-6 (συλλ. *Κων/νου Πάλλμου*, Λευκάς, 1954) καὶ Κ. Α., χφ. 1998, σ. 2-3 (συλλ. *Θ. Παπαχαλαμπους*, Χρῦσοβον Ναυπακτίας, 1953), ἔνθα καὶ ἄσματα εἰδικὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν σκάφην τοῦ ζυμώματος τῶν γαμηλίων ἄρτων.

³ Πρβλ. *Δ. Γουσίον*, Ἡ κατὰ τὸ Πάγγαιον χώρα, ἐν Λειψία 1894, σ. 74. Ἐνταῦθα δὲν πιάνουν τὰ μάγια αὐτὸν ποῦ φορεῖ ἀνάποδα τὸ ἔνδυμά του. Πρβλ. καὶ *Γ. Ἀ. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ. 7 (1923), σ. 478: «τ' ἀργαλεῖα γέν'τα σ' οὔλα ἀνάποδα (τὸ πάμ' τὸ βάζαν κάτ' καὶ τὸ κάτ' τὸ βάζαν πάμ')» πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μαγγανείας. Ἐπίσης, ὅταν ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ διαβόλου, θέτουν ἀμέσως ὀρθίαν τὴν παλάμην διὰ προφύλαξιν· βλ. ἐν Παρνασσῶ, τόμ. Ζ' (1965), σ. 34.

⁴ Βλ. *Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου*, Λαογραφικά ἐξ Ἠπείρου, Λαογρ. 5 (1915), σ. 41. Ἐπίσης ἐν Λευκάδι· βλ. *Εἰδοταθ. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν., σ. 310. Πρβλ. καὶ Κ. Α., εἰς χφ. 2792, σ. 81 (συλλ. Ἀστερίου Παπανικολάου ἐξ Ἐλασσόνας, 1963)· καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ πρὸς ἀποτροπὴν τῶν δαιμονικῶν ὄντων ἀναφωνοῦν «σίδερο 'ς τὴ μέση μας»· βλ. ἐν Παρνασσῶ, ἔνθ' ἄν., σ. 347. Πρβλ. καὶ ἐκ Σαρανταπόρου Ἐλασσόνας Κ. Α., ἀρ. χφ. 1969, σ. 29 (συλλ. Ἰ. Κωσταρίκου, 1953), ἔνθα «ζώνονται ἓνα λουρὶ καὶ ἓνα σζεπάρι γιὰ νᾶναι ὅπως λένε ἡ νύφη στερεωμένη».

⁵ Βλ. Κ. Α., χφ. 2792, ἔνθ' ἄν., σ. 81.

⁶ Βλ. Ἐλληνικῆς Σαραντῆ-Σταμούλης, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ. 14 (1952), σ. 191.

⁷ Βλ. *Εἰδοτ. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν. Πρβλ. καὶ ἐκ Πελοποννήσου *Γεωργίαν Ταρσοῦλη*, ἔνθ' ἄν., σ. 263. Διὰ τὰ συμβαίοντα ἀλλαγῶν βλ. Κ. Α., χφ. 2758, σ. 44 (συλλ. *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, Κίμωλος, 1963). Ἐλληνικῆς Σαραντῆ-Σταμούλης, ἔνθ' ἄν., σ. 191. *Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου*, ἔνθ' ἄν., σ. 36.

*Τρίγρια ἀηδόνια ᾽κεῖ λαλοῦνε
στοῦ γαμπροῦ μας τὰ προζύμια.
Τό ᾽να κλώθ', τ' ἄλλο γνέθ',
τ' ἄλλο ᾽κεῖ λαλεῖ και λέει:*

5 — *Ποταμέ μου, ἄχ, χλιανέ μου,
τὰ νερά σου
ν' ἀναπιάσουνε προζύμια,
γιὰ νὰ φκειάσουνε κουλλούρια
και νὰ κάμουμε τὸ γάμο!*

Ἐπιπλέον, ἡ ἀρχαία ἀποστολή εἰς Κόνιτσαν ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀρχιεπίσκοποι ἐκ τῶν προσκεκλημένων εἰς τὸν γάμον ὀρίζεται ὡς ἡ «ζυμωτοῦ»², ἣτις ἀσχολεῖται μὲ τὴν παρασκευὴν τῆς ζύμης. Πρὶν αὕτη ἀρχίσῃ τὸ ζύμωμα, μικρὸν ἄρρεν παιδίον μὲ ἓνα «ζευγλι»³ (ράβδος σιδηρᾶ χρησιμοποιομένη ἐν τῷ ζυγῷ τῶν βοῶν) κλεμμένον⁴, εἰ δυνατόν, ἐξ ἄλλης οἰκίας, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἔχει προσδεθῆ εἰς σχῆμα σταυροῦ⁵ δέσμη βασιλικοῦ μὲ ἐρυθρὸν νῆμα μετὰ τοῦ δακτυλίου τοῦ ἀρραβῶνος τοῦ γαμπροῦ ἢ τῆς νύμφης, κάμνει ἐπὶ τῆς ζύμης τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Τὴν στιγμὴν τῆς ἐνάξεως τῆς ζυμώσεως διὰ τῆς χύσεως ὕδατος ἐπὶ τοῦ ἀλεύρου ῥίπτεται πυροβολισμὸς εἰς τὸν ἀέρα⁶, ὡς ἀνακοίνωσις⁷ περὶ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου κατὰ τὴν προσεχῆ Κυριακὴν. Εἰς

¹ Κ. Α., χφ. 1658, σ. 3 (συλλ. *Νικ. Κοτσοπούλου*, Καρυνά Λευκάδος, 1951).

² Ἐξ Ἑλασσόνος· βλ. Κ. Α., χφ. 2792, ἐνθ' ἄν., σ. 81. Ἐξ Ἠπείρου Κ. Α., χφ. 1908B, σ. 60 (συλλ. *Δημ. Β. Οἰκονομίδου*, Λαογραφικὴ Ἀποστολὴ εἰς Κόνιτσαν (Πάπυγον), 1953).

³ Ἐκ Δυτ. Μακεδονίας· βλ. Κ. Α., χφ. 2790, σ. 16 (συλλ. *Γεωργ. Μπούτση*, Περικοπὴ Φλωρίνης, 1963). Πρβλ. Κ. Α., χφ. 2459, σ. 109 (συλλ. *Ξενοφ. Μαγκλάρα*, περιοχὴ Καστορίας, 1962) καὶ Κ. Α., χφ. 2894, σ. 56 (συλλ. Ἄ. Ν. Δευτεραίου, ἐκ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, 1964).

⁴ Κ. Α., χφ. 2785, σ. 39 (συλλ. Ἀριστοτ. Μαντρατζῆ, Ξινὸ Νερό Ἀμυνταίου, 1963). Πρβλ. καὶ Κ. Α., χφ. 2789, σ. 6 (συλλ. *Μαρίας Λιάκου*, Ἅγιος Παντελεήμων Βεγορίτιδος Φλωρίνης, 1963).

⁵ Κ. Α., χφ. 2894, ἐνθ' ἄν., σ. 56.

⁶ Πρβλ. τὰ κατὰ τὸν γάμον ἐν Ἀρκαδίᾳ Κ. Ἀ. Ρωμαίου, Τὸ ὄνι κατὰ τὸν γάμον, Λαογρ. 7 (1923), σ. 357.

⁷ Βλ. ἐκ Ναυπακτίας Δημ. Ντούζου, Λαογραφικὰ ὄρεινῆς Ναυπακτίας (Κραβάρων), Ἀθήναι 1961, σ. 85. Ἐκ Ροῦμελῆς Ξενοφ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Ἑλληνικὰ ἔθιμα, Α', Ἀθήναι 1956, σ. 42. Ἐκ Φλωρίνης, Κ. Α., χφ. 2790, ἐνθ' ἄν., σ. 17. Ἐξ Ἠπείρου Κ. Α., χφ. 2302, σ. 573 (συλλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Πράματα Ἰωαννίνων, 1959).

Ξινόν Νερόν Ἄμυνταίου¹ ἀναμειγνύεται εἰς τὴν ζύμην καὶ προζύμι παλαιὸν ἐξ οἰκογενείας, ἣ ὁποία ἔχει ἐν ζωῇ ἅπαντα τὰ τέκνα αὐτῆς.

Κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ φυράματος τὰ παριστάμενα κοράσια, ἐπιθέτοντα τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ ἀλεύρου τῆς σκάφης, ἐπεύχονται «νὰ προκόψῃ»², καὶ ρίπτουν ἀσημένια νομίσματα³, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ οἱ γονεῖς τῶν μελλονύμφων, συγχρόνως δὲ λέγεται ἐν μελωδίᾳ:

Ἔλα, μάννα, ἀσήμωσέ το
καὶ πατέρα χρύσωσέ το⁴.

Τὰ νομίσματα ταῦτα λαμβάνουν κατόπιν αἱ νεάνιδες⁵, αἱ ὁποῖαι ἠσυχολήθησαν εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ προζυμιοῦ. Τὸ οὕτω παρασκευασθὲν προζύμι στολιζέται ἀκολούθως μὲ τὸ «λουλούδι τοῦ Σταυροῦ», τὸν βασιλικόν⁶, διὰ νὰ εἶναι καὶ ἡ ζωὴ τῶν μελλονύμφων εὐτυχισμένη⁷.

Εἰς τὴν Ἰνέπολιν⁸ τῆς Σινώπης ἐκαλύπτειτο παλαιότερον (πρὸ τοῦ 1923) τὸ προζύμι μὲ ὠραῖον καὶ κεντημένον μακρὸν ὕφασμα. Εἰς Κάτω Κλεινάς Φλωρίνης τὸ σκεπάζουν μὲ τὴν κάπαν τοῦ πλέον ἡλικιωμένου ποιμένου, «ποὺ ἔχει χρόνια στὰ πρόβατα. Θὰ πᾶνε νὰ τὴν πάρουνε ὄχι ἀπὸ τὸ σπῖνι του, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μαντρί»⁹. Ἀκολούθως τοποθετεῖται τὸ προζύμι εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης, περίξ αὐτοῦ στήνεται χορὸς, ᾄδονται δὲ καὶ σχετικὰ τραγούδια¹⁰. Τὸν χορὸν σύρει ἄρρεν

¹ Ἐκ Δυτ. Μακεδονίας βλ. Κ. Α., χφ. 2785, σ. 15 (συλλ. Ἀριστοτ. Μαντρατζῆ, Ξινὸ Νερό Ἄμυνταίου, 1963). Πρβλ. ἐξ Εὐρυτανίας Ἠλ. Κ. Σαμαρά, ἔνθ' ἄν., σ. 28.

² Βλ. ἐξ Ἠπείρου Γ. Π. Ἀναγνωσταπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 41.

³ Κ. Α., χφ. 1560, σ. 51 (συλλ. Μεθοδ. Κορτοσιάνου, Αἰδηψός, 1947). Ἐξ Ἠπείρου Κ. Α., χφ. 2302, ἔνθ' ἄν., σ. 574. Βλ. καὶ Κ. Α., ἀρ. 1898, σ. 110 (συλλ. Δήμητρας Μερεμέτη, Ἐπαρχ. Ἐρμιονίδος, 1953), χφ. 2304, σ. 359 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Μήλος (Τρυσπητὴ) 1959).

⁴ Κ. Α., χφ. 2089, σ. 5-6, ᾄσμα, στίχ. 1-4 (συλλ. Κων/ρον Παλάμου, Λευκάς, 1954).

⁵ Ἐκ Ναυπρακτίας, βλ. Δημ. Ντούζου, ἔνθ' ἄν., σ. 85.

⁶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήματα ἑλληνικῆς λαογραφίας, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Ε' - ΣΤ' (1943-44), σ. 149. Πρβλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου τοῦ Δωροθέου» τὰ λαογραφικά, Λαογρ. 19 (1960-61), σ. 23-24, καὶ Ἐμμ. Ἰ. Ἐμμανουήλ, Λουλούδια καὶ δένδρα. Μυθολογία, ἱστορία. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων), Ἀθήναι 1960, σ. 47.

⁷ Κ. Α., χφ. 2459, σ. 172 (συλλ. Ξενοφ. Μαγκλάρα, Περιοχὴ Καστορίας, 1962).

⁸ Βλ. Κ. Α., χφ. 1141, σ. 59 (συλλ. ἐκ προσφύγων ὑπὸ Μαρίας Λιουδάκη, 1938).

⁹ Ἐκ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης, βλ. Κ. Α., χφ. 2894, ἔνθ' ἄν., σ. 55.

¹⁰ Ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγιος Παντελεῖμων Φλωρίνης, βλ. Κ. Α., χφ. 2789, ἔνθ' ἄν., σ. 7. Πρβλ. ἐκ Καστορίας Κ. Α., χφ. 2459, ἔνθ' ἄν., σ. 102.

παιδίον, τὸ ὅποιον φέρον εἰς χεῖρας χάλκινον δοχεῖον σπένδει ἕξ αὐτοῦ κυκλικῶς¹ περὶ τὴν σκάφην, ἔνθα τὸ προζύμι. Καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἄδονται σχετικὰ τραγούδια, ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἄτομον², τὸ ὅποιον ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἀνάπιασμα τῶν προζυμιῶν, ἢ εἰς τὴν σκάφην³ ἢ εἰς τοὺς γονεῖς⁴ τῶν μελλονύμφων, διὰ νὰ εὐχηθοῦν, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς γείτονας⁵ καὶ λοιποὺς συγγενεῖς, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὰ ψωμιά τοῦ γάμου.

γ) Τὸ ζύμωμα

Ἐφοῦ «ἀνεβῆ τὸ προζύμι», ἀρχίζει τὸ ζύμωμα τῶν ἄρτων, ὁμοίως μὲ συνοδείαν ἐπαινετικῶν ἄσμάτων ὑπὸ παρισταμένων ἀμφιθαλῶν κορασίδων, ὡς τὸ ἀκόλουθον⁶:

*Τὰ χέρια στάζουν μάλαμα, τὰ νύχια σου χρυσάφι,
τὰ χεῖλη σου ροδόσταμο καὶ γέμισεν ἡ σκάφη.
Ἄνακουμπώσου, λυγερή, τ' ἀλεῦρι νὰ ζυμώσης,
καὶ σύ, γαμπρέ, σῦρε κοντά, πρῶτος νὰ τὸ χρυσώσης.*

Τὰ ἄσματα ταῦτα⁷ εἶναι κυρίως ἐπαινετικά τῆς κόρης⁸, ἢ ὅποια ζυμώνει.

¹ Βλ. Κ. Α., χφ. 2394, σ. 47 (συλλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης, 1961). Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικά σύμμεικτα, τόμ. Γ' (1931), σ. 196, ἔνθα ἡ οἰκοδέσποινα «πλαγίως κρατοῦσα τὴν λάγηνον δρομαίως περιτρέχει τὸν σωρὸν τοῦ σίτου».

² Ἐκ περιοχῆς Καστορίας, βλ. Κ. Α., χφ. 2459, ἔνθ' ἀν., σ. 102.

³ Βλ. Κ. Α. χφ. 1474, σελ. 111, ἄσμα, στίχ. 7 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι, 1938).

⁴ Οὔτοι καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν ἀποθάνει δέον νὰ προσκληθοῦν, ὡς διὰ τοῦ ἐπομένου ἄσματος, διὰ νὰ δώσουν τὴν εὐχὴν τῶν εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς τῶν:

*Ψιλή φωνούλα -νεῖχεται καὶ βγαίν' ἀπὸ τὸν Ἄδη
εἶν' τῶν γονιῶνε ἡ εὐκή, πὸν τό ἴμαθαν καὶ φθάνουν.*

Βλ. Κ. Α., χφ. 2005, σ. 314-315 (συλλ. Ν. Μόσολα, Μύτικας Βονίτισης, 1953).

⁵ Βλ. Κ. Α., χφ. 899, σ. 6-7, ἀρ. 2, στίχ. 20-21 (συλλ. Ἰ. Κ. Λαμπρίδου, Ζίτσα Ἡπείρου, 1928), ἔνθα:

*Εὐχῆστε με, γειτόνοι, τώρα πὸν κοσκινίζουν,
τώρα πὸν κοσκινίζουν καὶ πιάνουν τὰ προζύμια.*

⁶ Βλ. Ἄωνόμου, Ἡ ἑορτὴ τῶν Δωδεκανησίων. Πῶς γίνεται ὁ γάμος εἰς Ρόδον. Ἐφημ. «Πατρίς» 25 Μαρτ. 1928.

⁷ Ἐκ Σκύρου, βλ. Νίκη Πέροδικα, ἔνθ' ἀν., σ. 111. Ἐξ Ὑδρας, βλ. Νικολ. Γ. Χαλιωρῆ, Ὑδρέϊκα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 37.

⁸ Βλ. Ἄναστ. Βρόντη, Ροδίτικος γάμος, Ρόδος 1932, σ. 24. Ἐτι Κ. Α., χφ. 1379, σ. 94 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ρεῖσδερε Σμύρνης, προσφυγ. συνοικισμὸς ἐν Ἱεραπέτρῳ Κρήτης, 1939). Πρβλ. «Μὲ γέλια φέρνει τὸ νερό, μὲ γέλια τὸ ζυμώνει» βλ. Κ. Α., χφ. 1922, σ. 33, στίχ. 3 (συλλ. Δημ. Τεανίδη, Κεράσοβον Κονίτισης, 1952).

Ἐν Ρεϊσδερέ Σμύρνης¹ ἐζύμωναν παλαιότερον (πρὸ τοῦ 1923) γυναῖκες μέσης ἡλικίας, αἱ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἦσαν τελείως ἀγναὶ² καὶ καθαραὶ ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὰ ἐνδύματά των³. Αὗται, συνήθως συγγενεῖς, μάλιστα ἐξαδέλφαι⁴ τοῦ γαμβροῦ, τὰς ὁποίας προσεκάλει πρὸς τοῦτο ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἐτραγουδοῦσαν :

*Ἐλᾶτε, κοσολίνες μου, καὶ βάρτε τὰ καλά σας,
νὰ τὸν παινέστε τὸ γαμβρὸ ὅλες μὲ τὴν καρδιά σας⁵.*

Εἰς τὴν Τσεντώ τῆς Θράκης⁶ (ἐπίσης πρὸ τοῦ 1923) ἔπρεπε νὰ μετᾶσχουν εἰς τὸ ζύμμαμα τῶν ψωμιῶν τοῦ γάμου «μία πρωτογέννητη κόρη» καὶ μία τελευταία εἰς τὴν σειρὰν τῶν τέκνων, «ἀποτεκνάδι» ὡς λέγεται, διότι τὰ πρωτότοκα παιδιὰ, ὡς καὶ αἱ πρωτοστέφανοι γυναῖκες⁷, πιστεύεται ὅτι εἶναι πλέον τυχερά, δηλαδὴ φέρουν καλὴν τύχην⁸.

Εἰς τὴν ζύμην ἐρρίπτοντο ἔτι καὶ διάφορα μυρωδικὰ διὰ νὰ γίνουν οἱ ἄρτοι ἀφραῖτοι καὶ μυρωδάτοι, ἥδοντο δὲ συγχρόνως καὶ σχετικὰ τραγούδια, ὡς π. χ. :

*Γιὰ φέрте μοσχοκάρνδα, γιὰ φέрте καὶ κανέλλα,
γιὰ ρίχτε μέσ' στὸ ζύμμαμα, γιὰ νὰ μοσκοβολᾷ.*

*Γιὰ φέрте ψιλοσοῦσαμο καὶ ζάχαρι καὶ μέλι
κι ἀλείψτε γύρω τὰ ψωμιά, κι ἀλείψτε τὰ τσουρέκια⁹.*

Ὅμοίως εἶτα, ὡς κατὰ τὸ ἀνάπιασμα τῶν προζυμιῶν, οἱ παριστάμενοι ρίπτουν

¹ Κ. Α., χφ. 1379, ἐνθ' ἀν., σ. 94. Πρβλ. Κ. Α., χφ. 1446 Α', σ. 44 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Λέσβος, 1940).

² Περὶ τῆς ἀγνείας καὶ τῆς τελείας καθαριότητος πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μαγγανείας βλ. τὸ ἄρθρον Keuscheit ὑπὸ *Fehle* εἰς τὸ Handw. des Deutsch. Aberggl., τόμ. IV (1931-32), στ. 1291-1303, καὶ *G. Frazer*, *The Golden Bough*, τόμ. X, (1936), σ. 132.

³ Ἐκ Κιμῶλου Κ. Α., χφ. 2758, ἐνθ' ἀν., σ. 44. Πρβλ. *Georg. K. Σπυριδάκη*, Τὰ κατὰ τὴν τελευταίην ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. Κ' (1950), σ. 131, ἐνθα ἀναφέρεται, ὅτι εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ προσέλθῃ εἰς γάμον ἐνδεδυμένος διὰ ρουπαροῦ ἐνδύματος· βλ. καὶ *Φ. Κουκουλέ*, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Δ' (1950), σ. 101.

⁴ Βλ. Κ. Α., χφ. 2615, σ. 15 (συλλ. Χ. Φούκα, Ἐλεύθερον Γρεβενῶν, 1960).

⁵ Ἐκ Κιμῶλου· βλ. Κ. Α., χφ. 2758, ἐνθ' ἀν., σ. 44.

⁶ Βλ. *Φωτίου Γ. Ἀποστολίδου*, Ἐορτασμός τῶν γάμων στὴν Τσεντώ, Θρακικά, τόμ. 4 (1933), σ. 269.

⁷ Κ. Α., χφ. 1104Γ, σ. 24 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία, 1937).

⁸ Πρβλ. *G. Frazer*, *Golden Bough*, τόμ. X, σ. 295.

⁹ Ἐκ Πελοποννήσου βλ. Κ. Α., χφ. 460 σ. 40. (Μωραΐτικα τραγούδια, 1905).

πάλιν ἐντὸς τῆς σκάφης νομίσματα¹ ἄσημένα ἢ χρυσᾶ, τὰ ὅποια λαμβάνει ἐκείνη πὺν ἐξύμωσε τὰ ψωμιᾶ. Ἐπακολοθεῖ τέλος, ὡς καὶ προηγουμένως κατὰ τὸ ἀνάπιασμα τῶν προζυμιῶν», χορός, καθ' ὃν ἐνίστε οἱ χορεύοντες φέρουν ἄρτον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἄδοντες πλὴν ἄλλων καὶ τὸ ἀκόλουθον εἰδικὸν ἄσμα²:

Πρω - τό - ψω - μα - πρω - τό - ψω - μα - καί
 πρω.το - ζυ - μω - μέ - νο - καί πρω.το - ζυ - μω -
 μέ - νο - μέ - νο καί ποιός σέ - πρω.το - ζύ.μω.σε - καί
 ποιός δά - σέ - χο - ρέ - ψη καί ποιός δά - σέ - χο - ρέ - ψη

*Πρωτόψωμα, πρωτόψωμα καὶ πρωτοζυμωμένο,
 καὶ ποιός σέ πρωτοζύμωσε καὶ ποιός θὰ σέ χορέψη;
 — Θανάσω με πρωτοζύμωσε, Τριάδα θὰ με χορέψη.*

δ) Ἡ πλάσις τῶν ἄρτων

Μετὰ τὸ ζύμωμα, ὅταν τὸ φύραμα «ἀνεβῆ», λαμβάνει χώραν τὸ πλάσιμον τῶν ψωμιῶν ὑπὸ εἰδικῶν γυναικῶν, αἱ ὅποια καλοῦνται «πλάστρουσαι» εἰς Κάρπαθον³ καὶ ἐνταῦθα με συνοδείαν ἁσμάτων:

*Κορίτσια, ὄπον πλάσσετε, βάρτε τῆ μαστοριά σας,
 καὶ ὁ γαμπρὸς σᾶς εὐχεται τοῦ χρόνου στὰ δικὰ σας⁴.*

¹ Ἐκ Κρήτης βλ. *Κατίνας Πατεροῦ - Χρυσουλάκη*, Ὁ γάμος στὰ Σφακιὰ, Κρητ. Ἑστία, ἔτ. ΣΤ' (1954), σ. 17.

² Ἐκ Θράκης βλ. Κ. Λ., χφ. 2343, σ. 47 (συλλ. *Δημ. Πετροπούλου - Στ. Καρακάση*, Καρωτὴ Διδυμοτείχου, 1960).

³ *Μ. Γ. Γεωργίου*, Καρπαθιακά, τόμ. Α', Πειραιεὺς 1958, σ. 175. Πρβλ. *Σωτηρ. Γουδουδάκη*, «Τὰ κανίσκια» τῶν Βρυσικῶν, Ἀνασυγκροτήσεις, ἔτ. Γ' (1956), ἀρ. 9 (33) σ. 145.

⁴ *Μ. Γ. Γεωργίου*, ἐνθ' ἀν., σ. 175. Πρβλ. καὶ Κ. Λ., χφ. 1907, σ. 16 (συλλ. *Ν. Ζάρακα*, Πυλὶ Κῶ, 1953):

*Πλάστε, κοπέλλες, ὄμορφα τῶν κολλουριῶν τοὺς κλώνους,
 πλάστε καὶ προσέξτε ὄμορφα νὰ γινοῦνε.*

Ἰδιαίτερα καταβάλλεται φροντίς διὰ τὸ πλάσιον τῶν κουλλουρῶν τῆς νύμφης καὶ τοῦ γαμβροῦ, αἱ ὁποῖαι θὰ σταλοῦν ἐναλλάξ ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τῆς νύμφης εἰς τὸν γαμβρὸν¹ καὶ ὑπὸ τῆς τοῦ γαμβροῦ εἰς τὴν νύμφην². Ἐπὶ τῶν

Εἰκ. 1. Γαμήλιοι ἄρτοι μέ μῆλα ἐπ' αὐτῶν. (Μελενικίτσι Σερρών).

(Φωτ. Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου, 1963)

ἄρτων τούτων σχηματίζονται διὰ ζύμης μέ προσοχὴν καὶ καλαισθησίαν τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ ὀνόματος³ ἑκατέρου τῶν νυμφευομένων καὶ ἄλλα στολίδια, πῆγνυνται δὲ ἐπὶ τῆς ζύμης κλάδοι κλήματος, μηλέας, μῆλα (βλ. εἰκ. 1), ἄνθη κλπ.⁴. Οἱ ἄρτοι

¹ Κ. Α., χφ. 2417, σ. 11 (συλλ. Ν. Β. Κοσμᾶ, Μπαλάφτσα, νῦν Κοχλικόν, Λαγκαδά, 1962).

² Βλ. Θ. Κωστάκη, Ἀνακού, Ἀθήνα 1963, σ. 168. Ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης Κ. Α., χφ. 2394, ἐνθ' ἄν., σ. 239 καὶ ἐκ Γρεβενῶν Κ. Α., χφ. 2611, σ. 2 (συλλ. Πτολεμαίου Νταρούκα, Λαγκαδιὰ Γρεβενῶν, 1962).

³ Ἐκ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης βλ. Κ. Α., χφ. 2894, ἐνθ' ἄν., σ. 225.

⁴ Βλ. Ἑλληνικῆς Σαραντῆ-Σταμούλη, Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης, Θρακικά 5 (1934), σ. 18. Δ. Η. Οἰκονομίδου, Γαμήλια ἔθιμα, Ἀρχ. Πόντου 1 (1928), σ. 138, καὶ Ἀ. Παπαδοπούλου, Γαμήλια ἔθιμα εἰς τὸ Χαρτοκόπι, Ἀρχ. Πόντου 19 (1954), σ. 242. Περβλ. καὶ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Ζ' (1952), σ. 141. Τοῦ ἰδίου, Ἰδιωτικὸς βίος τῶν Βυζαντινῶν. Γάμος. (Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοσ., τόμ. 10, σ. 209). Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμεικτα Β' (1921), σ. 230-231 (γαμήλια σύμβολα).

οὔτοι πλάσσονται εἰς σχῆμα τριγώνου¹ ἢ στρογγυλοὶ ἢ κουλλοῦρες, διακοσμοῦνται δὲ μὲ κέντημα ἐπὶ τῆς ζύμης καὶ τὰ λοιπὰ ψωμιὰ τοῦ γάμου μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ², μὲ μορφὰς γύρω ἀνθρώπων, ζώων, πτηνῶν³, ἰχθύων⁴ καὶ φυτῶν⁵, πρὸς δὲ καὶ σκηνῶν ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου⁶. Τὰ ψωμιὰ στολίζονται προσέτι καὶ μὲ σταφίδας⁷, μέλι, ἀμύγδαλα, ὡς «ποπάμ' ἔβαζαν ὀλίγα ἀμύγδαλα, στόλος . . .»⁸. Ἡ διακόσμησις περιλαμβάνει καὶ παραστάσεις σχετικὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ γάμου. Εἰς τὰς Ἄνω Κλεινὰς Φλωρίνης ἀναφέρεται ὅτι: «Ἄφοῦ ζυμωθῆ ἡ μογάτσα, βάζομε ἀπὸ πάνω σταφίδες, καραμέλλες καὶ κάνομε διάφορα σχέδια. Κυρίως κάνουμε ἓνα ἀγοράκι καὶ ἓνα κοριτσάκι, γιὰ νὰ γεννηθοῦν ἔτσι τὰ παιδιά τῶν νεονύμφων. Κάνουμε ἐπάνω στὴν μογάτσα ἀκόμη καὶ ἓνα παλποῦ καὶ μιὰ γριά, γιὰ νὰ γεράσουν οἱ νεόνυμφοι καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἐγγόνους. Ἀκόμη ζωγραφίζουμε καὶ ἀλέτρι, γιὰ νὰ ἐξῆ πολλὰ χωράφια, νὰ ὀργῶνῃ ὁ γαμπρός, γιὰ νὰ εἶναι τὸ σπίτι του πάντα γεμᾶτο»⁹.

Συγχρόνως πρὸς τὴν πλάσιν καὶ τὸν στολισμὸν τῶν ἄρτων πυρώνεται ὁ φοῦρνος διὰ τὴν ὄψησιν αὐτῶν. Τὰ ξύλα πρὸς τοῦτο ἔχουν μεταφερθῆ ἐν πομπῇ

¹ Ἐκ Πόντου βλ. Ἄντ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 242.

² Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, Τὸ ἑνὶ κατὰ τὸν γάμον, ἐνθ' ἄν., σ. 357, καὶ ἐκ Γρεβενῶν βλ. Κ. Καραπατάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 33.

³ Αἱ παραστάσεις αὗται ἔχουν καθαρῶς συμβολικὴν σημασίαν, ἡ ὁποία ἐνθυμίζει εἰς ἡμᾶς τὰ ἐπὶ τῶν πλακουντίων κατὰ τὰ Ἀδωνία εἰκονιζόμενα πετεινὰ καὶ ἐρπετὰ· βλ. Δημ. Πετροπούλου, Θεοκρίτου εἰδύλλια κ.λ.π. Λαογρ. 18 (1959) σ. 31. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, Λαϊκῆς λατρείας τῆς Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Ἐθναροῦ ΙΑ' (1944-45), σ. 106. Περὶ τοῦ συμβολισμοῦ τούτων εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν βλ. Ἀλίκης Ἀναστασιάδου - Λεβαντή, Ὁ συμβολισμὸς εἰς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα ποιήματα, Ἀθῆναι 1947, σ. 3, σημ. 1.

⁴ Διὰ τὸν συμβολισμὸν τῶν ἰχθύων κατὰ τὸν 3ον μ. Χ. αἰῶνα βλ. Δημ. Ν. Μωραΐτου, Ἱστορία τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Ἀρχαῖοι χρόνοι (Α' - Δ' αἰών), Ἀθῆναι 1964, σ. 101-102 καὶ 149.

⁵ Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς καὶ τὰ λουλούδια, Πειρ. Γράμματα, Α' (1946), σ. 89-91. Περὶ Κ. Ρωμαίων, Ἡ κληματόβεργα στὰ στέφανα τοῦ γάμου, Περιηγητικὴ 1963, τεύχ. 33, σ. 24-25.

⁶ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, Ἀθῆναι 1956, σ. 49-50.

⁷ Ἐκ Δυτ. Μακεδονίας Κ. Λ., χφ. 2494, σ. 18 (συλλ. Θεολ. Χασιώτου, Ὁμαλὴ Βοῖου Κοζάνης, 1962).

⁸ Βλ. Κ. Λ., χφ. 1104Α, σ. 57 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μεσημβρία, 1937) καὶ ἐξ Εὐβοίας· βλ. καὶ Ξένης Κερασιώτη, Ἐνας γάμος στὰ ἐλληνικὰ βουνά, Ἡὼς ἔτ. 8 (1965), ἀρ. 86, σ. 18.

⁹ Κ. Λ., χφ. 2894, ἐνθ' ἄν., σ. 54-55.

ὑπὸ νέων καὶ νεανίδων ὑπὸ τοὺς ἤχους μουσικῆς, ἐκτέλεσιν χορῶν καὶ μὲ ἐπαινετικά διὰ τοὺς μελλονόμενους ἄσματα¹. Ἐπίσης μὲ χορούς, ὅταν ἔχη ἑτοιμασθῆ ὁ φοῦρνος, θὰ μεταφερθοῦν πρὸς νῆσιμον τὰ ψωμιά, θὰ σταυρωθῆ ἔξωθεν τὸ στόμιον αὐτοῦ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἄρτων², εἶτα δὲ θὰ χορεύσουν³ εἰς τινὰς τόπους ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἢ κυκλικῶς τρεῖς πρωτοστέφανοι γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μετάσχει εἰς τὸ ζύμωμα.

Τὸ «κάλεσμα» εἰς τὸν γάμον θεωρεῖται πλέον τιμητικόν, ὅταν γίνεται τοῦτο μὲ ἄρτον, ἀποστελλόμενον πρὸς τὸν καλούμενον. Ἐκ τοῦ ἔθους τούτου ἡ φράσις: «μὲ κάλεσαν μὲ κουλλούρια»⁴. Πρὸς τοῦτο πολλαχοῦ, νεάνιδες κατὰ προτίμησιν οὐχὶ ὀρφαναὶ ἀλλ' ἀμφιθαλεῖς⁵, φέρουσαι εἰς σάκκους, «δισάκκα»⁶, ἄρτους, ἐπεσκέπτοντο παλαιότερον τὴν προσκαλουμένην οἰκογένειαν, ἐγχειρίζουσαι ἄρτον⁷, ὁ ὁποῖος ἐπεῖχε θέσιν προσκλητηρίου. Ἄν ἤθελον περισσεύσει ἄρτοι ἐκ τῶν παρε-

¹ Σημειώνομεν ὅτι καὶ ὁ φοῦρνος, ὁ ὁποῖος προτιμάται, εἰ δυνατόν, νὰ εἶναι νεόκτιστος καὶ δίπατος (ἐξ Ἀρκαδίας βλ. Κ. Λ., χφ. 856, ἔνθ' ἄν., σ. 5) ἀποτελεῖ θέμα λαϊκῶν τραγουδιῶν, ὡς:

*Φοῦρνε μου, γυροθόλωτε, κόκκινε, σὰν καμίνι,
ψησ' τὰ κουλλούρια ρόδινα καὶ ἄσπρα τὰ τσουρέκια
βγάλε καὶ τὴν τυρόπιττα σὰν ἡλιο ροδισμένη.*

Βλ. Κ. Λ., χφ. 460, σ. 47, Μωραΐτικα Τραγουδιὰ, Πελοπόννησος, 1905 (συλλ. Ἀνωνύμου).

² Ἐκ Δωδεκανήσου: Βλ. *Ηρ. Μ. Καρανασάση*, ἔνθ' ἄν., σ. 232. Πρβλ. Κ. Λ., χφ. 2076, σ. 107 (συλλ. *Λογκά Ἰω. Καλησπέρη*, Κάμπος Χίου, 1950).

³ Κ. Λ., χφ. 1104 Γ', σ. 24 (συλλ. *Γ. Ἀ. Μέγα*, Μεσημβρία, 1937). Πρβλ. καὶ *Ηρ. Μ. Καρανασάση*, ἔνθ' ἄν., σ. 232, ἔνθα εἰς τὴν Κῶν αἱ νεάνιδες χορεύουν ἄδουσαι:

*Σὰν δὰ μῆλα, σὰν δὰ ῥόδα,
σὰν δῆς Παναγιᾶς τὰ μάουλα
σὰν δ' αἰ Γιαννιοῦ τὰ κάλλη,
σὰν δὰ τριαντάφυλλα.*

⁴ Ἐκ τῆς περιοχῆς Βοῖου τοῦ νομοῦ Κοζάνης, Κ. Λ., χφ. 2494, ἔνθ' ἄν., σ. 18. Πρβλ. *Γ. Ἀγγελῆ*, Νεστόριον, μία ἐθνικὴ ἑπαλξις τοῦ Γράμμου, Νεστόριον 1959, σ. 50.

⁵ Ἐκ Λυτ. Μακεδονίας βλ. Κ. Λ., χφ. 2605, σ. 1 (συλλ. *Αἰκατερ. Βλαγκούλη*, Κρανια Γρεβενῶν, 1962).

⁶ Βλ. ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου: *Δημ. Η. Οἰκονομίδου*, ἔνθ' ἄν., σ. 139. Πρβλ. ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης Κ. Λ., χφ. 2394, ἔνθ' ἄν., σ. 238 καὶ Κ. Λ., χφ. 2611, σ. 3 (συλλ. *Πτολ. Ντουρούκα*, Λαγκαδιὰ Γρεβενῶν, 1962).

⁷ Ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης βλ. Κ. Λ., χφ. 2394, ἔνθ' ἄν., σ. 238, ἐκ Μυτιλήνης *Χρ. Παρασκευαίδου*, Ἡ παλαιὰ Ἀγ. Παρασκευή, ἐν Μυτιλήνῃ, ἄ. ἔ., σ. 120-121. Πρβλ. καὶ ἐκ Θράκης *Νικ. Βαρεῖδη*, Λαογραφικὰ περιφερείας Διδιμοτείχου καὶ δημοτικὰ ἄσματα Σουλίου, Θρακικά, 18 (1943), σ. 304.

σκευασμένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, οὗτοι διενέμοντο ὀπωσδήποτε, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς ἐπαναφορᾶς αὐτῶν εἰς τὴν οἰκίαν¹. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου προσκαλεῖτο πρῶτος ὁ ἱερεὺς² τοῦ χωρίου, ὅστις θὰ ἐτέλει τὴν στέψιν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὁ ἀνάδοχος³. Ἐπίσης μὲ κουλλούρας, «κ'λούρ'ς» εἰς τινα⁴ μέρη καλουμένας, προσκαλοῦνται στενοὶ συγγενεῖς, διαμένοντες «ὄξω χωριοῦ»⁵ καθὼς καὶ τὰ πρὸς βοήθειαν κατὰ τὸν γάμον πρόσωπα, ὡς οἱ μάγειροι⁶ καὶ οἱ μπράτιμοι⁷. Σημειωτέον ὅτι προσκλήσεις συμμετοχῆς ὑποβιάλλονται καὶ εἰς τοὺς προστάτας τοῦ χωρίου Ἁγίους⁸, πρὸς δὲ καὶ εἰς τεθνεῶτα μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν μελλονύμφων, τοῦ καλοῦντος ἐπιλέγοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ: «νά ρθῆτε καὶ σεῖς στὴ χαρά, ἀλλὰ ζημιὰ νὰ μὴ μᾶς κάνετε»⁹.

Οἱ ἀποδεχόμενοι τὴν πρόσκλησιν τοῦ γάμου κομίζουσι ὡς δῶρον εἰς τοὺς μελλονύμφους «πολυκεντημένην καὶ λουλουδοστολισμένην κουλλούραν»¹⁰, ἀποδί-

¹ Ἐκ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης Κ. Λ., χφ. 2394, ἐνθ' ἄν., σ. 239.

² Ἐκ τῆς περιοχῆς Καστορίας βλ. Κ. Λ., χφ. 2459, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 72. Ἐκ τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν βλ. Κ. Καραπατάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 58. Πρβλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, Οἰνουτυακά, ἐν Χανίοις 1908, σ. 95.

³ Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 98 σημείωσις. Πρβλ. Κ. Λ., χφ. 2311, σ. 19 (συλλ. Στεφ. Χριστοφίδη, Καταφύγιον Κοζάνης, 1959) καὶ ἐκ Γρεβενῶν Κ. Καραπατάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 68. Εἰς τὰς Κυδωνίας Γρεβενῶν φροντίζουν ἰδιαιτέρως τὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πλασσομένας κουλλούρας, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ᾄσματος:

*Κάμε κουλλοῦρες ἵν'βατές μὲ τὴ ψιλὴ τὴ σήτα,
γιὰ νὰ καλέσω τὸν παπὰ καὶ τὸν καλὸν νονὸ μόν'
γιὰ νὰ καλέσω μπράτιμοι καὶ τὴ μπρατίμισσά μου,
νά ῥθοῦν στοῦ γάμου τὰ ταχιά, γιὰ νὰ μὲ στεφανώσουν.*

(Κ. Λ., χφ. 2618, σ. 43, συλλ. Ἰω. Δ. Ἀναγνωστοπούλου, Κυδωνία Γρεβενῶν, 1962).

⁴ Εἰς Γρεβενὰ βλ. Κ. Καραπατάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 58.

⁵ Ἐξ Ἠπείρου βλ. Νίκου Β. Ἀθανασίου, Οἱ γάμοι στὰ Σουλιωτοχώρια, Ἠπ. Γράμματα 1 (1944), σ. 188.

⁶ Ἐκ Γρεβενῶν βλ. Κ. Καραπατάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 60. Ἐκ τοῦ χωρίου Κλειναὶ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης βλ. Κ. Λ., χφ. 2894, ἐνθ' ἄν., σ. 54.

⁷ Ἐκ τῆς περιοχῆς Καστορίας βλ. Κ. Λ., χφ. 2459, ἐνθ' ἄν., σ. 74, ἐνθα οἱ πρὸς τούτους ἀποστελλόμενοι προσκλητήριοι ἄρτοι ἔχουν σχῆμα βατραχίου.

⁸ Ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης Κ. Λ., χφ. 2394, ἐνθ' ἄν., σ. 463.

⁹ Ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης Κ. Λ., χφ. 2394, ἐνθ' ἄν., σ. 332 - 333, πρβλ. καὶ σ. 240.

¹⁰ Βλ. Α. Κ. Μακρῆ, Ἡθῆ καὶ ἔθιμα καὶ παραδόσεις τῆς Ἀθαμανίας, 1900 - 1925, Τρίκαλα 1956, σ. 73. Πρβλ. ἐκ Πελοποννήσου εἰς Σπαρτιατ. Ἡμερολ., ἔτ. Α' (1900), σ. 84, καὶ Γ. Ν. Καλαματιανοῦ, Ὁ Μανιάτικος γάμος, Ἑλλην. Γράμματα, χρόν. Β' (1928), σ. 246. Ἐκ Ναυπακτίας βλ. Β. Γ. Βαλαώρα, Ἡ λαογραφία τοῦ χωριοῦ μου Περίστα Ναυ-

δοντες οὕτω τὴν τιμὴν τῆς προσκλήσεως, ἅμα δ' ὅμως δεικνύοντες καὶ σεβασμὸν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸ νέον ζεῦγος, πρὸς δὲ καὶ εὐχόμενοι προκοπὴν καὶ γενικῶς εὐτυχίαν εἰς αὐτό¹.

Ὁ γαμβρὸς κατὰ τὴν ἐκκίνησιν ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης διὰ τὴν στέφιν ὑποκλίνεται² πρῶτον, ποιῶν συγχρόνως τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐνώπιον ἄρτου, τὸν ὅποιον ἀκολούθως λαμβάνει μαζί του³ ὡς σύμβολον δυνάμεως καὶ εὐτυχίας. Τεμάχια ἄρτου⁴ ρίπτει κατόπιν ἢ νύμφη ἐπὶ τῆς στέγης τῆς οἰκίας της, προτοῦ ἐκκινήσῃ διὰ τὴν στέφιν⁵ ὡς προσφορὰν αὐτῆς πρὸς τὰ ἐκεῖ διατρίβοντα δαιμονικά ὄντα⁶. Δύο πρόσφορα τίθενται κατόπιν ὑπὸ τὴν μασχάλην τῶν μελλονύμφων, προτοῦ εἰσέλθουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν⁷,

πακτίας, Θεσσαλονίκη 1933, σ. 36, ἐκ Δυτ. Μακεδονίας *Κ. Καραπατάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 41 καὶ ἐκ Ρούμελης *Ξενοφ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου*, ἔνθ' ἄν., σ. 43.

¹ Καὶ ὁ μυλωνᾶς, ὅστις ἤλεσε τὸν σίτον διὰ τὰ ψωμιὰ τοῦ γάμου, θὰ στείλῃ καὶ αὐτὸς «μ'λόπ'τα, πίττα ζυμωμένη μὲ ρακί, γαρύφαλλα, μαστίχα κοπανισμένη καὶ ἀπὸ πάνω στολισμένη ὅλη μὲ πλουμίδια». (Ἐκ *Σκύρου* βλ. *Νίκης Πέρδικα*, ἔνθ' ἄν., σ. 112). Εἰς γαμήλιον ἄσμα ἐκ Κρήτης ὁ καλεσμένος παρουσιάζεται φέρων «ψωμί ἀσήμι» :

Μάννα, σὸ γάμο μὲ καλοῦν καὶ 'πέ μ', εἶντα νὰ πάρω ;
 — *Γιέ μου, ὁ Κύριος σοῦ 'μπεφε καὶ ἀπ' ὄ,τι θέλεις πᾶρε.*
 — *Νά! πᾶρε, γιέ μου*
Καὶ δέσε κ' εἰς τὴν πετσέτα σου ἓνα ψωμί ἀσήμι,
καὶ δὸς τῇ νύμφῃ τὸ ψωμί καὶ τοῦ γαμπροῦ τὴν πέτσα.

(*A. Jeannarakis*, ἄσματα Κρητικά, Λειπزیγ 1876, σ. 175, ἀρ. 232).

² Βλ. ἐκ Περιουπῆς Φλωρίνης *Κ. Λ.*, χφ. 2790, ἔνθ' ἄν., σ. 21.

³ Πρβλ. ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης *Κ. Λ.*, χφ. 2394, ἔνθ' ἄν., σ. 129. Εἰς τὸ χωρίον Ἄρνησσα ἢ μήτηρ τοῦ γαμβροῦ ἐκρέμα ἀπὸ τὴν μέσην τούτου μικρὸν πρόσφορον.

⁴ Βλ. *Κ. Λ.*, χφ. 2394, ἔνθ' ἄν., σ. 337.

⁵ Βλ. *Γ. Ἀ. Μέγα*, Ζητήματα ἑλληνικῆς λαογραφίας, Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχείου, τόμ. Β' (1940), σ. 148.

⁶ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελλ. κατάδεσμοι, Λαογρ. 9 (1926), σ. 454, σημ. 2. *Τοῦ αὐτοῦ*, Β.Β.Π., τόμ. ΣΤ', σ. 214. Ὅτι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον τὴν ὑπαρξίν δαιμονίων ἐπὶ τῆς στέγης μανθάνομεν ἐκ τοῦ *Πλινίου*, Η.Ν., 28, 33, βλ. καὶ *Κ. Ἀ. Ρωμίλου*, Τὸ ὄνι κατὰ τὸν γάμον, ἔνθ' ἄν., σ. 355.

⁷ Ἐκ περιοχῆς Γρεβενῶν βλ. *Κ. Καραπατάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 129, καὶ ἐκ τοῦ νομοῦ Πέλλης *Κ. Λ.*, χφ. 2394, ἔνθ' ἄν., σ. 444.

ὡς προστατευτικά¹ ἐκ τῆς ἐπηρείας κακοποιῶν δαιμόνων καὶ ἐπιδράσεως μαγικῶν πράξεων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς στεφανώσεως.

Μετὰ τὴν στέφιν, πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς νεονύμφου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοποθετεῖ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης² εἰδικὴν διὰ τὴν περίστασιν ταύτην³ κουλλούραν. Ὁ ἄρτος οὗτος, ὅστις εἶναι χαραγμένος σταυροειδῶς⁴ εἰς τέσσαρα τεμάχια, θραύεται ὑπὸ τῆς νύμφης, τὰ τεμάχια δ' αὐτοῦ ρίπτονται ἐπίσης σταυροειδῶς πρὸς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος⁵ πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκδιώξεως τῶν δαιμονικῶν ὄντων⁶.

Οἱ νεόνυμφοι, ὅταν διὰ πρώτην φορὰν μετὰ τὸν γάμον θὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν οἰκίαν τῶν γονέων τῆς νύμφης, θὰ φέρουν ἕκαστος μίαν κουλλούραν⁷. Ὁμοίως μὲ ἄρτον θὰ καλέσουν τοὺς νεονύμφους οἱ διάφοροι συγγενεῖς, οἱ ὅποιοι εἶχον

¹ Περὶ τῆς δοξασίας ὅτι ἐχθρικά πνεύματα ἀπειλοῦν τὴν νύμφην καὶ τὸν γαμβρὸν εἰς κάθε σημεῖον βλ. *E. Samter, Familienfeste der Griechen und Römer*, Berlin 1901, σ. 142. *Κ. Ῥωμαίων*, ἐνθ' ἄν., σ. 357 καὶ τοῦ *Weise-Aall, Schwelle*, ἐν *Handwört. des deutsch. Abergl.*, τόμ. VII (1935), σ. 1509-1543.

² Ἐκ περιοχῆς Καστορίας βλ. *Κ. Α.*, *χφ.* 2459, ἐνθ' ἄν., σ. 144. Πρβλ. ἐξ Ὑδρας *Ν. Γ. Χαλιοῦ*, ἐνθ' ἄν., σ. 48· ἐκ Κρήτης *Μιχ. Δαφέρμου*, εἰς Προμηθ. ὁ Πυρρ., ἔτ. Β' (1926), τευχ. 39, σ. 7 καὶ ἐξ Εὐρυτανίας *Κ. Α.*, *χφ.* 2451, σ. 323 (σὺλλ. *Σπ. Περιστέρη*, 1962).

³ Ἐκ Ναυπρακτίας βλ. *Δημ. Γ. Ντούζου*, ἐνθ' ἄν., σ. 44.

⁴ Ἐξ Εὐβοίας βλ. *Κ. Α.*, *χφ.* 1475, σ. 20-21 (σὺλλ. *Μαρίας Ἰωαννίδου*, ἐξ Ἀγίας Ἀννης, 1941).

⁵ Ἐκ Λευκάδος βλ. *Εὐστ. Γ. Πολίτου*, ἐνθ' ἄν., σ. 315, ἐνθα ἡ νύφη, πρὶν ρίψῃ τὰ τεμάχια, θὰ κάμῃ τρεῖς φορὰς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Βλ. ἐπίσης ἐξ Εὐβοίας *Κ. Α.*, *χφ.* 2734 (σὺλλ. *Τάσου Παπαποστόλου*, 1961). Εἰς τὴν Ἠπειρὸν ἡ νύφη ρίπτει τὴν κουλλούραν ἐπὶ τῆς στέγης, ἐνῶ οἱ παριστάμενοι ἄδουν :

*Ρίξε, νύφη, τὴν κουλλούρα,
ρίξε, νύφη, τὴν κουλλούρα,
τί μᾶς ἔπιασε ἡ λιγούρα.*

(βλ. *Κ. Α.*, *χφ.* 2748, ἐνθ' ἄν., σ. 188).

⁶ Πρβλ. *Δημ. Ν. Μωραΐτου*, Ἱστορία τῆς Χριστιανικῆς λατρείας, ἐνθ' ἄν., σ. 19 καὶ *Κ. Λυγροῦ*, Τὸ Κινὶ (μία ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς κοινότητας πέραξ τῆς Περγάμου), Πέρος γαμος 1929, σ. 994-995.

⁷ Ἐκ τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν βλ. *Κ. Καραπατάκη*, ἐνθ' ἄν., σ. 163. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ νομοῦ Πέλλης βλ. *Κ. Α.*, *χφ.* 2394, ἐνθ' ἄν., σ. 446.

προσκληθῆ εἰς τὸν γάμον, πρὸς παράθεσιν γεύματος κατὰ ἐπισήμους ἑορτάς, ὡς αἱ τῶν Χριστουγέννων, τῶν Ἀπόκρεων καὶ τοῦ Πάσχα¹.

Ἡ σημασία τῆς παρασκευῆς ταύτης ἄρτων κατὰ τὸν γάμον καὶ τῆς οὕτως εὐρείας χρήσεως αὐτῶν κατὰ διαφόρους φάσεις τῆς κατὰ παράδοσιν τελετουργικῆς τελέσεως καὶ ἑορτασμοῦ αὐτοῦ εἶναι, νομίζομεν, σαφής. Ὁ λαός, κατεχόμενος ἐνδομύχως ὑπὸ ἀνησυχιῶν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐν γένει εὐτυχίαν τοῦ νέου ζεύγους, θεωρῶν δ' ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἤδη τὸν ἄρτον ὡς ἱερόν, ἐνέχοντα δ' οὕτω δύναμιν προστασίας ἀπὸ κινδύνου ἐπιφορᾶς βλάβης ἐξ ἐπηρείας δαιμονικῶν ὄντων ἢ μαγικῶν πράξεων, ἐπιζητεῖ μεταξὺ ἄλλων ἐνεργειῶν του κατὰ τὸν γάμον καὶ διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ἄρτου μὲ τὴν ὡς ἄνω ιδιότητα νὰ προστατεύσῃ τὸ νέον ζεῦγος ἀπὸ παντὸς κακοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὸ εἰς τὸν περαιτέρω ἀπὸ κοινοῦ βίον του ὑγείαν, δύναμιν εὐτεκνίας καὶ ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

R É S U M É

Les Pains de Noces par A. N. Deftéreas

Des coutumes du mariage l'auteur examine ici la préparation et l'usage de pains spéciaux auxquels est attribué un sens magique.

Dans le premier chapitre sont exposées les coutumes observées pendant le choix du blé, destiné à la fabrication des pains en question et son expédition aux familles des futurs époux de la part des familles de parents ou d'amis. Ce blé est nettoyé et moulu autrefois dans des moulins à main et dans les temps modernes (jusqu'à 1920) dans des moulins à eau ou à vent. La farine ainsi produite est passée au crible dans les 24 heures qui suivent. Ensuite des enfants dont le père et la mère sont vivants font le levain au moyen de l'eau apportée de la source en silence. Après vient le pétrissage et le modelage des pains faits par des femmes spécialisées dans ce travail. On fait sur les pains avec de la pâte divers ornements, p. ex. des fleurs, des branches, des figures d'hommes, d'animaux, d'oiseaux, de poissons, des scènes de la vie quotidienne des laboureurs et des bergers, ou bien on trace les initiales du nom des futurs époux.

L'usage de ces pains pendant la cérémonie nuptiale est variée. C'est en envoyant de ces pains qu'on invite les parents proches et les person-

¹ Πρὸβλ. ἐξ Ἑλασσόνοσ Κ. Λ., γφ. 2792, ἐνθ' ἄν., σ. 103.

nes distinguées (le prêtre, le compère, le cuisinier etc.) et les membres défunts de la famille des futurs époux. L'invitation avec ces pains est considérée comme la plus honorifique.

Les personnes que reçoivent l'invitation au mariage apportent aux futurs époux une couronne de pain ornée de représentations diverses faites de pâte.

Le jeune homme à marier avant de partir de la maison paternelle pour aller joindre sa future épouse et aller à l'église pour la cérémonie du mariage s'incline en faisant la signe de la croix devant un pain énorme. Il prend ensuite ce pain avec lui comme signe de protection, de force et de bonheur.

La jeune fille après la cérémonie nuptiale en entrant dans sa nouvelle demeure, la maison du jeune marié, casse une couronne de pain faite dans ce but, et en jette les morceaux aux quatre points de l'horizon en faisant un geste en forme de croix. Cela pour chasser les esprits maléfiques.

Enfin les nouveaux mariés rendront la visite à leurs parents pendant la fête du «retour» (une semaine après leur mariage) en tenant des pains dans les mains.

L'auteur remarque dans son étude que le peuple plein d'inquiétude en ce qui concerne le bonheur du nouveau ménage et considérant, déjà depuis l'antiquité, le pain comme une chose sacrée et ayant en lui une force qui empêche les esprits maléfiques et les actes de magie à faire du mal, cherche dans l'usage du pain ci-dessus décrit la protection du couple de tout malheur et en même temps la transmission à lui de la santé, de la force, de la fécondité et de l'abondance.

CHOREIOS ALOGOS [ΧΟΡΕΙΟΣ ΑΛΟΓΟΣ]

CONTEMPORANÉITÉ ET PROTOHISTOIRE DANS LA RYTHMIQUE
MUSICALE¹

P A R

NICOLAE RADULESCU

Le présent essai a pour but d'appeler l'attention sur un fait de continuité dans le domaine de la rythmique musicale populaire du sud-est de l'Europe. L'objet de notre étude est le rythme à trois temps dont l'un est allongé d'une sous-unité. Ce type de rythme fait partie du système appelé — d'un terme emprunté au turc - *aksak*², système caractérisé par l'emploi de deux durées fondamentales qui sont dans le rapport réciproque de 2 : 3

La recherche comparative établit l'existence du rythme *aksak* ternaire dont un des temps est allongé dans la musique de tous les peuples du sud-est européen, ainsi que chez de nombreux peuples du Proche et Moyen-Orient. Dans la musique populaire roumaine le rythme en question apparaît sous deux formes : a) la forme anapestique (1) dans laquelle le temps allongé occupe la première place ; b) la forme dactylique (2) où le temps allongé occupe la première place du groupe rythmique³. La forme (1) est répandue dans les provinces de

¹ Les observations qui suivent ont été exposées pour la première fois sous la forme d'une communication à la Session scientifique de l'Institut d'Ethnographie et de Folklore de Bucarest, en octobre 1965.

² Vide C. Brăiloiu, *Le rythme aksak*. Abbeville, Imprimerie F. Paillart, 1952.

³ Ni chez les Roumains, ni chez les Bulgares on ne connaît l'existence d'une forme amphibrachique (3) stable qui soit en état de se maintenir tout le long d'une mélodie. Cette forme peut apparaître au cours d'une pièce musicale, mais toutefois elle y garde un caractère absolument fortuite et passagère.

Dobroudja, Valachie, Moldavie et dans l'est de l'Olténie. Cette forme est caractéristique pour la danse de type *Geampara* (autres dénominations: *Tirna*, *Zancunele*, *Mintita*, *Tintărasul*, *Musamaua*, *Pandelasul*, *Mărănghile*, *Baraboiul*) pour certaines mélodies cérémonielles et rituelles (*Cintecul soacrei* en Moldavie; *Capra* — coutume pour le Jour de l'An; *Paparuda* — rite pour invoquer la pluie), ainsi que pour quelques chansons proprement dites (*Lelită Ioană*, *Bun e vinul ghiurghiului*). La forme (2) apparaît dans la province de Banat, dans l'Olténie de l'ouest et dans le sud de la Transylvanie. Cette forme est spécifique des types de danses qui font partie de la grande famille connue sous le nom de *Briuri bănătene*. C'est la forme qu'utilisent aussi beaucoup de chansons à danser du Banat (*Iedera*; *Dodă*, *dodă*; *Dragostea nu-i ficum*). On rencontre la même forme dans quelques vieilles chansons rituelles (*Paparuda*), ce qui permet de présumer que, naguère, cette forme (2) a été plus largement diffusée dans le folklore roumain. Il faut remarquer la distribution géographique polarisée des deux formes (1) et (2), qui semblent s'exclure mutuellement: (1) au sud et à l'est, (2) à l'ouest et au nord. Leur zone de rencontre est le sud de l'Olténie.

En Bulgarie, le rythme qui nous préoccupe a une diffusion et une fréquence très considérables, surtout dans le répertoire chorégraphique. La forme (1) caractérise la riche famille des danses nommées *Răčenitsa*, tandis que la forme (2) est spécifique du type de danse appelé *Makedonsko horo*⁴. Dans les chansons aussi on rencontre fréquemment les deux formes.

En Yougoslavie, le même rythme est connu dans la partie est et, surtout, dans toute la région autour de Skopje où il est très commun, spécialement sous la forme dactylique (2), caractéristique de la musique du centre-sud de la péninsule balkanique⁵. Cette forme y possède une

⁴ Dobri Hristov, *Ritmičnite osnovi na narodnata ni muzika* (dans «Sbornik za narodni umotvorenija i narodopis» XXVII, Sofia 1913, p. 14 sq.). Aleksandăr D. Motsev, *Rităm i takt v bălgarskata narodna muzika*. Sofia 1949, p. 228-263. Stojan Džudžev: *Bălgarska narodna horeografija*... Sofia 1945/, p. 209, 300. Stojan Džudžev, *Teorija na bălgarskata narodna muzika*. Tom. I: Ritmika i metrika. Sofia 1954, p. 108-115, 122-125.

⁵ D'après l'évaluation de V. Hadžimanov (*Les danses instrumentales folkloriques en Macédoine-Yougoslavie*, p. 3) 30% des *ora* macédoniennes ont le rythme 7/16 ou 7/8 (3 + 2 + 2).

forte supériorité statistique sur la forme anapestique (1) — plus rarement attestée, mais toutefois présente, notamment dans la Serbie de l'est (Krajina et Zaglavak).

Dans la musique populaire albanaise prédomine aussi, à notre connaissance, la forme dactylique (2)⁶. On la rencontre souvent dans des danses et des chansons de style ancien ou récent, tant dans la région ethnographique *geg* que dans la région *tosk*.

En Grèce, le rythme *aksak* en question est assez commun dans la région du nord, où des danses comme *Μαντηλάδο* et *Σίτριτσα*⁷ utilisent la forme anapestique (1), tandis que le *Κοπανιστός* emploie la forme dactylique (2). En ce qui concerne le *Καλαματιανός*, danse à sept temps qui est une des plus typiques du folklore néohellénique, on peut — par exception — rencontrer quelquefois des variantes dont la vitesse soit assez élevée pour permettre qu'on les place dans le domaine du système *aksak*. Toutefois, la plupart des *Kalamatianos* évoluent dans un mouvement qui ne dépasse que rarement le seuil d'un système syllabique. Ce fait prouve que dans le cas du *Kalamatianos* il s'agit d'une danse à sept unités de temps (*χρόνοι πρώτοι*) plutôt que d'une danse à *χρόνοι πρώτοι* inégaux (ce qui est le propre du système *aksak*). A part les danses, on rencontre le rythme *aksak* (1) dans quelques chansons à caractère cérémoniel, toujours en Grèce du nord.

Sous une forme semblable on trouve le rythme plus à l'est, en Turquie. Dans ce dernier pays le rythme *aksak* ternaire est typique pour la danse *Horon* — propre à l'ancienne province du Pont⁸. Tant d'après le nom, que d'après la structure (variabilité de la place du temps allongé), ce type de danse nous semble d'origine préturque, anatolienne. En faveur de cette thèse plaide la présence du même rythme chez les Arméniens⁹ — ancien peuple anatolien — tandis que, d'après le témoignage

⁶ Piter Dingu *Lira Shqiptare* (mél. nos. 9, 29, 39); Antoni Lorenc *Folklori muzikuer shqiptar. Bleni i parë*. Prishtinë, Shtëpia botuese «Milladin Popoviq», 1956, p. 44-67.

⁷ Rickey Holden, Mary Vouras, Wouter Swets: *Greek Folk Dances*. Newark, New Jersey, Folkraft Press 1965, p. 79.

⁸ Ahmed Adnan Saygun en *Grove's Dictionary of Music and Musicians*. Fifth Edition, edited by Eric Blom. London - New York 1954, s. v. *Folk Music (Turkish)*.

⁹ R. Atajan: *Armjanskaja narodnaja pesnja*. Moskwa 1965, p. 57, 74. Spiridon Melikjan: *Armjanskije narodnye pesni i pljaski*. I. Erevan, Armgiz, 1949, p. 90.

d'une autorité en la matière¹⁰, le rythme «à 7/8» est totalement inconnu de la musique folklorique des Azerbaïdjdans — peuple de souche turque installé ultérieurement dans la région caucaso-iranienne.

Nous semblent également être de provenance anatolienne des danses comme *Laziko*, *Serra*, *Letšina* et *Ikosi ena* qui emploient l'*aksak* (1)¹¹, ou *Kotsangel* qui emploie l'*aksak* (2) — danses que les réfugiés du Pont ont apportées avec eux en Grèce après 1922-23.

Notre rythme se rencontre rarement dans la musique populaire uzbèque, dont il n'est pas caractéristique¹², et chez les Kirghizes¹³. En revanche, la forme dactylique (2) est assez souvent attestée dans les danses turkmènes¹⁴. Peut-être, ce fait doit-il être mis en relation avec la présence du même rythme dans le folklore persan et dans le folklore afghan¹⁵, où il revêt une forme semblable à celle de la danse néohellénique *Kalamatianos*. Enfin, signalons que le rythme dont il s'agit ici est connu également dans la musique arabe¹⁶ et dans la musique hindoue¹⁷.

Cela étant, se pose la question : d'où provient et que représente

¹⁰ Uzeir Hacibeğov : *Azerbaycan Halg musigisinin esaslari*. Baki 1945, p. 98.

¹¹ R. Holden, M. Vouras, W. Swets : *op. cit.*, p. 38, 55, 77.

¹² *Muzykaljnaja Kuljtura Sovetskogo Uzbekistana*. Očerki. Taškent 1955, p. 43.

¹³ Al. Zataevič : 1000 Pesen kirgizskago naroda. Orenburg 1925, mél. no. 705/218.

¹⁴ V. Uspenskij i V. Beljaev : *Turkmenskaja muzyka*. Moskva 1928, p. 187, 252-257, 289, 293, 297, 316-317.

¹⁵ V. Beljaev : *Afganskaja narodnaja muzyka*. Moskva 1960, p. 8.

¹⁶ Dans la théorie arabe de la musique le rythme *aksak* ternaire est une des variétés du rythme *remel* ; cf. Jules Rouanet : *La Musique arabe*, en *Encyclopédie de la Musique et Dictionnaire du Conservatoire...* Première partie, Histoire de la musique, V... p. 2704, 2728-29. Le même rythme est attesté au Maghreb, chez les Berbères ; cf. J. Rouanet : *La musique arabe dans le Maghreb*, *ibidem*, p. 2892.

¹⁷ Parmi les 120 *deśī-tāla* (rythmes usités dans la musique du peuple) énumérés par le théoricien Śarngadeva, au XIIIe siècle ap. J.-C., dans le livre V^e de son ample traité *Sangīta-Ratnākara*, on trouve quatre types de rythmes *aksak* contenant chacun 3 1/2 temps premiers (*mātrā*). Ce sont le *saam* (♩ ♪ ♪ ♪) le *ṣatustāla* (♩ ♪ ♪ ♪) le *ṣandatāla* (♪ ♪ ♪ ♪) et le *rāgamārtanda* (♩ ♪ ♪) Cf. Joanny Grosset : *Inde. Histoire de la musique depuis l'origine jusqu'à nos jours*, en *Encyclopédie de la Musique et Dictionnaire du Conservatoire...* Première partie, I, Paris 1913, p. 300-304.

chez les peuples du sud-este européen le rythme décrit plus haut; est-il ancien ou récent, y est-il autochtone ou allogène?

Le rythme (1) est connu dans la musique turque sous le nom de *usul mandra*, c'est-à-dire *rythme mandra*. Le terme *mandra*, qui signifie en turc «bergerie, parc à bestiaux»¹⁸ n'est pas un mot turc puisqu'il figure dans le vocabulaire de Sophocle et de Théocrite, au sens, très voisin, d'«étable», et avec la signification générale d'«enclos, clôture»¹⁹. Conservé dans la langue démotique néohellénique, le terme a été transmis, avec un sens analogue ou identique, à certaines langues romaniques méditerranéennes (italien, et espagnol) et s'est perpétué dans la plupart des langues balkaniques: albanais, bulgare et, come rareté, en roumain. Mais ce n'est pas seulement le terme qui le désigne, c'est aussi le rythme lui-même qui est allogène chez les Turcs, d'après ce qui ressort de ce qu'écrit le musicologue Raouf Yekta Bey²⁰. Interprétant les affirmations de R. Yekta Bey, l'ethnomusicologue bulgare Stoyan Djoudjev arrive à la conclusion selon laquelle les Turcs auraient emprunté le rythme *mandra* aux Bulgares²¹. L'emprunt nous paraît certain, mais l'assertion de la provenance bulgare du rythme nous semble douteuse. Car, si le rythme n'est pas spécifiquement turc, il n'est pas non plus exclusivement bulgare, puisqu'il est attesté longtemps avant l'arrivée des Slaves et des Protobulgares dans la péninsule balkanique.

¹⁸ *A Turkish-English Dictionary* by H. C. Hony with the advice of Fahir Iz. Second Edition. Oxford. At the Clarendon Press /1958/, s. v. *mandira*.

¹⁹ *Dictionnaire Grec-Français* rédigé avec le concours de M. E. Egger . . . par M. A. Bailly . . . Librairie Hachette, Paris, s. a. /Onzième édition/, s. v. μάνδρα (ή). Le terme appartient au vocabulaire bucolique des langues indo-européennes, et s'apparente à *mandurā* (= écurie) du sanscrit (v. Wilhelm Gemoll: *Griechisch-Deutsches Schul- und Handwörterbuch* von . . . Siebente Auflage. . . München /Wien, G. Freytag Verlag/ Hölder - Pichler - Tempsky, 1959, s. v. μάνδρα).

²⁰ Raouf Yekta Bey: *La musique turque*, en «Encyclopédie de la Musique et Dictionnaire du Conservatoire» . . . Première partie, Histoire de la musique, V. . . Paris, Librairie Delagrave, 1922, p. 3035: «Le nom de *mandra*, qui signifie en turc «la bergerie», a été donné à ce rythme curieux, parce que les bergers de la Turquie d'Europe, qui sont pour la plupart des Bulgares, font particulièrement usage de ce rythme dans leurs danses, qu'ils accompagnent toujours des sons d'une sorte de musette».

²¹ *Rythme et mesure dans la musique populaire bulgare*, Paris, 1931, p. 154.

Parmi les fragments qui sont conservés du traité sur la rythmique (*Ρυθμικὰ στοιχεῖα*) d'Aristoxène de Tarente, il y a un passage, assez étendu, relatif à la façon dont les rythmes musicaux diffèrent l'un de l'autre. Aristoxène établit 7 types de *distinguo* : 1. d'après l'étendue (*κατὰ μέγεθος*); 2. d'après le genre (*κατὰ γένος*); 3. d'après la nature des pieds qui les composent : rationnels (*πόδες ῥητοὶ*) ou irrationnels (*πόδες ἄλογοι*); 4. d'après leur caractère simple ou composé (*κατὰ σύνθεσιν*); 5. d'après le mode de division des temps (*κατὰ διαίρεσιν*); 6. d'après la forme (*κατὰ σχῆμα*); 7. d'après le mode d'accentuation (*κατ' ἀντίθεσιν*). A l'intérieur du troisième critère, Aristoxène énonce l'observation suivante : un pied métrique est irrationnel lorsqu'il ne peut pas être exprimé au moyen d'un des trois rapports ordinaires de durée (connus par la théorie musicale hellénique préaristoxénique), à savoir 2 : 1 (*λόγος διπλάσιος*), 2 : 2 (*λόγος ἴσος*) et 2 : 3 (*λόγος ἡμιόλιος*); le pied irrationnel diffère du pied rationnel par le fait qu'une de ses composantes a une valeur intermédiaire entre *longa* et *brevis*, en d'autres termes, contient une durée égale à la moitié d'un temps premier. Et Aristoxène donne pour exemple le pied métrique (4) $\frac{\infty}{2} \cdot \frac{\circ}{\frac{1}{4}}$ qu'il appelle *choreios alogos* (*χορευῖος ἄλογος*), c'est-à-dire chorée (trochée) irrationnel²². Ce rythme a donné lieu à des interprétations très diverses de la part des savants occidentaux qui l'ont discuté. Rudolf Westphal, par exemple — qui a découvert le fragment en question²³ — voit dans l'allongement du dernier temps un effet de *fermato*. Gevaert, après un long commentaire et — chose assez curieuse — après avoir transcrit correctement, dans la forme (4), le rythme aristoxénique est d'avis que les affirmations de l'illustre musicologue tarentin ne sont pas à prendre

²² Le terme « irrationnel » est utilisé ici par Aristoxène non pour désigner une irrationalité numérique, un rapport qui ne peut pas être exprimé par un nombre commensurable, mais pour définir un rapport qui, tout en pouvant être exactement mesuré numériquement, ne peut toutefois être évalué d'une façon précise par la perception, parce que les temps du rythme ne sont pas tous commensurables avec le temps premier (*χρόνος πρώτος*). Ce cas exprime donc une irrationalité d'ordre sensoriel. Cf. Louis Laloy : *Aristoxène de Tarente, disciple d'Aristote, et la musique de l'Antiquité*. Thèse pour le doctorat... Paris, 1904, p. 299-300.

²³ R. Westphal : *Fragmente und Lehrsätze der griechischen Rhythmiker*... Leipzig 1861; R. Westphal : *Aristoxenos von Tarent. Melik und Rhythmik des classischen Hellenentums*... I-II, Leipzig 1883-1893.

à la lettre et croit que sous la description qu'en fait Aristoxène se cache le rythme de *habanera* ou *tango americano* (5) $\frac{2}{4}$ ♩ ♪ ♪ ♪²⁴. A la lumière des connaissances qu'on a aujourd'hui sur le système *aksak*, il est assez amusant de remarquer qu'un des arguments avancés par Gevaert dans l'intention de démontrer l'impossibilité de l'exécution dans la pratique musicale du monde aristoxénique des pieds du type (4) — notamment le fait que le mouvement rapide dans lequel ces chorées se suivaient rendait impossible «l'appréciation exacte de durées si complexes» — représente exactement un contre-argument, car on sait que c'est justement le chiffre métronomique très élevé qui donne la garantie qu'on se trouve devant un rythme *aksak*. Plus proche de la vérité semble Louis Laloy²⁵ qui, tout en s'abstenant de noter musicalement le rythme décrit par Aristoxène, accepte la thèse d'une valeur intermédiaire entre 1 et 2 temps premiers.

On sait que, dans ses écrits sur la musique, Aristoxène a exposé des idées différentes de celles de l'école de Pythagore, dont il a critiqué les conceptions et la méthode²⁶. Le savant tarentin était d'avis que l'élaboration d'une théorie musicale doit avoir son point de départ non dans l'expérience abstraite mais dans la pratique et dans les propriétés psychophysiologiques de l'homme. L'école fondée par Aristoxène, celle des «harmonistes d'après l'oreille», a réagi contre les excès de l'école pythagoricienne, celle des «harmonistes d'après le calcul», qui subordonnaient la musique aux lois mathématiques de la théorie des nombres. A l'encontre de la doctrine spéculative, imbue d'idées magiques et métaphysiques, de Pythagore, la doctrine d'Aristoxène faisait une assez large place à la réalité musicale dont elle était contemporaine. C'est ce fait qui nous pousse à voir dans le pied métrique (4) décrit par Aristoxène

²⁴ Fr. Aug. Gevaert : *Histoire et Théorie de la Musique de l'Antiquité*, par... II, Gand, Typographie C. Annoot - Braeckmann, 1881, p. 54 - 55.

²⁵ L. Laloy : *op. cit.*, p. 299 - 300. Même auteur : *Lexique d'Aristoxène*... Paris, 1904, s. v. ἀλογία, ἄλογος.

²⁶ Aristoxène écrit : «Ceux qui veulent aider les sens par le raisonnement, en s'appuyant sur des proportions numériques et des rapports de vitesse comme sur les causes de la gravité ou de l'acuité des sons, non seulement recourent à des éléments étrangers à la matière, mais, bien plus, arrivent à des résultats directement contraires à la réalité». (*Grand Dictionnaire Universel du XIXe siècle*... par Pierre Larousse, Paris, s. a. /1865 - / s. v. *Aristoxène de Tarente*).

non l'effet d'une spéculation théorique ou un simple rapport prosodique mais la preuve documentaire de l'existence dans la pratique musicale du monde grec de la seconde moitié du IVe siècle av. J. - C. de rythmes semblables. Cette opinion se trouve confirmée par le fait que le rapport rythmique irrationnel est mentionné à plusieurs reprises dans l'Antiquité, par d'autres écrivains et musicographes dont certains spécifient qu'on exécutait des rythmes de cette nature. Denys d'Halicarnasse, qui vivait dans la dernière moitié du Ier siècle av. J. - C., décrit dans son traité «Sur la composition des mots» (Περὶ συνθέσεως ὀνομάτων)²⁷, XVII, 130, deux pieds métrico-rythmiques dont chacun comporte un élément à durée intermédiaire entre la brève et la longue. Ce sont le dactyle nommé *cyclique* (6) $\sim\sim$ et son renversement (7), $\sim\sim\sim$ tous les deux formes du rythme à trois temps dont l'un est allongé. Dans son «Introduction à l'art de la musique» (Εἰσαγωγή τέχνης μουσικῆς), II, 93-101, Bacchius le Vieux — contemporain de Constantin le Grand (274-332) — précise qu'il y a trois sortes de temps musicaux simples (élémentaires): bref, long et irrationnel (ἄλογος)²⁸ Enfin, Aristide Quintilien (I, chap. 2, par 2) — qui vivait, semble-t-il, au IIIe siècle ap. J. - C. — est d'avis qu'il y a même plusieurs espèces de rythmes irrationnels²⁹.

Quelles sont les conclusions qu'on peut tirer des faits cités ici? En premier lieu, il faut admettre que le rythme *aksak* à trois temps dont

²⁷ Dionysii Halicarnassensis *De compositione verborum* Liber graece et latine. Cum priorum editorum suisque annotationibus edidit Godofredus Henricus Schaefer. Lipsiae CIOICCCVIII in Libraria Weidmannia; Londini apud J. Payne et Mackinlay et W. H. Lunn, p. 224-227, passim.

²⁸ *Musici scriptores graeci*. Aristoteles, Euclides, Nicomachus, Bacchius, Gaudentius, Alypius et melodiarum veterum quidquid exstat. Recognovit prooemiis et indice instruxit Carolus Janus Lud. fil. Hildesheim, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1962, p. 313-316.

²⁹ Aristeides Quintilianus. *Von der Musik*. Eingeleitet, übersetzt und erläutert von Rudolf Schäfke. Berlin-Schöneberg, Max Hesses Verlag, 1937, p. 217.

En théorie, on peut concevoir aussi d'autres types de rythmes *aksak*, dont les valeurs fondamentales comportent une durée qui tombe entre une *arsis* et une *thesis* entières: $\downarrow \downarrow \downarrow (2:2\frac{1}{2})$, $\downarrow \downarrow \downarrow (2:3\frac{1}{2})$ etc. C. Brăiloiu, à la fin de son étude (*op. cit.*), évoque la possibilité que des rythmes semblables existent dans la pratique. Des observations attentives signalent de temps en temps des rythmes de cet ordre dans la musique populaire.

l'un — le premier ou le dernier — allongé a été connu et utilisé par le monde antique. Nous savons que, suivant une pratique enracinée, on exécutait l'hexamètre héroïque des épopées homériques en employant les dactyles (6)³⁰ dont fait mention Denys d'Halicarnasse. Si l'on en juge par cette information, il semble que l'utilisation des pieds métriques irrationnels soit plus ancienne que leur première attestation théorique, à l'aube de l'époque hellénistique. Le musicologue Thrasybulos Georgiades a affirmé la continuité de ce rythme dans le folklore grec³¹. Nous sommes d'avis que cette hypothèse doit prendre une forme élargie qui permette d'affirmer la continuité du même rythme sur une aire géographique beaucoup plus étendue. Nous estimons que le rythme *aksak* (1) et (2) qui vit aujourd'hui dans le folklore balkano-anatolien est un descendant des rythmes *alogoi* qui y vivaient à l'époque de l'Antiquité classique³². A l'appui de cette thèse on peut invoquer aussi les témoigna-

³⁰ I. Laloy : *op. cit.*, p. 293, 300.

³¹ Thrasybulos Georgiades : *Musik und Rhythmus bei den Griechen. Zum Ursprung der abendländischen Musik*. Hamburg 1958 / Rowohlts deutsche Enzyklopädie / p. 54 - 58.

³² Nous sommes d'avis que le système rythmique *aksak* trouve son correspondant dans le genre irrationnel antique. Nous tenons pour erronée l'identification de l'*aksak* au genre hémioïque antique. Etant donné que les proportions numériques des genres rythmiques antiques se réfèrent non pas au rapport réciproque des unités de mesure (*χρόνοι πρώτοι*) mais au rapport entre la *θέσις* et l'*ἄρσις*, c'est-à-dire au rapport entre la durée de la partie accentuée et celle de la partie non-accentuée d'un pied métrique, le rapport mathématique 2 : 3 appelé par les théoriciens grecs *λόγος ἡμιόλιος* (lat. ratio sesquialtera) désigne non pas le rythme *aksak* ♩ ♩ mais le péon I : $\frac{2}{4} \frac{3}{4}$ (♩ ♩) lequel, évalué en *χρόνοι πρώτοι*, donne le rapport 2 : 3 entre la durée de la thésis et celle de l'arsis. Dans le genre hémioïque resté valable le principe fondamental de la rythmique de l'Antiquité, l'indivisibilité du temps premier. Il en va autrement dans le cas du rapport appelé par Aristoxène *λόγος ἄλογος* (lat. ratio irrationalis), dont le nom indique précisément l'absence d'une unité entière de mesure entre l'arsis et la thésis. C'est précisément ce qu'Aristoxène a eu en vue lorsqu'il a exprimé numériquement le rapport $\frac{2}{4} \frac{3}{4}$. Par le fractionnement du dernier nombre le rapport indique qu'entre les deux parties du pied métrique il n'y a pas d'unité commune calculable en *χρόνοι πρώτοι*. Fidèle à la rythmopée antique, Aristoxène n'exprime pas le rapport au moyen de subdiviseurs du temps premier, ainsi que procède Brăiloiu lorsqu'il note le rapport ♩ ♩ = 3 : 2. En écrivant 2 : 1 1/2 Aristoxène exprime la caractéristique fondamentale du genre irrationnel, à savoir

ges antiques qui désignent les pieds métriques aux durées irrationnelles comme des rythmes chorégraphiques par excellence³¹. Parmi les éléments

le fait qu'un des temps est allongé avec la moitié d'un χρόνος πρώτος. En conséquence, le rythme $\text{♩} \text{♩} \text{♩}$ doit être considéré non pas comme un rythme à 7 temps premiers, mais bien comme un rythme à trois temps inégaux, groupés en 2 parties: $\frac{\sqrt{7}}{2\sqrt{2}} \text{♩} \text{♩}$. C'est encore ce que laisse entendre Brăiloiu lorsqu'il écrit: «La vitesse absolue des temps varie entre de très larges limites. Lorsqu'elle est modérée, il arrive, plus d'une fois, que les unités se subdivisent. C'est ce qui a fait prendre à certains la valeur divisionnaire pour unité réelle et les a amenés à confondre, par exemple, une mesure ternaire comportant un temps long avec un 7/16 à l'occidentale. Cette confusion provient, elle aussi, de la carence, déjà signalée, de notre notation, à qui l'indication d'une valeur non divisible par 2 est impossible. Aucune fraction ne pouvant désigner un groupe caractérisé par la présence d'un temps long égal à trois moitiés du bref, on en a usé, comme pour le 6/8: en prenant pour numérateur le chiffre correspondant non au nombre des temps, mais à celui de leur divisions» (*op. cit.*, p. 9-10). Ce qui distingue le système *aksak* des autres systèmes rythmiques, c'est l'inégalité de longueur des temps premiers. Ce fait se produit dans la pratique musicale lorsque la vitesse d'exécution dépasse une certaine limite supérieure (MM ♩ . > 60-70). Au-dessous de ce niveau on décompose les mesures complexes en les exécutant et, par la suite, on multiplie le nombre des temps premiers qui restent toujours des subdiviseurs de longueur égale. En conséquence, c'est une erreur d'identifier le chorée alogos (rapport chiffré 2: 1 1/2, noté musicalement $\text{♩} \text{♩} \text{♩}$) et le dactyle cyclique (1 1/2: 2 ou $\text{♩} \text{♩} \text{♩}$) au rythme *επτάσημος* $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$ (4:3) ou $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$ (3:4) qui appartient au genre épitrite.

Une vue correcte sur ce problème, encore confus chez beaucoup de musicologues, a été exposée par le folkloriste Miodrag Vasiljević (*Jugoslovenski muzički folklor*. II. Beograd 1953, p. XXIII-XXVI) et par le musicologue bulgare A. D. Motsev (*op. cit.* p. 7, 19).

³¹ La liaison entre le rythme *aksak* et le rythme aristoxénique est renforcée par le fait que, dans beaucoup de danses roumaines, bulgares et pontiques, le rythme fondamental de la mélodie, rendu par les pas des danseurs et par l'accompagnement musical, apparaît constamment sous l'aspect trochaïque ($\text{♩} \text{♩}$)³² donné comme variante par Aristoxène. A cet égard il est à remarquer que le mot *χορεῖος*, pris dans l'acception de pied métrique, a un sens dichotomique. Il désigne tant un pied binaire (le trochée —U) qu'un pied ternaire (le tribrache UUU); cf. M. A. Bailly: *op. cit.*, s. v. *χορεῖος*. Une autre analogie entre le rythme moderne et le rythme antique est le fait que l'accent dynamique

qui ont facilité la perpétuation des rythmes *alogoi*³⁴ on doit citer comme très important l'ensemble dont ils faisaient partie, l'union syncrétique du rythme, du mélós, du vers³⁵ et de l'orchestrique — union appelée par les anciens grecs *χορεία*, mot apparenté au *χορῆος* aristoxénique.

Les rythmes *aksak* qui se rencontrent aujourd'hui dans la musique populaire du sud-est européen, de l'Anatolie, de la Transcaucasie et les rythmes *alogoi* de l'Antiquité se prouvent réciproquement. D'une part il est difficile de concevoir l'apparition post-antique de tout un système rythmique original dans l'espace géographique en question, et d'autre part il est également difficile d'admettre que, s'il y a eu un précurseur antique, il ait disparu sans laisser de traces, alors que tant d'autres éléments métrico-rythmiques se sont transmis quasi-inaltérés de l'Antiquité jusqu'à nos jours³⁶. En nous fondant sur ce qu'écrivent Aristoxène, Denys d'Halicarnasse, Bacchius, Aristide Quintilien, nous supposons que les rythmes *alogoi* étaient plus répandus dans la pratique musicale du monde antique que ne pourrait le faire croire la rareté de leur attestation chez les musicographes. Vu la difficulté que présentent pour la perception tous les rythmes *aksak*, leur existence n'a été reconnue qu'assez tard, dans l'Antiquité comme de nos jours, où des danses dans le rythme ont été longtemps notées soit en $\frac{3}{2}$ soit en $\frac{2}{4}$ ³⁷.

ne frappe pas le premier temps du motif, mais le temps allongé (*βάσις* ou *θέσις* d'Aristoxène), chose qui saute aux yeux dans les danses roumaines et bulgares d'aujourd'hui.

³⁴ Ces pieds étaient d'un usage fréquent dans le lyrisme - manifestation simultanée de poésie chantée, d'accompagnement musical et de danse. Ainsi, le dactyle (6) décrit par Denys d'Halicarnasse et appelé *cyclique* (de *κύκλος* = cercle /de danseurs /; ronde) était un composant essentiel des vers logaédiques créés par les poètes de dialecte éolique. Gevaert (*op. cit.*, p. 116) précise même: «... les mètres qui admettent le dactyle cyclique sont d'origine populaire et possèdent un caractère particulièrement franc et alerte».

³⁵ Il est à noter que dans le folklore des peuples balkaniques on trouve — dans le rythme qui fait notre objet — un grand nombre de mélodies avec texte poétique.

³⁶ Voir à ce sujet, entre autres, l'étude de S. Baud-Bovy; Sur le *χελιδόνισμα* (*Byzantina - Metabyzantina*, t. I, New York, 1946, p. 23 - 32).

³⁷ Voir à ce sujet le livre de Djoudjeff: *Rythme et mesure*... p. 103 - 104.

Ce qui précède nous autorise, croyons-nous, à affirmer que :

a) Le chorée *alogos* (4) et le dactyle cyclique (6) cités par les écrivains antiques ne peuvent être identifiés qu'avec les rythmes *aksak* (1) et (2). En conséquence, ces rythmes ont dans la culture balkanique une ancienneté considérable. Ils représentent un ancien héritage musical-poétique et chorégraphique ; cette conclusion est étayée surtout par la présence de ces rythmes dans de nombreuses mélodies appartenant au folklore rituel, lequel — on le sait — change plus lentement à travers les âges.

b) Dans l'aire carpatho-anatolienne ces rythmes ont un caractère autochtone ; il y sont antérieurs à l'arrivée des populations qui se sont installées dans cet espace géographique pendant l'époque byzantine.

c) Il existe une continuité dans le folklore balkanique de certains éléments musicaux provenant de l'époque de l'Antiquité classique.

d) Les rythmes en question ont connu une évolution différente dans la musique balkano-anatolienne où ils ont pris des formes propres à la culture de chaque peuple. Rappelons ainsi qu'en Yougoslavie et en Albanie prédomine la forme dactylique (2), tandis que les Bulgares, les Arméniens et les Lazes donnent la primauté à la forme anapestique (1), et qu'en Roumanie et en Grèce les deux formes coexistent dans des proportions à peu près égales.

Bucarest (Institut d'Ethographie et de Folklore)

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Ι Σ

Χορείος "Αλογος.

Συγχρονικότητα και πρωτοϊστορία εις την μουσικήν ρυθμικήν.

ὑπὸ Ν i c o l a s R a d u l e s c u

Ὁ συγγραφεὺς ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης του ἐπιζητεῖ νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν εἰς τὸ ζήτημα τῆς συνεχείας τῆς δημώδους ρυθμικῆς μουσικῆς εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Ἀντικείμενον ἐρεύνης ἐνταῦθα εἶναι ὁ ρυθμὸς εἰς τρεῖς χρόνους, ἐξ ὧν ὁ εἷς εἶναι μακρότερος μιᾶς ὑπομονάδος (sous-unité).

Ὁ ρυθμικὸς τύπος οὗτος ἀποτελεῖ μέρος τοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον τουρκιστὶ καλεῖται «ἀκσάκ», χαρακτηρίζεται δ' ἐκ τῆς χρήσεως δύο θεμελιωδῶν διαρκειῶν εἰς ἀμοιβαίαν σχέσιν εὐρισκομένων, ἤτοι 2 : 3 (♩ πρὸς ♩), ἀπαντᾷ δὲ εἰς ὄλους τοὺς λαοὺς τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ εἰς τοὺς τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς.

Εἰς τὴν ρομανικὴν δημώδη μουσικὴν εὐρίσκεται ὑπὸ δύο μορφάς: α) τὴν ἀναπαιστικὴν (♩ ♩ ♩) καὶ β) τὴν δακτυλικὴν (♩ ♩ ♩). Ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ ὑπὸ ἐξέτασιν ρυθμὸς ὑπάρχει εὐρέως διαδεδομένος ἰδίᾳ εἰς τοὺς χοροὺς. Ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ εἶναι λίαν γνωστὸς πρὸ πάντων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Σκοπιῶν ὑπὸ τὴν δακτυλικὴν του μορφῆν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν μουσικὴν τοῦ κέντρον τῆς νοτίας βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἐν Ἀλβανίᾳ ὡσαύτως ἐπικρατεῖ ἡ δακτυλικὴ μορφή, ἀπαντῶσα συχνὰ εἰς ἄσματα καὶ χοροὺς τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος. Ἐν Ἑλλάδι ὁ ρυθμὸς «ἀκσάκ» εἶναι ἐπίσης ἀρκετὰ γνωστὸς εἰς τὰς βορείας περιοχὰς τῆς χώρας, ἔνθα εἰς χοροὺς, ὡς τὸ *μαντηλάδο* καὶ *σίτνιτσα*, γίνεται χρῆσις τῆς ἀναπαιστικῆς, ἐνῶ εἰς τὸν *κοπανιστὸν* χορὸν τῆς δακτυλικῆς μορφῆς.

Ὡς πρὸς τὸν *καλαματιανόν*, χορὸν ἐξ ἑπτὰ χρόνων, ὁ συγγρ. παρατηρεῖ ὅτι οὗτος ἐνίστε ἐκτελεῖται εἰς λίαν γοργὸν ρυθμὸν, διὸ καὶ εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ τὸν τοποθετήσωμεν εἰς τὸν ρυθμὸν: ἀκσάκ. Οἱ πλείστοι ὅμως τῶν καλαματιανῶν χορῶν, ὡς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, ἐξελίσσονται εἰς ρυθμὸν, ὁ ὁποῖος σπανίως ὑπερβαίνει τὸ κατώφλιον τοῦ συλλαβικοῦ συστήματος. Τοῦτο δεικνύει ὅτι εἶναι χορὸς ἑπτὰ χρονικῶν μονάδων (χρόνοι πρῶτοι), οὕτω δὲ δὲν σύγκεται ἐξ ἀνίσων πρώτων χρόνων, ὡς εἶναι τὸ σύστημα: ἀκσάκ. Εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα πλὴν τῶν χορῶν ἀπαντοῦν ἔτι καὶ ἐθιμοτυπικὰ ἄσματα εἰς τὸν ἐν λόγῳ ρυθμὸν.

Ἀνάλογος ρυθμικὴ μορφή ἀπαντᾷ πλατύτερον εἰς τὰς ἀνατολικὰς περιοχὰς τῆς Τουρκίας, ἔνθα χορὸς, ὑπὸ τὸ ὄνομα «χορόν», ἐπιχωριάζων ἐν Πόντῳ, εἶναι κατὰ τὸν συγγρ. ἀνατολικῆς, προτουρκικῆς, προελεύσεως. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ ἡ παρουσία τοῦ ἐν λόγῳ ρυθμοῦ καὶ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις, ἐνῶ εἶναι τελείως ἄγνωστος εἰς τὴν δημώδη μουσικὴν τοῦ Ἀζερμπαϊτζάν. Ἀνατολικῆς προελεύσεως, κατὰ τὸν συγγρ., εἶναι καὶ οἱ Ποντιακοὶ χοροὶ *λάζικο*, *σέρα*, *λετζίνα* κ. ἄ., εἰς τοὺς ὁποίους χρησιμοποιεῖται ὁ ρυθμὸς «ἀκσάκ».

Ὁ συγγραφεὺς ἀκολουθῶς, θέτων τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἐν λόγῳ ρυθμοῦ καὶ χρησιμοποιῶν τὸ ὄνομα «οὐσοὺλ μάνδρα» (ρυθμὸς μάνδρα), τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς τὴν τουρκικὴν μουσικὴν, παρατηρεῖ ὅτι ἡ λ. *μάνδρα*, ἀπαντῶσα εἰς τὸν Σοφοκλέα καὶ εἰς τὸν Θεόκριτον, ἔχει διατηρηθῆ εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν, ἐκ τῆς ὁποίας αὕτη μετεδόθη μὲ τὴν αὐτὴν ἢ παραπλησίαν

ἔννοιαν εἰς διαφόρους ρωμανικὰς γλώσσας (ἰταλικὴν καὶ ἰσπανικὴν), διεσώθη δ' ὡσαύτως καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας βαλκανικὰς.

Ἀκολουθῶς ὁ συγγρ., ἀναφερόμενος εἰς τὰ «*ρυθμικὰ στοιχεῖα*» τοῦ Ἀριστοξένου καὶ παραθέτων σχόλια περὶ διαφόρων ἀρχαίων ἐλληνικῶν ρυθμικῶν μορφῶν, ἐξ ὧν καὶ ὁ *χορεῖος ἄλογος*, δηλαδὴ ὁ τροχαῖος ἄλογος, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ρυθμὸς *ἀκσάκ*, τοῦ ὁποῖου ὁ πρῶτος ἢ ὁ τελευταῖος χρόνος εἶναι μακρότερος (*ἄλογος*), ἦτο γνωστὸς καὶ ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παλαιότερον τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ὁ συγγρ. πρὸς στήριξιν τῆς γνώμης του ταύτης παραπέμπει οὐ μόνον εἰς σχετικὰς μαρτυρίας ἀρχαίων συγγραφέων, οἷον τοῦ Ἀριστοξένου, Διονυσίου Ἀλικαρνασσεῶς, Ἀριστείδου Κοϊντιλιανοῦ κ. ἄ., ἀλλὰ καὶ εἰς γνώμας νεωτέρων μουσικολόγων, ὡς τῶν R. Westphal, Gevaert, Θρασυβ. Γεωργιάδου κλπ.

Αἱ διάφοροι μορφαὶ τοῦ *ἀκσάκ* (*χορείου ἀλόγου*) εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Καρπαθίων καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑποστηρίζει ὁ συγγρ. ὅτι εἶναι αὐτόχθονες καὶ οὐχὶ ἐπέισακτοι, ὑπῆρχον δ' ἐνταῦθα πρὸ τῆς ἐλεύσεως καὶ ἐγκαταστάσεως διαφόρων νεωτέρων λαῶν εἰς τὸν χῶρον τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Οὕτως διαπιστοῦται ἱστορικὴ συνέχεια ὁρισμένων ρυθμικῶν στοιχείων εἰς τὴν δημῶδη βαλκανικὴν μουσικὴν ἐκ τῆς κλασικῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. Τὰ στοιχεῖα ὅμως ταῦτα ὑπέστησαν διάφορον ἐξέλιξιν εἰς τὴν βαλκανικὴν καὶ ἀνατολικὴν μουσικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν προσέλαβον ποικίλας μορφάς, ἀναλόγως πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἐκάστου λαοῦ.

ΛΑΪΚΟΝ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑ ΤΟΥ ΘΡΗΝΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΑΥΡΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Υ Π Ο
ΓΕΩΡΓ. ΑΜΑΡΓΙΑΝΑΚΗ

ΜΕΡΟΣ Α'.

Ἀσχοληθεῖς κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968 εἰς ἀνατολικὴν Κρήτην, εἰδικώτερον εἰς κέντρα τοῦ νομοῦ Λασιθίου, εἰς περιουλλογὴν δι' ἠχογραφήσεως καὶ ἐξέτασιν δημοδῶν ἁμαρτίων μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν¹, κατέγραψα ἔτι τὸ κείμενον, ἠχογράφησα δὲ καὶ τὴν μελωδίαν πολυστίχου λαϊκοῦ στιχοῦργήματος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελεῖ δὲ θρῆνον (μοιρολόι) τῆς Θεοτόκου πρὸς αὐτόν, προσηλωμένον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

Τοῦ στιχοῦργήματος τούτου, περὶ τοῦ ὁποῖου γίνεται ἐνταῦθα λόγος κυρίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς μελωδίας αὐτοῦ εἰς τὰ χωρία α) Ἀνατολή, Χριστός, Μῦθοι, Καλαμαύκα, Μεσελέροι, Κεντρί, Κάτω Χωρίον, Βασιλική καὶ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς ἐπαρχίας Ἱεραπέτρας· β) Ὀρεινόν, Σταυροχώριον καὶ Ἐξω Μουλιανὰ τῆς ἐπαρχίας Σητείας· γ) Μίλατος, Βραχάσι καὶ Καλὸν Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μιραμπέλλου (βλ. κατωτ. εἰκ. 1), τὸ κείμενον ἔχει δημοσιευθῆ τὸ πρῶτον ἐκ χειρογράφου τοῦ ἔτους 1855 ἀπὸ τὸ χωρίον Καστέλλι Φουρνῆς τῆς ἐπαρχίας Μιραμπέλλου ὑπὸ τῆς Μαρίας Ἀμαριώτου εἰς τὸ περιοδικόν: Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν, τόμ. Β' (1939) σ. 313-323 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Περισταμένη».

Ἀργότερον ὁ καθηγητὴς Μ. Ἰ. Μανούσκακας εἰς ἐργασίαν του «Ἑλληνικὰ ποιήματα γὰρ τὴ Σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ»², ἔδειξεν ὅτι τὸ στιχοῦργημα τοῦτο ἐκ στίχων 146 ἀποτελεῖ διασκευὴν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ λογίου ἐκ Κεφα-

¹ Βλ. Γεωργ. Ἀμαργιανάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημόδου Κρητικῆς μουσικῆς, Ἡράκλειον 1967.

² Βλ. εἰς *Melanges offerts à Octave et Melpo Merlier*, τόμ. Β', Ἀθήναι 1956 σ. 49-74.

ληνίας ιερομονάχου Ἀκακίου Διακρούση¹ παλαιότερου ποιήματος, τὸ ὁποῖον διεσώθη εἰς χειρόγραφα ἐκ τοῦ 16^{ου} καὶ 17^{ου} αἰ. εἰς τὰς μονὰς τῶν Ἱβήρων καὶ τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους² καὶ εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 50 (φ. 213α-220β) ἐκ τοῦ 17^{ου} αἰ. τῆς μονῆς Μεταμορφώσεως τῶν Μετεώρων³.

Τὸ κείμενον τοῦ ἐν Κρήτῃ λαϊκοῦ ποιήματος τούτου κατέγραψα ἐκ χειρογράφων, τὰ ὅποια ἀνεκάλυψα εἰς τὰ ὡς ἄνω χωρία, πλὴν τῆς παραλλαγῆς ἐκ τοῦ χωρίου Μῦθοι, τὴν ὁποίαν κατέγραψα ἐξ ἐντύπου φυλλαδίου, ἐκδοθέντος εἰς Ἱεράπετραν τὸ 1909 ὑπὸ τοῦ Ἑμμανουὴλ Π. Κ. Παπαδάκη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπιτάφιος θρήνος τῆς Θεοτόκου ἢ ἐγκώμια ἀδόμενα κατὰ τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν ἐσπέρας»⁴. Τὸ ἔσμα ὁμως καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, δηλ. τοὺς Μύθους, ὡς καὶ εἰς τὰ λοιπά, ἐκτελεῖται, ὡς πρὸς τὸ κείμενον αὐτοῦ, ἐξ ἀναγνώσεως ἀπὸ χειρογράφου καταγραφῆς του. Οὕτως ἡ διάδοσις τοῦ ποιήματος εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τῆς Κρήτης, πιθανῶς καὶ εἰς ἄλλας, ἐγένετο διὰ χειρογράφου παραδόσεως, διότι οὐδαμοῦ, ὡς ἐπληροφορήθην, ἴδεται τοῦτο ἀπὸ μνήμης.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, κυρίως μουσικολογικοῦ χαρακτῆρος, δὲν ἐπεκτεινόμεθα εἰς τὸ φιλολογικὸν μέρος διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάγκη νὰ προηγηθῇ εὐρύτερα ἀπὸ γεωγραφικῆς ἀπόψεως συγκέντρωσις τῶν παραλλαγῶν αὐτοῦ.

⁵ Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν παραλλαγῶν⁵ προκύπτει ὅτι παραλ-

¹ Οὗτος εἶναι γνωστὸς καὶ ἐξ ἑτέρου στιχορρηγμάτος «Ὁ Κρητικὸς πόλεμος»· βλ. εἰς τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ Ἀγαθαγγέλου Ξηροχάκη, Ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645-1669) ἢ ἐκλογή τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων Ἀνθίμου Διακρούση, Μαρίνου Ζάνε, ἐν Τεργέστῃ 1908, σ. 65-120.

² Μ. Ἱ. Μανούσακα, ἐνθ' ἀν., σ. 64 κ. ἐξ.

³ Νικ. Β. Βέη, Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικῶς τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς Μονὰς τῶν Μετεώρων, τόμ. Α', Ἀθήναι 1967, σ. 74, ἀρ. 7.

⁴ Τὸ φυλλάδιον τοῦτο ἐδώρησεν εἰς ἐμὲ ὁ ἡλικίας 83 ἐτῶν ἐκδότης, ὅστις διαμένει σήμερον εἰς τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης. Τὸ ποίημα ἐδημοσίευσεν, ὡς μ' ἐπληροφόρησεν ὁ ἴδιος, ἐκ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον ἀνήκεν εἰς τὸν πάππον του, ἱερέα Μιχαὴλ Παπαδάκη, ἐφημερεύσαντα εἰς τὸ χωρίον Μάλλες μέχρι τοῦ ἔτους 1908, τὸν ὁποῖον καὶ θεωρεῖ ὡς ποιητὴν αὐτοῦ.

⁵ Βραχυγραφίαι τῶν παραλλαγῶν.

(Α)* «Ἡ Περισταμένη», ἐκ Καστελλίου Φουρνῆς Μιραμπέλλου.

(Β)* «Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ εἰς θρήνον καὶ κλαθμὸν τῆς Κυρίας», ἐκ Βουλισμένης Μιραμπέλλου.

(Γ) «Ἡ Περισταμένη», ἐξ Ἀνατολῆς Ἱεραπέτρας.

(Δ) «Ἡ Περισταμένη», ἐξ Ὁρεινοῦ Σητείας.

λήλως πρὸς τὴν ἐκ 246 στίχων δημοσιευμένην διασκευὴν τοῦ Ἀκακίου Διακρούση (Α), διαδοθεῖσαν εἰς Κρήτην¹, ἐκκυκλοφόρουσαν εἰς Ἀνατολικὴν Κρήτην καὶ δύο ἕτεροι παραλλαγαί, προελθοῦσαι ἐκ τῆς (Α), ἦτοι ἡ ἐκ Βουλισμένης (Β) καὶ ἡ ἐξ Ἀνατολῆς (Γ).

Τῆς ἐκ 224 στίχων παραλλαγῆς (Β), 100 στίχοι εἶναι κοινοὶ πρὸς τὴν (Α), τῆς δὲ (Γ) συγκειμένης ἐξ 190 στίχων, 20 στίχοι ἀπαντῶνται ὁμοίως εἰς τὴν (Α) καὶ 38 εἰς τὴν (Β). Αἱ ὑπόλοιποι παραλλαγαί (Δ - Σ) φαίνονται προελθοῦσαι ἐκ τῶν ἀνωτέρω (Α - Γ).

Ἐκτενεστέρα ἐξ ἀπόψεως ἀριθμοῦ στίχων εἶναι ἡ ἐκ τοῦ χωρίου Χριστός (Ζ), ἀποτελουμένη ἐκ 448 στίχων. Οἱ νέοι ἐν αὐτῇ στίχοι διακρινόμενοι εὐκόλως ἐκ τῆς χαλαρᾶς συνδέσεώς των πρὸς τὸ ὑπόλοιπον κείμενον καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ἰδιωματικῶν λέξεων καὶ φράσεων, δέον ὅπως θεωρηθῶν ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη ὑπὸ λαϊκοῦ τινος στιχουργοῦ.

Στηριζόμενοι εἰς τοὺς κοινούς μεταξὺ τῶν παραλλαγῶν στίχους, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὅτι εὐρίσκονται ἐγγύτερον πρὸς τὴν (Α), ὡς πρότυπον, αἱ Ε, Ζ, Θ, Ι, Λ καὶ Σ· πρὸς τὴν (Β) αἱ Η, Μ καὶ Ο· πρὸς δὲ τὴν (Γ) αἱ Δ, Κ, Ν καὶ Ξ.

Περὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς ἐκ Βουλισμένης (Β) παραλλαγῆς, παρὰ τὴν σχετικὴν ὑπ' ἐμοῦ ἔρευναν, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ εὔρω μαρτυρίαν τινά. Περὶ τοῦ ποιη-

- (Ε) «Ἐπιτάφιος θρῆνος τῆς Θεοτόκου», ἐκ Κάτω Χωρίου Ἱεραπέτρας.
 (Ζ) «Ὁ θρῆνος τῆς Θεοτόκου» ἢ «Τὰ μοιρολόγια τῆς Παναγίας», ἐκ τοῦ χωρίου Χριστός Ἱεραπέτρας. (Τὸ αὐτὸ ἄδεται καὶ εἰς τὸ χωρίον Μάλλες Ἱεραπέτρας).
 (Η) «Ὁ θρῆνος τῆς Θεοτόκου», ἐκ Καλαμανάκας Ἱεραπέτρας.
 (Θ) «Ἐπιτάφιος θρῆνος τῆς Θεοτόκου ἢ ἐγκώμια ἄδόμενα κατὰ τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, ἐσπέρας», ἐκ Μύθων Ἱεραπέτρας.
 (Ι) «Ἡ Παρισταμένη», ἐξ Ἁγίου Ἰωάννου Ἱεραπέτρας.
 (Κ)* «Ἡ Παρισταμένη», ἐκ Λαπίθου Σητείας.
 (Λ) «Ἐπιτάφιος θρῆνος», ἐκ Σταυροχωρίου Σητείας.
 (Μ) «Ἡ Παρισταμένη», ἐκ Καλοῦ Χωρίου Μιραμπέλλου.
 (Ν) «Τὰ μοιρολόγια τῆς Παναγίας», ἐκ Μεσελέρων Ἱεραπέτρας.
 (Ξ) «Ἡ Παρισταμένη», ἐκ τοῦ χωρίου Ἐξω Μουλιανὰ Σητείας.
 (Ο) «Ὁ θρῆνος τῆς Θεοτόκου», ἐκ Μιλάτου Μιραμπέλλου.
 (Π)** «Ἡ Παρισταμένη», ἐκ Κεντρὶ Ἱεραπέτρας.
 (Ρ)** «Ἡ Παρισταμένη», ἐκ Βασιλικῆς Ἱεραπέτρας.
 (Σ) «Τὸ μοιρολόγι τῆς Παναγίας», ἐκ Βραχασίου Μιραμπέλλου.

* Παραλλαγαὶ ἄνευ καταγραφῆς τῆς μελωδίας.

** Παραλλαγαὶ μουσικῆς ἄνευ καταγραφῆς τοῦ κειμένου.

¹ Βλ. Μ. Ἱ. Μανούσακα, ἐνθ' ἀν., σ. 64.

τοῦ ὅμως τῆς ἐξ Ἀνατολῆς (Γ) ἐπληροφορήθη ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ὁ δημοδιδάσκαλος τοῦ χωρίου Δημήτριος Παπαδάκης, ὅστις, συμφώνως πρὸς διασταυρωθείσας ὑπ' ἐμοῦ πληροφορίες, ἐκ τῆς θυγατρὸς του Μαρίας Κοσμαδάκη, ἐτῶν 85, καὶ τῶν ὁμοχωρίων του, τῆς Μαρίας Ἄνδρ. Καλαμανκιανάκη, ἐτῶν 90, καὶ τοῦ Ἑμμανουὴλ Σταματάκη, ἐτῶν 94, ἔζησε περίπου μεταξύ τῶν ἐτῶν 1822 καὶ 1893. Κατὰ πληροφορίαν τοῦ τελευταίου (Ἑμμ. Σταματάκη) ἀπεφοίτησεν ἐκ τοῦ Σχολαρχείου Νεαπόλεως, συνέθεσε δὲ καὶ ἄλλα στιχορμήματα, τὰ ὅποια πιθανῶς ἀπωλέσθησαν.

Εἰκ. 1. Οἱ συνοικισμοὶ τῆς ἀνατολ. Κρήτης εἰς τοὺς ὁποίους κατεγράφη ὁ θρήνος τῆς Θεοτόκου.

Κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθιμον, ἄδεται τὸ ᾄσμα ἢ κατὰ τὴν πρωίαν τῆς Μεγ. Παρασκευῆς πρὸ τῆς ἀκολουθίας τῶν Ὁρῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ στολισμοῦ τοῦ Ἐπιταφίου (Ἀνατολή, Κατὼν Χωρίον), ἢ μετ' αὐτὸν (Ἐξω Μουλιανὰ) ἢ τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας μετὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἑσπερινοῦ (Κεντρί, Σταυροχώριον, Μάλλες) ἢ κατὰ τὴν νύκτα μετὰ τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου (Ὀρεινόν, Κάτω Χωρίον, Χριστός, Καλαμαύκα, Μῦθοι, Βασιλική, Μίλατος), ἢ τέλος κατὰ τὴν νύκτα τῆς Μεγ. Πέμπτης μετὰ τὴν Σταύρωσιν (Μεσελέροι, Βραχάσιον).

Ἡ μελωδικὴ ἐκτέλεσις τοῦ ποιήματος γίνεται μονοφωνικῶς ὑπὸ ομάδος γυναικῶν εἰς ἀριθμὸν δύο ἕως εἴκοσι, μὴ ἀποκλειομένης τῆς συμμετοχῆς καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου, ὡς εἰς Ὀρεινόν, Κάτω Χωρίον, Μῦθοι καὶ Μεσελέροι. Οἱ ἄδοντες τοῦτο εἰς τὰ χωρία Ἀνατολή, Μάλλες, Μῦθοι καὶ Βραχάσιον χωρίζονται εἰς

δύο ομάδας, κατ' ἀπομίμησιν προφανῶς τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δύο χορῶν, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν θέσιν ἑκατέρωθεν τοῦ ἐπιταφίου ἢ τοῦ Ἐσταυρωμένου, ὡς εἰς Βραχάσιον, ἐκτελοῦν δ' ἀντιφωνικῶς ἀνά ἕν διστιχόν. Εἰς τὸ χωρίον Βασιλικὴ ἕκαστον μέλος τῆς ὁμάδος ψάλλει, κατὰ σειρᾶν, ἀνά ἕν διστιχόν, ἐνῶ εἰς τὰ λοιπὰ ὡς ἄνω χωρία ἐκτελεῖται τοῦτο ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ ἑνὸς μόνου χοροῦ, κατέχοντος θέσιν παρὰ τὸν Ἐπιτάφιον ἢ κάτωθεν τοῦ Ἐσταυρωμένου. Καθ' ὃν χρόνον ψάλλεται ὁ ἐν λόγῳ λαϊκὸς θρῆνος, οἱ παρευρισκόμενοι εἰς τὸν ναὸν φέρουν εἰς χεῖρας ἀνημμένα κηρία (Μῦθοι, Βασιλική, Μάλλες). Εἰς τὸ χωρίον Μάλλες προσδένονται εἰς τὰ κηρία καὶ μαῦραι ταινίαι.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω θεωρουμένων ὑφ' ἡμῶν τριῶν βασικῶν παραλλαγῶν παρατίθεται τὸ κείμενον τῆς (B) καὶ (Γ), τῆς (A) ἤδη δημοσιευμένης, ὡς ἐλέγχῃ ἀνωτέρω.

1) Παραλλαγή ἐκ Βουλευσμένης (B)¹.

Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ εἰς θρῆνον καὶ κλαθμὸν τῆς Κυρίας.

*Παρισταμένη τῶ σταυρῶ ἢ πάναγρος Μαρία
καὶ Θεοτόκος ἀληθῶς, παρθένος καὶ κυρία
καὶ βλέπουσα κρεμάμενον ἐν ξύλῳ τὸν σωτήρα*

¹ Τὸ κείμενον ἀντέγραφα εἰς Νεάπολιν Μιραμπέλλου ἐκ χειρογράφου, τὸ ὁποῖον κατέχει ὁ λογοτέχνης Ἑμμ. Πιτυκάκης. Τοῦτο ἐκληρονόμησεν ἐκ τοῦ πάππου του Στυλιανοῦ Πιτυκάκη, ὅστις κατῴκει εἰς τὸ μετόχιον Ἀνώγεια τοῦ χωρίου Βουλευσμένης Μιραμπέλλου, ἐγεννήθη δὲ τῷ 1840 ἢ ὀλίγον ἐνωρίτερον. Εἶχε στοιχειώδη μόρφωσιν καὶ ἐξετέλει καθήκοντα ἱεροψάλτου εἰς τὸν ἐκεῖ ναὸν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ. Τίθεται τὸ ἐρώτημα, εἰς τὸ στιχοῦργημα τοῦτο εἶναι ἰδική του σύνθεσις. Εἰς τὸ ζῆμα ἀναγράφεται ἐν τέλει ἡ χρονολογία 3 Ἰουνίου αἰῶν (= 1850). Ἐάν εἶναι ἀπολύτως ἀληθῆς ἡ μαρτυρία ὅτι οὗτος ἐγεννήθη τῷ 1840 ἢ ὀλίγον ἐνωρίτερον, θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο ἡλικίας 10 ἕως 15 τὸ πολὺ ἐτῶν, ὅτε ἐγράφη τὸ ποίημα. Ἐπομένως εἶναι δύσκολον νὰ δεχθῶμεν αὐτὸν ὡς ποιητὴν· δυνάμεθα ὁμως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οὗτος ἀπλῶς ἀντέγραψε τὸ κείμενον ἐκ παλαιότερου ἴσως χειρογράφου.

Τὸ κείμενον χωρισμένον εἰς διστιχα μὲ καλλιγραφημένον τὸ ἀρχικὸν γράμμα ἑκάστου διστιχοῦ γέμει ἀνορθογραφιῶν ἐκ τῶν ὁποίων καθίσταται πολλαχού δυσανάγνωστον καὶ ἀκατανόητον· ἀπὸ τοῦ 175^{ου} ὁμως στίχου καὶ ἐξῆς ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ μεταβάλλονται ἐπὶ τὸ καλύτερον.

Κάτωθεν τοῦ κειμένου τοῦ θρῆνου εἰς apparatus τίθενται αἱ ἐπενεχθεῖσαι ὑφ' ἡμῶν διορθώσεις ἐκ παραβολῆς τῶν ὡς ἄνω παραλλαγῶν. Αἱ ὀρθογραφικαὶ διορθώσεις ἐγένοντο σιωπηρῶς.

- καὶ ποιητὴν τῆς κτίσεως καὶ νόσων ἱατῆρα¹
- 5 κατανοοῦσα τὰς πληγὰς τῶν ἡλίων καὶ τὴν τρωσίν¹
τῆς λόγχης καὶ τῶν φονευτῶν ἀγνωμοσύνην τόσην,
ὡς μήτηρ λίαν εὐσπλαχνος μονογενοῦς τοιοῦτου²,
φιλιτάτου καὶ οἰκτίρμονος καὶ γένους τηλικούτου,
μὴ δυναμένη τὸν φλογμὸν καὶ πόνον τῆς καρδίας
- 10 κρατῆσαι³, ὠλοφύρετο πολλῆς ἐκ συμπαθείας,
μετὰ βαρέων στεναγμῶν καὶ ὄδυρμῶν βοῶσα
πρὸς τὸν Χριστὸν τὴν συμφορὰν αὐτῆς⁴ μοιρολογῶσα.
ὦ! τέκνον μου, γλυκύτετον, πολλὰ ἠγαπημένον,
πῶς ὑπομένεις στὸν σταυρόν, θάνατον ὑβρισμένον.
- 15 Πῶς ἄμορφος (κι) ἀνείδεος φαίνεσαι τοῖς ὄρῳσιν,
ὅπου τὴν γῆν ἐστόλισες μὲ εὐμορφίαν τόσην.
Τί πονηρὸν ἐποίησας, τέκνον, τοῖς Ἰουδαίοις,
τοῖς ἀχαρίστοις καὶ τυφλοῖς κακίοις Φαρισαίοις;
Τοὺς ἀσθενεῖς ἰάτρευσας, ἡγείρας παραλύτους⁵,
- 20 Ἑβραίους τε καὶ Ἑλληνας, ξένους καὶ προσηλύτους⁶.
Ἐκατοντάρχον τὸν υἱὸν ἐρρῶσω τοῦ θανάτου
καὶ τὸν τῆς χήρας⁷ ἡγείρας ἐξ Ἰδοῦ κατωτάτου.
ὦ! Ἰουδαῖοι, ἄνομοι καὶ ἀρηνηταὶ Κυρίου,
ἀπάνθρωποι ἀγνώμονες ὑπὲρ παντὸς θηρίου.
- 25 ὦ! Ἰουδαῖοι, ἄνομοι εἰς τὰς ἐδεργείας
καὶ χάριτας τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου τὰς τόσας χρείας.
ὦ! διὰ [ποιῶν] πταίσιμον τοῦ Πιλάτου ζητεῖτε
τὸν Ἰησοῦν σταυρώσατε, τὸν Βαραβᾶν ἀφήτε.
Ἄγριοι καὶ ἀχάριστοι εἰς τὰς ἐδεργείας
- 30 καὶ χάριτας τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου εἰς τόσας χρείας

¹ παραλλ. (Α), στ. 5. χειρ.: βρόσιν.

² Ὁ στίχος διωρθώθη συμφώνως πρὸς τὴν παραλλ. (Α), στ. 9. Χειρ.: Ὁ μήτηρ
λίαν εὐσπλαχνε μονογενὲς τιούτον.

³ παραλλ. (Α), στ. 12. χειρ.: κρατήσασα.

⁴ παραλλ. (Α), στ. 14. χειρ.: τὸν Ἰησοῦ αὐτόν.

⁵ παραλλ. (Α), στ. 36. χειρ.: προσιλίτους.

⁶ παραλλ. (Α), στ. 37. χειρ.: παραλίτους.

⁷ παραλλ. (Α), στ. 38. χειρ.: καὶ τὸν ἐν χήρας.

- σῆς ἔσωσε κ' ἐλότρωσε¹ κινδύνων καὶ θανάτων,
 ὡς κτίστης παντοδύναμος πάντων τῶν ποιημάτων.
 Ὁξος ἀντὶ τοῦ ὕδατος, χολὴν ἀντὶ τοῦ μάννα,
 νιέ μου, σ' ἀνταπέδωκαν κι ἄλλα κακὰ σοῦ ἴκαναν.
- 35 Ὡ οὐρανοί, χαλάσετε, πλακώσετε τὴν μάννα,
 ὅπου διὰ πρίκεις² καὶ κλαθμοὺς τὴν ἔκαμε ἡ Ἄννα
 κ' ἐσεῖς βουνά, χαλάσετε, ὄρη πλακώσατέ με,
 μαννάδες λυπηθῆτε με, ὅλες πονέσατέ με.
 Τὸ τέκνον μου ἵσταυρώσανε οἱ ἄνομοι Ἑβραῖοι,
 40 ἀδίκως διὰ τὸν φθόνον³ τοὺς αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι.
 Ὡ! γῆ καὶ πῶς τοὺς-ε βασιτῆς ὅλη καὶ δὲν ἀνοίγεις,
 νὰ καταπιῆς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ νὰ τοὺς ἀφανίσῃς.
 Ἐγὼ ἴμουν μάννα κ' εἶχα το πολλὰ ἠγαπημένον
 κ' ἐχώρισάν το ἀπ' ἐμοῦ κ' ἔχουν το σταυρωμένον.
- 45 Σταυρέ, καὶ πῶς σοῦ ἴδόθηκε τόση μεγάλη χάρι,
 ν' ἀποδεχθῆς τὸν δάσκαλον καὶ θάνατον νὰ πάρῃ.
 Ἰδὲ μαχαίρι κοπτερόν, ὅπου ἴλθε στὴν καρδιά μου,
 νὰ χάσω τὸν ἀνέθρεψα, ὅπου ἴχα συντροφιά μου.
 Γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, θωρῶ σε σταυρωμένον,
 50 δὲν δύνονται τὰ σπλάχνα μου, νιέ μου, νὰ ὑπομένουν.
 Καὶ ποιὸν νὰ κράξω τὸ λοιπὸν νὰ με παρηγορήσῃ,
 στὴν θλίψιν τὴν ἀμέτρητον καὶ νὰ μοῦ βοηθήσῃ.
 Ἐσύ, πὸν ἴκρέμασες τὴν γῆν⁴ ἐπάνω τῶν ὑδάτων,
 κρέμεσαι τώρα στὸν σταυρὸν καὶ κρίνει σ' ὁ Πιλάτος,
 55 ὅπου ἴκαμες τοὺς οὐρανοὺς ὁμοίους ποιητάδες,
 ἐξέτεινας τὰς χεῖρας σου μέσα στοὺς δυὸ ληστὰδες.
 Μαννάδες, πὸν ἴχετε παιδιὰ, ἐλάτε, κλαύσατέ με,
 τὸ τέκνον μου ἵσταυρώσανε, παρηγορήσατέ με.
 Πτωχοί, τὸν τροφοδότην σας καὶ τὸν κυβερνητὴ σας
 60 τὰ ὄρφανὰ τῶν ὄρφανῶν τὸν παρηγορητὴ σας.
 Ὡ! ἦλιε καὶ οὐρανέ, σελήνη καὶ ἀστέρες,

¹ παραλλ. (Α), στ. 49. χειρ. : ἔσωσας καὶ ἐλίτρωσας.

² πρίκεις = πίκρες.

³ παραλλ. (Γ), στ. 80. χειρ. : φόνον.

⁴ χειρ. : ἐσύ πὸν κρέμεσε στὴ γῆν.

- τὸ φῶς σας τώρα κρύφτετε ἐτοῦτες τὲς ἡμέρες.
 Ἐκόπηκεν ἡ δύναμις τῆς μάννας, τῆς καημένης,
 βοηθήσατέ μου ὅλοι σας τῆς πολυπικραμένης.
- 65 Μικροί, μεγάλοι, κλαύσατε τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου,
 ὅπου διὰ τὴν σωτηρίαν σας ἐγένηκεν νόσος μου.
 Βλέπω, Υἱέ, τὴν ἄχραντον καὶ θείαν κορυφὴν σου,
 μὲ στέφανον ἀκάνθινον στερεοῦν τὴν ζωὴν σου.
 Βλέπω, Υἱέ, τὰς χεῖρας σου, λέγω τὰς παναχράντους,
- 70 καὶ τοὺς ἁγίους καὶ σεπτοὺς πόδας σου, ἀκηράτους,
 μὲ σίδηρον ὠμότατον εἶναι προηλωμένον,
 τὸ αἷμα τρέχει ἐξ αὐτῶν ἀσπλάχνως τεταμένον.
 Ἀντήσου με, τὴν μοναχὴν, τὴν πονεμένην, Υἱέ μου,
 λόγον ἀπὸ τὰ χεῖλη σου τῆς ξένης μίλησέ μου.
- 75 Λάλησον, τέκνον, λάλησον, [λάλησον], ὦ Υἱέ μου,
 τῆς τεθλιμμένης σου μητρὸς, λάλησον, Κύριέ μου.
 Ναί, τέκνον μου γλυκύτατον, πολλὰ ἠγαπημένον,
 πῶς ὑπομένεις στὸν σταυρὸν θάνατον ὕβρισμένον.
 Ἄνοιξας δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ βλέψας
- 80 κλαίουσαν τὴν πανάχραντον, τὴν ἑαυτοῦ μητέρα,
 καὶ τὸν αὐτοῦ τὸν μαθητὴν, ὄρωντας τὴν Παρθένον,
 «τὸν Ἰωάννην ἔπαρον, φίλον ἠγαπημένον.
 Γίναι, αὐτὸν παράλαβε νόσον σου¹, πρὶν πεθάνῃ,
 καὶ αὐτὴν διὰ μητέρα σου ἔπαρον Ἰωάννην».
- 85 Ἐγροίκησεν ἡ Πάναγνος τοῦ τέκνου τὴν ἑμίλιαν
 καὶ ἐτρέχασιν τὰ δάκρυα μὲ πόνον τῆς καρδίας.
 — Ἰδὲ κακὸ πολὺ πολλά, πὸν γίνεται σ' ἐμένα,
 νὰ παραλάβω μαθητὴν νὰ στερηθῶ ἐσένα.
 — Παιδί τ' ὀρίζει ὁ Κύριος, μάννα παρηγορήσου
- 90 καὶ ἔπαρόν με, Δέσποινα, νὰ μ' ἔχῃς διὰ παιδί σου.
 Ὁ μαθητὴς πρὸς τὸν Χριστὸν τὰ μάτια ἀνεντρανίζει,
 τὰ δάκρυα τρέχουν θλιβερά, κλαίει καὶ λαχταρίζει.
 Σκύπτει, τοὺς πόδας του φιλεῖ μ' ὄλην του τὴν καρδίαν
 καὶ ἀπηλογίθη ὁ Χριστὸς ταύτην τὴν ὁμίλιαν :
- 95 «Διψῶ καὶ δώστε μου νερὸ ὀλίγον εἰς τὸ στόμα·

¹ χεῖρ. : ὁ οἴσοϋς.

- ἢ γλῶσσα μου ἕξεράθηκε, τὰ χεῖλη καὶ τὸ στόμα».
 Ὡς ἤκουσεν ἡ Δέσποινα τῶν λόγων τοῦ Κυρίου,
 ἐβόησεν ὀδυνηρῶς μετὰ μεγάλου θρήνου.
 «ὦ θάλασσα καὶ ποταμοὶ καὶ βρῦσες ξηρανθήτε·
 100 βουναὶ καὶ ὄρη καὶ λαγκοί, ὅλα συγκαλασθήτε.
 Εἰς [τὸν] σταυρὸν ἐδίψησεν ὁ ποιητὴς ὑδάτων
 καὶ τὰς θαλάσσας ὁ κρατῶν καὶ ὅσα βούλει πράττων.
 Χολὴν καὶ ὄξος, ὧ νιέ, σήμερον σὲ ποτίζων
 καὶ τῆς μητρὸς τῆς ταπεινῆς τὰ σωθικά θερίζων.
 105 Καὶ ποῦ νὰ κλίνω κεφαλή, ποῦ νὰ ἔβρω μπλιὸ ἐλπίδα,
 ποῦ νὰ ἔβρω μπλιὸ παρηγοριὰ εἰς τὸν καημὸν ὅπ' εἶδα».
 Καὶ τότε¹ ἔσυρε φωνὴν Χριστὸς πρὸς τὸν Πατέρα
 καὶ κλίνοντας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸν πνεῦμα
 ἢ δὲ Παρθένος κλαίουσα καὶ κατακοπτομένη
 110 τὴν κεφαλὴν κτυπᾷ στὴ γῆ καὶ τὸ κορμί της δέρει.
 «ὦ τέκνον μου γλυκύτατον, πολλὰ ἠγαπημένον,
 πῶς ὑπομένεις στὸν σταυρὸν, θάνατον ὕβρισμένον.
 Σκότος μὲ κατεπλάκωσε κ' ἐτύφλωσε τὸ φῶς μου,
 τὰ γόνατά [μου] ἔκόπηκαν κ' ἐχάθη ὁ λογισμὸς μου.
 115 ὦ Γαβριὴλ ἀρχάγγελε, ποῦ τὸ «εὐλογημένη»,
 καὶ ἡ χαρὰ, ποῦ μ' ἔκραζες τότε χαριτωμένη,
 καὶ δὲν μοῦ ἐφανέρωνες σαφέστατα νὰ μάθω,
 τὰς θλίψεις τὰς ὀδυνηράς², ὅπου ἔμελλα νὰ πάθω,
 διὰ τὸν ἠγαπημένον μου³, ὅπου ἔτονε τὸ φῶς μου
 120 καὶ τώρα μὲ ἐκόκλωσαν λῦπες ὅλες τοῦ κόσμου.
 ὦ Συμεὼν πανθαύμαστε, ἰδὸν⁴ τὴν προφητείαν,
 ἦν εἰρηκας εἰς τὴν ἐμὴν ἐλεύσεται καρδίαν
 μία ρομφαία δυνατή, ἣτις⁵ εἰς τὰς ἐντὸς μου
 ἄμετρον πόνον ἐνεργεῖ, τόσον ὅπου τὸ φῶς μου
 125 θαμπώνεται⁶ καὶ τρέμουσι τὰ πονεμένα μέλη,

¹ χειρ. : τοῦτος.

² παραλλ. (Α), στ. 90. χειρ. : τὰς θλίψεις τὶς ὀδυνηράς.

³ χειρ. : διὰ τὸν ἠγαπημένον μου υἱόν.

⁴ παραλλ. (Α), στ. 95. χειρ. : ἰδὼν.

⁵ παραλλ. (Α), στ. 97. χειρ. : ἦνε.

⁶ παραλλ. (Α), στ. 99. χειρ. : θαμπόνοισι.

- ὡσπερ¹ κατακοπτόμενα μὲ ξίφη καὶ μὲ βέλη.
 Ναί, τέκνον μου, γλυκύτετον καὶ πολυπόθητόν μου,
 ἀπὸ τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν σκοτίζεται τὸ φῶς μου.
 Ποῦ 'ναι, Υἱέ, τὸ κάλλος σου, καὶ ποῦ 'ν' ἡ ὄραιότης,
 130 ἡ ὄψις ἡ εὐγενικὴ καὶ θεία σου φαιδρότης ;
 Καὶ τ' ἄλλα σου χαρίσματα, ἀλλὰ καὶ εὐμορφία,
 ἡ γνῶσις σου ἡ θαυμαστὴ κ' ἡ ἄπειρος σοφία ;
 Δὲν σέ γνωρίζω, τέκνον μου, διατ' εἶναι ματωμένα
 τὰ μέλη σου τὰ τρυφερὰ καὶ καταξεσχισμένα.
- 135 Ναί, τέκνον μου, γλυκύτετον, καὶ σταυρωμένον σ' ἔχουν
 αἱ ἄχρανταί σου αἱ πλευραὶ νερόν καὶ αἷμα τρέχουν.
 Καὶ δὲν ἐσώνασιν, Υἱέ, τὰ τόσα πού σοῦ 'κάμιαν,
 μὰ ὕστερον οἱ ἄνομοι μὲ λόγχῃ σ' ἀποθάναν.
 Οὐκ εἶχον ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει πρὸς εὐθυμίαν
- 140 εἰς φίλον ἢ καὶ συγγενῆ εὐρεῖν παρηγορίαν
 ἢ γκαρδιακόνε² ἀδελφὸν εἶχον παρηγορία,
 ἢ ἄλλον κανένα γείτονα, ἢ σπλαχνικὴ Μαρία.
 Συγκλαύσετε³ με ἅπασαι, μαθήτριάι Κυρίουν,
 ἵνα συγκοινωνήσετε ζωῆς τῆς αἰωνίου.
- 145 Παρηγορήσατε μικρὸν τὴν πολυπικραμένην
 μητέρα⁴ τοῦ δεσπότου σας, τὴν νῦν ἀπορουμένην.
 Ὁ Πέτρος ἀπαρνήθηκε, ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι
 ἀπόστολοι κ' ἐφύγασιν μὲ φόβον καὶ μὲ ζάλῃ
 καὶ μοναχὴν μ' ἀφήκασιν τὴν ταπεινὴν Μαρίαν
- 150 εἰς θλίψιν καὶ εἰς στεναγμοὺς καὶ ὀδυρμοὺς πορείας.
 Τώρα [σέ]⁵ βλέπω φανερὰ εἰς τὸν σταυρὸν ἀπάνω
 ὑπὲρ τοῦ ζῆν καλύτερα ἤθελα ν' ἀποθάνω.
 Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, ἡ πολυαγαπημένη,
 σφιχταγκαλιάζει τὸν σταυρὸν καὶ συρομαδισμένη,
- 155 κλῖνον, σταυρὸ πανάγμε, ξύλον εὐλογημένον,

¹ παραλλ. (Α), στ. 100. χειρ. : ὄντε.

² παραλλ. (Α), στ. 123. χειρ. : *Ἡ γὰρ διάκον.*

³ παραλλ. (Α), στ. 129. χειρ. : *Σῆς κλαυσετε.*

⁴ παραλλ. (Α), στ. 132. χειρ. : *μαρία.*

⁵ χειρ. : καὶ τώρα βλέπω.

- ὅπου βαστάζεις τὸν Χριστόν, σαρκὶ προσηλωμένον,
τὸ σῶμα τὸ γλυκύτετον νὰ τὸ καταφιλήσω,
τὸν ποιητὴν μου καὶ Θεὸν νὰ ἀποχαιρετήσω.
Παράσκυψε τὸν κλῶνο σου νὰ τόνε περιλάβω,
- 160 διὰ νὰ μοῦ πάρῃ τὴν ψυχὴν καὶ θάνατον νὰ λάβω.
Μεγάλῃ ἢ δόξα σου, σταυρέ, μεγάλη ἢ δύναμί σου,
ὅπου ἔσον προῶτας ἐντροπὴ καὶ τώρα ἢ τιμὴ σου.
Ἐψώθης εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὄλοι σέ προσκυνοῦσιν,
διὰ τὸν σέ δοξάσαντα καὶ σέ ὑμολογοῦσιν.
- 165 Σταυρέ μου, ἀγιώτατε, λυπήσου τὸν καημὸ μου,
κλίνον ὀλίγον εἰς ἐμέ νὰ πιάσω τὸν υἱόν μου,
ν' ἀγκαλιασθῶ τὸ τέκνον μου, τὸ πολυαγαπημένον,
καὶ νὰ φιλήσω τὸ κορμί, ὅπου ἔναι ματωμένον.
Ἄλλοι σ' ἐμὲ τὴν ἄτυχον τὴν μάννα, τὴν καημένην,
- 170 καὶ τὴν ἀπαρηγόρητον καὶ τὴν πολλὰ θλιμμένην.
Δὲν δένομαι νὰ σέ θωρῶ γυμνὸν καὶ φονεμένον,
ποῦ σ' ἔθρεψα ἔς τσ' ἀγκάλες μου, πολλὰ κατακεμένον.
Τίς σοῦ τὴν ἐπροξένησε, Σταυρέ, τὴν τόσην χάριν,
ν' ἀπλώσῃ ὁ Κύριος εἰς σέ καὶ θάνατον νὰ πάρῃ».
- 175 Παρὼν δὲ [καὶ] ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ Ἀριμαθίας
φίλος δὲ ἦτο τοῦ Χριστοῦ πιστός, ἀλλὰ κρυφίως.
Τολμήσας δ' ἦλθε, λυπηρῶς λέγει πρὸς τὸν Πιλάτον,
μὲ βρυχηθμοὺς καὶ ὀδυρμοὺς δεόμενος, ζητᾷ τον.
«Δός μου λοιπόν, παρακαλῶ, τὸν Ἰησοῦν, τὸν ξένον,
- 180 ἐπίβουλος ὁ μαθητὴς τὸν ἔχει προδομένον.
Δός μου τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ κατεβάσω
ἀπὸ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, νὰ πάω νὰ τὸ θάψω.
Οἴμοι, γλυκύτετε Χριστέ, καὶ πῶς νὰ σέ κηδεύσω,
ποῖαις χερσὶ προσπαύσω σε, ποῖα ἔσματα μέλψω».
- 185 καὶ εὐλαβῶς καὶ θρηνωδῶν¹ ὁ Ἰωσήφ, βαστάζων
τὸ σῶμα τὸ πανάγιον, ἐβόησε κραυγάζων:
«Μεγαλῶνω τὰ πάθη σου, ὑμνῶ καὶ τὴν ταφήν σου
καὶ ἀνμνῶ, δοξολογῶ, τὴν συγκατάβασίν σου».

¹ παραλλ. (M) στ. 137 (βλ. Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. ἀριθ. 3445, σ. 143). χειρ. : καὶ ὀφθαλμοῦς καὶ θρηνοδοξ.

- Ἡ δὲ παρθένος Δέσποινα ἀρχίνησε νὰ κλαίγη¹,
 190 πρὸς τὸν υἱὸν της μὲ καημὸν τέτοια λόγια νὰ λέγη:
 «Θανατωμένον σὲ θεωρῶ, Υἱέ, καὶ πληγωμένον,
 δὲν δύναμαι νὰ σὲ θεωρῶ ὅπως σ' ἔχουν καμωμένον.
 Ἄνοιξε τὰ ματάκια σου, ἰδὲ τὴν πονεμένην
 ἐμένα, πὸν σ' ἀνέθρεψα τὴν μάνα τὴν καημένην.
 195 Ἐλᾶτε ὄλοι, κλαύσατε τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου,
 ὅπου διὰ τὴν σωτηρίαν σας ἐγένηκεν νόσος μου.
 Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι, τοῦ κόσμου διδασκάλοι,
 ἐλᾶτε ὄλοι, κλαύσατε στὴ λύπη τὴ μεγάλη.
 Χριστέ, καὶ τί μακροθυμῆς, τέκνον ἠγαπημένον,
 200 καὶ σ' ἕνα σπῆτι σ' ἔβαλαν μαῦρο κι ἀραχιασμένον.
 Ὁ θάνατός σου γέγονεν ζωὴ τῶν τεθνεώτων
 καὶ ἐξανάστασις σαφῶς πάντων τῶν πεπτωκότων².
 Λοιπὸν ἀνάστα τάχιον, Υἱέ, Θεὲ καὶ φῶς μου³,
 εἰς ἄφεςιν καὶ λύτρωσιν κοινῶς παντός τοῦ κόσμου³.
 205 Ὅπως ἀγὼν χαρήσομαι μετὰ τῶν μαθητῶν σου,
 εἰς θλίψιν καὶ κατάπτωσιν⁴, αἰσχύνῃν τῶν ἐχθρῶν σου».
 Ταῦτα καὶ περισσότερα μετὰ κλαθμοῦ βοῶσα
 ἢ Θεοτόκος ἔμεινεν ἄφωνος, καθορῶσα⁵
 τὸν Ἰησοῦν ἐν τῷ σταυρῷ σαρκὶ προσηλωμένον
 210 καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐχθρῶν ἀτάκτως ὕβρισμένον.
 Ταύτην συμφώνως οἱ πιστοί, ἁγίων τὴν ἁγίαν
 μητέραν τοῦ Παντάνακος, ἡμῶν τὴν σωτηρίαν,
 ταύτην ἐγκωμιάσωμεν, τὴν κεχαριτωμένην,
 ὑπὸ ἀγγέλων καὶ βροτῶν αἰεὶ⁶ προσκυνουμένην.
 215 Ἄσπιλε, παναμώμητε, ἄφθορε, Παναγία,
 ἀπηλπισμένων ἢ ἐλπίς, ἀσώτων σωτηρία,

¹ παραλλ. (M), στ. 143 (βλ. αὐτόθι, σ. 144). χειρ.: καὶ λέγει.

² παραλλ. (A), στ. 169 χειρ.: τεθνεώτων.

³ παραλλ. (A), στ. 171-172. χειρ.: Λοιπὸν ἀνάστα τάχιον κενοπαντός τοῦ κόσμου | ὅπως καγὼ χαρίσομαι Ἰγιέ Θεὲ καὶ φῶς μου.

⁴ παραλλ. (A), στ. 174. χειρ.: κατάστασιν.

⁵ παραλλ. (A), στ. 176. χειρ.: καὶ ἡ Θεοτόκος ἔμεινεν ἀθορος καὶ θορῶσα.

⁶ παραλλ. (A), στ. 188. χειρ.: αὐτήν.

τῶν ὀρφανῶν ἢ χαρμονή, πενήτων προστασία¹,
 καὶ τῶν πτωχῶν ἀντίληψις, χηρῶν ἐπικουρία.
 Διὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ διὰ τὰ μεσιτεύσεις
 220 πρὸς τὸν Υἱόν σου καὶ Θεόν, τὰ τὸν παρακαλέσης,
 διὰ τὸν ἀνάξιον ἐμὲ τὸν πολλὰ ἐπταισμένον,
 ἁμαρτωλὸν καὶ ἄσωτον καὶ τὸν ἀπεγνωσμένον,
 ἵνα δοξάζω διὰ σοῦ τὸν πλάστη καὶ Θεόν μου,
 τὸν εὐεργέτην τοῦ παντός καὶ ποιητὴν τοῦ κόσμου.
 Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Ἰουνίου 3 ἁῶν

2) Παραλλαγή ἐξ Ἀνατολῆς (Γ)²

Παρισταμένη

Παρισταμένη στὸ σταυρὸ ἢ πάναγνος Μαρία,
 ἢ Θεοτόκος Δέσποινα τῶν πάντων ἢ Κυρία,
 τοῦ κόσμου ἢ μεσίτρια καὶ μόνη σωτηρία,
 ἐλπίδα τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἡ παρηγορία.
 5 Βλέπουσα ὀφθαλμοφανῶς χερσὶ προσηλωμένον
 υἱόν της τὸν μονογενῆ καὶ πολυγαπημένον,
 ἄμορφον καὶ ἀνείδεον καταπεπληγμένον,
 ὀλόγυμνον, κρεμάμενον, στὸ ξύλο σταυρωμένον,
 κατανοῦσα τὰ δεινά, τοὺς ἥλους καὶ τὴν τρωσιν,
 10 τὰς λόγχας καὶ τῶν φονευτῶν ἀγνωμοσύνην τόσην,
 μετὰ βαρέων στεναγμῶν καὶ ὀδυμῶν βοῶσα,
 καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν συμφορὰν εὐθὺς μοιρολογῶσα.
 ὦ! τέκνον μου γλυκύτατον, πολλὰ ἠγαπημένον,
 πῶς ὑπομένεις στὸν σταυρὸν θάνατον ὑβρισμένον·
 15 πῶς ἄμορφος καὶ ἀνείδεος φαίνεσαι τοῖς ὀρῶσιν,
 ὁποῦ αὐγὴν ἐστολίζεις μὲ ὁμορφίαν τόσην.
 ὦ! οὐρανοί, χαλάσατε, πλακώσατε τὴν μάννα,
 ὁποῦ γιὰ πίκρες καὶ κλαυμούς τὴν ἔκαμε ἡ Ἄννα.

¹ παραλλ. (Α), στ. 219. χειρ. : σωτηρία.

² Τὸ κείμενον ἀντέγραψα ἐκ χειρογράφου ἐξ Ἀνατολῆς, παραχωρηθέντος ὑπὸ τῆς
 κ. Ὀλγας Γ. Χαραλαμπίκη, ἐτῶν 58.

- ὦ! Ἰησοῦ γλυκύτατε, νιέ μου, ἠγαπημένε,
 20 μονογενῆ μου, ἀκριβέ, πολυτυραπισμένε,
 ἐγώ ᾄμ' ἡ μάννα, τέκνον μου, ἡ ἀπομεμονωμένη
 καὶ ποιός θὰ μὲ παρηγορῇ, τὴν πολυπικραμμένη.
 Τέκνον μου, γιατί κρέμεσαι εἰς τὸν σταυρὸν ἐπάνω,
 νὰ ἦταν δυνατὸν κ' ἐγὼ μαζί σου ν' ἀποθάνω.
- 25 Μαννάδες ποῦ ἔγεννήσατε παιδιά καὶ κλαύσατέ με,
 τὸ τέκνον μου ἐσταύρωσαν, παρηγορήσατέ με.
 Τί ξαφνικὸν μαχαίριον ἦλθε μέσ' στὴν καρδιά μου
 νὰ βγάλω ἀπὸ τσ' ἀγκάλες μου τὴν μόνη συντροφιά μου·
 ἕναν υἱὸν μονογενῆ, θεοχαριτωμένον,
- 30 τὸν ἔχουν χωριστὰ ἀπ' ἐμὲ στὸ ξύλον σταυρωμένον.
 Χωρὶς νὰ πταίση τίποτε, νιέ μου, τὸ κορμί σου
 καὶ πίκρα δὲν εὐρέθηκε καθὼς τὴν ἐδική σου.
 Υἱέ μου, ἠγαπημένε μου, ὡς τὴ δική μου πίκρα
 καὶ τὰ πολλὰ μου βάσανα ἀλλοῦ δὲν ἐφανῆκα.
- 35 Πικραίνομαι πάρα πολὺ ἢ πολυπικραμμένη,
 διότι βλέπω κ' ἔμεινα ὡς ὄρφανὴ καὶ ξένη.
 Ποῦ ἔναι, νιέ μου, οἱ φίλοι σου, ποῦ ἔναι οἱ μαθηταὶ σου,
 ὅλοι των σὲ ἀρνήθηκαν, ἕκαστος ἔφυγές σου.
 Δὲν ἔχω, νιέ μου, δάκρυα ποτάμια γιὰ νὰ χύσω,
- 40 τὴν θλίψιν μου τὴν ἄμετρον διὰ νὰ παραστήσω.
 Γλυκύτατέ μου, Ἰησοῦ, μέσα στὰ σωθικά μου
 ἦρθε μαχαίρι ἄξαφνα κ' ἔσφαξε τὴν καρδιά μου.
 Τέκνον, ἠγαπημένον μου καὶ περιπόθητόν μου,
 τὰ δάκρυνά μου ἐσκότισαν τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου.
- 45 Εἶσαι ὁ πάντων ποιητής, υἱός μου καὶ Θεός μου,
 κ' ἐκαταδέχθης νὰ γενῆς ἄνθρωπος εἰς τοὺς κόσμους.
 Σάρκ' ἀνθρωπίνην ἔφόρεσες, γιὰ νὰ τὴν θανατώσης,
 καὶ τῶν ἀχράντων σου χειρῶν τὸ πλάσμα νὰ λυτρώσης.
 Ἔνεκα τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων
- 50 ἀπέθανες, ἀγαπητέ, στοῦ Γολγοθᾶ τὸν τόπον.
 Διὰ τ' ἀμέτρητα κακά, ποῦ κάνουν καθ' ἡμέραν,
 νιέ μου, σὲ ἐκάρφωσαν εἰς κάθε μία χέραν.
 Καὶ κλαίγω νὰ σὲ θεωρῶ ἔτσι κατατρεγμένον,
 ὡς μάννα ποῦ ἔχα ἔνα υἱὸν πολλὰ ἠγαπημένον.

- 55 Κλάψατε δὲ κ' ἑσεῖς μαζί στήν παραπόνεσί μου
καὶ τὴ μονήρη μου ζωὴν καὶ τὸ μονογενῆ μου.
"Ολοὶ νὰ κλάψετε μαζί, τὰ δάκρυα ἄς μειχθῶσιν,
ἴσως κ' ἐμὲ τὴν δύστυχην μάννα νὰ λυπηθῶσιν.
Κλαύσατε ἐκ καρδίας σας καὶ συμπονέσατέ τον,
- 60 μετὰ πολλῶν δακρύων σας παρακαλέσατέ τον,
διότι θέλησε γιὰ σᾶς τὸν θάνατον νὰ πάρη,
γιὰ νὰ σᾶς δώσῃ φώτισι καὶ νὰ σᾶς κάμῃ χάρι.
Καὶ παύσατε, μὴν κάνετε σφάλμα ποτὲ κανένα,
συγχώρεσι ζητήσατε ὅσα ἴναι καμωμένα.
- 65 Τὸν σταυρωμένον μου νιδόν θέλω παρακαλέσει,
ἂν θὰ μετανοήσετε, νὰ σᾶς τὰ συγχωρέσῃ.
Γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἔσταυρωμένον σ' ἔχουν,
αἱ ἄχραντοὶ σου αἱ πληγαὶ νερὸν καὶ αἷμα τρέχουν.
Καὶ δὲν εὐχαριστήθηκαν εἰς τόσα πὸν σοῦ ἴκάμαν
- 70 οἱ ἄνομοι μὲ ραπισμοὺς καὶ λόγχας σ' ἀποθάναν.
Δὲν σὲ γνωρίζω, τέκνον μου, γιατί ἴναι ματωμένα
τὰ μέλη σου τὰ τρυφερὰ καὶ καταξεσχισμένα.
ὦ! τέκνον μου, μακρόθυμον, πολλὰ ἠγαπημένον,
ἀπέθανες εἰς τὸν σταυρὸν θάνατον ὕβρισμένον.
- 75 ὦ! οὐρανοί, χαλάσατε, πλακώσατε, τὴν μάννα,
ὅπου γιὰ πίκρες καὶ κλαθμοὺς τὴν ἔκαμε ἡ Ἄννα.
Κ' ἑσεῖς, βουνά, χαλάσατε, ὄρη πλακώσετέ με,
μαννάδες λυπηθῆτε με, ὄλες πονέσατέ με.
Τὸ τέκνον μου ἔσταύρωσαν οἱ ἄνομοι Ἑβραῖοι,
- 80 ἀδίκως, γιὰ τὸν φθόνον τοὺς αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι.
Εἰς τὰς ἀγκάλας, ὦ νιέ, σὲ εἶχ' ἀνεθραμμένον,
καὶ τώρα μᾶς ἐχώρισαν καὶ σ' ἔχουν σταυρωμένον.
Τίς σοῦ τὴν ἐπροξένησε, Σταυρέ, τὴν τόσῃν χάρι,
ν' ἀπλώσῃ ὁ Κύριος εἰς σὲ καὶ θάνατον νὰ πάρη.
- 85 ὦ! Ἰησοῦ μου, ταπεινέ, νιέ μου, ἠγαπημένε,
τοὺς ὀφθαλμοὺς σου ἄνοιξε ὀλίγον καὶ ἰδέ με.
Δὲν μὲ γνωρίζεις, τέκνον μου, τὴν πολυπικραμμένην ;
Ἐγὼ ἴμαι πὸν σ' ἀνέθρεψα ἡ μάννα ἡ λυπημένη.
Λυπήσου με τὴν δύστυχην, ἀγαπητέ νιέ μου,
- 90 λόγον ἀπὸ τὰ χεῖλη σου, τῆς ξένης, μίλησέ μου.

- Παρακαλῶ σε, ἀνοιξε τὸ ἅγιόν σου στόμα,
 νὰ μοῦ μιλήσης τῆς πτωχῆς, πρὶν ἔμπης εἰς τὸ χῶμα.
 Λάλησε, τέκνον, λάλησε, δός μου παρηγορίαν,
 πανέσπλαγχε, λυπήσου με τὴν ταπεινὴν Μαρίαν.*
- 95 Ἐνοιξας δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ εἶδε
 πὼς ἔκλαιεν ἡ μήτηρ του καὶ μετὰ τὴν λύπην εἶπε :
 « Διψῶ καὶ δῶστε μου νερὸ ὀλίγον ἀντὶ βρωμα,
 ἡ γλῶσσα μου ἠξηράνθηκε, τὰ χεῖλη καὶ τὸ στόμα ».
 Χολὴν καὶ ὄξος, ὦ νιέ, σήμερον σὲ ποτίζουν
- 100 καὶ τῆς μητρὸς τῆς ταπεινῆς τὰ σωθικὰ θερίζουν.
 Καὶ μετὰ τοῦτο ἔφωναξε Χριστὸς πρὸς τὸν πατέρα
 καὶ κλίνοντας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα.
 Ἡ δὲ Παρθένος, κλαίουσα, ἡ πολυπικραμμένη,
 τὴν κεφαλὴν κτυπᾷ στὴν γῆν καὶ τὸ κορμί της δέρνει.
- 105 ὦ ! τέκνον μου, γλυκύτατον, πολλὰ ἠγαπημένον,
 καὶ πῶς σὲ βλέπω, τέκνον μου, στὸ ξύλον σταυρωμένον.
 Καὶ ποῦ θὰ κλίνω κεφαλὴν, καὶ ποῦ θὰ βρῶ ἐλπίδα
 καὶ ποῦ θὰ βρῶ παρηγορίαν στὴ λύπη ὅπου εἶδα
 Σκότος μ' ἐκαταπλάκωσε κ' ἐτύφλωσε τὸ φῶς μου,
 τὰ γόνατά μου ἐκόπηκαν κ' ἐχάθη ὁ λογισμὸς μου,
 διότι ἐχωρίσθηκα ἕνα νιόν καὶ μόνον,
 τὸν Ἰησοῦ μου, τὸν γλυκύν, κ' ἔχω μεγάλο πόνον.
 Μονογενῆ μου, ἀκριβέ, τέκνον ἠγαπημένον,
 καὶ πῶς σὲ βλέπω χωριστὰ στὸ ξύλον σταυρωμένον.
- 115 Τὰ θάρρη μου ἔχα, τέκνον μου, νὰ σ' ἔχω συντροφιά μου,
 καὶ τὴν ἄλλοίμονο σ' ἐμὲ τὴ δύστυχη καρδιά μου.
 Ποιὸς θὰ ἔναι τώρα μετ' ἐμοῦ διὰ παρηγορίαν,
 ὅπου σ' ἀποχωρίζομαι ἡ ταπεινὴ Μαρία.
 Τὴν σήμερον χωρίζομαι ἀπὸ ἐσέ, νιέ μου,
 120 κ' ἐπιθυμῶ νὰ κλαίγουνε τὰ μάτια, ἀγαπητέ μου.
 Πῶς δύναμαι νὰ περπατῶ, νὰ βλέπω τὰ ἀκάνθια,
 ποῦ εἶναι στὸ κεφάλι σου καὶ σ' ἔχουσι κομμάτια
 τὰς χειρᾶς τὰς ἁγίας σου, ποῦ βλέπω μετὰ καρφία
 καὶ τοὺς ἀχράντους πόδας σου μοῦ σφάζουν τὴν καρδιά.
- 125 Καὶ τὴν ἁγίαν σου πλευρᾶν, ποῦ τρέχει αἷμα καὶ ὕδωρ,

- καὶ νὰ ἴδῃς τὸν Γαβριήλ, ποὺ μὲ ἔπε Θεομῆτορ,
καὶ μ' εἶπε ἡ βασιλεία σου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει
καὶ τώρα βλέπω, τέκνον μου, ὁ θάνατος σὲ τρέχει
κι ἀπὸ αὐθέντη σὲ θωροῶ ὡς δοῦλον, ὦ νιὲ μου,
- 130 νὰ γίνωνται τὰ μάτια μου ποτάμια, ἀγαπητέ μου·
νὰ τρέχουσι τὰ μάτια μου, ὡς τρέχουν τὰ ποτάμια,
τὰ μέλη μου νὰ τρέμουσι, ὡς τρέμουν τὰ καλάμια
Τέκνον, πεφιλημένον μου, ψυχῆς τε καὶ καρδίας,
πῶς δὲν μιλεῖς τῆς μάνας σου, τῆς ταπεινῆς Μαρίας,
- 135 πῶς δὲν ἀνοίγεις, ὦ νιέ, τὰ μάτια τὰ χρυσᾶ σου,
νὰ μεῖς ἴδῃς τὴν ταπεινὴν, ποὺ εἶμ' ἐδῶ κοντὰ σου.
Ἄνοιξε σὲ παρακαλῶ τὸ ἅγιό σου στόμα,
νὰ μοῦ μιλήσῃς τῆς πτωχῆς, πρὶν ἔμπης εἰς τὸ χῶμα.
Ἄκουσε, ἀγαπημένον μου, κ' ἴδῃς τὴν σὴν μητέρα,
- 140 ποὺ βρίσκεται στὸ πλάϊ σου στὴν δεξιάν σου χέρα.
Οἱ μαθηταὶ σου ἔφυγαν κ' ἐδασκορπισθῆκαν,
ὁ φόβος τοὺς ἔκρυψε κι ἀμοναχὸ σ' ἀφῆκαν·
μόνον ὁ Ἰωάννης σου, ὁ πλέον ποὺ σ' ἠγάπα,
εὐρίσκεται, παιδάκι μου, μονάχα ἐδῶ στὴν ἄκρα.
- 145 —Ἐλα, ἠγαπημένον μου, τέκνον μου, Ἰωάννη,
ἀσπάσου τὸν διδάσκαλον, πρὶν ἔμπη εἰς τὸν Ἄδην.
— Πάντοτε μοῦ παρήγγελλε ὁ ἄσπορος νιός σου,
νὰ βρίσκωμαι πλησίον σου καὶ εἰς τὸ πλάγιόν σου.
— Θρηνήσατε, φωνάζετε, πᾶσαι φυλαὶ καὶ γλῶσσαι
- 150 κ' ἐσὺ, νιέ μου, ἀγαπητέ, παρηγοριὰ μοῦ δῶσε.
Τί νὰ εἰπῶ πρὸς σέ, νιέ, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
ποὺ βλέπω κ' ἐπλησίασε ἡ ὥρα νὰ σ' ἀφήσω,
γιατὶ φοβοῦμαι, τέκνον μου, ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους,
τοὺς Γραμματεῖς καὶ ἄρχοντες, ὅλους τοὺς Ἰουδαίους,
- 155 μήπως ἀποφασίσουνε καὶ ἔλθουν νὰ μ' εὐρῶσι,
τὴν ξένην καὶ τὴν μοναχὴν καὶ με σκανδαλευθῶσι.
Πλὴν ἦθελα ὀλονυκτίς, τέκνον μου, νὰ σὲ κλαίγω,
στὸ πλάγι σου νὰ κάθωμαι, τὰ πάθη μου νὰ λέγω.
Σταυρέ μου, ἀγιώτατε, λυπήσον τὸν καημὸ μου,
- 160 καὶ κλῖνε λίγο πρὸς ἐμὲ νὰ πιάσω τὸν νιόν μου·
ν' ἀγκαλιαστῶ τὸ τέκνον μου, τὸ πολυαγαπημένον,

και να φιλήσω τὸ κορμί, πὸν εἶναι σταυρωμένον.
Κλῖνε, σταυρέ, πανάγιε, νὰ σὲ καταφιλήσω,
και τοῦ νιού μου τὸ κορμί νὰ τ' ἀποχαιρετήσω.

165 Τούτους τοὺς πόνους ἤλιζα, νιέ μου, ἀπὸ ἴσένα

ν' ἀξιωθῶ τὰ μέλη μου μὲ λόγχην λογχευμένα.
Πλὴν ὅλα ὅσα ἔγιναν ἦσαν προφητευμένα
ἄνωθεν, ἐκ τῶν Προφητῶν ἦσαν μαρτυρημένα,
νὰ ἐκπληρωθῶσιν αἱ γραφαί, τὸ ἔργον νὰ τελειώσης

170 και τὸν ἠγαπημένον σου Ἰαδάμ, νὰ ἐλευθερώσης.

Εἰς τὸν σταυρὸν ἀπέθανες γιὰ νὰ τοὺς ξαγοράσης,
και μὴν ἀφήσης τὸ λοιπὸν, νιέ μου, νὰ τοὺς χάσης.
Τσ' ἀγκάλες ἔχεις ἀνοιχτὲς και δέχεσαι καθένα,
δέξου και τούτους, ὦ νιέ, τὴν χάριν κάμε ἐμένα.

175 Κλῖνε, σταυρέ, πανάγιε, και δεῖξ' ἓνα σημάδι,

πὼς σήμερον οἱ χριστιανοὶ ἔβγῃκαν ἀπὸ τὸν Ἰαδῆ
κλῖνε διὰ νὰ δυνηθοῦν ἐσὲ νὰ προσκυνήσουν,
τὴν χάριν ὅπου ἔλαβες νὰ σοῦ εὐχαριστήσουν.
Δόξα, πανάγιε σταυρέ, πὸν ἦσαν ἡ αἰτία,
180 νὰ γίνῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ τόση σωτηρία.

Δόξα σοι, δόξα πάντοτε σ' ἐκεῖνον π' ἐσταυρώθη
κ' ἠθέλησε μὲ σπλάγχθος του κι ὁ κόσμος ἐλυτρώθη.
Δόξα τ' ἀνάρχῳ τῷ Πατρί, Υἱῷ τῷ συναράρχῳ,
πνευμάτων τῶν ζωοποιῶν, τῶν μόνων πλησιόρχων.

185 Δόξα Πατρὶ και Υἱῷ και Ἁγίῳ Πνεύματι

Δόξα σοι πρέπει πάντοτε, δόξα εἰς τὸν αἰῶνα,
δόξα σοι νῦν τε και ἀεὶ και ἕως τῶν αἰώνων
και νῦν και ἀεὶ και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ναί, τέκνον μου γλυκύτατον, πολλὰ παρακαλῶ σε,
190 συγχώρησιν τῶν Χριστιανῶν και ἄφεσιν τοὺς δῶσε.

Μ Ε Ρ Ο Σ Β'.

1) Μελωδία ἐκ Κάτω Χωρίου (Ε)¹

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445, σ. 74 (Μουσ. ἀρ. 16051γ, ταιν. 1193 Α_η).

Τρόπ. re, τον. mi = re

Τραγ.: Κυριακή Πετάση (15)

(♩ = ~ 138)

πα - ρι - στα - μέ - νη σιό σταυ - ρό ἡ
 κά - να - γνος Μα - ρί - σα, ἡ
 θε - ο - τό - κος Δέ - σποι - να καί
 πάν - των ἡ κυ - ρί - α.

¹ Τὸ ὕφος τῆς μελωδίας εἶναι ἐκκλησιαστικὸν καὶ ὑπενθυμίζει μουσικὰς γραμμάς ὕμνων, ὡς π. χ. εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ αὐτομέλου τροπαρίου τοῦ Α' ἤχου «Νεφέλην σε φωτὸς ἀδίου, Παρθένε» (βλπ. *Μουσικὸς Πανδέκτης*, τόμ. Γ' (εἰρημολόγιον), ἐκδοσις Ἐδελφότητος θεολόγων «ἡ Ζωή», Ἀθήναι 1936, σ. 311).

Ἦχος ᾠ̣ πα

Νε φε λην σε φω το ος α ῖ δι ον Παρ θε ε νε

Νε-φέ-λην σε φω-τός — ἁ - ῖ - θί - ον, Παρ-θέ - νε

¹ Ἐκ τοῦ αὐτομέλου ἐπίσης τροπαρίου «Πανεύφημοι μάρτυρες» ἔχομεν τὴν φράσιν, (βλ. ἔνθ' ἀν., σ. 310)

και εν τοσ γε νο με νοι

Ἀποκατάστασις¹.

Πα - ρι - στα - μέ - νη στο σταυ - ρο ἡ
πά - να - γνος Μα - ρί - α, ἡ
θε - ο - τό - κος Δέ - σπο - να και
πάν - των ἡ κυ - ρι - α.

τον.

2) Μελωδία ἐξ Ἁγίου Ἰωάννου (I)

Κ.Ε.Ε.Λ. χειρ. 3445, σ. 79 (Μουσ. ἀρ. 16061, ταιν. 1193 Β₂).

Τρόπ. re, τον. do = re.

Τραγ.: Νικόλαος Ἐμμ. Κοπανιάης (40)²(♩ = \sim 320)

1 Πα - ρι - στα - μέ - νη στο σταυ - ρο ἡ

και ἐν - τός γε - νό - με - νος.

ἣτις προσομοιάζει πρὸς τὴν μουσικὴν φράσιν τοῦ ᾠσματος «Θεοτόκος Λέσποινα».

¹ Μετ' ἀντιπαραβολὴν ὄλων τῶν ἀδομένων στροφῶν προέβημεν εἰς τὴν ρυθμικὴν καὶ μελωδικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ᾠσματος. Ὁ ρυθμὸς εἶναι ὁ τῶν $\frac{10}{8}$, ἐκτελούμενος εἰς πέντε κινήσεις, ὡς εἴν ἦτο $\frac{5}{4} = \frac{2+3}{4}$, ἦτοι εἰς ἐκάστην κίνησιν ἐκτελοῦνται δύο ὄγδοα.

² Διὰ τοῦ ἐντός παρενθέσεως ἀριθμοῦ δηλοῦνται τὰ ἔτη ἡλικίας τοῦ ᾄδοντος.

πά - να - γνος Μα - ρί - α. ἡ θε - ο -
 - τό - κος Δέ - σποι - να — και πάν - των ἡ κυ - ρί - α.

2 3

τον.

3) Μελωδία ἐκ Σταυροχωρίου (Α)

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445, σ. 80 (Μουσ. ἀρ. 16062, ταιν. 1193 Β₃).

Τρόπ. γε, τον. do = re.

Τραγ. : Καλλιόλη Γεωργ. Κουρουπάκη (52).

(♩ = \sim 288)

1 Πα - ρί - στα - μέ - νη στο σταυ - ρό — ἡ
 πά - να - γνος Μα - ρί - α, και θε - ο - τό - κος
 ἁ - λη - θῶς — και τοῦ παν - τός κυ - ρί - α.

2

4) Μελωδία ἐκ Καλαμαύκας (Η)

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445 σ. 78 (Μουσ. ἀρ. 16059α, ταιν. 1193 Α₁₀).

Τρόπ. γε, τον, γε = γε.

Τραγ. : ὄμιλος τραγουδιστριῶν.

(♩ = \sim 270)

Πα - ρι - στα - μέ - νη στού - σταυ - ρῶ ἡ

πά - να - γνος Μα - ρί - α, ἡ θε - ο - τό - κος

δέ - σποι - να τῶν πᾶν - των ἡ κυ - ρί - α.

τον.

5) Μελωδία ἐκ Μιλάτου (Ο)

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445, σ. 82 (Μουσ. ἀρ. 16064, ταιν. 1193 Β₀).

Τρόπ. γε, τον, μι = γε.

Τραγ. : Ἑλένη Λαυρεντάκη.

(♩ = \sim 224)

Πα - ρι - στα - μέ - νη τῶ - σταυ - ρῶ ἡ πά - να - γνος Μα -

- ρί - α, ἡ θε - ο - τό - κος Δέ - - σποι -

- να παρ - θε - νος καὶ κυ - ρί - - α.

6) Μελωδία ἐκ Χριστοῦ (Z)

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445, σ. 75 (Μουσ. ἀρ. 16053γ, ταιν. 1193 Α₉).

Τρόπ. μι, τον. μι = μι.

Τραγ.: Ἰωάννα Σλαθαράκη (15).

(♩ = \sim 260)

Πα - ρι - στα - μέ - νη τῶ — σταυ - ρῷ ἡ πά - να -
 γνος — Μα - ρί - α, ἡ θε - ο - τό - κος
 Δέ - σποι - να τῶν πάν - των ἡ — κυ - ρί - α.

7) Μελωδία ἐξ Ὀρεινοῦ (Δ)

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445, σ. 77 (Μουσ. ἀρ. 16058α, ταιν. 1193 Α₁₇).

Τρόπ. μι, τον. re = μι.

Τραγ.: ὄμιλος τραγουδιστριῶν.

(♩ = \approx 248)

πα - ρι - στα - μέ - νη στο — σταυ - ρό ἦ
 πά - να - γνος — Μα - ρί - α, ἦ θε - ο - τό - κος
 Δέ - σποι - να τῶν πάν - των ἦ κυ - ρί - α.

τον.

8) Μελωδία ἐκ Βασιλικῆς (Ρ)

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445, σ. 81 (Μουσ. ἀρ. 16063, ταιν. 1193 Β₁).

Τρόπ. μι, τον. do = μι.

Τραγ.: Καλλιόπη Κων. Δερμιτζάκη (35).

(♩ = \approx 232)

A)

1] πα - ρι - στα - μέ - νη στο — σταυ - ρό ἦ —
 πά - να - γνος — Μα - ρί - α,
 B)
 καί θε - ο - τό - κος ἀ - λη - θῶς — καί

τού παν - τός κυ - ρί - α.

A) B)

τον.

9) Μελωδία ἐκ Βραχασίου (Σ)

Κ.Ε.Ε.Λ. χειρ. 3445, σ. 84 (Μουσ. ἀρ. 16026, ταιν. 1192 Α₂).

Τρόπ. μι, τον. si = μι.

Τραγ. : Γεωργία Ν. Κυριακάκη (20).

$\text{♩} = \sim 264$

Πα - ρι - στα - μέ - νη τῷ σταυ - ρῷ ἡ πά - να -
 γνος Μα - ρί - α, καὶ θε - ο - τό - κος καὶ ἁ -
 γνή και τοῦ παν - τός Κυ - ρί - α.

τον.

10) Μελωδία ἐξ Ἐξω Μουλιανῶν (Ξ)

Κ.Ε.Ε.Λ. χειρ. 3445, σ. 83 (Μουσ. ἀρ. 16025, ταιν. 1192 Α₁).

Τρόπ. φα, τον. do# = φα.

Τραγ. : Αἰκατερίνη Γ. Τσικαλάκη.

$\text{♩} = \sim 208$

Πα - ρι - στα - μέ - νη στο - σταυ - ρῷ ἡ
 Πά - να - γνος - Μα - ρί - α, ἡ θε - ο - τό - κος
 Δέ - σποι - να και πάν - των ἡ Κυ - ρί - α.

τον.

11) Μελωδία ἐκ Μύθων (Θ)

Κ.Ε.Ε.Λ. χειρ. 3445, σ. 74 (Μουσ. ἀρ. 16052β, ταιν. 1193 Α₅).Τρόπ. χρωμ. sol, τον. fa \sharp = sol.

Τραγ. : ὄμιλος τραγουδιστριῶν.

(♩ = ~ 140)

Πα - ρι - στα - μέ - - νη - τῶ - - σταυ -
 ρῶ ἡ πά - να - γνος - Μα -
 - ρί - - α, ἡ θε - ο - -
 - τό - - κος Δέ - σποι - να τῶν - -
 πάν - των ἡ κυ - ρί - α.

τον. ↑

12) Μελωδία ἐξ Ἀνατολῆς (Γ)

Κ.Ε.Ε.Λ. χειρ. 3445, σ. 76 (Μουσ. ἀρ. 16056α, ταιν. 1193 Α₁₃).

Τρόπ. χρωμ. sol, τον. do = sol.

Τραγ. : ὄμιλος τραγουδιστριῶν.

(♩ = ~ 112)

Πα - ρι - στα - μέ - - - νη - στοί - - σταυ -
 - ροί ἡ πά - να - γνος - Μα -

- ρί - - - α, ἡ θε - ο - τό - κος
 Δέ - - - σποι - να τῶν πάν - των
 ἡ - - - κυ - ρί - - - α.
 τον.

13) Μελωδία ἐκ Καλοῦ Χωρίου (M)

Κ.Ε.Ε.Α. χειρ. 3445, σ. 78 (Μουσ. ἀρ. 16060, ταιν. 1193 Β₁).

Τρόπ. χρομ. sol, τον. fa = sol.

Τραγ.: ὄμιλος τραγουδιστριῶν.

(♩ = ♩ 92)

Πα - ρι - στα - μέ - - νη - τῶ - - - σταν -
 ρῶ ἡ πά - να - γνος - - - Μα -
 - ρί - - - α, ἡ θε - ο - τό - - - κος -
 Δέ - - - σποι - να καὶ πάν - των
 ἡ - - - κυ - ρί - - - α.
 τον.

14) Μελωδία ἐκ Μεσελέρων (N)

Κ.Ε.Ε.Λ. χειρ. 3445, σ. 76 (Μουσ. ἀρ. 16055β, ταιν. 1193 Α₁₂).

Τρόπ. do, τον. la = do.

Τραγ. : ὄμιλος τραγουδιστριῶν

(♩ = ~ 256)

Πα - ρι - στα - μέ - νη στού σταυ - -
 - ρό - - - ἡ πά - να - γνος Μα - ρι - -
 - α , ἡ θε - ο - τό - κο ἡ Δέ - σποι - -
 - να τῶν πάν - των ἡ κυ - ρί - α .

τον.

15) Μελωδία ἐκ Κεντριῶ (Π)

Κ.Ε.Ε.Λ. χειρ. 3445, σ. 76 (Μουσ. ἀρ. 16054, ταιν. 1193 Α₁₀).

Τρόπ. re, τον. siβ = re.

Τραγ. : Μαρία Καβουσάνου (1)

♩ ~ 224

Πα - ρι - στα - μέ - νη στού - - Σταυ ρό - ἡ πά - να - γνος Μα -
 - ρι - α , ἡ θε - ο - τό - κος Δέ - σποι - να - τῶν
 πάν - των ἡ κυ - ρί - α . τοῦ - - κό - σμου

ἡ με - σί - τρι - α καί μό - νη σω - τη - ρί - α, —
 — ἐλ - πί - θα τῶν ἁ - μαρ - τω - λῶν καί ἡ — πα -
 — ρη - γο - ρί - α. —

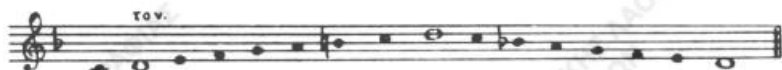
ᾠδὴ Ἀποκατάστασις.

Πα - ρι - στα - μέ - νη στό - σταυ - ρό ἡ πά - να - γνος Μα -
 — ρί - α, ἡ θε - ο - τό - κος Δέ - σποι - να τῶν
 πάν - των ἡ κυ - ρί - α. τοῦ — κό - σμου
 ἡ με - σί - τρι - α — καί μό - νη σω - τη - ρί - α,
 ἐλ - πί - θα τῶν ἁ - μαρ - τω - λῶν καί ἡ πα - ρε - γο - ρί - α.
 — — — — —

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀνωτέρω μελωδιῶν τοῦ ᾄσματος ἀνήκουν εἰς τὸ διατονικὸν γένος αἱ ἐκ Κάτω Χωρίου (E), Ἁγίου Ἰωάννου (I), Σταυροχωρίου (A), Καλαμαύκας (H), Μιλάτου (O), Χριστοῦ (Z), Ὁρεινοῦ (Λ), Βασιλικῆς (P) καὶ Βραχασίου (E).

Αί τρεῖς πρῶται (E, I, Λ) ὑπάγονται εἰς τὸν τρόπον $re = πα$, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν κλίμακα τοῦ Α' ἤχου τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μὲ τὴν ἐξῆς διάταξιν φθόγγων :

Εἰς τὰς μελωδίας ἐκ Καλαμαύκας (H) καὶ Μιλάτου (O), αἵτινες ἀνήκουν εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον (re)¹ παρουσιάζεται ἡ ἰδιοτυπία τῆς βαρύνσεως τοῦ φθόγγου sol .

Τὸ ὑπὲρ τὴν ὕφρσιν σημειούμενον βέλος σημαίνει ὅτι ὁ φθόγγος sol ἐκτελεῖται κατὰ τι ὑπερψωμένως. Ἡ διαμορφωθείσα οὕτω κλίμαξ ἀποτελεῖ χροάν² τοῦ τρόπου $re = πα$.

Αἱ μελωδίαὶ ἐκ Χριστοῦ (Z), Ὁρεινοῦ (Δ), Βασιλικῆς (P) καὶ Βραχασίου (E) ἀνήκουν εἰς τὸν τρόπον $mi = βου$ μὲ τὴν ἐξῆς διάταξιν φθόγγων :

Ὁ τρόπος οὗτος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν κλίμακα τοῦ Τετάρτου (λεγέτου) ἤχου τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἣτις ἔχει τονικὴν βάσιν τὸν φθόγγον $βου = mi$. Αἱ εἰς τὸν τρόπον τοῦτον ἀνήκουσαι μελωδίαὶ δὲν χρησιμοποιοῦν ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν τῆς κλίμακος ἀλλὰ τμῆμα αὐτῆς, ἥτοι ἐκτείνονται μέχρι τῆς τετάρτης ἄνωθεν τῆς τονικῆς καὶ εἰς δύο φθόγγους κάτωθεν αὐτῆς.

Ἡ ἐκ τοῦ χωρίου Βασιλικῆ (P) μελωδία παρουσιάζει τὴν ἰδιοτυπίαν ὅτι καταλήγει τελικῶς εἰς τὸν $fa = Γα$, ὡς ἐὰν ἀνῆκεν εἰς τὸν τρόπον τοῦ fa , ἀντὶ τοῦ φθόγγου $mi = βου$ εἰς ὃν ἔπρεπε φυσιολογικῶς νὰ καταλήξῃ.

¹ Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς μελωδίας ταύτης πρὸς τὴν ἐξ Ὁρεινοῦ (Δ), ἣτις,

¹ Τὸ ἄκουσμα τῶν μελωδιῶν ἐδημιούργησεν εἰς ἡμᾶς κατ' ἀρχὴν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸν χρωματικὸν τρόπον τοῦ sol . Ἀπὸ ἐσωτερικὰ ὁμως στοιχεῖα τῶν μελωδιῶν, ὡς π.χ. οἱ δεσπόμενοι φθόγγοι, τὸ πῆδημα $do - fa$ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ ἀτελής κατάληξις εἰς τὴν συλλαβὴν «νά» τῆς λέξεως «Δέσποινα», ἐπέσθημεν τελικῶς ὅτι πρόκειται περὶ χροᾶς καὶ οὐχὶ περὶ χρωματικῶν τρόπων.

² Περὶ χροᾶν τοῦ τρόπου τούτου, βλ. εἰς *Χρυσάνθου*, Μέγα θεωρητικὸν τῆς μουσικῆς, Τεργέστη 1832, σ. 119.

ἔχουσα τὸν αὐτὸν μελωδικὸν πυρῆνα, θεωρεῖται ὑφ' ἡμῶν πιστοτέρα τῆς ἐκ Βασιλικῆς, ὡς προερχομένη ἐκ χωρίου πλεόν ἀπομεμονωμένου ἀκόμη καὶ σήμερον, προκύπτει ὅτι ἡ κατάληξις εἰς τὸν fa δέον, ὅπως θεωρηθῆ ὡς λάθος τῶν ἐκτελεστῶν, τὸ ὁποῖον σὺν τῷ χρόνῳ ἐπεκράτησεν. εἶναι ὅμως πιθανὸν αὕτη νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπιδράσεως ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων Κεντρὶ καὶ Κάτω Χωρίου, τῶν ὁποίων αἱ μελωδία καταλήγουν εἰς τὸν fa.

Ἐπειδὴ αἱ ὑπὸ ἐξέτασιν μελωδίαι (Ζ, Δ, Ρ, Σ) δὲν ἔχουν μεγάλην μουσικὴν ἔκτασιν, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὸν τρόπον do = νη, ὁπότε ἀμφότεραι αἱ καταλήξεις εἰς mi καὶ fa δύνανται νὰ δικαιολογηθοῦν, ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω ἐν σελ. 217 καὶ ἐξ.

Ἡ ἐκ τοῦ χωρίου Ἐξω Μουλιανὰ μελωδία ἀνήκει εἰς τὸν τρόπον fa, ὅστις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν κλίμακα τοῦ Τρίτου ἤχου τοῦ ἑναρμονίου γένους τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μὲ τὴν ἐξῆς διάταξιν φθόγων :

Αἱ μελωδίαι ἐκ Μύθων (Θ), Ἀνατολῆς (Γ) καὶ Καλοῦ Χωρίου (Μ) ὑπάγονται εἰς τὸν χρωματικὸν τρόπον τοῦ sol, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν κλίμακα τοῦ Δευτέρου ἤχου τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς μὲ τὴν ἐξῆς διάταξιν φθόγων :

Τὸ ὑπεράνω τοῦ φθόγου laβ βέλος ἐτέθη πρὸς ἔνδειξιν ὅτι οὗτος ἐκτελεῖται κατὰ τι ὑπερνωμένους. Εἰς τὰς δύο τελευταίας (Γ καὶ Μ) μελωδίας ἡ ὑφρασις εἰς τὸν ἐν λόγῳ φθόγον ἀφηρέθη τελείως, διότι αἱ τραγουδίστριαι, ἐπηρεασμένα ἴσως ἐκ νεωτέρων τάσεων περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μελῶν τοῦ Δευτέρου ἤχου, ἐκτελοῦν τοῦτον φυσικόν. Παρ' ὅλον ὅτι διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ὑφέσεως αἱ μελωδίαι καθίστανται διατονικαί, κατετάξαμεν αὐτὰς εἰς τὸν χρωματικὸν τρόπον τοῦ sol, διότι, ἀφ' ἐνός μὲν διατηροῦν τὰ ὑπόλοιπα χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου, ἦτοι τονικὴν βᾶσιν, δεσπίζοντας φθόγγους κλπ., ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι εἶναι γνωστὴ ἡ προέλευσις αὐτῶν ἐκ τῶν πρώτων μουσικῶν φράσεων τοῦ αὐτο-

μέλου ἑξαποστειλαρίου τοῦ Β΄ ἤχου «Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν», τοῦ ὁποίου τὸ ποιητικὸν κείμενον εἶναι συντεταγμένον εἰς στίχους πολιτικὸς δεκαπεντασυλλάβους¹

Ἦχος Β΄.

$\overset{3}{\underline{\quad}} \underline{\quad} \underline{\quad} | \underline{\quad} \rightarrow \rightarrow | \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} | \underline{\quad} \rightarrow \rightarrow | \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} |$
 Τοῖς μα - θη - ται - αῖς - συ - νε - ἐλ - θω - μεν - εν - ο - ρει

$\overset{3}{\underline{\quad}} \rightarrow \rightarrow | \overset{4}{\underline{\quad}} \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} | \overset{3}{\underline{\quad}} \underline{\quad} \underline{\quad} | \underline{\quad} \rightarrow \rightarrow | \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} |$
 Γα - λι - λαι - αῖ - ας - πι - στει - Χρι - στο - ν - θε - α - ἄ - σα

$\overset{2}{\underline{\quad}} | \overset{3}{\underline{\quad}} \underline{\quad} \underline{\quad} | \underline{\quad} \rightarrow \rightarrow | \underline{\quad} \underline{\quad} \underline{\quad} | \dots |$
 σθαι - λε - γον - τα - ε - ε - ξου - σι - ἴ - αν

Τοῖς μα - θη - ται - αῖς - συ - νε - ἐλ - θω -
 - μεν - ἐν - ὀ - ρει - Γα - λι - λαι - αῖ - ας
 πι - στει - Χρι - στο - ν - θε - ἄ - σα - σθαι
 λε - γον - τα - ε - ε - ξου - σί - αν . . .

¹ Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν μελωδιῶν τούτων τοῦ ἄσματος πρὸς τὴν ἀνωτέρω ὡς πρότυπον μελωδίαν τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς προκύπτει ὅτι αὗται ἀποτελοῦν παραλλαγὰς (variations) αὐτῆς, χωρὶς ὅμως ν' ἀλλοιοῦνται ὁ βασικὸς μουσικὸς πυρὴν τοῦ προτύπου μουσικοῦ θέματος.

¹ Βλ. εἰς Μουσικὸν Πανδέκτην, τόμ. Γ', Εἰρηολόγιον. Ἀθῆναι 1936, σ. 328. (Ἐκδοσις Ἀδελφότητος Θεολόγων «ἡ Ζωή».)

Αί δύο τελευταῖαι μελωδίαί, ἤτοι αἱ ἐκ τῶν χωρίων Μεσελέροι (N) καὶ Κεντρί (Π), εἶναι δύσκολον νὰ ταξινομηθοῦν εἰς ὀρισμένην τονικότητα. Ἡ πρώτη (N) παρουσιάζει ἐξ ἀπόψεως τονικότητος ὄλως ἀξιοπρόσεκτον ἰδιοτυπίαν. Οὕτως, ἐνῶ κατ' ἀρχὴν φαίνεται νὰ δεσπόζη ἡ τονικότης do, ἡ τελικὴ κατάληξις πραγματοποιεῖται εἰς τὸν fa. Τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Ὡς γνωστὸν ὁ πλάγιος τοῦ τετάρτου ἤχος ἐργάζεται κατὰ δύο συστήματα, ἤτοι τὸ κατὰ «διὰ πασῶν» μὲ βᾶσιν τὸν νη = do καὶ τὸ κατὰ «τριφωνίαν» μὲ βᾶσιν τὸν Γα = fa¹. Πολλάκις, ἰδιαιτέρως εἰς κανόνας, παρατηρεῖται ἀνάμειξις τῶν δύο τούτων συστημάτων, ὅπως π.χ. εἰς τὸν Μέγα Παρακλητικὸν κανόνα, τὸν κανόνα τοῦ Σταυροῦ κλπ. ἔνθα, ἄλλαι μὲν ἐκ τῶν ᾠδῶν ψάλλονται εἰς τὸ κατὰ «διὰ πασῶν», ἄλλαι δὲ εἰς τὸ κατὰ «τριφωνίαν». Οὕτως, ὅταν μιᾶς ᾠδῆς ἢ ὁποῖα ψάλλεται εἰς τὸ κατὰ «διὰ πασῶν» σύστημα ἐπακολουθῇ ᾠδή, ψαλλομένη εἰς τὸ κατὰ «τριφωνίαν», τὸ μέλος τοῦ τελευταίου τροπαρίου αὐτῆς ἀντὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν νη = do καταλήγει εἰς τὸν Γα = fa, προσπαρασκευαζομένης οὕτω τῆς ἀκοῆς πρὸς ἀποδοχὴν τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ συστήματος.

Παράδειγμα ἐκ τοῦ Μεγάλου Παρακλητικοῦ κανόνος. Τελευταῖον τροπαρίου τῆς η' ᾠδῆς².

Ἦχος π̄ δ' ἦ νη

Χαι ρε θρο νε πυ ρι μορ φε Κυ ρι ου χαι ρε θει ει α καιμα
 να δο χε στα μνε, και ρε χρυ ση λυ χνι α λαμ πας α σβε
 στε ε, χαι ρε των παρ θε ε νων δο ξα και μη τε ρων
 ω ρα ι σμα και κλε ε ος

¹ Βλπ. Ἰωάν. Δ. Μαργαζιώτη, Θεωρητικὸν Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Ἀθήναι 1958, σ. 48.

² Βλπ. Μουσικὸς πανδέκτης, τόμ. Γ' (εἰρημολόγιον), ἐνθ. ἀν., σ. 362.

Χαί - ρε θρό - - νε, πυ - ρι - μορ - φε Κυ - ρί - -
 - σου, χαί - ρε θεί - α και μαν - να - θό - χε
 στα - μνε. χαί - ρε χρυ - σῆ λυ -
 - χνί - α, λαμ - πᾶς - ᾶ - σβε - στε, χαί - ρε
 τῶν - παρ - θεί - - νων θό - ξα και μη - τέ - -
 - ρων ὠ - ρά - ῖ - σμα και κλέ - - ος.

Ἡ κατάληξις αὕτη λαμβάνει χώραν ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ ἐπακολουθοῦν μέλος θὰ ψαλῆ εἰς τὸ κατὰ «τριφωνίαν» σύστημα, ἤτοι εἰς τὴν τονικότητα φα, πρᾶγμα ὅμως τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν μελωδίαν, ἥτις ἐπανέρχεται εἰς τὴν τονικότητα do ἕνεκα ἐπαναλήψεως τῆς αὐτῆς μελωδίας.

Ἐὰν μετατρέψωμεν τὸν φθόγγον φα εἰς μι, τότε διατηρεῖται ἡ τονικότης do, δημιουργουμένης μιᾶς ἀτελοῦς καταλήξεως εἰς τὸν μι, ἥτις εἶναι συνήθης εἰς τὸν πλάγιον τοῦ τετάρτου ἤχον.

Ἡ δευτέρα μελωδία (II) παρουσιάζει τὸ ἀσύνηθες φαινόμενον, δηλ. ἡ μουσικὴ αὐτῆς στροφή νὰ καλύπτῃ ἀντὶ ἑνὸς δύο δίστιχα. Περὶ τούτου τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἐὰν εἶναι πρωτογενὲς ἢ προῆλθε μεταγενεστέρως ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δύο διαφορετικῶν μελωδιῶν. Χωρὶς νὰ φαίνεται ἀπίθανον τὸ πρῶτον, δύναται μᾶλλον τὸ δεύτερον νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀληθέστερον. Ἐκ τῆς συγκριτικῆς μουσικο-

λογικῆς ἐξετάσεως τῆς ἐν λόγῳ μελωδίας πρὸς τὰς ἐκ Κάτω Χωρίου (E) καὶ Μεσελέρων (N), φαίνεται ὅτι αἱ δύο πρῶται μουσικαὶ φράσεις, ἤτοι αἱ καλύπτουσαι τὸ πρῶτον δίστιχον, παρουσιάζουν συγγένειαν πρὸς τὴν ἐκ Κάτω Χωρίου μελωδίαν, ἐνῶ αἱ δύο τελευταῖαι πρὸς τὴν ἐκ Μεσελέρων. Ἐὰν ληφθῆ ἔτι ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ Κεντρί εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν δύο ἄλλων, ὡς προηγουμένως, χωρίων, ἡ δευτέρα ὑπόθεσις φαίνεται ὡς ἡ πλέον πιθανή.

Εἰς τὸν πρῶτον στίχον ἐπικρατεῖ ἡ τονικότης $re = pa$, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως τονίζει ἡ κατάληξις εἰς τὸν sol , ἐνῶ ἡ χαρακτηριστικὴ τελικὴ μουσικὴ κατάληξις εἰς τὸν δεύτερον στίχον δημιουργεῖ τὸ αἰσθημα τῆς τονικότητος fa . Ἡ μελωδία τῶν δύο τελευταίων στίχων, ἂν καὶ συγγενεύουσα, ὡς ἐλέχθη, πρὸς τὴν ἐκ Μεσελέρων, εἰς τὴν ὁποίαν δεσπόζει, ὡς ἐδείχθη, ἡ τονικότης do , ἐν τούτοις ἐνταῦθα λόγῳ τοῦ ὑποβαλλομένου γενικωτέρου μουσικοῦ αἰσθήματος φαίνεται προσιδιάζουσα ἡ τονικότης re , ἥτις καὶ πάλιν εἰς τὸν τελευταῖον στίχον καταλήγει εἰς τὸν fa .

Ἐξ ἐπόψεως ρυθμοῦ, αἱ ὑπὸ ἐξέτασιν μελωδία, ἐπειδὴ παρουσιάζουν ἀστάθειαν, δύνανται νὰ καταταχθῶν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ρυθμοειδῶν ἁσμάτων, πλὴν τριῶν, ἣτοι τῶν ἐκ Κεντρί, Κάτω Χωρίου καὶ Ἐξω Μουλιανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξαιρέσει περιπτώσεων τινων, παρουσιάζουν κανονικὸν ρυθμόν. Τῶν ἐκ Κεντρί καὶ Κάτω Χωρίου προέβημεν εἰς ρυθμικὴν ἀποκατάστασιν, ἐπενεγκόντες διορθώσεις τινάς, αἱ ὁποῖαι, ὡς πιστεύομεν, οὐδόλως ἀλλοιώνουν τὸν βασικὸν χαρακτήρα τῶν μελωδιῶν.

Ἡ ρυθμικὴ ἀστάθεια δέον νὰ ἐξετασθῆ, μήπως προέρχεται ἐκ παραφθορᾶς ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς ἀρχικῆς μελωδίας, καίτοι εἶναι δύσκολον νὰ διαπιστωθῆ τοῦτο, διότι οἱ ἐκτελεσταὶ τραγουδοῦν μὲ τοιαύτην εὐχέρειαν τὰς ἔστω καὶ παρεφθαρμένας ρυθμικῶς μελωδίας ταύτας, ὥστε νὰ δημιουργηθῆ ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὄντως αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ ρυθμικὴ μορφή αὐτῶν. Ἐκ τῆς συγκρίσεως ὅμως δύο ἐξ αὐτῶν, αἵτινες, ἂν καὶ προερχόμεναι ἐκ διαφορετικῶν χωρίων, ὁμοιάζουν μεταξύ των, εἶναι δυνατόν νὰ ὑλοστηριξῶμεν μετὰ τινος βεβαιότητος τὴν ὑπαρξιν παραφθορᾶς. Παραθέτομεν κατωτέρω τὰς ρυθμικὰς μορφὰς τῶν μελωδιῶν ἐξ Ὅρεινοῦ καὶ Βασιλικῆς, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θεωροῦμεν πιστοτέραν, ὡς προερχομένην ἐκ χωρίου, τὸ ὁποῖον τυγχάνει πλέον ἀπομεμονωμένον τοῦ ἄλλου.

Ὅρεινοῦ	$\bar{\rho} \cdot \check{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \mid \bar{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} \check{\rho} \mid \check{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} \check{\rho} \mid \bar{\rho} \bar{\rho} \cdot$	= 24 Χρ. πρῶτοι
	Πα - ρι - σταμέ - νη στοῖ - Σαυ - ρό ἡ πό - ναγμος Μο - ρί - σ,	
Βασιλικῆς	$\bar{\rho} \cdot \check{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \mid \bar{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \mid \check{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} \check{\rho} \mid \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$	= 28 Χρ. πρῶτοι

Ὁρεινοῦ	ᾠ	ῶ	ῶ	ῶ	ῶ	ᾠ	ῶ	ᾠ	ῶ	ᾠ	ῶ	ῶ	ῶ	ᾠ	ᾠ	= 23 Χρ. πρῶτοι
	ἦ	θε	ο	τό	κος	Δέ	σποι	να	τῶν	πάντων	ἦ	Κυ	ρί	α		
Βασιλικῆς	ᾠ	ῶ	ῶ	ῶ	ῶ	ᾠ	ῶ	ᾠ	ῶ	ᾠ	ῶ	ῶ	ῶ	ᾠ	ᾠ	= 25 Χρ. πρῶτοι

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο μελωδιῶν τούτων παρατηροῦμεν ὅτι εἰς μὲν τὴν πρώτην μουσικὴν φράσιν τῆς δευτέρας ἔχουν προστεθῆ τέσσαρες ἐπὶ πλέον χρόνοι πρῶτοι, ἦτοι δύο εἰς τὸ τρίτον καὶ δύο εἰς τὸ τέταρτον μέτρον, εἰς δὲ τὴν δευτέραν δύο χρόνοι εἰς τὸ τρίτον μέτρον. Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ εἰς τὰς λοιπὰς μελωδίας συνέβησαν τοιαῦτα ρυθμικαὶ ἀλλοιώσεις, αἱ ὁποῖαι κληρονομηθεῖσαι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, κατέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ συνείδησις ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν, ἐπικρατησάσης οὕτω τῆς παρατηρουμένης ρυθμικῆς ἀσταθείας.

Ἐξ ἐπόψεως μορφολογίας παρατηρεῖται ὅτι ἡ μουσικὴ στροφή ἐκάστη μελωδίας ἀποτελεῖται συνήθως ἐξ δύο μουσικῶν φράσεων Α καὶ Β, αἱ ὁποῖαι καλύπτουν ἀντιστοίχως τοὺς δύο στίχους ἐκάστου διστίχου. Ἐκ τούτων ἡ Α καταλήγει ἢ εἰς τὴν τονικὴν (Ζ, Σ, Η, Ο, Δ, Ρ), ἢ εἰς τὴν τρίτην (Ι), ἢ εἰς τὴν ὑποδεσπόζουσαν (Ε, Λ), ἢ ὑποτονικὴν (Ξ), ἢ τέλος εἰς τὸν δεύτερον κάτωθεν τῆς τονικῆς φθόγγου (Γ, Θ, Μ). Ἐντύπῳσιν προξενεῖ τὸ φαινόμενον ὅτι καὶ ἡ Β εἰς τινὰς μελωδίας (Ε, Ι, Λ, Η) καταλήγει ἀτελῶς εἰς τὴν ὑποδεσπόζουσαν ἢ τρίτην, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε κανονικῶς νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν τονικὴν πρὸς δημιουργίαν τῆς ἐντυπώσεως τοῦ τέλους. Τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῆ, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ αὐτὴ μελωδία ἐπαναλαμβάνεται διαρκῶς μέχρι τέλους τοῦ ἔσματος, μὴ δημιουργουμένης οὕτω, λόγῳ τῆς συνεχείας, ἐντόνου ἀνάγκης τελικῆς καταλήξεως· φαίνεται δ' ἔτι ὅτι προσιδιάζει περισσότερον ἢ ἀτελεῆς κατάληξις, διότι, ἀφήνουσα οἰονεῖ αἰωρουμένην τὴν φωνήν, προπαρασκευάζει τὴν ἀκοὴν διὰ τὴν ἐπομένην ἐπανάληψιν.

Ἐκάστη μουσικὴ φράσις δύναται ἔτι νὰ χωρισθῆ εἰς δύο μικροτέρας α' καὶ β', ἀντιστοιχοῦσας εἰς τὰ δύο ἡμίστιχα, αἱ ὁποῖαι ὡσαύτως καταλήγουν ἀτελῶς. Ἐκάστη ἐπομένως μουσικὴ στροφή παρουσιάζει τὴν μορφήν $A + B$ ἢ $A (= \alpha + \beta) + B (= \gamma + \delta)$. Εἷς τινὰς περιπτώσεις, ὡς π.χ. εἰς τὴν μελωδίαν ἐκ Σταυροχωρίου (Λ), τὰ δύο τελευταῖα ἡμίστιχα ἐκάστου διστίχου παρουσιάζουν τὴν αὐτὴν μελωδικὴν γραμμὴν, ὅποτε δημιουργεῖται ἡ ἐξῆς μορφή: $A (= \alpha + \beta) + B(\gamma + \beta)$.

Ἡ ἕκτασις τῶν ἐξεταζομένων μελωδιῶν περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὁρίων διαστήματος ἕκτης μεγάλης, ἐκ τῶν ὁποίων σπανίως ἐξέρχεται ἡ μελωδία· ὁσάκις δὲ

παρουσιάζεται ἔξοδος, αὕτη ἀποτελεῖ εἶδος ποικιλιματικοῦ καὶ οὐχὶ πραγματικοῦ φθόγγου.

Ἡ διαδοχὴ τῶν φθόγγων ἐμφανίζεται ὁμαλή, μὴ ἀπαντωμένων πηδημάτων ἀποτόμων καὶ μεγάλων. Τὰ μεγαλύτερα ἐν χρήσει διαστήματα εἶναι τὰ τῆς καθαρᾶς 4ης καὶ καθαρᾶς 5ης, τὰ ὅποια ὅμως ἀποτελοῦν πηδήματα ἐκ τῆς τονικῆς εἰς τὴν ὑποδεσπίζουσαν ἢ δεσπίζουσαν ἢ ἐκ τῆς δεσποζούσης εἰς τὴν τονικὴν, ὡς ἐκ τούτου δὲ εἶναι συνήθη εἰς τὴν ἀκοὴν καὶ εὐκόλα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν.

Ὁ ἐν λόγῳ θρηῆνος, θεωρούμενος ἐν τῷ συνόλῳ του, ἦτοι ὡς ποιήσις καὶ μουσική, ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τῶν συναισθημάτων τῶν εἰς τὸ πένθος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς συμμετεχόντων πιστῶν, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν γυναικῶν, αἱ ὅποια, ὡς μητέρες ἢ ὡς μέλλουσαι μητέρες, αἰσθάνονται πολὺ βαθυτέρον τὸν πόνον τῆς Θεοτόκου, ἢ ὅποια ἀτενίζει τὸν υἱὸν αὐτῆς ἀποθνήσκοντα οἰκτρῶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, μὴ δυναμένη νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν βοήθειάν τινα.

Οὐδὲν ἄλλο θρησκευτικὸν ἄσμα ἀσκεῖ τόσην ψυχολογικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐξεταζομένην περιοχὴν τῆς Κρήτης, ὅσην τὸ ἄσμα τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχει ἐνταῦθα ἀντικατασταθῆ τὸ πανελληνίως γνωστὸν ἄσμα «Σήμερον μαῦρος οὐρανός, σήμερον μαύρη μέρα», ἀδόμενον εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τῆς Κρήτης ὑπὸ μορφὴν καλάντων ἀπὸ τὰ παιδιὰ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Μεγ. Παρασκευῆς.

R É S U M É

La Vierge près de la Croix. Complainte populaire sur la crucifixion de Jésus-Christ chantée le vendredi saint.

par Georges Amarianakis

Dans certains villages des cantons de Jérapétra, de Sitia et de Mérambello (Crète orientale) une complainte populaire est chantée le vendredi saint. C'est le thrène de la Vierge Marie pour son Fils crucifié.

Il s'agit d'une rime populaire en vers de 15 syllabes rimés par deux, dont la version originale a été composée au 17ème siècle par le moine Akakios Diakroussis de Céphalonie, comme l'a démontré le prof. M. Manoussakas.

Dans le cadre d'une enquête folklorique plus ample menée dans la région ci-dessus mentionnée au cours des années 1967 - 68 nous avons

recueilli les paroles et enregistré la mélodie de la complainte du vendredi saint en treize versions. L'examen de ces versions présente un intérêt non seulement du point de vue de la formation du texte, mais aussi du point de vue musical. Cette rime est chantée à une voix dans l'église par un groupe de femmes. Dans certains villages la participation d'hommes dans ce groupe n'est pas exclue.

Parmi les mélodies enregistrées onze appartiennent au genre diatonique, trois au genre chromatique et une au genre harmonique. Elles se classent toutes dans la catégorie des chants sans mesure mais ayant des unités de ton fixes, sauf les trois indiquées par les lettres E/II et Ξ qui présentent un rythme régulier, surtout après leur rétablissement rythmique et mélodique.

Du point de vue de la morphologie, la plupart d'entre elles se composent de deux phrases musicales A et B, qui couvrent respectivement les deux vers de chaque distique. Chaque phrase musicale est souvent divisée en deux plus petites α et β , qui couvrent les deux hémistiches de chaque vers. Alors la mélodie entière prend la forme $A (= \alpha + \beta) + B (= \gamma + \delta)$. Dans certains cas les phrases musicales β et δ se ressemblent beaucoup; alors la mélodie a la forme $A (= \alpha + \beta) + B (= \gamma + \beta)$.

ΚΡΟΚΑΛΩΤΑ ΔΑΠΕΔΑ ΤΗΣ ΣΥΜΗΣ

ΥΠΟ

ΑΝΝΗΣ Ι. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Α'). Αί κροκαλωταί¹ διακοσμήσεις ἀνήκουν εἰς τὴν ψηφοθετικὴν τέχνην περὶ τῆς ὁποίας γνωρίζομεν ἤδη ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος καὶ τῶν κατόπιν χρόνων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀθηναίου (Δειπνοσ. Ε 207 c - d) καθ' ἣν ἡ ναῦς τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἰέρωνος «δάπεδον εἶχεν ἐν ἀβακίσκοις συγκείμενον ἐκ παντοίων λίθων, ἐν οἷς ἦν κατεσκευασμένος πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος θανασιώως». Κατασκευαὶ εἰδικώτερον ἐκ κροκαλῶν εἶναι γνωσταὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π. Χ., ὡς ἐπίσης καὶ θαυμάσιαι ψηφιδωταὶ παραστάσεις εἰς Πέλλαν (4ος αἰ. π. Χ.). Ἀργότερον ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰ., ἤρχισεν ἡ χρησιμοποίησις διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων μικρῶν λίθων, κεκομμένων, χρωματιστῶν². Ἐν συνεχείᾳ καὶ κατὰ τοὺς κατόπιν Βυζαντινοὺς χρόνους ἀναφέρονται τοῖχοι³ καὶ δάπεδα πολυτελῆ, ἐπεστρωμένα μὲ πολυχρώμους καὶ δὴ χρυσοστίκτους ψηφίδας⁴. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς λόγον του ἀναφέρει: *πολὸν τῶν τοίχων βελτίους ἡμεῖς καὶ τοῦ ἐδάφους σεμνότεροι*⁵. Εἰς τὸ λόγιον ἔπος κατόπιν τοῦ Διγενῆ φέρεται ὅτι *σοῖκον τερπνὸν ἀνήγειρεν ὁ γενναῖος Ἀκρίτης τὸ ἔδαφος ἐφαίδρυνεν, ἐπήφωσεν ἐν λίθοις*⁶.

Ἡ διακόσμησις διὰ κροκαλῶν συνεχίσθη μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων εἰς πλείστους Ἑλληνικοὺς τόπους, ἰδίᾳ τοῦ νησιωτικοῦ χώρου, οὕτως δὲ καὶ ἐν Σύμῃ. Ἐνταῦθα ἀπαντᾶται ἡ διακόσμησις δαπέδων οἰκιῶν καὶ ἐκκλησιῶν, εἴτα καὶ ἐξω-

¹ Τὰ ἀπεστρογγυλωμένα τεμάχια πετρωμάτων τοῦ αὐτοῦ μεγέθους μὲ τὰς λατύπας καλοῦνται κροκάλαι. Τὸ σχῆμα τούτων ὀφείλεται εἰς τὴν τριβὴν, τὴν ὁποίαν ἔχουν ὑποστῆ ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Βλ. Π. Σ. Ψαριανοῦ, Μαθήματα φυσικῆς γεωγραφίας, Ἀθῆναι 1966, σελ. 48.

² Donald E. Strong, Ὁ κλασικὸς κόσμος, Παγκόσμιος ἱστορία τέχνης, μετάφρ. Ἐφης Π. Κωστοπούλου, Ἀθῆναι 1967, σελ. 94, 99, 101.

³ Migne, P. G. 59, 446.

⁴ Migne, P. G. 31, 285. 37, 659. 40, 169. 47, 338. 51, 193. 58, 509. 60, 492.

⁵ *Αὐτόθι* 60, 538.

⁶ Διγεν. Ἀκρίτ. Ζ 43, 48 (ἔκδ. John Mavrogordato).

τερικῶν χώρων, ἰδίᾳ αὐλῶν. Οἱ ψηφοθέται, ὡς καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον Δωδεκάνησον καὶ ἀλλαγῶ, μεταχειρίζονται ἐκ παραδόσεως πρὸς στρωσὶν τῶν δαπέδων κροκάλιας ἐκ τῶν ἀκτῶν, πλακοειδοῦς μορφῆς, λόγῳ τῆς ὀριζοντίας αὐτῶν τριβῆς ὑπὸ τοῦ θαλασσοῦ κύματος.

Εἰκ. 1. Αὐλὴ τῆς οἰκίας Μαρίας Κρητικοῦ.

Εἰκ. 2. Αὐλὴ τῆς οἰκίας Οὐραν. Νικολέττου.

Εἰκ. 3. Οἰκία τοῦ ἱερέως Γ. Καρακατσάνη.

Εἰκ. 4. Οἰκία τῆς Μαρίας Κρητικοῦ.

Εἰς τὸ δάπεδον ἐτίθετο στρωμα¹ ἐκ θηραϊκῆς γῆς καὶ ἀσβέστου ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ὑγροῦ ἀκόμη, ἐπηγνύοντο αἱ κροκάλια, κτυπώμενα διὰ σφύρας, ὥστε τὸ ἐν λόγῳ στρωμα, ἀνυψούμενον, νὰ πληροῖ τὰ μεταξὺ αὐτῶν κενά. Διὰ τῆς

¹ Ἐνίοτε ἔσκαπτον εἰς μικρὸν βάθος τὴν γῆν καὶ εἶτα ἔθετον τὸ μείγμα.

κατασκευής ταύτης τὰ διακοσμητικά θέματα είναι ἐνσωματωμένα ἐπὶ τῶν δαπέδων. Εἶναι δὲ ταῦτα ἀπλῶ γεωμετρικά σχήματα ἢ καὶ συνθετώτερα, εἰλημμένα ἐκ τῆς ἐμφύχου ἢ ἀψύχου φύσεως, χρώματος λευκοῦ ἢ μέλανος. Τὸ λευκόν, διαφόρων ἀποχρώσεων, εἶναι τὸ χρῶμα τοῦ βάθους. Αἱ μέλανος χρώματος κροκάλαι πλαισιώνουν τὰς εἰκονιζομένας μορφὰς κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς διπλὴν σειρὰν, τὸ δὲ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ βάθους τοῦ διακοσμουμένου χώρου διατίθεται εἰς ὀριζοντίους σειράς, ἰσοπαχεῖς, κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα.

Β'). Ὁ αὐλειος χώρος τῶν οἰκιῶν (εἰκ. 1, 2, 3)¹ καταλαμβάνεται κυρίως ὑπὸ γραμμικοῦ διακόσμου, μέλανος χρώματος, ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους, ἀποτελουμένου ἐκ κυκλικῶν πλεγμάτων. Τὸ κέντρον κοσμεῖται διὰ κύκλου, τοῦ ὁποίου τὸ πεδῖον διακόπτεται διὰ μέλανος ψηφίδος (εἰκ. 1, 2) ἢ ρόδακος (εἰκ. 3). Ὁ ὅλος διάκοσμος οὗτος περιβάλλεται μὲ κύκλον ἐκ διπλῆς σειρᾶς κροκαλῶν, ὁ ὁποῖος περικλείεται ὑπὸ τετραγώνου πλαισίου τῆς αὐτῆς κατασκευῆς, τοῦ ὁποίου αἱ γωνίαί κοσμοῦνται δι' ἀνθεμίων².

Ὁ ἐν λόγῳ διάκοσμος καταλαμβάνει εἰς ἄλλας μὲν οἰκίας τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς αὐλῆς (εἰκ. 2, 3), εἰς ἄλλας δὲ τὸ πρὸ τῆς κεντρικῆς εἰσόδου (εἰκ. 1). Ὁ διάκοσμος συνεχίζεται διὰ ζώνης, ἡ ὁποία σχηματίζεται διὰ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ τετραγώνου καὶ ἐτέρας σειρᾶς κροκαλῶν μελανοῦ χρώματος. Ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἐδάφους αὐτῆς εἰκονίζεται κυματοειδῆς βλαστὸς (εἰκ. 2, 3) ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκφύονται ἄνθη κλπ. Ἡ ζώνη αὕτη ἀπαντᾶται ἐπίσης τοποθετημένη μετὰ ἀπὸ γεωμετρικὸν σχέδιον, ἀποτελούμενον ἐκ τεθλασμένων γραμμῶν ἐντὸς ὀρθογωνίου, τοῦ ὁποίου αἱ στεναὶ πλευραὶ πλαισιοῦνται διὰ παρατεταγμένων τριγώνων (εἰκ. 4). Πρὸς τὴν ζώνην ταύτην ἐφάπτεται ἐτέρα μὲ διαστίκτους ῥόμβους. Ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν κορυφῶν αὐτῶν σχηματίζονται διάφορα γεωμετρικά σχήματα (εἰκ. 5).

Ρομβοειδῆ διακόσμησιν φέρει προσέτι καὶ ὀρθογώνιον διάγραμμα, τὸ ὁποῖον

¹ Αἱ φωτογραφίαι δεικνύουν κατὰ σειρὰν τὰς αὐλὰς τῶν οἰκιῶν: τῆς Μαρίας Κρητικῆς, Οὐρανίας Νικολέττου καὶ τοῦ ἱερέως Γεωργ. Καρακατσάνη. Σημειωτέον ὅτι τὸ θέμα τοῦ κεντρικοῦ σχεδίου ἀπαντᾶται καὶ εἰς ἄλλας αὐλὰς.

² Τὸ διακοσμητικὸν θέμα τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς σφαιγιδόλιθον τῆς Φαιστοῦ (2220 - 2000 π. Χ.) (βλ. προχείρως εἰς Ἑλληνικά διακοσμητικὰ θέματα, Ἐθνικ. Ὅργαν. Χειρ. Ἑλλ., τόμ. Β', Ἀθῆναι 1965, Α 4, 3), ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δὲ βυζαντινῶν χρόνων εἰς σαρκοφάγον τῶν Ἀπιδέων, ἡ ὁποία πιθανώτατα εἶναι δωρεὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, ὡς καὶ εἰς τὸ τέμπλον τοῦ ἐκεῖ βυζαντινοῦ ναοῦ κ. ἄ. (βλ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου, Ἐκ τῶν βυζαντινῶν Ἀπιδέων, Ἀρχ. τῶν Βυζ. Μνημ. Ἑλλάδος, τόμ. Α', (1935), σ. 131 - 132).

καταλαμβάνει τὸν παρὰ τὰ κυκλοτερεῖ συμπλέγματα χώρον (εἰκ. 6), ὡς καὶ τὸν παρὰ τὸ κατώφλιον (εἰκ. 2).

Τὸ διακοσμητικὸν τοῦτο διὰ ρόμβων θέμα σημειοῦμεν ὅτι συνεχίζεται ἐκ μακρᾶς παραδόσεως, δεδομένου ὅτι εὐρίσκεται τοῦτο ἐπὶ ἐνδυμάτων τῶν πρώτων ἤδη χριστιανικῶν χρόνων, ὡς ἐπὶ «σημεῖον» κοπτικῶν ὑφασμάτων¹, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ εἰς τὴν βυζαντινὴν περίοδον, ὡς ἐν Σινᾶ εἰς ἔνδυμα ἁγίου, ἐπὶ εἰκόνας τῆς Θεοτόκου (6^{ος} αἰ.) καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπὶ ψηφιδωτῆς παραστάσεως τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (7^{ος} αἰ.)².

Γ'). Ἐτέραν μορφήν διακοσμήσεως εἰς Σύμην ἀποτελεῖ ἡ ἐν σχήματι τοῦ γράμματος \square (οἰκία τῆς οἰκογεν. Ἁγαπητίδη). Εἰς τὸν κάθετον λευκοῦ χρώματος χώρον (α), σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου, ὁ διάκοσμος διατίθεται καὶ εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς εἰς δύο παραλλήλους ζώνας. Ἐκ τούτων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἢ διακόσμησις σύγκειται ἐκ κυματοειδοῦς βλαστοῦ μετ' ἀνθοφόρων κλαδίσκων, εἰς δὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἐκ μαϊάνδρου (εἰκ. 7, 8)³.

Ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικῶς τῶν ζωνῶν τούτων ὀρθογωνίου ὁμοίως χώρου ἐκφύονται ἐξ ἀγγείων διαφόρου μορφῆς, ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτων, κυματοειδῆς κλάδοι συμμετρικῶς ἔλισσόμενοι. Εἰς τὸ μέσον βαίνει ἐκ τῶν ἀγγείων εὐθεῖα

¹ Ἄννης Ἀποστολάκι, Τὰ κοπτικά ὑφάσματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου κοσμητικῶν τεχνῶν, ἐν Ἀθήναις 1932, σελ. 86.

² Manolis Chatzidakis - André Grabar, Byzantine and Early Medieval Painting, London 1965, πίν. 48 καὶ 5.

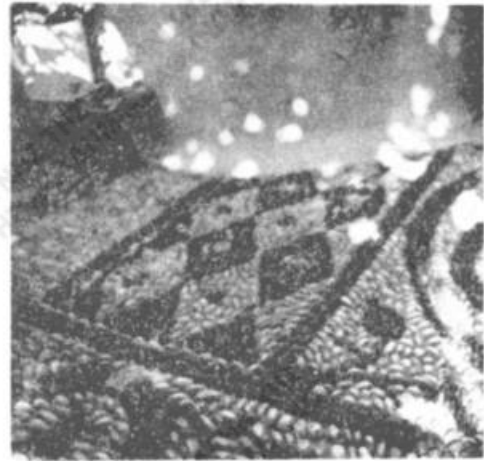
³ Οἱ μαϊάνδροι μετὰ τῶν σπειρομαϊάνδρων ἀπαντῶνται ὡς κοινότατον κόσμημα τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων (βλ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου, Παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ Λέσβου, Ἀρχ. Δελτ. (1929), σελ. 62-63), ὡς καὶ ἄλλων τμημάτων οἰκοδομημάτων, χρησιμοποιοῦνται δὲ ὡς πλαίσιον γεωμετρικῶν ἢ εἰκονικῶν συνθέσεων, ὡς π.χ. εἰς τὸν θόλον τῆς Rotonda τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης (Γ. Ἀ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, Ἀθήναι 1962, σελ. 183), εἰς τὸν θόλον: τοῦ νάρθηκος τοῦ Ὁσίου Λουκά (11 αἰ.), τοῦ μαυσωλείου τῆς Γάλλας Πλακιδίας εἰς Ραβένναν (5^{ος} αἰ.). (Manolis Chatzidakis - André Grabar, ἔνθ' ἄν., εἰκ. 18, 7)· εἰς τὸν θόλον ἔτι τοῦ πρεσβυτερίου τοῦ ἁγίου Βιταλίου (6^{ος} αἰ.), εἰς τὰς ἀψίδας τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ ναοῦ (Jean Lassus, Παλαιοχριστιανικὸς καὶ βυζαντινὸς κόσμος, (μετάφρ. Δέσπω Π. Σολωμοῦ), Ἀθήναι 1967, σελ. 55-57), ἐπὶ ἐπιστυλίου ἀναγλύφου (Ἀναστ. Ὁρλάνδου, Χριστιανικὰ γλυπτά τοῦ μουσείου Σμύρνης, Ἀρχ. Βυζ. Μνημ. Ἑλλ., τόμ. Γ', (1937), σελ. 145-146) κ. ἄ. Μαϊάνδροι δὲ διακόσμησιν φέρει καὶ ἐνυφασμένον κόσμημα ἐπὶ κοπτικῶν ὑφασμάτων (βλ. Ἄννης Ἀποστολάκι, ἔνθ' ἄν., σελ. 85). Ἡ αὐτὴ διακόσμησις διὰ κροκαλῶν μεταξὺ ἄλλων διακοσμητικῶν θεμάτων ὑπάρχει καὶ εἰς Θεσσαλονίκῃ καὶ Σπέτσας (Νικ. Μουτσούπουλον, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βεροίας. Ἀθήναι 1967, σελ. 103. Πόπης Ζώρα, Οἱ βοτσαλωτὲς αὐλὲς τῶν Σπετσῶν. Ζυγὸς, τευχ. 70 (1961), εἰκ. 24).

γραμμή, εκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἐκφύονται ἐκ τῶν ἐν λόγῳ κλάδων βλαστοὶ ὁμοίως συμμετρικῶς διατιθέμενοι, ἐξ αὐτῶν δ' ἕλικες καὶ ἄνθη (εἰκ. 7, 8).

Τὸ ἕτερον τμήμα τοῦ διακοσμομένου πεδίου (β) καλύπτεται κατὰ τὸ κέντρον ὑπὸ ἀκτινωτοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα ἐπὶ μέρους

Εἰκ. 5. Οἰκία τῆς Μαρίας Κρητικοῦ.

Εἰκ. 6. Οἰκία τῆς Μαρίας Κρητικοῦ.

Εἰκ. 7. Οἰκία τῆς οἰκογενείας Ἀγαπητίδη.

Εἰκ. 8. Οἰκία τῆς οἰκογενείας Ἀγαπητίδη.

γεωμετρικὰ σχήματα. Τοῦτο περιβάλλεται ὑπὸ κύκλου, ὁ ὁποῖος περιθέεται ὑπὸ ὀρθογωνίου, ἐξωτερικῶς δ' αὐτοῦ ὁ χῶρος κοσμεῖται διὰ μαιάνδρου (εἰκ. 9). Ὁ μεταξὺ τοῦ κύκλου καὶ τοῦ τετραγώνου χῶρος κοσμεῖται ὑπὸ ἐλίκων, βλαστῶν καὶ ἀνθεμίων, τὰ ὁποῖα ἐκφύονται ἐκ τῶν γωνιῶν (εἰκ. 9) τῆς ἰδίας βλαστικῆς

διακοσμητικής μορφής πρὸς τὸ ἕτερον (α) τμήμα. Ἐσώθεν τοῦ κύκλου μεταξὺ τῶν κορυφῶν τῶν ἀκτίνων ὑπάρχουν καμπύλαι (εἰκ. 9). Ἰδιαίτερον τετράγωνον πεδῖον κοσμεῖται δι' ἀστερίου (γένος ἐχινოდέρμων τῆς οἰκογενείας τῶν ἀστεριδῶν) (εἰκ. 10).

Εἰκ. 9. Αὐλὴ τῆς οἰκίας Ἀγαπητίδη.

Εἰκ. 10. Αὐλὴ τῆς οἰκίας Ἀγαπητίδη.

Εἰκ. 11. Οἰκία τῶν ἀδελφῶν Παπαμιχαήλ.

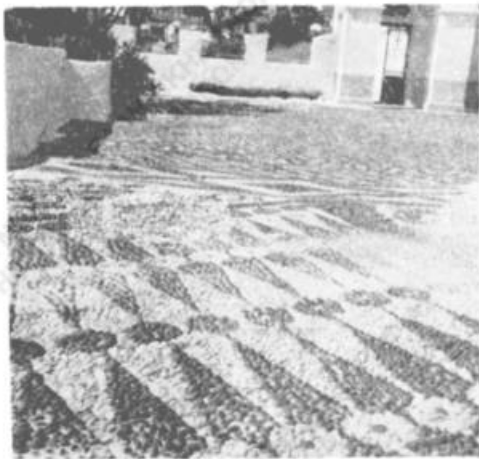
Εἰκ. 12. Αὐλὴ οἰκίας ἀδελφῶν Παπαμιχαήλ.

Δ'). Παρόμοιον φυτικὸν διακοσμητικόν, ὡς ἄνω, θέμα, εὐρίσκεται ἐπίσης εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας τῶν ἀδελφῶν Καλοδοῦκα καὶ Μιχαὴλ Παπαμιχαήλ, εἰς τὸ ὅποιον, εἰς ἀγγελίον ὑπὸ διάφορον πρὸς τὰ ἄνωτέρω (εἰκ. 7, 8) μορφήν, ὃ ἐξ αὐτοῦ φυτικὸς διάκοσμος διακόπτεται ὑπὸ κύκλου (εἰκ. 11) μὲ ἐντὸς αὐτοῦ ὡς καὶ εἰς τὴν εἰκ. 9, ἀκτινωτοῦ κοσμήματος (εἰκ. 12). Ἐκ τοῦ κυκλικοῦ τούτου κοσμήματος συνεχίζεται ὁ ἐν λόγῳ φυτικὸς διάκοσμος (εἰκ. 11). Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς αὐλῆς κοσμεῖται δι' ὀκταγώνου, ἐγγεγραμμένου εἰς τετράγωνον. Ἐκ τοῦ

μέσου τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἀνυψοῦνται κυπάρισσοι, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαί, συγκλίνουσαι, σχηματίζουν σταυρόν· τὰ τρίγωνα δέ, τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς ἐγγραφῆς, πληροῦνται ἐν μέρει δι' ἀνθέων (εἰκ. 13).

Εἰκ. 13. Αὐλή οἰκίας ἀδελφῶν Παπαμιχαήλ.

Εἰκ. 14. Ναὸς Παναγίας Χαρωμένης.

Εἰκ. 15. Ναὸς Παναγίας Χαρωμένης.

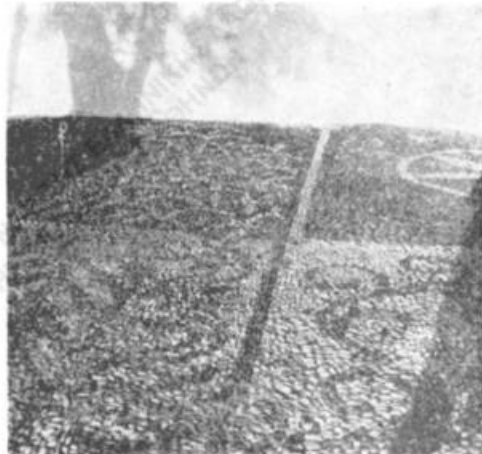
Εἰκ. 16. Ἅγιος Παντελεήμων Ἐλεούσας.

Ε'). Ὁ αὐλεις χῶρος τῶν ἐκκλησιῶν καλύπτεται ὑπὸ διακόσμου ἐκ σχημάτων γεωμετρικῶν καὶ φυτικῶν μορφῶν, ὡς εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Χαρωμένης (= Χαριτωμένης), ἔνθα ἀποτελεῖται ἐκ τεθλασμένων ταινιῶν, ρόμβων, τριγῶνων καὶ ἐκ ζωνῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων κύκλοι. Ἐκατέρωθεν τούτων ἐξ ἀντιθέτου εἰκονίζονται κυπάρισσοι (εἰκ. 14).

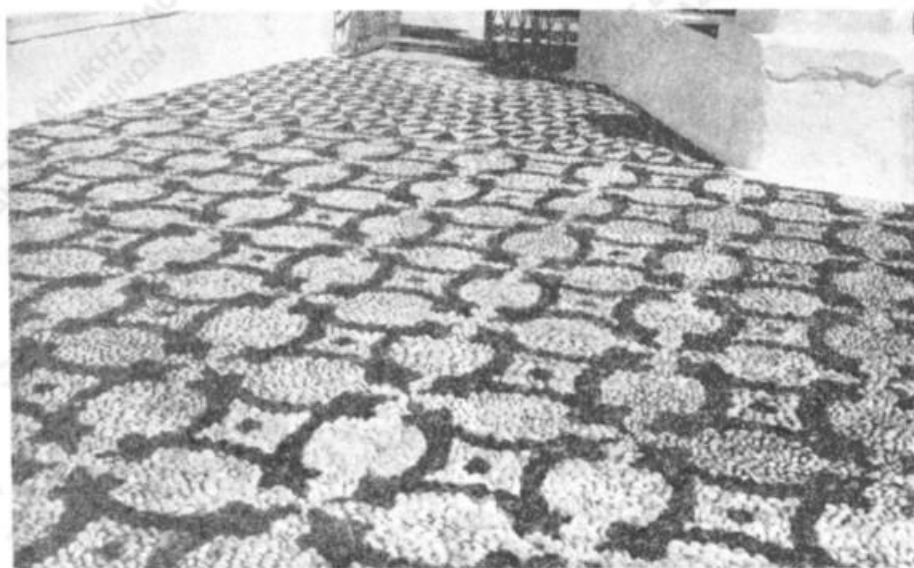
Ἐκ τῆς διατάξεως ταύτης τῶν κυπαρίσσων σχηματίζονται μεταξύ τῶν ἄνευ φυλλώματος κορυμῶν κύκλοι, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ἔχει τεθῆ ψηφίς μέλανος χρώματος. Ἐπὶ πεδίου λευκοῦ χρησιμοποιοῦνται ὡσαύτως ψηφίδες μέλανος χρώ-

Εἰκ. 17. Ναός τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

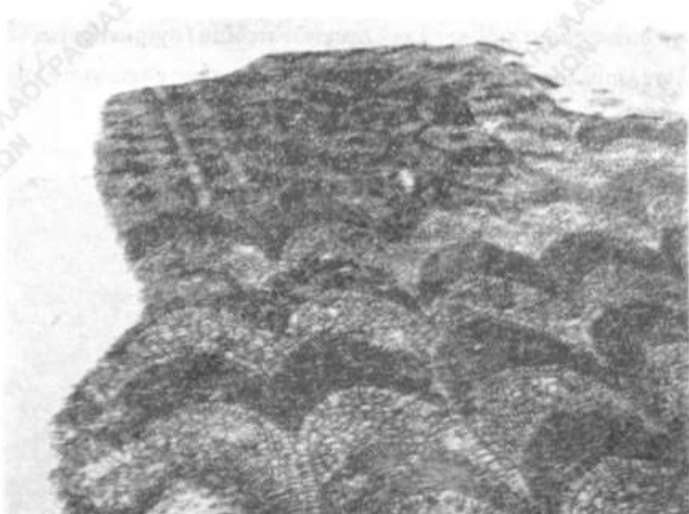
Εἰκ. 18. Ναός τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Εἰκ. 19. Ναός Ἁγίας Τριάδος.

ματος. Ἡ ὅλη διακοσμητικὴ διάταξις περιβάλλεται μὲ ὀριζοντίας γραμμὰς διὰ τεσσάρων σειρῶν κροκαλῶν. Αἱ ἐξ αὐτῆς σχηματιζόμεναι γωνία κοσμοῦνται δι' ἀνθοφόρων κλάδων (εἰκ. 15).

Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ εἰς τὸ μονύδριον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τῆς Ἐλεούσας (εἰκ. 16) ἐντὸς τετραγώνου λευκοῦ ἐδάφους τὸ διακοσμητικὸν θέμα ἀποτελεῖται ἐκ κύκλου μὲ ἐντὸς πέταλα ἄνθους, πιθανῶς μαργαρίτας¹.

Εἰκ. 20. Μονύδριον Ἁγίου Παντελεήμονος Ἐλεούσας.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εὐρίσκονται εἰς σχῆμα σταυρῶν τετράφυλλα ἄνθη (εἰκ. 17), διὰ φολίδων δὲ ἐπιτυγχάνονται ἐτι ποικιλώτατα σχέδια (εἰκ. 18). Ἡ τελευταία αὕτη διακόσμησις συνεχίζει παράδοσιν ἤδη ἀπὸ τῶν Μινωικῶν καὶ Μυκηναϊκῶν χρόνων², τῆς Ἀρχαιότητος καὶ τῆς κατόπιν Βυζαντινῆς περιόδου³.

¹ Ἡ διακόσμησις αὕτη μὲ παλαιότεραν παράδοσιν σημειοῦμεν ὅτι ἀπαντᾶται εἰς θηραϊκὸν ἀμφορέα, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς ἄλλους τόπους, ὡς εἰς Βέροιαν, Σπέτσας κ. ἄ. (βλ. Νικ. Μουτσοπούλου, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βεροίας, Ἀθήναι 1967, σελ. 101 καὶ Πόπης Ζώρα, ἐνθ' ἄν., εἰκ. 16, πρὸβλ. καὶ εἰκ. 2, 13).

² Σπυρ. Μαρινάτου, Κρήτη καὶ Μυκηναϊκὴ Ἑλλάς, Ἀθήναι 1959, πίν. 126 (Ἀσάμινθος ἐκ Παχυάμιμου. Διακόσμησις πιτλόεσσα) καὶ πίν. 209. Ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου Ρούτση 2, Πύλος. Πιτλόεν κόσμημα καὶ Ἑλληνικὰ διακοσμητικὰ θέματα, ἐνθ' ἄν., Γ, 20, Γ, 8, Β, 12.

³ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος τῆς Λοκρίδος, ἐνθ' ἄν., τόμ. Γ' (1937), σελ. 186. Manolis Chatzidakis - André Grabar, ἐνθ' ἄν., πίν. 19, (μονὴ Δαφνίου, παράστασις: εἰσοδος τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα (11^{ος} αἰ.), Jean Lassus, ἐνθ' ἄν., σελ. 18 (κατακόμβη τῆς Βία Λατίνα εἰς Ρώμην (μέσα 4^{ου} αἰ. μ. Χ.).

Πλήν τῶν ἀνωτέρω συνδυασμῶν ἐπιτυγχάνονται καὶ ἄλλοι, ὡς ρομβοειδῆ τετράπλευρα (εἰκ. 19) (ναὸς Ἁγίας Τριάδος) εἰς σχῆμα σταυροῦ, μηνίσκοι, σχηματιζόμενοι διὰ καταλλήλου τοποθετήσεως κροκαλῶν καὶ ἐναλλαγῆς τῶν χρωμάτων (εἰκ. 20) μονύδριον Ἁγίου Παντελεήμονος τῆς Ἐλεούσας).

Ἄλλος διάκοσμος μέλας ἐπὶ λευκοῦ πεδίου σχηματίζεται ἐκ τριγώνων, ῥόμβων, κύκλων, φυλλοφόρων κλάδων καὶ τεθλασμένων ταινιῶν¹ (εἰκ. 21· ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου).

Εἰκ. 21. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου.

Αἱ ἐν λόγῳ ταινίαι τῶν ὁποίων ἡ σύνθεσις ἐμφανίζεται καλλιτεχνική, ἀποτελοῦν σύνθετες κόσμημα, τὸ ὁποῖον πλαισιώνει τμήματα διακεκοσμημένων πεδίων. Τὴν τεθλασμένην ταινιωτὴν διακόσμησιν, ὡς εἰς τὴν εἰκ. 22, ἡ ὁποία κατέχει τὸ πλεῖστον τοῦ χώρου, περιβάλλον ταινίαι, κοσμοῦμεναι διὰ γεωμετρικῶν καὶ φυτικῶν σχεδίων. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς αὐλῆς καλύπτεται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ρομ-

¹ Τεθλασμένη ταινιωτὴ διακόσμησις περιβάλλει σχέδιον κροκαλωτῆς αὐλῆς εἰς Βέροιαν (*Νικ. Μουτσοποβλου*, ἐνθ' ἀν., σελ. 100). Εἰς χειρόγραφον τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν (Ὁμιλίαι Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου) τὴν τεθλασμένην διακόσμησιν ἀπαρτίζουν τελεῖαι (δάπεδον ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Ἁγίου Παύλου) (*Manolis Chatzidakis - André Grabar*, ἐνθ' ἀν., εἰκ. 78).

βοειδῶν σχημάτων (εἰκ. 21)¹, τὰ ὁποῖα διακόπτονται ὑπὸ τετραγώνου, τὸ ὁποῖον περιβάλλει δύο ὁμοκέντρους κύκλους. Τὸ μεταξὺ τῶν κύκλων διάστημα καταλαμβάνεται ὑπὸ κλάδων, ὡς καὶ αἱ γωνίαὶ τοῦ τετραγώνου, τὸ δὲ κέντρον τοῦ κύκλου ὑπὸ ἀκτινωτοῦ σχεδίου, εἰς τοῦ ὁποῖου τὸ ἐσωτερικὸν ὑπάρχει ἕτερον κόσμημα ἀκτινωτόν, ὁμοιάζον καὶ πρὸς ρόδακα, γνωστὸν προσέτι διακοσμητικὸν θέμα κιονοκράνων², οἰκιακῶν σκευῶν, ἐλίπλων κ. ἄ.³

Εἰκ. 22. Ναὸς Ἁγίου Ἰωάννου.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τῆς ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπάρχει ἔτι διακοσμητικὴ σύνθεσις ἐξ ἀγγείου μέλανος χρώματος μὲ ἐσχηματοποιημένον ἐπ' αὐτοῦ φυτόν, τοῦ ὁποῖου διακρίνεται ὁ κορμὸς καὶ ἐκατέρωθεν κλάδοι ἐλισσόμε-

¹ Τὸ θέμα τοῦτο ἀπαντᾶται εἰς μαρμαροθετήματα πρὸ τῆς πύλης τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ τοῦ καθολικοῦ τῆς Λέχοβας (πιθανῆ χρον. 11 ἢ 12 αἰ) (βλ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Οἱ ναοὶ τῶν Ταρσινῶν καὶ τῆς Λέχοβας, Ἀρχ. Βυζ. μνημ. Ἑλλ., τόμ. Α' (1935), σελ. 96, 98.

² Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Ἡ Πόρτα Παναγιά τῆς Θεσσαλίας, ἐνθ' ἄν., σελ. 27.

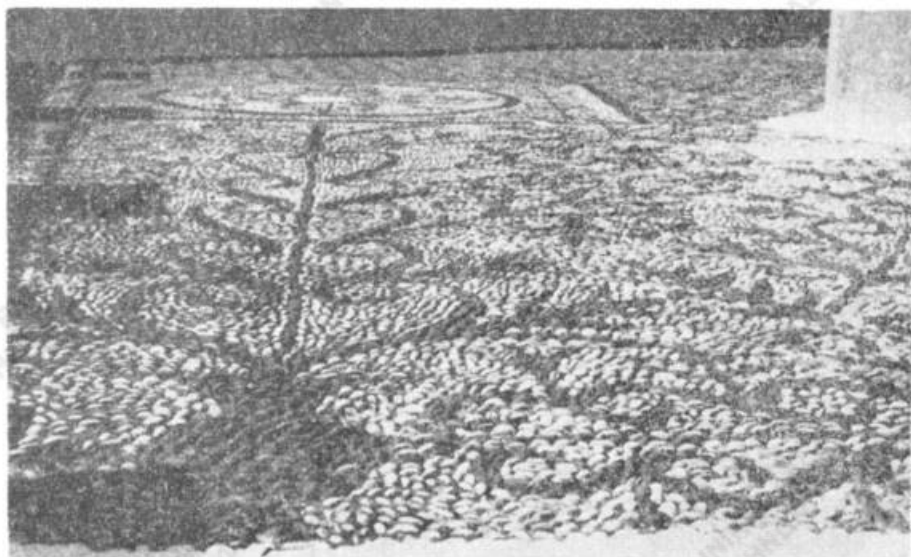
³ Ἀγγ. Χατζημηχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Σκυρὸς, Ἀθῆναι 1931, σελ. 50, 161, 162, 165 *Τῆς Αὐτῆς*, L'art populaire grec, Athènes 1937, σελ. 10, 147 κ. ἄ.

νοι ἔλλειψοειδῶς, ἐκ τούτων δ' ἔτεροι ἀνθοφόροι (εἰκ. 23). Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ φυτοῦ, καταλήγοντος εἰς ἀνθέμιον, ἐπίκειται ὀρθογώνιον σχῆμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου σχηματίζεται κύκλος, πληρούμενος ὑπὸ ἀνθεμίον ὑπὸ σταυροειδῆ μορφήν. Τὸ μεταξὺ τοῦ κύκλου καὶ τοῦ ὀρθογωνίου κενὸν κοσμεῖται διὰ φυλλοφόρων κλάδων¹ (εἰκ. 24).

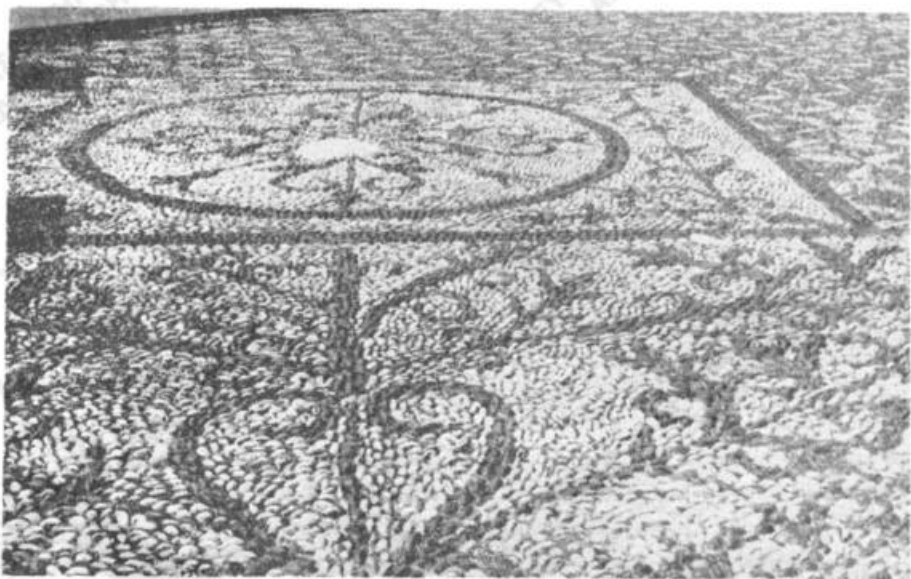
Εἰς τὸν χώρον πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ὡς ἄνω ναοῦ εἰκονίζεται διὰ τῶν αὐτῶν χρωμάτων ἀγγεῖον μετὰ λαβῶν ἀπὸ τὸ ὁποῖον βλαστάνει κρίνον μὲ συμμετρικῶς διατεταγμένα φύλλα καὶ δύο ζεύγη κλάδων μὲ φύλλα καὶ ἄνθη. Τούτων οἱ μίσχοι ἐλισσόμενοι καταλήγουν εἰς ἄνθη καὶ σχηματίζουν δύο κυκλωτερῆ διαμερίσματα (εἰκ. 25).

Αἱ συνθέσεις τῶν εἰκ. 25, 24, 23 καὶ τῶν 7, 8, 11 δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἐξελίξεις παλαιότερων εἰκονίσεων κληματίδων, ἐκφυομένων ἀπὸ κανθάρου ἢ ἀμφορέως ἐπὶ τῶν διακλαδουμένων βλαστῶν τῶν ὁποίων ἐπικάθηνται ἔρωτιδεῖς καὶ πτηνά, κοινοῦ διακοσμητικοῦ θέματος ψηφιδωτῶν δαπέδων ρωμαϊκῶν ἐπαύλεων,

¹ Τοιοῦτοι κλάδοι καὶ γενικῶς ἕλικες συμμετρικῶς ἐκφυόμενοι, ἐσχηματοποιημένα κυματοειδεῖς κληματίδες καὶ ἄλλα παρόμοια ἀπαντῶνται εἰς πλείστα παλαιὰ ἔργα τέχνης, κατασκευάζονται δὲ καὶ μέχρι σήμερον ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ναῶν καὶ ξυλογλύπτων τέμπλων, ὡς π.χ. εἰς ἀψίδας τῶν θόλων τοῦ μασσωλείου τῆς Γάλλας Πλακιδίας (5^{ος} αἰ.), εἰς λεπτομέρειαν νωπογραφίας, παριστώσης τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου, ἐπὶ τοῦ κεφαλόμενου τῆς Παρθένου, τῆς λεκάνης καὶ τοῦ ἐνδύματος γυναικὸς χεοῦσης ὕδωρ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τῆς Ἀρακιωτίσσης εἰς Λαγουδερά Κύπρου (βλ. *Manolis Chatzidakis - André Grabar*, ἔνθ' ἄν., πίν. 7 καὶ 37), εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βιταλίου (546 - 548 μ. Χ.), εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μαξιμιανοῦ (550 περίπου μ.Χ.) (βλ. *Jean Lassus*, ἔνθ' ἄν., σελ. 56 - 57, 141), εἰς τὴν βορείαν θύραν τοῦ νάρθηκος τῆς μονῆς Βλαχερνῶν μὲ τὰ ἐντειχισμένα γλυπτὰ τοῦ τέμπλου καὶ εἰς πεσίσχον ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Ἁγίας Θεοδώρας (βλ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Ἡ παρὰ τὴν Ἄρταν μονὴ τῶν Βλαχερνῶν, Ἀρχ. Βυζ. μνημ. Ἑλλ., τόμ. Β' (1936), σελ. 20, 13, 21, 14, 106 κ. ἀ.), ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ προαυλείου ἔμπροσθεν τῆς νοτίας θύρας τῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀδάμαντος Μήλου (βλ. Δ. Βασιλειάδῃ, Συμβολὴ εἰς τοὺς τρουλλοκαμάρους ναοὺς τῆς Ἑλλάδος, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδῶν, τόμ. 30 (1960 - 1961), σελ. 178 - 179), τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τῆς Ἐλούντιας Κρήτης (βλ. *Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι*, Ἡ λαϊκὴ τέχνη τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1960, σελ. 70, εἰκ. 33), εἰς ξυλόγλυπτα (βλ. Ἑλληνικὰ λαϊκὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ξυλόγλυπτα, ἔνθ' ἄν., σελ. 6Β', 9Α' - Β' κ. ἀ.), εἰς ἐνδύματα, κοσμήματα, (βλ. Ἀγγ. Χατζημυχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη, Ἀθήναι 1931, σελ. 68, 167 κ. ἀ. Πρὸβλ. τῆς Ἀδτῆς, L' art populaire grec, Athènes 1937, σελ. 10, 47, τῆς Ἀδτῆς, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη, Σκύρος Ἀθήναι 1950, σελ. 59) κ. ἀ.

Εικ. 23. Ναός του Τιμίου Σταυρού.

Εικ. 24. Ναός του Τιμίου Σταυρού.

σνηθεστάτου δὲ καὶ εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τῆς παλαιοχριστιανικῆς τέχνης¹. Ὑπάρχουν ἔτι εἰς κατακόμβας ἀπεικονίσεις δοχείων μὲ ἄνθη, γιργλάνδες ἔξ ἄνθέων κλπ.². Ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου (Θύραις ἢ ᾠδή, 27 κ. ἔξ.) ἀναφέρεται δοχεῖον κοσμούμενον

Εἰκ. 25. Ναὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

ὑπὸ κισσοῦ καὶ ἀκάνθης. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους παριστάνοντο διὰ τῶν ψηφίδων ἄνθη, φυτὰ καὶ διάφορα δένδρα³. Παρομοίας διακοσμητικὰς παραστάσεις εὐρίσκομεν εἰς τὴν λιθογλυπτικὴν⁴, ξυλογλυπτι-

¹ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ τῆς Λέσβου, σελ. 36.

² Γ. Α. Σωτηρίου, ἔνθ' ἄν., σελ. 121. Παρόμοιαι ἀπεικονίσεις εὐρίσκονται εἰς ψηφιδωτὰς διακοσμήσεις τῶν θόλων τοῦ μαυσωλείου τῆς Γάλλας Πλακιδίας εἰς Ραβένναν, τοῦ πρεσβυτερίου τοῦ Ἁγίου Βιταλίου (βλ. *Jean Lassus*, ἔνθ' ἄν., σελ. 53, 55), εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, τὸ τέμπλον καὶ τοὺς κίονας τῆς παλαιᾶς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Πέτρου (βλ. Γ. Α. Σωτηρίου, ἔνθ' ἄν., σελ. 314), καθὼς καὶ εἰς σαρκοφάγους (βλ. *Jean Lassus*, ἔνθ' ἄν., σελ. 15, 86) κλπ.

³ *Migne*, P. G. 47, 338.

⁴ Ἑλληνικὰ διακοσμητικὰ θέματα, ἔνθ' ἄν., τόμ. Β', Δ8, Δ9, Δ11, Δ12, Δ14, (Λιθογλυπτα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Παναγίας τῆς Μακρυνίτας) κ. ἄ.

κήν, ἰδίᾳ εἰς τέμπλα ἐκκλησιῶν¹, τοιχογραφίας, ἐνδύματα² κεντήματα τῆς Κριμαίας³, εἰς ἄλλα εἶδη ρουχισμοῦ⁴ κ.ἄ.

Εἰκ. 26. Χῶρος εἰς τὸ Γυαλό ὑπὸ τὸ ὄνομα «Αὐλή».

Εἰκ. 27. Αὐλή τῆς οἰκίας Γεωργ. Γεωργᾶ.

Εἰκ. 28. Αὐλή τοῦ ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Εἰκ. 29. Ἅγιος Παντελεήμων.

¹ Ἑλληνικά λαϊκά καὶ μεταβυζαντινὰ ξυλόγλυπτα, ἐνθ' ἄν., σελ. 6Γ', καὶ 32Β' κ.ἄ.

² Ἀγγ. Χατζημυχάλη, Ἡ λαϊκὴ τέχνη. Ρουμλούκι, Τρίκερι, Ἰκαρία. Ἀθῆναι 1931, σελ. 82. Τῆς Αὐτῆς, L' art populaire grec, σελ. 21 κ.ἄ.

³ Ἄννης Ἀποστολάκη, Κεντήματα μάλλινα 4ου-9ου αἰ. ἐξ Αἰγυπτιακῶν τάφων, Ἀθῆναι 1956, σελ. 29-30.

⁴ Ἀγγ. Χατζημυχάλη, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Σκυῖρος, σελ. 110. Ἑλλ. διακοσμητ. θέματα, ἐνθ' ἄν., τόμ. Β', ΣΤ' 4.

ΣΤ'). Πρὸς τὰς ἀνωτέρω διακοσμήσεις ἀπαντῶνται ἔτι ἐν Σύμῃ καὶ ἕτεροι ἀπλουστεράς μορφῆς, συγγείμενοι, ἀλλὰ μὲν ἐκ τριῶν ζωνῶν (εἰκ. 26) ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία εἶναι εὐρυτέρα, χωρίζονται δὲ διὰ στενῶν παραλλήλων σειρῶν μέλανος χρώματος κροκαλῶν. Τὸ πεδῖον τῶν δύο στενῶν ζωνῶν πληροῦται, τῆς μὲν ἐκ δεξιῶν διὰ φυτικῆς διακοσμήσεως (εἰκ. 26), τῆς δὲ ἀριστερᾶς διὰ ρομβοει-

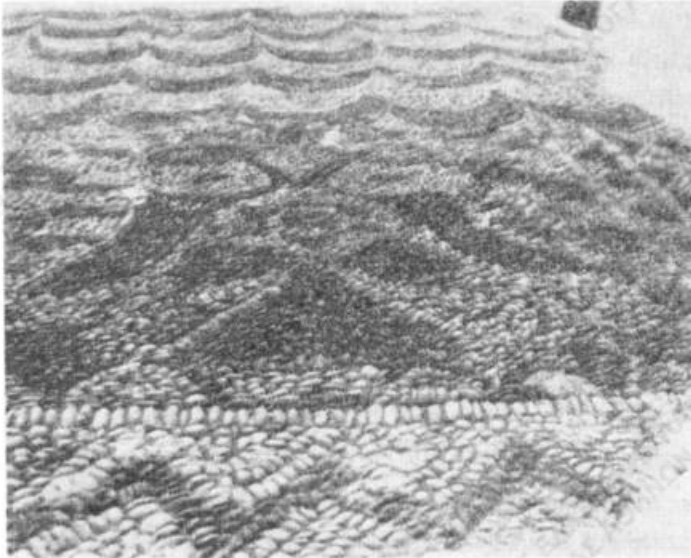
Εἰκ. 30. Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

δῶν σχημάτων. Εἰς τὴν μεσαίαν ζώνην ἔχει κατασκευασθῆ στέφανος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ χρονολογία τῆς διακοσμήσεως (εἰκ. 26)¹. Ἄλλαι διακοσμήσεις ἀποτελοῦνται ἐκ κροκαλῶν κανονικῆς τομῆς καὶ ἐργασίας, τοποθετημένων, ὥστε τὰ δύο χρώματα νὰ σχηματίζουν ταινιωτὴν διακόσμησιν (εἰκ. 27· αὐλῆος χώρος τῆς οἰκίας Γεωργίου Γεωργᾶ).

Ζ'). Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὁ διακοσμητικὸς πῖναξ διαιρεῖται διὰ μονοχρῶμων ταινιῶν εἰς διαμερίσματα ὀρθογώνια ἢ ἄλλου γεωμε-

¹ Αὐλῆος χώρος οἰκίῶν εἰς τὸν Γαλὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Αὐλή».

τρικού σχήματος¹ (είκ. 28) με παραστάσεις ἐπ' αὐτῶν α') μυθολογικάς, ὡς ἡ γοργόνα² καὶ β') συμβολικάς, ἥτοι ὄφεις (είκ. 30) καὶ δικέφαλος ἀετός³. Εἰς τὸν

Εἰκ. 31. Μονύδριον τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ἐλεούσας.

¹ Ὁ διακοσμητικὸς τρόπος οὗτος ἀναντᾶται ὁμοίως καὶ εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης.

² Γοργόνα ἐπίσης με στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς καὶ ἀπεικόνισιν εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ἀγκύρας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν ἰστιοφόρου πλοίου παριστᾶται εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἐντὸς πλαισίου γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως. Ἐνταῦθα ἡ γοργόνα καταλαμβάνει τὸ κεντρικὸν τμῆμα (είκ. 29). Περί τῶν τύπων τῆς παραστάσεως τῆς γοργόνας (βλ. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις, τόμ. Β' ἐν Ἀθήναις 1904, σελ. 1170 κ. ἔξ.).

³ Ὁ μῦθος περὶ τῆς Γοργόνας, διαδομένος εὐρέως (βλ. *N. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἀν., τόμ. Α', σελ. 307 - 311 καὶ Β', σελ. 1164 - 1207 *Τοῦ Αὐτοῦ*, Ὁ περὶ τῶν γοργόνων μῦθος παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ, Παρνασσός, τόμ. Β', σελ. 259 - 275), εἶχεν εὐρείαν ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν τέχνην, δεδομένου ὅτι δι' αὐτῆς ἐκοσμοῦντο παλαιότερον ξυλόγλυπτα τέμπλα ἐκκλησιῶν (βλ. Ἑλλ. λαϊκὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ξυλόγλυπτα, Ἐθν. Ὁργ. Ἑλλ. χειροτεχνίας Ἀθῆναι 1962, σελ. 72 Η', 9 Α'), ἀκόρρωρα πλοίων, ἀπετέλεσε δ' αὕτη καὶ οἰκόσημον, σῆμα τυπογραφείων κ. ἄ. (βλ. *N. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἀν., σελ. 1171 κ. ἔξ. *Πόπη Ζώρα*, Ἡ Γοργόνα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λαϊκὴν τέχνην, Παρνασσός, τόμ. Β' ἀρ. 3 (1960), σελ. 330 - 365. *Τῆς Αὐτῆς*, Οἱ βοτσαλωτὲς αὐλὲς τῶν Σπετσῶν, ἔνθ' ἀν., εἰκ. 6, 22 κ. ἄ.

⁴ Παράστασις αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μονύδριον Ἁγίου Παντελεήμονος Ἐλεούσας (είκ. 31) καὶ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας τοῦ ἱερέως Γεωργ. Καρακατσάνη.

ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἢ μορφὴ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ περικλείεται ἐντὸς ὀρθογώνιου, ἀντιθέτως εἰς τὸν Ἁγιὸν Παντελεήμονα Ἐλεούσας αὕτη (εἰκ. 31) εὐρίσκειται ἐνσφηνωμένη εἰς ἐμφανῆ θέσιν τῆς αὐτῆς ἄνευ τηρήσεως τοῦ σχεδίου διακοσμῆσεως.

Ὁ ὄφις (εἰκ. 30) ὡς διακοσμητικὸν θέμα ἐνταῦθα συνεχίζει παλαιοτάτην παράδοσιν λατρείας αὐτοῦ, ὡς προστάτου φύλακος τοῦ οἴκου, πηγῶν, τεμενῶν καὶ ἄλλων τόπων¹. Εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν παράδοσιν πιστεύεται ὁ ὄφις καὶ ὡς στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ, εἰς τὴν περίπτωσιν δ' αὐτὴν τυγχάνει σεβασμοῦ ὑπὸ τῶν ἐνοίκων.

Ὁ δικεφαλὸς ἀετὸς μὲ παλαιὰ ἐκ τοῦ Βυζαντίου παράδοσιν, ἀπαντᾷται εὐρέως μὲ συμβολικὴν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους σημασίαν καὶ εἰς λαϊκὰς διακοσμήσεις, ὡς ἐν Σύμη, ἐπίσης ἐπὶ ἀναγλύφων², γραπτῶν³, τοίχων οἰκῶν⁴, εἰκονοστασίων⁵, φεγγιτῶν⁶, οἰκιακῶν σκευῶν⁷, ἐνδυμάτων καὶ εἰδῶν ρουχισμοῦ⁸, κοσμημάτων⁹ κ. ἄ.

Εἰς τὴν θεματολογίαν ἐν γένει τῶν ἔξετασθέντων ἐνταῦθα κροκαλωτῶν διακοσμῆσεων παρατηροῦμεν συμπερασματικῶς πλουσίαν ποικιλίαν, ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἐλευθερίαν κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ θέματος.

¹ Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σελ. 1076 κ. ἐξ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11 - 12 (1958/59) 1960, σελ. 292 - 294.

² Ἐλληνικὰ διακοσμητικὰ θέματα, ἔνθ' ἄν., σχ. Ε 7 Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Ἡ Πόρτα Παναγιά τῆς Θεσσαλίας, Ἀρχ. Βυζ. μνημ. τῆς Ἑλλ., τόμ. Α', τευχ. 1 (1935), σελ. 27.

³ Βλ. Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, ἔνθ' ἄν., τόμ. Β', τευχ. 2 (1936), σ. 173 (ναὸς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος Ἀρτης).

⁴ Εἰς αἶθουσαν ὑποδοχῆς οἰκίας ἐν Σιατίστη Μακεδονίας (βλ. *Angeliqe Hagimichali*, L'art populaire grec, Athènes 1937, σελ. 63), εἰς τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον Βεροίας (1877) (βλ. Νικ. Μουτσοπούλου, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βεροίας, Ἀθήναι 1967, σελ. 112).

⁵ Βλ. Ἀντων. Σώχου, Ἡ λαϊκὴ τέχνη στὴν Τήνο, Ἀθήνα 1961, σελ. 49, 51.

⁶ Αὐτόθι, σελ. 51.

⁷ Ἐπὶ κρουαντηρίου, λαγηνίου, σφραγίδων διὰ τῶν ὁποίων ἀποτυποῦνται σχέδια, δίσκων, λεβήτων, πολυελαιῶν κλπ. (βλ. Ἀγγ. Χατζημιχάλη, ἔνθ' ἄν., Σκῦρος, σελ. 159, 178, 155 πρβ. Τῆς Ἀδελφῆς, L'art populaire grec, σελ. 32, 148, 155. κ. ἄ.

⁸ Εἰς ἐφάλπωμα νεκρικοῦ ἐπὶ τοῦ κεφαλαρίου (βλ. Ἀγγ. Χατζημιχάλη, ἔνθ' ἄν., σελ. 133, 146), ἐπὶ μικρᾶς γυναικείας τσάντας (βλ. Τ. Λουκίδη, Ἀττικὴ. Ἐλληνικὰ χωρικά κεντήματα, Ἀθήναι 1937, σελ. 74) κ. ἄ.

⁹ Ἐπὶ ζώνης καὶ πόρτης (βλ. Κεντήματα καὶ κοσμήματα τῆς Ἑλλην. φορεσιᾶς, Μουσεῖον Ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης, Ἀθήνα 1966, εἰκ. 59, 61.

R É S U M É

Des planchers en cailloux à Symi

par Anna Papamichael

Les desseins en cailloux, faisant partie de l'art mosaïque connu dans l'Antiquité, se rencontrent jusqu'à nos jours par tradition ininterrompue dans le Dodécanèse comme dans d'autres régions de Grèce. L'auteur étudie ici les planchers décorés de cailloux dans l'île de Symi (Dodécanèse). Ces planchers se trouvent devant des églises et de maisons paysannes. Les cailloux utilisés proviennent du bord de la mer et se présentent sous la forme de pierres plates due à la friction au sens horizontal provoquée par les vagues. Les Grecs anciens avaient utilisé ce matériel dans leurs mosaïques, ainsi que le montrent des planchers mosaïques des la fin du Ve siècle av. J. C. Une admirable série de décors en cailloux est trouvée à Pélle (Macédoine).

À Symi, le décor en question se compose de couleurs simples, blanc et noir. Les différents tons du blanc constituent la couleur du fond. Les cailloux, dans la plupart des cas, contournent en double série les sujets décoratifs. Les lignes des desseins sont d'habitude courbes, afin de donner une variété aux sujets. D'autres planchers ont reçu un décor géométrique. L'auteur décrit et analyse les motifs des surfaces décorées et les met en rapport avec des décors du même type ou de type semblable de l'art ancien, byzantin et moderne de la Grèce, p. ex. le motif écaillé qui continue la tradition minoenne à travers l'époque byzantine etc. Suit une explication des sujets décoratifs mythologiques et symboliques de Symi, à savoir du motif de la gorgone, de l'aigle bicéphale et des serpents. L'auteur conclut que les sujets décoratifs des planchers en question sont riches et exécutés avec beaucoup de soin et une liberté dans la reproduction de leurs motifs.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1966 - 1967

Υ Π Ο

ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Τὸ ἔργον τῆς συντάξεως τῆς κατωτέρω δημοσιευομένης λαογραφικῆς βιβλιογραφίας διὰ τὰ ἔτη 1966 - 1967 ἀνέλαβον μετὰ προθυμίας, κατόπιν ἐντολῆς ἡμᾶς καὶ ἐξετέλεσαν φιλοτίμως οἱ συντάκται τοῦ Κέντρου Ἑπισημοῦ Ν. Δευτεραῖου καὶ Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου, ἀκολουθήσαντες, ὡς καὶ εἰς τὰς προηγουμένας δημοσιεύσεις τῆς ἐν λόγω βιβλιογραφίας, τὸ σύστημα καταρτίσεως αὐτῆς, ὡς τοῦτο ἐκθεταὶ εἰς τὸν τόμον 9/10 (1955/57), ἐν Ἀθήναις 1958, σελ. 135 τῆς Ἑπετηρίδος

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΑΥΤΩΝ

- **Ἀθηνᾶ** Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑπιστημονικῆς Ἑταιρείας, τόμ. (1966 - 1967), ἐν Ἀθήναις 1967.
- **Ἀθηναϊκά** Τὰ Ἀθηναϊκά. Περιοδικὴ ἔκδοσις τοῦ Συλλόγου τῶν Ἀθηναίων. Ἀθῆν Τεύχη 33 - 34 (1966), 36 - 38 (1967).
- **Ἀρχ Εὐβ Μελ** Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν. (Ἑταιρεία Εὐβοϊκῶν Μελετῶν). Ἀθῆν τόμ. 13 (1966).
- **Ἀρχ Θε Θησ** Ἀρχεῖον τοῦ Θερακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Διευθ τῆς : Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 32 (1966), 33 (1967).
- **Ἀρχιτεκτονικὴ** [Τεχνικὸν] περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἀνὰ δίμηνον. Ἰδρυτῆς - Ἐκδότι Διευθυντῆς : Ἀντώνης Κιτσίκης. Ἀθῆναι, ἔτ. Ι' (1966), τεύχη 55 - ἔτ. ΙΑ' (1967), τεύχη 60 - 66.
- **Ἀρχ Πόντ** Ἀρχεῖον Πόντου. Σύγγραμμα περιοδικὸν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἑπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 27 (1965), 28 (1966).
- **Balkanologenkongress in Sofia.** Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. Anlässl des I. Internationalen Balkanologenkongresses in Sofia 26. VIII IX. 1966, herausgegeben vom Arbeitskreis Südosteuropa-Forschung bei der deutschen Forschungsgemeinschaft. München.

- BNJb* Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher. Internationales Wissenschaftliches Organ, hrsg. von Prof. Dr. Nikos Bees (Βέης) τόμ. 19 (1966).
- Δελτ 'Αγροτ Τραπ** Δελτίον 'Αγροτικής Τραπέζης. 'Αθήναι, έτ. 1966 - 1967, άρ. 147 - 159.
- Δελ 'Ιστ 'Εθν 'Εταιρ** Δελτίον τής 'Ιστορικής και 'Εθνολογικής 'Εταιρείας τής 'Ελλάδος. Διευθυντής: Ν. Β. Τωμαδάκης, έν 'Αθήναις 1967, τόμ. 18 (1965 - 1966).
- 'Εκκλησία** 'Επίσημον Δελτίον τής 'Εκκλησίας τής 'Ελλάδος. Διευθυντής: Θεοδόσιος Κ. Σπεράντσας. 'Εν 'Αθήναις, έτ. ΜΓ' (1966), ΜΔ' (1967).
- 'Ελληνικά** Φιλολογικόν, 'Ιστορικόν και Λαογραφικόν περιοδικόν σύγγραμμα. (Δημοσιεύματα τής 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν). Διευθυνταί τής συντάξεως: Ν. Π. 'Ανδριώτης - Λίνος Πολίτης - Μ. Β. Σακελλαρίου. Θεσσαλονίκη. Τόμ. 19 (1966), 20 (1967).
- 'Ελλην Πολιτισμός** 'Ελληνικός Πολιτισμός. Αυτόδιοίκησις - Γεωργία - Θρησκεία - 'Επιστήμη - Λαογραφία - Περιήγησις - Παιδεία - Τέχνη - Κοινωνιολογία - Οικονομία - Φιλοσοφία. 'Εκδότης - 'Υπεύθυνος Διττής: Ν. Β. Σκληρός. Πάτραι, τόμ. Α' (1960 - 61), Β' (1962 - 63), Γ' (1964 - 65), Δ' (1966 - 67).
- 'Επ Βυζ Σπ** 'Επετηρίς 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, έτος 35, 'Αθήναι 1966 - 1967.
- 'Επ 'Εταιρ Κυκλ Μελ** 'Επετηρίς 'Εταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν. Διευθυντής: Στυλιανός Γ. Κορρές. 'Εν 'Αθήναις, τόμ. Ε' (1965 - 66), ΣΤ' (1967).
- 'Επ 'Επ Φιλ Σχ 'Αθ** 'Επιστημονική 'Επετηρίς τής Φιλοσοφικής Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. Διευθυντής: Γεώργιος Θ. Ζώρας. Περίοδος δευτέρα. Τόμος ΙΖ'. 'Εν 'Αθήναις 1966 - 1967.
- 'Επ Κ Δ** 'Επετηρίς τοῦ Κέντρου 'Ερεύνης τής 'Ελληνικῆς Λαογραφίας (πρόφην 'Επετηρίς Λαογραφικοῦ 'Αρχείου) τής 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, έκδιδομένη έπιμελεία τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου. Τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966). 'Εν 'Αθήναις 1967.
- 'Επετ Πολυτεχν** 'Επιστημονική 'Επετηρίς τής Πολυτεχνιακῆς Σχολῆς. 'Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Διευθυντής: Καθηγ. Νικόλ. Κ. Μουτσόπουλος. Τόμ. Β' (1965 - 1966). Θεσσαλονίκη 1966.
- 'Ερvaniστής** 'Εκδοσις τοῦ «'Ομίλου Μελέτης τοῦ 'Ελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ» (ΟΜΕΔ). Συντακτική 'Επιτροπή: Κ. Θ. Δημαρᾶς, Στέφ. Μακρουμίχαλος, 'Αλκης 'Αγγέλου. 'Αθήναι, έτ. Γ' (1965), τεύχη 12 - 18, έτ. Δ' (1966), τεύχη 19 - 24.
- 'Εστιάς** Περιοδικόν τῶν μαθητριῶν 'Ελληνικοῦ Γυμνασίου Θηλέων 'Αμμοχώστου. Τεύχη Α' (σχολ. έτ. 1960 - 61) — Ζ' (σχολ. έτ. 1967 - 68).
- Ζυγός** Μηνιαῖο καλλιτεχνικόν περιοδικόν. Περ. Β', 'Ιανουάριος - 'Οκτώβριος 1966.
- 'Ηπειρ 'Εστ** 'Ηπειρωτική 'Εστία. Μηνιαία 'Επιθεώρησις. 'Εν 'Ιωαννίνοις. 'Ιδιοκτηταί - Διευθυνταί: Χ. Μάνος, Δημοσθ. Κόκκινος. 'Ετ. ΙΕ' (1966), ΙΣ' (1967).
- 'Ηώς** Μηνιαία εικονογραφημένη έπιθεώρησις, έκδιδομένη έν 'Αθήναις. Περ. Γ', έτ. 9 (1966), άρ. 91 - 106, έτ. 10 (1967), άρ. 107 - 108.
- Θέατρο** Δίμηνη Θεατρική 'Επιθεώρησις. Διευθυντής: Κώστας Νίτσος. Χρόν. Ε' (1966), τεύχη 25 - 30.
- Θεολογία** Σύγγραμμα περιοδικόν, έκδιδόμενον κατά τριμηνιαίν. 'Εν 'Αθήναις, τόμ. 37 (1966), 38 (1967).

- Θεσσ Χρ** Θεσσαλικά Χρονικά. Ξεπτακτος έκδοσις ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὀγδοηκονταετηρίδος (1881 - 1961) ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐνώσεως μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1965.
- Θησαυρίσματα** Θησαυρίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν. Βενετία, τόμ. 4 (1967).
- Θρακικὰ** Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις «Θρακικοῦ Κέντρου». Ἀθήναι, τόμ. 40 (1966) καὶ 41 (1967).
- Ἴόν Ἡχώ** Ἰόνιος Ἡχώ. Μηνιαῖον περιοδικόν. Ὅργανον μελέτης καὶ προβολῆς τῶν Ἑπτανησιακῶν ζητημάτων. Ἀθήναι, περίοδος Γ', ἔτ. 21(35) (1965), τεύχη 234 - 239, ἔτ. 22(36) (1966), τεύχη 240 - 245, ἔτ. 23(37) (1967), τεύχη 246 - 251, ἔτ. 24(38) (1967) τεύχη 252 - 257.
- Κερκυρ Χρον** Κερκυραϊκὰ Χρονικά. Ἐκδότης: Κώστας Δαφνῆς. Κέρκυρα. Τόμ. XII (1966).
- Κονίτσα** Μηνιαῖον περιοδικόν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου Κονιτσιωτῶν «Ὁ Ἀῶος». Ἔτη Α' (1962 - 1963) — Στ' (1967), τεύχη 1 - 68.
- Κρητ Ἔστ** Κρητικὴ Ἔστία. Παγκρήτιο Ἱστορικολαογραφικὸν καὶ λογοτεχνικὸν περιοδικόν. Ἰδιοκτήτης - Διευθυντής: Ἐμμ. Ἰδ. Παπαρηγοράκης. Χανιά Κρήτης. Χρόνος ΙΖ' (1966), τεύχη 160 - 165, χρόνος ΙΗ' (1967), τεύχη 166 - 177.
- Κρίκος** Ὁ Κρίκος. Μηνιαία ἔκδοσις τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ. Χρόν. 17 (1966), τεύχη 181 - 192, χρόν. 18 (1967), τεύχη 193 - 204.
- Κυπρ Σπ** Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου, τόμ. Δ' (1966) καὶ ΛΑ' (1967).
- Κυπρ Τραγ** Νεάρχου Κληρίδη, Δημοτικὰ Τραγούδια. Λευκωσία 1967.
- Κυπρ Χρον** Κυπριακὰ Χρονικά. Μηνιαῖο πνευματικὸν περιοδικόν Λευκωσία Κύπρου. Τεύχη 45 (Ἰανουάριος 1965) — 54 (Αὐγούστος - Σεπτέμβριος 1966).
- Λακωνικὰ** Διμηνιαία ἐπιθεώρησις. Ὅργανον τοῦ Συνδέσμου τῶν ἐν Ἀττικῇ Λακεδαιμονίων. Ἀθήναι, ἔτος Γ' (1966), τεύχ. 13 - 18, ἔτος Δ' (1967), τεύχ. 19 - 24.
- Λαογρ** Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΚΔ' (1966), ΚΕ' (1967) εἰς τμήν Γεωργίου Ἀ. Μέγα).
- Μαθ Ἔστ** Μαθητικὴ Ἔστία. Περιοδικόν τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ «Παγκυπρίου Γυμνασίου». Λευκωσία - Κύπρου. Ἔτ. ΙΣΤ' - ΙΗ' (1966 - 1968), ἀρ. 41 - 44.
- Μακεδονικὰ** Σύγγραμμα περιοδικόν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἐπιμελεῖα Ἀ. Βακαλοπούλου - Γ. Θεοχαρίδου - Γ. Κανατσούλη, τόμ. Ζ' (1966 - 1967). Ἐν Θεσσαλονίχῃ 1967.
- Μικρ Χρον** Μικρασιατικὰ Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ τμήματος Μικρασιατικῶν Μελετῶν τῆς Ἐνώσεως Συμριναίων. Ἀθήναι, τόμ. 13 (1967).
- Ν Ἔστ** Νέα Ἔστία. Κυκλοφορεῖ τὴν 1 καὶ στίς 15 κάθε μηνός. Διευθυντής καὶ ἐκδότης: Πέτρος Χάρης. Ἀθήναι, τόμ. 79 - 80 (1966), 81 - 82 (1967).
- Παρνασσός** Περιοδικόν σύγγραμμα κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον. Ἀθήναι, περίοδος δευτέρα, τόμ. Η' (1966), τόμ. Θ' (1967).

- Πλάτων** Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων. Ἀθήναι, ἔτη ΙΗ' (1966), ΙΘ' (1967).
- Πνευμ Κύπρος** Πνευματικὴ Κύπρος. [Μηνιαία περιοδικὴ ἔκδοσις]. Πνευματικὴ ὁμάδα: Φρ. Βράχας, Κ. Μόντης, Γ. Φυλαχτοῦ, Ἀ. Χριστοφίδης, Κ. Χρυσάνθης. Χρόν. ΣΤ' - Ζ' (1965 - 1967), τεύχη 61 - 81.
- Proverbium** Bulletin d'Informations sur les recherches parémiologiques. (Helsinki) 1 - 9 (1965 - 1967).
- Ρουμὲλ Ἡμερολ** Ρουμελιώτικο Ἡμερολόγιο. Ἐτησίαι Φιλολογικὴ - Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ ἔκδοσις. Ἀθήνα. Διευθυντής: Δ. Χ. Σταμέλος. Χρόν. 10 (1966), 11 (1967).
- Σιφνιακὴ** Ἡ Σιφνιακὴ. Μηνιαία ἐπιθεώρησις τῆς νήσου Σίφνου. Ἐκδοσις: Μ. Συμεωνίδη. Ἀθήναι, ἔτος Α' (1967), τεύχη 1 - 12.
- Σκουφᾶς** Ἱστορία - Λαογραφία - Λογοτεχνία. Ἐτη ΙΑ' (1966), τεύχ. 32, ΙΒ' (1967), τεύχ. 33.
- Φιλ Πρωτοχρ** Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά. Ἐτησίαι λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκδοσις. Διευθυντής: Ἀριστ. Ν. Μαυρίδης. Ἀθήναι, χρόνος 23 (1966), 24 (1967).
- Χαριστ Ὁρλάνδου** Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὁρλάνδου. Ἀθήναι, τόμ. Α' (1965), Β', Γ' (1966), Δ' (1967 - 68). (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀρ. 54).
- Χιακὴ Ἐπιθεώρ** Χιακὴ Ἐπιθεώρησις. Περιοδικὴ ἔκδοσις. Ἐκδότης: Δημ. Ἀ. Μαγανᾶς - Κ. Δ. Φαφαλιός - Κ. Ν. Χαβιαράς. Τόμ. 4 (1966), τεύχη 10 - 12, τόμ. 5 (1967), τεύχη 13 - 15.
- Χρον Ζακύνθου** Χρονικὰ Ζακύνθου. Σύγγραμμα περιοδικῶν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς «Ζακυνθινῆς Ἑστίας». Ἀθήναι, τόμ. Α' (1964). (Ἐκατονταετηρεὶς τῆς Ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου).
- Zeitschrift für Balkanologie*, herausgegeben von Franz Dölger - Günter Reichenkron - Alois Schmaus. Wiesbaden. Jahrgang III (1965), IV (1966), V (1967).
- Volksmusik Südosteuropas*. Volksmusik Südosteuropas. Beiträge zur Volkskunde und Musikwissenschaft anlässlich der I. Balkanologentagung in Graz 1964. Herausgegeben und redigiert von W. Wünsch 1966, 80v σ. XIII + 167. (Südosteuropa - Schriften. Im Namen der Südosteuropa - Gesellschaft hrs von Walter Althammer, 7 Band).

Ι. Γ Ε Ν Ι Κ Α

- Μαζαράκης Ἐ. Δ.** Ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα καὶ ἡ συστηματικὴ ὀργάνωσίς τῆς. Ἀθήναι 1964, 80v, σελ. 7' + 214.
Ἐκτίθενται ἀπόψεις σχετικαὶ πρὸς τοὺς διαφορικοὺς τρόπους ὀργανώσεως τῆς ἐρεύνης, τῆς περισυλλογῆς τῶν λαογρ. στοιχείων κ.λ.π.

- Κρίσεις*: Ἄρχ Θρ Θησ 30 (1964) 440 - 443 (*Δημ. Β. Οικονομίδης*). Ἄρχ Πόντ 27 (1966) 308 - 309 (*Ὁ. Λαμψίδης*).
2. *Κυριακίδου Νέστορος Ἄλκη* Λαογραφία. Ἡ οὐσία καὶ ἡ μέθοδος. Θεσσαλονίκη 1966, 8ον, σελ. 17. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν Φιλολογος).
 3. *Μέγας Γ. Ἀ.* Δύο λαογραφικὰ συνέδρια ἐν Πράγα (1 - 6 Σεπτεμβρίου 1966). Λαογρ ΚΔ' (1966) 482 - 483.
 4. ——— Τὸ Μουσειολογικὸν «Συμπόσιον» τοῦ Βουκουρεστίου (7 - 15 Σεπτεμβρίου 1966). Λαογρ ΚΔ' (1966) 483 - 486.
 5. *Οικονομίδης Δημ. Β.* Τὸ Α' Διεθνὲς Συνέδριον Σπουδῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης (Λαογραφία - Ἐθνογραφία). Λαογρ ΚΔ' (1966) 486 - 488.
 6. ——— Τὸ Α' Διεθνὲς Συνέδριον Σπουδῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. Ἄρχ Θρ Θησ 32 (1966) 443 - 449.
 7. *Μέγας Γ. Ἀ.* Ἡ σπουδὴ τῆς Λαογραφίας. Σκοπὸς καὶ ἔργον αὐτῆς. Λαογρ ΚΕ' (1967) 3 - 38. (=Πλάτων, ἔτ. Γ', 1951, τ. Α').
 8. ——— Λαογραφία, Ἐθνογραφία, Ἐθνολογία. Λαογρ ΚΕ' (1967) 39 - 42. (=Πρακτικὰ Συνεδριῶν τοῦ ἔτους 1966 τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας. Ἀθῆναι 1967, σ. 22 - 27).

II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. Βιβλιογραφία.

9. *Φουσάρας Γ. Ι.* Εὐρετήριο κατ' ὕλην τῶν δημοσιευθεισῶν μελετῶν εἰς τοὺς δέκα πρώτους τόμους τοῦ «Ἀρχείου Εὐβοϊκῶν Μελετῶν». Ἄρχ Εὐβ Μελ 10 (1963) 373 - 382.
Αἱ σελ. 375 καὶ 377 - 378 ἀναφέρονται εἰς τὴν λαογραφ. βιβλιογραφίαν.
10. Directory of Institutions and Organisations concerned wholly or in part with Folk Musik. Published for the International Folk Music Council by W. Heffer & Sons Ltd. Cambridge 1964, 8ον [σ. 40].
Εἰς τὰς σελ. 7 - 8 καὶ 14 - 15 περιέχεται λαογραφ. βιβλιογραφία.
11. Ἐπιλογή βιβλιογραφίας. Ἐρανιστῆς ἔτ. 6 (1965), τεύχ. 14, σ. 87 - 88.
Ἐνδιαφέρει καὶ λαογραφικῶς.
12. *Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν. - Δευτεραῖος Ἄγγ. Ν.* Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1964 - 1965. Ἐπ ΚΑ τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966), ἐν Ἀθῆναις 1967, σ. 116 - 180.

13. *Gillis Frank and Merrian Alan P.* Ethnomusicology and Folk Music : An International Bibliography of dissertations and theses. Compiled and Annotated by—. Published for the Society for Ethnomusicology by the Wesleyan University Press. Middletown (1966), 8ον, σελ. 148.
14. **Ζώρας Γ. - Μπουμπουλίδης Φ.** Βιβλιογραφικόν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας κατά τὸ ἔτος 1964. Παρνασσός Η' (1966) 596-635. [Ἀνετυπώθη καὶ αὐτοτελῶς, Ἀθήναι 1966 σελ. 53, ὡς δημοσίευμα τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν].
Ἐν σελ. 605-607, ἀρ. λημμ. 73-106, δημοσ. βιβλιογραφία δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ μνημείων λαϊκοῦ λόγου.
15. **Δαζογιώργος - Ἑλληνικός Δημ.** Ἐκδόσεις, δημοσιεύσεις, ἀνάτυπα, ἀνέκδοτα ἔργα καὶ λοιπὰ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχαῆλη. Ἡπειρ Ἐστ ΙΕ' (1966) 41-47, 160-167.
16. **Μπούρας Χαράλ.** Συλλογὴ βιβλιογραφίας τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων τῆς Χίου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 4 (1966), τεῦχ. 11, σ. 117-129.
17. **Χρυσάνθης Κ.** Ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία τόμ. ΚΣΤ' - Λ' (1962-1966). Κυπρ Σπ Λ' (1966) XLIV + 1 — 289 + XV πίνακες.
18. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Δελτίον ἀναλυτικῆς γλωσσικῆς βιβλιογραφίας 1962-1966. Ἀθηνᾶ 69 (1966-1967) 271-327.
Περιλαμβάνει καὶ λαογραφ. βιβλιογραφίαν.
19. **Γρηγοράκης Μιχ.** Ἴδομενεὺς Παπαγρηγοράκης. (Βιβλιογραφικά). Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ 173, σ. 326-336.
Ἀναγραφή τῶν δημοσιευμάτων του.
20. **Ζώρας Γ. - Μπουμπουλίδης Φ.** Βιβλιογραφικὸν δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Ζ' (1965). Παρνασσός Θ' (1967) 597-634. [Ἀνετυπώθη καὶ αὐτοτελῶς, Ἀθήναι 1967 σελ. 51, ὡς δημοσίευμα τοῦ Σπουδαστηρίου Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν].
Ἐν σελ. 607-609, ἀρ. λημμ. 93-117, δημοσ. βιβλιογρ. δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ ἄλλων μνημείων λαϊκοῦ λόγου.
21. **Κυπριανός Χρυσ. Σ.** Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον καὶ ἡ Λαογραφία. Τόμ. Α', Λευκωσία 1967, 8ον, σελ. 248.
Ἐν σελ. 14-25 δημοσ. «Ἐθροτήριον Λαογραφίας τῶν 17 τόμων τῆς «Μαθητικῆς Ἑστίας» (τεύχη 1-43, ἔτη 1950-1967)».
22. **[Παπαμιχαῆλ Ἄννα]** Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1965 καὶ 1966. Ἐπ ΚΛ τόμ ΙΗ' - ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 375-389.

23. *Μαμώνη Κυριακή* Θρακική βιβλιογραφία 1958-1966. Ἄρχ Θρ Θησ (1967) 129-212.
Περιλαμβάνονται καὶ λαογρ. δημοσιεύματα κατατεταγμένα ἀλφαβητικῶς καὶ συγγραφεῖς.
24. *Μαρκόπουλος Ἄθαν.* Βιβλιογραφία 1966-1967. Ἐπ Βυζ Σπ 35 (1967) 454-471.
Ἐν σελ. 469-470 περιλαμβ. λαογρ. βιβλιογραφία.
25. *Μέγας Γ. Ἄ.* Λαογραφικαὶ μελέται μὴ περιληφθεῖσαι εἰς τὸν τόμον τὸν. Λαογρ ΚΕ' (1967) 669-673.— Μελέται λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἰ τόθι 674-677.— Αὐτοτελεῖς ἐργασίαι. Αὐτόθι 678-683.— Βιβλιοκρισί Αὐτόθι 684-693.— Ἄρθρα δι' εὐρύτερον κοινόν. Αὐτόθι 964-965.
26. Μικρασιατικὴ βιβλιογραφία. Μικρ Χρον 13 (1967) 587-594.

Β'. Γενικὰ καὶ Σύμμεικτα.

α') Γενικὰ.

27. *Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.* Σημειώσεις ἐκ παραδόσεων τοῦ μαθήματος τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Ἀθήναι 1966, 8ον, σελ. 300 (ἔκδ. πολυγραφ.).
28. *Κυριακίδης Στέλιπ. Π.* Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεῖα τῆς λαογραφίας. Ἐκδοσις β'. Ἐν Ἀθήναις 1965, 8ον, σελ. 434. [Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἀρ. 8].
Κρίσεις: Ἑλληνικά 20 (1967) 270-71 (Α. Π(ολίτης)). Südost-Forschung Band 26 (1967) 518-519 (Hans Eideneier).
29. Λαογραφία. Θεσσ Χρον (1965) 220-222.
Ὄνόματα ἀσχοληθέντων μὲ τὴν Θεσσαλικὴν λαογραφίαν καὶ πίναξ τῶν ἐν Κ.Α. κατατεθειμένων λαογραφικῶν συλλογῶν ἐκ Θεσσαλίας.
30. *Λουκάτος Δημ. Σ.* Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μαθήματα σφαιρικοῦ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων. (Παν/κὸν ἔτος: 1964-1965). Ἰωάννινα/Θεσσαλονίκη 1966, 8ον, σελ. 158 [πολυγρ.].
31. *Ἀντίλοχος Σαράντης Ἀ.* Ὁδηγίες γιὰ τὴν συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου. Ζάκυνθος 1966, 4ον, σελ. 46 [πολυγρ.].
32. *Loukatos D. S.* Nicolas Politis. Proverbium 5 (1966) 106-107.
Βιογραφικὸν σημεῖωμα περὶ Νικολάου Πολίτου.
33. *Μέγας Γ. Ἄ.* Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία. Ἐκθεσις Πειπραγμένων τοῦ ἔτους 1965. Λαογρ ΚΔ' (1966) 469-472.— Ἐκθεσις Πειπραγμένων τοῦ ἔτους 1966. Αὐτόθι σ. 473-478.

34. ——— ‘Υπόμνημα περί ιδρύσεως ὑπαιθρίου Λαογραφικοῦ Μουσείου. Λαογρ ΚΔ’ (1966) 479 - 480.
35. ——— ‘Υπόμνημα (πρὸς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Ἀθηναίων) περὶ διαθέσεως τοῦ ἀρχοντικοῦ Χατζημιχάλη ὡς Λαογραφικοῦ Μουσείου. Λαογρ ΚΔ’ (1966) 480 - 481.
36. ——— Erich Seemann [Νεκρολογία]. Λαογρ ΚΔ’ (1966) 489 - 491.
37. ——— Friedrich von der Leyen [Νεκρολογία]. Λαογρ ΚΔ’ (1966) 491 - 492.
38. **Μισιτὸς Μαρκ. Θ.** Χιακὴ λαογραφία καὶ Ἄ. Πολεμίδης. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 4 (1966), τεῦχ. 11, σ. 150.
39. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** D. Caracostea (1879 - 1964) [Νεκρολογία]. Λαογρ ΚΔ’ (1966) 492 - 494.
40. **Παπαχαράλαμπος Γ.** Τριάκοντα ἔτη δραστηριοτήτων τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν (1936 - 1966). Κυπρ Σπ Λ’ (1966) III - X.
Γίνεται λόγος καὶ περὶ συλλογῆς κυπριακοῦ λαογρ. ὕλικου καὶ τοῦ Μουσείου Λαϊκῆς Τέχνης τῆς Κύπρου.
41. **Παρασκευαΐδης Μ.** Ἡ Λαογραφία διὰ κινηματογραφικῶν ταινιῶν ὑποβοηθεῖ τὴν κατανόησιν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ἐφημ. «Καθημερινή» τῆς 30 Ἰαν. 1966, σ. 9, 10.
Περὶ τοῦ συντελουμένου εἰς τὸ Κ. Λ. ἔργου τῆς ἀποτυπώσεως ἐπὶ κινηματ. ταινιῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.
42. ——— Ἡ δραστηριότης τοῦ «Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας». Ὀμηρικὰ ἔθιμα ἐκινηματογραφήθησαν εἰς τὸν Ψηλορείτην ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐφημ. «Καθημερινή» τῆς 4 Δεκ. 1966, σ. 9, 10.
Περὶ τῆς κινηματογρ. τελετῆς γάμου εἰς Ἀνώγεια Μυλοποτάμου Κρήτης καὶ περὶ τῆς δραστηριότητος τοῦ Κ. Λ. γενικώτερον.
43. **Σπυριδάκης Γ. Α.** Ἐκθέσεις ἐρεῦνης κατὰ τὰ ἔτη 1964 καὶ 1965 εἰς τὸ Ἀρχεῖον Παύλου Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖω Κρήτης εἰς Χανιά. Ἐπ ΚΑ τόμ. ΙΗ’ - ΙΘ’ (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 195 - 201.
44. ——— Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλλ. Λαογραφίας (πρόφ. Λαογρ. Ἀρχείου) κατὰ τὰ ἔτη 1965 καὶ 1966. Ἐπ Κ Λ τόμ. ΙΗ’ - ΙΘ’ (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 395 - 407.
45. **Spyridakis Georges** Situation Universitaire de la Laographie en Grèce. Ethnologia Europaea I (1967), No 4, p. 277.
46. Ἀφιέρωμα στὸν Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου. Ἀρχ Θε Θησ 33 (1967) 393 - 466.

- Λαογρ. ενδιαφέρουν κυρίως τὰ περιεχόμενα εἰς σελίδας 406 - 410, 411 - 414, 416 - 420, 454 - 455, 459 - 463.
47. **Γιαννάκης Γεώργ.** *Ἰσιδ.* Τὸ Πυργὶ καὶ οἱ θησαυροὶ του. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 5 (1967), τευχ. 14-15, σ. 171-172.
48. **Γρίσπος Π.** Λαοικὴ Λαογραφία. Ἠπειρ Ἔστ ΙΣΤ' (1967), σ. 524-528.
49. **Κελαϊδῆς Π. Σ.** Ἡ ἴδρυσις Λαογραφικῆς Ἐταιρίας στὸ Ρέθυμνο. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 166-167, σ. 61.
50. Κέντρο λαογραφικῆς ἐρεύνης. Κόνιτσα ΣΤ' (1967), ἀρ. 58, σ. 13-14.
Περὶ τοῦ μουσικοῦ ἀρχείου καὶ τοῦ κινηματογρ. τμήματος τοῦ Κ. Λ.
51. [**Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.**] Κινηματογραφῆσεις ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1965-1966. Ἐπ ΚΛ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 390-394.
52. **Μαυρακάκης Γ.** Ἡ ἐπιστήμη τῆς Λαογραφίας καὶ ἡ Κρητικὴ Λαογραφία. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΖ' (1966), τευχ. 160, σ. 260-262 (=160-162), τευχ. 161, σ. 207-209, τευχ. 162, σ. 255-256, τευχ. 165, σ. 399-400, χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 166-167, σ. 34-35, τευχ. 168, σ. 98-100, τευχ. 169, σ. 137-139, τευχ. 170, σ. 187-190.
53. **Μέγας Γεώργ. Α.** Εἰσαγωγή εἰς τὴν Λαογραφίαν. Ἀθῆναι 1967, 8ον, σελ. 244.
54. ——— Ἡ Λαογραφία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν διδασκάλων εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς. Λαογρ ΚΕ' (1967) 43-56. (= **Γ. Ν. Παλαιολόγου**, Ὁ θεσμὸς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν καὶ ἡ Μαράσλειος Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία. Ἀθῆναι 1939).
55. ——— Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ὡς λαογράφος. Λαογρ ΚΕ' (1967) 57-66. (= Ἐπ Βυζ Σπ ΚΓ' (1953) 99-109).
56. Μουσεῖον λαϊκῆς τέχνης Κύπρου. Κυπρ Σπ Λ' (1966) 279. ΛΑ' (1967) 308. Κατάλογος τῶν ἐκ δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς προερχομένων ἀντικειμένων δι' ὧν ἐπιτύθη τὸ ἐν λόγῳ μουσεῖον κατὰ τὸ 1966.
57. **Παυτίχης Παναγ.** Λαογραφικὰ στοιχεῖα στὴν «Ἐλένη» τοῦ Εὐριπίδη. Κυπρ Τραγ (1967) 13-28.
58. **Σούρλας Εὐθ.** Λαϊκὸς πολιτισμὸς καὶ Παιδεία. Κόνιτσα Στ' (1967), ἀρ. 58, σ. 2-3.
59. **Σπυριδάκης Γ. Κ.** Ἡ συμβολὴ τοῦ Δημ. Στ. Σαλαμάγκα εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἠπείρου. Ἠπειρ. Ἔστ. ΙΣΤ' (1967) 331-333.

60. **Σπυριδάκης Κωνστ.** "Εκθεσεις κυπριακῆς τέχνης ὑπὸ τὸν τίτλον «Θησαυροὶ τῆς Κύπρου» εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κυπρ Σπ ΛΑ' (1967) 283 - 285.
61. ——— 'Ο λαογράφος Νέαρχος Κληρίδης. Κυπρ Τραγ (1967) 5.
62. Τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Ἐπ Βυζ Σπ 35 (1966 - 1967) 485 - 487.
"Εκθεσεις περὶ τῆς ἐπιστημ. δραστηριότητος τοῦ Κ.Α. κατὰ τὰ ἔτη 1966-1967.
63. **Τσάκας Νικ. Χρ.** Πάργα - Στεργιά. Ἦπειρ 'Εστ ΙΕ' (1966), σ. 48 - 51. 168 - 172. 284 - 287. 369 - 372. 601 - 603. ΙΣΤ' (1967), σ. 35 - 40. 119 - 125. 205 - 212.
64. **Χρυσάνθης Κύπρος** Νέαρχος Κληρίδης ὁ λαογράφος. Κυπρ Τραγ (1967) 6 - 7.

β') Σύμμεικτα.

1. Συλλογαί.

65. **Γρηγοῤά Δέσποινα** Λύση. 'Εστιὰς Β' (1961 - 62) 28 - 30.
Δημοσ. 3 παραδ., τοπωνύμια τινὰ καὶ πληροφορίες τινὲς περὶ τοπικῆς ἐνδυμασίας.
66. **Σιούλης Σπ.** Πρωγωνησιακὰ καὶ Βησσανιώτικα. Τόμ. Α', ἐν Πάτραις 1962, 8ον, σελ. 384, τόμ. Β', Κέρκυρα 1964, 8ον, σελ. 304.
Δημοσιεύεται καὶ ποικίλον λαογραφ. ὕλικόν, ἤτοι: τοπωνύμια, ἄσματα, εὐτράπ. ἱστορίαι, εἰδήσεις περὶ γάμου, λατρείας, κοινων. ὀργανώσεως, οἰκίας κ. ἄ., ἐν τέλει δὲ λεπτομερὲς γλωσσάριον.
67. **Ψυχουνιάκης Γεώργ.** Ἀητοφωλιὲς στὴν Κρήτη. Χανιά 1962, 8ον, σελ. 158.
'Ο συγγρ. περιγράφει εἰς τὸ τοπικόν γλωσσικόν ἰδίωμα τοῦ χωρίου Ἀσῆ Γωνιά ἐπαρχίας Ἀποκορώνου νομοῦ Χανίων τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ, εἰδικώτερον δὲ ἀσχολεῖται μὲ: α) λαϊκὴν κατοικίαν, β) ποιμενικὸν καὶ γεωργικὸν βίον, γ) λαϊκὴν λατρείαν, δ) γάμον, ε) λαϊκὸν δίκαιον, ς) τελευτήν, ζ) δημόδη ἰατρικήν, η) μαντικὴν καὶ δημόδη μετεωρολογίαν. Προσέτι δημοσιεύει παραδόσεις τινὰς καὶ ἄσματα, ὡς καὶ πληροφορίας περὶ τῶν τραγουδιστῶν τοῦ χωρίου, ἐφθάδας, ὀνόματα (κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια), τέλος δὲ παραθέτει λεξιλόγιον.
Κρίσις: Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΖ' (1966), τευχ. 161, σ. 243 - 244 (Γ. Β. Ἀντουράκης).
68. **Κράλης Στεφ.** Ἡ Ἀγία Παρασκευὴ Λέσβου. Μυτιλήνη 1963, 8ον, σελ. 255.
Δημοσ.: Τοπωνύμια (σ. 53 - 54), εἰδήσεις περὶ δημόδους ἰατροφαρμακευτικῆς (σ. 162), λαϊκῆς λατρείας (σ. 205 - 222), ἄσματα γάμου καὶ νανουρίσματα (σ. 236 - 237), παροιμίαι καὶ γνωμικά (σ. 246).

69. Αιτωλοακαρνανική και Εύρυτανική Έγκυκλοπαιδεία. Δ/ντης Ίω. Ν. Κουφός. Έκδόσεις «Αιτωλία». Αθήναι, 8ον, τόμ. Α' (1964), σελ. 400, τόμ. Β' [ξ. ξ.], σελ. 405 - 798.
Εις περιεχόμενα άρθρα παρατίθεται και ποικίλη λαογραφ. ύλη.
70. **Πύρρος Άριστοκλής** Χειμωνιάτικες ιστορίες από την Κόνιτσα. Κόνιτσα Β' (1964), αρ. 21 - 23, σ. 11 - 16.
Ειδήσεις λαϊκής λατρείας και έν ζσμα.
71. **Στεφάνου Άναστ. Γ.** Ιστορία Κερασιᾶς (Άρβανιτοκερασιᾶς) Άρκαδίας. (Ένωση Κερασιωτῶν). Αθήναι 1964, 8ον, σελ. 319.
Πληροφορίες περί κοινωνικής οργάνωσης, γεωργικοῦ και κτηνοτροφικοῦ βίου, λαϊκής λατρείας' παραδόσεις 3, δημόδη ζσματα 9, δίστιχα 9.
72. Λαογραφικά τῆς Ζακύνθου ἐπὶ Άγγλοκρατίας. Έπταν Φύλλα ΣΤ' (1965) 133 - 143.
Πληροφορίες περί λαϊκής λατρείας, ὡς και 1 τοπων., 1 παράδ., 30 παροιμιώδεις φράσεις, 40 παροιμίες, 19 ρίμαι και 12 δίστιχα.
73. Άπὸ τὰ ὄμορφα χωριὰ τοῦ Πηλίου. Κάτω Λεχώνια. Θεσσ Χρον (1965) 721 - 724.
Δημοσ. τοπωνύμια τινα, ειδήσεις περί γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, ένδύμ., παροιμίες 10, αίνιγμ. 9.
74. **Γκατσόπουλος Στ.** Έρὰ Σταυροπηγιακή Μονή Μολυβδοςκεπάστου. Κόνιτσα Γ' (1964 - 65), αρ. 30 - 31, σ. 1 - 18, αρ. 32 - 34, σ. 1 - 18.
Έν σελ. 12 - 18 παραδόσεις και ειδήσεις περί λαϊκής λατρείας' έν σελ. 7 στίχοι ζσματος.
75. **Κεφαλληνιάδης Ν.** Η Σελήνη στις Ναζιακές παραδόσεις. [Άνατύπωση από τὴν ἔφημερ. «Ναζιακή Πρόοδος», Νάξος 1965, 8ον, σελ. 15].
Δημοσ. παραδόσεις, δεισιδαιμονίες, ἔφφδαί, μετεωρολογικαί και ἄστρολογικαί ειδήσεις.
Κρίσις: Έπ Έταιρ Κυκλ Μελ Ε' (1965 - 66) 806 (Δημ. Β. Οικονομίδης).
76. **Δαζάρου Άχιλλ.** Ο Όλυμπος θρησκευτική και ἔθνηκή κοιτίδα τοῦ Έλληνισμοῦ. Θεσσ Χρον (1965) 483, 486 - 490.
1 παράδ. και 2 ζσματα.
77. **Ντόκας Βαγγ.** Συνήθειες και τραγούδια τοῦ χωριοῦ μου (Παλαιοχώρι - Σιρακίου - Ίωαννίνων). Ίωάννινα 1965, 8ον, σελ. 42.
Ειδήσεις περί λαϊκής κατοικίας, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκής λατρείας, δεισιδαιμ. δοξασίων, μαντικῆς, παροιμίες 50, ζσματα 18.
78. **Παπανικολάου Άθαν. - Παπανικολάου Άστ. Ά.** Θεσσαλικά λαογραφικά. Θεσσ Χρον (1965) 567 - 570.

Ειδήσεις περί λαϊκῆς λατρείας, δεισιδαιμ. δοξασιῶν, 1 παροιμ., 1 παράδ., 2 «γητέματα» (ἐπφδαί), 4 αινίγμ., 2 μοιρολ. καὶ 1 ἀνέκδ.

79. **Τσαγκαρόπουλος Ἄγγ.** Ἴος (Νιός). (Μιὰ ἄσπρη πινελιά στὸ Αἰγαῖο). Ἀθήνα 1965, 8ον, σελ. 50.
Παραδόσεις 3, δίστιχα 35, ρίμες 2, αινίγματα 3, παροιμῖαι 10, ἀνέκδοτα 8, λεξιλόγιον, τοπωνύμια τινὰ καὶ ὀνόματα (ἐπώνυμα καὶ παρωνύμια), προσέτι δ' εἰδήσεις περί μαντικῆς, λαϊκῆς λατρείας, γάμου καὶ τελευτῆς.
80. **Χατζηγιαννῶν Βασ.** Ὁ Τύρναβος ὅπως τὸν εἶδε ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος καὶ περιηγητῆς Leon Heuzey τὴν 1 καὶ 2 Ἰουλίου 1858. Μετάφραση—Θεοσ Χρον (1965) 374-378.
Εἰδήσεις περί λαϊκῆς κατοικίας, λατρείας, ἐνδυμασίας, κοινων. ὄργαν. καὶ 1 παράδοσις.
81. **Ἀλισανδρᾶτος Γ.** Διάλεξη στὸν «Παρνασσὸ» στὶς 20 Ὀκτωβρίου, «τοῦ Ἁγίου». Ἡ Κεφαλονιά καὶ τὸ πνεῦμα. Ἴόν Ἡχῶ ἔτ. 22 (36), τεῦχ. 242-243 (1966), σ. 7 (103) - 10 (106).
«Παρατσούκλια» (παρωνύμια), ἀνέκδοτα, παροιμῖαι.
82. **Δούκας Νικολ.** Λαογραφικὰ Σουφλίου. Τὸ Μοναστήρι τῆς Κορνοφωλιάς. Θεσμικὰ 40 (1966) 139-150.
83. **Ἐμμανουηλίδης Μενέλ.** Μπουναρ - Χισάρ (Βρύσις) Ἄν. Θράκης. Ἀρχ Θρ Θησ 32 (1966) 113-122.
Πληροφορίαι περί κοινων. ὀργανώσεως, ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων, γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφ. βίου καὶ λαϊκῆς λατρείας.
84. **Ἐπιφανίου - Πετράκη Στέλλα** Λαογραφικὰ τῆς Σμύρνης. Βιβλίον δεῦτερον. Παραμῦθια καὶ ἄλλα. Ἀθήνα 1966, 8ον, σελ. στ' + 191.
Πληροφορίαι περί γάμου, τελευτῆς, παιδίου, ὄνειρομαντείας, λαϊκῆς λατρείας, παροιμῖαι καὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις 16, δίστιχα 14, ἄσματα 10.
85. **Ζερβοπούλου Αἰκατερίνη** Ἀρκαδικὰ ἔθιμα. Λαογρ ΚΔ' (1966) 461-468.
Εἰδήσεις περί γάμου, βαπτίσεως καὶ λαϊκῆς λατρείας. Δημοσ. ἐπίσης καὶ τινὰ γαμήλια ἄσματα.
86. Ἱστορία - Λαογραφία τῶν χωρίων τοῦ νομοῦ Τρικάλων. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Φιλαρχαίου Ἑταιρείας Τρίκκης. Τεῦχ. Γ', Σεπτέμβριος 1966, 8ον, σελ. 296.
Εἰδήσεις περί γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφ. βίου, παιδίου, γάμου, χορῶν, γεννήσεως, βαπτίσεως, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, δεισιδαιμονιῶν, μαντικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, προσέτι δὲ τοπωνύμια, ἀραί, εὐχαί, παιδιαί, παραδόσεις 37, ἄσματα κ. ἄ. ὕλη, προερχομένη ἐκ τῶν χωρίων Φήκης, Ἀγναντιάς, Κλεινοῦ, Λιοπράσου, Ἀγρελιάς καὶ τῆς πόλεως τῶν Τρικάλων.
87. **Κάργας Ἰω. Παν.** Ἀχλαδερῆ Εὐβοίας. Ἀθήνα 1966, 8ον, σελ. 135.
Εἰδήσεις περί γεωργικοῦ, ποιμενικοῦ, κτηνοτροφικοῦ καὶ ἀλιευτικοῦ βίου, δημῶδους ἰατρικῆς, ξενιτείας, κοινων. ὀργανώσεως, μαγείας καὶ δεισιδαιμόνων συνη-

- θειῶν, λαϊκ. κατοικίας, γεννήσεως, βαπτίσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρειῶν
ἔξομα 2, τοπων. 50 ὡς καὶ πλῆθος ἐπωνύμων καὶ παρωνυμίων.
88. **Καρρῶς Στάθης** Στὰ ψηλῶματα τῆς Ρούμελης. Νεραϊδοβούνι. Ρουμ
Ἡμερ 10 (1966) 161 - 164.
Λογοτεχνικὴ περιγραφὴ μὲ παρεμβалλομένας λαϊκὰς δοξασίας περὶ Νεραΐδων
1 σχετικὴ εὐτράπ. διήγησις.
89. **Κόνσολας Νικίας Νικ.** Λαογραφικὰ Ὀλύμπου Καρπάθου. Λαογρ Κ
(1966) 228 - 253.
Εἰδήσεις περὶ παιδοποιίας, ἐγκυμοσύνης, γεννήσεως, λοχείας, βαπτίσεως, ἀνατ
φῆς παίδων, δεισιδαιμονία τινές, ὡς καὶ κανακίσματα 3, δίστιχα 8, 1 ταχτό
σμα καὶ 1 παιδιὰ.
90. **Κραβαριόγιαννος Δρόσος** Λαογραφικὰ Σαλῶνων Α'. Ἄμφισσα 1966, 8
σελ. 18.
Παροιμίαι 6, προλήψεις, μάγια καὶ ξόρκια, παρατσούκλια (παρωνύμια), βαρ
στικά ὀνόματα.
91. **Κυριακοῦ Δημ. Ν.** Ἄνδρος. Ἱστορία καὶ πολιτισμός. Ἀθήναι 1965-19
80γ, σελ. 284.
Ἐν σελ. 191 - 225 δημοσ. πληροφ. περὶ τοπωνυμίων, ἐθίμων γεννήσεως, δημ. λατ
ρῆς, λαϊκῆς λατρείας, ἐξορκισμῶν, θησαυρῶν, μαντικῆς, λαϊκῶν χορῶν, προλήψ
καὶ μαγικῶν συνηθειῶν, ὡς καὶ δίστιχα 31, ἔξομα 10, τετράστ. 2, αἰνίγματα
Κρίσις: Ἐπ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Ε' (1965 - 66) 806 - 807 (Δημ. Β. Οἰκονομίδης).
92. **Κώνστας Κ. Σ.** Λαογραφικὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Λαογρ Κ
(1966) 300 - 342.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, λαϊκοῦ δικαίου, γάμου καὶ δημῶδους μουσικ
παραδόσεις 10, Κάλαντα Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς καὶ Φῶτων μετὰ μουσικ
καταγραφῆς εἰς βυζαντινὴν παρασημ. ὑπὸ Γ. Καμπέ καὶ εἰς εὐρωπαϊκὴν γραμ
ὑπὸ Σπ. Περιστέρη, 4 ἔξομα τοῦ πολέμου 1940 - 1941 καὶ τοπωνύμια τινά.
93. **Δαϊνᾶς Δημ.** Πάρος. Κρίκος 17 (1966), τευχ. 189, σ. 17.
Δημοσ. 1 παράδοσις καὶ τινά τοπωνύμια.
94. **Δαμπαδάρης Δημ. Ἐ.** Λαογραφικὰ Πηλίου. Ἐπαινος τῆς Ἀκαδημ
Ἀθηνῶν. Βόλος 1966, 8ον, σελ. 53.
Πληροφορίαι περὶ λαϊκῆς ὑφαντικῆς, κεντητικῆς, ἐνδυμασίας, γάμου, λατρει
δεισιδαιμονιῶν καὶ μαγείας, μαντικῆς, παροιμ. 62, δίστ. 6, τετράστ. 5, νανουρ
παιδ. ἔσμ. 8, μοιρ. 12 ὡς καὶ 35 διάφορα ἄλλα ἔξομα.
95. **Διανίδης Σίμος** Λαογραφικὰ κείμενα Σάντας. Ἄρχ Πόντ 27 (19
129 - 134.
Παραδόσεις 2, μῦθοι 2.
96. **Δυμπερόπουλος Γ.** Στὸν κύκλο τοῦ χρόνου. Μάρτης. Κόνιτσα Ε' (196
ἀρ. 47, σ. 4 - 5. — Μάης. Αὐτόθι, ἀρ. 49, σ. 4 - 6.

Παροιμίες 8, έρωδη 1, παιδιαί, δεισιδαίμ. δοξασίαι.

97. **Μανῆς Εὐάγγ.** Ἐπίσκεψις. (Χωρίον ἐν Κερκύρα). Μελέτη (Ἱστορική - Γλωσσική - Λαογραφική). Ἀθήναι 1966, 8ον, σελ. 103.

Πλὴν τῆς λοιπῆς ὕλης δημοσ. : παραδόσεις τινές, τοπωνύμια, ὀνόματα (κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια), εἰδήσεις περὶ γεωργικοῦ βίου, λαϊκῆς λατρείας, τελευτῆς, γεννήσεως, βαπτίσεως, γάμου, χορῶν, δημ. λατρικῆς καὶ κοινῶν. ὀργανώσεως.

Κρίσεις : Πλάτων ΙΗ' (1966) 382-383 (Κ. Γεωργούλης).

98. **Μουσελίμης Σπύρ.** Τὸ Πόποβο. (Ἱστορική μονογραφία). Ἡπειρ Ἔστ ΙΕ' (1966) 20-28, 120-124, 263-272, 334-342.

Δημοσ. κυρίως πληροφορίαί περὶ τελευτῆς, 4 ἄσματα, μέγα πλῆθος αἰνιγμάτων καὶ γλωσσοπαιγνίων, παίγνια, μῦθοι ὡς καὶ 4 παραδόσεις.

99. **Μπαρᾶς Βασ. (1887 - 1964)** Τὸ Δέλβινο τῆς Βορείου Ἡπείρου καὶ οἱ γειτονικῆς του περιοχῆς Ἀργυροκάστρου, Χειμάρρας, Πωγωνίου, Φιλιατῶν, Παραμυθιάς κλπ. Πρόλογος καὶ ἐπιμέλεια Λ. Ι. Βρανούση... Ἀθήναι 1966, 8ον, σελ. 14 + 2 ἄ. ἄ. + 352 + 3 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. + 1 χάρτ.

Πλὴν τῆς λοιπῆς (ἱστορικῆς κυρίως) ὕλης δημοσ. πλῆθος παραδόσεων ὡς καὶ ἄσματα τινά, τοπωνύμια καὶ ἀνέκδοτα.

100. **Μπόγκας Εὐάγγ. Ἀθ.** Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου (Βορείου, Κεντρικῆς καὶ Νοτίου). (Ἐκδόσεις Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν). Α'. Γιαννιώτικο καὶ ἄλλα λεξιλόγια. Ἰωάννινα 1964, 8ον, σελ. ιστ' + 460. Β'. Γλωσσάρια Βορείου Ἡπείρου, Θεσπρωτίας, Κόνιτσας κ. ἄ. Ἰωάννινα 1966, 8ον, σελ. 268.

Δημοσ. πλῆθος ἰδιωμάτων. λέξεων καὶ ὀνομάτων βαπτιστικῶν, ἀπαντῶνται δ' ἐγκατεσπαρμέναι καὶ πλείσται λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν λαϊκ. λατρείαν, μαγείαν καὶ δεισιδαίμονας συνηθειάς, καλλωπισμόν, ἔνδυμα καὶ ὑπόδεσιν, γάμον, γέννησιν, τελευτὴν τοπωνύμια, παροιμίας καὶ παροιμιώδεις φράσεις, τετράστιχα, δίστιχα.

Κρίσεις : Ἀθηνᾶ ΕΖ' (1963-64) 426-430 (Δ. Β. Οἰκονομίδης). Ἑλληνικά 20 (1967) 259-261 (Μ. Σεῦτος). Κόνιτσα ΣΤ' (1967), ἀρ. 59, σ. 12-13 (Εὐρ. Σούρλας).

101. **Μπουκουβάλας Ἀχιλλ.** Προγονικὰ ἦθη, ἔθιμα, ἀνέκδοτα, ἱστορικὰ τοπωνύμια, θρύλοι, δημοτικὰ τραγούδια καὶ παροιμίες ἀπὸ τὸν Ἡπειρωτικὸ χῶρο. Θεσσαλονίκη 1966, 8ον, σελ. 97 [πολυγραφημ.].

Εἰδήσεις περὶ γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, μαγείας καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας ἄσματα γαμήλια 14, λατρευτικὰ 8, ἱστορικὰ 7, ξενιτειᾶς 7, διάφορα 8, προσέτι δὲ παραδ. 2, παροιμ. 167, ἀνέκδ. 2 ὡς καὶ 1 τοπων.

102. **Μυλωνάκος Σταῦρ. Δ.** Τὸ Δαφνὶ τῆς Σπάρτης καὶ τὰ γύρω χωριά. (Ἱστοριογραφική - κοινωνιογραφική καὶ λαογραφική μελέτη). Ἀθήναι 1966, 8ον, σελ. 206.

- Πληροφορίες περί κοινωνικής οργάνωσης, λαϊκής κατοικίας, γεωργικού και κτηνοτροφικού βίου, ἀλληλοβοηθείας, λαϊκής λατρείας, γεννήσεως, βαπτίσεως, γάμου, τελευταίας, προλήψεων καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκῶν ὀργάνων, γλώσσης καὶ τοπικῶν ἐκφράσεων, ἔτι δὲ τοπωνύμια, γλωσσοδ. 6, 1 εὐτράπελος διήγησις, παραδ. 4, ἀνέκδοτα 8, αἰνίγμ. 7, παροιμ. 58, γητειῆς 5, 1 δίστ., τετράστ. 3, μοιρολ. 6 καὶ διάφορα ἄσματα 40.
103. **Παπαθανασόπουλος Θαν.** Λαογραφικὰ τοῦ Στρατοῦ. Λαογρ ΚΔ' (1966) 407 - 425.
Συνθηματικὸν γλωσσάριον, δίστιχα 97, ἀνέκδοτά τινα καὶ βιβλιογρ. τῆς Στρατιωτ. λαογραφίας.
104. **Παπάνης Παν. Εὐσίρ.** Λαογραφικὰ ἐξ Ἀγιάσου τῆς Λέσβου. Λαογρ ΚΔ' (1966) 373 - 405.
ἄσματα 5, τσακίσματα εἰς γαμήλια ἄσματα 18, δίστιχα γαμήλια 31, δίστιχα σατυρικὰ 25, αἰνίγματα 23, παραμύθια καὶ ἀνέκδ. 5, προσέτι δ' εἰδήσεις περὶ γάμου, λαϊκῆς λατρείας καὶ ἀγροτικοῦ βίου.
105. **Παπαποστόλου Τάσος** Λαογραφικὰ τῆς Εὐβοίας. Ἄρχ Εὐβ Μελ 13 (1966) 131 - 210. [Καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήνα 1966, 8ον, σελ. 84].
Πληροφορίες περὶ μαγείας καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, γεωργικοῦ, κτηνοτροφικοῦ καὶ κυνηγετικοῦ βίου, λαϊκῆς ἐνδυμασίας καὶ ὑφαντικῆς, ἐλαιοκομίας, οἰκιακῶν σκευῶν, γάμου, γεννήσεως, βαπτίσεως, τελευταίας, δημόδους ἱατρικῆς, μαντικῆς, μετεωρολογίας καὶ ἀστρολογίας, παραδ. 13, παροιμ. 47, αἰνίγμ. 16, γητειῆς 14, δίστιχα 15, ἄσματα λατρευτικὰ 15, ξηνητείας 3, γάμου 5, διάφορα 6, μοιρολόγια 7 ὡς καὶ 57 τετράστιχα.
106. **Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ.** Ἡ Θράκη ἀπὸ τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια. Ἱστορικὸ δοκίμιο ἐκλαϊκευμένης ἱστορίας ἀπὸ ἀσφαλεῖς πηγές. Θρακικὰ μελετήματα. Ἄρχ Θρ Θησ 32 (1966) 226 - 406.
Πληροφορίες περὶ λαϊκῆς ἐνδυμασίας, ὑποδέσεως, γάμου, τροφῶν, κατοικίας, μουσικῆς καὶ χορῶν, λαϊκῆς λατρείας, πλῆθος τοπωνυμίων κ. ἄ. ὕλη.
107. **Πασχάλης Δημ. Π.** Κάστρα, πύργοι καὶ βίγλαι ἐν Ἄνδρω. Ἐπ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Ε' (1965 - 66) 362 - 428.
Περιγράφονται σχεδὸν ἅπαντα τὰ κάστρα τῆς νήσου ἔνθα καὶ πληροφορίες περὶ τοπωνυμίων καὶ τινες σχετικαὶ παραδόσεις, πρὸς δὲ καὶ εἰδήσεις περὶ πειρατῶν ὡς καὶ ἐν σχετικῶν δημῶδες ἄσμα.
108. **Πλατάκης Ἐλ.** Ἀειθαλῆς Πλάτανος ἐν Κρήτῃ. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΖ' (1966), τεῦχ. 160, σ. 269 - 272 (= 169 - 172), τεῦχ. 161, σ. 210 - 213.
Τοπωνυμιά τινα καὶ παραδόσεις.
- 108α. **Πορτούλας Π. - Κοκμότιος Ι.** Λαογραφικὰ καὶ ἱστορικὰ Ἀμυγδαλιᾶς (Πλέσσα). Ἀθήνα 1966, 8ον, σελ. 180.
Ποικίλαι εἰδήσεις περὶ οἰκίας, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, κυνη-

- γίου, λαϊκής τέχνης, λαϊκής λατρείας, μαγείας και δεισιδαιμονίας, Ιατρικής, γεννήσεως και παιδικού βίου, γάμου, κοινωνικής οργανώσεως, προσέτι δὲ καὶ τινὰ ἄσματα, παροιμιαί, αἰνίγματα, παραδόσεις κ. ἄ.
109. **Σάκκας Δημ.** Κοινωνιογράφημα Μεγάρων. (Γεωγραφικά, Ἱστορικά καὶ Λαογραφικά στοιχεῖα αὐτῶν). Ἀθήναι 1966, 8ον, σ. 250 [πολυγραφημ.]. Περιλαμβάνει εἰδήσεις περὶ γεωργικοῦ, ποιμενικοῦ, κτηνοτροφικοῦ, ἀλιευτικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, ἐλαιοκομίας, λαϊκ. κατοικίας, ἐνδύματος, ὑποδέσεως, κομμώσεως καὶ καλλωπισμοῦ, τροφῶν, βιοτεχνίας, ὑφαντικῆς, κοιν. ὁργανώσεως, ἐθίμων συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, δημ. Ιατρικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, μαντικῆς, λαϊκῶν μουσ. ὁργάνων καὶ χορῶν, ἄσματα 50, παραμ. 1, εὐτράπελ. διήγησις 1, μοιρολόγια 8, παιδιὰ 5, παραδ. 4, ξόρκια 2, δίστιχ. 24, τοπων. 23, παροιμ. 20, αἰνίγμ. 7, χαιρετ., προποσείεις, εὐχαὶ καὶ ἀποτροπαί, ἀραὶ, ὄρκοι, βλασφημιαὶ καὶ ὕβριστικὰ σχήματα, ὡς καὶ πλῆθος ὀνομάτων, παρωνυμίων καὶ ἰδιωματ. λέξεων.
110. **Σταματιάδης Ἐπαμ. Ἰ.** Σαμιακά. Ἡ λαογραφία τῆς Σάμου. Τόμ. Ε'. Β' ἔκδοσις μεταγλωττισμένη. Ἀθήνα, Αὐγούστου 1966, 8ον, σελ. 536. Δημοσ.: α) Ἡ διάλεκτος τῶν νεωτέρων Σαμίων (σελ. 5 - 24). β) Λέξεις, φράσεις, εὐχές, κατάρες (σελ. 25 - 92). γ) Παροιμίες καὶ γνωμικά (σελ. 93 - 156). δ) Αἰνίγματα (σελ. 157 - 167). ε) Οἰκογενειακὸς βίος, χαρακτηρισ, ἡθῆ, ἔθιμα καὶ προλήψεις τῶν Σαμίων (σελ. 168 - 358). ς) Χοροὶ καὶ τραγούδια (σελ. 359 - 433). ζ) Παραμύθια (σελ. 434 - 513). η) Παράρτημα [Δημοτ. ἄσματα εἰς Βυζαντ. παρασημ.] σελ. 514 - 533.
111. **Συμεωνίδης Στίμος Μ.** Ἡ Κυρία Βρυσιανή. Ἦγουν συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Σίφνῳ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου. Ἀθήναι 1966, 8ον, σελ. 217. Δημοσ. καὶ 1 παράδ. (σ. 13 - 17) καὶ πλῆθος κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων. *Κρίσις*: Ἐπ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Ε' (1965 - 66) 807 - 808 (Δημ. Β. Οἰκονομίδης).
112. **Τσαρτσάρας Γιάνν. Δ.** Ἱστορία καὶ ἔθιμα τῆς Φωλέας - Παγγαίου. Καβάλα 1966, 8ον, σελ. 57. Πληροφορίαι περὶ γάμου, γεννήσεως, βαπτίσεως, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, κοινων. ὁργανώσεως, ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων, ὡς καὶ παροιμ. 17, παραμ. 1, αἰνίγμ. 20, τοπων. 36, τετράστ. 13 καὶ ἓν ἄσμα.
113. **Φραγκάκη Εὐαγγελία** Λαϊκὴ τέχνη. Λαογραφικά. Ἀρχιτεκτονική, τεύχ. 58 (1966), σ. 77 - 83, 118 - 119. Πληροφορίαι εἰς ἀγγλικὴν καὶ ἑλληνικὴν περὶ ὑφαντικῆς, ἀγγειοπλαστικῆς, καλαθοπλεκτικῆς, γάμου καὶ τελευτῆς ἐν Κρήτῃ. Ἐν σελ. 31 καὶ 33 σύντομος περίληψις εἰς γερμανικὴν καὶ γαλλικὴν.
114. **Χατζηγάκης Ἀλέξ. Κ.** Λαογραφικά Ἀσπροποτάμου. Φιλ Πρωτοχρ χρόν. 23 (1966) 155 - 158.

- Ειδήσεις περί κοινων. οργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, χορῶν καὶ λαϊκῆς ἐνδυμασίας.
115. **Χατζόπουλος Γ. Κ.** Γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ κείμενα τοῦ χωρίου Ἐντρεάντων. Ἄρχ Πόντ 27 (1966) 41-104.
Ἄραι 10, ὄρκοι 10, εὐχαὶ 28, φράσεις καὶ σύνθετα ἀριθμητικῶν 83, ἄσματα 7, δίστ. 41, παραδ. 14, μῦθοι 58 ὡς καὶ εἰδήσεις τινὲς περὶ μαγείας.
116. — Λαογραφικὰ χωρίου Ἐντρεάντων Α'. Ἄρχ Πόντ 28 (1966) 309-368.
Πληροφορίαι περὶ κοινωνικῆς οργανώσεως, ξενιτειᾶς, λαϊκοῦ δικαίου, ὀνομάτων προσωνυμιῶν, γάμου, γεννήσεως, βαπτίσεως καὶ τελευτῆς.
- 116α. **Βαλαώρας Βασ. Γ.** Περίστα - Ναυπακτίας. Ἱστορικὰ καὶ Λαογραφικὰ Ἀνάλεκτα. Ἀθῆναι 1967, 8ον, σελ. 87.
Αἱ σελ. 35-87 (β' μέρος) ἀποτελοῦν φωτοτυπ. ἀνατύπωσιν τοῦ ἔργου τοῦ συγγρ. Περίστα Ναυπακτίας... ἐν Θεσσαλονίκῃ 1939. Δημοσ. εἰδήσεις περὶ οἰκίας κοινων. οργανώσεως, λαϊκῆς λατρείας, γεωργικοῦ βίου, γάμου, δημ. ἰατρικῆς τοπωνύμια κ. ἄ. ὕλη κυρίως ἱστορικῆ.
117. **Γεωργούλας Σωκρ. Γ.** Λαογραφικὰ Ἀνατολικοῦ Ξηροβουνίου. Ἡπειρ Ἔστ ΙΣΤ (1967) 21-34, 106-118, 189-204, 281-289.
Πληροφ. περὶ ὕλικου βίου, λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, ὑποδέσεως, τροφῶν μελισσοκομικοῦ, γεωργικοῦ, κτηνοτροφικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, λαϊκῆς βιοτεχνίας, γάμου, γεννήσεως, βαπτίσεως, τελευτῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνθημάτων, μαντικῆς, λαϊκοῦ δικαίου, παιδικῶν παιγνιδίων, ὡς καὶ 4 ναυουρίσματα χαιρετισμοί, εὐχαὶ καὶ ἄραι.
118. **Γιαννακίδης Δημ.** Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου. Ἔθιμα θεμελιώσεως καὶ ἐπιστεγάσεως οἰκίας. Καθαγιασμός αὐτῆς. Θρακικὰ 41 (1967) 280-286.
Πληροφορίαι περὶ ἀλιευτικοῦ, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου καὶ δὴ δι' ἔργα λεῖτα ψαράδων καὶ γεωργῶν.
119. **Γιούργαλης Ἰωάνν.** «Τὰ Μάρκον». Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 5 (1967), τεῦχ 14-15, σ. 118-142.
Πληροφορίαι διὰ τὰ κάστρα τῆς Χίου, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, τῶν ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων καὶ τινὰ τοπωνύμια.
120. **Γουρίδης Ἰωάνν.** Βρυσικὰ Διδυμοτείχου - Ἐβρου. Θρακικὰ 41 (1967) 224-280.
Πληροφορίαι περὶ σκευῶν, ἐπίπλων, λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, ὑποδέσεως, γεωργικοῦ, ποιμενικοῦ καὶ μελισσοκομικοῦ βίου, λαϊκῆς χειροτεχνίας, κοινωνικῆς ὀργάνωσεως, λαϊκῆς ἰατρικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, μαντικῆς, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, παιδίου, ὡς καὶ 2 παραδόσεις, 10 ἄσματα, 53 ἀνίγματα, 10 παροιμίαι καὶ 4 παιδιαί.
121. **Διάκος Δ. - Πρωϊκοπούλου Μ. - Δεμερτζῆς Ζ.** Ἡθῆ καὶ ἔθιμα Ρωμηοκατσιβέλλων Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 41 (1967) 131.

- Πληροφορίες περί λαϊκής κατοικίας, επίπλων, σκευών, ένδυμασίας, ύποδέσεως, τροφών, βίων, λαϊκής τέχνης, γάμου, βαπτίσεως, τελευτής, μαγικών και δεισιδαιμόνων συνηθειών, δημόδους ιατρικής ως και τινες χαιρετισμοί και εύχαι.
122. **Δοῦδος Π.** Λαογραφικά Πραγγίου Διδυμοτείχου. Θρακικά 41 (1967) 111 - 122.
Πληροφορίες περί λαϊκής κατοικίας, επίπλων, σκευών, τροφών, ένδυμασίας, κοινωνικής οργάνωσης, λαϊκού δικαίου ως και περί μαγικών και δεισιδαιμόνων συνηθειών.
123. **Eideneier Niki** Λαογραφικά στὸν Διγενῆ τῆς Κρυπτοφέρρης. Ἑλληνικά 20 (1967) 157 - 160.
Γαμήλια ἔθιμα και δεισιδ. συνήθειαι.
124. **Ἰγνατιάδης Δ.** Τὸ Ἡλιόλουστον τοῦ Κιλκίς. Κοινωνιογράφημα - Λαογράφημα καὶ δυνατότητες γιὰ βελτίωση. Ἄ. τ., 1967, 8ον, σελ. 75.
Ειδήσεις περί λαϊκής κατοικίας, φαγητῶν, ένδυμασίας, λαϊκής λατρείας, δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, γάμου και χορῶν.
125. **Εἰθύμιου Ἄν.** Ἱστορία και παραδόσεις τῆς Λιτοναβίστας. Κόνιτσα ΣΤ' (1967), ἀρ. 66, σ. 11 - 14.
Παραδόσεις τινές και ειδήσεις περί λαϊκής λατρείας.
126. **Καρελλᾶς Νικ.** Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου συνοικισμοῦ Σαύρας [Διδυμοτείχου]. Θρακικά 41 (1967) 184 - 224.
Πληροφορίες περί λαϊκής κατοικίας, ένδύματος, ὑποδέσεως, ὕφαντικῆς, βαφικῆς, γάμου, γεννήσεως, τελευτής, παιδίου, γεωργικοῦ, ἀμπελουργικοῦ και ποιμενικοῦ βίου, ως και 2 ἄσματα.
127. **Κουκκίδη Ἀνδρονίκη** Λαογραφικά ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῆς —. Ἄρχ Θρ Θησ 33 (1967) 375 - 382.
Παροιμίαι (25 ἐκ τῶν Σαράντα Ἑκκλησιῶν και 4 ἐκ τοῦ Ὁρτάκιότ), πληροφ. περί λαϊκής λατρείας, ἄσματα 6 και λεξιλόγιον.
128. **Κυπριανδῆ Χρυσ. Σ.** Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον και ἡ Λαογραφία. Τόμ. Α', Λευκωσία 1967, 8ον, σελ. 248.
Περιέχονται: α) «Λαογραφικὲς σπουδὲς στὴν Κύπρον», ὑπὸ Κύπρου Χρυσάνθη (σελ. 7 - 10). β) Εὐρετήριο Λαογραφίας τῶν 17 τόμων τῆς «Μαθητικῆς Ἑστίας», τεύχ. 1 - 43, ἔτη 1950 - 1967 (σελ. 14 - 25). γ) Μελέται ὑπὸ μαθητῶν περί δημοτ. ἄσμάτων και γλωσσικῶν στοιχείων τῆς Κυπρ. διαλέκτου (σελ. 41 - 74). δ) Συλλογὴ ἄσμάτων (σελ. 77 - 245).
129. **Κονίδης Ἰω.** Λαογραφικά Ἀκαρνανίας. Ροιμελ Ἡμερολ 11 (1967) 152-157.
Ειδήσεις περί γάμου, τελευτής, δεισιδαιμόνων δοξασιῶν και δημόδ. ιατρικῆς.
130. **Κώνστας Κ. Σ.** Ξεφυλλίζοντας «ἠρωϊκά» κείμενα. (Λαογραφικά τοῦ Ξεσηκωμοῦ). Ν Ἑστ 81 (1967) 435 - 441.
Παιδεμοί (τιμωραὶ, ποιναὶ) 8, παροιμ. 13, παρωνύμια 16.

131. Λαογραφικά Δάδια Σουφλίου. Συνεργασία διδασκάλων Δημοτ. Σχολείου. Θρακικά 41 (1967) 164-179.
Πληροφ. περί λαϊκής κατοικίας, ένδυμασίας, τροφῶν, λαϊκής τέχνης, γεωργικοῦ βίου, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, λαϊκής λατρείας, μαγείας, ὡς και 20 ἄσματα και 3 τοπωνύμια.
132. **Πανάρετος Ἀ.** Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. Ἐκδοσις Συνεργατικῆς Κεντρικῆς Τραπεζῆς ΛΤΔ. Λευκωσία - Κύπρος 1967, 8ον, σελ. 303.
α) Σελ. 9 - 28 : «Κυπριακὰ μέτρα, σταθμά, μονάδες χρόνου και σχετικαὶ πρὸς αὐτὰ λέξεις». β) Σελ. 29 - 61 : «Παροιμίες γιὰ τὸν καιρὸ [95] και λέξεις σχετικαὶ με τὸν καιρὸν και τὰ διάφορα μετεωρολογικὰ φαινόμενα» [προγνωστικὰ καιροῦ 46, προγνωστικὰ και προλήψεις γεωργ. παραγωγῆς 7]. γ) Σελ. 63 - 122 : «Παροιμίες και γνωμικὰ [157] ποὺ ἀναφέρονται στὴν καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους, τὴν σπορά, τὴν λίπανσι, ποτίσματα κτλ. και λέξεις σχετικὲς με τὰ θέματα ταῦτα». δ) Σελ. 123 - 153 : «Παροιμίες [74] ποὺ ἀναφέρονται στοὺς κήπους, στὰ δένδρα, τὰ ἀμπέλια κτλ. και λέξεις σχετικὲς με τὰ δένδρα και κήπους». ε) Σελ. 155 - 167 : «Παροιμίες [64] ποὺ ἀναφέρονται στὰ ζῶα και γενικὰ στὴν κτηνοτροφία και λέξεις ποὺ ἀναφέρονται στὴν ὑγιεινὴ κατάστασι τῶν ζῴων». στ) Σελ. 169 - 179 : «Παροιμίες [65] ποὺ ἀναφέρονται στὴν ζωὴ και τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ». ζ) Σελ. 181 - 199 : «Δημῶδη ὀνόματα τῶν ὑπὸ καλλιέργειαν φυτῶν και δένδρων». η) Σελ. 200 - 220. : «Ἐχθρὸς και καταστροφὲς τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. θ) Σελ. 221 - 257 : Ἄγροτικά ἦθη, ἔθιμα, προλήψεις και δεισιδαιμονίες». [Εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, δεισιδαιμονίας, μαντικῆς, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς]. ι') Σελ. 259 - 303 : «Ἡ χλωρίδα τοῦ τόπου μας». [Ὄνόματα φυτῶν με τὸν δημῶδη τύπον ἢ και με τὴν ἑλληνικὴν, ἀγγλικὴν και λατινικὴν ὀνομασίαν των].
133. **Παπαθανασόπουλος Θ.** Ἱστορικὰ και λαογραφικὰ τῆς Περίστας. Β' συμπληρωμένη ἔκδοσις. [Ἀθήνα] 1967, 8ον, σελ. 135.
Τοπωνύμια, ἀνέκδοτα 36, ἄσματα 20, ἐπῶδαι 4, προσέτι δ' εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, ένδυμασίας, γεωργικοῦ και ποιμενικοῦ βίου, λαϊκῆς κατοικίας, λαϊκοῦ θεάτρου, δημῶδους ἱατρικῆς, μαγείας, δεισιδαιμ. και λαϊκοῦ δικαίου.
134. **Παπακωνσταντίνου Ρ.** Λαογραφικὰ στοιχεῖα πόλεως Διδυμοτείχου. Θρακικά 41 (1967) 287 - 89.
Πληροφορίαι περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως, παιδικοῦ βίου, γάμου και τελευτῆς.
135. **Παπασταματιῶν - Μπαμπολίτης Χρῆστος** Λαογραφικὰ Σουφλίου. Θρακικά 41 (1967) 84 - 110.
Γενικαὶ πληροφορίαι περὶ λαϊκῆς λατρείας, δημῶδους ἱατρικῆς και μαγείας.
136. **Πιλαβάνης Κ.** Ἀπὸ τὸ πέρασμα ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ. Λευκωσία - Κύπρος 1967, 8ον, σελ. 215.
Γλωσσικὴ και λαογραφικὴ ὕλη ἀπὸ σελ. 81 - 140. (Λαογραφία τῆς Κύπρου, σ. 124, «Ὁ θρῦλος τῆς Ρήγαινας», σ. 128, «ἄλλες γλωσσικὲς και λαογραφικὲς μελέτες», σ. 140).

137. **Πλιάτσικας Βασ. Κ. - Δώλης Νικολ. Β.** Ἡπειρωτικὲς ἀναδρομὲς. Ἀθή-
ναι 1967, 8ον, σελ. 216.
Ἔσματα 10, δίστιχά τινα καὶ ἠπειρωτικὸν γλωσσάριον (σελ. 173-213).
138. **Σπυρόπουλος Παν. Ν.** Ἱστορίες τοῦ χωριοῦ. Ἀρκαδικὰ λαογραφικὰ διη-
γήματα. Τεύχος Β'. Διηγήματα «Φτώχειας καὶ ὀρφάνιας». Ἀθήναι 1967,
8ον, σελ. 112.
Παρεμβάλλονται ποικίλαι λαογραφικαὶ πληροφορίες ἰδίαι περὶ γάμου καὶ τελευτῆς,
δημοσ. δὲ καὶ τινα ἄσματα ὡς καὶ στίχοι ἁσμάτων.
139. **Σιέφος Ἄγγ.** Ἱστορικά. Ἱστορικολαογραφικὴ μελέτη ἀπὸ τὸ 1821 καὶ
ἐντεῦθεν τῶν ὑφισταμένων συνοικισμῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ. Τόμος Α', Ἀθήναι
1967, 8ον, σελ. 334.
Περιέχονται κυρίως τοπωνύμια καὶ τινες παραδόσεις.
140. **Τσαλίκογλου Ἐμμ.** Λαογραφικὰ τῶν Φλαβιανῶν (Ζιντζί-Ντερέ) Καισα-
ρείας τῆς Καππαδοκίας. Μικρ Χρον 13 (1967) 290-337.
Πληροφ. περὶ ἀρραβῶνος, γάμου, τελευτῆς, λατρείας καὶ 22 ἄσματα (τετράστιχα).
141. **Φυλλαρίδης Θεόδωρος** Λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Σιδήρω Σουφλίου.
Θρακικά 41 (1967) 122-131.
Πληροφορίες περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ λαϊκῆς λατρείας.
142. **Χατζηγάκης Ἀλέξ. Κ.** Λαογραφικὰ Ἀσπροποτάμου. Φιλ Πρωτοχρ
24 (1967) 83-84.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς τέχνης καὶ λαϊκῆς λατρείας.
143. **Χριστούδης Διδάσκαλος** Λαογραφικὰ θέματα Κορνοφωλιάς. Θρακικά 41
(1967) 294-306.
Πληροφορίες περὶ λαϊκῆς λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, γάμου, ἔτι δὲ 3
παραδόσεις καὶ 2 ἄσματα.

2. Μ ε λ έ τ α ι.

144. **Δουκᾶτος Δημ. Σ.** Ἀπὸ τὴν Καρδίτσα στὰ Θεσσαλικά Ἄγραφα. (Λαο-
γραφικὸ ταξίδι τοῦ 1959). Ἡὼς 9 (1966), ἀρ. 92-97, σ. 53-59.
145. **Μερακλῆς Μιχ. Γ.** Τὰ θέματα τῆς μεταμορφώσεως καὶ τῆς ἀναστάσεως
νεκροῦ ὡς εἰδολογικὰ στοιχεῖα τοῦ πεζοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ λόγου τοῦ λαοῦ.
Λαογρ ΚΔ' (1966) 94-112.
146. **Σπυριδάκης Γ. Κ.** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν Ἀστυπάλαιαν. Ἡὼς 9
(1966), ἀρ. 91, σ. 30-34.
147. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** Ἐκθέσεις λαογραφικῶν ἀποστολῶν εἰς Σταυρο-
πήγιον Εὐρυτανίας (24-31 Ἰουλίου 1966) καὶ εἰς Ἀνώγεια Μυλοποτάμου

- Κρήτης (25 Αύγ. - 2 Σεπτ. 1966). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 331-343.
148. **Δευτεραῖος Ἄγγ. Ν.** Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Κοζάνης (Δυτ. Μακεδονίας) (9 Αύγ. - 9 Σεπτ. 1965). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 247-261.
149. ——— Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς Ν. Γρεβενῶν (25 Ἰουλ. - 15 Αύγ. 1966). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 316-331.
150. **Ἡμελλος Στέφ. Δ.** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Θήραν καὶ Ἀνάφην (3 Ἰουλ. - 1 Αύγ. 1965). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 225-235.
151. ——— Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς νήσους Σίκινον καὶ Φολέγανδρον (5-20 Ἰουλ. 1966). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 299-308.
152. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Λαογραφικὴ ἐρευνα εἰς τὸ Πωγώνιον Ἡπείρου (8 Ἰουλ. - 7 Αύγ. 1965). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 202-225.
153. ——— Λαογραφικὴ ἐρευνα εἰς Μονοδένδριον καὶ Βίτσαν Ζαγορίου Ἡπείρου (14 Ἰουλ. - 4 Αύγ. 1966). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 271-290.
154. **Παπαμιχαὴλ Ἄννα** Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης (18 Αύγ. - 18 Σεπτ. 1965). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 236-247.
155. ——— Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης (10-24 Ἰουλίου 1966). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 308-316.
156. **Ρωμαῖος Κ.** Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Μυρσίνην Λακωνίας (19 Ὀκτ. - 2 Νοεμβρ. 1966). Έπ Κ Λ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 290-299.

Γ'. Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ.

1. Συνοικισμός, οἰκία καὶ αὐλὴ. Ἐπιπλα καὶ σκευή.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 66. 67. 77. 80. 87. 102. 105. 106. 108α. 109. 116α. 117. 120. 121. 122. 124. 126. 131. 133].

157. **Βασιλειάδης Δ.** Ἀγροτικὰ χτίσματα ἀπὸ τὴ Νίσυρο. Λαογρ ΚΔ' (1966) 343-361 + πίν. XIII-XVI ἐκτὸς κεμ.

158. ——— Τὸ λίκνο τῶν Κρητικῶν Ἐπαναστάσεων. Τὸ μεταβυζαντινὸ κρητικὸ σπίτι. Ν Ἔστ 80 (1966) 1564 - 1571.
159. **Κουμανούδης Ἰω. Ν.** Τὸ Ἀρχοντικὸν τοῦ Χατζῆ-Γιωργάκη Σιώτου εἰς Καρυὰς Τήνου. Χαριστ Ὁρλάνδου Β' (1966) 361 - 374 + πίν. LXXVII - LXXVI ἐκτὸς κειμ.
160. **Μουτσόπουλος Ν.** Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Γ. Σβάρτς στὰ Θεσσαλικά Ἀμπελάκια. Ζηγός, Ἀπρίλ. 1966, σ. 23 - 45, 82.
161. ——— Τὰ Θεσσαλικά Ἀμπελάκια. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορία, τὴν κοινοπραξία καὶ τὰ ἀρχοντικά τῆς κομποπόλεως. Ἡὼς 9 (1966), ἀρ. 92 - 97, σ. 113 - 200.
162. **Μέγας Γεώργ. Ἀ.** Αἱ ἀγροτικαὶ οἰκίσεις τῆς Ἀνδρου. Χαριστ Ὁρλάνδου Δ' (1967 - 68) 83 - 118 + πίν. XVI - XXXVI ἐκτὸς κειμ.
163. **Σύδα Μαρία Ὀδ.** Τὰ ἀρχοντόσπιτα τοῦ Κάμπου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 5 (1967), τεῦχ. 14 - 15, σ. 158 - 161.
164. **Σπυριδάκης Γεώργ. Α.** Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς λαϊκῆς οἰκίας εἰς Ἰκαρίαν. Χαριστ Ὁρλάνδου Γ' (1966) 56 - 60 + πίν. VIII - X ἐκτὸς κειμένου.

2. Ἐνδύματα.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἀρθρα ὑπ' ἀριθ. 65. 73. 80. 94. 100. 105. 106. 109. 114. 117. 120. 121. 122. 124. 126. 131. 133].

165. **Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶ** Ἀλμυριώτισσα. Θεοσ Χρον [σ. 400 β].— Φαρσαλίνη. Αὐτόθι.— Τρικεριώτισσα. Αὐτόθι [σ. 400 γ].— Πηλαιορείτης. Αὐτόθι, σ. 457. [Εἰκόνες].
166. **Οικονομίδη Τατιάνα Δ.** Ἡ γυναικεία φορεσιὰ τῆς Καρπάθου. Λαογρ. ΚΔ' (1966) 254 - 267 + XII πίν. ἐκτὸς κειμ.
167. **Παπαδάκης Μαν.** Ἡ κρητικὴ βράκα σύμβολο λευτεριάς καὶ λεβεντιᾶς. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΖ' (1966), τεῦχ. 160, σ. 285 - 287 (= 185 - 187).

3. Τροφαὶ καὶ ποτά.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἀρθρ. ὑπ' ἀριθμ. 106 108α. 109. 116α. 124. 131].

168. **Ζδράβου Εὐανθία** Καρυδάκι γλυκό. Κόνιτσα Γ' (1964), ἀρ. 28 - 29, σ. 32α.
169. **Μανθούλη Ἰφιγ.** Ἡπειρώτικη μαγειρίτσα. Κόνιτσα Γ' (1964), ἀρ. 25, σ. 9.
170. **Δόβα Κούλα** Κρεατόπητα Πρωτοχρονιάς Κονιτσιώτικη. Κόνιτσα Γ' (1964 - 65), ἀρ. 32 - 34, σ. 37.

171. *Παραδείση Χρύσα* Νησιώτικη Κουζίνα. Περιγηγητική ἀρ. 102 - 103 (1967), σ. 81 - 84.

4. Βίοι.

(Γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, άλιευτικός κλπ.).

[Βλ. και άνωτ. τά άρθρα ύπ' άριθμ. 67. 71. 83. 86. 97. 101. 102. 104. 105. 108α. 116α. 117. 118. 119. 120. 121. 126. 131. 132. 133].

172. *Γοργοίνης Γεώργ.* Άπό τή λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου. Τά σύνεργα των ψαράδων και οι τέχνες τους. Ρουμελ Άμερ 10 (1966) 136 - 139.
173. *Κοντομήχης Πανταζής* Λαογραφικά τής Λευκάδος. ΆΗ Φουρνάρισσα. Άόν Άηώ έτ. 21 (85), τεύχ. 234 - 235 (1966), σ. 13.
174. *Οικονομίδης Δημ. Β.* ΆΗ μελισσοκομία έν Νάξω και έν Άνάφη. ΆΕπ Άταιρ Κυκλ Μελ Ε' (1965 - 66) 617 - 634.
175. *Άντουράκης Γ. Β.* Τό λεξιλόγιον του μητάτου. Κρητ Άστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 172, σ. 298 - 299.
Ειδήσεις περι ποιμενικού βίου.
176. *Γοργοίνης Γ.* Οι έλεύθεροι άλιείς Μεσολογγίου - Αιτωλικού. Ρουμελ Άμερολ 11 (1967) 113 - 116.
177. *Πριγγής Κ.* Λαογραφικά των Σαλώνων. Τό λιμαάζωμα στα Σάλωνα άλλοτε και τώρα. Ρουμελ Άμερολ 11 (1967) 135 - 138.
178. *Σιναπίδου Άλένη Α.* Λαογραφικά Διδυμοτείχου. Θρακικά 41 (1967) 152 - 164.
Πληροφορία περι γεωργικού, ποιμενικού, άλιευτικού και κυνηγετικού βίου.
179. *Κωστάκης Θαν.* Οι γιωγατζάδες του Κοσμά και ή γλώσσα τους. Πελοπ ΣΤ' (1963 - 68) 43 - 91.

5. Βιοτεχνία και λαϊκή τέχνη.

(Άρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ύφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, άγγειοπλαστική, μεταλλουργική, λαϊκά έπιτηδεύματα).

[Βλ. και άνωτ. τά άρθρα ύπ' άριθμ. 108α. 109. 113. 120. 121. 126. 131. 142].

180. *Ρηγάτος Μάκ.* ΆΗ λαϊκή μας τέχνη. ΆΕλλην Πολιτισμός Β' (1962 - 63) 6 - 8.
181. *Κυριακίδου - Νέστορος Άλλη* Τά ύφαντά τής Μακεδονίας και τής Θράκης. Διδακτορική διατριβή ύποβληθεΐσα στη Φιλοσοφική Σχολή του Άριστοτελείου Παν/μίου Θεσ/κης. (ΆΕθνικός Άργανισμός ΆΕλληνικής Χειροτεχνίας). ΆΑθήνα 1965, 4ον, σελ. 124 + 37 εικ. + 1 χάρτ. έκτος κειμένου.

182. Λαϊκά τέχνα [Θεσσαλίας]. Θεσσ Χρον (1965) 223.
183. **Μακρής Κ.** Θεσσαλική λαϊκή τέχνη. Θεσσ Χρ (1965) 448.
184. **Παπαζήσης Χρ.** Ὁ ζωγράφος τοῦ Ταρσανᾶ. Θεσσ Χρον (1965) 432 - 433. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ λαϊκοῦ ζωγράφου Ν. Χριστοπούλου ἐκ Βόλου.
185. Ἀνέκδοτος ἐπιστολή τῆς Εὔας [Πάλμερ Σικελιανοῦ] διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Λαϊκὴν Τέχνην. Ἡὼς 9 (1966), ἀρ. 88 - 102, σ. 8 - 14.
186. **Διαμαντῆς Ἀδ.** Τὸ λαϊκὸ μουσεῖο τέχνης, Λευκοσσία. Ἀρχιτεκτονική, τευχ. 55 (1966), σ. 50 - 53.
Πληροφορίαι περὶ τῆς Κυπριακῆς λαϊκῆς τέχνης, ἑλληνιστί καὶ ἀγγλιστί, μετὰ παραθέσεως ἐνδιαφερουσῶν σχετικῶν εἰκόνων.
187. **Ζώρα Πόπη** Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς γλυπτικῆς. Ζυγός, Μάϊος 1966, σ. 35 - 56.
Κρῆνες, ὑπέρθυρα καὶ φεγγίτες, περιθυρώματα, ἀρχιτεκτονικὰ ἀνάγλυφα.
188. Θεσσαλικά πιάτα στὸ Μουσεῖο τῆς λαογραφικῆς συλλογῆς Μυζόνου. Ἡὼς 9 (1966), ἀρ. 92 - 97, σ. 303.
189. **Κουμανούδης Ἰω.** Κερκυραϊκὰ καμπαναριά. Ζυγός, Ἰουλ. - Ὀκτ. 1966, σ. 36 - 52.
190. **Μαθιόπουλος Παν.** Σπέτσες. Ἀρχιτεκτονική, τευχ. 56 (1966), σ. 85 - 90. Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς.
191. Μουσεῖον ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης — Musée d'art populaire grec - Museum of greek popular art. Κεντήματα ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης. Broderies et ornaments du costume grec. Embroideries and jewellery of greek national costumes. Ἀθήνα 1966, 8ον, σ. 25 + 62 εἰκ.
Κρίσις: Λαογρ ΚΔ' (1966) 540 - 541 (Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπάρη).
192. **Σούβλας Εὐρ.** Ἡ ξυλογλυπτικὴ τέχνη στὴν ἑπαρχ. Κονίτσης. Κόνιτσα Ε' (1966), ἀρ. 55, σ. 1 - 4.
193. **Τριποδάκης Δ.** Historical survey of the evolution of settlements and rural dwellings in Grete. (= Ἱστορικὴ θεώρηση τῆς ἐξελιξέως τῶν οἰκισμῶν καὶ τῆς χωρικῆς κατοικίας στὴν Κρήτη). Ἀρχιτεκτονική, τευχ. 58 (1966), σ. 35 - 55.
Ἐν σελ. 31 καὶ 32 δημοσ. σύντομος περίληψις τοῦ ἄρθρου εἰς γερμανικὴν καὶ γαλλικὴν ἀντιστοιχίαν.
194. **Χαιζημιχάλη Ἀγγελικὴ** Ἐκθεσις ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης. Ἡὼς 9 (1966), ἀρ. 88 - 102, σ. 91 - 93.
195. **Βασιλειάδης Δ.** Ὀδοιπορικὸ σὲ ξεχασμένα νησιά. Νίσυρος - Τήλος - Σύμη. Ν Ἐστ 81 (1967) 564 - 579. — Μύκονος - Ὑδρα - Πάτμος. Αὐτόθι, τ. 82 (1967) 1257 - 1273.

Ειδήσεις περί λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

196. **Δαξελίδης Ν.** Ἡ λαϊκὴ διακοσμητικὴ τῆς Σίφνου. Σιφνιακὴ Α' (1967), τεῦχ. 7 - 8, σ. 98 - 99.
197. Ἡ ἐκθεσὴ κρητικῆς λαϊκῆς τέχνης στὴν Ἀθήνα. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 168, σ. 116 - 117.
198. **Κραβαρτόγιαννος Δρόσος** Ἡ Ἑλληνικὴ λαϊκὴ ζωγραφικὴ καὶ οἱ ἄγνωστοι Φωκεῖς λαϊκοὶ ζωγράφοι. Ροιμελ' Ἡμερολ 11 (1967) 97 - 104.
199. Λύκειον τῶν Ἑλληνίδων. Ἀθήναι 1967, 4ον, σελ. 71.
Εἰς τὰς σελ. 24 - 30 δημοσ. μελέτη ὑπὸ Πόπης Ζώρα ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ λαϊκὴ ξυλογλυπτικὴ».
200. **Μουτσόπουλος Νικ.** Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βεροίας. Ἀθήναι 1967, 8ον μέγ., σελ. 124 + πίν. 218 + 5 πίν. ἧ. ἄ.
Ἐξετάζονται: α) Ἡ πολεοδομία τῆς Βεροίας (σελ. 27 - 49, μεθ' ἱστορικῆς εἰσαγωγῆς), β) οἱ συντεχνίαι τῶν μαστόρων (σ. 50 - 63), γ) ἡ κατασκευὴ τοῦ σπιτιοῦ (64 - 68), δ) τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα καὶ ἡ λειτουργία τοῦ Βεροιώτικου σπιτιοῦ (69 - 78), ε) τὰ σπίτια τῆς Βεροίας (79 - 90), παρατίθεται δὲ καὶ περίληψις τοῦ κειμένου εἰς ἀγγλικὴν (σ. 93 - 115) ὡς καὶ τῶν περιεχομένων πινάκων (σ. 117 - 123).
201. **(Π. Ε. Τ.)** Λαϊκὴ τέχνη. Ἡ ἑλληνικὴ ξυλογλυπτικὴ. Κρίκος 18 (1967), τεῦχ. 203 - 4 (1967), σ. 26 - 27.
202. **Πιερίδου Ἀγγελικὴ Γ.** Κυπριακὰ λαϊκὰ διακοσμητικὰ θέματα. Κυπρ Τραγ (1967) 55 - 58.
203. **Φασουλᾶκης Στ.** Ἡ θεματογραφία τῶν λαϊκῶν πινάκων πλοίων. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ 5 (1967), τεῦχ. 14 - 15, σ. 94 - 99.
204. ——— Λαϊκὰ ἀνάγλυφα τῆς Χίου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 5 (1967), τεῦχ. 14 - 15, σ. 154 - 157.
205. **Hampe R.** Eine kretische Töpferscheibe des 7. Jahrhunderts v. Chr. Χαριστ' Ὁρλάνδου Δ' (1967 - 68), σ. 178 - 183 + πίν. LXVI ἐκτὸς κειμένου.

Δ'. Πνευματικὸς βίος.

1. Λαϊκὴ πίστις.

α) Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 75. 77. 78. 86. 87. 89. 91. 94. 96. 100. 101. 102. 105. 108α. 109. 117. 121. 122. 123. 124. 129. 132. 133. 143].

206. **Δρεπανιάς Μαν.** Τὸ φιδοπουκάμισο. Κυνηγετικά. Λακωνικά Γ' (1966), τεῦχ. 16, σ. 110 - 111.
207. **Ζαχαροπούλου Τρισεύγενη** Δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐξ Ἡλείας [2]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 459.

208. **Ζήβα Μαρίνα** Δεισιδαιμονία και δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Ζακύνθου [30]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 455 - 457.
209. **Γκλέκας Γ.** Ἡ Φωτιά. Λαϊκὲς δοξασίες καὶ λατρευτικὰ ἔθιμα. Λακωνικά Δ' (1967), τευχ. 20, σ. 51 - 52.

β') Μαγεία. Ἐπωδαί.

1. Μαγεία.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 87. 90. 94. 100. 101. 105. 108α.
109. 115. 117. 122. 131. 133. 135. 143].

210. **Ἄλκος Λεων.** Μαγικὰ τέχνη ἀθιγγανίδων. Λαογρ ΚΔ' (1966) 460-461.
211. **Σκουβαρᾶς Β.** Μαγικὰ καὶ ἰατροσοφικὰ ἐραnisματα ἐκ Θεσσαλικοῦ κώδικος. Ἐπ Κ Λ τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 71 - 115.
212. **Φραγκάκι Εὐαγγελία** Μαγεία - μάγοι - μάγισσες στὴ Θεσσαλία κ' ἄλλοῦ. Ἡὼς 9 (1966), ἀρ. 92 - 97, σ. 284 - 286.
213. **Μέγας Γ. Ἄ.** Μαγικὰ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων. (Τρυνποτέρασμα - Καινούργια φωτιά - Διαβολοφωτιά. Σίδερο). Λαογρ ΚΕ' (1967) 481 - 533. (= Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ Ε' - ΣΤ', 1943 - 44, σ. 5 - 58).

2. Ἐπωδαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 67. 75. 78. 90. 91. 102. 105. 109. 133].

214. **Ζερβάκη Μαρία Ἐμμ.** Δεισιδαιμονία καὶ «γηθειὲς» ἐκ Κρήτης [5]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 457 - 459.
215. **Κορρῆς Γεώργ. Ν.** Λαογραφικὰ τῆς Πάρου [24]. Ἐπ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Ε' (1965 - 66) 104 - 124.
216. **Δαζαρίδης Βασ.** Γητειὲς [1]. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 155.
217. **Ὀρφανίδης Νικ.** Γητειὲς [3]. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 155.
218. **Ἀντουράκης Γεώργ. Β.** Οἱ γηθειὲς [12]. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 173, σ. 340 - 345.
219. **Ξόρκια** [2]. Σιφνιακὴ Α' (1967), τευχ. 5, προσάρτ. σ. 16.
220. **Χρυσάνθης Κύπρος** Ἐμμετρος κυπριακὲς γητειὲς [8]. Κυπρ Τραγ (1967) 8 - 11.
221. **Ἰακώβου Θεοδότη** Ξηφτόνισμα. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 32.
222. **Νικολάου Ἐλένη** Ὁ πεκρήης. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 31.
223. **Ξηγείλου Μαρία** Ἡ Παναγία. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 31.

224. *Παπαγιάννη Παρασκευή* Ἡ γηθκειὰ τοῦ φθόνου. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 30.
225. *Σταύρου Ἰω.* Γηθειὰ γιὰ τὸν πόνο τῆς κοιλιᾶς. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 31.

γ') Μαντική.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθ. 67. 77. 84. 86. 91. 94. 105.
109. 117. 120. 132].

226. *Παπαχαλαάμπος Γ.* Ὀνειροκριτικά. Κυπρ Σπ Λ' (1966) 77 - 113.
227. *Σαριδάκης Θεοχ. Ἐμμ. (: Κεδραῖος Παῦλος)* Ὁ Κλήδονας. Ρεθυμνιακὴ ἠθογραφία μετὰ παγκρητίων στοιχείων. Ρέθυμνον, Μάρτιος 1966, 8ον, σελ. 39.
228. *Μέγας Γ. Ἀ.* Ρικτολόγιον ἐξ Ἀμοργοῦ. Λαογρ ΚΕ' (1967) 575 - 583. (= Ἐπ Ἐπ Φιλ Σχ Ἀθ 1958 - 59, σ. 207 - 216).

2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη.

α') Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι. — Μετεωρολογία.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 67. 75. 86. 105. 109. 120. 132].

229. *Πετράκη Βαλεντίνη* Προγνώσεις τοῦ καιροῦ [10]. Ἐστίας Γ' (1962-63) 32.
230. *Κρεκούκιας Δημ. Ἀ.* Τὰ προγνωστικά τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν, τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορικῇ διατριβῇ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἀθῆναι 1966, 8ον, σελ. XVI + 173.
Κρίσεις: Πλάτων ΙΗ' (1966) 354 - 55 (*Π. Γεωργοῦντζος*). Μεσσηνιακὰ Νέα, 14-1-1967, σ. 2 (*Σ. Λυριτζῆς*). Ἑλληνικά 21 (1968) 225 - 229 (*Ἀντ. Θαβώρης*). Südost-Forschungen, Band 26 (1967), σ. 520 (*Hans Fideneier*).

β') Δημώδης ἰατρική.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὸ ἄρθρο ὑπ' ἀριθμ. 67. 68. 87. 91. 97. 105. 108α.
109. 120. 121. 129. 132. 133. 135].

231. *Χαβάκης Ἰω.* Ἡ ἀρρώστια, ὁ γίατρος καὶ τὰ φάρμακα στὴν κρητικὴ μοῦσα. Ἡράκλειο, ἔ. ἔ., 8ον μικρ., σελ. 151.
232. *Λαμπράκη Δήμητρα* Γιατροσόφια τῆς τουρκοκρατουμένης Θεσσαλίας. Θεσσ Χρον (1965) 764.
233. *Παπασταματίου - Μπαμπαλίτης Χρ.* Λαογραφικὰ Σουφλίου. «Ἡ λαϊκὴ Ἱατρικὴ στὸ Σουφλί». Θρακικά 40 (1966) 127 - 132.
234. *Χρυσάνθης Κύπρος* Ἐνα «καραμανλίδικο» κυπριακὸ γιατροσόφι. (Τουρκόφωνο ἑλληνικὸ). Κυπρ Σπ Λ' (1966) 185 - 189.

3. Δημώδης φιλολογία και γλώσσα.

α') Ἐσματα.

1. Συλλογαί.

[Βλ. και ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 66. 67. 68. 70. 71. 72. 74. 76. 77. 78. 79. 84. 85. 86. 87. 89. 91. 92. 94. 98. 99. 100. 101. 102. 104. 105. 107. 108α. 109. 110. 112. 115. 117. 120. 127. 128. 131. 133. 137. 138. 140].

235. Ἐνα νέο δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλην Πολιτισμὸς Α' (1960 - 61) 74.
Ἐν ἕσμα περὶ τοῦ πολέμου τοῦ 1940.
236. **Μαυρίδης Ν.** Τζιμπριώτικα τραγούδια. Τὰ πασανάκατα τοῦ κόσμου τζι' ἡ ἀξία τῆς Μεσαρκῆς. Νέα Σπάρτη (Γαῖδουρᾶς) (Μεσσαρίας Ἀμμοχώστου) 1961, 8ον, σελ. 14.
237. **Ρηγᾶτος Μάκ.** Ἀνέκδοτες ρίμμες τῆς Κεφαλλονιάς. Ἑλλην Πολιτισμὸς Α' (1960 - 61) 103 - 104.
238. **Συμιγαλαῶς Ἀντ.** Τὸ Καστοριανὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλην Πολιτισμὸς Α' (1960 - 61) 99 - 100, 118 - 119. — Πῶς τραγουδᾷ ἡ Κοζάνη. Αὐτόθι, σ. 136 - 137. — Ρουμελιώτικες καὶ ἠπειρώτικες φωνές. Αὐτόθι, σ. 166 - 168. — Πῶς τραγουδᾷ ἡ Μακεδονία. Αὐτόθι, 217 - 18. — Πῶς τραγουδοῦν στὰ νησιὰ Ψαρά, Μυτιλήνη, Σάμο. Αὐτόθι, 283 - 4. — Πῶς τραγουδοῦν στὴ Χίο. Αὐτόθι, 264. — Ἀπὸ τὴν Κάρπαθο. Αὐτόθι, Β' (1962 - 63) 74 - 75.
239. Δημοτικὰ Κονιτσιώτικα τραγούδια [2]. Κόνιτσα Α' (1962), ἀρ. 1, σ. 6.
Ἀναδημ. ἀπὸ: Χ. Ρεμπέλη, Κονιτσιώτικα . . . [Ἀθῆναι] 1953, σ. 25.
240. **Δυμπερόπουλος Γ.** Ὁ ἅγιος Νικόλαος καὶ ἡ συνοικία Μπορατζιανῆ - Κονίτσης [1]. Κόνιτσα Α' (1962), ἀρ. 1, σ. 7 - 9. — Ἡ Κόνιτσα ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Βελλᾶς [1]. Αὐτόθι, ἀρ. 2, σ. 6 - 9.
241. **Σούγλας Εὐθ.** Φύσις καὶ τοπεῖον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης [1]. Κόνιτσα Α' (1962), ἀρ. 5, σ. 2 - 5.
242. **Χατζόπουλος Γ. Κ.** Δημώδη ἕσματα Πόντου [12]. Λαογρ 20 (1962) 558 - 564.
Κρίσις: Ἀρχ. Πόντ 27 (1966) 325 - 326 (Σίμος Λιανίδης).
243. **Κασίμης Κ.** Τὰ νανουρίσματα [3]. Ἑλλην Πολιτισμὸς Β' (1962-63) 35-36.
244. **Κατσαργύρης Π.** Ἡ ξενητεία στὸν ἐλληνικὸ λαό. Ἑλλην Πολιτισμὸς Β' (1962 - 63) 149 - 151.
Στίχοι δημ. ἑσμάτων.
245. **Κουμουδίου Γιαννούλα** Τραγούδι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐστίας Γ' (1962 - 63) 38 - 39.

246. **Δυμπερόπουλος Γ.** Ἀναμνήσεις τοῦ Γενάρη. Κόνιτσα Α' (1963), ἀρ. 9, σ. 2-3.
247. **Μουσελλίμης Σπ. Γ.** Δημοτικά τραγούδια τῆς Ἡπείρου (περιφέρεια Σουλίου). Βραβεῖον «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν». Ἔκδοσις: «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» τόμ. ΙΒ' (1963). Γιάννινα 1966, 8ον, σελ. 206.
ἄσματα ἱστορικά 25, κλέφτικα 70, ἐρωτικά 110, γάμου 50, ξενιτείας 21, λατρευτικά 3, ἐργατικά 3, διάφορα 76, μοιρολόγια 8.
248. **Παπαδημούλης Τ.** Ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς ἐπαρχίας μας. Λαμπάδα μου γραμμένη [1]. Κόνιτσα Α' (1963), ἀρ. 10, σ. 11.
249. Τραγούδια τῆς Κόνιτσας. Ἡ ξενιτεία [1]. Κόνιτσα Α' (1963), ἀρ. 12, σ. 12.
250. **Χρήσιου Β.** Τὸ μοιρολόι «Ὁ Νικολάκης» [1]. Κόνιτσα Β' (1963), ἀρ. 19-20, σ. 9-12.
251. Ἀπὸ τὴ δημοτικὴ μούσα. Βασιλαρχόντισσα [1]. Κόνιτσα Β' (1964), ἀρ. 21-23, σ. 31.
252. **Δυμπερόπουλος Γ.** Τῆς Ὠριᾶς τὸ Κάστρο. Κόνιτσα Γ' (1964), ἀρ. 26, σ. 12-13.
253. **Μανθούλης Ὁρ.** Τὰ κάλαντα γιὰ τὸ Πάσχα. Κόνιτσα Β' (1964), ἀρ. 21-23, σ. 29-30. — Τὰ κάλαντα. Αὐτόθι, ἀρ. 25, σ. 5. — Τραγούδια τῆς ξενιτείας. Μία λυγερὴ [1]. Αὐτόθι, ἀρ. 25, σ. 6.
254. **Πουλιανὸς Ἀλέξης Ἰ.** Λαϊκὰ τραγούδια τῆς Ἰκαρίας. (Εἰσαγωγή - Σχόλια - Κείμενα). Ἀθήναι 1964, 8ον, σελ. 326.
Κρίσεις: Λαογρ 21 (1963-64) 642-644 (Δημ. Ἀ. Πετρόπουλος). Ἰκαριακά, τεύχ. 32-33 (1964), σ. 20-21 (Γ. Δ. Τσαρνᾶς). Ἐπ' Ἐταιρ Κυκλ Μελ Ε' (1965-66) 810 (Σ. Γ. Κορρές)).
255. Ἀπὸ τὴ δημοτικὴ μούσα. Τὸ Τραγούδι τοῦ Μίχου [1]. Κόνιτσα Γ' (1965), ἀρ. 35-37, σ. 22.
256. **Γιωτάκος Ἀπόστ.** Δημοτικά Θεσσαλικά τραγούδια [3]. Θεσσ Χρον (1965) 724.
257. **Γούναρης Τάσ.** Τραγούδια τοῦ γάμου ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Θεσσαλία. Θεσσ Χρον (1965) 434-435, 438.
Δημοσ. 19 πολύστ., 7 τετρ. καὶ 16 δίστ. γαμήλια ἄσματα τῆς περιοχῆς Μουζακίου.
258. **Kurz Marcel** Ὁ Θεσσαλικὸς Ὀλυμπος. Μετάφρασις Ἐφης Στ. Ἀλλαμανῆ. Θεσσ Χρ (1965) 649-657.
Ἀναδημ. 4 ἄσματα ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ C. Fauriel.
259. **Κωνσταντινίδης Ἀπόστ.** Στρατιωτικαὶ φυσιογνωμίαι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1878. Ζήσιμος Μπασδέκης [1]. Θεσσ Χρον (1965) 539.

260. Μοιρολόγι Κουμουνδούρου. Θεσσ Χρον (1965) 15.
261. **Οίκονομίδης Λεων.** Δημοτικά τραγούδια Θεσσαλίας. Θεσσ Χρον (1965) 705 - 707, 710 - 711.
Δημοσ. 13 ἄσματα με καταγραφὴν εἰς Βυζαντ. παρασημαντικὴν.
262. **Ἀνδρέου Εἰρήνη** Ἡ Κοτζιάκαρη. Μαθ Ἐστ ἔτ ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 150.
263. **Βαγενᾶς Ν.** Τραγούδια τοῦ Τσεπέλοβου Ἰωαννίνων [8]. Παρνασσός Η' (1966) 100 - 104.
264. **Βλάχος Κώστ.** [Καινουργία τραγούδια] ἀπὸ τὰ Πράμαντα τῆς Ἡπείρου [1]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 443.
265. **Γιαομῆ Παναγιώτα** Ἄθ θέν' νὰ παντρευτῆς. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 154.
266. **Εὐαγγελᾶτος Χρ. Γ.** Ἡ νοτιοδυτικὴ Αἰτωλία. Ἱστορία, μῦθοι καὶ θρύλοι τῆς περιοχῆς [1]. Ρουμὲλ Ἡμερολ 10 (1966) 65 - 74.
267. **Zakhos Emmanuel** Poésie populaire des Grecs. Édition bilingue français Maspero. Paris 1966, 8ον, σελ. 331.
Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, σελ. 62 - 189, περιλαμβ. παροιμ. 19, δίστ. 5 καὶ 60 ἄσματα μεταφρασμένα καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν.
268. **Θεοδωρίδου Σμαράγδα** Ὁ Κωσταντάς. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 145 - 146.
- 268α. **Θωμᾶς Γεώργ.** Τὰ Ζαγοριανὰ Καράβια [7]. Ἡὼς 9 (1966), ἀρ. 92 - 97, σ. 63 - 65.
269. **Ἰωάννου Γ.** Τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἐκλογὴ - εἰσαγωγὴ - σχόλια—. Ἐκδοσὴ Ταχυδρόμου. [Ἀθῆναι 1966], 8ον, σελ. 525.
Συλλογὴ ἄσματων μετ' εἰσαγωγῆς, καταρτισθεῖσα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ γνωστῶν δημοσιευμάτων.
270. **Ἰωάννου Ἐλπίς** Ἡ Γριστινὸν τῆς Θεμοκρήνης (Παραλογή). Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 146 - 147.
271. **Κεφαλληνιάδης Ν.** Τρεῖς ἄγνωστοι παραλλαγὰὶ ἐκ Νάξου τοῦ ἄσματος «Ἡ κατάρα τῆς ἀπαρνημένης». Παρνασσός Η' (1966) 132 - 135.
272. **Κομνηνός Π.** Θρύλος καὶ Ἱστορία. (Ἐνα σύντομο ἱστορικὸ τῆς Πόλης). Ν Ἐστ 80 (1966) 1223 - 1227.
Ἐν σελ. 1226 δημοσ. ἐν ριζίτικο τραγούδι τῆς Κρήτης.
273. **Κουμηνίδου Μαρία** Στὰ Ἱεροσόλυμα. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 151 - 152.
274. **Κουτσοχέρα Κωσιαντία** Μοιρολόγια [1]. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 153.

275. Κυπριακά λαϊκά μπαλέτα. Περιοδεία Ἑλλάδος 1966. Γενικός Διευθυντής Νίκος Παντελίδης. [Κύπρος 1966], 8ον, [σελ. 32].
Δημοσ. 10 δημ. ἔσματα.
276. **Κώνστας Κ. Σ.** Καινούργια τραγούδια ἀπὸ τὴν Αἰτωλίαν [3]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 441 - 443.
277. **Μουσελίμης Σπ.** Δημοτικά τραγούδια τῆς Ἡπείρου περιφερείας Σουλίου [2]. Ἡπειρ Ἔστ ΙΕ' (1966) 52 - 59.
278. **Παπακώστας Ν.** Τοπικά δημῶδη τραγούδια. Τὸ Διπλοκάγκελο [1]. Σκουφᾶς ΙΑ' (1966), τεῦχ. 32, σ. 331.
279. **Πετρούνας Βασίλ. Ε.** Μανιάτικα μοιρολόγια [14]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 362 - 372.
280. **Σγουρίτσας Ἄρης Γ.** Ἡ ἱστορία ἐνὸς τραγουδιοῦ [1]. Λακωνικά Γ' (1966), τεῦχ. 16, σ. 111.
281. **Σκαφιδᾶς Βασ.** Οἱ Πελαργοὶ [2]. Ἡπειρ Ἔστ ΙΕ' (1966) 273 - 282.
282. **Σούφλας Κοσμ.** Εὐρυτανικά κάλαντα. Ρουμὲλ Ἡμερ 10 (1966) 165 - 168.
283. **Σταματάκος Γ.** Ἀπὸ τὴν συλλογὴ τοῦ γάλλου Ὀλ. Βουτιέ. Τραγούδι τῆς Μονεμβασίας [1]. Λακωνικά Γ' (1966), τεῦχ. 14, σ. 45.
284. **Σταυρινίδης Παναγ.** Κερκελέησον. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 153.
285. **Στυλιανίδης Χαράλ.** Ὁ Παχουντής. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 152.
286. **Σωτηράκης Ν. Δ.** Ἀνέκδοτα χιακά δημοτικά [14]. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 4 (1966), τεῦχ. 11, σ. 133 - 139, τεῦχ. 12, σ. 218 - 223.
287. **Χήνας Παναγ.** Τὸ τραοῦν τ' Ἀη Γιωργοῦ. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΣΤ' (1966), ἀρ. 41, σ. 147 - 149.
288. **Ἄντουράκης Γ. Β.** Ἡ Ἀσῆ Γωνιά [2]. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΖ' (1967), τεῦχ. 162, σ. 274 - 276.
289. ——— Σάτυρα καὶ ποίηση στὴν Ἀσῆ - Γωνιά. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 166 - 167, σ. 55 - 56.
Ἔσματα σατυρικά 2 καὶ 1 ἀνέκδ., ὡς καὶ γενικαὶ πληροφορίες περὶ τῶν τραγουδιστῶν τοῦ χωρίου Ἀσῆ - Γωνιά Χανίων.
290. **Ἀποστόλου Ὀλγα Χ.** Οἱ τρεῖς καλοῦροι. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΖ' (1966 - 67), ἀρ. 42, σ. 32.
291. **Ἀταλιώτου Γεωργία** Τρεῖς καλοῦροι Κρητικοί. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΖ' (1966 - 67), ἀρ. 42, σ. 30. — Ὁ Γκερής. Αὐτόθι, ἀρ. 43, σ. 151.

292. **Βασιλείου Π.** Τὰ κάλαντα καὶ τὰ πασχαλινὰ τραγούδια τῆς Ἁγίας Τριάδος Εὐρυτανίας. Φιλ Πρωτοχρ 24 (1967) 87 - 94.
293. **Βευσόπουλος Βασ. Γ.** Ἡ πόλη μας (ὅπως ἦτο . . .). Ἄρχ Θρ Θησ 33 (1967) 213 - 296.
 Λαογραφικῶς ἐνδιαφέρουν αἱ σελίδες 293-295, ἐνθα δημοσ. 6 ἔξσματα ἱστορικά: «Τραγούδια γιὰ τὸ σκλάβωμα τῆς πόλης».
294. **Γεωργίου Ἀντών.** Ὁ Κοντός. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΖ' (1967), ἀρ. 43, σ. 156.
295. Δημοτικὴ ποίησις [2]. Ἑλλην Πολιτισμὸς Α' (1960 - 61) 137. — Δημοτικὰ τραγούδια [2]. Αὐτόθι, σ. 192. — Δημοτικὴ ποίησις [1]. Αὐτόθι, 234. — Δημοτικὰ τραγούδια [2]. Αὐτόθι Β' (1962 - 63) 13. — Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἀγάπης [2]. Αὐτόθι Β' (1962 - 63) 40. — Δημοτικὰ τραγούδια [2]. Αὐτόθι, 95. — Δημοτικὴ ποίησις [3]. Αὐτόθι, 184, 203. — Δημοτικὰ τραγούδια [4]. Αὐτόθι, 246. — Δημοτικὴ ποίησις [1]. Αὐτόθι Γ' (1964 - 65) 20. — Δημοτικὸ κλέφτικο. Αὐτόθι, 40. — Δημοτικὸ τραγούδι. Αὐτόθι, 162, 204, Δ' (1966 - 67) 46, 72, 96, 164, 184, 208, 252.
296. **Διαμάντης Κ.** Τοῦ Λαζάρου [1]. Σκουφᾶς ΙΒ' (1967), τεῦχ. 33, σ. 402.
297. **Ἐλευθερίου Στυλ. Ἀ.** Ἀρματωλός. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΖ' (1966 - 67), ἀρ. 42, σ. 27 - 28.
298. **Καίφα Ἐλένη Ν.** Τὸ τραγούδι τοῦ Γιαννάτζικ. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΖ' (1966 - 67), ἀρ. 42, σ. 29 - 30. — Τζινοῦρκος νιὸς πρᾶματευτῆς. Αὐτόθι, ἀρ. 43, σ. 158 - 159.
299. **Κάφας Ἰωσήφ** Ἐκατὸν λόγια. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΖ' (1967), ἀρ. 43, σ. 152 - 153. — Ὁ Κοντός. Αὐτόθι, σ. 157 - 158.
300. **Κίτσιος Ἰω.** Ἡ Ἀναστασιά. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΖ' (1966 - 67), ἀρ. 42, σ. 30 - 31.
301. **Κληρίδης Νέαρχος** Θρησκευτικὰ τραγούδια τῆς Κύπρου. Κυπρ Τραγ (1967) 65 - 157.
 Περιεχόμενα: α) Ἀντί προλόγου (σελ. 65 - 69). β) Εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα. Ἡ θρησκευτικὴ ποίησις στὴν Κύπρο (σελ. 71 - 75). γ) Ἐγκώμια Ἁγίων καὶ ὕμνοι [5] (σελ. 77 - 79). δ) Διάφοροι ὕμνοι [3] (σελ. 81 - 83). ε) Παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Λαζάρου [8] (σελ. 85 - 100). στ) Παραλλαγές τοῦ θρήνου τῆς Παναγίας [7] (σελ. 101 - 138). ζ) Παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Ἀναστάσεως [5] (σελ. 139 - 149). η) Παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου [3] (σελ. 151 - 157).
302. **Κοντοχεῆσιτος Χρ.** Δημοτικὸ. Τὸ ἄρπαγμα τῶν ρούχων [1]. Σκουφᾶς ΙΒ' (1967), τεῦχ. 33, σ. 409.
303. **Κοσμῆς Ἄγγ.** Τῆς Παναγίας τὸ Μοιρολόι. Σιφνιακὴ Α' (1967), τεῦχ 4, προσάρτημα, σ. 3.

304. **Κουμενίδου Μαρία** 'Η αὐκοσιά. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΖ' (1967), ἀρ. 43, σ. 153 - 155.
305. **Κρυστάλλης Κ.** 'Ελληνικὸ Πάσχα [2]. Σκουφᾶς ΙΒ' (1967), τευχ. 33, σ. 400 - 402.
'Εν σελ. 401 καὶ 402 δημοσ. 2 ἄσματα.
306. **Κυπριανὸς Χρυσ. Σ.** Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον καὶ ἡ Λαογραφία. Τόμ. Α', Λευκωσία 1967, 8ον, σελ. 248.
Δημοσ.: α) Παραλογαὶ (σελ. 77 - 183). β) Ἱστορικά ποιήματα (σελ. 187 - 192). γ) Σατιρικά ποιήματα (σελ. 195 - 197). δ) Θρησκευτικὰ ποιήματα (σελ. 201 - 213). ε) Νανουρίσματα (σελ. 217 - 219). ς) Πλαστὰ (σελ. 223 - 234). ζ) 'Επίσκακτα (σελ. 237 - 245).
307. **Μαρρῆς Γ.** Πρωτομαγιάτικα τραγούδια. Ρουμὲλ 'Ημερολ 11 (1967) 160 - 164.
308. **Νάθενας Ἄνδρ.** Οἱ θυσιασθέντες ἡρωϊκῶς ἐκ τῆς περιφερείας 'Ηρακλείου Ἄνωγειῶν κατὰ τὴν ὄλοκαύτωσιν τοῦ Ἄρκαδιου. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 176, σ. 465 - 471.
Στίχοι δημοδῶν ἁσμάτων.
309. **Παπακυριακοῦ Θεόδ. Χρ.** Ὁ Διγενής. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΖ' (1967), ἀρ. 43, σ. 145 - 146. — Ὁ Πραματευτής. Αὐτόθι, σ. 146 - 147. — Ὁ Ἄλῃ Ππασιᾶς. Αὐτόθι, σ. 147 - 148.
310. **Ὁρφανίδης Νικ. Ἰ.** Ἡ τρελλὴ μάννα. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΖ' (1967), ἀρ. 43, σ. 157.
311. **Παπατρέχας Γεωρ.** Λαογραφικὰ Ξηρομέρου. "Αη - Βασίλης ὁ «παλιακός» [1]. Ρουμὲλ 'Ημερολ 11 (1967) 37 - 39.
Κάλαντα Πρωτοχρονιάς.
312. **Παπαχαραλάμπους Γ.** Τὸ τραγούδι τοῦ Χατζῆ - Νικόλα ἀπὸ τὸν Καραβᾶ, τὸν ὅποιον ἐκρέμασαν οἱ Τοῦρκοι τὸ 1821 [1]. Κυπρ Τραγ (1967) 59 - 61.
313. **Πασιδης Χ.** Πῶς κλαῖνε οἱ Κύπριοι τοὺς νεκροὺς των. Κυπρ Σπ ΛΑ' (1967) 119 - 133.
Μοιρολόγια δίστιχα 75, τετράστιχα 5, πολύστιχα 7.
314. **Πέτρου Ἰωάνν.** Τὸ Σαραντάμερον. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΖ' (1966 - 67), ἀρ. 42, σ. 28 - 29.
315. **Σεμάσης Ἄνδρ.** 266 ἀνέκδοτα δημοτικὰ τραγούδια [Δ. Μακεδονίας]. ('Ερμηνεῖες - Σημειώσεις). Ἀθήνα 1967, 8ον, σελ. 112.
316. **Σοφοκλέους Παναγιώτα** Ἀριθμητήρι. Ἡ Ἁγία Ἐβδομάδα. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΖ' (1966 - 67), ἀρ. 41, σ. 31.
317. **Σπηλιόπουλος Θέμ.** Τὸ κρασί στὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἰόν Ἠχώ ἔτ. 24

- (38), τεύχ. 252-253 (1967), σ. 18 (90) - 19 (91), τεύχ. 254-255 (1967), σ. 16 (112), τεύχ. 256-257 (1967), σ. 139. [Συνεχίζεται].
Στίχοι ἄσμάτων.
318. Τραγούδια τῆς «Κουνίστριας». Σιφνιακὴ Α' (1967), τεύχ. 4, προσάρτημα, σ. 8.
319. **Στεργίου Παντ. Σ.** Πάρπα - Φουκάς. Μαθ' Ἔστ. ἔτ. ΙΖ' (1967), ἀρ. 43, σ. 148-150.
320. **Δημητρίου Ἀναστ.** Προσφυγούλα. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 25.
321. **Ἰακώβου Θεοδότῃς** Τὸ τραοῦδι τῆς Παναΐας. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 24.
322. **Κουμενίδου Μαρία** Ὁ Ὁ Ἄη Γιώργης ὁ Κοντός. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 25-27.
323. **Λύρας Γεώργ.** Ὁ Ὁ Ἄης Γιώργης. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 30.
324. **Μαυρίδου Μαρία** Ὁ Πιέρουλλος. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 27.
325. **Νικολαΐδης Ἀντ.** Ἡ Λυγερή. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 28-29.
326. **Παναγιώτου Θεόδ.** Λιλλέτσια μου, τριλλέτσια μου. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 29.
327. **Τζιακούρης Ἀντ. Χρ.** Τῆς Μαρουλλοῦς. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 21-23.
328. **Χρυσάνθου Μιχ.** Ὁ Μαυρόπουλος. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 24-25.

2. Μελέται.

329. **Ρωμαῖος Κ.** Τὰ Κάλαντα. (Ἡ καταγωγή τους). Ἑλλην Πολιτισμὸς Α' (1960-61) 119.
330. **Ξηροτύρης Ἡλ.** Ὁ συμβολισμὸς στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐνότης τῆς Ἑλλάδος. Ἑλλην Πολιτισμὸς Β' (1962-63) 48-51.
331. **Bakalopoulos A. E.** Zur Datierung zweier griechischer Volkslieder. Zeitschrift der Balkanologie 3 (1965) 4-11.
332. **Γιαγκούλλης Κων.** Κυπριῶτες ποιητάρηδες. Κυπρ Χρον τεύχ. 47 (Μάρτ. Ἀπρ. 1965), σ. 75-87.
333. **Theodoridis Dim.** Ein griechischer aljamiadischer Zweigeiler im Diwan von Ahmed Pasa. Zeitschrift für Balkanologie 3 (1965) 180-183.
334. **Ibrovag Miodrag** Claude Fauriel et la fortune européenne des poésies populaires grecque et serbe. Étude d'histoire romantique suivie du Cours de Fauriel professé en Sorbonne (1831-1832). (Ouvrage

publié avec le concours de la Caisse National des Lettres et du Centre National de la Recherche Scientifique). Paris 1966, 8ον σελ. 719.

Κρίσεις: Reviews of books 7 (1966) 244-249 (*Dem. Eliadou-Hemmerdinger*)
Λαογρ ΚΔ' (1966) 524-29 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).

335. **Λουκάτος Δημ. Σ.** Τὸ τραγούδι «τοῦ Μπουκουβάλα» καὶ ἡ παρουσία τοῦ στὸν ἠπειρωτικὸ χῶρο. ΔΙΕΕ 18 (1965-66) 161-176. [Καὶ ἀνάτυπον, ἐν Ἀθήναις 1966, 8ον, σελ. 18].
336. **Μαμμόπουλος Ἀλέξ. Χ.** Ἡ ξενιτεὶά καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. (Βιβλιοθήκη Ἡπειρωτικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν, ἀρ. 11). Ἐν Ἀθήναις 1966, 8ον σελ. 27.
337. **Παπαρηγοράκης Ἰδ.** Τὰ κρητικὰ ριζίτικα τραγούδια. Κρητ Ἑστ χρόν ΙΖ' (1966), τεῦχ. 163-164, σ. 323-329.
Ἀνακοίνωσις τοῦ συγγρ. εἰς τὸ Β' Κρητολογικὸν συνέδριον.
338. **Παπαχριστοδούλου Χ. Γ.** Καταλόγια-Στίχοι περὶ ἔρωτος καὶ ἀγάπης Λαογρ ΚΔ' (1966) 3-93.
339. **Πετρόπουλος Δ. Ἀ.** Σαράντα παλληκάρια ἀπὸ τῆ Λιβαδιά. Ἑλληνικά 19 (1966) 3-15.
340. **Ρωμαῖος Κ.** «Ὁ Ξάντινον ὁ παντολαλεμένον». Ἀρχ Πόντ 27 (1966) 150-206.— Ὁ γριφος ἐνὸς Τραπεζουντιακοῦ θρήνου. Αὐτόθι, σ. 268-287 — Ὁ ποιητῆς καὶ τὸ προδομένο κάστρο. Αὐτόθι, 28 (1966) 197-212 — Ὁ «Ἑλλεν Κωσταντῖνον» καὶ τὰ παράπονα τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1450 Αὐτόθι, σ. 213-232.— Νέες ἀπόψεις γιὰ τὸ τραγούδι τῆς Ἀγιά Σοφιάς Αὐτόθι, σ. 499-525.
341. **Φούφας Β.** Εἰσαγωγικὰ εἰς τὴν δημοτικὴν μας ποίησιν. Πλάτων ΙΗ (1966) 218-240.
342. **Ἀντουράκης Γεώργ. Β.** Τὰ «Μοιρολόγια» στὰ ὄρεινά τῆς Κρήτης. Κρη Ἑστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 168, σ. 85-88.
343. **Βαγιακάκος Δ.** Μάνη (Μέσα Μάνη). Ὁ τόπος, οἱ βυζαντινοὶ ναοί, οἱ πύργοι καὶ τὸ μοιρολόγι. Παρνασσὸς Θ' (1967) 568-586.
344. **Βασιλείου Π.** Τὰ Ἀγραφα στὴ δημοτικὴ μας ποίηση. Ρουμὲλ Ἡμερολ 1 (1967) 17-21.
345. **Γιαγκούλλης Χ.** Ἐνας ἀνέκδοτος «θρηῆνος τῆς Παναγίας». Κυπρ Σπ ΛΑ (1967) 183-205.
346. **Γιαννακοῦρος Ἰω.** Τὰ μοιρολόγια εἰς τὴν Μάνην. Λακωνικά Δ' (1967) τεῦχ. 24, σ. 172-173.

- * Ἄρθρον ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ συγγραφέως ὑπὸ *Γεωργίου Β. Δαμιανάκου*, πρεσβυτέρου.
347. **Καβρουλάκης Ν.** Οἱ ρίζες τῶν ριζιτικῶν τραγουδιῶν. Ἀθήναι 1967, 8ον, σελ. 104.
348. **Μέγας Γεώργ. Ἀ.** Die Ballade von der Losgekauften. Λαογ ΚΕ' (1967), 373-398. (= Jahrbuch für Volksliedforschung, Jahrg. 3 (1932), σ. 54-73).
349. ——— Οἱ Τραπεζουντιακοὶ θρηνοὶ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Λαογ ΚΕ' (1967) 399-408. (= Ἐπετ Λαογ Ἀρχ Η', 1953-54, σ. 3-13).
350. ——— La prise de Constantinople dans la poesie et la tradition populaires grecques. Λαογ ΚΕ' (1967) 409-417. (= L'Hellénisme Contemporain. Athènes, 29 Mai 1953, σ. 125-133).
351. ——— Ὁ λεγόμενος κοινὸς βαλκανικὸς πολιτισμὸς. Ἡ δημῶδης ποίησις. Λαογ ΚΕ' (1967) 418-444. (Ἐπετ Λαογ Ἀρχ Στ', 1950-51, σ. 297-324).
352. ——— La civilisation dite balkanique. La poésie populaire des pays des balkans. Λαογ ΚΕ' (1967) 445-468. (= L'Hellénisme Contemporain, 4, 1950, σ. 8-30).
353. ——— Ἀνέκδοτον Κρητικὸν ποίημα περὶ τοῦ Κάτω κόσμου. Λαογ ΚΕ' (1967) 634-644. (= Ἡμερολ. Μεγ. Ἑλλάδος 1930, σ. 509-520).
354. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ὁ θρηнос τοῦ νεκροῦ ἐν Ἑλλάδι. (Τὸ μοιρολόγι καὶ ἡ ἐθιμοτυπία του). Ἐπ ΚΛ τόμ. ΙΗ'-ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 11-40.
355. **Παπαδογιάννης Μαν.** Γύρω ἀπὸ τὶς Κρητικὰς μαντινάδες. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 169, σ. 133-136.
356. **Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ.** Τὸ θρακικὸν τραγούδι. Ἀρχ Θρ Θησ 33 (1967) 386-387.
357. **Πολίτου Ἐλ[ένη]** Ὁ «τάφος» τοῦ Κ. Παλαμᾶ καὶ ἡ δημοτικὴ μας ποίησις. Παρνασσὸς Θ' (1967) 275-287. [Ἀνετυπώθη καὶ αὐτοτελῶς: Ἀθήναι 1967, σελ. 15, εἰς τὴν σειρὰν «Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἀρ. 33. Διευθυντῆς Καθηγ. Γ. Ζώρας].
358. **Ρωμαῖος Κ** Ὁ Λουκάς Καλιακούδας καὶ ἡ μάχη τῆς Γαβρολίμνης. Ρουμελ Ἡμερολ 11 (1967) 24-29.
359. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** Περὶ τὰ δημῶδη ἄσματα τῶν Ἀνδρονίου καὶ

- Κωνσταντίνου Δούκα. (Νέα παραλλαγή εκ Νάξου). Ἐπ ΚΛ τόμ. ΙΗ΄-ΙΘ΄ (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 3-10.
360. ——— Ὁ ἀγὼν τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑθνους. Ἐπ Ἐπ Φιλ Σχ Ἀθ ΙΖ΄ (1966-67) 168-183. [= Ἐπίσημοι Λόγοι Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ΙΑ΄ (1966-67) 17-33].
Μνεῖα καὶ ἀνάλυσις δημοτικῶν ἀσμάτων.
361. **Σιεργέλλης Ἀριστ.** Τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι εἰς τὸ ἱπποτικὸν μυθιστόρημα Φλώριος καὶ Πλάτζια Φλώρα. Παρνασσὸς Θ΄ (1967) 413-423.
362. **Ρωμαῖος Κ.** Ἡ γέννηση τοῦ ὀκτασύλλαβου στὰ μοιρολόγια τῆς Μάνης. Πελοπ ΣΤ΄ (1963-68) 103-128.

β΄) Δίστιχα (Συλλογαί).

- [Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 72. 84. 89. 91. 92. 100. 102. 103. 104. 105. 109].
363. **Ἀντίοχος Σαράντης Ἀ.** Λαογραφικὰ τῆς Ἑνώσεως [27]. Χρον Ζακύνθου Α΄ (1964) 215-222.
- 363α. ***Κουντούρης Θέμος** Τὰ πεισματικὰ τῶν βοσκῶν τῆς νήσου Καλύμνου. Δωδεκανησιακὰ Β΄ (1967) 51-56.
364. Μαντινάδες [7]. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΖ΄ (1966), τεῦχ. 160, σ. 292 [= 192].
365. **Ἀλιφιερᾶκης Κωνστ. Ε.** Διαλεχτὲς μαντινάδες ἀπ' ὅλη τὴν Κρήτη. Ἡράκλειο Κρήτης (1967), 8ον μικρ., σελ. 168.

γ΄) Ἐπωδαί. (Βλ. Μαγεία).

δ΄) Μῦθοι.

- [Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρ. ὑπ' ἀριθμ. 95. 98. 115].
366. **Παμπούκης Ἰ. Τ.** Μῦθοι τῆς Οἰνός τοῦ Πόντου. Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. 304. (Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν Περιοδικοῦ Ἀρχεῖου Πόντου, παράρτημα 6).
Κρίσις: Λαογ ΚΔ΄ (1966) 507-509 (Γ. Ἀ. Μέγας).
367. **Μέγας Γ. Ἀ.** Some Oral Greek Parallels to Aesop's fables. Λαογ ΚΕ΄ (1967) 284-297. (= Humaniora Essays in Literature - Folklore - Bibliography. Honoring Archer Taylor. New York 1960, σ. 195-207).
368. **Παπαδόπουλλος Θεόδ.** Ἡ μετανάστευσις τῶν μύθων ὡς θέμα τῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης. Κυπρ Τραγ (1967) 29-42.

ε') Παραμύθια.

1. Συλλογαί.

[Βλ. και άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' αριθμ. 84. 104. 109. 110. 112].

369. **Ρηγάτος Μάκ.** Τὸ παραμύθι στὰ Ἐφτάνησα. Ἑλλην Πολιτισμὸς Α' (1960-61) 168.
370. **Klaar Marianne** Zwei Liebesmärchen aus der griechischen Inselwelt ins Deutsche übertragen von—.(Aus Schweiger Zeitschrift «Atlantis», Ostern 1963, σ. 209-212).
Δημοσιεύονται: Die Tochter der Zitronenbans ἐκ τῆς Ρόδου και Der wohlduftende Kuchenmann und die vierzig Tauben ἐκ τῆς Πάτμου.
371. **Klaar Marianne** Märchensammeln auf Karos. Hellenika, Blätter der Vereinigung der Deutsch-Griechischen Gesellschaften in der Bundesrepublik Deutschland und in Westberlin E. V. München - Giessen, I' (1964), σ. 37-41.
Γίνεται λόγος περὶ τῆς λαογρ. ἐργασίας τῆς συλλογέως εἰς Κάρον. Δημοσιεύεται δ' ἐν περιλήψει ἐν παραμύθι.
372. Märchen der Europäischen Völker von Prinzen, Trollen und Herrn Fro Unveröffentlichte Quellen. Im Auftrage der Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker hrs von Georg. Hüllen. Jahresgabe 1965. Schloss Bentlage bei Rheine in Westfalen. Εἰς τὰς σελ. 61-76 δημοσιεύονται 3 παραμύθια ἐκ τῆς συλλογῆς τῆς Μαριάννας Klaar ἐκ Κάσου, εἰς δὲ τὰς σελίδας 76-94 παρατίθεται γερμανικὴ μετάφρασις τοῦ κειμένου.
373. **Λαμπίδης Ὅδ.** Ποντιακὰ παραμύθια [9]. Ἄρχ Πόντ 27 (1966) 207-243.
374. **Νυμφόπουλος Μιλτ.** Τὴ σεράντα ἀδελφῶν ἢ ἀδελφῆ. Ἄρχ Πόντ 27 (1966) 146-149.
375. **Παπαδόπουλος Δ. Κ.** Σταυρὶ [6]. Ἄρχ Πόντ 28 (1966) 167-190.
376. **Παπαχριστοδούλου Πολύδ.** Τὸ θρακικὸ παιδικὸ παραμύθι. Ἄρχ Θρ Θησ 32 (1966) 407-442.
Εἰσαγωγή. Παραμύθια 9.
- 376α. **Klaar Marianne** Zwei griechische Märchen. Das Wort. Literarische Beilage zur Monatsschrift «Du» 8. Jahrgang Nr. 9, September 1967, σελ. 729.
Δημοσ. 2 παραμύθια ἐκ Νάξου και Σύμης.
377. **Ἐπιφανίου - Πειράκη Στέλλα** Λαογραφικά. Παραμύθια τῆς Σύμης. Βιβλίο τρίτο. Ἄθῆναι 1967, 8ον, σελ. 240.

2. Μελέται.

378. *Kakridis Johannes* Märchen. Lexikon der Antike, στ. 1806-1808.
379. *Μέγας Γεώργ. 'Α.* Πίνακες μύθων, παραμυθίων και εστραπέλων διηγήσεων περιεχομένων εις ἑλληνικά λαογραφικά περιοδικά. Συμβολή εις τὸν Διεθνή Κατάλογον τύπων. Λαογρ ΚΑ' (1964) 491-509.
Κρίσις: 'Αρχ Πόντ 27 (1966) 314-325 ('Οδ. Λαμφίδης).
380. ——— Σημειώσεις εις τ' 'Αγιασιώτικα παραμύθια. Λαογρ. ΚΔ' (1966) 405-406.
Βλ. ἄνωτ. τὸ ὑπ' ἀριθμ. 104 ἄρθρ.
381. *Ranke Kurt* Προβλήματα κατηγοριῶν τοῦ λαϊκοῦ πεζοῦ λόγου. Μετάφρασις: *Μιχαήλ Γ. Μερσακλή.* Λαογρ. ΚΔ' (1966) 426-436.
382. *Μέγας Γ. 'Α.* 'Ο περὶ Οἰδίποδος μῦθος. Λαογρ ΚΕ' (1967) 145-157. (= 'Επετ Λαογρ 'Αρχ ἔτ. Γ'-Δ', 1941-42, σ. 196-209).
383. ——— Τὸ ρόδο τὸ ἀμάραντο ἢ τὸ παραμῦθι τῆς ἀχάριστης γυναίκας. Λαογρ ΚΕ' (1967) 217-227. (= 'Ημερολ. Μεγ. 'Ελλάδος 1935, σ. 435-450).
384. ——— Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ὑπόθεσις. Λαογρ ΚΕ' (1967) 228-253. (= *Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier*, τ. 2, Athènes 1956, σ. 147-172). (Καὶ εις ἀνάτυπον, 1952, σελ. 1-26).
385. ——— Der Bartlose im neugriechischen Märchen. Λαογρ ΚΕ' (1967) 254-267. (= Beiträge zur vergleichenden Erzählforschung hrsg. von Kurt Ranke. Festschrift für Walter Anderson. (FF Communications No. 157), Helsinki 1955).
- 385α. ——— «Der um seim schönes Weib Beneidete». Αα'Th 465. Λαογρ ΚΕ' (1967) 268-283. (= «Hessische Blätter für Volkskunde», τ. 49/50 (Textteil): Festschrift für Hugo Hepding. Giessen 1958, σ. 135-150).
386. ——— Der griechische Märchenraum and der Katalog der griechischen Märchenvarianten. Λαογρ ΚΕ' (1967) 298-305. (= Internationaler Kongress der Volkserzählforscher in Kiel und Kopenhagen, Walter de Gruyter u. Co., Berlin, 1961, σ. 199-205).
387. ——— Märchensammlung und Märchenforschung in Griechenland seit dem Jahre 1864. Λαογρ ΚΕ' (1967) 306-315. (= Deutsches Jahrbuch für Volkskunde, τόμ. 8, ἔτ. 1962, μέρ. I. Akademie Verlag. Berlin, σ. 153-159).
388. ——— Die Moiren als funktioneller Factor im neugriechischen Märchen. Λαογρ ΚΕ' (1967) 316-332 (= Märchen, Mythos, Dichtung.

Festschrift zum 90 Geburtstag Friedrich von der Leyens, hsg. von H. Kuhn und K. Schier. München 1963, σ. 47-62).

389. — Der Pflegesohn des Waldgeistes (AT 667). Eine griechische und balkanische Parallele. Λαογρ ΚΕ' (1967) 344-370 (= Volksüberlieferung, Festschrift für Kurt Ranke. Verlag Otto Schwartz u. Co. Göttingen 1968, σ. 211-231).

ς') **Ευτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα.**

[Βλ. άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' άριθμ. 66. 78. 79. 81. 88. 99. 101. 102. 103. 104. 109. 133]

ζ') **Παροιμιαί και γνῶμαι. Παροιμιώδεις έκφράσεις.**

1. **Σ υ λ λ ο γ α ί.**

[Βλ. και άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' άριθμ. 68. 72. 73. 77. 78. 79. 81. 84. 90. 94. 96. 100. 101. 102. 105. 108α. 109. 110. 112. 120. 127. 130. 132].

390. **Μανιάς Θεοφ.** Τὰ ζῶμα μας στις παροιμίες του έλληνικού λαού [265]. Ἀνάτυπον έκ τῆς «Έλληνικῆς Κτηνιατρικῆς», έτ. 2ον, τεύχ. Στ', Θεσσαλονίκη 1959, σ. 289-296.
391. Λαϊκή σοφία των Έλλήνων. Έλλην Πολιτισμός Α' (1960-61) 7, 68, 70, 87, 88, 100, 121, 135, 151, 155, 176, 193, 218-219, 229-230, 239, 241, 245-246, 263, 273, 285.
392. **Σκουβαράς Βαγγ.** Ζαγοριανό Παροιμιαστήριο. Ἀπό ανέκδοτο κώδικα του ΙΗ' αιώνα [1283]. Θεσσ Χρον (1965) 813-826.
- 392α. Συγκέντρωση Κονιτσιώτικων λογίων και παροιμιών [8]. Κόνιτσα Δ' (1965), άρ. 42, σ. 16.
393. **Ζερβάκη Μαρία** Παροιμιαί έκ Κρήτης [67]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 444-447.
394. **Ζερβοπούλου Αικατερίνη** Παροιμιαί έξ Ἀρκαδίας [175]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 444-454.
395. **Κανακάρης Ἀντών. Σ.** Καρυστινή λαογραφία. Παροιμίες - παροιμιώδεις φράσεις - γνωμικά Γ' [261-396]. Ἀρχ Εὐβ Μελ 13 (1966) 40-45.
396. **Κολιτσάρας Ἰω. Θ.** Παροιμιαί του έλληνικού λαού. Ἐκδοσις Χριστιαν. Ἐνώσεως Ἐκπαιδ. Λειτουργῶν. Ἀθήναι, τόμ. Α' (1964), 8ον, σελ. 360, τόμ. Β' (1965), σελ. 339 και τόμ. Γ' (1966), 8ον, σελ. 371.
Κρίσις: Θεολογία 37 (1966) 662 (Π. Ι. Μπρατσιώτης).
397. Κρητικὲς παροιμίες [14]. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΖ' (1966), τεύχ. 160, σ. 292 [= 192].

398. *Λιναρδάκη Έλευθερία* Τὸ αὐγὸ στὴ Λαογραφία μας [16]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΖ' (1966), τευχ. 165, σ. 385-386.
399. *Μανουσάκης Δημ.* Κρητικὲς παροιμίαι [36]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΖ' (1966), τευχ. 161, σ. 247, τευχ. 162, σ. 284.
400. *Παπαθανασόπουλος Θαν.* Παροιμίαι τῶν Κραβάρων [268]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 268-299.
401. *Πιλαβάκης Κ.* Γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ ἐκ παλαιότερων συλλογῶν [27]. Κυπρ Σπ Α' (1966) 39-76.
402. *Τερεζοπούλου Μιράντα* Εὐρετήριο παροιμιῶν τοῦ Πόντου. Ἄρχ Πόντ 28 (1966) 391-498.
Εὐρετήριο τῶν περιεχομένων παροιμιῶν εἰς τὸ περ. «Ἄρχεῖον Πόντου» τόμ. 1-24.
403. Γνωμικὰ [20]. Σιφνιακὴ Α' (1967), τευχ. 1, σ. 4, τευχ. 2, σ. 20, τευχ. 4, προσάρτ., σ. 8, τευχ. 5, προσάρτ., σ. 16, τευχ. 9-10, σ. 121, τευχ. 11-12, σ. 143.
404. *Γρηγοράκης Μιχ.* Φρασεολογικὰ (ἢ παροιμιακὲς ἐκφράσεις) [87]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 176, σ. 486-491. [Καὶ ἀνάπτυπον, Χανιά 1967, 8ον, σελ. 8].
405. *Στιμος Δ.* Οἱ παροιμίαι ποὺ λέμε στὴν Ἄμοργό. Ἀθήναι 1967, 8ον, σελ. 64. Συλλογὴ 1268 παροιμιῶν ἀλφαβητικῶς κατατεταγμένων.

2. Μελέται.

406. *Loukatos Dém.* L'emploi du proverbe aux différents âges. Proverbum 2 (1965) 17-26.
407. *Κωσιάκης Θαν. Π.* Παροιμίαι καὶ παροιμιακὲς φράσεις στὸν Ἄριστοφάνη (κατὰ τοὺς Σχολιαστὲς καὶ τοὺς Παροιμιογράφους). Λαογρ ΚΔ' (1966) 113-227.
408. *Λουκάτος Δημ. Σ.* Ἡ ἀνέκδοτη συλλογὴ παροιμιῶν τοῦ Δημητρίου Στ. Σαλαμάγκα. Ἡπειρ 'Εστ ΙΣΤ' (1967) 389-394.
409. *Loukatos Dém.* Wellérismes «latents» (Wellerismi latentes). Proverbum 9 (1967) 193-196.

η') Παραδόσεις.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 65. 67. 71. 72. 74. 75. 76. 78. 79. 80. 86. 92. 93. 95. 97. 98. 99. 101. 102. 105. 107. 108. 108α. 109. 111. 115. 120. 125. 139. 143].

410. *Παπαγεωργίου Μαρούλα* Ἀκανθοῦ [2]. Ἐστιὰς Β' (1961-62) 30.

411. **Γεωργιάδου Γεωργία** Πῶς ὠνομάσθη τὸ χωριό μου Κώμη-Κεπήρ [1]. 'Εστιας Γ' (1962-63) 14. — 'Ο Δράκοντας [1]. Αὐτόθι.
412. **Εὐθύμιου Ἀ.** 'Ιερὰ Μονὴ Στομίου. Τὰ θαύματα. Κόνιτσα Α' (1963), ἀρ. 11, σ. 9-12.
413. **Klaar Marianne** Christos und das verschenkte Brot. Neugriechische Volkslegenden und Legendenmärchen ins Deutsche übertragen, zu einem Teil gesammelt und herausgegeben von —. Kassel (1963), 8ον, σελ. 240.
Περιέχονται 78 δημῶδ. παραδ. καὶ παραμυθ. διηγήσεις.
Κρίσεις : 'Αθηνᾶ 67 (1963-64) 434-436 (Γ. Κ. Σπυριδάκης). Zeitschrift für Volkskunde, Jahrg. 61 (1965) 128-129 (E. Seemann).
414. **Εὐθύμιου Ἀ.** Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Παλαιοσελίου. Κόνιτσα Γ' (1964), ἀρ. 26, σ. 1-3.
415. **Σούρλας Εὐρ.** 'Ο θρύλος γιὰ τὸ Βαριζομπάν τῆς ἐπαρχίας Κονίτισης. Κόνιτσα Β' (1964), ἀρ. 24, σ. 8-10.
416. **Δρεπανιάς Μαν.** Τὰ «'Ασκηταριά» τοῦ Βρονταμᾶ καὶ ὁ ὅσιος Νίκων ὁ «Μετανοεῖτε» [1]. Λακωνικά Γ' (1966), τευχ. 18, σ. 181-182.
417. **Ζαχαροπούλου Τρισεύγενη** Ἡλειακαὶ παραδόσεις [4]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 440-441.
418. **Μαγγανᾶς Ἀντ. Δ.** «Οἱ σωροὶ τῆς γριᾶς» [1]. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 4 (1966), τευχ. 12, σ. 232-235.
419. **Τράγκας Γ.** Τὸ ὄνομαστοὸ μοναστήρι τῆς Ἄναβρυτῆς. 'Ο Παπαλαδῆς καὶ ἡ Φανερωμένη [1]. Λακωνικά Γ' (1966), τευχ. 14, σ. 52.
420. **Φούρλας Δημ. Β.** Ἄπ' τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μουσταῆ σταὶ 1823 [3]. Ρουμελ' Ἡμερ 10 (1966) 169-170.
421. **Φραγκάκι Εὐαγγελία Κ.** Κρητικαὶ παραδόσεις [2]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 437-440.
422. **Χατζηγάκης Ἀλέξ.** Ἄσπρολοταμίτικες παραδόσεις [4]. Ἠὼς 9 (1966), ἀρ. 92-97, σ. 77-78.
'Αναδημοσιεύονται ἀπὸ σχετικῶν βιβλίων τοῦ συγγρ. τοῦ 1948.
423. **Καρωμένος Γεώργ.** 'Ο ναὸς τῶν προφητῶν Ἡλίου καὶ Ἐλησσαὶ ἐμεταξὺ Ἄλικιανοῦ-Σκηνῆ [1]. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 166-167, σ. 65-67.
424. **Κληρίδης Νέαρχος** Κυπριακὲς παραδόσεις [22]. Κυπρ Σπ ΛΑ' (1967) 135-163.

425. **Κωσταντίνου Ἐλένη** Παραδόσεις. Πῶς ἔγινε τὸ Θουλί. Ἡ Χρυσόσπη-
λιώτισσα [2]. Μαθ' Ἔστ. ΙΖ' (1967), ἀρ. 43, σ. 159-160.
426. **Μοσχόβη Ειρήνη** Θρυλοὶ καὶ παραδόσεις τῆς Δωδεκανήσου. Ροδία, ἡ
πρώτη κάτοικος τῆς Ρόδου [1]. Φιλ Πρωτοχρ. 24 (1967), σ. 183-184.
427. Τὸ χέρι τῆς Παναγίας [2]. Σιφνιακὴ Α' (1967), τευχ. 6, προσάρτημα,
σ. 21. — Ὁ Κάβος της [1]. Αὐτόθι, σ. 22.
428. **Φούρλας Δημ.** Θρυλοὶ καὶ παραδόσεις ἀπ' τὸ Νεχώρι Ναυπακτίας [3].
Ρουμελ Ἡμερολ 11 (1967) 118-119.
429. **Φραγκινέας Νικ.** Ἀπὸ τίς λαϊκὲς παραδόσεις τῆς Λακωνίας. Ἡ στοι-
χειωμένη πηγὴ. Λακωνικά Δ' (1967), τευχ. 21, σ. 76.
430. **Χασιακὸς Γ.** Ἀπ' τὰ ἱστορικὰ τῆς Κουκουβίστας [2]. Ρουμελ Ἡμερολ 11
(1967) 145-147.
431. **Κουρρῆ Χρυστάλλα** Ὁ Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Δικώμου. Μαθ' Ἔστ. ΙΗ'
(1968), ἀρ. 44, σ. 30.

2. Μελέται.

432. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά.
Λαογρ 18 (1959) 113-243, 19 (1960/61) 3-95.
Κρίσεις: Πλάτων ΙΕ' (1963) 397-401 (*Γ. Ἀ. Μέγας*). Byzantinisch — Neu-
griechische Jahrbücher 19 (1966) 469-471 (*Ἐλένη Ε. Κούγκου*).
433. **Παπαμιχαήλ Ἄννα** Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Θεσσαλίας. Θεσσ Χρον
(1965) 449-453.
434. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τὴν ρουμανικὴν λαϊκὴν
παραδόσιν. Ἄρχ Θρ Θησ 32 (1966) 5-21.
- 434α. **Τσουτσινδὸς Θεοχ.** Ἀρτινὰ Μελετήματα. Τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας. Σκου-
φᾶς ΙΑ' (1966), τευχ. 32, σ. 333-335.
435. **Μέγας Γ. Ἀ.** Ἀδάμ καὶ Χριστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Λαογρ
ΚΕ' (1967) 69-101. (= Ἡμερολ. Μεγ. Ἑλλάδος 1929, σ. 385-432).
436. — Das χειρόγραφον Adams. Ein Beitrag zu col 2, 13-15. Λαογρ ΚΕ'
(1967), 102-115 (= Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft
und die Kunde der älteren Kirche, herausgegeben von Hans Lietz-
mann, τ. 27, 1927, Giessen, σελ. 205-320).
437. — Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Λαογρ ΚΕ' (1967) 116-
144 (= Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ ἔτ. Γ' - Δ', 1941-42, σ. 3-32).
438. — Die Sage von Alkestis. Λαογρ ΚΕ' (1967) 158-191. (= Archiv
für Religionswissenschaft XXX, 1933, 1-33).

439. — Die Sage von Danaos und den Danaiden. Λαογρ ΚΕ' (1967), 192-206. (= Hermes, Zeitschrift für Klassische Philologie, τ. 68, 1933, σ. 415-428).
440. — Γεροντοκτονία. Λαογρ ΚΕ' (1967) 207-216. (= 'Ελληνικά Ε', 1932, σ. 351-360).
441. — Die griechische Erzähltradition in der byzantinischen Zeit. Λαογρ ΚΕ' (1967) 333-343. (= Λαογρ ΚΒ', 1965, σ. 290-299).

θ') Αινίγματα - Λογοπαίγνια.

[Βλ. και άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' άριθμ. 73. 78. 79. 91. 98. 102. 104. 105. 108α. 109. 112. 120].

442. Ζερβοπούλου Δικατερίνη Αινίγματα έξ Άρκαδίας [17]. Λαογρ ΚΔ' (1966) 454-455.
443. 'Ελευθερίου Στυλιανός Καθαρογλωσσισές [2]. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΖ' (1966-67), άρ. 42, σ. 32.

ι') Εύχαί. Χαιρετισμοί. Κατάροι. "Ορκοί. Βλασφημίες.

[Βλ. και άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' άριθμ. 86. 109. 110. 115. 117. 121].

444. Μαγιās Θεοφ. 'Ο χαιρετισμός και οί εύχές στην Κρήτη. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 171, σ. 229-238.

ια') Γλώσσα.

1. Συνθηματικά γλώσσα. 'Ονόματα: κύρια, έπωνύμα, παρωνύμια κλπ.

[Βλ. και άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' άριθμ. 67. 79. 81. 87. 90. 97. 100. 109. 111. 116. 130. 132].

445. *Κολλίτσης 'Ανδρ. Περί τών Κυρίων όνομάτων και τών 'Επωνύμων τών Κυπρίων. 'Αθήναι 1964, σελ. 116.
Κρίσεις: Πνευμ Κύπρος Στ' (1966), τεύχ. 68, σ. 225 (Ν. Σπανός). 'Ελληνικά 19 (1966) 442-444 (Μ. Σετάτος).
446. Ζανουδάκης 'Ελπιδ. 'Αγριόχορτα. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 174, σ. 390-391.
Λημώδη όνόματα φυτών.
447. Κορρές Γεώργ. Ν. 'Επωνυμίες τής Παναγίας έν Νάξω. 'Επ 'Εταιρ Κυκλ Μελ ΣΤ' (1967) 558-578.
448. Δαϊνās Δημ. Στά Μοναστήρια και τίς 'Εκκλησίες τής Παναγίας. Κρίκος 18 (1967), τεύχ. 199-200, σ. 15-16.
'Επίθετα τής Παναγίας.

449. **Πανάρετος Ἄ. Α.** Ἡ χλωρίδα τοῦ τόπου μας. Κυπρ Τραγ (1967) 43-53. Δημῶδη ὀνόματα φυτῶν.
450. **Πίτσιος Κώστ. Μ.** Πρωτοπόροι τῆς Ἐλευθερίας. Λάκωνες ἀγωνισταὶ τοῦ 1821. (Ὅπως παρουσιάζονται στὸ Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης). Λακωνικά Γ' (1966), τεῦχ. 13, σ. 28, τεῦχ. 14, σ. 62, τεῦχ. 16, σ. 122, τεῦχ. 17, σ. 150. Δ' (1967), τεῦχ. 19, σ. 27, τεῦχ. 20, σ. 60, τεῦχ. 21, σ. 91, τεῦχ. 22, σ. 117, τεῦχ. 23, σ. 153, τεῦχ. 24, σ. 183.

2. Τοπωνύμια.

- [Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 65. 66. 72. 73. 79. 86. 87. 91. 93. 97. 99. 100. 101. 102. 106. 107. 108. 109. 111. 112. 116α. 119. 131. 133. 139].
451. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Σχεδιάσμα περὶ τῶν τοπωνυμικῶν καὶ ἀνθρωπωνυμικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι 1883-1962. Ἀθηνᾶ ΞΓ' (1962) 301-424, ΞΖ' (1963-64) 145-369.
Κρίσις: Ἑλληνικά 19 (1966) 438-442 (*Μ. Σετᾶτος*).
452. **Ἀλεξάκης Ἰ.** Τὰ τοπωνύμια Ἀλῳδα καὶ Ἀλῳδες. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΖ' (1966), τεῦχ. 160, σ. 289-290 [= 189-190].
453. **Βαγενᾶς Θ.** Τὰ Μοναστήρια τοῦ Πάρωννα. Λακωνικά Γ' (1966), τεῦχ. 18, σ. 188.
454. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Ἡ ἐτυμολογία τοῦ τοπωνυμίου «Βουτιάνοι». Λακωνικά Γ' (1966), τεῦχ. 15, σ. 75-77, τεῦχ. 16, σ. 119-121.
455. **Βαρβιτσιώτης Ἰω.** Σλαβικὴ ἢ ὀνομασία τῶν Βουτιάνων. Λακωνικά Γ' (1966), τεῦχ. 14, σ. 40, 64. — Ἡ ἐτυμολογία τῶν Βουτιάνων. Αὐτόθι, τεῦχ. 18, σ. 190 (= 162).
456. **Κουτσιλιέρης Ἀν.** Προσθῆκαι εἰς τὰ Παραταινάρια τοπωνύμια. Πλάτων ΙΗ' (1966) 57-102.
457. **Παισέλης Νικ. Β.** Τοπωνυμικά Δελβινακίου. Ἡπειρ Ἐστ ΙΕ' (1966) 358-368.
458. **Πλατάκης Ἐλ.** Τὰ ὀνόματα τῶν σπηλαίων καὶ ἄλλων καρστικῶν μορφῶν τῆς Κρήτης. Κρητ Χρον Κ' (1966) 254-294.
459. **Σταυρακάκης Γ.** Τοπωνυμικά. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΖ' (1966), τεῦχ. 161, σ. 231-232.
460. **Τσουτσινδῆς Θεοσχ.** Τοπωνυμιαὶ τῆς Ἡπείρου. Σκουφᾶς ΙΑ' (1966), τεῦχ. 32, σ. 336-338.
461. **Ἀγαγνωστόπουλος Γ.** Τοπωνύμια καὶ ἐπώνυμα. Ἀμύκλαι - Ἀμύκλι - Νίκλι - Νικλιάνοι. Λακωνικά Δ' (1967), τεῦχ. 21, σ. 74-75.

462. **Ἀντουράκης Γεώργ. Β.** Τὸ Ἄρολίθι. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 175, σ. 436-438.
463. **Ἀποστολάκης Σταμ. Ἀ.** Τοπωνύμια Ἀγριλῆ - Λιβιάδας. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 166-167, σ. 57-59.
464. ——— Τοπωνύμια Καμπανοῦ. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 172, σ. 292-297, τεύχ. 174, σ. 381-385, τεύχ. 175, σ. 421-426, τεύχ. 176, σ. 477-480, τεύχ. 177, σ. 526-531. [Συνεχίζεται].
465. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Καὶ πάλιν ἡ ἔτυμολογία τῶν Βουτιάνων. Λακωνικά Δ' (1967), τεύχ. 19, σ. 19-20.
466. **Βενιάδης Γεώργ.** Τοπωνυμικά σημειώματα. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 5 (1967), τεύχ. 14-15, σ. 103.
- 466a. *Georgakas Demetrios* Place and other names in Greece of various Balkan origins. Part II, III, IV. Zeitschrift für Balkanologie. Jahrgang III (1965) 77-100, IV (1966) 26-56, V (1967) 167-185.
467. **Δρανδάκης Ἰω.** Γούργουθας - Γουργοῦθοι. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 175, σ. 433-434.
468. **Θεοδωρίδης Θεόδ.** Τοπωνύμια καὶ λαογραφικά τῶν Φαράσων τῆς Καπαδοκίας [124]. Μικρ Χρον 13 (1967) 185-250.
469. **Κατσώρης Ἀντ.** Ἡ ὀνομασία τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ τῶν Μολάων. Λακωνικά Δ' (1967), τεύχ. 21, σ. 72-73.
470. **Πουρῆς Μιλτ.** Περὶ τὰ τοπωνύμια τῆς περιοχῆς Πειραιῶς. Παρνασσὸς Θ' (1967) 537-538.
471. **Σεισιτάκης Γεώργ.** Τοπωνυμικά. Ἡ Ἁγία Εἰρήνη. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεύχ. 171, σ. 250-252.
472. **Σπανός Γεργ.** Τοπωνυμικὸ Κουρουνίων - Ἐγρηγόρου [365]. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 5 (1967), τεύχ. 13, σ. 47.
473. **Φραγκινέας Νικ.** Μαγούλα. Οἱ πρῶτοι οἰκισταί, ἡ ἱστορία τῆς καὶ ἡ σημασία τῆς λέξεως. Λακωνικά Δ' (1964), τεύχ. 24, σ. 176-178.
474. **Παπαϊωάννου Δημ.** Ἡ περιοχὴ Κρόκος. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΗ' (1968), ἀρ. 44, σ. 32. — Ἡ περιοχὴ Σκοτωμένοι. Αὐτόθι, σ. 32.
475. **Βρανούσης Δ.** Ἱστορικά καὶ τοπογραφικά τοῦ μεσαιωνικοῦ Κάστρου τῶν Ἰωαννίνων. Χαριστ Ὁρλάνδου Δ' (1967-68) 439-515 + πίν. CX-CXXIV ἔκτος κεμ.

3. Γλωσσάρια. Λέξεις και φράσεις λαογραφικής σημασίας.

[Βλ. και άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' αριθμ. 66. 67. 79. 100. 103. 128. 132. 136. 137].

476. **Γιάκος Δημ.** "Ένα πρόχειρο λεξικό από Βραχωρικούς ιδιωματισμούς. Ρουμελ 'Ημερολ 11 (1967) 49-54.
'Ιδιωματικά λέξεις του 'Αγρινίου.
477. Σιφνέικο γλωσσάριο. Σιφνιακή Α' (1967), τεύχ. 4, σ. 57, τεύχ. 5, σ. 69, τεύχ. 6, σ. 78, τεύχ. 9-10, σ. 121, τεύχ. 11-12, σ. 143.

ιβ') Θέατρον.

[Βλ. και άνωτ. τὸ άρθρον ύπ' αριθμ. 133].

478. **Σ[κληρός] Ν.** 'Ο ελληνικός Καραγκιόζης. 'Ελλην Πολιτισμός Β' (1962-63) 132-134, 157-159, 176-177.
479. **Κώνστας Κ.** Κρητικές άπληχίσεις στη Δυτική Ρούμελη. Ν 'Εστ 80 (1966) 1539-1549.
'Εν σελ. 1541-43: "Ερωφίλη στη Δυτικορουμेलιώτικη λαογραφία".
480. **Παπανδρέου Χρύσα** 'Η δεύτερη συνάντηση λαϊκού θεάτρου. Οί παραστάσεις και τὸ συμπόσιο. Θέατρο Ε' (1966), τεύχ. 27-28, σ. 77-80.
481. **Παπαθανασόπουλος Θαν.** 'Ο Καραγκιόζης μέσα από τ' άστεία του. Ν 'Εστ 81 (1967) 797-799.

ιγ') Δημώδη βιβλία.

482. **Μιχαήλ 'Ιωσ.** 'Ερωτικά τραγούδια, δίστιχα και τετράστιχα. Συνταχθέν ύπό — έξ 'Αγίας Μαρίνας Σκυλλούρας. "Α. τ., ά. έ., 8ον, σελ. 8.
483. ——— Τραγούδι σατυρικό. 'Η τρίτη άντάμωσις τζιαί ή συζήτησις τών δύο γεναικών Χριστινοῦς (πολίτισσας) τζιαί Χρυστάλλους (χωρκατούς). Ποίημα συνταχθέν ύπό — έξ 'Αγίας Μαρίνης, Σκυλλούρας. "Α. τ., ά. έ., 8ον, σελ. 8.
484. **Μιχαήλ 'Ιωσ. - Μαππούρας 'Ανδρ.** 'Ο τραγικός θάνατος τών δύο έργατῶν ... καταπλακωθέντων ύπό χωμάτων και όγκολίθων εις Λευκωσίαν τήν 25ην Αύγουστου, 1961. Συντάκται —. "Α. τ., 1961, 8ον, σελ. 8.
485. * **'Αλεξίου Στ.** 'Η Βοσκοπούλα, κρητικό ειδύλλιο του 1600. Κριτική έκδοση —. 'Ηράκλειο 1963, 8ον μ. Σελ. νε', 56 [+ πίν. 1].
Κρίσις: 'Ελληνικά 20 (1967) 227-231 (Α. Πολίτης).
486. **Μαρίνη 'Ελένη** Μιά μεσαιωνική έλληνική ριμάτα. Φιλ Πρωτοχρ χρ. 23 (1966) σ. 173-176.
487. **Τωμαδάκης Νικ. Β.** Τὸ τραγώδιον τής Κρήτης. Ν 'Εστ 80 (1966) 1550-1555.
'Αναδημ. 1 ρίμα εκ 145 στίχων άναφερομένη εις τήν Κρητικήν 'Επανάστασιν του

1866. Ἀκολουθοῦν ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις (ὑπόμνημα). Ἡ ἀναδημοσίευσις, μετὰ τινων διορθώσεων ὑποδηλουμένων εἰς τὸ ὑπόμνημα, γίνεται ἐκ τοῦ ἐντύπου: Τραγῳδίων τοῦ ἐν ἔτει 1866 πολέμου τῆς Κρήτης μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀρχαδίου ὑπὸ Ζ. Τζόρτζη... Ἐν Ἀθήναις... 1878, 8ον, σελ. 8.
488. **Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητῆς** Γεωπονικόν. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΖ' (1966), τεῦχ. 161, σ. 242, τεῦχ. 162, σ. 280, τεῦχ. 163, σ. 365, τεῦχ. 165, σ. 412, χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 166-167, σ. 68, τεῦχ. 168, σ. 120, τεῦχ. 169, σ. 165, τεῦχ. 170, σ. 213, τεῦχ. 171, σ. 261, τεῦχ. 172, σ. 303, τεῦχ. 173, σ. 352, τεῦχ. 174, σ. 394, τεῦχ. 176, σ. 494, τεῦχ. 177, σ. 540. [Συνεχίζεται]:
489. *Beck Hans-Georg* Formprobleme des Akritas-Epos. Balkanologenkongresse in Sofia 1966, σ. 137-146.
490. **(Βλασιδὸς Παῦλος)** Ὁ ροδάρης (βουκολικό). Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΖ' (1966), τεύχη 160, σ. 288 [= 188], τεῦχ. 161, σ. 235, τεῦχ. 162, σ. 280, τεῦχ. 165, σ. 392, χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 166-167, σ. 62, τεῦχ. 168, σ. 114-115, τεῦχ. 169, σ. 149-150, τεῦχ. 170, σ. 211-212, τεῦχ. 171, σ. 258-259, τεῦχ. 172, σ. 300-301, τεῦχ. 174, σ. 392-393, τεῦχ. 175, σ. 442-443, τεῦχ. 176, σ. 492-493, τεῦχ. 177, σ. 538-539. [Συνεχίζεται].
491. **Μέγας Γ. Ἀ.** Παραλλαγὴ τῆς λαϊκῆς διασκευῆς τῆς Ἐρωφίλης. Λαογρ ΚΕ' (1967) 474-478. (= Τόμος «Εἰς μνήμην Κ. Ι. Ἀμάντου», Ἀθήναι 1960, σ. 370-374).
- 491α. **Μέγας Γ. Ἀ.** Δύο χειρόγραφα τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ. Λαογρ ΚΕ' (1967) 587-601. (= Τόμος «Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου», ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 449-462).
492. ——— Κείμενον καὶ γλῶσσα τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ. Λαογρ ΚΕ' (1967) 602-633. (= Ν Ἔστ 39 (1946), τεῦχ. 452, σ. 528-536 καὶ τεῦχ. 454, σ. 596-604).
493. *Papadopoulos Théod.* Un monument de littérature populaire Chypriote. Édité et traduit par —. Nicosia 1967, 8ον, σελ. 137. (Publications du Centre de Recherche Scientifique de Chypre, I).

4. Μουσικὴ καὶ χοροί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 86. 91. 92. 97. 102. 106. 109. 110. 114. 124].

494. ***Anoyanakis Fivos**, Greek Folk-Instruments. The «Lira», «The Folklorist», Manchester, 6, 1960, p. 341-342.
Κρίσις: Revue des Études Sud-Est Européennes, tome II, No 1-2, Bucarest 1964, σ. 320-21 (*Tiberiu Alexandru*).

495. *Merlier Melpo* La chanson populaire grecque. A la mémoire de Constantin Brailoiu. Acta Musicologica. Sonderdruck aus Fasc. : II - III (1960), Basel 1960, 8ον, σελ. 68 - 77.
496. *Petrides Theodore* and *Elfleida* Folk dances of the Greeks. Origins and Instructions. Exposition press. New York (1961), 8ον, σελ. 78.
497. **Εὐθύμιου Ἀ.** Οἱ λαϊκοὶ ὄργανοπαῖκτες τῆς παλαιᾶς Κόνιτσας. Κόνιτσα Α' (1962), ἀρ. 5, σ. 4 - 5.
498. **Ἀνωγειανάκης Φ.** Ἕνα βυζαντινὸ μουσικὸ ὄργανο. «Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας», περίοδος Δ', τόμ. Γ' (1962). Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. 115 - 125 + 4 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. (1 πίν.).
499. Directory of Institutions and Organisations concerned wholly or in part with Folk - Music. Published for the International Folk Music Council. Cambridge, England 1964, 8ον, ἄ. ἄ. σελ. 36.
500. *Baud - Bovy S.* La systematisation des chansons populaires. Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae, tom. VII, 1965, σ. 214 - 229.
501. *Chianis Sotirios (Sam)* Folk Songs of Mantinea, Greece. Folklore Studies : 15 University of California Press. Berkeley and Los Angeles 1965, 8ον, σελ. 171.
Κρίσεις : Λαογρ ΚΔ' (1966) 541 - 544 (Στ. Καρακάσης). Πελοπ. Στ' (1963 - 68) 128 (Στ. Καρακάσης).
502. *Cleridi Chrysanthe* The Greek dance. Κρίκος 17 (1966), τεύχ. 186, παράρτ. σ. 5.
503. *Ioannides C. D.* Notes on the rhapsodic melodies of Cyprus. Κυπρ Σπ Α' (1966) 247 - 260.
504. **Κουτσογιαννόπουλος Δημ.** Οἱ ποντιακοὶ χοροί. Ἀρχ Πόντ 28 (1966) 72 - 123.
505. **Λιανίδης Σ.** «Μηλίτσα». Ἕνας ἄγνωστος ποντιακὸς λαϊκὸς χορὸς. Ἀρχ Πόντ 27 (1966) 302 - 303.
506. **Τομπόλης Σῶζος** Κυπριακοὶ ρυθμοὶ καὶ μελωδίες. Λευκωσία Κύπρου 1966, 8ον, σελ. XV + 196.
507. **Σιράτου Δόρα** Οἱ λαϊκοὶ χοροὶ ἑνὸς ζωντανὸς δεσμὸς μὲ τὸ παρελθόν. Ἰω. Ἰωαννίδου — Λενιώ Μπαρτζιώτου φωτογραφίες θεμάτων ἀρχαίων ἀγγείων καὶ τοπικῶν ἐνδυμασιῶν. Σπύρος Βασιλείου διάταξη εἰκόνων καὶ μακέττα ἐξωφύλλου. Ἀθήνα 1966, 8ον, σελ. 40 + 114 εἰκ. ἐκτὸς κειμένου.
508. **Ἀμαργιανάκης Γεώργ. Στ.** Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημόδους Κρητι-

- κῆς μουσικῆς. (Μελωδίαι τοῦ γάμου). Ἡράκλειον Κρήτης 1967, 8ον, σελ. 39.
509. *Chianis Sam* The Vocal and Instrumental Tsamiko of Roumeli and the Peloponnesus. A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in Music. University of California, Los Angeles 1967, 8ον μέγα, σελ. 495 [πολυγρ.]. Δημοσιεύεται ἡ μουσικὴ 97 δημ. ἀσμάτων καὶ χορῶν εἰς τσάμικον ρυθμὸν μετέφρασιν τῶν κειμένων εἰς τὴν ἀγγλικήν.
510. Ἡ διάσωση τοῦ μουσικοῦ λαογραφικοῦ ἔλικου. Σκουφᾶς IB' (1967), τεῦχ. 33, σ. 432.
511. **Καρακάσης Στ.** Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαϊκῶν μουσικῶν ὀργάνων. (Ὁργανολογικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη). Ἐπ Κ Λ τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 41 - 70.
512. ——— Ἐκθεσις μουσικῆς ἀποστολῆς εἰς Ζάκυνθον ἀπὸ 5 Αὐγούστου ἕως 3 Σεπτεμβρίου 1965. Ἐπ Κ Λ τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 261 - 270.
513. ——— Μουσικὴ καὶ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Σάμον (17 Σεπτ. - 7 Ὀκτ. 1966). Ἐπ Κ Λ τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 366-374.
514. **Περιστέρης Σπυρ. Δ.** Μουσικὴ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς ἐπαρχίαν Βονίτσης καὶ εἰς Λευκάδα (3 - 17 Ἰουλίου 1966). Ἐπ Κ Λ τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 344 - 365.

Ε'. Κοινωνικὸς βίος.

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Γέννησις, γάμος, τελευτή.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἀρθρα ὑπ' ἀριθμ. 66. 67. 73. 77. 84. 85. 86. 87. 89. 91. 92. 94. 97. 100. 101. 102. 104. 105. 108α. 109. 112. 113. 116. 116α. 117. 120. 121. 123. 124. 126. 129. 131. 132. 134. 138. 140. 143].

515. **Κασίμης Κ.** Οἱ Σαρακατσάνοι (ἢ Σαρακατσαναῖοι). Ἑλλην Πολιτισμὸς Β' (1962 - 63) 113 - 115.
Ἔθιμα γάμου.
516. **Μπίκος Ἀλ.** Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ Μορηᾶ. Ἑλλην Πολιτισμὸς Β' (1962 - 63) 129 - 132.
517. **Βαενᾶς Δημ.** Λαογραφικὰ σημειώματα γύρ' ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ ἔθιμοταξία τῶν Θεσσαλικῶν χωριῶν περιοχῆς ἀνατολικοῦ Πηλίου καὶ Μαυροβουνίου. Θεσο Χρον (1965) 711 - 720.
Εἰδήσεις περὶ γεννήσεως, βαπτίσεως, γάμου.

518. **Καβούκη Μαρία** Πηλιορείτικα ξθιμα. Ζαγοριανός γάμος. Θεσσ Χρον (1965) 465-470. (Καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήναι 1966, 8ον, σελ. 18).
519. **Μιράσγκεξη Μαρία Δ.** Ἐρευνα στὴ δημοτικὴ μας ποίηση. Α'. Ὁ γάμος. Ἀθήνα 1965, 8ον, σελ. 206.
Κρίσις: Λαογρ. ΚΔ' (1966) 506-507 (Γ. Ἀ. Μέγας).
520. **Σιούφας Βασ.** Ὁ γάμος στὴν Γραλίστα (Ἑλληνόπυργο). Θεσσ Χρον (1965) 498-499, 502-503.
521. **Θεοφανούδη Ἄννα** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Σουφλίου. Θρακικά 40 (1966) 132-138.
Εἰδήσεις περὶ ἐγκυμοσύνης, γεννήσεως, βαπτίσματος καὶ γενικῶς περὶ παιδίου.
522. **Καραχάλιου Σόφη** Ἀπὸ τὰ ξθιμα ποὺ χάνονται. Γάμος στὴ Ρούμελη. Ρουμελ Ἡμερ 10 (1966) 145-147.
523. **Κουσιδης Βασ.** Θρακικά ἦθη καὶ ξθιμα. Ἐθιμα τοῦ γάμου στὸ χωριὸ Κουφόβουνον. Θρακικά 40 (1966) 174-178.
524. **Τσακμάκη Εὐταξία** Λαογραφικὰ Σουφλίου. Ἐρωτας - Ἀρραβώνας - Γάμος στὸ Σουφλί. Θρακικά 40 (1966) 150-174.
Δημοσ. καὶ 45 ᾠσματα.
525. **Ρούσκας Ἴω.** Ἀπ' τὸ Ρουμελιώτικο γάμο. Ρουμελ Ἡμερολ 11 (1967) 169-172.
Δημοσ. καὶ γαμήλια ᾠσματα.

2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία.

α'. Συλλογαί.

- [Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 66. 67. 68. 70. 71. 72. 74. 77. 78. 80. 83. 84. 85. 86. 91. 92. 94. 97. 100. 101. 102. 104. 106. 108α. 109. 112. 114. 116α. 119. 124. 125. 127. 131. 132. 133. 135. 140. 141. 142. 143].
526. **Λυμπερόπουλος Γ.** Βασιλόπιττα στὴν Κόνιτσα. Κόνιτσα Α' (1962), ἀρ. 8, σ. 5-6.
527. **Παπαδημούλης Τάκ.** Ἀποκριές. Κόνιτσα Α' (1963), ἀρ. 10, σ. 2-3.
— Ἐθιμα καὶ ἀναμνήσεις τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος. Αὐτόθι, ἀρ. 11, σ. 4-6.
528. **Ρεμπέλης Νικ.** Ὁ Λάζαρος στὴ Βούρμπιανη προπολεμικά. Κόνιτσα Β' (1963), ἀρ. 13-14, σ. 24-26.
529. **Κωστάκης Θαν.** «Οἱ νιουφάδις» καὶ τὰ βάρια στὸ Τρίκερι. Θεσσ Χρον (1965) 768-769.
Περὶ λατρευτ. ἐθίμων κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαίων.

530. **Λάμπρου Κ.** Ὁ Πλάτανος καὶ τὰ πανηγύριά του. Θεσσ Χρον (1965) 618-620.
531. **Λιόκης Γ.** Οἱ παλιεὲς ὀνομαστὲς Ἀποκριεὲς στὴ Θήβα. Ν Ἔστ 79 (1966) 240-241.
532. **Δυμπερόπουλος Γ.** Στὸν κύκλο τοῦ χρόνου. Φλεβάρης. Κόνιτσα Ε' (1966), ἀρ. 46, σ. 3-4. — Ἀπρίλης. Αὐτόθι, ἀρ. 48, σ. 5-7. — Νοέμβρης. Αὐτόθι, ἀρ. 55, σ. 5. — Δεκέμβριος. Αὐτόθι, ἀρ. 56, σ. 2-4.
533. **Παπασταματίου - Μπασπαλίτης Χρ.** Πάσχα στὸ παλιὸ Σουφλί. Θρακικά 40 (1966) 178-188.
534. **Π. Κ.** Πασχαλινὰ ἔθιμα. Κρίκος 17 (1966), ἀρ. 184, σ. 17.
535. **Σωτηράκης Ν. Δ.** Χιακὲς παραδόσεις καὶ προλήψεις γιὰ τοὺς καλλικαντζάρους. (Λαογραφικὴ ἔρευνα). Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 4 (1966), τεῦχ. 10, σ. 18-23.
536. Ἀποκριεὲς στὴν παλιὰ Σίφνο. Σιφνιακὴ Α' (1967), τεῦχ. 2, σ. 20.
537. **Γρηγοράκης Μιχ.** Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα. Τὸ ἔθιμο τῆς ἀσκελετούρας. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 166-167, σ. 69-70.
538. ——— Τὸ κάψιμο τοῦ Ἰούδα. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΗ' (1967), τεῦχ. 199, σ. 156-157.
539. **Δεσαλέργος Τ.** Κεφαλονιά. Τὸ νησιὸ μὲ τὰ παραξένα. Κρίκος 18 (1967), τεῦχ. 202, σ. 16-17.
Περὶ τῆς ἐμφανίσεως φιδιῶν γνωστῶν ὡς «φιδάκια τῆς Παναγίας» κατὰ τὴν 6ην Αὐγούστου, ἑορτὴν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὴν 14-15 Αὐγούστου.
540. **Δημητριάδης Κ.** «Καλὴν Ἑσπέραν ἄρχοντες». Ἀθηναϊκὰ τεῦχ. 38 (1967), σ. 4-12.
541. **Μανάρας Κ.** Ἀποκριὰ στὴ Χιό. Χιακὴ Ἐπιθεώρ τόμ. 5 (1967), τεῦχ. 13, σ. 45-46.
542. **Papatassos Ch.** An ancient custom in Greece. If women took over what would the world be like? Κρίκος 18 (1967), τεῦχ. 195, παράρτ. σ. 4-5.
Περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς «γυναικοκρατίας» εἰς Μονοκκλησιὰν Σερρών.
543. ——— The walk barefoot on fire. A strange custom traced to the worship of Dionysos. Κρίκος 18 (1967), τεῦχ. 199-200, παράρτ. σ. 6-7.
Περὶ τῆς τελετῆς τῶν Ἀναστεναρίων εἰς Λαγκαδᾶ.
544. **Παρασκευόπουλος Ἰω. - Κουτουδῆ Ἰουλία** Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου. Θρακικά 41 (1967) 290-294.

545. **Τροσλλος Ἄντ.** Στὴν παλιὰ Σίφνο. Χριστουγεννιάτικες συνήθειες. Σιφνιακὴ Α' (1967), τεύχ. 11-12, σ. 142-143.

β'. Μελέται.

546. **Σπυριδάκης Γ. Κ. - Αικατερινίδης Γ. Ν.** Λαϊκὰ λατρευτικὰ τελετὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν (χωρίον Καλὴ Βρύση Δράμας) ἀπὸ 5-8 Ἰανουαρίου. Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἔτ. 1965, τόμ. 40ος, σ. 237-240.
Πρόδρομος ἀνακοίνωσις μετὰ κινήματογρ. προβολῆς. Δημοσιεύεται τὸ κείμενον τῆς ἀνακοινώσεως ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου.
547. **Αικατερινίδης Γεώργ. Ν.** Ἡ λαϊκὴ πανηγυρις τοῦ ἁγίου Συμεῶνος εἰς Μεσολόγγιον κατὰ τὴν Πεντηκοστήν. Ἐπ ΚΑ τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965-1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 181-194.
548. **Loukatos D. S.** Masques et déguisements populaires en Grèce. Schweiz. Archiv für Volkskunde, Jahrg. 63 (1967), [Basel 1967], 8ον, σ. 177-184 + 63 εἰκόνες ἐκτὸς κειμένου.
549. **Μέγας Γ. Ἄ.** Ἐθίμα τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς (8 Ἰανουαρίου). Λαογρ ΚΕ' (1967) 534-556 (= Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ. Ζ', 1952, σ. 3-27).
550. ——— Π carnevale in Grecia. Λαογρ. ΚΕ' (1967) 557-574. (= Annali del Museo Pitre, VIII-X, 1957-59, σ. 17-31).

3. Κοινωνικὴ ζωὴ.

α') Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

- [Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἀρθρα ὑπ' ἀριθμ. 66. 71. 80. 83. 87. 97. 102. 108α. 109. 112. 114. 116. 116α. 120. 122. 134. 141].
551. **Καραβίδας Κ.** Μορφὲς αὐτοδιοικήσεως. Ἑλλήν Πολιτισμὸς Α' (1960-61) 78-79. — Τὸ βαλκανικὸ κεφαλοχώρι καὶ ἡ κοινότης. Αὐτόθι, σ. 93.
552. **Ρεμπέλης Ν.** Λαογραφικὰ θέματα. Τὸ ξεπροβόδημα ἄλλοτε καὶ τώρα. Κόνιτσα Δ' (1965), ἀρ. 44, σ. 9-10.
553. **Καρανικολαΐδης Εὐστ.** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 41 (1967) 179-184.

β') Λαϊκὸν δίκαιον.

- [Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἀρθρα ὑπ' ἀριθμ. 67. 92. 114. 116. 117. 122. 132. 133].
554. **Παῖσιος Γ.** Ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸν ἀρχεῖον τοῦ ἱερομονάχου Χρυσάνθου Λαϊνά. Κόνιτσα Β' (1963), ἀρ. 13-14, σ. 21-24.
Δημοσ. 1 προικοσύμφωνον, κατάλογος ἐπιστραφέντων εἰδῶν, ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ προικοσύμφωνον, λόγφ θανάτου τῆς προικοδοτηθείσης καὶ 1 ἀπόφασις ἐπιτροπῆς διαιτησίας.

555. *Εὐθυμίου Ἄν.* Δικαστήρια - Δικαστικοὶ Ὑπάλληλοι - Δικηγόροι στὴν Κόνιτσα ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Κόνιτσα Γ' (1964), ἀρ. 28-29, σ. 24-27.
556. *Παπαδημούλης Τ.* Κονιτσιώτικα. Ἡ Ρήνα τοῦ Βιολτζῆ. Κόνιτσα Γ' (1964-65), ἀρ. 32-34, σ. 35-37.
Ἐν σελ. 36-37 δημοσ. 1 προικοσύμφωνον.
557. *Γκίνης Δημ. Σ.* Περίγραμμα Ἱστορίας τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου. (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τόμ. 26). Ἐν Ἀθήναις 1966, 8ον μέγα, σελ. 422.
558. *Τσιφετάκης Ἰω.* Τὸ μετρικὸ σύστημα στὴν Κρήτη. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΖ' (1966), τευχ. 162, σ. 277-279.
559. *Φιλιππάκης Μαν.* Τὸ «πινάκι», ὁ «νάπφος» καὶ τὰ ἄλλα μέτρα χωρητικότητος στὴν παλιὰ Σίφνο. Ἐφ. Σιφναϊκὰ Νέα, ἔτ. Β' (1966), ἀριθ. φ. 23, σ. 5.
560. *Κιαγιάδακης Χαρ.* Ἄλλη γνώμη γιὰ τὸ μουζούρι καὶ τὸ μύστατο. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 169, σ. 161.
561. *Φρόνιμος Εὐάγγ.* Ἡ πάκτωσις μύλου ἐν Κρήτη. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΗ' (1967), τευχ. 166-167, σ. 39-42.

4. Παιδικὴ ζωὴ. Παιδιά.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 86. 89. 96. 98. 109. 117. 120].

562. *Νυμφόπουλος Μιλτ.* Παιγνίδια Σάντας [29]. Ἄρχ Πόντ 27 (1966) 135-145.
563. *Παπαχαλαμπους Γ. Χ.* Πῶς παίζεται τὸ παιδικὸν παιγνίδι «Βασιλέας» εἰς τὴν Κύπρον. Κυπρ Σπ ΛΑ' (1967) 261-281.

III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

Γενικά.

564. *Wünsch Walter* Über die Aufgaben der Musikwissenschaft in der Epenforschung. Volksmusik Südosteuropas σ. 7-13.
565. *Schmaus Alois* Probleme und Aufgaben der balkanischen Epenforschung. Volksmusik Südosteuropas, σ. 14-28.
566. *Burkhardt Dagmar* Vampirglaube und Vampirsage auf dem Balkan. Balkanologenkongresse in Sofia 1966 σ. 211-252.

Α΄ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ

- *Αγάπιος Μοναχός ὁ Κρής 488
Αικατερινίδης Γεώργ. Ν. 12, 51, 147,
546, 547
*Αλεξάκης Ί. 452.
Alexandru Tiveriu 494
*Αλεξίου Στ. 485
*Αλισανδράτος Γ. 81
*Αλιφιεράκης Κωνστ. *Ε. 365
*Αλκος Λεων. 210
*Αμαργιανάκης Γεώργ. Στ. 508
Αναγνωστόπουλος Γ. 461
*Ανδρέου Ειρήνη 262
Απουνακίς Fivos Βλ. *Ανωγειανάκης Φ.
*Αντίοχος Σαράντης Α. 31, 363
*Αντουράκης Γεώργ. Β. 175, 218, 288,
289, 342, 462
*Ανωγειανάκης Φ. 494, 498
*Αποστολάκης Σταμ. *Α. 463, 464
*Αποστόλου Όλγα 290
*Αταλιώτου Γεωργία 291
- Βαγιακάκος Δικ. Β. 18, 260, 343, 451,
454, 465
Βαγενᾶς Θ. 453
Βαγενᾶς Ν. 263
Βαενᾶς Δημ. 517
Bakalopoulos A.E. 331
Βαλαώρας Βασ. Γ. 116α
Βαρβιτσιώτης Ίω. 455
Βασιλειάδης Δ. 157, 158, 195
Βασιλείου Π. 292, 344
Baud - Bovy S. 500
Beck Hans - Georg 489
Βενιάδης Γεώργ. 466
- Βετσόπουλος Βασ. 293
Βλαστός Π. 490
Βλάχος Κώστ. 264
Βρανούσης Α. 475
Burkhardt Dagmar 566
- Chianis Sotirios (Sam) 501, 509
Claar Marianne 376α
Cleridi Chrysanthé 502
- Georgakas Dem. 466α
Γεωργιάδου Γεωργία 411
Γεωργίου Άντών. 294
Γεωργούλας Σωκρ. 117
Γεωργούλης Κ. 97
Γεωργούντζος Π. 230
Γιαγκούλλης Κων. 332
Γιαγκούλλης Χ. 345
Γιάκος Δημ. 476
Γιακουμή Παναγιώτα 265
Γιαννάκης Γεώργ. 47
Γιαννακίδης Δημ. 118
Γιαννακοῦρος Ίω. 346
Gillis Frank 13
Γιωτάκος Άπόστ. 256
Γκατσόπουλος Στ. 74
Γκίνης Δημ. Σ. 557
Γκλέκας Γ. 209
Γοργορίνης Γεώργ. 172, 176
Γούναρης Τάσ. 257
Γούργαλης Ίωάνν. 119
Γουρίδης Ίωάνν. 120
Γρηγορά Δέσποινα 65
Γρηγοράκης Μιχ. 19, 404, 537, 538
Γρίσπος Π. 48

- Δαζελίδης Ν. 196
 Δαμιανάκος Γεώργ. Β. 346
 Δεμερτζής Ζ. 121
 Δεσαλέριμος Κ. 539
 Δευτεραίος *Αγγ. Ν. 12, 148, 149
 Δημητριάδης Κ. 540
 Δημητρίου *Αναστ. 320
 Διάκος Δ. 121
 Διαμαντής *Αδ. 186
 Διαμάντης Κ. 296
 Δόβα Κούλα 170
 Δοῦδος Π. 122
 Δούκας Νικ. 82
 Δρανδάκις *Ιω. 467
 Δρεπανιάς Μαν. 206, 416

 Eideneier Hans 28, 230
 Eideneier Niki 123
 *Ελευθερίου Στυλ. *Α. 443
 Ελιάδου - Hemmerdinger Dem. 334
 *Εμμανουηλίδης Μενέλ. 83
 *Επιφανίου - Πετράκη Στέλλα 84, 377
 Εὐαγγελᾶτος Χρ. Γ. 266
 Εὐθυμίου *Αν. 125, 412, 414, 497, 555

 Zakhos Emmanuel 267
 Ζανουδάκης *Ελπιδ. 446
 Ζαχαροπούλου Τρισεύγενη 207
 Ζερβάκη Μαρία *Εμμ. 214, 393
 Ζερβοπούλου Αικατερίνη 85, 394, 442
 Ζήβα Μαρίνα 208
 Ζώρα Πόπη 187, 199
 Ζώρας Γ. 14, 20

 *Ημελλος Στέφ. Δ. 150, 151

 Θαβώρης *Αντ. 230
 Θεοδορίδης Θεόδ. 468
 Θεοδορίδου Σμαράγδα 268
 Θεοφανούλη *Αννα 521
 Θωμάς Γεώργ. 282

 *Ιακώβου Θεοδότη 221, 321

 Ibrovag Miodrag 334
 *Ιγνατιάδης Α. 124
 Ioannides C. D. 503
 *Ιωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρία 191
 *Ιωάννου Γ. 269
 *Ιωάννου *Ελπίς 270

 Καβούνη Μαρία 518
 Καβρουλάκης Ν. 347
 Καϊάφα *Ελένη Ν. 298
 Kakridis Johannes 378
 Κανακάρης *Αντ. Σ. 395
 Καππές Γ. 92
 Καραβίδας Κ. 551
 Καρακάσης Στ. 501, 511, 512, 513
 Καρανικολαΐδης Εὔστ. 553
 Καραχάλιου Σόφη 522
 Κάργας *Ιω. Παν. 87
 Καρελλᾶς Νικ. 126
 Καρράς Στάθης 88
 Κασίμης Κ. 243, 515
 Κατσαργύρης Π. 244
 Κατσώρης *Αντ. 469
 Κάφας *Ιωσήφ 299
 Καψωμένος Γεώργ. 423
 : Κεδραῖος Παῦλος Βλ. Σαριδάκης Θεοχ.
 Κελαϊδῆς Π. Σ. 49
 Κεφαλληνιάδης Ν. 75, 271
 Κιαγαδάκης Χαρ. 560
 Κίτσιος *Ιω. 300
 Klaar Marianne 370, 371, 372, 413
 Κληρίδης Νέαρχ. 301, 424
 Κολιτσάρας *Ιω. Θ. 396
 Κολλίτσης *Ανδρ. 445
 Κορμότος *Ι. 108α
 Κόνσολας Νικίας 89
 Κοντομήχης Πανταζῆς 173
 Κοντός *Ιω. 129
 Κοντοχρηστος Χρ. 302
 Κορρές Γεώργ. Ν. 215, 447
 Κοσμή *Αγγ. 303
 Κουκίδη *Ανδρονίκη 127
 Κούγκου *Ελένη Ε. 432

- Κουμανούδης 'Ιω. Ν. 159, 189
 Κουμενίδου Μαρία 273, 304, 322
 Κομνηνός Π. 272
 Κουμουδίου Γιαννούλα 245
 Κουντούρης Θέμος 363α
 Κουρρη Χρυστάλλα 431
 Κουσίδης Βασ. 523
 Κουτσιλιέρης 'Αν. 456
 Κουτσογιαννόπουλος Δημ. 504
 Κουτσοχέρα Κωσταντία 274
 Κραβαρτόγιαννος Δρόσος 90, 198
 Κράλης Στρ. 68
 Κρεκούκας Δημ. 'Α. 230
 Κρυστάλλης Κ. 305
 Κυπριανός Χρυσ. Σ. 21, 128, 306
 Κυριακίδης Στίλπ. Π. 28
 Κυριακίδου - Νέστορος "Αλκη 2, 181
 Κυριακού Δημ. Ν. 91
 Kurz Marcel 258
 Κωστάκης Θαν. 179, 407, 529
 Κωνσταντινίδης 'Απόστ. 259
 Κωνσταντίνου 'Ελένη 425
 Κώνστας Κ. Σ. 92, 130, 276, 479
- Λαζαρίδης Βασ. 216
 Λαζάρου 'Αχιλλ. 76
 Λαζογιώργος - 'Ελληνικός Δ. 15
 Λαϊνός Δημ. 93, 448
 Λαμπαδάρης Δημ. 94
 Λαμπράκη Δήμητρα 232
 Λάμπρου Κ. 530
 Λαμψίδης 'Οδ. 373
 Λιανίδης Σίμος 95, 242, 505
 Λιναρδάκη 'Ελευθερία 398
 Λιόκης Γ. 531
 Loucatos Dém. Βλ. Λουκάτος Δημ.
 Λουκάτος Δημ. Σ. 30, 32, 144, 335, 406,
 408, 409, 548
 Λυμπερόπουλος Γ. 96, 240, 246, 252,
 526, 532
 Λύρας Γεώργ. 323
 Λυριτζής Σ. 230
- Λώλης Νικόλ. Β. 137
- Μαγγανός 'Αντ. 418
 Μαζαράκης Ε. Δ. 1
 Μαθιόπουλος Παν. 190
 Μακρής Κ. 183
 Μαμμόπουλος 'Αλέξ. Χ. 336
 Μαμώνη Κυριακή 23
 Μανάρας Κ. 541
 Μανής Εύάγγ. 97
 Μανθούλη 'Ιφιγ. 169
 Μανθούλης 'Ορ. 253
 Μανιάς Θεοφ. 390, 444
 Μανουσάκης Δημ. 399
 Μαρίνη 'Ελένη 486
 Μαρκόπουλος 'Αθαν. 24
 Μαρκός Γ. 307
 Μαυρακάκης Γ. 52
 Μαυρίδης Ν. 236
 Μαυρίδου Μαρία 324
- Μέγας Γ. 'Α. 3, 4, 7, 8, 25, 33, 34, 35,
 36, 37, 53, 54, 55, 162, 213, 228, 348,
 349, 350, 351, 352, 353, 367, 379, 380,
 382, 383, 384, 385, 385α, 386, 387, 388,
 389, 432, 435, 436, 437, 438, 439, 440,
 441, 491, 491α, 492, 519, 549, 550
- Μερακλής Μιχ. Γ. 145, 381
 Merlier Μελρο 495
 Merrian Alan P. 13
 Μιράσγεξη Μαρία 519
 Μιστός Μαρκ. Θ. 38
 Μιχαήλ 'Ιωσ. 482, 483, 484
 Μοσχόβη Ειρήνη 426
 Μουσελίμης Σπ. 98, 247, 277
 Μουτσόπουλος Ν. 160, 161, 200
 Μπαράς Βασ. 99
 Μπίκος 'Αλ. 516
 Μπόγκας Εύάγγ. 'Αθ. 100
 Μπουκουβάλας 'Αχιλλ. 101
 Μπουμπουλίδης Φ. 14, 20
 Μπούρας Χαράλ. 16

- Μυλωνάκος Σταυρ. Α. 102
- Νάθνας Άνδρ. 308
- Νικολαΐδης Άντ. 325
- Νικολάου Έλένη 222
- Ντόκας Βαγγ. 77
- Νυμφόπουλος Μιλτ. 374, 562
- Ξυροτύρης Ήλ. 330
- Ξηχείλου Μαρία 223
- Ξύδα Μαρία Όδ. 163
- Οικονομίδη Τατιάνα Δ. 166
- Οικονομίδης Δημ. Β. 5, 6, 39, 75, 91,
100, 111, 152, 153, 174, 354, 432, 434
- Οικονομίδης Λεων. 261
- Όρλάνδος Άναστ. Κ. 546
- Όρφανίδης Νικ. 217, 310
- Παΐσιος Γ. 554
- Πάλμερ - Σικελιανού Έβα 185
- Παμπούκης Ί. Τ. 366
- Παναγιώτου Θεόδ. 326
- Πανάρετος Ά. 132, 449
- Παπαγεωργίου Μαρούλα 410
- Παπαγιάννη Παρασκευή 224
- Παπαρηγοράκης Ίδ. 337
- Παπαδάκης Μαν. 167
- Παπαδημούλης Ί. 248
- Παπαδημούλης Τάκ. 527, 556
- Παπαδογιάννης Μαν. 355
- Παπαδόπουλος Δ. Κ. 375
- Paradourillos Θεόδ. Βλ. Παπαδόπουλ-
λος Θεόδ.
- Παπαδόπουλλος Θεόδ. 368, 493
- Παπαζήσης Χρ. 184
- Παπαθανασόπουλος Θαν. 103, 133, 400,
474, 481
- Παπαϊωάννου Δημ. 474
- Παπακυριακού Θεόδ. 309
- Παπακωνσταντίνου Ρ. 134
- Παπακώστας Ν. 278
- Παπαμιχαήλ Άννα 22, 154, 155, 433
- Παπανδρέου Χρύσα 480
- Παπάνης Παν. Εύστρ. 104
- Παπανικολάου Άθ. 78
- Παπανικολάου Άστ. Ά. 78
- Παλαποστόλου Τάσος 105
- Παπασταματίου - Μπαμπολίτης Χρϊστος
135, 233, 533
- Paratassos Ch. 542, 543
- Παπατρέχας Γερ. 311
- Παπαχαραλάμπους Γ. 40, 226, 312, 563
- Παπαχριστοδούλου Πολύδ. 106, 338, 356,
376
- Παραδείση Χρύσα 171
- Παρασκευαΐδης Μ. 41, 42
- Παρασκευόπουλος Ίω. 544
- Πατσιδης Χ. 313
- Πασχάλης Δημ. 107
- Πασέλης Νικ. Β. 457
- Παττίχης Παναγ. 57
- Περιστέρης Σπ. Δ. 92, 514
- Π. Ε. Τ. 201
- Πετράκη Βαλεντίνη 229
- Petrides Elfleida 496
- Petrides Theod. 496
- Πετρόπουλος Δημ. Ά. 254, 339
- Πέτρου Ίω. 314
- Πετρούνιας Β. 279
- Πιερίδου Άγγελική 202
- Πιλαβάκης Κ. 136, 401
- Πίτσιος Κώστ. Μ. 450
- Π. Κ. 534
- Πλατάκης Έλ. 108, 458
- Πλιάτσικας Βασ. Ά. 137
- Πολίτης Λ. 28, 485
- Πολίτου Έλένη 357
- Πορτούλας Π. 108α
- Πουλιανός Άλέξ 254
- Πουρής Μιλτ. 470
- Πριγγής Κ. 177
- Πρωϊκοπούλου Μ. 121
- Πύρρος Άριστοκλής 70

- Ranke Kurt 381
 Ρεμπέλης Νικ. 528, 552
 Ρεμπέλης Χ. 239
 Ρηγάτος Μάκ. 180, 237, 369
 Ρούσκας Ίω. 525
 Ρωμαίος Κ. 156, 329, 340, 358, 362
- Σάκκας Δημ. 109
 Σαριδάκης Θεοχ. Ήμμ. 227
 Schmans Alois 565
 Σ. Γ. Κ. 254
 Σγουρίτσας Ήλης Γ. 280
 Σδράβου Εύανθία 168
 Seemann E. 413
 Σειστάκης Γεώργ. 471
 Σεμάσης Ήνδρ. 315
 Σεϊτάτος Μ. 100, 445, 451
 Σίμος Λ. 405
 Σιναπίδου Ήλένη Α. 178
 Σιούφας Βασ. 520
 Σκαφιδάς Βασ. 281
 Σκληρός Ν. 478
 Σκουβαράς Βαγγ. 211, 392
 Σούφλας Εύρ. 58, 100, 192, 241, 415
 Σούφλας Κοσμ. 282
 Σοφοκλέους Παναγιώτα 316
 Σπανός Γρηγ. 472
 Σπανός Ν. 445
 Σπηλιόπουλος Θεμ. 317
 Spyridakis Georges Βλ. Σπυριδάκης
 Γεώργ.
 Σπυριδάκης Γεώργ. Κ. 27, 43, 44, 45, 59,
 60, 61, 146, 164, 359, 360, 413, 546
 Σπυρόπουλος Παν. Ν. 138
 Σταματάκος Γ. 283
 Σταματιάδης Ήπαμ. Ι. 110
 Σταυρακάκης Γ. 459
 Σταυρινίδης Παναγ. 284
 Σταύρου Ίω. 225
 Στεργέλλης Ήριστ. 361
 Στεργίου Παντ. Σ. 319
 Στεφάνου Ήναστ. Ι'. 71
- Στέφος Ήγγ. 149
 Στούπης Σπ. 66
 Στράτου Δόρα 507
 Στυλιανίδης Χαράλ. 285
 Συμεωνίδης Σίμος Μ. 111
 Συμιγδαλάς Ήντ. 238
 Σωτηράκης Ν.Δ. 286, 535
- Ταρσούλη Ήθηνά 165
 Theodoridis Dim. 333
 Τερζοπούλου Μιράντα 402
 Τζαγκούρης Ήντ. Χρ. 327
 Τζόρτζης Ζ. 487
 Τομπόλης Σωζος 506
 Τράγκας Γ. 419
 Τρίροδakis D. 193
 Τροῦλλος Ήντ. 545
 Τσαγκαρόπουλος Ήγγ. 79
 Τσάκας Νικ. 63
 Τσακμάκη Εὔταξία 524
 Τσαλίκιου Ήμμ. 140
 Τσαρνάς Ί. Δ. 254
 Τσαρτσάρας Γιάνν. Δ. 112
 Τσιφετάκης Ίω. 558
 Τσουτσινός Θεοχ. 434α, 460
 Τομαδάκης Νικ. Β. 487
- Φασουλάκης Στ. 203, 204
 Φιλιππάκης Μαν. 559
 Φούρλας Δημ. Β. 420, 428
 Φουσάρας Γ. Ι. 9
 Φούφας Β. 341
 Φραγκάκι Εὔαγγελία 113, 212, 421
 Φραγκινέας Νικ. 429, 473
 Φρόνιμος Εὔαγγ. 561
 Φυλλαρίδης Θεόδ. 141
- Χαβάκης Ίω. 231
 Χασιακός Γ. 430
 Χατζηαντωνίου Βασ. 80

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1966-1967 301

Χατζηγάκης *Αλέξ. Κ. 114, 142, 422

Χατζημιχάλη *Αγγελική 194

Χατζόπουλος Γ. Κ. 115, 116, 242

Χήνας Παναγ. 287

Χρήστου Β. 250

Χριστούδης 143

Χρυσάνθης Κ. 17, 64, 220, 234

Χρυσάνθου Μιχ. 328

Ψυχουντάκης Γεώργ. 67

Wünsch Walter 564

Β'. ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Περιοδικά ἐρευνηθέντα διὰ τὴν βιβλιογραφίαν καὶ βραχυγραφία αὐτῶν	Σελ. 242
I. ΓΕΝΙΚΑ	» 245
II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	
Α'. <i>Βιβλιογραφία</i>	» 246
Β'. <i>Γενικά καὶ σύμμεικτα</i>	
α) Γενικά	» 248
β) Σύμμεικτα	» 251
1. Συλλογαὶ	» 251
2. Μελέται	» 261
Γ'. <i>Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ</i>	
1. <i>Συνοικισμός, οἰκία καὶ ἀδλή. Ἐπιπλα καὶ σκεύη</i>	» 262
2. <i>Ἐνδύματα</i>	» 263
3. <i>Τροφαὶ καὶ ποτὰ</i>	» 263
4. <i>Βίοι.</i> (Γεωργικὸς, ποιμενικὸς, μελισσοκομικὸς, ναυτικὸς, ἀλιευτικὸς κλπ.)	» 264
5. <i>Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη.</i> (Ἀρχιτεκτονικὴ, χειροτεχνία, ὑφαντικὴ, κεντητικὴ, ξυλογλυπτικὴ, ἀγγειοπλαστικὴ, μεταλλουργικὴ, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα)	» 264
Δ'. <i>Πνευματικὸς βίος</i>	
1. <i>Λαϊκὴ πίστις</i>	
α) Ἐθρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ	» 266
β) Μαγεία. Ἐπωδαὶ	» 267
γ) Μαντικὴ	» 268
2. <i>Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη</i>	
α) Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι. - Μετεωρολογία	» 268
β) Δημώδης ἰατρικὴ	» 268
3. <i>Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα</i>	
α) ἾΔσματα	» 269
1. Συλλογαὶ	» 269

2. Μελέται	Σελ.	275
β) Δίσιχα (Συλλογαί)	»	278
γ) Ἐπῶδαί	»	278
δ) Μῦθοι	»	278
ε) Παραμύθια	»	279
1. Συλλογαί	»	279
2. Μελέται	»	280
ς') Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἐνέκδοτα. Περιπαίγματα	»	281
ζ) Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις	»	281
1. Συλλογαί	»	281
2. Μελέται	»	282
η) Παραδόσεις	»	282
1. Συλλογαί	»	282
2. Μελέται	»	284
θ) Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια	»	285
ι) Εὐχαί. Χαιρετισμοί. Κατάρα. Ὅρκιοι. Βλασφημίαι	»	285
ια) Γλῶσσα	»	285
1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμα κλπ.	»	285
2. Τοπωνύμια	»	286
3. Γλωσσάρια. Λέξεις καὶ φράσεις λαογραφικῆς σημασίας	»	288
ιβ) Θέατρον	»	288
ιγ) Δημόδη βιβλία	»	288
4. Μουσικὴ καὶ χοροὶ	»	289

Ε'. Κοινωνικὸς βίος

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. (Γέννησις, γάμος, τελευτή)	»	291
2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία	»	292
α) Συλλογαί	»	292
β) Μελέται	»	294
3. Κοινωνικὴ ζωὴ	»	294
α) Κοινωνικὴ ὀργάνωσις	»	294
β) Λαϊκὸν δίκαιον	»	294
4. Παιδικὴ ζωὴ. Παιδιαί	»	295

III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Διογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν

Γενικά Σελ. 295

ΠΙΝΑΚΕΣ

- Α'. *Ὄνομάτων τῶν συγγραφέων καὶ μεταφραστῶν* » 296
 Β'. *Περιεχομένων τῆς βιβλιογραφίας* » 302

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1967 - 1968

Ι. ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1967

Α΄.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΣΕΡΙΦΟΝ
(2 - 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Μετὰ πρότασιν τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας καὶ ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (συνεδρ. 816/14-7-67), κοινοποιηθείσης μοι διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 56427/26-7-67 ἐγγράφου, μετέβην εἰς τὴν νῆσον Σέριφον πρὸς διεξαγωγὴν λαογραφικῆς ἐρεῦνης καὶ συλλογὴν σχετικῆς ὕλης. Ἡ ἀποστολή μου διήρκεσεν ὀκτὼ ἡμέρας, διὸ περιορίσθη μόνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου, ἣτις καλεῖται, ὡς συνηθίζεται περὶ τῶν νήσων, Σέριφος ἢ Χώρα.

Τὸ χωρίον ἀριθμεῖ σήμερον περὶ τοὺς 1000 κατοίκους, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων εἶναι μεταλλωρύχοι καὶ γεωργοί. Ὡς γνωστόν, ἐν τῇ νήσῳ ὑπάρχουν σημαντικὰ μεταλλεῖα σιδήρου, τὰ ὅποια ἔχουν παύσει μὲν λειτουργοῦντα, προσωρινῶς ἴσως, πρὸ τοῦ 1940 ὁμως ἀψηχόλουν πολλὰς ἑκατοντάδας ἐργατῶν ἐντοπίων καὶ ἐξ ἄλλων νήσων τῶν Κυκλάδων προερχομένων.

Παρὰ τὸν βραχὺν χρόνον παραμονῆς μου ἐν τῇ νήσῳ ἐπέτυχον τὴν συγκέντρωσιν σημαντικῆς λαογραφικῆς ὕλης, ἣτις, καταγραφεῖσα εἰς 127 σελίδας τετραδ. σχήμ. 8ου μεγ., κατετέθη ὡς χειρόγραφον εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (ἐφεξῆς συντομογραφικῶς ΚΛ) ὑπ' αὔξ. ἀρ. 3190.

Ἡ ὕλη αὕτη, ἀναφερομένη εἰς πολλὰς ἐκφάνσεις τοῦ κατὰ παράδοσιν βίου τοῦ λαοῦ, περιλαμβάνει εἰδικώτερον: Παραδόσεις 56, πολύστιχα ἕσματα 28, δίστιχα 50, παροιμίας 19, ἐπιδάς 4, αἰνίγματα 4, παραμῦθια 1, εὐτραπέλους διηγήσεις 2, λατρευτικὰ ἔθιμα ποικίλα, μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, μαντεῖαν, μετεωρολογίαν, εἰδήσεις περὶ τοῦ γεωργικοῦ βίου, ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν, πληροφορίας περὶ τοῦ ἐνδύματος καὶ ἄλλα.

Ἐπὶ πλέον ἠχογράφησα ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου 38 μελωδίας ἀσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν¹.

Ἐκ τῆς συλλεχθείσης ταύτης ὕλης² σημειωτέα ἰδιαιτέρως αἱ τοπικαὶ παραδόσεις, αἵτινες παρουσιάζονται ἐνδιαφέρουσαι. Μία αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς τὸ καλούμενον κάστρον τῆς Γριᾶς (εἰκ. 1 καὶ 2). Τοῦτο ὀφείλει τὴν ὀνομασίαν του εἰς τὸ γεγονός ὅτι γραῖα ὑπέδειξεν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας αὐτὸ πειρατὰς τὸν τρό-

Εἰκ. 1. Τὸ κάστρον τῆς Γριᾶς.

Εἰκ. 2. Τὸ κάστρον τῆς Γριᾶς.

¹ Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν ἐφημέριον τῆς Σερίφου (πρωτεύουσας) αἰδ. Γαβριὴλ Ραβιόλον, τὸν κ. Γεώργιον Παπαδάκην, καὶ τὴν δ^α Χρ. Κοσκόρου διὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν παρασχεθεῖσάν μοι βοήθειαν πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου.

² Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ ΚΛ εὗρηνται μόνον δύο χειρόγραφοι συλλογαί, καὶ αὗται οὐχὶ σημαντικαί, περιέχουσαι ὕλην ἐκ Σερίφου, ἧτοι: Χειρ. ἀρ. 835 (Γεωργ. Ἰ. Σταυ-

πον ἀλώσεως αὐτοῦ, συμβουλεύσασα αὐτοὺς νὰ ἀποκόψουν τοὺς σωλῆνας, δι' ὧν ὑδρεύετο τὸ κάστρον, ἵνα ἐξαναγκασθοῦν εἰς παράδοσιν οἱ ἐντὸς αὐτοῦ ἐγκεκλεισμένοι, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην συνάπτονται ἀναποσπάστως οἱ ἀρχικοὶ μόνον στίχοι δημῶδους ἄσματος, ὅπερ ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τοῦ κάστρου τῆς Ὁριᾶς (χειρ., σ. 7 καὶ 35)¹.

Εἰκ. 3. Ἡ σπηλιά τοῦ Κύκλωπα.

Πρὸς τοὺς Κύκλωπας καὶ τὸν Πολύφημον συνδέεται σπήλαιον τῆς νήσου καλούμενον κοινῶς «σπηλιά τοῦ Κύκλωπα» (εἰκ. 3). Ἀναφέρεται ὅτι ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἔλαβε χώραν τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς μυθολογίας ἐπεισόδιον τοῦ Ὁδυσ-

ρακάκη, Λεξιλόγιον Σερίφου καὶ Ἰου, 1887, σχ. 4ον, σ. 3) καὶ χειρ. ἀρ. 1148 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1938, σ. 194· τὸ πλεῖστον ὕλικόν τούτου ἐξ ἄλλων τόπων). Πρβλ. καὶ χειρ. ΚΑ ὑπ' ἀρ. 960 (ἀνήκει εἰς τὸ Κέντρον Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), ἐξ οὗ ἔχει ἀντιγραφή ἢ ἐν αὐτῷ λαογραφικῇ ὕλῃ ἐκ Σερίφου. Λαογραφικὴν ὕλην εὐρίσκει τις καὶ εἰς τὰ βιβλία: α) *Τρύφωνος Ε. Ἐδαγγελίδου*, Ἡ Νῆσος Σέριφος καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νησίδες, ἐν Ἐρμουπόλει 1909 β) *Φωκίωνος Γαλανοῦ*, Σέριφος, μέρος Α', Ἀθῆναι 1962, ἰδίᾳ ἐν σ. 185-202.

¹ Περὶ τῆς παραδόσεως ἰδὲ εἰς *Στεφ. Δ. Ἡμέλλον*, Ἡ περὶ πειρατῶν λαϊκὴ παράδοσις, ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 42 κ. ἐξ., ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. αὐτόθι καὶ σ. 32-33 ζ' καὶ γενικώτερον περὶ τῆς δράσεως τῆς γραίας σ. 29 κ. ἐξ. Ἐκ τῆς παρατιθεμένης βιβλιογραφίας ἰδὲ κυρίως τὴν πρόσφατον μελέτην τοῦ *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, Ἡ γραῖα ὡς προδότις εἰς δημῶδεις νεοελληνικὰς παραδόσεις, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖου, τόμ. 17 (1964), σ. 3-7 (= *Die alte Frau als Verräterin in einigen neugriechischen Volkssagen*, Λαογρ., τόμ. 22 (1965), σ. 527-530).

σέως καὶ τοῦ Πολυφήμου (χειρ., σελ. 10, 34-35). Τὸ σπήλαιον ὅμως τοῦτο ἀνεκαλύφθη μόλις τῷ 1893 κατὰ τὰς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἐκσκαφὰς πρὸς ἐξόρυξιν σιδηρομεταλλεύματος¹. Προφανῶς ἡμιλόγιός τις γνωρίζων τὸν μῦθον ἐκ τῆς διδασκαλίας ἐν τῷ σχολείῳ ἢ ἄλλως προσήρμωσεν αὐτὸν ἐνταῦθα, εἰς τοῦτο δ' ὑπεβοήθησαν ἴσως ἡ θέσις τοῦ σπηλαίου ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἢ ὑπαρξίς

Εἰκ. 4. Ὁ Ψαροῦ πύργος.

ὑπεράνω αὐτοῦ ἐν ἔρειπίοις νῦν κατακειμένου ὀρθογωνίου πύργου ἐκ μεγάλων λαξευτῶν λίθων ἐκτισμένου, τοῦ καλουμένου «Ψαροῦ πύργου»² (εἰκ. 4) κ. ἄ.

Ἐκ τῶν λοιπῶν παραδόσεων ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ περὶ παλαιότερας συνηθείας τοῦ φονεῦν τοὺς γέροντας (χειρ., σ. 7), περὶ Νεραίδων (χειρ., σ. 15), περὶ τῶν θαυμάτων τῆς αὐτόθι ὑπαρχούσης περιφήμου μονῆς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαῆλ (χειρ., σ. 37, 65-68)³, περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ αἰτίας καταφρονήσεως ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ προσφερομένου εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Παναγίας ξυλίνου σπαθιοῦ (χειρ., σ. 38)⁴ κ. ἄ.

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν συνηθειῶν μνημονεύομεν ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ δαπάναι διὰ τὴν πανηγύριν ἁγίου τινός, οἷον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τῆς ἁγίας Αἰκα-

¹ Ἰδὲ *Φωκίωνος Γαλανοῦ*, ἐνθ' ἄν., σ. 28-29.

² Πρβλ. καὶ ἐνθ' ἄν., σ. 61.

³ Πρβλ. καὶ τὴν μελέτην *Περ. Γ. Ζερλέντου*, Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης, τόμ. 1, ἐν Ἐρμουπόλει 1913.

⁴ Ἰδὲ περὶ τῶν σχετικῶν παραδόσεων ἐν ἐκτάσει εἰς Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖου, τόμ. 17 (1964), σ. 194-196.

τερίνης, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, τοῦ ἁγίου Χαράλαμπος κ. ἄ., ἦτοι τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα πρὸς παρασκευὴν γευμάτων εἰς τοὺς προσκυνητὰς κατέβαλλον ἀπὸ κοινοῦ τινὲς τῶν κατοίκων τῆς νήσου διάφοροι συνήθως δι' ἑκάστην πανήγυριν, οἷτινες ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἑκαλοῦντο «ἀδελφοὶ» (χειρ., σ. 22-23), τὸ ἔθιμον ἀροτριάσεως κατὰ τὰς ἀπόκρεως ὑπὸ μετημφιεσμένων (χειρ. σ. 28-29), ἔθιμά τινα τοῦ Κλήθονα (χειρ., σ. 25) καὶ τὸ κατὰ τὸ Πάσχα κάψιμον τοῦ Ἰούδα (χειρ., σ. 27).

Θὰ ἦτο εὐκατεῖον, ἂν ἀνελαμβάνετο προσπάθεια ὑπὸ τινος ἠσκημένου συλλογῶς συστηματικῆς συγκεντρώσεως τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ ὀλοκλήρου τῆς νήσου, ἵνα οὕτως ἔχωμεν ἐπαρκῆ ὀπωσδήποτε εἰκόνα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς.

R É S U M É

**Rapport sur la mission folklorique à l'île de Sérifhos
(2-9 octobre 1967)**

par St. Imellos

L'auteur pendant les huit jours de sa mission à Sérifhos, une île des Cyclades, en octobre 1967, a recueilli un matériel folklorique très varié, qui constitue un manuscrit de 127 pages de cahier déposé au Centre de recherches du folklore hellénique (No 3190). Il a aussi procédé à l'enregistrement de 38 mélodies populaires sur bandes de magnétophone.

Le manuscrit d'Imellos comprend 56 légendes, 28 longues chansons, 50 distiques, 19 proverbes, 4 incantations, la description de coutumes du culte populaire et de la vie sociale, ainsi que certaines superstitions et croyances magiques. La partie la plus importante du manuscrit est celle qui comprend les légendes locales dont la plus intéressante est la légende du château de la vieille femme, à laquelle se rattachent inséparablement les premiers vers d'une variante de la chanson du «Château - fort d' Orià».

Une caverne de l'île, communément appelée «La caverne du Cyclope» rappelle le fameux épisode de l'Odyssee. Suivant une tradition locale créée par un lettré l'épisode d'Ulysse et de Polyphème a eu lieu dans cette caverne de Sérifhos. Une autre légende de Sérifhos notée par Imellos nous parle de la coutume selon laquelle les jeunes gens de l'île tuaient les personnes âgées.

Des coutumes du culte populaire l'auteur mentionne celle qui veut que les frais de la fête d'un Saint, c.à d. l'argent dépensé pour les repas servis aux pèlerins, soient payés par certains habitants de l'île appelés «frères», le labourage se fait par des travestis pendant la période du carnaval etc.

Β'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

(16 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ - 3 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΑΝΝΗΣ Ι. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων¹ ἔνεκα τῆς βραχείας χρονικῆς διαρκείας αὐτῆς (16 Σεπτεμβρίου - 3 Ὀκτωβρίου) περιορίσθη εἰς τὴν κωμόπολιν Πύλη καὶ τὰ χωρία Ἴγιος Προκόπιος καὶ Καλόγηροι. Ἡ συλλεχθεῖσα δὲ διὰ καταγραφῆς λαογραφικῆ ὕλη καὶ περιληφθεῖσα εἰς τετράδιον (σελ. 468, σχ. 8 μεγάλ.) κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀριθ. 3212.

Εἰς τὴν ὕλην ταύτην περιέχονται :

α) Ἐκ τοῦ πνευματικοῦ βίου : ἄσματα 181, νανουρίσματα 2, παραδόσεις 156, ἔπφδαὶ 4, παραμύθια 3, παροιμίαι 2, παιδιὰ 6, αἰνίγματα 35, εἰδήσεις περὶ μετεωρολογίας, ἀστρολογίας, μαντικῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκῆς λατρείας καὶ δημῶδους ἱατρικῆς.

β) Ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου πληροφορίαι ἀναφερόμεναι εἰς τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευτὴν κ. ἄ.

γ) Ἐκ τοῦ φυσικοῦ (ὕλικοῦ) βίου εἰδήσεις περὶ τῆς λαϊκῆς κατοικίας, ἐπιπλῶν καὶ σκευῶν, μελισσοκομίας, ποιμενικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου κ.λ.π.

Φωτογραφίαι παρατίθενται σχετικαὶ πρὸς τὴν συγκομισθεῖσαν ὕλην. Πρὸς τοῦτοις ἐπραγματοποιήθη ἔτι καὶ ἠχογράφησις 133 μελωδιῶν ἄσμάτων καὶ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν (βλ. εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς μουσικῆς ὕλης ἀρ. 15112 - 15244).

Ἐκ τῶν καταγραφεισῶν παραδόσεων ἀναφέρεται ἡ ἀκόλουθος ἐκ Πύλης.

Μιά βολὰ ὁ πατήρ Κοσμάς πέρασε ὄλον τοῦ Ξηρόμερου κ' ἔφτασε στὸν Κραβασαρά, ἦθιλι νὰ πηγαῖν² στὴν Πάτρα κ' ἤθελε νὰ ἀνταμωθῇ μὴ τις μαθητές τ' ἀλλὰ δὲν μπόρ'γι νὰ πηγαῖν² γιατί ἦτανι θάλασσα κ' ἔρριξι ἀπάν' στὴν θάλασσα

¹ Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 56427/1967 ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

τὴν κάπα τ' καὶ τὸ κοντοκάπ'τ' καὶ πέρασι καὶ ξαναεπέστρεψε μὲ τ'ς μαθητές τ' μὴ τὸν ἴδιον τρόπον (χφ., σ. 30).

Παρόμοιαι διηγήσεις φέρονται περὶ τοῦ Ἁγίου Φανουρίου (*Αρτα), τῶν ὁσίων Παταπίου (Γεράνεια), Χριστοδούλου (Λέρος), μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν (Πά-
τμος, Θήρα, Μεγανήσιον Λευκάδος, Κρήτη, Σίκινος, Κύπρος) κ. ἄ.¹.

Τὸ θέμα τοῦτο παρελήφθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ πιθανώτατα ἕξ ἀγιολογικῶν διη-
γήσεων, αἱ ὅποια προέκυψαν ἕκ τῆς εἰς τὸ εὐαγγέλιον περιεχομένης θαυματικῆς
διηγήσεως περὶ βαδίσσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Πέτρου
ἕκ τῶν μαθητῶν (Ματθ. 14, 25-29)².

Περὶ τούτου διδακτικὴ εἶναι ἡ διήγησις εἰς τὸ συναξάριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάν-
νου τοῦ Ἐρημίτου. «Καὶ ὁ ἅγιος ἔρχεται μὲ μεγάλην πίστιν εἰς τὸν αἰγιαλὸν,
καὶ κάμνων τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ ἀπλώσας τὸ ράσο του εἰς τὰ
ὑδατα τῆς θαλάσσης, καὶ θέσας τὴν ράβδον αὐτοῦ ὡς κατάρτιον καὶ τὸ ἥμισυ
τοῦ ράσου του ὡς ἄρμενον, προσηύχето μὲ πίστιν νὰ τὸν ὀδηγήσῃ ὁ Θεὸς νὰ
περάσῃ ἀβλαβῆς εἰς Κρήτην νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς ἀδελφούς. Ὅμοίως καὶ οἱ ἄλλοι
Πατέρες προσηύχοντο μετὰ πίστεως, ἵνα τύχωσι τὸ ποθυούμενον. Καὶ πάλιν ὁ
Ἰωάννης ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ λέγων τὸν ἅγιον σύμβολον
καὶ ἄλλα κατανυκτικά, ψαλμοὺς καὶ τροπάρια, καὶ σφραγίσας τὸν αἰγιαλὸν τῷ
σημεῖῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἀνέβη ἐπάνω εἰς τὸν μανδύαν αὐτοῦ καί, ὡς τοῦ θαύ-
ματος, ἤρχισεν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου νὰ πλέῃ τὴν θάλασσαν καὶ οὕτω πλέων
καὶ ψάλλων ἔτρεχεν ἀδιστάκτως πρὸς τοὺς ἀδελφούς. . . »³.

² Αναφέρεται προσέτι καὶ διάσωσις αἰχμαλώτων ἐπὶ μανδύου τῆς Παναγίας
ἢ ἐπὶ τοῦ ράσου ἁγίων⁴.

¹ Βλ. Στεφάνου Δ. Ἡμέλλου, Ἡ περὶ πειρατῶν λαϊκὴ παράδοσις, ἐν Ἀθήναις
1968, σ. 71.

² «Τετάρτη φυλακῆ τῆς νυκτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς περιπατῶν ἐπὶ τῆς
θαλάσσης καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατοῦντα ἐταράχθησαν λέγοντες
ὅτι φάντασμα ἐστί, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου ἔκραζαν, εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέγων·
θαρσεῖτε, ἐγὼ εἰμι· μὴ φοβεῖσθε. Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε· Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευ-
σόν με πρὸς σὲ ἔλθειν ἐπὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ εἶπεν, ἔλθέ. Καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος
περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα ἔλθειν πρὸς τὸν Ἰησοῦν». Πρβλ. Μάρκ. 6, 48. Ἰωάνν. 6, 19.
Τὸ θέμα καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην: Ἰὼβ 9, 8 «Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος καὶ
περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους».

³ Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὑμνογραφικὰ καὶ ἀγιολογικὰ Ἰωάννου τοῦ Ξένου καὶ τρεῖς
νέοι συγγραφεῖς κανόνων, Μάρκος Χαμετῆς, Γαβριήλ Ροδίτης καὶ Δημήτριος Σουρούμλης.
Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 20 (1950), σ. 327.

⁴ Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, ἔνθ' ἄν., σελ. 70.

Ἐκ τῶν τοπικῶν διηγήσεων παραθέτομεν τὴν ἱστορικὴν περὶ τῆς διελεύσεως ἀπὸ τὴν Πύλην τοῦ Ἁγίου Πασᾶ καὶ τινες περὶ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος¹.

α) «Ὁ Ἁγίου Πασᾶς πέρασι ἀπὸ ἑὸ ἀπ' τὴν Πόρτα (Πύλη) κ' ἔφτειασι καταλ'σμο στὸν Πλάτανο στὴ βρύσ' (νοτιοανατ. τοῦ χωριοῦ) καὶ φαίνεται ἀκόμα, τὸ κάψιμο ὅπου ἔκανε καταλ'σμο (χφ., σελ. 26 Πύλη) (βλ. εἰκ. 1)

β) 1) «Στὴν Πόρτα - Παναγιὰ² εἶχ' τοῦ καλόβι τ' ὁ ἅγιος Βησσαρίων κ'

Εἰκ. 1. Ὁ πλατάνος μετ' τὸ κάψιμο
ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πασᾶ

Εἰκ. 2. Ἡ Πόρτα - Παναγιὰ

ἔστερα ἀπὸν καιρὸ ἔμεινε μιὰ πέτρα μεγάλη, ἐκεῖ ἄφ'σι τὴν πατ'σιὰ ἀπὸν μπλάρ'. Μιὰ βολὰ πῆγαν νὰ σπάσουν τὴν πέτρα γιὰ νὰ βροῦν λιφτὰ καὶ παρουνισιάτ'κι οὐ ἅγιους κὶ τ'ς χτύπησε κὶ τ'ς ἔφτειασι μιγάλα πράματα. Αὐτὰ τὰ ἔφτειασι οὐ ἅγιους γιὰ νὰ δείξ' ὅτ' τὸ μέρος ἦταν θ'κότ'» (χφ., σελ. 25. Πύλη) (βλ. καὶ σελ. 201)³.

2) «Ὅταν πέθανι οὐ ἅγιους ἄφ'σι ἐντολὴ νὰ τὸν ξιθάβουν σὶ σαράντα μέ-

¹ Περὶ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος βλ. Κ. Δουκάκη, Μέγας Συναξαριστής, Ἀθῆναι 1894, Μὴν Σεπτέμβριος, σελ. 193 - 226.

² Σήμερον ὑπάρχουν ἐλάχισται οἰκίαι καὶ ἡ περίφημος Βασιλικὴ τῆς Πόρτας Παναγιᾶς (βλ. εἰκ. 2), ἧτις ἀνήκει εἰς τὴν Πύλην (Πόρταν).

³ Ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιχειρήσαντος τὴν σύλησιν (Συμεῶν Τσαμόπουλος).

⁴ Τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1541. Ἡ χρονολογία αὕτη ἀναγράφεται ἐπὶ χειρογράφου κώδικος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. Ὁ Ἱερόθεος τοποθετεῖ ταύτην «περὶ τὸ 1550» (βλ. Βίκτωρος Ματθαίου, ἐνθ' ἄν., σελ. 377). Ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου ὡσαύτως ἐορτάζεται τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν. (Αὐτόθι, σελ. 359).

ρις. Ἀπὸ τὰ ἴσ' ἕναν ἀράπ' ὄπηρέτ' πού 'χι κὶ πῆγι κὶ τὸν ξέθαφι κὶ τὸν βρῆκι οὐλον ἐχτὸς ἀπὸ τὴν κάρρα κὶ τοῦ ἕνα του χέρ'» (χφ., σελ. 4 Πύλη).

3) «Ἄμα ἔπισι ἡ βλογιὰ ἦτανι ἔκει στὸ 1914 φέραν τὴν κάρρα τοῦ ἁι- Βησσάριου κὶ πέρασι». (χφ., σ. 178, Καλόγηροι).

Κατὰ τὸ 1926-1927 ἐπίσης ὁ ἅγιος ἔσωσε τὴν περιοχὴν ἐκ τῆς καταστρεπτικῆς ἀκρίδος (χφ., σ. 3, Πύλη).

Εἰκ. 3. Ἡ γέφυρα τοῦ Κοράκου.

Εἰκ. 4. Ἡ καμάρα τῆς γέφυρας τοῦ Κοράκου.

4) «Στοὺς χρόνους πὸν ζοῦσι οὐ Ἅγιους Βησσάριους, τὸν κερὸ πού'ταν ἴσικουπος εἶχι πέσ' πανούκλα κὶ στὴ Μολδοβλαχία. Τότε τὸν κάλισαν τὸν ἅγιον γιὰ τὴν ἦταν ἀκ'στὰ ὄτ' φτεϊάν' θάματα. Οὐ ἅγιους πῆγι κ' ἔφτειασι λιτανεῖα μὲγάλ' κὶ παρακάλισι πουλὸ τοῦ Θεοῦ κὶ ἀπ' τὴ μέρα πὸν πῆγι κ' ἔφτειασι τὴ λιτανεῖα πέρασαν δυὸ μέρις κ' ἔπαφι τὸν κακό¹. Τότε οὐ τότε βασ'λιὰς τ'ς Μολδο-

¹ Καὶ εἰς τὸ συναξάριόν του ἀναφέρεται: «ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Βησσαρίωνα τὸ νὰ διώκη τὴν πανώλην καὶ διὰ μέσου τῆς σεβασμίας αὐτοῦ καὶ παντίμου κάρρας νὰ γίνεταί πανταχοῦ τοῦ πάθους τούτου ἰατρὸς ταχύτητος καὶ μέγας ἀντιλήπτωρ καὶ βοηθός... καὶ ἐν τῷ ἅμα πάει ἡ φθορὰ τῆς ἀσθενείας αὐτῆς καὶ ὄχι μόνον εἰς τοὺς τόπους τῆς Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Ἠπείρου θαυματουργεῖ ἡ ἀγία αὐτοῦ κάρρα καὶ ἡ ἀγία του σιαγὼν καὶ προσκαλεῖται διὰ τὴν τοιαύτην τῆς πανώλους ἀσθένειαν... ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίφημον Οὐγγροβλαχίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἔχομεν παράδοσιν ὅτι ὑπῆγεν ἐν τῇ ζωῇ του ὁ Ἅγιος ἢ προσκληθεὶς διὰ τὴν πολλὴν του φήμην καὶ ἀγιότητα ἢ διὰ χρεῖαν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Μοναστηρίου». (Βλ. Βίκτωρος Ματθαίου, ἐνθ' ἄν., σ. 380-381).

βλαχίας ἔστειλε χρυσάφ' ἓνα φόρτουμα κι οὐ ἅγιους τότε ἔφτειασι τοῦ μαναστήρ'». (χφ., σ. 202, Πύλη).

5) «Τῇ Γέφυρα τοῦ Κοράκου τὴν ἔχτισι οὐ ἅγιους Βησσάριους, ὅταν τὴν τελείωσαν οἱ μαστόρ' ἀνέβ' κι οὐ "Ἄγιους ἀπάν' κι τ'ς λέει: Πῶς φαίνουμι ἰδῶ; Κι τότε τοῦ 'παν. — Σὰν κόρακας, Παπούλη μ'. Κ' ἔτσ' ἀπὸν τότε πῆρι τ' ὄνομα κ' ἡ γέφυρα τοῦ Κοράκ'». (χφ., σ. 34 Πύλη), (βλ. εἰκ. ἀρ. 3 καὶ 4).

"Ἄλλαι παραδόσεις ἀναφέρουν περὶ τοῦ χρόνου (1514) τῶν μέσων κατασκευῆς ὡς καὶ τῶν προκυνησῶν ἀντιξοοτήτων ἐξ αἰτίας διαβολῶν κακῶν ἀνθρώπων (βλ. χφ., σ. 3 καὶ 202).

6) «Στὴν Καμάρα τ'ς Πύλ'ς δούλιβαν οἱ μάστορ' κι πάει κι οὐ ἅγιους Βησσάριους¹ μ' ἓνα ταγάρ' καὶ τ'ς πάει τρία πρόσφουρα κ' ἓνα κανάτ' κρασί. Οὐ ἅγιους τ'ς εἶπι ἐλάτι νὰ φᾶμι κι νὰ πιούμι. 'Κεῖν' ἦταν θυμουμέν' γιατί εἶχαν μάθ' πῶς δὲν εἶχε λιφτὰ νὰ τ'ς πληρώσ' κι πῆγαν μὶ κρύα καρδιά κι θυμουμέν' λὲν στοὺν ἅγιον Βησσάριον· λιφτὰ πρέπ' νά'χ'ς γιὰ νὰ γίν' ἡ δ'λειά' ἔτσ' δὲν φτειάν'μι δ'λειά'. Τότε οὐ ἅγιους Βησσάριους σήκουσι μιὰ πλάκα κι τ'ς εἶπι: Πάρτι ὅσα σᾶς χρειάζονται. Οὐ προνοντάστουρας τότε πῶφτειασι τὴ φασαρία, πίστιμι πουλὸν στοὺν ἅγιον κ' ἔκατσαν οὐλ' κ' ἔφαγαν κ' ἤπιαν κι ἅμα τελείουσι ἡ καμάρα εἶπαν ὅτ' θὰ πιτάξουν τοῦ τσόκ' (=σφυρὶ) κι ὅπου τοὺν βροῦν ἱκεῖ θὰ χτίσουν ἱκκλησιά. "Ἐτσ' ἔφτειασαν πέταξαν τοῦ τσόκ' κ' ἱκεῖ πὸν τοῦ βροῦσαν χτίσαν μαναστήρ' μὲ 365 κιλιά. Οὐ "Ἄγιους Βησσάριους πέθανι ρακέντ'τους (χφ., σ. 59-60 "Ἄγιος Προκόπιος) (βλ. καὶ χφ., σ. 169 Καλόγηροι).

Κατ' ἄλλην παράδοσιν τὸ μονύδριον εἶχε 366 κελιά (χφ., σ. 229, Πύλη).

7) Οὐ ἅγιους εἶχε καταραστῆ τ'ς γ'ναῖκισ γιατί μιὰ παλιονγυναῖκα ἔγινε ἰτία (αἰτία) γιὰ νὰ τοὺν ποῦν λόγια. Καταράστ'κι κι τὴ Λάρ'σα. "Όταν οὐ ἅγιους ἦταν ἐπίσκουπος Λαρίσης εἶχε φτειάσ' ἓνα χάν' κι μέσα στοῦ χάν' πῆγινε ὅποιους ἤθιλι, δὲν εἶχε κλειδιά, ἄν'γισ κ' ἔμπινισ μέσα κι κοιμόσ'να. 'Ἰκεῖ ἔμινι κι οὐ ἅγιους. Μιὰ μέρα 'κεῖν' πὸν τοὺν ζήλιβαν ἤθιλιαν νὰ τοὺν φτειάσ'νι κακὸ γιὰυτὸ ἔβαλαν μιὰ γ'ναῖκα ἀπὸν κάτ' ἀπ' τοῦ κρεββάτι τ'. αὐτὸς ὅπου εἶπαμαν δὲ κλειδουσι κι αὐτὴ ἡ παλιονγ'ναῖκα μὸλ'ς κοιμήθ'κι οὐ ἅγιους βγῆκι κι πῆγι κοντὰ στοὺν ἅγιον κ' ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ ἄν'ξαν αὐτοὶ πὸν θέλαν νὰ τοὺν κατηγορήσουν κ' εἶπαν ὅτ' πῆγανι μὶ τ'ς γ'ναῖκισ· ἀμέσους τότε οὐ ἅγιους ἔφυγι ἀπὸν ἐπίσκουπος κι καταράστ'κι τ'ς γ'ναῖκισ κι πῆγι στοῦ μαναστήρ'. Σ' αὐτὸ τὸ μαναστήρ'

¹ Παραλλαγή τῆς παραδόσεως βλ. εἰς 'Αλεξ. Κ. Χατζηγάκη, Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου, Α', Τρίκαλα 1946, σ. 11. Τοῦ Αὐτοῦ, Παραδόσεις τ' Ἀσπροπόταμου, Τρίκαλα 1948, σ. 47.

είχι 365 κιλιά. "Αμα καμμιά γ'ναϊκα ἤθιλι νὰ πάη σ' αὐτὸ τοῦ μαναστήρ' οὐ ἄγιους δὲν τὴν δέχουνταν. (χφ., σ. 60-61, "Άγιος Προκόπιος) βλ καὶ σ. 3-4 Πύλη).

8) «Μιά φονρὰ σηκώθ'κι μιὰ τουρκάλα καὶ πῆγι στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος στὸ Ντούτσιου κ' οἱ καλογέρ' δὲν τὴν ἄφ'ναν νὰ μπῆ μέσα καὶ νὰ πάη νὰ προσκυνήσ', γιατί αὐτὸ εἶνι τοῦ θέλ'μα τ' Ἁγίου. Γυναῖκα, νὰ μὴ πατήσ' στοῦ μοναστήρι τ'. Τότι ἡ τουρκάλα, ἄμα οἱ καλόγερ' μπῆκαν μέσα κ' ἔκλεισαν τὴν πόρτα, πῆγι ν' ἀνιβῆ ἀπ' τὸν τεῖχου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μοναστήρ' δὲν τὴν ἐδέχτ' κ' ἐσχίστ' οὐ τοῖχους κ' ἔφτειασι μιγάλου ρῆγμα. "Ετριξαν οἱ καλογέρ' κι ἄμα τὴν εἶδαν τ'ς εἶπαν πάλι ὅτ' δὲν μπορεῖ νὰ μπῆ μέσα, γιατί ἔτσ' θέλ' οὐ ἄγιους, νὰ μὴ μπῆ μέσα. Αὐτὴ ἡ γ'ναῖκα ἀναγκάστηκε νὰ φύγ', φεύγοντας ὅμως ἀπειλοῦσι ἡ τουρκάλα ὅτ' θὰ τ'ς χαλάσ', θὰ στείλ' τ'ς Τούρκ' νὰ τ'ς φτειάσουν μιγάλ' ζημιὰ. "Όμως, ὅταν αὐτὴ πῆγαινε τὴν ἔπιασι ἡ βροχὴ καὶ πῆγι κάτου ἀπὸ μιὰ πέτρα γιὰ νὰ μὴν βρέχεται, ἡ πέτρα ὅμως ἔπεσε καὶ τὴν πλάκωσε καὶ λέγεται μέχρι σήμερα τ'ς Κυρῶς τὸ μάρμαρο. Αὐτὴ ἦταν ἀφεντίνα. Εἶναι λίγα χρόνια τώρα ποὺ ἔσπασαν τὴν πέτρα καὶ βρῆκαν τὰ κόκκαλά τ'ς». (χφ. σ. 24-25, Πύλη).

Αἱ παραδόσεις αὗται ἀναφέρουν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἰδίου εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πύλης ζήσαντος Ἁγίου Βησσαρίωνος Β', τοῦ καλουμένου τοῦ Σωτήρος¹, Μητροπολίτου Λαρίσης. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη λέγει περὶ τιμωρίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου ἱεροσύλων, θέματος γνωστοῦ ἐκ διηγήσεων καὶ ἀπὸ πλείστους ἄλλους τόπους.

Εἰς τὴν αὐτὴν διήγησιν λέγεται περὶ ἴχνους τῆς ὀπλῆς τοῦ ἡμίονου τοῦ Ἁγίου ἐπὶ μεγάλου λίθου. Πρόκειται περὶ θέματος² μὲ παλαιὰν παραδόσιν καὶ εὐρεῖαν διάδοσιν εἰς διηγήσεις ἑλληνικὰς καὶ ἄλλων λαῶν³.

¹ Πρὸς διευκρίνησιν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Βησσαρίωνος τοῦ Α' τοῦ Ἁγιασμένου, ἐπίσης Μητροπολίτου Λαρίσης. Κατ' ἀρχὰς οἱ δύο ἄγιοι ἐταυτίζοντο. Ἡ διασάφισις ἐγένετο ἐκ τῆς ἐνεπιγράφου τοιχογραφίας τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους τοῦ ἐν Τρικάλαις ἱεροῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ἣτις ἀπεικονίζει τὸν Ἁγιον Βησσαρίωνα Α', τὸν πρῶτον ἀριστερά, καὶ δεξιὰ τὸν τοῦ Σωτήρος. Ὁ κυρίως ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων ἐτοιχογραφήθη τῷ 1575, τὸ δὲ ἀριστερὸν κλίτος τῷ 1627. (βλ. *Βίττωρος Ματθαίου*, ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. Β', Ἀθήναι 1963, τόμ. Θ' (μὴν Σεπτέμβριος), σ. 359.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 733-735, 742-743, 1139. Κ. Α. Ρωμαίου, Ἀχνάρια ἐπάνω σὲ βράχους, Ἀρχεῖον Θεολ. Θεσ., τόμ. ΙΓ' (1946-1947), σ. 209-227, τόμ. ΙΔ', σ. 374-376. Ἄννης Ἰ. Παπαμχαήλ, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης, ΕΚΛ., ΙΗ'/ΙΘ'/1965-66), σ. 241-242.

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 742-743.

Εἰς τὴν δευτέραν διήγησιν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἁγίων λειψάνων καὶ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου ὑπό τινος ὑπηρέτου. Εἰς τὸ συναξάριον αὐτοῦ ἀναφέρεται περὶ τινος Ἁγαρηνοῦ, ὅστις εὗρισκετο ἐκεῖ διὰ τὰς ἐξωτερικὰς ἀνάγκας. Οὗτος μίαν ἡμέραν ἤνοιξε κρυφίως τὸν τάφον τοῦ ἁγίου, ἤσθάνθη ἄρρητον εὐωδίαν καὶ ἀφήρεσε πάντα τὰ ὅσα ἔκτος τῆς κάρας, τὴν ὁποίαν δὲν εὔρεν. Μετέβη κατόπιν εἰς τὴν Δύσιν ὅπου τὰ ἐπώλησε¹. Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ τῆς αὐτῆς διηγήσεως.

Περαιτέρω εἰς τὰς παραδόσεις 3 καὶ 4, ὡς καὶ ἐν τῷ Συναξαρίῳ του², ὁ ἅγιος ἀπαντᾶται ὡς προστάτης κατὰ διαφόρων νόσων, ὡς τῆς εὐλογίας, τῆς πανώλους, διώκτης δ' ἔτι καὶ τῆς ἀκρίδος.

Εἰς τὰς παραδόσεις 5 - 6 ἀναφέρεται περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου χορηγήσεως τῶν μέσων πρὸς κατασκευὴν τῆς πρὸς δυσμὰς τῆς Πύλης εὕρισκομένης γεφύρας, τῆς ἐπονομαζομένης τοῦ Κοράκου, ἡ ὁποία ὤκοδομήθη, διότι ποταμός, ὅστις «ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἐκαλεῖτο Ἁργυροδίνης καὶ Ἀχελῷος, τώρα ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ Ἀσπροπόταμος, . . . πλημμυρῶν πολλάκις εἰς τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος ἐγένετο ἀδιάβατος καὶ κανεὶς τῶν ὁδοιπόρων δὲν ἀπετόλμα νὰ τὸν διαβῇ»³.

Αἱ παραδόσεις 6, 4 λέγουν περὶ τῆς ἰδρύσεως ὑπὸ τοῦ Ἁγίου τοῦ Μοναστηρίου Δουσίου⁴. Αὗται ἀνήκουν εἰς τὰς περὶ ἰδρύσεως ἐκκλησιῶν καὶ εἶναι γνωστὰ καὶ εἰς ἄλλους τόπους συνδεόμενα μετ' ἄλλων τοπικῶν ἁγίων καὶ ἐκκλησιῶν.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 7 αἰτιολογεῖται ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μεταβάσεως γυναικῶν εἰς τὸ μοναστήριον, ἡ ὁποία, ὡς νομίζω, θὰ διεπλάσθη ἐκ σχετικῆς διατάξεως ὑπαρχούσης εἰς τὴν διαθήκην του «*μηδαμῶς γυνή τις εἰσερχέσθω ἐν τῇ μονῇ κἄν ἀνάγκαι καταπέιγωσιν ὅ,τι πλεῖστα καὶ μεγάλα*»⁵.

Ἐκ τοῦ συναξαρίου φαίνεται ἐπίσης ὅτι διεμορφώθη καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 8 διήγησις περὶ τιμωρίας γυναικός, μὴ χριστιανῆς, ἀποπειραθείσης νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ μοναστήριον⁶.

¹ Βλ. *Βίκτωρος Ματθαίου*, ἐνθ' ἄν., σ. 378 - 379. Περὶ τῆς διηγήσεως ταύτης βλ. καὶ *Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη*, Τ' Ἀσπροπόταμο, Α', Τρίκαλα 1946, σ. 11.

² *Βίκτωρος Ματθαίου*, ἐνθ' ἄν., σελ. 380 - 381.

³ Αὐτόθι, σ. 372 - 373.

⁴ Τοῦτο ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ συναξάριον τοῦ ἁγίου, ἐνθ' ἄν., σ. 375.

⁵ Βλ. ἄρθρ. *Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου*, Ἅγιος Βησσαρίων, Ἐθρσκ. καὶ Ἡθικ. Ἐγκυκλ. 3, στ. 854.

⁶ *Βίκτωρος Ματθαίου*, ἐνθ' ἄν., σ. 384 - 385.

Ἐκ τῶν παιδιῶν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἢ μὲ τὸ ὄνομα «γ'ρούνα».

1) *Παίζουμε τὴ γ'ρούνα· ὅσα π'διά μαζευτοῦμι γιὰ νὰ παίξουμε τὴ γ'ρούνα τόσις τρῦπις ἔχ'μι ἀνοίξ' γύρου γύρου καὶ στὴ μέσ' ἔχ'μι μιὰ μεγαλύτερ' τρῦπα. Κάθε π'δι πὸν θὰ παίξ' τὸν παιγνίδ' κραταίει ἓνα μπαστούν'· τὸν μπαστούν' αὐτὸ πρέπ' νὰ τό'χ' μέσα στὴ γούρνα του κάθι π'δί. Κεῖνον τοῦ π'δι πὸν θὰ τὰ φ'λάη, φ'λάη τὴ γ'ρούνα. Ἡ γ'ρούνα εἶν' ἓνας ντενεκὲς πὸν εἶνι ἀπ' ὄξου ἀπ' τὴ γούρνα τὴ μιγάλη· πρέπ' αὐτὸ νὰ φ'λάη καλὰ τὴ γ'ρούνα μῆπους κάποιους ἀπ' τ'ς ἄλλ' σπρώξ' τὸν ντενεκὲ κι τὸν ρίξ' μέσα στὴ γούρνα πὸν τότε πρέπ' νὰ τὸν ξαναβγάλ'. Αὐτὸ τὸ π'δι πρέπ' νὰ φ'λάη τὴ γ'ρούνα κι πρέπ' νὰ προσπαθῆ νὰ πιάσ' καμμιά γουρνίτσα ἀπὸν κανένα π'δί, ἅμα αὐτὸ σπρώχ' τὴ γ'ρούνα νὰ τὴν ρίξ' στὴ τρῦπα καὶ δὲν ἔχ' τὸν μπαστούν' τ' μέσα στὴν τρῦπα. Ἄμα τοῦ π'δι πὸν τὰ φ'λάει μπήξ' σὶ μιὰ γούρνα τοῦ μπαστούν' τ' πού'νι ἄδεια, τότε' κεῖνον τοῦ π'δι κινδίζ' κι τ' ἄλλον χάν' κι τὰ φ'λάει ἰκεῖνον κι ξαναρχίζ' ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ παιγνίδ'. Τ'ς πιὸ πολλῆς βολῆς παίζουσι 9 π'διά· τὸ ἓνα τὰ φ'λάει ἔχ'νι τὰ μπαστούνια τ'ς μέσα στὶς τρῦπες, τ' ἄλλον πὸν τὰ φ'λάει στέκιτι στὴ μέσ' κεῖ στὴ γ'ρούνα κι στὴ μιγάλ' τὴ γούρνα.*

Πρόκειται περὶ παιδιῶν ἢ ὁποῖα εἶναι εὐρύτατα γνωστὴ ὡς «γουρνίδα» (Τρίκαλα Κορινθίας, Συκιὰ)¹, «γουρουνίτσα» (Μάνη)², «μουρούνα» (Βιθυνία)³, «γ'ρούνα» (Εὐρυτανία)⁴, «γκτζουνάρας» (Σουφλί Ἐβρου)⁵, «γουρούνα» (Κατούνα καὶ Καριῶται Λευκάδος)⁶, «γουρουνίτσα» (Ἡλις - Ἀχαΐα)⁷, «γ'ρούνα» (Σχωρέτσανα νῦν Καταράκτης Ἄρτης)⁸, «γουρούνα», «κόσκα» (Καστοριά⁹, Νεστόριον)¹⁰, «γουτζι» (Λέσβος Ἀγιάσος)¹¹, «γ'ρούνα» (Αἰτωλία)¹² καὶ ἀλλαχοῦ «γκιόσια» καὶ «γουρουνίτσα»¹³.

¹ Κ. Λ., ἀρ. 1098, σ. 254-256, 577 (συλλ. Ἰωάννου Κακριδῆ, 1924).

² Κ. Λ., ἀρ. 334, σ. 95-97 (συλλ. Κ. Νεστορίδου, 1894).

³ Κ. Λ., ἀρ. 300, σ. 25, ἀρ. 56 (συλλ. Π. Μακρῆ, 1894).

⁴ Κ. Λ., ἀρ. 124, σ. 40 (συλλ. Στ. Βίου, 1918).

⁵ Κ. Λ., ἀρ. 2336, σ. 24 (συλλ. Δ. Σεϊτανίδου, Σουφλί 1960).

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 2008, σ. 65-66 (συλλ. Εὐστ. Γουρζῆ, 1953).

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 2268, σ. 330-31 (συλλ. Χ. Κορύλλου, 1926).

⁸ Κ. Λ., ἀρ. 865, σ. 50 (συλλ. Ἰ. Παπαγεωργίου, 1922).

⁹ Κ. Λ., ἀρ. 1101, σ. 21,1 (συλλ. Ἰ. Μπακάλη, 1937).

¹⁰ Κ. Λ., ἀρ. 2459, σ. 36 (συλλ. Χαριλάου Χατζῆ, 1962).

¹¹ Κ. Λ., ἀρ. 1446 Γ, σ. 130 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

¹² Κ. Λ., ἀρ. 880, σ. 324 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, 1923).

¹³ Μ. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 151-152 Κ. Λ., ἀρ. 474,

Παίζεται αὕτη πανταχοῦ ὁμοιομόρφως μὲ μικρὰς μόνον διαφορὰς, ὡς ἐν Λέσβῳ (ὑπὸ τῶν προσφύγων Ἰδραμυτιῶν), καλουμένη ἐνταῦθα «τσίκι μπί»¹ Κορώνῃ Πυλίας «γουρουνίτσα»² καὶ Καρπάθῳ «μαντόξυλα»³. Εἰς τὴν Λαμίαν⁴ ἡ «γουρούνα» παίζεται ὡς ἐξῆς: «Δὲν σκάβουν γουβίτσες τὰ παιδιὰ παρὰ ἔχουν γιὰ σημάδι κάποια πέτρα κι ἐπάνω σ'αὐτὴν ἀκουμποῦν τὸ μπαστούνι τους τὸ «γουρουνόξυλο». Γιὰ «γουρούνα» μεταχειρίζονται κάποιον «παλιοτενεκέ». Ἄμεσως μετὰ τὸ λάχνισμα μπορεῖ νὰ ἀπαλλαχτῆ ὁ «γουρνάρης» ἀπὸ τὴν ταπεινωτικὴν θέσιν του σὰν προφτάση «ν' ἀλατίση» τὴ «γουρούνα» νὰ τὴν χτυπήσῃ μὲ τὸ «γουρουνόξυλο» καὶ πιάσῃ ἀδειανὸ ἀπὸ ἄλλον παίχτη τὸ σημάδι του· καὶ τότε γίνεται ἐκεῖνος «γουρνάρης». Χτυπάει λοιπὸν τὴ «γουρούνα» μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐγγίξῃ νὰ «κάψῃ» στὰ πόδια κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους παίχτες. Ἄν ὁ «καμένος» δὲν προφτάσῃ νὰ τὴν «ἀλατίση» καὶ νὰ ξαναπιάσῃ πάλι γρήγορα γρήγορα τὸ σημάδι του, πρὶν τοῦ τὸ πιάσῃ ὁ γουρνάρης τότε γίνεται τελειωτικὰ ὁ «καμένος» «γουρνάρης» καὶ ἐλευθερώνεται ὁ ἄλλος.

Ἡ ὑπὸ συζήτησιν παιδιὰ νομίζω, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον κυνδαλισμὸν ἢ πατταλισμὸν, δεδομένου ὅτι ἡ κυνδάλῃ ἐπαίζετο ὁμοίως διὰ πασσάλων. Ἐκαστος τῶν παίδων βαστάζων εἰς χεῖρας πασσάλους προσεπάθει νὰ ἐμπήξῃ ἕνα ἐξ αὐτῶν εἰς λάκκον ἀθύρρον, ἐνῶ ἕτερος παῖς νὰ ἐκκρούσῃ τοῦτον διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πασσάλων καὶ νὰ ἐμπήξῃ τὸν ἑαυτοῦ· ὁ κατορθώσας τοῦτο ἐνίκα.

Ἡ κυνδάλῃ βεβαίως θὰ ἔπρεπε νὰ παίζεται καθ' ὠρισμένην ἐποχὴν, διὰ νὰ ὑπάρχῃ τὸ ὑγρὸν ἔδαφος, δηλ. ἐν καιρῷ φθινοπώρου ἢ χειμῶνος καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς εἰς περιοχὰς τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος ἡνῶει τὴν ἐμπήξιν τῶν πασσάλων.

Ἐκ τοῦ πρακτικοῦ τούτου λόγου ἡ ἀρχαία παιδιὰ θὰ μετεπλάσθη εἰς τὴν νεωτέραν αὐτῆς μορφήν μὲ τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ της. Σκάπτουν βεβαίως «λάκκους» ὑποτυπώδεις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ κρατοῦν ἐπ' αὐτῶν τοὺς πασσάλους, ἐνῶ ὁ φύλαξ «γουρνάρης» προσπαθεῖ νὰ ἐμπήξῃ εἰς κάποιον λάκκον τὸν πάσσαλόν του, νὰ νικήσῃ καὶ ἀπελευθερωθῆ, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐδάφους καὶ διὰ πρακτικῶν λόγων νὰ γίνῃ ἄλλως. Εἰς τὴν Λαμίαν δὲν ἔχομεν τὴν ἐκσκαφὴν τῶν ὑποτυπωδῶν λάκκων. Διὰ τοῦ πασσάλου του δηλ. πρέπει νὰ ἐκκρούσῃ εἰς σημεῖον καὶ καταλάβῃ τὴν θέσιν ἄλλου, ὅποτε νικᾷ καὶ ἀπολάσεται τῆς θέσεως τοῦ «γουρνάρη».

¹ Κ. Α., ἀρ. 1446B, σ. 147 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1940).

² Κ. Α., ἀρ. 1481, σ. 10 (συλλ. Γεωργ. Ταρσούλη, 1940).

³ Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμ. Καρπάθου, τόμ. Β', σ. 205-6.

⁴ Δημ. Λουκοπούλου, Ποιὰ παιγνίδια παίζουν τὰ Ἑλληνόπουλα, 1926, σ. 134.

Οὕτω βλέπομεν ὅτι τὸ κύριον σημεῖον τῆς παιδιᾶς εἶναι ἡ ἔκκρουσις καὶ κατάληψις τοῦ σημείου τοῦ ἀντιπάλου.

Σημειωτέον ὅτι ἡ παιδιὰ αὕτη δὲν ἀπαντᾷ εἰς περιοχὰς ἔνθα ὑπάρχουν ἄλλαι συναφεῖς παιδιᾶί, ὡς τὰ λεγόμενα *καζίκια* (Σύμη¹, Σάμος², Λειβήσιον³), ἔχοντα ὡς ἑξῆς: «Δύο συμπαίκτηρες ὠπλισμένοι μὲ πασσάλους μικροὺς καὶ μεγάλους ἤρχοντο εἰς ἔδαφος μαλακὸν καὶ ἔρριπτον τοὺς πασσάλους ἐμπήγοντες ἐπιτηδεῖως διὰ τῆς βολῆς. Ὁ πάσσαλος ὁ ἀνατρέψας τὸν τοῦ ἀντιπάλου ἐνίκα καὶ ὁ ἀντίθετος ἔχανε τὸν πάσσαλον»⁴.

«Τὰ καρφιά» (Μεγίστη-Καστελλόριζον)⁴, «μπρόκος» (Σύμη)⁵, «Ππίνα» (Καρπασία Κύπρου)⁶ παίγνιον μὲ μικρὰς ράβδους. Ἐκ τῶν παικτῶν ἕκαστος κρατεῖ 4-5 ράβδους ἡμίσεος πῆχεως μήκους. Οὗτοι συγκεντρώνονται εἰς μέρος ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι μαλακὸν ἕνεκα βροχῆς ἢ ἀπλῶς ἀπὸ ἄρδευσιν. Ἐκεῖ παῖς τις ρίπτει κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὴν ράβδον του, ὥστε νὰ καρφωθῇ κατακορύφως ἢ ὀλίγον τι πλαγίως, ἀκολουθεῖ ἕτερος παῖς ρίπτων τὴν ράβδον του πλησίον τῆς πρώτης πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ τὴν καταρρίψῃ, ὁπότε ἐπιτυγχάνων τὴν κερδίζει, καὶ νὰ μένῃ ἡ ἰδική του ἐμπεπηγμένη⁶.

Πάλαι ἐν Ρόδῳ⁷, καὶ τσουνία ἐν Πλαγιᾷ Λέσβου⁸, Σίφνῳ⁹, Μήλῳ¹⁰, Θήρᾳ¹¹, Ἄνδρῳ¹², καὶ Καρύστῳ¹³ ὀνομάζεται ἡ αὕτη παιδιὰ, ἡ ὁποία παίζεται ὡς ἑξῆς: «*Εἴχαμ' ἐννιά ξύλα στὸ μάκρος τὸ καθένα 40 πόνοι. Ἦσανε κάτω ἴσια καὶ τὰ στήγαμε κάτω στὸ χῶμα, εἴχαμε καὶ μιὰ μπάλα ξύλινη· τὰ ἐννιά ξύλα τὰ βάξαμε κάτω, τὰ ὀχτῶ γύρω γύρω καὶ τὸ ἄλλο στὴ μέση καὶ τὸ λέγαμε ὁ ἐννιάς.*

¹ Ἰ. Κακριδῆ, Ἑλληνικὰ παιγνίδια, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ., ἔτ. 1925, σ. 172.

² Κ. Λ., ἀρ. 509, σ. 63 (συλλ. Ε. Μυρογιάννη, Σάμος, 1924).

³ Κ. Λ., ἀρ. 231, σ. 107. Λειβήσιον, 1873.

⁴ Αὐτὰ παίζονται δι' ἡλῶν (Κ. Λ., ἀρ. 166, σ. 13, (συλλ. Ἀχ. Διαμαντᾶρα. Μεγίστη, 1892).

⁵ Ἐξ ἰδίας πείρας.

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 720, σ. 144 (συλλ. Ξ. Φαρμακίδου 1918).

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 751, σ. 111 (συλλ. Θ. Κωνσταντινίδου, 1925).

⁸ Κ. Λ., ἀρ. 2152, σ. 99-100 (συλλ. Ἑμμ. Σαρτέλλη, 1955).

⁹ Κ. Λ., ἀρ. 470, σ. 122, 1923. Κ. Λ. ἀρ. 655, σ. 60 καὶ 14β (συλλ. Ἰωάννου Δραγάτη, 1924).

¹⁰ Κ. Λ., ἀρ. 2304, σ. 418 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1959).

¹¹ Κ. Λ., ἀρ. 424, σ. 142 (συλλ. Ἰ. Κυριακοῦ, 1889-1900, 1914).

¹² Κ. Λ., ἀρ. 771β, σ. 718, 742 (συλλ. Ἰ. Βογιατζίδου, 1918).

¹³ Κ. Λ., ἀρ. 432, σ. 33 (συλλ. Εὐαγγ. Παπαχατζῆ, 1922).

“Υστερα έστενοντανε οί δυό παρέες τριάντα μέτρα μακριά. Ήπιάναμε ή κάθε παρέα με τή σειρά όλοι τή μπάλα και τή ρίχταμε (= έπετούσαμε) πάνω στον κύκλο. Ήάν επιτύχαινε ή μπάλα τον έννια, όλη ή παρέα έκέρδιζε έννια καλοΰκες (= πόντους). “Όσα άλλα ξύλα έπεφταν από τή ρίξιμο τής μπάλας έδιδαν κέρδος μιὰ καλοΰκα (= πόντο)¹.

Παρατηρούμεν οΰτως ότι και αύτη ύπέστη μεταβολάς άπομακρυνθεισα τής άρχικής της μορφής, ή όποία διατηρεΐται εις τήν εκ Πλαγιās Λέσβου παραλλα-

Εικ. 5. Άνθρώπινον όμοίωμα και σταυρός εις έσπαρμένον άγρόν.

γήν· «τὰ τσουνία παίζονταν πολΰ τὰ παλιά χρόνια με παλούκια πού προσπαθοΰσαν με τή σειρά οί παιίτες και μ' ένα χέρι τινάζοντάς τα να τὰ καρφώνουν σε λάσπη λέγοντας: «βούρ, θοικάρ. Τὰ παλούκια τὰ Ήγαν ματσοΰκες. Τώρα εξέλιπε πλέον κι οΰτε κανεις τή θυμάται, τή άκούσαμε από γιαγιάδες μας οΰτε και τή είδαμε παιζόμενο»².

Ήκ τού γεωργικού βίου αναφέρω τήν συνήθειαν καθ' ήν «στοΰ χονράφ' άμα τελειώσ'μι τόν σπαρμό για τόν φύτιμα βάνουμι σ' ένα ξύλον ψ'λό ένα σταυρό για μιὰ κούκλα ώραία πού πολλές βουλές τήν έχ'μι ντυμέν' σα νύφ' για να τηράνι τή νύφ' κι να πέφτ' κεί τού μάτι τ'ς κι όχ' στοΰ σπαρμό. Αΰτά, τού

¹ Κ. Α., άρ. 2304, σ. 418 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Μήλος (Πολλώνια 1959). Ήν Σύμη άντι τών ξυλίνων πασσάλων χρησιμοποιούν λίθους αιχμηρούς τούς όποίους στήνουν όμοίως, όπως τούς πασσάλους (Κ. Α., άρ. 161, σ. 224 (συλλ. Δ. Χαβιαρά, Σύμη 1920 και Κ. Α., άρ. 898, σ. 217 (συλλ. Γ. Ήαρινοΰ, 1895).

² Κ. Α., άρ. 2152, σ. 99-100 (συλλ. Ήμμ. Σαρέλλη, 1955).

σταυρό κι τὴν κούκλα, τὰ βάνουμι γιὰ τὸν μάτ' κι γιὰ κάθε κακό» (χφ., σ. 121 - 122, Ὅσιος Προκόπιος) (βλ. εἰκ. 5 - 6).

Τὸ ἀνθρώπινον ὁμοίωμα χρησιμεύει πρὸς περισυναγωγήν τοῦ μιάσματος, ὡς ἐγίνετο διὰ τῶν ἀρχαίων φαρμακῶν¹ καὶ πρὸς ἀποπομπὴν τοῦ κακοῦ².

Εἰκ. 6. Ἀνθρώπινον ὁμοίωμα (νύφη) εἰς ἀγρόν.

Ὡς γνωστὸν κατὰ τὴν πρωτόγονον ἀντίληψιν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μεταβίβασις τοῦ κακοῦ εἰς τὸ ὁμοίωμα, ἴσως δὲ καὶ ἐξαπάτησις τοῦ δαίμονος οὕτως, ὥστε νὰ ἀσχοληθῇ οὗτος μὲ τὸ ἀνθρώπινον ὁμοίωμα καὶ οὐχὶ μὲ τὴν σποράν³.

¹ Περὶ αὐτῶν βλ. *Γ. Α. Μέγα*, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 507 - 514 ὅπου καὶ αἱ παραπομπαί.

² Εἰς Βραχῶρι Ἠπειροῦ: «Ὅταν ξεκινᾷ κάποιος νὰ ταξιδεύῃ ἢ νὰ πάη στὸ χωράφι καὶ βρῆ στὸ δρόμο του κανένα γρουσουζὴ θὰ τὸν βρῆ κακό. Γιὰ νὰ μὴν τὸν βρῆ τὸ κακό, μόλις βγῆ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ κάνει ἓνα λάκκο καὶ βάζει μέσα ἓνα λιθάρι καὶ λέει: Θάφτω τὸν . . . (τὸ ὄνομα τοῦ γρουσουζῆ)». Κ. Α., ἀρ. 1432, σ. 389, (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Βραχῶρι Ἠπειροῦ, 1940). Εἰς Καλλίπολιν: «Διὰ νὰ καρποφορήσῃ ἀγρός καὶ πρὶν σπαρῆ, πρέπει εἰς μίαν τῶν γωνιῶν αὐτοῦ νὰ ταφῆ ἀρτιγέννητον γαλίδιον». Ἀποστ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπόλεως, Ἀρχ. Θρακ. Λαογραφ. καὶ Γλωσσ. θησαυροῦ, τόμ. Γ' (1936 - 37), σ. 86.

³ Εἰς Κορώνην: «Ἄν ἔχουν πεθάνει δυὸ στὸ χρόνο ἢ κοντιύτερα μέσα στὸ ἴδιο σπίτι βάνουν στοῦ δευτέρου τὴν τσέπη μιὰ κουτσούνα (κούκλα) καὶ τὴ θάφτουν μαζί του γιὰ νὰ μὴν τριτώσῃ». *Γ. Α. Μέγα*, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογραφ., (ἀνατ. ἐκ τῆς Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ. 1941 - 42, τευχ. Β', σ. 7).

Ειδικότερον τίθεται τοῦτο καὶ πρὸς ἀπόκρισιν τῆς βασκανίας. Ἡ λαϊκὴ συνήθεια νὰ τίθενται ἀντιβασκάνια ἢ προβασκάνια οὐχὶ μόνον ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀψύχων εἶναι εὐρύτερα. Οὕτως ἀναρτοῦν «τσόβολο (κρανίον ζῶου ἢ τρύπιο λιθάρι ἀπὸ σκοινί»¹, βοϊδοκέφαλο², πέταλο, σκόρδα³ κρανίον ὄνου ἢ ἡμίονου⁴, κεφάλι ζῶου⁵, σταυρόν⁶, ἄδειο ἄβγὸ ἢ ἓνα ποῦλο⁷ ἐπὶ δένδρων ἢ ἱστῶν, τοποθετημένων εἰς καλλιεργούμενας ἐκτάσεις.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀποτρεπτικὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ κατὰ παντὸς κακοποιοῦ πνεύματος, ἣτις εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένη εἰς τὸν λαόν, προέρχεται ἐκ τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως.

Recherche folklorique dans la province de Trikala du 16 septembre au 3 octobre 1967

par Anne J. Papamichail

Selon l'ordre sub no 56427 de l'Académie d'Athènes l'auteur Anne Papamichail a effectuée des recherches sur la vie populaire traditionnelle et culturelle de la province de Trikala. Elle a travaillé au Bourg Pyli, ainsi qu'aux villages Aghios Procopios et Kaloghiri où elle a recueillie un matériel folklorique varié qu'elle a noté dans un cahier, in 80 grand format, de 468 pages, déposé au Centre des Recherches sub n° 3212. Elle a enregistré également, sur bandes magnetiques, 133

¹ Κ. Α., ἀρ. 916, σ. 502 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Αἰτωλία, 1928). Κ. Α., ἀρ. 976, σ. 695 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Σούλι, 1912). Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 3-4 (1941-1942), σ. 83.

² Κ. Α., ἀρ. 36, σ. 303 (συλλ. Δ. Σάρρου, Ἡπειρος, 1888-1893). Κ. Α., ἀρ. 2310, σ. 52-53 (συλλ. Κώστα Μάνου, Ἐπταχώριον Καστοριάς, 1958).

³ Κ. Α., ἀρ. 1974, σ. 41 (συλλ. Δημ. Παπαδούλη, Ἀμούριον Ἐλασσόνας, 1953). Κ. Α., ἀρ. 1105, σ. 247 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ἀνατολικὴ Κρήτη, 1937).

⁴ Κ. Α., ἀρ. 2339, σ. 25 (συλλ. Κων. Βήχου, Μήλος, 1960). Κ. Α., ἀρ. 1105, σ. 247 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Κρήτη, 1937). Κ. Α. ἀρ. 2303, σ. 117 (Στεφ. Ἡμέλλου, Νάξος Φιλώτιον, 1959). Κ. Α., ἀρ. 1973, σ. 9 (συλλ. Β. Σαμαρά, Τρίκαλα, 1952).

⁵ Κ. Α., ἀρ. 2302, σ. 574 (συλλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Πράμαντα Ἰωαννίνων 1959).

⁶ Κ. Α., ἀρ. 976, σ. 695 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Σούλι, 1912).

⁷ Βλ. *Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα, 1949, σ. 36.

chansons et danses populaires. Cette collection est complétée par un grand nombre de photos.

De ce matériel l'auteur examine seulement certains éléments traditionnels à savoir : parmi les légendes, celle de St. Cosma qui croit-on a traversé la mer en étendant sa capote. Ce sujet qui est commun et à d'autres Saints provient, selon l'auteur, du récit miraculeux de l'Évangile. (Mathieu 12, 25-29, Marc 6, 48, Jean 6, 19) ou du passage de Job, qui est lu dans l'église durant le grand Carême avant de Pâques, ou même du récit miraculeux de Jean l'Étranger, qui se trouve dans le livre de Saints.

Parmi les récits locaux, elle mentionne celui du passage d'Aly Pacha du bourg Pyli (voir photo 1) et quelques légendes qui relatent la vie et l'oeuvre de St. Bessarion II. Les deux premières racontent la punition que le Saint a infligée à des sacrilèges et aux traces sur une pierre du sabot de son mulet. Des récits similaires qui sont d'une tradition ancienne existent encore chez d'autres peuples.

Aux légendes n° 4, 5 et 6, le Saint est présenté comme chassant la petite Vérole, la peste et les sauterelles. Dans son synaxaire Saint Bessarion est présenté comme protégeant les fidèles de ces fléaux et surtout de la peste.

Les légendes n° 7, 8, 9 et 10 se rapportent à la construction par le Saint du pont qui se trouve à l'ouest du bourg de Pyli et les n° 6, 10 et 11 à la fondation du Couvent de Doussikon et autres.

Parmi les jeux d'enfants qu'elle a recueillie elle examine celui de «γ'ρούνα» (la truie). Ce jeu est connu d'après l'auteur en plus à d'autres régions de Grèce et a son origine au jeu antique «κυνδαλισμός» ou «πασσαλισμός», qui est joué également avec des piquets. Les différences, qui existent entre le jeu ancien et le jeu contemporain, proviennent des raisons pratiques et climatologiques tandis que les principales caractéristiques sont restées les mêmes.

Elle remarque également que ces jeux ne se racontent pas aux régions où existent des jeux similaires comme p. ex. le jeu «καζίκια» les clous etc., et que d'autres jeux ont subi des transformations pareilles s'éloignant de leur aspect d'origine.

Enfin, elle rapporte la coutume de poser sur un champ une belle poupée ou une croix pour empêcher qu'on jette le mauvais oeil ou autre maléfice sur leur recolte. Il s'agit, dit l'auteur, d'une habitude primitive

ou selon les croyances populaires l'idole humaine empêchait les mauvais esprits d'agir et les épurait les miasmes en les transférant sur lui-même. (voir photos No 5, 6). Plus particulièrement ce coutume a comme but d'empêcher le mauvais oeil. Pour cette même raison que dans d'autres régions de Grèce, on pose aux champs des crânes d'animaux, des oeufs etc.

I'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΣΕΡΡΩΝ

(26 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ - 8 ΜΑΡΤΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Πρὸς τὸν σκοπὸν ἐρεύνης ἐθιμικῶν ἐκδηλώσεων τὴν 1ῃν Μαρτίου καὶ τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς εἰργάσθη ἀπὸ τῆς 26ῆς Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 8ῆς Μαρτίου 1967 εἰς τὰ χωρία: α) Ἀγριανή, β) Σιτοχώρι καὶ γ) Ἀγία Ἐλένη τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἔνθα ἐκίνηματογράφησα:

α'. Ἀγεμὸν παίδων, ῥδόντων τὸ χελιδόνισμα κατὰ τὴν 1ῃν Μαρτίου εἰς Ἀγριανὴν καὶ Σιτοχώρι.

β'. Φάσεις ἐκ τῆς τελέσεως τοῦ ἐθίμου τοῦ *Καλόγερου* εἰς Ἀγίαν Ἐλένην κατὰ τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς (6 Μαρτίου 1967), πρὸς δὲ καὶ τρόπους ἐκτελέσεως μελωδιῶν: α) διὰ *γκάιντας* (ἀσκαύλου), συνοδεία *νταχαρέ* εἰς Ἀγριανὴν καὶ β) διὰ τῆς *Θρακικῆς λύρας*, συνοδεία *νταβουλιού* (μεγάλου νταουλιού) εἰς Ἀγίαν Ἐλένην.

Ἀντιστοίχως πρὸς τὰς κίνηματογραφήσεις ταύτας ἠχογράφησα ἔτι 55 μελωδίας ᾄσμάτων καὶ χορῶν, ὡς καὶ ἄλλην λαογραφικὴν ὕλην, κατέγραψα σχετικὰς πρὸς τὰ κίνηματογραφηθέντα θέματα πληροφορίας, εἰς δὲ τὴν Ἀγριανὴν ἐπεξέτεινα τὴν ἐρευνάν μου καὶ εἰς θέματα ἴδια τοῦ ὕλικού βίου τοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῆς καταγραφείσης σχετικῆς ὕλης ἀπηρτίσθη χειρόγραφον ἐκ σελίδων 207, σχήμ. 8ον, τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀριθμ. εἰσαγ. 3168. Τὰ κίνηματογραφηθέντα θέματα κατεγράφησαν εἰς τὸ εἰδικὸν βιβλίον ὑπὸ τοὺς ἀριθμ. 48-52, αἱ δ' ἠχογραφήσεις ὑπὸ τοὺς ἀρ. 14507-14552 καὶ Η.Λ.Υ. ἀρ. 449-454.

Α'. Εἰς Ἀγριανήν¹, τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος, ἐκίνηματογραφήθη τὸ ἐθίμον

¹ Τὸ παλαιότερον ὄνομα τοῦ χωρίου ἦτο *Κλεπούσσα* «διότι εἶχε πολλὰ χωριουδάκια γύρω-γύρω, ἐφτά, καὶ μετὰ ρήμαξαν καὶ μαζεύτηκαν ἐδῶ καὶ ἐπειδὴ πῆρε τὰ ἄλλα τὰ χωριουδάκια, σὰ νὰ τὰ ἐκλεψε, τὸ ἔβγαλαν Κλεπούσσα». (Κ.Λ. χφ. ἀρ. 3168, σ. 47). Τὸ σημερινὸν ὄνομα ἐδόθη ἐκ τῶν *Ἀγριάνων*, λαοῦ παιονικοῦ, κατοικοῦντος τὴν περὶ

τῆς 1ης Μαρτίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὄμιλοι ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν τῆς σχολικῆς ἡλικίας φέροντες ξύλινον ὁμοίωμα χελιδόνος, τὸ ὁποῖον δύνатаι νὰ περιστρέφεται περὶ κάθετον ἄξονα, περιέρχονται τὰς οἰκίας καὶ ἄδουν (εἰκ. 1) τὸ κατωτέρω ᾄσμα :

Εἰκ. 1. Τὸ χελιδόνισμα εἰς Ἄγριανήν.

Εἰκ. 2. Τὸ χελιδόνισμα εἰς Σιτοχώρι.

*Χελιδόνα ἔρχεται
ἀπὸ Μαύρη Θάλασσα.
Θάλασσα μᾶς πέρασε,
ἔκατσε καὶ λάλησε·*

*5 λάλησε τὰ γράμματα,
γράμματα βασιλικά,
ποὺ μαθαίνουν τὰ παιδιά,
τὰ παιδιά τοῦ δάσκαλου.*

*10 Δάσκαλος μᾶς ἔστειλε,
νὰ μᾶς δώστε πέντε ἀβγά·
ἂν δὲν ἔχ'τε πέντε ἀβγά,
παίρνομε τὴ κλωσσαριά,*

τὴν Ροδόπην καὶ τὸν Στρυμόνα χώραν. (Βλ. Γ. Καφταντζῆ, Φυλῆς τῆς περιφερείας Σερρών. Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε', 1970, σ. 58-60).

νά γεννᾶ καὶ νά κλωσσᾶ
καὶ νά σέρνῃ τὰ πουλιά.

15 Μάρτης μᾶς ἦρθε·
καλῶς μᾶς ἦρθε.
Τὰ λουλούδια ἀνοιξαν,
τόπος μυρίζει
καὶ Ἁγία Πασχαλιὰ

20 μὲ τὰ κόκκινα τ' ἄβγά'.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο, γνωστὸν ὡς *χειλιδόνισμα*, ἐκινηματογραφήθη καὶ εἰς Σιτοχώρι τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας. Ἐνταῦθα ἐκτελεῖται μόνον ὑπὸ τῶν ἀγοριῶν, ἀνά δύο, φερόντων τὴν χειλιδόνα, ἐστολισμένην διὰ κλάδων ἐλαίας (εἰκ. 2 - 3), καὶ ᾄδόντων¹:

96 A)

Μάρ - τῆς μᾶς ἦρ - θι, τὰ λου - λού - δια - νοί - γουν,
γῆς ἴ - βου - δι - ἄ - ζει, τό - πους μυ - ρί - ζει,
196 B)

Μάρ - τη, Μάρ - τη μου. κα - λέ.
καὶ φλι - βά - ρη, φλι - βε - ρέ· τό - σον τό - που γύ - ρι - σεις,
κ' ἔ - μα - θες τὰ γράμ - μα - τα, γράμ - μα - τα — βα - σι - λι - κά,
σή - κου σύ, νοί - κου - κου - ρά.
A) τον. B) τον.

¹ Κ. Α. χφ. ἀρ. 3168, ἔνθ' ἀν., σ. 108 - 109, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14517, ἀρ. ταιν. 1076 Β. Μουσικὴν καταγραφὴν τοῦ ᾄσματος βλ. εἰς Γ. Κ. Σπυριδάκη - Σπ. Περιστέρη,

*Μάρτης μᾶς ἦρθι,
τὰ λουλούδια ἀνοίγουν·
γῆς βουδιάζει,
τόπους μυρίζει.*

5 *Μάρτη - Μάρτη μου καλέ,
καὶ Φλιβάρη φλιβερέ,
τόσον τόπου γύρισες
κ' ἔμαθες τὰ γράμματα,
γράμματα βασιλικά.*

10 *Σήκον σύ, νοικονκυρά,
νὰ μᾶς δώσ'ς τὰ πέντε ἀβγά·
κράτα σὺ τὴν ὄρνιθα
νὰ γεννᾷ καὶ νὰ κλωσσᾷ
καὶ νὰ σέρνη τὰ πουλιά¹.*

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην τοῦ ἔσματος, τὰ παιδιὰ εἷς τε τὴν Ἀγριανὴν καὶ τὸ Σιτοχώρι, ἀφοῦ λάβουν ὡς φιλοδώρημα ἐν ἀβγό, προσφέρουν εἰς τὴν οἰκοκυρὰν τεμάχιον ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς χελιδόνος λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ νήματος, καλουμένου *μαρτινίκι* ἢ *μάρτης*, τὸ ὁποῖον προσδένεται εἰς τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς «γιὰ νὰ μὴ τοὺς μαυρίσῃ ὁ Μάρτης», δηλονότι ὁ ἥλιος τοῦ Μαρτίου.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο τοῦ ἀγερμοῦ τῶν παίδων κατὰ τὴν 1ην Μαρτίου, ἀσκούμενον ἐνταῦθα ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως, ἀπαντᾷται προσέτι καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα χωρία τοῦ νομοῦ Σερρῶν, εἷς τινα δ' ἔχει διακοπὴν ἐσχάτως, ἐνῶ τοῦτο συνετηρεῖτο κατὰ τὰ προηγούμενα μόλις ἔτη.

Εἰς Ἀγριανὴν τελεῖται «πάππο πρὸς πάππο τὸ ἀντέτι (ἔθιμον). Κάθε χρόνο γίνεται. Καὶ στὴ κατοχὴ τὸ κάναμε. Καὶ στὴ τουρκοκρατία. Ὅταν ἦταν οἱ Βούλγαροι ἐδῶ², γυρίζαμε μὲ τὸ Βούλγαρο δάσκαλο καὶ μᾶς εἶχαν ἀναγκάσει νὰ τὸ

¹ Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγουδία, τόμ. Γ' (Μουσικὴ Ἐκλογή), ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 177 - 78.

² Αἱ δημοσιευόμενα μουσικαὶ καταγραφαὶ ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ συντάκτου - μουσικοῦ τοῦ Κ. Α. Σπ. Περσιτέρη, τὸν ὁποῖον καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ θερμῶς.

¹ Κ. Α. χφ. ἀρ. 3168, ἐνθ' ἄν., σ. 106 - 107, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14515, ἀρ. ταιν. 1076 Β₂.

¹ Ἐννοεῖ τὴν βουλγαρικὴν κατοχὴν τῆς περιοχῆς Σερρῶν. (Βλ.: Π. Πένα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἀθήναι 1966², σ. 331 κ. ἐξ. Γ. Λαυράκι, Αἱ βουλγαρικαὶ θηριωδία ἐν Σέρραις τῷ 1916 καὶ 1917 καὶ τὰ μαρτύρια τῶν Ἑλλήνων ὁμήρων ἐν Βουλγαρίᾳ τῷ 1917 καὶ 1918. Θεσσαλονίκη 1948, σ. 17 κ. ἐξ. Ἀθ. Χρυσόχου, Ἡ κατοχὴ ἐν Μακε-

γυρίσωμε (μεταφράσωμεν) στα βουλγάρικα και τὸ τραγουδούσαμε. "Όταν ἔφυγαν οἱ Βούλγαροι τὸ συνεχίζομε πάλι ὅπως στα παλιὰ χρόνια ἑλληνικά». (Χφ., σ. 38).

Τὸ χελιδόνισμα, ὡς ἀγερός προερχόμενος ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος (μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου¹), συνεχισθὲν δὲ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, διτηρήθη ἄνευ διακοπῆς μέχρι σήμερον. Τὸ ἄσμα θὰ ἦτο εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν

Εἰκ. 3. Χελιδονισταὶ εἰς Σιτοχώρι (1967).

ἐμφυδικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποδιώξεως τοῦ ἐκ τοῦ χειμῶνος κακοῦ, ἅμα δὲ και λατρευτικὸν πρὸς τὴν θεότητα, ἡ ὁποία ἐπιστεύετο ὡς ἔφορος ἐπὶ τῆς ἀναζωογονήσεως τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς καρποφορίας².

Β'. Ἡ εἰς Ἀγίαν Ἐλένην τῆς ἐπαρχίας Σερρών κινηματογράφους σκηνῶν ἐκ τοῦ ἐθιμοῦ τοῦ Καλόγερου, ἀπεσκοπεῖ εἰς συμπλήρωσιν προηγηθείσης κινηματογραφίσεως τοῦ θέματος κατὰ τὸ ἔτος 1965³.

δονία. Βιβλ. 4ον. Οἱ Βούλγαροι ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, τευχ. Α', 1941 - 42. Θεσσαλονίκη 1951, σ. 16). Καὶ ἐπὶ τουρκικῆς κατοχῆς τὸ χωρίον εἶχε καταστῆ στόχος συνεχῶν προσβολῶν καὶ δολοφονιῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ὡς λ. χ. τὴν 12 Δεκ. 1906. Τότε Βούλγαροι ἐπέδραμον εἰς αὐτό, κατέκαυσαν 7 οἰκίας, ἐδολοφόνησαν 11 ἄτομα καὶ προῦκάλεσαν μεγάλας ζημίας εἰς γεωργικὰ προϊόντα. (Βλ. Π. Πέννα, ἔνθ' ἄν., σ. 251, 295 κ. ἄλλ.).

¹ Δειπνοσ. Η 60.

² Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὸ ἄσμα τῆς Χελιδόνος (χελιδόνισμα). Ἔπετ ΚΑ., τόμ. 20/21 (1967/68), ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 49 κ. ἔξ.

³ Βλ. Κ. Α. χφ. ἀρ. 2938, συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, σ. 7 - 17, ἀρ. κινημ. ταιν. 28.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο τελεῖται, ὡς γνωστόν, τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς ἐβδομάδος ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων προσφύγων ἀπὸ τὸ Κωστή τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης¹.

Ἐκ συγκρίσεως τῆς τελέσεως αὐτοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1965 καὶ 1967 παρετηρήσαμεν ὅτι τοῦτο τείνει βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰς ἐγκατάλειψιν.

Φροντὶς κατεβλήθη πρὸς μαγνητοφώνησιν τῶν κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦτον ὀργανικῶν μελωδιῶν καὶ τῶν ᾄσμάτων, ὡς καὶ τῶν ἐκφωνουμένων εὐχῶν κατὰ τὴν εἰκονικὴν σπορὰν καὶ ἄροτρίασιν (εἰκ. 4).

Εἰκ. 4. Ἡ ἄροτρίασις κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἔθιμου τοῦ Καλόγερου.
(Ἁγία Ἑλένη Σερρών. 6 Μαρτ. 1967).

Παραθέτομεν κατωτέρω τὸ ᾄσμα «Πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι...»², τὸ ὁποῖον συνοδεύει ὁμώνυμον μιμητικὸν χορὸν.

Τὴν μελωδίαν τοῦ ᾄσματος τούτου ἐκτελοῦν περισσότερον πάσης ἄλλης τὰ μουσικὰ ὄργανα (λύρα³ - νταβούλι⁴) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὅλης τελετῆς.

¹ Βλ. : Κ. Ἀ. Ρωμαίου, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης. Ἀναστενάρια. Τελετὴ Τυρινῆς Δευτέρας. Ἀρχ. Θρηκ. Θησ. τ. 11 (1944/45), σ. 80 κ.ἐξ., Γ. Ἀ. Μέγα, Ἀναστενάρια καὶ ἔθιμα τῆς Τυρινῆς Δευτέρας εἰς τὸ Κωστή καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ χωριά τῆς Ἀνατολ. Θράκης. Λαογραφ. ΙΘ' (1960/61), σ. 525 κ.ἐξ., Κατερίνας Κακούρη, Διονυσιακά. Ἀθήνα 1963, σ. 31 κ.ἐξ.

² Κ. Λ. γφ. ἀρ. 3168, ἐνθ' ἀν., σ. 131, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14539, ταιν. 1077 Β₁.

³ τρίχορδος θρακικὴ λύρα.

⁴ μέγα τύμπανον.

♩ 315 7̣ ♩ 63

Τοῦ δια - βό - λου οἱ — κα - λο - γέ - ροι —

πῶς — τό — τρί - βουν — τό πι - πέ - ρι

τοῦ δια - βό - λου οἱ κα - λο - γέ - ροι

πῶς — τό — τρί - βουνε τό πι - πέ - ρι

Ἔ - τσιμ' γιὰ , μω - ρέ , ἔ - τσιμ' γιὰ —

ἔ - τσιμ' γιὰ τό τρί - βου - νε

ἔ - τσιμ' γιὰ τό — τρί - βου - νε

καὶ — τό πι - πέ - ρι - σου - νε .

Τοῦ διαβόλου οἱ καλογέροι
 πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι.
 Ἔτσιμ' γιὰ τὸ τρίβουνε
 καὶ τὸ πιπερίζουνε.
 Μὲ τὰ γόνατα τὸ τρίβουν,
 μὲ τὴ γλῶσσα τὸ μαζεύουν.

Γ'. Ἐκ τῆς εἰς τὸ χωρίον Ἀγριανὴ καταγραφείσης ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης, ἰδιαιτέρον διαφέρον παρουσιάζει ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν ποιμενικὸν βίον, τὴν λαϊκὴν λατρείαν καὶ δεισιδαίμονας τινὰς συνηθείας.

Ἐκ τῶν ἀσθενειῶν εἰς τὰ αἰγοπρόβατα ἡ πλέον ἐπικίνδυνος θεωρεῖται τὸ νταλάκι (δ ἄνθραξ). Πιστεύεται ὅτι παρουσιάζεται γάτα, κασίκι, σὰν βαμπιρ (= βρυκόλακας). Πρὸς θεραπείαν παλαιότερον «ἔβαζαν σ' ἕνα μέρος φωτιά, νύχτα, ἀπὸ δυὸ μεριές καὶ ἀπὸ μέσα περνοῦσαν τὰ πρόβατα, ἀπὸ τῆ φωτιά πηδοῦσαν. Τὸ νταλάκι φοβόταν τῆ φωτιά καὶ ἔμνησκε. Μετὰ φεύγουν ἀπὸ 'κεῖ, ἀπὸ κείνη τῆ περιοχῆ, ἀλλοῦ, γιὰ νὰ μὴ τοὺς βρῆ τὸ νταλάκι. Τὰ περνοῦσαν ἀπὸ τῆ φωτιά χωρὶς κουδοῦνια, χωρὶς ὀμιλία, καὶ τὰ σκυλιὰ ἄλλος τὰ κρατοῦσε μακριὰ νὰ μὴ φωνάζουν γιὰ νὰ μὴ τοὺς βρῆ πάλι τὸ νταλάκι. Ἄλλη γιαιτριὰ γιὰ τὸ νταλάκι εἶνα' νὰ πάρησ ἄλας μὲ πίττερα καὶ θὰ πᾶς σ' ἕνα σταυροδρομί, θὰ τὰ πάη ἕνα παιδάκι γυμνό, θὰ πάη νὰ ρίξῃ τὸ ἄλας νύχτα καὶ θὰ πᾶν τὰ πρόβατα νύχτα καὶ μόλις θὰ πᾶνε νὰ γλείφουν τὰ πρόβατα, θὰ τὰ διώξουν ἀπ' ἐκεῖ. Ἄλλοι πάλι πᾶιναν στὸ μπαῖρ (βουνὸ) καὶ ἐκεῖ ἔβγαζε τὰ ροῦχα του ὁ τσιομπάνης, ἀπὸ μάννα γεννημένος γινόταν, καὶ ἀρχινοῦσε νὰ κνηγάη τὰ πρόβατα μὲ μιὰ βέργα. Καὶ αὐτὸ νύχτα... Ἄλλοι περνοῦσαν ἀπὸ νερό, πάλι νύχτα καὶ πάλι φενγάλα» (Χφ. σ. 12-13)¹.

Τοὺς προσβαλλομένους ὑπὸ εὐλογιάς «τοὺς τύλιγαν σὲ μαλακὸ παννὶ ἄμα ἔπεφτε τὸ δέρμα καὶ ἔβαζαν γλυκίσματα στὴ φωτιά, στὸ τζάκι, σὰν ἔρθῃ ἡ Εὐλογία νὰ μὴ 'ρθῆ δυναμωμένη. Παρουσιάζεται σὰν γυναικα εἰδῶν - εἰδῶν». (Χφ. σ. 15).

Τὸ τρυποπέρασμα ἀσθενῶν πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ἀπαντᾷ καὶ ἔνταῦθα, ὡς καὶ εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους²: «Στὸν Ἄι Γιάννη τὸ Πρόδρομο ἔχει μιὰ σπηλιά. Ἐχει μιὰ πέτρα καὶ μιὰ τρυπα καὶ ἀπὸ κεῖ μέσα περνᾶν γιὰ νὰ γενοῦν καλά. Οἱ ἁμαρτωλοὶ σκαλώνουν». (Χφ. σ. 17).

Τὰ Χριστούγεννα, τὴν Πρωτοχρονιά καὶ τὰ Θεοφάνια παρασκευάζουν μικρὰν κουλλούραν διὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, ἐπίσης δὲ καὶ διὰ τὰ ζῶα. Τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων παρασκευάζεται ἔτι εἰδικὸν κουλλούρι, τὸ κουλλάκι, διὰ τὸν Καλικάτζουρο καὶ τοποθετεῖται εἰς τὸ εἰκονοστάσιον τῆς οἰκίας. (Χφ. σ. 28).

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου καίει ἄσβεστος ἡ φωτιά εἰς τὴν ἐστίαν, ἡ δὲ στάχτη συγκεντρώνεται καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 6ης Ἰανουαρίου ραντί-

¹ Πρβλ. Γ. Α. Μέγα, Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημιῶν νόσων. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 5-6 (1943-44), σ. 32 κ. ἑξ. (= Λαογραφία 25, 1967, σ. 481 κ. ἑξ.).

² Βλ. Στ. Ἡμέλλον, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου «τοῦ τρυποπεράσματος». Ἐπετ. Ἐταιρ. Κυκλ. Μελ. Α' (1961), σ. 515-528, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ζεται δι' αὐτῆς ἐξωτερικῶς κύκλω ἢ οἰκία πρὸς ἐκδίωξιν τῶν καλικαντζάρων¹, οἱ ὅποιοι καθ' ὄλον τὸ 12ήμερον πιστεύεται ὅτι εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλ' εἶναι «σὰν ἀέρας», ἀόρατοι.

Τὴν πρωΐαν τῆς Πρωτοχρονιάς τὰ παιδιὰ περιέρχονται τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου, κτυποῦν μὲ χλωρούς κλάδους ἐλαίας τὰς θύρας καὶ ἐπάδουν²:

♩ 96

Σουρ - βα, σουρ - βα, κό - λιν - τρα,
 τρεις χι - λιά - δες πρό - βα - τα
 κι ἄλ - λα τό - σα γί - δια
 δῶσ', κυ - ρά, κα - ρύ - δια.

*Σοῦρβα - σοῦρβα, κόλιντρα,
 τρεις χιλιάδες πρόβατα
 κι ἄλλα τόσα γίδια
 δῶσ', κυρά, καρύδια.*

Διὰ τῶν κλάδων τούτων κτυποῦν καὶ ὅσα ἄτομα συναντήσουν καθ' ὁδόν³.
 (Χφ., σ. 30 - 31).

¹ Πρβλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη - Γ. Ν. Αικατερινίδου, Λαϊκὰ λατρευτικὰ τελετὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν (Καλὴ Βρῦση Δράμας) ἀπὸ 5 - 8 Ἰανουαρίου, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν τ. 40 (1965), σ. 237 - 240.

² Κ. Α. χφ. ἀρ. 3168, ἐνθ' ἀν., σ. 117, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14526, ἀρ. ταιν. 1076 B₁₉.

³ Βλ.: Ν. Γ. Πολίτου, Πυρομαντεία καὶ ἔμπυροσκοπία παρὰ τῷ λαῷ. Λαογραφία Γ' (1912), σ. 349 - 351 (= Λαογρ. σύμμ. Γ', σ. 154 - 55). Γ. Καγάλη, Λαογραφικὰ ἐκ Μακεδονίας. Λαογραφία Σ' (1918), σ. 468 κ. ἐξ. Πρβλ. Δ. Βογαζλή, Ἠθῆ, ἔθιμα καὶ προλήψεις... Ἀρχ. Θρ. Θησ., τόμ. 21 (1956), σ. 199 - 200.

Τὸ πανελληνίως τελούμενον «ποδαρικό» συνηθίζεται ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαγῶν τοῦ νομοῦ Σερρῶν, τὴν 2^{αν} Ἰανουαρίου. Ἀκολούθως ὁ νοικοκύρης στέλλει τὰ παιδιά καὶ κομίζουν νερὸ «για κινούργιο μπερικέτι. Μετὰ ρίχνουν ἄλλας στὸ

Εἰκ. 5. Ραντισμὸς τάφου δι' ὕδατος κατὰ τὸ Ψυχασάββατον.
(Ἄγριανή Σερρῶν. 4 Μαρτ. 1967).

τζάκι καὶ λένε ἐνῶ ἀνεκατώνουν τὴ φωτιά μὲ κλαδί ἐλιᾶς: ὅπως σκάζει τὸ ἄλλας ἔτσι νὰ σκάζη τὸ σπῆτι ἀπὸ καπνὸ, ἀπὸ ζῶα, ἀπὸ μπερικέτι». (Χφ. σ. 30-31).

Τὴν 8^{ην} Ἰανουαρίου εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς μαμμῆς¹.

Κατὰ τὰς τρεῖς Κυριακὰς τῶν Ἀπόκρεων ἀνάπτονται ὑπὸ τῶν παιδιῶν πυραὶ τὰς ὁποίας ὑπερπηδοῦν καὶ ἀναφωνοῦν: «Ἡ ἀρκούδα φοβᾶται, ἐγὼ δὲ φοβᾶμαι». Μεταμφιέσεις λαμβάνουν χώραν τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου.

Τὸ Ψυχασάββατον αἱ γυναῖκες κομίζουν βρασμένον σῖτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ διανέμουν. Ἀκολούθως μεταβαίνουν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ἔνθα θυμιατίζουν καὶ ραντίζουν τοὺς τάφους δι' ὕδατος ἢ οἴνου (εἰκὼν 5, χφ. σ. 69).

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἔθιμα τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 7 (1952), σ. 3-27 (= Λαογραφία 25, 1967, σ. 534-556).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων κατὰ τὸ Πάσχα ἀναφέρονται τὸ τῆς αἰώρας (κούνιες) καὶ τὴν κύκλω περιφορὰν τῶν εἰκόνων διὰ τῶν ἀγροτικῶν ὄριων τοῦ χωρίου κατὰ τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου καὶ τὴν κατ' αὐτὴν τοποθέτησιν ὑψώματος ἐντὸς τοῦ κορμοῦ δένδρων. Κατὰ τὴν περιφορὰν εὐχονται ὑπὲρ προστασίας τῶν ἀγρῶν ἐκ τῆς χαλάζης¹.

Λιτανεῖαι τελοῦνται κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ὡς καὶ εἰς περιπτώσεις ἀνομβρίας, ὅτε ἡ ἐκκίνησις τῆς πομπῆς γίνεται ἐκ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ὅστις θεωρεῖται καὶ ἐνταῦθα ὅτι «εἶναι γιὰ τὶς βροχὲς»² (χφ. σ. 41).

Κατὰ τὴν τοπικὴν πανήγυριν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου συνηθίζεται ἡ τέλεσις διαφόρων ἀγωνισμάτων³ (χφ. σ. 38-42).

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου θεωρεῖται, ὡς πολλαχοῦ, ἡμέρα ἀρχῆς τῆς θερινῆς περιόδου διὰ τὴν πρόσληψιν ἐπὶ μισθῶ ποιμένος (χφ. σ. 17).

Διὰ τοῦ ἀγιασμοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) ἀνανεοῦται τὸ προζύμι (φύραμα) τῆς χρονιάς (σ. 42), ἀπὸ τὸ πρῶτο δὲ σιτάρι τῆς παραγωγῆς παρασκευάζεται εἰδικὴ πίττα, τὴν ὁποῖαν ἀναρτοῦν εἰς τὴν κρήνην ἐξ ἧς ὑδροεῦνται καὶ ἐπεύχονται: «Ὡς τρέχει τὸ νερό, νὰ τρέχη τὸ γέννημα» (χφ. σ. 52).

Ἐκ τῶν ἠχογραφηθέντων ἄσμάτων, πλὴν τῶν λατρευτικῶν, 1ης Μαρτίου, Λαζάρου, Καλόγερον, καὶ τῶν συνδεδεμένων πρὸς παιδιάς, πολλὰ ἀναφέρονται εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα καὶ εἰς τοπικοὺς μακεδονομάχους ἥρωας, ὡς τὸ τραγούδι τοῦ καπετὰν Μητρούση⁴ κ. ἄ.

¹ Τὸ ἐθίμον τοῦτο τῆς περιφορᾶς τῶν εἰκόνων εἰς τὰ ἀγροτικὰ σύνορα τοῦ χωρίου πρὸς προστασίαν τῆς παραγωγῆς εἶναι λίαν διαδεδομένον εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν. Βλ. σχετικῶς: Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Ὁ ἑορτασμός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι Σερρῶν. Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε' (1970), σ. 142.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. Α', σ. 91.

³ Ἡ τέλεσις ἀγωνισμάτων κατὰ τὰς τοπικὰς πανηγύρεις συνηθίζεται πολλαχοῦ τοῦ νομοῦ. (Βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 139).

⁴ Περὶ τῆς δράσεως καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου αὐτοῦ βλ. εἰς Π. Πέρινα, ἔνθ' ἄν., σ. 241 κ. ἐξ. καὶ Δ. Πετροπούλου, Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα. Μακεδονικὰ Η' (1968), σ. 356-57.

R É S U M É

Rapport sur une enquête folklorique spéciale, menée dans le département de Serrès du 26 février à 8 mars 1967

par Georges Ékatérinidis

L'auteur expose les résultats de l'enquête folklorique spéciale qu'il a menée dans les villages Agriani, Sitochori et Aghia Éléni du département de Serrès (Macédoine orientale). Dans ces villages il a filmé sur pellicule de 16 mm. les sujets suivants :

1) À Agriani et à Sitochori la coutume de «chélidonisma» (de *chelidoni*, hirondelle). Cette coutume s'observe aussi dans d'autres villages du dép. de Serrès, ainsi que dans des villages du reste de la Macédoine et ailleurs en Grèce (p. ex. à Rhodes). Des groupes d'enfants, âgés de 6 à 12 ans, vont chanter de porte en porte dans le village la chanson du retour de l'hirondelle et par conséquent du retour du printemps. Chaque groupe tient une hirondelle de bois, qui tourne autour d'un axe vertical. Il s'agit d'une coutume qui survit depuis l'antiquité jusqu'à nos jours sans interruption. Athénée dans ses «Deipnosophistes» (chap. VIII, 60) nous la rapporte de Rhodes.

2) À Aghia Éléni des scènes de la cérémonie du «Caloghéros» (=le moine) qui a lieu le lundi de la troisième semaine du carnaval. C'est une fête des réfugiés du village Costi en Thrace orientale, installés à Aghia Éléni de Serrès en 1923. Un paysan déguisé en moine (en grec caloghéros) et suivi d'autres personnes travestis rend visite, suivant un rituel spécial, dans toutes les maisons du village, pour souhaite aux gens la bonne santé et une récolte abondante. La procession fait le tour du village et à la fin de cette manifestation on tue le *caloghéros*, qui ressuscite au bout de quelques instants, ce qui donne le signal pour que la danse commence à la place centrale du village.

3) À Aghia Éléni la lyre de Thrace et le davoul et à Agriani la cornemuse (*gaïda*) et le daharé, instruments de musique populaire locaux.

L'auteur a enregistré pendant cette mission 55 mélodies populaires sur bande de magnétophone et recueilli des renseignements divers concernant les sujets filmés. Ces renseignements, ainsi qu'une matière folklorique variée sont notés dans un manuscrit de 207 pages, déposé

aux archives du Centre du Folklore sous le No 3168. De cette matière notons les superstitions et les coutumes du culte populaire au village Agriani, p. ex.: le feu conservé dans le foyer de chaque maison pendant les 12 jours qui vont de Noël à l'Épiphanie (25 décembre - 6 janvier), la guérison par des moyens magiques ou par le passage de la personne ou de l'animal malade par un trou, la préparation de gimbettes spéciales le jour de Noël, le jour de l'an et à l'Épiphanie, les rassemblements d'enfants le jour de l'an, les feux du carnaval etc.

Δ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΝΟΜΟΝ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
(24 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ - 18 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Κατὰ τὴν ἀπὸ 24 Αὐγούστου ἕως 18 Σεπτεμβρίου 1967 λαογραφικὴν ἔρευνάν μου εἰς τὸν νομὸν Λασιθίου Κρήτης¹ εἰργάσθην κατὰ σειρὰν εἰς τὰ χωρία: α) Μαρμακέτον ἐπαρχίας Λασιθίου² β) Λιθίνες καὶ Καρούδι ἐπαρχίας Σητείας, καὶ γ) Βρούσες ἐπαρχίας Μιραμβέλλου.

α) Εἰς τὸ Μαρμακέτον, ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Λασιθίου³, ἐκινηματογραφήθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς συγκομιδῆς τῶν γεωμήλων (εἰκ. 1), τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὸ κύριον εἰσόδημα τῶν κατοίκων, καὶ ὁ ἄλωνισμὸς τῶν ρεβιθιδῶν (εἰκ. 2).

β) Εἰς Λιθίνες³, ἔνθα καὶ παρέμεινα ἐπὶ τὸν περισσότερον χρόνον, ἠρεύνησα θέματα κυρίως τοῦ γεωργικοῦ βίου καὶ τῆς λαϊκῆς λατρείας.

¹ Δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθμ. 56427/26.7.67 ἐντολῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

² Τὸ ὄροπέδιον Λασιθίου (ὕψ. 817 - 850) ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Δίκτης εἰς ἔκτασιν 12 περίπου χιλιομ. μήκους καὶ 6 χιλ. πλάτους. Ἡ ἄρδευσις τοῦ ἐδάφους, τὸ ὅποιον εἶναι γονιμώτατον, ἐπιτυγχάνεται διὰ χιλιάδων φρεάτων, ἡ δ' ἄντλησις τοῦ ὕδατος δι' ἀνεμομύλων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁπίων σήμερον φθάνει τὰς 11.000. (Βλ. καὶ Στ. Σπανάκη, Ἡ Κρήτη... Ἡράκλειον 1964, σ. 241 - 42. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ μύλοι τοῦ Λασιθίου. Κρητ. Ἔστια Α', τευχ. 4 (1949), σ. 25).

³ Τὸ χωρίον θεωρεῖται ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ Λιθίνου, ὁ ὁποῖος φέρεται μεταξὺ τῶν 12 ἀρχοντοπούλων, τὰ ὅποια κατῆλθον εἰς Κρήτην ἐκ Βυζαντίου τὸ 1182 ἐπὶ Ἀλεξίου Β' Κομνηνοῦ. (Βλ. Μ. Καταπότη, Σητεία. Τοπωνύμια. Μύσων Α' (1932), σ. 198, ἀρ. 31, Ἐμμ. Ἀγγελάκη, Σητειακά, τόμ. Α', Ἀθήναι 1935, σ. 85 - 86).

γ) Εἰς Καρύδι¹ ἡ ἔρευνα περιεστράφη κυρίως εἰς τὸν ποιμενικὸν βίον καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς λαϊκῆς κατοικίας.

δ) Τέλος εἰς Βρύσες κατέγραψα εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, δεισιδαιμονίας, μαγείας καὶ γεωργίας.

Εἰς τοὺς ὡς ἄνω συνοικισμούς, Λιθίνες, Καρύδι καὶ Βρύσες, ἐπραγματοποίησα προσέτι 116 ἡχογραφήσεις ἁσμάτων καὶ ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης, πρὸς δὲ ἐκινή-

Εἰκ. 1. Συγκομιδὴ γεωμήλων εἰς τὸ ὄροπέδιον Λασιθίου.

ματογράφῃσα κα τὰ ἐξῆς θέματα: 1) Εἰς Λιθίνες: *Παλαιὸν ἀδρόμυλον* (ὑδρόμυλον), ἦτοι τὸ ἐξωτερικόν, τὸ ἐσωτερικόν ὡς καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ. 2) Εἰς Καρύδι: α) *Παλαιὰν οἰκίαν* (καμαρόσπιτο), καὶ β) *περισχοινισμόν ἐκκλησίας*, εἰς ἐκτέλεσιν σχετικοῦ «τάματος». Συνεκέντρωσα δ' ἔτι δι' ἀγορᾶς ἡ δωρεῶν 32 ἀντικείμενα πρὸς πλουτισμὸν τῆς μουσειακῆς συλλογῆς τοῦ Κέντρου Λαογραφίας.

Ἡ καταγραφεῖσα λαογραφικὴ ὕλη, εἰς χειρόγραφον ἐκ σελ. 580, σχήμ. 8ου, κατετέθη ὑπ' ἀρ. εἰσαγωγῆς 3205. Εἰς τὸ χφ. τοῦτο περιέχονται πλὴν τῶν εἰδησεων περὶ ὕλικου, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, τὰ κείμενα τῶν ἡχογραφηθέντων ἁσμάτων, περιγραφὴ τῶν γενομένων κινηματογραφήσεων, φωτογραφία καὶ σχεδιαγράμματα².

¹ Περὶ τοῦ ὀνόματος βλ. εἰς Μύσωνα, ἔνθ' ἀν., ἀρ. 12. Τὸ χωρίον (κάτοικοι 310, ἀπογρ. 1951) εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ ἀσβεστολιθικῆς, παντελῶς ἀγόνου, ἐκτάσεως, κεῖται δὲ ἐπὶ ὕψομ. 750.

² Αἱ κινηματογραφήσεις εἰσήχθησαν εἰς τὸ σχετικὸν βιβλίον ὑπὸ τοὺς ἀριθμ. 54-58, αἱ ἡχογραφήσεις μελωδιῶν καὶ ἁσμάτων ἀπὸ τοῦ ἀρ. 14840-14940, ἡ δὲ ἡχογραφηθεῖσα λαογραφικὴ ὕλη ἀπὸ τοῦ ἀρ. 460-473.

Σημειοῦμεν κατωτέρω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῆς συλλεχθείσης ὕλης: Αἱ πλεῖσται τῶν περισυλλεχθειῶν παραδόσεων ἀναφέρονται εἰς Ἁγίους καὶ Ἐκκλησίας.

Οὕτω διὰ παλαιὰν καὶ θαυματουργὸν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας (τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου) εἰς Λιθίνες, γνωστὴν εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν Σητείας ὡς

Εἰκ. 2. Ἄλωνισμὸς ρεβιθίων εἰς τὸ ὄροπέδιον Λασιθίου.

Παναγία ἢ Λιθινιώτισσα, ἀφηγοῦνται ὅτι «τῆνε κτίσανε μὲ νηστεία, μόνο ψωμί κ' ἐλίε. Μετά, στὸ τέλος, ποὺ τῆνε ποκτίσανε, βάλανε οἱ μαστόροι στὸν τοῖχο καὶ χτίσανε τὰ πιατάκια ποὺ τρώγανε μέσα. Δὲν τ' ἀγγίζουνε» (χφ., σ. 10). Κατὰ πρόληψιν εὐρέως διαδεδομένη «ἀπαγορεύεται νὰ περάσωμε ἀπ' ὄξω ψάργια καὶ κρέατα, οὔτε νεκρὸ νὰ δοῦμε καὶ νὰ περάσωμε μέσα. Ἄλλοίμονός του ποὺ θὰ περάση» (αὐτόθι). Εἰς πολλὰς παραδόσεις λέγεται περὶ τιμωρίας ἀσεβῶν, οἵτινες δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀπαγορεύσεις ἢ ἄλλως πως ἠσέβησαν πρὸς τὴν Θεοτόκον ἢ πρὸς ἄλλους Ἁγίους¹.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξιν δαιμονικῶν ὄντων, Νεραΐδων, Ἀνασκελάδων, Γελλοῦδων, Τελωνίων κ.ἄ., συντηρεῖται ζωηρὰ μὲ πλῆθος σχετικῶν παραδόσεων ἢ καὶ τοπωνυμίων, ὡς π.χ. ἔς τσ' Ἀνεράϊδες (Λιθίνες, χφ. σ. 14).

¹ Βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Δημώδεις παραδόσεις ἐκ τῶν περιφερειῶν Σητείας καὶ Μεραμβέλλου. Κρητ. Πρωτοχρ. 1964, σ. 113-115. Βλ. καὶ Ἀ. Χατζηγάκη, Ἐκκλησίες Κρήτης. Παραδόσεις. Ρέθυμνο 1954, σ. 169, ἀρ. 171. Περὶ τῆς ἐπικολλήσεως πινακίων ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τῶν ναῶν βλ. εἰς Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, τ. Δ' (1951), σ. 268-69.

Εἰς Βρύσες κατὰ τὴν Πρωτοχρονιαν «τὸ πρῶτὶ βγαίνει στὸ δρόμο ἕνας ἀπὸ τὸ σπίτι, ὁ πῶδ χειρικάρης (τυχερός), παίρνει μιὰ πέτρα, μπαίνει μέσα στὸ σπίτι, κάθεται ἀπάνω καὶ λέει :

*Κλοῦ - κλοῦ στ' ἀρνίθια μας·
καλοχρονιά στὸ σπίτι μας·
μπέ - μπέ στὰ πρόβατά μας·
τὴν ὑγειά ντως τὰ παιδιά μας,
ψωμί στὴν κοφινίδα μας,
παράδες στὸ σακκούλι μας.
Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε εὐτυχισμένοι
καὶ χαρούμενοι καὶ καλοκαρδισμένοι.*

Τὸ λέει τρεῖς φορές. Τὴν πέτρα τὴν ἀφήνει σ' ἕνα ρούκοννα (γωνίαν) τοῦ σπιθιοῦ μέχρι τὸν ἄλλο χρόνο καὶ μετὰ τὴνε βγάζουνε. Παίρνουνε καὶ μιὰ ἀσκελετούρα (σικίλλη) καὶ τὴνε πετοῦνε μέσα στὸ σπίτι γιὰ καλοχρονιά. "Ὅπως σκελλώνει αὐτή, νὰ σκελλώνη καὶ τὸ σπίτι». (Χφ., σ. 268, 280).

Ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἰς Καρύδι καλεῖται ἡμέρα τῶν καλῶ χειρῶ ἐκ τοῦ ἔθιμου τῆς προσφορᾶς δώρων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται «καλὲς χέρες». Κατ' αὐτὴν φέρουν εἰς τὰς οἰκίας «ἀμίλητο νερὸ» καὶ ἀποφεύγουν νὰ δανείσουν ὅ,τιδήποτε (χφ., σ. 165).

Εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον «οἱ παλαιοὶ ψήγανε τῶν Φωτῶ τὰ λεγόμενα παλληκάργια. Ψήγανε φακή, κουνκιά, στάρι, ἀπ' ὅλα τὰ σπέρματα τῆς γῆς βράζανε, ἀπού' χει ὁ γεωργὸς στὸ σπίτι ντου μέσα, καὶ τὰ δίδαγε στὰ βούγια καὶ τὰ τρώγανε, γιὰτὶ λέγανε πὸς κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἐμιλούσανε κι αὐτὰ μεταξὺ ντως σὰν τὸν ἄνθρωπο... Ρίχνουμι κι ἀπὸ πάνω στὸ δῶμα καὶ λέμε :

*Φᾶτε, πουλάκια, ἀσκορδαλλοί,
μὴ φᾶτε τὴ σπορά μου». (Χφ., σ. 164, 223).*

Τὸ αὐτὸ ἔθιμον συνηθίζεται καὶ εἰς Βρύσες¹, ὅταν δὲ προσφέρουν «τὰ παλληκάργια» εἰς τὰ πτηνὰ ἀναφωνοῦν :

*Φᾶτε, πουλιά, χορτάσετε
καὶ τοῦ ζενγᾶ χωρᾶτε (σ. 255).*

¹ Τὸ ἔθιμον ἀπαντᾷ πολλαχοῦ τῆς νήσου. (Βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Κρητικὰ ἔθιμα καὶ κάλαντα τῶν Φώτων. Κρητ. Ἑστία, τεῦχ. 193 - 5 (1969), σ. 129 - 130).

Εἰς Καρύδι «τὴν πρώτη τοῦ Μάρτη δέρνεις τὰ βούγια μὲ μιὰ δροσερὴ ἀσφεντρολιά¹ καὶ λές :

Μάρτης ἐμπῆκε, βούι μου,
κι ἄλλαξε τὴ ντριχιά σου.
καὶ κάμε πῆγες τὸ λαοδὶ

.

Χτυποῦμε καὶ τὸ ἄνθρώπους νὰ παχύνουνε. Λένε : *Νὰ σὲ μαρτιάσω καὶ χτυποῦνε μὲ τὴν ἀσφεντρολιά*». (Χφ., σ. 165).

Διὰ τῶν μαστιγώσεων τούτων ἐπιδιώκεται προφανῶς ἡ μετάδοσις τῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν ἐγκλείει ὁ ἀσφόμελλος εἰς τὸ δι' αὐτοῦ τυπτόμενον σῶμα².

Εἰς Λιθίνες «τοῦ προφήτη Ἡλία (20 Ἰουλίου) ὄσες κοπελλιές θένε (θέλουν) νὰ παντρενοῦνε λένε τὴ γηθειά :

Ἄγιε Ἡλία καὶ προφήτη Ἡσαΐα,
προφήτεψες Χριστὸ καὶ Παναγία
προφήτεψε κ' ἐμένα τὴ Μοῖρά μου
καὶ πές της νὰ μὴν ἀργῇ νὰ ῥθῇ.

5 Ἄνὲ πάρω ἐκειονὰ πὸν ἀγαπῶ,
νὰ δῶ ὄρη καὶ βουνὰ
καὶ συρνάμενα νερά.

Κι ἀνὲ δὲ τότε πάρω
νὰ δῶ ἐκκλησιὰ λειτρουημένη

10 ἢ γυνναίκα ἀγαστρομημένη.

Τρεῖς φορὲς θὰ τὸ πῆς καὶ ἀπόκειας θὰ πᾶς νὰ κοιμηθῆς». (Χφ., σ. 57).

Διαφόρους μαντικὰς ἐνεργείας ἔχομεν καὶ κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ Κληδόνου τὴν 23^{ην} Ἰουνίου³ (χφ., σ. 105, 107 κ. ἄ.).

Εἰς Καρύδι μαντεύονται καὶ ἐκ τῆς κουτάλας τοῦ ὄζου, ἥτοι τῆς ὠμοπλάτης τοῦ ζῴου⁴.

¹ ἀσφόμελλον (Ἐθαγγελίας Φραγκάκι, Συμβολὴ εἰς τὴν δημόδη ὁρολογίαν τῶν φυτῶν, Ἀθῆναι 1969, σ. 62, ἐν λ.). Βλ. περὶ τοῦ ἐθίμου καὶ εἰς Κατσιδώνι Σητείας : Κωνστ. Σπυριδάκη, Ἐθίμα λαϊκῆς λατρείας καὶ δοξασίαι ἐκ Κατσιδονίου Σητείας. Ἐπ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδ., Γ' (1940), σ. 419.

² Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ὠκντόκια. Λαογραφία Σ' (1918), σ. 330.

³ Βλ. Μ. Λιουδάκη, Λατρεία στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτη. Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδ. Α' (1938), σ. 488-89. Περὶ τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀπτομένων πυρῶν βλ. αὐτόθι, σ. 489-90.

⁴ Περὶ τοῦ τρόπου τούτου τῆς μαντικῆς βλ. εἰς τὴν μελέτην Γ. Ἀ. Μέγα, Βιβλίον Ὠμοπλατοσκοπίας. Λαογραφία Θ' (1926), σ. 3-51.

Τὸ ἔθος τοῦ περισχοιτισμοῦ ἐκκλησίας ἀπαντᾷ εὐρύτατα διαδεδομένον. Οὕτως εἰς Λιθίνες περιβάλλεται διὰ κηρωμένου νήματος ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας κατὰ τὴν πανηγυριν τῆς 8ης Σεπτεμβρίου καὶ ὁσάκις λοιμικὴ νόσος ἀπειλῆ τὸ χωρίον (χφ., σ. 104), εἰς δὲ τὸ Καρύδι ὁ περισχοιτισμὸς ἀποτελεῖ ἓν ἀπὸ τὰ συνήθη τάματα εἰς Ἄγιον.

Παλαιότερον ὁ περισχοιτισμὸς, κοινῶς ἐν Κρήτῃ «τὸ κερόδεμα», ἐγίνετο διὰ νήματος «ἀπὸ λινάρι μονημερῆς» (χφ., σ. 212).

Τὸ ἔθος τοῦτο τοῦ περισχοιτισμοῦ διασώζει, ὡς γνωστόν, ἀρχαίαν παράδοσιν¹.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐθίμων ἀναφέρομεν τοὺς ἀγερούς τῶν παιδιῶν κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου καὶ τὴν Μ. Παρασκευὴν (χφ., σ. 212) καὶ τὸ κάψιμον τοῦ Ἰούδα κατὰ τὸ Μ. Σάββατον, μετὰ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» (σ. 122, 276).

Ἐκ τῶν δεισιδαιμόνων συνηθειῶν σημειοῦμεν τὰς ἐπομένας: «Τὰ κοπέλλια, ἀπὸν δὲ τῶσε στεργιώνει τῷ μαννάδῳ, τὰ βάζουνε στὸ φοῦρνο. Τὸ πρῶτο παιδὶ ζῆ, τ' ἄλλα ὅμως ποθαίνουνε καὶ λένε πὼς τὸ πρῶτο κοπέλλι ἔχει ἀδερφοδιώχτη καὶ διώχγει τ' ἄλλα καὶ τὸ βάζουνε στὸ φοῦρνο. Τὸ ἀρμηνεύουνε ὅμως νὰ μὴ φωνάξῃ τὴ μάνα γῆ τὸν πατέρα ντου ἄμα τοῦ βάλουνε φωθιά, γιατί θὰ ποθαίνουνε. Τὸ κοπέλλι πρέπει νὰ πῆ τρεῖς φορὲς «ἀγαπῶ τ' ἀδέρφια μου» καὶ μετὰ τὸ βγάδουνε. Κάνουνε καὶ μονομερίτικο πονκάμισο γιὰ νὰ στεργιώσῃ τὸ κοπέλλι². Ἄμα πάλι τὸ κοπέλλι ἀργῆ νὰ προπατήξῃ, τότεσας τὸ βάζουνε στὸ κοφίνι, τὸ γυρίζουνε στὸ χωργιὸ καὶ τοῦ δίδουνε διακονίγια καὶ αὐτὰ τὰ τρώει καὶ προπατεῖ» (χφ., σ. 80-81, Λιθίνες).

Διὰ τὰς Μοίρας ὑπάρχει ἡ δοξασία ὅτι «ἡ μάνα γεννᾷ καὶ ἡ Μοῖρα μοιράζει. Ἦπεσε τὸ παιδὶ χάμαι (ἐγεννήθη) εἶναι καὶ μὲ τὸ τυχερό ντου, ἔχει γραφῆ ἡ τόχη ντου» εἰς δὲ τὸ Καρύδι πιστεύεται περὶ καθορισμοῦ τῆς μοίρας εἰς ἕκαστον ἀναλόγως πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του (χφ. σ. 118, 188):

*Τρίτη γεννᾶται ὁ φρόνιμος
Τετάρτη ὁ ἀντρειωμένος,
Πέφτη τὸ κακορρίζικο
καὶ Παρασκῆ τὸ ξένο.
Σάββατο τὸ πολύξερο
καὶ Κυργιακῆ τὸ πλοῦσο.*

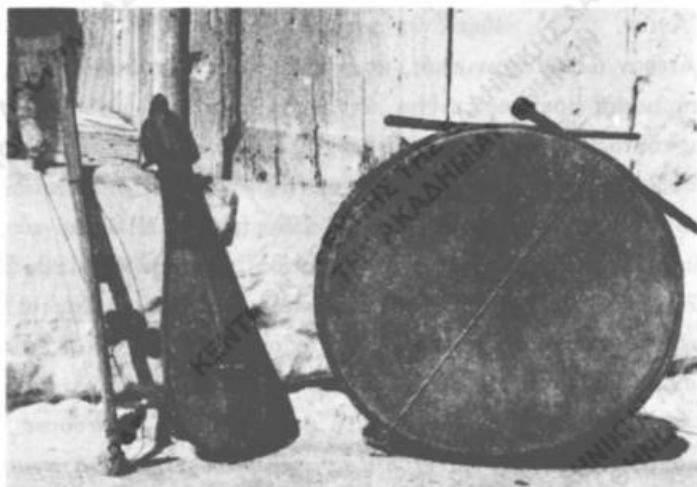
¹ Ἀλληλοβοήθεια μεταξὺ τῶν χωρικῶν ἐκδηλοῦται κυρίως κατὰ τὸ φύτευμα ἀμπέλου: «Ἔρχονται οἱ καερετιλήδες καὶ βοηθοῦνε» (σ. 78, Λιθίνες).

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. Ζ' (1923), σ. 492.

² Πρβλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 497 κ. ἐξ.

Τὴν σειρὰν ἀρδεύσεως ἐκ τοῦ κοινοτικοῦ ὕδατος καθορίζει ὁ *νερολόγος*, τοῦ ὁποίου ἡ θητεία διαρκεῖ ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαρτίου ἕως τοῦ Ὀκτωβρίου.

Τὰ δένδρα, τῶν ὁποίων ἔχει τις τὴν κυριότητα καὶ εὐρίσκονται εἰς ξένον ἀγρὸν, καλοῦνται *σηκωματάρικα*, εἶναι δὲ κυρίως ἐλαιόδενδρα· *σηκωματάρικες*

Εἰκ. 3. Λύρα μὲ γερακοκούδουνα καὶ νταούλι. (Λιθίνες Σητείας).

ἐλιές. Τὰ δένδρα αὐτὰ ἐδίδοντο παλαιότερον ὡς *μπατίκια*, δηλαδή ὡς δωρεὰ πάππου πρὸς νεογέννητον ἐγγονόν. Τοιαῦται δωρεαὶ ἐγένοντο καὶ πρὸς ναοὺς ἢ μονάς.

Ἡ δίοδος διὰ μέσου ἀλλοτρίου κτήματος πρὸς τοὺς ἰδίους ἀγροὺς ὀνομάζεται *ἐμπασά* (χφ., σ. 76-80, Λιθίνες).

Περὶ τῆς λαϊκῆς οἰκίας παρατηροῦμεν ὅτι καὶ εἰς τὰς ἐρευνηθείσας περιοχάς, ὡς καὶ ἀλλαγῶ ἐν Κρήτῃ, ἐπιχωριάζει ὁ τύπος τοῦ *καμαρόσπιτου* μὲ στέγην ἐπίπεδον, τὸ *δῶμα*.

Εἰς Καρύδι ἐκινήματογραφῆθη, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, τοιοῦτον *καμαρόσπιτον*, ἀπετυπώθησαν δ' ἡ κάτοιψις καὶ δύο τομαὶ αὐτοῦ.

Βασικὸν μουσικὸν ὄργανον ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἡ τρίχορδος λύρα, ἐνίοτε μὲ *γερακοκούδουνα*¹ εἰς τὸ δοξάρι. Εὐρίσκονται ἐπίσης εἰς χρῆσιν τὸ νταούλι (εἰκ. 3), τὸ λαγοῦτο, τὸ βιολί, ὡς καὶ διάφοροι αὐλοὶ ἐκ καλάμου. Παλαιότερον ἡ *ἀσκομαντούρα*² (ἄσκαυλος), ἣτις σήμερον σχεδὸν ἔχει ἐξαφανισθῆ, ἀπετέλει δημοφιλέστατον μουσικὸν ὄργανον, ἰδίᾳ διὰ τοὺς ποιμένας.

¹ Τὰ γερακοκούδουνα εἶναι μικροὶ χαλκοὶ κωδωνίσκοι, τοὺς ὁποίους ἐξαρτοῦν ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ δοξαριοῦ τῆς λύρας. Βλ. Γ. Κουρμούλη, Κρητικὰ ἀνάλεκτα. Ἔπ. Ἔτ. Κρητ. Σπουδ. Α' (1938), σ. 207.

² Βλ. Δ. Περιστέρη, Ὁ ἄσκαυλος (τσαμούνα) εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα. Ἔπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 13/14 (1960-61), σ. 52 κ. ἔξ.

Τὸ παλαιὸν γυναικεῖον ἔνδυμα ἔχει καὶ ἐνταῦθα ἐξαφανισθῆ πρὸ πολλοῦ, τὸ δ' ἀνδρικόν, οἱ βράκες, φέρεται ἀκόμη ὑπὸ ἐλαχίστων γερόντων.

Γενικῶς παρατηροῦμεν ὅτι ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς εἰς τὰς ἐρευνηθείσας περιοχὰς εὐρίσκεται ἐν πολλοῖς εἰς ταχεῖαν ὑποχώρησιν, ὑπάρχουν ὅμως ἔτι εὐκαιρία πρὸς διάσωσιν στοιχείων τούτου, εἴτε διὰ καταγραφῆς εἴτε δι' ἠχογραφήσεων καὶ κινηματογραφήσεων.

R É S U M É

Rapport sur les recherches folkloriques dans le département de Lassithi, Crète (24 août - 18 septembre 1967)

par Georges Ékatérinidis

L'auteur expose les résultats de la mission folklorique qu'il a effectué dans le département de Lassithi (Crète) du 24 août au 18 septembre 1967. L'enquête a été menée dans les villages Marmakéto (canton de Lassithi), Lithines et Karydi (canton de Sitia) et Vrysses (canton de Mirambello). La matière folklorique recueillie au cours de cette mission constitue un manuscrit de 580 pages (N° 3205 des Archives du Centre du Folklore). L'auteur a procédé aussi à l'enregistrement de 116 mélodies et a réuni 32 objets populaires à l'intention du musée du Centre du Folklore. Enfin, il a filmé sur pellicule de 16 mm les sujets suivants :

- 1) recolte de pommes de terre à Marmakéto.
- 2) battage de pois-chiches à Marmakéto.
- 3) un vieux moulin à eau et son fonctionnement à Lithines.
- 4) une vieille maison à Karydi.
- 5) la coutume d'entourer une église avec des cordes à Karydi (culte populaire).

La matière folklorique notée dans le manuscrit concerne quelques légendes (p. ex. celle de l'église de Notre-Dame à Lithines), des coutumes de culte populaire observées le jour de l'an, à la fête de l'Épiphanie (6 janvier), le 1 mars, à Pâques (la mise au feu du Juda), des actes divinatoires des jeunes filles le jour de la fête du prophète Élie. Enfin, des informations sur le droit populaire, les instruments de musique, locaux etc.

Ε'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΑΕΤΟΝ
 ΞΗΡΟΜΕΡΟΥ ΛΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ
 (25 - 27 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Τὸ χωρίον Ἄετος τοῦ νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας, ἐκτισμένον ἀμφιθεατρικῶς ἐπὶ βραχῶδους καὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, κεῖται ἐπὶ ὕψομ. 260, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Μπούμιστον, θεωρεῖται δὲ ὅτι κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ἀκαρνανικῆς πόλεως Μητρόπολις¹.

Εἰκ. 1. Τὸ μοιρολόγημα.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου, 920 κατὰ τὴν ἀπογρ. τοῦ 1951, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν γεωργίαν, κυρίως δὲ εἰς τὴν καπνοκαλλιέργειαν.

Ἡ ἀποστολή μου ἐνταῦθα ἀπὸ 25 ἕως 27 Νοεμβρίου 1967 ἐγένετο πρὸς

¹ Κατὰ δημῶδη παράδοσιν ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου ὀφείλεται εἰς τὸ ὁμώνυμον ὄρνεον. Κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ χωρίου εἰς διαφορετικὴν τῆς σημερινῆς τοποθεσίαν λέγεται ὅτι ἐνεφανίσθη αετός, ὁ ὁποῖος ἤρπασε τὰ σύνεργα τῶν οἰκοδόμων καὶ τὰ μετέφερεν ἐκεῖ ὅπου σήμερον κεῖται τὸ χωρίον. (Βλ. ἐν Αἰτωλοακαρνανικῇ καὶ Εὐρυτανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. Α' (1964), σ. 242).

κινηματογράφησιν τοπικῶν ἐθίμων κατὰ τὴν τελετὴν τεσσαρακονθήμερου μνημοσύνου¹ εἰς νέον εὐρόντα τὸν θάνατον ἐκ πτώσεως κερανοῦ.

Ἐκινήματογραφηθήσαν πρὸς τοῦτο: Ἡ ἄποις τοῦ χωρίου² ἡ ἐκκίνησις τῶν συγγενῶν τοῦ ἀποβιώσαντος ἐκ τῆς πατρικῆς του οἰκίας καὶ ἡ μετάβασις εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μνημοσύνου³ ἡ ἐκεῖθεν ὁμαδικὴ μετάβασις τῶν γυναικῶν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον⁴ ὁ θρήνος (μοιρολόγι) ἐπὶ τοῦ τάφου⁵ ἡ προσφορὰ ποτοῦ, φαγητοῦ, ἄρτου καὶ γλυκύσματος εἰς τὰς μοιρολογούσας⁶ τέλος ἡ μετὰ κοπετῶν καὶ θρήνων ἀποχώρησις ἐκ τοῦ νεκροταφείου.

Εἰκ. 2. Προσφορὰ φαγητοῦ (βακαλάου) κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μοιρολογήματος.

Προσέτι ἠχογραφηθῆ τὸ μοιρολόγι, διαρκείας πλέον τῆς μιᾶς ὥρας, κατεγράφη δὲ καὶ ὕλη σχετικὴ πρὸς τὴν τελευτήν⁷.

Ἐκ τῆς τελευταίας ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς:

I. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ χωρίου εἰς τὸ πένθος τῆς οικογενείας ἕξ ἧς ὁ νεκρὸς παρετηρήθη καθολικῆ. «Τὰ δυστυχήματα στὰ χωριά γίνονται συντρομητικά», μοῦ ἐλέχθη παρὰ γραίας (χφ., σ. 3).

II. Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου⁸ προσκομίζουσιν οἱ συγγε-

¹ Περὶ τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας τοῦ μνημοσύνου τούτου εἰς τὸν λαὸν βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ νεωτέροις Ἕλλησι. Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 17 κ. ἑξ.

² Τὸ χφ. ἐκ σελ. 26, κατετέθη εἰς τὸ Κ. Α. ὑπ' ἀριθμ. εἰσ. 3208. Αἱ κινήματογραφηθεῖσαι σκηναὶ κατεγράφησαν ὑπὸ τὸν ἀριθμ. 59 τοῦ βιβλ. εἰσαγ. κινήμ. ταινιῶν, ἡ δ' ἠχογράφησις κατεχωρίσθη ὑπ' ἀριθμ. εἰσαγ. μουσ. 14941, ἀριθμ. ταιν. 1112.

νεῖς καὶ φίλοι παρηγοριές, ἤτοι φαγητὸν καὶ ἄλλα εἶδη, εἰς τὴν πενθοῦσαν οἰκίαν καὶ τὰ τραῶνε μὲ τοὺς πικραμμένους² (Χφ., σ. 6).

III. Μετὰ τὸ μνημόσυνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, γίνεται μετάβασις εἰς τὸ νεκροταφεῖον μόνον τῶν γυναικῶν, ἀπαγορευομένης τῆς παρουσίας ἀνδρῶν. Αὐταὶ ἐπάνω εἰς τὸ κοιλούρ³, ἤτοι τὸν τάφον, ἀνάπτουν κηρία, εἶτα δ' ἀρχίζουν τὸ μοιρολόγημα (εἰκ. 1) ὡς καὶ κατὰ τὴν κηδεῖαν. «*Αρχίζει πρώτα ἡ μάνα ἢ ἡ ἀδερφή ἢ μιὰ πρωτοθεῖα ἢ ἡ γυναῖκα του. Μετὰ ἄλλη, μετὰ οἱ ἀποξενώτερες. "Ὅλες οἱ γυναῖκες. Ἀρχίζει μιὰ καὶ οἱ ἄλλες τήνε βοηθᾶνε. Κάθε μιὰ μοιρολογᾷ ἀναλόγως τὸν πόνο της. Θὰ μοιρολογήσης πρώτα τὸ νεκρό, θὰ τότε χαιρετήσης καὶ μετὰ κλαῖς τὸ δικό σου... Τὰ μοιρολόγια τὰ ξέρομε καὶ τὰ συνοδεύομε μὲ τὸν πόνο μας, βάζομε καὶ ἀπὸ τὸν πόνο μας. Σὰν τὰ τραγοῦδια εἶναι καὶ αὐτά. Τὰ φτειάνομε μοναχές μας*»⁴. (Χφ., σ. 4-5, 8).

IV. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μοιρολογήματος προσφέρεται, ὡς ἐλέγχθη, ποτόν, ἄρτος, κρέας ἢ ἀλίπαστος βακαλάος τηγανιτὸς καὶ γλύκυσμα⁵ (εἰκ. 2). Ἀκολούθως παρατίθεται γεῦμα εἰς τὴν οἰκίαν τῆς πενθοῦσης οἰκογενείας, εἰς δὲ τὴν τράπεζαν παρακάθηνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἔθιμον τὸ ὁποῖον ἐνθυμίζει τοὺς τάφους τοῦ Ὀμήρου⁵.

R É S U M É

Rapport sur la mission folklorique à Aétos Xiromérou du département d'Étolo-acarnanie (25 - 27 novembre 1967)

par Georges Ékatérinidis

L'auteur a filmé du 25 au 27 novembre 1967 dans le village d'Aétos

¹ Ἡ περίοδος αὕτη ἀποτελεῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν χρόνον τοῦ πένθους (βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 26-27).

² Εἰς τὴν συνήθειαν ταύτην συνεχίζεται προφανῶς τὸ περιδεῖπνον τῶν ἀρχαίων (Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφ. σύμμ. Γ', σ. 343-344). Ἀλλαχοῦ κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας παρατίθεται δεῖπνον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀποθανόντος εἰς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἐπειδὴ δ' ἀπαγορεύεται νὰ ἀνάπτεται πῦρ ἐν αὐτῇ, ἕκαστος τῶν δαιτυμόνων προσκομίζει φαγητόν. (Αὐτόθι, σ. 342).

³ βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ὁ θρήνος τοῦ νεκροῦ ἐν Ἑλλάδι. Ἐπ. Κ. Α., τόμ. 18/19 (1965/66), σ. 13 κ. ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ λαϊκὴ ὁρολογία τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἐνθ' ἀν., τόμ. 20/21 (1967/68), σ. 135.

⁴ Πρόκειται περὶ συνηθείας ἀρχαίας ἤδη καὶ βυζαντινῆς. (βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινὸν νεκρικὰ ἔθιμα. ΕΕΒΣ τ. 16 (1940), σ. 63 (= Τοῦ αὐτοῦ, Β.Β.Π., Δ', 1951, σ. 209).

⁵ βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἀν., σ. 344.

(canton de Xiroméro du département d'Etolo-acarnanie) les manifestations qui ont lieu sur le tombeau et dans la maison d'une personne morte, le quarantième jour après sa mort.

Il est à noter qu'au cours de ces manifestations toutes les femmes de la commune participent au deuil de la famille du défunt. À noter aussi les lamentations funèbres (mirologues) des femmes sur la tombe (voir fig. 1) et l'offre de repas, de gâteau et de boisson à ces femmes pendant qu'elles chantent les mirologues (voir fig. 2). Ensuite le retour à la maison de la famille du défunt et le banquet auquel sont invités les femmes aussi bien que les hommes.

L'auteur souligne la continuité historique de ces coutumes depuis l'antiquité jusqu'à nos jours, à travers l'époque médiévale.

ΣΤ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ (ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ)
(7 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ - 1 ΣΕΠΤ. 1967)

ΥΠΟ ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

Κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 56427/26.7.67 ἐντολῆς τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μετέβην ἐπὶ 25 ἡμέρας, ἀπὸ 7 Αὐγούστου ἕως 1 Σεπτεμβρίου 1967, εἰς χωρία βορείως τῆς πόλεως τῆς Κοζάνης πρὸς συγκέντρωσιν πληροφοριῶν περὶ τοῦ κατὰ παραδόσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου κατὰ τὸ δυνατόν καλύτερον εἰργάσθη μόνον εἰς δύο χωρία, ἴτοι τὴν Ἐ ρ μ α κ ι ἄ ν (πρόην Φραγκότσι ἢ Φραγκότζ') καὶ τὴν Κ α ρ δ ι ἄ ν (πρόην Τρέμπενο), τὰ ὅποια ὑπάγονται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἑορδαίας (τέως Καϊλαριῶν) καὶ ἀποτελοῦν ἰδίας κοινότητος, τὸ μὲν πρῶτον μὲ πληθυσμὸν¹ 592, τὸ δὲ δεύτερον 692 κατοίκων, γηγενῶν.

Ἡ Ἐ ρ μ α κ ι ἄ κεῖται ἐπὶ τοῦ ὄρους Βερμίου², εἶναι δ' ὁ τελευταῖος σταθμὸς κατὰ τὴν ἄνοδον πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς

¹ Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961.

² Περὶ τοῦ ὀνόματος γλωσσικῶς βλ. Ἀντων. Κεραμοπούλλου, Ἡ Ἀρχαία ἱστορία τῶν Ἑβραίων. Ἡ Αἴγυπτος καὶ οἱ Βλάχοι. (Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, 7). Θεσσαλονίκη 1952, σ. 14.

αὐτοῦ, ἐνῶ ἡ Κ α ρ δ ι ἂ εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς πεδινῆς ἐκτάσεως, τῆς ἐκτεινομένης μεταξὺ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Κοζάνης εἰς Πτολεμαῖδα καὶ τοῦ ὄρους Βερμίου.

Ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως ταύτης τῶν ἐν λόγῳ χωρίων, οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Ἐρμακιάς ἀσχολοῦνται κατὰ κύριον λόγον περὶ τὴν κτηνοτροφίαν, οἱ δὲ τῆς Καρδιάς εἰς τὴν γεωργίαν. Ἐκ τῶν κέντρων τούτων κατέγραψα ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην, ἣτις καλύπτει σχεδὸν πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. α) Ἐκ τοῦ ὑλικοῦ βίου εἰδήσεις περὶ τῶν τροφῶν, τοῦ ἐνδύματος, τῆς λαϊκῆς κατοικίας, τοῦ γεωργικοῦ, κτηνοτροφικοῦ καὶ μελισσοκομικοῦ βίου κ. ἄ. β) Ἐκ τοῦ πνευματικοῦ βίου εἰδήσεις περὶ τῆς λαϊκῆς λατρείας, τῶν μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, τῆς μαντικῆς, τῆς δημώδους μετεωρολογίας καὶ ἀστρολογίας, τῆς δημώδους ἰατρικῆς, ἔσματα 60, παραδόσεις 44, εὐτραπέλους διηγήσεις 4, παροιμίας 6, παραμῦθια 9 καὶ γ) Ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, βάπτισιν, γάμον καὶ τελευτὴν ἔθιμα.

Τὸ καταρτισθὲν χειρόγραφον τῆς λαογραφικῆς ὕλης ταύτης, ἀποτελούμενον ἐκ 436 σελίδων τετραδίου, σχ. 8ου μεγ., κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Ἐρευνῆς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ὑπ' αὔξ. ἀριθμὸν 3206. Ἐπίσης ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου, τύπου Butoba, ἠχογραφήθησαν 55 μελωδία ἁσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν.

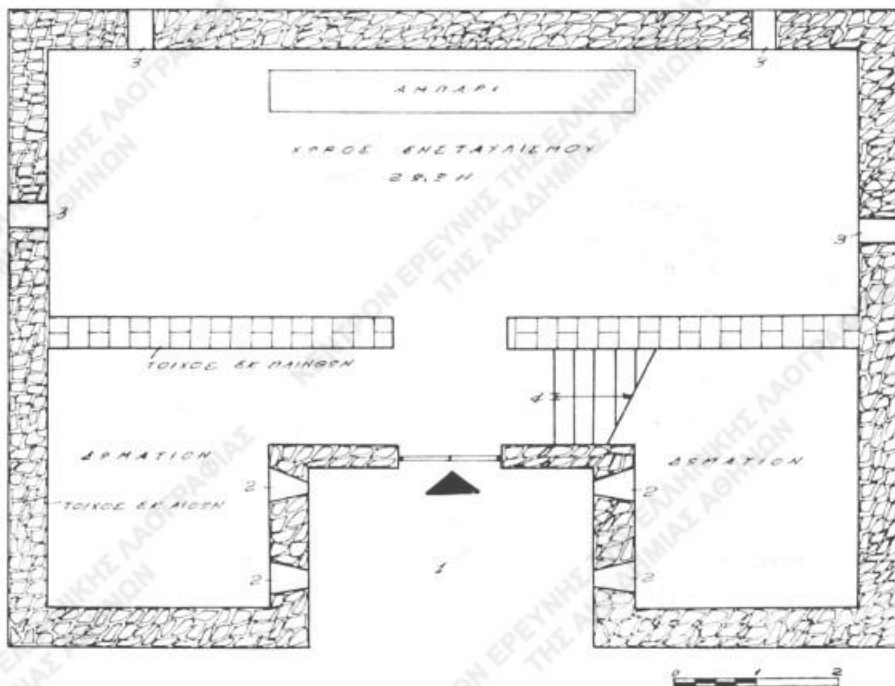
Ἐκ τῆς γενικῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς ὡς ἄνω συλλεχθείσης ὕλης παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα.

Ἡ λαϊκὴ κατοικία¹ ἐκτισμένη ἐντὸς περιμανδρωμένης αὐλῆς εἶναι κυρίως μονώροφος. Τὸ ἀνώγειον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται τις δι' ἐσωτερικῆς κλίμακος, χρησιμεύει ὡς κατοικία, ἀποτελεῖται δ' ἐξ ἐνὸς κεντρικοῦ δωματίου, πέριξ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν ἄλλοι βοηθητικοὶ χώροι. Ὁ ἰσόγειος χώρος χρησιμεύει διὰ τὸν σταυλισμὸν τῶν ζῴων καὶ προφύλαξιν αὐτῶν καὶ τῶν κατοίκων, ἰδίᾳ παλαιότερον, ἐξ ἐπιδρομῶν ληστῶν, Τούρκων² καὶ ἄλλων ἐχθρῶν. Ἐκ λόγων ἀσφαλείας ἡ

¹ Ἐκ τῶν δύο ἐρευνηθέντων χωρίων τὴν λαϊκὴν κατοικίαν δύναται τις νὰ ἐρευνήσῃ μόνον εἰς τὸ χωρίον Καρδιά, διότι εἰς τὸ ἕτερον, τὴν Ἐρμακίαν, αἱ οἰκίαι κατεστράφησαν τὸ 1944 ἔνεκα τῶν τότε πολεμικῶν γεγονότων (χφ., σ. 67).

² Ἡ ἐρευνηθεῖσα περιοχὴ ἀπετέλει σταθμὸν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης, παλαιότερον, ἐκ τῆς νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Νάουσαν. Πλείστοι ἐπιδρομεῖς εἶχον καταλάβει τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα, μεταξὺ αὐτῶν καὶ οἱ Τούρκοι τὴν πρὸς Νάουσαν δίοδον, κειμένην πλησίον τῆς Ἐρμακιάς. Βλ. Ἰω. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ περὶ Ναούσης ἐξ ἀνεκδότου χειρογράφου. Μακεδονικά 3 (1956), σ. 139.

κεντρική είσοδος ήτο ἐκτισμένη εἰς σημεῖον ἕσοχῆς, ὥστε τὰ δύο ἄκραια δωμάτια τοῦ ἰσογείου χώρου προεξέχοντα νὰ καλύπτουν ἑκατέρωθεν τὴν κυρίαν εἴσοδον (βλ. σχ. 1). Ἐπομένως ὁ μέλλων νὰ εἰσέλθῃ κατὰ τὴν στιγμήν, καθ' ἣν θὰ

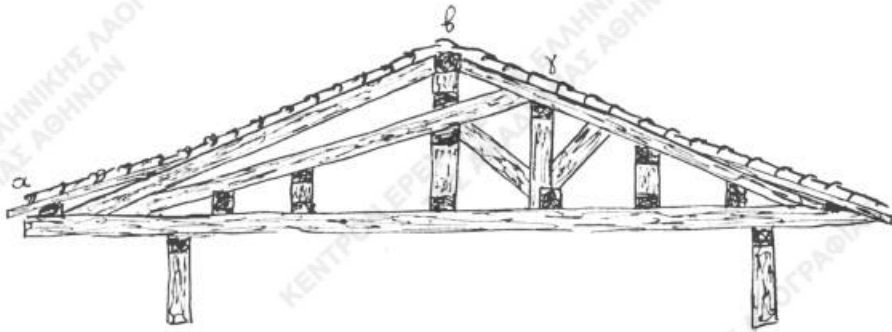

Σχ. 1. Κάτωφλις ἰσογείου οἰκίας οἰκογενείας Ἀραμπατζῆ. (Χωροῖον Καρδιά).

1. Ὁ πρὸ τῆς εἰσόδου χώρος (ἔστεγασμένος). 2. Ὅπαϊ, ὅθεν παρετήρουν τὸν κρούοντα τὴν θύραν. 3. Μικραὶ ὅπαϊ μετὰ κιγκλιδώματος διὰ τὴν εἴσοδον τοῦ φωτός. 4. Κλίμαξ ἀνόδου εἰς ἀνώγειον.

ἔκρουε τὴν θύραν, θὰ εἶχε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῖχον, εἰς τὸν ὅποιον ὑπῆρχον δύο ὅπαϊ δίκην μικρῶν παραθύρων, διὰ τῶν ὁποίων κατωπτεύετο ὁ ἐπισκέπτης καὶ εἰς ἣν περίπτωσιν ἦτο ἐχθρὸς ἐπιρροβολεῖτο ὑπὸ τῶν ὀπισθεν τῶν ὀπῶν φυλασσόντων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ εἰκοσιτετραώρου ἐνοίκων. Ἡ διαμόρφωσις αὕτη τῆς εἰσόδου ἀπετέλει τὸ μόνον μέσον ἀσφαλείας τῶν κατοίκων ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιδρομῶν καὶ δὴ κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας. Ὁ ὑπόλοιπος ἰσόγειος χώρος ἐχρησίμευε δι' ἀποθήκευσιν τῆς ἐσοδείας καὶ διὰ σταλισμὸν τῶν ζώων· διὰ τοῦτο δ' ἀνέρχεται τις δι' ἐσωτερικῆς κλίμακος εἰς τὸ ἀνώγειον ἄνευ ἰδιαιτέρας τινὸς διαρρυθμίσεως. Ἰδιαιτέραν μόνον κατασκευὴν παρουσιάζει ἡ στέγη. Αὕτη εἶναι πλακόστρωτος ἢ κεραμοσκεπῆς. Ὅσάκις οἱ κάτοικοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιμετωπίσουν

τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρὸν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς κατοικίας, ἔπρεπε νὰ φύγουν ἢ κάπου νὰ κρυφθοῦν. Οὕτω λοιπὸν παρατηροῦμεν τὸ ἀξιοσημείωτον, ὅτι κατὰ τὴν διάρθρωσιν τῶν «*γροιντιῶν*» δημιουργεῖται μία κρύπτη μεταξὺ ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῆς στέγης, ἣτις εἶναι κατὰ τοιοῦτον ἀριστοτεχνικὸν τρόπον κατεσκευασμένη, ὥστε ὁ παρατηρῶν ταύτην ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν, νὰ μὴ δύναται νὰ

Σχ. 2. Κάθετος τομὴ στέγης μετὰ τὴν μεταξὺ τῶν «*γροιντιῶν*» κρύπτην ἀβγ.

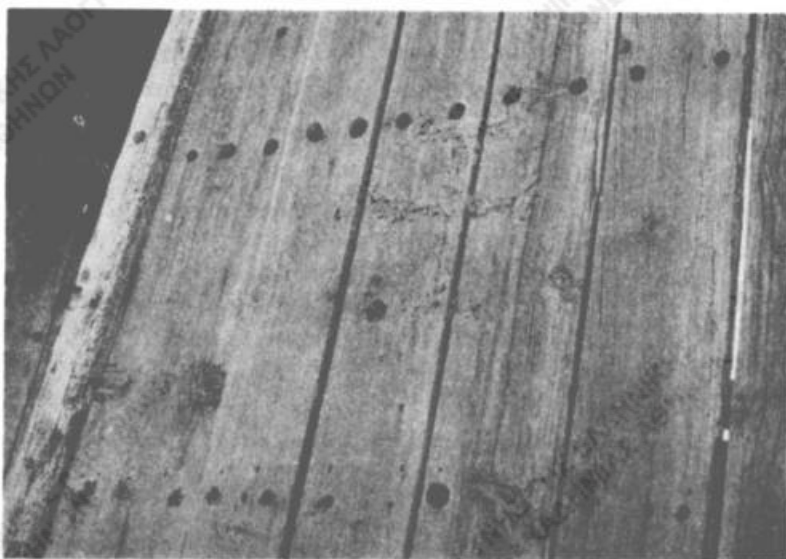
ἐντοπίσῃ ταύτην. Ἡ στέγη καὶ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ὡς καὶ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐφαίνεται συμμετρικὴ, οὕτω δὲ εἰς οὐδένα ἐπρόδιδε τὴν κρύπτην, (βλ. σχ. 2) (χφ., σ. 239·241)¹.

Ἐκ τῶν ἐθίμων τοῦ γεωργικοῦ βίου ἀναφέρομεν τὸ τοῦ ἀγιασμοῦ τοῦ σπόρου ὑπὸ τοῦ ἱερέως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς σπορᾶς. Τὴν ἡμέραν τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτ.) «*πᾶμε στὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀγιάζει τὸν σπόρον ὁ παπᾶς καὶ παίρνομε βασιλικό, πὸν μετὰ τὸν βάζομε στὸν ντρουβὰ τὴν πρώτη μέρα, πὸν θὰ πᾶμε νὰ σπείρομε*» (χφ., σ. 204). Τὸν σπόρον τοῦτον ὁ γεωργὸς ἀναμειγνύει μετὰ τὸν ἄλλον σπόρον κατὰ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἀρχίσῃ ἡ σπορὰ καὶ θὰ προσθέσῃ «*μέσα στὸ σπόρον ῥόδι, σκόροδο, δαχτυλίδι ἀσημένιο, βούρτσιν*», (χφ., σ. 135, Καρδιά² πρβλ. καὶ σ. 79, Ἐρμακιά). Εἰς τὸν ἀγρὸν θὰ ρίψῃ πρῶτον τὸν ἡγιασμένον σπόρον καὶ κατόπιν θὰ ἀρχίσῃ τὴν σπορὰν.

Ὡς εἰς τὸν λοιπὸν ἑλληνικὸν κόσμον οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπαντᾶται ἡ πίστις εἰς δαιμονικὰ ὄντα, τοὺς Καλικαντζάρους, οἱ ὅποιοι περιφέρονται ἀπὸ τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανείων, πολλὰκις δ' εἰσδύουν καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν. Ἐπίσης πιστεύεται ὅτι «*ἡ γῆ στηρίζεται σὲ τρεῖς στύλους*», (χφ., σ. 205, Καρδιά). «*... Οἱ Καλικάντζαροι πᾶνε καὶ τρώγουν τοὺς στύλους. Κου-*

¹ Πρβλ. τοὺς φεγγίτας τῆς Θράκης. (Βλ. *Γεωργ. Ἄ. Μέγα*, Θρακικαὶ οἰκίσεις, Λαογραφία 26 (1968·69), σ. 23, 32).

ράζονταν τὸ βράδν καὶ πήγαιναν νὰ ξεκουραστοῦν. Οἱ στῦλοι γινόντουσαν διπλοῖν (χφ., σ. 24, Ἐρμακιά). Κατὰ τὴν διάρκειαν οὕτω τῆς νυκτός, καθ' ἣν θὰ ἀναπαυθοῦν τὰ δαιμονικά ὄντα, γίνονται ἐκ νέου οἱ στῦλοι, οἱ ὅποιοι κρατοῦν τὴν γῆν διὰ νὰ μὴ πέσῃ. Κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς οἱ στῦλοι αὐτοὶ δὲν εἶναι τυχαῖοι, εἶναι οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι, οἱ ὅποιοι δίδουν τὴν

Εἰκ. 1. Ὁ σταυρὸς ἐπὶ τῆς ἐξωθύρας τῆς αὐλῆς (χφ., σ. 54 καὶ 118).

δύναμιν εἰς τοὺς στῦλους νὰ ἀναπτυχθοῦν ἐκ νέου. Κατὰ τοὺς κατοίκους ὁ μόνος τρόπος προφυλάξεως κατὰ τὸ Δωδεκαήμερον ἀπὸ τὰ δαιμονικά αὐτὰ ὄντα εἶναι τὸ ἄναμμα «τοῦ κούτσουρου» (χφ., σ. 24, Ἐρμακιά) καὶ τοῦ ραντισμοῦ τῆς οἰκίας καὶ τοῦ σταύλου μὲ τὴν στάκτην τοῦ ξύλου αὐτοῦ (χφ., σ. 191, Καρδιά). Πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τὰ κακὰ δαιμόνια καὶ τὰς ἀσθενείας, κατὰ τὸ ἴδιον χρονικὸν διάστημα, οἱ κάτοικοι ἔχουν τὴν συνήθειαν νὰ σχηματίζουν ἐπὶ τῆς θύρας σταυροὺς¹ (βλ. εἰκ. 1) ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων σφαζομένου χοίρου (χφ., σ. 53-54, Ἐρμακιά). «Τὸ κάνουμε, γιὰ νὰ μὴ ἔρχωνται οἱ Καλικατζάροι» (χφ., σ. 24), καὶ διότι «ὄταν γίνῃ αὐτό, φεύγουν οἱ διαβόλοι ἀπὸ τὸ σπίτι» (χφ., σ. 191, Καρδιά). Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν σταυρῶν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς κατοικίας ἀπαντᾶται ὁμοίως καὶ βορειό-

¹ Πρβλ. καὶ τὰ ἐπιζόμενα κατὰ τὴν Πρωτομαγιάν εἰς τὸ χωρίον Ἐρμακιά ὅτε «στὶς πόρτες καὶ στὰ ζῦα κάνουν μὲ βουνιά ἢ κατράμι σταυρό» (χφ., σ. 40).

τερον τῆς ἐξεταζομένης περιοχῆς, εἰδικῶς δὲ εἰς τὰ χωρία Ἅγιος Ἀντώνιος τοῦ νομοῦ Πέλλης¹ καὶ Κάτω Κλειναὶ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης².

Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς Πρωτοχρονιᾶς λαμβάνουν χώραν μεταμφιέσεις³ (χφ., σ. 90, Ἐρμακιά καὶ σ. 159, Καρδιά). Τὰ παιδιά εἰς τὸ χωρίον Ἐρμακιά ἐνδύονται τότε «καρναβάλια», χρησιμοποιοῦντα διαφόρους παλαιὰς καὶ ρυπαρὰς ἐνδυμασίας, ἐκ τούτων δὲ κυρίως τὴν φουστανέλλαν⁴. Αἱ μεταμφιέσεις, εἰς μικροτέραν ὅμως ἔκτασιν, ἀπαντῶνται καὶ κατὰ τὰς Ἀπόκρεως (χφ., σ. 159, Καρδιά), ἔχουν δὲ καθαρῶς σκωπτικὸν χαρακτῆρα. Τότε ἀνάπτονται κατ' ἔθιμον καὶ πυραὶ⁵ εἰς ἐκάστην συνοικίαν (χφ., σ. 24 καὶ 90, Ἐρμακιά 183-184, Καρδιά), ἐπάνω ἀπὸ τὰς ὁποίας τὰ μικρὰ παιδιά μασκαρευμένα πηδοῦν, συγχρόνως δὲ γίνεται χορὸς εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου ἄνευ τοπικῶν λαϊκῶν μουσικῶν ὀργάνων, τὰ ὁποῖα ἤδη ἐξέλιπον.

Ζωηραὶ ἀπαντῶνται καὶ ἐνταῦθα αἱ λατρευτικαὶ τιμαὶ πρὸς τὸν Ἅγιον Μηνᾶν, τὸν Ἅγιον Τρύφωνα (1 Φεβρ.), τὸν Ἅγιον Γεώργιον⁶ (23 Ἀπριλ.), τὸν

¹ Ἐνταῦθα χαράσσονται σταυροὶ εἰς τὴν θύραν κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου· βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Ἐπ. Λ. Α., τόμ. ΙΖ' - ΙΔ' (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 378.

² Βλ. Ἄ. Ν. Δευτεραῖου, ἐν Ἐπ. Λ. Α., τόμ. ΙΖ' (1964), ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 233, ἐνθα οἱ ἐν λόγῳ σταυροὶ χαράσσονται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως.

³ Περὶ μεταμφιέσεων κατὰ τὸ Δωδεκαήμερον ἐκ Δυτ. Μακεδονίας βλ. Κ. Μαρίνη, Δωδεκαμεριτικά πανηγύρια [Ἀθήναι 1958], σ. 87.

⁴ Ἐκ Δυτ. Μακεδονίας βλ. Φ. Δ. Παπανικολάου, Λαογραφικὰ Δυτικῆς Μακεδονίας, τόμ. Α', Θεσ/νίκη 1962, σ. 169.

⁵ Δεισιδαίμων συνήθεια ἀνήκουσα εἰς τὰ διαβατήρια καὶ καθαρτήρια ἔθιμα. Ὁ λαὸς τῆς ἐξεταζομένης περιοχῆς ἀποδίδει μεγίστην ἱερότητα καὶ δύναμιν καθαρτικὴν εἰς τὰς πυράς. Οὕτω «ἀπ' αὐτὸν τὸν καπνὸ περνούσαμε ὅλα τὰ ζῶα, τὰ βόδια, τὰ ἀρρωστημένα» (χφ., σ. 41). «Τὰ λυσσασμένα σκυλιὰ τὰ καίμε καὶ μετὰ πηδάμε τὸν καπνὸ αὐτό, γιὰ νὰ μὴ μᾶς πιάσῃ ἢ λύσσα» (χφ. σ. 77 καὶ 185). «Τὴν Δευτέρα μετὰ τὴν Κυριακὴ τοῦ γάμου, μόλις ξημερώσῃ ὅλοι μαζί πᾶμε σ' ἓνα πλατὺ μέρος ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ πάντα στὸ ἀλώνι. Πᾶμε ἐκεῖ ὁ γαμπρός, νύφη, συμπίθερος καὶ ὅλοι μαζί βάζουμε στὴ μέση ἓνα δέμα σιτάρι. Μετὰ βάζουμε φωτιά στὸ δεμάτι αὐτὸ τοῦ σταριοῦ καὶ ὅλοι μαζί χορεύουμε γύρω ἀπὸ τὸ δεμάτι» (χφ., σ. 96, Ἐρμακιά). Πρβλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἐορταστικαὶ πυραὶ ἐν Μακεδονίᾳ, Μακεδονικά 3 (1956), σ. 407-408, ἐνθα δημοσιεύονται πληροφορίαι περὶ πυρῶν κατὰ τὰς Ἀπόκρεως καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων ἐξ Ἄργους Ὀρεστικοῦ καὶ ἐκ Λεχόβου.

⁶ Ἐορτάζεται ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῶν ποιμένων. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην σμίγουν οἱ ποιμένες τὰ ποιμνία των, τελουμένης συγχρόνως λαμπρᾶς πανηγύρεως μὲ κοινὴν συνεστία-

Ἅγιον Ἀθανάσιον (2 Μαΐου), τὴν Ἁγίαν Μαύραν (3 Μαΐου) καὶ τὸν Προφήτην Ἡλίαν, ὅστις «προφήτευσεν ὅτι θὰ βρέξῃ ἢ δὲν θὰ βρέξῃ. Τότε ὁ αὐτοκράτορας ἄρχισε νὰ τὸν κατατρέχῃ, ἔφυγε γιὰ τὰ βουνά. Ἐκεῖ ψηλὰ τοῦ πάγαινε τροφή ἕνας κόρακας καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τὴν ἐκκλησιά του ἐκεῖ ψηλὰ» (χφ., σ. 54). Τιμᾶται ὡσαύτως ἔνταῦθα ἡ Ἁγία Παρασκευή, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος¹, ὁ Ἅγιος Συμεὼν καὶ ὁ Ἅγιος Νικάνωρ ὡς προστάται τῶν ἀγροτῶν διὰ

Εἰκ. 2. Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου Καρδιά (χφ., σ. 404).

τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν καὶ τὰ ζῶα των (χφ., σ. 41, 44, 55, 118, 149, 150, 159 καὶ 161). Πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Νικάνωρος, προστάτου ἰδία τῶν ζῴων, φέρονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἑορτὴν του εἰδικὰ πρόσφορα (χφ., σ. 202 - 203), ὡς καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (2 Μαΐου), ὅστις «βοηθᾶ τις γυναῖκες νὰ πιάσουν παιδιὰ καὶ τοῦ πηγαίνουν τάμα στὴν ἐκκλησιά του» (χφ., σ. 47, Ἐρμακιά· πρβλ. καὶ χφ., σ. 62).

Εἰς τὴν Καρδιάν ὑπάρχει ὠραιότατος ναὸς (βλ. εἰκ. 2) πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (χφ., σ. 112), ὅστις λατρεύεται ὡς προστάτης τῶν κατοίκων

σιν καὶ δωρεὰν διανομὴν γάλακτος καὶ κρέατος (χφ., σ. 63 καὶ 95). Βλ. γενικώτερον G. K. Spyridakis, Saint Georges dans la vie populaire. Hell. Contemp., 6ème année (1952), Athènes 1952, (ἀνάπτυπον, σ. 18).

¹ Ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος ἐλευθερώνει τὰς ἐγκύους (χφ., σ. 150), ὁ δὲ Ἅγιος Συμεὼν προφυλάσσει αὐτάς (σ. 149).

ἐξ ἀσθενειῶν. Τοσαύτη εἶναι ἡ πίστις τῶν κατοίκων εἰς τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τοῦ Ἁγίου, ὥστε ἐπλάσθησαν ἐξ αὐτῆς παραδόσεις ἐνταῦθα περὶ διελεύσεως του ὡς ἐφίππου. Διηγοῦνται, ὅτι εἰς τινὰ μέρη διακρίνονται τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως τοῦ ἵππου του. «Κοντὰ στὸ χωριὸ Ἄκρινῆ πάνω στὸ Βέρμιο, πού εἶναι χαράδρες καὶ λόφοι, ὑπάρχουν τὰ πατήματα τοῦ ἀλόγου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Μιὰ φορὰ περνοῦσε ἀπὸ κεῖ ὁ Ἅγιος Δημήτριος καὶ ἦταν καβάλλα στὸ ἄλογο του καὶ πηδοῦσε ἀπὸ λόφο σὲ λόφο. Τότε τὸ ἄλογο ἄφισε τὰ πατήματά του πάνω στὸ βράχο καὶ φαίνονται ἀκόμη σήμερα» (χφ., σ. 177, χωρ. Καρδιά).

Ἐκ κυκλούμενων δημῶδων παραδόσεων περισσότερο γνωσταὶ καὶ διαδομέναι εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Μέγαν Ἀλεξάνδρον καὶ τὸν ἵππον του¹. Οὕτως «στὸ μέρος Ἀλλήλα, κοντὰ μιὰ ὥρα, εἶναι οἱ πατησιές ἀπὸ τὸ ἄλογο τοῦ Μεγαλέξαντρου. Τὸ ἄλογο αὐτὸ ἦταν ἀπὸ βόδι κεφάλι, βουκέφαλο. Ὅπως περνοῦσε τὸ ἄλογο καὶ ἐβγαζε ἀφρὸ ἀπὸ τὸ στόμα του, ὁ ἀφρὸς εἶναι κολλημένος στὴν πέτρα καὶ φαίνεται. Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά φαίνονται οἱ πατησιές καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ ἀφροὶ πάνω στὶς πέτρες» (χφ., σ. 22, Ἐρμακιά). Δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταβῶ εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιοχὴν πρὸς λῆψιν καὶ σχετικῆς φωτογραφίας, διότι ἡ τοποθεσία εὐρίσκεται ἔτι βορειότερον καὶ πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Βερμίου, ἡ δὲ πρὸς τὰ ἐκεῖ προσπέλασις καθίσταται σχεδὸν ἀδύνατος λόγῳ τοῦ βραχῶδους καὶ ἀποκρήμνου τοῦ ἐδάφους.

Αἱ διηγήσεις αὗται περὶ ἀποτυπώσεως ἰχνῶν ἐπὶ βράχων τῶν ποδῶν τῶν ἵππων Ἁγίων ἢ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἔχουν πολὺ παλαιὰν παράδοσιν, γνωσταὶ ἤδη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος².

Μεταξὺ ἄλλων παραδόσεων κατέγραψα τὴν πολλαχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου γνωστὴν περὶ τῆς πτώσεως τῆς Κων/πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν συνυφαίνεται τὸ ἐπεισόδιον τῆς ψυχώσεως (ζωντανέματος) τῶν τηγανισμένων ψαριῶν. Ἡ παρὰ-

¹ Περὶ τοῦ ἵππου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐκ Δυτ. Μακεδονίας βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημῶδων παραδόσεων καὶ δοξαστιῶν περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, Γέρας Ἀντων. Κεραμοπούλου, Ἀθήναι 1953, σ. 388, ὡς καὶ Ἀ. Ν. Δευτεραίου ἐν Ἐπ. Κ.Λ., τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965-66), ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 318-320. Σχετικὴν παράδοσιν ἐκ τῆς νοτιώτερον τῆς ἐξεταζομένης περιφερείας κειμένης περιοχῆς (χωριὸν Σισιάνιον), βλ. ἐν Κ.Λ. ἀρ. χφ. 3358, σ. 17.

² Πρβλ. καὶ χφ. σ. 107 (Καρδιά): «στὴν Ἀναρράχη [παρακείμενον χωριὸν] φαίνονται τὰ ἴχνη πού πάτησε τὸ ἄλογο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου».

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β' (1904), σ. 733-735, 742-743, 1139, καὶ Κ. Α. Ρωμαίου, Ἀχνάρια ἐπάνω σὲ βράχους, Ἀρχ. Θρ. Θησ., τόμ. ΙΓ' (1946-47), σ. 209-227 καὶ τόμ. ΙΔ' (1947-48), σ. 374-376.

δοσις ἔχει ὡς ἑξῆς: «Τὶς ἡμέρες ποὺ ὁ Τοῦρκος εἶχε κυκλώσει τὴν Κωνσταντινούπολη ὁ παπᾶς εἶπε: ἄς φᾶμε ψάρια. Τότε ὁ καλόγερος τὰ τηγάνιζε. Τὰ εἶχε τηγανίσει ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά. Ἔτρεξε ἕνας ἄλλος καλόγερος καὶ λέει ὅτι ἐμπῆκαν οἱ Τοῦρκοι. Τότε ὁ πρῶτος καλόγερος εἶπε ὅτι ἂν ζωντανέφουν τὰ ψάρια, τότε θὰ μποῦν οἱ Τοῦρκοι. Τότε τὰ ψάρια πήδηξαν καὶ μπῆκαν σ' ἕνα γκιούμι καὶ τηγανισμένα ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ἄρχισαν νὰ κολυμπᾶνε. Τὰ δυὸ ψάρια μετὰ πέθαναν τὸ ἕνα φαίνεται ἀκόμη» (χφ., σ. 34, Ἐρμακιά)¹. Κατ' ἄλλην ἐπίσης καταγραφεῖσαν παράδοσιν ἐκ τοῦ χωρίου Καρδιά (χφ., σ. 200) «ὁ πατέρας μου πῆγε στὴν Ἐκκλησία στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ μοῦ εἶπε, ὅτι τὸ ἱερὸ δὲν μπόρεσαν οἱ Τοῦρκοι νὰ ἀνοίξουνε, νὰ δοῦνε τί ἔναι μέσα καὶ ὁ Διάκος κάθεται ἀκόμη μέσα. Καὶ ὅταν θὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρουμε, τότε θὰ σηκωθῆ ὁ Διάκος καὶ θὰ μᾶς παραδώσῃ τὰ κλειδιά» (χφ., σ. 44 χωρ., Ἐρμακιά).

Πλεῖστοι ἐπίσης κατεγράφησαν διηγήσεις, ἀναφερόμενοι εἰς θαυμαστά συμβάντα κατὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν, ὡς τοῦ ἁγίου Νικάνορος² εἰς τὴν Ζάβορδαν (χφ., σ. 201 - 202, Καρδιά), τοῦ Ἁγίου Διονυσίου εἰς τὸν Ὀλυμπον (χφ., σ. 41 - 42, Ἐρμακιά), τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν Κων/πολιν (χφ., σ. 200), Ἁγίου Δημητρίου (χφ., σ. 112), ὡς καὶ περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ Τιμίου Ξύλου ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Ἁγίας Ἑλένης (χφ., σ. 198 - 199).

Ἐκ τῶν παραμυθιακῶν διηγήσεων εἰς τὴν ἐρευνηθεῖσαν περιοχὴν κατεγράφησαν δύο, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ παναρχαίου καὶ σκληροῦ ἐθίμου τοῦ φόνου τῶν γερόντων³, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐδείχθη εἰς τὸν βασιλέα ἢ σοφία αὐτῶν. Οὕτω: «Μοῦ ἔλεγε ὁ πατέρας μου, ὅτι τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια τοὺς σκότωναν τοὺς παπποῦδες, γιατί ἦσαν ἄχρηστοι. Δὲν δουλεύανε. Τοὺς πετάγανε κάτω σὲ μιὰ χαράδρα. Κάποτε ἕνας λυπήθηκε τὸν πατέρα του καὶ τὸν ἔκρυψε. Πέρασαν πολλὰ χρόνια. Κάποτε ἕνας βασιλιάς κάλεσε ὄλους καὶ τοὺς εἶπε νὰ βροῦν ἀπὸ ποῦ βγαίνει ὁ ἥλιος. Ὅλοι κοίταζαν πρὸς τὰ πάνων⁴ πρὸς τὸ Βέρμιο, δηλαδὴ πρὸς τὴν Ἀνατολή. Πρωτὶ - πρωτὶ κοίταζαν καὶ δὲν ἔβλεπαν τὸν ἥλιο. Ἐκεῖνος, ποὺ εἶχε κρυμμένο τὸν πατέρα του τὸν γέρο, πῆγε καὶ τοῦ εἶπε, «πατέρα τὸ καὶ τό».

¹ Ὁμοίως παραδόσεις βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α' (1904), σ. 21, ἀρ. 31 - 32 καὶ τόμ. Β' (1904), σ. 656 - 657.

² Παραδόσεις σχετικαὶ ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας περὶ τῶν Ὁσίων Νικάνορος καὶ Διονυσίου βλ. Ἀ. Ν. Δευτεραίου, ἐν Ἐπ. Κ.Λ., τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 66), ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 253 - 254.

³ Γενικώτερον περὶ τοῦ ἐθίμου βλ. Γ. Α. Μέγα, Γεροντοκτονία, Ἑλληνικά, τόμ. Ε' (1932), σ. 351 - 360. (=Λαογρ., τόμ. ΚΕ' (1967), σ. 207 - 216.

⁴ Ἡ καταγραφή τῆς διηγήσεως ἐγένετο εἰς τὸ χωρίον Ἐρμακιά.

Τότε ο πατέρας του τοῦ εἶπε νὰ κοιτάξῃ πρὸς τὸ Σνιατάσικο, τὸ βουνό, πρὸς τὴ Δύση, καὶ θὰ δῆῃ πρῶτος τὸν ἥλιο. Ἔτσι καὶ ἔκαμε. Ἔτρεξε πρὸς τὸν βασιλέα καὶ λέει ὅτι κοίταξε πρὸς τὴν Δύση καὶ εἶδε πρῶτος τὸν ἥλιο. (Πράγματι ὅταν βγαίῃ ὁ ἥλιος, πρῶτα φαίνεται ἔκει πέρα καὶ μετὰ ἔρχεται σὲ μᾶς, γιὰτὶ ἀπὸ πάνου μας εἶναι τὸ Βέρμιο καὶ μᾶς σκεπάζει). Μόλις ἄκουσε αὐτά, πὺν εἶπε τὸ παιδί στὸ βασιλιά, τότε ὁ βασιλιάς τοῦ λέει: «νὰ μοῦ πῆς ἀπὸ ποῦ τὰ ἄμαθες αὐτά». Τὸ παιδί φοβότανε νὰ πῆ, γιὰτὶ τὰ ἤξερε ἀπὸ τὸν πατέρα του, πὺν τὸν εἶχε παράνομα κρύψει. Μετὰ ἀπὸ πολλὰς πιέσεις τὸ μαρτύρησε τὸ μυστικό. Μόλις τ' ἄκουσε ὁ βασιλιάς, ἀπὸ τότε ἔβγαλε διαταγὴ νὰ μὴ ξανασκοτώσουν τοὺς γέροντας καὶ ἀπὸ τότε οἱ παπποῦδες ζᾶνε πολλὰ χρόνια» (χφ., σ. 84-86, Ἑρμακιά). Ἐπίσης εἰς ἑτέραν διήγησιν ἐκ τοῦ χωρίου Καρδιά λέγεται: «Μιὰ φορὰ ἕνας ἔκρυψε τὸν πατέρα του, τὸν γέροντα. Τελείωσε ὁ σπόρος τοῦ σταριοῦ καὶ τοὺς διέταξε ὁ βασιλιάς νὰ πᾶνε νὰ βροῦνε σπόρο. Τότε αὐτὸς πὺν εἶχε κρύψει τὸν πατέρα του, πῆγε καὶ τὸν ρώτησε τὸν πατέρα του. Ὁ γέρος πατέρας του τοῦ εἶπε νὰ πᾶῃ σὲ μυρμηγκοφωλιά. Πράγματι πῆγε καὶ βρῆκε μιὰ χούφτα στάρι. Τὸ πῆγαν στὸ βασιλιά καὶ ἔσπειραν στάρι καὶ ἔβγαλαν πάλι σιγὰ-σιγὰ τὰ χωράφια. Τότε ὁ βασιλιάς τὸν ρώτησε, πὺνθε βρῆκε τὸ σπόρο. Εἶπε στὸ βασιλιά. Τότε τὸν ρώτησε ξανά ὁ βασιλιάς, ποιὸς τοῦ τὰ εἶπε. Ἀναγκάστηκε τότε νὰ μαρτυρήσῃ. Μετὰ διέταξε ὁ βασιλιάς νὰ ζᾶνε οἱ γέροι» (χφ. σ. 109).

Εἰς τὸν κύκλον τῶν μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν ὑπάρχει, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὸ ἔθιμον τῆς «ντουντούλας», ἥτοι τῆς διὰ μαγικῶν μέσων προκλήσεως βροχῆς εἰς περιστάσεις ἀνομβρίας. «Ὅταν δὲν βρέξῃ παίρνουμε ἕνα ὄρφανό, τοῦ βάζουμε πάνω λουλούδια, χόρτο, τὸ γυρίζουμε στὸ χωριό, τὸ βρέχουν τὸ παιδί καὶ τοῦ δίνουν παραδες. Τὴν ἡμέρα ἐκείνη, κατὰ τὸ γύρισμα, ἄλλοι κλέβουν ἕνα ἐργαλεῖο, τὸ παραχώνουν στὸ χῶμα καὶ τὸ βρέχουμε. Τὸ παιδί κρατᾶει στὸ κεφάλι του κόσκινο καὶ τὸ βρέχουμε. Ἔτσι ἀρχίζει νὰ βρέξῃ» (χφ., σ. 48). Κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μαγικοῦ αὐτοῦ ἐθίμου τραγουδοῦν:

Κύριε, βρέξε. Κύριε, στάξε
 μιὰ ψιλή, ψιλή βροχή,
 γιὰ νὰ γένουν τὰ σταράκια
 καὶ νὰ φᾶν τὰ κατσ'κάκια.

Βάϊ, ντουντούλε, νὰ βρέξῃ ὁ Θεός! (χφ., σ. 49, Ἑρμακιά).

¹ Πρβλ. Ἐκ Δυτ. Μακεδονίας: Ἰφιγενείας Διδασκάλου, Παρακαλῶντας τὴ βροχή, ἢ «Ντουντούλα», περιοδ. Ἀριστοτέλης, τευχ. 7 (1958), σ. 26-27.

Εἰς τὴν συλλεχθεῖσαν ὕλην, τὴν σχετικὴν πρὸς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν νόμιμα παρατηρεῖται ταυτότης πρὸς ἀναλόγους ἐκδηλώσεις εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Οὕτως εἶναι καὶ ἐνταῦθα λίαν ἐπιθυμητὴ ἡ ἀπόκτησις ἄρρενος τέκνου (χφ., σ. 46, 47 καὶ 58).

Αἱ Μοῖραι πιστεύεται ὅτι τὴν τρίτην¹ νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως καθορίζουν τὴν τύχην εἰς τὸ νεογέννητον βρέφος καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ οἰκεῖοι του παραθέτουν τράπεζαν πλήρη ἔδεσμάτων καὶ στολίζουν τοῦτο ἰδιαίτερος (χφ., σ. 105-106, 153 καὶ 157, Καρδιά).

Περὶ τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον πιστεύεται ὅτι αὗται ὀδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ εἰς τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ, ἔνθα κρίνονται. «*Όταν πεθάνη κάποιος, τὴν ψυχὴν του τὴ παίρνει ὁ Ἄγγελος. Ὁ Ἄγγελος στέκεται στὴ μέση ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἐκεῖ κρατᾷ μιὰ ζυγαριά*». «*Όταν πεθάνη κάποιος, τὴ ψυχὴν του τὴν πάει ἐκεῖ στὴν ζυγαριά καὶ τὴ ζυγίζει. Ἀπὸ τὴν δεξιὰ μεριὰ στέκονται οἱ ἄγγελοι καὶ ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ μεριὰ ὁ διάβολος καὶ περιμένουν νὰ δοῦν, ποῦ θὰ γυρίσῃ ἡ ζυγαριά, γιὰ νὰ πάρουν τὴ ψυχὴν*» (χφ., σ. 93, Ἐρμακιά καὶ σ. 173-176, Καρδιά).

R É S U M É

Rapport de la mission folklorique dans la région nord de Kozauï (Macédoine du Sud) du 7 août au 1 septembre 1967

par Ange N. Deftéréos

L'auteur publie les résultats de sa mission folklorique aux villages Ermakià et Kardià que se situent au sud-ouest de Vermion et à l'est de la ligne Kozani-Ptolemais, dans le Macédoine du Sud. Les habitants sont

¹ Αἱ σχετικαὶ καταγραφεῖσαι λαϊκαὶ διηγήσεις εἶναι ἐπιβιώσεις παραλλαγῶν τοῦ ἀρχαίου μύθου τοῦ Μελεάγρου βλ. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, Τὸ παραμῦθι τοῦ Μελεάγρου, Λαογραφία 10 (1929/32), σ. 487 ἔξ. καὶ 579 ἔξ.

² Πρβλ. τὸ δίστιχον ἐκ τῆς νοτιώτερον κειμένης περιοχῆς (χωρ. Σισάνιον):

*Ἄ' Ἐκεῖ ζυγίζουν τς' ἔμορφες κι αὐτὲς τίς μαυρομάτες
ζυγίζουν κ' ἓνα ἔμορφο κι ἓνα ρούσο παλληκάρι».*

Κ.Α. ἀρ. χφ. 3358 (Α. Ν. Δευτεραίου, Σισάνιον Κοζάνης, 1968), σ. 32 καὶ 2959, τοῦ ἰδίου, σ. 218.— Περὶ τῆς πίστεως βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ κατὰ τὴν τελευτὴν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, τόμ. 20 (1950), σ. 97-98.

en majeure partie d'agriculteurs et d'éleveurs des bestiaux. Malgré les destructions et autres maux, qu'ils ont subies, durant des siècles de la part des turcs, albanais et bulgares, qui invahissaient leur partie, ils maintiennent encore les anciens aspects de leur vie et les coutumes traditionnelles helléniques.

De cette région exploré, l'auteur a noté dans un cahier (in 80 grand format) de 436 pages diverses informations relatives aux aliments, aux costumes, à l'habitation populaire, à la vie pastorale et agraire, au culte, à la magie et croyances de superstition, à la divination, la météorologie populaire, l'astrologie, la médecine populaire, les croyances et coutumes relatives à la naissance, le baptême, le mariage et la mort. Egalement il a enregistré sur bandes de magnétophone 55 chansons et danses populaires et 10 contes.

En étudiant le matériel reuni on remarque qu'anciennement l'habitation populaire avait de deux côtés de l'entrée centrale deux chambres, baties en dehors du principal bâtiment et qui servaient aux habitants comme une forteresse pour repousser les attaques éventuelles des bandits, des turcs, bulgares ou autres ennemis.

Si le visiteur, qui battait la porte centrale la nuit était l'identifié comme étant un ennemi, les habitants de la maison tiraient sur lui des dos. Si on n'arrivait pas à le viser de là, recourrait dans une cachette qui se trouvait entre les poutres du toit. Le toit était construit de tel façon qu'il était impossible de discerner soit de dehors, soit de dedans la cachette d'où on tirait.

L'auteur mentionne la croyance de culte populaire de Δωδεκαήμερου (de douze jours, du 25 décembre au 6 janvier) selon laquelle les Καλικάντζαροι (êtres démoniaques qui apparaissent durant cette période) tâchent de scier les trois colonnes sur lesquelles la terre est posée. On raconte que ces trois colonnes sont les trois Hiérarques.

Le carnaval et les travestissements sont fêtés la veille du 1er de l'an.

On honore également les Sts Mina, Tryphon, Georges, Athanase, Nicolas, Eleftere, Siméon, Nicánor, le Prophète Elie et Ste Paraskevi.

Parmi les légendes, qui circulent oralement, les plus répandues, sont celles qui se rapportent à Alexandre le Grand et son cheval. Dans plusieurs endroits on montre les traces du Bucéphale. Il a noté égale-

mant deux récits, relatifs à l'abolition du coutume inumaine de mettre à mort les vieillards pour prouver leur sagesse.

Parmi les croyances de magie, il a noté celle de «doudoula» (περπερούνας) par laquelle on invoque la pluie, pendant les périodes de sécheresse.

Les croyances relatives à la naissance, le mariage et la mort correspondent à celles de la plus part des régions du pays. On croit également ici que la troisième nuit de la naissance de l'enfant viennent les Moiras (les Fées) pour fixer son destin. Pour apaiser les Moiras, les parents dressent cette nuit une table pleine des mets. Enfin, on croit que les âmes après la mort sont conduites par l'Archange Michel, au milieu du ciel où ils sont jugées.

Ζ'.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΝ

(16-28 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΡΑΚΑΣΗ

Κατὰ τὴν λαογραφικὴν, ἰδίᾳ μουσικὴν, ἔρευναν ταύτην εἰς Κεφαλληνίαν, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 56427/26.7.67 ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, εἰργάσθη, πλὴν τῆς πόλεως, πρωτεύουσας τῆς νήσου, Ἀργολίου καὶ εἰς τὰ χωρία: Διλιναῖα, Βαλαμαῖα, Φραγκαῖα, Διγαλέτο, Χαράκτι καὶ Τσακαρασιάνο, ἔνθα ἐξετέλεσα 98 ἠχογραφήσεις δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ χορῶν (ἀρ. εἰσ. μουσ. 14729-14825), πρὸς δὲ καὶ 9 ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐκ τῆς χορωδίας Ἱεροψαλτῶν Κεφαλληνίας. Κατέγραψα ἔτι καθ' ὑπαγόρευσιν ὑπὸ διαφόρων πληροφορητῶν κείμενα 17 δημοτικῶν τραγουδιῶν, πρὸς δὲ καὶ ἄλλην λαογραφικὴν ὕλην, ἀναφερομένην εἰς τὸν ἀγροτικὸν βίον, ἔθιμα τοῦ γάμου, τῆς τελευτῆς, τῆς λαϊκῆς λατρείας κλπ., ἔξορκισμούς, δεισιδαίμονας συνηθείας κ. ἄ.

Ἡ ὕλη αὕτη κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον ὑπ' ἀρ. εἰσαγ. χειρ. 3191/67, σύγκειται δὲ ἐξ 160 σελ. σχ. 8ου μεγάλου.

Ὡς διεπίστωσα καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον¹, ὁμοίως καὶ εἰς Κεφαλληνίαν τραγουδεῖται ἡ ἔντεχνος, γνωστὴ ὡς ἑπτανησιακὴ μουσικὴ ἢ καντάδες, μόνον εἰς τὴν

¹ Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Ζάκυνθον. Ἔπ. Κ. Λαογρ. ΙΗ'/ΙΘ' (1965/66), σ. 261-270.

πρωτεύουσαν και τούς πέριξ συνοικισμούς, ἐνῶ εἰς τὰ ὄρεινά και ἀπομεμονωμένα χωρία, κατὰ τὰς κοινωνικὰς και θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις (γάμους, πανηγύρεις, κηδείας κλπ.) ἄδονται δημοτικά τραγούδια, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ εἶναι πανελληνία, προσηρμοσμένα εἰς τὸ μουσικὸν ὕφος τῆς νήσου.

Τὰ κάλαντα Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς, Φώτων και τοῦ Λαζάρου, εἶναι λίαν διαδεδομένα και εἰς μὲν τὴν πρωτεύουσαν, τὸ Ἀργοστόλιον, ἐκτελοῦνται εἰς τετραφωνίαν, συνοδεῖα μουσικῶν ὀργάνων, εἰς δὲ τὴν ἐνδοχώραν μονοφωνικῶς. Τοὺς νεκροὺς μοιρολογοῦν ἐνταῦθα ὡς και εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Εἰκ. 1. Ὅργανοπαίζεται εἰς τὸ χωρίον Δειλινάτα.

Ἐκ τῶν καντάδων ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν «οἱ ἀριέτες», λαϊκὰ δίστιχα εἰς τριφωνίαν ἢ τετραφωνίαν, ὡς οἱ «ἀρέκιες» τῆς Ζακύνθου και τὰ κάλαντα, τὰ ὁποῖα ἠχογράφησα ἀπὸ μέλη τῆς χορωδίας Ἀργοστολίου, μὲ συνοδεῖαν παιδικῆς μανδολινάτας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Νίκου Παναγιωτάτου¹ και ἀπὸ τὴν χορωδίαν «Ὁ Σπύρος Ποταμιάνος» ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰωάνν. Ἀρβανιτάκη².

Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου, τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, καθὼς και τὰ σχετικὰ μὲ τὰ Ἅγια πάθη τοῦ Χριστοῦ, συνηθίζονται εἰς ὅλα τὰ χωρία εἰς τὰ ὁποῖα εἰργάσθην, ὁμοιάζουν δὲ πρὸς τὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος.

¹ Ἀρ. εἰσ. μουσ. 14731 - 14732 - 14733.

² Ἀρ. εἰσ. μουσ. 14760 - 14761 - 14762.

Κατὰ πληροφορίας τῆς Σοφίας Εὐ. Παπαδάτου, ἑτῶν 80, ἀπὸ τὸ Διγαλέτο¹ «ὅταν πέθαινε κανεῖς, οἱ γυναῖκες πιάνανε τὰ χέρια σταυρωτὰ κ' ἐμοιρολογούσανε, λέγοντας διάφορα τραγούδια σὲ ὕφος μοιρολογιῶν. Τὰ ἴδια τραγούδια, σὲ ἄλλες περιπτώσεις, τὰ λέγανε ὡς χορευτικὰ μὲ ἄλλο σκοπὸ». Οὕτως ἡ πληροφορητρία ἐτραγούδησε τὴν παραλογὴν τῆς Εὐδοκιάς (τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ) πρῶτον ὡς χορευτικὸν καὶ δεύτερον ὡς μοιρολόγι. (Βλ. ἄσματα ὑπ' ἄρ. 2-3).

Χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς δημοτικῆς μουσικῆς τῆς Κεφαλληνίας ἀποτελοῦν τὰ τσακίσματα, τὰ ὁποῖα παρεμβάλλουν οἱ τραγουδισταὶ μεταξὺ τῶν στίχων καὶ τὰ ὁποῖα φθάνουν εἰς ἕν ὀκτάστιχον καὶ πλέον, ὅπως π. χ. εἰς τὸ ἄσμα «τὸ μάθατε τί γίνηκε»².

*Ἐμάθατε τί γίνηκε, στή Πάτρα τί συνέβη ;
 μὰ τὸν οὐρανὸ
 στήν Πάτρα τί συνέβη, μὰ τὴν θάλασσα
 μὰ τὸν σταυρὸ πὸν κάνουμε
 γιὰ σὲ σοῦ λέω χάνουμαι
 μὰ τὴν σταυροπροσκύνηση
 ἐσὺ ἴσαι ἢ παρακίνηση
 πὸν ντύθηκε μὰ μελαχρινὴ μὲ ἀντρικὰ μαλλάρια,
 μὰ τὴν θάλασσα,
 μὰ τὸν σταυρό, μὰ τὸν Χριστό,
 σὲ παίρνω δὲν σ' ἀπαρατῶ
 μὰ τὴν σταυροπροσκύνηση
 ν- ἐσὺ ἴσαι ἢ παρακίνησις
 μὰ τὸν σταυρὸ πὸν κάνουμε
 γιὰ σένα ἐγὼ χάνουμαι κλπ.*

Τὸ πόσον βαθέως εἶναι ριζωμένη ἡ παράδοσις εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ, ἐμφαίνεται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθον περιστατικόν : Εἰς τὸ ὄρεινόν χωρίον Χαράκι μοῦ ὑπέδειξαν τὴν Ἀφροδίτην Γερολυμάτου, ἑτῶν 90, γνωστὴν μὲ τὸ παρωνύμιον «ἡ Κρητικιά», ὡς γνωρίζουσαν πολλὰ τραγούδια. Πραγματικῶς ἡ Α. Γερολυμάτου, παρὰ τὴν προχωρημένην ἡλικίαν της, ἐτραγούδησε 10 τραγούδια, τὰ ὁποῖα ἠχογράφησα, καὶ μοῦ ὑπηγόρευσε τὰ κείμενα ἄλλων 8 πολυστίχων τραγουδιῶν. Χαρακτηριστικὸν συντηρητικότητος εἶναι ὅτι αὕτη, ἂν καὶ κάτοικος Χαράκιου πλέον τῶν 60 ἑτῶν, ὅμως ὅλα τὰ τραγούδια πὸν γνωρίζει προέρχονται ἀπὸ

¹ Βλ. χφ., σ. 64.

² Ἄρ. εἰς. μουσ. 14808, σελ. 76. (Τραγ. : Α. Λυμπεράτος, Β. Παυλάτος· βιολί : Π. Παυλάτος).

τόν τόπον, όπου ἐγεννήθη, τὸ χωρίον Γερακάρι (Ρεθύμνης Κρήτης), ὅπου τὰ εἶχε μάθει ἀπὸ τὴν γιαγιά της καὶ τὴν μητέρα της. Ἀναφέρομεν μερικὰ ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα Κρητικὰ ᾄσματα:

- α) Ἐκλέψανε οἱ Σφακιανοὶ δυὸ Γεργιανὲς κοπέλλες,
τὴν μιὰ τὴ ἴεγανε Ντουντοῦ, τὴν ἄλλη Ζαριφάκη κλπ.¹
- β) Ἐπῆραν τὸν παπᾶ Βορριᾶ τὶς τρεῖς του θυγατέρες,
τὴν μιὰ τὴν πῆρε ὁ Βελῆς, τὴν ἄλλη ὁ Βεζιρῆς,
τὴν τρίτη τὴν καλύτερη ὁ βασιλιάς τὴν πῆρε.²
- γ) Ἐνας παπᾶς Ἐπισκοπιανὸς ἔβγαλ' ἕνα τσαρκάρι,
νὰ πιάσουν τὸν Ἀρίφ Ἀγᾶ τ' ὄμοργο παλληκᾶρι.³

Ἐπίσης ἡ ἴδια ὑπηγόρευσε καὶ κατέγραψε Κρητικὰς παραλλαγὰς ἀκριτικῶν, παραλογῶν καὶ λατρευτικῶν ᾄσμάτων.

Ἐκ τῶν ἠχογραφηθέντων ᾄσμάτων ἐν Κεφαλληνίᾳ δημοσιεύομεν κατωτέρω ἑπτὰ, τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ ἀκριτικὸν ᾄσμα «Τὸ κάστρο τῆς Συριᾶς»,⁴ πανελληνίως γνωστόν. Ἡ παραλλαγή αὐτὴ ἔχει ἀπλὴν μελωδικὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία καλύπτει εἰς 8 μέτρα τῶν 6/8 δύο στίχους δεκατρισυλλάβους ἄνευ τσακισμάτων ἢ γυρισμάτων. Ἡ τονικὴ ἀπὸ τὸ sol¹ μετετέθη εἰς τὸ la.

Ὁ τρόπος ἀνήκει εἰς τὸ γέ (gé lá) ἀντίστοιχον τοῦ Α' ἤχου τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

♩ | ♪ ♪ - ♩. ∞ 72

Σ' οὐ - - λα τὰ κά-στρο 'πῆ - - α - - κι οὐ - -
-λα τὰ γύ-ρι - - σα - - σάν τῆς Συ-ριᾶς τὸ
κά - - στρο - - κά - στρο δέν - - ἡ - - ρη - - κα.

Τον.

¹ Ἀρ. εἰσ. μουσ. 14773, χφ., σ. 39.

² Ἀρ. εἰσ. μουσ. 14780, χφ., σ. 46.

³ Ἀρ. εἰσ. μουσ. 14784, χφ., σ. 47.

⁴ Βλ. Χφ. ἀρ. 3191, σ. 59, μουσ. εἰσ. 14791. (Τραγ. ὁ Διονύσιος Παυλάτος, ἐτῶν 90, ἀπὸ τὸ Τσακαρσιάνος, 1967.)

Σ' οὔλα τὰ κάστρο πῆγα κι οὔλα τὰ γύρισα,
σὰν τῆς Συριάς τὸ κάστρο, κάστρο δὲν ἤϊρηκα·
οἱ πόρτες ἀτσαλένιες καὶ τὰ κλειδιά χρυσά
(τοῦ) γύρου, γύρου πύργος, ὄλο σίδερα.

- 5 Τοῦρκοι τὸ πολεμοῦσαν χρόνους δώδεκα
κι ἄλλους δεκατεσσάρους τὰ Τουρκόπουλα.
Ἔνα σκυλί, σκυλάκι, Τούρκου, παπᾶ παιδί.
— Σὰν τί τὸ χάρισμά μου τὸ κάστρο νὰ παρτῆ;
— Μὰ σὰν τὸ κάστρο πάρης, χίλιὰ ἔναι ἡ ρόγα σου

- 10 κ' ἡ κόρη πού ἔναι μέσα, γιὰ γυναῖκα σου.
Βάνει μαξιλαράκι, τὸ βάνει γιὰ κοιλιὰ,
τοῦ παίρνει καὶ δυὸ λεμόνια στὸ στῆθος γιὰ βυζιά.
Τὸν πύργο, πύργο, πάει καὶ λιανοκλαίοντας:
— Ἀνοίξετέ μου νὰ ἔμπω τῆς ἐλεεινῆς,

- 15 πού ἔμαι γκαστρωμένη νὰ κάνω τὸ παιδί.
Κι ἴσα ν' ἀνοίξ' ἡ πόρτα χίλιοι ἐμπήκανε
κι ἴσα νὰ καλανοίξη τὸ κάστρο πήρανε.

2-3) Ἡ Σοφία Εὐ. Παπαδάτου ἐτραγούδησε τὴν παραλογὴν τοῦ «Νε-
κροῦ ἀδελφοῦ», πρῶτον ὡς μοιρολόγι καὶ ἔπειτα εἰς ρυθμὸν χορευτικόν.

Ἡ 1η παραλλαγή¹, ὡς μοιρολόγι, εἶναι ρυθμοειδὴς καὶ εἰς τὸν τρόπον
τοῦ do (do = ré), ἀντίστοιχον τοῦ πλαγίου Δου ἤχου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μου-
σικῆς. Ἡ ἔκτασις τῆς μελωδίας εἶναι μία 6η.

¹ (Κ. Α. χφ. 3191, σ. 62. Ἄρ. εἰσ. μουσ. 14794 (ταιν. 1100 Α₁). (Τραγ. : Σοφία Παπαδάτου (ἑτῶν 80). Διγαλέτον, 1967).

προ-ξε-νη-τά-δες ἤρ-θα-νε τὴν Εὐ-δο-κιά
νά πά-ρουν

Κι ὁ Κων-στα-ντῆς τὴν ἤ-θε-λε σ' ἄ-λαρ-γι-
νά σ' ἄ-λάρ-γι-νά.

Ἐπ' ἄκρη σ' ἄκρη τ' οὐρανοῦ κι ἄπ' ἄκρη σ' ἄκρη κόσμου
προξενητάδες ἤρθανε τὴν Εὐδοκία νὰ πάρουν.

Τὰ ἄγνια ἄεργα δὲν θέλανε, ἡ μάνα κι ὁ πατέρας,
κι ὁ Κωνσταντῆς τὴν ἤθελε σ' ἄλαργινά, στὰ ξένα.

5 — Μάνα μ', νὰ τὴν παντρέψουμε τὴν Εὐδοκία στὰ ξένα
στὰ πέλαγα πὸν περβατῶ νὰ ἔχω κ' ἐγὼ ἀποκούμπιο.

— Μ' ἂν ἀρρωστήσω, Κώστα μου, καὶ ποιὸς θὰ μὸς τὴν φέρῃ;

— Μ' ἂν ἀρρωστήσης, μάνα μου, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω.

Ἡ δευτέρα παραλλαγή¹ εἰς τὸν τρόπον τοῦ γέ καλύπτει ἓνα δεκαπεντα-
σύλλαβον στίχον εἰς 7 μέτρα τῶν 4/8, ἕκαστον τῶν ὁποίων μετρεῖται εἰς δύο
κινήσεις.

Ἡ τονική τοῦ γέ μετετέθη εἰς τὴν φυσικὴν θέσιν της.

Ἐπ' ἄ-κρη σ' ἄ-κρη τ' οὐ-ρα-νοῦ —
κι ἄπ' ἄ-κρη σ' ἄ-κρη κό-σμου —

¹ Ἄρ. μουσ. εἰσ. 14795 (χφ. σ. 62).

Ἄπ' ἄκρη σ' ἄκρη τ' οὐρανοῦ κι ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη κόσμου
προξενητάδες ἔστειλε τὴν Εὐδοκιά νά πάρη.

Ἐννιά ἀδέρφια δὲν ἐθέλανε, ἡ μάνα κι ὁ πατέρας,
κι ὁ Κωνσταντῆς τὴν ἤθελε στ' ἀλαργινὰ στὰ ξένα.

5 — Μάνα, νά τὴν παντρέφουνε στ' ἀλαργινά, στὰ ξένα.
στὰ ξένα, ὅπου περβατῶ, νά 'χω κ' ἐγὼ ἀποκοῦμι.

— Μ' ἂν ἀρρωστήσω, Κώστα μου, ποιός θὰ νά μοῦ τὴν φέρη;

— Ἄν ἀρρωστήσης, μάνα μου, ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν φέρω,
τὸ καλοκαίρι δυὸ βολές καὶ τὸν χειμῶνα μία¹.

4-5) Τὸ ᾄσμα «ἀμάραντος» ἐτραγουδήσεν ὁ Διον. Παυλάτος, 90 ἐτῶν ἀπὸ τὸ Τσακαρισάτο², εἰς ρυθμὸν 6/4, ὅπως εἶναι γνωστὸς ἐν Πελοποννήσῳ, εἰς τὸν τοῦ τσαμίκου χοροῦ. Τὴν 2^{αν} παραλλαγὴν ἐτραγουδήσεν ὁ υἱὸς του Βασίλης, ἐτῶν 40, εἰς ρυθμὸν καλαματιανὸν 7/8, εἰς νεωτέραν μελωδίαν, προσαρμοσθεῖσαν εἰς τὴν νησιωτικὴν νοοτροπίαν.

Ὁ τρόπος εἶναι τοῦ fa (fa - do), ἀντίστοιχος τοῦ τρίτου ἤχου τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ τοῦ fa μείζονος τῆς Εὐρωπαϊκῆς³. Πάντως πρόκειται διὰ τραγούδι τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τοπικὸν ἀλλ' εἰσήχθη ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, οὕτω δὲ δὲν ἀφωμοιώθη μὲ τὴν ἐγγώριον μουσικὴν αἰσθητικὴν.

¹ Κ. Α. χφ. 3191, σ. 62-63. Ἄρ. εἰσ. μουσ. 14795 (ταιν. 1100 Α₂). (Τραγ. Σοφία Παπαδάτου ἐτ. 80. Διγαλέτον 1967).

² Κ. Α. χφ. 3191, σ. 60. Ἄρ. εἰσ. μουσ. 14792 (ταιν. 1099 Α₉).

³ Ἄρ. 4 μουσ. εἰσ. 14792, σ. 60, ἀρ. 5 μουσ. εἰσ. 14793, σ. 61.

♩ \approx 138

1 Πά - νω — σέ τρι — — — — — , κι ά - μάν, ά - μάν, ά - μάν — — — — — ,
 πά - νω σέ — — — — — τρι — — — — — κορ - φο — — — — — βου - νό,
 πά - νω σέ — — — — — τρι — — — — — κορ - φο — — — — — βου - νό
 μάν - να και — — — — — θυ — — — — — γα - τέ — — — — — ρα δυό.
 2 'μα — — — — — ξου — — — — — αν τόν — — — — —

Τον.

Πάνω σέ τρι-κι άμάν, άμάν, άμάν πάνω σέ τρίκορφο βοννό
 μάνα και θυγατέρα δυό
 μαζεΰαν τόν άμάραντο
 και τὸ σερνικοχόρταρο
 5 κ' ἐκεῖ παύ τὸ μαζεΰανε
 και τὸ κορφολογούσανε

♩ \approx 240

1 A) 'Α - πό λαγ - κά , ά - πό νά - πό — — — — — λαγ -
 — κά — — — — — , βρά - πό λαγ - κά - δι — — — — — σ'ό - ρη σέ — — — — — βου -
 B) νό, βρά - πό λαγ - κά - δι σ'ό - ρη σέ βου -
 νό — — — — — μάν - να και θυ - γα - τέ, γα - τέ - — — — — ρα δυό — — — — —

- Ἐκεί πού τόν μαζεύανε,
 ἐδίψασε ἡ καλύτερη
 κι ἀπ' ὄλες ἡ ὁμορφότερη.
 Πᾶνε στή βρύση γιά νερό
 κ' ἐκεῖ βρῆκαν ἕναν νιό καλό.
- 5
- 10 — Μάννα μου, νὰ τότε πάρουμε,
 γαμπρὸ νὰ τότε κάνουμε.
 — Μωρή, ψωμί δὲν ἔχουμε,
 τὸν ξένο τί τὸν θέλουμε ;
 — Μάννα, τὸ καρβελάκι μου
- 15
- Ἐμεῖς κρασί δὲν ἔχουμε,
 τὸν ξένο τί τὸν θέλουμε ;
 — Μάννα, τὸ καρτουσάκι μας
 δικαίει τὸ λεβεντάκι μου.
- 20 — Κρεββάτι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε,
 τὸν ξένο τί τὸν θέλουμε ;
 — Μάννα, τὸ κρεββατάκι μου
 χωράει τὸ λεβεντάκι μου.

6) Ἡ «ρίμα τοῦ Μανέττα» εἶναι διαδεδομένη εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἰονίου καὶ εἰς τὴν Δωδεκάνησον. Ἡ Κεφαλληνιακὴ παραλλαγὴ ἄδεται εἰς τρόπον τοῦ do (do = fa), πλαγίου τοῦ Δ' ἤχου, καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μοτίβα A+B ἕξ 8 μέτρων τῶν 4/8 (εἰς 2 κινήσεις), ἕκαστον τῶν ὁποίων καλύπτει ἕνα στίχον 13σύλλαβον¹.

¹ Χφ., σ. 61. Ἄρ. εἰς. μουσ. 14793 (ταιν. 1099 Α₂). (Τραγ. ὁ Βασίλης Παυλᾶτος ἔτ. 40. Τσαρκασιάνος 1967).

² Ἄρ. μουσ. εἰς. 14749, χφ., ἀρ. 3191, σ. 19. (Τραγ. ὁ Ἄνδρ. Μαυροειδῆς ἀπὸ τὰ Βαλσαμάτα).

Ἡ ρίμα τοῦ Μανέττα (χορὸς σαρτικὸς - στὰ δύο)¹

in duo A) $\text{♩} \sim 92$

1) "Ο - ποιος θέ - λει — — — — — νά - κού - ση και νά
 μά - θη — — — — —, τή ρί - μα — — — — — τοῦ Μα -
 - νέ - τα πῶς — — — — — έ - στά - θη — — — — — στά - θη
 B)
 "Η - τα - νε στήν Πό — — — — —, στήν
 Πό - λι ξα - κου - σμέ - - - - νος και πρω - το -
 - κα - - - πι - τά - νος κα - μω - μέ - νος
 2) "Η - θε - λὸ Μα - νέτ - τας, Μα - νέτ - τας νά μι - σέ - ψη. ---

τον.
 (κ)

"Οποιος θέλει ν' ἀκούση και νά μάθη,
 τή ρίμα τοῦ Μανέττα πῶς ἐστάθη.

"Ἦτανε στήν Πόλη ξακουσμένος
 και πρωτοκαπιτάνος καμωμένος.

5 "Ἦθελε ὁ Μανέττας νά μισέψη,

¹ Χφ., σ. 19. Ἄρ. εἰσ. μουσ. 14750 (ταιν. 1095 Β_α). (Τραγ. ὁ Ἄνδρέας Μαυροειδῆς ἐτ. 73. Βαλσαμάτα, 1967).

- μέ τὸ καράβι του νὰ ταξιδέψη.
 — Φεύγεις, Μανέττα μου, κ' ἐμὲ μ' ἀφήνεις,
 τὴν ἄμοιρη, τίνος με παραδίνεις ;
 — Ἐχω παπᾶ, παπᾶ, πνευματικό μου,
 10 νὰ μοῦ προσέχη τὸ σπίτι τὸ δικό μου.
 Λὲν ἐπρόκαμε ὁ Μανέττας νὰ ἀλαργάρη
 ποὺ ἄρχισε ὁ παπᾶς καὶ τὴν τρακάρει (δρακάρει).
 — Σοῦ εἶπα, παπᾶ, παπᾶ, φῶγ' ἀπὸ μένα,
 γιὰ θὰ σοῦ κόψουνε μαλλιά καὶ γένεια·
 15 σοῦ εἶπα, παπᾶ, παπᾶ, κάνε δουλειά σου,
 γιὰ θὰ σοῦ κόψουνε τὴ λειτουργιά σου . . .

7) Κάλαντα τοῦ Λαζάρου. Εἰς τὸ Χαράκι τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου ὁμιλος 5-6 παιδιῶν, φερόντων τὸν Λάζαρον, περιέρχεται τὰς οἰκίας ἄδων τὸ τροπάριον τῆς ἑορτῆς. Τὸν Λάζαρον κατασκευάζουν ὡς ἑξῆς : «Παίρνουν ἓνα μεγάλο κόκκινο γυναικεῖο μαντήλι καὶ σκεπάζουν μ' αὐτὸ ἓνα καλαμένιο σταυρὸ ποὺ τὸν στολίζουν με κάτι ἄσπρα ἀγριολούλουδα σὰν πρὸς μαργαρίτες καὶ ἄλλα λουλούδια τῆς ἐποχῆς. Τὸν Λάζαρο κρατοῦν σ' ἓνα ψηλὸ καλάμι, σὰν λάβαρο καὶ πηγαίνουν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι λέγοντας τὰ κάλαντα καὶ παίρνοντας διάφορα δῶρα»¹.

Τὸ δημοσιευόμενον ᾄσμα² εἶναι παλαιὸς σκοπός, ὅστις σήμερον ἔχει ἀντικατασταθῆ ἀπὸ ἄλλον, νεώτερον, τὸν ὁποῖον οἱ μαθηταὶ μαθαίνουν εἰς τὰ σχολεῖα.

Ἡ μελωδία ἀνήκει εἰς τὸν τρόπον τοῦ do, ἀντίστοιχον τοῦ Δ' διατονικοῦ ἤχου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, με χαρακτηριστικὴν κατάληξιν εἰς τὴν πέμπτην, καλύπτει δὲ εἰς 6 μέτρα τῶν 4/8 δύο δυσλλάβους στίχους.

□ Ἦρσ' ὁ — Λά — ζα — ρος, ἦρσ — αν τὰ βὰ — γία.
 ἦρ — δε τό κλει — δί τῆς ἐ — βδο — μά — δας

¹ Βλ. χφ. 3191, σ. 137. (Πληροφ. Ν. Μπενετᾶτου, ἐτῶν 14).

² Χφ. ἀρ. 3191, σ. 22, ἀρ. μουσ. 14753 (ταιν. 1035 B₁₂). (Τραγ. ἡ Μαριγῶ Κουρούκλη, ἐτῶν 72. Φραγκᾶτα 1967).

2 ἦρ - θε κι ὁ υἱ - ὅς τῆς Πα - να - γί - ας
 κι ὁ Ἄ - φέν - τῆς μας τῆς μα - κα - ρί - ας.
 3 Μάρ - θα ἔξου - ρε το, προ - ὑ - παν - τᾶ το,
 σκύ - φτει, προ - σκυ - νά - ει καὶ χαι - ρε - τᾶ το.
 τον.

Ἦρθ' ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάγια,
 ἦρθε τὸ κλειδὶ τῆς ἑβδομάδας,
 ἦρθε κι ὁ υἱὸς τῆς Παναγίας
 κι ὁ Ἀφέντης μας τῆς μακαρίας.

- 5 Μάρθα ἔξευρέ το, προὔπαντᾶ το,
 σκύβει προσκυνάει καὶ χαιρετᾶ το.
 — Ποῦ ἔσονται, Λάζαρε, δὲν ἐφαινόσονται,
 ποὺ σὲ κλαίγανε οἱ ἀδελφές σου·
 — Ἦμωνα στη γῆ βαθιὰ χωσμένους

- 10 κι ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἀπεθαμένους.
 Τότε ὁ Λάζαρος εὐθὺς ἀνέστη
 κι ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἐφανερέθη.
 Δός μ', ἀφέντη μου, λίγο νεράκι,
 ποὺ ἔν τὰ χεῖλή μου πικρὸ φαρμάκι,

- 15 γιατί στὴν Κόλαση πολλὰ πικράδια
 νὰ τὸ ξεύρετε ὅλοι καθάρια.
 Κ' ἐσεῖς, χριστιανοί, ὁποῦ τ' ἀκοῦτε,

*κάνετε καλὰ μὴν κολασθῆτε
 νὰ πηγαίνετε στὴν ἐκκλησία
 20 νὰ προσεύχεστε μὲ εὐταξία.*

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἐνταῦθα, εἰς Κεφαλληνίαν, δὲν ἀπαντῶνται κλέφτικα καὶ γενικώτερον τραγούδια τῆς τάβλας εἰς ἐλεύθερον ρυθμὸν καθὼς καὶ μελωδία εἰς χρωματικούς τρόπους, καὶ τοῦτο, διότι τὰ μὴ διατονικά καὶ εἰς ὀμαλοὺς ρυθμοὺς ἄσματα εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὸ ὕφος τῆς νησιωτικῆς μουσικῆς.

Οἱ κυριώτεροι λαϊκοὶ χοροὶ σήμερον εἰς τὴν Κεφαλληνίαν εἶναι ὁ συρτὸς εἰς δύο πάσσα (βήματα), ὁ λεβαντίνικος, ὁ σταυρωτός, ὁ χορὸς συρτὸς, ὁ πηδηκτὸς ἢ κοντσός, ὁ Κεφαλονίτικος μπάλλος, ὁ χορὸς συρτὸς διπλὸς κ. ἄ.

Εἰκ. 2. Ληγὸς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἰκίας. (Δειλινάτα).

Εἰς τὸ πρόσφατον παρελθὸν ὑπῆρχον ἐν χρήσει εἰς τὴν νῆσον, πλὴν τοῦ βιολιοῦ, κιθάρας καὶ μαντολίνου, καθὼς καὶ τῶν πνευστῶν μουσ. ὄργάνων τῶν Φιλαρμονικῶν, καὶ τὰ καθαρῶς λαϊκὰ ὄργανα, ὡς ἡ φλογέρα, τὸ σκορτζάμπουνο καὶ τὸ ἀνακαρὶ (πίπιζα-ζουρνᾶς), τὰ ὁποῖα ὅμως σήμερον ἔχουν ἐκλείψει σχεδὸν παντελῶς.

Τελειῶνων τὴν σύντομον ταύτην ἔκθεσιν σημειῶνω, ὅτι λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ τοῦ ἐδάφους τῆς Κεφαλληνίας τὸ ὄργωμα εἰς πολλὰς περιοχὰς ἑξακολουθεῖ νὰ γίνεται μὲ τὸ τσαπὶ καὶ τὸ ξυλαλέτρι. Συνήθως ὁ διαθέτων ἐν μόνον ζῶν, γίνεται σέ μ π ρ ο ς μὲ ἄλλον, ἔχοντα ἐπίσης ἐν ζῶν, οὕτω δὲ ὀργώνουν ἀπὸ κοινοῦ τὰ χωράφια των ζευγνύοντες τὰ ζῶά των εἰς τὸ ἄροτρον. Ἄν

χρειασθῆ καμμιά ζεψιά ἄλλος χωρικός, μισθώνονται οἱ δύο τους καὶ πληρώνονται εἰς χρῆμα εἴτε μὲ ἐργασίαν.

Ἡ παρεχομένη βοήθεια τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον στὴν σπορά, στὸ ὄργωμα ἢ στὸν τρύγο, λέγεται *δανεικαριά*¹.

Εἰκ. 3. Ληνὸς ἔξω τῆς οἰκίας. (Χαράκτι).

Εἰκ. 4. Ξυλίνη πρέσσα διὰ τὸ τσίπουρο. (Ζυφτηριά).

¹ Βλ. χφ. ἀρ. 3191, σ. 120. Βλ. καὶ Δημ. Πετροπούλου, "Ἔθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, Ἔπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. 5/6 (1943-1944), ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 60.

Τὸ πατητήρι (ὁ ληνός) ἢ γίνεται κτιστὸν ἢ εἰς δωμάτιον τοῦ ἰσογείου τῆς οἰκίας ἢ ἔξωθεν αὐτῆς (βλ. εἰκ. 2-3). Τὸ μέρος ὅπου εἶναι ἐσκαμμένη ἢ γούρνα εἰς τὴν ὁποίαν χύνεται τὸ γλεῦκος (ὁ μούστος) λέγεται π ο δ ό χ ι. Ἡ πρέσσα διὰ τὸ «ταίπουρο» λέγεται ζ υ φ τ α ρ ι ᾶ εἰς Δειλινᾶτα καὶ παλαιότερον εἰς τὸ Χαράκι τ ρ ό κ ο λ ο. (βλ. εἰκ. 3). Κατασκευάζεται δ' αὕτη ἐξ ξύλου ἢ μετάλλου.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ὁ μουνουχισμὸς (εἰδουχισμὸς) τῶν ζώων, ὅστις ἐκτελεῖται κατὰ τρεῖς τρόπους, γίνεται δὲ ὅταν αὐτὰ συμπληρώσουν τὸ 1ον ἔτος τῆς ἡλικίας των (βλ. χφ., σ. 127).

Mission musicale et folklorique dans l'île de Céphalonie du 16 - 28 Septembre 1967

par St. Caracassis

Au cours de sa mission en Céphalonie, l'auteur a réalisé 98 enregistrements de chansons et de danses populaires et 9 enregistrements de chants (hymnes etc) ecclésiastiques byzantines sur bandes magnétiques. Il a d'autre part noté dans un cahier de 160 pages le texte de 17 chansons, ainsi qu'un matériel folklorique varié, se rapportant à la vie agricole, aux coutumes, à des pratiques de sorcellerie, à des superstitions etc. Ce manuscrit a été déposé au Centre (sub no 3191/67) ainsi que les dix bandes magnétiques. L'enquête de l'auteur a été menée dans la capitale de l'île, Argostoli, et dans les villages Dilinata, Valsamata, Frangata, Dighaleto et Tsakarassiano.

L'auteur a constaté qu'à Céphalonie tout comme à Zante, ce n'est que dans la capitale et ses environs que le peuple chante de la musique dite «septinsulaire» (sérénades, cantates, duo, etc.) dans le style de la musique savante occidentale; dans les villages on chante toujours, pendant les manifestations de la vie sociale ou religieuse, des chansons folkloriques communes dans toute la Grèce. Ainsi, parmi les chansons enregistrées il y a des calendes et des chansons du culte, des mirologues (chants funèbres), des chansons akritiques et des ballades, des chansons d'amour etc.

Dans cet exposé sont publiées sept mélodies recueillies au cours de cette mission.

¹ Voir son article dans Ἐπετηρίς Κ. Α. 18 - 19 (1965/1966), pp 261 - 270.

1) (p. 362). Est une chanson akritique, variante du «Chateau de la Belle». Le mode est de ré (re = la) équivalent du 1er mode de la musique ecclésiastique byzantine. La strophe mélodique correspond, en 8 mesures de 6/8, à deux vers de 13 syllabes.

2-3) (p. 363-64). Ce sont deux variantes de la ballade du «Frère mort». La première en rythme libre est chantée comme mirologue; la seconde est une danse au rythme de 4/8 (en deux mouvements). Il s'agit d'une coutume locale, où la même chanson accompagne une danse dans une festivité, tandis qu'elle sert de mirologue à l'occasion d'un décès, si le texte s'y prête bien entendu. Le no 2 est dans le mode de ré et la strophe mélodique correspond à un vers de 15 syllabes.

Le no 3 (p. 364) est dans le mode de do (do = ré) équivalent du IV mode plagal de la musique ecclésiastique byzantine. Son étendue est d'une sixte.

4-5) (p. 365-67). Cette chanson d'amour est chantée d'abord par un vieillard de 90 ans, au rythme de tsamikos (6/4) et ensuite par son fils, âgé de 40 ans, au rythme de calamatianos (7/8). Dans les îles le tsamikos n'est pas dansé, étant une danse de la Grèce continentale. Le second chanteur a adapté sur le même texte la mélodie d'une autre chanson, dans un rythme plus proche de l'esthétique musicale insulaire. Mais les deux mélodies sont importées. Le mode de ces chansons est en fa (fa = do), équivalent du IIIe mode ecclésiastique (byzantin) et du ton de fa mj de la musique occidentale.

6) La «rime» de Manettas (p. 367-69) est une ballade répandue dans toutes les îles. Le mode est endo (do = fa) équivalent du IV mode plagal de la musique ecclésiastique. La strophe mélodique est composée de deux motifs A + B de 8 mesures de 4/8 (en deux mouvements) dont chacun correspond à un vers de 13 syllabes.

7) La chanson de «Lazare» (p. 369-371) est répandue dans tous les villages, où l'auteur a travaillé.

La variante ici publiée est chantée par une dame de 72 ans et n'est pas très connue; les enfants actuellement apprennent cette chanson de culte et de quête à l'école dans une mélodie plus récente. Le mode est en do, comme celui de la mélodie précédente, et la strophe mélodique correspond à six mesures de 4/8, en deux vers de 10 syllabes.

Les principales danses populaires de Céphalonie sont: le syrto en

deux pas, le syrtoσ double, le balloσ, le stavrotoσ, le levantinikoσ, le calamatianoσ et autreσ.

Les instrumentσ de musique populaire sont en voie de disparition. Il y avait jusqu'à nos jourσ le pipeau de berger, en roseau, bois ou metal, le skortzabouno (la cornemuse des îleσ grecqueσ) et l'anakari (pipiza-zourna). Dans la capitale de l'île on trouve des violonσ, des guitareσ, des mandolineσ, des pianoσ et les instrumentσ à vent des bandeσ philarmo-niqueσ.

II. ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1968

Α'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΗΣΟΝ ΙΟΝ
(19 - 27 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1968)

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 58819/21-8-68 ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μετέβην ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας εἰς τὴν νῆσον Ἴον πρὸς μελέτην τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς καὶ περισυλλογὴν σχετικῆς λαογραφικῆς ὕλης. Ἡ ἀποστολή μου αὕτη ὑπῆρξεν ὀλιγοήμερος, ἐπραγματοποιήθη δὲ ἀπὸ 19 - 27 Σεπτεμβρίου 1968.

Κατὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ παραμονὴν μου συνέλεξα ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην, καταγραφεῖσαν εἰς 188 σελίδας τετραδίου, σχήμ. 8^{ον} μεγ. καὶ περιλαμβάνουσαν εἰδικώτερον: παραδόσεις 24, πολύστιχα ᾄσματα 120, ποικίλου περιεχομένου δίστιχα 88, ἐπιδάς 10, παροιμίας 46, ναναρίσματα - ταχταρίσματα 11, αἰνίγματα 12, εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, δημώδη ἰατρικὴν, ἀστρολογίαν, μετεωρολογίαν, μαντικὴν, μαγειάν, γεωργικὸν καὶ ποιμενικὸν βίον κ. ἄ.

Πρὸς τοῦτοις ἠχογράφησα ἐπὶ τριῶν ταινιῶν μαγνητοφώνου τὰς μελωδίας 45 ᾄσμάτων.

Ἐκ τοῦ συλλεχθέντος τούτου ὕλικου¹ τὸ μέγιστον μέρος καταλαμβάνουν τὰ παλαιὰ πολύστιχα ᾄσματα πρὸς τὴν περισυλλογὴν τῶν ὁποίων ἔστρεψα κυρίως τὴν προσοχήν μου. Τοῦτο ὀφείλετο τὸ μὲν εἰς τὸ ὅτι ὁ ἐλάχιστος χρόνος, ὃν εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν μου, δὲν ἐπέτρεπε τὴν κατὰ πλάτος ἔρευναν καὶ καταγραφὴν παντὸς τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου, τὸ δὲ εἰς τὸ ὅτι διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν ᾄσμάτων τούτων, κυρίως εἰπεῖν τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ὑπάρξεώς των, ἐχρειάζετο ἔμπειρος ὀπωσδήποτε συλλογεὺς, γνώστης τῆς ὕλης καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὰ ᾄσματα ταῦτα ἴδοντο παλαιότερον κατὰ τὰς ἀπόκρεως ἢ κατὰ διαφόρους

¹ Ἐν τῷ Κέντρῳ Ἐρεῦνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου χειρόγραφον συλλογὴν εὕρισκεται. Πρὸς τὸν κ. Γεώργ. Στίνην, τὸν κ. γραμματέα τῆς κοινότητος Ἴου καὶ τὸν διδάσκαλον κ. Ἰσπανόπουλον ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὴν παρασχεθεῖσάν μοι βοήθειαν πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου μου.

ἄλλας διασκεδιάσεις ἢ ἐχορεύοντο καὶ ὡς ἐκ τούτου θὰ ἦσαν εὐρύτερον γνωστά. Σήμερον βεβαίως, λαμβανομένης πλὴν τῶν ἄλλων ὑπ' ὄψιν τῆς μεγάλης τουριστικῆς κινήσεως, ἦν παρουσιάζει ἡ νῆσος, καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἐξελίξεως καὶ προσαρμογῆς ἐκάστοτε εἰς τοὺς ἔξωθεν εἰσβάλλοντας συγχρόνους τρόπους ζωῆς ἔχουν ταῦτα λησμονηθῆ ὑπὸ τῶν πολλῶν, παραμένοντα μόνον ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ὀλίγων ὅτε μὲν πλήρη κατὰ τὸ δυνατόν ὅτε δὲ ἀποσπασματικῶς ἢ εἰς ἐφθαρμένας παραλλαγάς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰς μελωδίας αὐτῶν, τὰς ὁποίας ἐνθυμοῦνται μόνον ὀλίγοι προβεβηκυίας ἡλικίας.

Γενικῶς παρετήρησα ὅτι οἱ πληροφορηταί μου δὲν εἶχον πρόχειρον εἰς τὴν μνήμην των τὸ ὕλικόν τῶν ἁσμάτων, διὸ ἐχρηιάζετο οὐχὶ σπανίως νὰ δίδω εἰς αὐτοὺς ἀφορμάς, ὑπενθυμίζων λ. χ. στίχους τινὰς ἢ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Ἐργαζόμενος ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας κατώρθωσα νὰ συλλέξω ὅπωςδῆποτε ἱκανὸν ἀριθμὸν ἁσμάτων (ὡς καὶ τὰς μελωδίας αὐτῶν) πάσης σχεδὸν κατηγορίας, ἥτοι ἀκριτικά, παραλογάς, ἱστορικά, σατιρικά, ἐρωτικά, θρησκευτικά, διδακτικά κ. ἄ. Δείγματος χάριν παραθέτω τὸ κείμενον ἑνὸς αὐτῶν, ὅπερ ὅμως ὁ ὑπαγορευσῆς ἤκουσε, ὡς τοῦλάχιστον ἰσχυρίσθη, πρὸ 30ετίας παρὰ τινος διαμένοντος προσωρινῶς ἐν Ἰῶ, καταγομένου δ' ἐκ Πειραιῶς. Τοῦτο ἀφορᾷ εἰς τὰς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔχει οὕτω :

*Τὸ παιδί ἅμα γεννιέται
σὰν τὸ πωρικὸ λογιέται
καὶ στὰ δέκα μεγαλώνει
καὶ τὸν κόσμον καμαρώνει.*

5 *Στὰ εἴκοσὶ ἔναι γλεντιστής,
εἶναι καλὸς τραγουδιστής·
στὰ τριάντα δυναμώνει
καὶ τὸ σπῖτι θεμελιώνει.*

10 *Στὰ σαράντα ἀρχινάει νὰ δένη
καὶ τὸ σπῖτι τὸ ἀνεσαίνει.*

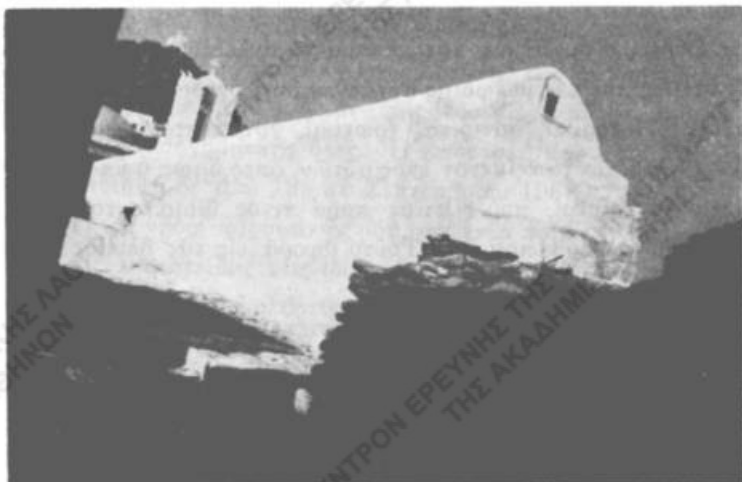
*Καὶ στὰ πενήντα γιὰ βουλή,
ἂν ἔχῃς ὅμως κεφαλή.
Στὰ ἐξήντα καμπουρώνει
καὶ μαγκούρ' ἀναμαζώνει.*

15 *Στὰ ἑβδομήντα σώνεται
κι ὀρθοτυφλώνεται.
Στὰ ὀγδόντα δὲν φελαῖ
μόνο τὰ ψωμιὰ χαλαῖ.*

Στὰ ἐνεήντα οἱ δικοὶ σου
 20 βαριστοῦνε τὴ ζωὴ σου:
 Θεέ μου, καὶ πάρ' τον' ἀπὸ δῶ
 νὰ μᾶς φτάση ἑκατό. (Χειρ., σ. 128-129)¹

Ἐκ τῶν δημωδῶν παραδόσεων σημειωτέα ἡ περὶ τῆς Παναγίας τῆς μαχαιρωμένης, εἰκόσιος ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, φερούσης μαχαιριὰν εἰς τὸ πρόσωπον, ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι ἔρρησεν αἷμα (χειρ., σ. 7), αἱ περὶ στοιχειωμένων δένδρων (χειρ., σ. 138) κ. ἄ.

Ἐκ τῶν ἐθίμων σημειοῦμεν τὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀμυροπιτταριοῦ, δι' οὗ αἱ νεάνιδες μαντεύονται τὸν μέλλοντα σύζυγόν των (χειρ., σ. 111-112)² καὶ τὸ

Εἰκ. 1. Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους.

τοῦ περισχοιτισμοῦ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους (εἰκ. 1) ἐν καιρῷ ἐπιζωφτίας, διὰ κηρίων, ἐπικολλωμένων ἐπὶ τοῦ τοίχου καὶ τοῦ θόλου, τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου³.

¹ Ἴδὲ καὶ Βασ. Λαοῦδα, Αἱ ἡλικίαι τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ Σόλωνα καὶ κατὰ τὴν δημώδη νεοελληνικὴν παράδοσιν, Πρακτ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 21 (1946), σ. 257-263. Τὸ ἔσμα τοῦτο ἀπαντᾷ διαδεδομένον κυρίως εἰς τὰς νήσους. Παραλλαγὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς γειτονικῆς πρὸς τὴν Ἴον Κιμῶλον ἐδημοσίευσεν ὁ Γ. Κ. Σπυριδάκης (Ἔπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 15-16 (1962-63), σ. 313-314).

² Ἴδὲ καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν μαντικῶν ὀνείρων περὶ γάμου, Λαογρ. Σύμμεικτα Γ', 1931, σ. 109 κ. ἐξ.

³ Περὶ περισχοιτισμοῦ ἐκκλησιῶν διὰ «νηματοκεριοῦ» Ἰδὲ ἐν Λαογρ. Β' (1910-11), σ. 483, Ζ' (1923), σ. 491. Βλ. καὶ Ε.Λ.Α. 13/14 (1960/61), σ. 333, 17 (1964), σ. 253-54, ἀρ. 19.

R É S U M É

Rapport sur la mission folklorique à Ios (Cyclades)**(19 - 27 septembre 1968)**

par St. Imellos

Pendant le peu de jours qu'a duré sa mission à Ios pour l'étude de la civilisation populaire de cette île des Cyclades l'auteur a procédé à la récolte d'un matériel folklorique très varié, qui constitue un manuscrit de 188 pages de cahier grand format (in- 80), déposé aux archives du Centre de recherches du folklore hellénique. Il a également procédé à l'enregistrement de 45 mélodies populaires sur bandes magnétiques.

Le manuscrit d'Imellos comprend 24 légendes, 120 textes de chansons longues, 88 distiques, 10 incantations, 46 proverbes, 12 devinettes et une grande variété d'informations concernant le culte populaire, l'astrologie, la météorologie, la divination, la magie etc. Les chansons longues constituent la plus grande partie de la collection. Ce sont des chansons usitées jadis à la période du carnaval ou à diverses autres occasions; il y en a parmi elles qui accompagnaient des danses populaires. Très peu de gens se souviennent aujourd'hui des paroles et des airs de ces chansons, qui appartiennent à plusieurs catégories suivant leur contenu: acritiques, ballades, satiriques, historiques, chansons d'amour, etc.

L'auteur donne dans son rapport le texte d'une chanson intéressante: la chanson des âges de l'homme. Ensuite il cite la légende d'une icône de la Vierge qui porte un coup de couteau au visage, ainsi que quelques légendes concernant des arbres hantés. Enfin il cite une coutume divinatoire usitée par les jeunes filles afin de deviner leur futur mari et une coutume pour les époques d'épizooties.

B'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΧΩΡΙΟΝ ΣΙΣΑΝΙΟΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ

(15 ΙΟΥΛΙΟΥ - 3 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1968)

ΥΠΟ ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

Ἀπὸ τὰς Νοτιοδυτικὰς κλιτῆς τοῦ ὄρους Σινιάτσικον τῆς ἐπαρχίας Βοῖου τοῦ νομοῦ Κοζάνης πηγάζει ὁ παραπόταμος τοῦ Ἀλιάκμονος Σισάνιος ἢ Σισάνης (πρῶτην Μύριχος), ὅστις ῥεεὶ πρὸς νότον πλησίον τῆς Νεαπόλεως (Ἀνασελίτσης).

Σχεδόν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ παραποτάμου τούτου εἶναι ἐκτισμένον τὸ χωρίον Σισάνιον¹, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται κατὰ μῆκος μὲν τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ διαστήματος δύο περίπου χιλιομέτρων, κατὰ δὲ τὸ πλάτος ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθῶν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἐκτάσεως περίπου πεντακοσίων μέτρων. Αἱ ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθῶν τοῦ ποταμοῦ ἐκτάσεις εἶναι πεδιναί, ἐνῶ ἡ λοιπὴ πέριξ τοποθεσία εἶναι κατ' ἔξοχὴν ὄρεινῃ. Οὕτω τὸ χωρίον περιβάλλεται ἀνατολικῶς ἀπὸ τὸ βουνὸν «Κλαζούρα», βορειῶς ἀπὸ τὸ «Τζέμακουμ», ἔνθα τὸ χωρίον Βλάστη, καὶ βορειοδυτικῶς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Καστοριάς ἀπὸ τὸ ὄρος Μουρίκιον. Μόνον ἡ πρὸς νότον πλευρὰ εἶναι κάπως ἐλευθέρα, ἐκτεινομένη κατὰ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ.

Τὰ περιβάλλοντα τὸ χωρίον βουνὰ ταῦτα ἐμποδίζουν σχεδόν παντελῶς τὴν πνοὴν ἀνέμων μὲ ἀποτέλεσμα ἢ ἐκ τοῦ ποταμοῦ δημιουργουμένη ὑγρασία νὰ παραμένῃ ἐντὸς τοῦ χωρίου, τὸ δὲ κλίμα κατὰ μὲν τὸ θέρος νὰ εἶναι τροπικὸν μεθ' ὑψηλῆς θερμοκρασίας καὶ ὑγρασίας, κατὰ δὲ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας ψυχρὸν μὲ σοβαρὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων, οἵτινες σχεδόν πάντες καὶ ἀπὸ τῆς νηπιακῆς τῶν ἡλικίας ὑποφέρουν ἀπὸ στηθικὰ νοσήματα, ἰδίᾳ δ' ἐκ βρογχίτιδος.

Λόγῳ τῆς διαμορφώσεως ταύτης τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν κλιματικῶν συνθηκῶν, πλὴν τῆς κυρίας ἐνασχολήσεώς των μὲ τὴν γεωργίαν, οἱ κάτοικοι καταγίνονται μὲ τὴν κτηνοτροφίαν. Πολυάριθμα ποίμνια βόσκουν εἰς τὰς ἐκατέ-

¹ Ἄλλοτε σπουδαία κομόπολις, νῦν ἀποτελεῖ ἰδίαν Κοινότητα μὲ 565 κατοίκους, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας διέτελεσεν ἔδρα ὁμώνυμου Ἐπισκοπῆς· βλ. Ἄνθιμου Σεβαστείας, Περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σισανίου ἱερῶν μονῶν, Ἐκκλ. Ἀλήθεια Κ' (1900), σ. 454. Γιάννη Ἀργ. Τόζη, Σιατιστινὰ, Μακεδονικὰ Β' (1941-1952), σελ. 314, σημείωσ. 4. Πρβλ. Κωνστ. Σ. Γούναρη, Μακεδονικὰ ἀπηγήματα, ἔτ. Β' (1959), σ. 68, σημείωσις. Δημητρ. Κίτσιου, Ἡ Σέλιτσα, Μακεδ. Ἡμερολόγιον, ἔτ. Β' (1909), σ. 245-246. Α. Γ. Λαζάρου, Σιάτιστα, ἐνθ' ἄν., ἔτ. Γ', (1910), σ. 140. Ἐτι Γ. Π. Σ. Παναγιωτίδου, Ζουμπάνιον, ἐνθ' ἄν., ἔτ. ΣΤ' (1913), σ. 219. Ἀνωσύμου, Ἐπαρχία Σισανίου καὶ Σιατίστης, ἐνθ' ἄν., σ. 216-271. Ἀλιάκμων, Ἐπαρχία Σισανία, ἐνθ' ἄν., σ. 65-73. Γ. Π. Κουρνούτου, Σχολεῖα τῆς τουρκοκρατουμένης Καστοριάς, Γέρας Α. Κεραμοπούλλου, Ἀθήναι 1953, σ. 433, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία περὶ μητροπόλεως Σισανίου, πρβλ. καὶ ἐν σ. 460-461. Βλ. καὶ Μιχ. Καλλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, 1676-1808. (Δημοσιεύματα Δημοτ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης, 2). Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951, σ. 129 καὶ 139. Περὶ μετοικίσεων ἐκ Σισανίου πρὸς Βλάστην, Κοζάνην καὶ Σιάτισταν βλ.: Π. Λιούφη, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἀθήναι 1924, σ. 89. Wace-Thompson, The Nomads of the Balkans, London (1914), σ. 212. G. Weigand, Die Aromunen, Leipzig 1894-1895, τόμ. Α', σ. 129. Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκθεσις τῆς Ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τοῦ Χατζηλαζαρεῖου ἀγῶνος περὶ τῆς λαογραφίας τῆς Μακεδονίας, ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ — ἐν τῷ Ἐθνικῷ Παν/μίῳ τὴν 13 Ἰουνίου 1910. Ἐν Ἀθήναις 1910, σ. 7.

ρωθεν τοῦ ποταμοῦ ἀρδευομένης πεδινὰς ἐκτάσεις, ἔνθα καλλιεργοῦνται ἀραβόσιτος, βρύζα, ὄσπρια, σῖτος, κριθή καὶ ἰδία κηπευτικά. Εἰς τὰ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν περίξ ὀρέων εὐρισκόμενα κτήματα εὐδοκιμεῖ ἡ ἀμυγδαλιά, ἡ καρυδιά καὶ ἰδίᾳ ἡ ἄμπελος, ἐξ ἧς παρασκευάζεται ὀλιγοστός, ἀλλ' ἐξαίρετος, οἶνος.

Οἱ κάτοικοι εἶναι γηγενεῖς καὶ τὸ εἰσόδημά των ἐπαυξάνεται ἐκ τῆς ὑλοτομίας ἐκ τῶν παρακειμένων πυκνῶν δασῶν.

Εἰς τὸ ὡς ἄνω χωρίον Σισάνιον κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 58629/11 - 7 - 1968 ἐντολῆς τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἰργάσθη ἐπὶ εἰκοσάημερον, συγκεντρώσας ἀξιόλογον καὶ πλούσιον λαογραφικὸν ὑλικόν, περιλαμβάνον στοιχεῖα ἐξ ὄλων σχεδὸν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ὁποῖον κατέγραψα εἰς τετράδιον, σχήματος 8 μεγ. ἐκ 447 σελίδων, καὶ κατέθεσα εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ὑπ' ἀριθμὸν εἰσαγωγῆς 3358. Πρὸς τοῦτοις ἐπραγματοποίησα 94 ἠχογραφήσεις μουσικῆς δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου τύπου Butoba. (Βλ. εἰς τὸ βιβλίον Μουσικῆς Ὑλῆς τοῦ Κέντρον Λαογραφίας ἀρ. 15666 - 15759).

Εἰς τὴν ἐν λόγῳ συλλεγεῖσαν ὕλην περιλαμβάνονται 22 παραδόσεις, 18 παραμῦθια καὶ εὐτράπελοι διηγήσεις, 9 τοπωνύμια, 12 παρωνύμια καὶ ἄλλα ὀνόματα, 3 παροιμίαι, 14 αἰνίγματα καὶ πληροφοροφαί διὰ τὴν λαϊκὴν κατοικίαν, τὸ ἐνδυμα, τὰς τροφάς, τὸν ἐπαγγελματικόν, ποιμενικόν, γεωργικόν καὶ ἀλιευτικόν βίον, τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, τὴν δημόδη ἰατρικὴν, τὴν ἀστρολογίαν καὶ μετεωρολογίαν, τὴν μαντικὴν, τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τοὺς λαϊκοὺς χορούς, τὰ μουσικὰ ὄργανα, ὡς καὶ τὰ ἔθιμα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν γέννησιν, τὴν ἀνατροφὴν τοῦ παιδιοῦ, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν.

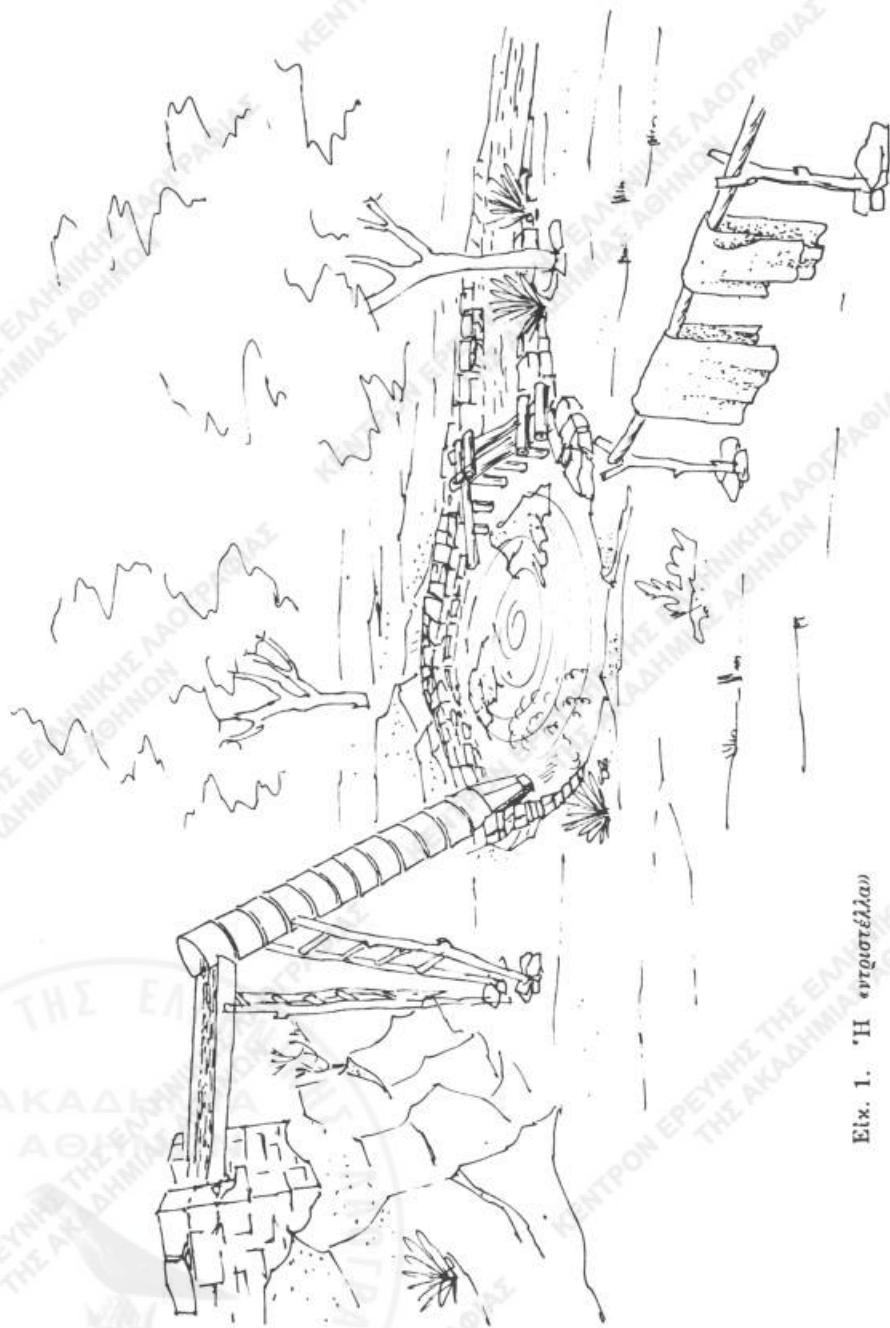
Περιοριζόμεθα εἰς τινὰς παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς μέρος μόνον τοῦ συλλεγέντος τούτου ὑλικοῦ.

Λόγῳ τῆς ὀρμῆς τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ Σισάνη καὶ λόγῳ τοῦ σχηματισμοῦ εἰς τινὰ μέρη καταρρακτῶν, μεγάλη ἐδόθη ὄθησις κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς λαϊκῆς βιοτεχνίας. Οὕτω διατηροῦνται καὶ σήμερον ὑπολείμματα τοῦ «μπατανοῦ», ἔνθα ἐναποθέτουν τὰ «δίμιτα» ὑφάσματα πρὸς ἐπεξεργασίαν. Τὸ «μπατάνι» ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν μεγάλην λεκάνην ξυλίνην, διαστάσεων 2×2,50 τοῦ μέτρου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπάρχει πάντοτε ὕδωρ. Μέσα εἰς τὴν λεκάνην αὐτὴν ὑπάρχουν τὰ «κοπάνια», τὰ ὁποῖα γυρίζουν ἐναλλασσόμενα καὶ κτυποῦν τὰ ὑφάσματα. Τὰ «κοπάνια» αὐτὰ κινοῦνται ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ ἄξονος, ὅστις λαμβάνει τὴν κίνησιν ἀπὸ τὴν «φτερωτήν», τὴν ὁποῖαν ὠθεῖ τὸ ὀρμητικῶς καὶ ἐξ ὕψους ῥέον ὕδωρ. Τοιαῦτα «μπατάνια» ἐλειτούργουν παλαιότερον πολλὰ (χφ., σ. 35 - 38). Σή-

μερον διατηρούνται μόνον τὰ ξερύπια πλὴν ἑνός, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς καλὴν σχετικῶς κατάστασιν καὶ ἐνίοτε λειτουργεῖ. Ἔτερον εἶδος λαϊκῆς βιοτεχνίας, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον, εἶναι ἡ «ντριστελλά» (βλ. εἰκ. 1). Καὶ αὕτη ὀφείλει τὴν δημιουργίαν της πάλιν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἀφθόνων ὕδατων. Ἡ «ντριστελλά» (χφ., σ. 22-23) ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν μεγάλην ξυλίνην στρογγύλην ὑποδοχὴν, ἔνθα πίπτει μὲ μεγάλην δύναμιν τὸ φερόμενον ἐδῶ μέσῳ τῆς «καρούτας» ὕδωρ. Ἐνταῦθα τὸ ὕδωρ πίπτει μὲ τόσην δύναμιν, ὥστε δημιουργεῖ δίνην καὶ πᾶν ὄτι εὐρίσκεται ἐντὸς αὐτῆς περιστρέφεται μὲ μεγάλην ταχύτητα. Εἰς αὐτὴν οἱ κάτοικοι τοποθετοῦν πρὸς ἐπεξεργασίαν τὶς «βελέντζες», αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ κτύπημα τοῦ ὕδατος περιστρεφόμεναι μαλακώνουν, ἀποβάλλουν τὸ «χνοῦδι», γίνονται πλέον κρουσταὶ καὶ ἀποκτοῦν ἀρίστην ἐμφάνισιν. Κατὰ πληροφωρίας τῶν κατοίκων τὸ χωρίον ἦτο παλαιότερον βιοτεχνικὸν κέντρον κατεργασίας τῆς «βελέντζας» καὶ τῶν «διμίτων» ὑφαντῶν. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐκεῖ παραμονῆς μου εἶδον νὰ μεταφέρονται «βελέντζες» πρὸς κατεργασίαν ἐπὶ ἡμιόνων ἐκ τοῦ πλέον ἀπομεμακρυσμένου ἑλληνικοῦ χωρίου τῆς Βορειοδυτικῆς Μακεδονίας, τοῦ Βροντεροῦ τοῦ νομοῦ Φλωρίνης. Αἱ ἐν λόγῳ «βελέντζες» μετὰ τὴν κατεργασίαν, τὴν ὁποίαν θὰ ὑφίσταντο ἐντὸς τῶν «ντριστελλῶν», θὰ ἐπανεφέροντο ἐκ νέου εἰς τὸ χωρίον, ἔξ οὗ εἶχον μεταφερθῆ πρὸς περαιτέρω κατεργασίαν. Τοιαῦτα ἐργαστήρια, λειτουργοῦντα διὰ τοῦ φυσικοῦ λευκοῦ ἀνθρακος, διατηροῦνται καὶ λειτουργοῦν σήμερον ἀκόμη εἰς τὸ χωρίον τέσσαρα.

Αἱ καταγραφεῖσαι δημῶδεις παραδόσεις εἶναι συναφεῖς πρὸς εὐρύτερον γνωστά θέματα, τινὲς δὲ τούτων, καὶ ἰδίᾳ αἱ ἱστορικαί, ἀναφέρονται κυρίως εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν τοποθεσίαν «τὸ πάτωμα», ἔνθα παρατηρεῖται ἀνεπτυγμένη ἐπίπεδος ἔκτασις, παραδίδεται ὑπὸ τῶν κατοίκων ὅτι ἐκεῖ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐγύμναζε τὸν στρατόν του (χφ., σ. 21), μάλιστα δὲ λέγεται ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐγυμνάσθη ἐκεῖ καὶ ὅτι ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἤρχισε τὴν ἐκστρατείαν του. «Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος πολέμησε ἀπὸ ὁδῶ. Ἐδῶ ἦταν τὰ στρατόπεδα τοῦ πατέρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκεῖ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος γυμνάστηκε» (χφ., σ. 17). Καὶ περὶ τοῦ ἵππου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου θρυλοῦνται σχετικαὶ παραδόσεις καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν πατημάτων¹ αὐτοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ ὑποδεικνύωνται καὶ ὠρισμένα σημεῖα, ἔνθα δύναται τις νὰ ἴδῃ τὰ ἴχνη τῆς ἐκεῖθεν διαβάσεώς του. Ἴσως μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐλησμονήθησαν τὰ

¹ Ἐκ τῆς βορειότερον κειμένης περιοχῆς πρβλ. Ἀ. Ν. Δευτεραῖον ἐν Ε. Λ. Α. τόμ. ΙΖ (1964), ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 380 καὶ ἐν Ἐπ. Κ. Α. τόμ. Κ' - ΚΑ' (1967/68), ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 354.

Εικ. 1. «Ἡ «εργαστέλλα»»

παλαιότερον δεικνύμενα σημεῖα, διότι καθὼς οἱ κάτοικοι μοῦ διηγήθησαν «ἐκεῖνα τὰ χρόνια φαίνονταν τὰ πατήματα ἀπὸ τὸ ἄλογο τοῦ Μέγα Ἀλέξανδρου» (χφ., σ. 17). Εἷς τι σημεῖον τῆς τοποθεσίας «Παναγίτσα» ἀναφέρουν οἱ κάτοικοι, ὅτι ἡ ὑπάρχουσα εἰς τὸν βράχον ὁπῆ ἦτο ἡ εἴσοδος μεγάλου κτηρίου, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε σχολεῖον, εἰς ὃ ἐδιδάχθη τὰ γράμματα ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. «Εἰς τὴν τοποθεσίαν «Παναγίτσα», πὸν εἶναι καὶ ἐκκλησία, ἦταν παλιὰ ἐκεῖ τὸ σχολεῖο τοῦ Μέγα Ἀλέξανδρου. Ἐκεῖ μέσα εἶναι μιὰ τρυπα, γαλαρία, πὸν ἀργότερα, ὅταν ἤρχοντο οἱ Τοῦρκοι, ἔμπαιναν μέσα τὰ παιδιὰ, πὸν μάθαιναν γράμματα» (χφ., σ. 17). Προφανῶς ἡ ἐν λόγω παράδοσις συμφύρεται μὲ διηγήσεις διὰ τὸ «κρυφὸ σχολεῖο» τῆς τουρκοκρατίας.

Ἐκ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων ἀξιωματικῶν εἶναι ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν διάσωσιν κάποτε τοῦ χωρίου ὑπὸ τοῦ πολιούχου αὐτοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀπὸ ἐνσκήψασαν καταγίδα, ὅτε τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ ὑπερεκχειλίσαντα κατέκλυσαν τὰς οἰκίας. «Μιὰ φορὰ ὁ Μουρικής ἔτρεχε ὁ ποταμός, τὸ βράδυ βγήκε ὁ Ἅγιος Δημήτριος καβάλλα στὸ ἄλογο καὶ τὸ γύρισε τὸ ποτάμι σὲ τοῦτο τὸ μέρος, γιὰ νὰ μὴ πνίξη τὴν ἐκκλησία καὶ τὸ χωριό. Τὸ εἶδαν οἱ γερόντοι πὸν βγήκαν ἔξω ἀπὸ τὸν θόρυβο. Πνιγίκαμε τότε ἑπτὰ σπίτια» (χφ., σ. 14 καὶ 16). Πράγματι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἔνθα ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου, ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ δὲν φέρεται κατ' εὐθειᾶν γραμμὴν ὡς εἰς ὄλον σχεδὸν τὸ ὑπόλοιπον μῆκος, ἀλλὰ παρουσιάζει μίαν λίαν αἰσθητὴν παρακαμπτήριον κάθοδον. Ἀπὸ τότε οἱ κάτοικοι ἐθεώρησαν τὸν Ἅγιον προστάτην τοῦ χωρίου των (χφ., σ. 137).

Εὐρέως διαδεδομένα ἀπαντοῦν τοπικαὶ παραδόσεις περὶ τοῦ Κοσμᾶ¹, τοῦ Ἁγίου Νικάνορος καὶ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου. Καὶ οἱ τρεῖς θεωροῦνται θεράποντες ἰατροὶ περιερχόμενοι τὰ χωρία τῆς πέριξ περιοχῆς καὶ θεραπεύοντες ἀπὸ σοβαρὰς ἀσθενείας τοὺς κατοίκους. «Ἦταν τρεῖς ἅγιοι. Ὁ Ἅγιος Νικάνορας, ὁ Ἅγιος Διονύσιος καὶ ὁ Κοσμᾶς. Ἦταν περιηγητὰι μὲ φάρμακα καὶ γιάτρειαν ἀσθενεῖς, χωρὶς νὰ πάρουν ἀργυρὰ, ὅστερα πῆγαν γιὰ κατάλυμα τὸ βράδυ σὲ μιὰ γριὰ καὶ

¹ Οὐχὶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς τιμῶνται βορειότερον τῆς ἐξετασθείσης περιοχῆς ὡς ἰατροί· βλ. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Ε. Λ. Α. τόμ. ΙΓ' - ΙΔ' (1960 - 61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 380. Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Γ' (1931), σ. 73, 98, ὡς καὶ Anneliese Wittmann, Kosmas und Damian. Kulturausbereitung und Volksdevotion, Berlin 1967, σ. 165. Σ. Β. Κονγέα, Βιβλιογραφία (Παραδοσιολογία - Κεραμεύς, Varia graeca sacra) Λαογρ. Γ (1911), σ. 290, ἔνθα κατὰ τὸ Συναξάριον 1 Δεκεμβρίου: οὗτοι θεραπεύουσι «πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ κτήνεσι». Ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ τιμῶνται τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς Ἰουλίου· βλ. καὶ Φώτῃ Δημ. Παπανικολάου, Λαογραφικὰ Δυτ. Μακεδονίας, Θεσ/νίκη 1962, σ. 181.

είχε κορίτσι ἄρρωστο. Τὸν ἔδωσε δῶρο ἢ γριά, δὲν δέχτηκαν αὐτοί, γιατί τὸ εἶχαν ὀρκιστῆ. Τότε στὴν πίεση πῆρε ὁ Ἅγιος Διονύσιος ἓνα ἄβγὸ καὶ ἀπὸ τότε χώρισαν. Ὁ Κοσμῆς καὶ ὁ Νικάνωρ λέγονται τώρα Ἅγιοι Ἀνάγκυροι» (χφ., σ. 32). Ἡ ἐν λόγῳ παράδοσις εἶναι σχετικὴ μὲ τὰς διηγήσεις ἐκεῖνας, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται προσπάθεια ὑπὸ τῶν κατοίκων αἰτιολογήσεως τοῦ χωρισμοῦ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἀπὸ τὸν Ἅγιον Νικάνωρα, ὥστε ὁ μὲν νὰ κτίσῃ τὴν σκῆτην του εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὁ δὲ εἰς τὴν Ζάμβορδαν, νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως Κοζάνης. Τοιαύτας παραδόσεις κατέγραψα ἐκ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ ἀλλαχοῦ¹.

Αἰτιολογικὴ τῆς ἰδρύσεως τῶν ἐκκλησιῶν πρὸς τιμὴν ἁγίου ἰνὸς καὶ ἐνταῦθα τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν εἶναι καὶ ἡ ἀκόλουθος διήγησις.

«Ὁ Προφήτης Ἡλίας ἦταν θαλασσινὸς καὶ ἀπὸ κάνα νανάγισμα πῆρε τὸ κομπὶ στὸν ὄμο καὶ ρωτοῦσε, ἂν τὸ ξέρον, τί εἶναι αὐτό. Ὅταν ἐφθασε σ' ἓνα βουνὸ καὶ τοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι ξύλο, τότε ἐκεῖ ἔκανε τὸ μοναστήρι του καὶ ἀπὸ τότε εἶναι στὶς κορυφὰς» (χφ., σ. 30-32). Ἡ παράδοσις αὕτη ἀπαντᾷ εὐρύτερον γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλους τόπους².

Ἐπὶ ἀνομβρίας³ πλὴν τοῦ μαγικοῦ ἐθίμου τῆς «περπερούνας», συνήθεις εἶναι καὶ αἱ λιτανεῖαι μὲ παρακλήσεις πρὸς τὸν Προφήτην Ἡλίαν (χφ., σ. 33). Τὸ ἔθος τοῦτο τῶν λιτανειῶν εἰς τὸν Προφήτην Ἡλίαν εἶναι, ὡς γνωστόν, πανελλήνιον⁴, προέρχεται δὲ ἐκ τῆς διδασκαλίας εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰακώβου

¹ Βλ. Κ. Ε. Ε. Α. ἀρ. χφ. 2959, σ. 153-154 (συλλ. Ἄ. Ν. Δευτεραίου, χωρ. Καισαρεια 1965) καὶ ἀρ. χφ. 3470, σ. 209, ἡμετέρα συλλογὴ κατὰ τὸ 1969 ἐκ τοῦ χωρίου Ἐλάτη νοτιῶς τῆς Κοζάνης.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α' (1902), σ. 116, 207-208, τόμ. Β' (1904), σ. 801-803, καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Ε. Λ. Α., τόμ. ΙΓ' - ΙΔ (1960-61), ἐν Ἀθῆναις 1962, σ. 334 καὶ τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962-63), ἐν Ἀθῆναις 1964, σ. 238-39.

³ Πρβλ. ὅταν πίπτῃ χάλαζα, ἵνα σταματήσῃ ἡ βροχὴ εἰς τὸ χωρίον Ζουμπάνιον καὶ Σισάνιον εἰς Φ. Κουκουλέ, Μνεῖα δεισιδαιμονιῶν τινῶν καὶ μαγικῶν συνηθειῶν εἰς νομοκάνονας. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν τιμητικὸν τόμον τοῦ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου), Ἀθῆναις 1958, σ. 282.

⁴ Λιτανεῖαι ἐπὶ ἀνομβρίας εἰς ἰδρυμένας ἐκκλησίας ἐπὶ κορυφῶν τῶν ὄρεων βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α' (1920), σ. 89-92, καὶ τόμ. Γ' (1931), σ. 6 κέξ. Πρβλ. καὶ τὴν ἀκόλουθον παράδοσιν ἐκ τῶν βορειότερον κειμένης περιοχῆς καὶ δὴ ἐκ τοῦ χωρίου Ἐρμακιά, ἐν ἧ παρατηρεῖται συμφυρμὸς τῆς ἀνεγέρσεως ἐκκλησιῶν του εἰς ὑψηλὰ σημεῖα καὶ περὶ βροχῆς: «Ὁ Προφήτης Ἡλίας προφήτευσεν ὅτι θὰ βρέξῃ ἢ δὲν θὰ βρέξῃ. Τότε ὁ αὐτοκράτορας ἄρχισε νὰ τὸν κατατρέχῃ καὶ ἔφυγε γιὰ τὰ βουνά. Ἐκεῖ ψηλά τοῦ πήγαινε τροφὴ ἓνας κόρακας καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τὴν ἐκκλησιά του ἐκεῖ ψηλά» (Κ. Ε. Ε. Α. ἀρ. χφ. 3206, σ. 54, συλλ. Ἄ. Ν. Δευτεραίου, 1967).

5, 17, ὅτι «*Ἡλίας . . . προσηύξατο τοῦ μὴ βρέξαι καὶ οὐκ ἔβρεξεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐνιαυτούς τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ· καὶ πάλιν προσηύξατο καὶ ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκεν*»¹. Ἐπομένως ὁ Προφήτης Ἡλίας θεωρεῖται καὶ ἐνταῦθα ὡς ἔφορος τῶν βροχῶν «*ὅταν δὲν βρέξη, τρεῖς κοπέλες παίρνουν μιὰ κεραμίδα καὶ τὴν φέρουν στὴν ἄκρα τοῦ ποντάμ' τοῦ Μύριχου καὶ τὴν ἀφήνουν ἐκεῖ ἕως ὅτου βρέξη. Μόλις βρέξη, παίρνουν λάδ', πηγαίνουν, παίρνουν τὴν κεραμίδα, πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιά τοῦ Προφήτη Ἡλία, βάζουν τὴν κεραμίδα, πὸν τὴν εἶχαν πάρει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά, ἐκεῖ, πὸν ἦτανε, ἀνάβουν τὰ καντήλια καὶ τὸν εὐχαριστοῦν, διότι τοὺς ἔκαμε τὸ χατήρι*» (χφ., σ. 153).

Εἰς ἄλλας καταγραφείσας ἐνταῦθα παραδόσεις περὶ Ἁγίων παρατηροῦμεν, ὅτι ἔχουν κοινὰ στοιχεῖα καὶ γνωρίσματα πρὸς τὰς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Οὕτως ὁ Ἅγιος Μηνᾶς θεωρεῖται προστάτης τῶν ποιμνίων καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς του «*κλοῦμε τὰ ψαλίδια καὶ τὰ βαστοῦμε ὅλη τὴν ἡμέρα κλειστά, γιὰ νὰ μὴ πηγαίη ὁ λύκος στὸ κοπάδι*» (χφ., σ. 137 - 138). Ἡ Ἁγία Βαρβάρα καὶ ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος πιστεύεται ὅτι θεραπεύουν καὶ προστατεύουν τοὺς πάσχοντας ἐκ γρίπης, ἰλαρᾶς καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν εὐλογίαν (χφ., σ. 138 καὶ 144). Τὴν παραμονὴν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας «*κάνουμε λαγγῖτες καὶ λέμε ὅτι εἶναι τὰ σπάργανα τῆς Παναγίας*» (χφ., σ. 138).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων ἀναφέρομεν τὰ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, ὅποτε «*κάνουμε μικρὰ ψωμάκια, πὸν τὰ λέμε «κόλιαντα» εἶναι στρογγυλά. Τὰ ψήνουμε στὸ φούερο ἢ στὴ γάστρα, ἔρχονται τὰ παιδιὰ, μᾶς λένε τὰ κόλιαντα καὶ τοὺς δίνουμε ἀπ' αὐτά. Τὰ παιδιὰ τραγοῦδοῦν :*

— *Κόλιαντα, Μπάμπω, κόλιαντα
καὶ μένα κολιαντίνα,
κι ἂν δὲ μὲ δώσης κόλιαντα,
δῶσ' μου τὴ θυγατέρα.*

5 — *Τί τὴν θέλεις, γάϊδαρε,*

τὴ δική μου τὴ θυγατέρα ;

— *Νὰ τὴν τσιμπῶ, νὰ τὴν φιλῶ,
νὰ μὲ ζεσταίη τὸ βράδυ»* (χφ., σ. 139).

Εἰς τὴν συλλεγεῖσαν ὕλην, σχετικὴν πρὸς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν νόμιμα, παρατηρεῖται ταυτότης πρὸς ἀντιστοίχους ἐκδηλώσεις εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Αἱ δοξασαί περὶ τῶν Μοιρῶν, ὡς ἐρχομένων τὴν

¹ Βλ. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Ε.Λ.Α. τόμ. ΙΓ' - ΙΔ', ἐνθ' ἄν., σ. 333 - 334.

τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ νεογνοῦ διὰ νὰ τὸ μοιράνουν, ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὸ Σισάνιον.

«Στὶς τρεῖς ἡμέρες ἔρχονται οἱ Μοῖρες. Τὸ βάζουμε στὴν σαρμανίτσα (= κούνια), τοῦ βάζουμε ἀσημικά, γιὰ νὰ τὸ γράφουν οἱ Μοῖρες πλούσιο. Κάνουμε τότε καὶ μπουγάτσα καὶ ἔρχονται οἱ γυναῖκες μὲ πιλάφια. Στὶς τρεῖς τὸ λούζει ἢ μπάμπω καὶ ρίχνουν ἀσημικά μέσα στὸ νερὸ καὶ τὰ παίρνει ἢ μπάμπω» (χφ., σ. 71). Αἱ παρατιθέμεναι προσφοραὶ ἔχουν ὡς σκοπὸν νὰ ἐξευμενίσουν τὰς Μοῖρας, ὥστε νὰ καθορίσουν εὐτυχὲς μέλλον διὰ τὸ βρέφος. Πλεῖσταὶ κατεγράφησαν παραδόσεις γνωσταὶ καὶ ἀλλαχοῦ περὶ δυσμενῶν ἀποφάσεων τῶν Μοιρῶν κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν. Τὸ δυσμενὲς τοῦτο πεπρωμένον παρὰ τὰς μυρίας προφυλάξεις δὲν καθίσταται δυνατὸν νὰ τὸ ἀποφύγη τὸ ἄτομον (χφ., σ. 72).

Εὐρύτατα γνωσταὶ εἶναι αἱ παραδόσεις περὶ Νεραΐδων, αἱ ὁποῖαι λευκοφοροῦσαι καὶ χορεύουσαι πλησίον ποταμῶν ἢ νερομύλων, συγχέονται πρὸς τοὺς κακοποιοὺς δαίμονας τοῦ Δωδεκαήμερου, τοὺς Καλικαντζάρους, καὶ ἄλλα φαντάσματα, μεθ' ὧν ἔχουν κοινὰ χαρακτηριστικὰ (χφ., σ. 25 καὶ 33).

Διάχυτος εἶναι μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου ἡ δοξασία, ὅτι πολλὰ δένδρα εἶναι στοιχειωμένα¹. Τὸ ἐνοικοῦν στοιχειὸν εἰς τὰ δένδρα αὐτὰ τιμωρεῖ τὸν τρόπον τινὰ τοὺς ἐπιχειροῦντας τὴν ἀποκοπὴν ἢ ἐκρίζωσίν των. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὰ δένδρα τῆς ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἱερά. «Μία φορὰ ἔκοψα ἓνα κλωνάρι καὶ ἀπὸ ἓνα δέντρο μεγάλο τῆς ἐκκλησίας (κουρὶ-βακούφικο) καὶ ἐκεῖ. πὺρ τὸ λιάνιζα, ἔκοψα τὸ πόδι μου καὶ τὸ ἄφησα καὶ ἔφυγα» (χφ., σ. 96).

Ἀμείλικτος ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἐπιχειρούντων τὴν ἀφαίρεσιν ἀντικειμένων ἐκ τῶν ναῶν. Διηγοῦνται ὅτι εἰς τὸ χωρίον ἓν ἄτομον «τρελλάθηκε στὸ χρόνον, πὺρ ἔκλεψε τσιμέντα τῆς ἐκκλησίας καί, ἀφοῦ τὰ πῆγε πίσω κρυφὰ-κρυφὰ, ἔγινε σχεδὸν καλὰ» (χφ., σ. 96)².

Ἰδιάζον εἶναι καὶ ἐνταῦθα τὸ θρησκευτικὸν ἔθιμον, τοῦ «ὕψώματος» τοῦ ἄρτου κατὰ τὰς πανηγύρεις, διὰ τὸ ὅποιον ὁ ἱερεὺς δὲν δέχεται πρόσφορον ἀπὸ «ἄκληρη γυναῖκα». Καταγραφεῖσα σχετικὴ παράδοσις αἰτιολογεῖ τὴν γέννησιν τῆς

¹ Πρβλ. Ἄ. Ν. Δευτεραῖον, ἐν Ἑπ. Κ. Λ., τόμ. ΙΗ' - ΙΘ', ἐνθ' ἀνωτ., σ. 251 - 253, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Πρβλ. σχετικὴν παράδοσιν ἐκ τοῦ χωρίου τῆς νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας: «Μία φορὰ ἓνας Τοῦρκος ἔκοψε ἓνα δέντρο ἀπὸ τὸ περίβολο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Τότε τὸ δέντρο τὸν ἔκλεισε μέσα. Τότε ὁ Τοῦρκος ἔταξε ἓνα ντενεκὲ λάδι. Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος δὲν τὸν ἄφηγε. Τότε ὁ Τοῦρκος ἔταξε μιὰ γελάδα καὶ ἓνα μωσχάρι καὶ μετὰ τὸν ἀπελευθέρωσε». (Κ.Ε.Ε.Λ. χφ., 2959, σ. 25).

Παρθένου, κατόπιν παρακλήσεως τῆς μητρὸς τῆς πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἀποκτήσῃ τέκνον, διότι ὁ ἱερεὺς τὴν προσέβαλε καὶ δὲν ἐδέχθη τὸ πρόσφορόν τῆς, ἐπειδὴ ἦτο μέχρι τότε ἄκληρος. Οὕτως «ἐκεῖνο τὸ πρόσφορο, πὸν πάει πρῶτο στὴν ἐκκλησία, ἐκεῖνο βάζει ὁ παπᾶς καὶ κάνει τὴν λειτουργία καὶ τὴν Κοινωνία. Ἡ Ἄννα, ἡ μάνα τῆς Μαρίας, ἐπήγαινε κάθε μέρα πρῶτη τὸ πρόσφορο στὸ Μοναστήρι καὶ ἔκανε μὲ αὐτὸ ὁ παπᾶς τὴν λειτουργία. Ἡ Ἄννα ἦτανε στεῖρα. Ὁ παπᾶς τὴν φώναξε πὸν πήγαινε αὐτὴ στὸ μοναστήρι. Αὐτὴ τὸ πῆρε προσβολή.

Εἰκ. 2. Ὁ δράκος.

Τότε ἔβαλε συνέχεια νὰ προσεύχεται καὶ εἶπε : — Θεέ μου, δός μου ἓνα παιδί καὶ θὰ στὸ προσφέρω. Ἔτσι ἔμεινε ἔγκνα ἡ Ἄννα καὶ ἔκανε τὴν Μαρία, τὴν μητέρα τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ξέρω σὲ ποιὸ Μοναστήρι» (χφ., σ. 39).

Πλήθος ἀγροτικῶν ἐθίμων δύναται τις νὰ σημειώσῃ εἰς τὸ Σισιάνιον καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸν θερισμὸν καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν σιτηρῶν. Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ τελούμενα κατὰ τὸ τέλος τοῦ θερισμοῦ. Ἀναφέρω τὸ ἔθιμον

τοῦ «δράκοντος»¹, δηλ. τῆς μικρᾶς δέσμης σταχύων, τὴν ὁποίαν κατασκευάζουν ἀπὸ τὰ τελευταία χειρόβολα τοῦ θερισμοῦ. Ἐνα μικρὸ μέρος τοῦ χωραφιοῦ μένει ἀθέριστον. Κατόπιν ὅλοι μαζί οἱ θερισταί, ἀφοῦ σχηματίσουν περίξ αὐτοῦ κύκλον, θερίζουν αὐτὸ ἄδοντες τὸ κατωτέρω ἄσμα, σχηματίζοντας συγχρόνως ἐκ τῶν σταχύων ἓνα σταυρόν, ὅστις ὀνομάζεται «δράκος» (βλ. εἰκ. 2). Ὁ «δράκος» οὗτος φέρεται εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τοποθετεῖται πλησίον τοῦ εἰκονίσματος, διατηρούμενος καθ' ὅλον τὸ ἔτος, διὰ νὰ ριφθῇ ἐντὸς τοῦ ἄλωνιου κατὰ τὸν ἄλωνισμὸν τῆς νέας ἐσοδείας (χφ., σ. 13 καὶ 135), ὁπότε καὶ ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ «δράκοντος» τοῦ νέου ἔτους. Χορεύοντες² λοιπὸν μέσα εἰς τὸν ἀγρὸν σχηματίζουν τὸν «δράκοντα», ἐνῶ ἄδουν τὸ ἀκόλουθον ἄσμα :

*Γιὰ ἰδέστ' αὐτὸ τοῦ δέντρον,
πῶς τοῦ δέρν' ἀέρας,
πῶς τοῦ δέρν' ἀέρας,
πῶς τὸ δέρν' ἀέρ', πῶς τὸ κυματίζει.*

5 Ἔτσι μὲ δέρν' ὁ πόνοσ μου,

*πῶς νὰ πάω στὰ ξένα!
Ἐγὼ κάναν' δὲν ξέρω,
κάναν' δὲ γνωρίζω,
κάναν' δὲν γνωρίζω*

10 ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς μου.

*Πῶς νὰ πάω στὰ ξένα
καὶ στὰ πεθερικά μου!
Ἐγὼ κάναν' δὲν ξέρω,
κάναν' δὲν γνωρίζω.*

[χφ., σ. 391-392. Ἄρ. εἰσ. μουσ. 15756 (ἄρ. ταιν. 1178₈₅)].

¹ Πρβλ. «κοτσανούλα» ἐκ τοῦ χωρίου Κέδρος Ἀργάφων. Δημ. Σ. Λουκάτου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Θεσσαλικά Ἀργαφα. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. ΙΑ' - ΙΒ' (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 298.

² Πρβλ. τὸ τέλος τοῦ θερισμοῦ ἐκ τῆς βορειότερον κειμένης περιοχῆς (νομὸς Πέλλης) ὑπὸ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Ε.Λ.Α. τόμ. ΙΓ' - ΙΔ' (1960-61), Ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 382, ἐνθα, ὅταν τελειώνη ὁ θερισμὸς, ἀφήνουν μερικὸς στάχους ἀθέριστους, τοὺς ὁποίους θερίζουν ὅλοι μαζί, ἀφοῦ προηγουμένως θὰ χορέψουν περίξ αὐτῶν.

R É S U M É

**Rapport de la mission folklorique dans le village Sissanion
du Département de Kozani (Macédoine Occidentale)
(du 15 juillet au 3 août 1968)**

par A n g. N. D e f t é r é o s

Au Sud-Ouest de la rue Kozani-Ptolemais et près des sources du fleuve Aliakmon, à la montagne Sniatsikon (ou Askiò) de la province Voïou, (département de Kozani) est bâti sur un plateau le village Sissanion.

Tous les habitants sont des indigènes et s'occupent principalement avec l'élevage des bestiaux et en second lieu avec l'agriculture.

L'auteur a travaillé dans ce village durant 20 jours et a recueilli un matériel intéressant et varié, qu'il a noté dans un cahier de 447 pages (in 40 grand format), déposé au Centre sub. no 3358. Ce matériel comprend: 22 légendes, 18 contes et recits plaisants, plus de 100 chansons et danses populaires enregistrés sur 8 bandes magnétiques sur deux pistes (vitesse 3 3/4) des toponymie, des proverbes et des énigmes. Diverses informations relatives à l'habitation populaire, le costume, les aliments, la vie pastorale et agraire, l'organisation sociale, le droit populaire, les coutumes de magie et de superstitions, la divination, le culte populaire, les croyances populaires relatives à la naissance, au mariage et à la mort etc.

De la vie professionnelle, il décrit le «batani» (μπατάκι p. 381 - 382. Voir fig. n° 1) où avec l'aide du charbon blanc (chutes d'eau) on travaille les tissus sur les métiers. Avec la même force motrice, fontionne au village et les «dristella» (ντριστελλά p. 382) où on fini l'élaboration des couvertures «flocates» en laine, des couvre-lits et des tapis.

De la vie culturelle l'auteur a noté plusieurs légendes historiques relatives à Alexandre le Grand. On relate, que aux plateaux qui se trouvent aux environs du village Alexandre le grand exerçait ses armées et que lui-même lorsqu'il était jeune il s'exerçait là-bàs. Dans plusieurs emplacements de cette région, les habitants montrent des traces des sabot de son cheval et des ruines sont considérées, comme l'école où a étudié.

Parmi les légendes du culte, sont intéressantes, celles qui se rappor-

tent à St. Démétrios protecteur du village, à St. Cosma de l'Étolie, St. Nikanor et Denys. Ces trois derniers saints, sont considérés comme des médecins qui parcourent les villages en guérissant les malades gratuitement. Les croyances sur l'édification miraculeuse d'églises sont similaires aux légendes d'autres régions de la Grèce.

Une croyance très répandue entre les habitants de ce village, est que les arbres qui appartiennent à l'église sont sacrés et sont protégés par le démon (στοιχειὸ) qui les habitent : Ce démon punit, ceux qui essaient de les couper ou les déraciner. Comme on punit sévèrement ceux qui essaient de voler des objets sacrés de l'église.

Parmi les coutumes agricoles, il mentionne celui de «draconta» (du dragon) qui consiste à deux petits fagot d'épis en croix, qui sont glanés à la fin, de la moisson.

Les moissonneurs en chantant et en dansant moissonnent la dernière section du champs, et avec ces épis confectionnent le «draconta» qui le portent à leur maison où l'ont gardés pendant toute l'année.

Γ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ (16 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ - 2 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1968)

ΥΠΟ ΑΝΝΗΣ Ι. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Λαογραφική έρευνα πραγματοποιήθη υπ' εμού¹ από της 16 Αυγούστου μέχρι της 2 Σεπτεμβρίου 1968 εις τόν νομόν Τρικάλων, ειδικῶς εις τὰ χωρία Καλλιρόη, Ἄγιοι Θεόδωροι καὶ εις τήν κομόπολιν Καλαμπάκα. Ἡ συλλεχθεῖσα ὕλη καταγραφεῖσα εις τετράδιον ἐκ σελίδων 383, σχ. 8ου μεγάλου, κατετέθη εις τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας υπ' ἀριθ. 3241.

Εἰς τήν ὕλην ταύτην περιλαμβάνονται πληροφορίες περὶ τοῦ κατὰ παράδοσιν ἐνταῦθα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ: α) ἐκ τοῦ ὕλικου βίου: περὶ τοῦ γεωργικοῦ καὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, τῆς βιοτεχνίας (βαφικῆς κ. ἄ.), τῆς κατοικίας, τοῦ ἐνδύματος κ. λ. π. β) ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου: διὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν τελευτήν, τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον κ. ἄ. καὶ γ) ἐκ τοῦ πνευματικοῦ

¹ Συμφώνως πρὸς τὴν υπ' ἀρ. 58819 ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

βίου: δημώδη ᾠσματα 148, ταχταρίσματα - νανουρίσματα 3, προσευχαί 2, παραδόσεις 149, αινίγματα 16, παραμύθια 3, παροιμίες 4 και ἄλλη ὕλη, ἀναφερομένη εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὴν δημώδη ἰατρικὴν, τὴν ἀστρολογίαν καὶ μετεωρολογίαν, τὴν μαντικὴν, τὴν μαγείαν, ὡς καὶ εἰς δεισιδαίμονας δοξασίας καὶ συνθηείας. Ἀντιστοίχως ἐγένετο καὶ ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου τύπου Butoba Mt, ἠχογράφησις 120 μελωδιῶν δημοδῶν ᾠμάτων καὶ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν (ἀριθ. εἰσαγ. μουσ. ὕλης 15760 - 15879).

Εἰκ. 1. Τὸ ξύλινον ἄροτρον.

Ἐκ τῶν ἀπασχολησάντων ἡμᾶς θεμάτων γίνεται λόγος ἐνταῦθα περὶ τινῶν μόνον ζητημάτων: Ἐκ τοῦ γεωργικοῦ βίου ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς τοῦ ξυλίνου ἀρότρου, τὸ ὁποῖον καλεῖται: *ξυλάλετρον*¹ ἢ *ἀλέτρι* ἢ *ἀλέτρ'*. Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ *κουντουριοῦ*, τῆς *χερολάβας*, τῆς *σπάθης*, τῆς *σφήνας*, τοῦ *σταβαριοῦ*, τοῦ *κλειδιοῦ*, τῆς *σκάλης*, τοῦ *λουριοῦ*, τῶν *παραβόλων* ἢ *φτερῶν*, τοῦ *ὑνιοῦ* καὶ τοῦ *ζυγοῦ* μετὰ τῶν *ζευλῶν* (βλ. εἰκ. 1, 2).

Τὸ *κουντούρι* κατασκευάζεται ἐκ κορμοῦ δρυός, ὡς καὶ παρ' Ἀρχαίοις τὸ ἔλυμα, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἐν ἄκρον, αἰχμηρότερον, δέχεται τὴν ὕνιν, τὸ δ' ἕτερον καταλήγει εἰς τὴν *χερολάβα*² παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *χειρολαβίς*². Ἡ σπάθη κατα-

¹ Περιγράφεται ὁ τύπος τοῦ ξυλαλέτρου εἰς Καλλιρρόην Τρικάλων. Ἡ γεωργία σήμερον εὐρίσκειται ἐνταῦθα ἐν ὑποχωρήσει ἔνεκα τῆς ὀσημέραι ἐντεινομένης δασικῆς ἐκμεταλλεύσεως· οὕτως εἰς τὸ χωρίον ὑπάρχει μόνον ἐν ξυλάλετρον.

² Βλ. Πολυδεύκ., Α, 252.

σχευαζομένη ἐκ ξύλου τῆς ἀσφενδάμου εἶναι εἰς τὴν μορφήν μᾶλλον πλατεῖα, στερεομένη δὲ μὲ σφήνα¹ συγκρατεῖ τὸ *κουντούρι* καὶ τὸ *σταβάρι* ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται ὑπεράνω διὰ διανοιχθείσης ὀπῆς. Ἡ σπάθη φέρει ἔτι τρῆμα, εἰς ὃ τίθεται ξύλινος ἥλος. Δι' αὐτῆς ρυθμίζεται καὶ κρατεῖται σταθερῶς ἡ θέσις τοῦ *σταβριοῦ* καὶ τοῦ *κουντουριοῦ*.

Τὸ *σταβάρι* ἐκ ξύλου ἐλάτης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ζυγὸν διὰ τῆς *σκάλης*, περιδεδεμένης διὰ δερματίνων ἢ μαλλίνων ἱμάντων ἐπὶ τοῦ *ζυγοῦ*. *Κλειδί* καλεῖ-

Εἰκ. 2. Τμῆμα τοῦ ἀρότρου.

ται ἥλος ἐκ ξύλου, ὁ ὁποῖος ἐντιθέμενος εἰς τρῆμα κείμενον παρὰ τὸ ἄκρον τοῦ *σταβριοῦ* χρησιμεύει, ὅπως δεχθῆ τὴν *σκάλην* δι' ἧς συνδέεται ὁ ζυγὸς μετὰ τοῦ *σταβριοῦ*. Ἡ *σκάλη* ἐκ ξύλου κέδρου συνδέει τὸ *σταβάρι* καὶ τὸν ζυγὸν διὰ τῶν *λουριῶν*. Τὸ *λουρι* ἢ τὰ *λουριά* κατασκευάζονται κυρίως ἐξ ἐρίου αἰγὸς κεκλωσμένου πρῶτον καὶ εἶτα πλεκομένου διὰ τῆς χειρὸς ὡς πλόκαμος (πλεξίς) ἢ ἐκ δέρματος (προβιάς). Διὰ τούτων συνδέεται ἡ *σκάλη* μετὰ τοῦ *ζυγοῦ*. Ὅμοίως καλοῦνται τὰ ἐξαρτήματα ταῦτα εἰς Αἰτωλίαν (δύνανται νὰ εἶναι δερμάτινα καὶ σιδηρᾶ)²,

¹ Τεμάχιον ξύλου ἢ σιδήρου, σχήματος ἀκανονίστου τριγώνου δι' οὗ τὸ *σταβάρι* στερεοῦται ἐπὶ τοῦ *κουντουριοῦ* καὶ τῆς *σπάθης*. Ὅμοίως καλεῖται καὶ ἐν Αἰτωλίᾳ, Νάξῳ καὶ Κρήτῃ (βλ. Δημ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 20. Κ. Α. ἀρ. 663, σ. 36, 1924, ἀρ. 433, σ. 24, 1891).

² Κ. Α., ἀρ. 869, σ. 228, 1902, ἀρ. 868, σ. 17, 1927. Ἐνταῦθα καλοῦνται καὶ *λωριά*. (βλ. Δημ. Λουκοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 17).

Ἄρταν¹, Χαλκιδικήν², Τριφυλλίαν³, Ἄνδρον⁴ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Θεσσαλίας καλοῦνται *ζευγόσκoiνα*⁵ ὡς καὶ εἰς Λακωνίαν⁶, Σούλι⁷, Κύθνον⁸, Μέγαρα⁹ καὶ Ἡπειρον¹⁰. Εἰς Κῶν καλοῦνται λούρα¹¹.

Τὰ *παράβολα*¹² ἢ *φτερά* ἐκ ξύλου πλατάνου προσαρμόζονται εἰς τὸ *κονντούρι* παρὰ τὴν ὕνιν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀνυψώσεως καὶ διαχωρισμοῦ τοῦ χόματος. Πλὴν τοῦ τύπου *παράβολα* (Θεσσαλία¹³, Ἡπειρος¹⁴, Αἶνος¹⁵, Κύθνος¹⁶, Αἰτωλία¹⁷, Σῦρος¹⁸, Σέριφος¹⁹, Στερεὰ Ἑλλάς²⁰), ἀπαντᾷ καὶ τὸ ὄνομα *παράβουλος*, *παράβουλον* (Εὐβοία²¹, Θράκη²²), *παράβουλον* (Σάμος)²³, *περάβολο* (Μεσσηνία)²⁴, *παραβόλι*,

¹ Κ. Λ., ἀρ. 454, σ. 104, 1923.

² Κ. Λ., ἀρ. 769Α, σ. 244, 1920, ἀρ. 769Β, σ. 247, 1920.

³ Κ. Λ., ἀρ. 396, σ. 437, 1894.

⁴ Κ. Λ., ἀρ. 771Α, σ. 14, 1918. Εἶναι γνωστά καὶ ὑπὸ τὸν τύπον *ζευγόσκoiνα* (Κ. Λ., ἀρ. 771Α, σ. 14).

⁵ Κ. Λ., ἀρ. 669, σ. 22, 1924.

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 446, σ. 80, 1895.

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 976, σ. 708, 1933.

⁸ Κ. Λ., ἀρ. 714, σ. 152, 1925.

⁹ Κ. Λ., ἀρ. 889, σ. 115, 1915.

¹⁰ Κ. Λ., ἀρ. 320, σ. 8, 1880, ἀρ. 420, σ. 53, 1923.

¹¹ Βλ. Ἀναστ. Γ. Βρόντη, ἔνθ' ἀν., σ. 211-212.

¹² Ὀνομάζονται οὕτως ἐπειδὴ εἶναι παρεμβεβλημένα ἀνὰ δύο ἐπὶ τοῦ ἐλύματος (Βλ. Π. Α. Φουρίκη, ἔνθ' ἀν., σ. 364).

¹³ Βλ. Π. Α. Φουρίκη, ἔνθ' ἀν., σ. 361, Κ. Λ., ἀρ. 669, σ. 50, 1924.

¹⁴ Κ. Λ., ἀρ. 422, σ. 176, 1908, ἀρ. 420, σ. 53, [1922].

¹⁵ Βλ. Π. Α. Φουρίκη, ἔνθ' ἀν., σ. 361.

¹⁶ Κ. Λ., ἀρ. 702, σ. 1, 2 [1925], ἀρ. 714, σ. 387, [1925].

¹⁷ Βλ. Δημ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 20. Κ. Λ., ἀρ. 868, σ. 17, 1927. Ἐνταῦθα φέρονται καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους *παράβουλον* καὶ *φτερά* (βλ. Δημ. Λουκοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 20, Κ. Λ., ἀρ. 785, σ. 11, 1921-1922, ἀρ. 402, σ. 238, 341 [1922]).

¹⁸ Κ. Λ., ἀρ. 773, σ. 185, 1919.

¹⁹ Κ. Λ., ἀρ. 960, σ. 245, [1923].

²⁰ Κ. Λ., ἀρ. 468, σ. 8, 1902, Ἱστορ. Λεξ. χφ., ἀρ. 827, σ. 238. Εἶναι γνωστός καὶ ὁ τύπος *παράβουλα* (Ἱστορ. Λεξ. χφ., ἀρ. 718, σελ. 22).

²¹ Κ. Λ., ἀρ. 713, σ. 115, 1925, ἀρ. 417, σ. 50, 1912, Ἱστορ. Λεξ. χφ., ἀρ. 499, σ. 63, ἀρ. 799, σ. 47.

²² Ἱστορ. Λεξ. χφ., ἀρ. 725Β, σ. 79.

²³ Κ. Λ., ἀρ. 753, σ. 420, 1925, ἀρ. 391, σ. 364, 1921.

²⁴ Κ. Λ., ἀρ. 456, σ. 195, [1923].

παράβουλας, παράβολο, παράβολος καὶ φτερά (Τήνος)¹, περιβολάδα (Μέγαρα)², παρασπάθια, παρώφτι (Κάρπαθος)³, φτερά (Κυπαρισσία⁴, Λεντεκάδα⁵, Ἄρτα⁶, Λακωνία⁷, Παραμυθιά⁸, Καλάβρυτα, Κεφαλληνία, Τριφυλία⁹, Χίος¹⁰, Λεπενού¹¹, Βούρβουρα Κυνουρίας¹²), φτερά καὶ φτερίτης (Κύπρος)¹³, φτερωτή (Νάξος)¹⁴, παρώτια (Καπαδοκία¹⁵), παρούτια (Κρήτη, Μήλος)¹⁶, παροῦτιες καὶ παρούτια (Κῶς)¹⁷, μπαρούτι (Κίμωλος)¹⁸, μπαρούτι καὶ παρούτι (Ρόδος)¹⁹, παρσότια (Σίφνος)²⁰, ἀπὶ (Ἄνδρος)²¹, παράβολο (Ἴος)²², παράβιλον (Σκόπελος, Ἀλόνησος)²³ καὶ ἄλλως ἐν ἄλλοις τόποις²⁴.

Τὸ σπουδαίτερον τῶν ἐξαρτημάτων τοῦ ἀρότρου εἶναι τὸ ἐννι²⁵ καὶ ὕνιν (διὰ τοῦ δευτέρου ὀνόματος εἶναι γνωστὴ ἢ ὕνις εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου).

¹ Κ. Λ., ἀρ. 948, σ. 172, 246, [1922], ἀρ. 947, σ. 13, [1929]. Ἱστορ. Λεξ. χφ., ἀρ. 824, σ. 41, 281, 299.

² Κ. Λ., ἀρ. 637, σ. 71, 1883.

³ Βλ. Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, ἐνθ' ἀν., σ. 22. Κ. Λ., ἀρ. 397, σ. 14, 15, 1890, ἀρ. 431, σ. 215, 1893.

⁴ Κ. Λ., ἀρ. 443, σ. 16, 1914.

⁵ Βλ. Π. Α. Φουρλίκη, ἐνθ' ἀν., σ. 361, Κ. Λ., ἀρ. 396, σ. 443, 1894.

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 454, σ. 104 [1923].

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 446, σ. 80, 1895.

⁸ Κ. Λ., ἀρ. 53, σ. 43, 1902, ἀρ. 883, σ. 14, 1927.

⁹ Βλ. Π. Α. Φουρλίκη, ἐνθ' ἀν., σ. 361.

¹⁰ Κ. Λ., ἀρ. 117, σ. 159, [1919].

¹¹ Κ. Λ., ἀρ. 709, σ. 13, [1925].

¹² Κ. Λ., ἀρ. 784, σ. 272, 1921.

¹³ Κ. Λ., ἀρ. 339, σ. 9, 1919, ἀρ. 347, σ. 86, [1921], ἀρ. 950, σ. 92, 1921.

¹⁴ Κ. Λ., ἀρ. 663, σ. 37, [1924], ἀρ. 703, σ. 30, 1919.

¹⁵ Κ. Λ., ἀρ. 352Γ, μέρ. 2ον, σ. 29, 1884 - 85.

¹⁶ Κ. Λ., ἀρ. 450, σ. 48, [1923], ἀρ. 443, σ. 23, 1891.

¹⁷ Βλ. Ἀναστ. Μ. Καραναστάση, ἐνθ' ἀν., σ. 210. Κ. Λ., ἀρ. 58, σ. 63, 1919.

¹⁸ Κ. Λ., ἀρ. 779, σ. 296, 1920.

¹⁹ Κ. Λ., ἀρ. 751, σ. 20, [1925]. Ἀναστ. Γ. Βρόντη, ἐνθ' ἀν., σ. 108.

²⁰ Κ. Λ., ἀρ. 655, σ. 47, [1924].

²¹ Κ. Λ., ἀρ. 771Α, σ. 5, 1918.

²² Ἱστορ. Λεξ. χφ., ἀρ. 779, σ. 47.

²³ Ἱστορ. Λεξ. χφ., ἀρ. 758, σ. 185.

²⁴ Βλ. Π. Α. Φουρλίκη, ἐνθ' ἀν., σ. 361 - 364.

²⁵ Κ. Λ., ἀρ. 886, σ. 158, [1928].

Ὁ ζυγός¹ (βλ. φωτ. 3-4) κατασκευάζεται ἐκ φυλλουριάς αἱ δὲ ζεῦλαι ἐκ κρανέας, προσδένονται δ' εἰς τὸν ζυγὸν τὸ πλεῖστον διὰ μαλλίνου ἱμάντος.

Αἱ ζεῦλαι μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν ἀπαντῶνται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν βυζαντινὴν

Εἰκ. 3. Αἱ ζεῦλαι καὶ ὁ ζυγός.

περίοδον². Εἰς τοὺς λοιποὺς τόπους τῆς Ἑλλάδος καλοῦνται ζεῦλα, ζεῦλες (πλεῖστοι τόποι), ζζεῦλες (Σύμη)³, ζευγλὶν καὶ ζευλῆ (Πόντος, Ὁρδόν, Ἀραβάνιον)⁴

¹ Ὁ ζυγός φέρεται ὑπὸ τοὺς τύπους ζυγός (πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος), ζύγ (Ἀραβάνιον Πόντου), ζεγός (Χίος), ζυός (Σῦρος, Κύπρος, Κύθνος, Σίφνος, Κάργαθος, Κῶς, Ἀμοργός), ζύος καὶ ζυός (Ρόδος), ζζυός (Σύμη), ζζυγός (Καρδάμυλα Χίου), ζ'γός (Αἰτωλία, Τήνος), ζουγός (Μέγαρα), ζωγόνιν (Πόντος), ποιητουρούκιν (Λειβήσιον Μ. Ἀσίας) κ. ἄ. (Κ. Λ., ἀρ. 314, σ. 34, 1891, ἀρ. 692, σ. 14, 1918, ἀρ. 773, σ. 80, 1919, ἀρ. 339, σ. 9, 1919, ἀρ. 347, σ. 86, [1921], ἀρ. 714, σ. 155, 1920, ἀρ. 702, σ. 1, 2, [1925], ἀρ. 665, σ. 18, 1904, ἀρ. 431, σ. 205, 1893, Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, ἔνθ' ἄν., σ. 22, Ἀναστ. Μ. Καραναστάση, ἔνθ' ἄν., σ. 211, Κ. Λ., ἀρ. 503, σ. 41, [1924], ἀρ. 751, σ. 46, [1925], Ἀναστ. Γ. Βρόντη, ἔνθ' ἄν., σ. 108-109, Κ. Λ., ἀρ. 146, σ. 80, 1910, ἀρ. 117, σ. 159, [1919], ἀρ. 785, σ. 11, 1921-1922, ἀρ. 402, σ. 88, 1922, ἀρ. 948, σ. 79, 1922, ἀρ. 889, σ. 117, 1915, ἀρ. 119, σ. 232, [1919], ἀρ. 875, σ. 82, 1889.

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. 5, ἐν Ἀθήναις 1952, σ. 256.

³ Κ. Λ., ἀρ. 146, σ. 80, 1910.

⁴ Κ. Λ., ἀρ. 119, σ. 227, [1919], ἀρ. 329, σ. 10, 1890, ἀρ. 314, σ. 34, 1891.

ζίβα (Τσακωνιά)¹, ζεύγλα (Σκοπός², Ἄνακον Μ. Ἀσίας³, Νάξος)⁴, ζεῦγλες (Ζουπάνιον Σισανίου⁵, Μηχανιώνα Κυζίκου)⁶, ζέχλα (Τήνος)⁷.

Ἐκ τῶν παραδόσεων ἐνταῦθα ἀναφέρονται αἱ περὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς ἀνδρειωμένων, γιγάντων⁸.

Εἰκ. 4. Πρόσδεσις τοῦ ζυγοῦ.

1. «Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν πέθαιναν. Αὐτοὶ ἦταν πολὺν δυνατοὶ καὶ ψηλοί. Αὐτοὶ πέθαιναν μονάχα ἅμα σκόνταβαν καὶ ἔπεφταν κάτω δὲν μπόραγαν μετὰ τὰ ξανασηκωθοῦν. Ἀπὸ τότε ἔμεινε ἡ παροιμία «Μὰ τὸ σκονταμό». (χφ. 3241, σ. 139 Ἄγιοι Θεόδωροι).

2. «Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦταν πολὺν δυνατοὶ καὶ μποροῦσαν καὶ σ'κῶναν βάρ' πολλὰ. Τὰ κάστρα πῶχ'νι χτίσ' ἔχ'νι μεγάλα κουτρώνια, δὲν ἦταν σὰν καὶ ἐμᾶς πρόφ'. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν πέθαιναν, αὐτοὶ σκόνταβαν καὶ ἔπιφταν κάτω

¹ Κ. Λ., ἀρ. 707, σ. 21, [1925].

² Κ. Λ., ἀρ. 155, σ. 34, 1893.

³ Κ. Λ., ἀρ. 871, σ. 12, [1927].

⁴ Κ. Λ., ἀρ. 703, σ. 30, 1919.

⁵ Κ. Λ., ἀρ. 214, σ. 128, 1895.

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 209, σ. 5, 1877.

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 947, σ. 7, 1929, ἀρ. 948, σ. 78, [1922].

⁸ Γίνεται λόγος ἐνταῦθα καὶ περὶ τινῶν παραδόσεων ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1967 ἀποστολῆς μου εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν.

κι ἅμα σκόνταβαν κ' ἐπιφταν κάτ' δὲν μπόραγαν νὰ σ'κωθοῦν. Ἐπ' αὐτοὺς ἔμεινε μέχρι σήμερα ἡ παροιμία «Μὰ τοὺν κακὸν τοὺν σκονταμό». (χφ. 3241, σ. 5. Καλλιρρόη).

3. «Στὴ Λακκοπούλα (βορ. δυτ.) ἔκει ἦταν, οἱ δυνατοὶ ἀνθρώπ', πὸν ἦταν μιγαλόσωμ' κὶ μποροῦσαν μ' ἓνα βῆμα νὰ ἀμπ'δήσουν μιγάλον τόπου. Αὐτοὶ ἦταν οἱ Ἑλληνες» (χφ. 3212, σ. 51. Ἅγιος Προκόπιος 1967).

4. «Αὐτοὶ πῶχτισαν τὸ κάστρον στοῦ Παλιόκαστρον (νοτ. τοῦ χωρίου) ἦταν δυνατοὶ ἀνθρώποι. Ἦταν Ἑλληνες. Αὐτοὶ ἦταν ἡ πουλὴ ψηλοὶ ἡ κοντοί, ψηλοὶ κὶ μαλλιαροὶ ἡ κοντοί, πὸν δταν πιρπατοῦσαν βούλιαξι οὐ τόπους». (χφ. 3212, σ. 27, Πύλη).

5. «Ὑπάρχουν κτίσματα ἀπὸν κάστρα. Στὴ Λακκοπούλα (βορ. δυτ.) πού'νε κάστρον τὸ ἔχτισαν μιγαλόσωμ' ἄθρωπ', οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες πού'τανι πουλὴ δυνατοί. Ὅταν τὰ ἔχτιζαν οὐ ἓνας ἦταν στοὺν Ἰταμον καὶ οὐ ἄλλους στοῦ Παλιόκαστρον (δυτ.) σιὸ θ'κό μας Παλιόκαστρον, κὶ φοννάζ' οὐ ἓνας στοὺν ἄλλον: δῶσ' μ' τοὺν τσόκι σ' (= σφυρὶ) κὶ οὐ ἄλλους τοῦ πέταξι κὶ τό'δουσι ἀπὸ τοῦ ἓνα μέρους στοῦν ἄλλον ἀπαναθὲ πὸν ἦτανι ἦτανι τότε πουλὴ δυνατοί». (χφ. 3212, σ. 42. Ἅγιος Προκόπιος).

6. «Τὰ τεῖχ' τὰ ἔφτιασαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες πού'σαν δυνατοί, δὲν σ'κῶσαν τότε αὐτὰ τὰ κοντρώνια τίπουτα βίτσια». (χφ., 3212, σ. 33 Πύλη).

Παραδόσεις ὁμοίως ἀναφέρουσαι περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς σωματικῆς ρώμης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν περιφέρειαν Καρδίτσης (Σμόκοβον¹, Ρεντίαν²), εἰς Θράκη³, Αἰτωλίαν⁴ (Καλάβρυτα)⁵, Τρίπολιν⁶, Βούρβουρα Κυνουρίας⁴, Σφακιά⁵, Ἰθάκη⁶, Νάξον⁷, Κάλυμνον⁸ κ. ἄ.⁹.

¹ Κ. Λ., ἀρ. 2301, σ. 177 καὶ 176 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1959).

² Κ. Λ., ἀρ. 2301, σ. 467 (συλλ. Δ. Λουκάτου, 1959).

³ Κ. Λ. ἀρ. 2392, σ. 41 (συλλ. Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Ἄβδηρα Θράκης 1961).

⁴ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 52-53.

⁵ Κ. Λ., ἀρ. 763, σ. 243 (συλλ. Γ. Παπανδρέου, 1918).

⁶ Κ. Λ., ἀρ. 2255, σ. 207-208 (συλλ. Γρηγ. Δημητροπούλου, 1956).

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 784, 2. 230 (συλλ. Κ. Α. Ρωμαίου, 1921).

⁸ Κ. Λ., ἀρ. 120, σ. 37 καὶ 40, 1908.

⁹ Κ. Λ., ἀρ. 884, σ. 63 (συλλ. Σπύρου Ν. Μουσοῦρη, 1928).

⁷ Κ. Λ., ἀρ. 1585, σ. 20 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Ἄπειρανθος 1934), Κ. Λ., ἀρ. 2342, σ. 23 (συλλ. Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Ἅγιοι Ἀπόστολοι Μελάνων, 1960).

⁸ Βλ. Παν. Ζερβοῦ, Παραδόσεις Ἱστορ. Παραμυθολογήματα, προλ. στοιχειά, κακὰ πνεύματα, Δωδεκαν. Ἄρχ. 3 (1958), σ. 264.

⁹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 53-56, 58, Johann. Theoph. Kakridis, Die alten Hellenen im neugriechischen Volksglauben, München 1967, σ. 9 κ. ἑξ.

Ἡ σωματικὴ τῶν Ἑλλήνων ἰσχὺς εἶναι κατὰ πολὺ ὑπερτέρα τῆς τῶν σημερινῶν. Οὗτοι (οἱ σημερινοὶ) κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν εἶναι «ψόφιοι», ἀδυνατοῦντες νὰ ἐκτελέσουν ἔργα, ὡς οἱ πρόγονοὶ των.

Ἡ πίστις εἰς τὸν λαὸν περὶ τοῦ παρελθόντος ὡς καλυτέρου τοῦ παρόντος¹ ὑπῆρχεν ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Ἀρχαιότητα² ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις σήμερον λαοῖς³.

Οἱ «Ἕλληνες» ἠδύνατο νὰ κατασκευάσουν τὰ διὰ πελωρίων ὀγκολίθων ἐκτισμένα κάστρα, νὰ μετακινοῦν εὐχερῶς τούτους καὶ νὰ ῥίπτουν εἰς μακρινὰς ἀποστάσεις ὄ,τιδήποτε⁴.

Τὰ σχετικὰ περὶ τοῦ θανάτου αὐτῶν ἐκ πτώσεως⁵ ὁμοιάζουν πρὸς τὰ περὶ Σαρανταπήχων⁶. Παρόμοιαι διηγήσεις ἀπαντοῦν καὶ παρὰ τοῖς Βουλγάροις⁷.

Ἐκ τῶν τοπικῶν θρησκευτικῶν καὶ λατρευτικῶν συνηθειῶν ἀναφέρομεν τὰς περὶ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων.

α) «Μιὰ γ'ναῖκα ἦταν ἀφ' τὰ Κουτσομούλια (τὰ Τρίκαλα μέσα)· αὐτὴ ἦταν κ'λὴ καὶ τὴν πῆρι οὐ ἄντρας τ'ς στὸν ὄμο νὰ τὴ φέρ' ἀπάν' στὸν ἄι Θόδουρου. Ἦρθαν στὸν ἄι Θόδωρ' κ'εῖνον τοῦ βράδ' κ' ἔμειναν ἄλλα δύο. Τὴν τρίτη μέρα τοῦ βράδ' τὴν εἶπι οὐ ἄι Θόδουρας νὰ σ'κωθῆ νὰ πάη στὰ Τρίκαλα, στοῦ σπῖτι τ'ς. Εἶχι γίν' καλά». (χφ., σ. 191).

¹ Σχετικῶς λέγεται καὶ ἡ παροιμία «κάθε πέρ'σι καὶ καλύτερα» (βλ. Κ. Κουρμουζιάδου, Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις Πετροχωρίου (Τσακηλίου) Μετρῶν, Θρακ., τόμ. ΙΣΤ' (1941), σ. 248. Γ. Δρακίδου, Ροδιακά, Ἀθήναι 1937, σ. 187. Ἐμμ. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, ἐν Ἀθήνας 1896, σ. 285, ἀρ. 258. Ἀ. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοδῶν ἁσμάτων κλπ., ἐκδ. Β', ἐν Ἀθήνας 1920-21, σ. 401. Ν. Γ. Κυριαζῆ, Κυπριακαὶ παροιμίαι, ἐν Λάρνακι 1940, σ. 217. Νίκης Πέδρικα, Σκύρος, τόμ. Β', Ἀθήναι 1943, σ. 69 κλπ.

² Ἰλ. Α, 206-272. Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμέρ, 109 κ.ἐξ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, Νεοελληνικὴ μυθολογία, Μέρος Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 501 ἐξ.

³ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', 1904, σ. 730.

⁴ Ἡ πίστις αὕτη ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. (βλ. Βιργ. Αἰν. XII, 896-902, Ὀμ. Ἰλ. Ε 302-310, Υ 285-289 κ. ἀ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, ἐνθ' ἀν., σ. 731-732), ὡς καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 730. Τοῦ αὐτοῦ, Νεοελλ. μυθολ. Β', 1874, σ. 504.

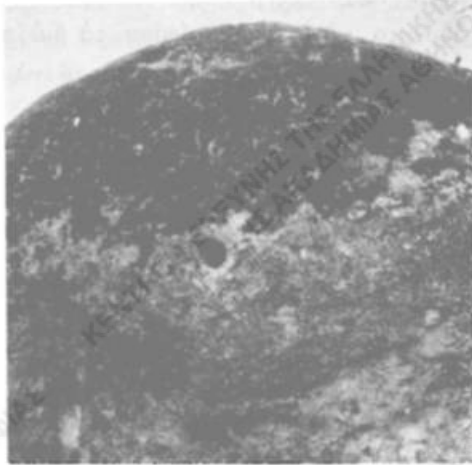
⁵ Σχετικαὶ παραδόσεις εἶναι γνωσταὶ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Θεσσαλίας κ.ἀ. (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α', 1904, σ. 52, ἀρ. 89. Κ. Λ., ἀρ. 2301, σ. 258 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Θραψίμι Καρδίτσης 1959). Κ. Λ., ἀρ. 1146, σ. 251 (συλλ. Δ. Πουλάκη, Ἀλμυρὸς Βόλου 1824) ἀναφέρεται ὁ ὄρκος «μὰ τὸ σκονταμό».

⁶ βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ νεωτέροις Ἕλλησι, ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 97-98. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., Β', σ. 749-751.

⁷ βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 749-750.

β) «*Ἐχ'μι ἀκ'στά ἀπ' τ'ς παπποῦδης μας ὅτ' ἕνας νιὸς μιὰ βουλά ἦτανι παράλυτους κ' οἱ ἅγιοι Θεόδωροι κόσιβαν (= ἔτρεχαν) κι μι τ' ἄλογγα τ'ς τὸν πάτ'σαν κ' ἔγινι ἀμέσους καλά*» (χφ., σ. 193).

γ) «*Ἄμα ἤρθι ἰδῶ οὐ ἅγιους Θεόδωρους, οὐ ἕνας ἤρθι ἀπ' τὸν Παλαμᾶ*',

Εἰκ. 5. Τὸ ἶχνος τοῦ ἵππου τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου.

πάτ'σι κ' ἔμεινι ἢ πατ'σὰ ἀπ' τ' ἄλογγου τ' κι ἀπὸν κουντὰ ἔφτειασι τὸ ἀσκη-
ταριὸ τ' κ'εῖ δίπλα» (χφ., σ. 193) (βλ. εἰκ. 5).

δ) «*Κάποτε ἕνας Τσαβέας (ἐπών. Τσαβέας) γέρος πῆγι νὰ κόψ' ξύλα, πουρνάργια, πὸν ἦταν τῆς μονῆς και τότε οὐ γούμενους θύμουσι και πῆγι νὰ πιτάξ' τὴν εἰκόνα τῶν Ἁγίων Θεοδώρων κὰτ' κι ἀμέσους τὰ βουβάλια πού 'ταν ζιμένα στοὺν ἀρ'μπὰ φόψ'σαν κ' ἔτσ' οἱ ἅγιοι φτειάσαν τοὺ θάμα τ'ς*» (χφ., σ. 194).

ε) «*Οἱ ἅγιοι Θεόδωροι φτειάνουν πουλλὰ θαύματα. Ἐνας Πανάγους εἶχι τρακόσα πρόβια και τὰ εἶχι στοὺ λημέρ' ἰκεῖ γύρου ἀπ' τοὺ μαναστήρ' τ' ἄι Θεδώρ'. Τὸν ἔκανι παρατήρ'σι οὐ γούμινους νὰ φνύ' τὰ πρόβια, ἀλλὰ οὐ Πανάγους δὲν ἄκουγι τ'ς ἐντολὲς τοῦ γούμενου κι οὐ γούμινους παρακάλαγι νὰ*

¹ Ὅσον ἡδυνήθην νὰ ἐρευνήσω δὲν εὔρον ἅγιον Θεόδωρον ἢ Θεόδωρον καταγόμενον ἢ γεννηθέντα εἰς Παλαμᾶ. Ἴσως πρόκειται περὶ τοπικοῦ ἁγίου ἢ μοναχοῦ, ὅστις ἡσκήτευεν ἐνταῦθα φέρων τὸ ὄνομα Θεόδωρος, τούτου δ' ἡ λατρεία ἔχει συνδεθῆ πρὸς τὴν τοῦ Τήρωνος. Κατὰ πληροφορίας ἐκ τῶν γεροντοτέρων τῆς περιοχῆς τὸ μονῆριον ὑπήγετο εἰς τὴν μονὴν Ἁγίου Στεφάνου Μετεώρων, ὑπῆρχεν δὲ ἡγούμενος εἰς αὐτό, ὅστις ἐδίδεν ἀναφορὰν εἰς τὸν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἡ ἑδαφικὴ ἔκτασις τοῦ χωρίου Ἁγιοὶ Θεόδωροι ἀνήκεν εἰς τὸ μονῆριον, τῆς ὁποίας ἀπαλλοτριώσις ἐγένετο τῷ 1923 (χφ., σ. 193 - 194).

τιμωρηθοῦν, ἀλλὰ τίποντα κὶ τότε κὶ οὐ γούμινους πῆρι τὴν Ἁγία τῶν Ἁγίων νὰ τὴν πιτάξῃ κάτω κὶ ἀμέσως πλάγιασαν χάμου τὰ πρόβατα καὶ δὲν σ'κώνονταν νὰ βουσκίσουν. Ἔδειξε τοῦ θάμα τ'ς. Ἄλλὰ τὸν δεῖπνον παρουσιάστ'κὶ οὐ ἄγιους κὶ τὸν χτύπ'σι τὸν γούμινου κὶ τὸν εἶπε: Ἄλλ' βουλά νὰ μὴ τοῦ ξαναφτειάσης αὐτό· τό 'χς φτειάσ' πουλλές βουλές κὶ νὰ μὴ τοῦ ξανακάν'ς, γιατί ἔτυχα νὰ εἶμι ἄδω κ' ἔδειξα τοῦ θάμα μ'» (χφ., σ. 194-195).

Εἰκ. 6. Τὸ μοναστήριον τῶν Ἁγίων Θεοδώρων

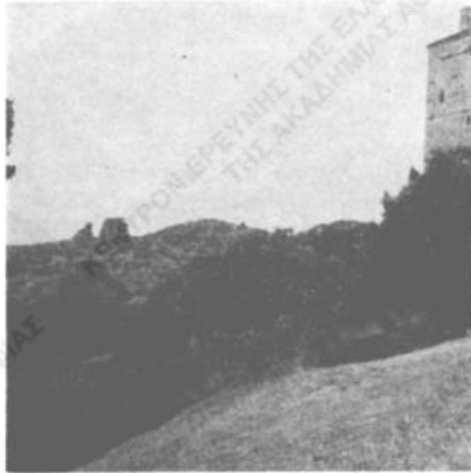
ς) «Μιὰ βουλά πῆρι φωθχιά τοῦ μαναστήρ' κὶ καίγονταν. Ἐπιασ' ἀπ' τοῦ μπουχαρὶ ἢ φωθχιά κὶ τότε ἀμέσους ἕνας Θόδουρος Χοῦτος ἀνέβ'κὶ ἀπάν' στὴ σκιπὴ κὶ τὸν βόηθ'σαν κὶ ἄλλ' κ' ἔσβησι τὴ φωθχιά, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ Χοῦτος μὸλ'ς ἔσβησι τὴ φωθχιά παραπάτ'σι κὶ κριμάστ'κὶ νὰ πέσ' κάτω νὰ σκοουτοθηῖ κὶ τὸν κράτ'σι οὐ ἄγιους στοὺν ἄερα σχιδόν, πιάστ'κὶ ἀπὸ μὴν κираμίδα καὶ σιγά, σιγά ἀνέβ'κὶ στὴ σκιπὴ τοῦ μαναστηριοῦ καὶ γλύτονοι. Ἦταν θαῦμα τ' ἄγιου» (χφ., σ. 195) (βλ. εἰκ. 6-7).

ζ) «Στοὺν ἄγιον Θόδουρον μέσα ἔχ' ἕνα κουτρῶν' αὐτὸ εἶναι κάτ' στὴ σκίητ'. Ἀπ' τοῦ κουτρῶν' αὐτὸ ξόνουμι λίγου κὶ τό 'χ'μι γιὰ φυλαχτ'κό. Μὲ τὴ σκόν' φτειάν'μι κὶ χαῖμαλάκ'» (χφ., σ. 193).

Αἱ παραδόσεις (α'-ε') εἶναι σχετικαὶ πρὸς τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου καὶ τὸν

βίον αὐτοῦ. Τὸ θέμα περὶ τοῦ ἴχνους τῆς ὀπλῆς τοῦ ζῴου του εἶναι κοινὸν καὶ εἰς ἄλλας ἀγιολογικὰς καὶ μὴ διηγήσεις¹.

Ἡ πανήγυρις τῶν Ἁγίων Θεοδώρων εἰς τὸ δὴμόνυμον χωρίον εἰς τὴν ὁποίαν μετέχει καὶ πλῆθος κόσμου ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ κωμοπόλεων ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς τῆς α' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν καὶ διαρκεῖ μέχρι

Εἰκ. 7. Τὸ τμήμα τῆς στέγης τοῦ μοναστηρίου ἔνθα ἔλαβε χώραν τὸ θαῦμα.

καὶ τῆς Κυριακῆς. Τὴν πρωτὰν τοῦ Σαββάτου, ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, μετὰ τὸ πέρασ τῆς θείας λειτουργίας εὐλογεῖται τὸ ὑψωμα τοῦ «*Αἰ Θεδώρ*»², δίσκος μὲ ἐψημένον σῖτον (κόλλυβα), ὅστις ἔχει παρασκευασθῆ φροντίδι τῆς ἐκκλησίας, «*τοῦ φτειάχῃ*» αὐτὸ τοῦ «*στάρ*» τοῦ «*μναστήρ*». Ἀπὸ τὸ ὑψωμα τοῦτο παραλαμβάνουν πάντες μερικὸς κόκκους σίτου διὰ μαντικὸς σκοποῦς. Δι' αὐτῶν μαντεύονται οἱ νέοι καὶ κυρίως αἱ νεάνιδες περὶ τοῦ μέλλοντος συζύγου των. Οἱ ἐκ τῶν ἐγγάμων λαμβάνοντες ἀπὸ τὸ ὑψωμα παραδίδουν τὰ κόλλυβα εἰς ἀγάμους. Οἱ ἄγαμοι τοπο-

¹ Βλ. Ἄννης Ι. Παπαμιχαήλ, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης, Β. Κ. Λ., τόμ. ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 241 - 242.

² Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν κομίζονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρόσφορον καὶ πινάκια περιέχοντα ἐψημένον ὑψ' ἐκάστης οἰκογενείας σῖτον, τῆς ὁποίας μέλος φέρει τὸ ὄνομα Θεόδωρος, καλούμενα ὑψώματα, ὡς γίνεται καὶ μὲ κάθε ἑορτήν. Ταῦτα ὑψοῦνται μετὰ τὸ πέρασ τῆς θείας λειτουργίας. Ἡ εὐλογία δὲ τελεῖται χωριστὰ οὐχὶ μετὰ τοῦ ὑψώματος τοῦ ἁγίου.

θετοῦν τοὺς κόκκους τοῦ σίτου ἐκ τοῦ ὑψώματος ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν των ἐπάδοντες :

Ἄγιε Θεόδωρε
 αὐτοῦ πὸν πᾶς
 καὶ τίς μοῖρες συναντᾶς,
 ἂν δῆς καὶ τὴ δικιά μου,
 πές της νὰ ῥθῃ στ' ὄνειρό μου,
 νὰ μοῦ πῆ κι τ' ὄνομά της.

ἢ Ἄγιοι Θεόδωροι, καλοί,
 καλοὶ θανματουρογοί·
 ἴκει στήν ἔρημο πὸν πᾶτε
 καὶ τίς τύχης συναντᾶτε,
 ἂν δῆτε καὶ τὴ δική μου,
 τὴν ἀποχαιρετᾶτε.

Ἄν τὴν ἰδῆτε νὰ κάθεται,
 πές της νὰ σηκωθῆ,
 κι ἂν τὴν ἰδῆτε νὰ τρέχῃ
 πές της νὰ κάνῃ γρήγορα. (χφ., σελ. 118 - 119).

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ πανελληνίου μαντικῆς συνηθείας¹. Τὸ ἰδιάζον εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἔγκειται ὅτι ὁ σῖτος πρὸς μαντικὸν σκοπὸν παρασκευάζεται φροντίδι τῆς ἐκκλησίας καὶ εἶναι ὁ δίσκος «τ' αἰ Θεodώρ»².

Τὴν Κυριακὴν μετὰ τὸ πέρας τῆς θείας λειτουργίας λαμβάνει χώραν ἔξωθι τῆς ἐκκλησίας χορὸς μέχρι ἐσπέρας, ὁ χορὸς «τ' αἰ Θεodώρ» καθ' ὃν ἄδεται τὸ ᾄσμα «τ' αἰ Θεodώρ».

Κάτου στοὺν ἅγιον Θεόδωρον στοὺν ἅγιον Κουσαντίνου
 πανηγυρίζει γίνονται στοὺν ἅγιον Κουσαντίνου
 τοὺ πανηγύρ' ἦταν πούλν κι τοὺ νιρὸ ἦταν λίγου·
 ἢ (τοὺ πανηγύρ' ἦταν πούλν κι οὐ τόπους ἦταν λίγους)
 τοὺ πίν' οὐ δράκους τὸ νιρὸ διψάει τοὺ πανηγύρι.
 Ἄλέξης³ κι ὁ Βλαχίπουλους ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν.

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν μαντικῶν ὀνείρων περὶ γάμου, (Τοῦ αὐτοῦ, Λαογρ. σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 116 - 117, 121 - 126).

² Ἐν Κρήτῃ ἡ σύζυγος τοῦ ἱερέως τοῦ χωρίου ἢ νεάνις τις ἔψηνε τὸν σῖτον. (Βλ. Μαρίας Λιουδάκι, Ὁ γάμος στὴν Κρήτη τῶρα καὶ παλιά, Ἔπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν, Γ' (1940), σ. 335).

³ Ἡ συνέχεια εἶναι τὸ γνωστὸν ᾄσμα τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου.

- Ἄντάμα ἔχουν τοὺς μαύρους τους σ' ἓναν τάβλα δεμένους
 ἔχουν κι μάννα καλουγρὰ γιὰ νὰ τοὺς ὀρηγηεῖ
 — Παιδιά μου, τρώτε, πίνετε κ' οἱ Τοῦρκοι σᾶς κουρσεύουν.
 — Μάννα μου, κι ἂν μᾶς κούρσεψαν, ποτέ τους δὲ μᾶς πῆραν... κλπ.

Παραθέτομεν τὴν μουσικὴν τοῦ ἔσματος κατὰ καταγραφὴν ὑπὸ τοῦ συντάκτου μουσικοῦ κ. Σπυρ. Περισιτέρη :

Κά - - - του στούν Ἄ - - - γιου
 θό - - - δου - ρου, κά - του στούν Ἄ - γιο
 θό - δου - ρου, στὸν Ἄ - γιο Κω - σταν -
 τί - νο, στὸν Ἄ - γιο Κων - σταν - τί - νο. - -
 Tan.

Ὁ συμφυρμός τοῦ ἔσματος μὲ τὸ τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου ἔχω τὴν γνώμη ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἔσματα ταῦτα ἠδοντο εἰς χορευτικὸν ρυθμόν, κατὰ τὰς πανηγύρεις ἢ ἄλλας περιστάσεις, ὡς κατὰ τὰς ἀπόκρως, καθ' ἃς λαμβάνει χώραν χορός, ὁ ὁποῖος ἐξετελεῖτο παλαιότερον διὰ τῶν ἀδομένων ἔσμάτων καὶ ἦτο συνεχής.

Τὰ ἔσματα ταῦτα τοῦ αὐτοῦ κυρίως ρυθμοῦ, χρόνου, ἠδοντο τὸ ἐν κατοπίν τοῦ ἄλλου ἄνευ διακοπῆς¹. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως τὰ πολυστίχα ἔσματα δὲν ἠδοντο πλήρη, διὸ ἐλησμονοῦντο, οὕτω δὲ ἔλαβε τὸ ἀνωτέρω ἔσμα τὴν σημερινήν του μορφήν.

¹ Τοῦτο συμβαίνει καὶ σήμερον κατὰ τὸν πασχαλινὸν χορόν, ὅπου τὸ ἐν χορευτικὸν ἔσμα ἀκολουθεῖ τὸ ἄλλο.

R É S U M É

**Recherche folklorique dans la province de Trikala en Thessalie
(du 16 août au 2 septembre 1968)**

par Anne J. Papamichail

Faisant suite à sa mission de l'année précédente dans cette région (i) l'auteur a travaillé aux villages Aghios Théodoros, Kalliroï et Kalambaka, où a recueilli un matériel folklorique varié, noté dans un cahier (in 8° grand format) de 383 pages, déposé au Centre de Recherches sub no 3241. Également elle a enregistré sur bandes magnétiques 120 chansons folkloriques et danses populaires.

De ce matériel l'auteur, commente certains éléments seulement: a) De la vie agricole elle rapporte du village Kalliroï des informations relatives à la charrue en bois «ξυλαέτρι», «ξυλάετρο», «ἀέτρο» ou «ἀλέτρι» comme on le nomme presque dans toute la Grèce. Elle donne une description minutieuse des différentes parties de cet instrument de travail archaïque en les nommant et en les comparant avec celles de la charrue de Byzance et de l'Antiquité.

b) Parmi les légendes recueillies elle commente celle des géants Hellènes qui étaient considérés par les Grecs anciens et d'autres peuples comme ayant une force surnaturelle. Cette croyance est répandue presque dans toute la Grèce.

c) Des coutumes locales elle mentionne les légendes de St. Théodore ainsi que la foire qui est célébrée en son honneur le jour de sa fête. Cette foire dure trois jours: du premier vendredi du grand carême au dimanche. Le samedi, après la messe, on bénit le plateau du St. Théodore où on y met des grains du blé cuits. Ces grains du blé sont distribués aux fidèles et servent à des buts devinatoires.

Le dimanche après la messe on danse dans la cour de l'église la danse du St. Théodore en chantant la chanson du Saint.

Selon l'auteur cette chanson constitue une synthèse des chansons du cycle akritique soit: «du dragon retenant les eaux», et du «Petit Vlachopoulo». Cette synthèse est due, selon l'auteur, au fait que ces chansons étaient chantées et dansées pendant la fête du St. Théodore aux foires et en d'autres circonstances l'une après l'autre sans interruption pour faire durer la danse. Avec le temps ces chansons polystiques n'étaient plus chantées en entier, du fait de la disparition des vieux qui les connaissaient et ainsi prirent leur forme actuelle.

Δ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΡΗΤΗΣ
(26 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ - 14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1968)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 26^{ης} Αὐγούστου ἕως τῆς 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1968 ἐπραγματοποιήθη ὑπ' ἐμοῦ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὸν νομὸν Ρεθύμνης Κρήτης, κυρίως πρὸς μελέτην καὶ κινηματογράφησιν τοῦ τρόπου ἐργασίας τῶν ἀγγειοπλαστῶν εἰς τὸ χωρίον *Μαργαρίτες* τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, πρὸς δὲ καὶ δι' ἠχογραφήσεως καὶ κινηματογραφήσεως συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου καὶ ἕξ ἐτέρων περιοχῶν τοῦ νομοῦ. Οὕτως εἰργάσθη πλὴν τῶν Μαργαριτῶν καὶ εἰς τὰ χωρία *Μιξόροσμα* καὶ *Σπήλι* τῆς ἐπαρχίας Ἀγίου Βασιλείου, ὡς καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ νομοῦ, τὸ *Ρέθυμνον*.

Κατὰ τὴν ἀποστολὴν μου ταύτην ἐκινήματογράφησα 4 λαογραφικὰ θέματα, περὶ ὧν κατωτέρω, ἠχογράφησα 77 ἄσματα καὶ χορούς καὶ κατέγραψα εἰς Μαργαρίτες σύμμεικτον ὕλην περὶ τοῦ αὐτόθι λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἦτοι: παραδόσεις, ἄσματα, ἐπωδὰς (*γηθειές*), δίστιχα, τοπωνύμια, παροιμίας, ὡς καὶ εἰδήσεις περὶ γεωργικοῦ, ποιμενικοῦ καὶ κυνηγετικοῦ βίου, λαϊκῆς λατρείας, ἐνδύματος, οἰκίας καὶ ἰδίᾳ περὶ ἀγγειοπλαστικῆς.

Τὸ χφ., ἐκ σελ. 402, κατεχωρίσθη εἰς τὸ εἰδικὸν βιβλίον μὲ ἀριθμ. εἰσαγωγῆς 3359, αἱ ἠχογραφήσεις ὑπὸ τοὺς ἀριθμ. 15557-15634, τὰ δὲ κινηματογραφηθέντα θέματα κατεγράφησαν εἰς τὸ βιβλ. εἰσαγ. κινημ. ταινιῶν ὑπ' αὐξ. ἀριθμ. 60-62.

Α'. *Οἱ Μαργαρίτες*¹ εὐρίσκονται παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἰδη

¹ Κατὰ τινὰ παραδόσιν τὸ χωρίον ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς Μαργαρίτας, βασιλίσης τῆς ἐγγύς κειμένης ἀρχαίας Ἐλευθέρας, ἡ ὁποία ἀπὸ θανάσμου πρὸς τὸ τοπίον, ἔνθα νῦν οἱ Μαργαρίτες, διέθεσε τὰ κοσμήματά της διὰ τὴν ἰδρυσιν συνοικισμοῦ εἰς αὐτό. Πιθανῶς τὸ χωρίον ὀφείλει τὸ ὄνομά του εἰς τὸ πλῆθος τῶν ὁμωνύμων ἀνθέων, τὰ ὁποῖα φύονται ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὴν περιοχὴν. (Βλ. *Λέσπ. Ποθουλᾶκη*, *Μαργαρίτες Μυλοποτάμου*. Κρητ. Ἔστια, χφ. Α' (1949), τευχ. 8, σ. 7. Πρβλ. καὶ *Ἐμμ. Λαμπρινᾶκη*, *Γεωγραφία τῆς Κρήτης*. Ρέθυμνα 1890, σ. 95).

Παλαιότερον οἱ Μαργαρίτες ἀπετέλουσαν ἔδραν ὁμωνύμου δήμου, αἱ δ' οἰκίαι τῆς τότε κώμης ἀνήρχοντο εἰς 600. (Βλ. *Ἐμμ. Λαμπρινᾶκη*, ἔνθ' ἀν., σ. 96). Σήμερον οἱ κάτοικοι τῶν Μαργαριτῶν ἀνέρχονται εἰς 604 (ἀπογρ. 1961), τὸ δὲ χωρίον ἀποτελεῖ κοινότητα.

(Ψηλορείτη), εἰς τὸ μέσον τοῦ μεγάλου λεκανοπεδίου τοῦ Μυλοποτάμου, ἔχουν δὲ πλουσίαν ἱστορικὴν παράδοσιν¹.

Μέχρι πρό τινος τὸ χωρίον ἀπετέλει ἓν τῶν μεγαλυτέρων κέντρων ἀγγειοπλαστικῆς ἐν Κρήτῃ². Μία ἐκτεταμένη περιοχὴ, τὸ Πάνω Λιβάδι, νοτίως τοῦ χωρίου περὶ τὰ 500 μ. ἔξ αὐτοῦ, ἦτο πλήρης ἀπὸ τσικαλαργειά, ἦτοι ἐργαστήρια ἀγγειοπλαστικῆς, πολλὰ τῶν ὁποίων σφύζονται ἔτι.

Ἡ ἄσκησις τῆς βιοτεχνίας ταύτης εἰς χρόνους παλαιότερους ἀπετέλει τὴν κυρίαν βιοποριστικὴν ἀσχολίαν διὰ τοὺς περισσοτέρους τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι κατεσκεύαζον ἐκ πηλοῦ παντὸς εἴδους ἀντικείμενα καὶ δοχεῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χωρικῆς οἰκογενείας.

Ἡ βιοτεχνία ὅμως αὕτη σήμερον εὐρίσκεται καὶ εἰς Μαργαριτες, ὡς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Κρήτῃ, εἰς διαρκῆ ὑποχώρησιν, ἀποτελοῦσα ἐπικουρικὸν πλέον ἐπάγγελμα.

Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρομεν, ὅτι κατὰ τὸ 1968 ἐλειτούργησαν ἐνταῦθα περὶ τὰ δέκα ἐργαστήρια, ἔξ ὧν συστηματικῶς τὰ πέντε, κυρίως πρὸς κατασκευὴν σταμνῶν.

Οἱ λόγοι τῆς παρακμῆς τῆς παναρχαίας τέχνης τῆς ἀγγειοπλαστικῆς πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ εἰς τὸ ἐπίπονον τῆς ἐργασίας, κυρίως ὅμως εἰς τὰ σύγχρονα μέσα ὑδρεύσεως καὶ ἀρδεύσεως καὶ τὴν κατασκευὴν δοχείων οἰκιακῆς χρήσεως διὰ τῆς χρησιμοποιοῦσας ἄλλων πρώτων ὑλῶν, κυρίως τοῦ νάυλον.

Διὰ τοῦτο, πρὸς τὸν σκοπὸν διασώσεως τοῦ παραδοσιακοῦ τρόπου ἐργασίας τῶν ἀγγειοπλαστῶν τοῦ χωρίου, ἐκινηματογράφησα καὶ ἐφωτογράφησα πάσας τὰς

¹ Ὅτε τὸ 1333 ἐπεβλήθησαν νέα φορολογία ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ οἱ Κρήτες ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτῶν, ἡ κόμη τῶν Μαργαριτῶν πρώτη ἠρνήθη μετ' ἀντιστάσεως νὰ καταβάλλῃ τοὺς νέους φόρους, προσέτι δὲ ὑπαρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἐξελέγη ὁ ἐκ Μαργαριτῶν καταγόμενος Νικόλαος Πρικοσυρίδης ἢ Προκοσύρρης. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν νίκη τῶν οἱ Ἑνετοὶ ἐλαφραγώγησαν καὶ ἐπυρόλησαν τὴν κόμην, κατέσφαξαν δὲ καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς. (βλ. Π. Κριάση, Ἱστορία τῆς Κρήτης. Τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 213-215). Ἐπίσης εἰς Μαργαριτες μετεκινήθη τὸ 1829 ἡ ἔδρα τοῦ Κρητικοῦ Συμβουλίου. (βλ. Ἰ. Δ. Μουρέλλου, Ἱστορία τῆς Κρήτης, Ἡράκλειον 1950³, σ. 782). Τὸ χωρίον εἶναι πρὸς τοὺς γενετέιρα τοῦ ἥρωος τοῦ Ἀρκαδίου ἠγουμένου Γαβριήλ (Τ. Βενέρη, Τὸ Ἀρκαδί διὰ τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1938, σ. 146 κ. ἔξ.), τοῦ ὁποίου προτομὴ ἔχει στηθῆ εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν τῶν Μαργαριτῶν, σφύζεται δ' εἰσέτι καὶ ἡ πατρικὴ οἰκία αὐτοῦ ἐνταῦθα.

² Ἐκ τῆς βιβλιογραφίας περὶ τῆς ἀγγειοπλαστικῆς τῆς νήσου σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὸ ἔργον: R. Hampe - A. Winter, Bei Töpfern und Töpferinnen in Kreta, Messenien und Zypern. Mainz 1962 (σ. 1-46 κ. ἀ., πίν. 1-17). Βιβλιογρ. ἀνάλυσιν αὐτοῦ βλ. ὑπὸ Γ. Ἀ. Μέγα εἰς Λαογρ. Κ' (1962), σ. 621-625.

φάσεις τῆς κατασκευῆς τῶν σταμνιῶν, ἐφωτογράφησα δὲ τὰς τῆς κατασκευῆς τῶν πίθων. Κινηματογράφησιν κατασκευῆς πίθων ἐπραγματοποίησα παλαιότερον, κατ' Αὐγούστον 1965, εἰς ἐργαστήριον πιθαράδων ἐκ Θραψανοῦ Ἑρακλείου, παρὰ τὴν Γεωργικὴν Σχολὴν Ἀσωμάτων Ἀμαρίου Ρεθύμνης¹.

Εἰκ. 1. Τὸ τροχί. (Κατασκευὴ πιθαριοῦ).

Εἰκ. 2. Ὁ τροχός. (Κατασκευὴ σταμνιοῦ).

Ἰδιαίτερον φροντίδα κατέβαλον διὰ τὴν καταγραφὴν πάσης εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν ἀναφερομένης πληροφορίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς σχετικῆς ὀρολογίας.

Οἱ Μαργαριτσανοὶ μαστόροι ἔχουν ἐργαστήρια μόνιμα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐκ Θραψανοῦ ὁμοτέχνους των οἱ ὁποῖοι περιέρχονται καθ' ὁμίλους τὴν νῆσον κατὰ τὴν κεραμευτικὴν περίοδον².

Βασικὸν ὄργανον κατασκευῆς τῶν σταμνιῶν, τῶν πίθων καὶ τῶν λοιπῶν πηλίνων δοχείων ἀποτελεῖ καὶ ἐνταῦθα ὁ ἐκ παραδόσεως κεραμικὸς τροχός, ὁ ὁποῖος διακρίνεται εἰς δύο εἶδη: α) τὸ τροχί (εἰκ. 1), διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πιθαριῶν καὶ ἄλλων μεγάλων δοχείων, καὶ β) τὸν τροχόν (εἰκ. 2), διὰ τὰς στάμνας καὶ ἕτερα μικρότερα δοχεῖα.

¹ Βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Τὰ πιθάκια τῆς Κρήτης. Ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς των. Ἡὼς, ἀρ. 110 (1969), σ 5-12.

² Βλ. ἐνθ' ἀν., σ. 7.

Ὡς πρώτη ὕλη χρησιμοποιεῖται τὸ *τσικαλόχωμα*, ἀργιλλώδης γῆ, ἡ ὁποία ἐξορύσσεται ἀπὸ τὸ *πηλιωρόκι*¹ καὶ ἀναμειγνύεται μὲ *λεπίδα*, ἀντιπλαστικὸν χῶμα, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ πλαστικότητα τοῦ πηλοῦ, ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἀγγείων ἄνευ στρεβλώσεως καὶ ἡ ἀνθεκτικότης αὐτῶν εἰς τὴν ὄπτησιν.

Εἰκ. 3. Καλαθοπλεκτική. (Μιξόρομμα).

Εἰκ. 4. Ἀσκομαντούρα. (Μαργαρίτες).

Ἡ κατασκευὴ ἐκάστη ἀγγείου ἐκτελεῖται τμηματικῶς, ἵνα, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς κατασκευῆς ἐκάστου τμήματος μέχρι τοῦ νέου, ἀποξηραίνεται τὸ παλαιόν, ὥστε νὰ δύνανται νὰ φορτισθοῦν τὰ τοιχώματά του διὰ νέας ποσότητος πηλοῦ πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἐπομένου.

Β'. Εἰς *Μιξόρομμα* ἐκινήματογράφησα καὶ ἐφωτογράφησα τὸν τρόπον κατασκευῆς τῶν καλαθῶν (εἰκ. 3), κατέγραψα δὲ καὶ σχετικὰς πληροφορίας παρ' εἰδικοῦ καλαθοπλέκτου.

Ἡ καλαθοπλεκτικὴ ἀσκεῖται ἐνταῦθα ἐκ παραδόσεως καὶ ἀποτελεῖ εἰσέτι κυρίαν βιοποριστικὴν ἀπασχόλησιν διὰ πολλοὺς τῶν κατοίκων.

Γ'. Εἰς *Ρέθυμνον* ἐκινήματογραφήθησαν οἱ χοροί: *Σούστα ρεθεμνιώτικη* καὶ

¹ Ἐκ τοῦ μsn. *πηλωρόγιον*. (Βλ. Κ. Ι. Ἀμάντου, Γλωσσικὰ μελετήματα. Ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 232, 374. Γ. Παγκάλου, Περί τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης, τόμ. Γ, ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 282, ἐν λ.).

Πεντοζάλης, έκτελεσθέντες πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς χορευτικῆς ομάδος τοῦ τοπικοῦ παραρτήματος τοῦ Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων.

Δ'. Τὰ ἠχογραφηθέντα ἴσματα εἶναι κυρίως δίστιχα (*μαντινάδες*), ἐρωτικά ἢ σκωπτικά, τὰ δὲ πολύστιχα ἱστορικά ἢ περιεχομένου λατρευτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ, ὡς λ.χ. *κάλαντα*, τὸ τραγούδι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ μοιρολόγι τῆς Παναγίας κλπ.

Μουσικὰ ὄργανα ἐν χρήσει εἰς τὴν ἐρευνηθεῖσαν περιοχὴν εἶναι ἡ *λύρα*, ἐνίοτε μὲ *γερακοκούδοννα*¹, τὸ *λαγούτο*, ἡ *ἀσκομαντούρα* (*ἄσκαυλος*², εἰκ. 4, *Μαργαρίτες*) καὶ διάφοροι αὐλοὶ (*μαντούρα* κ. ἄ.) ἐκ καλάμου κατασκευαζόμενοι.

Ε'. Ἐκ τῆς εἰς *Μαργαρίτες* καταγραφείσης ὕλης ἀναφέρομεν ὅτι: περὶ τοῦ Διγενῆ κυκλεῖται ἐνταῦθα ἡ παράδοσις ὅτι «στὸ *Λιβάδι*, στῆ *ρεμαθιά Λαγρός*³, στῆ *δυτικῆ μπάντα* (μέρος) εἶναι μιὰ *τρῦπα* στὸ *δέτη* (κρημνὸν) καὶ εἶναι μέσα μιὰ *πέτρα μεγάλη* σὰ *μύλος* καὶ *λένε* πὼς εἶναι ἡ *ἀμάδα* τ ο ὺ Δ ι γ ε ν ῆ. *Τῆνε* πετοῦσε ἀπὸ τὴν ἀπὸ *πέρα* *μπάντα* κ' *ἔμπαινε* στὴν *τρῦπα* μέσα. *Λένε* πὼς ἡ *ἀμάδα* ἤκαμε τὴν *τρῦπα*. *Λέγεται* ἀκόμα πὼς *ἐπάθεινε* ἀπὸ τὴ *μιὰ μπάντα* τσῆ *ρεμαθιάς* *μέχρι* τὴν *ἄλλη* κ' ἤσκυβε κ' ἤπινε *νερὸ* ἀπὸ τὸν *ποταμό*, τοῦ *Λάγγου* τὸν *ποταμό*». (Χφ., σ. 5).

Διὰ τὰς περὶ τοῦ Διγενῆ παραδόσεις σημειοῦμεν ὅτι αὗται ἀπαντοῦν πολλοῦ τῆς Κρήτης, τινὲς δὲ τούτων ἔχουν δημοσιευθῆ ὑπὸ Ἰω. Κονδυλάκη⁴ καὶ

¹ ἦτοι μικροὺς ἐκ χαλκοῦ κωδωνίσκους, οἱ ὅποιοι ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ δοξαριοῦ τῆς λύρας. (Βλ. Γ. Κουρμούλη, Κρητικά ἀνάλεκτα. Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπ. Α', 1938, σ. 207).

² Βλ. Σπ. Δ. Περιστέρη, Ὁ ἄσκαυλος (τσαμπούνα) εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. τ. 13/14 (1960/61), σ. 52 κ. ἐξ.

³ Τοπων., νοτίως τοῦ χωρίου, περὶ τὰ 600 μ. ἐξ αὐτοῦ. Αἱ λ. *ρεμαθιά* καὶ *λαγρός* ταυτόσημοι.

⁴ Ἡ λ. *δηλοῖ* μικράν, λιθίνην, στρογγύλην καὶ ὁμαλὴν *πλάκα*. Κατὰ πληθυντικὸν (*οἱ ἀμάδες*) σημαίνει ὁμώνυμον παιδιὰν καθ' ἣν δύο ἢ περισσότεροι ἐκ τῶν μετεχόντων εἰς αὐτὴν ρίπτουν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου τσ' *ἀμάδες* των κατὰ λιθίνου στόχου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θέτουν νομίσματα, τὰ ὅποια προσπαθοῦν νὰ καταρτίψουν, χωρὶς ὅμως νὰ διασκορπίσουν αὐτά, ἕκαστος δὲ λαμβάνει ἐκ τούτων ὅσα εὐρίσκονται πλησιέστερον πρὸς τὴν ἀμάδαν αὐτοῦ παρὰ εἰς τὸν στόχον. (Βλ. λ. ἐν Ἱστορ. Λεξ. Ν. Ἑλλην. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τ. Α', σ. 493).

⁵ Βλ. Ἰω. Κονδυλάκη, Νεοελληνικὴ τῆς Κρήτης Μυθολογία. Δ.Ι.Ε.Ε.Ε. Α' (1883), σ. 275-76 (= Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', 1904, ἀρ. 120-121, σ. 63-64).

Π. Βλαστοῦ¹. Ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Παραδόσεις, Β', σ. 751) παρατηρεῖ σχετικῶς ὅτι «αἱ παραδόσεις περὶ τοῦ ἥρωος τῆς μεσαιωνικῆς ἐποποιίας ἡμῶν, τοῦ Διγενῆ, καθ' ὅσον ἀπεμακρύνοντο τῆς κοιτίδος αὐτῶν προσελάμβανον χαρακτηριστὰ φανταστικώτερον καὶ θαυμασιώτερον. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης ἐν Κρήτῃ προσλαμβάνει τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον».

Διὰ τὴν γένεσιν τῆς ἀγγειοπλαστικῆς λέγεται ἐνταῦθα ὅτι «μιά φορὰ ἦτανε κάποιος σ' ἓνα χωράφι κ' ἴδρωσε κ' ἔσταξε ὁ ἴδρωσ του στὸ χῶμα κ' ἔκαμε λάσπη. Τὴν ἔτριψε μὲ τὰ δάχτυλά ντον. Ἀπῆς (ἀφοῦ) εἶδενε πὼς ἦτανε μαλακιά, εἶπενε (ἐσκέφθη) πὼς κάποια δουλειὰ θὰ κάνη τοῦτονα τὸ χῶμα καὶ ἀπὸ 'κειὰ ἐξεκίνησεν ἡ τέχνη καὶ κάνουνε τὰ χρειασίδια»². (Χφ., σ. 10).

Διὰ τὸν ἀζώγυρο³ (ἀρχ. ἀνάγυρος ἢ δύσοσμος) πιστεύεται ὅτι, «ἅμα ἔτανε νὰ κρεμάσουνε τὸ Χριστό, δὲ βρέθηκε κανένα δεντρὸ νὰ δώσῃ ξύλο γιὰ τὸ Σταυρό, παρὰ μόνον ὁ ἀζώγυρος⁴, γι' αὐτὸ ἔναι ἀφορεσμένο ξύλο» (Χφ., σ. 87), ἐκ τούτου δ' ἐρμηνεύεται ἡ δυσσομία τοῦ φυτοῦ, ἡ ὁποία ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης ἀποδίδεται εἰς ἀπαγχονισμόν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα μετὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Κυρίου⁵.

Τὴν Μ. Παρασκευὴν τοποθετοῦν εἰς τὴν ὄροφὴν τῶν οἰκιῶν κλάδους δάφνης⁶, τὸ δὲ Μ. Σάββατον, μετὰ τὴν τελετὴν τῆς Ἀναστάσεως, *καίουν τὸν Ἰουδαῖο*. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, τελούμενον κυρίως κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως, ἀπαντᾷ, ὡς γνωστόν, πολλαχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου⁷.

Τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, 23 Ἰουνίου, «*κάνουνε τὸν κ λ ἡ - δ ο ν α*. Μετὰ, ἅμα τελειώσῃ, βάζουνε οἱ κοπελλιές καὶ οἱ ντελικανῆδες (οἱ νέοι), ὅσοι τύχουνε ἐκεῖα, νερὸ στὸ στόμα ντως καὶ πορίζουνε ὄξω (ἐξέρχονται) καὶ ὅποιο ὄνομα ἀκούσουνε πρῶτα τέθιοιο θὰ πάρουν», τελοῦνται δὲ καὶ καθρεπτομαντεῖαι.

¹ Βλ. Π. Βλαστοῦ, Ὁ Διγενής, ἀρχαῖος γίγας καὶ μέγας ἥρωος τῆς Κρήτης. Κρητικὸς Λαὸς Α' (1909), σ. 12-16 [=Κρητ. Ἑστία, χρ. Β' (1951), τευχ. 20, σ. 9-13].

² Ἡ λ. δηλοῖ τὰ πῆλινα γενικῶς ἀγγεῖα.

³ Βλ. *Εὐαγγελίας Φραγκάκι*, Συμβολὴ εἰς τὴν δημώδη ὁρολογίαν τῶν φυτῶν. Ἀθῆναι 1969, σ. 29, ἐν λ. ἀζώγυρας. Περὶ τῆς γραφῆς βλ. Ἱστορ. Λεξ., ἐνθ' ἄν., σ. 295.

⁴ Πρὸβλ. Στ. Κυριακίδου, Ἡ λοιδοριά. Λαϊκὴ παράδοσις περὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ. Λαογρ. 7 (1923), σ. 265-274.

⁵ Βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Ὁ Ἰούδας εἰς τὴν δημώδη παράδοσιν τῆς Κρήτης. Κρητ. Ἑστία, χρ. 19 (1968), τευχ. 187, σ. 460-61.

⁶ Τὸ ἔθος ἐνθυμίζει ὁμοίον ἀρχαῖον. (Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κύπρον. Ε.Λ.Α. 13/14 (1960/61), σ. 328, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

⁷ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Ε.Λ.Α. ἔτ. 3/4 (1941/42), σ. 27-28 (=Λαογρ. ΚΕ', 1967, σ. 139).

Τὴν ἑσπέραν τῆς ἰδίας ἡμέρας αἱ νεάνιδες τοποθετοῦν «*μαύρη ταῆ καὶ ἄσπρη ταῆ* κάτω στὸ μαζελάρι καὶ λένε τρεῖς φορές :

*Μὲ τ' αἰ-Γιαννιοῦ τῆ χάρι,
σπέρνω ἄσπρη ταῆ καὶ μαύρη
καὶ τὸν ἄντρα πὸ θὰ πάρω
νὰ τὸν ὄνειρευτῶ ὁμάδι),*

πιστεύουν δὲ ὅτι θὰ ἴδουν ἐν ὄνειρῳ τὸν μέλλοντα σύζυγον¹. (Χφ., σ. 146-148).

Εἰκ. 5. Εἰκονοστάσι (ἐπὶ τοῦ τοίχου) εἰς διαταίρι. (Μαργαρίτες).

Πυραὶ ἀνάπτονται, πλὴν τοῦ Μ. Σαββάτου (κάψιμον τοῦ Ἰούδα), καὶ εἰς τ' *ἀγικά*², δηλ. κατὰ τοὺς ὄρθρους τῆς Μ. Ἑβδομάδος, ἐπίσης δὲ καὶ κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου (23 Ἰουνίου) ὅτε *καίουνε τσοὶ Μάηδες*, ἦτοι τὰ κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς πρώτης Μαΐου συλλεγέντα ἄνθη, τὰ ὅποια ἔχουν ἀναρτήσει ἐξωτερικῶς ὑπεράνω τῆς ἐξωθύρας τῆς οἰκίας. (Χφ., σ. 56-57, 148).

Ἡ περὶ ὑπάρξεως δαιμονικῶν ὄντων πίστις φαίνεται ἐκ ποικίλων παραδόσεων καὶ δεισιδαιμόνων ἐνεργειῶν. Οὕτω, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων *«βάζουνε στὴ παρασθιά (ἐστίαν) ἓνα κόσκινο ἀνάποδα, νὰ μετροῦνε τσοὶ τρυῖπες οἱ Καλικάντζαροι νὰ μὴ μαγαρίζουνε τὸ σπίτι»*. (Χφ., σ. 151).

¹ Βλ. Γ. Ν. Πολίτου, *Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν μαντικῶν ὀνειρῶν περὶ γάμου*. Λαογρ. Γ' (1911), σ. 3-45. (= *Τοῦ αὐτοῦ*, Λαογρ. σύμμεικτα, Γ', σ. 105-144).

² Βλ. λ. ἐν Ἱστορ. Λεξ., ἐνθ' ἀν., τόμ. Γ', σ. 287.

Συνήθεις τόποι συγκεντρώσεως τῶν δαιμονικῶν ὄντων θεωροῦνται τὰ δισταύρια (σταυροδρόμια), διὸ καὶ ἰδρύνονται εἰς αὐτὰ εἰκονοστάσια πρὸς προστάσιαν¹ (εἰκ. 5). «Παλαιὰ μαθαίνανε λύρα στὰ δισταύρια, στὰ ὄρη, νὰ μὴν ἀκούεται πετεινός. Κάνανε ἓνα κύκλο μὲ μαυρομάνικο μαχαίρι καὶ κάνανε κ' ἓνα σταυρὸ καὶ μετὰ καθίζανε μέσα. Ἔκανε ὁ λυράρης πὼς δὲν ἐκάτεχε νὰ παίζῃ... Ἦθελα νὰ πάη— Παναγία μου βλέπε!— τὸ κακὸ πρᾶμα κ' ἔκανε ἐτσὲ² χωρὶς νὰ πορίζῃ ἀπὸ τὸ κύκλο καὶ τὴν ἔδιδε στὸ κακὸ πρᾶμα κ' ἔπαιζε αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν ἔδινε πίσω στὸ λυράρη κ' ἔπαιζε καὶ ὁ λυράρης μιὰ λύρα ἀπὸ ἄπαιρνε τ' ἀνθρώπου τὸ νοῦ ὑστερώτερα»³. (Χφ., σ. 100).

Ὅταν τὰ παιδιὰ ἀσθενήσουν τὰ πηγαίνουσι «στὴν Ἁγία Παρασκευὴ στὸ Λαγγό· ἔχει ἓνα παραθύρι μικρό, βορεινό. Ἐκεῖ τὰ πᾶνε δυὸ Μαρίες, μιὰ ἀπὸ μέσα καὶ μιὰ ἀπ' ὄξω, καὶ δίδει ἢ μιὰ τσ' ἀλλῆς τὸ παιδί τρεῖς φορὲς καὶ γίνεται καλά»⁴. (Χφ., σ. 102).

Εἰς περίπτωσιν βασκανίας παιδιοῦ «γύριζε μιὰ Μαρία σὲ τρία δισταύρια κ' ἔπαιρνε ἓνα ξυλαράκι, ὅτι ἔπαινε ἅμα ἄθελα σκόνη, καὶ μετὰ τὸ βάζανε στὸ καψί⁵, σὲ φωθιά, καὶ τσουκνίζανε (ἐθνυμιάζον) τὸ παιδί»⁶. (Αὐτόθι).

Ὅσακις ἐπεκράτει ἀνομβρία ἐτελοῦντο λιτανεῖαι, ὅτε δὲ κακόν τι, ἰδίᾳ λοιμικὴ νόσος, ἠπείλει τὸ χωρίον, περιεσχοινίζοντο αἱ ἐκκλησίαι. (Χφ., σ. 96 κ. ἑξ.). Τὸ ἔθος τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐνθυμίζει, ὡς γνωστόν, ὅμοιον ἀρχαῖον⁷, ἀπαντᾷ πολυλαχοῦ τῆς Κρήτης⁸.

Ἐν τέλει ἀναφέρομεν, ὅτι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς σποραῖς, κατ' Ὀκτώβριον, ἕκαστος γεωργὸς τοποθετεῖ ἐντὸς πινακίου ἀπ' ὅλα τὰ σπορίσιμα, τὰ ὁποῖα εὐχο-

¹ Βλ. καὶ Π. Βλαστόν ἐν Κρητ. Ἐστία, ἐνθ' ἀν., σ. 10, σημ. 1.

² Ἡ ἀφηγήτρια εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μιμεῖται τὴν ὑποθετικὴν κίνησιν τοῦ λυράρη.

³ Πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις Α', ἀρ. 702, σ. 412-414.

⁴ Περὶ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὡς προστάτιδος κατὰ ἀσθενειῶν βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ εἰς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ, Ε.Λ.Α. 9/10 (1955/57), σ. 73-76. Περὶ τοῦ ἐθίμου τοῦ τρυποπεράσματος βλ. Στ. Ἡμέλλου, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου τοῦ Τρυποπεράσματος. Ἐπετ. Ἐτ. Κυκλ. Μελ. Α' (1961), σ. 515-528, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

⁵ μικρὸν πῆλινον θυμιαστήριον.

⁶ Πρβλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων. Ε.Λ.Α. ἔτ. 5/6 (1943/44), σ. 48 (= Λαογρ. 25, 1967, σ. 523).

⁷ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν. Λαογρ. 7 (1923), σ. 493.

⁸ Βλ. ἀνωτέρω, σ. 341 τοῦ παρόντος τόμου, ἔκθεσιν ἀποστολῆς εἰς Ν. Λασιθίου.

λογῶ ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου, περιερχόμενος πρὸς τοῦτο τὰς οἰκίας, καὶ «ἄμα βγάζη πρωτοσπόρι ὁ γεωργὸς τὰ βάζει μέσα καὶ σπέρνει» (χφ., σ. 57). ἄρχεται δὲ ἡ σπορὰ εἰς περίοδον πανσελήνου «γιατὶ γεμῶζει τὸ σπαρμένο» (χφ., σ. 122).

R É S U M É

Rapport sur la mission folklorique au département de Réthymnon (Crète). (26 août - 14 septembre 1968)

par Georges Ékatérinidis

L'auteur expose les résultats de la mission folklorique qu'il a effectuée du 26 août au 14 septembre 1968 dans les villages Margarites, Mixorouma et Spili du département de Réthymnon (Crète), ainsi que dans la ville de Réthymnon, chef-lieu dudit département. Il s'occupa surtout de filmer et étudier la vie et le travail des potiers (πιθαράδες) dans le village de Margarites, qui constitue un des plus grands centres de poterie artisanale en Crète. Les potiers continuent là-bas à travailler d'une manière traditionnelle, mais la concurrence de la poterie industrielle fait que cet artisanat perd de plus en plus du terrain et tend à s'éteindre.

L'auteur a également filmé le travail des vanniers dans le village de Mixorouma, ainsi que les danses «sousta» et «pendozalis» dans la ville de Rethymnon. D'autre part il a recueilli de la matière folklorique en enregistrant 77 chants et airs populaires et en notant, à Margarites, des informations concernant la vie intellectuelle et sociale des paysans, et des récits populaires se rapportant à l'héros médiéval Digénis. Il a noté aussi des coutumes du culte populaire observées pendant la période de Noël, le jour de l'an et la fête de Pâques, ainsi que des procédés de divination (23 et 24 Juin), de la vie agricole (en particulier des semailles) etc.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΑΙ ΚΑΤΑΤΕΘΕΙΣΑΙ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1967 ΚΑΙ 1968

(Collections de materiel folklorique, déposées au Centre de Recherches
du Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore)
pendant les années 1967 et 1968)

Α'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1967 (ANNÉE 1967)

1. **Ἄνθ. Πανάρετος**, *Γεωργικαὶ παροιμίαι καὶ γινῶμαι ἐκ Κύπρου*, Λευκωσία 1965, σχ. 4ον, σελ. 56 (Α.Ε. 3164).
2. **Θεοφ. Σάββας, Σάββ. Τσιφούτης, Κυρ. Ζίγκας κ. ἄ.**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Κύπρου* (διὰ μαθητῶν), Κύπρος 1966, σχ. 4ον, σελ. 90 (Α.Ε. 3165).
3. **Γεώργ. Ἡλιάδης**, *Λαογραφικὰ σύμμεικτα ἐκ τῆς ἐπαρχίας Πάφου Κύπρου* (διὰ τῶν μαθητῶν του), Κτῆμα Πάφου 1967, σχ. 4ον, σελ. 21 (Α.Ε. 3166).
4. **Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης** καὶ **Ἄγγ. Ν. Δευτεραῖος**, *Κινηματογράφησις, ἠχογράφησις καὶ φωτογράφησις τῶν ἀγεργμῶν τῶν παιδῶν (κάλαντα) κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων 1966 εἰς Νικαίαν Ἀττικῆς καὶ παραμονὴν Πρωτοχρονιάς 1967 εἰς τὸ χωρίον Κορωπὶ Ἀττικῆς*, 1966/1967, σχ. 8ον, σελ. 18 (Α.Ε. 3167).
5. **Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, *Εἰδικὴ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὸν νομὸν Σερρών πρὸς κινηματογράφησιν, φωτογράφησιν καὶ ἠχογράφησιν ἐθιμικῶν τελετῶν, ὡς καὶ καταγραφὴν πληροφοριῶν τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ*, 1967, σχ. 8ον, σελ. 207 (Α.Ε. 3168).
6. **Λουκᾶς Κοκολιός**, *Λαογραφικὰ ἐκ Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1967, σχ. 8ον, σελ. 7 (Α.Ε. 3169).
7. **Μανώλης Ἴ. Καλοκώρης**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀνωγείων Μυλοποτάμου Ρεθύμνης*, Ἀνώγεια 1967, σχ. 4ον, σελ. 99 (Α.Ε. 3170).
8. **Χρ. Παναγιωτόπουλος**, *Λαογραφικὰ Λόφου Πιερίας*, Λόφος 1965, σχ. 4ον, σελ. 45 (Α.Ε. 3171).
9. **Δημήτρ. Σέττας**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὄλικοῦ ἐξ Εὔβοιας (Μνημεῖα τοῦ λόγου - παραδόσεις - λαϊκὴ τέχνη)*, Εὔβοια 1961, σχ. 4ον, σελ. 631 (Α.Ε. 3172).

10. **Διον. Μπερερής**, «Καραγκούνηδες τῆς Ἀκαρνανίας», ἐν Γουριᾷ Μεσολογίου 1967, σχ. 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 3173).
11. **Γλωσσικὴ συλλογὴ ἐκ Κύπρου**, Κύπρος 1966, σχ. 4ον, σελ. 22 δακτ/μένα (Α.Ε. 3174).
12. **Κωνστ Ζαμπούνης**, *Συλλογὴ δημοτ. τραγουδιῶν ἐκ Πολυγύρου Χαλκιδικῆς*, ἐν Πολυγύρῳ 1967, σχ. 4ον, σελ. 31 (Α.Ε. 3175).
13. **Σωκράτ. Γεωργούλας**, *Ἡπειρώτικα παραμῦθια, περιοχὴ Ἀνατολικοῦ Ξεροβουνίου*, Πλατανούσα Ἰωαννίνων 1967, σχ. 4ον, σελ. 90 (Α.Ε. 3176).
14. **Ἄνδρ. Στεφόπουλος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ Ἀνθοχωρίου τῆς ἐπαρχ. Μετσόβου Ἡπείρου*, Ἰωάννινα 1967, σχ. 4ον, σελ. 57 + 63 σχεδ. καὶ φωτ. (Α.Ε. 3177).
15. **Ἰω. Κλουκίνας**, *Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκ Γραΐκα Ὀλυμπίας*, Γραΐκας 1967, σχ. 4ον, σελ. 7 (Α.Ε. 3178).
16. **Εὐαγγελία Κ. Φραγκάκι**, «Ἀπὸ τὰ φυτὰ τῆς Κρήτης». *Συλλογὴ ἐκ τῆς χλωρίδος τῆς Κρήτης*, ἐν Ἀθήναις 1954 - 1967, σχ. 2ον, σελ. 91 (Α.Ε. 3179).
17. **Αἰκατερίνη Οἰκονόμου**, *Δημοτικὰ βλάχικα τραγούδια ἀπὸ τὸ χωρίον Μικρὸ Περιβολάκι Μαγνησίας*, ἐν Ἀθήναις 1967, σχ. 8ον, σελ. 34 (Α.Ε. 3180).
18. **Προκ. Στάθης**, *Καταφύγιον Καρδίτσης. Κοινωνιογραφία - Λαογραφία*, Ἀθῆναι 1964, σχ. 4ον, σελ. 83 (Α.Ε. 3181).
19. **Πέτρος Μπενέκος**, «Τὰ σ'βάσματα κι ὁ γάμος στὰ Χουλιαροχώρια», *Χουλιαράδες* 1961, σχ. 4ον, σελ. 31 + 5 φωτοτυπ. (Α.Ε. 3182).
20. **Δημήτρ. Σταματόπουλος**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τῆς Λογγᾶς κ.ά. (διὰ τῶν μαθητῶν)*, ἐν Καλαμάτῃ 1965, σχ. 4ον, σελ. 111 (Α.Ε. 3183).
21. **Λ. Ἰ. Κοκολιός**, *Λαογραφικὰ ἐκ Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1967, σχ. 8ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3184).
22. **Ἰω. Κλουκίνας**, *Μοιρολόγια ἐκ τοῦ χωρίου Γραΐκα Ὀλυμπίας*, Γραΐκα 1965, σχ. 8ον, σελ. 16 (Α.Ε. 3185).
23. **Εὐάγγ. Ἰ. Κουκουλέτσος**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ξινονερίου Καρδίτσης*, Ξινονέριον 1952, σχ. 8ον, σελ. 95 (Α.Ε. 3186).
24. **Σπ. Περιστέρης - Στ. Καρακάσης**, *Ἠχογράφησις δημοτικῶν τραγουδιῶν (ἢ ἠχογράφησις ἐγένετο εἰς τὸ Λ. Α. τῆς Ἀκαδημίας)*, Ἀθῆναι 1964, σχ. 8ον, σελ. 18 (Α.Ε. 3187).
25. **Κωνστ. Κώνστας**, *Συλλογὴ δημοδῶν ᾄσμάτων ἐκ Μεσολογίου Αἰτωλοακαρνανίας*, Μεσολόγγιον 1966, σχ. 8ον, σελ. 27 (Α.Ε. 3188).
26. **Χρῆστος Βουνᾶς (Βουτσινᾶς)**, «Θαλασσινὲς ῥίμνες», Ἀργοστόλιον Κεφαλληνίας 1967, σχ. 8ον, σελ. 40 (Α.Ε. 3189).

27. **Στέφ. Δ. Ἡμελλος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς νῆσον Σέριφον*, Σέριφος 1967, σχ. 8ον, σελ. 142 (Α.Ε. 3190).

28. **Σταῦρ. Καρακάσης**, *Μουσικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς Κεφαλληνίαν*, Κεφαλληνία 1967, σχ. 8ον, σελ. 161 (Α.Ε. 3191).

29. **Ἀσημίνα Πατριτσοπούλου**, *Λαογραφικαὶ σημειώσεις ἐκ τοῦ χωριοῦ Φύκη Τρικάλων*, Φύκη 1962, σχ. 4ον, σελ. 132 δακτυλ./μέναι (Α.Ε. 3192).

30. **Κωνστ. Λαζαρίδης**, «*Τὸ χωριό μου Κουκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ ἡ λαογραφία του*», τόμ. Δ'. *Οἱ παροιμίαι τοῦ χωριοῦ*, Κουκούλι 1967, σχ. 4ον, σελ. 225 δακτυλ./μέναι (Α.Ε. 3193).

31. **Κωνστ. Σπανός-Μολόχας**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ἔλικου ἐκ Δεσκάτης Γρεβενῶν*, Σάικα Εὐρυτανίας 1967, σχ. 4ον, σελ. 51 (Α.Ε. 3194).

32. **Δημ. Χατζηλίαις**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ἔλικου ἐκ τοῦ χωριοῦ Κένταυρος τοῦ Νομοῦ Ξάνθης*, Φίλια Ξάνθης 1967, σχ. 4ον, σελ. 69 δακτυλ./μέναι (Α.Ε. 3195).

33. **Εἰρήνη Οὐσταγιαννάκη-Ταχατάκη**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ἔλης ἐκ τῆς περιοχῆς Καστελλίου Πεδιάδος*, Ἀρχανῶν καὶ Βιάννου, Ἀρχάναι 1967, σχ. 4ον, σελ. 151 (Α.Ε. 3196).

34. **Δέσποινα Παπαδοπούλου**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ τῆς Ἀπολλωνιάδος Μ. Ἀσίας*, ἐν Θήβαις 1967, σχ. 4ον, σελ. 237 (Α.Ε. 3197).

35. **Μιχ. Β. Κατσάνης**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ἔλης (διὰ μαθητῶν) ἐκ Παλαιομονάστηρου, Ἀγίου Βησσαρίωνος, Πορτῆς Τρικάλων, Μακρινίτσης Βόλου, Ἀφροξυλιᾶς Ναυπακτίας, Ἐδέσσης Μακεδονίας*, 1967, σχ. 4ον + 8ον, σελ. 111 (Α.Ε. 3198).

36. **Πέτρ. Παγώνης**, *Λαογραφικὰ σημειώματα ἀπὸ τὸ χωριό Πέτρα (Δέλγα) Τριφυλίας*, Ἀνδριτσaina 1967, σχ. 4ον, σελ. 13 (Α.Ε. 3199).

37. **Κωνστ. Ἀθανασάτος**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ἔλης ἐκ Καραβάδου Κεφαλληνίας*, Καραβάδος 1967, σχ. 4ον, σελ. 30 (Α.Ε. 3200).

38. **Ἄνδρ. Στεφόπουλος**, «*Τὸ παρὸν ἱατροβιβλίον εἶναι τοῦ κυρίου Νικόλα*», 1885, Ἰωάννινα 1967, σχ. 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 3201).

39. **Κωνστ. Σιόντης**, «*Ἡπειρώτικος γάμος τοῦ παλαιότερου καιροῦ*», ἐν Μουζακαίοις Ἰωαννίνων 1967, σχ. 4ον, σελ. 72 (Α.Ε. 3202).

40. **Γεώργ. Ἡλιάδης**, *Λαογραφικὰ σύμμεικτα Κύπρου. Συλλογὴ μαθητῶν γυμνασίου Πάφου*, Κύπρος 1967, σχ. 8ον, σελ. 102 (Α.Ε. 3203).

41. **Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, *Ἠχογράφησις καὶ κινηματογράφησις λαϊκῶν μουσικῶν ὀργάνων εἰς τὴν συνοικίαν Λόφος Γερμανοῦ Ὑμηττοῦ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν 11ην Μαρτίου 1967*, σχ. 8ον, σελ. 14 (Α.Ε. 3204).

42. **Γεώργ. Ν. Αικατερινίδης**, *Λαογραφική συλλογή ἐξ ἀποστολῆς εἰς νομόν Λασιθίου Κρήτης*, 1967, σχ. 8ον, σελ. 580 (Α.Ε. 3205).

43. **Ἄγγελ. Ν. Δευτεραῖος**, *Λαογραφική συλλογή ἐξ ἀποστολῆς εἰς Ἐρμακιὰν καὶ Καρδίαν Κοζάνης*, 1967, σχ. 8ον, σελ. 436 (Α.Ε. 3206).

44. **Φραγκ. Πλατάκης**, *Τὰ χρησιμοποιούμενα γεωργικὰ ἐργαλεῖα εἰς τὸ ὄροπέδιον Λασιθίου Κρήτης*, Μαρμακέτον Λασιθίου 1967, σχ. 8ον, σελ. 83 (Α.Ε. 3207).

45. **Γεώργ. Ν. Αικατερινίδης**, *Εἰδικὴ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἄετὸν Ξηρομέρου πρὸς κινηματογράφησιν, ἠχογράφησιν καὶ φωτογράφησιν νεκρικών ἐθίμων κατὰ τὸ 40θήμερον μνημόσυνον*, 1967, σχ. 8ον, σελ. 26 (Α.Ε. 3208).

46. **Ἐμμαν. Φραγκεδάκις**, *«Πίσω μου σ' ἔχω σατανᾶ». Ἡ ζωὴ στὸ χωριό*, Ρέθυμον Κρήτης 1967, σχ. 8ον, σελ. 72 (Α.Ε. 3209).

47. **Γεώργ. Ἡλιάδης**, *Λαογραφικὰ σύμμεικτα Κύπρου. Συλλογὴ μαθητῶν γυμνασίου Πάφου*, Κύπρος 1967, σχ. 8ον, σελ. 157 (Α.Ε. 3210).

48. **Νικόλ. Σπυρᾶτος**, *Σατιρικά τοπικὰ ποιήματα. Δειλιναῖα Κεφαλληνίας* 1967, σχ. 8ον, σελ. 36 + 8 (Α.Ε. 3211).

49. **Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων*, 1967, σχ. 8ον, σελ. 468 (Α.Ε. 3212).

50. **Μ. Nagler**, *Λαογραφικὰ σύμμεικτα ἐξ Ἀσιγωνίας Χανίων*, Ἀσιγωνία 1967, σχ. 8ον, σελ. 78 (Α.Ε. 3213).

51. **Σταμ. Ἀ. Ἀποστολάκης**, *Ριζίτικα τραγούδια περιοχῆς Καμπανοῦ Σελίνου Χανίων*, Καμπανὸς 1967, σχ. 8ον, σελ. 112 (Α.Ε. 3214).

52. **Διονύς. Μπερερῆς**, *«Καραγκούνηδες τῆς Ἀκαρνανίας»*, Πεντάλοφον Ξηρομέρου 1967, σχ. 4ον, σελ. 29 + 8' δακτυλ/μέναι (Α.Ε. 3215).

Β'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1968. (ANNÉE 1968)

53. **Γεώργ. Δημ. Πετρόπουλος ἢ Σαγιᾶς**, *«Ἐθνονυχισμὸς ζώων μὲ τὰ δόντια» εἰς τὸ χωριὸν Καμενίτσα Γορτυνίας*, Καρβούνη Γορτυνίας 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3216).

54. **Κωνστ. Κύρκος**, *«Ἀπὸ τίς παραδόσεις καὶ τίς δοξασίες τοῦ χωριῶν Ἁγιοχωριῶν Σερρών, ἐν Ἁγιοχωρίῳ* 1968, σχ. 4ον, σελ. 5 (Α.Ε. 3217).

55. **Θεόδ. Κων. Τρουπῆς**, *Ἀντίγραφον ἐγγράφου ἐθιμικοῦ δικαίου*, Μετόχιον 1968, σχ. 4ον, σελ. 7 δακτυλ/μέναι (Α.Ε. 3218).

56. **Γρηγ. Δημητρόπουλος**, *Συλλογὴ λαογρ. ὕλης ἐκ τῆς νήσου Πάτμου*, Πάτμος 1966, σχ. 8ον, σελ. 78 (3219).

57. *Ἡχογραφηθέντα ἕσματα εἰς Ὀρχομενὸν Βοιωτίας*, Ὀρχομενός 1958 - 59, σχ. 8ον, σελ. 30 (Α.Ε. 3220).

58. **Σπυρ. Περιστερής**, *Ἡχογραφήσεις ἐκ διαφόρων τόπων (Ροδοδάφνη Αἰγιαλείας Ἀχαΐας, Πόντος κ. ἄ.)*, Ροδοδάφνη - Ἀθήναι 1955, σχ. 8ον + 4ον, σελ. 30 + 4 (Α.Ε. 3221).

59. **Δουμάκος**, *Ἄσματα καὶ χοροὶ τῆς Σιατίστης Βοῖου Κοζάνης*, Σιάτιστα 1958, σχ. 8ον, σελ. 67 (Α.Ε. 3222).

60. **Λουκάς Ἰ. Κοκολιός**, *Λαογραφικὰ Μυροθαλάσσης Βισαλτίας Σερρών*, Θεσσαλονίκη 1968, σχ. 8ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3223).

61. **Ἀλέξ. Ἀδαμίδης**, *Δημώδης ἰατρικὴ καὶ μαντικὴ*, Ἅγιος Βασίλειος Λαγκαδᾶ Θεσσαλονίκης 1968, σχ. 8ον, σελ. 85 (Α.Ε. 3224).

62. **Νικ. Γ. Δασκαλάκης**, *Λαογραφικὰ Καστοριάς, Α' Δημοτικὰ τραγούδια - παροιμίαι*, ἐν Καστορίᾳ 1968, σχ. 8ον, σελ. 84 (Α.Ε. 3225).

63. **Ἰω. Ἀναγνωσταράς**, *Ποίημα Ζίσκα* (ἐμπνευσμένον ἐξ Ἑλληνικοῦ ἔσματος τοῦ χάρου), Ἀθήνα 1968, σχ. 4ον, σελ. 5 (Α.Ε. 3226).

64. **Κωνστ. Στρατάκος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Κροκεῶν Λακεδαίμονος*, Κροκεῖα 1967 - 1968, σχ. 4ον, σελ. 26 (Α.Ε. 3227).

65. **Χρ. Γ. Παπαδημητρίου**, *Λαογραφικὰ τοῦ χωρίου Σπάρτου Ἀμφιλοχίας*, ἐν Σπάρτῳ 1968, σχ. 4ον, σελ. 144 (Α.Ε. 3228).

66. **Κώστας Λαζαρίδης**, *Τὸ χωριό μου (Κουκκούλι Ζαγοριῶν) καὶ ἡ λαογραφία του*. Τόμος Ε', *Ὁ φυτικὸς κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος*, Κουκκούλι 1967, σχ. 4ον, σελ. 210 + 41 (Α.Ε. 3229).

67. **Εἰρήνη Οὐσταγιαννάκη - Ταχάτακη**, *Ἱατροσόφια καὶ ἄλλα μαγικὰ κείμενα ἐκ Κρήτης* (ἀλληλογρ.), ἐν Ἀρχάναις 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3230).

68. **Κώστας Καρυδάκης**, *Πηλιορείτικὴ Λαογραφία*, ἐν Βόλῳ 1968, σχ. 4ον, σελ. 53 (Α.Ε. 3231).

69. **Γεώργ. Μ. Μπόντας**, *Λαογραφικὰ σημεῖωματα Σιατίστης*, Σιάτιστα 1968, σχ. 4ον, σελ. 64 (Α.Ε. 3232).

70. **Ἡρακλῆς Κ. Κέτσος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ περιφερείας Κατσαναχωρίων νομοῦ Ἰωαννίνων Ἠλείρου*, ἐν Δάφνῃ Πλατανούσσης 1968, σχ. 4ον, σελ. 108 (Α.Ε. 3233).

71. **Ἀριστοφ. Π. Κουλερῆς**, *Προγονικὴ ζωὴ. Ἡθὴ καὶ ἔθιμα τοῦ χωρίου Ἀμφία τοῦ νομοῦ Ροδόπης*, Κομοτηνὴ 1968, σχ. 4ον, σελ. 89 (Α.Ε. 3234).

72. **Κωνστ. Στρατάκος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Κροκεῶν Λακεδαίμονος*, Κροκεῖα 1968, σχ. 4ον, σελ. 38 (Α.Ε. 3235).

73. **Ἀναστάσ. Γ. Στεφάνου**, *Βαπτιστικὰ ὀνόματα γυναικῶν Ξυλαγανῆς καὶ Κοσμίον Κομοτηνῆς Ροδόπης*, ἐν Ἀθήναις 1968, σχ. 4^{ον}, σελ. 3 (Α.Ε. 3236).

74. **Παναγ. Κουμουτσίδης**, «Γιὰ τὰ γνωρίζουμε τὰ χωριά μας», *Λαογραφικὴ ἔρευνα τοῦ χωρίου Παλαιοπαναγίας Λακεδαίμονος*, Παλαιοπαναγία (1968), σχ. 4^{ον}, σελ. 19 (Α.Ε. 3237).

75. **Ellen Frye**, *Ἄσματα ἠχογραφημένα εἰς Μύκονον, Ρόδον καὶ Τήνον*, 1967, σχ. 8^{ον}, σελ. 25 (Α.Ε. 3238).

76. *Ἠχογραφημένα ἄσματα ἐκ Σκύρου καὶ Εὔβοίας*, Ἀθήναι 1966, σχ. 8^{ον}, σελ. 14 (Α.Ε. 3239).

77. **Παῦλ. Λάμπρος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ Ἡπείρου κ. ἀ. [1830 - 39]*, σχ. 8^{ον}, σελ. 146 + 50 (Α.Ε. 3240).

78. **Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς τὸν νομὸν Τρικάλων (χωρ. Καλλιρρόη, Ἅγιοι Θεόδωροι, Καλαμπάκα)*, 1968, σχ. 8^{ον}, σελ. 422 (Α.Ε. 3241).

79. **Σπυρ. Περιστέρης**, *Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων ἐκ Βυτίνης Γορτυνίας Ἀρκαδίας*, Ἀθήναι 1957, σχ. 4^{ον}, σελ. 2 (Α.Ε. 3242).

80. **Σπυρ. Περιστέρης**, *Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων ἐξ Ἀραχόβης, Ροδοδάφνης, Μελισσιῶν Αἰγιαλείας Ἀχαΐας, Καρουσίου Καλαβρύτων Ἀχαΐας*, Ροδοδάφνη 1958, σχ. 4^{ον}, σελ. 4 (Α.Ε. 3243).

81. **Γ. Γεωργίου**, *Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων ἐκ Καρπάθου*, Κάρπαθος 1958, σχ. 4^{ον}, σελ. 4 (Α.Ε. 3244).

82. **Δικ. Βαγιακάκος**, *Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων ἐκ Κοΐτας Οἰτύλου Λακωνίας*, Κοΐτα 1957, σχ. 4^{ον}, σελ. 2 (Α.Ε. 3245).

83. **Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, Σπ. Περιστέρης**, *Δημῶδη ᾠσματα ἐξ Ἀστυπάλαιας καὶ Ψερίμου Καλύμνου Δωδεκανήσου ἠχογραφηθέντα εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας*, Ἀθήναι 1956/57, σχ. 4^{ον}, σελ. 5 (Α.Ε. 3246).

84. **Δημ. Πετρόπουλος, Σπ. Περιστέρης**, *Δημῶδη ᾠσματα ἐκ Μάξης Σελίνου Κρήτης, ἠχογραφηθέντα εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας κατὰ Νοέμβριον 1958*, Ἀθήναι 1958, σχ. 4^{ον}, σελ. 9 (Α.Ε. 3247).

85. **Ἄντ. Χασαπᾶς**, *Ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔλη ἐκ Μεθώνης*, ἐν Μεθώνῃ 1968, σχ. 4^{ον}, σελ. 24 (Α.Ε. 3248).

86. **Πέτρ. Δ. Θεοχαρίδης**, *Πομάκοι, οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Ροδόπης (Ἱστορία, Καταγωγὴ, Γλῶσσα, Θρησκεία, Λαογραφικά)*. Ἐχῆνος 1968, σχ. 4^{ον}, σελ. 457 (Α.Ε. 3249).

87. **Νικ. Κωτούλας**, «Ἡ Σταυρούπολις Ξάνθης, *Λαογράφημα - Κοινωνιογράφημα*», ἐν Σταυρούπολει 1968, σχ. 4^{ον}, σελ. 147 (Α.Ε. 3250).

88. **Δήμητρα Βασιλειάδου**, Συλλογή λαογρ. ύλικού ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 9 (Α.Ε. 3251).
89. **Σοφία Βλαχάκη**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 14 (Α.Ε. 3252).
90. **Παν. Ἀτσιδάκος**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 7 (Α.Ε. 3253).
91. **Μαρία Περδίκη**, Συλλογή λαογραφικοῦ ὕλικού ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 24 (Α.Ε. 3254).
92. **Μεταξία Βλαχάκη**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 41 (Α.Ε. 3255).
93. **Μάρθα Μιχελάκου**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 20 (Α.Ε. 3256).
94. **Εὐάγγ. Σκριβάνος**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 14 (Α.Ε. 3257).
95. **Ἰωάννα Μακρῆ**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 3258).
96. **Δωροθέα Σταθάκη**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 40 (Α.Ε. 3259).
97. **Γρηγόρ. Ἰατρόπουλος**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 6 (Α.Ε. 3260).
98. **Ματίνα Μπελεγρῆ**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀσωποῦ Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀσωπὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 52 (Α.Ε. 3261).
99. **Σούλα Μιχελάκου**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 32 (Α.Ε. 3262).
100. **Λαμπρινάκος**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 5 + 2 (Α.Ε. 3263).
101. **Ἑλένη Κρυπωτοῦ**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 5 (Α.Ε. 3264).
102. **Λεβαντίνη Μαζαράκη**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 3265).
103. **Βασιλικὴ Γιαννιοῦ**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 15 (Α.Ε. 3266).
104. **Γεωργία Καρυτσιοῦ**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 11 (Α.Ε. 3267).
105. **Γεώργ. Τζώρτζης**, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων Ἐπιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 15 (Α.Ε. 3268).

106. **Πέτρος Μανουσόπουλος**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 5 (Α.Ε. 3269).
107. **Ζωή Ρεπαπίνου**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 3 (Α.Ε. 3270).
108. **Κωνσταντῖνα Ἀποστολάκη**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μολάοι, 1968, σχ. 4ον, σελ. 8 (Α.Ε. 3271).
109. **Λέλα Σταμογιάννου**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 16 (Α.Ε. 3272).
110. **Ἀναστασία Γιαννιοῦ**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3273).
111. **Αἰκατερίνη Σταμαδιάνου**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 16 (Α.Ε. 3274).
112. **Λεων. Μαζαράκης**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μολάων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μολάοι 1968, σχ. 4ον, σελ. 16 (Α.Ε. 3275).
113. **Σπυριδούλα Τσαντριζου**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 35 (Α.Ε. 3276).
114. **Ἑλένη Χουσακού**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 22 (Α.Ε. 3277).
115. **Παναγιώτα Καρούνη**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 14 (Α.Ε. 3278).
116. **Ἀντών. Καρούνης**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 7 (Α.Ε. 3279).
117. **Παναγιώτα Γιτσισαλίτου**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 13 (Α.Ε. 3280).
118. **Γεώργ. Κουτσογιαννόπουλος**, *Συλλογή λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 17 (Α.Ε. 3281).
119. **Γρηγορία Νικολακάκου**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 7 (Α.Ε. 3282).
120. **Κ. Μπουντούνης**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3283).
121. **Ἀθηνᾶ Κουτσογιαννοπούλου**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Πακίων* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Πάκια 1968, σχ. 4ον, σελ. 6 (Α.Ε. 3284).
122. **Γεώργ. Κυριακούλης**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μεταμορφώσεως* Ἐπιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Μεταμόρφωσις 1968, σχ. 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 3285).
123. **Γεώργ. Δ. Κουτσογιαννόπουλος**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ*

Μεταμορφώσεως 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Μεταμόρφωσις* 1968, σχ. 4ον, σελ. 15 (Α.Ε. 3286).

124. **Ἀργυρῆ Λάγγη**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μεταμορφώσεως* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Μεταμόρφωσις* 1968, σχ. 4ον, σελ. 16 (Α.Ε. 3287).

125. **Χριστῖνα Γραμματικάκη**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 34 (Α.Ε. 3288).

126. **Παρασκευὴ Στάππα**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 6 (Α.Ε. 3289).

127. **Χρῆστ Ἀβδοῦλος**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 14 (Α.Ε. 3290).

128. **Δυγερῆ Ἀλεξάκη**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 2 (Α.Ε. 3291).

129. **Μαρία Στάππα**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 23 (Α.Ε. 3292).

130. **Εὐσταθία Στάππα**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 3 (Α.Ε. 3293).

131. **Σωτηρία Κουτσογιαννοπούλου**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 3294).

132. **Ὠρραϊάνθη Στάππα**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Συκέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Συκέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 20 (Α.Ε. 3295).

133. **Παναγ. Θεοδωρακάκος**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἀπιδέας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Ἀπιδέα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 14 (Α.Ε. 3296).

134. **Ἰω. Μπίλιας**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἁγίου Δημητρίου Μονεμβασίας*, Ἁγιος Δημήτριος 1968, σχ. 4ον, σελ. 9 (Α.Ε. 3297).

135. **Ἀναστασία Λύρα**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης, ἐκ Δαιμονίας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Δαιμονία* 1968, σχ. 4ον, σελ. 15 (Α.Ε. 3298).

136. **Δημ. Μακρῆς**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Παππαδιανίκων* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Παππαδιάνικα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 35 (Α.Ε. 3299).

137. **Ἀναστασία Κορφιάτη**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Παππαδιανίκων* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Παππαδιάνικα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 8 (Α.Ε. 3300).

138. **Π. Ἀτσιδάκος**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Παππαδιανίκων* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Παππαδιάνικα* 1968, σχ. 4ον, σελ. 3 (Α.Ε. 3301).

139. **Μαρία Μπέλεση**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μονεμβασίας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Μονεμβασία* 1968, σχ. 4ον, σελ. 5 (Α.Ε. 3302).

140. **Πολυτίμη Ἀνδρεσάκη**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μονεμβασίας* 'Επιδ. *Λιμηρᾶς Λακωνίας*, *Μονεμβασία* 1968, σχ. 4ον, σελ. 9 (Α.Ε. 3303).

141. **Δήμητρα Σπυριδάκου**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Μονεμβασίας 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Μονεμβασία 1968, σχ. 4ον, σελ. 41 (Α.Ε. 3304).
142. **Αϊκατερίνη Σταμαδιάνου**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Κουπιῶν 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Κουπιὰ 1968, σχ. 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 3305).
143. **Παγώνα Σταμαδιάνου**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Κουπιῶν 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Κουπιὰ 1968, σχ. 4ον, σελ. 3 (Α.Ε. 3306).
144. **Φωτεινή Σαράντη**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Νιάτων 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Νιάτα 1968, σχ. 4ον, σελ. 13 (Α.Ε. 3307).
145. **Γεωργία Χαροκόπου**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Νιάτων 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Νιάτα 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3308).
146. **Χρ. Ζούτης**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Νιάτων 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Νιάτα 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3309).
147. **Ἐλένη Ἐξαρχάκου**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Πλύτρας 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Πλύτρα 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3310).
148. **Δημ. Φραντζέσκος**, Συλλογή λαογραφικής ύλης ἐξ Ἐλαίας 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἐλαία 1968, σχ. 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 3311).
149. **Παναγιώτα Γκουβούση**, Συλλογή λαογραφικής ύλης ἐξ Ἁγίου Νικολάου Μονεμβασίας, Ἁγιος Νικόλαος 1968, σχ. 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 3312).
150. **Νικόλ. Γιώργας**, Συλλογή λαογραφικής ύλης ἐξ Ἀγκυλώνας 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀγκυλώνα 1968, σχ. 4ον, σελ. 10 (Α.Ε. 3313).
151. **Αϊκατερίνη Κοκκαλιάρη**, Συλλογή λαογραφικής ύλης ἐξ Ἀγκυλώνας 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἀγκυλώνα 1968, σχ. 4ον, σελ. 13 (Α.Ε. 3314).
152. **Ἀγγελική Σεμπέκου**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Βελιῶν 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Βελιαὶ 1968, σχ. 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 3315).
153. **Ἄννα Δρίβα**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Ρειχέας 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ρειχέα 1968, σχ. 4ον, σελ. 30 (Α.Ε. 3316).
154. **Ἐλευθ. Κουσουλής**, Συλλογή λαογραφικής ύλης ἐξ Ἐλίκας 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Ἐλίκα 1968, σχ. 4ον, σελ. 14 (Α.Ε. 3317).
155. **Βαρβάρα Νεοφωτίστου**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Φοινικίου 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Φοινίκιον 1968, σχ. 4ον, σελ. 3 (Α.Ε. 3318).
156. **Θεμιστοκλ. Σιρμαλῆς**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Φοινικίου 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Φοινίκιον 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3319).
157. **Μαρία Μπελεγρῆ**, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ Μολάων καὶ Φοινικίου 'Επιδ. Λιμηρᾶς Λακωνίας, Φοινίκιον 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3320).
158. **Κοινότης Ἄνω Καστανέας**, Συλλογή λαογραφικής ύλης ἐξ Ἄνω

Καστανέας *Ἐπιθ. Λιμηρᾶς Λακωνίας*, Ἄνω Καστανέα 1968, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 3321).

159. **Κοινότης Μελίσσης Λακεδαιμόνος**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μελίσσης Λακεδαιμόνος Λακωνίας*, Μέλισσα 1968, σχ. 4ον, σελ. 7 (Α.Ε. 3322).

160. **Κοινότης Συκέας**, *Συγκέντρωσις λαογραφικοῦ ὕλικου*, Συκέα 1968, σχ. 4ον, σελ. 1 (Α.Ε. 3323).

161. *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Ποταμιᾶς Λακεδαιμόνος Λακωνίας*, Ποταμιὰ 1968, σχ. 4ον, σελ. 13 (Α.Ε. 3324).

162. **Κωνστ. Βοσίνης**, «*Οἱ ἀρχαιότερες τῆς περιοχῆς Πομακικοῦ χωρίου Ὠραίου τοῦ νομοῦ Ξάνθης*», Ὠραῖον 1968, σχ. 4ον, σελ. 24 (Α.Ε. 3325).

163. **Κωνστ. Βασιλείου**, «*Ὁ Ἄραχθος, τὸ δάσος τῆς Σιορόκας καὶ τὰ γύρω χωριά*», Πεντάτιον Κερκύρας 1968, σχ. 4ον, σελ. 68 (Α.Ε. 3326).

164. **Στυλ. Κακαβελάκης**, *Ἁγία Μαρίνα χωρίον Ραβδούχα Κισσάμου Χανίων Κρήτης*, ἐν Ἀθήναις 1968, σχ. 4ον, σελ. 21 (Α.Ε. 3327).

165. **Μίλτ. Παρασκευαΐδης**, *Συλλογὴ λαογραφικῆς καὶ γλωσσικῆς ὕλης ἐκ Λισβορίου Λέσβου*, ἐν Μυτιλήνῃ 1966, σχ. 4ον, σελ. 9 (Α.Ε. 3328).

166. **Ἄθαν. Κουστένης**, *Λαογραφικὰ ἐξ Ἀρχαίας Κορίνθου καὶ Καρπερῆς Σερραῶν*, ἐν Ἀρχαία Κορίνθῳ 1968, σχ. 4ον, σελ. 23 (Α.Ε. 3329).

167. **Ἄντ. Χασαπᾶς**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Μεθώνης*, ἐν Μεθώνῃ, 1968, σχ. 4ον, σελ. 18 (Α.Ε. 3330).

168. **Ἄλέξ. Σ. Μπακαΐμης**, *Δημοτικὰ τραγούδια Ζώνης, Δραγασιᾶς, Κλεισωρίας καὶ Λαμασκηιάς Βοΐου Κοζάνης*, Χάλκη Κων/πόλεως, 1968, σχ. 4ον, σελ. 93 (Α.Ε. 3331).

169. **Γεώργ. Μιχ. Μανόπουλος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ Ἀετορράχης Ἰωαννίνων*, Ἀετορράχη 1968, σχ. 4ον, σελ. 138 (Α.Ε. 3332).

170. **Ἄριστ. Μπακαΐμης**, *Ἰφιγένεια Βρανάκη, Ὁ πνευματικὸς βίος εἰς τὴν λαογραφίαν τῆς Ροδιανῆς Κοζάνης καὶ Ζώνης Βοΐου*, Κοζάνη 1968, σχ. 4ον, σελ. 132 (Α.Ε. 3333).

171. **Καλλιόπη Τζανιδάκη**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ Ἀνατολικῆς Κρήτης*, ἐν Ἱεραπέτρα 1968, σχ. 4ον, σελ. 124 (Α.Ε. 3334).

172. **Θεόδ. Σιάκας, Λάμπρος Σιάκας**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Φωτεινοῦ Ἄρτης*, Ἀθήναι 1968, σχ. 4ον, σελ. 111 (Α.Ε. 3335).

173. **Σταῦρος Σμυρνῆς**, *Στοιχεῖα Λαογραφίας ἐκ τῆς περιοχῆς Λιμισταίνης Ὀλυμπίας νομοῦ Ἡλείας*, Λιμισταίνα 1968, σχ. 4ον, σελ. 44 (Α.Ε. 3336).

174. **Ἄποστ. Καστραντᾶς**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ τοῦ χωρίου Τζίβα Ἀρκαδίας*, Καράτουλα 1968, σχ. 4ον, σελ. 59 (Α.Ε. 3337).

175. **Ευαγγ. Τσακίρη**, «*Ο γάμος στην Τριφυλία*» (Πελοπόννησος), Ἀθήναι 1968, σχ. 4ον, σελ. 22 (Α.Ε. 3338).

176. **Σπυρ. Ν. Παντελής**, *Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Σταυροχωρίου Πατρῶν*, Σταυροχώριον 1968, σχ. 4ον, σελ. 42 (Α.Ε. 3339).

177. **Δημήτρ. Παπανίκος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ χωρίου Σταγιάδων ἐπαρχ. Καλαμπάκας*, Σταγιάδες 1968, σχ. 4ον, σελ. 115 (Α.Ε. 3340).

178. **Δέσποινα Σανταλίδου**, «*Ο γάμος εἰς τὸν Πόντον*», Ἀθήναι 1968, σχ. 4ον, σελ. 17 (Α.Ε. 3341).

179. **Ἄνδρ. Κωστόπουλος**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐξ Ἐρμυανθείας Πατρῶν*, ἐν Ἀθήναις 1968, σχ. 4ον, σελ. 19 (Α.Ε. 3342).

180. **Μιχ. Κυριάκος**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τοῦ χωρίου Ἀλαμινὸς ἐπαρχ. Λάρνακος Κύπρου*, Ἀλαμινὸς 1968, σχ. 4ον, σελ. 48 (Α.Ε. 3343).

181. **Ἐμμ. Ἰ. Καλοκύρης**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀνωγείων Ρεθύμνης*, Ἀνώγεια 1968, σχ. 4ον, σελ. 64 (Α.Ε. 3344).

182. **Χρῆστος Θεοφιλίδης**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Λουβαρᾶ Λεμεσοῦ*, Λουβαρᾶς 1968, σχ. 4ον, σελ. 64 (Α.Ε. 3345).

183. **Γεώργ. Κρασανάκης**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Καλοῦ Χωρίου Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης*, Καλὸ Χωριὸ 1968, σχ. 4ον, σελ. 55 (Α.Ε. 3346).

184. **Ἥλ. Ταξίδης**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Σταυροχωρίου Νεοχωρίου Ξάνθης*, ἐν Δράμα 1968, σχ. 4ον, σελ. 19 (Α.Ε. 3347).

185. **Ἰάκ. Ἀ. Ἥλιος**, «*Παραβολές, αἰνίγματα, παροιμίαι καὶ ἀνέκδοτα*», ἐν Ἀθήναις 1968, σχ. 4ον, σελ. 278 (Α.Ε. 3348).

186. **Νικόλ. Β. Ζάγκος**, «*Ἡ λαογραφία ἐνὸς χωριοῦ, τοῦ χωριοῦ Λακκιά νομοῦ Θεσ/νίκης*», Λακκιά 1966, σχ. 4ον, σελ. 25 (Α.Ε. 3349).

187. **Ἀθανάσ. Γεωργόπουλος**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα κοινότητος Παππαδατῶν Πρεβέζης*, ἐν Ἀθήναις 1968, σχ. 4ον, σελ. 209 (Α.Ε. 3350).

188. **Ἀχιλ. Κουμίδης**, **Ἐλένη Παπαδημητρίου**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐξ Ἀνω Λευκάρων Λάρνακος καὶ Καραβᾶ Κερυνείας Κύπρου*, Κύπρος 1960, σχ. 4ον, σελ. 6 (Α.Ε. 3351).

189. **Κων/νος Λαζαρίδης**, «*Τὸ χωριό μου Κουκκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ ἡ Λαογραφία του*», τόμ. 5' *Λαογραφικὰ ποικίλα*, Κουκκούλι 1968, σχ. 4ον, σελ. 111 (Α.Ε. 3352).

190. **Πάρρηση Κανονίδου**, «*Ἦθη, ἔθιμα, τραγούδια κ. ἄ. Κρουνερίου Γαλατᾶ Μεσολογγίου*», Κρουνερίου 1967-68, σχ. 4ον, σελ. 65 (Α.Ε. 3353).

191. **Θεόδ. Πετρίδης**, *Δημοτικὴ μουσικὴ τῆς Βουλγαρίας. Μεταγραφὴ ἐκ*

δίσκων συλλογῆς *A. L. Lloyd*, Ὀκτώβριος - Νοέμβριος 1954 καὶ Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1963, σχ. 4ον, σελ. 7 (Α.Ε. 3354).

192. **Δ. Σ. Δάνου**, *Λαογραφικὰ ἀποθησαυρίσματα. Στοῦ Βίκου τῆ χαράδρα*, ἐν Ἀθήναις 1961 - 1968, σχ. 4ον, σελ. 451 δακτυλ/μέναι (Α.Ε. 3355).

193. **Ἰω. Ἀρβανίτης**, *Τραγούδια ἀπὸ τὸν Ἀγιάννη Κυνουρίας*, Ἀθῆναι 1968, σχ. 8ον, σελ. 30 (Α.Ε. 3356).

194. **Στέφ. Ἡμελλος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς Ἴον*, 1968, σχ. 8ον, σελ. 227 (Α.Ε. 3357).

195. **Ἄγγ. Ν. Δευτεραῖος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς Σισάμιον Βοΐου Κοζάνης*, 1968, σχ. 8ον, σελ. 444 (Α.Ε. 3358).

196. **Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς νομὸν Ρεθύμνης Κρήτης*, 1968, σχ. 8ον, σελ. 401 (Α.Ε. 3359).

197. **Σπυρ. Περιστέρης, Δημήτρ. Οἰκονομίδης**, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἡπειρον*, 1951, σχ. 8ον, σελ. 60 (Α.Ε. 3360).

198. **Θεόδ. Πετρίδης**, *Δημοτικὴ μουσικὴ Ἀλβανίας. Μεταγραφὴ ἐκ δίσκων. Συλλογὴ A. L. Lloyd*, 1965, σχ. 8ον, σελ. 8 (Α.Ε. 3361).

199. **Θεόδ. Πετρίδης**, *Ἀλβανικὴ λαϊκὴ μουσικὴ. Μεταγραφὴ ἐκ 4 δίσκων*, σχ. 8ον, σελ. 16 (Α.Ε. 3362).

200. **Θεόδ. Πετρίδης**, α') *Μακεδονικοὶ λαϊκοὶ χοροὶ Σκοπίων*, β') *Τραγούδια Δαλματίας*, 1964, σχ. 8ον, σελ. 30. γ') *Τραγούδια καὶ χοροὶ Πορτογαλίας*, σελ. 31 - 39 (Α.Ε. 3363).

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΒΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1967-1968

(Archives de Cinematographie. Materiel folklorique cinematographié
pendant les années 1967 - 1968).

Ἡ περισυλλογή ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ διὰ κινηματογραφήσεως συνεχίσθη ὑπὸ τοῦ συντάκτου Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968 ὡς κατωτέρω.

Α'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1967. (ANNÉE 1967)

- 1.— *Ἀγεροὶ παῖδων κατὰ τὴν 1ην Μαρτίου («Χελιδόνισμα») εἰς τὰ χωρία Ἀργιανῆ καὶ Σιτοχώρι Σερρών.*

Ὅμιλοι παῖδων φέροντες ξύλινον ὁμοίωμα χελιδόνος περιέρχονται τὰς οἰκίας καὶ ἄδουν τὸ ἄσμα τῆς χελιδόνος. Δέχονται ὡς φιλοδώρημα αὐγά, προσφέρουν δ' εἰς τὴν οἰκοκυρὰν τεμάχιον ἔρυθρου καὶ λευκοῦ νήματος καλουμένου *μάρτης* ἢ *μαρτινίκι*, τὸ ὁποῖον περιδένεται εἰς τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς πρὸς ἀποφυγὴν προσβολῆς ὑπὸ τοῦ ἡλίου τοῦ Μαρτίου. (Βλ. ἔκθεσιν ἄνωτέρω σ. 324-328).

Κινηματογρ. εἰς τὰ ἄνωτέρω χωρία κατὰ τὴν 1ην Μαρτίου 1967. Ταινία 120 μ. Ἀριθ. εἰς. 48-49. Ἀρ. χφ. 3168, σ. 95, 96.

- 2.— *Λαϊκὰ μουσικὰ ὄργανα : Γκάντα καὶ νταχαρές εἰς Ἀργιανὴν Σερρών.*

Κινημ. εἰς τὸ ὡς ἄνω χωρίον τὴν 3ην Μαρτίου 1967. Ταιν. 30 μ. Ἀρ. εἰς. 50-Ἀρ. χφ. 3168, σ. 95-96.

- 3.— *Ἐκ τῆς τελετῆς τοῦ ἑθίμου τοῦ Καλόγερου κατὰ τὴν Τυρινὴν Δευτέραν εἰς Ἀγίαν Ἐλένην Σερρών.*

Διάφοροι σκηναὶ τοῦ ἑθίμου πρὸς συμπλήρωσιν ὁμοίας κινηματογραφήσεως, γενομένης κατὰ τὸ ἔτος 1965. (Βλ. ἔκθεσιν ἄνωτέρω σ. 328-330).

Κινημ. τὴν 6ην Μαρτίου 1967. Ταιν. 60 μ. Ἀρ. εἰς. 51. Ἀρ. χφ. 3168, σ. 97.

- 4.— *Λαϊκὰ μουσικὰ ὄργανα : Θρακικὴ λύρα καὶ νταβούλι.*

Κινημ. τὴν 6ην Μαρτίου 1967 εἰς Ἀγίαν Ἐλένην Σερρών. Ταιν. 30 μ. Ἀρ. εἰς. 52. Ἀρ. χφ. 3168, σ. 98.

5.— *Λαϊκά μουσικά ὄργανα: Σαντούρι - κλαρίνο - βιολί - κιθάρα.*

Κινημ. εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συνοικίαν τοῦ λόφου Γερμανοῦ ('Υμηττοῦ), τὴν 11^{ην} Μαρτίου 1967. Ταιν. 30 μ. Ἄρ. εἰσ. 53. Ἄρ. χφ. 3204, σ. 12.

6.— *Συγκομιδὴ γεωμήλων εἰς τὸ ὄροπέδιον Λασιθίου Κρήτης.*

Ὁ τρόπος συγκομιδῆς τῶν γεωμήλων τῇ βοήθειᾳ ξυλίνου ἀρότρου.

Κινημ. εἰς Μαρμακέτον Λασιθίου κατ' Αὐγούστον 1967. Ταιν. 90 μ. Ἄρ. εἰσ. 54. Ἄρ. χφ. 3205, σ. 487.

7.— *Τὸ ἀλώνισμα τῶν ροβιθιῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄροπέδιου Λασιθίου Κρήτης.*

Κινημ. εἰς Μαρμακέτον Λασιθίου κατ' Αὐγούστον 1967. Ταιν. ἐγχρωμος 30 μ. Ἄρ. εἰσ. 55. Ἄρ. χφ. 3205, σ. 488.

8.— *Παλιὸς ὑδρόμυλος («ἀδρόμυλος») εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου Λιθίνες Σητείας Κρήτης.*

Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ὄψις. Λειτουργία αὐτοῦ.

Κινημ. εἰς τὴν τοποθεσίαν «Ἀδρόμυλοι» τοῦ χωρίου Λιθίνες κατὰ Σεπτέμβριον 1967. Ταιν. 30 μ. Ἄρ. εἰσ. 56. Ἄρ. χφ. 3205, σ. 489.

9.— *Περισχοινισμὸς ἐκκλησίας εἰς Καρούδι Σητείας Λασιθίου Κρήτης.*

Περισχοινισμὸς τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου (πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου) διὰ κηρωμένου νήματος ὑπὸ γυναικός, εἰς ἐκτέλεσιν σχετικοῦ «τάματος» αὐτῆς.

Κινημ. κατὰ Σεπτέμβριον 1967. Ταιν. 30 μ. Ἄρ. εἰσ. 57. Ἄρ. χφ. 3205, σ. 489.

10.— *Παλαιὰ οἰκία («καμαρόσπιτο») εἰς Καρούδι Σητείας Λασιθίου Κρήτης.*

Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ὄψις.

Κινημ. κατὰ Σεπτέμβριον 1967. Ταιν. 30 μ. Ἄρ. εἰσ. 58. Ἄρ. χφ. 3205, σ. 490.

11.— *Νεκρικὰ ἔθιμα κατὰ τὴν τέλεσιν 40θήμερου μνημοσύνου εἰς Ἀετὸν Ξηρομέρον Αἰτωλοακαρνανίας.*

Μετάβασις εἰς ἐκκλησίαν καὶ νεκροταφεῖον. Μοιρολόγιον· Προσφορὰ γλυκίσματος, ποτοῦ καὶ φαγητοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ. (Βλ. ἐκθεσιν ἄνωτ. σ. 344 - 346).

Κινημ. τὴν 26^{ην} Νοεμβρίου 1967. Ταιν. 90 μ. Ἄρ. εἰσ. 59. Ἄρ. χφ. 3208, σ. 13.

Β'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1968. (ANNÉE 1968)

1.— *Ἡ κατασκευὴ σταμιῶν εἰς Μαργαρίτες Ρεθύμνης.*

Αἱ διαδοχικαὶ φάσεις τῆς κατασκευῆς τῶν σταμιῶν εἰς τὸν ἐκ παραδόσεως

κεραμικόν τροχόν και ἡ ἐν συνεχείᾳ ὄπτησις τούτων. (Βλ. ἔκθεσιν ἀνωτέρω σ. 407 - 409).

Κινημ. εἰς τὴν τοποθεσίαν «Πάνω Λιβάδι» τοῦ χωρίου Μαργαρίτες κατ' Αὐγουστον καὶ Σεπτέμβριον 1968. Ταιν. 140 μ. Ἄρ. εἰσ. 60. Ἄρ. χφ. 3359, σ. 335.

2.— *Χοροὶ Κρήτης: I. Σούστα ρεθεμνιώτικη. II. Πεντοζάλης.*

(Βλ. ἀνωτέρω ἔκθεσιν σελ. 409 - 410).

Κινημ. τὴν 1ῃν Σεπτεμβρίου εἰς Ρέθυμνον. Ταιν. 60 μ. Ἄρ. εἰσ. 61 Α-Β. Ἄρ. χφ. 3359, σ. 336.

3.— *Καλαθοπλεκτικὴ εἰς Μιξόρρομα Ρεθύμνης.* (Βλ. ἀνωτέρω ἔκθεσιν σ. 409).

Κινημ. εἰς Μιξόρρομα τὴν 2-3 Σεπτεμβρίου 1968. Ταιν. 60 μ. Ἄρ. εἰσ. 62. Χφ. ἀρ. 3359, σ. 337.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1967 ΚΑΙ 1968

(Exposés sur l'activité du Centre de Recherches du Folklore Hellénique
pendant les années 1967 et 1968)

Α'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1967 (ANNÉE 1967)

Τὸ ἐκτελούμενον ἐπιστημονικὸν ἔργον εἰς τὸ Κέντρον Ἑλληνικῆς Λαογραφίας συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1967 διὰ τοῦ αὐτοῦ προσωπικοῦ, ὡς ἀναφέρεται περὶ τούτου εἰς τὴν προηγουμένην ἔκθεσιν τοῦ ἔτους 1966, ἐνισχυθέντος διὰ τῆς ἀποσπάσεως εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῆς 21 Μαρτίου μέχρι τῆς 15 Αὐγούστου τοῦ διδασκάλου Δ η μ. Σ έ τ τ α.

Α'. Εἰσαγωγή λαογραφικῆς ὕλης

α) Νέαι συλλογαὶ λαογραφικῆς ὕλης εἰσῆχθησαν 52 (χειρόγραφοι ἢ δακτυλογραφημένοι) ἐκ σελίδων ἐν συνόλῳ 5.686. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων 30 ἀπεστάλησαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν, ἰδίᾳ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, 12 ὑπὸ διαφόρων τρίτων, αἱ δὲ ὑπόλοιποι 10 κατετέθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, προελθοῦσαι ἐξ εἰδικῶν εἰς τὴν ὑπαιθρον λαογραφικῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἦτοι: 1) ὑπὸ τοῦ συντ. Κ. Ρ ω μ α ί ο υ ἐξ ἀποστολῆς του εἰς Ἄρναν Λακωνίας· 2) ὑπὸ τοῦ συντ. Σ τ ε φ. Ἡ μ έ λ λ ο υ ἐξ ἀποστολῆς του εἰς τὴν νῆσον Σέριφον· 3) ὑπὸ τῆς συντ. Ἄ ν ν η ς Π α π α μ ι χ α ἰ λ ἐξ ἀποστολῆς της εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων· 4) ὑπὸ τοῦ συντ. Γ. Α ἰ κ α τ ε ρ ι ν ἰ δ ο υ ἐξ ἀποστολῆς του εἰς Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν (συνοικισμοὺς τοῦ νομοῦ Σερρών), εἰς Κρήτην (συνοικ. τῶν ἐπαρχιῶν Μεραμβέλλου καὶ Σητείας), Ξηρόμερον Αἰτωλοακαρνανίας· καὶ 5) ὑπὸ τοῦ μουσ. Σ τ. Κ α ρ α κ ά σ η εἰς Κεφαλληνίαν· 6) ὑπὸ τοῦ συντ. Ἄ γ γ. Δ ε υ τ ε ρ α ί ο υ εἰς χωρία βορείως τῆς Κοζάνης καὶ 7) ὑπὸ τοῦ ἀπεσπασμένου εἰς τὸ Κέντρον δημ)λου Δ η μ. Σ έ τ τ α, δαπάναις τῆς Ἐταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν, εἰς βόρειον Εὐβοίαν.

β) **Μουσικὴ ὕλη.** Εἰς τὸ Μουσικὸν τμήμα τοῦ Κέντρου εἰσῆχθησαν 811 νέαι ἠχογραφήσεις μουσικῆς δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν. Ἐκ τούτων

623 ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου κατὰ τὰς ἐρευνητικὰς ὡς ἄνω ἀποστολὰς αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων 19 ἐγένοντο ἐν τῷ Κέντρῳ, 169 δὲ προῆλθον ἐκ προσφορᾶς τρίτων, φίλων τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

γ) Εἰς τὴν **Δισκοθήκην** κατετέθησαν, συμφώνως πρὸς τὸν Νόμον 4545/1966, ὑπὸ παραγωγῶν δίσκων δημῶδους καὶ λαϊκῆς μουσικῆς, 178 δίσκοι, αὐξηθέντος οὕτω τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ Δισκοθήκῃ δίσκων εἰς 928.

δ) Εἰς τὸ **Τμήμα κινηματογραφῆσεων** λαογραφικῶν θεμάτων, παρὰ τὰ ἀνεπαρκῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διατιθέμενα οἰκονομικὰ μέσα, ἐπετεύχθη διὰ τοῦ συντάκτου Γ ε ω ρ γ. Α ἱ κ α τ ε ρ ι ν ῖ δ ο υ ἡ ἀποτύπωσις ἐπὶ 570 μέτρων κινηματογραφικῆς ταινίας 12 θεμάτων παραδοσιακῶν ἐκδηλώσεων τοῦ βίου τοῦ λαοῦ (λαϊκῆς λατρείας, τελευτῆς, λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς κ. ἄ.) ἐκ περιοχῶν τῶν νομῶν Σερρῶν καὶ Λασιθίου Κρήτης, ὡς καὶ ἐξ Ἰεστοῦ Ξηρομέρου Αἰτωλοακαρνανίας. (Βλ. ἄνωτ., σ. 428 - 430).

ε) **Μουσειακὴ Συλλογὴ.** Εἰς τὴν Μουσειακὴν Συλλογὴν τοῦ Κέντρου εἰσῆχθησαν 100 νέα ἀντικείμενα τῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ τοῦ παραδοσιακοῦ βίου τοῦ λαοῦ : α) ἐκ δ ω ρ ε ἄ ς 67, ἦτοι : 1 ἐκ Λεβαδείας (δωρ. Ἰακ. Ἡλία), 2 ἐκ Προύσσης (δωρ. Ἰφιγενείας Ψύχα), 27 ἐκ Κρήτης (ἐξ ὧν 2 ἐκ δωρεᾶς Εὐαγγ. Φραγκάκι καὶ 25 φροντίδι τοῦ συντ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου), 1 ἐκ Σικίνου (φροντ. Στεφ. Ἡμέλλου), 2 ἐκ Λαγκαδᾶ (φροντ. Ν. Κοσμᾶ), 1 ἐξ Ἄνδρου (φροντ. τοῦ συντ. τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Δημ. Κρεκούκια), 1 ἐξ Ἰθάκης (φροντ. τοῦ συντ. Ἀγγ. Δευτεραίου), 1 ἐκ Διδυμοτείχου (δωρεὰ Ἀπ. Σαπουντζῆ), 2 ἐκ Θηβῶν (δωρεὰ Δεσποίνης Παπαδοπούλου), 3 ἐκ Κεφαλληνίας (φροντ. τοῦ μουσικοῦ Στ. Καρακάση), 11 ἐκ Τρικάλων (φροντ. τῆς συντ. Ἄννης Παπαμιχαήλ), 14 ἐκ Σερίφου (φροντ. τοῦ συντ. Στεφ. Ἡμέλλου), 1 ἐξ Ἀστυπαλαίας (δωρεὰ Εὐαγγελίας Δογραματζῆ) β) ἐξ ἄ γ ο ρ ἄ ς 33, ἦτοι : 6 ἐκ Μεγάρων, 9 ἐκ Κρήτης, 4 ἐκ Καβάλας, 7 ἐκ Τρικάλων, 1 ἐκ Σερίφου, 5 ἐκ Νάξου καὶ 1 ἐξ Εὐρυτανίας. (Ἐκ τούτων 13 ἠγοράσθησαν ὑπὸ τοῦ «Συλλόγου τῶν Φίλων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου»).

Β'. Βραβεύσεις λαογραφικῶν συλλογῶν τοῦ ἔτους 1966.

Ἐκ τῶν ὑπὸ λειτουργῶν ἰδίᾳ τῆς πρωτοβαθμίου παιδείας ἀποσταλεισῶν κατὰ τὸ ἔτος 1966 λαογραφικῶν συλλογῶν ἐν συνόλῳ 176 (σελ. 7.663) ἔτυχον τιμητικῆς διακρίσεως μετ' εἰσῆγησιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου, ἀπόφασιν καὶ πρότασιν ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου τῆς

Ἀκαδημίας, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 27761/1952 ἐγκύκλιον αὐτῆς, αἱ κατωτέρω συλλογαί :

I. Πρῶτος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἀμοιβῆς δρχ. 3.000 εἰς τοὺς κάτωθι :

- 1) **Κωνσταντῖνον Π. Λαζαρίδην**, διδάσκαλον, διὰ τὰς συλλογὰς αὐτοῦ «Τὸ χωριό μου (Κουκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ) καὶ ἡ λαογραφία του». Τόμ. Β'. Τὰ παραμῦθια τοῦ χωριοῦ (Συλλογὴ πρώτη), σ. 182-225. (Ἄρ. χφ. 3018 καὶ 3036).
- 2) **Δημήτριον Παππᾶν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ἐκ Μεγάλου Περιστερίου Ἰωαννίνων, σ. 484. (Ἄρ. χφ. 3023).

II. Δεύτερος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως δρχ. 2.000 εἰς τοὺς κάτωθι :

- 1) **Ἀντώνιον Γαϊτάνην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ἐκ Μεσσηνίας (Βασιλιτοῖου Πυλίας), σ. 198. (Ἄρ. χφ. 2988).
- 2) **Ἰάκωβον Ἠλίαν**, ἐκτελεστὴν δημῶδους μουσικῆς, διὰ τὰς λαογραφικὰς συλλογὰς του : α) «Ὁ τρυγητός, ὁ φερισμός, τὸ ἀλώνισμα καὶ τὸ μάζεμα τῆς ἐλιάς τὰ παλιὰ χρόνια εἰς τὰ Μέγαρα», σ. 79 καὶ β) «Διάφορες σημειώσεις καὶ παρατηρήσεις διὰ τοὺς ρυθμοὺς τῶν Δημοτικῶν ἑλληνικῶν χορῶν», σ. 96. (Ἄρ. χφ. 3162 καὶ 3163).
- 3) **Παναγιώτην Κερεζούδην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του : «Λαογραφικὰ Πυθίου», σ. 232. (Ἄρ. χφ. 3089).
- 4) **Νικ. Β. Κοσμᾶν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ἐκ Λαγκαδᾶ, σ. 172. (Ἄρ. χφ. 2999).
- 5) **Σπύρον Μουσελίμην**, διδάσκαλον, διὰ τὸ δημοσίευμα αὐτοῦ : Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἠπείρου (περιφέρεια Σουλίου), Γιάννινα 1963, σ. 206.
- 6) **Ἀνδρέαν Μπούτσιαν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του : α) ἐκ Βουστρίου καὶ Τρικόρφου Αἰτωλοακαρνανίας, β) ἐκ Σαγαίικων καὶ Ἰτέας Ἀχαΐας, σ. 256. (Ἄρ. χφ. 3021).
- 7) **Ἰωάννην Τριανταφυλλίδην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του : «Ποντιακὴ Λαογραφία», Νάουσα 1966, σ. 236. (Ἄρ. χφ. 3022).

III. Τρίτος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως δρχ. 1.500 εἰς τοὺς κάτωθι :

- 1) **Γεράσιμον Ἰωάν. Καφύρην**, διδάσκαλον, καὶ **Ἰωάννην Γ. Καφύρην**, σπουδαστήν, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν των ἐκ Παξῶν, σ. 414. (Ἄρ. χφ. 3035).

- 2) **Ἀλέξανδρον Μπακαϊμην**, καθηγητὴν φιλόλογον, διὰ τὴν συλλογὴν του: «Λαογραφικὰ Δαμασκηναῖα Βοῖου Κοζάνης», σ. 86. (Ἄρ. χφ. 3161).
 - 3) **Ἰωάννην Νασιόπουλον**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του: «Λαογραφικὰ Ἐρατύρας Βοῖου Κοζάνης», σ. 238. (Ἄρ. χφ. 3030).
 - 4) **Ἀπόστολον Σαπουντζῆν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του: «Λαογραφία τοῦ χωρίου Μαυροκκλησίου Διδυμοτείχου», σ. 85. (Ἄρ. χφ. 3117).
 - 5) **Δημήτριον Σεϊτανίδην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του. «Τὸ Σουφλί ἄλλοτε καὶ τώρα», σ. 88. (Ἄρ. χφ. 2976).
 - 6) **Καλλιόπην Τζανιδάκη**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν της: «Λαογραφικὰ Ἀνατολικῆς Κρήτης», Ἱεράπετρα 1966, σ. 99. (Ἄρ. χφ. 3020).
 - 7) **Γεώργιον Τσίλην**, καθηγητὴν φιλόλογον, διὰ τὰς λαογραφικὰς συλλογὰς του: α) «Ἠχογραφημένα μοιρολόγια καὶ τραγούδια χωρίου Πραμάντων Ἰωαννίνων», σ. 18. β) Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου χωρίου Πραμάντων Ἰωαννίνων, σ. 170. (Ἄρ. χφ. 3012, 3013).
 - 8) **Κωνσταντῖνον Ἰ. Τσοῦχλον**, διδάσκαλον, καὶ **Θωμαῖδα Ἰ. Τσοῦχλου**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν των: «Τσακωνικὴ λαογραφία», σ. 175. (Ἄρ. χφ. 3024).
 - 9) **Ἀπόστολον Δ. Ψαθάν**, διδάσκαλον, καὶ **Βασιλικὴν Μητρακλῆ-Ψαθά**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν συλλογὴν των: «Ὁ Σκοπὸς Ἀνατολικῆς Θράκης», σ. 201. (Ἄρ. χφ. 3004).
- IV. Ἐπαινος ἄνευ χρηματικῆς ἐνισχύσεως εἰς τοὺς κάτω θι:
- 1) **Ἀναστάσιον Γεωργαντζῆν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του: «Λαογραφικὰ στοιχεῖα τῆς περιοχῆς Ζαλόγγου», σ. 107. (Ἄρ. χφ. 2996).
 - 2) **Σωκράτην Γεωργούλαν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του: «Λαογραφικὰ περιφερείας Ἀνατολικοῦ Ξεροβουνίου», σ. 125. (Ἄρ. χφ. 3007).
 - 3) **Ἰωάννην Γουριδην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του: «Βρυσικὰ Διδυμοτείχου Ἐβρου (Λαογραφικὴ ἔρευνα)», σ. 110. (Ἄρ. χφ. 3039).
 - 4) **Ἐλένην Γραμματίκογλου**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν συλλογὴν της: «Λαϊκὴ λατρεία εἰς Πύθιον Διδυμοτείχου», σ. 26. (Ἄρ. χφ. 3107).
 - 5) **Ἀνάργυρον Ἐσκιτζόγλου**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του: «Λαογραφικὴ μελέτη Σιταριάς Διδυμοτείχου», σ. 58. (Ἄρ. χφ. 3104).
 - 6) **Νικόλαον Καρελλᾶν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Σαύρας Βρυσικῶν Διδυμοτείχου, σ. 53. (Ἄρ. χφ. 3097).

- 7) **Ευαγγελίαν Νικολαΐδου**, διδασκάλισσαν, διὰ τὰς συλλογὰς λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τοῦ χωρίου Σταυροχωρίου Σητείας, σ. 49 + 21. (*Αρ. χφ. 2979, 2810).
- 8) **Δημήτριον Παπαναούμ**, διὰ τὴν συλλογὴν του : «Ἡθῆ καὶ ἔθιμα Σιατίστης καὶ ὁ παραλληλισμὸς τους μετὰ τὰ βυζαντινά», σ. 99. (*Αρ. χφ. 3034).
- 9) **Πασχάλην Κοντόν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν διδασκαλισσῶν *Μεταξίας Λασιίδου* καὶ *Ἐλισάβετ Βαρβαζίκη* συλλογὴν : «Λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Ἰσαακίου», σ. 82. (*Αρ. χφ. 3121).
- 10) **Νικόλαον Ρουσομουστακάκη**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης, σ. 75. (*Αρ. χφ. 2991).
- 11) **Τρισεύγενην Τρυποσκούφη - Πορφύρη**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν της ἐκ τῶν χωρίων Λιοπράσου Τρικάλων καὶ Λεήμονος Λακωνίας, σ. 117. (*Αρ. χφ. 2977).

Γ'. Ἀποδελτιώσεις καὶ ἀρχειακὴ κατάταξις λαογραφικῆς ὕλης.

Ἐξ 71 χειρογράφων συλλογῶν καὶ ἐντύπων ἀπεδελτιώθη ὑπὸ τῶν γραφέων (Γρηγ. Δημητροπούλου, Εὐφροσύνης Καλαβρουζιώτου καὶ Ἀλίκης Γιαννοπούλου) ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη, ἥτοι : ἄσματα 276, δίσκ. 36, παροιμ. 143, παραμύθια, παραδόσεις, εὔτρ. διηγήσεις 57 καὶ ἄλλο ὕλικόν ἐπὶ 9090 δελτίων, ἀναφερόμενον εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, εἰς δεισιδαίμονας δοξασίας, μαγείαν, μαντικὴν καὶ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ φυσικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.

Μετ' ἀρχειακὴν ἐπεξεργασίαν ἐγένετο κατάταξις εἰς τὰ οἰκεία κεφάλαια ὑπὸ τῶν συντακτῶν Δημ. Οἰκονομίδου καὶ Ἄννης Παπαμιχαήλ ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἀποδελτιωθείσης ὕλης καὶ ἄλλης παλαιότερον ἐπὶ 10738 δελτίων, πρὸς δὲ καὶ τοποθέτησις 4290 κατεταγμένων δελτίων αὐτῆς εἰς τὰ οἰκεία Ἀρχεῖα.

Ἐπὶ τῶν συντακτῶν Κων. Ρωμαίου καὶ Στεφ. Ἡμέλλου ἐγένετο σχετικὴ κατάταξις 141 δημῶδων ἄσμάτων, πρὸς δὲ καὶ τοποθέτησις 110 εἰς τοὺς οἰκείους φακέλους. Ἀντιστοίχως πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο οἱ συντάκται οὗτοι ἠσχολήθησαν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν παραλλαγῶν ἄσμάτων διὰ τὸν πρὸς ἐκδοσιν Β' τόμον Δημοτικῶν τραγουδιῶν, μελετηθέντων πρὸς τοῦτο ἄσμάτων ἐκ τῶν φακέλων τῶν μοιρολογίων, σατιρικῶν, διδακτικῶν καὶ στρατιωτικῶν.

Εἰς τὸ Τμῆμα παροιμιῶν καὶ γνώμικῶν κατετάχθησαν κατὰ λῆμμα καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ εἰδικὸν ἀρχεῖον ὑπὸ τοῦ συντ. Γεωργ. Αἰκατερινίδου παροιμῖαι καὶ γνώμικὰ 2786.

Εἰς τὸ Τμῆμα τῆς δημῶδου μουσικῆς κατεγράφη ὑπὸ τοῦ συντ. μουσικοῦ Σπυρ. Περιστέρη ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν

ή μουσική 39 ῥαμάτων, συνεχίσθη δὲ ὑπὸ τῆς γραφῆς Ἐλευθερίας Δήμου - Παπαδοπούλου ἡ καταγραφὴ τῶν στοιχείων ἠχογραφημένης νέας μουσικῆς ὕλης εἰς τὸ Βιβλίον Εἰσαγωγῆς αὐτῆς.

Δ'. Δημοσιεύματα.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο: α) ἐγένετο ἔναρξις τῆς ἐκτυπώσεως τῶν τόμων ΙΗ'/ΙΘ' (1965 - 1966) τῆς ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Κέντρου εἰς τὸν ὁποῖον θὰ περιληφθοῦν μελέται τοῦ προσωπικοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἡ συνταχθεῖσα ὑπὸ τῶν συντ. Γ. Αἰκατερινίδου καὶ Ἄγγ. Δευτεραίου Λαογραφικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1964/65 κ. ἄ. β) ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη προεργασία διὰ τῆς συντάξεως ὑπ' αὐτοῦ εἰδικοῦ Ἐρωτηματολογίου κλπ. πρὸς ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ Κέντρου ἐπὶ ὠρισμένων θεμάτων Λαογραφικοῦ Ἄτλαντος, ὁ ὁποῖος θὰ περιληφθῆ εἰς γενικώτερον Εὐρωπαϊκὸν λαογραφικὸν ἄτλαντα. γ) Διὰ τῶν συντ. Κ. Ρωμαίου καὶ Στεφ. Ἡμέλου συνεχίσθη, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ ἐργασία τῆς παρασκευῆς πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Β' τόμου τῆς Ἐκλογῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Ε'. Βιβλιοθήκη.

Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Κέντρου ἐπλουτίσθη δι' 194 (ἀρ. εἰσ. 4330 - 4519) τόμων, φυλλαδιῶν καὶ περιοδικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων 51 προῆλθον ἐξ ἀγορᾶς, 35 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα καὶ 108 ἐκ δωρεῶν ὑπὸ τῶν συγγραφέων.

ΣΤ'. Ἐπιστημονικὰ Συνέδρια καὶ γενικώτερα ἐπιστημονικὰ δράσις τοῦ Κέντρου.

Ἡ συμμετοχὴ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου κατὰ τὸ ἔτος 1967 εἰς διεθνῆ συνέδρια ὑπῆρξε λίαν περιορισμένη. Τοῦτο ἀντεπροσωπεύθη μόνον διὰ τοῦ Διευθυντοῦ (Καθηγητοῦ) Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη: α) διὰ δαπάνης τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐξωτερικῶν καὶ τῆς Γιουγκοσλαβικῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς Βαλκανικὴν σύσκεψιν ἐν Βελιγραδίῳ ἀπὸ 18 - 23 Μαρτίου πρὸς ἐξέτασιν τοῦ θέματος τῆς ἐπὶ κοινου προγράμματος κινηματογραφίσεως ἐκδηλώσεων τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς χώρας τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. β) διὰ δαπάνης τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς ἐν Γερμανίᾳ Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς εὐρωπαϊκὴν σύσκεψιν εἰς Freiburg τῆς Δυτ. Γερμανίας ἀπὸ 13 - 18 Νοεμβρίου πρὸς συζήτησιν τοῦ θέματος τῆς ἐρεῦνης καὶ ἐκδόσεως τῶν πηγῶν περὶ δημόδους ποιήσεως καὶ μουσικῆς ἐκ τῆς περιόδου πρὸ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος.

Ὑπὸ τοῦ Κέντρου τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, εὐρύτατα γνωστοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὡς καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς εἰδικοῦ Ἐπιστημονικοῦ Ἰδρύματος, παρεσχέθησαν ἀπ' εὐθείας ἢ δι' ἀλληλογραφίας ἐπιστημονικὴ βοήθεια ἢ πληροφορίαι, πλὴν ἡμεδαπῶν καὶ εἰς ἀλλοδαποὺς ἐπιστήμονας καὶ εἰδικὰ Ἰνστιτοῦτα· εἰργάσθησαν δ' ἔτι κατὰ χρονικὰ διαστήματα, κυρίως κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας, εἰς τὸ Κέντρον πρὸς μελέτην θεμάτων λαογραφικῶν, ἐθνολογικῶν, κοινωνιολογικῶν, ἀρχαιογνωστικῶν κ. ἄ. ἀρκετοί, ἰδίᾳ βορειοαμερικανοί, ἐπιστήμονες.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1967.

Ὁ Διευθυντής

Καθηγητῆς: **Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης**

Β'. ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1968. (ANNÉE 1968)

Τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον κατὰ τὸ ἔτος 1968 ὑπῆρξεν ἱκανοποιητικὸν παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοποὺς τοῦ Ἰδρύματος, ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου ὁ συντ. Στέφ. Ἡμελλὸς ἔκαμε χρῆσιν ἐτησίας ἀδείας ἀπουσίας αὐτοῦ πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν (Δυτ. Γερμανίαν) δι' εὐρυτέρας λαογραφικᾶς σπουδᾶς.

Α'. Εἰσαγωγὴ λαογραφικῆς ὕλης.

α) Εἰς τὸ Κέντρον εἰσῆχθησαν κατὰ τὸ 1968 νέαι λαογραφικαὶ συλλογαὶ 148 (χειρόγραφοι ἢ δακτυλογραφημέναι) ἐκ σελίδων ἐν συνόλῳ 6.302. Ἐκ τούτων 43 κατηρτίσθησαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν, ἰδίᾳ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, 73 ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Νομάρχου Λακωνίας (70 ἐκ τοῦ Γυμνασίου Μολάων, καταρτισθεῖσαι ὑπὸ μαθητῶν τῆς Ε' τάξ., καὶ 3 ἐκ Κοινοτήτων) διὰ τοῦ Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως, ὑπὸ διαφόρων δὲ τρίτων, ἀσχολουμένων εἰς τὸν πολιτισμὸν τοῦ λαοῦ, 21 συλλογαί. Αἱ ὑπόλοιποι 11 προῆλθον: 1) ἐκ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν, ὡς κατωτέρω, τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, ἦτοι τοῦ συντ. Σ τ ε φ. Ἡ μ έ λ λ ο υ εἰς τὴν νῆσον Ἴον· τῆς Ἀ ν ν η ς Πα πα μ ι χ α ἦ λ εἰς συνοικισμοὺς τῆς ἐπαρχίας Τρικάλων· τοῦ συντ. Ἀ γ γ έ λ ο υ Δ ε τ ε ρ α ί ο υ εἰς χωρία τοῦ νομοῦ Κοζάνης καὶ τοῦ συντ. Γ. Α ἱ κ α τ ε ρ ι ν ἰ δ ο υ εἰς τὸν νομὸν Ρεθύμνης Κρήτης. 2) ἐξ ἠχογραφῆσεων εἰς τὸ

Κέντρον Λαογραφίας τῆς μουσικῆς δημοτικῶν ᾠμάτων, ἐκτελεσθέντων ὑπὸ λαϊκῶν τραγουδιστῶν.

β) **Μουσική Ὑλη.** Εἰς τὸ Τμήμα τῆς δημώδους Μουσικῆς εἰσήχθησαν 776 νέα ἠχογραφήσεις (307 ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, 49 προῆλθον ἐκ προσφορᾶς ὑπὸ τρίτων, φίλων τοῦ Κέντρου, καὶ τέλος 420 ἐκ μεταγραφῆς ἠχογραφημένης δημώδους μουσικῆς (371 ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ χορῶν, 49 δὲ ξένων) ὑπὸ συλλογῶν ἐλλήνων καὶ ἄλλοδαπῶν, οἱ ὅποιοι ἐχορήγησαν ἀντίγραφον αὐτῆς πρὸς χρῆσιν ὑπὸ τοῦ Κέντρου.

γ) **Δισκοθήκη.** Συμφώνως πρὸς τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ Νόμου 4545/1966 κατετέθησαν ὑπὸ παραγωγῶν δίσκων δημώδους καὶ λαϊκῆς μουσικῆς 759 δίσκοι, ἐκάστου εἰς δύο ἀντίτυπα, αὐξηθέντος οὕτω τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὴν Δισκοθήκην δίσκων εἰς 2446.

δ) Εἰς τὸ **Τμήμα κινηματογραφήσεων** λαογραφικῶν θεμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν, τὸ ὅποῖον ἐλειτούργησε δι' ὅλως ἀνεπαρκῶν οἰκονομικῶν μέσων, ἀπετυπώθησαν ὑπὸ τοῦ συντ. Γ. Αἰκατερινίδου ἐπὶ ταινίας 270 μέτρων (16 χιλ.) θέματα ἐκ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ βίου εἰς Κρήτην (βλ. ἄνωτ., σ. 429-430).

ε) **Μουσειακὴ Συλλογὴ.** Εἰς τὴν Μουσειακὴν συλλογὴν, ἀποτελοῦσαν ἀπαραίτητον τμήμα τοῦ Ἰδρύματος, προσετέθησαν 40 νέα ἀντικείμενα τῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ τοῦ παραδοσιακοῦ βίου τοῦ λαοῦ. α) ἐκ δωρεᾶς 17, ἦτοι 2 ἐκ Μεγάρων (δωρεᾶ Χρ. Σύσκου καὶ Ἰακ. Ἡλίας)· 1 ἐξ Ἰου Κυκλάδων (φροντίδι τοῦ συντ. Στ. Ἡμέλλου), 11 ἐκ Κρήτης (ἐκ τούτων 3 φροντίδι τῆς συντ. Ἄννης Παπαμιχαήλ· 3 φροντίδι τοῦ συντ. Γ. Αἰκατερινίδου καὶ 5 ἐκ δωρεᾶς Εὐαγγελίας Φραγκιάκι), 1 ἐκ Τριφυλίας (φροντίδι τοῦ συντ. τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ Δημ. Κρεκούκια), 1 ἐκ Πάτμου (φροντίδι τῆς Διευθυντρίας τοῦ Μουσείου Ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης κ. Πόπης Ζώρα) καὶ 1 ἐξ Εὐρυτανίας (φροντίδι τοῦ συντ. Γ. Αἰκατερινίδου). β) ἐξ ἀγορᾶς 23, ἦτοι: 1 ἐκ Μεγάρων, 2 ἐξ Ὁρρεσιάδος, 2 ἐξ Ἰου Κυκλάδων, 11 ἐκ Τρικάλων (ἐξ ὧν 3 ἐνδυμασίαι), 1 ἐκ Φλωρίνης καὶ 6 ἐκ Καβάλας. (Ἐκ τούτων 15 ἠγοράσθησαν ὑπὸ τοῦ «Συλλόγου τῶν Φίλων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου»).

Β'. Βραβεύσεις λαογραφικῶν συλλογῶν τοῦ ἔτους 1967.

Ἐκ τῶν ἀποσταλῆσων κατὰ τὸ ἔτος 1967 ὑπὸ λειτουργῶν ἰδίᾳ τῆς πρωτοβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως 28 συλλογῶν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ σελίδων 3.158 ἔτυχον τιμητικῆς διακρίσεως μετ' εἰσῆγησιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου, ἀπόφασιν καὶ πρώτασιν ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἀπόφασιν ἀκολούθως τῆς

Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 27761/1952 ἐγκύκλιον αὐτῆς, αἱ κατωτέρω συλλογαί.

I. Πρῶτος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἀμοιβῆς δρχ. 3.000 εἰς τοὺς κάτωθι:

- 1) **Ἀνδρέαν Π. Στεφρόπουλον**, διδάσκαλον, διὰ τὰς λαογραφικὰς συλλογὰς του:
 - α) ἐξ Ἀνθοχωρίου Μετσόβου Ἡπείρου, 1967, σ. 57 κειμένου μετὰ 63 φωτογραφιῶν καὶ σχεδιασμάτων, καὶ β) δι' Ἰατροσόφιον τοῦ κυρίου Νικόλα 1885, σ. 12. (Ἄρ. χφ. 3177 καὶ 3201).
- 2) **Δέσποιναν Παπαδοπούλου**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν λαογρ. συλλογὴν αὐτῆς ἐκ προσφύγων ἐξ Ἀπολλωνιάδος Μ. Ἀσίας, 1967, σ. 237. (Ἄρ. χφ. 3197).

II. Δεύτερος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως δρχ. 2.000 εἰς τοὺς κάτωθι:

- 1) **Σταμ. Ἀποστολάκην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του ἐκ 38 ριζιτικῶν καὶ ἄλλων τραγουδιῶν μετ' ἠχογραφήσεως τῆς μουσικῆς αὐτῶν καὶ ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης, 1967, σ. 114. (Ἄρ. χφ. 3214).
- 2) **Ἀσημίναν Πατριτσοπούλου**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν της ἐκ τοῦ χωρίου Φύκη Τρικάλων, 1962, σ. 132. (Ἄρ. χφ. 3192). (Ἡ συλλογὴ αὕτη ἔχει δημοσιευθῆ τῷ 1966 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία - Λαογραφία τῆς περιφερείας τοῦ νομοῦ Τρικάλων», τεῦχ. Γ', Τρίκαλα 1966, σ. 11-110. Παρὰ τοῦτο ἀπονέμεται εἰς τὴν συλλογέα τιμητικὴ διάκρισις δι' ἐνθάρρυνσιν αὐτῆς πρὸς συνέχισιν τοῦ λαογραφικοῦ τούτου ἔργου αὐτῆς).
- 3) **Ἀνδρέαν Σεμάσην**, διδάσκαλον, διὰ τὸ δημοσίευσμά του: 266 δημοτικὰ τραγούδια (Ἐρμηνεῖες - Σημειώσεις), Ἀθήνα 1967, σ. 112. (Συλλογὴ ἐκ περιοχῶν τῆς Δυτ. Μακεδονίας).

III. Τρίτος ἔπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως δρχ. 1.500 εἰς τοὺς κάτωθι:

- 1) **Μανόλην Καλοκύρην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀνωγείων Μυλοποτάμου, 1967, σ. 99. (Ἄρ. χφ. 3170).
- 2) **Εὐάγγελον Κουκουλέτσον**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του: «Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ξυνονερίου Καρδίτσης καὶ περιοχῆς της», 1967, σ. 95. (Ἄρ. χφ. 3186).
- 3) **Δημ. Χατζηλιάν**, διδάσκαλον Μουσουλμανικοῦ σχολείου Φιλίων Ἀ' ἐκπαι-

δευτικῆς περιφερείας Ξάνθης, διὰ τὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τοῦ χωρίου Κένταυρος τοῦ νομοῦ Ξάνθης, 1967, σ. 69. (*Αρ. χφ. 3195).

IV. Ἐπαινος ἄνευ χρηματικῆς ἐνισχύσεως εἰς τοὺς κάτωθι :

- 1) **Σωκρ. Γεωργούλαν**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του: «Ἡπειρωτικὰ παραμῦθια (περιοχὴ Ἐνατολικοῦ Ξεροβουνίου)», 1967, σ. 90. (*Αρ. χφ. 3176).
- 2) **Προκόπ. Στάθην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν συλλογὴν του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Καταφύγιον Καρδίτσης - Κοινωνιογραφία - Λαογραφία», 1964, σ. 83. (*Αρ. χφ. 3181).
- 3) **Δημ. Σταματόπουλον**, Καθηγητὴν Γυμνασίου, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν ἣν κατήρτισε τῷ 1965 διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὸ Γυμνάσιον Λογγᾶς Μεσσηνίας (ὁ ἔπαινος ἀπευθύνεται καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς συλλογεῖς), σ. 111. (*Αρ. χφ. 3183).
- 4) **Κωνστ. Σπανόν** (Μολόχαν), διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ἐκ Δεσκάτης Γρεβενῶν, 1967, σ. 51. (*Αρ. χφ. 3194).
- 5) **Μιχ. Κατσάνην**, φιλόλογον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν ἣν κατήρτισε διὰ τῶν μαθητῶν του ἐκ διαφόρων τόπων, 1967, σ. 111. (Ὁ ἔπαινος ἀπευθύνεται καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς συλλογεῖς). (*Αρ. χφ. 3198).
- 6) **Φραγκ. Πλατάκην**, διδάσκαλον, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν του ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ χρησιμοποιούμενα γεωργικὰ ἐργαλεῖα εἰς τὸ ὄροπέδιον Λασιθίου Κρήτης», 1967, σ. 83. (*Αρ. χφ. 3207).
- 7) **Εἰρήνην Οὐσταγιαννάκη - Ταχατάκη**, διδασκάλισσαν, διὰ τὴν λαογραφικὴν συλλογὴν της ἐκ τῆς περιοχῆς Καστελλίου Πεδιάδος, Ἀρχανῶν καὶ Βιάννου, 1967, σ. 151. (*Αρ. χφ. 3196).

Γ'. Ἀποδελτίωσις καὶ ἀρχειακὴ κατάταξις λαογραφικῆς ὕλης.

α) Ἐξ 63 χειρογράφων λαογραφικῶν συλλογῶν καὶ ἐντύπων ἀπεδελτιώθη ὑπὸ τῶν γραφέων τοῦ Κέντρου (Γρηγ. Δημητροπούλου, Εὐφροσύνης Καλαβροϋζιώτου καὶ Ἀλίκης Γιαννοπούλου) λαογραφικὴ ὕλη ὡς ἀκολουθῶς: ἄσματα 610, παροιμ. 980, δίστ. 240 καὶ ἄλλη ποικίλη ὕλη τοῦ φυσικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ λαοῦ ἐπὶ 8204 δελτίων.

β) Ἀρχειακὴ κατάταξις ἐκ τῆς ὡς ἄνω ὕλης καὶ παλαιότερας ἐγένετο μετὰ σχετικὴν ἐπεξεργασίαν ὑπὸ τῶν συντακτῶν: 1) τοῦ Δημ. Οἰκονομίδου καὶ τῆς Ἄννης Παπαμιχαῆλ εἰς 5691 δελτία, ἀναφερομένης εἰς ἐκδηλώσεις τοῦ φυσικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, πλὴν τῶν ἄσμάτων καὶ τῶν παροιμιῶν καὶ

γνωμικῶν. Ἐκ τῆς καταταχθείσης ὕλης ταύτης ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ οἰκεία ἀρχεῖα 2115 δελτία. 2) ὑπὸ τοῦ συντ. Γ. Αἰκατερινίδου κατετάχθησαν κατὰ λῆμμα καὶ μερικῶς ἐταξιθετήθησαν εἰς τὸ ἀρχεῖον 4298 παροιμίαι καὶ γνωμικά.

γ) Εἰς τὸ Τμήμα τῶν κειμένων τῶν δημοδῶν ἁσμάτων οἱ συντάκται Κ. Ρωμαῖος καὶ Στέφ. Ἡμελλος ἠσχολήθησαν κυρίως εἰς τὴν παρασκευὴν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Β' τόμου Δημοτικῶν Τραγουδιῶν, ἐξετασθέντων πρὸς τοῦτο 150 ἁσμάτων ἐκ τῶν κατηγοριῶν: μοιρολόγια, σατιρικά, διδακτικά καὶ στρατιωτικά.

δ) Εἰς τὸ Τμήμα τῆς δημῶδους Μουσικῆς ὁ συντ. μουσικὸς Σπ. Περιστερῆς κατέγραψεν ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν τὴν μουσικὴν 110 ἁσμάτων, ἡ γραφεὺς δὲ Ἑλευθερία Δήμου - Παπαδοπούλου συνέχισε τὴν καταγραφὴν εἰς τὸ Βιβλίον εἰσαγωγῆς Μουσικῆς ὕλης τῶν στοιχείων τῆς ἠχογραφηθείσης νέας κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μουσικῆς.

Δ'. Δημοσιεύματα.

Ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις: α) τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Κέντρου Ἐπετηρὶς εἰς διπλοῦν τόμον (ΙΗ' καὶ ΙΘ') διὰ τὰ ἔτη 1965-1966. Ἐκ τῶν περιεχομένων δέον νὰ μνημονευθῇ ἰδιαίτερος, πλὴ τῶν καταχωρισθειῶν ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν τοῦ προσωπικοῦ, ἡ λαογραφικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1964-1965.

β) τοῦ δημοσιεύματος τοῦ Κέντρου: Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Γ' (Μουσικὴ Ἐκλογὴ) (σχ. 4ον, σελ. ν' + 437 + 5 δίσκοι μουσικῆς) ὑπὸ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Διευθυντοῦ, καὶ τοῦ Σπυρ. Δ. Περιστέρη συντ. - μουσικοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο, κυκλοφορηθὲν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους, περιλαμβάνει μουσικὴν δημοδῶν ἁσμάτων μετὰ τῶν κειμένων καὶ παρατηρήσεων ἐπ' αὐτῶν, ἔκτενῆ φιλολογικὴν καὶ μουσικὴν εἰσαγωγὴν, ἐπισυνάπτονται δὲ καὶ 5 δίσκοι, ἐφ' ὧν ἔχει ἀποτυπωθῆ ἡ μουσικὴ 56 ἁσμάτων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστημονικωτέρας χρήσεως τοῦ βιβλίου. Παρατίθεται τέλος καὶ εὐρεῖα περίληψις τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου εἰς τὴν ἀγγλικὴν.

γ) Ἐγένετο ἔναρξις τῆς ἐργασίας πρὸς σύνταξιν Λαογραφικοῦ Ἀτλαντος τῶν θεμάτων: 1) γεωργικὸς βίος καὶ β) κατ' ἔθιμον πυραῖ, διὰ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ σχετικοῦ ἐρωτηματολογίου πρὸς ἀποστολὴν τούτου ἰδίᾳ εἰς ἐκπαιδευτικοὺς διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῆς σχετικῆς ὕλης.

Ἐξ ὕλικου περὶ τῶν κατ' ἔθιμον πυρῶν, συλλεχθέντος ἐξ ἐντύπων ἰδίᾳ πηγῶν, συνετάχθησαν δύο προσωρινοὶ χάρται, εἰς διὰ τὸν σημερινὸν ἑλληνικὸν χῶρον καὶ ἕτερος διὰ τὰς μέχρι τοῦ 1922 ἑλληνικὰς περιοχὰς εἰς Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς Ἀνατολικὴν καὶ βόρειον Θράκην.

Ε'. Βιβλιοθήκη.

Ἡ εἰδικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἰδρύματος ἐπλουτίσθη δι' 177 νέων τόμων, φυλλαδίων καὶ περιοδικῶν. Ἐκ τούτων 49 προῆλθον ἐξ ἀγορᾶς, 20 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Κέντρου Λαογραφίας καὶ 108 ἐκ δωρεῶν ὑπὸ τῶν συγγραφέων.

ΣΤ'. Ἐπιστημονικὰ Συνέδρια.

α) Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τοῦ Κέντρου εἰς οὐδὲν συνέδριον ἀντεπροσωπεύθη ἐπισήμως. Προσωπικῶς μόνον μετέσχον ἐξ αὐτοῦ: α) ὁ Διευθυντὴς Γ. Κ. Σπυριδάκης καὶ οἱ συντάκται Δ. Οἰκονομίδης καὶ Κ. Ρωμαῖος τῆς ὑπὸ τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ International Burgen Institut ὀργανωθείσης Ἡ' Διεθνoῦς Ἐπιστημονικῆς Συνόδου ἐν Ἀθήναις ἀπὸ 25-29 Ἀπριλίου μετὰ σχετικῶν ἀνακοινώσεων: ὑπὸ τοῦ π ρ ὶ ο υ «Volkerzählungen über Festungen und Burgen in griechischen Inseln», ὑπὸ τοῦ δ ε υ τ ῆ ρ ο υ «Légendes néohelléniques populaires sur les chateaux en ruines» καὶ ὑπὸ τοῦ τ ρ ῖ τ ο υ «Popular Traditions. Their types and motives». β) ὁ Διευθυντὴς Γ. Κ. Σπυριδάκης τῶν Γ' Ὀμηρείων ἐν Χίῳ ἀπὸ τῆς 17-19 Αὐγ. καὶ γ) ὁ συντ. Κ. Ρωμαῖος καὶ ὁ ἔκτ. μουσ. Στ. Καρακάσης τῶν Παλαιολογείων ἐν Σπάρτῃ ἀπὸ 26-28 Μαΐου.

Εἰς τὸ Κέντρον εἰργάσθησαν, χρησιμοποιήσαντες τὰς συλλογὰς ὑλικοῦ καὶ τὴν Βιβλιοθήκην αὐτοῦ, ἀρκετοὶ ἀλλοδαποὶ (περὶ τοὺς 25), πρὸς δὲ καὶ ἡμέτεροι, λαογράφοι ἐρευνηταί. Παρεσχέθησαν δ' ἔτι καὶ δι' ἀλληλογραφίας ἐπιστημονικαὶ πληροφορίαι ἐπὶ διαφόρων λαογραφικῶν θεμάτων, ἰδίᾳ εἰς ἀλλοδαπούς.

Ζ'. Ἐορτασμὸς τῆς συμπληρώσεως πενήνταετοῦς δράσεως τοῦ Κέντρου (1918-1968).

Κατὰ τὸ ἔτος 1968 (13 Ἀπριλίου) τὸ Κέντρον Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρῶην Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον) συνεπλήρωσε πενήνταετὴν δρασίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ τῷ 1918. Κατὰ τὴν 943^{ην} τῆς 21 Νοεμβρίου 1968 δημοσίαν συνεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας ὠμίλησε, κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἰδρύματος, Ἀκαδημαϊκός, κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος περὶ τοῦ ἐπιτελεσθέντος εἰς αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του μέχρι σήμερον ἐπιστημονικοῦ ἔργου. (Βλ. τὴν σχετικὴν ὁμιλίαν εἰς σελ. 5-13 τοῦ παρόντος τόμου).

Ἀντιστοίχως ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἐφορευτ. Ἐπιτροπῆς, ὅπως εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Κέντρου τῶν ἐτῶν 1967-1968 (τόμ. Κ-ΚΑ') παρακληθῶν

εγγράφως υπό του Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου καί οἱ ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου ἀποχωρήσαντες συνεργάται, ἵνα πέμψουν πρὸς δημοσίευσιν μελέτην αὐτῶν¹.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1968.

Ὁ Διευθυντής

Καθηγητής: **Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης**

¹ Εἰς τὸν παρόντα διπλοῦν τόμον Κ' - ΚΑ' (1967 - 68), σ. 171 - 184 περιελήφθη καὶ ἡ ἐνδιαφέρουσα μουσικολογικὴ μελέτη τοῦ συνεργάτου τοῦ Ἰνστιτούτου Λαογραφίας καὶ Ἐθνολογίας εἰς Βουκουρέστιον *Nicolas Radulescu* «Choreios alogos (χορεῖος ἄλογος). Contemporanéité et Protohistoire dans la rythmique musicale». Ὁ συγγρ. εἰργάσθη εἰς τὸ Κέντρον ἡμῶν ἀπὸ τῆς 24 Νοεμβρ. 1968 - 16 Μαρτίου 1969, προσκληθεὶς εἰς Ἑλλάδα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Προγράμματος ἀνταλλαγῆς ἐρευνητῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ρουμανίας.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1967 ΚΑΙ 1968
ΕΞ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ, ΔΩΡΕΩΝ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑΣ

(Revue reçues pendant les années 1967 et 1968 par donations,
achat et en échange de l'Annuaire du Centre de Recherches du
Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore))

Α΄. ΕΛΛΗΝΙΚΑ
(en langue grècque)

Ἀθηνᾶ. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 69 (1966 - 1967).

Ἀρχεῖον Ὀρθοκροτικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 30 (1964), 31 (1965), 32 (1966), 33 (1967).

Ἀρχεῖον Πόντου. Σύγγραμμα περιοδικὸν, ἔκδοσις ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν, ἐν Ἀθήναις, τόμ. 28 (1966).

Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 13 (1959), 14 (1960), 15 (1961), 16 (1962), 17 (1964).

Ἑλληνικά. Φιλολογικὸν Ἱστορικὸν καὶ Λαογραφικὸν Περιοδικὸν Σύγγραμμα. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. 18 (1964), 19 (1966), 20 (1967).

Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς. Περιοδικὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἐπαρχιωτῶν. Πάτριαι, τόμ. Α΄ (1960 - 1961), Β΄ (1962 - 1963), Γ΄ (1964 - 1965), Δ΄ (1966 - 1967).

Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἐν Ἀθήναις, ἔτ. ΛΓ΄ (1964), ΛΔ΄ (1965).

Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Ε΄ (1965 - 1966).

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΙΖ΄ (1966 - 1967).

Ἑπτανησιακὸν Ἡμερολόγιον 1962, 1963.

Ἑστιάς. Περιοδικὸν τῶν μαθητριῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Ἐπιπέδου Ἀμμοχώστου. Τεύχη 1 - 7 (1960 - 1967).

Θεσσαλικά Χρονικά. Ἑκτακτὸς ἔκδοσις ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 80ετηρίδος (1881 - 1961) ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος. Ἀθήναι, 1965.

Θησαυρίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν. Βενετία, τόμ. 4 (1967).

Κρητικὴ Πρωτοχρονιά. Ἀθήναι, ἔτ. 1964, ἔτ. 1965.

Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΚΔ' (1966), ΚΕ' (1967).

Μακεδονικά. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. 6 (1964 - 1965).

Μικρασιατικά Χρονικά. Τόμ. 13 (1967).

Νέα Ἑστία. Εὐρετήριον τόμων ΚΑ' - Μ' (1937 - 1946). [Ἀθήναι 1967].

Παρνασσός. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Β' (1960), Γ' (1961).

Πελοποννησιακά. Ἀθήναι, τόμ. Ε' (1962).

Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά 1962, 1963, 1964.

Ρομελιώτικο Ἡμερολόγιο. Ἀθήνα, ἔτ. Γ' (1959), Δ' (1960), Ε' (1961), Η' (1962 - 1963), Θ' (1965), Ι' (1966), ΙΑ' (1967).

Σερραϊκά Χρονικά. Ἀθήναι, τόμ. 4 (1963).

Β' ΞΕΝΑ

(en langues étrangères)

Arts et Traditions Populaires, Année XIV (1966). Paris.

CL. MARCEL - DUBOIS, Le tambour - bourdon. Son signal et sa tradition (Τὸ τύμπανον - ἰσοκράτημα. Ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ παράδοσις του), σ. 3 - 16 + 12 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. Συνδυάζεται διὰ πρώτην φοράν ὁ ὄρος τύμπανον καὶ ὁ ὄρος ἰσοκράτημα. Τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν πολυφωνίαν καὶ ἐφαρμόζεται εἰς ὄργανα διαρκοῦς ἤχου. Εἰς τὴν ἐκ παραδόσεως γαλλικὴν μουσικὴν ἔχομεν συνδυασμὸν διπλῶν ὀργάνων, π.χ. αὐλοῦ - τυμπάνου ἐν Προβηγγία. Πλήν τῆς μελέτης τῶν ποικιλιῶν τῶν τυμπάνων καὶ τῆς ἱστορικῆς καὶ λαογραφικῆς τοποθετήσεως τοῦ tambour - bourdon, ἡ συγγρ. ἀναφέρει ἄλλους τύπους μεικτῶν ὀργάνων μὲ ἰσοκράτημα, ὡς εἶναι π.χ. ὁ ὄσκαυλος (τσαμπούνα) κ.ἄ. Ἡ μελέτη συνοδεύεται μὲ δύο δίσκους περιέχοντας μουσικὰ παραδείγματα. Εἰς αὐτὰ ἀποδεικνύεται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἤχου ρυθμικοῦ τυμπάνου καὶ τοῦ bourdon (ἰσοκράτου), πού συνοδεύει τὸν αὐλόν.

MARCELLE BOUTEILLER, L'oeuvre et les collections folkloriques de Lionel Bonnemère (1843 - 1905) (Τὸ ἔργον καὶ αἱ λαογραφικαὶ συλλογαὶ τοῦ L. Bonnemère), σ. 17 - 42.

Δημοσιεύονται στοιχεῖα περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ L. Bonnemère, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς ἐν ἔτει 1866 ἐκδοθείσης Revue des traditions populaires καὶ συλλογεὺς 3.000 ἀντικειμένων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἡμίση εἶναι λαογραφικά, σχετικὰ μὲ ἔθιμα τοῦ γάμου, τῆς λαϊκῆς λατρείας καὶ τῆς λατρικῆς. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν ἀπεικονίζονται εἰς σχέδια καὶ φωτογραφίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κειμένου τῆς μελέτης.

MARIE - LOUISE TENÈZE, Geneviève Massignon (1921 - 1966), σ. 241 - 243.

Νεκρολογία διὰ τὴν προῶρος ἀποθανοῦσαν Γαλλίδα λαογράφον G. Massignon.

MARIE-LOUISE TENÈZE, avec la collaboration de LAURENCE OFFROY, Bibliographie d'ethnologie française, σ. 381 - 462.

Année 15 (1967)

JEAN-MICHEL GUILCHER, Conservation et renouvellement dans la culture paysanne ancienne de Basse-Bretagne (Συντήρησης και ανανέωσις εις τὸν παλαιὸν ἀγροτικὸν πολιτισμὸν τῆς Κάτω-Βρετάνης), σ. 1 - 18.

Ἐξετάζονται ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ περιεχόμενον τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τῆς Κάτω-Βρετάνης, ἀφ' ἑτέρου δ' αἱ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἀσκοῦν ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτό, τὸ σχεδιάζουν καὶ τὸ μορφοποιοῦν.

HENRI RAULIN, A propos de cérémonies agraires dans les Alpes du Nord (Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀγροτικῶν τελετουργιῶν εις τὰς βορείους Ἄλπεις), σ. 101 - 118.

Ἡ μελέτη ἐνέχει πλὴν τοῦ λαογραφικοῦ καὶ ἐθνολογικὸν διαφέρον, διότι πρὸς ἀγροτικὰ ἔθιμα ἐορταστικῶν τελετῶν τῶν βορείων Ἄλπεων συγκρίνονται ἀνάλογα διαφόρων ἀνατολικῶν λαῶν.

MAURICE DE MEYER, Le diable d'argent. Evolution du thème du XVIe au XIXe siècle (Ὁ ἀργυροῦς διάβολος. Ἐξέλιξις τοῦ θέματος ἀπὸ τοῦ 16^{ου} μέχρι τοῦ 19^{ου} αἰ.), σ. 283 - 289.

Ἐξετάζεται τὸ παραδοσιακὸν εἰκονογραφικὸν θέμα περὶ τοῦ «ἀργυροῦ διαβόλου» μὲ σχέδια καὶ εἰκόνας.

MARIE-LOUISE TENÈZE avec la collaboration de LAURENCE OFFROY, Bibliographie d'ethnologie française 1966, σ. 346 - 424.

Δ. Β. Οἶκ.

Bulletin folklorique d'île-de-France, Nos 37 - 40, Paris 1967.

Σημειοῦμεν τὰ ἄρθρα: α) «Μπαλλέτον τῆς Αὐλῆς καὶ ἄσμα κατὰ τὸν 17^{ον} αἰ.» τοῦ S. Wallon (σελ. 1192 - 1193), β) «Λαογραφία καὶ λογοτεχνία» τοῦ M. Françon (σελ. 1230 - 1231). Εἰς τὸ β' τοῦτο ἀξιόλογον μελέτημα γίνεται λόγος διὰ τὸν Rabelais, τὸν Montaigne καὶ τὴν λαογραφίαν, διὰ τὰ ἐπικά ἄσματα καὶ τὸν Verlaine, τοὺς ἵπποτας χωρὶς ἵππους, τέλος δὲ διὰ τὸν Pascal καὶ τὴν λαογραφίαν.

Δ. Β. Οἶκ.

Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung, hrsg. von Kurt Ranke, Berlin, Band 9 (1967).

KURT RANKE, Kategorienprobleme der Volksprosa, σ. 4 - 12.

Τίθενται καὶ ἐξετάζονται λεπτομερῶς καὶ ἐπιμελῶς βασικά προβλήματα τῶν διαφορῶν κατηγοριῶν τοῦ λαϊκοῦ πεζοῦ λόγου.

K. V. ČISTOV, Das Problem der Kategorien mündlicher Volksprosa nicht-märchenhaften Charakters, σ. 13 - 26 (ρωσιστί) καὶ 27 - 40 (γερμανιστί).

Εἰς τὴν μελέτην ταύτην συζητεῖται τὸ πρόβλημα τῶν κατηγοριῶν τοῦ προφορικοῦ πεζοῦ λόγου.

MAX LÜTHI, Urform und Zielform in Sage und Märchen, σ. 41 - 54.

Ἐξετάζονται ἡ πρωταρχικὴ μορφή καὶ ὁ μορφολογικὸς χαρακτήρ τῶν παραδόσεων καὶ τῶν παραμυθιῶν τοῦ λαοῦ.

ΜΙΗΑΙ ΡΟΡ, Aspects actuels et recherches sur la structure des contes, σ. 70 - 77.

Ἐκτίθενται σαφῶς καὶ μετ' ἐπιμελείας αἱ σήμερον ἐπικρατοῦσαι εἰς τὴν ἔρευναν ἀπόψεις, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν δομὴν τῶν λαϊκῶν διηγήσεων.

IULIAN KRZYZANOWSKI, Legend in Literature and Folklore, σ. 111 - 117.

Ἐξετάζεται ἡ παράδοσις ἐν γένει ὡς ἐμφανίζεται αὕτη ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ καὶ ἐν τῇ λαογραφίᾳ.

HERMANN BAUSINGER, Bemerkungen zum Schwank und seinen Formtypen, σ. 118 - 136.

Ἐκτὸς τῶν σημαντικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν εὐτραπέλων διηγήσεων, ἐξετάζονται καὶ οἱ διάφοροι μορφολογικοὶ τύποι αὐτῶν.

SIEGFRIED NEUMANN, Volksprosa mit komischen Inhalt, σ. 137 - 148.

Ἐξετάζεται εἰς γενικὰς γραμμὰς ὁ δημῶδης περὶ λόγος μὲ εὐτραπέλον περιεχόμενον.

LUTZ RÖHRICH, Das Verzeichnis der deutschen Totensagen, σ. 270 - 284.

Μὲ ἱστορικὴν ἀναδρομὴν εἰς τὴν μέχρι τοῦδε ἔρευναν ἐπὶ τοῦ θέματος ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κατάλογον τῶν γερμανικῶν λαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ μελέτη εἶναι ὑποδειγματικὴ εἰς τὸ εἶδος τῆς καὶ χρήσιμος εἰς πάντα ἐρευνητὴν τῶν παραδόσεων τοῦ λαοῦ.

CVETANA ROMANSKA, Sagen und Lokalitäten, die mit historischen Gestalten der bulgarischen Heldenlieder in Verbindung stehen, σ. 285 - 292.

Ἀξιόλογος ἐξέτασις τῶν παραδόσεων καὶ τῶν τοποθεσιῶν, αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ ἱστορικὰς μορφὰς τῶν βουλγαρικῶν ἡρωικῶν τραγουδιῶν.

TONY BRILL, Der rumänische Sagenkatalog, σ. 293 - 302.

Τὸ ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀκολουθηθεῖσαν μέθοδον καὶ εἰς τὸ διάγραμμα τῆς συντάξεως τοῦ Καταλόγου τῶν ρουμανικῶν παραδόσεων. Ἡ κατάταξις ἔχει ὡς ἐξῆς: α) παραδόσεις αἰτιολογικαί, β) μυθολογικαί, γ) θρησκευτικαί, δ) ἱστορικαὶ καὶ ε) ἀναφερόμεναι εἰς ἱστορικὰ καὶ τοπικὰ γεγονότα.

Δ. Β. Οἶκ.

Folklore, London, vol. 78 (1967).

L. V. GRINSEL, BARROW, Treasure in Fact, Tradition and legislation, σ. 1 - 38. (Οἱ θησαυροὶ τῶν προϊστορικῶν τύμβων, ὡς ἔχουν εἰς τὴν πραγματικότητα, τὴν παράδοσιν καὶ τὴν νομοθεσίαν).

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης γίνεται λόγος περὶ τῆς ὑποστηρικθείσης ἀπόψεως ὅτι οἱ προϊστορικοὶ τύμβοι, ἰδίᾳ εἰς Βρεταννίαν, ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀποθήκη φυλάξεως νομισμάτων καὶ ἄλλων θησαυρῶν. Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ β' μέρος ἐξετάζονται διάφοροι παραδόσεις περὶ θησαυρῶν εἰς τύμβους. Εἰς τὸ γ' κεφάλαιον συζητεῖται τὸ θέμα τῆς ἐπιδράσεως τῆς πίστεως περὶ θησαυρῶν, ὑπαρχόντων ἐντὸς τύμβων, εἰς τὴν σχετικὴν νομοθεσίαν εἰς τὴν Σκανδιναυίαν καὶ Βρεταννίαν.

D. KENRICK, Three Gypsy Tales from the Balkans, σ. 59 - 60. (Τρία βαλκανικὰ Ἀθιγγανικὰ διηγήματα).

Ἐξετάζονται: 1) τὸ τραγούδι τῆς γεφύρας· 2) διατί ὁ ἄνθρωπος ζῆ ἕως τὰ 80;

- 3) διατί οί 'Εβραῖοι καί οί 'Αθίγγανοι εἶναι ἐχθροί. Ἡ συλλογή τοῦ ὄλικου τούτου ἐγένετο εἰς Βουλγαρίαν κατὰ τὰ ἔτη 1965 - 1966.
- E. F. COOTE LAKE, *Folk Life and Traditions*, σ. 61 - 66. (Λαϊκή ζωὴ καὶ παραδόσεις). Ὁ συγγραφεὺς ἐκ διαφόρων περιστατικῶν τὰ ὅποια ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἐφημερίδας συνέλεξε ἐνταῦθα ὅσα ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν λαϊκὴν ζωὴν καὶ τὰς παραδόσεις, ὡς ἐπὶ παραδ. ἐκ τῆς ἐφημ. Times τοῦ ἔτους 1966 τὰ ἐξῆς: 1) κόρη, ἡ ὅποια ἐφόρευεν ἕξ διὰ μαγείας· 2) κατάρα Voodoo ἐπὶ γυναικός, ἡ ὅποια ἀπέθανεν· 3) δῶρα νεκρῶν πρὸς παιδιὰ κλπ., εἶτα δ' ἐκ τῆς ἐφημ. Daily Telegraph τοῦ ἔτους 1966: 1) κιβώτιον μαγίσσης τὸ ὅποιον εὐρέθη εἰς παραλίαν τῆς κομητείας τοῦ Sussex· 2) Ἄραβες τοῦ Alamein οἱ ὅποιοι εἶδον τὸ φάντασμα τοῦ Rommel κλπ.
- RICHARD M. DORSON, *The shaping of Folklore Traditions in the United States*, σ. 161 - 183. (Ἡ δημιουργία τῶν λαϊκῶν παραδόσεων εἰς τὰς Η. Π. Α.). Ἐξετάζεται ἡ δημιουργία τῶν λαϊκῶν παραδόσεων εἰς Η. Π. Α. ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀκολούθων παραγόντων: 1) τῆς ἐθνικῆς ἱστορικῆς παραδόσεως. 2) τῆς συγχρόνου βιομηχανίας τῶν μεταφορικῶν μέσων καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς μάζης. 3) τῶν θρησκευτικῶν αἰρέσεων καὶ τῶν κοινωνιῶν ἐνθα τὰ πάντα εἶναι κοινά.
- CHRISTINA HOLE, *Superstition and Beliefs of the Sea*, σ. 184 - 189. (Προλήψεις καὶ δοξασίαι διὰ τὴν θάλασσαν). Ἀναφέρονται διάφοροι προλήψεις καὶ δοξασίαι τῶν ναυτικῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Σκωτίαν αἱ ὅποιαι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐμφάνισιν εἰς τοὺς οἰκείους τῶν πνιγνῶν ναυτικῶν, εἰς λέξεις ταμποῦ κλπ.
- ELMA G. SUHR, *The Griffon and the Volcano*, σ. 212 - 224. (Ὁ γρύψ καὶ τὸ ἡφαιστειον). Ὁ συγγραφεὺς ἔχων ὑπ' ὄψιν ἀρχαίας κυρίως πηγὰς ὑποστηρίζει τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ γρύψ ἐχρησιμοποιήθη ὡς σύμβολον τοῦ ἡφαιστείου.
- R. L. TONGUE, *Folksong and Folklore*, σ. 293 - 303. (Δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ Λαογραφία). Ἐξετάζονται τὰ ἄνθη, τὰ δένδρα, τὰ πτηνά, τὰ χρώματα, ἡ μαγεία καὶ τὰ φαντάσματα εἰς τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι.

Vol. 79 (1968)

- G. ZAMMIT-MAEMPEL, *The Evil Eye and the Protective Cattle Horns in Malta*, σ. 1 - 16. (Τὸ κακὸ μάτι καὶ τὰ προστατευτικὰ (ἀποτρεπτικὰ) κέρατα ἐν Μάλτῃ). Ἐξετάζεται ἡ σημασία τοῦ προχριστιανικοῦ ἐθίμου τῆς χρησιμοποίησεως ζεύγους κεράτων ὡς μέσου ἀποτρεπτικοῦ τῆς βασκανίας.
- MARTIN RUVHEL, *Beowulf and Irish Battle Rage*, σ. 40 - 47. (Ὁ Beowulf καὶ τὸ Ἴρλανδικὸν πολεμικὸν μένος). Παρατηρεῖται ὅτι τὸ πολεμικὸν μένος τοῦ ἥρωος Beowulf τῆς Ἰρλανδίας ἀπαντᾶται ὡσαύτως εἰς ὅλα τὰ ἔπη τοῦ δυτικοῦ κόσμου τῆς Εὐρώπης.
- VIOLET ALFORD, *The Hobby Horse and Other animal masks*, σ. 121 - 134. (Τὸ προσωπεῖον (μάσκα) ἵππου καὶ ἄλλα προσωπεῖα ἀπὸ ζῶα). Τὸ προσωπεῖον διαφόρων ζῴων (ἵππου, ἄρρενος ἐλάφου, μόσχου) ἐκ τῶν προχρι-

στιανικῶν χρόνων συνεχίσθη ὡς ἔθιμον κατὰ τὰς Ἀπόκρως ἢ τὴν Πρωτομαγιάν εἰς πολλὰς χώρας παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

MARGARET DEAN SMITH, *The Pre-disposition to Folklore*, σ. 161-175. (Ἡ προδιάθεσις πρὸς τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν).

Ἡ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει ὅτι ἐνῶ αἱ λαογραφικαὶ ἐκδηλώσεις, ὡς τὸ παραμῦθι, ἢ μπαλλάντα καὶ τὰ ἄλλα δημοτικὰ τραγούδια, δὲν ἔχουν ἐθνικὰ σύνορα, ὅμως ἡ προδιάθεσις πρὸς τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μὲ τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα.

E. O. JAMES, *The tree of life*, σ. 241-49. (Τὸ δένδρον τῆς ζωῆς).

Τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ἢ μυθολογία περὶ αὐτοῦ καὶ αἱ ἀναπαραστάσεις του, ἔχουν ἀσκήσει σημαντικὴν ἐπίδρασιν εἰς πάσας τὰς κοσμογονικὰς καὶ ἔσχατολογικὰς θεωρίας, δοξασίας, ἔθιμα, ὡς καὶ εἰς τελετουργικὰς παραστάσεις.

VERONIKA BERRY, *Neapolitan charms Against the Evil Eye*, σ. 250-56. (Φυλακτὰ ἐν Νεαπόλει διὰ τὸ κακὸν μάτι).

Εἰς τὰ φυλακτὰ (φυλακτῆρια) τῆς Νεαπόλεως παρατηρεῖται ὑπὸ τῆς συγγρ. ἢ ἡ ἐπίδρασις κυρίως ἐκ τῆς ρωμαϊκῆς θεᾶς Diana καὶ ὁ προορισμὸς τῆς χρήσεως αὐτῶν α) εἰς ἐνηλίκους· β) εἰς παιδιά. Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ μορφῆς διακρίνονται εἰς τὰ σχήματος ἵπποκάμπου καὶ Σειρήνος.

*Ανν. Γουήλ.

Journal of American Folklore, τόμ. 80 (1967).

VENETIA NEWAL, *Easter Eggs*, σ. 3-32 (= Πασχαλινὰ ἀυγά).

Ἐξετάζεται τὸ θέμα τῆς χρήσεως τῶν ἀυγῶν εἰς τοὺς μύθους διαφόρων λαῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, Ἰνδοὺς καὶ Ἑλληνας, (Ἡσιόδ. Θεογ., Ἀριστοφ., Ὀρφικοί), εἶτα εἰς νεωτέρους, τοὺς Φιλλανδοὺς κ. ἄ., περαιτέρω αἱ μαγικαὶ ιδιότητες αὐτῶν, ἢ ἰδέα τῆς Ἀναστάσεως (αὐγά παρὰ τοῖς χριστιανοῖς), ἢ χρήσις αὐτῶν ὡς φυλακτῶν κλπ.

IULIUS E. HEUSCHER, *A Critique of Some Interpretations of Myths and Fairy Tales*, σ. 175-181 (Κριτικὴ εἰς μερικὰς ἐρμηνείας μύθων καὶ παραμυθιῶν).

ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ φαινόμενον εἰς τοὺς μύθους καὶ τὰ παραμῦθια ὡς παράδοξον, ὑπερβολικὸν καὶ παράλογον εἰς τὸν κόσμον τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ εἰς τὸν τῶν σημερινῶν πρωτογόνων ὀφείλεται εἰς τὴν ἄγνοιαν τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς θεωρήσεως τοῦ κόσμου ὑπ' αὐτῶν.

ALAN LOMAX, *The Good and the Beautiful in Folksong*, σ. 213-235 (Τὸ Καλὸν καὶ τὸ Ὠραῖον εἰς τὸ δημοτικὸν τραγούδι).

Μελέτη περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ προσαρμοσίμου (καλοῦ) καὶ τοῦ καταλλήλου (ὠραίου) εἰς τὸ δημῶδες ἔθνος καὶ τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἐφαρμογῆς ταύτης εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν πολιτιστικὴν του ἐξέλιξιν.

A. SCHARBACH, *Folklore Scholarship in Bulgaria*, σ. 297-99 (Λαογραφικὰ ἔρευνα εἰς Βουλγαρίαν).

Τὸ Ἰνστιτούτον τῆς Λαογραφίας εἰς Σόφίαν ἀναφέρεται ὅτι ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν λαϊκῶν διηγήσεων, τῶν μύθων, τῶν τραγουδιῶν, τῶν παροιμιῶν καὶ αἰνιγμάτων, τῆς ἐθνογραφικῆς ἱστορίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀνθρωπολογίας. Δημο-

σιεύματα αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1970 ἔχουν προγραμματισθῆ τρεῖς τόμοι δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ἐκ τούτων εἰς τὸν πρῶτον θὰ περιληφθοῦν 12 τραγούδια ἀπὸ τοῦ 14 αἰ., εἰς τὸ δεύτερον τὰ διηγηματικά τῆς περιόδου τουρκοκρατίας εἰς Βουλγαρίαν (ἐπὶ 517 ἔτη), εἰς δὲ τὸν τρίτον αἱ μπαλλάντες καὶ τραγούδια τῆς ἀγάπης. Ἐκδιδόμενα λαογραφικά περιοδικὰ εἶναι ἡ *Izvestia* (τόμ. 1-8), περιέχουσά μελέτας τῶν συνεργατῶν τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ τὸ *Sbornik*, εἰς τὸ ὅποιον ἐκδιδόμενον ἐπὶ 70 ἔτη, ἔχουν δημοσιευθῆ μελέται, ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἐθνογραφικὰς σπουδὰς.

Vol. 81 (1968)

GEORGE LIST, *Toward the Indexing of Ballad Texts*, σ. 44-61 (Προσπάθειαι κατατάξεως τῶν κειμένων τῶν μπαλλαντῶν).

Ὁ συγγρ. τάσσειται ὑπὲρ τῆς μεθόδου κατατάξεως μὲ βᾶσιν τὸ δραματικὸν - ἀφηγηματικὸν εἰς αὐτὰς στοιχεῖον, ἢ ὅποια ἔχει ἤδη χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τῶν Child, Coffin καὶ Laws, ἀλλ' ὄχι συστηματικῶς. Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐν λόγῳ μεθόδου δέον νὰ γίνεται λεπτομερὴς σύγκρισις μεταξὺ ομάδων μπαλλαντῶν ὁμοίας πλοκῆς τοῦ θέματος, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ ἀναζητηθῆ τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον, τὸ καὶ βασικὸν διὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ στήριξιν τῆς κατατάξεως.

AHMET E. UYSAL, *Street Cries in Turkey*, σ. 193-213 (Φωναὶ τῶν πλανοδίων ἐπαγγελματιῶν ἐν Τουρκίᾳ).

Ἐξετάζονται αἱ φωναὶ τῶν πλανοδίων ἐπαγγελματιῶν εἰς Τουρκίαν σχετικαὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ ἔργου των. Αὐταὶ δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς τὰς ἑξῆς κατηγορίας: α) τῶν πλανοδίων ἐμπόρων· β) τοῦ θυρωροῦ· τοῦ στυλβωτοῦ καὶ τοῦ ὁδηγοῦ αὐτοκινήτου (taxi)· γ) τοῦ τελάλη καὶ τοῦ μουεζίνη.

D. K. WILGUS and LYNWOOD MONTELL, *Clure and Joe Williams. Legend and Blues Ballad*, σ. 295-315 (Clure and Joe Williams. Μπαλλάντα τοῦ μύθου (ιστορίας) καὶ τοῦ Blues).

ὑποστηρίζεται ἡ θεωρία τοῦ Herbert Halpert ὅτι τὸ τοπικὸν δημοτικὸν τραγούδι εἶναι συνήθως τὸ πλέον ἀξιόλογον τραγούδι εἰς μίαν κοινότητα, πρὸς δὲ τονίζεται ὅτι ἡ ἔρευνα βᾶθους μιᾶς λαϊκῆς μπαλλάντας δύνανται νὰ ἔχη μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὴν κατανόησιν ἐνὸς λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

*Anna Γουίλ

Journal of the International Folk Music Council, London, vol. XIX, 1967.

Τὸ τεῦχος εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ 18^{ου} ἐτησίου Συνεδρίου, τὸ ὅποιον ἐγένετο ἀπὸ τῆς 27^{ης} Ἰουλίου μέχρι τῆς 3^{ης} Αὐγούστου 1966 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Γκάνας (εἰς Λέγκος Ἀφρικῆς). Πρόκειται διὰ τὸ πρῶτον ἐν Ἀφρικῇ συνεληθὸν μουσικολογικὸν Συνέδριον. Εἰς τοῦτο ἔλαβον μέρος 90 μέλη ἀπὸ 34 χώρας.

Τὰ κύρια συζητηθέντα θέματα ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ μετανάστευσις τῆς δημῶδους μουσικῆς καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς εἰς τὸ μουσικὸν ὕφος καὶ τὸ περιεχόμενον του.

2. Πολυμερεῖς μέθοδοι εἰς τὴν δημῶδη μουσικὴν καὶ τοὺς χορούς:

α) Πολυφωνικαὶ καὶ πολυρυθμικαὶ μορφαὶ εἰς τὴν προφορικὴν παραδοσιακὴν μουσικὴν. β) Πολυφωνικαὶ καὶ πολυρυθμικαὶ μορφαὶ καὶ ἡ σημασία αὐτῶν εἰς τὸν χορὸν.

Κατά τήν διάρκειαν τοῦ ἐν λόγῳ συνεδρίου ἔγιναν αἱ κάτωθι ἀνακοινώσεις, συμφώνως πρὸς τὰ προκαθορισθέντα ὡς ἀνωτέρω θέματα :

Ἡ μετανάστευσις τῆς δημώδους μουσικῆς.

- CATHERINE J. ELLIS, *Folksong migration in Aboriginal South Australia.* (Μετανάστευσις δημοτικῶν τραγουδιῶν εἰς τοὺς αὐτόχθονας πρωτογόνους λαοὺς τῆς Νοτίου Αὐστραλίας), σ. 11 - 16.
- EDITH GERSON - KIWI: *Migrating Patterus of melody among the Berbers and Jews of the Atlas mountains.* (Μετανάστευσις προτύπων μελωδιῶν μεταξύ τῶν Μπαρμπερίων καὶ τῶν Ἑβραίων τῶν ὀρέων τοῦ Ἄτλαντος), σ. 16 - 22.
- GYÖRGY MARTIN, *Dance type in Ethiopia* (Χορευτικοὶ τύποι Αἰθιοπίας), σ. 23 - 27.
- PAUL ROVSING OLSEN, *La musique africaine dans le gorf Persique.* (Ἡ ἀφρικανικὴ μουσικὴ τοῦ Περσικοῦ κόλπου), σ. 28 - 36.
- LUIS FELIPE RAMON RIVERA, *The Existence of inverted Reed Clarinets among the Indian of the Goajira Peninsula.* (Ἐν αἰνιγμα μορφωτικῆς ἐξαπλώσεως. Ἡ ὑπαρξίς ἀντιστρόφου κλαρίνου ἐκ καλάμου μεταξύ τῶν Ἰνδιάνων τῆς χερσονήσου τῆς Goajira, κειμένης μεταξύ Βενεζουέλας καὶ Κολομβίας), σ. 37 - 41.
- DARIUS L. THIÈME, *Three Yoruba Members of the Mbira-Sanza Family.* (Τρία μέλη Γιουρούμπα τῆς οἰκογενείας Mbira-Sanza), σ. 42 - 48.

Πολυμερεῖς μέθοδοι εἰς τὴν δημῶδη μουσικὴν καὶ τὸν χορὸν.

- ISABEL ARETZ, *The Polyphonic chant in South America* (Τὸ πολυφωνικὸν ᾄσμα τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς), σ. 49 - 53.
- D. BERTONOFF, *A Comparative Study of the Movement Accentuation of the body in different nations* (Συγκριτικὴ μελέτη τῶν ρυθμικῶν κινήσεων τοῦ σώματος εἰς διάφορα ἔθνη), σ. 53 - 54.
- ERNST EMSHEIMER, *Georgian Folk Polyphony* (Γεωργιανὴ πολυφωνικὴ δημῶδης μουσικῆ), σ. 54 - 57.
- Συνήθως συνδέομεν τὴν δημῶδη μουσικὴν μὲ τὴν ἀπλότητα. Ἡ δομὴ ὁμως τῆς Γεωργιανῆς πολυφωνικῆς μουσικῆς εἶναι ἀπιστέυτως πολὺπλοκος, διαφέρει δὲ ἀπὸ τὴν δημῶδη μουσικὴν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, Ἀρμενίων, Περσῶν, Τούρκων κ. ἄ.
- Τὸ Γεωργιανὸν δημῶδες ᾄσμα ἐκτελεῖται ἀπὸ τρία φωνητικὰ μέρη. Θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον νὰ μελετηθοῦν αἱ σχέσεις καὶ ἡ ἀλληλεξάρτησις τῶν τριῶν αὐτῶν φωνῶν. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς Ἀνατολικῆς διαφέρει ἀπὸ τὴν μουσικὴν τῆς Δυτικῆς Γεωργίας. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι τὰ δημῶδη ᾄσματα τῆς Ἀνατολικῆς Γεωργίας εἶναι ὁμόφωνα, ἐνῶ τὰ τῆς Δυτικῆς εἶναι ἄκρως πολυφωνικά. Μία συγκριτικὴ μελέτη μὲ τὰ πολυφωνικά τραγοῦδια τῆς Β. Ἡπείρου θὰ ἦτο ἐποικοδομητικὴ καὶ ἴσως νὰ συνέβαλε εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς προελεύσεως τῆς πολυφωνικῆς ταύτης μουσικῆς, ἡ ὁποία μέχρι σήμερον παραμένει ἄγνωστος.
- NICHOLAS M. ENGLAND, *Buschman Counterpoint* (Ἀντιστίξεις τῶν Βουσμάνων), σ. 58 - 66.

AKIN EUBA; Multiple Pitch Lines in Yoruba Charal Music (Πολυφωνική χορωδιακή μουσική των Γιορούμπα), σ. 66 - 71.

FELIX HOERBURGER, Oriental Elements in the Folk Dance and Folk Dance Music of Greek Macedonia. (Στοιχεία ανατολικά εις τούς λαϊκούς χορούς και την δημόδη μουσικήν χορού της Ἑλληνικῆς Μακεδονίας). σ. 71 - 75.

Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ἀγνοῶν τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γεωγραφικὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν περιοχὴν, μὲ τὴν ὁποίαν ἀσχολεῖται, κατοικοῦν Ἑλληνες ἀπὸ 3.000 ἐτῶν καὶ πλέον. Οὗτος, βασιζόμενος εἰς τὰ ὀνόματα ὀρισμένων χορῶν τῆς Μακεδονίας, παρουσιάζει αὐτοὺς ὡς τουρκικῆς προελεύσεως, ὡς γράφει π. χ. διὰ τὸν «σαμψουντέικο», τὸν «χασάπικο», τὴν «καραγκούνα», τὸν «μουσταφαμπέικο» κ. ἄ. Λέγει βεβαίως ὅτι «τὰ ὀνόματα τῶν λαϊκῶν χορῶν δὲν εἶναι κάτι τὸ σημαντικόν. Παντοῦ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπῃν τὰ ὀνόματα τῶν λαϊκῶν χορῶν μεταναστεύουν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν». Ἄλλ' εἰς τὴν μελέτην του παρουσιάζει ὅλους τοὺς χορούς, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει, ὡς τουρκικούς, βασιζόμενος ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ὁ συγγραφεὺς δὲν καταβάλλει καμμίαν προσπάθειαν, διὰ νὰ ἐξετάσῃ ἐθνομουσικολογικῶς τὴν προέλευσιν τῶν χορῶν αὐτῶν. Τὸ ὅτι ἡ πόλις Σαμψοῦς εὐρίσκεται εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν τὸ θεωρεῖ ἀρκετόν, διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν «σαμψουντέικον» χορὸν ὡς τουρκικόν, ἀποσιωπῶν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ πόλις ἦτο ἑλληνικωτάτη ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1922, ἡ ὅτι ὁ «χασάπικος» εἶναι ὁ χορὸς τῶν «μακελλάρηδων» τοῦ Βυζαντίου καὶ οὐχὶ ὁ «kasaphanası» τῶν Τούρκων. Ἄγνοεῖ ἐπίσης ὅτι οἱ ἀναστενάρηδες χορεύουν καὶ τραγουδοῦν ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου. Τὸ γεγονός δ' ὅτι ἀνάλογοι ἐκδηλώσεις ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν δὲν ἀποδεικνύει ὅτι «δὲν πρόκειται περὶ ἑλληνικοῦ ἔθιμου».

Δὲν ἔχομεν τὴν πρόθεσιν νὰ ἀνασκευάσωμεν τὴν μελέτην τοῦ Hoerbuger, ἀλλ' εἶναι ἐκπληκτικόν ὅτι ἓνας ἐπιστήμων τῆς ἀξίας του ἀγνοεῖ τὰς μελέτας διακεκριμένων μουσικολόγων παλαιῶν καὶ νέων, οἱ ὅποιοι ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ δημόδης μουσική τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἕως εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, βασίζεται εἰς τοὺς τρόπους καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ὅτι αὕτη ἔχει ὑποστῆ καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Τὸ ὅτι δ' ὑπάρχουν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἀλληλεπιδράσεις τῶν διαφόρων λαῶν αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητον. Εἰς τὸν ἐπιστήμονα ἐθνομουσικολόγον ἐνοπόκειται νὰ τὰς μελετήσῃ καὶ νὰ τὰς ἐντοπίσῃ.

ATTA ANNAN MENSAH, The Polyphony of Gyiil-gu, Kudzo and Awautu Sakumo (Ἡ πολυφωνία τῶν giil-gu), σ. 75 - 79.

J. H. KWABENA NKETIA, Multi-Part Organization in the Music of the Gogo of Tanzania (Πολυμερῆς ὀργάνωσις εἰς τὴν μουσικὴν τῶν gogo τῆς Tanzania), σ. 79 - 88.

DAVID RYCROFT, Nguni Vocal Polyphony (Φωνητικὴ πολυφωνία τῶν Nguni), σ. 88 - 103.

Vol. XX (1968)

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὡς ἄνω τόμου (1968) εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸ δέκατον

ἔνατον Συνέδριον, τὸ ὁποῖον συνήλθεν εἰς τὸ Kursaal τῆς Ὀστάνδης Βελγίου ἀπὸ τῆς 28ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 30ῆς Αὐγούστου 1967. Παρευρέθησαν 113 μέλη ἀπὸ εἴκοσι τρεῖς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Κύρια θέματα ἦσαν :

1) Γενικὴ ἰδέα καὶ ἐφαρμογὴ τῆς δημώδους μουσικῆς καὶ τῶν χορῶν εἰς τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα.

2) Τεχνικὴ (μέθοδος) τῆς μελέτης τῆς δημώδους μουσικῆς.

3) Τρόπος ἐκτελέσεως τοῦ δημώδους ᾄσματος, τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Συνεδρίου ὁ Paul Collaer ἀπέτισε φόρον τιμῆς εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀποθανόντος τὸν Μάρτιον τοῦ 1967 προέδρου τοῦ Συμβουλίου, μεγάλου Οὔγγρου συνθέτου Ziltan Kodaly. Ἀκολουθῶς ἐγένοντο εἰς τὰ πλαίσια τοῦ πρώτου θέματος, αἱ κάτωθι ἀνακινώσεις :

MAUD KARPELES, *The Distinction between Folk and Popular Music.* (Ἡ διάκρισις μεταξὺ δημώδους καὶ λαϊκῆς μουσικῆς), σ. 9 - 12.

Συμφώνως μὲ τὸν προσωρινὸν ὄρισμόν, ὅστις υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τὸ ἔτος 1951 εἰς São Paulo, «Δημῶδες μουσικὴ εἶναι τὸ προῖον μιᾶς μουσικῆς παραδόσεως, τὸ ὁποῖον διαδίδεται διὰ μέσου τοῦ προφορικοῦ λόγου. Οἱ συντελεσταί, οἱ ὅποιοι διαμορφώνουν τὴν παράδοσιν αὐτήν εἶναι : 1) ἡ συνέχεια, ἥτις συνδέει τὸ παρὸν μὲ τὸ παρελθόν. 2) Παραλλαγáι, αἵτινες πηγάζουν ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν παρόρμησιν τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς ομάδος. 3) Ἐπιλογὴ ἀπὸ τὴν κοινότητα, ἡ ὁποία καθορίζει τὴν μορφήν ἢ τὰς μορφάς μὲ τὰς ὁποίας ἡ μουσικὴ αὕτη δύναται νὰ ἐπιζήσῃ».

Ὁ ὄρισμός οὗτος δὲν καλύπτει ὅλας τὰς πλευράς τοῦ προβλήματος καὶ χρῆζει ὀρισμένων συμπληρώσεων. Θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ διάκρισις μετὰ μὲν μουσικῆς καταγεγραμμένης καὶ μουσικῆς ἀγράφου, ἀλλὰ καὶ πάλιν κάθε μουσικῆ, ἡ ὁποία δὲν ἔχει καταγραφῆ, δὲν εἶναι πάντοτε δημῶδες.

FRITZ BOSE, *Traditional Folksong and «Folklore» Singers.* (Παραδοσιακὰ δημῶδη ᾄσματα καὶ «λαϊκοὶ» τραγουδισταί), σ. 17 - 21.

Λέγεται ὅτι τὸ δημῶδες ᾄσμα ἔχει ἀποθάνει. Ἐὰν μὲ τὸν ὄρον «δημοτικὸν τραγούδι» ἐννοοῦμεν ὅ,τι ὁ Gottfried Herder, ὁ δημιουργὸς αὐτῆς τῆς λέξεως εἶχε κατὰ νοῦν, τότε θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν πράγματι ὅτι τοῦτο ἔχει ἀποθάνει εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Εὐρώπης. Ὁ Herder ἀπεκάλει δημῶδες ᾄσμα «τὸ ἀληθινόν, τὸ χαρακτηριστικὸν τραγούδι ἑνὸς λαοῦ» καὶ τὸ διέκρινε σαφῶς μετὰ τῆς μπαλλάντας τοῦ δρόμου, τοῦ ἐντέχνου τραγουδιοῦ καὶ τῶν λαϊκῶν δημιουργημάτων τῶν μορφωμένων τάξεων.

RADMILA PETROVIĆ, *The Concept of Yugoslav Folk Music in the Twentieth Century.* (Γενικὴ ἄποψις τῆς δημώδους μουσικῆς τῆς Γιουγκοσλαβίας κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα), σ. 22 - 25.

Ἀναφερομένη ἡ συγγραφεὺς ὄχι μόνον εἰς τὰς παλαιὰς χειρογράφους συλλογὰς ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς σημερινὰς ἐρεῦνας εἰς τὴν ὑπαιθρον τῆς Γιουγκοσλαβίας, συμπεραίνει ὅτι ἡ δημῶδες ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῇ μουσικὴ κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα

άκολουθεῖ τὰς παραδοσιακὰς παλαιὰς αὐτῆς μορφάς. Οἱ κάτωθι μουσικολογικοὶ γενικοὶ χαρακτηρισμοὶ ἐπεξηγοῦν πλέον συγκεκριμένως τοὺς λόγους τῆς ἐπιβιώσεως ταύτης: 1) Ἡ μὴ συγκεκρισμένη μουσικὴ κλίμαξ, οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς δημώδους μουσικῆς, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ μικρὸν ἀριθμὸν φθόγγων (ambitus) μὲ μικρὰς μελωδικὰς βαθμίδας χωρὶς μεγάλα διαστήματα. 2) Μόνον ἀπλᾶς μετατροπὰς συναντῶμεν, καὶ τοῦτο σπανίως εἰς ἐλαχίστας μόνον περιοχάς. 3) Ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων εἰς τὰς περισσοτέρας περιοχὰς τῆς Γιουγκοσλαβίας τραγουδοῦν ἄνευ συνοδείας μουσικῶν ὀργάνων. 4) Ὑπάρχουν δύο εἰδῶν ρυθμοί: α) Οἱ τοῦ ἐλευθέρου ρυθμοῦ, ὡς εἶναι πολλαὶ ἀργαὶ μελωδίαὶ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν (Βοσνία, Δυτ. Σερβία καὶ ἄλλαι περιοχαί). β) Κανονικαὶ ρυθμικαὶ μορφαί, αἱ ὁποῖαι εἶναι περισσότερον συνήθεις. 5) Ἡ μουσικὴ στροφή εἶναι γενικῶς μικρὰ (μία ἢ τὸ πολὺ δύο φράσεις) ἡ ὁποία συμπληρῶνεται εἰς τὴν ἡμίσειαν κατάληξιν ἢ εἰς κατάληξιν εἰς τὴν τονικὴν.

Οἱ ἴδιοι λόγοι, προσθέντες ἡμεῖς, ἰσχύουν καὶ διὰ τὰς ἄλλας βαλκανικὰς χώρας συνεπῶς δὲ καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα.

FELIX HOERBURGER, *Once Again: On the Concept of «Folk Dance»* (Ἐκὼς μίαν φορὰν: ἡ ἔννοια «λαϊκὸς χορὸς»), σ. 30-32.

SAMUEL BAUD-BOVY, *L'évolution d' un chanson grecque*. (Ἡ ἐξέλιξις ἑνὸς ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ), σ. 39-47.

Ὁ διακεκριμένος Ἑλβετὸς ἑλληνιστὴς, μουσικολόγος, ἐξετάζει ἐν δεκαπεντασύλλαβον ἀφηγηματικὸν πολὺστιχον τραγούδι μὲ διαφόρους παραλλαγὰς καὶ σημειῶνει τὰ κοινὰ εἰς αὐτὸ ὑπάρχοντα στοιχεῖα μὲ ἀναλόγους μελωδικοὺς τύπους, ἀπαντῶντας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν. Ἄλλ' ὁ εὐρωπαϊκὸς οὗτος τύπος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπέστη ἐξέλιξιν, ἡ ὁποία μεταμορφώνει ριζικῶς τὸ ὕψος του.

Κατὰ τὴν συζήτησιν ὁ W. Sweets (Χάγη) ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἑλληνικὴ δημώδης μουσικὴ ὑπέστη ἐπιδράσεις ἐκ τῆς τουρκικῆς καὶ ὅτι, πρὶν ὁμιλήσωμεν δι' εὐρωπαϊκὰς ἐπιδράσεις, θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὰ «magan». Ἀπαντῶν ὁ καθηγητὴς S. Baud-Bovy, παρεδέχθη ὅτι ὑπάρχουν ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις, ἀλλὰ αὐτὰς ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ τὰς ἔχει ἀφομοιώσει χωρὶς νὰ χάσῃ τὸν προταρχικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα.

BRUNO NETTL WITH STEPHEN BLUM, *Towards the Comparative Study of the Structure of Traditional Repertoires* (Πρὸς συγκριτικὴν μελέτην τῆς δομῆς τοῦ παραδοσιακοῦ ρεπερτορίου), σ. 47-50.

Τὸ γεγονὸς, κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, ὅτι ἡ ἔθνομουσικολογία ἄλλοτε καὶ ἕως σήμερον ἀκόμη ὀνομάζεται ὑπὸ πολλῶν «συγκριτικὴ μουσικολογία» μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μὲγα μέρος τῆς δραστηριότητος ἑνὸς μουσικολόγου πρέπει ν' ἀποτελῇ ἡ σχετικὴ συγκριτικὴ ἔρευνα.

Σ. Κ.

Hessische Blätter für Volkskunde, Bd. 56 (1965).

INGEBORG WEBER-KELLERMANN, *Der Berliner Versuch einer Grosstadtvolkskunde und Stammescharakteristik*, σ. 9-30.

Συζητείται ἡ προσπάθεια ἐν Βερολίῳ διὰ τὴν δημιουργίαν λαογραφίας τῆς μεγάλης πόλεως, ἡ ὁποία περιλαμβάνει ἄμορφον πλῆθος ἀτόμων μὲ ἀνεξέλεγκτον γενικῶς βίον. Παραμένει καθήκον τῆς λαογραφίας, ἡ ὁποία ἡσχολεῖτο μέχρι πρὸ ὀλίγου μόνον μὲ τοὺς χωρικούς, νὰ ἀντιμετώπισῃ ἱστορικῶς καὶ συγκριτικῶς μὲ νηφαλιότητα καὶ ἀντικειμενικότητα τὰ φαινόμενα τῆς μεγάλης πόλεως εἰς τὴν ἐθνικὴν, κοινωνικὴν καὶ λαϊκὴν πολιτιστικὴν των μορφήν.

ERNST BURGSTALLER, Die brauchtmliche Begehung des Matrinstages in Österreich. Eine Materialdarbietung, σ. 31 - 73.

Παρατίθεται καὶ ἐξετάζεται λαογραφικὸν ὕλικόν, σχετικὸν πρὸς τὴν ἑορτὴν ἐν Αὐστρίᾳ τοῦ ἁγίου Μαρτίνου, ζήσαντος κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα.

WOLFGANG SUPPAN, Volkskundliches im «Ästhetischen Lexikon» von Ignaz Jeyttelles, Wien 1835/37.

Λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἐκ τοῦ λεξικοῦ αἰσθητικῆς τοῦ Ignaz Jeyttelles, ἐκδοθέντος ἐν Βιέννῃ τῷ 1835/37.

ALFRED HÖCK, Beiträge zur hessischen Töpferei. I: Michelsberg im Kreis Ziegenhain, σ. 87 - 94.

Εἰδήσεις περὶ ἀγγειοπλαστικῆς μετὰ παραθέσεως εἰκόνων.

Bd. 57 (1966).

HELMUT MÖLLER, Altdeutsch. Ideologie, Stereotyp, Verhalten, σ. 9 - 30.

WOLFGANG STANGEL, Redensarten im Dorfleben. Feldstudien in Niederselters/Taunus, σ. 31 - 82.

Ἐκφραστικοὶ τρόποι ἀναφερόμενοι εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον, τὴν οἰκονομίαν, τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν κ. ἄ.

GOTTHILDE GÜTEBOCK, Kirchenrechnungen als Brauchtumsspiegel eines Odenwälder Marktfleckens, σ. 83 - 99.

Λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἐξ ἐκκλησιαστικῶν λογαριασμῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν σημειουμένων.

FRIEDRICH KARL AZZOLA, Die alten Grabsteine des Dorffriedhofs von Oberwalgern im Kreis Marburg - eine Inventarisierung, σ. 101 - 125.

Ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὰς ἐπιτυμβίους ἐνεπιγράφους πλάκας τοῦ νεκροταφείου τοῦ Oberwalgern, τῶν ὁποίων παραθέτει καὶ 16 εἰκόνας.

ALFRED HÖCK, Hessische Ringelstecken. Bemerkungen zu einem alten Hirtengerät, σ. 127 - 135.

Παρατηρήσεις τοῦ συγγρ. ἐπὶ ἐνὸς παλαιοῦ ποιμενικοῦ ἐργαλείου.

ALFRED HÖCK, Beiträge zur hessischen Töpferei. II: Dreihausen im Kreis Marburg, σ. 137 - 148.

Δευτέρα συνέχεια τῆς περὶ ἀγγειοπλαστικῆς (ὡς ἄνωτ. ἐν τῷ προηγουμένῳ τόμῳ) συμβολῆς τοῦ συγγρ.

Bd. 58 (1967).

ROGER PINON, Probleme einer europäischen Kinderspielforschung, σ. 9 - 45.

Ὁ συγγρ. ἐπιχειρεῖ: 1) νὰ τονίσῃ τὴν ἀνάγκην συγκριτικῆς ἐξετάσεως τοῦλάχιστον

- στον ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐπιπέδου τῶν παιδικῶν παιγνίων· 2) νὰ ὑποδείξῃ ὁδοὺς πρὸς τὴν συγκριτικὴν ταύτην ἐξέτασιν καὶ 3) νὰ ὑποδείξῃ δυνατότητας σχετικῆς εὐρωπαϊκῆς συνεργασίας.
- KARL VEIT RIEDEL, Volkstümliche Strukturen des Fernsehspiels, σ. 47 - 67.
Περὶ τῆς λαογραφικῆς δομῆς τῶν «μικροῦ μήκους ταινιῶν τῆς τηλεοράσεως».
- HANS TRÜMPY, Der Wandel im Sagenbestand eines schweizerischen Bergdorfes während eines Jahrhunderts, σ. 95 - 103.
Ἡ μεταβολὴ τῶν μύθων ἐνὸς ὄρειοῦ χωρίου ἐν Ἑλβετίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶς ἑκατονταετίας.
- KAREL DVORAK, Eine mittelalterliche Teufelsgeschichte und ihr Nachleben in der mündlichen Überlieferung, σ. 95 - 103.
Ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ πολωνικὰς προφορικὰς διηγήσεις περὶ διαβόλου (ζωγράφος καὶ διάβολος) ἢ «σιδηρουργὸς καὶ διάβολος»), αἱ ὁποῖαι κατ' αὐτὸν προέρχονται ἐκ διηγήσεως ἐν χειρογράφῳ τοῦ 14^{ου} αἰ. Γίνεται προσπάθεια ἐντάξεως τῶν διηγήσεων τούτων εἰς τὸν διεθνῆ κατάλογον παραμυθιακῶν θεμάτων.
- FRIEDHELM DEBUS, Zur Methodik der Namendeutung, σ. 105 - 120.
Περὶ τῆς μεθοδολογίας διὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς σημασίας τῶν ὀνομάτων.
- ALFRED HÖCK, Beiträge zur hessischen Topferei. III: Giesel im Kreis Fulda, σ. 121 - 134.
Τρίτη συνέχεια τῆς περὶ ἀγγειοπλαστικῆς συμβολῆς τοῦ συγγρ. (ἰδὲ καὶ ἄνωτ. εἰς τοὺς προηγουμένους τόμους).
- Bd. 59 (1968).**
- WERNER ABRAHAM, Studien zu einem Wahrsagetext des späten Mittelalters, σ. 9 - 24.
Ὁ λόγος περὶ μαγικοῦ τινος κειμένου τοῦ μεταγενεστέρου Μεσαίωνα, τοῦ ὁποίου παρατίθενται καὶ ἀποσπάσματα.
- FREDERIK C. TUBACH, Strukturanalytische Probleme — Das mittelalterliche Exemplum, σ. 25 - 29.
Συζητοῦνται ὑπὸ τοῦ συγγρ. προβλήματα δομῆς ἀναφερόμενα εἰς τὴν διηγηματικὴν μορφήν τοῦ «Exemplum», ἰδίᾳ εἰς τὴν κατὰ τὸν Μεσαίωνα μορφήν αὐτοῦ.
- HERMANN BAUSINGER, Exemplum und Beispiel, σ. 31 - 43.
Περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ «Exemplum» (ἰδὲ ἄνωτ.) καὶ τοῦ παραδείγματος.
- HANS WAGENER, Eberhard Werner Happel · Vernunft und Aberglaube im Spätbarock, σ. 45 - 55.
Εἰς τὸν Eberhard Werner Happel (1647 - 1690), ἐκ τῶν δημοφιλεστέρων συγγραφέων (συμπλητῶν) τῆς ἐποχῆς Barock, ἀνήκει ἡ συλλογὴ Relationes Curiosae, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος προσπαθεῖ νὰ θέσῃ ὑπὸ ὀρθολογιστικῶν ἔλεγχον φυσικοεπιστημονικὰ φαινόμενα (ὡς π.χ. ἐάν ἡ σαλαμάνδρα καίεται ὑπὸ τοῦ πυρός), συζητηθέντα ἤδη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πεπαιδευμένων ἐξελαμβάνοντο ὡς ἀληθῆ. Κατὰ τὸν Wagener ὁ ὀρθολογισμὸς τοῦ Happel δὲν

είναι άνευ όριών και ούτω τὸ ἔργον του ἀποτελεῖ και πηγήν εἰδήσεων περί δεισι-
δαιμονιῶν κ. ἄ.

KARL RUMPF, Bauernmöbel - Oberhessische Schränke, σ. 57 - 86.

Μελέτη περί γεωργικῶν ἐπίπλων ἰδίᾳ ντουλαπῶν μετὰ πολλῶν σκαριφημάτων αὐτῶν.

ALFRED HÖCK, Beiträge zur hessischen Töpferei. IV: Stadt Allendorf im Kreis
Marburg, σ. 87 - 92.

Τετάρτη συνέχεια τῆς περί ἀγγειοπλαστικῆς συμβολῆς τοῦ συγγρ. (Ἰδὲ και ἄνωτ.
εἰς τοὺς προηγουμένους τόμους). Σ. Δ. *Ημ.

**L'Homme. Revue française d'Anthropologie, Paris, tom. VI (1966),
No 1 - 4.**

JEAN BENOIST, Du social au biologique: étude de quelques interactions ('Από τοῦ
κοινωνικοῦ εἰς τὸ βιολογικόν: μελέτη μερικῶν ἀλληλεπιδράσεων), No 1, σ. 5 - 26.

*Ἐξετάζεται κοινωνικῶς και βιολογικῶς ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου τοῦ Ἁγίου Βαρ-
θολομαίου τῶν Μικρῶν Ἀντιλλῶν.

JOSÉ GARANGER, Recherches archéologiques aux nouvelles - Hébrides ('Αρχαιολο-
γικαὶ ἔρευναι εἰς Νέας Ἑβρίδας), Nr 1, σ. 59 - 81.

Δημοσιεύονται τὰ ἀποτελέσματα ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης μετ' εἰκόνων και σχεδίων
πολλῶν εὐρημάτων εἰς τὰς Νέας Ἑβρίδας τῆς Πολυνησίας.

JEAN ROUILLON, L'analyse des Mythes ('Η ἀνάλυσις τῶν Μύθων), Nr 1, σ. 100 - 105.

*Αναλύεται και κρίνεται τὸ ἔργον τοῦ Cl. Lévi - Strauss, «Le Cru et le cuit»
(Τὸ ὠμὸν και τὸ ψημένον), ἔνθα ἐξετάζεται τὸ πρόβλημα τῆς δομικῆς ἀναλύσεως
τῶν μύθων, ἡ ὁποία εἶναι πολυσύνθετος και ἀνάγεται εἰς διαφόρους κλάδους τῆς
ἔθνολογίας. Ἀπορρίπτων ὁ Lévi - Strauss διαφόρους μέχρι τοῦδε χρησιμοποιοῦ-
θείσας ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν μεθόδους, ἐκθέτει τὰς ἰδικὰς του ἀπόψεις, τὰς ὁποίας
ὁ Rouillon παραδέχεται και ἀναλύει. Ὁ μῦθος δὲν εἶναι κατ' αὐτοὺς τυχαῖον
συνονθύλευμα συμβόλων εἰς μίαν διήγησιν, ἥτις φαινομενικῶς εἶναι δυνατόν νὰ
παρουσιάζεται ὡς ἀκατανόητος, ἀλλὰ μία ἰδιαιτέρα ἔκφρασις τοῦ σύμπαντος, σχε-
τιζομένη με ἓνα ὀρισμένον τρόπον ζωῆς και κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Εἶναι ἡ
«φυσικὴ λειτουργία μιᾶς σκέψεως πεπεισμένης και μὴ συνειδητῆς, ἥτις ἀποτελεῖ
ἐν μέρος τοῦ κόσμου».

ÉMILE BENVENISTE, Convergences typologiques (Τυπολογικαὶ συγκλίσεις), Nr 2,
σ. 5 - 12.

Γλωσσικὴ μελέτη, ἀναφερομένη κυρίως εἰς τὴν σύνθεσιν ὀνόματος και ρήματος
τῆς διαλέκτου Paiute, ὁμιλουμένης νοτιοανατολικῶς τῆς Utah και βορειοανατο-
λικῶς τῆς Ἀριζόνας.

PIERRE CLASTRES, L'arc et le panier (Τὸ τόξον και τὸ καλάθι), Nr 2, σ. 13 - 31.

Τὸ ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὴν ζωὴν και τὰς πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις τῆς πρωτο-
γόνου φυλῆς τῶν Guayaki τῶν Ἰνδιῶν.

IGNACY SACHS, La notion de surplus et son application aux économies primitives
(Ἡ ἔννοια τοῦ περισσεύματος και ἡ χρῆσις αὐτοῦ εἰς τὰς πρωτογόνους οἰκονο-
μίας), Nr 3, σ. 5 - 18.

Τὸ ἄρθρον ἀποσκοπεῖ νὰ θέσῃ ἀπὸ τὴν οἰκονομίαν τῶν πρωτογόνων ὀρίσιμα ζητήματα, τὰ ὅποια θὰ βοηθήσουν τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρωπολόγου ἢ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ.

DENISE PAULME, Une légende Africaine du conquérant (Μία Ἀφρικανικὴ παράδοσις τοῦ κατακτητοῦ), Νρ 3, σ. 19-40.

Μελέτη τῆς λαϊκῆς διηγήσεως: «Ὁ φίλος τοῦ λέοντος» ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν περὶ Οἰδίποδος μῦθον. Ἐν συμπεράσματι γίνεται ἐπιτυχὴς ψυχολογικὴ σύγκρισις μεταξὺ τῆς πατρικῆς ἀγάπης καὶ τῆς υἱικῆς ἀχαριστίας.

MICHEL CARTRY, Clans, lignages et groupements familiaux chez les Gourmantché de la région de Diapaga (Πατριαί, γενεαὶ καὶ οἰκογενειακαὶ ομάδες εἰς τοὺς Γκουρμαντσέ τῆς περιοχῆς Διάπαγα), Νρ 2, σ. 53-81.— Attitudes des familiales chez les Gourmantché (Οἰκογενειακαὶ καταστάσεις παρὰ τοῖς Γκουρμαντσέ), Νρ 3, σ. 41-67.

Ἐθνογραφικὴ μελέτη περὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἀφρικανικῆς Ἄνω-Volta. Ἀξιολόγου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν εἶναι ἰδίᾳ τὸ δευτέρον μέρος, πραγματευόμενον περὶ τῶν συζύγων, τῶν γονέων καὶ τῶν παίδων, τοῦ θείου, τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατρός, τοῦ ἀνεψιοῦ, τῆς ἀνδραδέλφης, τῆς γυναικαδέλφης καὶ τῶν μεταξὺ τῶν σχέσεων.

LORENZ G. LÖFFLER, L'alliance asymétrique chez les Mru (Ἡ ἀσύμμετρος ἐπιγαμία παρὰ τοῖς Μροῦ), Νρ 3, σ. 68-80.

Μελετῶνται οἱ οἰκογενειακοὶ δεσμοὶ τῆς πατριας, ἡ κληρονομία καὶ αἱ ἀσύμμετροι ἐπιγαμίαι τῶν κατοίκων Μροῦ τοῦ ἀνατολικοῦ Πακιστάν.

EVELYNE PATLAGEAN, Une représentation byzantine de la parenté et ses origines occidentales (Μία βυζαντινὴ παρουσιάσις τῆς συγγενείας καὶ τῶν δυτικῶν ἀρχῶν τῆς), Νρ 4, σ. 59-81.

Ἡ μελέτη συμβάλλει εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν περὶ τῆς συγγενείας εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινωνίας τῆς μεσαιωνικῆς μεσογείου. Τὰ δημοσιευόμενα στοιχεῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς συγγενείας μετὰ τοῦ σχετικοῦ λεξιλογίου. Ἡ συγγραφεὺς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς μελέτης ἔλαβε κυρίως ὑπ' ὄψιν τὰ νομικὰ ἑλληνικὰ χειρόγραφα τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας.

PAUL RIESMAN, Mariage et vol du feu. Quelques catégories de la pensée symbolique des Haoussa (Γάμος καὶ κλοπὴ τοῦ πυρός. Μερικαὶ κατηγορίαι τῆς συμβολικῆς σκέψεως τῶν Χαούσα), Νρ 4, σ. 82-103.

Ἡ μελέτη ἀποσκοπεῖ τὸν προσδιορισμὸν τῶν σχέσεων τῆς τελετῆς τοῦ γάμου τῶν Haoussa, κατοίκων τῆς πρὸς βορρᾶν τῆς Νιγηρίας περιοχῆς, καὶ ἑνὸς μῦθου, ἀφορῶντος εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς φωτιᾶς. Μερικὰ κοινὰ στοιχεῖα, ἀπαντῶντα εἰς τὴν τελετὴν τοῦ γάμου καὶ εἰς τὸν μῦθον, ὡς τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ καὶ ἡ τροφή, κατὰ τὸν συγγρ., λειτουργοῦν ὁμοίως καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, ἡ δὲ ἀνάλυσις τῶν ἐπιτρέπει τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἐθνολογικῶν τῶν πηγῶν.

Narodno Stvaralawtvo Folklor. (Folklore de l'Union des Associations des Folkloristes de Jougoslavie), Beograd, τεύχ. 17 - 20 (1966).

Εἰς τὸ ὄς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 17 - 19 τεύχος δημοσιεύονται ἀνακοινώσεις, γενόμεναι εἰς τὸ ἀπὸ 12 ἕως 14 Σεπτεμβρίου 1965 ἐν Velenje τῆς Γιουγосλαβίας συνελθόν 2^{ον} Διεθνὲς Συμπόσιον διὰ τὰ ἐργατικὰ τραγούδια ὑπὸ Dušan Nedeljkoníc, Hermann Strobach, Radoslav Hrovatin, Friedrich Vogl, Maria Kosova, Antal Szatmári, Gheorghe Ciobanu, Dragoslav Antonijević κ. ἄ.

*Ἐξετάζονται συστηματικῶς αἱ συνθῆκαι τῆς δημιουργίας των, οἱ τύποι των ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα δημῶδη ἄσματα, ὁ δυναμισμὸς των, ἡ μορφολογία καὶ ἡ δομὴ των, ἡ προέλευσις των, ἡ σημασία καὶ τὸ καθῆκον τῆς μελέτης των, αἱ μελωδίαι των. ἡ σχέσις των μετ' ἐργασίαν κλπ.

*Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 20 τεύχους σημειοῦμεν: α) τὴν μελέτην τοῦ ABDURAHMAN NAMETAK, Neropznata «Ganibegonica» i «Hasanaginica», σελ. 1433 - 1439, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξετάζεται ἄγνωστος παραλλαγή τῆς μπαλλάντας «Ganibegonica», τῆς ὁποίας οἱ τελευταῖοι στίχοι ἐνθυμίζουσι τὸ ἄσμα «Hasanaginica», τὸ ὁποῖον εἶχε μεταφράσει ὁ Γκαϊτε εἰς τὴν γερμανικὴν, καὶ β) τὸ ἄρθρον τοῦ DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ (σελ. 1460 - 1467) ἐνθα γίνεται λόγος διὰ τὰ ἐθνικοψυχολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ποιμενικῶν ἄσμάτων ἐκ τῆς περιοχῆς Svrlijkscher.

Δ. Β. Οἶκ.

Objets et Mondes. La revue du Musée de l'Homme. Paris, Tome VII, 1967.

J. CHELHOD, Problèmes d'ethnologie jordanienne. Nomadisme et sédentarisation, σ. 85 - 102.

Δημοσιεύονται παρατηρήσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς νομάδας καὶ τοὺς μονίμους κατοίκους τῆς Ἰορδανίας μετὰ σχετικῶν εἰκόνων ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς λαϊκῆς ἐνδυμασίας.

D. LAVALLEE, La poterie de Aco (Andes centrales du Pérou), σ. 103 - 120.

*Ἄρθρον μετ' ἐνδιαφεροσῶν εἰκόνων περὶ τῆς κεραμικῆς εἰς τὰς κεντρικὰς Ἄνδεις τοῦ Περού.

S. THIERRY, Un jeu de cartes Indien, σ. 121 - 132.

*Ἐξετάζονται τὰ παλαιότερα τῆς ἐποχῆς μας παιγνιόχαρτα τῶν Ἰνδιῶν. Ἐνδιαφέρουσα λίαν εἶναι ἡ πλουσία καὶ ποικίλη διακόσμησις των, παρέχουσα ἐξαιρετικὰ δείγματα λαϊκῆς εἰκονογραφίας.

MARIE - ROSE RABATÉ, La mascarade de l'Aïd el Kébir à Ouïrgane (Haut Atlas), σ. 165 - 184.

Δημοσιεύεται περιγραφή μετ' εἰκόνων τῶν εἰς χωρία τοῦ Μαρόκου μεταμφιέσεων κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ νέου ἔτους δι' εὐετηριακοῦ σκοποῦς.

Tome VIII, 1968.

E. FÉL, Paysans et bergers. Exposition d'art populaire hongrois σ. 3 - 40.

Δημοσιεύονται 23 ἐξαιρετικαὶ εἰκόνες ἀντικειμένων λαϊκῆς τέχνης ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου τῆς Οὐγγαρίας μετ' σύντομον πρόλογον καὶ εἰσαγωγήν. Τὰ ἐν

λόγφ ἀντικείμενα, ἀνήκοντα εἰς τὸ «Ἐθνογραφικόν» Μουσεῖον τῆς Βουδαπέστης, ἐξετέθησαν εἰς Παρισίους.

B. DUPAIGNE, Aperçus sur quelques techniques afganes, σ. 41 - 84.

Ἄσ συγγρ. παρουσιάζει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς περιγραφὰς μετ' εἰκόνων ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματικὸς βίους καὶ τὴν λαϊκὴν τέχνην τοῦ Ἀφγανιστάν.

J. DOURNES, La figuration humaine dans l'art funéraire jōrai, σ. 87 - 118.

Ἄσ συγγρ. πραγματεύεται τὰς ἐπὶ τῶν τάφων τῶν Ἰνδοκινέζων Jōrai ἀνθρωπομόρφους παραστάσεις.

S. THIERRY, Note sur quelques brachelets sacrés, σ. 119 - 128.

Ἐξετάζονται τύποι βραχιολίων τῆς μεσημβρινῆς Ἀσίας, παρατιθεμένων τῶν σχετικῶν εἰκόνων.

ROUSSEL DE FONTANES, Une donation bulgare, σ. 159 - 164.

Γίνεται λόγος περὶ 500 ἀντικειμένων βουλγαρικῆς λαϊκῆς τέχνης, συλλεγέντων ἐσχάτως διὰ τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἀνθρώπου τῶν Παρισίων.

Δ. Β. Οἶκ.

Österreichische Zeitschrift für Volkskunde. Neue Serie. Bd. XXI, Gesamtserie. Bd. 70, Wien 1967.

ERNST SCHNEIDER, Bergwörterbücher als volkskundliche Quelle, σ. 1 - 32.

Μεταξὺ τῶν πηγῶν διὰ τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν τῶν μεταλλωρύχων πρέπει, κατὰ τὸν συγγρ., νὰ καταλαμβάνουν προνομιακὴν θέσιν τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενα λεξικά, διότι ταῦτα προσφέρουν πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τῆς ἐργασίας, τῶν ἐργαλείων καὶ τῶν γενικωτέρων λαϊκῶν ἀντιλήψεων των. Ἐν τῇ μελέτῃ ἐξετάζονται λεξικά κυρίως τῶν 17^{ου} καὶ 18^{ου} αἰ.

WOLFGANG HAID, Ein bergmännisches Rechtsdenkmal aus Eisenerz, σ. 33 - 38.

Γίνεται λόγος περὶ παλαιοῦ «νομικῆς φύσεως» κειμένου, ἀναφερομένου εἰς τοὺς μεταλλωρύχους.

HANS-HAGEN HOTTENROTH, Randbeschlagene Spaten im niederösterreichischen Voralpenland, σ. 39 - 40.

FRIEDRICH WAIDACHER, Zwei Prügelkrapfenrezepte aus Steiermark, σ. 41 - 42.

Δύο νέαι συνταγαὶ ἐψήσεως τοῦ γαμηλίου Brügelkrapfen ἐκ παλαιῶν βιβλίων μαγειρικῆς.

IRIS BARBARA GRAEFE, Hexengeschichten aus Vorarlberg, σ. 43 - 45.

Ἄσ λόγος ἐνταῦθα περὶ ζώνης ὑπάνδρου γυναικὸς 70 ἐτῶν θεωρουμένης ὡς μαγισσῆς ἐν Vorarlberg, τὴν ὁποίαν ἀποφεύγει τις γενικῶς ὡς λίαν ἐπικίνδυνον.

MELANIE WISSOR, 90 Jahre Stadt Mödling. Eine Rückschau in volkskundlicher Hinsicht mit Einbeziehung einiger umliegender Ortschaften, σ. 81 - 114.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐνενηκονταετοῦς ζωῆς ὡς πόλεως τῆς Mödling καὶ τῶν πρὸς τοῦτο ἐορταστικῶν ἐκδηλώσεων ἐξετάζονται γενικῶς ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως αἱ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ὑπέστη ὁ λαϊκὸς ἐνταῦθα πολιτισμὸς.

WOLFGANG HAID, Volkskundliches aus der Leobener Polizeiordnung von 1790, σ. 115 - 119.

Ἐκμετάλλευσις λαογραφικῆ ἀστυνομικῶν διατάξεων τοῦ 1790 εἰς τὴν πόλιν Leoben.
 OTTO HIERHAMMER, Aus dem Schützenleben der hochfürstlichfreisingschen Stadt
 Waidhofen a. d. Vbbs, σ. 120 - 129.

ANTON FRITZ, Das «Scheibenschiessen» in Voralberg, σ. 130 - 135.

Ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ ἐθιμικῆς θραύσεως ὑαλοπινάκων πρὸς παιδικὴν καὶ γενι-
 κώτερον λαϊκὴν διασκέδασιν.

LILY WEISER - AALL, Zu den Täufingstrachten in Österreich, σ. 136 - 138.

Παρατηρήσεις τινές περὶ τοῦ ἐνδύματος τῶν παιδίων κατὰ τὴν βάπτισιν ἐν Αὐστρίᾳ.

PETER ASSION, Walldürner Heilig-Blut-Bilder in Polen. Ein Beitrag zu volksreli-
 giösen Beziehungen zwischen Mittel- und Osteuropa (mit 2 Abbildungen),
 σ. 165 - 175.

Περὶ μικρογραφιῶν ἐν Πολωνίᾳ μὲ θέμα τὸ θαῦμα κατὰ τὸ ὅποιον ἐξ ἀνατρεπο-
 μένου Ἁγίου ποτηρίου χύνονται δώδεκα «ἀκτίνες» αἵματος, εἰς τὴν κορυφὴν τῶν
 ἑνδεκα τῶν ὁποίων σχηματίζεται ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ πέριξ τῆς
 εἰς τὸ μέσον ὀλοσώμου μορφῆς τοῦ ἐσταυρωμένου.

LEOPOLD SCHMIDT, Zu einem polnischen Walldürn - Holzschnitt, σ. 176 - 177.

Συμπληρωματικά τινὰ εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέρω μελέτην τοῦ Peter Assion.

ELFRIEDE GRABNER, Die «Transplantatio morborum» als Heilmethode in der
 Volksmedizin, σ. 178 - 195.

Ἐν τῇ ἐνδιαφερόσῃ μελέτῃ ταύτῃ ἐξετάζεται ἡ μεταβίβασις ἀσθενειῶν εἰς ζῶα,
 φυτὰ, μέταλλα κ.ἀ. ὄργανικά καὶ ἀνόργανα ὄντα ὡς θεραπευτικὴ μέθοδος λαϊκῆς
 ἰατρικῆς ἐν Αὐστρίᾳ. Ἀναζητοῦνται, ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν, καὶ τὰ ἀρχαῖα
 καὶ μεσαιωνικά παράλληλα καὶ δεικνύεται ὅτι ἡ λαϊκὴ αὕτη μέθοδος θεραπείας
 διατηρεῖται σχεδὸν ἀναλλοίωτος ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

HANS HOCHENEGG, Gebetsformeln gegen Zauberei, Pest und jähen Tod, σ. 196 - 202.

Μορφαὶ εὐχῶν (ἐπρωδῶν) κατὰ τῆς μαγείας, τῆς πανώλους καὶ τοῦ αἰφνιδίου
 θανάτου, διασφζόμεναι μέχρι σήμερον.

ALFRED HÖCK, Volkskundliche Erwägungen zur Zeitwanderung anhand der älteren
 Trauungslisten der Pfarrei Elbigentalp im Lechtal, σ. 203 - 314.

HANS - HAGEN HOTTENROTH, Schifferlsetzen. Nikolausschiffchen in Trübenbach,
 Bez. Scheibbs (Mit 3 Abbildungen), σ. 215 - 219.

Ὁ συγγρ. κάμνει λόγον περὶ παιδικῆς συνηθείας κατασκευῆς ἐκ χάρτου πλοίων,
 τὰ ὅποια τὴν 5ῃν Δεκεμβρίου ἐναποθέτουν τὰ παιδιά κρυφίως πρὸ τῶν θυρῶν τῶν
 συγγενῶν καὶ τῶν γειτόνων, διὰ νὰ τὰ παραλάβουν πλήρη διαφόρων δώρων τὴν
 ἐπομένην ἡμέραν, ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου.

FRANZ KOLLREIDER, Osttirolen Bauermöbel. Eine Übersicht (Mit 15 Abbildungen),
 σ. 241 - 245.

Ἐπισκόπησις ἐπίπλων τινῶν τῶν γεωργῶν ἐν ἀνατολικῷ Τυρόλῳ. Ἐν τέλει τοῦ
 τόμου παρατίθενται 15 ἐνδιαφέρουσαι ἀπεικονίσεις αὐτῶν.

WALTER BERGER, Der Bildinhalt der hochmittelalterlichen Wiener und verwandten
 Pfennige in volkskundlicher Sicht (Mit 109 Abbildungen im Text),
 σ. 246 - 275.

Ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀπεικονίσεων ἀπὸ λαογραφικῆς πλευρᾶς παλαιῶν μεσαιωνικῶν νομισμάτων.

Bd. XXII, 1968.

LEOPOLD SCHMIDT, Jaggschutzen und Fuchsprellen. Zur Bezeugungsgeschichte eines Brauchelementes (Mit 2 Abbildungen), σ. 1-31.

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἐθίμου κατὰ τὸ ὅποιον καθ' ὠρισμένας ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις, ὡς αἱ τοῦ θερισμοῦ, τοποθετεῖται ἐπὶ τεμαχίου ὑφάσματος ἢ δέρματος ζφύου πλαγγῶν καὶ ἀναπάλλεται ὑπὸ τινῶν τῶν μετεχόντων τῶν ἐκδηλώσεων. Τὸ νόμιμον ἐξετάζεται ἐν τῇ ἐξελίξει του ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, καθ' οὓς ἀπαντοῦν ἐνδείξεις περὶ αὐτοῦ (*Ἡρόδοτος, Λατῖνοι συγγρ.), μέχρι σήμερον.

WOLFGANG HAID, Toni Scharf - Ein Maskenschnitzer aus Trofaiach, Steiermark (Mit 4 Abbildungen), σ. 32-34.

Περὶ τοῦ προσωπιδοποιῦ Toni Scharf.

RUDOLF KRISS, Zum Problem der religiösen Magie und ihrer Rolle im volkstümlichen Opferbrauchtum und Sakramentalien - Wesen, σ. 69-84.

Μελέτη περὶ τοῦ προβλήματος τῆς θρησκευτικῆς μαγείας καὶ τῆς σημασίας της εἰς τὰ λαϊκὰ ἔθιμα θυσιῶν καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς θυσίας.

FRIEDERIKE WIRTH, Die «Leichbretter». Ein absterbendes Brauchtum im Pinzgau (Mit 4 Abbildungen), σ. 85-104.

Γίνεται λόγος περὶ ἐξαφανιζομένου νεκρικοῦ ἐθίμου ἐν Pinzgau, κατὰ τὸ ὅποιον τοποθετοῦνται παρὰ τὰς ὁδοὺς τεμάχια σανίδων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχει τοποθετηθῆ ὁ νεκρὸς πρὸς ταφὴν ἢ μὲ τὰς ὁποίας ἤλθεν οὗτος καθ' οἷονδῆποτε τρόπον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὸν θάνατόν του.

FRANZ HUTTER, Das Spielberger Kreuz nächst Melk (Mit 2 Abbildungen), σ. 105-107.

ERNST BROGYANYI, Zum Trofaiacher Maskenschnitzer Toni Scharf, σ. 108.

Περὶ τοῦ κατασκευαστοῦ προσωπίδων Toni Scharf (ιδὲ καὶ ἀνωτέρω).

FRANZ MARESCH, Das bäuerliche Handwerk. (Nach Beobachtungen in der Loich, Niederösterreich) (Mit 11 Abbildungen), σ. 141-154.

Μελέτη περὶ γεωργικῶν ἐργαλείων τῶν ὁποίων παρατίθενται καὶ 11 σχεδιαγράμματα.

MELANIE WISSOR, Volkskundlicher Katalog zum Museum der Stadt Mödling, Niederösterreich (Mit 8 Abbildungen), σ. 155-171.

Λαογραφικὸς κατάλογος διὰ τὸ μουσεῖον τοῦ Mödling.

HILTRAUD AST, Die Lienzer Museumstrasse. Die Idee einer Freilichtmuseumsstrasse und ihre teilweise Verwirklichung. (Mit 1 Planskizze und 7 Abbildungen), σ. 172-174.

ULRICH STEINMANN, Die Bundschuhsage. Ihre Entstehung im Zusammenhang mit der Kärntner Herzogseinsetzung (Mit 5 Abbildungen), σ. 203-217.

MISCH OREND, Aus dem Nachlass von Adolf Schullerus. Ein Beitrag zur siebenbürgischen Märchenforschung, σ. 218-224.

Συμβολή εις τὴν ἔρευναν τῶν παραμυθίων τῆς περιοχῆς Siebenbürgen ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καταλοίπων τοῦ Adoff Schullerus.

FELIX KARLINGER, Über das Sammeln von Volkserzählungen in Klöstern der Romania. Ein fragmentarischer Bericht, σ. 225-227.

Περὶ τῶν δυσκολιῶν καὶ ἀντιξοοτήτων τὰς ὁποίας συνήντησεν ὁ συγγρ. κατὰ τὴν συλλογὴν λαϊκῶν διηγήσεων εἰς διάφορα μοναστήρια τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

LEOPOLD SCHMIDT, Burgenländisches Brauchtum am Stefanitag. Aus der Arbeit am Atlas der burgenländischen Volkskunde. (Mit 1 Verbreitungskarte), σ. 228-249.

Ἐξετάζονται τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἐν Burgenland κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (26 Δεκεμβρίου).

Σ. Δ. Ἦμ.

Revista de Etnografie și Folclor, tomul XII, 1967.

VINTILA MIHAILESCU, Simion Mehedinti și etnografia ('Ο Simion Mehedinti καὶ ἡ ἐθνογραφία), No 1, σ. 3-11.

Ἐξετάζεται τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Mehedinti. Ἀσχοληθεὶς οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν γενικὴν φυσικὴν γεωγραφίαν, ἐστράφη κατόπιν εἰς τὴν ἔρευναν θεμάτων ἀνθρωπογεωγραφίας καὶ ἐθνογραφίας. Τὴν τελευταίαν ἐνόμιζεν ὡς ἐπιστήμην, ἐρευνῶσαν τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ ἐκάστου λαοῦ.

ELISABETA DOLINESCU, Cercetari de folclor muzical la Teodor T. Burada ('Ἐρευναι μουσικῆς λαογραφίας τοῦ Θ. Τ. Μπουραντᾶ), No 1, σ. 13-25.

Τὸ ἄρθρον ἀναφέρεται εἰς τὸ λαογραφικὸν μουσικολογικὸν ἔργον τοῦ Burada. Οὗτος, πλὴν τῆς μελέτης τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων καὶ τῶν λαϊκῶν χορῶν τῆς πατρίδος του, κατέγινε καὶ μὲ τὴν «ὀργανολογίαν», δηλαδὴ τὴν ἔρευναν τῶν μουσικῶν ὀργάνων τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ καὶ τὸν σχηματισμὸν συλλογῆς ἐξ αὐτῶν.

NIC. BOTH, Activitatea de folclorist a lui I. G. Sbiera ('Ἡ λαογραφικὴ δρασίς τοῦ I. Sbiera), No 1, σ. 27-37.

Ὁ I. Sbiera διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cernauti καὶ ἰδρυτικὸν μέλος τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. Ἐξέδωκε τὴν πρώτην συλλογὴν λαϊκῶν διηγήσεων ἐκ Μπουκοβίνης (1855-56), ἣτις ἐδημοσιεύθη τὸ ἔτος 1866, καὶ μίαν συλλογὴν Χριστουγεννιάτικων ᾠμάτων.

ION TALOS, Vuk St. Karadžić în folcloristica românească din secolul al XIX-lea ('Ο Vuk Karadžić εἰς τὴν ρουμανικὴν λαογραφίαν κατὰ τὸν 19^{ον} αἰ.), No 1, σ. 39-49.

Ἐξετάζεται ἡ χρησιμοποίησις τοῦ λαογραφικοῦ ἔργου τοῦ Γιουγκοσλάβου λαογράφου ὑπὸ Ρουμάνων λογίων, ἰδίᾳ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

ROMULUS VULCANESCU, Agricultura de munte în vestul Carpatilor meridionali ('Ἡ ὄρεινὴ γεωργία πρὸς δυσμὰς τῶν μεσημβρινῶν Καρπαθίων), Nr. 2, σ. 89-99.

Ὁ συγγρ. μελετᾷ τὴν ὄρολογίαν, τὰς μορφὰς καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς γεωργίας εἰς τὰ Καρπάθια.

LUCILIA GEORGESCU, Relatia lăută - cobză în picturile mănăstirilor din Moldova de

- Nord ('Η σχέσις λαούτου - κόβζας εις τὰς τοιχογραφίας τῶν μολδαβικῶν μοναστηρίων), Nr. 2, σ. 145.
 Λίαν ἀξιόλογος ὀργανολογικὴ μελέτη μετ' εἰκόνων.
- ANDREI BUCSAN, Clasificarea morfologică a dansurilor populare românești (Μορφολογικὴ κατάταξις τῶν λαϊκῶν ρουμανικῶν χορῶν), Nr. 3, σ. 169 - 186.
 'Η μελέτη ἀφορᾷ εἰς τὴν μορφήν τῶν λαϊκῶν ρουμανικῶν χορῶν, τὸν ἀριθμὸν τῶν χορευτῶν, τὴν θέσιν των, τὴν σύνθεσιν κατὰ φύλον, τὸ ὕψος καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν εἰκόνων, τῶν κινήσεων, τοῦ χρόνου καὶ τῶν ρυθμικῶν μορφῶν. Κατόπιν ἐξετάζεται ἡ μελωδία, τὸ κείμενον, τὰ θέματα καὶ ὁ ἐν γένει χαρακτήρ αὐτῶν. Τοὺς χοροὺς διαιρεῖ ὁ συγγρ. εἰς 6 κυρίως κατηγορίας.
- GEORGETA MORARU - POPA, Comentarii etnografice la arheologia plugului ('Εθνογραφικὰ σχόλια εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν τοῦ ἀρότρου), Nr 3, σ. 213 - 221.
 'Επὶ τῇ βάσει λαογραφικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν στοιχείων ἡ συγγρ. προσπαθεῖ νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ ἀρότρον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Γ'έται καὶ Δάκες, πρόγονοι τοῦ σημερινοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.
- GOTTFRIED HABENICHT, Caracteristici stilistice zonale ale semnalelor de buciium (Τοπικὰ χαρακτηριστικὰ ὕψους τῶν μουσικῶν σημάτων τοῦ αὐλοῦ buciium), Nr. 4, σ. 261 - 276.
- JOSEF FARAGO, Cîteva date cu privire la povestitul bilingy în Europă răsăriteană (Μερικαὶ ἐνδείξεις ἐν σχέσει πρὸς τὰς διγλώσσους διηγήσεις ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ), Nr 4, σ. 277 - 282.
- P. D. IDU, Constructiile din Poiana Mărului - Tara Birsei - casa, Nr 5, σ. 397-408.
 'Εξετάζεται ἡ λαϊκὴ κατοικία ἐν Poiana.
- G. SULITEANU, Poemul popular : cînd și-a pierdut ciobanul oile (Τὸ δημῶδες ᾄσμα : ποίε ἔχασε ὁ βοσκὸς τὰ πρόβατα), Nr 6, σ. 435 - 460.
 Φιλολογικὴ καὶ μουσικολογικὴ μελέτη τοῦ ᾄσματος ἐπὶ τῇ βάσει παραλλαγῆς ἀπὸ τὸ Negrileşti τῆς Vrancea.
- MONICA BRATULESCU, Contributii la cercetarea poeziei colindelor (Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ποιητικῆς τῶν καλάνδων), Nr 6, σ. 461 - 475.
- AL. DOBRE, Petre Ispirescu, Nr 6, σ. 477 - 490.
 Σκιαγραφία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Π. 'Ισπιρέσκου, 80 ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του. 'Ο Ispirescu εἶναι συλλογεὺς τῶν ρουμανικῶν παραμυθιῶν.
- MARIA LOUIZA UNGUREANU, Scrisorile lui Gustav Weigand către Artur Gorovei (Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ G. Weigand πρὸς τὸν A. Gorovei), Nr 6, σ. 491 - 505.
 'Ενδιαφέρουσαι ἐπιστολαὶ τοῦ Γερμανοῦ ἐπιστήμονος διὰ ποικίλα ρουμανικὰ φιλολογικὰ καὶ λαογραφικὰ θέματα.

Tomul 13, 1968.

- NICOLAE RADULESCU, Variante româno-balkanice ale unor melodii de dans și rituale (Ρουμανοβαλκανικαὶ παραλλαγαὶ μελωδιῶν τινῶν χορευτικῶν καὶ λατρευτικῶν), Nr 1, σ. 3 - 25.
 'Εξετάζονται ζητήματα τῶν σχέσεων τῆς ρουμανικῆς μουσικῆς λαογραφίας μετὰ

της αντίστοιχου των βαλκανικών λαών. Πρὸς ἀπόδειξιν τῶν μουσικῶν τούτων σχέσεων ὁ συγγρ. ἀναφέρει παραδείγματα, ὡς π.χ. τὴν μελωδίαν τοῦ ἔσματος τοῦ Λαζάρου, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Ρουμάνους καὶ οἱ Βούλγαροι τοῦ Μπανάτου, ἐν ἔσμα Χριστουγεννιάτικον μὲ κοινήν μελωδίαν παρὰ Ρουμάνοις καὶ Σέρβοις, τὸν ρουμανικὸν χορὸν rata, ἀπαντῶντα καὶ ἐν Οὐγγαρία, Μοραβία, Πολωνία, Οὐκρανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία κ. ἄ.

JOSEF FARAGO, Cu privire la motivul răsunii ascunse în vas ('Εν σχέσει μὲ τὸ θέμα τοῦ πουλιοῦ τοῦ κρυμμένου εἰς δοχεῖον) Nr 1, σ. 27 - 35.

Ὁ συγγρ. σημειώνει τὴν ὑπαρξιν 6 ρουμανικῶν καὶ 5 οὐγγρικῶν παραλλαγῶν τοῦ παραμυθιακοῦ τύπου Aa Th 1416 καὶ ἀσχολεῖται κατόπιν μὲ τὴν ὑπαρξιν τοῦ αὐτοῦ μοτίβου εἰς τὸν τύπον 875.

C. ERETESCU, Măștile de priveghi-origine, functionalitate (Προσωπίδες κατὰ τὴν φύλαξιν τοῦ νεκροῦ (ἐπαγρύπνησιν) - ἀρχή, λειτουργία), Nr 1, σ. 37 - 43.

Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐξετάζεται ἡ μαγικὴ ἀρχὴ καὶ λειτουργία τῶν προσωπίδων τῶν χρησιμοποιουμένων κατὰ τὴν φύλαξιν τοῦ νεκροῦ.

CORNELIA BELCIN, Ocupatiile Daco-Getilor în lumina literaturii antice (Αἱ ἀσχολίαι τῶν Δακο - Γετῶν εἰς τὸ φῶς τῆς ἀρχαίας γραμματείας), Nr 1, σ. 63 - 73.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀληθείας τῶν εἰς τὴν γραπτὴν φιλολογίαν στοιχείων διὰ τὰς ἀσχολίας τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ρουμανίας ἡ συγγρ. ἀντλεῖ σχετικὰς πληροφορίας ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων.

OLGA NAGY și HANNI MARKEL, Variantele românești și maghiare ale basmului «Dracul isprășește» (Αἱ ρουμανικαὶ καὶ οὐγγρικαὶ παραλλαγαὶ τοῦ παραμυθιοῦ «Ὁ δράκος ἐξιλεώνεται»), Nr 1, σ. 81 - 93.

Πρόκειται περὶ τοῦ διεθνοῦς παραμυθιακοῦ τύπου Aa Th 810 A.

G. CIOBANU, National și universal în folclorul muzical românesc (Τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ παγκόσμιον εἰς τὴν ρουμανικὴν μουσικὴν λαογραφίαν), Nr 2, σ. 105 - 110.

Ὁ συγγρ. ὑπογραμμίζει τὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα τῆς μουσικῆς λαογραφίας, τὰ ὁποῖα συνυπάρχουν μὲ τὰ κοινὰ εἰς τοὺς διαφόρους λαούς.

G. SULITEANU, Kinestezia și ritmica folclorului copiilor (Κιναισθησὶα καὶ ρυθμικὴ τῆς παιδικῆς λαογραφίας), Nr 3, σ. 211 - 227.

Συγκριτικὴ μουσικολογικὴ μελέτη τῶν ρουμανικῶν παιδικῶν ἔσμάτων.

E. NECULAU, Folkloristul Dumitru Fortună ('Ο λαογράφος Δημήτριος Φορτούνα) Nr 3, σ. 281 - 284.

C. BARBULESCU, Cîteva observatii la basmul «Inșiră - te mărgăritar» (Μερικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ παραμῦθι «Ὁρμάθιαζε μαργαριτάρη»), Nr 4, σ. 293 - 298.

Τὸ παραμῦθι διὰ «τὰ παιδιά μὲ τὰ χρυσὰ μαλλιά» (Aa Th 707) εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένον εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον καὶ ἰδίᾳ ἐν Εὐρώπῃ. Εἶναι πρὸς τούτοις γνωστὰί γραπτὰί παραλλαγαὶ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 16^{ου} αἰ. Ἐκτὸς τοῦ τύπου 707, ὅστις ἀπαντᾷ καὶ ἐν Ρουμανίᾳ (18 παραλλαγαί), παραλλήλως ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ ἕτερος τύπος μὴ σημειούμενος εἰς τὸν διεθνή κατάλογον τῶν παραμυθίων. Τοῦτον ἐξετάζει ὁ συγγρ. καὶ ὑπὸ τὴν ἔνδειξιν 707C* ἀναφέρει 42 ρουμανικὰς παραλλαγὰς.

F. GEORGESCU, Valoarea contributiei stiintifice a lui Constantin Brăiloiu raportată

la bazele actuale ale cercetării folclorului (*Η αξία της επιστημονικής συμβολής του Κ. Μπραϊλόιου σχετικώς πρὸς τὰς σημερινὰς βάσεις τῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης), Νρ 4, σ. 299 - 308.

E. BERNEA, Introducere teoretică la studiul obiceiurilor (Θεωρητικὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐθίμων), Νρ 5, σ. 379 - 388.

*Η μελέτη διαιρεῖται εἰς δύο κεφάλαια: εἰς τὸ πρῶτον ἐξετάζεται τὸ πρόβλημα τῆς φύσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῶν ἐθίμων, εἰς δὲ τὸ δευτέρον ὁ ἡμερολογιακός, ὁ οἰκογενειακός καὶ ὁ μαγικός κύκλος αὐτῶν.

MONICA BUDIȘ. Ada - Kaleh. Aspecte istoricoetnografice. Așezare - Gospodărie, (*Αντά - Καλέ. *Ιστορικο - ἐθνογραφικαὶ ἀπόψεις. *Ἐγκατάστασις - Νοικοκυριό), Νρ 5, σ. 409 - 420.

Μελετᾶται ἡ λαϊκὴ κατοικία εἰς τὴν ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ Δουνάβεως μικρὰν νῆσον *Αντά - Καλέ.

V. ADASCALITEI, Jocul cerbului in Moldova (*Ο χορὸς τῆς ἐλάφου ἐν Μολδαβίᾳ), Νρ 5, σ. 421 - 438.

*Ἐξετάζεται τὸ μαγικολατρευτικὸν ἔθιμον καὶ ὁ χορὸς τῆς ἐλάφου ἐν Μολδαβίᾳ.

T. ALEXANDRU, Constantin Brăiloiu (1893 - 1958), Νρ 6, σ. 457 - 480.

*Η μελέτη αὕτη, ὡς καὶ τὰ κατωτέρω ἐν τῷ 6ῳ τεύχει τοῦ 13ου τόμου τοῦ ὡς ἄνω περιοδικοῦ δημοσιευόμενα, ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον καὶ τὸ μουσικολογικὸν ἔργον τοῦ Κ. Μπραϊλόιου.

Δ. Β. Οἰκ.

Revue des Études Sud - Est Européennes, tome V. Bucarest 1967. N. 1 - 4.

A. BALOTA, «Radu Voivod» dans l'épique sud-slave (*Ο βοεβόδας Ράντου εἰς τὴν Νοτιοσλαβικὴν ἐπικὴν ποίησιν), σ. 203 - 228.

*Ἐξετάζονται ἄσματα σερβικὰ καὶ βουλγαρικὰ, εἰς τὰ ὁποῖα μνημονεύονται Ρουμάνοι τινὲς ἡγεμόνες.

A. FOCHI, Les travaux de la commission AIESEE pour l'étude du chant populaire dans les Balkans (Αἱ ἐργασίαι τῆς *Ἐπιτροπῆς Αἰεσεε διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια), σ. 302 - 303.

A. FOCHI, P. STAHL, M. MUSCIESCU, Le premier congrès international d'études balkaniques et du sud-est européen (Τὸ πρῶτον διεθνὲς συνέδριον σπουδῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης), σ. 309 - 314.

*Ἐν σ. 309 - 311 γίνεται λόγος περὶ τῶν λαογραφικῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀνακοινώσεων, ἐν σ. 311 - 313 περὶ τῶν ἐθνογραφικῶν καὶ ἐν σ. 313 - 314 περὶ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν λαϊκὴν τέχνην.

Tome VI, 1968.

A. FOCHI, Recherches de folklore comparé sud-est européen en Roumanie (XIXe siècle) (*Ἐρευναι συγκριτικῆς λαογραφίας τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἐν Ρουμανίᾳ) (19^{ος} αἰ.), σ. 113 - 139.

*Ο συγγρ. ἐξετάζει ἔργα τοῦ Αἰ. Odobescu, τοῦ Β. Ρ. Hasdeu, τοῦ Ν. Ierga,

τοῦ D. Caracostea, τοῦ M. Gaster, τοῦ L. Şăineanu κ. ἄ., εἰς τὰ ὅποια οὗτοι διεπραγματεύθησαν θέματα συγκριτικῆς λαογραφίας τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης.
ROSA DEL CONTE, *Le due madri della peregrinatio virginis rumena*. Nota col nome di «căutarea maicii Domnului» (Αἱ δύο μητέρες τῆς peregrinatio virginis, μοτίβου γνωστοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἀναζήτησις, τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου»), σ. 191 - 226.

Ἐξετάζεται ἡ ρουμανικὴ παραλογή, «ἀναζήτησις τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῆς μητρὸς του», ἡ σχέσις τῆς με ἀπόκρυφα κείμενα, με τὸ νεοελληνικὸν μοιρολόγι τῆς Παναγίας, με τὴν παραλογὴν «Miorita» κ.τ.λ.

P. H. STAHL, *Bäuerliche Rundbauten in Südosteuropa*. Kuppel- und Kegelhütten (Ἄγροτικά κυκλικὰ οἰκοδομήματα εἰς τὴν Νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην. Θόλος καὶ κωνικαὶ καλύβαι), σ. 227 - 238.

Τὸ ἄρθρον ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ποιμενικῆς καλύβης εἰς Γιουγκοσλαβίαν, εἰς τοὺς Κουτσοβλάχους καὶ εἰς τοὺς Σαρακατσάνους.

ELENA SIUPIUR, *La chanson du frère mort dans la poésie des peuples balkaniques et la correspondance de I. D. Schischmánoff, B. P. Hasdeu et I. Bianu* (Τὸ ἔσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ εἰς τὴν ποίησιν τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ ἡ ἀλληλογραφία τῶν I.D.S., B.P.H. καὶ I.B.), σ. 347 - 364.

Ἐκ τῶν κειμένων τῶν ἐπιστολῶν τῶν ὡς ἄνω λογίων, δύναται νὰ ὠφεληθῇ ἡ ἔρευνα τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ.

A. FOCHI, *Südosteuropäische volkskundliche Motive im Werk des rumänischen Dichters George Coşbuc* (Νοτιοευρωπαϊκὰ λαογραφικὰ μοτίβα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ρουμάνου ποιητοῦ Γ. Κοσμπούκ), σ. 595 - 607.

Ὁ συγγρ. ἐξετάζει: α) τὸ μοτίβον τοῦ ποιήματος τοῦ Κοσμπούκ «Romanta», τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς βάσιν τὸ περιεχόμενον τοῦ Νεοελληνικοῦ δημῶδου ἔσματος: «Κόρη, ὄντας ἐφιλιώμασταν νύχτα ἦταν, ποιός μᾶς εἶδε; | Μᾶς εἶδ' ἡ νύχτα κ' ἡ αὐγή, τ' ἄστρο καὶ τὸ φεγγάρι...» καὶ β) τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος Angelina τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἀφετηρίαν μίαν ἀλβανικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος: «Ἡ ἄπιστος σύζυγος».

L. P. MARCU, *Aspects de la famille musulmane dans l'île d'Ada - Kaleh* (Ὅψεις τῆς μουσουλμανικῆς οἰκογενείας εἰς τὴν νῆσον Ἄντᾶ - Καλέ), σ. 649 - 669.

Ἐξετάζονται τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Μουσουλμάνων κατοίκων τῆς εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Δουνάβεως εὐρισκομένης μικρᾶς νήσου Ἄντᾶ - Καλέ.

THÉRÈSE CAROLUS - BARRÉ, *Chez les Vlaques du Pinde* (Εἰς τοὺς Βλάχους τῆς Πίνδου), σ. 671 - 678.

Ἡ συγγρ., εἰς τὸ σύντομον τοῦτο σημειώμα τῆς, ἐξετάζει τὰ τῆς προελεύσεως τῶν βλάχων τῆς Πίνδου, τὴν οἰκίαν, τὰ ἔργα τῶν γυναικῶν των, τὰς δοξασίας, τὰς δεισιδαιμονίας καὶ τὴν κοινωνικὴν των ζωὴν.

Schweizerisches Archiv für Volkskunde. Bd. 63 (1967).

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 1-2 τεύχος τοῦ ὡς ἄνω τόμου δημοσιεύονται ἄρθρα, ὑπὸ διαφόρων ἐρευνητῶν, ἀναφερόμενα εἰς τῶν ἐν Εὐρώπῃ νέων ὑπαιθρίων λαογραφικῶν Μουσείων. Ἐξ τῶν ἄρθρων τούτων εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὰ ὡς ἄνω ἐν Ρουμανίᾳ Μουσεία, ἐν διὰ τὰ ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ, ἐν διὰ τὸ ἐν Graz - Stübing τῆς Αὐστρίας καὶ ἐν διὰ τὸ ἐν Gutach τῆς Ἑλβετίας.

Εἰς τὸ ἐπόμενο τεύχος 3-4 δημοσιεύονται ἄρθρα, μετὰ πολλῶν εἰκόνων, ἐν σχέσει μὲ λαϊκὰς προσωπίδας (Masken) ἐκ Λιθουανίας, Πολωνίας, Οὐγγαρίας, Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας, Σλοβενίας, Βουλγαρίας. Τὸ ἄρθρον διὰ τὰς ἑλληνικὰς προσωπίδας τῶν μετμηφισμένων ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Δ. Λουκάτου.

Bd. 64 (1968).

Εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 1-2 τεύχος τοῦ τόμου τούτου συνεχίζεται ἡ δημοσίευσις ἄρθρων, ἀναφερομένων εἰς τὰς προσωπίδας καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συνδεόμενα ἔθιμα εἰς τὰς χώρας τῶν Τσέχων καὶ τῶν Σλοβάκων.

HANS TRÜMPY, Führen die Leute von Saanen schon im 18. Jahrhundert Ski? σ. 29-54.

Ἐξετάζεται τὸ ζήτημα ἐὰν οἱ κάτοικοι τοῦ Saanen ἐχρησιμοποιοῦν σκί κατὰ τὸν 18ον αἰ., ἐπὶ τῇ βάσει στοιχείων περιλαμβανομένων εἰς βιβλία, ὡς καὶ εἰς τὸν τύπον καὶ εἰς ἐπιστολὰς λογίων τῆς περιοχῆς.

P. WALTER HEIM, Klimawechsel in der katholischen Volksfrömmigkeit der Schweiz, σ. 55-67.

Γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀλλαγῆς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς εὐλαβείας τῶν καθολικῶν τῆς Ἑλβετίας. Ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ συγγρ. λεγόμενα διὰ μίαν Volksturgie (λαϊκὴν λειτουργίαν).

DRAGOSLAV ANTONIJEVIC', «Premlaz» - Ein Ritual bei Viehzüchtern auf dem Balkan, σ. 68-73.

Ἐξετάζεται τὸ εἰς τῶν χωρίων τῆς περιοχῆς Crna Trava τῆς Νοτιοανατολικῆς Σερβίας παρὰ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα ἀπαντῶν παλαιὸν ἔθιμον τῆς εἰς μίαν ὠρισμένην ἡμέραν τῶν μέσων Μαΐου κοινῆς φυλάξεως καὶ βοσκήσεως τῶν ποιμνίων, τοῦ ἀπὸ κοινοῦ ἀμέλγματος καὶ τῆς διανομῆς τοῦ γάλακτος κατὰ οἰκογενείας. Εἶτα περιγράφονται αἱ μαγικολατρευτικαὶ πράξεις (χοροὶ, τραγούδια, πυραὶ) τῶν ποιμένων διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ζώων καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν παραγομένων κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

WALTER HEIM, Das Erntedankfest bei den Katholiken der deutschen Schweiz, σ. 115-134.

Γίνεται λόγος περὶ εὐχαριστηρίων ἐορτατικῶν ἐθίμων τοῦ θερισμοῦ εἰς τοὺς Καθολικοὺς τῆς γερμανικῆς Ἑλβετίας.

THEODOR BÜHLER, Die Mandate der Basler Fürstbischöfe als volkskundliche Quelle, σ. 135-162.

Ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται περὶ τῶν ἐπισκοπικῶν ἐγκυκλίων ὡς πηγῶν λαογρα-

φικῶν εἰδήσεων, ἀναφερομένων εἰς στοιχεῖα τοῦ ὕλικου, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ λαοῦ τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ περιοχῆς τῆς Βασιλείας (Basel).

Δ. Β. Οἰκ.

Studia Fennica. Revue de linguistique et d'ethnologie Finnoises, tome XII, Helsinki MCMLXV.

Ἐπισημαίνεται ὁ τόμος περιλαμβάνει μελέτας καὶ ἄρθρα γλωσσολογικοῦ κυρίως περιεχομένου. Σημειοῦμεν εἰτα τὸ ἄρθρον τῆς LEEA VIRTANEN, Tätigkeitsbericht des folkloristischen Seminar der Universität Helsinki 1962-1964, σ. 86-98, εἰς τὸ ὁποῖον περιέχεται βιβλιογραφικὴ ἀναγραφή τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Λαογραφικοῦ Σεμιναρίου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Helsinki κατὰ τὰ ὡς ἄνω ἔτη. Ἀκολουθεῖ ἡ ὑπὸ SULO HALTSONEN δημοσιευομένη Finnische linguistische und volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1962-1964, σ. 99-170.

Tome XIII. Helsinki MCMLXVII.

KUSTAA VILKUNA, Zur Geschichte des finnischen Pferdes, σ. 5-49.

Ἐν ἀρχῇ ὁ συγγρ. περιγράφει τὸν τρόπον ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως τοῦ μικροῦ ἀγρίου ἵππου ἐν Φιλανδίᾳ, εἰτα ἐξετάζει τὰ ἱστορικά καὶ πολιτιστικά διὰ τὸν ἵππον στοιχεῖα, παλαιότερα καὶ νεώτερα, τὰ εἰς τὰ Μουσεία ὑπάρχοντα ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν ἀντικείμενα, τὴν προέλευσιν τοῦ φιλανδικοῦ ἵππου ἐκ Μογγολίας κ.ἄ.

R. E. NIRVI, Finn. Täsmä «Genau», σ. 50-70.

Γλωσσικὴ μελέτη ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπαντῶμεν καὶ δύο μαγικάς ἐποδὰς «κατὰ τοῦ στραγγουλίματος τοῦ ἵππου» (σ. 61-63).

HEIKKI PAUNONEN, Das Verhältnis der Märchentypen AT 552 A und 580 im Lichte der finnischen Varianten, σ. 71-105.

Μελέτη περὶ τῆς σχέσεως τῶν ξένων παραλλαγῶν τῶν παραμυθιῶν τοῦ τύπου AT 552 A καὶ 580 πρὸς τὰς ἀντιστοίχους φιλανδικὰς παραλλαγὰς.

SULO HALTSONEN, Finnische linguistische und volkskundliche Bibliographie für die Jahre 1965-1966.

Δ. Β. Οἰκ.

Zeitschrift für Balkanologie. Wiesbaden Jahrgang III (1965).

APOSTOLOS BAKALOPOULOS, Zur Datierung zweier griechischer Volkslieder (Χρονολόγησις δύο ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων, σ. 4-11).

Ἐπισημαίνεται ὁ συγγρ. ἐξετάζων πρῶτον (σ. 4-8) τὸ τραγούδι τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς τάσσεται πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου περὶ τῆς ἀρχετύπου συνθέσεώς του ἐκ διαφόρων μυθικῶν καὶ ἱστορικῶν στοιχείων, δέχεται δ' ὅμως ὅτι τὸ ὄνομα Μ α ρ ο ὺ εἰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος δύναται νὰ συνδέεται πρὸς τὸ Ἄ μ ὀ ρ ἰ ο ν.

Εἰδικώτερον συζητεῖται τὸ θέμα περὶ τῆς ἀμύνης εἰς ποντιακάς παραλλαγὰς τοῦ «Ἥλ' ὁ κάστρος» καὶ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ Κάστρον τῆς Κορδύλης, τὸ ὁποῖον ὑπερησπίσθη ἡ φρουρά του κατὰ τῶν Τούρκων. Περαιτέρω παρατηρεῖ περὶ τῶν δυσχερειῶν ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν παραλλαγῶν καὶ τῶν διαφορῶν εἰς αὐτὰς εἰς τὸν προσδιορισμὸν ἀπὸ ἀπόψεως τόπου καὶ χρόνου τῆς ἀρχετύπου μορφῆς

του ἔσματος κλπ. (Ὁ συγγρ. φαίνεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης βιβλιογραφίας ὅτι δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὴν πληρεστέραν μελέτην περὶ τοῦ ἐν λόγῳ τραγουδιοῦ εἰς τὴν Ἑπετηρ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 13/14 (1960/61), ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 3-34).

Ἀπὸ τῆς σελ. 8-14 ἀναζητεῖται ὑπὸ τοῦ συγγρ. ἡ ἱστορική ἀρχὴ τοῦ Ποντιακοῦ ἔσματος (βλ. εἰς Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες, σ. 47) περὶ τοῦ Παλαιοκάστρου, παραδοθέντος ὑπὸ τοῦ Μαρθᾶ· «ἦταν κι ὁ σκύλος ὁ Μαρθᾶς τοῦ κάστρου παραδότες». Ὁ Τριαντ. ἐταύτισε τὸ ἐν λόγῳ κάστρον πρὸς τὸ κείμενον ἐγγὺς τοῦ Ζαβέρα. Ὁ συγγρ. ἔχων ὑπ' ὄψιν του δημοσιευθὲν τουρκικὸν κτηματολόγιον περιοχῶν τοῦ Πόντου εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων παραχώρησις τιμαρίου εἰς τὸν Merte (κατὰ τὸν συγγρ. Μαρθᾶν τοῦ τραγουδιοῦ), προδότην τοῦ κάστρου τοῦ Τορούλ (Ἄρδασα), ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ κάστρου τούτου εἰς τὸ δημῶδες ἔσμα.

MIL. S. FILIPONIC, Einige Motive in der balkanischen Folklore (Θέματά τινα εἰς τὴν Βαλκανικὴν λαογραφίαν), σ. 64-76.

1) Γίνεται γενικῶς λόγος περὶ τῶν τοπικῶν εἰς ἐκάστην περιοχὴν παραδόσεων καὶ τῆς σημασίας τῶν στοιχείων εἰς αὐτάς ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικήs. Ἐξαιρεται ἡ ἐπιβίωσις εἰς αὐτάς θεμάτων ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας καὶ παραδόσεως, συνδεόντων πολιτικῶς τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, μετὰξὺ δὲ τῶν θεματικῶν στοιχείων παραδ.: τοῦ ἰχνους (ἀποτυπώματος) ποδὸς θεότητος, ἀνθρώπου ἢ ζῴου ἐπὶ λίθου. Ἐξετάζονται περαιτέρω τὰ θέματα: 2) τῆς Διδουs διὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Καρχηδόνας (εἰς τὴν Γιουγκοσλαβικὴν παράδοσιν). 3) τοῦ Δαιδάλου καὶ τοῦ Ἰκάρου. 4) τοῦ μίτου τῆς Ἀριάδνης. 5) τῶν χηνῶν τοῦ Καπιτωλίου. 6) αὐτοκρατόρων: τοῦ Τραϊανοῦ μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Μίδα κ. ἄ. 7) κατοχῆς περιοχῆs διὰ περιοδεύσεως αὐτῆs κατὰ τὴν διάρκειαν μιᾶs ἡμέρας. 8) χαλκίνου ἄλωνιου, ὡs τοπωνυμίου. 9) περὶ παλαιῶν κατοίκων. 10) περὶ ὠρισμένων ἀρχαίων τάφων.

DEMETRIOS J. GEORGACAS, Place and other names in Greece of Various Balkanorigins, Part II. (Τοπωνύμια καὶ ἄλλα ὀνόματα εἰς τὴν Ἑλλάδα διαφόρου Βαλκανικῆs ἀρχῆs. Μέρος II), σ. 77-99.

Εἰς τὸ Β' μέρος τοῦτο (βλ. περὶ τοῦ Α' εἰς Ε.Λ.Α., 17 (1964), Ἀθῆναι 1965, σ. 271) τῆs μελέτης του ὁ συγγρ. ἐξετάζει ἐτυμολογικῶs τοπωνύμια καὶ λέξεις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὡs τὰ: Βάβω, Βάλτος καὶ τὰ συγγενικά, Μπάλτα, Βελούχι, Βιρὸs καὶ Βίρος, Δολοὶ (Δολιανὸs - Δολιανά), Ποτόκι, Ράδος, Ρομίρης, Σιράκος, Ζαπάντης, Μπράτης, Τσιπιανά, Κράβαρης (Κράβαρα, Κραβαρίτης) κ. ἄ.

VLADIMIR GEORGIEV, Zum Dakischen (Δακικά), σ. 101-105.

Ἐξετάζονται: α) αἱ εἰς τὸν Διοσκοριδὴν ἀπαντῶσαι λέξεις: προδιάρνα (μελανόριζον) καὶ βλῖς. β) τὸ τοπων. Ballanstra. γ) Ρατακῆνσιοι (εἰς Πτολεμ. 3, 8, 3). δ) περὶ τοῦ ὀνόματος τῆs φυλῆs εἰς τὴν ἀρχαιότητα Κοστοβῶκοι, Κοιστοβῶκοι, Κασταβῶκοι κ. ἄ. ε) περὶ τοῦ ὀνόματος τῆs φυλῆs Σαβῶκοι.

KAREL HORA'LEK, Kleine Beiträge zur balkanischen Märchenkunde (= Μικραὶ συμβολαὶ εἰς τὴν βαλκανικὴν παραμυθολογίαν), σ. 106-125.

HANS - JOACHIM KISSLING, Die türkische geographische Nomenklatur auf dem Balkan als Erkenntnismittel für die Südosteuropaforschung ('Η τουρκική γεωγραφική ονοματολογία εις τὸν βαλκανικὸν χῶρον ὡς μέσον γνώσεως εις τὴν μελέτην τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης), σ. 126 - 142.

Συζητεῖται τὸ θέμα τῆς σημασίας τῶν τουρκικῶν τοπωνυμίων κ.ἄ. εις τὴν νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην διὰ τὴν ἐν γένει μελέτην τῆς περιοχῆς.

Jahrgang IV (1966)

LJILJANA CREPAJAC, Ἄβαντες, Βάντιοι - Ἄμαντες, Ὀδό - μαντες, σ. 20 - 25.

Γλωσσικὴ μελέτη περὶ τῶν ἀνωτέρω κυρίων ὀνομάτων ὡς Ἰλλυρικῶν. Ἐν σ. 22 γίνεται λόγος καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος Γραικός.

DEMETRIUS J. GEORGACAS, Place and other names in Greece of various origins. Part III. (Τοπωνύμια καὶ ἄλλα ὀνόματα εις τὴν Ἑλλάδα διαφόρου βαλκανικῆς ἀρχῆς. Μέρος Γ΄.), σ. 26 - 54.

Ἐξετάζονται ἐτυμολογικῶς τὰ τοπωνύμια καὶ κύρια ὀνόματα: Γρίζη, Μπιζάνι, Σφεντούρι, Βεντούρη, Σφραντζῆς, Βεριστιά. Τοπων. με κατάληξιν ζῆ καὶ ἔζα (Γούρνιζα, Καμάριζα, Βάλεζα, Βάσεζα, Χώρεζα κλπ., Ἀγριλέζα, Βελανιδέζα, Καλογρέζα κ.ἄ.), Κούκης - Κριεκούκης - Κριεκούκι, Γάρδι, Λούμπα, Λούμπιτσα, Ρέντα, Ρέντης, Μερζές, Βραγιά.

LEOPOLD KRETZENBACHER, Des Teufels Sehnsucht nach der Himmelschau. Zu einem Motiv der slovenischen Legenden-ballade (= Ἡ νοσταλγία τοῦ διαβόλου πρὸς θεῖαν τοῦ Οὐρανοῦ. Θεματικὸν στοιχεῖον θρησκευτικῆς παραλογῆς εις Σλοβενίαν), σ. 57 - 66.

ALOIS SCHMAUS, Studien zu balkanischen Balladenmotiven (Μελέται εις θέματα βαλκανικῶν παραλογῶν). σ. 100 - 138.

Ἐρευνᾶται τὸ θέμα: Ἡ Νεράιδα (ἡ νύφη) ἐμβάλλει διχόνοιαν καὶ χωρίζει τοὺς ἀδελφούς.

Jahrgang V (1967)

NORBERT REITER, Der Artikel in den Balkansprachen (Τὸ ἄρθρον εις τὰς βαλκανικὰς γλώσσας), σ. 103 - 119.

Γλωσσικὴ μελέτη εις τὴν ὁποίαν ἐρευνᾶται τὸ σύστημα, ἰδίᾳ εις τὴν Ἑλληνικὴν, ὀλιγώτερον δὲ εις τὴν Βουλγαρικὴν, τῆς θέσεως λέξεων με ὀριστικὸν ἄρθρον, ἄριστον ἢ ἄνευ ἄρθρου.

MICHAEL ARNAUDOV, Der Familienschutzgeist im Volksglauben der Bulgaren (Τὸ πνεῦμα, προστάτης τῆς οἰκογενείας, εις τὴν λαϊκὴν πίστιν τῶν Βουλγάρων) σ. 129 - 137.

Ἐξετάζεται εις τὸν βουλγαρικὸν λαὸν τὸ καὶ εις τὴν λαϊκὴν πίστιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ θέμα «τοῦ στοιχειοῦ», ὡς πνεύματος, τὸ ὁποῖον προστατεύει ἀπὸ κακὸν τὴν κατοικίαν τῆς οἰκογενείας ἢ ἄλλο οἶκημα ἢ καὶ ἀγροτικὴν περιοχὴν.

DAGMAR BURKHART, Zum Drachenkampfthema. Motivparallelen in der südslavischen und griechischen Volksepik (Τὸ θέμα τῆς πάλης τοῦ δράκοντος.

Παράλληλα στοιχεία εις την νοτιοσλαβικήν και ελληνικήν λαϊκήν έπικήν ποιήσιν), σ. 146 - 159.

Έρευνάται τὸ θέμα τῆς δρακοντοκτονίας εις τὸ ἕσμα τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καὶ εις ἄλλας ἑλληνικάς παραλογάς καὶ ἀκριτικά τραγούδια, τῆς πάλης οὕτω πρὸς δράκοντα ἢ στοιχειὸ πηγῆς, πρὸς ἀντίστοιχα θεματικά στοιχεία εις ἐπικά ἕσματα τῶν βορείων τῆς Ἑλλάδος σλαβικῶν περιοχῶν καὶ δὴ τῆς τῶν Σκοπίων. Εἰς τὰ ἀντίστοιχα σερβοκροατικά τραγούδια τὴν θέσιν ταύτην τοῦ δράκοντος κατέχει ἡ Νεράϊδα (vila).

- C. TH. DIMARAS, Notes sur l'évolution des idées du XVIe au XIXe siècle dans le domaine culturel grec et sur les doctrines qui l'ont enregistrée. (Σημειώσεις περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἰδεῶν ἀπὸ τοῦ 16^{ου} μέχρι τοῦ 19^{ου} αἰῶνος εις τὴν ἑλληνικήν πολιτιστικὴν περιοχὴν καὶ περὶ τῶν διδασκῶν εις τὰς ὁποίας αὐτὴ ἐπραγματοποιήθη), σ. 160 - 166.

Συζητεῖται τὸ θέμα τῆς κινήσεως διὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀνανέωσιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τῶν Φαναριωτῶν καὶ ἄλλων παραγόντων κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τὸν 16 - 19 αἰῶνα.

- DEMETRIUS J. GEORGACAS, Place other names of various Balkan origins. Part. IV. Addenda. (Τοπωνύμια καὶ ἄλλα ὀνόματα διαφόρου βαλκανικῆς προελεύσεως. Μέρους Δ'. Προσθήκαι), σ. 167 - 185.

Προσθήκαι καὶ συμπληρωματικαὶ παρατηρήσεις εις τὴν δημοσιευθεῖσαν εις τὸ περιοδικὸν τοῦτο μελέτην (τόμ. II, III, IV) περὶ τοπωνυμίων καὶ κυρίων ὀνομάτων εις τὸν ἑλληνικὸν χῶρον ἑλληνικῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς, σλαβικῆς, ἀλβανικῆς, ρουμανικῆς καὶ τουρκικῆς.

- VOJMIK VINJA, Le Grec et le Dalmate (Ὁ Ἕλληνας καὶ ὁ Δαλματὸς), σ. 203 - 223.

Έρευνῶνται ἑλληνικά γλωσσικά στοιχεία εις τὴν ἀρχαίαν δαλματικὴν γλῶσσαν, ὡς καὶ εις τὴν σύγχρονον, περαιτέρω δὲ καὶ εις τὴν σερβοκροατικὴν.

Γ. Κ. Σ.

ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

- *Αγία Βαρβάρα Βεροίας 27
 *Αγία Ἐλένη Σερρών 324, 328
 *Αγία Παρασκευὴ Σερρών 28
 *Αγιάσος Λέσβου 317
 *Αγία Τριάς Κρήτης 47
 *Άγιοι Θεόδωροι Τρικάλων 391
 *Άγιον Πνεῦμα Σερρών 28
 *Άγιος Ἀθανάσιος Πέλλης 27
 *Άγιος Ἀντώνιος Πέλλης 352
 *Άγιος Γεώργιος Παρνασσίδος 26
 *Άγιος Ἰωάννης Ἱεραπέτρας 204, 213
 *Άγιος Προκόπιος Τρικάλων 310, 321
 *Άγιοχώρι Σερρών 28, 40, 41, 44
 *Άγκαθιά Ἡμαθίας 28
 *Άγόριανη Παρνασσίδος 26
 *Άγραφα 78, 96
 *Άγριανή Σερρών 19, 25, 29, 36, 324, 327, 330
 *Άδάμας Μήλου 234
 *Άδραμύττιον Μ. Ἀσίας 146
 *Άδριανούπολις 18, 130, 138
 *Άετός Ξηρομέρου 344
 *Άηδονοχώρι Σερρών 20, 28, 29
 *Άθῆναι 25, 61, 64, 66, 72, 74, 77, 79, 130
 Αἴνος 140, 394
 Αἰτωλία 65, 68, 74, 76, 77, 93, 95, 134, 135, 319, 393, 394, 396
 *Άκαρνανία 62, 63, 86
 *Άκρινή Κοζάνης 354
 *Άλιστράτη Σερρών 28
 *Άλόνησος 395
 *Άλπεις 24
 *Άμοργός 396
 *Άνακοῦ Μ. Ἀσίας 397
 *Άναστασία Σερρών 28, 39, 41
 *Άνατολή Ἱεραπέτρας 185, 187, 188, 197, 210, 215
 *Άνδρος 136, 319, 394, 395
 *Άνεράιδες 338
 *Άνώγεια Βουλισμένης Μιραμπέλλου 189
 *Άνω Καμήλα Σερρών 22, 29, 34, 41, 42
 *Άνω Κλειναί Φλωρίνης 164
 *Άπειρανθος Νάξου 137, 138, 140, 141, 145, 146
 *Άραβάνιον Πόντου 396
 *Άράχοβα Παρνασσίδος 134, 135, 145
 *Άργος 87
 *Άργος Ὀρεστικόν 352
 *Άργοστόλι 359
 *Άργυράδες Κερκύρας 129
 *Άρκαδία 87
 *Άρμένι Θεσσαλίας 94
 *Άρναία Χαλκιδικῆς 28
 *Άρνησσα Πέλλης 20, 27, 39, 40
 *Άρτα 234, 394, 395
 *Άχαία 93
 Βαλσαμᾶτα Κεφαλληνίας 359
 Βάλτος Ξηρομέρου 24, 26
 Βαμβακόφυτον Σερρών 28
 Βασιλικὴ Ἱεραπέτρας 185, 188, 189, 208, 213, 214
 Βέροια 231
 Βιθυνία 317
 Βουλισμένη Μιραμπέλλου 187
 Βούρβουρα Κυνουρίας 395
 Βρακάδες Ἱκαρίας 18
 Βράχα Εὐρυτανίας 26
 Βραχάσι Μιραμπέλλου 185, 188, 209, 213, 214
 Βραχώρι Ἡλείου 321
 Βρύσες Μιραμπέλλου 336, 337, 339
 Γανοχώρια Ἀνατ. Θράκης 18, 30, 40
 Γελλίνοι Κορινθίας 145
 Γερακάρι Ρεθύμνης 362
 Γιδᾶς Ἡμαθίας 28
 Γιουμουλτζίνα· βλ. Κομοτινή
 Γκούρζονον 129
 Γλυκὺ Σουλίου 135
 Γορτυνία 82
 Γύθειον 60
 Δάφνη Σερρών 28, 42, 43, 44
 Δημητρίτσι Σερρών 16, 20, 28
 Διγαλέτο Κεφαλληνίας 359
 Διδυμότειχον 130
 Διλιναῖα Κεφαλληνίας 359
 Δοξᾶτον 27
 Δωδεκάνησος 224
 *Έβρυθός Ἀνδραβίδας 85
 *Έλασσών 26, 27

- *Ελούντα Κρήτης 234
 *Ελύμιον Εύβοίας 140, 143
 *Εμμ. Παπᾶς Σερρῶν 28, 39, 41
 *Εξω Μουλιανὰ Σητείας 185, 188, 209, 215, 219
 *Επτάνησος 98
 *Ερμακιά *Εορδαίας 347, 348
 Εύβοια 26, 168, 394
 Εύρυντανία 317
- Ζαγόριον 27
 Ζάκυνθος 85
 Ζίτσα *Ιωαννίνων 79, 80
 Ζουπάνιον Σισανίου 397
- *Ηλεία 63, 64, 65, 67, 99
 *Ηλις *Αχαΐας 25, 84, 317
 *Ηπειρος 27, 39, 61, 65, 67, 70, 71, 77, 79, 81, 84, 89, 90, 93, 134, 136, 153, 168, 394
- Θερμά Σερρῶν 16, 28, 39, 41, 42
 Θεσπρωτία 27
 Θεσσαλία 16, 26, 36, 67, 86, 87, 89, 394
 Θήρα 47, 319
 Θράκη 16, 29, 39, 63, 66, 69, 72, 74, 75, 79, 82, 142, 394
 Θραψανόν *Ηρακλείου 408
- *Ινέπολις Σινώπης 159
 *Ιος 376, 395
 *Ιωάννινα 27, 95
- Καγιάννι Λέσβου 137
 Καλάβρυτα 133, 395
 Καλαμάτα 89
 Καλαμαύκα *Ιεραπέτρας 185, 188, 206, 213, 214
 Καλαμπάκα Τρικάλων 391
 Καλέντζι *Ηπείρου 62
 Καλιρροή Τρικάλων 391
 Καλλίπολις 321
- Καλόγηροι Τρικάλων 310
 Καλόν Χωριόν Μιραμπέλλου 185, 188, 211
 Κάλυμνος 134
 Καπλάνι Πυλίας 145
 Καππαδοκία 91, 94, 129, 395
 Καραμπουρνάς Σμύρνης 138
 Καρδάμυλα Χίου 396
 Καρδαμύλη Λακωνίας 25
 Καρδιά *Εορδαίας 347, 348
 Καρδίτσα 16
 Καρδισομαγούλα Καρδίτσης 22
 Καριῶται Λευκάδος 317
 Κάρπαθος 142, 162, 318, 395, 396
 Καρύδι Σητείας 336, 337, 339
 Κάρυστος 26, 319
 Καστέλλι Φουρνῆς Μιραμπέλλου 185
 Καστελλόριζον 32
 Καστορία 168, 317
 Καταράχτης *Αρτης 317
 Κατσιδώνι Σητείας 16, 18, 19, 32
 Κάτω Καμήλα Σερρῶν 29
 Κάτω Κλειναί Φλωρίνης 352
 Κάτω *Ορεινή Σερρῶν 29
 Κάτω Χωριόν *Ιεραπέτρας 185, 188, 212, 215, 219
 Κεντρί *Ιεραπέτρας 185, 188, 212, 215, 219
 Κερασσοῦς 130
 Κέρκυρα 32, 98
 Κεσάνη *Ανατ. Θράκης 29
 Κεφαλληνία 60, 62, 65, 67, 69, 78, 81, 93, 97, 371, 395
 Κίμωλος 84, 133, 134, 395
 Κιρκάσιοι (*Αγία Τριάς) *Ημαθίας 27
 Κλεπούσνα 324· βλ. και *Αγριανή
 Κολοφών 51
 Κομοτινή Δυτ. Θράκης 16
 Κονιατσή *Ελασσόνος 16
- Κόνιτσα 27, 93
 Κορινθία 68
 Κορμίστα Σερρῶν 28
 Κορώνη 18, 49, 51, 318, 321
 Κοτύωρα Πόντου 67, 129, 130
 Κουβούκλια Μ. *Ασίας 16
 Κουμαριά Σερρῶν 30
 Κρήτη 22, 32, 45, 65, 71, 92, 124, 134, 138, 140, 168, 185, 187, 395
 Κριμαία 237
 Κρώμη Πόντου 139
 Κύζικος Προποντιδός 16, 139
 Κύθνος 133, 134, 138, 394, 396
 Κυκλάδες 129
 Κυπαρισσία 395
 Κύπρος 58, 62, 92, 128, 129, 132, 137, 141, 395, 396
 Κωνσταντινούπολις 30
 Κῶς 140, 141, 394, 395, 396
 Κωστή· βλ. Κωστή
 Κωστή *Ανατ. Θράκης 147, 329
- Λαγγός 413
 Λαγινά Θεσσαλονίκης 27
 Λαγκαδάς 28
 Λαγκαδιον Σερρῶν 28
 Λαγουδερά Κύπρου 234
 Λακκοβίκια 28
 Λακωνία 134, 394, 395
 Λαμία 318
 Λατσιδα Μιραμπέλλου 140
 Λεβάδεια 26
 Λειβήσιον· βλ. Λιβίσιον
 Λεντεκάδα 395
 Λεοντάριον Καρδίτσης 26
 Λεπενού 395
 Λέρος 141
 Λέσβος 30, 35, 39, 40, 42, 65, 66, 67, 70, 74, 83, 85, 88, 90, 92, 318
 Λευκοθέα Σερρῶν 28
 Λέχοβον 352
 Λήμνος 86, 127, 139

- Λιβάδι 410. — Πάνω Λιβάδι 407
 Λιβίσιον Μ. Ἀσίας 140, 319, 396
 Λιγονοριό Ἀργολίδος 155
 Λιθίνες Σητείας 386, 387, 338
 Λυγαριά Σερρών 28, 39, 41
 Macedoine βλ. Μακεδονία
 Μάδυτος 138
 Μᾶζα Σελίνου Χανίων 113
 Μακεδονία 16, 20, 27, 28, 36, 39, 49, 53, 80, 89, 136, 155
 Μάλγαρα Ἀνατ. Θράκης 29
 Μάλλες Ἱεραπέτρας 188, 189
 Μανδήλιον Σερρών 28
 Μάνη 25, 135, 317
 Μανιάκι Πυλίας 155
 Μανταμάδος Λέσβου 31
 Μαργαρίτες Ρεθύμνης 406, 407, 410
 Μαρμακέτον Λασιθίου 336
 Μαυρατζαῖοι Σάμου 31
 Μέγαρα 394, 395, 396
 Μελενικίτσι Σερρών 28, 40, 41, 42, 44
 Μελένικον 28, 40
 Μεσελέροι Ἱεραπέτρας 185, 188, 212, 219
 Μεσημβρία Ἀνατ. Θράκης 138, 147
 Μεσσηνία 25, 62, 77, 79, 133, 134, 394
 Μέτραι Ἀνατ. Θράκης 29, 42
 Μῆλος 319, 395
 Μηχανιώνα Κυζίκου 397
 Μικρά Ἀσία 80
 Μικρὸ Σούλι Σερρών 28, 36
 Μίλατος Μιραμπέλλου 185, 188, 201, 213, 214
 Μιξόρουμα Ρεθύμνης 406, 409
 Μονοκκλησιά Σερρών 30
 Μονόλιθος Ρόδου 31
 Μῦθοι Ἱεραπέτρας 185, 186, 188, 189, 210, 215
 Ναίμονας 147
 Νάξος 128, 129, 133, 395, 397
 Ναυπακτία 26, 168
 Νέα Ἐφεσος 140
 Νεόκαστρον Ἡμαθίας 28
 Νέον Σούλι Σερρών 28, 29, 36
 Νεστόριον 317
 Νησέλλι Ἡμαθίας 28
 Νιγρίτα Σερρών 28, 44
 Νικηθιανὸς Μιραμπέλλου 32
 Νίσυρος 22, 31, 39, 134
 Ξηρόμερον Ἀκαρνανίας 135
 Ξηρότοπος Ὀρεινῆς Σερρών 28
 Ξηροχώριον Ἀχαΐας 25
 Ξινονέριον Καρδίτσης 26, 44
 Ξινὸν Νερὸν Ἀμυνταίου 159
 Ὀρδὸν 396
 Ὀρεινὸν Σητείας 185, 188, 208, 213, 214
 Οὐλαγάτς 129
 Παλαικώμη Σερρών 28, 36
 Παλαμᾶς Καρδίτσης 26
 Πάνω Λιβάδι βλ. Λιβάδι
 Παξοὶ 140
 Παραμεριάρης 146
 Παραμυθία 395
 Πάργα 27
 Πάτραι 85
 Πέλλη 152
 Πελοπόννησος 97, 155
 Περιστερά Θράκης 16
 Πέτρα Ἀνατ. Θράκης 30
 Πλαγιά Λέσβου 319, 320
 Πληγώνι Λέσβου 133, 139
 Πολύλακκος Βοῖου 27
 Πόντος 65, 67, 76, 129, 130, 138, 142, 396
 Πρώτη Σερρών 28, 29, 34, 39, 41
 Πύλη Τρικάλων 310
 Πυλία 68
 Πύλος 281
 Παγώνιον 64, 81, 82
 Ρέθυμνον 406, 409
 Ρεΐσδερέ Σμύρνης 161
 Ροδολεῖβος Σερρών 28, 39, 41
 Ρόδος 24, 31, 35, 39, 42, 46, 49, 134, 319, 395, 396
 Ρούμελη 89
 Ρουμούκι Ἡμαθίας 28, 41
 Σάλακος Ρόδου 31, 35, 38
 Σαμοθράκη 139
 Σαμονίβα Σουλίου 135
 Σάμος 31, 42, 46, 51, 136, 140, 319, 394
 Σάντα 130
 Σαρακήνα 118, 123
 Σαραντάπηχον Κορινθίας 145
 Σέριφος 305, 394
 Σέρραι 29
 Σησαμιά Σερρών 28, 42
 Σητεία 45, 51, 113
 Σιάνα Ρόδου 20, 31, 35, 37
 Σιάτιστα Μακεδονίας 240
 Σίκινος 121
 Σινᾶ 226
 Σισάνιον 70, 380
 Σιταριά Φλωρίνης 151
 Σιτοχώριον Σερρών 25, 29, 36, 43, 324
 Σίφνος 319, 395, 396
 Σκόπελος 395
 Σκοπὸς Ἀνατ. Θράκης 138, 397
 Σκῦρος 92, 151
 Σμύρνη 94, 145
 Σούλι 394

- Σουφλί 29, 317
 Σπέτσει 231
 Σπήλι Ρεθύμνης 406
 Σταυροχώριον Σητείας
 185, 188, 205, 213, 220
 Στενήμαχος Ἐνατ. Ρωμυ-
 λίας 27, 28, 79
 Στενίμαχος· βλ. Στενήμα-
 χος
 Στερεά Ἑλλάς 89, 394
 Σύμη 74, 83, 124, 145,
 223, 226, 238, 319, 240,
 396
 Σῦρος 394, 396
 Σχωρέτσανα· βλ. Κατα-
 ράκτης
 Σωσάνδρα Πέλλης 27

 Τελμεσός 129

 Τερπνή Σερρών 28
 Τζετώ Θράκης 30, 161
 Τήνος 145, 395, 396
 Τίρναβος 26
 Τραπεζοῦς 129, 130
 Τρίκαλα Κορινθίας 317
 Τριφυλλία 394, 395
 Τσακαρασιάνο Κεφαλλη-
 νίας 359
 Τσακωνιά 397
 Τσενιώ· βλ. Τζετώ

 Ὑδρα 168

 Φαιστός 225
 Φάρασα Καπαδοκίας 16,
 17, 18
 Φθιώτις 86
 Φιλιπούπολις 29, 35, 36,
 37, 42, 43

 Φολέγανδρος 20, 24, 31,
 33, 42, 44, 49
 Φραγκᾶτα Κεφαλληνίας
 359
 Φραγκότζ' ἢ Φραγκότσι
 Ἑορδαίας 347

 Χαλδία 129, 130
 Χάλκη 31, 35, 38, 39, 42
 Χαλκιδική 28, 394
 Χαράκι Κεφαλληνίας 359,
 361, 373

 Χίος 122, 395, 396
 Χουλιαράδες Ἰωαννίνων
 135
 Χουμνικόν Σερρών 28
 Χριστός Ἱεραπέτρας 185,
 187, 188, 207, 213, 214
 Χώρα (Σέρφος) 305

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ, ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

- ἀβγά κόκκινα 44
 Ἄβειρών 87
 Ἀγαρηνά 121
 Ἀγαρηνοὶ 121
 ἀγγεῖον 226
 Ἄγγελος 94
 Ἀγγελικὴ 94
 ἀγείρειν πύρνα 108
 ἀγείρω 106, 107, 108
 ἀγερμικὸς χαρακτῆρ ἁ-
 σμάτων 44
 ἀγερμὸς 106, 107
 — 1ης Μαρτίου 20
 Ἄγια Ἄννα 97· βλ. καὶ
 παραδόσεις
 — Βαρβάρα 96, 97
 — Ἰουλίττη 86
 — Κυριακὴ 86
 — Μαρίνα 87, 88· βλ.
 καὶ παραδόσεις
 — Μαύρα 77· βλ. καὶ
 παραδόσεις
 — Παρασκευὴ 89, 90
 — Πελαγία 78
 — Πέφτη 72
 — Τριάς 82
 ἁγιασμὸς 80
 ἅγιοι 55 - 105 — δυσοίω-
 νοὶ ἐκ παρετυμολογίας
 100 — εὐεργετικοὶ 100
 — εὐδοίωνοι ἐκ παρετυ-
 μολογίας 100 — θερα-
 πευταὶ 58, 100—μικροά-
 γιοι 57 — πάτρωνες τῶν
 βαπτιστικῶν ὀνομάτων
 58, 100 — πολιούχοι 58,
 100 — προστάται ἐπαγ-
 γελμάτων καὶ συντε-
 χνῶν 58 — προστάται
 χωρίου 166 — συντε-
 χνῶν 100—σωτῆρες 100
- Ἄγιοι Ἀνάργυροι· βλ. πα-
 ραδόσεις
 — Ἀπόστολοι 84· βλ.
 καὶ παραδόσεις
 — Θεόδωροι· βλ. πα-
 ραδόσεις
 — Σαράντα 68, 69
 Ἄγιον Πνεῦμα 82
 ἅγιος 55 - 105—ἐκδικητι-
 κὸς 88—ἐπίφοβος 56—
 ἐποχικὸς 59—μικρὸς
 57, 64, 70, 93—νεκρο-
 δαιμονικῶς ἐπίφοβος 62
 — τιμωρὸς 55, 62—το-
 πικὸς 58
 Ἄγιος Ἀθανάσιος 62, 77
 — Ἀνδρέας ὁ Τρυπο-
 τηγανᾶς 96
 — Ἀντώνιος 60, 61,
 62· βλ. καὶ παραδό-
 σεις
 — Βαρθολομαῖος 82
 — Βασίλειος 23, 60
 — Βησσαρίων· βλ. πα-
 ραδόσεις
 — Βλάσιος 67, 68 —
 ὁ «μουσκαροπνί-
 χτης» 59
 — Γεράσιμος Κεφαλ-
 ληνίας 98
 — Γεώργιος 73, 75,
 76, 309· βλ. καὶ πα-
 ραδόσεις
 — Δημήτριος 93, 353·
 βλ. καὶ παραδόσεις
 — Διονύσιος· βλ. παρα-
 δόσεις
 — Ἐλευθέριος 98, 99,
 353
- Ἄγιος Εὐδόκιμος 90
 — Εὐθύμιος 62, 63
 — Θεόγνιος 118
 — Θεόδωρος· βλ. Ἄι-
 Θοδώρ
 — Ἰωάννης 60, 78, 79,
 84· βλ. καὶ παραδό-
 σεις — Ἀπάρνιαστῆς
 83 — Ἀποκεφαλιστῆς
 91 — Βαρελᾶς 93 —
 Βλαστολόγος 83 — Βρο-
 χάρης 78 — Θεολό-
 γος 78, 92 — Κλή-
 δονας 83 — Κρυαδίτης
 91 — Λαμπαδάρης
 83 — Λαμπροφόρος 83
 — Λιοτροπῆς 83 —
 Μελᾶς 83 — Νηστευ-
 τῆς 91 — Νηστικὸς 91
 — Παροξυσμὸς 91 —
 Πρόδρομος 60, 83 —
 Ριγανᾶς 83 — Ριγολόγος
 59, 91 — Σπαζοκάδης 59,
 93, 100 — Σπαζοκαρού-
 τῆς 92· βλ. καὶ παραδό-
 σεις — Τριανταφυλλᾶς
 78 — ὁ Φανιστῆς 83—
 Χαλαζιάς 78 — ὁ Χρυ-
 σόστομος 17, 49, 63,
 236
 Ἄγιος Κήρυκος· βλ. πα-
 ραδόσεις
 — Κοσμᾶς· βλ. παρα-
 δόσεις
 — Κωνσταντῖνος 80,
 101
 — Λουκάς 93

- *Άγιος Μακάριος 62
 — Μάμας 91
 — Μάρκος 76
 — Μηνάς 95, 386
 — Μόδεστος 99
 — Νέστωρ 93
 — Νικάνωρ 353· βλ. και παραδόσεις
 — Νικόλαος 97, 80, 101
 — Όνούφριος 82, 83
 — Παντελεήμων 90
 — Πολύκαρπος 68
 — Προκόπιος 86
 — Σάββας 97
 — Σπυρίδων 98· βλ. και παραδόσεις
 — Στέφανος 99
 — Στυλιανός 96
 — Συμεών 66, 67, 353· βλ. και παραδόσεις
 — Τρύφων 63· βλ. και παραδόσεις
 — Φίλιππος 95
 — Χαράλαμπος 67, 68, 309
 — Χριστόφορος 78, 79
 *Άγιος Θεογνίου βίος 118
 — *Ιωάννου *Ερημίτου συναξάριον 311
 άγιου ονόματος εϋδοίωνος παρετυμολογία 101
 άγιων στοιχειά 114 — τοπικών λατρεία 58
 άγκώμι 134, 135
 άγκώμια 135
 άγόρια (μεταξοσκώληκες) 75
 *Άγριάνες 324
 άγυρτάζειν 109
 άγυρτεσειν 108
 άγυρτική 106
 «άδελφοί» 309
 άδιάντροπα τραγούδια· βλ. τραγούδια
 άδραχτανάστασις 74
 άζώγυρος 411· βλ. και παραδόσεις
 *Άη Ζαρέας· βλ. Προφήτης *Άζαρίας
 *Άη Θανάσης· βλ. *Άγιος *Άθανάσιος
 — Λευτέρης· βλ. *Άγιος *Ελευθέριος
 — Λιάς· βλ. Προφήτης *Ήλιος
 — Λυσσέας· βλ. Προφήτης *Ελισσαίος
 — Νούφρης· βλ. *Άγιος *Όνούφριος
 — Ντώνης· βλ. *Άγιος *Αντώνιος
 — Ρούφνης· βλ. *Άγιος *Όνούφριος
 — Συμιός· βλ. *Άγιος Συμεών
 — Χρυσόστομος· βλ. *Άγιος *Ιωάννης
 *Άθήναιος 46, 328
 Αιθίοπες 119
 *Αι Θοδώρ·: ῥσμα 403 — δίσκος 403 — ὕψωμα 402 — χορός· βλ. χοροί
 ἄκκληρη γυναίκα 387
 άκρόπρωρον πλοίου 239
 άσακ 183, 184· βλ. και aksak
 aksak 171, 173, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184
 άκτινωτόν κόσμημα 228
 άλαφρογοιτροτάδα·βλ. γιορτή
 άλαφρογοιρτή· βλ. γιορτή
 άλέκτωρ μέλας 113
 άλέτρ*, άλέτρι 392
 Alexandre le Grande 358
 *Άλη Πασάς· βλ. παραδόσεις
 *Άλιάκμων 379
 άλίφοντας 84
 *Άλλάτιος Λ. 114
 *Άλωνάρης (*Ιούλιος) 84
 άμάδα 410· βλ. και παραδόσεις
 άμανές 140
 *Άμφιάραος 87
 άμφιθαλής 152, 153
 *Αναγυράσιος δαίμων 58
 *Ανάγυρος 58
 άνακάλημα (λέω τὸ —) 135
 άναλείβω 80
 άναλήβομαι 80
 *Ανάληψις 101
 άνεμοστρόβιλος 78
 άνθέρια (διακοσμ. θέμα) 227, 234
 *Ανθεστήρια 46
 άνθη (διακοσμ. θέμα) 227
 άνθοφόροι κλάδοι 230
 άντιαπαγόρευσις 95
 άντιαργία 69, 95, 101· βλ. και άργία — εϋετηρική 68
 *Αντίπασχα 60
 *Αντίρωτα 60
 άπαρχαί 51
 άπόθεμα 144
 *Αποκριά μικρή 95
 άποκριάτικα τραγούδια· βλ. τραγούδια
 *Απόλλων 51 — ήλιακός Θεός και καθαρμών 50
 *Απόπασχα 72
 άποτεκνάδι 161
 Arabes 125
 άραβοκρατία εν Κρήτη 117
 *Αράπης -ηδες 116, 119, 120
 άργία 55 - 101· βλ. και άντιαργία — διαβατήριος 64 — έποική 64 — καθαρτική σημασία ά. 56 — νεκροδαιμονική σημασία ά. 56 — νεκρολατρευτική ένέργεια ά. 100
 άρέκιες 360
 άριέτες 360
 *Αρμένηδες 122
 *Αρμένιοι 121, 122
 άρμυροπιτάρι 378· βλ. και μαντική
 άρτοι γαμήλιοι 151 - 169
 άρχαίοι *Ελληνες· βλ. παραδόσεις
 άσκελετούρα 339
 άσκομαντούρα 342, 410
 ῥσματα : α) κ ε ι μ ε ν α :
 *Αι Θοδώρ 403 - 404 — άμάραντος 366, 367 —

- γαμήλια 152-167 — δρόκου 389 — ηλικία του ανθρώπου 377 - 378 — Λαζάρου 370 - 371 — Μανέττα ρίμα 368 - 369 — Νεκρού αδελφού 364 - 365 — Πάθη του Χριστού εις θρήνον και κλαθμός της Κυρίας 189 - 197 — Παρισταμένη 197 - 202 — Πώς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι 330 — Συρίας Κάστρο 363 — Τὸ μάθατε τί γίνηκε : 361 — Χελιδονίσματος 32 - 35, 40-44, 325-326, 327. β) μ ο σ ι κ ή : 36-39, 156, 162, 203 - 213, 216, 218, 326, 330, 332, 362, 363 - 64, 364 - 65, 366, 368, 369 - 70, 404. — χορείος ἄλογος 182 - 84
- Ἄσπροβδόμαδο 73
 ἀστέριος 228
 ἀσφεντρολιά 340· βλ. και ἀσφόδελος
 ἀσφόδελος 51, 18· βλ. και ἀσφεντρολιά
 Athénée 53
 Ἄτζουμπάδες 121
 αὐγικά (ἄρθροι Μ. Ἐβδομάδος) 412
 αὐλειος χώρος: ἐκκλησιῶν 229 — οἰκιῶν 225
 αὐλή 224
 αὐτί ἀρότρου 395
 ἀφειδικό 141
 ἀφεντρεία 141
- ballade(s) 131, 149
 βαμπιρ 331
 baraboiul· βλ. danses
 βγαλιτό, βγαρτό τραγούδι· βλ. τραγούδι
 βελέντζες 382
 βιβλιογραφία της ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1966 - 1967 242 - 304
 β'λάρι (ὑφαντό) 61
- βλαστός κυματοειδής 225
 Βλαχέρνα· βλ. Παναγία
 βντάνα (ἐπιτραπέζια και τοῦ χοροῦ ἕσματα) 143
 βουλιάγματα 57
 βράκες 343
 βρονταριά 144
 Bucéphale 358
- «calanda» 54
 calandárides 111
 calenda 111, 112
 carnaval 358
 Centre de recherches du Folklore Hellénique ; l'oeuvre pendant les 50 ans de son fonctionnement (1918 - 1968) 13 - 14
 chansons: 1) textes : de l'hirondelle (chelidonisma) 51 - 54, 325 - 27, 335 — des âges de l'homme 377, 379 — du jour de l'an 111 — La Vierge près de la Croix. Complainte populaire etc. 189 - 202 — terminologie popul. des ch. popul. grecques 148 - 150. 2) m u s i q u e ; chansons: a) de la cérémonie du «Caloghéros» 330, 335 — de Lazare 369 - 71, 374—du culte ; de l'hirondelle 36 - 39, 326, 330, 335 — du jour de l'an 332 — La Vierge près de la Croix. Complainte populaire etc. 203 - 222. b) choreios alogos (étude) 171 - 182. c) d' amour 365 - 67, 374 — de noces 156, 162 — du Chateau de la Belle 363, 374 — du frère mort 363 - 65, 374 — du petit Vlachopoulos 404, 405 — la «rime» de Manettas 367 - 69, 374. d) instruments : 335, 342, 343, 375
 «chelidonisma» 53, 335
 choreios alogos (μουσ.) 171 - 182
 cinematographie : matériel cinematographié 428 - 430.
 Cornomannia 45
 coutumes du mariage 169
- Γαβριέλα 94
 Γαβρίλης 94
 geampara· βλ. danses
 Γέννα 60, 73· βλ. και Χριστούγεννα
 γερακοζούδουνα 342, 410
 Γεργεσαίοι 120
 γεροντοκτονία· βλ. παραδόσεις
 γιορτή: ἀλαφρή 87 — ἀλαφρογιορτάδα 55 — ἀλαφρογιορτή 55, 77 — βαρεία 55 — γιορτή - ἀργία 55 — δεύτερη 55 — μεγάλη 97 — μεγαλογιορτή 53 — μικρογιορτή 55 — μικροσκόλη 55 — με σταυρό 55
 γκάνιτα 324
 γκιόσια· βλ. παιδιαί
 γκτζουνάρς· βλ. παιδιαί
 Γονατιστή (Πεντηχοστή) 81
 Γονατοκκλησιά 81
 γοργόνα (διακ. θέμα) 239
 γουρνάρης 318
 γουρνίδα· βλ. παιδιαί
 γουρούνα· βλ. παιδιαί
 γουρουνίτσα· βλ. παιδιαί
 γουτζί· βλ. παιδιαί
 γριντιά (ή) 350
 γ'ρούνα· βλ. παιδιαί
 γύρισμα τοῦ τραγουδιοῦ 145
 γυριστής τοῦ τραγουδιοῦ 144
 Guys P. Aug. de 24

- Λαθάν 87
 δαίμων ἀγαθοποιός - φύ-
 λαξ τοῦ οἴκου 116
 δανεικαργιὰ 372
 danses : baraboïul 172—
 geampara 172 — horon
 173—ikosiena 174—ka-
 lamatianos 173, 174 —
 laziko 174 — latšina
 174—makedonsko horo
 172 — maranghile 172
 — mintita 172 — mu-
 samaua 172 — pande-
 lasul 172 — rađenitsa
 172 — serra 174 — ti-
 ntarasul 172 — tirna
 172 — zancunele 172·
 βλ. καὶ χοροὶ
 δάπεδον (ἐκκλησιῶν - οἰ-
 κῶν) 223, 224, 225
 Deirnosophistes 53
 δένδρα παλαιὰ, ἐνδιατή-
 ματα Σαρακηνῶν 113
 Δευτέρα : *Ἁγίου Πνεύμα-
 τος ἢ *Ἁγίας Τριάδος
 81 — *Ἀντιπάσχα 74 —
 Θωμᾶ 74— Παλιὰ Δευτ.
 74 — Πεντηκοστῆς 82—
 Τυρινῆς 329
 Διγενής 130, 410, 411· βλ.
 καὶ παραδόσεις
 διδασκάλου ἀμοιβή 45
 δικέφαλος ἀετὸς 239, 240
 δίμιτα ὑφάσματα 381, 382
 Διόσκουρος 97
 δισταύρι 413
 δίστιχα (κείμενα): 131, 137,
 139, 146, 160, 161, 162
 δουλειὰ γιορτιάτικη 56
 δοχεῖα παλαιὰ πλήρη τέ-
 φρας 18
 δράκος (ἔθιμον θερισμοῦ)
 389· βλ. καὶ ἕσματα
 Δωδεκάμηρο 331, 358
 δῶμα 342
 δῶρων προσφορὰ 45
 ἔαρος : ἔλευσις (συμβολι-
 σμός) 47—ἐπάνοδος (πα-
 ράστασις) 47
 ἑβδομάδα ἄσπρη 74, 75
 ἑβδομάς Διακαινησίμου 73
 *Εβραῖοι 72
 *Εθνικὴ Μουσικὴ Συλ-
 λογὴ 5
 Εἰρεσιώνη 46, 106
 Εἰρεσιώνης κλάδος 51
 *Εκθέσεις λαογραφικῶν
 ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη
 1967 - 1968 : εἰς τὴν νῆ-
 σον Σέρριφον 305 - 309 —
 εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλ-
 ων 310 - 322 — εἰς τὸν
 νομὸν Σερρῶν 324 - 334
 — εἰς νομὸν Λασιθίου
 Κρήτης 336 - 343 — εἰς
 *Ἀετὸν Ξηρομέρου Αἰ-
 τολοακαρνανίας 344 -
 346 — εἰς τὴν περιοχὴν
 βορείως τῆς Κοζάνης
 347 - 357 — εἰς Κεφαλ-
 ληνίαν 359 - 373 — εἰς
 τὴν νῆσον *Ἴον 376 - 378
 — εἰς τὸ χωρίον Σια-
 νιον τοῦ νομοῦ Κοζάνης
 379 - 389 — εἰς τὴν ἐπαρ-
 χίαν Τρικάλων 391 - 404
 — εἰς τὸν νομὸν Ρεθύ-
 μνης Κρήτης 406 - 414
 *Ελαφβολιῶν 50
 ἑλικες 227
 *Ἑλληνες· βλ. παραδόσεις
 ἑλνοσσία 91
 ἔμψασά 342
 ἐναγκαιρίσια τραγούδια·
 βλ. τραγούδια
 ἐννι (ὑνι) 395
 ἑξαποστειλάριον Β' ἤχου
 «Τοῖς μαθηταῖς συνέλ-
 θωμεν» 216
 ἑορταὶ ἄπρακτοι 56 —
 δευτερεύουσαι 99
 ἑορτικά (δῶρα) 45, 46
 ἑορτολόγιον 59
 ἐπίκλησις (πρὸς τὸν Μάρ-
 τιον) 40
 ἐπιλογὴ 131
 ἑπῳδαί : 17, 18, 76, 123,
 140, 332, 339, 340, 356,
 386, 403, 412
 ἐπρωδικὴ ἀποπομπὴ ψύλ-
 λων, χοριῶν καὶ ποντι-
 κῶν 42
 ἐπρωδικὸν ἄσμα 50
 ἐργασίας ἀπαγόρευσις 69
 *Ἔργον τοῦ Κέντρου Ἐ-
 ρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς
 Λαογραφίας κατὰ τὴν
 πεντηκονταετίαν ἀπὸ
 τῆς ιδρύσεως αὐτοῦ
 (1918 - 1968) 5
 ἐρωτιδεὺς 234
 ἑσπερινοῦ καμπάνα 55
 Εὐαγγελισμὸς Θεοτόκου
 70, 71
 Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρα 45
 εὐλογία 97
 Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης
 49
 Euphronios 54
 Εὐφρόνιος 47
 εὐχολογῶ 414
 Fauriel Cl. 24
 fêtes petites 104
 Folklore : Rapport sur
 la mission folklorique
 à l'île de Sérifos
 309 - 310 — Recherche
 folklorique dans la
 province de Trikala
 322 - 324 — Rapport sur
 une enquête folklori-
 que spéciale, menée
 dans le département
 de Serrès 335 -
 336 — Rapport sur les
 recherches folklori-
 ques dans le départe-
 ment de Lassithi,
 Crète 343 - 344 — Rap-
 port sur la mission
 folklorique à Aétos
 Xiromérou du départe-
 ment d'Étolocarna-
 nie 346 - 347 — Rapport
 de la mission folklo-
 rique dans la région
 nord de Kozani (Ma-
 cédoine du Sud) 357 -

- 359 — Mission musicale et folklorique dans l'île de Céphalonie 373-375 — Rapport sur la mission folklorique à Ios (Cyclades) 379 — Rapport de la mission folklorique dans le village Sissanion du département de Kozani (Macedoine Occidentale) 390-391 — Recherche folklorique dans la province de Trikala en Thessalie 405 — Rapport sur la mission folklorique au département de Réthymnon (Crète) 414
- «Ζαφείρης» 136
ζ'γός 396
ζεγός 396
ζεύγλα 397
ζεϋγλες 397
ζευγλίν 158, 396
ζευγόςκοινα 394
ζεϋλα 396
ζεϋλαι 396
ζεϋλες 392, 396
ζευλή 396
ζέχλα 397
ζεψιά 372
ζεϋλες 396
ζεζυγός 396
ζεζυός 396
ζίβα 397
ζουγός 396
ζύγ' 396
ζυγός 392, 393, 396
ζυμωτήρες 157
ζυμωτού 158
ζύσος, ζυός 396
ζυφταριά 373
ζωγόνιν 396
Ζωγραφούς ζσμα 131
ζωής νήμα 72
- ήμερα: άποφράς 56, 59, 72, 77 — άπρακτος 56 — διαβατήριος 70 — έξεργος 56 — έπεργός 56 — έμπρακτος 56 — καλώ χειρῶ 339 — κουφή 71 — μαγικής εϋφορίας 59 — μαύρη 77 — χροινάρα 70 ήμερολόγιον ρωμαϊκόν 50 'Ηρώδης 124 ήχός 126
- Θαργήλια 51
θάργηλος άρτος 51
Θεόκριτος 236
θεομηγία 57, 100
Θεοτόκου 'Υπεραγίας γενέθλιον 92 — κατάθεις τιμίας 'Εσθήτος 84
Θεοφάνια 60
Θεοφανίων έορτής άπόδοσις 60
θεοφόρητος 106, 107
θεριστής ('Ιούνιος) 82, 83
θέρμη 91
θηραϊκή γή 224
- 'Ιανουαρίου α' 50
'Ιεβουσαίοι 120
ίερομαντική σημασία έορτής 65
ikosiena: βλ. dances
'Ινδοί 120
'Ιουδαίοι 120
'Ιούδας 115, 124, 309
'Ιούλιος' βλ. 'Αλωνάρης
ισνάφι μανάβηδων 90
Ισοκράτης του τραγουδιού 144
- καδουνάτο δίστιχον 146
καερετιλήδες 341
καζίκια' βλ. παιδιαί
καλαθοπλεκτική' βλ. κινήματογραφήσεις
kalamatianos' βλ. dances
καλαματιανός' βλ. χοροί
κάλαντα 22, 23, 49, 136 — 'Αγίου Βασιλείου 23 — Μαρτίου 24, 25
καλαντάρηδες 106, 111, 112
καλαντήρα 22
καλαντήρας τραγουδι 23
καλαντίζω 106
κάλαντρα 136
κάλεσμα 165
Καλικάντζαρος 412
Καλικάτζουρος 331
Καλλίνικος 33
«Καλόγερος» 324
καλό σπιθιού 116
κάλος σπιθιού 114
καλοχρονιά 49
καμαρόσπιτο 342' βλ. και κινήματογραφήσεις
κανάκι 142
καντούνι (έπφδός) 145
καρναβάλια (μεταμφιέσεις) κατά την παραμονήν της Πρωτοχρονιάς 352
καρούτα του κρασιού 92 — της ντριστελλας 382
καρφιά' βλ. παιδιαί
κατακλυσμού τριήμερος έορτή έν Κύπρω 137
κατάλεγμα 129
καταλογή 131
καταλόγημαν 129
καταλόγι 135, 141
καταλόγιασμα 141
καταλόγιν 129
καταλογίστρα 134
καταλογίτσιν 129
καταλοϊστά 129
κατοικία λαϊκή 348
κάχτα 144
κάψιμο 'Ιούδα 309' βλ. και 'Ιούδας
Κέντρον 'Ερεύνης 'Ελληνικής Λαογραφίας' βλ. Λαογραφικόν 'Αρχεϊον
κερόδεμα 341
κιλίμι 152
κινήματογραφήσεις: «άδρομύλου» (ύδρομύλου) παλαιού 337 — άλωνισμού ρεβιθιών 336 — καλαθοπλεκτικής 409 — «Καλόγερος» 324 — καμαρόσπιτου 337 — κατασκευής σταμνιών 407 -

- 409 — μουσικῶν ὄργάνων 324 — νεκρικῶν ἐθίμων 345 — περισχονισμού ἐκκλησίας 337 — συγκομιδῆς γεωμῆλων 336 — χελιδονίσματος 324 — χορῶν 409 · 410
- κλαδευτήρι 64
κλαύτρουσα 134
κλειδί (ἀρότρον) 392
Κλήδονας 309, 411
κληματίδων εἰκόνισις 234
κλήρα (ἀπόγονος) 63
κλωσμάτια δίχρωμα 20· βλ. καὶ «μάρτης»
κλώστης τοῦ τραγουδιοῦ 144
Κοιμήσεως ἑορτῆς ἀπόδοσις· βλ. Παναγίας ἐν-νιάμερα
κόλιαντα 136
κόλιντα 136
κόμης λεύκανσις 74
κονδήμ' (δίστιχα) 138
κοντοσύλληβα τραγούδια· βλ. τραγούδια
κοντόσωμα τραγοῦδια· βλ. τραγοῦδια
κοντοτράγουδα· βλ. τραγοῦδια
κοπάνια μπατανιοῦ 381
κοπανιστός χορός· βλ. χοροὶ
κορώνη 46, 47
κορώνης ὁμοίωμα 46
Κορώνισμα 46, 106
κόσκα· βλ. παιδιαὶ
κοσολίνα 161
κότημα 138
κοτήματα 139
κοτσάκια 138, 141
κοτσᾶτος σκοπὸς 138
κουβέρτα 152
κοῦκκος 47
κουλλάκι 331
κουλούκι 94
κουλουκτάδες 94
κουλούρ' 346
κουμπαριά 60
κουντούρι 392, 393, 394
κουντουρμάς 138
κουτάλα ὄζου 340· βλ. καὶ μαντική
κουτσάκια 138
κουτσουβάκια 139
κουτσουβδὴ 138
Κουφوسάββατο· βλ. Σάββατον
Κρεατινὸ Σάββατο· βλ. Σάββατον
Κρητες 122
κροκαλωτά δάπεδα Σύμης 223 · 241
κροκαλωτὴ διακόσμησις 223
κτίσματα ἡρειπωμένα, ἐν-δαιτήματα Σαρακηνῶν 113
κύβηθος 106
κύκλος 229
κυματοειδῆς βλαστὸς 226
κυνδάλη, κυνδαλισμός· βλ. παιδιαὶ
κυνοκέφαλοι 120
κυπάρισσος 229, 230
Κυρὰ (ἀρχηγὸς Νεραϊδῶν) 87
Κυριακὴ· τοῦ Θεοῦ 74 — τυροφάγου 333
κῶμος 140
Κωνσταντῆς 130
Κωνσταντινούπολις· βλ. παραδόσεις
λαγοῦτο 410
«Λάζαρος» 136
Λαζάρου ὁμοίωμα 23
λάζικο χορός· βλ. χοροὶ
laziko· βλ. danses
Λαμπρὴ 73
Λαμπροπέφτη 75
Λαμπρόσκολα 73
Λαογραφικὸν Ἄρχεῖον 4, 5
«Λειδινός» 136
λέλεκας 16
λεπίδα 409
λετζίνα· βλ. χοροὶ
letšina· βλ. danses
λενχειμονῶ 73
λέω: τ' ἀγκώμια του — τὸ μοιρολόι — τὸ σύθρηγο — τὸ Χάρο 135
λιανοτράγουδα· βλ. τραγοῦδια
Λιοτρόπι 83
λόγος: διπλάσιος 176 — ἡμιλόγιος 176 — ἴσος 176
λοκάνα 89
λουρα 394
λουρι 392
λουριά 393
λουχούνα 117
Λυδὸς Ἴω. 50
Λύκειον Ἑλληνίδων 410
λύρα: θρακικὴ 324 — κρητικὴ 410
μαγικὴ ἀποδιώξις κακοῦ 46
μαθηταὶ (ἀγερός) 41
μαϊάνδρος 226, 227
μαιανδροειδῆς διακόσμησις 226
Μαῖου μαγικοὶ κίνδυνοι 77
makedonsko horo· βλ. danses
μακινάδα 133, 134
μανεδάκι -ια 139
μανέδια 139, 140
μανές -έδες 139
Μανιχαῖοι 122
μανηλάδο· βλ. χοροὶ
μαντικὴ: 16, 83, 340, 378, 402 - 403, 411 - 412
μαντινάδα 140, 410
μαντόξυλα· βλ. παιδιαὶ
maranghile· βλ. danses
μαργαριτσανοὶ μαστόροι 408
μαρμαρώματα 56
Mars 51 — le premier du m. 51 - 52; le soleil du m. 52
μάρτα· βλ. «μάρτης»
«μάρτης» 15, 16, 17, 20, 327
μαρτινίκι· βλ. «μάρτης»
Μαρτίου πρώτη 15, 45, 46, 50; 51 — παράστασις 20 - 21

- μαρτολούλουδα 20, 21
μαστίγωσις 18, 340
μάστορης τοῦ τραγουδίου 147
matinata 140
mattinada 140
μαῦρες (σπυριά) 77
μάαιρα 157
Μεγάλη Ἑβδομάς 45, 73
— Παρασκευή 100
— Πέμπτη 45, 72, 75
— Τεσσαρακοστή 69
— Τετάρτη 72
Μεγαλοβδόμαδο 73
μεγαλοιορτή· βλ. γιορτή
Μέγας Ἀλέξανδρος· βλ. παραδόσεις
Μέγας Κωνσταντίνος 73
μελανειμονῶ 73
μεργιολοί 134
μερομήνια 18
Μεσοπεντηκοστή 79
μεταμφιέσεις 352· βλ. καὶ καρναβάλια
μεταξουργία 69
μηνάγυρτης 106 - 112
μηνίσκοι 232
μητραγυρτεῖν 108
μητραγύρτης 106 - 112
μητραγυρτία 107
Μητρούσης, καπετάν 334
μικροάγιοι· βλ. ἅγιοι
μικροιορτή· βλ. γιορτή
μικρομάννα 63
μικροσκόλη 55· βλ. καὶ γιορτή
mintita· βλ. dances
μιρουλοία 135
Μισσοπορίτισσα· βλ. Παναγία
Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος· βλ. παραδόσεις
Μιχαήλα, Μιχάλης 94
Μοῖρα 357· βλ. καὶ παραδόσεις
μοιργιολόγι 134
μοιργιολοί 134, 136
μοιργιουλοί 134
μοιριολόγημα 134
μοιριολογῶ 134
μοιρκολοοῦμαι 134
μοιρολόγι 134, 135, 136
μοιρολογίστρα 134
μοιρολογῶ 134
μοιρολοί 134 - 135
μοιρολοῖστρα 134
μοιρολοῶ 134
μοιρουλόι 134
μοιρουλουίστρα 134
μονομερίτικο πουκάμισο 341
Μονομάτοι 118
μουνυχισμός ζῶων ἐν Κεφαλληνίᾳ 373
μουρούνα· βλ. παιδιαὶ
μουσική· βλ. ἄσματα
Μουχαῖλ Ἀρχάγγελος 94· βλ. καὶ Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος
μπαντούρα 410
μπαρούτι 395
μπατάνι 381
μπατίκι 342
μπερικέτι 333
μπιγίτι 138
μποστατζήδες 63
μποτούδι (σταμνάκι) 70
μπουζούκι 147
μπράιτιμος 166
μπρόκος· βλ. παιδιαὶ
μυλόπετρα 154
musamaua· βλ. dances
musique· βλ. chansons
Μωάμεθ 122
νανουρίζω 142
νανουρίσματα 141
νεκροδαιμονική σημασία ἄργιας· βλ. ἄργια
νεκρολατρία 70
νενιάζω 142
νενιάσματα 142
Νεράιδα -ες 72, 73, 87, 115, 308· βλ. καὶ Κυρά νερό ἄκριτο 155· βλ. καὶ silence
νερολόγος 342
νηστεία 56
νήχος 130
νιάμερα 90
νιανία 142
νουμηνία 56
νταβούλι 324
νταλάκι 331
νταχαρές 324
ντουντούλα 356· βλ. καὶ περπερούνα
ντριπέλλα 382, 383
Ξακρίζω τὸ τραγούδι 145
ξόδι - ξόι 134
ξυλάετρον 392
Ξώλαμπρα 74
*Ὀδυσσεύς 307 - 8
οἰκία παλαιαί, ἐνδιαιτήματα Σαρακηνῶν 113
οἰκόσημον 239
ὄφις : διακοσμητικὸν θέμα 239 - 240 — προστάτης φύλαξ τοῦ οἴκου 240 — στοιχείο τοῦ σπιτιοῦ 240
παγανιστικά στοιχεῖα 59
παιδιαί : γκιόσια 317 — γκιτσονάρες 317 — γουρνίδα 317 — γουρούνα 317 — γουρουνίτσα 317, 318 — γουτζι 317 — γ'ρούνα 317 — καζίκια 319 — καρφιά 319 — κόσκα 317 — κυνδάλη, κυνδαλισμός 318 — μαντόξυλα 318 — μουρούνα 317 — μπρόκος 319 — πάλοι 319 — πατταλισμός 318 — πίνια 319 — τσίκι μπι 318 — τσούνια 319
pain : les pains de nocces 169 - 170
παιλιτράγουδα· βλ. τραγούδια
παιλικαιρίσια τραγούδια· βλ. τραγούδια
πλληκάργια 339
πάλοι· βλ. παιδιαὶ
Παναγία : Ἀποσοδεῖα 92 — Βλαχέραινα 84 —

- Βουλιάχτρα 84 — Καψοδεματοῦσα 59, 84, 85, 100 — Καψαλωνοῦ 84, 85 — Καψοχεροβοῦ 84 — Λιθινιώτισσα 338 — Μεσοπεντηκοστῆς 79 — Μικρῆ 85 — Μισοσπορίτισσα 95 — Μυλιαργούσα 65 — Νταβαδοῦ 92 — Πολυσπορίτισσα 95 — Ὑπαπαντῆ 79 — Χαριτωμένη 229· βλ. καὶ παραδόσεις
- Παναγίας ἐννιάμερα 90 — ἡμέρα 65
- randelasul· βλ. danses
- πανούκλα 97
- πανώλης 67
- Παπαντῆ, Παπαντούλα· βλ. Ὑπαπαντῆ
- παράβιλου 395
- παράβολα 392, 394
- παραβολάες 132
- παραβόλι 394
- παράβολο 395
- παράβολος 394, 395
- παράβουλας 395
- παράβουλον 394
- παράβουλου 394
- παρασπάθια 395
- παραδόσεις περί: Ἁγίας Ἄννης 388 — Ἁγ. Μαρίνης 87-88 — Ἁγ. Μαύρας 77 — Ἁγίου Ἀντωνίου 61-62 — Ἁγ. Βησσαρίωνος 312-316 — Ἁγ. Γεωργίου 76 — Ἁγ. Δημητρίου 354, 384 — Ἁγ. Διονυσίου 384-385 — Ἁγ. Ἰωάννου 83-84 — Ἁγ. Ἰωάννου Σπαζοκαρούτη 92 — Ἁγ. Κηρύκου 86-87 — Ἁγ. Νικάνορος 384-385 — Ἁγ. Σπυρίδωνος 98 — Ἁγ. Συμεῶνος 66 — Ἁγ. Τρύφωνος 65 — Ἁγίων Ἀναργύρων 94 — Ἁγ. Ἀποστόλων 84 — Ἁγ. Θεοδώρων 399-401 — ἄζωγύρου 411 — Ἁγριανῆς Σερρών 324-325 — Ἁετοῦ Ξηρομέρου 344 — Ἁλῆ Πασᾶ 312 — Ἁρχαίων Ἑλλήνων 397-399 — γεροντοκτονίας 355-357 — Διγενῆ 410-411 — Κοσμᾶ 384-385 — Κωνσταντινουπόλεως 308, 355 — Λιθινῶν Σητείας 336 — Μαργαριτῶν Ρεθύμνης 406 — Μεγάλου Ἀλεξάνδρου 382-384 — Μιχαῖλ Ἀρχαγγέλου 357 — Μοιρῶν 387 — Νεράιδων 387 — Παναγίας 65-66 — Παναγίας Ἀλωνάρη 85 — Παναγίας Καψοδεματούσας 85 — Παναγίας Λιθινιώτισσας 338 — Παναγίας Μαχαιρωμένης 378 — Παναγίας Μικρῆς 85 — Παναγίας τῆς Νταβαδοῦς 92 — Προφήτου Ἡλιοῦ 385-386 — τιμωρίας κλέπτου ναοῦ 387 — Τρίτης Πεντηκοστῆς 82 — Χριστοῦ 72
- παρακατάλογη 131, 149
- παραλογῆ - αἱ 130, 131, 132, 149
- παραμικρά τραγούδια· βλ. τραγούδια
- παραμονῆς ἑορτῆς ἁγίου σεβασμῶς 55
- παρασκίδις 139
- παρασύρα 71
- παρατσούκλι 135
- παρατυμολογία ὀνόματος ἁγίου 66, 67
- παρηγοριές 346
- παροιμῖαι: 56, 58, 61, 63, 65, 66, 69, 70, 73, 74, 78, 79, 82, 93, 95, 96, 97, 399
- παρόλες 140
- παρούτα 395
- παροῦθες 395
- παρούτι 395
- παρούτια 395
- παρούτια 395
- πάρτης τοῦ τραγουδιοῦ 144
- παρτσά 145
- παρώτια 395
- παρώφτι 395
- Πασκαλιά 84
- πασκαλιάτικα τραγούδια· βλ. τραγούδια
- παστικά τραγούδια· βλ. τραγούδια
- παστὸς 134
- Πάσχα 16, 71, 73, 81
- Πασχαλιά 44
- Πασχαλόγορτα 73
- πατητήρι 373
- πατινάδα 133, 134, 340
- παταλισμός· βλ. παιδιαί
- πελαργὸς 16
- Πέμπτη τῆς Ἀναλήψεως 80, 100
- Πενήντα (Πεντηκοστῆ) 75
- Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου κανὼν ξβ' 50
- πεντηκονταετία πρώτη (1918-1968) τῆς λειτουργίας τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας 3
- Πεντηκοστῆς τριήμερον 81
- πεντοζάλης· βλ. χοροὶ
- περάβολο 394
- περίαπτα 17
- περιβολάδα 395
- περιλο(γ)ή 131
- περισχοινισμὸς ἐκκλησίας 337, 341, 378, 413
- περπερούνα 141, 359· βλ. καὶ ντουντούλα
- πεστρέφι 145
- πετεινὸς 18
- Πεφταργά 72
- πηλίνων δοχείων (σταμνίων) θραῦσις 18
- πιπέρι: «Πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι»· βλ. ἄσματα καὶ χοροὶ
- πλάστρουσαι 162

ποδαρικό 17, 333
 πόδες: ἄλογοι 176 — ρη-
 τοὶ 176
 ποδόχι 373
 ποιήματα 132
 ποῦντουρούκιν 396
 πολυσπόρια 96
 Πολύφημος 308
 ποτσακίσματα 140
 πλίνα· βλ. παιδιαί
 προζυμιῶν ἀνάπιασμα 153
 πρόσφορα 353
 Προφήτης Ἀξαρίας 65, 67
 — Ἐλισσαῖος 83 — Ἡ-
 λίας 88, 89, 101, 334·
 βλ. καὶ παραδόσεις
 Πρωτομαρτιά 44, 49· βλ.
 καὶ Μαρτίου πρώτη
 Πρωτόπεμπτα 75
 Πρωτοσταυριά 91
 Πρωτοχρονιά 17, 59, 60,
 339
 Πυανέψια 51
 πυρῶν ἄναμμα 412
 račenitsa· βλ. danses
 ραντισμός οικίας 18
 Recherches folkloriques·
 βλ. folklore
 ρεμπέτικα τραγούδια· βλ.
 τραγούδια
 ριζίτικα τραγούδια· βλ.
 τραγούδια
 ρίμ· 138
 ρίμα 137, 138
 ριμάδα 133, 138
 ριμαδόρισσα 137
 ριμαδόρος 137
 ριματζής 137
 ριματζοῦ 137
 rime 149
 ρίμη 138
 ρίμνη 140
 ρίχτης τοῦ τραγουδιοῦ 144
 ρόδαξ 225, 233
 ρομβοειδῆ τετράπλευρα
 232
 ρομβοειδῆς διακόσμησις
 225
 ρόμβος 225, 226, 229

Rosalia 81
 ρούκουνας σπιθιοῦ 339
 Ρώδης 91
 Σάββατα καλὰ 70
 Σάββατον: Ἀηθόδωρη 70
 — Κουφοσάββατο 71 —
 Κρεατινὸν 70 — Λαζάρου
 39, 44, 45 — Ρουσαλιοῦ
 81 — Τυρινὸν 70 — Ψυχο-
 σάββατον 40, 100, 333
 — ψυχῶν 81
 σαΐβης (νοικοκυρῆς) 146,
 147
 Saints: de protection
 agraire 105 — guéris-
 sers ou sauveurs 105
 — patrons des corpo-
 rations 105 — patrons
 de prénoms 105
 Σαρακηνός 113 - 124
 Σαρακηνῶν ἐνδιαιτήματα
 113
 σαρκοφάγος Ἀπιδέων 225
 Sarrazins 124, 125 —
 comme des démons
 125
 σαρτικὸς χορὸς· βλ. χοροὶ
 σαρώνω 17
 σάτυρα 135
 σεβντάς 133
 σεβντοτράγουδο· βλ. τρα-
 γούδι
 σέμπρος 371
 σέρα χορὸς· βλ. χοροὶ
 σερενάδα 133, 140
 σερενάτα 140
 serra· βλ. danses
 σηκωμάταρκα δένδρα 342
 σηκωμάταρικες ἐλιές 342
 σηκωτῆς τοῦ τραγουδιοῦ
 144
 σημεῖον κοπτικῶν ὕφα-
 σμάτων 226
 σήτα 157
 Σιζελοὶ 115
 silence (l'eau apportée
 de la source en —) 169
 σίνιτσα χορὸς· βλ. χοροὶ

σίτος διὰ τὸν γαμήλιον
 ἄρτον 151, 152
 σκάλη 392, 393
 Σκαλικάντζαρος 71
 σκόλη 56, 71
 σκοπὸς 126 — τς ἀφεν-
 τρείας 141
 σκούπα 97
 σλαβικὸς κόσμος 24
 σουμπετιάρικα τραγούδια·
 βλ. τραγούδια
 σούστα χορὸς· βλ. χοροὶ
 σοφιστῶν μισθὸς 46
 σπάθη 392
 σπήλαια, ἐνδιαιτήματα
 Σαρακηνῶν 113
 σπιθιοῦ καλὸ 116
 σπορίσιμα 413
 σταβάρη 392, 393
 Σταμάτης 94
 σταμιῶν κατασκευὴ· βλ.
 κινηματογραφῆσεις
 σταυρὸς 158, 229, 232, 351
 Σταυροῦ Τιμίου Ὑψωσις
 92
 σταφιδοπαραγωγοὶ 64
 στήμων κόκκινος 17
 στιχάκια 140
 στιχοπλακιές 132
 στιχορῆγμα λαϊκὸν τοῦ
 θρήνου τῆς Θεοτόκου
 εἰς τὴν Σταύρωσιν τοῦ
 Χριστοῦ 185 - 222
 στοιχειὰ βράχων 115
 συζύγων πλησίασμα 71
 σύθρηνο 135
 συκῆ 113, 114, 115
 συλλεΐτουργον 99
 Συμόγιορτα 67
 σφήνα 392
 Σφιντῶν· βλ. Ἅγιος Ἀν-
 τώνιος
 σφραγιδόλιθος Φαιστοῦ
 225
 σχολείων διακοπαὶ 60
 taboos 56
 ταινιωτῆ διακόσμησις 238
 ταιριάζω τραγούδι 145
 Ταξιάρχης 94

- Ταξιαρχία 94
 Ταξίαρχου Μιχαήλ μονή
 ἐν Σερίφῳ 308
 Τάταροι 120
 Ταύρου πανήγυρις ἐν Λέ-
 σβῳ 67
 τάφοι, ἐνδιατήματα Σα-
 ρακηνῶν 113
 ταχτάρισμα -ατα 141,
 142, 149
 taxtarismata 149
 τεθλασμένοι ταινίαι 229
 τετραφύλλα ἄνθη 231
 τζιμπούκα 117
 tintarasul· βλ. danses
 tîrpa· βλ. danses
 τραβούδι 128
 τραβωδάνος 129
 τραβώδεμαν 128
 τραβώδι 128
 τραβωδία 128
 τραβωδῶ 129
 τραγ'δέλι 139
 τραγούδι 126 - 148 — τῆς
 ἀγάπης 133 — βγαλιτό
 145 — βγαρτό 145 — πα-
 λιωτικόν, πρωτιζνόν,
 πρωτισ'νόν 130 — ρε-
 μπέτικο 147 — σεβντο-
 τραγούδο 133 — παρα-
 πονιάρ'κο γιὰ τὰ ξένα
 ἢ γιὰ τὸν ξενίτ' 138
 τραγούδια 130 — τῆς ἀγά-
 πης 140 — ἀδιάντροπα
 134 — ἀποκριάτικα 142,
 149 — ἀρχαῖα 130 —
 ἐναγκαίρισια 130 — στὸ
 γάμο 133 — τοῦ γάμου
 133 — κοντοσύλλαβα
 139, 140 — κοντόσωμα
 139 — κοντοτραγούδα
 139 — ληστικὰ 132 —
 λιανοτραγούδα 139 —
 παλαιοτραγούδα 130 —
 παλιγκαίρισια 130 — πα-
 ραμικρὰ 139 — πασκα-
 λιάτικα 142, 149 — πα-
 στικά 134 — ρεμπέτικα
 133, 147 — σουμπετιά-
 ρικα 132 — ριζίτικα
 142 — τῆς στράτας 142,
 143, 149 — τῆς τάβλας
 130, 142, 143, 149 — τῆς
 φυλακῆς 132 — τοῦ Χά-
 ρου 135
 τραγουδία 129
 τραγούδιον 129
 τραγουδιστής 129
 τραγουδίστρια 129
 τραγουδῶ 129
 τραγῶδ' 128
 τραγῶδα 128
 τραγωδίζνους 129
 τραγῶδεμαν 128
 τραγῶδένος 129
 τραγῶδημα 129
 τραγῶδι 128
 τραγῶδία 128, 129, 148
 τραγῶδιν 128 — παλιωτι-
 κόν 130
 τραγῶδῶ 129
 τραγωρῶ 129
 τραουδ' βολικὸ 146
 τραουδί(ν) 128, 141
 τραουδιστής 129
 τραουδίστρια 129
 τραουδία 141
 τραουδία 128
 τραουδῶ 129
 τραψῶδνος 129
 τραψῶδεμαν 129
 τραψῶδία 128
 τραψῶδῶ 129
 Τρίμημοι 117
 Τρίτη τῆς Πεντηκοστῆς·
 βλ. παραδόσεις
 τρογῶδῶ 129
 τρόκολο 373
 τροχί 408
 τροχὸς κεραμικὸς 408
 τροφῶδῶ 129
 Τρυγητής (Σεπτέμβριος) 91
 Τρυποτηγανῆς· βλ. Ἅγιος
 Ἀνδρέας
 τσάκισμα -ατα 140, 141,
 144, 145, 149, 361
 tsakismata 149
 τσιαττίσματα 137
 τσιακαλαργεῖα 407
 τσιακαλόχωμα 409
 τσίκι μπί· βλ. παιδία
 τσούνια· βλ. παιδία
 «ύγια» 51
 ὑνί 392
 ὑνίν 395
 Ὑπαπαντή Χριστοῦ 64,
 65, 101
 ὕψωμα : ἄρτου 387 — Ἄλι
 Θεοδώρ' 402
 φαρμακοὶ ἀρχαῖοι 321
 Φερεζαῖοι 120
 Φοῖνιξ ὁ Κολοφώνιος 46
 φουκαρίες (φωτιές) 83
 φουρνάρηδες 89
 Φραγκάκια 121
 Φράγκοι 121
 φτερά ἀρότρου 392, 394,
 395
 φτερίτης 395
 φτερωτή : ἀρότρου 395 —
 μπατανιοῦ 381
 Φῶτα 60, 73· βλ. καὶ Θεο-
 φάνια
 χαβὰς 127
 χαράκια ριζιμιά, ἐνδια-
 τήματα Σαρακηνῶν 113
 Χάρος 135
 χειρόμυλος 153
 «χελιδόνα» 39, 136
 χελιδόνας τραγούδι 39
 χελιδόνισμα 15, 45, 51,
 106, 324, 328 — ἐν
 Ρώμῃ 45
 χελιδονίσματος ἀρχαίου
 συνέχισις 49 — μουσική
 35, 36 — παράστασις
 22 — σχολικὸς χαρα-
 κτήρ 45
 χελιδόνος ἄσματα· βλ.
 ἄσματα — ἐπανόδου
 σκηνή 47 — ὁμοίωμα
 16, 18, 20, 23, 24, 46
 χελιδών : ἄγγελος ἔαρος
 47 — ἐπανερχομένη 46
 — ξυλίνη 20, 23 — σύμ-
 βολον ἀρχῆς ἀνοίξεως
 51 — σύμβολον ἔαρος 46

χειρικήρης 339	νιτσα 173, 183 — σού- στα ρεθεμνιώτιχη 409	χρόνος πρώτος 176
χερολάβα 392	— χορόν 183· βλ. και dances	ψηφιδωτόν 236
Χοαί 46	χορόν· βλ. χοροί	ψηφίς χρυσόστικτος 223
χορείος ἄλογος (μουσ.) 171 - 184	χορωδία Ἀργουστολίου 360	ψηφοθετική τέχνη 223
χοροί: ἄι - Θεόδωρ' 403 — καλαματιανός 173, 183	— «Ὁ Σπύρος Ποτα- μιᾶνος» 360	ψύλλοι 42
— κοπανιστός 173, 183	Χουτρελλέζ (ἡ ἔσρητή τοῦ Ἀγ. Γεωργίου) 76	ψυχομομπός 94
— λάζικο 183 — λειτζίνα 183 — μαντηλάδο 173, 183 — πεντοζάλης 410	Χριστός· βλ. παραδόσεις	Ψυχασάββατον· βλ. Σάβ- βατον
— πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι 329 — σαρτικός 368 — σέρα 183 — σί-	Χριστούγεννα 44, 71· βλ. και Γέννα	ψωμιά γάμου· βλ. ἄρτοι γαμήλιοι
	χρόνοι πρώτοι 173	ὦρα κακή 86
		zancunele· βλ. dances

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α
(TABLE DES MATIÈRES)

	σελ.
Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης , Ἡ πρώτη πεντηκονταετία (1918-1968) τῆς λειτουργίας τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας	3 - 4
Ἀναστ. Ὀρλάνδος , Τὸ ἔργον τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὴν πεντηκονταετίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ (1918-1968). (L'œuvre du Centre de recherches du Folklore Hellénique pendant les 50 ans de son fonctionnement (1918-1968))	5 - 14
Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης , Τὸ ᾄσμα τῆς χελιδόνος (χελιδόνισμα) τὴν πρώτην Μαρτίου. (La chanson de l'hirondelle (Chelidonisma) le premier mars)	15 - 54
Δημ. Σ. Δουκᾶτος , Ἀργαίαι καὶ Ἅγιοι τιμωροί. (Jours Fériés et Saints punisseurs)	55 - 105
Δημ. Πετρόπουλος , Μητραγύρται - Μηναγύρται	106 - 112
Στέφ. Δ. Ἡμελλος , Ἡ δαιμονοποίησις τῶν Σαρακηνῶν ἐν Κρήτῃ. (Les Sarrazins représentés comme des démons dans les légendes crétoises)	113 - 125
Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης , Ἡ λαϊκὴ ὄρολογία τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. (Terminologie populaire des chansons populaires grecques)	126 - 150
Ἄγγ. Ν. Δευτεραῖος , Γαμήλιοι ἄρτοι. (Les pains de Noces)	151 - 170
Nicolae Radulescu , Choreios Alogos [Χορεῖος Ἄλογος]. Contemporanéité et protohistoire dans la rythmique musicale. (Χορεῖος Ἄλογος. Συγχρονικότης καὶ πρωτοϊστορία εἰς τὴν μουσικὴν ρυθμικὴν)	171 - 184
Γεώργ. Ἀμαργιανάκης , Λαϊκὸν στιχοῦργημα τοῦ Θρήνου τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ. (La Vierge près de la Croix. Complainte populaire sur la crucifixion de Jésus-Christ chantée le vendredi saint)	185 - 222

- Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ**, Κροκαλωτά δάπεδα τῆς Σύμης. (Des planchers en cailloux à Symi) Σελ. 223 - 241
- Ἄγγ. Ν. Δευτεράτος** καὶ **Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1966 - 1967. (Bibliographie du folklore grec des années 1966 - 1967) . . . 242 - 304
- Ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη 1967 - 1968.*
(Rapports sur les missions folkloriques pendant les années 1967 - 1968).

I. Τοῦ ἔτους 1967. (Année 1967).

- Στέφ. Δ. Ἡμελλος**, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν νῆσον Σέριφον (2 - 9 Ὀκτωβρίου 1967). (Rapport sur la mission folklorique à l'île de Sérifhos) (2-9 octobre 1967) . . . 305 - 310
- Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ**, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων (16 Σεπτεμβρίου - 3 Ὀκτωβρίου 1967). (Recherche folklorique dans la province de Trikala du 16 septembre au 3 octobre 1967) 310 - 324
- Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, Ἐκθεσις εἰδικῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν (26 Φεβρουαρίου - 8 Μαρτίου 1967). (Rapport sur une enquête folklorique spéciale, menée dans le département de Serrès du 26 février à 8 mars 1967) 324 - 336
- Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς νομὸν Λασιθίου Κρήτης (24 Αὐγούστου - 18 Σεπτεμβρίου 1967). (Rapport sur les recherches folkloriques dans le département de Lassithi, Crète (24 août - 18 septembre 1967) . . . 336 - 343
- Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης**, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Ἄετον Ξηρομέρου Αἰτωλοακαρνανίας (25 - 27 Νοεμβρίου 1967). (Rapport sur la mission folklorique à Aétos Xiro-mérou du département d'Étolo-acarnanie (25 - 27 novembre 1967) 344 - 347
- Ἄγγ. Ν. Δευτεράτος**, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν περιοχὴν βορείως τῆς Κοζάνης (Δυτ. Μακεδονίας) (7 Αὐγούστου - 1 Σεπτ. 1967). (Rapport de la mission folklorique dans la région nord de Kozani (Macédoine du Sud) du 7 août au 1 septembre 1967) 347 - 359

Στ. Καρακάσης, Μουσική και λαογραφική αποστολή εις Κεφαλληνίαν (16 - 28 Σεπτεμβρίου 1967). (Mission musicale et folklorique dans l'île de Céphalonie du 16-28 septembre 1967) Σελ. 359 - 375

II. Τοῦ ἔτους 1968. (Année 1968).

Στέφ. Δ. "Ημελλος, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εις τὴν νῆσον Ἴον (19 - 27 Σεπτεμβρίου 1968). (Rapport sur la mission folklorique à Ios (Cyclades) (19-27 septembre 1968) . . 376 - 379

"Αγγ. Ν. Δευτεραῖος, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εις τὸ χωρίον Σισάνιον τοῦ νομοῦ Κοζάνης (15 Ἰουλίου - 3 Αὐγούστου 1968). (Rapport de la mission folklorique dans le village Sissanion du département de Kozani (Macédoine Occidentale) (du 15 juillet au 3 août 1968) 379 - 391

"Αννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εις τὸν Νομὸν Τρικάλων (16 Αὐγούστου - 2 Σεπτεμβρίου 1968). (Recherche folklorique au département de Trikala en Thessalie (du 16 août au 2 septembre 1968) 391 - 405

Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης, Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εις τὸν νομὸν Ρεθύμνης Κρήτης (26 Αὐγούστου - 14 Σεπτεμβρίου 1968). (Rapport sur la mission folklorique au département de Réthymnon (Crète) (26 août - 14 septembre 1968) . . 406 - 414

Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εις τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968. (Collections de matériel folklorique, déposées au Centre de Recherches du Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore) pendant les années 1967 et 1968) 415 - 427

Κινηματογραφῆσεις ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1967 - 1968. (Archives de Cinématographie. Matériel folklorique cinématographié pendant les années 1967-1968) 428 - 430

Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης , Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Κέντρου Ἐρεῦ- νης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968. (Exposés sur l'activité du Centre de Recherches du Folklore Hellénique pendant les années 1967 et 1968) .	Σελ. 431 - 443
Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968 ἐξ ἀνταλ- λαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα, δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς. (Revue reçues pendant les années 1967 et 1968 par donations, achat et en échange de l'Annuaire du Centre de Recherches du Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore)). . . .	444 - 472
Πίναξ τοπωνυμίων	473 - 476
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	477 - 487

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

- σ. 48β, στ. 20, ἀντί: *θοῦπέρθουρον γρ. θοῦπέρθουρον*
- σ. 300, στήλ. α', μετὰ τὸν στ. 32 νὰ προστεθῇ: Σπυριδάκης Κωνστ. 60, 61
σ. 338, στ. 4-5, ἀντί: τῶν Εἰσοδίων γρ. τοῦ Γενεσίου
- σ. 359, στ. 15, ἀντί: ΛΥΓΟΥΣΤΟΥ γρ. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ
- σ. 391, στ. 18 κέξ., ἀντί: Εἰς τὴν ἐπαρχίαν τρικαλῶν γρ. εἰς τὸν νό-
μον τρικαλῶν
- σ. 406, ὑποσ. 1, στ. 7, νὰ προστεθῇ: *Κατὰ τὸν Στ. Ξανθοῦδίδην*
(Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κορίθῃ... Athen 1939, σ. 74, ὑποσ. 3), τὸ ἀληθές ὄνομα τοῦ
χωρίου εἶναι *Μαγαρίτες*, οὕτω φερόμενον καὶ εἰς τοὺς καταλόγους χωρίων τῆς ἐνε-
τικῆς ἐποχῆς τοῦ Barozzi καὶ Basilicata.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. ΠΙΝΑΞ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ (ΠΡΩΙΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ)
ΑΠΟ ΤΟΥ 1918 - 1968

II. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A) ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΟΜΟΥΣ Α΄ (1939) - ΙΘ΄ (1966) — Β) ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ι. ΠΙΝΑΞ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ (ΠΡΩΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ)
ΑΠΟ ΤΟΥ 1918 - 1968

Α'. ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ

1. ΣΤΙΑΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, φιλ., Διευθυντής: 22.5.1918 - 3.11.1926.
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΕΓΑΣ, φιλ., Διευθυντής: 16.7.1936 - 31.12.1955.
3. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ, φιλ., ταξιν. διευθύνων: 10.11.1926 - 2.1.1930.
4. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ, φιλ., διευθύνων: 1.1.1956 - 20.4.1957. Διευθυντής: 21.4.1957 - 26.1.1969.
5. ΠΕΤΡΟΣ Α. ΦΟΥΡΙΚΗΣ, φιλ., διευθύνων: 2.1.1930 - 8.1.1932. Διευθυντής: 9.1.1932 - 4.4.1936.

Β'. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ

1. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ.: φιλ. (έπιστ. συνεργ. του Διευθυντού Γ. Κ. Σπυριδάκη πρὸς ἐκτέλεσιν λαογραφικῆς ἐρεύνης δι' οικονομικῆς ἐνισχύσεως τοῦ Β.Ι.Ε, ἀπὸ Μαΐου 1963 - Ἰανουαρ. 1966). Μόν. συντ.: 2.7.1966.
2. ΑΜΑΡΓΙΑΝΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΥΛ.: μουσ., ἀπεσπ.: 2.5 - 31.8.1969 καὶ 4.11.1969 - 31.8.1970.
3. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, φιλ., ἀπεσπ. εἰς θέσιν ἐπικ. ταξιν.: Ἰούν. 1918 - Νοέμ. 1926.
4. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ ΝΙΚ.: φιλ., ἡμερ. συντ.: 10.6.1963 - 24.9.1966. Μόν. συντ.: 24.9.1966.
5. ΗΜΕΛΛΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΗΜ.: φιλ., ἔκτ. συντ.: 25.4.1959 - 31.12.1962. Μόν. συντ.: 1.12.1962.
6. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ - ΜΠΑΡΜΠΑΡΙΓΟΥ ΜΑΡΙΑ: φιλ., ἀπεσπ. εἰς θέσιν ἔκτ. ταξιν.: 29.2.1928 - Νοεμβρ. 1929, 1937 - 1944. Μόν. συντ.: 1944 - Δεκ. 1958.
7. ΚΑΛΙΝΔΕΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ: φιλ., ἀπεσπ. ὡς ἐπικ. συντ.: 12.5.1945 - 1946.
8. ΚΑΡΑΚΑΣΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΚ.: μουσ., ἡμερ. συντ.: Ἀπρίλ. 1959 - Δεκ. 1969.
9. ΔΟΥΚΑΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΩΤ.: φιλ., ἀπεσπ. εἰς θέσιν ἐπικ. ταξιν.: Σεπτ. 1938 - Δεκ. 1944. Μόν. συντ.: 1944 - 15.7.1961.

Βραχυγραφίαι: ἀπεσπ.: ἀπεσπασμένοι· Β.Ι.Ε.: Βασιλικὸν Ἰδρυμα Ἐρευνῶν· γραφ.: γραφεὺς· διδάσκ.: διδάσκαλος· διωρ.: διωρίσθη· ἔκτ.: ἔκτακτος· ἐπικ.: ἐπίκουρος· ἐπιστ.: ἐπιστημονικός· ἡμερ.: ἡμερομίσθιος· καθαρ.: καθαρίστρια· κλητ.: κλητῆρ· μετετ.: μετετάχθη· μόν.: μόνιμος· μουσ.: μουσικός· συνεργ.: συνεργάτης· συντ.: συντάκτης· ταξιν.: ταξινόμος· ὑπάλλ.: ὑπάλληλος· φιλ.: φιλόλογος.

10. ΜΕΓΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΑΣΤ. : φιλ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : Σεπτ. 1922 - 'Απρίλ. 1927. Διωρ. έκτ. ταξιν. : 8.5.1933 - 1936. (Διευθυντής: 1936 - 1955).
11. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ : φιλ., ταξιν. : 8.9.1921 - 8.6.1922.
12. ΞΑΝΑΛΑΤΟΣ ΔΙΟΓΕΝΗΣ : φιλ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : 28.12.1936 - 1937.
13. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣ. : φιλ., άπεσπ. εις θέσιν συντ. : Σεπτ. 1948 - Σεπτ. 1951, 'Ιαν. 1952 - Μάρτ. 1952. Διωρ. μόν. συντ. : 6.3.1952 - 26.1.1969. [Διευθύνων : 27.1.1969 - 7.2.1970. Διευθυντής 8.2.1970].
14. ΠΑΠΑΜΙΧΑΝΑ ΑΝΝΑ ΙΩΑΝΝ. : φιλ. (έπιστ. συνεργ. του Διευθυντου Γ. Κ. Σπυριδάκη προς έκτέλεσιν λαογραφικής έρεύνης δι' οικονομικής ένισχύσεως του Β.Ι.Ε. από 'Ιουλ. 1962 - 1 'Ιουλ. 1964). Μόν. συντ. : 1.7.1964.
15. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΗΜ. : μουσ., άπεσπ. εις θέσιν μουσ. : 1950 - Σεπτ. 1951, 'Ιαν. 1952 - Σεπτ. 1953. Μόν. συντ. μουσ. : 30.6.1954.
16. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. : φιλ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. συντ. : 13.10.1943 - 1945. Μόν. συντ. : 3.3.1950 - 22.9.1961.
17. ΠΟΛΙΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. : φιλ., μόν. ταξιν. : 28.11.1920 - 17.5.1948. (Διευθύνων : 10.11. 1926 - 2.1.1930).
18. ΡΩΜΑΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α. : φιλ., συντ. 'Ιστορ. Λεξικου 'Ακαδημίας 'Αθηνών, άπεσπ. εις θέσιν συντ. του Λαογραφ. 'Αρχ. : 23.2.1950 - 1952, 1956. Μετετ. εις μόν. συντ. : 12.5.1962.
19. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ : φιλ., άπεσπ. : 5.8.1927 - Νοεμβρ. 1929.
20. ΣΑΡΡΑΣ ΞΕΝΟΦΩΝ : φιλ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : 27.6.1918 - 31.3.1926.
21. ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ : μουσ., άπεσπ. εις θέσιν μουσ. : 1950 - Σεπτ. 1951, 'Ιαν. 1952 - Σεπτ. 1953.
22. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΝ. : φιλ., μόν. συντ. : 1944 - 1.1.1956. (Διευθύνων : 1.1.1956 - 20.4.1957. Διευθυντής : 21.4.1957 - 26.1.1969).
23. ΣΧΙΝΑΣ ΟΡΕΣΤΗΣ : φιλ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : 15.1.1919 - 1923.
24. ΤΡΑΧΙΑΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ : φιλ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : 15.11.1921 - 12.6.1925.

Γ'. ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΕΞ ΑΠΟΣΠΑΣΕΩΣ

1. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ : διδάσκ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : 'Ιούν. 1918 - 'Ιούν. 1925.
2. ΛΙΟΥΔΑΚΙ ΜΑΡΙΑ : διδασκ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : Σεπτ. 1937 - Σεπτ. 1940.
3. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ : διδάσκ., άπεσπ. εις θέσιν έκτ. ταξιν. : 1926 - 1929. Διωρ. έκτ. υπάλλ. : 11.12.1929 - 1.11.1935.
4. ΜΕΤΑΣΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ : διδάσκ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : 8.2.1922 - 30.4.1923.
5. ΠΑΥΛΑΚΟΣ ΗΛΙΑΣ : διδάσκ., άπεσπ. εις θέσιν έπικ. ταξιν. : 8.5.1924 - 12.6.1925.
6. ΣΕΤΤΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ : διδάσκ., άπεσπ. 21.3 - 31.8.1966.

Δ'. ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ

1. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΑΔΙΚΗ Ιω. : έκτ. γραφ. : 8.1.1962 - 23.9.1966' μόν. γραφ. : 24.9.1966.
2. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΚΥΡ. : διδάσκ., μετετ. εις μόν. γραφ. : 30.6.1954.

3. ΔΗΜΟΥ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ : διδασκ., μετετ. εις μόν. γραφ. : 30.6.1954.
4. ΔΟΥΝΙΑ ΕΡΣΗ : ήμερ. γραφ. : 13.12.1940 - 30.8.1941.
5. ΚΑΛΑΒΡΟΥΖΙΩΤΟΥ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΣΠ. : έκτ. γραφ. : 23.4.1959 - 23.9.1966' μόν. γραφ. : 24.9.1966.
6. ΚΑΜΑΡΙΝΕΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ : γραφ. : 20.1.1923 - 'Οκτ. 1926.
7. ΚΡΗΤΙΚΟΣ ΒΙΚΤΩΡ : γραφ. : 1919 - 1920.
8. ΜΑΡΚΕΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ : γραφ. : 4.2.1919 - 30.8.1921.
9. ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΓΕΩΡΓΙΑ : γραφ. : Νοέμβρ. 1937 - 13.12.1946.
10. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΣ : γραφ. : 14.10.1945 - 'Ιούν. 1948.

Ε'. ΥΠΗΡΕΤΙΚΟΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΝ

1. ΚΟΚΚΟΡΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ : κλητ., μόν. : 1.12.1920 - 15.10.1922.
2. ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗ ΜΑΡΙΑ : καθαρ. : 30.11.1922 - Μαΐου 1928.
3. ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗ ΣΟΦΙΑ : καθαρ. : 25.5 - 1.12.1920.
4. ΜΑΝΤΖΟΥΡΑΝΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ : κλητ. : 3.10.1918 - 31.3.1926. Μάϊος 1928 - 15.5.1932.

II. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ
Α) ΚΑΤΑ ΤΟΜΟΥΣ (Α' (1939) - ΙΘ' (1966))

ΕΤΟΣ Α' (1939)

	Σελ.
Γ. Α. Μέγας, Θρακικά οικήσεις	5 - 49
Μαρία Ίωαννίδου, Βυζαντινά παροιμιαί εκ χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν	50 - 67
Μαρία Ίωαννίδου, Οἰκία Ἀραχόβης	68 - 98
Γ. Α. Μέγας, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας :	
Α'. Ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν	99 - 109
Β'. Ζητήματα τοῦ λαϊκοῦ δικαίου	110 - 120
Γ'. Ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸ παιδίον	120 - 142
Δ'. Παιδιαὶ καὶ ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα παιδῶν	143 - 149
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πε- πραγμένων κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν	150 - 167
Πίναξ ἐμφαινῶν τὰ εἰσαχθέντα χειρόγραφα ἀπὸ τοῦ 1927 μέχρι τοῦ 1939	168
Πίναξ κυρίων ὀνομάτων	169
Πίναξ λέξεων καὶ πραγμάτων	170 - 171

ΕΤΟΣ Β' (1940)

Γ. Α. Μέγας, Ἡ λαϊκὴ οἰκοδομία τῆς Λήμνου	3 - 29
Δ. Σ. Λουκάτος, Λαογραφικαὶ περὶ τελευταῆς ἐνδείξεις παρὰ Ἰωάννη τῷ Χρυσσοστόμῳ	30 - 117
Γ. Α. Μέγας, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας :	
Ε'. Ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸν γάμον	118 - 165
Ζ'. Τὰ κατὰ τὴν τελευταίην	166 - 205
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθεσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πε- πραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1940	206 - 211
Πίναξ τοπωνυμίων	212 - 213

	Σελ.
Πίναξ συγγραφέων	214
Πίναξ λέξεων και πραγμάτων	215 - 217

ΕΤΟΣ Γ' - Δ' (1941 - 1942)

Γ. Α. Μέγας, 'Ο 'Ιούδας εις τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ	3 - 32
Κ. Μαλτέζος, Δικαία ἢ δίκια κούπα	33 - 37
Μαρία 'Ιωαννίδου - Μπαρμπάργου, 'Ο Χάρος και τ' ἀδελφία. Συμβολή εις τὴν μελέτην τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ	38 - 59
Γ. Κ. Σπυριδάκης, 'Εξορκισμοὶ και μαγικοὶ κατάδεσμοὶ ἐκ κρητικῶν χειρογράφων	60 - 76,
Γ. Α. Μέγας, Ζητήματα 'Ελληνικῆς Λαογραφίας :	
Κεφ. Ζ'. Μαγεία, μαγικαὶ συνήθειαι και δεισιδαιμονίαι	77 - 116
Κεφ. Η'. Μαντική	117 - 140
Κεφ. Θ'. 'Αστρολογία	141 - 155
Κεφ. Ι'. Μετεωρολογία	155 - 162
Κεφ. ΙΑ'. Δημόδης ἰατρική	163 - 195
Γ. Α. Μέγας, 'Ο περὶ Οἰδίποδος μῦθος. (Προσθήκη εις τὴν περὶ 'Ιούδα πραγματείαν)	196 - 209
Γ. Α. Μέγας, 'Εκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ 'Αρχείου πεπραγμένων κατὰ τὰ ἔτη 1941 και 1942	210 - 213
Πίναξ τοπωνυμίων	214 - 216
Πίναξ λέξεων και πραγμάτων	217 - 218
Résumé du volume	219 - 223

ΕΤΟΣ Ε' - ΣΤ' (1943 - 1944)

Γ. Α. Μέγας, Μαγικαὶ και δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων. (Τρυποπέρασμα. Καινούργια φωτιά - διαβολοφωτιά. Σίδερο)	5 - 58
Δ. Α. Πετρόπουλος, 'Εθιμα συνεργασίας και ἀλληλοβοηθείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ	59 - 85
Γ. Α. Μέγας, Ζητήματα 'Ελληνικῆς Λαογραφίας : Κεφ. ΙΑ' Λαϊκὴ λατρεία	86 - 144

	Σελ.
Δικ. Β. Βαγιακάκος, Τρωάδα	145 - 154
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πεπρα- γμένων κατὰ τὰ ἔτη 1943 καὶ 1944	155 - 159
Πίναξ τοπωνυμίων	160 - 162
Πίναξ συγγραφέων	162
Πίναξ λέξεων καὶ πραγμάτων	163 - 166
Résumé du volume	167 - 170

 ΤΟΜΟΣ Ε' (1945 - 1949)

Γ. Α. Μέγας, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας :

Κεφ. ΙΒ'. Λαϊκὴ λατρεία (συνέχεια).

Β'. Ἑαρινὰ ἑορταὶ

α) Ἀπόκρηφ	3 - 12
β) Καθαρὰ Ἑβδομάς καὶ λοιπὴ Σαρακοστή	12 - 19
γ) Ἀπὸ 1ης Μαρτίου μέχρι τοῦ Πάσχα	19 - 24
δ) Ἑορταὶ τοῦ Πάσχα	25 - 51
ε) Ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μέχρι τέλους Μαΐου	51 - 64
στ) Μεσοπεντηκοστή, Ἀνάληψις, Πεντηκοστή	65 - 70

Γ'. Θερινὰ ἑορταὶ

α) Τὸ Γενέθλιον Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ ἄλλαι ἑορταὶ τοῦ Ἰουνίου	71 - 77
β) Ἀπὸ τῆς Παναγίας τῆς Καφοδεματούσας μέχρι τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος	77 - 81
γ) Ἀπὸ τῆς 1ης Αὐγούστου μέχρι Ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου	81 - 85

Δ'. Φθινοπωρινὰ ἑορταὶ

α) Ἑορταὶ Σεπτεμβρίου	85 - 89
β) Ἑορταὶ Ὀκτωβρίου	89 - 90
γ) Ἑορταὶ Νοεμβρίου	90 - 93

Ἐπίμετρον: Ἀ γ ρ ο τ ι κ ᾶ ἔ θ ι μ α

Ἐθιμα σποράς, θεραισμοῦ, ἀλωνισμοῦ, τρυγητοῦ καὶ συγκομι- δῆς τῶν ἐλαίων	94 - 100
---	----------

P. G. Brewster and Georgia Tarsouli, A string
figure series from Greece. Ἑλληνικὰ νηματοπαίγνια 101 - 125

Μενέλαος Τουρτόγλου, Στοιχεῖα ποινικοῦ δικαίου καὶ
ἐγκληματολογίας εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ἄσματα τοῦ
ἑλληνικοῦ λαοῦ 126 - 158

Σελ.

Γ. Α. Μέγας και Γ. Κ. Σπυριδάκης, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939 - 1947.	159 - 266
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πε- πραγμένων κατὰ τὰ ἔτη 1945 - 1949	267 - 282
Πίναξ τοπωνυμίων	283 - 285
Πίναξ λέξεων και πραγμάτων	286 - 292
Résumé du volume	293 - 294

ΤΟΜΟΣ ΣΤ' (1950 - 1951)

Δ. Β. Οικονομίδης, Τὰ ἑλληνικὰ δημῶδη βιβλία και ἡ ἐπί- δρασις αὐτῶν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ	3 - 56
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Τὸ ἄσμα τοῦ ἀσκητοῦ και τοῦ διαβόλου.	57 - 67
Κ. Ρωμαῖος, Παρατηρήσεις εἰς Βυζαντινὰς παροιμίας	68 - 77
Ἰ. Καλλέρης, Αἱ πρῶται ὕλαι τῆς ὑφαντουργίας εἰς τὴν Πτολε- μαϊκὴν Αἴγυπτον	78 - 230
Μαρία Ἰωαννίδου - Μπαρμπάριγου, Καλίβαι Σαρα- κατσαναίων	231 - 244
Δ. Σ. Λουκάτος, Ζητήματα κατατάξεως παροιμιῶν	245 - 296
Γ. Α. Μέγας, Ὁ λεγόμενος κοινὸς βαλκανικὸς πολιτισμὸς. Ἡ δημῶδης ποίησις	297 - 324
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πε- πραγμένων κατὰ τὰ ἔτη 1950 και 1951	325 - 331
Πίναξ ὀνομάτων	332 - 332
Πίναξ τοπωνυμίων	333
Πίναξ λέξεων και πραγμάτων	333 - 334
Résumé du volume	334 - 336

ΤΟΜΟΣ Ζ' (1952)

Γ. Α. Μέγας, Ἔθιμα τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς	3 - 27
Δ. Α. Πετρόπουλος, Ἡ ἀκλῆρία εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ	28 - 44

	Σελ.
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Τὰ δημοτικά ᾠσματα τῆς «θλιμμένης τρυγόνας»	45 - 56
Δ. Α. Πετρόπουλος, Συμβολή εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν	57 - 101
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. 102 - 147	102 - 147
Σπ. Δ. Περιστέρης, «Ἀκρίτας ὄντας ἔλαμνεν». Μουσικὴ μελέτη. 148 - 158	148 - 158
Δ. Α. Πετρόπουλος, Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις	159 - 160
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1952	161 - 163
Πίναξ τοπωνυμίων	164 - 165
Πίναξ συγγραφέων	165
Πίναξ λέξεων καὶ πραγμάτων	165 - 169
Résumé du volume	170

ΤΟΜΟΣ Η' (1953 - 1954)

Γ. Α. Μέγας, Οἱ Τραπεζουντιακοὶ θρηνοὶ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	3 - 13
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Ἐξορκισμοὶ καὶ ἰατροσοφία ἐξ Ἡπειρωτικοῦ χειρογράφου	14 - 40
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Τὸ τραγούδι τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Τάταρη. Μοιρολόγι ἢ ᾠσμα ἱστορικόν;	41 - 53
Δ. Α. Πετρόπουλος, Συμβολή εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (1771 - 1850).	54 - 109
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Περὶ τὸν καταρτισμὸν τῶν συλλογῶν δημοδῶν ᾠμάτων Th. Kind (1833) καὶ Γ. Χρ. Χασιώτου (1866)	110 - 123
Δ. Σ. Λουκᾶτος, Ὁ σύζυγος εἰς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἔθιμα καὶ λαογραφικαὶ ἐνδείξεις περὶ ἀρρενολοχείας	124 - 168
Γ. Α. Μέγας - Δ. Β. Οἰκονομίδης, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1948 - 1953	169 - 322
Δ. Α. Πετρόπουλος, Προσθήκη εἰς σελ. 68	323
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πεπραγμένων κατὰ τὰ ἔτη 1953 καὶ 1954	324 - 327

	Σελ.
Πίναξ τοπωνυμίων	328 - 329
Πίναξ λέξεων καὶ πραγμάτων	329 - 330
Résumé du volume	331 - 334

 ΤΟΜΟΣ Θ' - Γ' (1955 - 1957)

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Παρατηρήσεις ἐπὶ ἐνδυμάτων τινῶν κατὰ τὴν πρώτην βυζαντινὴν περίοδον	3 - 28
Φ. Κ. Μπουμπουλίδης, Δημώδη στιχουργήματα ἐκ Ζακυνθινῶν χειρογράφων	29 - 38
Δικ. Β. Βαγιακάκος, Ἡ Ληγοροῦ παλαιὸν Μανιάτικον μοιρολόγι τοῦ δικαιοῦ	39 - 64
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ εἰς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρουμανικοῦ λαοῦ	65 - 104
Σπ. Δ. Περιστέρης, Δημοτικὰ τραγούδια Δροπόλεως Βορ. Ἡπείρου.	105 - 133
Γ. Κ. Σπυριδάκης - Δ. Β. Οἰκονομίδης, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἔτων 1921 - 1938	134 - 402
<i>Ἐκθέσεις λαογραφικῶν καὶ μουσικῶν ἀποστολῶν</i>	403 - 404
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἀστυπάλαιαν (19 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1957)	404 - 411
Δ. Α. Πετρόπουλος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Χειράδες καὶ Βελιγοστήν Ἀρκαδίας	412 - 415
Δ. Σ. Λουκᾶτος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Παξοὺς (19 Αὐγ. - 3 Σεπτ. 1957)	416 - 422
Σπ. Δ. Περιστέρης, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς ἐπαρχίας Ναυπακτίας καὶ Μεσολογγίου	422 - 424
Γ. Α. Μέγας, Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1955	425 - 427
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1956 καὶ 1957	427 - 432
Γλωσσολογικὸν διαγώνισμα εἰς μνήμην Γεωργίου Χατζιδάκι	432
Πίναξ τοπωνυμίων	433

	Σελ.
Πίναξ λέξεων και πραγμάτων	434 - 435
Résumé du volume	436 - 439

ΤΟΜΟΣ ΙΑ' - ΙΒ' (1958 - 1959)

Δ. Α. Πετρόπουλος, 'Ησιόδειοι προλήψεις και δεισιδαιμονίαι	3 - 26
Δ. Σ. Λουκᾶτος, Πατήρ τίκτων. Σχετικά περιπτώσεις εις δύο τύπους παραμυθίων	27 - 42
Στέφ. Δ. Ήμελλος, Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ δημῶδου ἄσματος «ὁ Ἄνδρόνικος καὶ ἡ ρήγισσα»	43 - 49
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1954-1958	50 - 181
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Συγκεντρωτικὸς πίναξ τῆς ἑλληνικῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τῶν ἐτῶν 1907-1958	182 - 199
Στέφ. Δ. Ήμελλος, Δημῶδεις παραδόσεις ἐξ Νάξου.	200 - 228
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Τὸ δημῶδες ἄσμα «ὁ ὕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγερή»	229 - 248

Ἐκθέσεις λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη 1958 καὶ 1959

I. Τοῦ ἔτους 1958

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Λέρον (25 Ἰουλ. - 8 Αὐγ. 1958)	249 - 258
Δ. Σ. Λουκᾶτος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μεγανήσι Λευκάδος (1 - 15 Ἰουλίου 1958)	258 - 269
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια (12 Ἰουλ. - 10 Αὐγ. 1958)	270 - 277
Σπ. Δ. Περιστέρης, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Ρόδον καὶ Κῶ (7 Αὐγ. - 7 Σεπτ. 1958)	278 - 286

II. Τοῦ ἔτους 1959

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον (31 Αὐγ. - 14 Σεπτ. 1959)	287 - 294
Δ. Σ. Λουκᾶτος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Θεσσαλικά ἄγραφα (7 - 27 Ἰουλ. 1959)	295 - 312

Σελ.

Δ. Β. Οἰκονομίδης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρία τῆς πρώην ἐπαρχίας Μαλακασίου Ἡπείρου (14 Ἰουλ. - 12 Αὐγ. 1959)	313 - 320
Σπ. Δ. Περιστέρης, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Εὐρυτανίαν (7 Ἰουλ. - 6 Αὐγ. 1959)	321 - 327
Στέφ. Δ. Ἡμελλος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Νάξον (21 Ἰουλ. - 6 Σεπτ. 1959)	328 - 333
Σταῦρ. Καρακάσης, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Χαλκιδικὴν (6 Αὐγ. - 9 Σεπτ. 1959)	333 - 341
Λαογραφικαὶ συλλογαὶ ἀποσταλεῖσαι εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1958 - 1959	342 - 346
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τοῦ ἔτους 1959	347 - 396
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογρα- φικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1958 καὶ 1959	397 - 404
Πίναξ περιοδικῶν ληφθέντων κατὰ τὰ ἔτη 1958 - 1959 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα, δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς	405 - 406
Πίναξ τοπωνυμίων	407 - 409
Πίναξ λέξεων καὶ πραγμάτων	410 - 413
Résumé du volume	414 - 418

ΤΟΜΟΣ ΙΓ' - ΙΔ' (1960 - 1961)

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Τὸ δημῶδες ᾄσμα «Τοῦ Κάστρου τῆς ᾽Ωριᾶς». Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων. (La chanson populaire: Le châ- teau de la Belle. Son rapport avec la prise d'Amorium par les Arabes en l'an 838)	3 - 34
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Τὸ δημῶδες ᾄσμα «Ὀνειρὸ τῆς Παναγίας». (La chanson populaire: Le songe de la Sainte Vierge).	35 - 51
Σπ. Δ. Περιστέρης, Ὁ ἄσκαυλος (τσαμπούνα) εἰς τὴν νησιω- τικὴν Ἑλλάδα. (La cornemuse dans les îles de Grèce)	52 - 72
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ὅδηγίαι πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης. (Questionnaire d'enquête folklorique)	73 - 147

- Δ. Σ. Λο υ κ ᾱ τ ο ς, Παροιμιῶν πλατυσμοί. («Prolongements» ou «Élargissements» des proverbes) 148 - 203
- Σ τ έ φ. Δ. Ἡ μ ε λ λ ο ς, Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ Γάλλῳ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. (Informations laographiques du voyageur français P. Aug. de Guys) 204 - 252
- Ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη 1960 - 1961*
(*Rapports sur les missions folkloriques pendant les années 1960 - 1961*)

I. Τοῦ ἔτους 1960

- Γ. Κ. Σ π υ ρ ι δ ᾱ κ η ς, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κέα (15 - 19 Αὐγ. 1960). (Mission folklorique à l'île de Kéa (15 - 29 août 1960). 253 - 268
- Δ. Σ. Λο υ κ ᾱ τ ο ς, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς νήσους Ὀθωνοῦς, Ἐρείκουσαν καὶ Μαθράκι τοῦ Νομοῦ Κερκύρας (6 - 28 Ἰουλ. 1960). (Mission folklorique dans les îles : Othoni, Erikoussa et Mathraki (au nord de Corfu)) 268 - 289
- Σ τ έ φ. Δ. Ἡ μ ε λ λ ο ς, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν νῆσον Νάξον (26 Ἰουλ. - 25 Αὐγ. 1960). (Exposé sur la mission folklorique dans l'île de Naxos (26 juillet - 25 août 1960)) 290 - 300
- Γ. Κ. Σ π υ ρ ι δ ᾱ κ η ς - Σ τ α ῦ ρ. Κ α ρ α κ ᾱ σ η ς, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κύπρον (21 Ὀκτ. - 20 Νοεμβρ. 1960). (Mission folklorique en Chypre (21 oct. - 20 nov. 1960) 301 - 350
- Δ. Π ε τ ρ ὀ π ο υ λ ο ς - Σ τ α ῦ ρ. Κ α ρ α κ ᾱ σ η ς, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Ἐβρου (16 Αὐγ. - 16 Σεπτ. 1960). (Mission folklorique dans la région d'Évros (Thrace) du 16 août au 16 septembre 1960) 351 - 361
- Σ τ α ῦ ρ. Κ α ρ α κ ᾱ σ η ς, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Χαλκιδικὴν (5 Ἰουλ. - 4 Αὐγ. 1960). (Mission musicologique à Chalcidique (Macédoine) du 5 juillet au 4 août 1960) 362 - 373

II. Τοῦ ἔτους 1961

- Γ. Κ. Σ π υ ρ ι δ ᾱ κ η ς, Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς τοῦ Νομοῦ Πέλλης (Μακεδονίας) (29 Ἰουν. - 18 Ἰουλ. 1961). (Rapport sur une mission folklorique au département de Pella en Macédoine (29 juin - 18 juil. 1961) 374 - 388

Σελ.

Δ. Β. Οίκονομίδης, Λαογραφική αποστολή εις τὰ Κατσανοχώρια Ἡπείρου (13 Ἰουλ. - 12 Αὐγ. 1961). (Mission folklorique en Épire, région de «Katsanochoria» (13 Juillet 12 août 1961))	389 - 400
Στῆφ. Δ. Ἡμελλοῦς, Λαογραφική αποστολή εις τὴν περιοχὴν Ξάνθης (Δυτ. Θράκης) ἀπὸ 22 Ἰουλ. - 21 Αὐγ. 1961. (Mission folklorique à la région de Xanthe (Thrace) (22 juillet - 21 août 1961))	401 - 413
Σπ. Δ. Περιστέρης, Μουσική αποστολή εις Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν (3 Ἰουλ. - 2 Αὐγ. 1961). (Mission musicologique à Étolie et Acarnanie (3 juillet - 2 août 1961))	413 - 420
Σταῦρ. Καρακάσης, Μουσική αποστολή εις τὴν περιφέρειαν Παγγαίου Μακεδονίας (4 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1961). (Mission musicologique à Panghée (Macédoine) (4 août - 2 sept. 1961))	421 - 430
Λαογραφικὰ συλλογὰ κατατεθεῖσαι εις τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1960 - 1961). (Collections de matière folklorique déposées aux Archives de Folklore pendant la période 1960 - 1961))	431 - 437
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ἐκθέσεις περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1960 - 1961. (Exposés sur l'activité des Archives de Folklore pendant les années 1960 - 1961))	438 - 445
Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1960 - 1961 ἔξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα, ἐκ δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς. (Revue reçues pendant les années 1960 - 1961 par donations, achats et en échange de l'Annuaire des Archives de Folklore))	446 - 448
Πίναξ τοπωνυμίων	449 - 452
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	453 - 459

ΤΟΜΟΣ ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 1963)

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Περὶ τὸ δημῶδες ᾄσμα τῶν ἐννέα ἀδελφῶν εις τὸ στοιχειωμένον πηγάδι. (Sur la chanson de neuf frères qui s'en vont en guerre et qui rencontrent un puits hanté))	3 - 13
--	--------

Σ τ έ φ. Δ. Ἡ μ ε λ λ ο ς, Εἰδήσεις περὶ ἑλληνικῶν χορῶν καὶ μουσικῆς παρὰ τῷ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. (Informations sur les danses et la musique hellénique chez le voyageur P. Aug. de Guys)	14 - 31
*Α ν ν α Πα πα μι χ α ή λ, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Σύμης καὶ Χίου. (Légendes populaires des îles Symi et Chios)	32 - 41
Γ. Ν. Α ἰ κ α τ ε ρ ν ἰ δ η ς, Χρῆσις καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Usage et signification de l'eau puisé en silence (sans parler) dans la vie populaire)	42 - 61
*Α ν ν α Πα πα μι χ α ή λ, Χρῆσις τῶν μετάλλων εἰς μαγικάς, δεισιδαίμονας καὶ ἄλλας ἐνεργείας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Emploi des métaux dans diverses superstitions, aussi que dans d'autres actions magiques se rapportant à la vie sociale du peuple)	62 - 91
Γ. Κ. Σ π υ ρ ἰ δ ᾶ κ η ς - Δ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ἰ δ η ς, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1960-1962. (Bibliographie du folklore grec des années 1960-1962)	92 - 200
Σ π. Δ. Π ε ρ ἰ σ τ έ ρ η ς, Ὁ ἑξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. (La mesure de six temps (exassimos) dans les chansons folkloriques grecques)	201 - 229
<i>*Εκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη 1962-1963</i> (<i>Rapports sur les missions folkloriques pendant les années 1962-1963</i>)	

I. Τοῦ ἔτους 1962

Γ. Κ. Σ π υ ρ ἰ δ ᾶ κ η ς, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἰκαρίαν (13-31 Ἰουλίου 1962). (Rapport sur une mission folklorique à l'île d'Icarie du 13-31 juillet 1962)	230 - 245
Δ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ἰ δ η ς, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δυτ. Ζαγορίου Ἡπείρου (7 Ἰουλ. - 5 Αὐγ. 1962). (Mission folklorique aux villages situés au Zagorion occidental (Épire), du 7 juillet au 5 août 1962)	245 - 259
Κ. Ρ ω μ α ἰ ο ς, Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Κοντοβάζαιναν καὶ Μοναστηράκι τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας (3 - 23	

Σελ.

	Σεπτεμβρίου 1962). (Mission folklorique aux villages de Contovazaina et de Monastiraci d'Arcadie (Péloroponnèse) du 3 au 23 septembre 1962)	259 - 273
Σ τ α ὺ ρ .	Κ α ρ α κ ά σ η ς, Μουσική ἀποστολή εἰς Χίον ἀπὸ τῆς 28 Αὐγούστου μέχρι τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1962. (Mission musicale folklorique à l'île de Chios du 28 août eu 9 septembre 1962)	273 - 287
Σ π . Δ .	Π ε ρ ι σ τ έ ρ η ς, Μουσική ἀποστολή εἰς Εὐρυτανίαν (4 Ἰουλίου - 3 Αὐγούστου 1962). (Mission musicale en Eurytanie du 4 juillet au 3 août 1962)	288 - 303

II. Τοῦ ἔτους 1963

Γ . Κ .	Σ π υ ρ ι δ ά κ η ς, Λαογραφική ἀποστολή εἰς Κίμωλον ἀπὸ τῆς 14 μέχρι 29 Αὐγούστου 1963. (Mission folklorique à Kimolos du 14 au 29 août 1963)	304 - 321
Δ . Β .	Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ η ς, Λαογραφική ἀποστολή εἰς τὰ χωρία τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου Ἡπείρου (8 Ἰουλ. - 7 Αὐγ. 1963). (Mission folklorique dans la région centrale de Zagorion (Épire) du 8 juillet au 7 août 1963)	321 - 337
Σ τ έ φ . Δ .	Ἡ μ ε λ λ ο ς, Λαογραφική ἀποστολή εἰς Ἄμοργόν ἀπὸ 9 Ἰουλ. - 8 Αὐγ. 1963. (Mission folklorique dans l'île d'Amorgos du 9 juillet au 8 août 1963)	338 - 350
Σ τ α ὺ ρ .	Κ α ρ α κ ά σ η ς, Λαογραφική μουσική ἀποστολή εἰς Λέσβον (ἀπὸ 11 Αὐγ. - 10 Σεπτ. 1963). (Mission musicale dans l'île de Lesbos (Mytilène) du 11 août au 10 sept. 1963)	351 - 361
	Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1962 - 1963. (Collections de matière folklorique déposées aux Archives de folklore pendant la période 1962 - 1963)	362 - 387
Γ . Κ .	Σ π υ ρ ι δ ά κ η ς, Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1962 καὶ 1963. (Exposés sur l'activité des Archives de Folklore pendant les années 1962 - 1963)	388 - 397
	Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1962 - 1963 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς	

τὴν Ἐπετηρίδα, δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς. (Reuves reçues pendant les années 1962-1963 par donation, achat et en échange de l'Annuaire des Archives de Folklore)	398 - 411
Πίναξ τοπωνυμίων	412 - 414
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	415 - 419

ΤΟΜΟΣ ΙΖ' (1964)

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ἡ γράϊα ὡς προδότις εἰς δημῳδαὶς νεοελληνικὰς παραδόσεις. (La vieille femme comme traîtresse dans les légendes populaires grecques)	3 - 10
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Ἀνέκδοτοι δυϊστικαὶ παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Légendes dualistes néo-helléniques inédites)	11 - 39
Στέφ. Δ. Ἡμελλος, Ἐξορκισμοὶ τῆς Γελλοῦς ἐκ χειρογράφων ἐξ Ἀμοργοῦ. (Exorcismes de Gello d'après de manuscrits d'Amorgos)	40 - 52
Ἄννα Παπαμιχαήλ, Χρῆσις τῶν μετάλλων εἰς μαγικάς, δεισιδαίμονας καὶ ἄλλας ἐνεργείας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Emploie des métaux dans diverses superstitions, ainsi que dans d'autres pratiques magiques se rapportant à la vie sociale du peuple)	53 - 114
Ἄγγ. Ν. Δευτεράϊος, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τοῦ ἔτους 1963. (Bibliographie du folklore grec de l'année 1963)	115 - 171

*Ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὸ ἔτος 1964**(Rapports sur les missions folkloriques pendant l'année 1964)*

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Λαογραφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ Ἀρχεῖον Παύλου Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης. (Recherches folkloriques sur les archives de Paul Vlastos, aux Archives Historiques de Crète, à la Canée)	172 - 173
Σπ. Δ. Περιστέρης, Λαογραφικὴ μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Φωκίδος (16 Ἰουλίου - 6 Αὐγούστου)	

Σελ.

1964). (Mission musicale dans la province de Phocide du 16 juillet au 6 août 1964).	173 - 184
Κ. Ρωμαῖος, Ἐκθεσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν περιοχὴν Τυροῦ Κυνοῦρίας (28 Ἰουλίου - 8 Αὐγούστου 1964). (Mission folklorique dans la région de Tyros (province de Kynouria, Péloponèse, du 14 juillet au 8 août 1969).	185 - 189
Στέφ. Δ. Ἡμελλος, Ἐκθεσεις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Σάμον (13 Ἰουλ. - 11 Αὐγ. 1964). (Mission folklorique dans l'île de Samos du 13 juillet ou 11 août 1964)	190 - 203
Σταῦρ. Καρακάσης, Ἐκθεσεις μουσικῆς ἀποστολῆς εἰς ἐπαρχίαν Πυλίας (16 Ἰουλ. - 14 Αὐγ. 1964). (Mission musicale dans la province du Pylie (Messini-Péloponèse) du 16 juillet au 14 août 1964)	204 - 217
Ἄνα Παπαμιχαήλ, Ἐκθεσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Χάλκην καὶ Νίσυρον (13 Αὐγ. - 13 Σεπτ. 1964). (Mission folklorique dans les îles de Chalki et Nissyros (Dodécanèse), du 13 août au 13 septembre 1964)	217 - 230
Ἄγγ. Ν. Δευτεραῖος, Ἐκθεσεις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Φλωρίνης (13 Αὐγ. - 14 Σεπτ. 1964). (Mission folklorique dans la région de Florina (Grèce du Nord) (13 août - 14 septembre 1964)	230 - 240
Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεισῶν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἄρχειον κατὰ τὸ ἔτος 1954. (Collections folkloriques, déposées aux Archives de Folklore pendant l'année 1964)	241 - 250
Κινηματογραφῆσεις μορφῶν τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1962 - 1964. (Archives de cinematographie. Matériel folklorique cinematographié pendant les années 1962 - 1964)	255 - 260
Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ἐκθεσεις πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἄρχειοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1964. (Exposé sur l'activité des Archives de Folklore pendant l'année 1964).	251 - 254
Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα, δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς. (Revue reçues pendant l'année 1964 par donation, achat et en échange de l'Annuaire des Archives de Folklore)	261 - 270

	Σελ.
Πίναξ τοπωνυμίων	271
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	272 - 275

ΤΟΜΟΣ ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966)

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Περὶ τὰ δημόδη ἄσματα τῶν Ἀνδρονίου καὶ Κωνσταντίνου Δούκα. (Νέα παραλλαγή ἐκ Νάξου). (A propos des chansons acritiques d'Andronic et de Constantin Ducas. Une nouvelle variante de l'île de Naxos).	2 - 10
Δ. Β. Οἰκονομίδης, Ὁ θρῆνος τοῦ νεκροῦ ἐν Ἑλλάδι. (Τὸ μοιρολόγι καὶ ἡ ἐθιμοτυπία του). (Thrènes funèbres en Grèce. Le mirologue et son cérémonial)	11 - 40
Σταῦρ. Καρακάσης, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαϊκῶν μουσικῶν ὀργάνων. (Ὀργανολογικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη). (Contribution à l'histoire des instruments populaires grecs. Étude organologique et folklorique)	40 - 70
Β. Σκομβραῆς, Μαγικά καὶ ἰατροσοφικὰ ἐρανίσματα ἐκ Θεσσαλικοῦ κώδικος. (Textes magiques et recettes de médecine pratique tirés d'un manuscrit du couvent «Olympiotissa» en Thessalie)	71 - 115
Γ. Ν. Αἰκατερινίδης καὶ Ἄγγ. Ν. Δευτεραῖος, Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1964 - 1965. (Bibliographie du folklore grec des années 1964 - 1965)	116 - 180
Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Ἡ λαϊκὴ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Συμεῶνος εἰς Μεσολόγγιον κατὰ τὴν Πεντηκοστήν. (La fête populaire au couvent de St. Syméon, près de Messolonghi, pendant la Pentecôte).	181 - 194
Ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη 1965 - 1966 (Rapports sur les missions folkloriques pendant les années 1965 - 1966).	

I. Τοῦ ἔτους 1965. (Année 1965).

Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ἐκθέσις ἐρεῦνης κατὰ τὰ ἔτη 1964 καὶ 1965 εἰς τὸ Ἀρχεῖον Παύλου Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ
--

Σελ.

- Ἐκθέσις Κρήτης εἰς Χανιά. (Rapport de recherches effectuées aux Archives Paul G. Vlastos dans l'Archive Historique de Crète à Khanià (Crète) 195 - 201
- Δ. Β. Οἰκονομίδης, Λαογραφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ Πωγώνιον Ἡπείρου (8 Ἰουλ. - 7 Αὐγ. 1965). (Recherche folklorique à Pogonion (Epire) du 8 juillet au 7 août 1965) 202 - 225
- Στέφ. Δ. Ἡμελλος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Θήραν καὶ Ἀνάφην (3 Ἰουλ. - 1 Αὐγ. 1965). (Mission folklorique aux îles Thera et Anafi du 3 juillet au 1 août 1965) 225 - 234
- Ἄννα Παπαμιχαήλ, Ἐκθέσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης (18 Αὐγ. - 18 Σεπτ. 1965). (Mission folklorique dans la province de Karditsa (Thessalie) du 18 août - 18 septembre 1965) 236 - 247
- Ἄγγ. Ν. Δευτεράϊος, Ἐκθέσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Κοζάνης (Δυτ. Μακεδονίας) (9 Αὐγ. - 9 Σεπτ. 1965). (Rapport de la mission folklorique dans quelques villages du département de Kozani (Macédoine Occidentale) du 9 août au 9 sept. 1965) 247 - 261
- Σταῦρ. Καρακάσης, Ἐκθέσις μουσικῆς ἀποστολῆς εἰς Ζάκυνθον ἀπὸ 5 Αὐγούστου ἕως 3 Σεπτεμβρίου 1965. (Mission musicale dans l'île de Zakynthos (Zahte) du 5 août au 3 septembre 1965) 261 - 270
- II. Ἐκθέσεις ἀποστολῶν τοῦ ἔτους 1966. (Année 1966).
- Δ. Β. Οἰκονομίδης, Λαογραφικὴ ἔρευνα εἰς Μονοδένδριον καὶ Βίτσαν Ζαγορίου Ἡπείρου (14 Ἰουλ. - 4 Αὐγ. 1966). (Recherches folkloriques dans la région de Zagorion (Epire) du 14 juillet au 4 août 1966) 271 - 290
- Κ. Ρώμαϊος, Ἐκθέσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς Μυρσίνη Λακωνίας (19 Ὀκτ. - 2 Νοεμβρ. 1966). (Mission folklorique à Myrsini Laconie, du 19 octobre au 2 novembre 1966) 290 - 299
- Στέφ. Δ. Ἡμελλος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς νήσους Σίκινον καὶ Φολέγανδρον (5 - 20 Ἰουλ. 1966). (Mission folklorique dans les îles de Sicinos et Foleghandros (Cyclades) du 5 au 20 juillet 1966) 299 - 308

Σελ.

- Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης (10 - 24 Ἰουλίου 1966). (Mission folklorique dans la province de Karditsa en Thessalie (10 - 24 juillet 1966) 308 - 316
- Ἄγγ. Ν. Δευτεροῖος, Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς νομοῦ Γρεβενῶν (25 Ἰουλ. - 15 Αὐγ. 1966). (Mission folklorique dans la région de Grévena en Macédoine du sud - ouest (25 juillet - 16 août 1966) 316 - 331
- Γ. Ν. Αἰκατερινίδης, Ἐκθέσεις λαογραφικῶν ἀποστολῶν: α) εἰς Σταυροπήγιον Εὐρυτανίας (24 - 31 Ἰουλίου 1966) καὶ β) εἰς Ἀνώγεια Μυλοποτάμου Κρήτης (25 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1966). (Missions folkloriques: a) à Stavropighion (Eurytanie) du 24 au 31 juillet 1966 et b) à Anoghiá Mylopotamou (Crète) du 25 août 2 septembre 1966) 331 - 343
- Σπ. Δ. Περιστέρης, Μουσικὴ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς ἐπαρχίαν Βονίτσης καὶ εἰς Λευκάδα (3 - 17 Ἰουλίου 1966). (Mission musicale et folklorique dans la province de Vonitsa et dans l'île de Lefkas (Leucade) du 3 au 17 juillet 1966) 344 - 365
- Σταῦρ. Καρακάσης, Μουσικὴ καὶ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Σάμω (17 Σεπτ. - 7 Ὀκτωβρ. 1966). (Mission musicologique dans l'île de Samos (17 sept. - 7 oct. 1966)) 366 - 374
- Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1965 καὶ 1966. (Collections de matériel folklorique, déposées au Centre de Recherches du Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore) pendant les années 1965 et 1966) 375 - 389
- Κινηματογραφῆσεις ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1965 - 1966. (Archives de Cinématographié. Matériel folklorique cinématographié pendant les années 1965 - 1966). 390 - 394
- Γ. Κ. Σπυριδάκης, Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρῶν Λαογρ. Ἀρχείου) κατὰ τὰ ἔτη 1965 καὶ 1966. (Exposés sur l'activité du Centre de Recherches du Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore) pendant les années 1965 et 1966) 395 - 407

Σελ.

Περιοδικά ληφθέντα κατά τὰ ἔτη 1965 καὶ 1966 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα, δωρεῶν καὶ ἀγορῶν. (Revue reçues pendant les années 1965 et 1966 par donations, achat et en échange de l'Annuaire du Centre de Recherches du Folklore Hellénique (ex Archives de Folklore.	408 - 428
Πίναξ τοπωνυμίων	429 - 430
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	431 - 438

Β) ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Αϊκατερινίδης Γεώργ. Ν.

- Χρήσις καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Usage et signification de l'eau puisée en silence (sans parler) dans la vie populaire) ΙΕ' - ΙΣ', 42 - 61
- [ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Ἁγγ. Ν. Δευτεραίου] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἔτων 1964 - 1965. (Bibliographie du folklore grec des années 1964 - 1965) ΙΗ' - ΙΘ', 116 - 180
- Ἡ λαϊκὴ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Συμεῶνος εἰς Μεσολόγγιον κατὰ τὴν Πεντηκοστήν. (La fête populaire au couvent de St. Syméon, près de Missolonghi, pendant la Pentecôte) ΙΗ' - ΙΘ', 181 - 194
- Ἐκθεσις λαογραφικῶν ἀποστολῶν: α) εἰς Σταυροπήγιον Εὐρυτανίας (24 - 31 Ἰουλίου 1966) καὶ β) εἰς Ἀνώγεια Μυλοποτάμου Κρήτης (25 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1966). (Missions folkloriques: a) à Stavropighion (Euritanie) du 24 au 31 juillet 1966 et b) à Anoghia Mylopotamou (Crète) du 25 août au 2 septembre 1966) ΙΗ' - ΙΘ', 331 - 343
- [ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Ἁγγ. Ν. Δευτεραίου] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἔτων 1966 - 1967. (Bibliographie du folklore grec des années 1966 - 1967) Κ' - ΚΑ', 242 - 304
- Ἐκθεσις εἰδικῆς λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν (26 Φεβρουαρίου - 8 Μαρτίου 1967). (Rapport sur une enquête folklorique spéciale, menée dans département de Serrès du 26 février à 8 mars 1967) Κ' - ΚΑ', 324 - 336
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς νομὸν Λασιθίου Κρήτης (24 Αὐγούστου - 18 Σεπτεμβρίου 1967). (Rapport sur les recherches folkloriques dans le département de Lassithi, Crète (24 août - 18 septembre 1967)) Κ' - ΚΑ', 336 - 343
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Ἄετον Ξηρομέρου Αἰτωλοακαρνανίας (25 - 27 Νοεμβρίου 1967). (Rapport sur la mission folklorique à Aétos Xiromérou du département d'Étolo-acarnanie (25 - 27 novembre 1967)). Κ' - ΚΑ', 344 - 347

*Εκθέσεις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὸν νομὸν Ρεθύμνης Κρήτης (26 Αὐγού-
στου - 14 Σεπτεμβρίου 1968. (Rapport sur la mission folklorique au dépar-
tement de Réthymnon (Crète) (26 août - 14 sept. 1968)) Κ' - ΚΑ', 406 - 414

*Α μα ρ γ ι α ν ά κ η ς Γ ε ώ ρ γ.

Λαϊκὸν στιχοῦρημα τοῦ Θρήνου τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Σταύρωσιν τοῦ
Χριστοῦ. (La Vierge près de la Croix. Complainte populaire sur la cruci-
fixion de Jésus-Christ chantée le vendredi saint) Κ' - ΚΑ', 185 - 222

Β α γ ι α κ ά κ ο ς Δ ι κ. Β.

Τρωάδα (Troada) ἔτ. Ε' - Ζ', 145 - 154, 170

*Ἡ Ληγοροῦ· παλαιὸν Μανιάτικον μοιρολόγι τοῦ δικαιωμοῦ. (La «Ligorou»,
ancien chant funèbre de la «ventetta» dans le Magne) Θ' - Ι', 39 - 64, 437

B r e w s t e r P a u l G.

[ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γεωργίας Ταρσούλη] A string figure series from Greece.

*Ἑλληνικὰ νηματοπαίγνια. (Jeux de ficelle en Grèce) Ε', 101 - 125, 293

Δ ε υ τ ε ρ α ῖ ο ς *Α γ γ. Ν.

Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τοῦ ἔτους 1963. (Bibliographie du
folklore grec de l'année 1963) ΙΖ', 115 - 171

*Εκθέσεις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Φλωρίνης (13
Αὐγ. - 14 Σεπτ. 1964). (Mission folklorique dans la région de Florina
(Grèce du Nord) (13 août - 14 septembre 1964)) ΙΖ', 230 - 240

[ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνι-
κῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1964-1965. (Bibliographie du folklore grec
des années 1964-1965) ΙΗ' - ΙΘ', 116 - 180

*Εκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Κοζάνης (Δυτ. Μακε-
δονίας) (9 Αὐγ. - 9 Σεπτ. 1965). (Rapport de la mission folklorique dans
quelques villages du département de Kozani (Macédoine Occidentale) du
9 août au 9 sept. 1965) ΙΗ' - ΙΘ', 247 - 261

*Εκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς νομοῦ Γρεβενῶν (25 Ἰουλ. - 15
Αὐγ. 1966). (Mission folklorique dans la région de Grévena en Macédoine du
sud - ouest (25 juillet - 15 août 1966)) ΙΗ' - ΙΘ', 316 - 331

Γαμήλιοι ἄρτοι. (Les pains de Noces) Κ' - ΚΑ', 151 - 170

- [ἐν συνεργασία μετὰ Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1966 - 1967. (Bibliographie du folklore grec des années 1966 - 1967) Κ' - ΚΑ', 242 - 304
- *Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὴν περιοχὴν βορείως τῆς Κοζάνης (Δυτ. Μακεδονίας) (7 Αὐγούστου - 1 Σεπτ. 1967). (Rapport de la mission folklorique dans la région nord de Kozani (Macédoine du Sud) du 7 août au 1 septembre 1967) Κ' - ΚΑ', 347 - 359
- *Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὸ χωριὸν Σισάνιον τοῦ νομοῦ Κοζάνης (15 Ἰουλίου - 3 Αὐγούστου 1968). (Rapport de la mission folklorique dans le village Sissanion du département de Kozani (Macédoine Occidentale) du 15 juillet au 3 août 1968) Κ' - ΚΑ', 379 - 391

Ἕ μ ε λ λ ο ς Σ τ έ φ. Δ.

- Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ δημῶδους ἄσματος «ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ἡ ρήγισσα». (Observations sur la chanson populaire «Andronic et la princesse») ΙΑ' - ΙΒ', 43 - 49, 415 - 416
- Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου. (Traditions populaires de l'île de Naxos) ΙΑ' - ΙΒ', 200 - 228, 416 - 417
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Νάξον (21 Ἰουλ. - 6 Σεπτ. 1959). (Mission folklorique dans l'île de Naxos) (21 juillet - 6 sept. 1959)) ΙΑ' - ΙΒ', 328 - 333, 418
- Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ Γάλλῳ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. (Informations laographiques du voyageur français P. Aug. de Guys) ΙΓ' - ΙΔ', 204 - 252
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν νῆσον Νάξον (26 Ἰουλ. - 25 Αὐγούστου 1960). (Exposé sur la mission folklorique dans l'île de Naxos) (26 juillet - 25 août 1960)) ΙΓ' - ΙΔ', 290 - 300
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιοχὴν Ξάνθης (Δυτ. Θράκης) ἀπὸ 22 Ἰουλ. - 21 Αὐγ. 1961. (Mission folklorique à la région de Xanthe (Thrace) (22 juillet - 21 août 1961)) ΙΓ' - ΙΔ', 401 - 413
- Εἰδήσεις περὶ ἑλληνικῶν χορῶν καὶ μουσικῆς παρὰ τῷ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. (Informations sur les danses et la musique hellénique chez le voyageur P. Aug. de Guys) ΙΕ' - ΙΖ', 14 - 31
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἀμοργὸν ἀπὸ 9 Ἰουλ. - 8 Αὐγ. 1963. (Mission folklorique dans l'île d'Amorgos du 9 juillet au 8 août 1963) ΙΕ' - ΙΖ', 338 - 350
- *Ἐξορκισμοὶ τῆς Γελλοῦς ἐκ χειρογράφων ἐξ Ἀμοργοῦ. (Exorcismes de Gello d'après de manuscrits d'Amorgos) ΙΖ', 40 - 52
- *Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Σάμον (13 Ἰουλ. - 11 Αὐγούστου

- 1964). (Mission folklorique dans l'île de Samos du 13 juillet au 11 août 1964) ΙΖ', 190 - 203
- Λαογραφική αποστολή εις Θήραν και Ἀνάφη (3 Ἰουλ. - 1 Αὐγούστου 1965). (Mission folklorique aux îles Thera et Anafi du 3 juillet au 1 août 1965) ΙΗ' - ΙΘ', 225 - 234
- Λαογραφική αποστολή εις τὰς νήσους Σίκινον και Φολέγανδρον (5 - 20 Ἰουλ. 1966). (Mission folklorique dans les îles de Sicinos et Foléghandros (Cyclades) du 5 au 20 juillet 1966) ΙΗ' - ΙΘ', 299 - 308
- Ἡ δαιμονοποίησις τῶν Σαρακηνῶν ἐν Κρήτῃ. (Les Sarrazins représentés comme des démons dans les légendes crétoises) Κ' - ΚΑ', 113 - 125
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εις τὴν νῆσον Σέριφον (2 - 9 Ὀκτωβρίου 1967). (Rapport sur la mission folklorique à l'île de Sérifos) (2 - 9 octobre 1967)) Κ' - ΚΑ', 305 - 310
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εις τὴν νῆσον Ἴον (19 - 27 Σεπτεμβρίου 1968). (Rapport sur la mission folklorique à Ios (Cyclades) (19 - 27 septembre 1968)) Κ' - ΚΑ', 376 - 379

Ἰωαννίδου - Παρμπαρίγου Μαρία

- Βυζαντιναὶ παροιμίαι ἐκ χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν ἔτ. Α', 50 - 67
- Οἰκίαι Ἀραχόβης ἔτ. Α', 68 - 98
- Ὁ Χάρος καὶ τ' ἀδελφία. Συμβολὴ εις τὴν μελέτην τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. (Charon et les frères) ἔτ. Γ' - Δ', 38 - 59, 220 - 221
- Καλύβαι Σαρακατσαναίων. (Huttes des Saracatsans) ζ', 231 - 244, 335

Καλλέρης Ἰ.

- Αἱ πρῶται ὕλαι τῆς ὑφαντουργίας εις τὴν Πτολεμαϊκὴν Αἴγυπτον. (Les matières premières de l'industrie textile en Egypte ptolémaïque) ζ', 78 - 230, 334 - 335

Καρακάσης Σταῦρος

- Μουσικὴ ἀποστολὴ εις Χαλκιδικὴν (6 Αὐγ. - 9 Σεπτ. 1959). (Mission musicale en Chalcidique de Macédoine) (6 août - 9 sept. 1959)) ΙΑ' - ΙΒ', 333 - 341, 418
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εις Κύπρον (21 Ὀκτ. - 20 Νοεμβρ. 1960). (Mission folklorique en Chypre (21 oct. - 20 nov. 1960)) ΙΓ' - ΙΔ', 331 - 341, 348
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εις τὴν περιφέρειαν Ἐβρου (16 Αὐγ. - 16 Σεπτ.

- 1960). (Mission folklorique dans la région d'Evros (Thrace) du 16 août au 16 sept. 1960) ΙΓ' - ΙΔ', 354 - 361
- Μουσική ἀποστολή εἰς Χαλκιδικὴν (5 Ἰουλ. - 4 Αὐγ. 1960). (Mission musicologique à Chalcidique (Macédoine) du 5 juillet au 4 août 1960) ΙΓ' - ΙΔ', 362 - 373
- Μουσική ἀποστολή εἰς τὴν περιφέρειαν Παγγαίου Μακεδονίας (4 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1961). (Mission musicologique à Panghée (Macédoine) (4 août - 2 sept. 1961)) ΙΓ' - ΙΔ', 421 - 430
- Μουσική ἀποστολή εἰς Χίον ἀπὸ τῆς 28 Αὐγούστου μέχρι τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1962. (Mission musicale folklorique à l'île de Chios du 28 août au 9 septembre 1962) ΙΕ' - ΙΣ', 273 - 287
- Λαογραφικὴ μουσικὴ ἀποστολή εἰς Λέσβον ἀπὸ 11 Αὐγ. - 10 Σεπτ. 1963. (Mission musicale dans l'île de Lesbos (Mytilène) du 11 août au 10 sept. 1963) ΙΕ' - ΙΣ', 351 - 361
- Ἐκθεσις μουσικῆς ἀποστολῆς εἰς ἐπαρχίαν Πυλίας (16 Ἰουλ. - 14 Αὐγ. 1964). (Mission musicale dans la province du Pylie (Messini - Péloponèse) du 16 juillet au 14 août 1964) ΙΖ', 204 - 217
- Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαϊκῶν μουσικῶν ὄργάνων. (Ἐργασιολογικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη). (Contribution à l'histoire des instruments populaires grecs. Étude organologique et folklorique) ΙΗ' - ΙΘ', 40 - 70
- Ἐκθεσις μουσικῆς ἀποστολῆς εἰς Ζάκυνθον ἀπὸ 5 Αὐγούστου ἕως 3 Σεπτεμβρίου 1965. (Mission musicale dans l'île de Zakynthos (Zante) du 5 août au 3 septembre 1965) ΙΗ' - ΙΘ', 261 - 270
- Μουσικὴ καὶ λαογραφικὴ ἀποστολή εἰς Σάμον (17 Σεπτ. - 7 Ὀκτωβρ. 1966). (Mission musicologique dans l'île de Samos (17 sept. - 7 oct. 1966) ΙΗ' - ΙΘ', 366 - 374
- Μουσικὴ καὶ λαογραφικὴ ἀποστολή εἰς Κεφαλληνίαν (16 - 28 Σεπτεμβρίου 1967). (Mission musicale et folklorique dans l'île de Céphalonie du 16-28 septembre 1967) Κ' - ΚΑ', 359 - 375

Λ ο υ κ ᾶ τ ο ς Δ. Σ.

- Λαογραφικαὶ περὶ τελευτῆς ἐνδείξεις παρὰ Ἰωάννη τῷ Χρυσοστόμῳ ἔτ. Β', 30 - 117
- Ζητήματα κατατάξεως παροιμιῶν. (Étude sur la classification des proverbes) ζ', 245 - 296, 335 - 336
- Ὁ σύζυγος εἰς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἔθιμα καὶ λαογραφικαὶ ἐνδείξεις περὶ

- ἀρρενολογείας. (Le mari devant le fait de la naissance. Indications folkloriques sur la «couvade» en Grèce) Η', 124 - 168, 333 - 334
- Λαογραφική ἀποστολή εἰς Παξοὺς (19 Αὐγ. - 3 Σεπτ. 1957). (Mission folkloriques dans l'île de Paxos (19 août - 3 sept. 1957)) . . . Θ' - Γ', 416 - 422, 439
- Πατήρ τίκτων. Σχετικαὶ περιπτώσεις εἰς δύο τύπους παραμυθίων. (Père accouchant. Certains cas dans deux types de contes). . . ΙΑ' - ΙΒ', 27 - 42, 415
- Λαογραφική ἀποστολή εἰς Μεγανήσι Λευκάδος (1 - 15 Ἰουλίου 1958). (Mission folklorique dans l'île de Méganissi (1 - 15 juillet 1958)) ΙΑ' - ΙΒ', 258 - 269, 418
- Λαογραφική ἀποστολή εἰς τὰ Θεσσαλικά Ἄγραφα (7 - 27 Ἰουλ. 1959). (Mission folklorique dans les villages d'Agrafa en Thessalie) (7 - 27 juillet 1959)) ΙΑ' - ΙΒ', 295 - 312, 418
- Παροιμιῶν πλατυσμοί. («Prolongements» ou «Elargissements» des proverbes) ΙΓ' - ΙΔ', 148 - 203
- Λαογραφική ἀποστολή εἰς τὰς νήσους Ὀθωνοῦς, Ἐρείκουσαν καὶ Μαθράκι τοῦ νομοῦ Κερκύρας (6 - 28 Ἰουλ. 1960). (Mission folklorique dans les îles : Othoni, Erikoussa et Mathraki (au nord de Corfu)) ΙΓ' - ΙΔ', 268 - 289
- Ἄργια καὶ Ἄγιοι τιμωροί. (Jours Fériés et Saints punisseurs) Κ' - ΚΑ', 55 - 105

Μ α λ τ έ ζ ο ς Κ.

- Δικαία ἢ δίκια κούπα. (Coupe juste) ἔτ. Γ' - Δ', 33 - 37, 220

Μ έ γ α ς Γ ε ώ ρ γ. Α.

- Θρακικαὶ οἰκήσεις ἔτ. Α', 5 - 49
- Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. (Questions de Laographie hellénique) :
 ἔτ. Α', 99 - 149. ἔτ. Β', 118 - 205. ἔτ. Γ' - Δ', 77 - 195, 222. ἔτ. Ε' - Ϛ', 86 - 144, 169 - 170. τόμ. Ε', 3 - 100, 293
- Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πεπραγμένων κατὰ τὰ ἔτη :
 1937 - 1939 : ἔτ. Α', 150 - 167. — ἔτ. 1940 : ἔτ. Β', 206 - 211. — ἔτ. 1941 - 1942 : ἔτ. Γ' - Δ', 210 - 213. — ἔτ. 1943 - 1944 : ἔτ. Ε' - Ϛ', 155 - 159. — ἔτ. 1945 - 1949 : τόμ. Ε', 267 - 282. — ἔτ. 1950 - 1951 : Ϛ', 325 - 331. — ἔτ. 1952 : Ϛ', 161 - 163. — ἔτ. 1953 - 1954 : Η', 324 - 327. — ἔτ. 1955 : Θ' - Γ', 425 - 427
- Ἡ λαϊκὴ οἰκοδομία τῆς Λήμνου ἔτ. Β', 3 - 29
- Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. (La légende de Judas dans les traditions populaires) ἔτ. Γ' - Δ', 3 - 32, 219
- Ὁ περὶ Οἰδίποδος μῦθος. (Προσθήκη εἰς τὴν περὶ Ἰούδα πραγματείαν). (Sur le mythe d'Œdipe) ἔτ. Γ' - Δ', 196 - 209, 222 - 223

- Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων. (Τρυποπέρασμα. Καινούργια φωτιά - διαβολοφωτιά. Σίδερο). (Coutumes de magie et de superstition en vue de détourner des maladies épidémiques) ἔτ. Ε' - Ζ', 5 - 58, 167 - 68
- [ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γ. Κ. Σπυριδάκη] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939 - 1947. (Bibliographie du folklore grec des années 1939 - 1947) Ε', 159 - 263, 294
- Ἄ ὁ λεγόμενος κοινὸς βαλκανικὸς πολιτισμὸς. Ἡ δημώδης ποίησις. (La civilisation dite balkanique. La poésie populaire des pays des Balkans) Ζ', 297 - 324, 336
- Ἔθιμα τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς. (Les rites du jour de la «sage-femme») Ζ', 3 - 27, 170 - 171
- Οἱ Τραπεζουντιακοὶ θρηνοὶ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (Chansons populaires de Trébizonde sur la prise de Constantinople) Η', 3 - 13, 331
- [ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Δ. Β. Οἰκονομίδου] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1948 - 1953. (Bibliographie du folklore grec des années 1948 - 1953) Η', 169 - 322, 334

Μ π ο υ μ π ο υ λ ῖ δ η ς Φ α ῖ δ . Κ .

- Δημώδη στιχοργήματα ἐκ Ζακυνθινῶν χειρογράφων. (Poèmes populaires tirés de manuscrits de Zante) Θ' - Ι', 29 - 38, 437

Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ η ς Δ η μ . Β .

- Τὰ ἑλληνικὰ δημώδη βιβλία καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ. (Les livres démotiques grecs et leur influence sur la vie spirituelle du peuple roumain) Ζ', 3 - 56, 334
- Τὰ δημοτικὰ ᾄσματα τῆς «θλιμμένης τρυγόνας». (Les chansons populaires «de la tourterelle affligée») Ζ', 45 - 56, 172
- Ἐξορκισμοὶ καὶ ἰατροσόφια ἐξ Ἡπειρωτικοῦ χειρογράφου. (Exorcismes et recueil populaire de remèdes trouvés dans un manuscrit) Η', 14 - 40, 331 - 332
- [ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γ. Α. Μέγα] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1948 - 1953. (Bibliographie du Folklore grec des années 1948 - 1953) Η', 169 - 322, 334
- Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ εἰς τὸν βίον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρουμανικοῦ λαοῦ. (Saint Paraskévi dans les croyances des peuples grec et roumain) Θ' - Ι', 65-104, 438

- [ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γ. Κ. Σπυριδάκη] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1921 - 1938. (Bibliographie du Folklore grec des années 1921 - 1938) Θ' - Γ', 134 - 402, 439
- Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1954 - 1958. (Bibliographie du folklore grec des années 1954 - 1958) ΙΑ' - ΙΒ', 50 - 181, 416
- Συγκεντρωτικὸς πίναξ τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1907 - 1958. (Index de la bibliographie du folklore grec des années 1907 - 1958) ΙΑ' - ΙΒ', 182 - 199, 416
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια (12 Ἰουλ. - 10 Αὐγούστου 1958). (Mission folklorique dans la région de Souli en Épire (12 juillet - 10 août 1958)) ΙΑ' - ΙΒ', 270 - 277, 418
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρία τῆς πρόην ἐπαρχίας Μαλακασίου Ἠπείρου (14 Ἰουλ. - 12 Αὐγ. 1959). (Mission folklorique dans la région de Malacassi en Épire (14 juillet - 12 août 1959)) ΙΑ' - ΙΒ', 313 - 320, 418
- Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τοῦ ἔτους 1959. (Bibliographie de folklore grec de l'année 1959) ΙΑ' - ΙΒ', 347 - 396, 418
- Τὸ δημῶδες ᾄσμα «Ὁνειρο τῆς Παναγίας». (La chanson populaire: Le songe de la Sainte Vierge). ΙΓ' - ΙΔ', 35 - 51
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Κατσανοχώρια Ἠπείρου (13 Ἰουλ. - 12 Αὐγ. 1961). (Mission folklorique en Épire, région de «Katsanochoria») (13 juillet - 12 août 1961)) ΙΓ' - ΙΔ', 389 - 400
- [ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γ. Κ. Σπυριδάκη] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1960 - 1962. (Bibliographie du folklore grec des années 1960 - 1962) ΙΕ' - ΙΖ', 92 - 200
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δυτ. Ζαγορίου Ἠπείρου (7 Ἰουλ. - 5 Αὐγ. 1962). (Mission folklorique aux villages situés au Zagorion occidental (Épire), du 7 juillet au 5 août 1962) ΙΕ' - ΙΖ', 245 - 259
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου Ἠπείρου (8 Ἰουλ. - 7 Αὐγ. 1963). (Mission folklorique dans la région centrale de Zagorion (Épire) du 8 juillet au 7 août 1963) ΙΕ' - ΙΖ', 321 - 337
- Ἀνέκδοτοι δυϊστικαὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Légendes dualistes néo-helléniques inédites) ΙΖ', 11 - 39
- Ὁ θρῆνος τοῦ νεκροῦ ἐν Ἑλλάδι. (Τὸ μοιρολόγι καὶ ἡ ἐθιμοτυπία του). (Thrènes funèbres en Grèce. Le mirologue et son cérémonial) ΙΗ' - ΙΘ', 11 - 40
- Λαογραφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ Πωγώνιον Ἠπείρου (8 Ἰουλ. - 7 Αὐγούστου

- 1965). (Recherche folklorique à Pogonion (Épire) du 8 juillet au 7 août 1965) ΙΗ' - ΙΘ', 202 - 225
- Λαογραφική έρευνα εις Μονοδένδριον καὶ Βίτσαν Ζαγορίου Ἠπείρου (14 Ἰουλ. - 4 Αὐγ. 1966). (Recherches folkloriques dans la région de Zagorion (Épire) du 14 juillet au 4 août 1966) ΙΗ' - ΙΘ', 271 - 290
- Ἡ λαϊκὴ ὀρολογία τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. (Terminologie populaire des chansons populaires grecques) Κ' - ΚΑ', 126 - 150

Ὁ ρ λ ά ν δ ο ς Ἀ ν α σ τ.

- Τὸ ἔργον τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὴν πεντηκονταετίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ (1918 - 1968). (L'œuvre du Centre de Recherches du Folklore Hellénique pendant les 50 ans de son fonctionnement (1918 - 1968)) Κ' - ΚΑ', 5 - 14

Π α π α μ ι χ α ῆ λ Ἀ ν ν α Ι.

- Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Σύμης καὶ Χίου. (Légendes populaires des îles Symi et Chios) ΙΕ' - ΙΖ', 32 - 41
- Χρῆσις τῶν μετάλλων εις μαγικὰς, δεισιδαίμονας καὶ ἄλλας ἐνεργείας εις τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Emploi des métaux dans diverses superstitions, aussi que dans d'autres pratiques magiques se rapportant à la vie sociale du peuple) ΙΕ' - ΙΖ', 62 - 91, ΙΖ', 53 - 114
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εις Χάλκην καὶ Νίσυρον (13 Αὐγ. - 13 Σεπτ. 1964). (Mission folklorique dans les îles de Chalki et Nissyros (Dodécannèse), du 13 août au 13 septembre 1964) ΙΖ', 217 - 230
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εις τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης (18 Αὐγ. - 18 Σεπτ. 1965). (Mission folklorique dans la province de Karditsa (Thessalie) du 18 août - 18 septembre 1965) ΙΗ' - ΙΘ', 236 - 247
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εις τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης (10 - 24 Ἰουλίου 1966). (Mission folklorique dans la province de Karditsa en Thessalie (10 - 24 juillet 1966)) ΙΗ' - ΙΘ', 308 - 316
- Κροκαλωτὰ δάπεδα τῆς Σύμης. (Des planchers en cailloux à Symi) Κ' - ΚΑ', 223 - 241
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εις τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων (16 Σεπτεμβ. - 3 Ὀκτωβρίου 1967). (Recherche folklorique dans la province de Trikala du 16 septembre au 3 octobre 1967) Κ' - ΚΑ', 310 - 324
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εις τὸν νομὸν Τρικάλων (16 Αὐγούστου - 2

Σεπτεμβρίου 1968). (Recherche folklorique au département de Trikala en Thessalie (du 16 août au 2 septembre 1968)) . . . Κ' - ΚΑ', 391 - 405

Περιστέρης Σπυρ. Δ.

- «Ἀκριτάς ὄντας ἔλαμνεν». Μουσική μελέτη. («Lorsque Acritas labourait». Etude musicale) . . . Ζ', 148 - 158, 174
- Δημοτικά τραγούδια Δροπόλεως Βορ. Ἡπείρου. (Chansons populaires de Dro-polis en Épire du nord) . . . Θ' - Γ', 105 - 133, 438 - 439
- Μουσική ἀποστολή εἰς τὰς ἐπαρχίας Ναυπακτίας καὶ Μεσολογγίου. (Mission musicale dans la région de Naupacte (Léropante) et de Missolonghi (7 août - 6 sept.) . . . Θ' - Γ', 422 - 424, 439
- Μουσική ἀποστολή εἰς Ρόδον καὶ Κῶ (7 Αὐγ. - 7 Σεπτ. 1958). (Mission musi-cale dans les îles de Rhodes et des Cos du Dodécanèse) ΙΑ' - ΙΒ', 278 - 286, 418
- Μουσική ἀποστολή εἰς Εὐρυτανίαν (7 Ἰουλ. - 6 Αὐγ. 1959). (Mission musicale en Eurytanie (7 juillet - 6 août 1959)) . . . ΙΑ' - ΙΒ', 321 - 327, 418
- Ὁ ἄσκαυλος (τσαμπούνα) εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα. (La cornemuse dans les îles de Grèce) . . . ΙΓ' - ΙΔ', 52 - 72
- Μουσική ἀποστολή εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν (3 Ἰουλ. - 2 Αὐγ. 1961). (Mission musicologique à Étolie et Acarnanie (3 juillet - 2 août 1961)) . . . ΙΓ' - ΙΔ', 413 - 420
- Ὁ ἐξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. (La mesure de six temps (exassimos) dans les chansons folkloriques grecques) ΙΕ' - ΙΖ', 201 - 229
- Μουσική ἀποστολή εἰς Εὐρυτανίαν (4 Ἰουλίου - 3 Αὐγούστου 1962). (Mission musicale en Eurytanie du 7 juillet au 3 août 1962) ΙΕ' - ΙΖ', 288 - 303
- Λαογραφικὴ μουσικὴ ἀποστολή εἰς τὴν περιφέρειαν Φωκίδος (16 Ἰουλίου - 6 Αὐγούστου 1964). (Mission musicale dans la province de Phocide du 16 juillet au 6 août 1964) . . . ΙΖ', 173 - 184
- Μουσικὴ λαογραφικὴ ἀποστολή εἰς ἐπαρχίαν Βονίτσης καὶ εἰς Λευκάδα (3 - 17 Ἰουλίου 1966). (Mission musicale et folklorique dans la province de Vonitsa et dans l'île de Lefkas (Leucade) du 3 au 17 juillet 1966) . . . ΙΗ' - ΙΘ', 344 - 365

Πετρόπουλος Δ. Α.

- Ἔθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Coutumes de coopération et de solidarité chez le peuple grec) ἔτ. Ε' - Ζ', 59 - 85, 168-169
- Ἡ ἀκληρία εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Les coutumes du peuple grec concernant le manque d'héritiers) . . . Ζ', 28 - 44, 159, 171 - 172

- Συμβολή εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν. (Contribution à l'étude des poids et mesures chez le peuple grec) Ζ', 57 - 101, 159 - 160, 172 - 173
- Συμβολή εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (1771 - 1850). (Contribution à la bibliographie des chansons populaires grecques (1771 - 1850)) Η', 54 - 109, 323, 332
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Χειράδες καὶ Βελιγοστὴν Ἀρκαδίας. (Mission folklorique en Arcadie dans les villages de Chirades et de Vélégosti (2 - 20 août 1957)) Θ' - Γ', 412 - 415, 439
- Ἡσιόδειοι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονία. (Préjugés et superstitions chez Hésiod) ΙΑ' - ΙΒ', 3 - 26, 454
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Ἐβρου (16 Αὐγ. - 16 Σεπτ. 1960). (Mission folklorique dans la région d'Évros (Thrace) du 16 août au 16 septembre 1960) ΙΓ' - ΙΔ', 351 - 353, 361
- Μητραγύρται - Μηναγύρται Κ' - ΚΑ', 106 - 112

R a d u l e s c u N i c o l a e

- Choreios Alogos [Χορεῖος Ἄλογος]. Contemporanéité et protohistoire dans la rythmique musicale. (Χορεῖος Ἄλογος. Συγχρονικότης καὶ πρωτοιστορία εἰς τὴν μουσικὴν ρυθμικὴν) Κ' - ΚΑ', 171 - 184

Ρ ω μ α ῖ ο ς Κ.

- Παρατηρήσεις εἰς Βυζαντινὰς παροιμίας. (Remarques sur quelques proverbes byzantins) Σ', 68 - 77, 334
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Κοντοβάζαιναν καὶ Μοναστηράκι τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας (3 - 23 Σεπτεμβρίου 1962). (Mission folklorique aux villages de Contovazaina et de Monastiraki d'Arcadie (Péloponnèse) du 3 au 23 septembre 1962) ΙΕ' - ΙΣ', 259 - 273
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν περιοχὴν Τυροῦ Κυνουρίας (28 Ἰουλίου - 8 Αὐγούστου 1964). (Mission folklorique dans la région de Tyros (province de Kynouria, Péloponnèse) du 14 juillet au 8 août 1969) ΙΖ', 185 - 189
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Μυρσίνην Λακωνίας (19 Ὀκτ. - 2 Νοεμβ. 1966). (Mission folklorique à Myrsini Laconie du 19 octobre au 2 novembre 1966) ΙΗ' - ΙΘ', 290 - 299

Σ κ ο υ β α ρ ᾶ ς Β.

Μαγικά καὶ ἰατροσοφικὰ ἐξάνισματα ἐκ Θεσσαλικοῦ κώδικος. (Textes magiques et recettes de medecine pratique tirés d'un manuscrit du couvent «Olympiotissa» en Thessalie) ΙΗ' - ΙΘ', 71 - 115

Σ π υ ρ ι δ ᾶ κ η ς Γ ε ώ ρ γ. Κ.

Ἐξορκισμοὶ καὶ μαγικοὶ κατάδεσμοι ἐκ κρητικῶν χειρογράφων. (Exorcismes et incantations tirés de manuscrits crétois). ἔτ. Γ' - Δ', 60 - 76, 221 - 222

[ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Γ. Α. Μέγα] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939 - 1947. (Bibliographie du folklore grec des années 1939 - 1947) Ε', 159 - 263, 294

Τὸ ᾄσμα τοῦ ἀσκητοῦ καὶ τοῦ διαβόλου. (La chanson de l'ascète et du diable) Ϛ', 57 - 67, 334

Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἁγιολογικῶν πηγῶν. (Les coutumes relatives à la naissance, au baptême, au mariage selon les sources hagiographiques byzantines) Ϛ', 102 - 147, 173 - 174

Τὸ τραγούδι τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Τάταρη. Μοιρολόγι ἢ ᾄσμα ἱστορικόν; (La chanson «Captifs de Tataris» est-elle un chanson funèbre ou historique?) Η', 41 - 53, 332

Περὶ τὸν καταρτισμὸν τῶν συλλογῶν δημοδῶν ᾄσμάτων Th. Kind (1833) καὶ Γ. Χρ. Χασιώτου (1866). (Sur les recueils de chansons populaires de Th. Kind (1833) et G. Ch. Chassiotis) Η', 110 - 123, 332 - 333

Παρατηρήσεις ἐπὶ ἐνδυμάτων τινῶν κατὰ τὴν πρώτην βυζαντινὴν περίοδον. (Sur quelques vêtements de la première période byzantine (3eme - 7eme siècles) Θ' - Γ', 3 - 28, 436 - 37

[ἐν συνεργασίᾳ μετὰ Δ. Β. Οἰκονομίδου] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1921 - 1938. (Bibliographie du folklore grec des années 1921 - 1938) Θ' - Γ', 134 - 402, 439

Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἀστυπάλαιαν (19 Αὐγούστου - 2 Σεπτεμβρίου 1957). (Mission folklorique dans l'île d'Astypaléa du Dodécanèse (19 août - 2 sept.) Θ' - Γ', 404 - 411, 439

Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὰ ἔτη: 1956 - 1957: Θ' - Γ', 427 - 432. Ἔτ. 1958 - 1959: ΙΑ' - ΙΒ', 397 - 404. — Ἔτ. 1960 - 1961: ΙΓ' - ΙΔ', 438 - 445. — Ἔτ. 1962 - 1963: ΙΕ' - ΙϚ', 388 -

- 397.—Ἔτ. 1964 : ΙΖ', 251 - 254.—Ἔτ. 1965 - 1966 : ΙΗ' - ΙΘ', 395 - 407.—
Ἔτ. 1967 - 1968 : Κ' - ΚΑ', 431 - 443.
- Τὸ δημῶδες ᾄσμα «Ὁ ἕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγερή». (La chanson populaire : Sommeil d'un guerrier et sa belle) . . . ΙΑ' - ΙΒ', 229 - 248, 417
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Λέρον (25 Ἰουλίου - 8 Αὐγούστου 1958). (Mission folklorique dans l'île de Léros du Dodécanèse (25 juillet - 8 août 1958)) . . . ΙΑ' - ΙΒ', 249 - 258, 417
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον (31 Αὐγ. - 14 Σεπτ. 1959). (Mission folklorique dans l'île de Milos (31 août - 14 sept. 1959)) . . . ΙΑ' - ΙΒ', 287 - 294, 418
- Τὸ δημῶδες ᾄσμα «Τοῦ Κάστρου τῆς Ὁριᾶς». Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων. (La chanson populaire : Le château de la Belle. Son rapport avec la prise d'Amorium par les Arabes en l'an 838) . . . ΙΓ' - ΙΔ', 3 - 34
- Ὁδηγία πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης. (Questionnaire d'enquête folklorique) . . . ΙΓ' - ΙΔ', 73 - 147
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κέα (15 - 19 Αὐγ. 1960). (Mission folklorique à l'île de Kéa (15 - 29 août 1960)) . . . ΙΓ' - ΙΔ', 253 - 268
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κύπρον (21 Ὀκτ. - 20 Νοεμβρ. 1960). (Mission folklorique en Chypre (21 oct. - 20 nov. 1960)) ΙΓ' - ΙΔ', 301 - 336, 349 - 350
- Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Πέλλης (Μακεδονίας) (29 Ἰουν. - 18 Ἰουλ. 1961). (Rapport sur une mission folklorique au département de Pella en Macédoine (29 juin-18 juil. 1961)) ΙΓ' - ΙΔ', 374 - 388
- Περὶ τὸ δημῶδες ᾄσμα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸ στοιχειωμένον πηγάδι. (Sur la chanson de neuf frères qui s'en vont en guerre et qui rencontrent un puits hanté) . . . ΙΕ' - ΙΣ', 3 - 13
- [ἔν συνεργασίᾳ μετὰ Δ. Β. Οἰκονομίδου] Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἔτων 1960-1962. (Bibliographie du folklore grec des années 1960-1962) . . . ΙΕ' - ΙΣ', 92 - 200
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἰκαρίαν (13 - 31 Ἰουλίου 1962). (Rapport sur une mission folklorique à l'île d'Icarie du 13-31 juillet 1962) . . . ΙΕ' - ΙΣ', 230 - 245
- Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κίμωλον ἀπὸ τῆς 14 μέχρι 29 Αὐγούστου 1963. (Mission folklorique à Kimolos du 14 au 29 août 1963) . . . ΙΕ' - ΙΣ', 304 - 321
- Ἡ γραιῖα ὡς προδότις εἰς δημῶδεις νεοελληνικὰς παραδόσεις. (La vieille femme comme traîtresse dans les légendes populaires grecques) . . . ΙΖ', 3 - 10
- Λαογραφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ Ἀρχεῖον Παύλου Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖω

- Κρήτης. (Recherches folkloriques sur les archives de Paul Vlastos, aux Archives Historiques de Crète, à la Canée) ΙΖ', 172 - 173
- Περὶ τὰ δημώδη ᾄσματα τῶν Ἀνδρονίκου καὶ Κωνσταντίνου Δούκα. (Νέα παραλλαγή ἐκ Νάξου). (A propos des chansons acritiques d'Andronic et de Constantin Ducas. Une nouvelle variante de l'île de Naxos) ΙΗ' - ΙΘ', 2 - 10
- Ἐκθεσις ἐρεῦνης κατὰ τὰ ἔτη 1964 καὶ 1965 εἰς τὸ Ἀρχεῖον Παύλου Βλαστοῦ ἐν τῷ Ἱστορικῷ Ἀρχεῖῳ Κρήτης εἰς Χανιά. (Rapport de recherches effectués aux Archives Paul G. Vlastos dans l'Archive Historique de Crète à Khanià (Crète)) ΙΗ' - ΙΘ', 195 - 201
- Ἡ πρώτη πεντηκονταετία (1918 - 1968) τῆς λειτουργίας τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Κ' - ΚΑ', 3 - 4
- Τὸ ᾄσμα τῆς χελιδόνας (χελιδόνισμα) τὴν πρώτην Μαρτίου. (La chanson de l'hirondelle (Chelidonisma) le premier mars) Κ' - ΚΑ', 15 - 54

Τ α ρ σ ο ὄ λ η Γ ε ω ρ γ ί α

- [ἐν συνεργασία μετὰ Paul Brewster] A string figure series from Greece.
Ἑλληνικὰ Νηματοπαίγνια. (Jeux de ficelle en Grèce) Ε', 101 - 125, 293

Τ ο υ ρ τ ὄ γ λ ο υ Μ ε ν ἑ λ.

- Στοιχεῖα ποινικοῦ δικαίου καὶ ἐγκληματολογίας εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ᾄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Éléments de droit pénal et criminel contenus dans les proverbes et les chansons populaires) Ε', 126 - 158, 293 - 294

ΕΞΕΔΟΘΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ.
Η ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΕΠΕΡΑΤΩΘΗ
ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟΝ 1971

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
(ΠΡΩΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ)

- 1) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα. Τόμ. Α'. 'Εν 'Αθήναις 1920, 8ον, σελ. 304 Δρχ. 100
- 2) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα. Τόμ. Β'. 'Εν 'Αθήναις 1921, 8ον, σελ. 375. [‘Εξηγτηλήθη].
- 3) ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, ‘Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεία τοῦ λόγου. 'Εν 'Αθήναις 1922, 8ον, σελ. 446. [‘Εξηγτηλήθη].
- 5) ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ, Αιτωλικά οικίσεις, σκεύη καὶ τροφαί. Μετὰ 77 εἰκόνων καὶ σχεδίων. 'Εν 'Αθήναις 1925, 8ον, σελ. η' + 145. [‘Εξηγτηλήθη].
- 6) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα. Τόμ. Γ'. 'Εν 'Αθήναις 1931, 8ον, σελ. 393 Δρχ. 100
- 7) (Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ, Γ. Α. ΜΕΓΑ, Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ), ‘Ελληνικά δημοτικά τραγούδια (‘Εκλογή). Τόμ. Α'. 'Εν 'Αθήναις 1962, 8ον, σελ. λβ' + 517 . . . Δρχ. 150
- 8) ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, ‘Ελληνική Λαογραφία, Μέρος Α'. Μνημεία τοῦ λόγου. 'Εκδ. Β'. 'Εν 'Αθήναις 1965, 8ον, σελ. η' + 433 Δρχ. 100
- 9) ‘Ελληνικά δημοτικά τραγούδια (‘Εκλογή). Τόμ. Β'. [Παρασκευάζεται].
- 10) ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ καὶ ΣΠΥΡ. Δ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, ‘Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Τόμ. Γ'. (Μουσική ἐκλογή). 'Εν 'Αθήναις 1968, 4ον, σελ. μθ' + 417 + 5 δίσκοι μουσικῆς Δρχ. 300, δεμ. 400

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ἔτ. Α'	(1939)	'Εν 'Αθήναις 1939	Δρχ. 60
» » » » » Β'	(1940)	» »	1940 » 60
» » » » » Γ'-Δ'	(1941-1942)	» »	1951 » 60
» » » » » Ε'-ΣΤ'	(1943-1944)	» »	1948 » 100
» » » » » τόμ. 5	(1945-1949)	» »	1950-1951 » 60
» » » » » 6	(1950-1951)	» »	1951 » 60
» » » » » 7	(1952)	» »	1953 » 60
» » » » » 8	(1953-1954)	» »	1956-1957 » 60
» » » » » 9/10	(1955-1957)	» »	1958 » 100
» » » » » 11/12	(1958-1959)	» »	1960 » 100
» » » » » 13/14	(1960-1961)	» »	1962 » 100
» » » » » 15/16	(1962-1963)	» »	1964 » 100
» » » » » 17	(1964)	» »	1965 » 60

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
(ΠΡΩΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ) τόμ. 18/19 (1965-1966) » » 1967 » 100

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ (ΠΡΩΗΝ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ) τόμ. 20/21 (1967-1968). 'Εν 'Αθήναις 1969.

Γ. Α. ΜΕΓΑ, Ζητήματα 'Ελληνικής Λαογραφίας. Τεύχ. Α'-Γ'. ('Ανατύψεις ἐκ
τῆς 'Επετ. τοῦ Λαογρ. 'Αρχείου, ἔτ. 1939, σ. 99 - 149, ἔτ. 1940, σ. 118 - 205, ἔτ. 1941 -
1942, σ. 77 - 115, ἔτ. 1943 - 1944, σ. 86 - 144). ['Ἐξηντλήθη].

Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ, 'Οδηγίαὶ πρὸς συλλογὴν Λαογραφικῆς ὕλης. 'Εν 'Αθήναις 1962.
['Ανατύψεις ἐκ τῆς 'Ἐπειρο. τοῦ Λαογρ. 'Αρχείου, τόμ. ΙΓ'/ΙΔ' (1960/61), σ. 73 - 147].

ΕΝΤ. ΛΥΝΤΕΚΕ, 'Ελληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. 'Εκλογή καὶ μετάφρασις εἰς τὴν
γερμανικὴν. Μέρ. Α'. 'Ελληνικὰ κείμενα. 'Αθήναι 1943 - 1947, 8ον, σελ. 367. Δρχ. 90.

HEDWIG LÜDEKE, Neugriechische Volkslieder. Auswahl und Übertragung
ins deutsche von Hedwig Lüdeke. Zweiter Teil, Übertragungen. Herausgabe im
Auftrag der Akademie Athen besorgt von prof. Dr. G. A. Megas. Athen 1964. 8ον,
S. XV + 344 Δρχ. 150

